Infanterie-Regiments Bremen (1. Hanseatisches) Nr. 75

Efter officielle krigsdagbøger
og beretninger fra deltagere.

Bearbejdet af

Dr. Zipfel og Albrecht
Archivräte im Reichsarchiv

Bremen 1934

Tryk og Forlag; Grossdruckerei H. M. Hauschild, Bremen

Dansk udgave:
Jørgen Flintholm – 2019
flinth@stofanet.dk
Må ikke gøres til genstand for salg

Denne bog skal tjene til ære for de faldne og levende medkæmpere ved Regiment »Bremen« og være et kraftigt bevis på Bremer mandighed og Nedresaksisk trofasthed!

Den fortæller om alvorlig handlinger i freds- og alvorlig handlinger i krigstid. Under verdenskrigen var Regimentet underlagt IX. Armeekorps og senere den selvstændige 17. Infanterie-Division på Vestfronten - næsten konstant i kampenes brændpunkter. Dens tab i officerer og mandskab var derfor overordentlig store.

En særlig tak skal tilfalde begge de herrer forfattere, Reichsarchivrät Dr. Zipfel og Zibrecht for deres værdige, omfattende værk, og ikke mindre til Hr. Oberleutnant a.D. Schneider, som ved fronten deltog i Verdenskrigen fra 1914 til 1918 ved Regiment »Bremen«, og senere årelang udførte den møjsommelige, men nødvendige indsamling af den nødvendige dokumentation for kampberetningerne.

Bogen fortæller om ustoppelig fremad stormen, trodsig fastholdelse, umenneskelig udholdenhed, ubøjelig sejrsvilje, opofrende ledelse, trofast kammeratskab og jernhård disciplin til den sidste dag. Standhaftig som Roland foran Bremens Rådhus og som egetræerne i deres Nedersaksiske hjemstavn var 75'erne.

Må bogen derfor blive til stolt erindring af deres Regiment for alle gamle 75'ere, vise de store forventninger til de enheder, der fører Regimentets traditioner videre, være en vejviser for tysk ungdom mod manddomhed og krigerstolthed, og dertil bidrage at alle tyskere – ung som gamle – kan samles i en enig troskabsed:

»Vi vil være frie som vore Fædre var frie,
Hellere døden end at leve i trældom«

Kammeratlig forening for officerer ved det tidligere Infanterie-Regiment Bremen (1. Hanseatisches) Nr. 75.

Indholdsfortegnelse

I. Del

Kort oversigt over Regimentets historie fra 1866 til 1914

1. Kapitel: 1866 til 1871 ……
2. Kapitel: 1871 til 1914 ……

Del II

Verdenskrigen 1914 til 1918

1. Kapitel: Situationen ved krigens udbrud. Den tyske operationsplan og opmarch. Fremmarch gennem Belgien og Nordfrankrig indtil Marne-slaget (2. august til 5. september 1914) ……..…… 125
2. Kapitel: Marne-slaget og tilbagetrækning bag Aisne (6. til 19. september 1914) 111
3. Kapitel: Dage ved Nampcel og begivenheder til slutningen af september (20. september til 1. oktober 1914) ……..…….
4. Kapitel: I stilling ved Bailly ved Oise (1. oktober 1914 til 12. oktober 1915) ……
5. Kapitel: I Champagne (13. oktober 1915 til 15. juni 1916) ……..….
6. Kapitel: Hvil og uddannelse ved Mézières-Charleville (15. juni til 2. juli 1916) ……..…
7. Kapitel: Slaget på Somme (3. juli til 16. september 1916) …….
8. Kapitel: Stillingskrig i Artois ved Arras. Hvil og uddannelse mellem Douai og Cambrai (17. september 1916 til 5. januar 1917) …….……
9. Kapitel: Stillingskamp langs Ancre. Tilbagetrækning til Siegfried-Stilling. Hvil ved Cambrai (6. januar til 9. april 1917) …….……
10. Kapitel: Forårssalget ved Arras (10. til 29. april 1917) ……..
11. Kapitel: I Cambrai-stillingen (30. april til 6. juni 1917) …….
12. Kapitel: Stillingskamp i Flandern øst for Ypres (7. juni til 31. juli 1917) ……..
13. Kapitel: Igen i den rolige Cambrai-stilling (1. august til 22. september 1917) ……..
14. Kapitel: Forsvarsslag i Flandern (23. september til 11. oktober 1917) ……...
15. Kapitel: Stillingskrig ved Lens (12. oktober 1917 til 18. februar 1918) ……..
16. Kapitel: Forberedelser til det store gennembrudsslag (19. februar til 17. marts 1918) ……
17. Kapitel: Store slag om Frankrig (17. marts til 10. april 1918) …….
18. Kapitel: Hvil og uddannelse ved Bouchain (11. april til 24. maj 1918) ……..
19. Kapitel: Stillingskamp ved Moyenneville (24. maj til 22. juni 1918) ……
20. Kapitel: Hvil og uddannelse ved Bouchain. Klargøring syd for Courtrai til gennembrudsslaget ved Poperinghe-Dunkerque (23. juni til 26. juli 1918) ……
21. Kapitel: Indgreb i tilbagetrækningen syd for Vesle. Stillingskrig langs Vesle og langs Chemin des Dames (27. juli til 29. september 1918) ……
22. Kapitel: Indsats i den vaklende Champagne-front (30. september til 15. oktober 1918) ……
23. Kapitel: Indsats i tilbagetrækning mellem Aisne og Maas. Hviledage ved Mouzon (16. til 26. oktober 1918) ……...
24. Kapitel: Forsvarsslag ved St. Fergeux (27. oktober til 4. november 1918) …….
25. Kapitel: Tilbagerykning bag Maas og tilbagemarch til Tyskland (5. november 1918 til 1. januar 1918 ……..……..

Del III

Efter den store krig

1. Kapitel:	Opløsning af regimentet. Bremen i revolutionen. Opstilling af »Frikorps Caspari«, »Regierungsschutztruppe« og Stadtwehr«
2. Kapitel:	Overgang til Reichswehr. Overtagelse af traditioner.

Bilag

Bilag 1:	Æresliste 1914-1918
Bilag 2:	Fordeling af 3.800 faldne på kampe og kompagnier
Bilag 3:	Liste over de 19.735 officerer, underofficerer og mandskab, der gjorde tjeneste ved Infanterie-Regiment »Bremen« under Verdenskrigen. …….
Bilag 4:	Liste over højere dekorationer tildelt Infanterie-Regiment »Bremen« 1914 til 1918 ……..
Bilag 5:	Fortegnelse over offentliggjorte personlige kampberetninger i Regimentsavisen:' »Kameradschatsbund der 75er« ……
Bilag 6:	Kort 1: 800.000 over Belgien og Nordfrankrig

DEL I

Kort overblik over Regimentets historie fra 1866 til 1914

* * *

1. Kapitel

1866 til 1871

Efter det sejrrige felttog i 1866 blev den preussiske hær tilsvarende forstærket i forhold til statens øgede størrelse. I overensstemmelse med en Regeringsbeslutning af 27. 9. 1866 blev tre nye Armeekorps (IX, X og XI.) formeret i de vundne provinser med 16 infanteriregimenter med de fortløbende numre 73 til 88.

Infanterie-Regiment Nr. 75, som det i første omgang blev døbt, blev sammensat af afgivelser fra regimenter under 3. Division (Grenadier-Regiment Nr. 2, Infanterie-Regimenter Nr. 14, 42 og 54). Det var derigennem Pommern, der dannede regimentets grundstamme. Den første kommandør blev Oberst Baron v. Buddenbrock.

De udpegede kompagnier indtraf den 3. november 1866 i Stettin. Den følgende dag blev det unge regiment med jernbane transporteret til provinsen Hannover. De første garnisoner blev Sarburg og Stade – førstnævnte for Regimentsstab, I. og II. Bataillon, sidstnævnte for Füsilier-bataljonen. Regimentet blev underlagt X. Armeekorps og her 19. Division. Sammen med Infanterie-Regiment 17 i Celle og Lüneburg dannede den 38. Infanterie-Brigade.

På årsdagen for den herlige sejr ved Königgrätz, den 3. juli 1867, blev Regimentet tildelt dens nye fane.

Den hertil udsendte Kabinetsordre lød:

> Til: Krigsministeren
>
> Jeg har besluttet, allerede nu, nærmere bestemt den 3. juli, årsdagen for den evigt mindeværdige slag ved Königgrätz, at overdrage, de i det forgangne år nyopstillede troppedele faner, respektive standarder. Jeg forventer herigennem at disse, gennem fremtidens skiften til stadighed vil holde deres i nåde betroede bannere i stor ære – fædrelandet til helse og hæren til berømmelse. Til modtagelse af faner og standarder, hvis festlige indvielse, efter den af mit specielt udsendte bestemmelse, finder sted den 2. og 3. juli dette år, skal kommandører for de nyoprettede regimenter, respektive Jäger- og Pionier-Batailloner og et antal underofficerer i forhold til antal faner, transporteres til Potsdam 2. juli d.å. morgen. – De skal kundgøre denne mine ordre for armeerne, og herefter at foranledige det yderligere.
>
> Berlin, den 24. juni 1867
> Sign. Wilhelm
> Sign. v. Roon

I mellemtiden var der mellem Bremen og Preussen indgået en militærkonvention, hvorefter Bremens statsborgere skulle gøre militærtjeneste ved preussiske enheder. Af samme grund blev den 1. oktober 1867 Regimentsstab og I. Bataillon forlagt til Bremen. De hidtidige Bremen militærenheder blev opløst. Samtidig overgik Regimentet til IX. Armeekorps og dermed 17. Division. I denne dannede den 33. Infanterie-Brigade sammen med den i Hamburg og Lübeck liggende Infanterie-Regiment 76.

Regimentets afsked fra X. Armeekorps blev fulgt af hjertelige skrivelser fra den kommanderende general, og fra divisions og brigadekommandør.

Om Regimentets indmarch i Bremen stod der i »Courier« den 2. 10. 1867:

> I. Bataillon fra 75. Preussiske Infanterie-Regiment drog i går under kommando af dens regimentskommandør, Oberst v. Buddenbrock, sammen med Oberst Niebour og de stadig tilstedeværende tidligere Bremen-officerer. Under klingende spil gik det gennem Steintor ind i Bremen. Ad Ostertorstenweg og Bischofsnadel nåede den omkring kl. 1245 frem til Bremer Domhof.
>
> Hr. senator Lampe udtalte på vegne af den fulde tilstedeværende senats militærkommission:

Mine herrer officerer og soldater!

På vegne af Senatet og på vegne af Bremens borgere hilser vi de kongelige preussiske tropper hjertelig velkommen i vores hus.

Grundlæggelsen af det Nordtyske Forbund har som resulteret ført til den overensmæssige sammenlægning af de mindre tyske kontingenter med den glorværdige preussiske arme.

Befaling fra vores Høje Forbundsfeldherrer har anordnet forlægningen af I. Bataillon af hans 75. Infanterie-Regiment til Bremen.

Vore værnepligtige sønner skal blive deres kammerater. De er sikret en venlig modtagelse og vil i dens rækker blive opdraget som soldater som nødvendigt til bevaring af Tysklands magtstilling.

Endnu engang vores hjertelige velkommen!

Oberst ved 75. Infanterie-Regiment, Hr. Freiherr v. Budenbrock besvarede talen med omtrent følgende tydelige ord:

Vi takker det høje Senat og Bremens ærede borgerskab for den netop udtalte velkomst, der for os er en stor ære og et tegn på, at vi ikke her bliver anset som fremmede.

Vi er kommet hertil med den faste beslutning om at leve i harmoni med indbyggerne, en harmoni der mere og mere vil blive forstærket som Bremens sønner indtræder i vore rækker.

Også vi har også en højlydt tak at udtale, for at Bremen forgangne år som en af de første forbundsfæller trådte til Preussen, og lod sit udmærkede kontingent kæmpe på Preussens side.

Endeligt følger vi os tilskyndet til at takke for de mange ofre, Bremen ydede for vores sårede og for hæren.

Som bekræftelse på vores hjertelige tak, udråber vi: Længe leve Bremen!

Med musikkorpset i spidsen blev faner fra bataljonen bragt til Regimentskommandørens bolig på Hotel de l'Europe. Efter at musikkorps og det ledsagende kommando var returneret til Domshof, marcherede bataljonen under kommando af bataljonskommandøren, Major v. Hirscheld, gennem Waschstraße, Brautstraße, Große Johannisstrasse og Süderstraße til Neustadtswallkaserne.

Gennem Kabinetsordre fra 7. 11. 1867 fik regimentet betegnelsen:

1. Hanseatisches Infanterie-Regiment Nr. 75

For at forstærke samhørigheden mellem Bremens borgerskab og regimentet og gik det et synligt tegn, skænkede Senatet i den frie Hansestad Bremen i marts 1868 den »Halvmåne« [Lyra], der tidligere havde været ført af »Füsilier-Bataillon Bremen«. Den ledsagende overdragelsesskrivelse lød:

Senatet i den frie Hansestad Bremen har stillet sin undertegnede kommission den behagelige opgave at overdrage den ledsagende »Halvmåne« til det Kongelige Preussiske 1. Hanseatischen Infanterie-Regiment No. 75.

»Halvmånen«, der blev efterladt af et fransk regiment på slagmarken ved Belle-Alliance, blev i 52 år ført af Füsilier-bataillon Bremen indtil dennes opløsning den 1. oktober 1867.

Efter at Bremens værnepligtige optages i den Preussiske hær og tildeles 1. Hanseatischen Infanterie-Regiment No. 75, kan dette relikvie næppe finde en mere egnet plads end i spidsen for dette regiments musikkorps, hvor vi, efter at instrumentet er renoveret til de nutidige fordringer, beder om, at den må blive placeret.

Da indretningen af »Halvmånen« og dens modtagelse som gave kræver godkendelse fra H. Majestæt Kongen af Preussen, Forbundsfeltherren, har vi fundet lejligheden til, gennem tilbørlig mægling med det Højeste Kongelige Militærkabinet, at udvirke den ved afskrift af vedlagte skrivelse fra Hr. Generalmajor von Tresckow af 10. d.M., bevidnede godkendelse.

Med forsikring om vores udmærkede højagtelse
Bremen, den 14. marts 1868

Senatets Militærkommission
Sign. Lampe

Til den Kongelige Preussiske Kommando
1. Hanseatischen Infanterie-Regiment No. 75

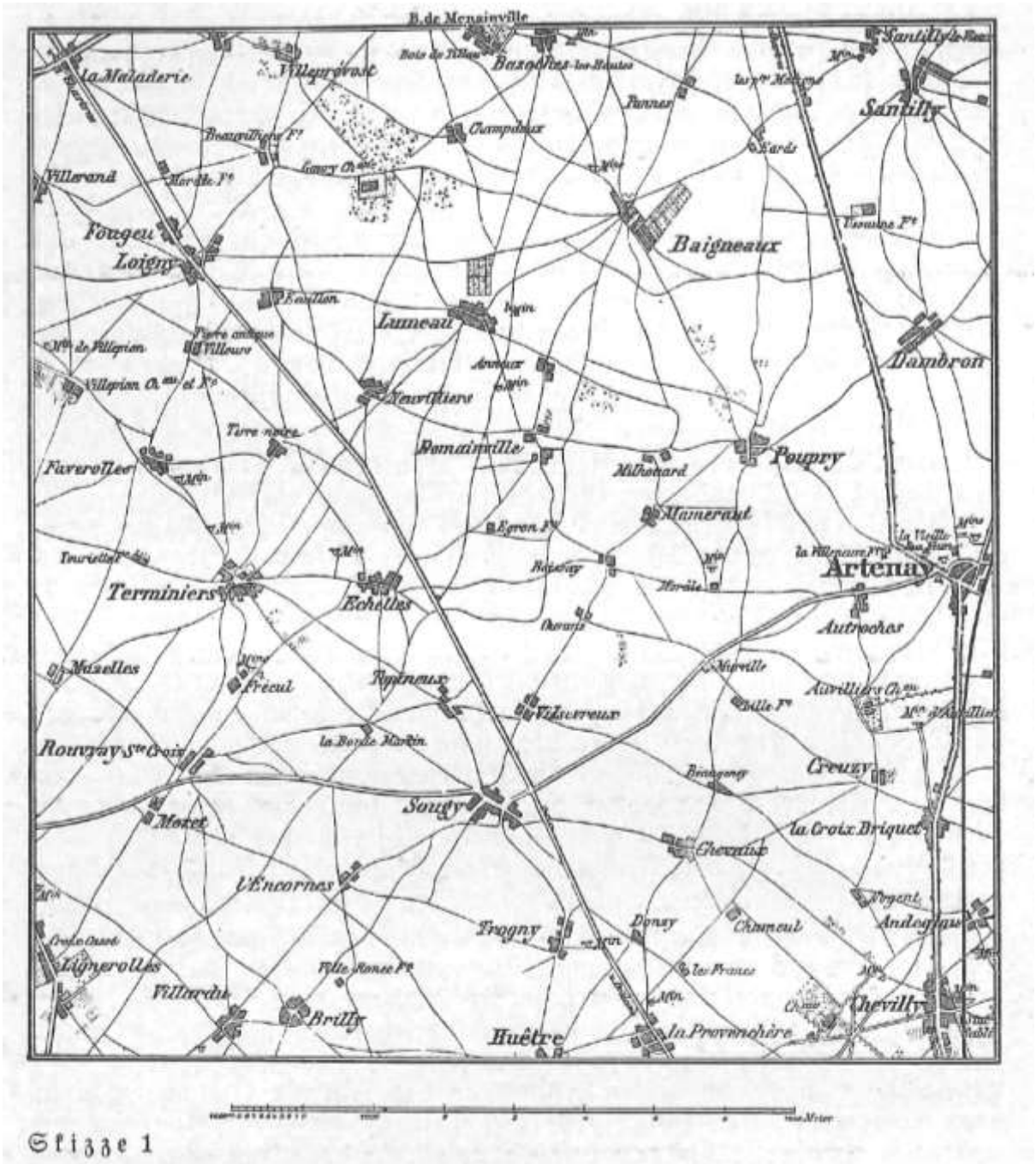

Endnu engang måtte Preussen kæmpe for sin stilling som stormagt og dermed for sin levnedsmulighed. Dets succeser gjorde Napoleon III og Frankrig søvnløs. Dertil kom indenrigspolitiske vanskeligheder, som den franske kejser mente, bedst kunne overvindes, hvis det lykkedes at hæve Frankrigs omdømme gennem en sejrrig krig. Han søgte derfor en anledning til stridighed med Preussen og fandt den i problemerne omkring den spanske tronfølge. Preussen afviste den uhørte Franske tilskyndelse, og denne erklærede herefter krig. Sammen med Preussen og det Nordtyske Forbund, sluttede i 1870 også de sydtyske starter sig til et enstemmigt forsvar mod den franske griben til våben.

17. Division fik i første omgang til opgave at bevogte kysten, da man forventede en fransk landgang. Derfor blev Regimentet, hvis føring i stedet for Oberst Baron von Buddenbrock var overtaget af Oberstleutnant v.d.Osten, trukket sammen med resten af 17. Division i Hamburg. Imidlertid gik uge efter uge uden at den franske flåde lod sig vise.

Mod slutningen af august indløb endeligt nyheden om, at også 17. Division snart skulle kæmpe skulder til skulder med de allerede æreskronede brødre. Formeret af 17. Division og 2. Landwehr-Division fik det nye armekorps under H.K.H. Storhertugen af Mecklenburg-Schwerin til opgave at slutte sig til 1. Armee under General v. Steinmetz og her forstærke omslutningen af Metz. Den 1. september ankom regimentet til området foran Metz.

Den 3. september blev nyheden om sejren ved Sedan og tilfangetagelsen af Napoleon frigivet og udløste en enorm jubel. Mange troede, at krigen snart ville være slut og beklagede allerede, at de ikke havde haft lejlighed til at deltage i de store krigeriske begivenheder. Ingen anede, hvor meget blod, der endnu ville flyde. Fra 4. til 6. september 1870 overtog 75'erne forposterne vest for Ars Laquenexy.

Den 10. september rykkede Regimentet sammen med 17. Division mod Toul, hvor den overtog mod nord overtog omslutningen af fæstningen. Imidlertid blev den allerede inden fæstningen kapitulerede, sat i march mod Charlons-s-M. med den forstærkede 33. Infanterie-Brigade, for, som det forlød, at deltage i belejringen af Soissons. En ændring i befalingen den 30. september, sendte imidlertid hele 17. Division til armeen foran Paris.

Den 9. oktober ankom den igen forenede 17. Division foran Paris, og den i dage herefter afløste 23. Division fra XI. Korps i dens stillinger fra Marne nordøst Bonnevil til Choisy le Roi på Seinen overfor Fort Charenton. Gentagende gange kom det til fægtninger med fjenden, men det forventede franske udbrud fra Paris udeblev.

I mellemtiden var på fjendens side opstillet en Loire-arme, som fra Orléans truede omslutningsarmeen om Paris. For at bremse den forventede fjendtlige offensiv indtil ankomsten af 2. Armee under Prinz Friedrich Karl, frigjort efter Metz kapitulation, blev der opstillet en Armee-Abteilung under kommando af Hans Kongelige Højhed Storhertug Friedrich Franz II af Mecklenburg-Schwerin. Foruden den ved Orleans stående I. Bayrische Armeekorps, 22. Division, 4. og 6. Kavallerie-Division, tilgik også 17. Division. Med denne nåede Regimentet efter march over Villeneuve-St.Georges – Limours – St. Arnoult den 11. november til Sommerville, nordvest for Angerville.

I mellemtiden havde I. bayrische Korps rømmet Orleans og var, efter heltemodige kampe ved Coulemiere, faldet tilbage mod Toury. Da fjenden imidlertid blev stående ved Orleans og tilsyneladende var tilfreds med indtagelsen af denne by, forskød H.K.H. Storhertugen sin Armee-Abteilung fra den 13. november mod nordvest, da fjenden tilsyneladende fra Le Mans ville støde frem mod Paris.

For at opnå klarhed over fjendens styrke og hensigter, befalede Storhertugen for den 17. november en offensiv. 17. Division angreb Dreux og erobrede denne. De følgende dage blev angrebet fortsat i retning af le Mans. Fjendtlig modstand den 21. november ved la Madeleine blev brudt af Regimentet, så fremrykningen kunne fortsætte den følgende dag. Over Bellême blev St. Cosme nået den 23. november. Dermed var man med to dagsmarcher kommet nærmere le Mans, og var i begreb med at nedkæmpe de her stående fjendtlige kræfter. Imidlertid indtraf der fra det Store Hovedkvarter befaling til Armee-afdelingen om afmarch mod mod venstre. Den skulle slutte sig til Prinz Friedrich Karls arme (III., IX. og X. Armeekorps), for med den samlede styrke at rykke frem mod den ved Orleans samlede Loire-Arme, der i mellemtiden var vokset til 200.000 mand og dermed udgjorde en permanent og kraftig trussel mod Omslutningen af Paris.

I ilmarch fik det mod Orleans. I mellemtiden var vinteren indtruffet og gjorde sig ret ubehagelig bemærket. Den 30. november fik Storhertugens Armee-Abteilung forbindelse med Prinz Friedrich Karls arme og stod i en halvkreds om Artenay med højre fløj langs landevejen Orleans – Châteaudun og med venstre fløj langs vejen Orleans – Paris. Regimentet kom med 17. Division i kvarter omkring Allaines og stillede i divisionens afsnit forposter i linjen les Eards – Petit Maisons – Santilly. De overfor liggende landsbyer Dambron og Poupry var besat af fjenden.

Storhertugs beslutning den 2. december om at angribe fjenden, førte til slaget ved Loigny. Det tyske og det franske angreb stødt mod hinanden, og der udviklede sig en mødekamp med en hurtigt skiftende situation. Til højre for divisionen trængte de her indsatte bayrere fjenden tilbage over Chateau Goury og Beauvilliers mod Logny, men kom imidlertid i vanskeligheder som fjenden hele tiden indsatte nye kræfter i kampen, og stod i risiko for at blive rullet op fra Lumeau. Så omkring kl. 11 greb 17. Divisions forspids ind, og nåede netop i rette tid at besætte Lumeau og bragte dermed det fjendtlige fremstød til standsning. På dette tidspunkt stod divisionens hovedstyrke syd for Champdoux, mens Regimentets I. og Füsilier-Bataillon havde nået selve Champdoux. Situationen skærpedes først på eftermiddagen, da friske fjendtlige styrker trængte frem mellem Loigny og Ecuillon og truede bayrernes venstre fløj med omslutning som den skridt for skridt faldt tilbage mod Chateau Goury. Til støtte blev de fire umiddelbar disponible bataljoner fra 33. Infanterie-Brigade, Infanterie-Regiment Nr. 76 og II. Bataillon af Infanterie-Regiment Nr. 75 indsat i et flankerende modangreb i retning Loigny. Som på øvelsespladsen gik hanseaterne frem, kastede fjenden tilbage og trængte ind i Fougeu, mens dele af 76'erne også trængte ind i Loigny. Mens Fougeu meget hurtigt fald på vore hænder, udviklede der sig i den store, let forsvarede

landsby Loigny, en forbitret bykamp med skiftende resultat. Regimentets I. og Füsilier-Bataillon var i mellemtiden nået frem til en flad sænkning sydøst for Loginy Mølle og måtte her udholde den fjendtlige beskydning, hvorunder blandt andre den generelt afholdte kommandør for I. Bataillon, Major v. Hirschfeld, såredes dødeligt. Bortset fra disse to bataljoner blev efterhånden hele divisionen indsat ved Loigny for at sikre landsbyen. På trods af al tapperhed lykkedes det ikke. Tabene steg og situationen blev igen kritisk, da friske fjendtlige styrker omkring kl. 16 pludseligt dukkede op ved Villours og foldede sig ud til storm på Loigny. Af denne grund indsatte divisionskommandøren, Generalleutnant v. Tresckow, sin sidste reserve, de to tilbageholdte bataljoner fra vores Regiment, i et modangreb. Med hvirvlende trommer fik der forbi den sydlige kant af Loigny i retning af Villours. Dele af 14. Jäger og 89. Grenadiere sluttede sig til. I kamp mand mod mand blev fjenden kastet tilbage. Villours blev indtaget, mens 2.000 franskmænd i Loigny strakte våben efter heltemodig kamp. Modstanderen trak sig fuldstændig opløst tilbage, men mørkefaldet forhindrede en eftersættelse. Den 2. december, dagen ved Loigny, var en særlig æresdag for Regimentet og for hele 17. Division.

Loigny

Bei Loigny war's, da rauschten unsre Fahnen
Und gingen flatternd uns voran;
Da schritten wir auf blut'gen Todesbahnen,
Da senk uns mancher wackre Mann.
Helden, gefallen in unseren Reih'n
Dank soll und Ehre für immer euch sein.

Weit lag das Feld, doch wogte, statt der Saaten,
Des Feindes Schwarm mit blankem Schwert;
Da rief uns Rottwitz zu: „Ihr Hanseaten,
Nun zeigt, daß ihr der Väter wert!"
Helden, gefallen in unseren Reih'n,
Ihr habt's gezeigt, Hanseaten zu sein.

Ihr Warft euch jubelnd in den Kugelregen,
Kein Wall hat eure Brust gedeckt.
Ein letztes Hurra noch dem Feind entgegen, -
So hat der Tod euch hingestreckt.
Helden, gefallen in unseren Reih'n,
Leuchtend umstrahlt euch der Glorie Schein.

Mit eurem Leib noch schützet ihr die Scholle,
Die stürmend euer Fuß errang,
Als euch ins Herz, ins junge, Lebensvolle,
Das Rasche Blei des Feindes drang.
Helden, gefallen in unseren Reih'n,
Fremd in der fremde ruht euer Gebein.

Doch wanken saht ihr noch des Feindes Scharen!
Ihr fielt, - doch eur Fall war Sieg!
Stolz donnerten die deutschen Schlachtfanfaren,
Als euer Geist zum Himmel stieg.
Helden, gefallen in unseren Reih'n,
Ihr zogt nach Walhall als Sieger hinein!

Fürs Vaterland gefällt von Feindesstreichen,
Gingt ihr ins ew'ge Morgenrot.
Wir aber schwören über euren Leichen:
Getreu zu sein bis in den Tod!
Helden, gefallen in unseren Reih'n,
Dank soll und Ehre für immer euch sein.

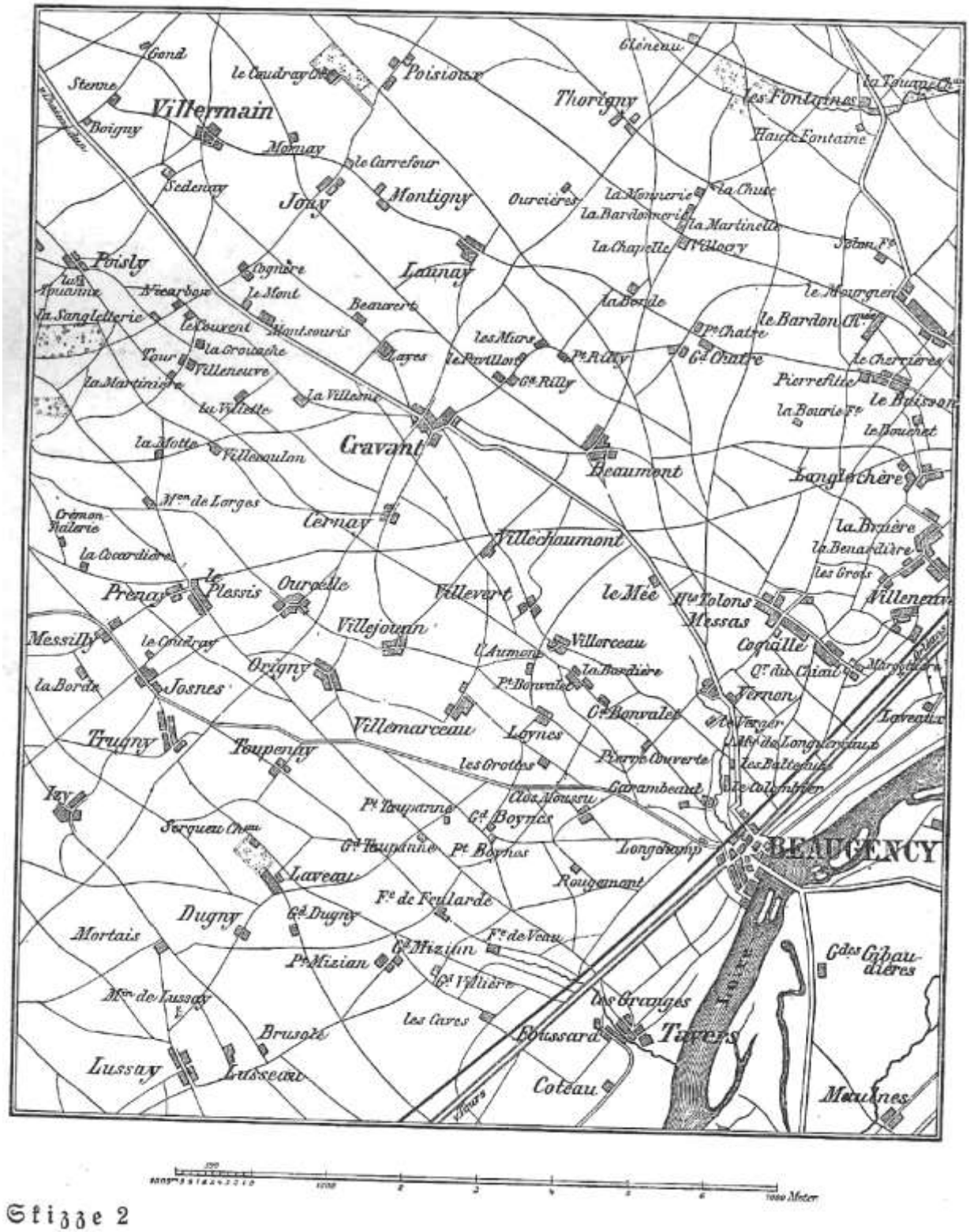

Skizze 2

Dem 3. december 1870 fulgte 17. Division angrebet på højre fløj af 2. Armee med IX. Armee-Korps mod og forbi Artenay og marcherede over Murville – Beaugency frem mod Chevaux. Her foldede den forstærkede 33. Infanterie-Brigade, da de i front og fra højre flanke overraskende kom under fjendtlig artilleriild. Da kavaleriet meldte Trogny og les France besat af fjenden, og der var tegn på et forestående fjendtligt angreb, trak Divisions-

kommandøren Regimentets Füsilier-Bataillon frem til Donzy-Ferme med opgaven, så længe at standse fjenden, at divisionen kunne nå folde ud. Dele af modstanderen, der allerede havde sat sig fast på gården, blev kastet ud, hvorefter bataljonen indrettede sig til forsvar. Tre gange forsøgte 4 til 5 fjendtlige bataljoner at storme Donzy-Ferme, men den velrettede ild fra füsilierne afslog alle forsøg.

Den 4. december blev Orleans angrebet fra flere sider. Med hovedstyrken rykkede 17. Division - herunder I. og Füsilier-Bataillon – frem over Janvry og Ormes, mens et sidedetachement, hvortil vores II. Bataillon hørte, rykkede frem længere mod øst over Montaigue og Pommiers. Efter en kort træfning ved la Borde og Les Brosses blev fjenden trængt tilbage mod Orleans. I løbet af natten rømmede fjenden byen, og tidligt på morgenen den 5. december kunne 17. division rykke ind i Orleans med klingende spil.

De franske styrker var under disse kampe blevet forsprængt i to grupper. Den første Loire-Arme under General Bourbaki trak sig tilbage mod syd, mens den anden under General Chanzy gik mod sydvest mod Meung. H.K.H. Storfyrsten af Mecklenburg fik til opgave at slå General Chanzy. den 7. december kastede 17. Division fjenden ved Meung, hvor Regimentet imidlertid ikke kom til indsættelse.

Mellem den 8. og 10. december fulgte vedvarende hårde kampe under slaget ved Beaugency. Om formiddagen den 8. december rettede franskmændene hårde angreb mod højre fløj (22. division) og midte (1. Bayrische Armeekorps). Da situationen ved middagstid så vidt var afklaret, at fjendens forsøg kunne anses for afvist, fik 17. Division med Regimentet i spidsen på hovedstyrken, ordre til at rykke frem mod Beauency. Vinbjergene, der strakte sig mod nord, var stærkt besat af fjenden. Over en strækning på nogle få kilometer havde General Jaur éguiberry med XVI. og XVII. Korps, med venstre fløj ved Messas og den højre på Loire ovenfor Beaugency, indrettet en god flankerende stilling.

Mens forspidsen (Mecklenburgischen Brigade) gik frem mod selve Beaugency, blev Regimentets I. Battalion sendt fra Foinard over Villeneuve for herigennem at sikre divisionens højre flanke, men også samtidig at holde forbindelsen til det bayriske korps og efter forholdene at gribe flankerende ind i kampen. Efter at I. Bataillon nåede Quartier du Chiau og Coquille, fortsatte den mod Messas, og trængte ind i den tilsyneladende kun svagt besatte landsby. Som de fleste landsbyer på denne egn bestod den af et kompleks af massive, meget solide huse og gårde. Her havde fjenden imidlertid forskanset sig og ydede hård modstand. Hurtigt greb II. Bataillon ind som forstærkning af I. Batallions kamp i Messas. Hus efter hus blev revet fra deres tapre forsvar, som langsomt blev trængt tilbage til området ved kirken. Først efter mørkefald opgav franskmændene den videre modstand og faldt dækket af mørket tilbage mod Vernon. 5 officerer og 100 mand overgav sig i kirken. I mellemtiden var det lykkedes divisionens spids at trænge modstanderen tilbage til Laveaux og mod Beaugency, som erobredes i løbet af aftentimerne. Til sikring af dette vigtige punkt og til forstærkning af forspidsen, blev Füsilier-bataljonen trukket hertil. I løbet af natten udstillede den forposter i den vestlige side af byen.

Da modstanderne fortsat holdt landsbyen Vernon, omkring 1500 meter fra Messas, besat, var forbindelsen mellem den bayriske stilling og den langt fremskudte stilling i Beaugency afbrudt. Divisionskommandøren befalede derfor at de to bataljoner i Massas senest ved daggry skulle erobre Vernon. Bataljonsførerne, Hauptmann v. Altrock og Hauptmnn v.d. Osten, besluttede sig derfor til et natligt overfald. Efter at patruljer havde indhentet de nødvendige informationer, iværksatte II. Bataillon kl. 0115 et angreb med 1. og 4. Kompanie, mens 2. og 3. Kompanie forblev som forstærkning i Messas. Overfaldet lykkedes strålende. Franskmændene blev totalt overrasket, let overrumplet og efterlod 230 fanger i hænderne på de tapre kompagnier. Herefter blev landsbyen besat og også 2. og 3. Kompanie trukket til.

Den 9. december iværksatte fjenden nye angreb. Imidlertid kunne II. Bataillon uden vanskeligheder afvise alle fjendens forsøg mod Vernon. Det lykkedes også bayrerne og 22. Division at bringe fjendens angreb til standsning. Da modstanderen imidlertid truede med at omgå den yderste højre fløj af Armee-afdelingen, der kun blev holdt af 4. Kavallerie-Division og nogle få bataljoner, fik 17. Division ordre til at iværksætte et angreb på den fjendtlige højre fløj for herigennem at tiltrække fjendtlige kræfter. Mens Divisionens hovedstyrke blev trukket sammen ved Ferme Pierre Couverte, blev I. og II. Bataillon af Regimentet trukket frem til højderne ved Les Grottes og Clos Moussu, hvor de indrettede sig til forsvar, mens elementer blev sendt frem til Ferme Grande og Petit Boynes og til den højderyg, der fra Boynes over Rougemont fik til Loire. Begge bataljoner havde ordre til kun at observerer og ikke involverer sig i alvorligere træfninger. Füsilier-bataljonen var i mellemtiden fra forspidsen returneret til divisionens hovedstyrke. Omkring kl. 13 modtog Oberstleutnant v.d. Osten ordre til med Füsilier-bataljonen og II. Bataillon, Regiment 76 at rykke frem mod les Grottes for her at forstærke de to bataljoner og etablerer forbindelse mellem disse og elementerne af Regiment 76, der var i kamp ved Villemarceau. Efter ankomsten til Les Grottes blev II./IR 76 indsat til befæstning og opfyldning af terrænet vest for Les Grottes mellem Boynes og Villemarceau. Vores Regiments Füsilier-bataljon blev indsat til etablering af forbindelse mellem I. og II. Bataillon langs højderyggen mellem Boynes og Rougemont. På den måde var Regimentet om-

kring kl. 15 igen samlet under kommando af dens kommandør. Det var et tilfælde, at den flere gange gentagne ordre om ikke at lade sig involverer i mere alvorligere kampe, ikke kunne efterkommes, og at Regimentet de sidste timer af dagen blev indviklet i en morderisk, tabsgivende kamp.

Efter tilsynekomsten af Füsilier-bataljonen fra Les Grottes, var stærke fjendtlige infanteri linjer foldet ud fra fra Mizian og Serqueu, var frem til vestkanten af den slugt, der gik fra Ferme La Feularde til Tavers, og havde overskredet den ved Ferme du Veau. Fra slugten blev der åbnet en stadig mere kraftig ild. Skytterne fra 2. og 3. Kompanie, placeret til venstre for fjenden og bag Füsilier-bataljonen, blev af fører for Füsilier-bataljonen, Major v. Buddenbrock, opfordret til at rykke frem på linje med Füsilier-bataljonen. Under dette måtte de forlade deres hidtidige dækning på bagskråningen og fuldstændig udække rykke frem til stillingen. Da der her og der kunne mærkes en tøven, opmuntrede officerer og gruppeførere skytterne med råb: »Fremad – march, march!«. Under normale omstændigheder blev denne kommando af skytterne forbundet med et højt råbt »Hurra!«, og på enkelte steder lød nu uvilkårligt dette råb. I troen på, at et angreb var beordret, gentog Füsilierne nu råbet og nu forplantede råbet sig langs hele linjen. Det var ikke længere muligt at holde folkene tilbage. Ingen ville blive tilbage. Under høje Hurra stormede skytterne frem fulgt at støtte fra kompagnierne. Det gik frem ad den fuldstændigt dækningsløse, med vinplanter dækkede, skråning. Som stampet op ad jorden dukkede nu på den anden side ved Mizian, Caves og Laveaux batteri efter batteri op, nyt infanteri foldede ud og overøsede den fremadstormende Füsilier-bataljon med en morderisk ild med granater, shrapnel, maskingevær og geværild. Tabene steg minut for minut. Alligevel stormede de tapre füsiliere ustoppeligt fremad. Fanedugen gennemboredes af kugler og mistede spids og fanebånd. De tapre Füsilier-kompagnier nåede Ferme la Feularde, og de satte sig fast her og i slugten nordvest sydvest herfor. Den fjendtlige skyttelinje ligger blot nogle få hundrede skridt derfra, og fra deres højere liggende stillinger sender de et sandt haglvejr af skud mod gården og slugten. Urokkeligt holder füsiliererne deres stilling. End ikke de sårede, der stadig var i stand til at bruge et gevær, forlod kampladsen.

Sammen med füsilierne var også 2. og 3. Kompanie stormet frem, ligeledes med retning mod Ferme du Veau og slugten her, indtil den fjendtlige overmagt tvang dem ned. Alle modstanderens fremstød blev standset af de tapre kompagnier, der dermed forhindrede fjenden i at angribe Füsilierne i venstre flanke. På højre fløj havde 5. og 7. Kompanie ligeledes sluttet sig til angrebet, var stødt frem til Ferme Grand Taupanne, og kunne herfra holde fjenden i skak foran Ferme la Feularde. Først det kommende mørke bragte en afslutning på ildkampen. Med fjenden tæt foran forblev de tapre kompagnier et godt stykke tid i deres stillinger med gevær i anslag, indtil de på ordre fra oven trak sig tilbage bag forpostkæden, der nu var opstillet af Mecklenburger-brigaden. Først kl. 2230 nåede bataljonerne Margottière (I.), Villeneuve (II.) og Quartier du Chiau (III.), hvor de fandt hvile og beskyttelse mod det sneede vintervejr. 8 officerer og 159 underofficerer og mandskab var faldet eller såret. 9. december var en æresdag for Regimentet, specielt for Füsilier-bataljonen.

Den 10. december kom Regimentet ikke til indsats.

Som fjenden dagen efter gik tilbage, iværksatte Arme-afdelingen den 12. december sammen med 2. Armee under fælles kommando af Prinz Friedrich Karl af Preussen, fremrykning mod vest. Med 17. Division nåede Regimentet over Cravant – Josnes – Roches – Qucques den 14. december frem til Fréteval på Loire. Modstanderen stod på den anden side floden i en stærk forsvarsstilling.

Den 16. december blev 17. Division i forreste linje afløst af 22. Division og trukket tilbage, Regimentet til Ecoman, La Haie Malterre og Orme Quiguard. Den 17. december undveg General Chanzy det tyske angreb og veg yderligere ud mod vest. En eftersættelse blev undladt for at give tropperne et velfortjent hvil efter de gennemlevede anstrengende uger. Armee-Abteilung Großherzog von Mecklenburg (17. og 22. Division, 1. kombinerede bayrische Brigade, 2. og 4. Kavallerie-Division) blev trukket til Chartres, for herfra at dække omslutningen af Paris fra vest. 2. Armee under Prinz Fiedrich Karl blev ved Orleans samlet til dækning af syd.

I starten af 1871 blev det tydeligt, at General Chanzy i overskuelig fremtid planlagde en offensiv mod Paris. Prinz Friedrich Karl fik derfor ordre til at gå til modoffensiv. Armee-Abteilung Großherzog Mecklenburg blev opløst og i stedet fik han overdraget kommandoen over XIII. Armeekorps, sammensat af 17. og 22. Division.

Den 5. januar begyndte marchen mod sydvest i retning af le Mans. Den 7. januar nåede 17. Division over Illiers til Authon, mens Detachement General v. Rauch, opstillet til dækning af venstre flanke og med Regimentets I. Bataillon, nåede St. Ulphace. Den 8. januar indtog den den lille by Vibraye efter kamp.

Den 9. januar kæmpede 17. Division, som dagen før var nået La Ferté-Bernard, ved Sceaux, hvorunder II. Bataillon som del af forspidsen i særlig grad udmærkede sig. I rammerne af Detachement Rauch støtte I. Bataillon ved Thorigné på fjenden, som blev kastet.

Mellem den 10. og 12. januar blev General Chanzy's franske hær fuldstændig slået under slaget ved le Mans. I. Bataillon kæmpede 10. januar med Detachement Rauch ved Connerré, hvor den følgende dag divisionens hovedstyrke blev indsat.

I de følgende dage blev den vigende fjende forfulgt mod nordvest. Marchen gik over Sarthe og langs floden til Alencon, som blev nået den 16. januar. Sammen med XIII. Armeekorps og 17. Division havde Regimentet her nogle få velfortjente hviledage. Den 18. januar fandt i spejlsalen i Versailles den tyske kejserkroning sted.

Sammen med 17. Divisions hovedstyrke begyndte Regimentet den 19. januar marchen mod Rouen, hvor der var meldt koncentration af stærke kræfter. Truslen mod omslutnings armeens nordvest for Paris måtte fjernes. Det kom imidlertid ikke til en større træfning, da fjenden veg ud mod vest. Den 25. januar blev Rouen nået.

Den 29. januar overtog 17. Division sikringen af højre bred af Seinen mod Havre, med Regimentet i afsnittet ved St. Jean på vejen Rouen – Yvetot – Havre. Det kom ikke til kamphandlinger, for den 31. januar begyndte våbenstilstanden. Regimentet blev nu samlet i Rouen.

Den 26. februar blev freden underskrevet. Den 17. marts begyndte marchen tilbage til Tyskland. Regimentet havde deltaget i 3 belejringer og 11 træfninger og havde hæftet uforgængelig ære til sin fane. 4 officerer blev udmærket med Jernkorset I. Klasse, og 175 officerer, underofficerer og mandskab med Jernkorset II. Klasse. 34 medlemmer af Regimentet modtog Mecklenburgischen Militär Verdienstkreuz. De samlede tab var 26 officerer og 534 underofficerer og mand, hvoraf 7 officerer og 164 underofficerer og mand var faldet eller døde af deres sår.

Den 15. og 16. juni rykkede regimentet igen ind i dens garnisoner i Bremen, Harburg og Stade, modtaget med stor jubel fra befolkningen.

1867 bis 1904

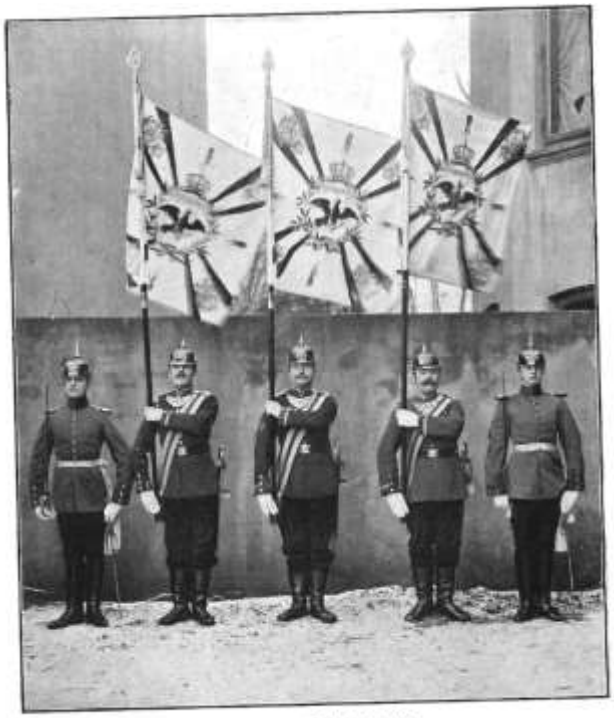

1904 bis 1919

Die Fahnen des Infanterie-Regiments „Bremen"

Die 75er bei Loigny, 2. Dezember 1870

(Gemälde von E. Hünten, im Berner Rathaus)

Kampkalender og tab

Dato	Træfning	I. Btn.		II. Btn.		III. Btn.		Total		Heraf døde	
		Off.	Mand.	Off.	Mand.	Off.	Mand.	Off.	Mand.	Off.	Mand.
1870											
1.9	Slag ved Roisseville (reserve)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1.-9.9.	Omslutning af Metz	-	1	-	1	-	1	-	3	-	-
12. – 17. 9	Belejring af Toul	-	1	-	-	-	7	-	8	-	-
10.10 – 8.11.	Omslutning og belejring af Paris	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17. 11.	Træfning ved Dreux	-	2	-	-	-	1	-	3	-	-
21. 11.	Træfning ved Madeleine-Bouvet	1	4	-	4	-	9	1	17	-	-
22. 11.	Træfning ved Bellême	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. 12.	Slaget ved Loigny-Poupry	3	41	1	49	-	39	4	129	-	-
3. og 4.12.	Slaget ved Orleans	1	2	3	38	-	23	4	63	-	-
7. 12.	Træfning ved Meung	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8.-10.12	Slaget ved Beaugency-Cravant	-	49	3	38	6	101	9	188	-	-
14. – 15. 12	Træfning ved Fréteval	-	4	-	3	1	1	1	8	-	-
1871											
8. 1.	Træfning ved Vibraye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9. 1.	Træfning ved Connerré og Thorigné	-	15	3	21	-	-	3	36	-	-
10. – 12. 1	Slaget ved le Mans	2	21	-	-	-	4	2	25	-	-
		7	140	10	154	7	186	24	480	5	110
	Død af sygdom	-	19	-	15	2	20	2	54	2	54
		7	159	10	169	9	206	26	534	7	164

Ærestavle

Liste for medlemmer af Infanterie-Regiment 75 som under Felttoget 1870/71 faldt, såredes dødeligt eller døde af sygdom eller i fangenskab.

Officerer

Major v. Hirschfeld, Kommandør for I. Bataillon, ved Loigny den 2. december 1870
Dødeligt såret af geværskud gennem lunge. Død i Bazoches om natten 2./3. december.
Sekondleutnant v. Gizycki, ved la Feularde den 9. december 1870. Skud gennem tinding. Død.
Premierleutnant v. Schenk zu Schweinsberg, 18. maj 1871 på privatlazaret i Darmstadt. Typhus.
Major v. Buddenbrock. 10. februar 1871. Død af kopper i Rouen.
Sekondleutnant d. Reserve Behrends, Ved la Feularde 9. december 1870. Maskingeværild i kroppen. Død.
Sekondleutnant d. Reserve Meyer. Ved Sceaux 9. januar 1871. Geværskud gennem begge overlår med brud på venstre lårknogle. Hårdt såret. Død 22. april 1871 i Bremen af sine kvæstelser.
Vizefeldwebel d. Reserve Vorchers ved Loigny, 2. december 1870. Geværskud gennem venstre skulder. Hårdt såret. Døde på lazaret Badelon ved Orleans den 13. december.

Underofficerer og mandskab

1. Kompanie
Faldet eller død af sår:
Underoff. Vorst; Musketier Bunie, Diedhoff, Egges, Allers, Burfeind, Schulz, Meyer II, Meyn, Kuntzag; Einjärig-Freiwillinger Rischmüller.
Død af sygdom:
Musketier Meyer III, Meyer V, Geerken, oetjen; Janitschar Cordes, Musketier (Trainsoldat) Lohse; Gefreiter Reimers.

2. Kompanie
Faldet eller død af sår:
Einjärig-Freiwilliger Albrecht; Musketier Elbers, Alten, Stelter
Død af sygdom:
Musketier Meierdierks, Rottpeter, Wohlers

3. Kompanie
Død eller død af sår:
Unteroff. Dasba; Musketier Meyer VIII, Oehlers, Nordenholz, Stein, Jahns, Knoop, Einjärig-Freiwilliger Trou.
Død af sygdom:
Musketier Barg; Trainsoldat Borchers; Musketier Hoyer, Hennig, Meyer VII.

4. Kompanie:
Faldet eller død af sår:
Musketier Myer VII, Rust, Burthmann, Thiessen, Otten; Unteroff. Bock; Einjährig-Freiwilliger Konitzky; Gefreiter Blanke; Musketier Spohler, Drosten.
Død af Sygdom:
Musketier Blanke, Behrens; Unteroffizier Wedemeyer; Musketier (Einjährig-Freiwilliger) Heidenreich.

5. Kompanie:
Faldet eller død af sår:
Unteroff. Bohlmann; Musketier Gerdes, Böhling, Kröncke, Elmers, Meyer IV, Kutzbach.
Død af sygdom:
Musketier Westermann, Worthmann, Elsers I, Häulfen, Stelmann.

6. Kompanie:
Faldet eller død af sår:
Musketier Puckhaber, Bergstedt, Steffens III, Zass, Ehlers I, Kaiser I, Frey, Prüger, Heinjohn I; Unterof. Wiehe, Adam.
Savnet:
Musketier Witthan, Köster
Død af sygdom:
Musketier Schmidt II.

7. Kompanie:
Faldet eller død af sår:
Musketier Schramm, Meyer VII, Zanssen, Ramacker, Meinken.
Død af sygdom:
Musketier Albrecht, Meyer, Bothel, Weghorst, Volmer, Böse, Holliege.

8. Kompanie:
Faldet eller død af sår:
Unteroff. Heins; Gefreiter Meyer I; Musketier Spickermann, Seekap; Gefreiter Behrmann; Musketier Lohmann, Voss, Heise; Gefreiter Hubtmalker; Musketier Schulz.
Død af sygdom:
Musketier Haseken, Rohde.

9. Kompanie:
Faldet eller død af sår:
Füsilier Bockelmann, Hinners, Bahr, Culemann, Heitmann (Hermann), Heitmann (Heinrich), Schulenburg, Tiedemann; Einjärig-Freiwilliger Gosewisch; Unteroff. Brase, Queste.
Savnet:
Füsilier Wesselmann, Stegemann.
Død af sygdom:
Ungteroff. Kappel, Buschke; Füsilier Gehrken; Gefreiter Pape.

10. Kompanie:
Faldet eller død af sår:
Hornist Siltz; Füsilier von der Lieth, Selkelke, Lendt, Schmelk, Oellrich, Güldener, Krutzer, Allers, Hillers, Täte, Unteroff. Kummert.
Savnet:
Füsilier Kordts.
Død af sygdom:
Unteroff. Böhme, Böge, Füsilier Reylt, Fuchtefeld, Niederfriedrich, Behrens.

11. KompanieL
Død af sygdom:
Füsilier Tietjens, Flathmann gen. Otten I, Schlichting, Helms, Kleis; Unteroff. AQueren, Köhlenbeck.
Savnet:
Füsilier Schuhmacher, Hensing, Schröder III, Heinjohn, Juse
Død af sygdom:
Füsilier Thomas, Meyer, Schmidt, Baika, Krause.

12. Kompanie:
Faldet eller død af sår:
Unteroff. Oltmann; Füsilier Seifert, Cassau, Kamps, Maurus, Blumenstein, Müller I, Jugel, Hansch, Breithaupt, Aben; Unteroff. Peters, Füsilier Göbel.
Savnet:
Füsilier Meyer I, Piotter, Meyer VII, Unge, Kiel; Unteroff. Brinkmann.
Død af sygdom:
Füsilier Wilhelmy, Wächter, Warnecke, Bischoff, Sonntag.

2. Kapitel

1871 til 1914

Den 16. juni 1871 blev I. og II. Bataillon som blivende erindring om det sejrrige felttog tildelt Jernkorset som fanespids og på fanebetræk. Füsilier-bataljonens fane fik i stedet for den bortskudte fanespids ved la Feularde den 9. december 1870, en ny med Jernkorset foruden fanebetræk, og i 1872 også et par nye sølvfanebånd.

Efter krigen 1870/71 blev der i hæren flittigt arbejdet videre for konstant at være parat til at forsvare fædrelandets grænser. Til opstilling af nye regimenter blev i foråret 1881 6. Kompanie afgivet til Infanterie-Regiment 128 i Danzig og i foråret 1887 11. Kompanie til Infanterie-Regiment 127 i Hagenau. Begge kompagnier reformeredes ved afgivelser fra de øvrige kompagnier.

Den 27. september 1893 blev i Bremen fejret Regimentets 25 års jubilæum og i begge de to øvrige garnisoner på samme måde et par dage senere.

Den 30. september 1893 blev II. Bataillon forlagt fra Harburg til Bremen. Samtidig blev i Bremen den nye IV. Bataillon formeret – bestående af 13. og 14. Kompanie.

Særligt festligt blev den 2. december 1895 fejret, 25-års dagen for 75'ernes ærefulde kamp ved Loigny.

Den 1. april 1897 forlod IV. Bataillon Regimentet for sammen med IV/IR. 76 at danne den nye III. Bataillon, Infanterie-Regiment 76.

Da Bokser-opstanden i Kina i sommeren 1900 og mordet på den tyske Gesandt i Peking gjorde det nødvendigt at afsende et betragtelig tysk troppekontingent, meldte mange officerer, underofficerer og soldater fra Regimentet sig frivillig til det nyopstillede østasiatiske Regiment.

Under ekspeditionen deltog af Regimentet 3 officerer (Hauptmann v. der Heyde, Oberleutnant v. Jacobi og Leutnant Duesterberg), 9 underofficerer og 49 mand.

Hauptmann v. der Heyde modtog »Roten Adlerorden 4. Klasse mit Schwertern«, Oberleutnant v. Jacobi og Leutnant Duesterberg »Preussischen Kronenorden 4. Klasse mit Schwertern«. Samme orden tildeltes Leutnant Caspari, der efter Kina-ekspeditionens hjemkomst blev forsat til Regimentet. Gefreiter Meyer og Nordhorn modtog »Militär-Ehrenzeichen 2. Klasse«.

Også ved udbruddet af Herero-opstanden i vores Sydvestafrikanske koloni 1904 meldte 6 underofficerer og 30 mand sig frivillig til forstærkning af »Schutztruppe«. Af officerer fra Regimentet fandt Major v. Kamptz og Oberleutnant v. Frantzius anvendelse i Afrika. Alle fik her lejlighed til at vise deres værdi som tapre soldater, der gjorde deres Regiment ære.

I forbindelse med Kejser-manøvren i 1904 fik Regimentskommandøren af Hans Majestæt Kejseren overdraget en ny fane.

Den 5. september modtog Regimentet ny officiel betegnelse:

»Infanterie-Regiment Bremen (1. Hanseatisches) Nr. 75«

Den allerhøjeste kabinet ordre herom lød:

> For at give forbindelserne, med hvilke 1. Hanseatische Infanterie-Regiment Nr. 75 står til den frie Hansestad Bremen. et tydeligt udtryk, har jeg i anledning af den for mig i dag af IX. Armeekorps afholdte parade, bestemt, at Regimentet efterfølgende skal føre navnet »Bremen« i sin benævnelse, og derfor skal hedde »Infanterie-Regiment Bremen (1. Hanseatisches) Nr. 75«. Idet jeg informerer Senatet om dette, benytter jeg denne lejlighed til at forsikre den frie by mine fortsatte gode intentioner.
>
> Wilhelm R
>
> Altona, om bord M.J. »Hohenzollern« den 5. september 1904.

I året 1909 blev et maskingevær-kompagni opstillet og underlagt I. Bataillon.

Indtil 1911 førte Regimentet det klokkespil (Lyra), en daværende Bremer-bataljon i 1815 havde erobret fra et fransk regiment under slaget ved Belle-Alliance. Da denne var nedslidt, stiftede Bremen senat en ny [1]).

Den 1. oktober 1912 afgav Regimentet dets 10. Kompanie til opstilling af III. Bataillon, Infanterie-Regiment 163 og den 1. oktober 1913 9. Kompanie til opstilling af III. Bataillon, Infanterie-Regiment 162. Begge kompagnier blev øjeblikkeligt genopstillet med afgivelser fra de øvrige kompagnier.

---

[1]) Dette klokkespil blev den 16. april 1923 overdraget til I. Bataillon, 16. Infanterie-Regiment, hvis 1. Kompagni har overtaget traditioner fra Infanterie-Regiment Bremen Nr. 75. Det gamle, i 1915 erobrede klokkespil, opbevares i Focke-Museum.

Regimentskommandører:

1866 – 1870	Oberst Baron v. Buddenbrock
1870 – 1872	Oberst v.d. Osten
1872 – 1879	Oberst v. Knobloch
1779 – 1884	Oberst v. Rauchhaupt
1884 – 1888	Oberst v. Kacken
1888 – 1891	Oberst v. Brodowski
1791 – 1898	Oberst v. Garnier
1895 – 1898	Oberst v. Barton gen. v. Stedmann
1898 – 1900	Oberst v. Bötticher
1900 – 1903	Oberst Saffe
1903 – 1908	Oberst Albrecht
1908 – 1911	Oberst v. Wedern
1911 – 1914	Oberst Woide
17.02.1914 – 20.09.1914	Oberst Jaeger
21.09.1914 – 30.05.1915	Oberstleutnant Bruhn
01.06.1915 – 28.10.1915	Oberst v. Trautman
20.10.1915 – 01.01.1919	Major, senere Oberstleutnant Hagedorn

Fredsranglist 1914

A. Aktive officerer

Kom.: Oberst Jaeger
Oberstleutnant Rickert
Major Brentano
Major Bruhn
Major v. Buchwaldt
Major v. Hanstein
Major v. Consbruch
Major Goetze

Hauptmann Huck
Hauptmann Eck
Hauptmann v. Engelbrechten
Hauptmann Struben
Hauptmann Kayser
Hauptmann Hergt
Hauptmann Brenning
Hauptmann Caspari
Hauptmann Lincke
Hauptmann Boehm
Hauptmann Mylius
Hauptmann v. Schwanenflügel
Hauptmann Willemer
Hauptmann Stock
Hauptmann Zimmermann
Oberleutnant Potel
Oberleutnant Husemann
Oberleutnant Machatius
Oberleutnant Ferber
Oberleutnant Hausburg

Oberleutnant v. Capelle
Oberleutnant Roos
Oberleutnant Brinckmann
Leutnant Scheer
Leutnant Krull
Leutnant v, Düring
Leutnant Rudolph
Leutnant Stein v. Ramienski
Leutnant Guse
Leutnant Schubert
Leutnant Gieseke
Leutnant Meyer
Leutnant Schaper
Leutnant Kaegler
Leutnant Mosske
Leutnant Müller
Leutnant Labesehr
Leutnant Hellwig
Leutnant Dühring
Leutnant Somnitz
Leutnant Lilienhoff-Zwowotzki

Regimentsarzt: Oberstabsarzt Dr. Brüning
Stabsarzt Dr. Sauer
Stabsarzt Dr. Wiewiorowski

Oberzahlmeister Edler	Zahlmeister Marren
Zahlmeister Gruhn	Zahlmeister Raabe

B. Reserveofficerer

Oberleutnant Scheer	Leutnant Frese
Oberleutnant Warnkes	Leutnant Bruns
Oberleutnant Wilde	Leutnant Siebert
Oberleutnant Fritzsch	Leutnant Schilling
Oberleutnant Cellert	LeutnantFunk
Oberleutnant Carstens	LeutnantAugener
Oberleutnant Engelhardt	Leutnant Helmke
	Leutnant Grauert
Leutnant Ulrich	Leutnant Wehrmann
Leutnant Klaus	Leutnant Oberbeck
Leutnant Flügge	Leutnant Meynaber
Leutnant v. Heimburg	Leutnant Grosse
Leutnant Graf	Leutnant Ahrens
Leutnant Heise	Leutnant Kriete
Leutnant Lürman	Leutnant Kuhle
Leutnant Opitz	Leutnant Peters
Leutnant Wrede	Leutnant Weissenhorn
Leutnant Siedenburg	Leutnant Schultz
Leutnant Thiel	Leutnant Wöllert
LeutnantWilkens	

Efter 43 års fredstidstjeneste slog afgørelsens time. Nu skulle det vise sig, om arbejdet i fredstid havde bevæget sig i de rette baner, og om fredstidsskolingen havde været hård nok. Regimentet stod på toppen af dens uddannelse. Kommandøren vidste, at han kunne stole på sit Regiment. Officerer og mandskab var overbevist om, at de på enhver måde kunne måle sig med enhver.

DEL II

Verdenskrigen 1914 til 1918

* *

1. Kapitel

Situationen ved verdenskrigs udbrud
Den tyske operationsplan og opmarch
Fremrykning gennem Belgien og Nordfrankrig indtil Marne-slaget

2. august til 5. september 1914

Den 28. juni 1914 blev den østrigske tronfølger skudt i Sarajevo af en serbisk fanatiker. Da det viste sig, at serbiske officerer og embedsmænd havde deltaget i forsværgelsen mod Ærkehertug Franz Ferdinand, kom det til diplomatiske uoverensstemmelser, under hvilket forløb Østrig-Ungarn den 26. juli 1914 afbrød forbindelserne til Serbien.

Tyskland, og i første omgang også England, bestræbte sig på at begrænse striden til Balkan, da resultatet af en indblanding fra andre stormagter var tydelig. Da Rusland imidlertid stillede sig på Serbiens side, hvilket igen fik tilslutning fra Frankrig og medførte mobilisering, var en verdenskrig uundgåelig. Bortset fra assistanceforpligtigelserne i tremagts-aftalen, kunne Tyskland ikke stå på sidelinjen og tillade, at dens forbundsfælle blev udslettet af overmægtige modstandere. Da England, uden hvis bistand, Rusland-Frankrig næppe havde vovet en kamp mod Tyskland-Østrig, den 29. juli meddelte, at Storbritannien i tilfælde af en krig, ville stille sig på dobbeltforbundets side, var en hurtig afgørelse nødvendig.

den 31. juli følte den tyske kejser sig tvunget til at beordre »Tilstand af truende krigsfare« og den 1. august udsende befaling til mobilisering. Første mobiliseringsdag var den 2. august.

Den åndeløse spænding, der havde holdt alle fanget i de sidste juli-dage, udløste sig i en stor bølge af begejstring, der ramte alle tyske. Regiment »Bremens« bataljoner, der havde været til uddannelse i Münster Lager, var allerede den 30. juli før tid trukket tilbage til garnison.

2. august 1914! En søndag, var den første mobiliseringsdag. Klokkerne ringede fra alle kirketårne. De lød alvorlig, gevaldig, festlig, og deres råb var ikke forgæves. Gennem alle gader kaldte de til: ynglinge, hvoraf mange endnu lignede drenge, mænd, gamle. Foran kaserne porten hobede de sig op: Det var krigsfrivillige fra alle lag af befolkningen. Jublende og med hellig begejstring lød fædrelandets sange fra deres læber. Den 2. august er og bliver uforglemmelig for alle os, der oplevede den store tyske begivenhed.

Foruden mobiliseringen af det aktive regiment opstilledes desuden Reserve-Infanterie-Regiment 75 [1]) med Stab, I. og II. Bataillon i Bremen og III. Bataillon i Stade og Landwehr-Infanterie-Regiment 75 [2]) med I. og IV. Bataillon i Bremen, III. Bataillon i Stade sammen med de hertil hørende erstatningsformationer.

Takket være et fremragende forarbejde kunne mobiliseringen gennemføres problemfrit og uden enhver form for forespørgsler hos foresatte myndighed. Regimentsadjudant, Bataljons adjudanter og Kompagni Feldwebler kunne være stolte over deres møjsommelige arbejde. I disse første augustdage skabte i gaderne de stadige rygter om »observation af fly« og nyheden om fjendtlige »guld-automobiler« højdepunkter af ophidselse. Alle former

[1]) Historien om Reserve-Infanterie-Regiment 75 findes i en bog af Dietrich Mahnke. Oversat til dansk.

[2]) Regimentsstab og II. Bataillon blev opstillet i Hamburg.

for rygter gik gennem Bremen og Stade. Spion-frygten fik til tider betænkelige dimensioner. Dog også alle disse fik en ende.

Med Frankrigs og Ruslands talmæssige overlegenhed var det klart for den tyske generalstab, at en sejr kun ville være mulig, hvis man forsøgte at slå de næsten lige stærke modstandere en efter en. Afgørelsen blev søgt i vest.

I øst opmarcherede til beskyttelse af Øst- og Vestpreussen kun en arme (8.) med en styrke på 4½ armekorps og 1 Kavaleri-Division. De skulle holde ud så længe, at de kunne tilføres forstærkninger fra den vestlige primære krigsskueplads. I Schlesien opstilledes et landwehr-korps. Dette skulle beskytte provinsen og dets kuldistrikt, og støtte den østrig-ungarske offensiv i Polen.

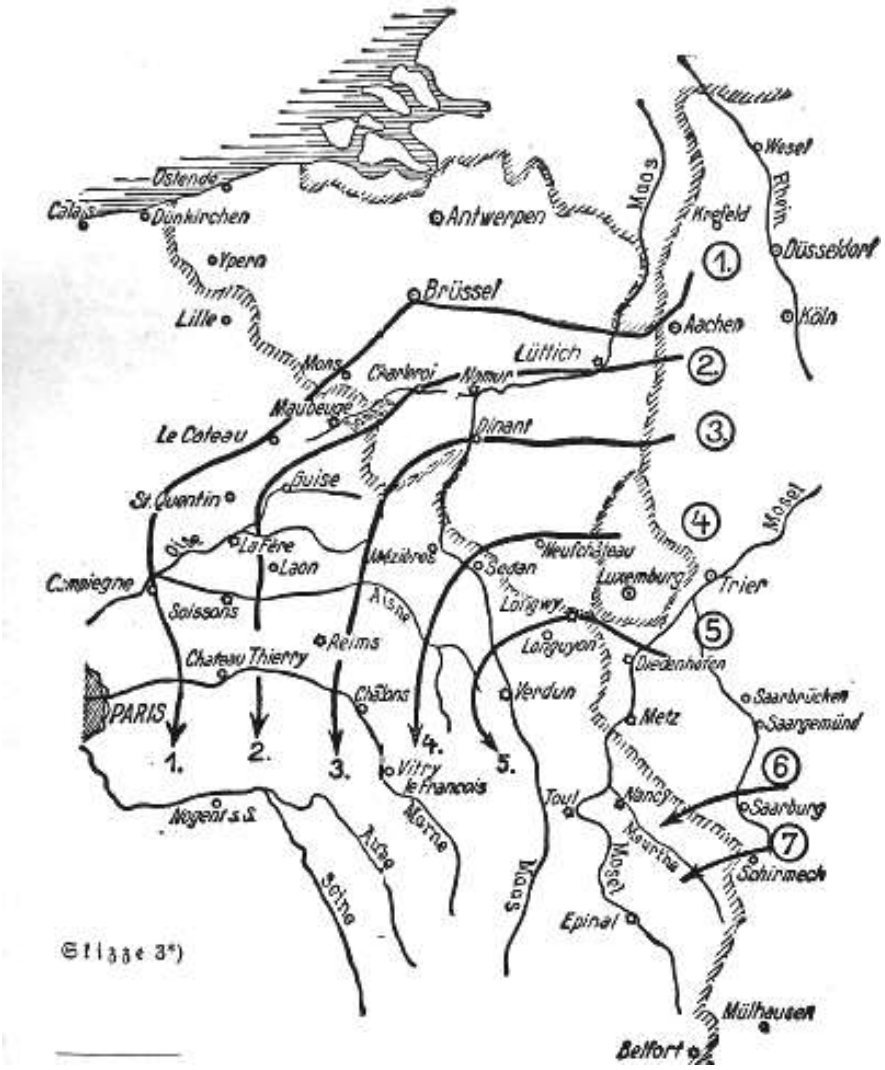

Den tyske hærs hovedmasse – 7 armeer – var opmarcheret i vest. Disse bestod af:

1. Armee under Generaloberst v. Kluck med fem korps langs Rhinen nord for linjen Køln-Düren.
2. Armee under Generaloberst v. Bülow med syv korps i området Aachen – Weismes-Euskirchen.
3. Armee under Generaloberst Frhr. v. Hausen med fire korps mellem St.Vith og Kyllburg.
4. Armee under Generaloberst Herzog Albrecht von Württemberg med fem korps ved Trier og i tysk Saar.
5. Armee under Generalleutnant Wilhelm, kronprins til det tyske Rige og Preussen, med fem korps mellem Diedenhofen (Thionville) og Metz.
6. Armee under Generaloberst Kronprinz Rupprecht af Bayern med fem korps mellem Metz og Saarburg
7. Armee under Generaloberst v. Heeringen med tre korps ved Saarburg, i Vogeserne og i Breisgau.

Langs Oberrhein sikrede 3½ Landwehr-brigade. Hærens kavaleri samledes i fire korps under Höheren Kavallerie-Kommandeuren med en på højre fløj, en nord for Trier, en i Luxembourg og den fjerde samledes i Lothringen.

Efter opmarchbestemmelserne for året 1914 var IX. Armeekorps tildelt 2. Armee. For det tilfælde, at Belgien ikke skulle efterkomme det tyske ønske om gennemmarch, var det forudset, at seks forud klargjorte brigader hurtigst muligt skulle fjerne fæstningen Liège, der spærrede fremrykkeakserne. Herefter skulle de resterende dele af 2. Armee slutte sig til enhederne ved Liège, og sammen med 1. og 3. Armee begynde fremrykningen til til omslutning af den fjendtlige venstre flanke. Senest på dette tidspunkt skulle IX. Armeekorps overgå til 1. Armee.

Under den kommanderende general, Generalleutnant v. Quast, var IX. Armeekorps sammensat af 18. (Generalleutnant v. Kluge) og 17. Infanterie-Division (Generalleutnant v. Bauer). Til sidstnævnte hørte 33. Infanterie-Brigade (Generalmajor v. Lewinski, IR 75 og 76), 34. Infanterie-Brigade (Generalmajor v. Kraewel, Gren.R. 89 og Füs.R. 90), 1. halvregiment Dragoner 16, 17. Feldartillerie-Brigade (Generalmajor v. Ditfurth, FAR 24 og 60) og 1./Pionier-Bataillon 9.

Den 6. august kunne Regimentskommandøren, Oberst Jaeger, på det foreskrevne tidspunkt til Generalkommando IX. Armeekorps i Altona melde, at Infanterie-Regiment »Bremen« var »marchparat«. Om formiddagen denne dag holdt han en tale på kasernegården til I. og II. Bataillon og udbragte et leve for kejseren. Kl. 1230 blev der i domkirken afholdt afskedsgudstjeneste, hvor garnisonspræsten prædikede over bibelordene »Vær trofast til døden, så vil jeg give dig livets krone«. Efter prædiken modtog officerer og soldater den hellige nadver. Det var en af de mest gribende stunder, Bremens sønner oplevede. For III. Bataillon i Stade blev afskedsgudstjeneste afholdt kl. 17 i St. Wilhadi kirken. Den ældste præst i Stade holdt sin prædiken over ordene i 2. Paulus breve til Korinterne: »Vi er bange, men vi fortvivler ikke«. Også her afsluttedes der med altergang.

I de sidste timer inden udrykning til felten vrimlede kasernerne med pårørende, der endnu engang ville se deres kære, endnu en sidste gang ville overbringe deres ønske om sejr. Imidlertid blev alle afskedssmerte, alle bekymringer og alle sorger for fremtiden overvundet og overstrålet af følelsen af fortrøstning, tillid til vores hær og krigens bitre nødvendighed. Nok så man sørgmodighed og tårer, men ingen fortvivlelse i ansigterne.

Den 6. august kl. 2130 blev I. Bataillon som første del af Regimentet indladet i Bremen. En by smykket i flag. En uhyre menneskemængde fulgte bataljonen til banegården. Den 7. august kl. 0130 fulgte II. Bataillon, mens III. Bataillon kl. 0010 blev indladet i Stade, hvor Regierungspräsident Grashoff udtalte nogle hjertelige afskedsord, hvortil Bataljonskommandøren, Major v. Buchwaldt kort takkede. Den sidste transport med Regimentsstab, regimentsmusik og maskingeværkompagni forlod Bremen kl. 0530.

Alle de foregående dage havde været uendeligt lange, og alle længtes efter at møde fjenden, for i det elskede fædrelands tjeneste at vise, hvad de, i den hårde fredstidsskoling, havde lært.

Krigsrangliste

ved udrykningen 6. august 1914

Regimentsstab

Regimentskommandør	Oberst Jaeger
Regimentsadjudant	Oberleutnant v. Capelle
Regimentslæge	Stabsarzt d.R. Dr. Stachow, Samtidig ved I. Batl.
Fører for store bagage	Offizierstellvertreter Stürenberg-Jung

Stab I. Bataillon

Kommandør	Major Bruhn
Adjudant	Leutnant v. Düring
Forplejningsofficer	Leutnant d.R. Pflüger
Bataljonslæge	Stabsarzt d.R. Dr. Stachow
	Oberarzt d.R. Dr. Ewald
Intendant	Zahlmeister Raabe

1. Kompanie

Hauptmann	v. Engelbrechten
Leutnant d.R.	Bruns
Leutnant	Thielebeule
Fähnrich	Duderstadt
Fähnrich	Schönecke
Offizierstellvertreter	Hillemann

2. Kompanie

Hauptmann	Brenning
Leutnant d.R.	Weissenhorn
Leutnant d.R.	Meynader
Fähnrich	Vogte
Offizierstellvertreter	Pole

3. Kompanie

Hauptmann	Caspari
Leutnant	Mosske
Fähnrich	Hückel
Fähnrich	v. Stosch
Offizierstellvertreter	Grotkatz
Offizierstellvertreter	Rotenberg

4. Kompanie

Hauptmann	Boehm
Leutnant	Hellwig
Leutnant d.R.	Frese
Offizierstellvertreter	Elfers
Offizierstellvertreter	Meyer (Wilhelm)

Stab II. Bataillon

Kommandør	Oberstleutnant Brentano
Adjudant	Leutnant Schubert
Forplejningsofficer	Leutnant d.R. Frhr. v. Danckelmann
Bataljonslæge	Stabsarzt Dr. Wierwiorowski
	Oberarzt d.R. Dr. Peters
Intendant	Unterzahlmeister Sarnow

5. Kompanie

Oberleutnant	Machatius
Leutnant d.R.	Wilkens
Leutnant	Dühring
Fähnrich	Jenett
Offizierstellvertreter	Ottilige
Offizierstellvertreter	Traeger

6. Kompanie

Hauptmann	Lincke
Leutnant	Guse
Leutnant d.R.	Kriete
Offizierstellvertreter	Köhlmoos
Offizierstellvertreter	Holborn

7. Kompanie

Hauptmann	Stock
Leutnant	Kaegler
Leutnant d.R.	Grosse
Fähnrich	Deventer
Offizierstellvertreter	Kleist
Offizierstellvertreter	Freriche

8. Kompanie

Hauptmann	Struben
Leutnant d.R.	Siedenburg
Leutnant	Lachmund
Offizierstellvertreter	Jüchter
Offizierstellvertreter	Lindner

Stab II. Bataillon

Kommandør	Major v. Buchwaldt
Adjudant	Leutnant Krull
Forplejningsofficer	Leutnant d.R. Politz
Bataljonslæge	Stabsarzt d.R. Dr. Sierau
	Oberarzt d.R. Dr. Einstmann
Intendant	Unterzahlmeister Korte

9. Kompanie

Hauptmann	v. Schwanenflügel
Leutnant	Müller, Hans
Leutnant d.R.	Ahrens
Offizierstellvertreter	Weissbarth
Offizierstellvertreter	Rosenthal

10. Kompanie

Hauptmann	Eck
Leutnant d.R.	Siebert
Leutnant d.R.	Kuhle
Fähnrich	Steffen
Offizierstellvertreter	Devermann

11. Kompanie

Hauptmann	Kayser
Leutnant	v. Somnitz
Leutnant d.R.	Opitz
Offizierstellvertreter	Tegtmeier
Offizierstellvertreter	Wessele

12. Kompanie

Hauptmann	Mylius
Leutnant	v.Lilienhoff-Zwowitzki
Leutnant	Heyser
Offizierstellvertreter	Antrecht
Offizierstellvertreter	Bavendamm

Maskingevær-kompagni

Hauptmann	Hergt
Leutnant	Stein v. Kamienski
Leutnant	V. Klatz
Leutnant d.R.	Flügge

Udrykningsstyrke [1]) den 6. august 1914

	Officerer	Underofficerer	Musikere	Menige	Sanitet personel	Trænsoldater	Samlet styrke	Intendanter	Læger	Heste
Regimentsstab	3	12	-	26	-	10	48	-	-	16
Maskingevær-Kompagni	4	11	-	66	1	13	91	-	-	45
I. Bataillon	23	82	16	922	4	32	1056	1	2	58
II. Bataillon	23	82	16	922	4	32	1056	1	2	58
III. Bataillon	23	82	16	922	4	32	1056	1	2	58
Total	76	269	48	2858	13	119	3307	3	6	235

Over München-Gladbach i retning Aachen kørte regimentet med jernbane i retning af de vestlige krigsskuepladser. Overalt blev troppe-togene begejstret modtaget og overøset med »Liebesgaben«.

Tidligt på morgenen den 7. august ankom I. Bataillon til Aachen, og snart fulgte Regimentets øvrige bataljoner. Regimentsstab og maskingevær-kompagni ankom som de sidste natten mellem den 7. og 8. august.

Regimentet samledes i Aachen, og den 8. august kl. 1340 marcherede den med 33. Infanterie-Brigade i retning af Liège. Under et gjaldende hurra blev grænsen til Belgien overskredet kl. 1450 ved Gemmenich. Om aftenen nåedes omegnen af Hagelstein, hvor I. og Regimentsstab gik i kvarter, mens II. og III. Bataillon indkvarteredes i Aubel.

Om den første march-dag skriver Oberarzt Dr. Peters rammende:

> Dagen var varm og luften usædvanlig trykkende. Langs vejen lå her og der gårde og klynger af huse, på hvis mure der var opklæbet belgiske mobiliseringsplakater. Foran døren stod eller sad hugsiddende, som normalt i landet, beboerne og fulgte med ondskabsfulde blikke den vældige fremadstræbende troppemasse. På bud fra forud sendte cyklister var der sat spande med vand ud. Da der gik rygter om forgiftning af brønde, måtte vandet først gennem en biologisk afprøvning. For alle tilfældes skyld lod man belgierne selv drikke den første mundfuld. Stadig nye yndefulde landskabsbilleder drog forbi under den fortsatte march. Snart gik det gennem skovbevoksede dale, snart over højderygge med rige kornmarker.
>
> Pludseligt åbenbaredes der sig for første gang det grusomme nærvær. I horisonten lyste som signal fra den løsslupne krigsgud den brændende franktirer-landsby Hervé.

[1]) I kolonnen »underofficerer« er ved regimentsstaben medregnet en våbenmester og ved bataljonerne en fanebærer og en bataljonstambur. Under kolonnen »Menige« er der ved bataljonerne medregnet 16 sygehjælpere og 8 cyklister, og under »Trænsoldater« er der ved bataljonerne indregnet en træn-underofficer. Under kolonnen »Læger« er bataljonslæge, I. Bataillon samtidig Regimentslæge.

Åbne automobiler med store Røde Kors susede nu forbi os, som de bragte de sårede fra kampene ved Liège tilbage. Sjælelivets vibrationer ændrede deres tone. »Morgenrøde, Morgenrøde« lød det ny afdæmpet fra det indre.

Vores mandskab fra de flade kyster var ikke vandt til de stejle bjergveje. Efterhånden vaklede de under den tunge krigsoppakning og kun kun med besvær fremad. Over de gloende hede landeveje, der over lange strækninger var uden en skygge, hvilede der en diset, støvmættet atmosfære. Ikke et vindpust rørte sig. Af og til rejste forbi jagende ryttere mægtige støvskyer.

Kompagniførerne rede frem og tilbage langs deres kompagnier og opmuntrede de udmattede. Behjertede kammerater tog en udmattet sidemands gevær. Støvlerne var nye og reservisterne endnu ikke marchparate. Af og til vaklede og snublede enkelte, og faldt pludseligt sidelæns til jorden ud af geled. Sanitetspersonel sprang til, gav en forfriskning og bragte den pågældende ud af farezonen. Hos mange opstod der bevidstløshed, kramper og åndedrætsforstyrrelser. Men også ved disse kunne hurtigt forholdsregler forhindre en ugunstig udgang. Alle fik igen kontakt til enhederne. Efter dagens møje og besvær kunne en kraftig portion fra feltkøkkenet som et trylleslag bringe det dalende humør tilbage på toppen.

Under den brændende sol gik det søndag den 9. august videre. Om aftenen kunne der opslås bivuak på bakkerne nord for Berneau ikke langt fra den hollandske grænse.

»Under denne march«, skriver Unteroffizier Lattemann (5./75) i sin dagbog, »havde vi lejlighed til langsomt at vænne os til krigens rædsler. De traf os i første omgang som afbrændte huse og lader, som synet af enkelte døde heste i grøfterne, tilhørende en patrulje fra Danziger Totenkopf-husaren, der var blevet skudt fra et baghold af Franktireurs, og til sidst også som skudte mennesker. Efter formentlig to dage i den stærke hede var de stærkt oppustede så de dannede det frygteligste syn. I nærheden af landsbyen Berneau var de skrækkelige billeder så hyppige, at man dårlig mere kunne finde et helt hus, og dårligt kunne finde et stykke mark, der ikke var oversået med en eller anden form for kadaver. Man kunne mene, at man foran sig havde en slagmark.

På bakkerne nord for Berneau, hvor jorden var dækket af stub- og sukkerroemarker, kunne man i horisonten på den modsatte side af dalen foran os, genkende hollandsk kavaleri og grænseposter.

Om den første »opgave« for 12./75 skriver den daværende kompagnichef, Major Mylius:

Kort efter middagsmaden modtog jeg den 9. august befaling til, øjeblikkeligt med mit kompagni at rykke ud til en sær opgave. Yderligere befaling skulle jeg modtage i udkanten af landsbyen. Hvad kunne det være? Jeg tænkte over samtlige de officersopgaver, jeg her sommer gennem lange fredstidsår, havde måttet gennemkæmpe med mine gode venner, og hvor vi dengang som forbitrede fjender stod overfor hinanden bevæbnet med løse skud. Nu skulle det blive blodig alvor, og spændt tog jeg den skriftlige befaling fra Regimentsadjudanten, Oberleutnant v. Capelle. Den lød: »12./75 afventer ved Hagelstein ankomsten af sanitetskompagniet, heste og vognafdelingen af Divisionsstaben og marcherer herefter over Warsage til Berneau. Heste og vognafdeling fra Divisonsstaben skal fra Berneau under bevogtning videreføres til Lixhé.« Dertil kom den mundtlige orientering om, at indbyggerne i Berneau var meget fjendtlig stemt, og at sanitetskompagniets arbejde her (oprydning af slagmarken) måtte sikres. På denne opgave var jeg ikke kommet!

Jeg marcherede med kompagniet de kun to kilometer til Hagelstein og ventede her på Sanitetskompagniet, der imidlertid ikke lod sig vise. I det varme sommervejr lå vi i solen og til sidst lod jeg telte rejse, da jeg ikke længere forventede en ankomst. I en af de mange automobiler, der passerede i retning fra Tyskland, fandt jeg også Hauptmann v. Schwanenflügel. Hans oprindelige mobiliseringsordre til Luftskibene var tilbagekaldt, og han søgte nu kontakt til Regimentet.

Den 10. august lod jeg kl. 0530 teltene nedbryde, blev herunder overrasket af mine protegér og kunne straks marchere af sammen med dette. For føreren af enheden var tempoet for langsomt, så kan fortsatte i trav, mens jeg marcherede videre alene med Sanitetskompagniet. Dets fører, Rittmeister v. Horn og jeg red i spidsen. Så drog vi fredeligt gennem landet og ankom kl. 0930 til Berneau. Landsbyen var temmelig ødelagt og brændte stadig visse steder. Indbyggere lod sig ikke vise, kun et par gamle koner humpede over gaden. Her skulle nu Sanitets-kompagniet begrave døde, der som civilister var faldet i kamp med de bivuakerende tyske tropper. Da kompagniet ikke rådede over spader, og nogle sådan heller ikke var til at opdrive, overtog jeg med mit kompagni arbejdet. Vi fandt omkring 25 lig i haver og huse. De havde ligget flere dage i den gloende hede, var frygtelig oppustede og udsendte en forfærdende luft. Dertil kom forskellige hestekadaver. For kompagniet var det et svinearbejde kun med små spader at grave dybe grave i den stenhårde, udtørrede lerjord, og dertil samtidig indånde luften af forrådnelse. Selv fik jeg kraftige hovedsmerter og var glad, da jeg med kompagniet omkring kl. 19 efter endt arbejde kunne forlade Bernau og kort efter igen nåede Regimentet, der siden dagen før bivuakerede lige nord for landsbyen. En dygtig slurk cognac, som mine venner i Stade havde givet mig til afsked, genoprettede den sjælelige og fysiske ligevægt efter denne første opgave.

General der Infanterie von Quast

1913—1917 kommandierender General des IX. Armee-Korps

Oberst Jaeger

(in der Schlacht bei Rampcel am 20. September 1914 an der Spitze des Regiments gefallen)

Oberſtleutnant Hagedorn

(Oktober 1915—1919 Kommandeur des Infanterie - Regiments „Bremen“)

Hauptmann Caſpari

(1912 bis 1915 Kompagnie-Chef 3./75
Januar 1915 bis 1919 Führer des II./75)

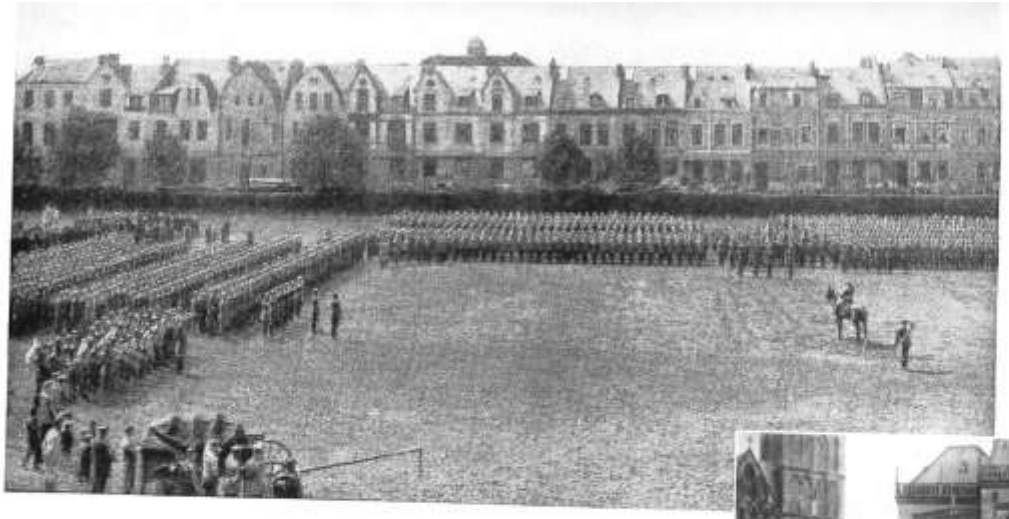

Mobilmachung in Bremen

Oben: Regimentsappell vor dem Ausrücken am 6. August 1914

Rechts: Das Regiment verläßt den Dom nach dem Abschiedsgottesdienst

Die erſten Reſerviſten

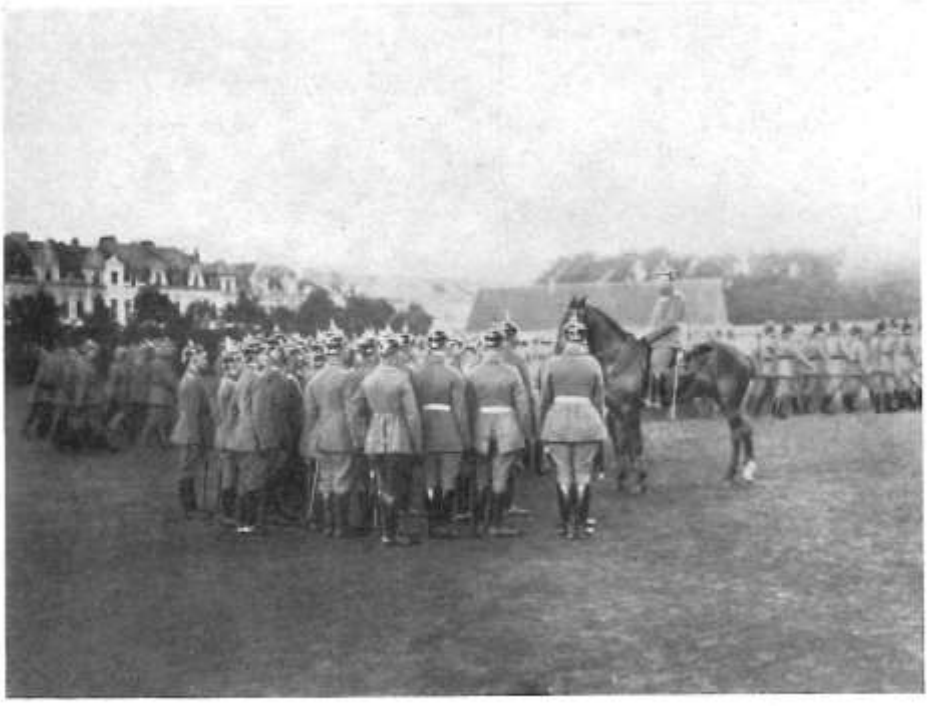

Oberſt Jaeger ſpricht zum Offizierkorps am 6. Auguſt 1914

Aus der Stader Garniſon

Hauptwache mit Arreſtlokal

Die Offiziere des III. Bataillons vor der Fahrt ins Munſterlager am 27. Juli 1914

Von links nach rechts: Lt. v. d. Aneſebeck (Drag. 17), Lt. Krull, Hptm. Mylius, Hptm. v. Schwanenflügel, Major v. Buchwaldt, Lt. Müller, Hans († 9. 10. 14), Hptm. Eck, Lt. v. Lilienhoff-Iwowitzki († 4. 9. 16), Lt. Rudolph, Hptm. Kayſer († 20. 9. 14), Unterarzt Jaeckel, Lt. v. Somnitz († 20. 9. 14)

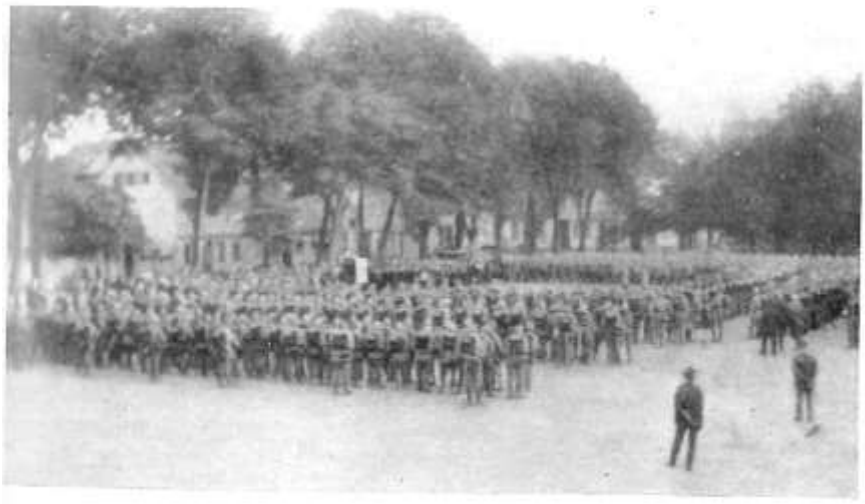

Feldgottesdienſt des III. Bataillons auf dem Sande in Stade vor dem Ausrücken am 6. Auguſt 1914

Der Vormarsch 1914

Die Spitze der 33. Infanterie-Brigade (3./75) überschreitet am 8. August 1914 2,50 Uhr nachm. die belgische Grenze (in der Mitte Lt. Noffke, † 6. 9. 14)

Rast bei Hagelstein am 8. August 1914

Også andre dele af Regimentet blev tildelt særlige opgaver. Den 10. august rykkede II. Bataillon under føring af Oberstleutnant Brentano til Lixhé for her at fremstille en kolonnevej til broslagningsstedet på Meuse, hvilket var udført samme aften. Næsten hele dagen blev der fra Fort Pontisse skudt mod dette sted, og for første gang kunne medlemmer af Regimentet høre den ejendommelige susen og eksplosion af granater. Virkningen forblev imidlertid ringe, da granaterne for det meste var blindgængere. Senere blev 2. Kompanie under Hauptmann Brenning sendt til Mouland og 9. Kompanie under Hauptmann v. Schwanenflügel til Berneau for i disse områder at bjærge de talrige omkring liggende døde mennesker og heste. Endeligt lev under Hauptmann Kayser afsendt et rekvireringskommando for at skaffe brød, kvæg og rodfrugter. Dette var desto mere vigtigt, da der de næste dage ikke kunne forventes genforsyninger. 4. Kompanie under Hauptmann Boehm bevogtede allerede fra dagen før telegrafledningen fra Hagelstein til Lixhé.

Regimentet forblev i bivuak ved Berneau indtil den 13. august.

> Store vanskeligheder, sådan beretter Stabsarzt Dr. Stachow, i denne lejr skabte primært spørgsmålet om vand. Åløbet tæt foran kunne ikke anvendes, da der i denne var talrige dyre kadaver. I stor afstand var der ingen brønde. Jeg red derfor med Oberarzt Dr. Ewald tilbage på eftersøgning af vand. Efter 3-4 kilometer kom vi til en større bebyggelse ved et rent vandløb. Den havde sin primære vandforsyning fra en dæmning. Vandet var upåklageligt. I et bryggeri vandt vi fade af forskellig størrelse. De største blev bragt til lejren og anvendt som cisterner, der blev fyldt ved hjælp af de mindre fade. Til den nødvendige fodpleje blev der givet mandskabet tilladelse til at vaske fødderne i den nærliggende å.
>
> Vi benyttede opholdet i lejren til en gentagende øvelse med vore sygehjælpere i transport af sårede, forbinding og fremstilling af hjælpeforbindinger.

Om den førte feltgudstjeneste ved Infanterie-Regiment »Bremen« beretter Pastor Busch:

> Det var også i lejren ved Berneau, at jeg lærte den så tidligt faldne regimentskommandør, Oberst Jaeger, at kende. I skjorteærmer sad han i august heden foran sit telt og var med det samme indforstået, da jeg foreslog ham den første feltgudstjeneste ved Regimentet. Om eftermiddagen den 12. august samledes vi i lejren, hvor »så fast en borg« kraftigt gjaldede ud over markerne, og hvor jeg talte over Paulus brev til Flipperne 4, vers 13: »Alt formår jeg i ham, der giver mig kraft.« De var som i en profeti om, hvad Regimentet i lange, hårde år endnu skulle yde: virkeligt alt, hvad det formåede, hvad pligten fordrede af den og ofte endda ud over det menneskelig mulige! Denne første feltgudstjeneste – for første gang i fjendeland, under guds åbne himmel, mens granaterne fra Fort Pontisse lod sine tordenbrag lyde – var dybt gribende, og senere har deltagere i denne stund ofte fortalt mig, hvor uforglemmelig den forblev hos dem.

Den 13. august marcherede Regimentet videre fra bivuakpladsen ved Berneau. Maas blev overskredet ved Lixhé. Sidst på eftermiddagen blev gået i kvarter i Mal og Sluizen på vejen mod Tongres.

> »Den 13. 8. 1914«, sådan skildre Stabsarzt dr. Stachow denne dag, »blev lejren brudt ned. Vi krydsede Maas på den nye bro og marchere i en halvbue omkring Liège. Vores næste kvarter var et stort gods, tilsyneladende et gammelt adelssæde. Bygninger omsluttede en stor, firkantet gårdsplads. Hjørnerne var optaget af trodsige tårne. Med få kilometers afstand fra os lå fort, der stadig skød. II. Bataillon blev foldet ud mod disse. Tabene begrænsede sig til en støvlehæl, der blev revet af. Vi lå på gårdspladsen med Brigade- og Regimentsstab, Staben fra I. Bataillon og maskingeværkompagniet. Fra forterne må man have kunnet set godset, og vi tog os overhovedet ikke i agt, men bevægede os frit omkring. Alligevel faldt ikke et skud mod godset. Det kunne ellers være blevet ret pinligt. Med fornøjelse husker jeg den fælles spisning for alle i slottet indkvarterede herrer. Samtalen var munter og livlig. Rummet, noget forsømt og nedslidt, var godt møbleret og havde enkelte gode, gamle malerier. Efter aftensmaden blev borde og stole trukket til side og halm lagt ud for natten. Godsforpagteren havde endnu ikke vænnet sig til krigen. Hun ville kun levere en smule halm. En venlig-militærisk formaning foranledigede hende dog til en tilstrækkelig gave til os og vore folk. Sidstnævnte udnyttede i øvrigt æblehaven, hønsehuset og bageovnen. Det var endnu en skøn tid. Han fandt alt rigeligt i landet: frugt, grønsager, mælk, høns, æg, og hvad ellers en soldat kan nyde.«

Den 14. august blev Orhée nået, hvor 17. Infanterie-Division samledes. 34. Infanterie-Brigade, der var sendt tidligt afsted, og havde deltaget i indtagelsen af Liège, forenedes nu med 33. Infanterie-Brigade overfor forterne Hollogne, Loncin og Lantin, hvor de indtog en fast stilling. Vi havde fået til opgave at forhindre en undvigelse mod vest af det nedgravede belgiske infanteri mellem de nævnte forter, der nu var under angreb fra Liège. Indtil det blev mørkt modtog II. og III. Bataillon heftig ild fra Fort Hollogne uden at der dog indtraf tab. Den 15. august blev anvendt til en yderligere udbygning af den indtagne stilling. Indvirkningen af vore 42-cm granater på

de fjendtlige værker kunne tydeligt observeres. Som resultat af en fuldtræffer sprang Fort Loncin i luften hen på eftermiddagen.

Den 16. august faldt det sidste fort ved Liège. Den store, moderne udbyggede fæstning var efter ti dages kampe på tyske hænder. Vejen for den højre fløj af den tyske hær var fri. Derfor måtte også samme dag marchen i retning af Louvain fortsættes. Uden fjendtlig modstand nåede Regimentet sammen med Divisionen over Villers-l'Evêque-Jamine den 18. august frem til Grande Gette.

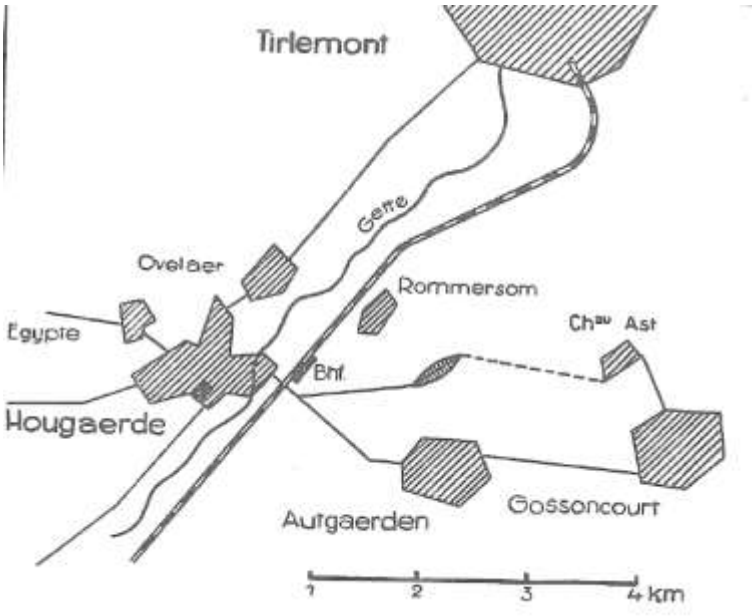

Bag floden havde dele af den belgiske hær igen gjort front, og næppe havde spidsen af fortroppen – 3. Kompanie – nået landsbyen Hougaerde før den fra alle sider blev mødt med en livlig beskydning. Den første alvorlige træfning for Bremer Hanseaterne i Verdenskrigen! En mere indgående beskrivelse af begivenheden synes derfor anbragt, ikke mindst fordi der herover foreligger en udmærket skildring fra føreren for 3. Kompanie, Hauptmann Caspari selv.

> Gennem åbent terræn strækte spidsen af 3. Kompanie »Bremen«, forrest i 33. Infanterie-Brigade, frem mod den lille by Hougaerde på Gette, syd for Tirlemont. Der var intet at se til fjenden, intet at høre. Dette intet omkring var foruroligende. Det var derfor en forløsning, da vi i en hulvej en kilometer fra Hougaerde blev mødt af en harmløs slentrende mand i præstetøj, læsende i en bog. Vores spørgsmål om belgierne havde besat Haugaerde benægtede han, og sluttede til vores forbavselse med tilbud om at føre os gennem Hougaerde.
>
> »*Les soldats belges se sont retirés déjà le matin*«, betroede han os.
>
> En stille formanende indre stemme om forsigtighed fik mig alligevel til at stige af hesten.
>
> Mens vi underholdt os med den gejstlig klædte om den belgiske civilbefolknings deltagelse i kampen, marcherede spidsen kl. 1825 ind i Hougaerde. Intet levende væsen viste sig. Alle døre og vinduer var lukkede. Situationen begyndte at blive ubehagelig. Leutnant Noffke og jeg kikkede stadig mere betænkelig på hinanden og holdt stadig skarpere øje med manden imellem os. Han var mig ikke længere helt så ægte. Jeg syntes at kunne se et mere stivnet, fortvivlet blik i hans øjne.
>
> Var vi røget ind i en fælde?
>
> Så dukkede der en barrikade op bag et sving på gaden, og i samme øjeblik sprang også manden i præstetøj med kjolen trukket op i et kattespring til venstre mod en åbnende gadedør – og han var sluppet væk, hvis ikke Leutnant Noffke havde fået fast i kanten af kjolen.
>
> Og nu brød et helvede løs omkring os! Fra alle huse, fra tage, fra barrikaden, forfra, bagfra, fra højre og fra venstre blev der på klodshold rettet en frygtelig ild mod os.
>
> Det var noget af en ilddåb!
>
> Jeg må indrømme, at jeg havde forestillet mig ilddåben i den store krig noget mere romantisk. Spidsen kastede sig ned. Sammen med Gefreiter Schmietz sprang jeg i en stor bue til højre i en smal gade rende, hvor jeg klemte mig ned mellem min sabel, de mange remme til det øvrige grej og vores fire ben.
>
> Som den første i denne uærlige fælde faldt manden i præstetøj som offer for en kugle fra hans egne landsmænd [1]). Så blev Gefreiter Schmietz ramt gennem hovedet. Den første døde ved Regiment »Bremen«. Hans hoved faldt tungt ned på mit knæ, og mens skud som haglbyger fløj omkring og ramte gaden, kunne jeg føle den dødes varme blod løbe.

[1]) I marts 1925 blev det i »*Nieuwe Rotterdamsche Courant*« bekendtgjort, at der ifølge en korrespondent i Bryssel, af et krigsråd i Brabant var afsagt dødsdom over Hauptmann Caspari. På ordre fra Caspari skulle i august 1914 Pastor Goris fra Autgaerde og endnu en indbygger fra samme landsby være blevet skudt. Landsforeningen »Rettet due Ehre« nedlagde den skarpeste protest mod denne dom og henvendte sig til Rigsdagen og Rigsretten. Den 25. 5. 1925 blev retssagen indstillet af Rigsadvokaten, da vidnede afhøringer i Leipzig havde vist den fuldstændige uholdbare belgiske beskyldning.

Og udfrielsen af denne gadefælde i Hougaerde? Oh tak dig, du uforlignelig disciplin i den gamle hær fra 1914! Allerede vores første sigtede skud (kun de erfarne kan begribe, hvad det har at sige i en sådan situation) skaffede os luft, og jeg kunne i løb indsætte den fremrykkende 3. Kompanie i et angreb. Resterne af 1. deling under Vizefeldwebel Bösche til venstre, 2. deling under Fähnrich Zückel til højre i gaden, og 3. deling under Vizefeldwebel Klepper i første omgang bag venstre fløj.

Kampen i gaden, i husene og i haverne rasede vildt. Straks i starten af angrebet faldt Kompagni-Feldwebel Dreblow, et hårdt tab.

På denne side af Gette ydede fjenden ingen vedholdende modstand. Hvor vi slog til, trak han sig kæmpede tilbage ad forberedte akser gennem gårde og haver. Kun langsomt kunne vi følge efter. Med geværer, haglbøsser og revolvere skød belgierne fra lader og huse, der for en dels vedkommende allerede brændte. Kun i spring, hus til hus, have til have, kom vi fremad. Især de mange hække af hvidtjørn, gennemtrukket med pigtråd, skabte os store vanskeligheder. Vi havde ingen pigtrådssakse. Efter at have passeret en dybt nedskåret vandgrav, sad jeg kl. 1930 fast foran den her omkring 6 meter bredde og 1,80 meter dybe Gette sammen med Unteroffizier Gerlach, Fahnenjunker v. Stosch og tre-fire mand fra en gruppe fra 1. deling. Til venstre så jeg Deling Klepper på et engareal ned mod Gette, der var i stående skudveksling mod en fabrik.

Standset i den første træfning? – umuligt! Der måtte findes et sted, hvor man kunne komme over! Under eftersøgning i buskadset langs floden i nærheden af møllen syd for hovedgaden, sank Fahnenjunker v. Stosch lydløst sammen ved siden af mig, ramt i hånd og bryst.

Sammen med nogle få folk nåede vi et lavvandet sted mellem den ødelagte landevejsbro og møllen syd herfor, og efter et forgæves forsøg på at komme frem langs hovedgaden, lykkedes det endeligt kl. 2010 ved hjælp af en stige, under kraftig beskydning at komme over Gette ved siden af broen.

Foran os lå en stor plads. På den modsatte side var der en lang mur med skydeskår. Skråt til venstre lå fabrikken.

Fjenden skød fra skydeskår og vinduer og tvang os til jorden. Ildkampen begyndte. Der var tilsyneladende ingen virkning langs muren. Så greb jeg til salver.

»Hold inde!« - »Lige for, tredje skår var venstre!« - »Klar!« - »Skyd!« - »For satan, folk, sigt ordentlig!« - »Klar!« - »Skyd!«.

Buum…, i stedet for skydeskåret var der åbnet et stort hul.

Og nå lød salve efter salve fra vore 32 geværer. Den fjendtlige ild blev svagere og svagere. Fra kl. 2040 kunne vi til venstre arbejde os frem gennem et hus, så gennem en have og hække indtil 60 meter fra fabrikken

Et indbrud i fjenden fik vi ikke længere mulighed for. For tredje og sidste gang kaldte en skarp kommando os tilbage. Vi var kommet for langt frem. Vores artilleri skulle først virke.

Bandende frigjorde vi os fra fjenden i det stigende mørke. Senere trak han sig tilbage.

Under den skildrede kamp med spidskompagniet (3.), var også de øvrige kompagnier fra I. Bataillon blevet indsat, med 2. Kompanie med forbindelse til 1. Kompanie til højre for Hougaerde og 4. Kompanie til venstre for byen. Som III. Bataillon ankom, blev der fra hver af 9. og 12. Kompanie sendt en deling mod Rommersom, hvorfra der ligeledes blev skudt. Resten af III. Bataillon blev indsat mod Hougaerde til venstre for 4. Kompanie.

Nu rasede infanteri bykampen i dens hele vanskelighed, hvor hus efter hus måtte tages individuelt. Her og der brød et hus i brand. det gik gennem haver, hække og hegn, der alle var forstærket med pigtråd og derfor meget vanskelig at komme igennem. 4. Kompanie syd for byen kom under en kraftig flankerende ild fra den fabrik, der omtales i Casparis beretning og gik i stå. På lignende måde gik det III. Bataillon (minus de to delinger fra 9. og 12.). Derimod lykkedes det 2. og 1. Kompanie at nå Gette, der imidlertid ikke i første omgang kunne passeres, da alle broer var ødelagte. Først senere fandt man et vadested, via hvilket det lykkedes en styrke at nå den nordlige kan at Hougaerde. Fra landsbyen kunne man hører salve efter salve. 3. Kompanie havde taget fabrikken under punktild.

II. Bataillon, der havde været i Regiments reserve, blev nu sendt mod den sydlige kant af Hougaerde, men kom ikke til indsættelse da brigaden havde besluttet sig til at indsætte artilleri, og infanteriet derfor måtte trækkes tilbage. Da imidlertid vore sårede stadig lå i området og det efterhånden var blevet mørkt, blev artilleribeskydningen ikke gennemført.

Den daværende chef for 12. Kompanie, Major a.D. Mylius, skriver om de to 9. og 12 Kompagni delingers indsats ved Rommersom.

Med tilslutning til højre til I. Bataillon lod Hauptmann v. Schwanenflügel en deling og jeg udfolde sammen med Deling v Lilienhoff. Dækket var en skråning gik udfoldningen uden vanskeligheder. Imidlertid havde vi (jeg fulgte delingen) næppe stukket næsen op over bakken før de første infanteriskud fløjtede forbi vore øre. Det var nyt for os alle, da kompagniet ved Liège kun havde lært artilleri fra Fort Hollogne nærmere at kende. Modstanderen lå i kanten af Rommersom og den bagved liggende jernbanedæmning, og blev øjeblikkeligt lagt under ild. På kort tid kom de første sårede fra mit kompagni i denne krig kravlende tilbage. Det

drejede sig om Unteroffizier d.R. Witte, lærer i nærheden af Stade (faldt som kompagnifører i RIR 72 den 26.9.1918). Feldwebel Lindberg forbandt han som den første.

I mellemtiden satte grupperne sig – som indøvet på øvelsespladsen – i bevægelse og rykkede springvis frem. Mens jeg kikkede efter de to andre delinger fra mit kompagni, bemærkede jeg, at de var sporløst forsvundet. Som det viste sig den aften, var de blevet indsat et andet sted. For mig forsvandt de et stykke tid. De to indsatte delinger fra 9. og 12. Kompanie blev derfor underlagt I. Bataillon, og startede kort tid efter storm på et fra venstre kommende signal. I mellemtiden var også Unteroffizier Busch blev såret af et skud i armen, og Reservist Ehlers (3 brødre lå ved kompagniet) ved skud i foden.

De første gårde i Rommersom blev hurtigt nået, og man kunne allerede se infanteri i belgiske uniformer løbe tilbage. Vores folk blev ivrige og skød som tossede – delvist løbende – efter de flygtende. Det gik i hurtigt tempo gennem landsbyen og over banedæmningen indtil Gette forårsagede et ubehageligt stop, da en overgangsmulighed i første omgang ikke var mulig. Modsat kunne imidlertid heller ikke enkelte belgier slippe over vandløbet, og blev taget til fange. Pludseligt så jeg til venstre for mig Hauptmann v. Schwanenflügel passerer floden på en sluse, der lå ved en mølle. Snart var en del af Deling Lilienhoff via denne dæmning nået over på den modsatte side, mens den anden halvdel uforfærdet kastede sig i vand til brystet og vadede over hindringen. I mellemtiden var føling med fjenden forsvundet, og der var heller intet at se til egne tropper. På grund af dette gik jeg med delingen lige frem indtil den nordlige del af Klein Ovelaer og svingede ind i denne. Samtlige huse blev gennemsøgt, men ikke fundet besat af fjenden. Vi fortsatte efterhånden langs hovedgaden og nåede på den måde til Ægypte. Her traf vi mandskab fra 1. Kompanie og en del af 3. Kompanie under Fähnrich Sückel, der havde mistet forbindelsen til eget kompagni og derfor sluttede sig til os. Pludseligt i skumringen kom vi under ild fra huse i den sidste del af Ægypte. Især syntes der at blive skudt fra første sal og fra kælderen i et massivt hus. Ramt af to skud i mave og ben, brød Leutnant v. Lilinehoff sammen på gaden. Blandt skuddene var et haglskud, bevist for, at også civile deltog i kampen. Jeg lod derfor enkelte salver afgive mod vinduerne og satte huset i brand. Herefter blev der ro.

I mellemtiden var det blevet fuldstændigt mørkt, og det var blevet tidspunktet, hvor man igen skulle søge tilslutning til det øvrige regiment, hvoraf der intet var at se og høre. Med vejvisning af en tilkaldt beboer blev der startet ad vejen mod Hougaerde (alle de nævnte bebyggelser lå ved siden af hinanden og var delvist sammenbyggede). I den østlige udkant af byen traf vi Vizefeldwebel Jess fra 9. Pionier, der havde til opgave at retablere den ødelagte bro. Da han stadig forstyrredes af fjendtlig infanteriild, bad ham mig overtage beskyttelsen. Jeg efterkom beredvilligt dette ønske, men blev ikke yderligere generet af fjenden. Omkring k. 2130 ankom en patrulje fra mit kompagni, der af bataljonen var sendt på eftersøgning og skulle hente mig ind. Med en del af mine folk begav jeg mig til bataljonsstaben, der blot 1 kilometer længere mod øst lå ved landevejen, og lod senere resten følge efter. Efter en kort pause rykkede bataljonen til en bivuakplads lige sydøst for Rommersom, hvor vi uden telte sov herligt under åben himmel fra kl. 24 til 06.

Omkring sanitetstjeneste under og efter den første træfning, skriver Stabsarzt Dr. Stachow:

Det var endnu en ejendommelig følelse, da man for første gang hørte kuglerne fløjt og højlydt slog mod roetoppene. Vi trak med sanitetsvognen ud af den hulvej, hvor vi havde gjort holdt, og til venstre ned i en lav dal, hvor vi oprettede forbindepladsen. Der var materiel og personel tilstede fra alle tre bataljoner, og derfor ret handlekraftig. Med teltflager blev der lavet et tag til de hårdest sårede, lavet stort og tæt læhegn af halm fra nærliggende halmstakke, og foruden tæpper var der rigeligt med halm parat. Vores arbejde strakte sig til langt hen på natten. Herunder viste petroleumslygterne sig meget anvendeligt, som vi i Belgien gjorde stor brug af, og som vi forudseende havde anskaffet i et rimeligt antal. Da der på troppe forbindepladserne kun fik ud på at standse blødninger, dække sår og lægge skinner, og hurtigt gøre klar til transport, og vi den 18. august kun havde at gøre med skudsår fra infanterivåben, var arbejdet i sig selv ret enkelt. Bårehold og sanitetspersonel arbejde med stor omsorg, iver og hengivelse. Der blev indbragt omkring 80 tilskadekomne. Fem kammerater måtte vi næste morgen lade begrave af belgiske bønder. Et enkelt trækors med navn blev sat over deres hvilested. Ved siden af dem sov en belgisk soldat, en stor, kraftig, rødblond flamlænding. Her blev med godt resultat for første omgang anvendt Scopolamin-Morfin. Folkene sov udmærket på deres lejer, og jeg vil aldrig glemme de glade, friske og styrkede udtryk, som jeg den følgende morgen så, efterhånden som den ene efter den anden rettede sig op fra deres lejer efter en god nats søvn. Vi havde blandt de sårede flere hårdt medtagne. Jeg husker især et maveskud og et brud på låret. Tilfældigt ved jeg at begge kom sig. Soldaten med maveskuddet ankom i november til Ungarn. Manden med bruddet på lårknoglen så jeg i december gøre tjeneste ved regimentet som underofficer. Der var intet i hans gang, der viste skaden. Sådanne erfaringer skaber glæde. Ellers er det desværre en geled-læges lod, at han kun sjælden høre fra hans sårede. På den måde kan han ikke vurderer resultatet af sin indsats, og mister dels muligheden for et kritisk syn på og ændring af sine forholdsregler for sårede, men også glæden over en succes.

Omkring midnat samledes Regimentet langs jernbanedæmningen ved Hougaerde, med undtagelse af en deling fra 12. Kompanie, der forblev i landsbyen for at sikre broslagningen over Grande Gette. En dejlig succes var

opnået. Belgierne var slået og den første ildprøve strålende bestået! Tabene i I. og III. Bataillon beløb sig til 2 officerer og omkring 80 mand.

Det var en kold nat, som man måtte tilbringe direkte på jorden, da der hverken var tæpper eller halm disponibel. Derfor var alle glade, som det den 19. august gik videre i den generelle retning af Bryssel. Den lille by Hougaerde, som aftenen før havde været genstand for en forbitret bykamp, udgjorde, halvt nedbrændt, et sørgeligt syn. På hovedgaden lå fortsat præsten, der her som forræder havde fået sin løn. De næste dages march førte over Les Burettes – St. Georges – Malaise – Mont St.Jean – Braine l'Alleud – Braine le Chateau til området ved Braine le Comte, nu mere i en sydlig retning. Solen brændte hed og det fine støv lagde sig som et lag over bryst og øjne, så der ofte måtte indlægges pauser. Indbyggerne i de byer, hvor der blev fundet natkvarterer, opførte sig næsten overalt tilbageholdende, gjort ængstelig af de rædselsberetningerne, belgiske soldater havde udbredt om de tyske troppers grusomheder.

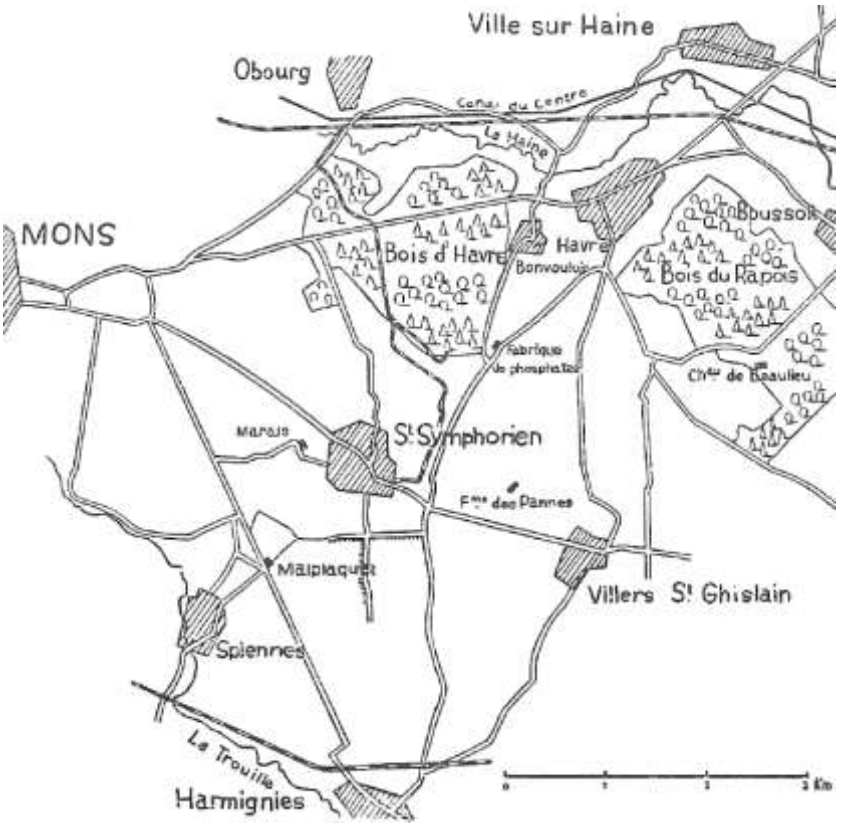

Indtil eftermiddagen den 22. august var - efter de foreliggende meldinger fra kavaleri og flyopklaring - højre flanke af den tyske 1. Arme frem til Gent og Courtrai, og ligeledes området ved Lille, fri for fjender. Herfra var der altså ingen fare for 1. Armee. Derimod tydede talrige opklaringsresultater på sandsynligheden for, at det britiske ekspeditionskorps var under opmarch i Mons – Maubeuge området. Mulighederne for et sammenstød med engelske tropper, der syntes at søge forbindelse med den franske linje, syntes at være rykket håndgribeligt nærmere.

Efter en arme-befaling fra 23. august, rykkede IX. Armeekorps med forventningen om et snarligt sammenstød med fjenden, denne dag frem mod Canal du Centre i fire kolonner, og havde fundet denne besat af fjenden. den kommanderende general, General der Infanterie v. Quast, besluttede sig til angreb, og befalede kl. 0915 kanalovergange indtaget. Mens 18. Infanterie-Division i denne forbindelse måtte igennem større kampe, lykkedes det 17. Infanterie-Division at trænge englænderne tilbage fra kanalen ved Ville-sur-Haine og Thieu.

Den daværende Regiments-adjudant Oberleutnant v. Capelle, skriver:

> Forspidsen (II./IR 76) blev sendt frem gennem Ville-sur-haine og i retning af Villers-St.Ghislain indtil sydkanten af Bois du Rapois, mens de to øvrige Hamburg-bataljoner besatte kanal- og Haine-broerne og skød deres sikringsled frem til sydkanten af Bois d'Havre. 75'erne fulgte efter frem til banegården i Ville-sur-Haine, mens artilleriet kørte på bakkerne nordøst for byen. I den stilling blev brigaden indtil kl. 1350, hvor divisionen beordrede samling umiddelbart syd for Ville-sur-Haine. Sikringsled blev udsendt mod St. Symphorien og Villers-St.Ghislain. Regimentet fandt hurtig sin plads og tog opstilling i langs østsiden af Bois d'Havré med start på højde med Fabrique de Phosphates, mens 11. Kompanie blev efterladt til sikring af broerne ved Ville-sur-Haine. I denne stilling stod Brigaden til omkring kl. 17. Fra Mons, hvor 18. Infanterie-Division var indsat, kunne man høre kanontorden.
>
> Kl. 1715 befalede divisionskommandøren, Generalleutnant v. Bauer, en omsluttende angreb øst om de fjendtlige enheder, der stadig holdt Mons.
>
> Kl. 1730 nåede spidsen af Regimentet (9. Kompanie) vejen Mons – Villers-St.Chislain – Charleroi, hvorfra der observeredes forskanset infanteri på bakkerne sydøst for Malpaquet og en marcherende kolonne på vejen fra Malplaquet mod Mons. Brigade- og regimentskommandøren befandt sig foran ved spids-kompagniet,

> men ingen vidste i første omgang om skytterne eller kolonnen, der befandt sig på en afstand af omkring 900 meter, og ikke lod sig forstyrre af vores tilsynekomst, var ven eller fjende. Mens der endnu blev afholdt krigsråd, slog fra vestlig retning artilleriild ned. Nu var det klart for alle, at det drejede sig om englændere, ikke mindst fordi det også i mellemtiden de umiskendelige engelske huer kunne ses i kikkerter.

III. Bataljon foldede herefter ud og drejede i krydset mellem vejene Fabrique de phospahtes – Haarmignies og Mons – Villers-Str.Ghislain til højre mod vejen Malplaquet – Haarmignies, i hvis grøfter englænderne forsvarede sig. Med to kompagnier (9. og 10.) i første og et kompagni (12.) i anden linje gik det i begyndelsen mod sydvest, og overskred hulvejen, der forlængede vejen fra fabrique de phosphates. Mens de forreste kompagnier hurtigt fandt dækning for den fjendtlige artilleri i hulvejen syd fra St. Symphorien, og dermed fik front mod vest, blev 12. Kompanie ramt af to fuldtræffere under passage af den store vej, og havde betydelige tab. Fire døde (Musketier Petzold, Reservist Scherfer, Martens og Peper) og et antal sårede måtte beklages.

Den daværende fører for 12. Kompanie, Hauptmann Mylius skrev:

> Heldigvis kom vi fri af artilleriilden, der kostede endnu et par ofre. I en dyb hulvej samledes kompagniet, og lå dermed igen bag 9. og 10., der heftigt skød i vestlig retning. De fjendtlige skud fløjtede som myg hen over hulvejen. Her traf jeg bataljonsstaben, der kunne orienterer mig. Der var heller ikke meget, man her kendte til situationen. Også Regimentsadjudanten, Oberleutnant v. Cappel, som endda til hest kom galopperende til hulvejen, havde ikke meget at oplyse. Englænderne havde ikke på forhånd signaleret »krigssituationen«, og derfor famlede vi temmelig i mørke.

Efter et stykke tid rykkede 12. Kompanies deling Leutnant Seyfer ind i 9. og 10. Kompanies linje, mens Hauptmann Mylius med de to øvrige delinger forlængede linjen til højre.

Mens III. Bataillon på denne måde bandt fjenden, blev II. og I. Bataillon trukket frem til et lille skovstykke ved Ferme des Pannes. Som 3. Kompanie under denne forskydning i kompagnikolonne, omkring 1 kilometer syd for fosfat-fabrikken svingede i retning af et skovstykke 300 meter nord for Ferme des Pannes, slog nogle enkelte granater ned i nærheden. I kompagniet gav det en mærkbar uro. Mange opfordrende øjne hvilede på kaptajnen. Men denne fulgte ikke andre kompagniers eksempel, der tilstræbte en hurtig udfoldelse og dækning. Hvorfor havde man ellers så tit i fredstid indøvet »forhold under artilleriild«. Altså skiftevis »Giv Agt! Løb!« og »Giv Agt! Almindelig gang!«. Det klappede udmærket, faktisk bedre end under bataljons-øvelserne derhjemme på øvelsespladsen. Uden tab nåede kompagniet skovstykket nord for Ferme des Pannes.

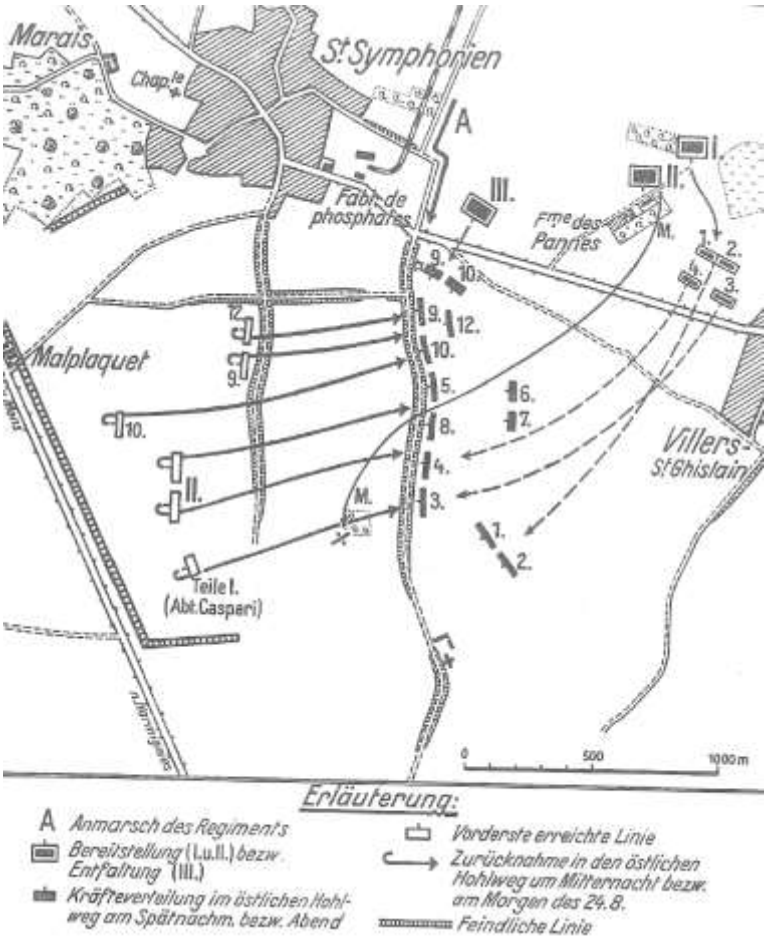

Kl. 1750 blev II. Bataillon indsat syd for III. Bataillon med 5. og 8. Kompanie, front mod vest. Da Füsilier-Regiment 90 rykkede frem endnu længere mod syd, blev også 7. og 6. Kompanie trukket ind i linjen. Maskingeværkompagniet nåede et lille skovstykke på venstre fløj af II. Bataillon, og tog herfra den fjendtlige linje under beskydning.

I mellemtiden var III. Bataillon med 10. Kompanie nået frem omkring 100 meter fra fjenden, der som nævnt havde sat sig fast i vejgrøften langs vejen Malplaquet – Harmignies, mens

9. og 12. Kompanie blev forhindret i yderligere fremrykning af fjendtlig flankerende beskydning fra parken syd for Marais. Også II. Bataillons kompagnier lå under fjendtlig maskingevær- og flankerende skydning (fra sydlig retning) og kom ikke fremad. På dette tidspunkt kørte Batterie Carlowig fra Feldartillerie-Regiment 24 frem umiddelbart bag infanterilinjen, og assisterede i sand våbenbroderskab det hårdt trængte søstervåben. Meget kort tid efter lød ordren fra II. Bataillons kommandør, Oberstleutnant Brentano »bajonet påsat« og nu kom bataljonen fremad, motiveret af dens fører. Omkring kl. 20 havde den arbejdet sig frem omkring 200 meter fra fjenden.

Efter fremrykningen til Ferme des Pannes havde I. Bataillon sat sig fast lige nord for vejen St. Syphorien – Villers-St.Ghislain, så den herfra enten kunne forstærke den forreste linje eller forlænge denne. Kort efter kl. 19 blev den sendt frem mod sydvest til støtte for III. og II. Bataillon, og de lykkedes hurtigt kompagnierne i første line (3. og 4.) at arbejde sig frem på højde med II. Bataillon og endda foran denne (Afdeling Caspari), mens 1. og 2. Kompanie i første omgang fulgte i anden linje, men kort tid efter greb ind i kampen.

Den daværende chef for 3. Kompanie, Major Caspari, skriver:

> Det blev allerede hurtigt mørkt, som 3. og 4. Kompanie fik ordre til at fører angrebet i første linje videre. Hvor denne lå, vidste vi ikke. Ganske vist hørte vi ikke ret langt væk et skyderi, men i det kuperede terræn kunne vi imidlertid i retning af fjenden kun se det tomme område. Med 2. og 3. deling foldet ud i forreste linje og 1. Deling bagved som støtte iværksatte 3. Kompanie. I spring arbejdede vi os frem i vestlig retning, og nåede trods kraftig fjendtlig ild med få tab i god orden den første hulvej, der syd fra St.Symphorien gik i retning af Harmignies. Men denne hulvej …. ! Hulvejen gav dækning i et åbent terræn, der lå under infanteriild, men denne sydøst for St.Symphorien var ved mørkefald helt speciel! Der hvor 3. Kompanie nåede hulvejen, omkring 800-1000 meter syd for landevejen St. Symphorien – Villers-St.Ghislain, løb den på kreten af en i nordlig retning let nedadgående højderyg. Denne havde modstanderen tilsyneladende særligt udset sig. Store mængder af granater slog ned her. Det krævede allerede en overordentlig viljekraft at springe op af denne beskyttende dækning ud i det ilddækkede rum. Ønsket om igen at slippe levende ud af det dødbringende helvede, tilbage i den sikre hulvej, var temmelig stor.
>
> I hulvejen lå dele af forskellige kompagnier blandet med hinanden. Trods alle anstrengelser kunne jeg ikke få noget at vide om situationen. Dertil kom, at jeg fra alle sider kraftigt blev bestormet med råb som »75'erne fremme forbløder!«, »Vi behøver presserende forstærkninger fremme!« osv.
>
> Forsøget på i hulvejen at sammensætte nye formationer lykkedes trods alt energi og den fulde stemmekraft, kun delvis. I sidste ende lykkedes det mig imidlertid at samle omkring 200 mand fra forskellige kompagnier, og med den angribe frem fra hulvejen. Pligt- og kammeratskabsfølelsen til at komme »de forblødende 75'ere« til undsætning, piskede os fremad. Der er vel næppe lavet længere spring og kortere pauser. Kuglerne sprøjtede i den grad omkring os og slog ned i jorden. Mange en tapper 75'er blev her liggende på den åben mark, hvor den modne korn stod skokket, død eller såret. Vi stormede over 1000 meter uden at afgive et eneste skud ind i det sænkende mørke. Vi måtte dog snart støde på den forreste ildlinje! – Men vi stødet ikke på nogen! Kunne det være – og jeg anså det virkeligt som en mulighed – at vi i vores ophidsede storm i mørket ikke havde opdaget linjen, var sprunget igennem og havde revet den med os.
>
> Til sidst gjorde vi så omkring kl. 21. holdt kort før landevejen mellem Malplaquet og Harmignies. Vi befandt os i en død vinkel. Vi kunne tydeligt fjenden snakke tæt foran og se hans mundingsglimt lyne op, men alle skud gik hen over os. Det var altså en født »stormlinje«. I denne gik det i første omgang helt forskriftsmæssigt og livligt til. For bagud at gøre opmærksom på os, råbte vi gentagende gange »Hurra« og blæse »Anlæg bajonet!« I mørket frygtede vi mere ild fra vore egne bagved end fra fjenden foran. Med høje råb forsøgte vi på en eller anden måde at få samlet alle i nærheden befindende 75'ere hos os. Alt dette må have gjort englænderne ret nervøse, for på hver eneste »Hurra« eller hver eneste signal svarede han med en næsten vanvittig hurtigild. Da vi imidlertid på grund af den døde vinkel ikke havde tab, følte vi os efterhånden mere og mere sikker i stormlinjen. Hurtigt gik det næsten uddannelsesmæssig til hos os. Vi begyndte at grave os ned, inddelte delinger og grupper, og gik herunder bukket omkring. Delingsførerne - jeg husker endnu Leutnants Heyfer, Hellwig, Frese, Feldwebel Mergel og Fähnrich Hückel - afgav melding om styrkemål, tilsammen efter min hukommelse omkring 250 mand. Da vi hverken til højre eller venstre havde tilslutning, svingede vi begge fløj let tilbage. Forskriftsmæssigt sikrede patrulje mod fjenden. De havde som resultat, at den mindste støj hos englænderne igen udløste et afsindigt skyderi. Da ingen af de ordonnanser, der blev sendt tilbage for mundtlig at melde om situationen og for at bede om en situationsrapport, kom tilbage, afsendte jeg til sidst den daværende feldwebel og senere Leutnant d.L. Mergel. Kort før kl. 0300 kom han tilbage med den bestemte ordre til, at jeg med alle underlagte dele af Regimentet øjeblikkeligt skulle returnerer til den første hulvej. Desværre efterkom jeg lydigt denne ordre på samme måde som få dage tidligere ved Hougaerde.

Det øvrige regiment var allerede omkring midnat blevet trukket tilbage. Grunden hertil var, at den højere føring på baggrund af indgåede meldinger om skansearbejder og forskydninger hos englænderne, frygtede for muligheden af et fjendtligt forsøg næste morgen på at omgå regimentets venstre fløj. Bataljonerne gravede sig ned for natten langs hulvejen syd fra St.Symphorien.

Biwak bei Berneau, 10. Auguſt 1914
(vor dem Zelt: Hptm. v. Engelbrechten und Hptm. Brenning, † 20. 9. 1914)

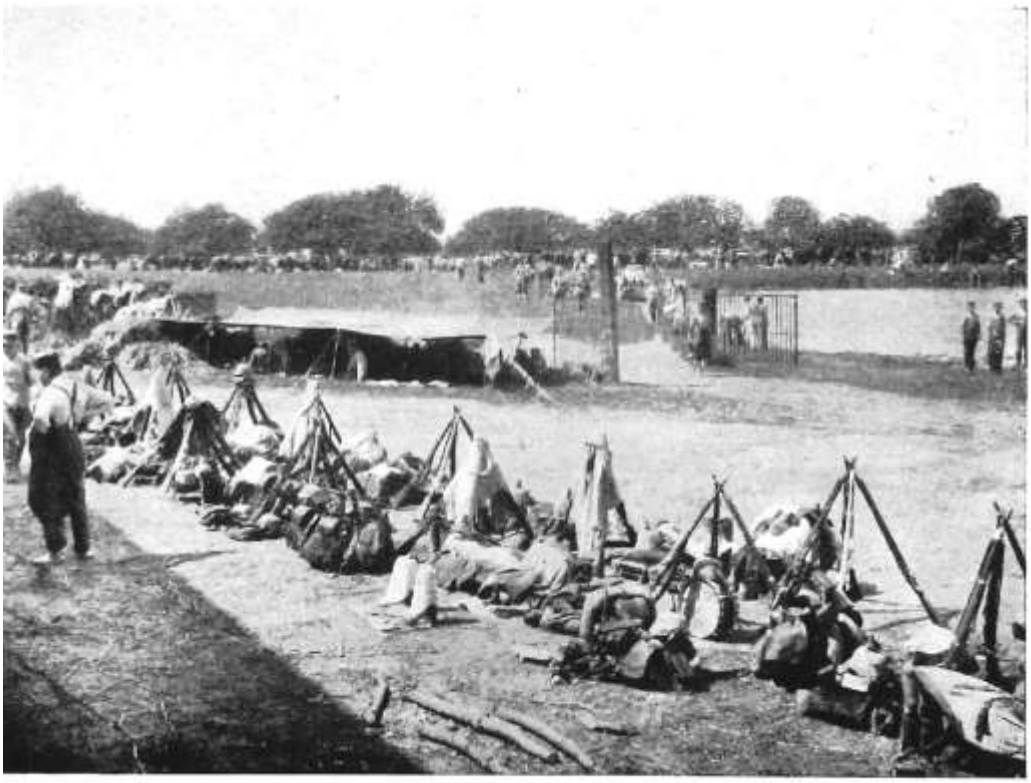

Raſt bei Frelouz, 14. Auguſt 1914

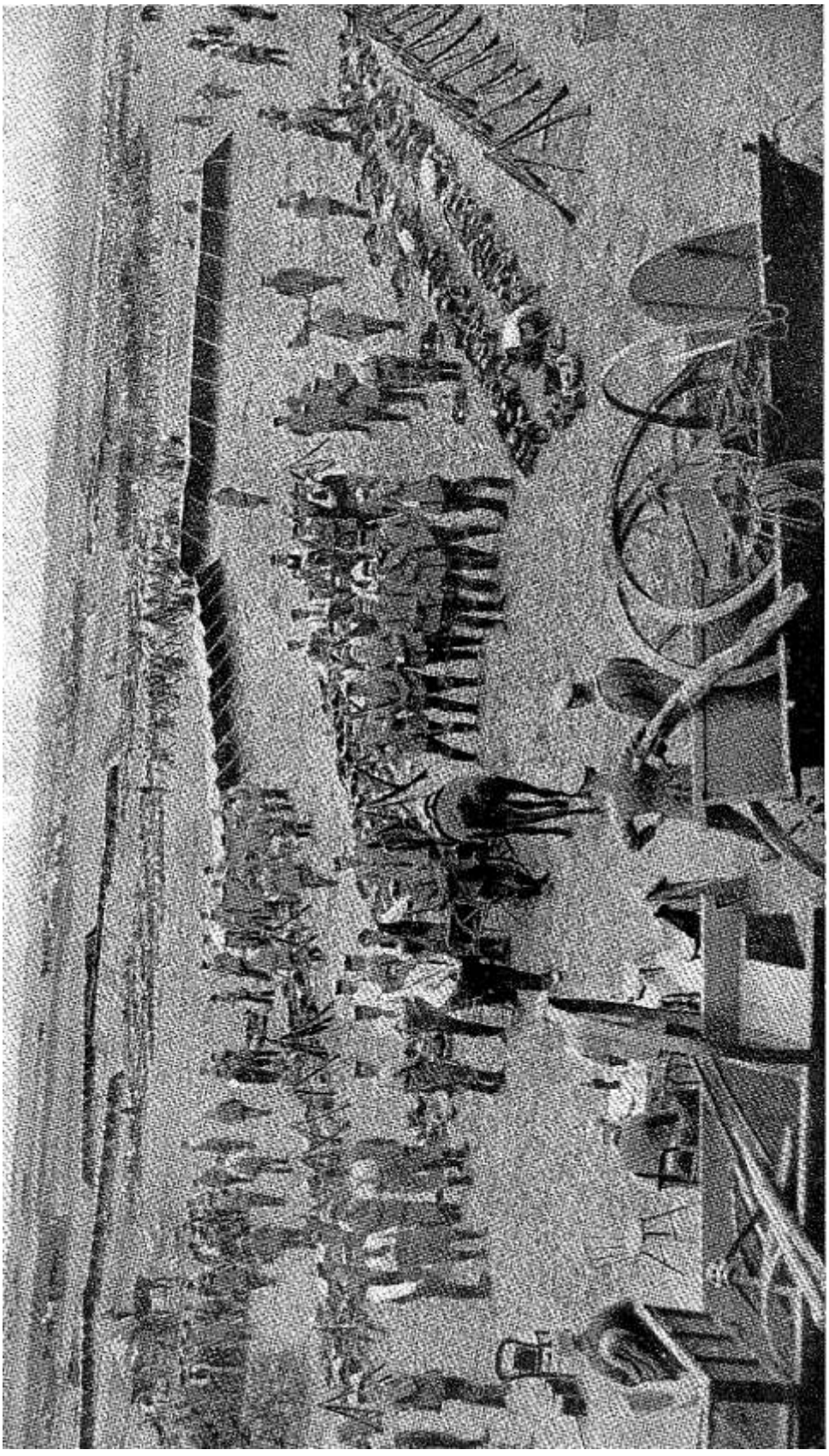

Die 2./75 bei Mouland (10./11. August 1914)

Nebenstehend:
Die Gette bei Hougaerde

Unten:
Hougaerde, 18. August 1914
(links hinter der Straßenkreuzung befand sich die Barrikade)

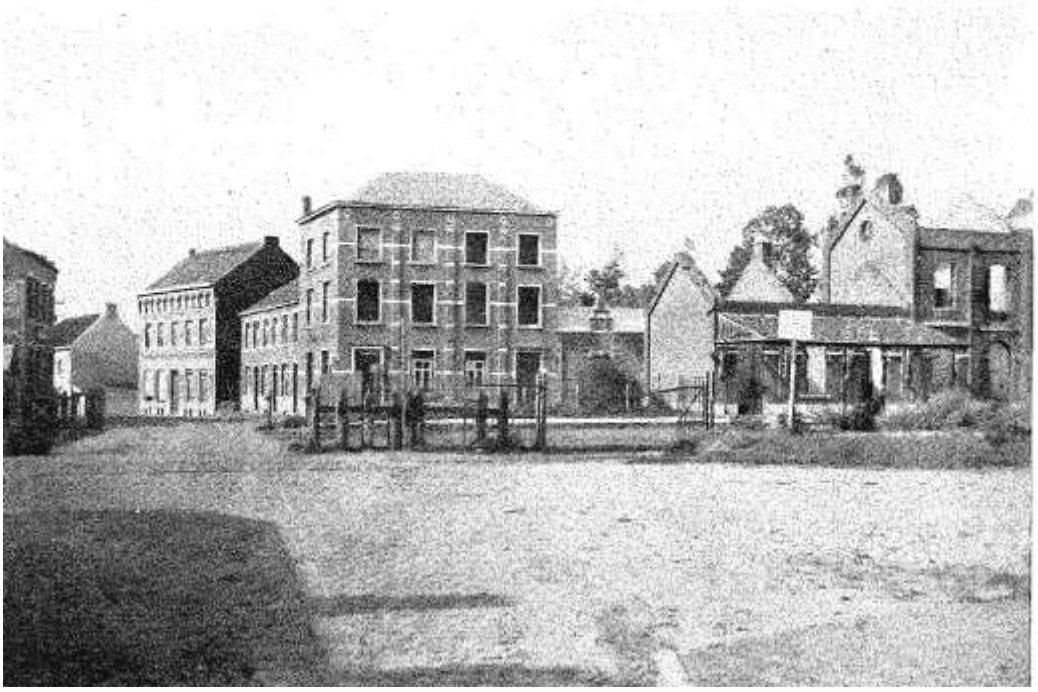

Der erſte gefangene Engländer (am Canal du Centre). Schlacht bei Mons, 23. Auguſt 1914

Mittagsraſt auf dem Schlachtfeld von Waterloo, 21. Auguſt 1914
(im Hintergrund das Waterloo-Denkmal)

Oberſt Jaeger und Oblt. v. Capelle auf dem Place Faid'herbe in St. Quentin, 30. Auguſt 1914

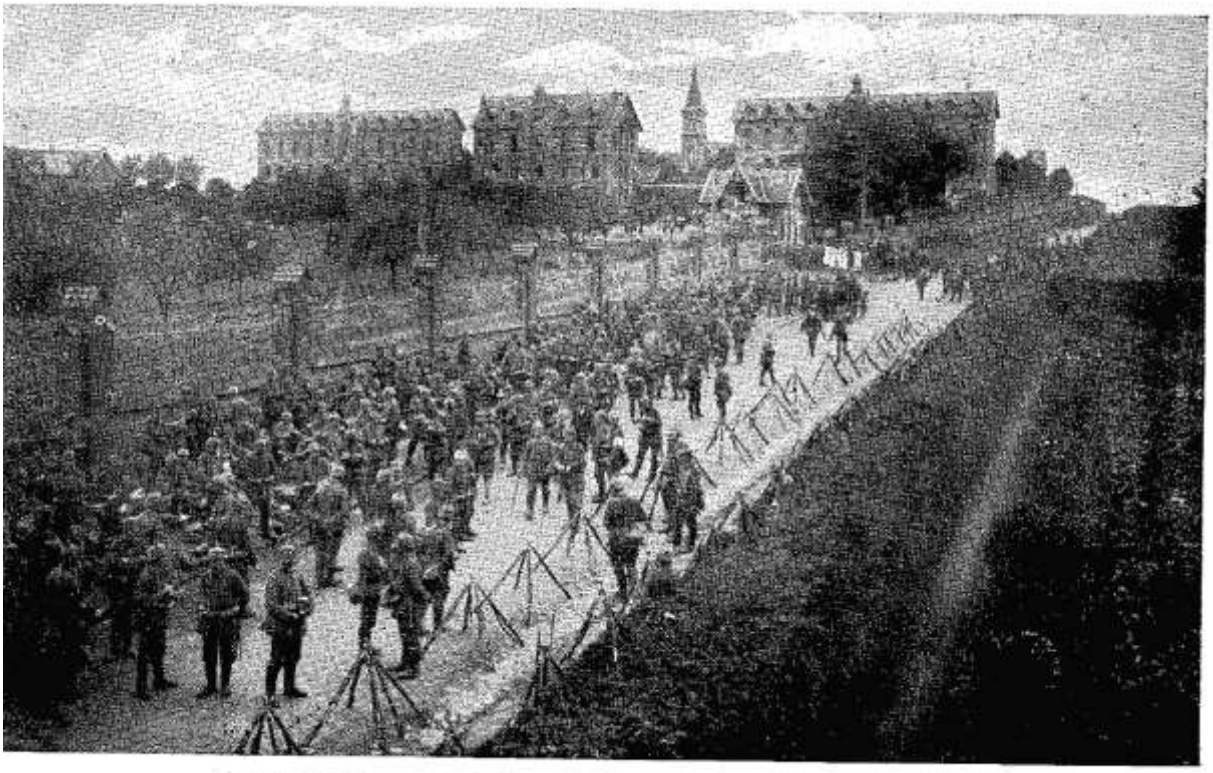

Das III./75 am Orphélinat in St. Quentin, 30. Auguſt 1914

Vitry, 12. September 1914 (auf der Höhe rechts: Ferme de Gamet)

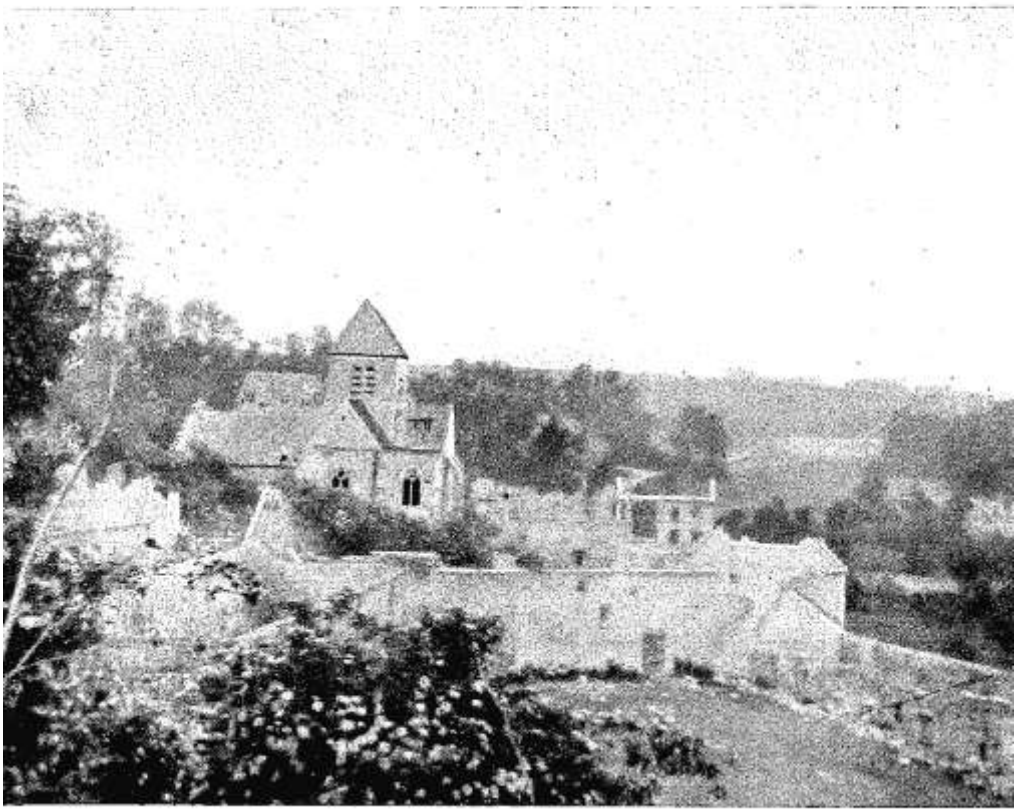

Moulin ſous Touvent

På dette sted skal der med taknemmelighed tænkes på de utrættelige sanitetsofficerer, -underofficerer og sygehjælpere. Som under tidligere og efterfølgende under mange, mange kampdage ydede de også under dette slag ved Mons fremragende tjeneste. Især udmærkede sig Sanitätsgefreite Imbrook fra 7. Kompanie. Placeringen af enhedernes forbindepladser den 23. august 1914 fremgår af ridset til højre.

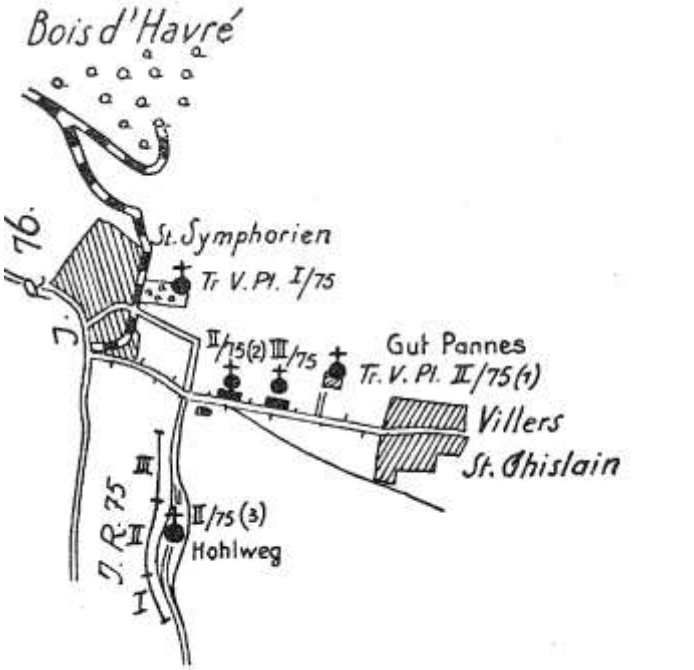

Tidligt på morgenen meldte chefen for 10. Kompanie, Hauptmann Eck, at det var lykkedes med en patrulje at nå helt frem til den fjendtlige stilling, og her havde fastslået, at englænderne i løbet af natten var forsvundet. Hermed kom der en forklaring på de kontinuerlige meldinger om forskydninger i den fjendtlige linje.

Oberleutnant a.D. Eck beskriver denne patrulje:

Jeg udvalgte mig tre af mine folk: Kopf, Müller III og Schuster og overdrog kompagniet til min ældste løjtnant, der alene kendte til min hensigt, og brød op omkring midnat.

Alt var omhyggeligt aftalt. Alle geværer var afladte. Jeg havde basis uden bajonet og med revolver. Alle var iført huer.

Vi var imidlertid næppe nået få skridt frem fra hulvejen temmelig klumpet sammen, før en af folkene så spøgelser. Han havde tydeligt set en skikkelse, mente at have hørt stemmer og mente, at videre patrulje var udelukket. En sådan episode koster ikke minutter, men standsede os i en halv time. Man spidser ører og lytter umenneskeligt, man anstrenger øjnene for at gennembore mørket, og kommer til sidst til det resultat, at det hele skyldes angsten hos et menneske.

Altså fremad! Vi delte os i to med omkring 50 meters afstand og kravlede på et tavst tegn videre. Det det var ikke en god ide. Kort efter manglede Müller. Ingen sagte ord gav intet svar fra ham. Den nærmeste man måtte gå på eftersøgning, og man kunne på afstand hører lyden af et ladegreb, og manden blev på denne baggrund fundet. Han var – vel ved en fejltagelse – kommet langt bagud.

Dermed en ny plan. Alle forbliver samlet om mig. Vi kunne ikke hele tiden gøre så lange stop. Natten var kort.

Men kort efter dukker endnu en hindring op: »Hr. Hauptmann, foran os fem kolonner!«, hvisker en. Han kan ikke være helt rigtig. Jeg kikker og gennembore mørket. Det er en lydløs nat. Kun i det fjerne gør flere hunde, og endeligt efter længe og megen afsøgning kommer løsningen på gåden: Fugleskræmsler står i fem rækker foran os på marken!

Det går hurtigt fremad, enkeltvis, krybende, springvis dækket af fugleskræmslerne. Mit gevær havde jeg kastet væk, jeg ville hellere have haft en spade under denne patrulje.

Morgendæmringen ville snart indfinde sig, og endnu havde vi intet set til fjenden. De små skove er tydeligt ikke besat af fjenden. Den lå langt bag os. Nu måtte vi støde på fjendens sikkerhedsposter foran hans stilling. Vi kunne tydeligt høre knirken. Åndeløs anspændte vi alle nerver for at kunne opdage et eller andet. Der kunne ikke være mere end et par hundrede meter til den fjendtlige stilling. Knirken fortsatte, det måtte med sikkerhed være posterne. Men nej! Nu kan jeg se en lyslevende ko, gråt i gråt, stå i roemarken. Fremad folk, det er jo afklaret.

Men så kommer vi til stedet, og koen er forsvundet. Det havde været et fantasibillede i overspændte nerver. Ingen knitren, ingen poster, ingen ko. Det var roebladene, der strakte sig efter en kraftig rim.

Vi ligger allerede i 3. Kompanies tidligere stilling. Antydningen af en skyttegrav og to grave markerer den. Ingen fjender, ingen lyde, efterhånden lysner det. Hvad mon det betyder? Hvor skal vi begynde? Der kunne ikke blive tale om at komme uset tilbage. Vejen ligger for højt. Vi havde været over fire timer undervejs. Der måtte træffes en beslutning. Der kunne ikke være tale om at blive liggende. Kampen kunne begynde igen ved daggry.

I et sådant øjeblik kan kun en ubegrænset fatalisme hjælpe. Der var ingen vej tilbage. Løsningen lå fremme, og det endda ved næsten højlys dag. Intet rørte sig derovre. Det er ubegribeligt. I dette overordentlig kritiske øjeblik måtte jeg stole på mine folk. Enhver tøven eller svigt hos dem måtte være udelukket. Endnu var der 100 meter at passerer, men hvad hjalp det? De måtte overvindes.

En greb jeg i armen, de andre måtte hage sig fast i mit seletøj, og så gik det – i en tilstand af en art bevidstløshed – oprejst frem mod stillingen.

Intet rør sig. Ingen råb om »Stop!«. Vi kommer til landevejen. Grøften er tom. Vi gå op langs landevejen med bankende hjerter. Ingen spor af fjenden! Et uhyggeligt tomrum!

Vi vover os ikke længere. Resultatet er også tilstrækkeligt. Det er blevet dag, og vi måtte hurtigst muligt tilbage.

Med åben jakke, våde som trukket gennem vand, når vi hele vejen løbende tilbage i stillingen. Jeg råber: »Fjenden er væk« gennem stillingen. »Vrøvl!«, hørte jeg en kammerat svare. Vi nåede Brigaden. Her ville kommandøren for naboregimentet netop ride væk med befalingen: »Beskydning af fjenden skal starte, storm fra højre rolle linjen op«. Han blev kaldt tilbage. Englænderne var væk. Han havde begravet sine døde, efterladt sig mange overfrakker, men havde ellers trukket væk med alt andet under dække af periodevis skydning med maskingeværer. Vi så ikke mere til ham før ved Paris, så langt var han løbet.

Mine tapre folk blev rost af generalen og to af dem forfremmet. Den tredje havde desværre for meget i bagagen, men oftest er sådanne de bedste til sådanne operationer.

Efter Hauptmann Ecks melding stillede Regimentet sig klar til forfølgelse. Englænderne var imidlertid nået så langt væk, at de ikke længere kunne fanges.

På den måde var der øst for Mons for anden gang af Bremens hanseater opnået en stor succes. Vejen til fornyet fremrykning stod igen åben. Desværre havde Regimentets tab ikke være ubetydelige. De omfattede i alt 39 døde, 237 sårede, herunder 5 officerer [1]) og næsten 40 savnede.

I hvor høj grad Regimentets indsats blev anerkendt, viser blandt andet følgende telegram fra Kommandøren for 33. Infanterie-Brigade, Generalmajor v. Lewinski:

Bivuak ved Moirchain, nordøst for Maubeuge, 25.8.14.

Til det høje Senat for Frie og Hansestadt Bremen

Det er mig en ære at kunne meddele det Høje Senat, at ved de to lejligheder, hvor jeg har set Regiment Bremen i ilden – den 18. 8 ved Hougaerde, syd for Tirlemont og den 23. 8. ved St.Symphorien ikke langt fra Mons – har Regimentet på enhver måde bragt ære over dens fædrene by. Hos Regimentet så jeg jægerheftighed og overalt tapperhed og den friske beslutsomhed til at gå på.

Mandskabets heldmodige forhold overførtes også til de sårede, hvor jeg kun hørte spørgsmålet om vi havde sejret.

Desværre er der mange tab at beklage, men også i Regiment Bremen er der tydelig vilje til sejr, der – det give Gud – vil bidrage dertil, at vi trods alle ofre, vil gennemtvinge en for det tyske fædreland ærefuld fred.

På trods af den store succes opfyldte resultatet af slaget ved Mons ikke helt forventninger hos den øverstkommanderende for 1. Armee, Generaloberst v. Kluck. Det var ikke lykkedes at omringe den venstre engelsk fløj. Man var stødt frontalt ind i fjenden, og det var lykkedes denne at undgå den truende omringelse gennem en rettidig tilbagetrækning. Man håbede stadig de følgende dage at kunne opnå det ønskede resultat. I første omgang tilfaldt det IX. Armeekorps under den fortsatte fremrykning, at sikre i retning af Maubeuge, og imødegå ethvert udfald fra denne fæstning.

Under kontinuerlig sikring i retning Maubeuge overskred Infanterie-Regiment Bremen med den forstærkede 33. Infanterie-Brigade om aftenen den 25. august, ved Chaussée du Bois, den franske grænse, og nåede den 29. august over Moirchain – Bavai – Englefontaine – le Cateau – Estrées frem til nærheden af St. Quentin. Marcherne, hyppigt om natten, var anstrengende og vejene for en dels vedkommende dårlige. Det var ikke så mærkeligt, at et stort antal »blev trætte«, og de fleste af de mange reservister kun med besvær holdt sig på benene. Imidlertid var tanken om at komme kammeraterne fra 2. Armee, som kæmpede ved St. Quentin, til assistance, tilstrækkeligt til at glemme alt besvær og strabadser.

Den 30. august blev St.Quentin passeret. Øst for byen foldede Regimentet ud, og trods den store træthed, brændte alle efter at komme i lag med fjenden. Imidlertid var slaget ved St. Quentin allerede afgjort og fjenden faldet tilbage.

[1]) Hauptmann Boehm, Leutnants Bruns og Müller, Leutnant d.R. Flügge, Offizierstellvertreter Lindner

Marchpræstationerne den 29. og 30. august kræver en ganske særlig påskønnelse. Folkene var upresset til det yderste. Den 30. august var den varmeste dag i denne bestemt ikke kolde august. Meget sandfærdigt beskriver Oberstabsarzt a.D. dr. Wiewiorowski, dengang Stabsarzt og bataljonslæge ved II. Bataillon, hvad musketererne denne dag ydede. Han skriver:

> Den der vil høre om de marcherede troppers lidelser i august heden 1914, bør læse Walter Bloems »Vormarsch«. Præcis på denne måde havde 75'erne det, som vi den 29. 8. 1914 marcherede mod sydvest fra Prémont over Estrées. Gispende og dampende tromlede marchkolonnerne frem ad de støvede landeveje. Snart her, snart der faldt en feltgrå i den frygtelige hede om i vejgrøften, ramt af marchbesvimelse eller hedeslag Vi læger måtte hele tiden stige af hesten for at hjælpe de syge, for herefter at galopere efter bataljonen langs den støvende marchkolonne, for allerede i næste øjeblik igen at måtte stige af ved den næste syge. Øst for os rullede kraftig kanontorden, men man kunne ikke få noget at vide om dets betydning. Ifølge højere stabe skulle et slag være i gang et eller andet sted, da englændere og franskmænd uden pauser blev angrebet. Altså gjorde vi intetanende frontsvin os tilfreds med denne udlægning. Der måtte vel være tale om beskydningen af la Fère. Endeligt nåede vi ved mørkefald frem til landsbyen Beauvois, hvor vi gik til hvil. Efter den frygtelige march kunne jeg med rette forventer at et antal syge, specielt angående fødder, skulle behandles, og derfor tog jeg og Oberarzt Dr. Peters afsted for at lede efter og samle de syge. Men landsbyen, hvor der blot et kvarter tidligere havde vrimlet med feltgrå i søgning af kvarterer, var som uddød. Sanitätsfeldwebel Petersen, der kom fra landsbyens modsatte side, fortalte mig at folkene i samme øjeblik, de var kommet ind i laderne, var faldet om i høet og i søvn. Vores forplejningsofficer, Leutnant Frhr. v. Danckelman, klagede til mig, at feltkøkkenerne var draget afsted næsten lige så fulde, som de var ankommet. Dårligt en eneste havde hentet deres mad. Det var skønne udsigter for næste dag! Overtrætte, opløste fødder, intet i maven, sådan ville folkene starte den næste dages anstrengelser. Jeg håbede fortrøstningsfuld, at det næste morgen ikke ville starte tidligt, så i der i det mindste kunne spises og repareres føder. Men kanontordenen i dag til venstre for os? Betød det virkeligt i retning af ro? Med disse tanker sov jeg ind.
>
> Det bankede kraftigt på mit vindue.
>
> »Hr. Stabsarzt. Regimentet afmarcherer øjeblikkeligt!«
>
> Pet var Petersens stemme. Alt var stadig mørkt. Jeg tændte lys: klokken 1½. Et kort hvil. Der var ingen kaffe; brød?? Vores forplejningskolonne havde på grund af vores hurtige fremrykning langt fra indhentet os. I øvrigt var der ikke tid til mad. Overalt hastværk og trængsel, banden og kommandoråb; de trætte folk var næppe til at vække og bringe på benene. Som bataljonerne trådte an, manglede der stadig enkelte folk. Jeg selv manglede min hornblæser. Det nytter ikke. Vi må afgå uden de savnede (jeg fandt ham i øvrig senere begravet ved St.Quentin). Vi får nu at vide, at Armee Bülow siden dagen før havde stået i hårde kampe ved St. Quentin, og alt afhang af vores 17. Divisions ankomst. Vi marcherede afsted. Jeg red langs vores marchkolonne og tog folkene i øjesyn; Alle havde stadig søvn i øjnene. Alle knurrede efter kaffe og brød. Mange trådte kun forsigtigt på ødelagte fødder. Men det var hverken tid til at sove, til at spise eller til at bekymre sig om fødder; nu hed det fremad, for mod øst syntes kanonorkesteret på nu at slå sine toner an. Imidlertid kører en overophedet maskine ikke, og en ikke vedligeholdt krop kan ikke mere. Snart begyndte de første folk at falde fra, ganske enkelt af udmattelse og svaghed. Jeg var for længst steget af hesten sammen med Dr. Peters og Leutnant Frhr. v. Danckelmann. Vi snakkede med folkene og gjorde dem det klart, at de, hvis de blev tilbage, uden tvivl ville blive ombragt af den franske civilbefolkning. Det indså de også, og humpede med besvær videre. Et par andre ville trods det hele, ikke mere. Jeg fik dem med møje og besvær igen på benene, og så gik det igen fremad bag tropperne. Da vi havde bragt de sidste på højkant og havde givet dem et skub, måtte vi fire, Danckelman, Vizefeldwebel Peterson og vi to læger, i løb efter bataljonen. Bums, så lå endnu en i grøften. Jeg fik ham igen på benene, men han faldt øjeblikkeligt om, sovende, totalt udmattet. Jeg rystede has skuldre, skreg til ham »Mand dog, vågn op! Du er nødt til at følge med, ellers slår franskmændene dig ihjel!«. Han ruller med øjnene, bevidstløs. Jeg må lade ham ligge og løber igen sveddryppende efter bataljonen, hvor jeg genfinder den bandende Danckelman: »Forbandede slapsvanse! Kan I så komme fremad, mænd?« Men hans godmodige ansigtsudtryk udviser største bekymring for folkene: »Man kan dog ikke bare lade de arme mænd ligge«, siger han, »så ser vi ingen af dem igen«. Danckelmans feltkøkken bliver hurtigt overbelastet med marchsyge, og pludseligt kommer der så nyhed om, at feltkøkkener ikke længere kunne komme frem på grund af overbelastningen med marchskadede. Hvilket? Feltkøkkener? Netop dem vil vi mest af alle behøve ved næste rast, da de jo har kaffe og brød. Som en brølende løve løb Danckelman derhen og befriede dem for de ubudne gæster. Et par folk med totalt ødelagte fødder får lov til at blive. Resten må humpe videre. Uophørlig går det videre; bid tænderne sammen, man venter jo på os. Og efter omkring tre timer nåede vi St. Quentin, hvor der blev lavet et længere stop. Det var et held, at feltkøkkenerne under vejs ikke var blevet standset, for nu var de genstand for en stormende interesse. Og det glædede den brave Danckelman, at det smagte alle. Dertil kom, at Hauptmann Lincke også havde fundet et bageri med talrige franskbrød. Det gav fornyet jubel. I mellemtiden forsøgte jeg at få plastret de værste fødder, men jeg havde ikke megen held. Alle ville først rigtig spise og drikke, og da det endeligt var afsluttet, var det allerede tid til fornyet opbrud. Marchkolonnerne var allerede under formering. Men var det stadig vores overtrætte, forhungrede folk fra før?

> Alle grinede, alle var fornøjede, ja man synger allerede, selvom skolen allerede fra kl. 7 om morgenen brænder ned. Og syngende går det mod kanontordenen i øst.
>
> Efter nogle timer blive vi »gjort klar«, men så kommer nyheden, at slaget var vundet; det viste sig ganske vist lidt for tidligt, for efter en times middagspause, hvor læger og sanitetspersonel havde rigeligt at lave, men ikke fik middagsmad, gik det videre til Origny, da modstanderen på ny gjorde modstand. Endnu engang arbejdede kolonnerne sig fremad i den stegende hede. Langs vejen lå ofre for alvorlige hedeslag fra andre regimenter. Vore folk vaklede ikke; med jernhård energi sagde alle: sådan må det være! Og endeligt så vi Origny foran os, og allerede kom på nogen afstand fjendtlige shrapnels og granater susende. Et sidste vredesudbrud fra en slagen fjende, der nu fuldstændig faldt tilbage, forfulgt af vores artilleriild.
>
> Vi havde klaret det! Fjenden var endegyldig flygtet, efter at vores divisions indgriben var blevet erkendt. I Mont-d'Origny gik vores regiment over i hvil. Men som belønning kunne Dr. Peters, Sanitätsfeldwebel Petersen og jeg i Mont d'Origny overtage en fransk forbindeplads fuld af sårede.

Mens III. Bataillon efter knapt to timers hvil igen måtte begynde tilbagemarchen til St. Quentin, gik de to øvrige bataljoner i alarmkvarter i Origny. De fulgte III. Bataillon den 31. august.

Om III. Bataillons indsats fortæller Major a.D. Krull:

> Regimentet var ankommet dødtrætte til Origny. Mandskabet havde netop fundet ind i de tildelte kvarterer og lagt sig til at sove eller gået i gang med at gøre sig rent, da ordren indløb: »Leutnant Krull til Regimentsstabs«. Allerede på gaden kom regimentets adjudant, Oberleutnant v. Capelle, mig i møde med en meget lidt glædelig befaling: »III. Bataillon afgør med det samme til bevogtning af A.O.K. 2 i St. Quentin«. Min henvisning til troppernes udmattede tilstand blev kort afvist med ordene: »Ordren bliver udført. Her har De et automobil. Kørt De øjeblikkeligt afsted med deres kommandør. Meld Dem til A.O.K.«. Sikken en redelighed! Hvad jeg fik at hører, da jeg videregav befalingen til de herrer kompagnichefer, kan enhver tænke sig, der ved hvad det vil sige at rive en dødtræt enhed ud af et dårligt påbegyndt hvil. Det var en uforglemmelig tur gennem den stille nat. Hvorhen man så, brændte landsbyer og gårde. Så igen lejrbål hvortil kom den fuldstændige stilhed i et stort område. Der faldt ikke længere et eneste skud. Alt syntes at være faldet i fuldstændig udmattelse efter de lange, varme kampdage. I St. Quentin meldte major v. Buchwaldt sig med det samme til Oberquartiermeister A.O.K., Generalmajor Ilse, som gav os befalingen for de foranstaltninger, de skulle træffes for sikkerhed og for troppernes underhold. Sidstnævnte del af befalingen lød: »Bataljonen skal straks i morgen tidlig reglementeret rekvirere alt, hvad der kan opdrives af nærings- og nydelsesmidler, og tilfører dette til Divisionen i kampfronten«.
>
> Borgmesteren blev straks involveret, planer over byen fremskaffet, hele byen inddelt i fire distrikter, og hver distrikt tildelt et kompagni. Det vigtigste for soldaterne var brød. Af denne grund blev alle bagerier besat kl. 6 og alt brød beslaglagt. Så kom turen til kolonialhandler og slagtere, vinhandlere osv. Endeligt blev også lagre af tobak fundet, hvorfra de så længe savnede cigarer og cigaretter rekvireredes i tilstrækkelige mængder. Alle de skønne ting til gane og mave blev opstablet på bytorvet, her læsset på rekvirerede vogne og under kommando af Leutnant Optz fordelt på divisionerne langs fronten. Der opstod en vis uro bland indbyggerne, da det vante franskbrød ikke blev leveret den morgen. Der måtte øjeblikkeligt bages en ny forsyning inden freden igen lagde sig.

Efter natligt alarmkvarter i Origny rykkede også resten af Regimentet den 31. august tilbage til St. Quentin. Med udmærkede kvarterer og rigelig kost kunne kompagnierne en hel dag hvile ud efter de anstrengende dage.

For at høste frugterne af den sejr, 2. Armee havde vundet ved St.Quentin, var Generaloberst v. Kluck bestræbt på, hensynsløst at forfølge franskmændene, og om muligt afskære dem fra deres tilbagetrækning. Selvom tropperne under 1. Armee siden starten på fremrykningen næsten havde ydede en overmenneskelig præstation, mente Generaloberst v. Kluck at måtte kræve nye store præstationer af dem i det øjeblik, hvor der muligvis var tegn på en afgørelse af felttoget. Og det skulle vise sig, at 1. Armees enheder var de højeste krav voksen. Jernviljen til, for en hver pris igen at nå franskmændene, der var under tilbagetog over Soissons, overskyggede alle vanskeligheder. Det var en herlig tid, denne pauseløse fremmarch. Ingen var i tvivl om udfaldet, ingen bekymrede sig om fremtiden. Alle kræfter i liv og sjæl var anspændt til det yderste og kun rettet mod ét mål: fremad! Det var mere end blot en begejstring, det var hengivelse til tanke om et større fædreland. Her ligger kimen til en forklaring på denne første tid under fremmarchen, der giver den en ganske særlig fortryllelse og for alle, der oplevede den, hører til den skønneste og mest værdifulde oplevelse under krigen.

efter modtagelse af befalingen, startede Infanterie-Regiment Bremen, uden III. Bataillon, der forblev til bevogtning af A.O.K. 2 i St. Quentin, den 1. september med resten af divisionen marchen i retning af Soissons, og nåede samme aften Chauny, hvor den fremskød sikringsled mod la Fère og Oise broerne.

Denne dag erobrede III. Armeekorps en befaling med teksten: »ved middagstid overgår hele den engelske arme i hvil syd for linjen Verberie – Crépy-en-Valois – la Ferté Milon«, hvilket tydede på, at englænderne stod

nærmere overfor 1. Armee end man havde troet. Med muligheden for måske alligevel at tvinge englænderne til kamp, måtte enhver hensyntagen til egne troppes behov for øjeblikket opgives. Kl. 22 udsendte derfor A.O.K. 1 befaling til angreb den følgende dag. 18. Infanterie-Division skulle med opbrud tidligt på morgenen tilstræbe en omgåelse af den engelske højre fløj, mens 17. Division skulle følge efter skråt til venstre.

Imidlertid kunne englænderne endnu engang undslippe gennem en rettidig tilbagetrækning. Derimod syntes der at være en fornyet chance for at ramme den, foran 2. Armee vigende, franske hær i venstre flanke. Føreren for IX. Armeekorps, General der Infanterie v. Quast, besluttede sig derfor til på egne ansvar at lade sit korps, der var under mach mod sydvest, ved middagstid den 2. september, svinge mod Château-Thierry. Efter en stærk marchpræstation lykkedes det 18. Infanterie-Division allerede sidst på aftenen med sin spids at trænge ind i byen og sikre den intakte bro over Marne. 17. Infanterie-Division og med denne Regiment Bremen, rykkede denne dag over Coucy-le-Château – Soissons til St. Remy, men trods en betydelig marchpræstation, var den stadig en god dagsmarch bag dens søster division. I den gloende sommervarme havde det ydet sit yderste.

Under fremrykningen blev der mødt mange vogne med civile, mest kvinder og børn, der formentlig af frygt for tyskerne, havde forladt deres hjem. Hvor tid havde regimentets soldater ikke spurgt, hvorfor disse folk havde grebet flugten. Ofte delte de deres sidste fødevarer med dem. Og mange havde givet børn deres brød, og havde selv sultet!

Af frygt for, at franskmændene ikke kunne nås på nordsiden af Marne, traf General v. Quast om aftenen den 2. september den skæbnesvanger beslutning at overskride floden. Korpsbefalingen, udsendt natten til 3. september, fastsatte at 18. Infanterie-Division kl. 0500 ved Chézy og Château-Thierry skulle krydse floden og med venstre fløj støde frem mod Crezancy. Divisionen krydsede derfor Marane tidligt på morgenen den 3. september og nåede om eftermiddagen højderne nord for Courboin, hvor fjendens bagtrop kostede et kort stop. 17. Infanterie-Division fulgte efter i ilmarch. Over Neuilly-St.Front nåede Infanterie-Regiment Bremen om aftenen omegnen af Château-Thierry, uden at være kommet i føling med fjenden.

På dette sted skal feltkøkkener og køkkenpersonellet endnu engang omtales. Køkkenerne kogede under march de skønneste retter og havde altid kaffe med. Var der et længere stop, kunne mandskabet med det samme få mad, så tropperne i de anstrengende dage mindst en gang dagligt kunne modtage varm, kraftig mad. Uden feltkøkkenerne og deres brave mandskab ville regimentets utrolige marchpræstationer i august og september 1914 ikke været mulig.

IX. Armeekorps overgang af Marne var ganske vist ikke i overensstemmelse med de af Oberkommando der 1. Armee, om aftenen den 2. september, trufne bestemmelser, men i mellemtiden var der tilgået et direktiv fra den Øverste Hærledelse, hvori intensionerne i forfølgelsesoperationerne var en tilbagetrængen af franskmændene i en sydøstlig retning mod Paris. 1. Armee skulle følge skråt bag 2. Armee og skulle som hidtil sikre hærens flanke. Efter A.O.K. 1 opfattelse lod sig imidlertid hærledelsens hensigt om at lade den noget længere tilbage befindende 2. Armee lave er rent frontal fremtrængende, ikke lade sig gøre. Derimod syntes 1. Armee med dens placering foran 2. Armee, langt mere være i stand hertil. General v. Quast selvstændige beslutning om at sætte over Marne gav muligheden for at nå den yderste franske flanke, og dermed tvinge ham i den retning, den Øverste Hærledelse ønskede. Blev IX. Armeekorps nu holdt tilbage, ville denne mulighed være forpasset. Dertil kom, at også III. Armeekorps allerede var på vej mod Marne og IV. let kunne trækkes til. Generaloberst v. Kluck besluttede sig derfor til med disse korps at trænge frem over Marne i sydøstlig retning, mens de to andre (II. Armeekorps og IV. Reservekorps) og 2. H.K.K. skulle blive ved Manteuil for at sikre højre flanke mod Paris.

På den anden side truede en fortsat forfølgelsesoperation mod sydøst med at dele 1. Armee i to adskilte grupper, nemlig »Forsvarsfløjen« nord for Marne og »fremstøds fløjen« syd for floden. A.O.K. 1 mente imidlertid at man kunne undgå dette ved at lande »forsvarsfløjen« følge som en bevægelig skræm. Endeligt forelå der intet om et truende flankeangreb fra Paris. På denne baggrund besluttede Generaloberst v. Kluck sig til også den 4. september at fortsætte den så succesfuldt begyndte forfølgelsesoperation sydøst forbi Paris. Efter Armebefalingen udsendt kl. 2115 den aften skulle IX. Armeekorps i koordination med højre fløjkorps i 2. Armee (VII A.K.) og 1. Kavallerikorps, rykke frem mod Montmirail.

I overensstemmelse med denne befaling overskred 17. Infanterie-Division tidligt den 4. september Marne floden og marcherede over Viffort i retning af Montmirail. Ved Corrobert stødte den ind i heftig modstand fra den franske bagtrop, der først kunne brydes efter indsættelsen af hele 34. Infanterie-Brigade og kraftig artilleri. Da Regiment Bremen ankom sammen med 33. Infanterie-Brigade, var træfninger allerede afgjort. Kun II. Bataillon og maskingeværkompagniet foldede ud mod den allerede undvigende fjende. Regimentet tilbragte natten på slagmarken nordvest for Montmirail.

Armeebefalingen for 5. september bestemte, at »fremstøds-fløjen« fra 1. Armee (IV, III og IX. A.K.) skulle nå linjen Choisy – Esternay, mens de to øvrige korps (II. A.K. og IV. A.K.) til dækning af Paris stadig skulle

blive nord for Marne. Den fastlagte bevægelse var allerede iværksat om morgenen den 5. september, da kl. 0715 et radiosignal fra Hærens Overkommando tilgik Armeens hovedkvarter, hvorefter 1. og 2. Armee skulle svinge mod nordøst og østfronten af Paris. Herved blev A.O.K. 1 stillet overfor en vanskelig beslutning. Da der ikke imidlertid ikke syntes at herske nogen umiddelbar trussel fra Paris, besluttede Generaloberst v. Kluck på trods af signalet at fortsætte forfølgelsen frem til Seinen, og først herefter svinge rundt til en omslutning af Paris. Dette var også deri begrundet, at afstanden fra hovedkvarteret til korpsene, på det tidspunkt signalet fra Hærens Overkommando tilgik, var så stor, at det ikke mere var muligt rettidigt at standse fremrykning. I den mellemliggende tid ville A.O.K. 1 forberede højre svingning mod Paris, så det allerede om aftenen kunne befales.

17. Infanterie-Divisions fremrykning den 5. september gik generelt uden fjendtlig indblanding. Infanterie-Regiment Bremen, der i første omgang var bestemt til dækning af artilleriet, rykkede frem til Mecringes. Her fik den ordre til, hurtigst muligt, at rykke til Leuze til støtte for Infanterie-Regiment 76 »Hamburg«, der her var i kamp med den fjendtlige bagtrop. Da den ankom til Leuze var franskmændene imidlertid allerede faldet tilbage. Om aftenen blev der gået i kvarter i Champguyon.

Efter de sidste dages anstrengelser gjorde hvilet dobbelt godt. Siden den 1. september havde regimentet tilbagelagt 170 km, og mellem den 1. og 5. september gennemsnitligt tilbragt 15 timer daglig på landevejen. Alle steder var der godt humør. Det stod fast, at fjenden fortsat var på tilbagetog, og ingen tænkte det mindste på den modoffensiv med hele den franske hær, der i virkeligheden allerede var sat i værk. I bivuakken i Champguyon anede man om aftenen den 5. september intet til den skæbnesvangre strid, de voldsomme kampe de næste dage, der i historien for evigt vil live unde under navnet »Marne-slaget«.

III. Bataillon, der som tidligere fortalt, den 1. september var blevet i St.Quentin til bevogtning af A.O.K. 2, fik den 3. september ordre til hurtigst muligt igen at søge tilbage til Regimentet. Dette var ikke helt så enkelt, da Regimentet de mellemliggende dage havde tilbagelagt uhyre afstande. Mutters alene i Frankrig marcherede III. Bataillon over Roupy – Ham – Chauny mod syd og nåede om aftenen til bondelandsbyen Autreville. Den følgende dag gik det videre kl. 6. Mens den dagen før tilbagelagde 47 km, nåede den denne dag 43 km. Over Folembray – Coucy-le-Chateau – Terny – Soissons nåede bataljonen Hartennes. Den 5. september gik marchen over Château-Thierry til Viffort. Foregribende nåede den 6. september over Montmiraul og Marchais kl. 18 til Villeperdue. Undervejs var den kommet i kontakt med dele VII. Armeekorps og X. Reservekorps. Da Major v. Buchwaldt hurtigt muligt ønskede at komme i forbindelse med Regimentet, hvis placering han ikke vidste nærmere, blev der allerede den 7. september kl. 0445 marcheret videre. Som bataljonen over Morsains nåede landsbyen Champguyon, fik han at vide, at Regimentet siden dag før havde ligget i hårde kampe, og især på grund af artilleri havde lidt store tab. Den var imidlertid under fremrykning og III. Bataillons snarlige indgriben forudsås. Derfor ventede officerer og mandskab spændt på den endelige ordre til fremrykning. Det skulle blive helt anderledes.

2. Kapitel

Marne-slaget
og tilbagetrækning bag Aisne

6. til 19. september 1914

De meldinger fra fly, der i løbet af den 5. september tilgik A.O.K. 1, viste fjenden overalt under tilbagetrækning mod Seinen, mens der intet forelå fra Pris området. En generalstabsofficer, sendt til A.O.K. 2, bragte imidlertid meddelelse om alvoren i truslen fra Paris, og Armeen besluttede derfor at trække sig gradvis tilbage på højre fløj. Denne beslutning blev forstærket af en orientering om aftenen den 5. september af en fra den Øverste Hærledes sendt signalofficer, Oberstleutnant Hentsch. Efter denne regnede Hærledelsen med flytninger fra den højre franske hærfløj til Paris. Dermed syntes faren for 1. Armees højre flanke ikke var været ubetydelig. Hensigten om først at kaste franskmændene over Seinen, måtte derfor opgives.

Efter Armeens befaling for 6. september til udførelse af den nye opgave, blev IV. Reserve- og II. Armeekorps tildelt område sydøst for Crouy, IV. korps la Ferté-sous-Jouarre og III. Korps la Ferté-Gaucher, mens IX. Korps skulle blive stående ved Joiselle og H.K.K. 2 danne skærm mod Pris sydøstfront og den nedre Seine. Befalingen af allerede udgivet, da der kort før midnat indløb en alvorlig melding til A.O.K. 1. Nordøst for Marne var IV. Reservekorps stødt på overlegne fjendtlige styrker, og var ved mørkefald tvunget til at falde tilbage mod Chérouane floden. Den truende fjendtlige offensiv fra Paris området mod højre flanke af 1. Armee begyndte at tegne sig tydeligt.

Hvordan skulle man imødegå modstanderens angreb, som man ikke havde forventet så hurtigt? Skulle man begrænse sig til forsvar, eller gå frem i et modangreb? Det var spørgsmålet, der lå foran den kommanderende general for 1. Armee. En hurtig beslutning var uundgåelig. Beslutningen blev at lade hele armeen, så hurtigt som overhovedet muligt, til højre rette et modangreb over Ourcq.

Først måtte IV. Reservekorps forstærkes med nabo II. Armeekorps for at kunne dække opmarchen af de øvrige dele af 1. Armee. Men selvom den om formiddagen den 6. september ankom og med succes greb ind i IV. Reservekorps kamp, begyndte situationen for 1. Armee i den sene eftermiddagstimer at blive betænkelige. Begge de nævnte korps stod i hårde kampe langs Ourcq. Om de ville være i stand til at holde fast indtil forstærkninger kunne komme fra Marne, var endnu ikke til at sige. I øvrig kunne i første omgang kun IV. Armeekorps komme i betragtning som forstærkning, da III. og IX. tilsyneladende var blevet involveret i alvorlige kampe syd for Marne.

Og i virkeligheden måtte disse to korps på højre fløj af 2. Armee i løbet af den 6. september gennemleve hårde kampe. Som tidligere fortalt var Infanterie-Regiment Bremen om aftenen den 5. september gået i hvil i Champguyon. For den følgende dag var i overensstemmelse med Armeebefalingen blevet befalet hviledag. Endeligt efter flere dages ilmarch et længe savnet pusterum. Alle var denne solrige søndag morgen 6. september, glade over at have sove længe, og overalt herskede grunding rengøring. Alt tøj og anden klædning var i en sørgelig forfatning, og også våben kunne trænge til en grundig overhaling. Sortseere stolede imidlertid ikke på freden; hidtil var de hårdeste kampe oftest blevet udkæmpet på en søndag. Og de skulle også denne gang få ret!

Fra forposterne, som Infanterie-Regiment Hamburg havde udsat ved Esternay, drønede omkring kl. 8 pludseligt heftig kanontorden, og kort efter kom løsrevne artilleriheste galoperende ad vejen mod Champguyon. I begyndelsen troede man, at det blot drejede sig om den fjendtlige bagtrop, der ville skabe luft ved et modangreb, men da skydningen hele tiden øgedes, lod kommandøren for 17. Infanterie-Division, Generalleutnant v. Bauer, slå alarm. Da man indtil dette tidspunkt ikke havde kunnet skaffe et klart billede over fjenden, måtte de første ordrer begrænse sig til, hurtigst muligt at forstærke forspidsen og om at optage kampen med det franske artilleri. Generalleutnant v. Bauer befalede derfor:

> Forspids holder højder syd Esternay. Infanterie-Regiment 75 griber ind til højre ved side af Infanterie-Regiment 76.II./Feldartillerie-Regiment 24 og det ligeledes alarmerede Feldartillerie-Regiment 60 fra Morsains skal straks indsættes efter nærmere bestemmelser fra Artillerie-Kommandeurs. 34. Infanterie-Brigade rykker fra Morsains, hhv. Leuze over Champguyon mod Esternay.

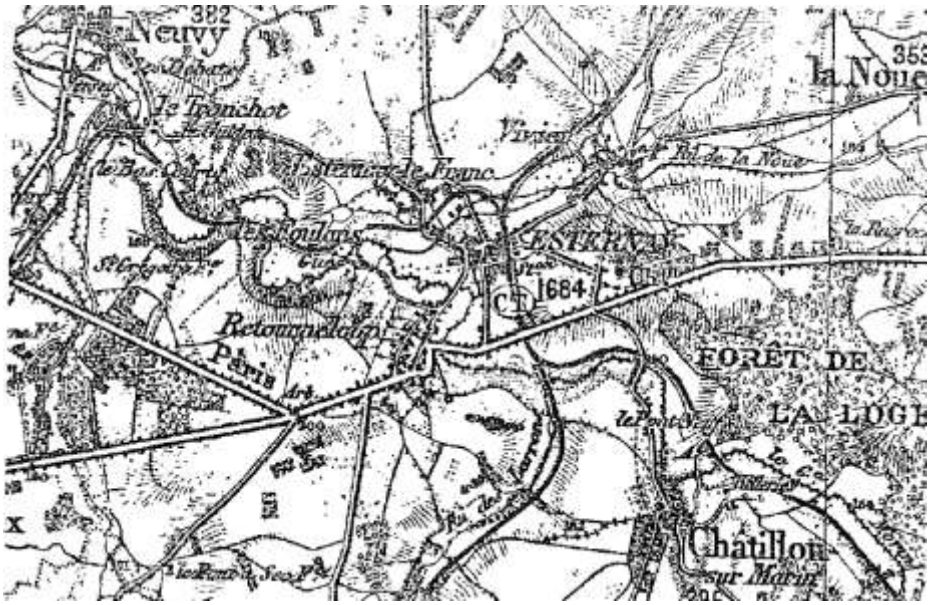

»Og så er freden forbi«, sådan hedder det i en gammel soldatersang. Også for Regiment Bremen var freden forbi, og endda grundig. Befalingen betød for den ikke andet end begyndelsen på det voldsomme Marne-slag.

Med undtagelse af III. Bataillon, der siden den 31. august havde været afkommanderet, var Regimentet hurtig marchklar Sådan skrev den daværende Regimentsadjudant og nuværende Major v. Capelle, på hvis udmærkede skildring efterfølgende beretning hovedsageligt bygger, og som begynder med den af brigaden befalede fremrykning mod Vivier. Ingen vidste, hvad der skete langs forposterne og endnu mindre, hvad der ventede Regimentet. Kanontordenen blev minut for minut kraftigere, et tegn på, at det måtte være alvorligt.

Ankommet til Vivier udstedte Regimentskommandøren følgende befaling:

II. Bataillon bag højre fløj, I. Bataillon med M.G.K. bag venstre fløj af Regiment Hamburg.

Dermed var Infanterie-Regiment Bremen så grundigt splittet fra hinanden da også III. Bataillon var afkommanderet, at det ikke længere kunne anvendes som samlet enhed.

Fra II. Bataillon blev 7. Kompanie trukket ud til dækning af artilleriet, og indtog stilling syd for Forêt du Gault nord for Vivier. De tre andre kompagnier lå trekvarter langs banedæmningen nord for Vivier før de passerede den, svingede mod sydvest i retning Esternay og passerede denne i løb. I kompagni-kolonne – 5. og 6. Kompanie i første linje og 8. Kompanie i midten bag – gik det opad bakken mod vejen Courgivaux – Sézanne. Til venstre lå landsbyen Retourneloup, til højre lå små skovstykker. På trods af den heftige fjendtlige artilleriild blev landevejen hurtigt nået, hvor bataljonen rykkede ind i Hamburgernes linje, som befandt sig omkring 500 meter længere mod syd. Det var opgaven at forsvarer den indtagne stilling mod fjendtlige angreb fra det af fjenden besatte skovstykke Près du But. Men det kom intet angreb. Også den fjendtlige geværild var nu svagere, hvorimod det fjendtlige artilleri belagde højderyggen med en voldsom ild. På den måde kom II. Bataillons kompagnier til hele eftermiddagen at ligge mere eller mindre uvirksom under den heftige granat og shrapnel ild fra de franske batterier. Først den kommende aften bragte lindring til deres pinefulde situation.

I en brev hjem beskriver Unteroffizier Ohlendorf (6./75) træffende hans kompagnis indsats. Han skriver:

> Foran os så vi landevejen, der gik langs skovkanten. Kort efter forsvandt den, da også på højre side kom skov. En officerspatrulje med vores Leutnant Kriete og 16 mand rykkede ind i denne skov. Mens de var derinde, larmer det også derinde, som 100 mand samtidig var under træfældning. Vores Hauptmann befalede: »2. Deling frem gennem skoven«. Jeg har den sidste gruppe. Min delingsfører, Offizierstellvertreter Holborn, kommenterede: »2. Deling fold ud til højre, Marsch, Marsch!«. Så gik det løs. Jeg var med min gruppe netop kommet gennem skovstykket. Det bragede til højre og venstre. Det fløj med spåner; men lykkeligt kom vi igennem. Så over landevejen! »Fremad, Fremad!«. Så ligger vi på den modsatte side i graven. Skråningen er stejl, øverst en tjørnehæk, hvori der også var pigtråd. Pigtrådssakse og hakker arbejdede hurtigt og godt; På få minutter havde hver gruppe en åbning.
>
> Delingsfører får informationer. »Fremad« lyder hans lavmælte kommando, der videregives fra gruppe til gruppe. Vi er allerede igennem og inde i skoven. Tæt underskov, højt græs, bregner; over os, omkring os brager de eksploderende granater. Alligevel holder ingen tilbage. Et brandbælte (hulvej)! Et øjeblik holdt for at reorganiserer, så hurtigt over. Videre fremad. De tørre grene knækker. Uden en lyd med geværet krampagtig i ænderne, klar til skud, går det fremad. Endelig skovkanten. Et smalt græsspor omgiver den, to meter bred, så

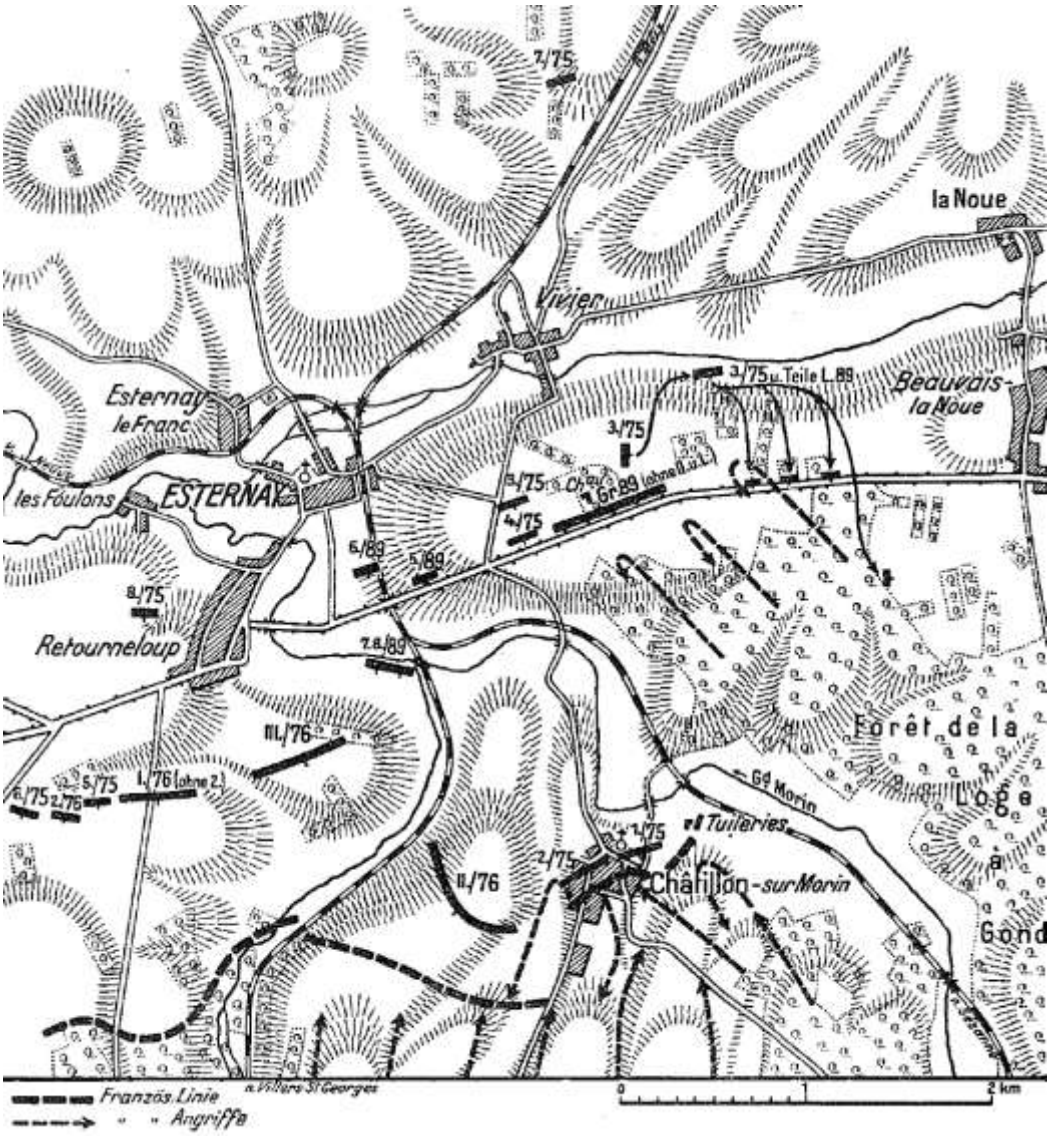

igen et af de velkendte tjørnehegn, med træpæle og pigtråd. »Ned!« lyder det. Endnu engang arbejder sakse og hakker. Hurtig etableres åbninger. Men det gik ikke videre. Foran os, bag os, ofte så tæt på, at vi indhylles i røg, slår granaterne ind. De første tab.

I mellemtiden havde I. Bataillon i skyttelinje passeret Vivier og var langs begge sider af landevejen Vivier – Château Esternay trængt frem til nordkanten af slotsparken. Syd for Esternay lå Infanterie-Hamburg i en nedslidende kamp mod en overvældende overmagt. Som støtte blev 2. og 1. Kompanie sendt frem, mens 4. og 5. Kompanie i første omgang blev som reserver i slottets avlsbygninger.

Under store tab arbejdede Kompanie Brenning (2.) og v. Engelbrechten (1.) sig frem til banedæmningen sydøst for Esternay. 1. Kompanie samlede sig ved ledvogterhuset på vejen Vivier – Châtillon, mens 2. Kompanie vest og øst for baneunderføringen vandt terræn fremad. Terrænet, der svagt steg mod Châtillon, var vanskelig at overskue. Haver, hække og tætte krat hindrede føringen. Imidlertid viste sig nu, hvad kompagnierne havde lært. Enkeltvis eller i mindre grupper nåede den Regiment Hamburgs forreste linje ved Châtillon. Om denne landsby, hvor franskmændene sad stærkt befæstet i husene, udkæmpede der sig en bitter kamp. Det var meget svært at trænge frem gennem den voldsomme ild. Et maskingevær greb ind og skaffede luft, men snart kom fjendtlige forstærkninger fra Bricot-la-Ville og kastede sig stormende frem. 2. Kompanie måtte opgive at holde fast ved kirken og kirkegårdsmuren. Men fjendens fortsatte sit fremstød til landsbyens nordkant. Kort efter lykkedes det imidlertid 75'ere og 76'ere i fællesskab at storme et hus i byens vestlige udkant og her faste fjenden ud. Men

Die Gulaschkanone

Am Morgen nach der Blockhauswache

endnu var faren ikke overstået, men så kom hjælpen fra øst. Herfra rykkede Deling Brockmöller fra 1. Kompanie frem mod Châtellon. Under det kombinerede pres rømmede franskmændene deres stilling, voldsomt beskudt af os fra front og flanke.

På samme tid som 1. og 2. Kompanie i fællesskab med Hamburgerne erobrede Châtillon, var kampen om slotsparken ved Château Esternay blusset op. Her forsvarede sig tre kompagnier fra I./Grenadier-Regiment 89, der var ankommet omkring kl. 1330, Pionier-Kompanie Hamel (1./Pi. 9) og 4. Kompanie, Regiment Bremen under Leutnant Guse, i hårde kampe, mod stærke fjendtlige infanteriangreb fra skoven de la Loge à Gond.

Omkring kl. 17 iværksatte franskmændene fra denne skov et generelt angreb på Esternay. Fjendtlige maskingeværer og kanoner var bragt langt frem i stilling, og en skyttekæde af Zuaver rykkede frem på begge sider af landevejen. Den sidste deling af 4. Kompanie blev indsat og 89'ernes sidste reserver ilede frem. Alligevel kunne de i øst og sydkanten af slotsparken stående kompagnier kun med besvær holde stand mod den talmæssigt over-

legne angribende fjende. Faldt først Esternay var skæbnen for de ved Châtillon kæmpende dele af Regiment 75 og 76 beseglet.

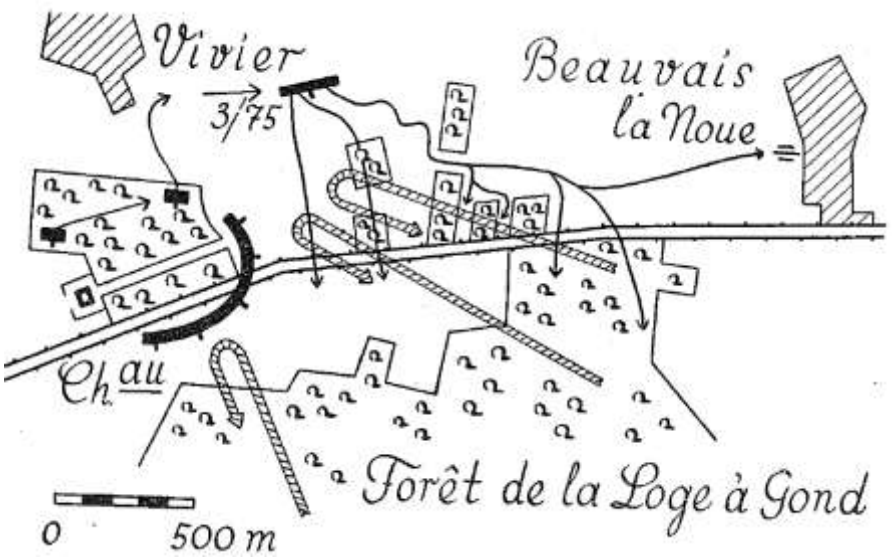

Vender vi tilbage til 3. Kompanie. Mens denne som reserve lå i slottets avlsbygninger, rekognoscerede dens fører med Feldwebel Holste i retning Beauvais la Noue og tog i østkanten af slotsparken kontakt til 1./Pionier-Bataillon 9. Fransk opklaring havde allerede vist sig i det lille skovstykke nord for hovedvejen. 3. Kompanie under Hauptmann Caspari, som også havde Leib-Kompanie/Grenadier-Regiment 89 (minus 1. Deling) under kommando, fik nu af bataljonskommandøren, major Bruhn, til opgave at beskytte den truede venstre fløj. Han rykkede i første omgang ind i den nordlige del af slotsparken. Leib-Kompanie fulgte efter.

Reservist Sperling fra 3. Kompanie fortæller herom:

> Hauptmann Caspari beordrede: »3. Kompanie, efter mig!« Stille adlød vi og fulgte efter hauptmannen; dystre anelser for gennem hjernen. Med tillid til vores kompagnifører og geværer i hånden, trak vi gennem den unge park langs er bredt, så smalt skovspor. Hen over os rasede ildkampen. Til højre og venstre var der tæt buskads. Ængsteligt lyttede vi til den fortsatte kap. Så – 100 meter til højre – bragen og knitren. »Kompagni, dækning!«. Bragene kom nærmere; vi blev liggende. Det kom endnu nærmere – sprængstykker slog allerede ned ved os – vi blev stadig liggende. Så susede det nærmere; som et uvejr med haglbyge - brølende, knitrende, tordnende i skoven; spyttede ild, røg, jord, grene, træer og jern. Vores blod frøs til is af rædsel.
>
> Hauptmann Caspari kommanderende: »Kompagni, svingning til venstre, gennem skoven«. Vi krøb afsted på hænder og knæ ind i den tætte underskov, og hastede – styrtede gennem skoven, væk, væk fra helvedet, forfulgt af en regn af jernstykker. »Stop! – Skovkant – ingen frem!« Helvedet bag os var igen stille. Ingen tab, Foran os et bakket terræn, men med fri udsigt. En stilling, hvor et fjendtligt flankeangreb med succes kan afvises, søges. Helt roligt ligger vi her en halv time. Vi havde næsten vænnet os til vores skæbne, da ulykken vendte tilbage over os. For anden gang brølede og bragede granaterne over os i skoven. Snart trak nerverne i hænder og fødder. Flygt, flygt ud af dette morderiske brølen og bragen. Hauptmann Caspari holdt os fast i sine hænder. Hans blik var fast og sikker, og vi blev liggende. Med den anden ildbølge kom 89'ere gennem skoven, kraftig blødende, stønnende, snublende. De rev os med ud i åbent terræn. Vi søgte dækning. I hulvej, bag træer – og ville gerne have kravlet ned i jorden. Kanon ilden lå tungt foran os i skoven og bag os på skråningen. Vi lå midt mellem. Stille sammenkrøbet lå vi hjælpeløs, overladt til skæbnen. Søjler af jord, støv og krudtskyer dækkede for solen. Endeligt blev ilden svagere. Ingen ingen tab. I min dagbog står: »… kun gennem Guds gode vilje kan det være kommet, at vores kompagni ikke havde tab«. Bag en hæk reorganiserede Hauptmann Caspari sit kompagni. Dødsangsten sad stadig i kroppen. »Gevær over højre skulder!« »Hvad, har i glemt grebene?« »Ned med gøbben«. Ja, vores Hauptmann fik os på denne måde ned på jorden igen«.

Risikoen for at slottet og slotsskoven ved Château Esternay skulle falde under et omgående angreb voksede minut for minut. Imidlertid modstod Hauptmann Caspari dem alle, mens anmodningerne om assistance blev mere indtrængende. Da et frontalt angreb mod den fjendtlige overmagt ville have været nytteløs, besluttede han sig til selv at omgå fjenden og herefter angribe.

Reservist Sperling fra 3. Kompanie fortæller om denne omgåelse:

> I kompagnikolonne trak vi op ad bakken i retning Vivier. Vi var dårligt begyndt marchen, da – bum – brag – netop der, hvor vi lige havde været, slog det ned. Og slag efter slag samme sørgelige skuespil som før. »Fremad, løb!« Næste artilleri lag. Granat efter granat sprang bag vores hale. Langs åløbet foran Viviers; Stop. Lungerne pumpede fortvivlet efter luft. Hjertet slog som rasende.

Omkring kl. 17 lå 3. Kompanie med en halvdeling fra Leibkompanie/GR 89 en kilometer øst for Vivier langs å-løbet med front mod syd, klar til fremrykning. Resten af Leibkompaniet sikrede 500 meter øst i retning Beauvais-le-Noue. Folkene var næsten ikke til at holde tilbage, og forstod ikke deres førers tilsyneladende tøven.

Omkring kl. 1730 havde kampen om slotsparken ved Château Esternay nået sit højdepunkt. Det hælder sig allerede til franskmændenes fordel, da den hidtil med energi af fører for 3. Kompanie, Hauptmann Caspari, tilbageholdte reserve (3./75 og ½ Leibkompanie/GR 89), pludseligt dukkede op fra nord og ramte fjenden - der allerede så sig i besiddelse af slottet - skråt fra højde fløj ind i flanken. Panik brød ud i de franske rækker og brede sig hurtigt til den efterfølgende reserve i la Loge à Gond skoven. I spidsen for hans deling faldt Leutnant Noffke. Et svagt forsøg fra fjendens side på at sætte sig fast langs hovedvejen, blev brudt i kimen med bajonetter, og nu standsede fjenden ikke. Hurtigere og hurtigere flugtede den slåede fjende foran de svage tyske kræfter. »Som vi«, skriver Hauptmann Caspari, »omkring 600 meter syd for hovedvejen, standsede i den østlige kant af højskoven her, var der pludseligt dyb fred omkring os. Helt alene og forladt lød vores signalhorn: 3. Kompanie samling!«

Nord for hovedvejen havde kompagniføreren kun kunnet efterlade en enkelt gruppe under Offizierstellvertreter Grotkass mod den fjendtlig besatte landsby Beauvais-la-Noue. Gruppen havde fået til opgave af »bluffe«, liste sig nærmere et feltbatteri, opdaget på vestsiden af landsbyen, nedkæmpe besætningen her og gøre kanonerne uanvendelige. Som gruppen nåede batteriet, var besætningen allerede flygte uden kamp. Tilbage var kun at fornagle de tre efterladte kanoner og bringe visirindretningen med tilbage som bevist.

En blodig dag ved Esternay nærmede sig afslutningen. Langsom forstummede kamplarmen med den nedgående sol. Infanterie-Regiment Bremen overnattede på slagmarken.

Med stolthed kunne Regimentet se tilbage på de forgangne timer. Sammen med Hamburgere og 89'er Grenaderer havde det slået fjendens angreb tilbage, og havde dermed beskyttet den udsatte venstre flanke af 1. Armee. Dens tab – 1 officer, 66 mand døde; 6 officerer, 218 mand såret og 90 savnet – havde ikke været forgæves.

Som supplement findes en beretning fra Regimentslæge, Stabsarzt Dr. Stachow, hvori han beskriver vanskelighederne for sanitetstjenesten. Han skriver:

> Som Regimentet rykkede frem mod Esternay og banelinjen til venstre herfor for foden af en bakke, blev jeg med mine folk og vogne omkring 500 meter fra byen bag et lille skovstykke for her at afvente udviklingen. Efter at Regimentet var forsvundet i byen, orienterede jeg mig, og kunne fastslå, at der til højre og venstre for mig gik artilleri i stilling. Det var altså ikke et sted, man skulle opholde sig i længden, og ikke stedet til placering af en forbindeplads. Jeg gik nogle få hundrede meter længere tilbage bag et andet skovstykke, hvor jeg på få minutter fandt mig omringet af ammunitionskolonner. Snart efter fløjtede shrapnels og granater ned tæt på. På grund af denne ugæstfrihed fulgte en generel, hastigt flytning. Under denne faldt en sæk havre fra en protse. Sanitetsfeldwebel Zimmermann samlede den op og kastede den op på vores vogn. Den ubekymrede omtanke tiltalte mig meget. Jeg trak mig tilbage bag et tredje skovstykke. Kolonnerne kom igen og igen var artilleri på få minutter lagt over området. Det var tydeligt, at der måtte være en forbindelse til fjenden. Der fortaltes senere, at der fra kirketårnet i Champguyon blev afgivet flagsignaler, og at en civilist derfor var blevet skudt. Om det er sandt, ved jeg ikke. Jeg opsøgte en fjerde plads, og endnu engang kom kolonnerne. Så henvendte jeg mig med succes i kraftige vendinger til dem. De fortsatte derfor til en anden placering. Vi havde det held, på trods af den voldsomme beskydning, var være forskånet for tab. Ved dette sidste stillingsskift var vi komme om på bagsiden af en bakke, hvorover man ikke kunne komme resten af dagen, da bakketoppen kontinuerligt lå under beskydning. Jeg måtte opgive et forsøg omkring kl. 16. Med skumringen blev den fjendtlige ild svagere og det lykkedes at slippe igennem til Esternay. Her indrettede vi en forbindeplads i en drengeskole. Vi havde det samlede materiale for I. og II. Bataillon. Sanitetskompagniet havde oprettet sin hovedforbindeplads på et lille slot øst for byen. Sanitetsfolkene var vores søsterregiment arbejdede i kirken. Vi havde meget at lave den nat. Da tabene skulle være store, så vi os om efter yderligere rum, og fandt også kun få meter fra skolen en gæstgiveri med en stor sal. Vi ryddede salen, udlagde halm og aftalte med ejerne levering af mælk, kaffe, brød og andre levnedsmidler, om at kunne levere bestemte mængder på bestemte tidspunkter, så vi ville være i stand til at give nyankomne skadede mad. Efter at heller ikke vi hele dagen havde fået andet en nogle få brombær, fandt vi også til os selv næring i et stort stykke brød og et glas champagne. det brændte flere steder i byen, men i det store hele syntes den at være kommet nådelig igennem kampen.

Under forløbet af kampene den 6. september var der i 1. Armee opstået et hul mellem Ourcq-fronten og fronten syd for Marne, som for Overkommandoen var genstand for stor bekymring. Denne anmodede derfor af 2. Armee tilladelse til at måtte anvende begge kavalerikorps (H.K.K. 1 og 2) til lukning af dette hul, mens III. og IX. Armeekorps fik direktiv om at falde tilbage bag Petit Morin afsnittet (IX. A.K. vest for Montmirail). IV. Armeekorps var allerede på ordre på march i retning af Ourcq-fronten.

Natten mellem 6. og 7. september havde Infanterie-Regiment Bremen som fortalt, tilbragt på slagmarken ved Esternay. Ved daggry lå den i den stilling, den havde erobret aftenen i forvejen. Enhederne var fulde af tro på sejren. Alle fysiske og psykiske anstrengelser var glemte. Patruljer sendt frem i afsnit Retourneloup, hvor dele af Regiment Hamburg og II./75 var placeret, var kun stødt på svage posteringer. Tilsyneladende var den fjendtlige hovedstyrke trukket væk. Længere mod øst var der overhovedet ikke været føling med fjenden. På den øvrige front faldt ikke et skud. III. Bataillon havde i løbet af natten fået kontakt til Regimentet, og tidligt på morgenen meldt om dens snarlige ankomst. Befalingen for bataljonens indsættelse var netop modtaget, da der ankom en for både fører og soldater lige uforståelig befaling til tilbagetrækning.

»En tid lang«, beretter Regimentsadjudant Oberleutnant v. Cappel, »herskede en meget kraftig stemning for ikke at følge ordren. Kun takket være en meget rolig indvending fra Brigadekommandøren, kom det ikke så langt«.

Selvom der ved Retourneloup allerede var en heftig infanterikamp i gang, lykkedes frigørelsen af de her liggende dele af Infanteri Regimenterne 75 og 76. Også det her fremskudte 5. Batterie/Feldartillerie-Regiment 24 kunne trække sig ud uden tab. Derimod blev 8. Kompanie, Regiment Bremen, der som reserve lå i et skovstykke, ikke informeret om tilbagetrækningen. Kommandøren for II. Bataillon, Oberstleutnant Bretano, blev om aftenen den 6. september såret. Inden han opsøgte forbindepladsen, overdrog han kommandoen til chefen for 8. Kompanie, Hauptmann Struben og gav denne til opgave at forstærke forreste linje til den forestående kamp. I mellemtiden var det blevet kl. 8 om morgenen.

Den daværende Hauptmann og nuværende Oberstleutnant Struben fortæller om situationen:

> Som jeg nåede vejen Courgivaux – Esternay vest for Retourneloup, lod jeg folkene gå i dækning, mens jeg observerede. Hverken foran vores linje eller foran 18. Infanterie-Division til højre, var der noget at se. Derimod dukkede en bereden franskmand op omkring 800 meter skråt foran til højre, snart efter fulgt af tre mere og efter få minutter, af en tynd skyttelinje i en bredde på omkring en kilometer. Vores stilling var altså rømmet, og det var for mig ikke andet at gøre, end hurtigst muligt at forsvinde. I lav gang gik det ubemærket tilbage til fanen, og med denne tværs over Grand Morin og op ad den fuldstændig dækningsløse skråning på den anden side. Herunder blev vi kraftigt beskudt af fjendtlige infanteri, uden at der i den spredte skyttelinje opstod tab.

Det var den eneste del af 17. Infanterie-Division, der blev forstyrret af fjendtlig ild. Frigørelsen fra fjenden var dermed lykkedes overalt.

> Fuld af den dybeste medlidenhed medflere hundrede hårdt sårede kammeraters skæbne, som på feltlazaretterne i Esternay og på Château Esternay, gik den sikre fangenskab i møde, og med bitter sorg i hjerterne over de mange ikke begravede døde fra den foregående dag, trak tropperne mod nord. For første gang under krigen gik det tilbage, ikke fordi fjenden havde sejret, men – ja hvis bare man havde fundet en forklaring på dette! [1])

Stabsarzt Dr. Stachow skriver:

> Beslutningen om at rykke tilbage var for mig vanskelig. En ordre modtog jeg ikke. Først kom der rygter om, at vi skulle rykke tilbage, så kom den sikre nyhed: Sanitetskompagniet havde gået ordre til at rykke tilbage. Da jeg ikke kunne få oplysninger fra Regimentet, var jeg henvist til selv at træffe beslutningen. Jeg vidste, at obersten for vores søsterregiment lå såret i kirken, og gik derhen for at få hans råd. Han overvejede: »Både Deres tilbagerykning og Deres forbliven er farlig. Her kan de stadig gøre nytte«. Derfor blev jeg. Så ankom den sikre information: Regimentet rykkede tilbage. Dermed var vores handling givet. Vi satte de sårede, i det omfang de kunne gå, i march, og jeg har senere erfaret fra enkelte, at de forblev frie. Sanitetskompagniet marcherede forbi os. Vi standsede den sidste vogn og læssede endnu et par sårede. Så marcherede vi selv. Jeg havde den glæde indtil sidste sekund at kunne forbinde, og kan til min egen tilfredsstillelse fastslå, at vores sanitetspersonel de sidste var, der trak sig væk fra Esternay. Situationen var ikke munter. Vi måtte over den samme bakke, som dagen før havde ligget under heftig beskydning indtil sent på aftenen, og jeg havde den faste følelse af, at nu ville de bragte løs efter os på samme måde, og så farvel og tak!
>
> Men intet skete. Vi nåede den store vej mod Champguyon, og da vi kom til den landevej, hvor Regimentet dagen før var svunget væk, kom I Bataillon netop denne vej. Alt, hvad jeg behøvede var at slutte mig til denne enheds marchorden. Ja, et menneske har brug for held.

[1]) »Schlachten des Weltkrieges, Das Marnedrama, Band 1. Verlag Gerhard Stalling, Oldenburg i. O.

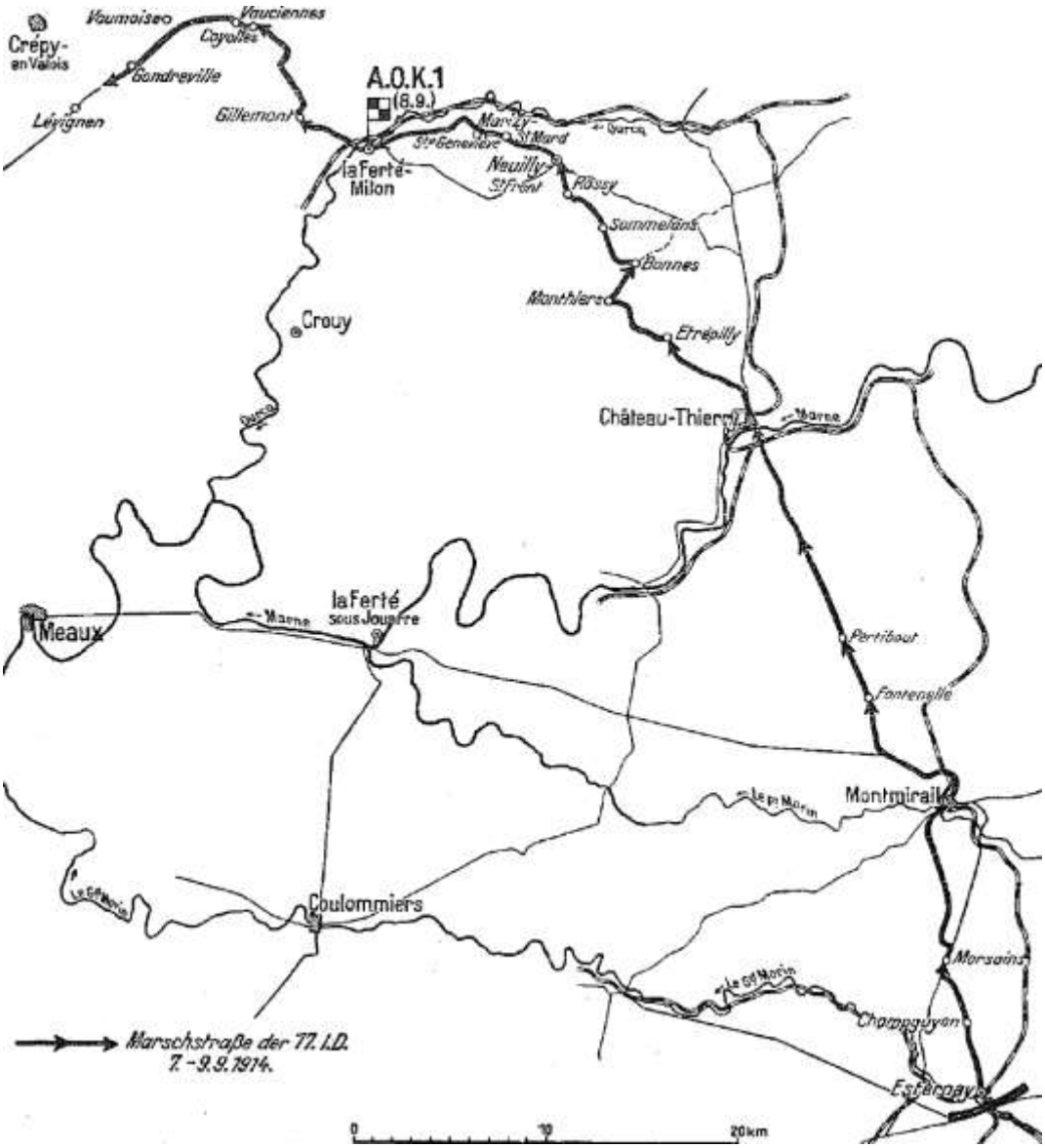

Over Montmirail – Fontenelle lykkedes det Regiment Bremen i løbet af den 7. september frem til Pertibout. Om morgenen den 8. september blev der alarmeret kl. 0400 og march fortsat i retning af Château-Thierry.

Oberstabsarzt Dr. Wiewiorowski skriver:

Den henrivende lille by med dens skovbevoksede skråninger på begge sider af Marne var stoppet fuld af alle mulige enheder: feltlazaretter, feltbagerikolonner o.m.a. Der var blot en skam, at disse nyttige enheder stadig var her og ikke 30 kilometer længere mod nord. På bytorvet læste jeg et vejskilt: Paris 93 kilometer. Paris? Ja, der ville vi jo også hen? Vi havde netop fået at vide, at en fransk arme fra Paris var stødt frem mod vores højre flanke. Vi, der hidtil havde stået på venstre fløj, skulle i alt hast marchere bag om hele 1. Armee over på højre fløj, og helst ankomme her allerede i dag. Tak skal du have! Termometeret viste allerede – kl. 0830 – omkring 30 grader, og vore musketerer marcherede allerede mere på hæfteplaster end på egne fødder. Men der var intet at gøre. Vand blev sat ud til vejen, men dem, der ville drikke, måtte gøre det mens de marcherede forbi. Frugt fandtes her og der, og måtte også medtages under forbi march. Selv fik jeg desværre ingen, men forfriskede mig med et par slåenbær, der voksede som buske langs vejen. Under et holdt på vejen blev middagsmad udleveret fra feltkøkkenerne. Brigadeadjudanten, Hauptmann v. Sommerfeld, kom forbi: slaget gik godt; hvis tropperne holdt ud, kunne vi sogar i aften være i kamp. Imidlertid hastede det. Hastværk! I det fjerne kunne man høre dumpe brag af artilleri og til venstre i det fjerne kunne man se røgskyer efter

> shrapnels. Haste! Haste! Hele tiden det samme, åndssløve, sveddrivende arbejdede som kulier fortsatte soldaterne af de støvede, glohede landeveje. I dag blev ingen tilbage. Kun en sjælden gang fik vi læger lejlighed til at gribe ind. Enkelte, der en periode havde brug for en pause, kørte et stykke med feltkøkkenet, men alle kom med frem. Det ville også have været en skandale, hvis det ikke havde været sådan. Og på den måde nåede vi om eftermiddagen til La Fertè-Milon, det tidligere kvarter for Klucks og hans stab. Her var der skygge og en hvilepause. Vi var næsten i mål. Enkelte »Estaminets« lugtede tillidsvækkende af alkohol, og enkelte musketerer forsøgte allerede at komme indenfor. Men her blev jeg fjendtlig og jagede de snaps-tørsige gemytter ud af templet. Ingen alkohol på dette tidspunkt, hvor vi havde så travlt. Som det blev mørkt gik vi endnu engang i bivuak. Hurtig noget at spise og så ned i halmen. Det hed sig, at det tidligt næste morgen igen vil gå løst. Nu allerede igen? Det haster, lød svaret.

Natten varede derfor ikke længe. Allerede kl. 3 den 9. september blev marchen genoptaget. Spidsen af Regimentet – og dermed af hele 17. Infanterie-Division – var under kommando af Leutnant Kaegler. Over Vaucienne blev Gondreville nået omkring kl. 8. På 48 timer var der tilbagelagt over 100 kilometer, en præstation, der formentlig var enestående i den store krigs historie.

Om de uhyre anstrengelser den 7. og 8. september skriver Rigsarkivets officielle krigsværk (Bind IV, side 195):

> III. og IX. Armeekorps havde i dette hede vejr og ad støvede landeveje gennemført en ilmarch, der må regnes til de største præstationer i hele den tyske vesthærs operationsafsnit. Begge korps var den 6. september ved Esternay gået sejrrig ud af en hård kamp mod en langt overlegen fjende; i umiddelbar tilslutning hertil havde de den 7. september tilbagelagt omkring 60 kilometer, og blev om natten til 8. september, efter blot et kort hvil, allerede kl. 0210 igen alarmeret til en øjeblikkelig fortsat ilmarchen mod højre fløj. Bortset fra en kort middagspause, marcherede tropperne indtil mørket begyndte at sænke sig. Marchpræstationen denne dag beløb sig igen til 60 – 70 kilometer. Solen havde hele dagen sendt sine brændende stråler ned over de marcherende tropper. Den frygtelige støv i forbindelse med den gloende hede havde mangedoblet anstrengelserne. Det var svært at trække vejret og tungen klæbede sig i en kvælende tørst mod ganen. Efter udsagn fra begge de kommanderende generaler, General v. Lochow og v. Quast forblev tropperne fysisk og psykisk i udmærket tilstand hele dagen igennem. March tabene var ganske vist ikke ubetydelige, men havde alligevel ingen indflydelse på korpsenes angrebslyst. Og den daværende 1. Generalstabsoffizier ved IX. Armeekorps, Major v. Auer, skriver i sin fremstilling: »Synet af vore stolte tropper vil forblive mig uforglemmelig. Det var gribende at se, hvordan disse udtyndede række møjsommelig slæbte sig afsted og alligevel gav deres bedste.

Hvorfor blev der af troppene forlangt denne ilmarch? Som allerede nævnt havde den øverstbefalende for 1. Armee, Generaloberst v. Kluck, sidst på aftenen den 5. september besluttet sig til, hurtigst muligt at lade hele armeen rykke over Ourcq til et modangreb. Også den følgende dag holdt han urokkelig fast i en offensiv løsning af sin opgave, gennem hvilken han havde til hensigt at fremkalde et afgørende slag. Han mente derfor ikke, at han kunne give afkald på III. og IX. Armeekorps deltagelse. Jo hurtigere begge disse korps kunne ankomme på højre fløj af Ourq-fronten, jo mere sikker kunne han håbe på et heldigt resultat.

Om aftenen den 8. september var situationen ved 1. Armee til en vis grad lettet. Langs Ourcq-fronten (IV. R.K., II. og IV. A.K.) var modstanderen ikke gået til angreb med større styrker. Flankesikringen langs Marne (H.K.K. 1 og 2 og Brigade Kraewel fra IX. A.K.) syntes tilstrækkelig. Fremmarch og klargøring af de to korps på vej mod armeen højre fløj, skred planmæssigt frem. Vovestykke med at flytte III. og IX. Armeekorps fra venstre til højre fløj, var lykkedes. På strålende måde havde disse uforlignelige tropper retfærdiggjort føringens tillid ved planlægningen af den dristige operation

Den udsendte Armee befaling for den 9. september forudså en nyinddeling af 1. Armees front. Mens Ourcq-fronten hidtil havde været underlagt General v. Linsingen, blev der nu dannet tre grupper: Quast, Sixt v. Armin og Linfingen:

> 1. Armee har i dag hævdet sig langs hele linjen mellem Cuvergnon og Marne-buen ved Cougis. Syd og vest for Crépy-en-Valois er der meldt om fjendtlige reserver. I morgen skal afgørelsen frembringes gennem et omsluttende angreb på den nordligste fløj – IX. Armeekorps, 6. Infanterie-Division og 4. Kavallerie-Division under General der Infanterie v. Quast – fra området nord for Cuvergnon.

Med berettiget sejrsforventning komme overkommandoen se morgendagen i møde.

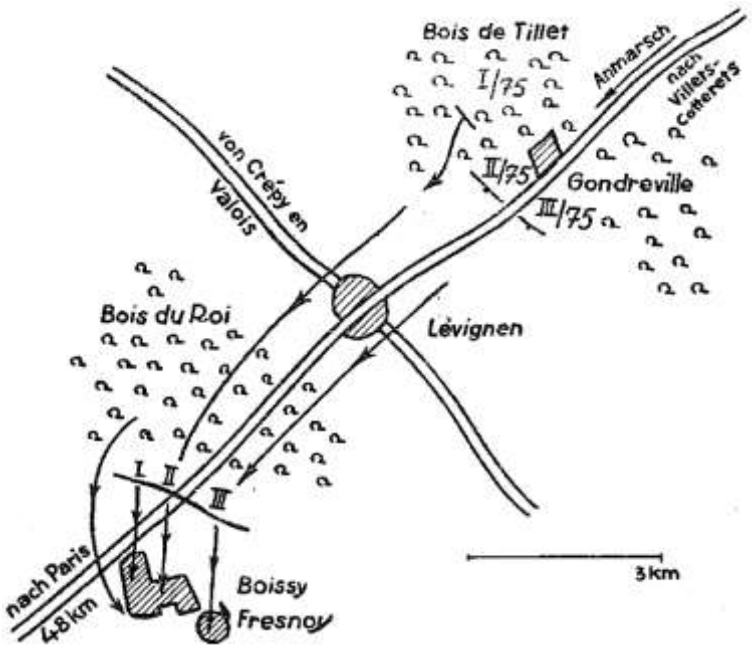

Midt på natten til 9. september blev de dødtrætte Hanseater vækket midt på natten, for at rykke frem til den afgørende kamp på den højre tyske armefløj. Efter 20 kilometer march var de, som tidligere fortalt, omkring kl. 8 nået Gondreville, hvortil de var blevet beordret af den kommanderende general for IX. Armeekorps, General der Infanterie v. Quast. II. og III. Baaillon foldede med det samme ud i Bois de Tillet på begge sider af den store vej mellem Gondreville og Lévignen, mens I. Bataillon og maskingevær-kompagniet fulgte som anden linje bag højre fløj. Fjenden ydede kun svag modstand og faldt hurtigt tilbage. Med stor begejstring fulgte bataljonerne efter, og i skyttelinjer blev det åbne område mellem Gondreville og Lévignen overvundet. Artilleribeskydningen var blevet svagere og ophørte snart helt. Det gjorde stort indtryk på folkene, at brigadekommandøren, Generalmajor v. Lewinski trods beskydning til hest fulgte skyttelinjen. Kl. 12 blev Lévignen nået, og herfra gik det videre bag den vigende fjende i Bois du Roi, som blev passeret i march kolonne. Som III. bataljon kom fri af skoven, blev den mødt af en voldsom ild. På få øjeblikke var bataljonen foldet ud, I. Bataillon forlængede linjen, mens II. Bataillon fordelte sig langs hele linjen. Hornsignaler gjaldede, trommerne lød uafbrudt, og så gik det med Hurra mod fjenden og ind i Boissy-Fresnoy. Hanseater og mecklenborgere fortsatte til den sydlige kant, og kastede alle steder fjenden tilbage, dersom de ikke tog ham til fange. Så satte en voldsom artilleriild et foreløbigt stop for den videre forfølgelse.

På grund af denne beskydning fik 8. Kompanie i II. Bataillons anden linje, hvor bataljonens fane befandt sig, ordre til at indtage en bedre dækket stilling. Kort efter starten på dette stillingsskift, gennemslog en granat fanestangen tæt under fanedugen og ødelagde fuldstændig den nederste del af stangen. På kompagnichefens råb »Fanen!«, rejste den hårdtsårede i mave og hånd, Fanebærer Sergeant Bodmann, 5./75, vaklede nogle skridt frem og brød så igen sammen. Hauptmann Struben overdrog herefter fanen til den nærmeste underofficer, Müller fra 6. Kompanie, der under kampen i Gondreville var kommet væk fra sit eget kompagni, og under angrebet på Boissy havde sluttet sig t il 8. Kompanie.

6. Kompanies krigsdagbog supplerer episoden:

> Den 9. 9. 1914 kl. 0800 gik det videre, marchretning mod nordvest. Omkring kl. 11 stødte vi på vores jægere, der havde besat en skovkant. Nu var vi igen svinget mod syd for at imødegå fjenden, der direkte fra Paris var sat i march og meget kraftigt truede os. På begge sider af vejen her i skovkanten øst for Crépy-en-Valois, befandt der sig altså kun nogle få jægere til at standse fjenden, der havde samlet sig i skoven ved landsbyen Lévignen. Foran os lige til højre for vejen lå landsbyen Gondreville, fra hvis kirketårn der blev observeret. Efter kort tid kom så ordren til angreb. Af 6. Kompanie rykkede 2. og 3. Deling ud til venstre for Gondreville langs vejen mod Lévignen. 1. Deling, nu under kommando af Vizefeldwebel Porep efter at Leutnant Kriete den 6. 9. blev hårdt såret, rykkede samlet som reserve frem mod landsbyen Gondreville, for her at følge efter kompagniets højre fløj. Efter at vi var kommet fri af landsbyen kom allerede ordren til at folde ud. Næppe var dette sket og den forreste linje formeret, da susede også allerede de fjendtlige granater i møde. På Hauptmann Linckes »March, march« gik det igen 50 meter frem, hvor alle kastede sig ned for at søge dækning mod den kraftige fjendtlige artilleriild. Mens nabokompagniet undgik ilden i skovkanten, forblev 6. Kompanie liggende i åbent terræn. Alle var klar over, at der hvor Hauptmann Lincke lå, hverken var mulighed for at vige ud eller gå tilbage, men kun at holde ud eller rykke frem – nu betød det, at grave sig ned. Det var imidlertid lettere befalet end gennemført. Den stærke sol havde gjort jorden stenhård, og de få spader syntes at nægte at virke. Bajonetter blev brugt til at bryde overfalden, og alle, der ikke havde en spade, brugte deres kogekar til at kaste jorden ud. Sveddryppende og omgivet af granater lykkedes det hver at skaffe sig en nødtørftig dækning. Så kørte et batteri op bag os for at støtte os, og tog de fjendtlige kanoner under en virkningsfuld ild. Hurtigt blev de bragt til tavshed. En fuldtræffer var kort forinden slået ned i en gruppe fra 1. Deling, hvor den øjeblikkeligt dræbte tre og hårdt sårede to. Musketier Pein råbte: »Hr. Hauptmann, min arm er skudt af; men den hænger stadig ved!« Næste dag blev han taget til fange.

> Også Hauptmann Lincke blev ramt af et sprængstykke i siden, som lykkeligvis gled af mod et spænde i seletøjet. Endnu skulle vores tapre fører, som altid trofast stod op for os, og som altid var at finde, hvor faren var størst, ikke gå tabt for os. Endnu skulle han fører os videre til sejr. Kompagniet rykkede frem mod landsbyen Lévignen og skovkanten til højre herfor. Som vi var 600 meter fra landsbyen, brød en fjendtlig cykelenhed ud og forsøgte at undvige ad vejen mod Crépy-en-Valois. Desværre lykkedes det dem hurtigt at komme i skjul af en majsmark, og det lykkedes os kun at få ram på tre, hvis cykler vi tog med os. – Nu stødte kompagniet frem gennem skoven for at drive fjenden, der gemte sig her, ud, mens de øvrige kompagnier blev tilbage. Syd for landsbyen Rouville stødt spidsen under Vizefeldwebel Porep, pludseligt på en fransk kyrassér patrulje, der efter at være taget under beskydning, hurtigt forsvandt. Da der i en dal blev set endnu større fjendtlige troppemasser, holdt Hauptmann Lincke det for rigtigst med kompagniet, der kun talte omkring 80 mand, at søge tilbage i tilslutning til bataljonen. Under vores fremtrængen gennem skoven var Regimentet og andre elementer rykket gennem landsbyen Lévignen, videre frem gennem skoven, og havde stormet landsbyen Boissy – Fresnoy. Her havde også folk fra 6. Kompanie deltaget, der tidligere var kommet væk fra kompagniet, således fra 1. Deling Musketier Natzke og enkelte andre.
>
> 6. Kompanie marcherede nu også gennem Lévignen mod Boissy og fik her ordre til at gribe ind til venstre for landsbyen hvor kampen rasede syd for byen. Den svingede væk fra vejen og var næppe nået midten af landsbyen, da denne pludseligt blev ramt af artilleri fra front og fra venstre flanke. Franskmændene havde formentlig formodet, at der i landsbyen opholdt sig en større styrke. Kompagniet kunne ikke blive på landsbygaden og søgte dækning i kirken, mens det også lykkedes enkelte andre gennem husene at nå den nordlige kant af landsbyen, hvor de gik i stilling i en grav.

Ved mørkefald blev Regiment Bremen trukket tilbage til højderyggen omkring 600 meter nord for Boissy. Så godt det kunne lade sig gøre indrettede enhederne sig her, fulde af glæde over den vundne sejr og fulde af fortrøstning til de kommende dage. Der var dog kun 48 kilometer til Paris, hvis lyskastere man allerede kunne se blinke!

Morgenen den 10. september begyndte lysende. Hvornår gik det fremad? Hvornår skulle vi rykke ind i fjendens hovedstad? Det var de spørgsmål, der besjælede alle. I stedet ankom omkring kl. 5 om morgenen befalingen – til tilbagemarch! Ufattelig, langt mere ufattelig end tre dage tidligere ved Esternay! Alvorlige begivenheder måtte have fundet sted i andre dele af den gevaldige slagmark langs Marne! –

En beskrivelse af de begivenhederne, der førte til tilbagetrækningen af den tyske højre fløj, og som er tæt forbundet med navnen Oberstleutnant Hentsch, vil være udenfor rammerne på denne fremstilling. Det er tilstrækkeligt at nævne, at Oberstleutnant Hentsch der den 9. september omkring kl. 1230 fra A.O.K. 2 ankom til 1. Armee hovedkvarter i Mareuil, hvor han på vegne af den Øverste Hærledelse befalede denne arme til at rykke tilbage til linjen Soissons – Fismes under henvisning til, at 2. Armee allerede var påbegyndt en tilbagetrækning bag Marne. Chefen for 1. Armee, General v. Kuhl fremkom med gentagende indvendinger omkring den gunstige situation på højre fløj af armeen, der forlangte den ubetingede gennemførelse af et angreb med største beslutsomhed. Under udnyttelse af de hidtidige indhøstede erfaringer, måtte et angreb uden tvivl resulterer i en fuldstændig sejr over den foran 1. Armee stående franske 6. Armee (Maunoury). Imidlertid lod Oberstleutnant Hentsch sig ikke overbevise. Tung om hjertet føjede generalstabschefen sig. Hvis virkelig 2. Armee var slået og allerede var under tilbagetrækning bag Marne, kunne 1. Armee ikke blive stående isoleret ved Ourcq. Den ville blive omgået af stærke kræfter på venstre flanke og slået. Så havde en sejr over Maunoury heller ikke ændret noget. Dermed var afgørelsen faldet. Den gevaldige strid langs Ourcq og Marne blev afbrudt og tropperne kaldt tilbage fra sejrrige kampe.

Som ved de øvrige enheder af 1. Armee, udløste nyheden om den besluttede tilbagetrækning stærk modvilje, men især ved Gruppe Quast under indflydelse af den netop opnåede sejr. På foranledning af General v. Quast forsøgte derfor forbindelsesofficer til overkommandoen, Hauptmann Bührmann endnu engang telefonisk at få den øverstkommanderende og sin chef til at tilbagetrækning den skæbnesvangre befaling. Det var imidlertid uden resultat. Man måtte føje sig i det uundgåelige.

På grund af troppernes store resultater den 9. september havde A.O.K 1 den operative handlefrihed, frem for alt frihed til at vælge tilbageryknings akse. Skulle armeen hurtigst muligt genvinde forbindelsen til 2. Armee og vælge Fismes som retning for venstre fløj, eller skulle denne fløj rykke tilbage mod Soissons? Overkommandoen valgte sidstnævnte. Enheder af 1. Armee var fuldstændig blandet sammen, og dele af III. og IX. Armeekorps bagage og træn var fortsat på deres oprindelige akser tilbage mod Marne langs vejene fra Château-Thierry mod Soissons. Overkommandoen besluttede sig derfor til først af bringe Aisne-afsnittet mellem 1. Armee og fjenden, og nord herfor at reorganiserer de sammenblandede enheder, og først herefter at søge forbindelse til 2. Armee. Med denne hensigt blev der om aftenen den 9. september udsendt nye direktiver for tilbagetrækningen bag Aisne

i retning af Soissons og vest herfor. Udvigelsen bag floden så man imidlertid udelukkende en foreløbig afbrydelse af offensiven, som man sammen med en ved St. Quentin nyopstillet arme (7.) snart igen ville genoptage.

Med 3. Kompanie som bagtrop marcherede Infanterie-Regiment Bremen den 10. september over Lévignen – Crépyu-en-Valois – Béthancourt til Fôret de Compiègne, hvor der i sydkanten blev udstillet forposter.

Fjenden forstyrrede ikke marchen. Fransk fodfolk blev trods flere, timelange stop, ikke observeret. Kun en fjendtlig kavaleri-division sonderede mod bagtropskompagniet, og ualmindelig forbavset over den tyske tilbagetrækning, på stor afstand sendte deres shrapnel hilsener mod bagtroppen.

Den daværende chef for 12. Kompanie, Major Mylius, skriver:

> Under den videre tilbagetrækning blev samtlige broer af pionererne forberedt til sprængning, mens der i landsbyerne blev etableret barrikader med selvantændelse. Som det begyndte at blive mørkt nåede vi over Gilocourt frem til Compiègne skoven, i hvis sydkant III. Bataillon stillede nattens forposter. Foran skoven blev der hurtigt gravet for knælende skytte. Af kompagniet skulle Deling Heyfer desuden etablerer en selvstændig feltvagt-stilling ved les Eluats. Resten af kompagniet lå samlet hos mig i skovkanten. Kl. 2130 kunne vi lægges os i rekvireret halm. Telte blev ikke rejst. Vi var dårligt faldet i søvn før vi blev sendt tilbage til geværerne og holdt klar til kamp af et vildt skyderi ved forposterne. Der intet at se. Alligevel blev jeg efter kort tid af feltvagt Heyfer, præsenteret for en fransk officer, som angivelig var major. I sine røde pludderbukser og store hjelm med en kæmpe hestehale, gjorde han et fantastisk indtryk. Kort, herunder også over Belgien, var allerede frataget ham og overrakt til mig. Efter melding fra Heyfert var omkring to eskadroner i det klare månelys intetanende ramt ind i feltvagten, blev taget under en velrettet ild og var igen i hast forsvundet. Blandt andre faldt en løjtnant, mens føreren styrtede med sin hest og blev taget til fange. Jeg sendt ham videre til bataljonsstaben, og overlod det til den godt fransktalende Major v. Buchwaldt videre at underholde sig med ham. De underholdt hinanden udmærket, og franskmanden havde næste morgen takket v. Buchwaldt for den »chevalereske« modtagelse og behandling.

Den følgende dag (11.9) nåede Regimentet efter en stille march gennem den efterårsgyldne skov ved Compiègne over Vieux Moulin til overgang af Aisne ved Rethondes. Der blev imidlertid kun undt de dødtrætte Hanseater nogle få timers hvil. Allerede om aftenen gik det videre langs Aisne dalen over Attichy til landsbyen Bitry, hvor der omkring midnat blev gået i kvarter.

I sin erindringer om slaget ved Vitry skrev Reservist Sperling fra 3./75:

> Næste morgen fik vi at vide, at vi først kl. 9 skulle være klar til afmarch. Men heller ikke kl. 9 kom der nye ordre. Afventende lå vi på halmen og døsede hen. Jeg stod i døråbningen og lod min krop varme i morgensolen. Landsbygaden og den lille plads foran mig, hvor der stod et træ, var fuld af dyr, vogne, kanoner og mennesker. Et broget skue af krigslivet! Brutalt, råt, blev jeg jeg dog snart revet ud af mine betragtninger af krigen. Ildsprudende slog overraskende fjendtlige granater og shrapnels ned i den overfyldte landsby. Shrapnel kugler slog knitrende ned i kronen på det tykke træ foran mig. På et sekund herskede vild forvirring på landsbygaden. Heste blev vilde, rev sig løs. Mennesker skreg, snublede, ville væk. Røbet, røbet, lød råbene! Igen og igen hylede det i luften. Det bragede konstant i landsbyen, oppe på bjergvejen, på bakkerne rundt om…

En befaling til Regimentet rev den ud af dette franske artillerioverfald og op på bakkerne nord for Bitry. I hast forlod kompagniet stedet, fulgt af den efterfølgende bagage, og gravede sig ned på den nordlige bjergskråning langs Aisne. Til højre lå II., i midten III. og til venstre I. Bataillon. På bakkerne syd for Aisne stod fjendtlige batterier, og deres heftige ild tydede på, at franskmændene her ville forsøge at gå over floden. Men vore brave kanonerer forstod deres håndværk. De sørgede for, at fjenden ikke slap over Aisne.

I 11. Kompanies dagbog skildrede den daværende Feldwebel Hardtke situationen den 12. september:

> Foran os flød Aisne. Bag de ligger høje bakker, hvorover vi snart så fjendtlige skyttelinjer og kolonner rykke frem. Vores artilleri blev kraftigt beskudt, og også vi led under beskydningen. Reservist Hons og Musketier Stegemann blev såret. Endnu værre bliver det, da vore maskingeværer indskyder. Øjeblikkeligt bliver de mål for den fjendtlige artilleri. Ved artilleriet og kolonnerne i dalsænkningen steg tabene.

Den 12. september står vel for alle ved Regimentet, som oplevede den dag, i trist erindring. Det i uger så dejlige vejr havde med et slag ændret sig. Regnen silede ned og gennemblødte tropperne i stillingerne til skinnet. Samtidig blev den fjendtlige artilleri, trods vores heftige gengæld, ikke mindre. Et lettelses suk gik gennem rækkerne, da en befaling kom omkring kl. 17, hvorefter tilbagetrækningen skulle fortsættes over Moulin-sous-Touvent til Tiolet Ferme.

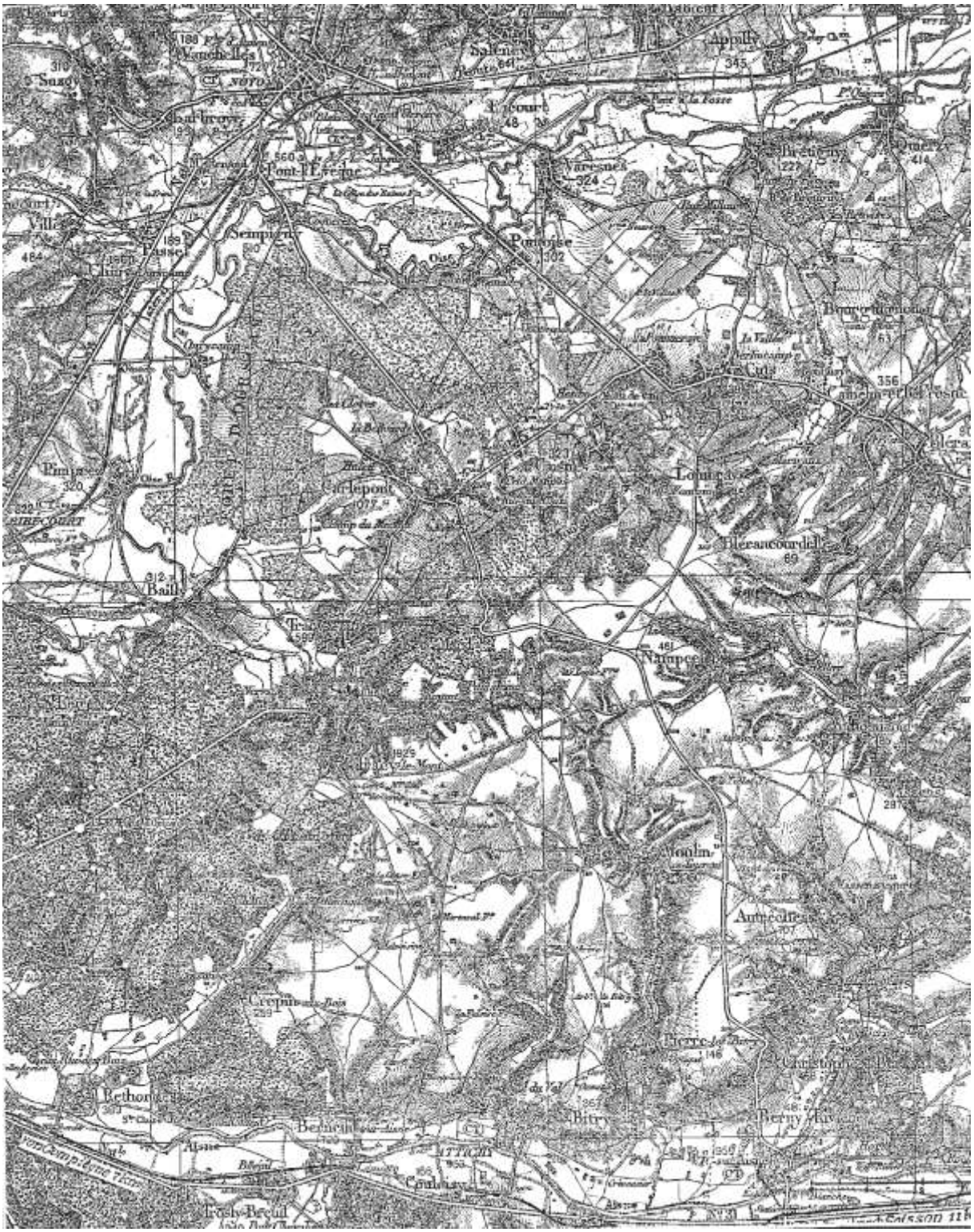

På trods af den heftige beskydning havde regimentets tab under træfningen ved Bitry ikke været større. De begrænsede sig til to døde og 14 sårede. Blandt de sidste var også den fortræffelige fører for 9. Kompanie, Hauptmann v. Schwanenflügel, som var blevet blændet af et fjendtligt skud. Om dette barske tab beretter Major a.D. Mylius følgende:

> … Jeg var til hest på vej til Moulin-sous-Touvent for at rekognoscerer vejen. Herunder så jeg en enkelt vogn alene kører på vejen foran os. Jeg indhentede den og fik af kusken at vide, at to hårdt sårede officerer lå under dækkenet. Stift sad min gamle ven v. Schwanenflügel der, men hovedet fuldstændigt bundet ind. På mit spørgsmål om hans sår, fortalte han med med fast stemme, at han havde mistet begge øjne. Han var fuldstændig klar over dette og bad mig skive til hans mur, hvis adresse han gav mig. Med fabelagtig energi holdt han sig oprejst og jeg trykkede ham dybt rystet i hånden til afsked, da jeg igen måtte tage mig af begge mine kompagnier.

Som fortalt fik Regimentet den 12. september omkring kl. 17 ordre til fortsat tilbagetrækning over Moulin-sous-Touvent til Tiolet Ferme. Det resulterede i en besværlig aften og natmarch til højplateauet syd for Nampcel. I sine erindringer beskriver Reservist Sperling denne nat:

> Det var blevet nat. Uhyre regnmængder piskede ned fra oven. Derimod generede franske granater os ikke mere. Fjenden havde formentlig nu sat sig fast i Bitry. Eller forfulgte han mig i denne gruelige nat? Vi trak direkte mod nord, ynkelig, stille, dårlig opfattende manden ved siden eller foran, med hængende hoveder og svømmende fødder, drivende af vand, time efter time videre. Hvem kan endnu efter 10 år beskrive den fortvivlede følelse i soldaterhjertet? Intet lyspunkt, intet trøst var at hente. Forfulgt af fjenden, forladt af vejrguderne, traskede vi med fortvivlelse i hjertet gennem mørket i fjendeland.

Sent på natten ankom Regimentet til bakkerne omkring 600 meter syd for Nampcel, og forsøgt her at grave en stilling med front mod sydvest.

Nogle få timer hvilede de udmattede tropper senere i Audignicourt, Vezin og le Mesnil, eller også som 11. Kompanie, der i nattens forvirring ikke kunne finde kvarter, under åben himmel i den silende regn. Om morgenen den 13. september gik de i stilling langs Brunehaut vejen sydvest for Nampcel. Enkle skyttehuller med hvedehalm opstod langs vejkanten.

Efter at Regimentet havde indtaget den befalede modstandslinje 1 kilometer syd for Nampcel, opdagede maskingevær-kompagniet om morgenen på anden dag, et usædvanligt lønnende mål overfor, som det kun tidligere og under resten af krigen kun ganske få og sjældne tilfælde havde budt sig. Herom fortæller Unteroffizier ved M.G.K. og senere fører for 2. M.G.K., Schmölder, som følger:

> Under vores stadige observation af forterrænet, opdagede vi pludseligt hvordan fransk infanteri - omkring to krigsstærke bataljoner med deres bagage - i to kolonner ved siden af hinanden tråde frem af baggrunden, og intetanende marcherede vinkelret på os. Afstand omkring 1600 – 1800 meter. Efter de sidste dages regn var det særlig velgørende at solen af og til brød igennem, svagt og kun i øjeblikke, og oplyste franskmændenes røde busker og blå jakker, så var det en sand pragt.
>
> Kompagniets seks maskingeværer var hurtigt skudklare. Med tre forskellige viserindstillinger på 1600, 1800 og 2000 meter, lå vi på lur med tommelfingeren på aftrykspladen og øjet på sigtekikkertens okular, og ventede på ordren til kontinuerlig skydning. Så brød ildorkanen løs, og slog med afgivelse af en dybde ild på ½ streg ind i dette kompakte og mønstergyldig ordnede og fordelte i dybden, mod os kommende fjendtlige marchkolonne!
>
> Der brød nu en ubeskrivelig panik ud hos fjenden. Gennem kikkerter kunne vi se formationen allerede efter få minutter blive mere og mere spredt og svandt ind, og marken på et øjeblik blive dækket af mange, mange hundreder af døde og sårede. De tilovers blevne gjorde flugtartig om, og løb som en uregelmæssig masse tilbage, efterladende sig en bred stribe stærkt røde og blå plettede flader.
>
> På grund af de forskellige visier-indstillinger på de enkelte maskingeværer, som sendte det ene patronbånd efter det andet mod fjenden, løb modstanderen under den planløse flugt hele tiden igen ind i vore seks maskingeværers ødelæggende ild, hvis viser nu alle stod på 2000 meter.
>
> Ilden blev ikke indstillet før alle, der overhovedet stadig kunne løbe derovre, var forsvundet i den disede og bevoksede baggrund, og sluppet ud af virkningsområdet af vores daværende mål- og skydeteknik.
>
> Alle måtte være tilfreds med denne indsats af Maskingevær-kompagniet. Delings- og geværerførers strålende og sikre skydeledelse, og i det hele taget den hurtige reaktion, og den pålidelige og allerede dengang krigsprøvede arbejde, var resultatet af vores lange i fredstid godt uddannede, tapre skytter. Den havde opnået at stærke, fjendtlige kræfter, som kunne være blevet farlige for os, endnu inden deres indsættelse - ja før de overhovedet nåede at erkende fjenden, var blevet sønderrevet, man kunne måske endda sige, udslettet!

En uge fulgte, hvor fjendens artilleriild, regn og sol skiftedes. Om denne tid skriver Lieutnant Dühring (5./75):

Da det viste sig, at tilbagemarchen fra Marne endegyldigt var standset, og at Regimentet i længere tid skulle opholde sig i de interimistiske skyttegrave, den havde anlagt på bakkerne syd for Nampcel, blev der truffet forholdsregler til at gøre gravene mere beboelige.

Allerede den første dag i stillingen var to mand fra kompagniet, som havde gravet sig ind i siden på graven om natten, blevet begravet og kvalt. Først næste morgen blev de savnet. Den daglange regn de sidste dage havde gennemblødt jorden så der løb vand i gravene og på steder fik siderne til at styrte sammen. Man begyndte nu at hente byggematerialer, døre, bredder, bjælker, pumper fra landsbyen Nampcel for at indrette beboelsesnicher i gravene og for at bekæmpe vandmasserne. Disse rekvisitioner førte til uheldige uoverensstemmelser med landsbybeboerne, og samtidig øgedes antallet af fjendtlige shrapnels over Nampcel området så meget at beboerne måtte søge tilflugt i huler og dybe klippekældre. Forsyningsvejen, som ad dalvejen gik gennem landsbyen, kunne nu kun anvendes om natten, da godt liggende franske shrapnels gjorde trafik om dagen umulig. Det blev derfor formodet, at landsbybeboerne gav det fjendtlige artilleri skudobservationer, hvorfor brigaden beordrede rømningen af Nampcels indbyggere ud af kampområdet.

Under denne opgave faldt den enårs-frivillige Unteroffizier Heyer kort efter at alle indbyggerne var blevet samlet i kirken. Efter at han havde udbrudt »Opgaven er løst. Nu vil vi tænde os en fredspibe« blev han ramt af en blindgænger; han var død på stedet. Vi begravede herefter vores kære kammerat i en have i landsbyen, og begav os herefter tilbage til kompagniet. Da feltkøkkenet en tid lod vente på sig, stegte man kartofler og fremstillede ved stegning af flæsk i kogekars låg, over stearinlys og petroleumslamper, en brugbar smørelse, til hvilken et hurtigt opstillet bageri i Nampcel leverede dejligt franskbrød.

I mellemtiden var en lyskaster-deling gået i stilling i Regimentsafsnittet, hvilket lettede vores natobservationer meget. En kanon, placeret bag kompagniafsnittet, blev rettet mod fjendtlige grave og støttepunkter.

I 11. Kompanies dagbog står:

Så snart den 13. september dagen gryede, begyndte vi at grave skyttegrave. Der blæste en kold vind, man rystede i de gennemblødte uniformer, tænderne klaprede. Om eftermiddagen begyndte en heftig artillerikamp.

Den 14. tidligt på morgenen hilste franskmændene igen på os med deres granater og shrapnels. Vi havde endnu kun ringe dækning. Til højre og venstre, foran og bag os, overalt bragede shrapnels. Efter en ildpause om eftermiddagen satte det igen hen mod aften ind med en morderisk ild. Unteroffizier Stölting og fire mand blev ramt af en granat. Musketier Hein faldt, Unteroffizier Lemmermann blev, som han efter ordre ville hente en sanitetsmand såret i hoften af to sprængstykker. Derudover havde vi yderligere enkelte sårede. Som det blev mørkt arbejdede hele kompagniet intens på dækningen. Alle knoklede for at skabe bedre beskyttelse mod den fjendtlige ild.

Den 15. september den samme artillerikamp. Også det fjendtlige infanteri, de havde gravet sig ned på en afstand af 800 meter, åbnede ild. Vi var imidlertid nu nogenlunde i dækning. Hauptmann Kayser havde sit hul midt i skyttelinjen. I den anden eftermiddagstime gik fjenden til angreb, men blev blodigt afvist; vi skød, som var vi på skydebanen. Præcis på samme måde gik det fjenden hen under aften. Som sikkerhed sendte vi patruljer ud i ingenmandsland. som det blev mørkt, sneg vi os frem til feltkøkkenerne, som var opstillet i baggrunden, for at tilfredsstille vore knurrende maver.

Den 16. september blev vores dækninger endnu mere uddybet og forstærket. Det regnede uophørligt så halmen blev fuldstændigt gennemblødt. Som de blev mørkt, begyndte de franske sårede deres klagesang; franskmændene fandt det ikke nødvendigt at bjærge deres sårede. Derfor lå de i dagevis i det våde vejr mellem de to fronter. Om natten afsøgte vore lyskastere ingenmandsland. Et sørgeligt, men skønt syn. Endeløse roe- eller stubmarker blev oplyst af det halvgule lys, og i baggrunden så man brændende landsbyer. Også de næste dage tilbragte vi i stillingen.

På den måde holdt 75'erne tapper ud i de flade grave mod den kraftige fjendtlige artilleriild indtil den 19. september, hvor endeligt IX. Reservekorps ankom fra Belgien og skaffede luft. Der kom igen bevægelse i den højre tyske hærfløj. Med et overraskende angreb om morgenen den 20. september skulle fjenden kastes tilbage.

3. Kapitel

Dagen ved Nampcel
Begivenheder til slutningen af september

20. september til 1. oktober 1914

Efter at VII. Reserve- og senere også XV. Armekorps fra den nyopstillede 7. Armee måtte indsættes til lukning af det gabende hul mellem den tyske 1. og 2. Armee, måtte den Øverste Hærledelse opgive at anvende den som ny stødtrop til fremtvingning af en afgørelse. Herefter stod kun IX. Reservekorps og 7. Kavallerie-Division til disposition. Der var imidlertid stærkt behov for begge til forstærkning af den tilbage buende højre fløj af 1. Armee. IX. Reservekorps indsats mellem 15. og 18. september fjernede ganske vist truslen mod denne fløj og bragte korpset frem til en linje Carlepont – Caisnes, men trods alle anstrengelser ændrede det imidlertid ikke væsentligt den generelle situation ved 1. Armee før 19. september.

Denne dag fik føreren for den højre tyske hærfløj, Generaloberst v. Bülow, der foruden 2. også havde 7. og 1. Armee underlagt, af den Øverste Hærledelse underretning om, at nu også 6. Armee ville blive underlagt for at sikre den højre fløj og for at iværksætte et nye omgående angreb i vest. På grund af denne nyhed besluttede Generaloberst v. Bülow sig for til den 20. september at videreføre angrebet med 7. og venstre fløj af 1. Armee, men i modsætning til den oprindelige intention, at føreren for 1. Armee, Generaloberst v. Kluck, fra starten skulle angribe med hele sin arme. I løbet af den 19. september udsendte han de herfor nødvendige direktiver.

Som fortalt havde Bremer hanseaterne i otte dage holdt ud i deres smalle grave på højderne ved Nampcel, og havde her måtte lade den heftige franske artilleri gå hen over sig. Så kom om aftenen den 19. september ordren: »I morgen tidlig 0400 antrædning med anlagt bajonet foran graven; oppakning forbliver i graven«. Altså skulle de nu alligevel gå i gang, og netop igen på en søndag, på hvilken dag 75'erne i dette felttog allerede så ofte havde måttet gennemleve hårde kampe. Med et slag var stemningen forandret. Den gamle begejstring flammede gevaldigt op! Endeligt ud af de elendige grave, hvor man ikke længere kunne redde sig fra vandet, endeligt ud af de snævre bånd til den muntre storm, ud til et nyt fremstød mod Paris, hvor fjenden endegyldigt skulle slås! Det var de tanker, der besjælede alle.

Det var stadig dyb nat den 20. september, da Regiment Bremens kompagnier mellem kl. 0400 og 0500 gjorde sig klar langs den store vej Carlepont – Vic-sur-Aisne med højre fløj ved krydset 1 km vest for Nampcel, i rækkefølge III., II. og I. Bataillon, og med II. og I. Bataillon en smule tilbage til venstre. Kl. 0500 iværksatte de hine hede stridigheder, der i alles erindringer levede videre som »Stormen ved Nampcel«, og som kom til at koste ufattelige ofre.

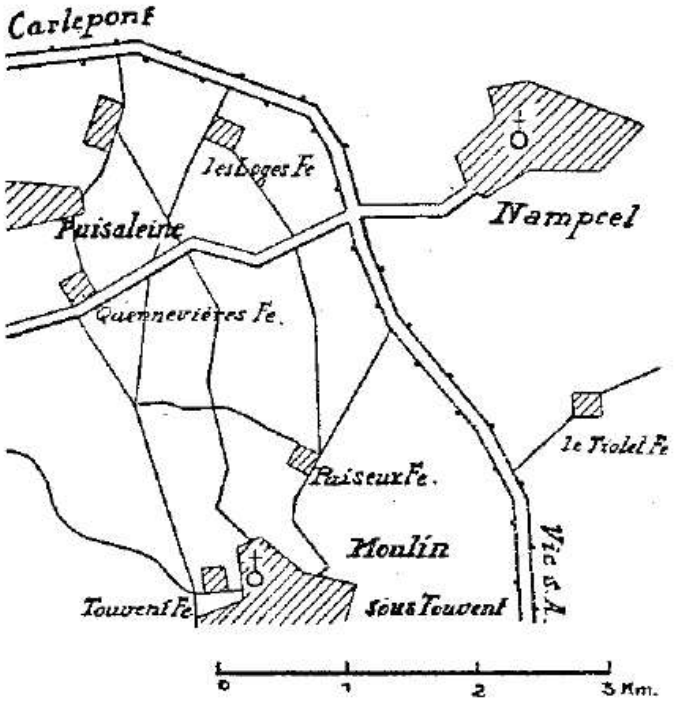

Major v. Cappel husker:

> Der herskede dødsens stille hos os – og hos fjenden, der, som det viste sig, blev overrasket i dyb søvn. Vejen mellem Les Loges Ferme og Puiseux Ferme var overskredet af de forreste kompagnier da vores artilleri åbnede ild, og virkede som en hurtigt og for os ubehagelig vækning af fjenden, for nu startede heksekedlen. Det bragede foran og bagved, til højre og til venstre. I de grave, der var blevet passeret af os, vågnede franskmændene og begyndte et blindt skyderi. Denne fra alle sider mod os rettet ild gav tab i et omfang og med en hurtighed, som vi før og vel også dårligt siden, havde oplevet. Fører af alle grader, he-

> le skyttelinjer faldt og der skete et stop i bevægelsen. Fra Puiseux Ferme blev der rettet en særlig heftig infanteriild, og snart sank også vores kommandør, Oberst Jaeger, sammen, såret af en fjendtlig kugle, der meget kort tid efter blev fulgt af en dødelig fjendtlig artillerigranat.

Som nævnt stod II. og I. Bataillon på Regimentets venstre fløj. Deres storm frem til den anden side Puiseux Ferme skal først beskrives. Hver med tre kompagnier i forreste linje og begge de to andre som reserve bagved, gik II. og I. Bataillon frem i sydvestlig retning med venstre fløj mod Puiseux Ferme, i en eneste tynd skyttelinje, med bajonet i den højre og den venstre på skulderen af sidemanden for at fastholdelse kontakten. I begyndelsen faldt kun få skud, men hurtigt blev lyden af de fjendtlige geværer kraftigere og også maskingeværer satte ind. Der var ikke længere nogen vej tilbage, og med tordnende Hurra gik det over fjendens tyndt besatte forpostgrav. Så gik det videre, gispende efter vejret og med den tunge lerjord tyngende om støvlerne. Af fjenden, hvis ild blev stadig kraftigere og som rev følelige huller i linjen, var der endnu intet at se. Det var stadig mørkt og stadig var der en fugtig tåge. Kun med besvær arbejdede kompagnierne sig frem gennem den opblødte, tunge lerjord.

Det begynder at blive lyst. Uafbrudt knitrer det fra de tilsyneladende tæt besatte fjendtlige grave, der ikke er til at opdage, og den heftige ild tvinger angriberne til jorden. Men kun et kort øjeblik! Så rejser de udtyndede rækker sig igen. Allerede dødeligt såret opildner Hauptmann Linke, 6. Kompanie, sine folk til en hurtig storm, og snart der den franske grav, skjult i roemarken, indtaget. Hele hobe af rødbuksede franskmænd hæver hænderne og lader sig tage til fange, andre rammes af dødbringende kugler under flugt. Så slår pludseligt en frygtelig ild mod ryggen af de fremstormende kompagnier. Franskmænd skyder som gale fra allerede overløbne dele af skyttegraven. Nye tab opstår, men alligevel går det uopholdeligt videre. De tapre Hanseater fra II. og I. Bataillon forsætter endda over slugten vest for Puiseux Ferme, men så slipper kraften efterhånden op, forstærket af at enhver forbindelsen er gået tabt, og kun rester af kompagnierne er disponibel.

Leutnant Dühring (5./75)skriver herom:

> Vi var ikke helt nået den forreste stormlinje da angrebet satte i gang langs hele Regimentet. To minutter senere modtog vi geværild fra vest, men der der på grund af det manglende lys endnu ikke kunne erkendes nogen fjendtlig grav. Vi fortsatte i stormtempo forbi en såret kammerat, og sprang hen over en fjendtlig forpostgrav, hvori der tilsyneladende lå hårdt sårede franskmænd. Som de senere viste sig, havde en del af franskmændene kun spillet såret for at undgå kamp på bajonetter. Den fjendtlige geværild blev nu kraftigere og resulterede i store tab. Delingsfører og kompagni Feldwebel Dietrich blev dødeligt og Offizierstellvertreter Träger hårdt såret. Stormlinjen gik i dækning, og der blev på kort afstand afgivet ild på en foran os liggende, stærkt besat fransk grav. På et øjeblik var alt igen organiseret og førerpladserne igen besat, og jeg gav, som jeg sprang op, tegn til fortsat storm; jeg var vel kommet omkring 10 meter længere frem, da et skud i maven strakte mig til jorden. Jeg rejste mig igen, men snublede og faldt imidlertid over en halmstak, bag hvilken en såret franskmænd søgte dækning. Tæt ved genkendte jeg den dødeligt trufne fører for 6. Kompanie, Hauptmann Lincke, der siddende oprejst i et gravstykket opildnede de indtrængende kompagnier til nærkamp. Jeg mistede herefter bevidstheden og vågnede igen, som det fjendtlige artilleri begyndte at lægge ild over vores udgangsstilling. Jeg nåede kravlende frem til et granatkrater i nærheden, og glædede mig over den uventede dækningsmulighed, ikke mindst fordi stormområdet endnu stadig lå under fjendtlig ild fra alle sider. Mange sårede kammerater blev dødeligt ramt. I mellemtiden klarede det op og kamplarmen stilnede af.

I 6. Kompanie krigsdagbog står for den 20.9.14:

> 6. Kompanie skulle sammen med 8. følge førte linje i en afstand af 50 meter. Den første grav blev hurtig taget, hvorefter der opstod et hul i den forreste stormlinje som kompagnierne foran os svingede til venstre for at storme en gård, og som 6. Kompanie øjeblikkeligt måtte lukke. I midten af vores kompagni-linje førte Offizierstellvertreter Holborn 2. Deling, hvor til højre 3. Deling under Offizierstellvertreter Köhlmos sluttede sig til, mens Vizefeldwebel Porep førte 1. Deling på venstre fløj. Sidstnævnte, hvor også Hauptmann Lincke og Feldwebel Speckmann befandt sig, udfoldede ud i forreste linje, og gik i løb frem mod bakken til højre for gården. Uden problemer blev anden grav løbet over ende. Besætningen, der ville rømme til hovedstillingen, blev indhentet og for en dels vedkommende, nedkæmpet. Uden at stoppe fortsatte delingen med vores Hauptmann i spidsen, indtil en lille pusterum i en sænkning. – Da kompagniet til venstre stormede frem mod gården, standsede Hauptmann Lincke heller ikke længere. Under høje hurra gik det frem mod bakken og fjendens stærkt befæstede hovedstilling. Fremme på bakken blev den modstaget af en morderisk infanteriild, der 30 meter foran graven sendte næsten hele delingen til jorden. Havde der været lys nok til at franskmændene kunne tage ordentlig sigte, ville ingen være kommet fra det med livet i behold. Klynken, stønnen og skrig fra de sårede trængte gennem lyden af de bragende geværer. De såredes råb var tydelige: »Hvad skal vi gøre? Hvor er vores fører?« Hauptmann Lincke, selv hårdt såret, og Vizefeldwebel Porep, såret i armen, råbte til dem: »Bliv liggende! Afvent kommando!« Var da alle såret? Kom der ingen forstærkning? Efter kort tid

begyndte også granater at slå ned ved siden og bag dem, nærmere med hvert lag. Det var nu ligegyldigt om man blev ramt af infanteri eller af artilleri. Enten sejr eller død! Så rejste de sig op på Vizefeldwebel Poreps kommando: »Alt, hvad der stadig kan løbe, Fremad – march, march!« Kun 7 mand fulgte ham i den sidste storm – Med høje hurra, som også dets søsterkompagnie istemte, stormede de overmagten i møde og nåede graven. Om det nu var rædsel eller overraskelse hos franskmændene. Som på kommando holdt de geværkolberne i luften og bad om nåde. En officer og 80 mand overgav sig til 8 mand. Af disse sidste var Vizefeldwebel Porep, Unteroffizier Beckemeyer, Reservist Müller, Reservist Heinsohn og Gefreiter Gellerich endda såret. De eneste tilbage i delingen, der ikke var såret, var Gefreiten Schierloh, Gehrcke og Asendorf. Unteroffizier Beckemeyer havde med hjælp fået sig rejst og var humpet med. De fangne franskmænd blev samlet og ført til stenbrudshulen ved Nampcel. I mellemtiden var også 2. og 3. Deling stormet med samme iver. Her blev første grav taget uden problemer, hvorunder Offizierstellvertreter Köhlmoos måtte ofre livet for fædrelandet. Også Offizierstellvertreter Holborn, der var stormet langt frem, havde også måtte have ladet livet for sejren, hvis ikke ikke Reservist Löwe med hurtig åndsnærværelse havde skudt den franskmand, der havde lagt an, og dermed reddet hans liv. Det gik videre fremad. Anden grav blev nået og besætningen nedkæmpet. Så måtte de imidlertid på grund af den morderiske ild, der blev rettet imod dem, søge dækning og blev liggende. Ydermere blev de også til deres rædsel beskyd fra ryggen. Under stormen var på grund af mørket, et kort stykke skyttegrav blevet overset, og det var fra denne, at franskmænd nu skød bagfra. Disse måtte frem for alt først nedkæmpes, da der bagfra ikke kom hjælp. Skjult af fyr fik det frem mod graven. Også her måtte de stormende kæmpe mod overmagten, da mange fjender var flygtet til denne del af graven. På grund af det urokkelige gåpå mod hos Offizierstellvertreter Holborn og Reservist Löwe, der rev de øvrige med, var franskmændene så overrasket, at de i stort antal kastede våbnene væk. Den fjendtlige hovedstilling på denne del af kampområdet, var i mellemtiden omgået til højre af andre dele, og også her måtte besætningen lade sig tage til fange. Fangerne blev ført tilbage og overdraget til Landwehr-Regiment 55, der i mellemtiden også var rykket frem som forstærkning. Hen under aften samlede Offizierstellvertreter Holborn resterne af kompagniet. Dagen havde været varm og slaget blodig. Bremens sønner havde på fremmed jord tilkæmpet sig en sejr, der vil blive husket for eftertiden. Antallet af fanger var stort. Af Regimentets 1.038 fanger, var de 150 alene tage af 6. Kompanie. Men også vore tab havde været store og smertelige. Den store sejr var dyr købt. Vores tapre fører, Hauptmann Lincke, som trods sine alvorlige sår, til sidste øjeblik havde vist os vejen til sejr, havde her for sidste gang ført sit kompagni i kamp. Hårdt såret i hoved, hånd og bryst, havde Vizefeldwebel Porep med hjælp fra otte franske fanger, transporteret Hauptmann Lincke til hulen, og havde her overladt ham til lægerne. Vores Hauptmann overlevede ikke til næste morgen. Han døde af sine alvorlige sår. Vores heltemodige fører var borte. Hans ånd levede imidlertid videre hos os. Med ham faldt Offiziersstellvertreter Köhlmoos, Feldwebel Speckmann, Vizefeldwebel Garberding, 3 underofficerer og 26 mand. Såret var Vizefeldwebel Porep, som efter at være blevet forbundet i Chauny, vendte tilbage til kompagniet, 5 underofficerer og 30 mand. 1 underofficer og 17 mand var savnet. Af sidstnævnte dukkede de fleste imidlertid op igen.

Major Stock, daværende fører for 7. Kompanie, skriver:

7. Kompanie, der i første omgang som reserve for Regimentskommandøren lå klar ved halmstakken (stedet, hvor Regimentsstaben lå), fulgte herefter med Regimentsstaben forreste linje. Den overraskelse af fjenden, som alle havde håbet på, lykkedes ikke, da pludseligt vores eget artilleri begyndte at skyde ind i tågen. Succesen var også overraskende. Fjenden, der hidtil ikke havde rørt på sig, åbnede en rasende hurtigild mod den forreste linje, men blev vel af denne ganske enkelt løbet over ende uden at det kom til alvorligere nærkampe. I den tætte tåbe kunne man heller ikke se mere end tre skridt frem. Under denne beskydning kom denne dags første tab.

Pludseligt på en gang lettede tågen, der havde skjult alt, og vi kunne se en gård omgivet af høje mure omkring 600 til 700 meter til venstre for os mens en godt sigtet ild slog ind i kompagniet.

Fører for kompagniet vendte sig øjeblikkeligt mod Oberst Jaeger, de sammen med General v. Lewinski og dennes brigadeadjudant og Oberstleutnant v. Cappel, stod måske ti skridt derfra, med ordene: »Gården skal indtaget. – Højre fløjdeling forbliver ved Hr. Obersten!«.

Hvad der i fredstid ville have givet vanskeligheder under en kompagnimønstring, lykkedes her til fulde: udfoldelsen på venstre flanke med to på linje ved siden af hinanden marcherende delinger. På trods af ild fra en godt skjult modstander, blev befalingen: »Venstre fløjdeling til venstre, midterste deling til højre – retning gård – fold ud, iværksæt! Hurtig!«, og på trods af den lerede jordbund, der hidtil havde gjort fremrykningen besværlig, blev ordren unægtelig hurtigt efterkommet. »Højre fløjdeling ned!« var den næsten ordre. Denne dag var sidste gang vi talte med Regimentskommandør og adjudant, Brigadekommandør og adjudant. Vi så ingen af kommandørerne igen. De må være faldet, respektive blevet såret, i næsten samme øjeblik, som jeg forlod Oberst Jaeger med et håndtryk og til delingerne råbte »Spring! Fremad, Fremad!«, for i samme sekund som springet, satte fjendtlige maskingeværer ind med deres ild og krævede deres ofre, derudover også Feldwebel Haase, ramt i foden ved siden af mig, og den nuværende Leutnant Goosmann. Vi arbejdede os efterhånden frem til gården [Ferme Puiseux], bag hvis mure den skjulte fjende lå. Maskingeværerne var til siderne

skjult i de høje roer på marken. Det lykkedes at nå frem til muren, hvor der udviklede sig et syn, som én stående på skuldrene af en anden, skød franskmænd på gårdspladsen og i haven ned som hare, indtil omkring 50-60 overgav sig og med glade ansigter blev sendt i retning af Nampcel, ledsaget af nogle få lettere sårede.

7. Kompanie blev efterhånden samlet – sørgelige rester – inklusiv nogle få forsprængte 76'ere, måske 10-15 mand. Totalt var der måske 30 mand inklusiv befalingsmænd. De skete nu noget meget ubehageligt! Folkene havde dårligt samlet sig før maskingeværild slog ned bagfra, gudskelov uden at koste tab. Det var maskingeværer fra et fremmed regiment fra egne rækker. Altså igen søge dækning. Jeg krøb nu hen til et hjørne på gården, rejste mig – bang! så skød maskingeværet igen – jeg ned på maven – op igen – maskingeværild – ned igen – og sådan endnu et par gange indtil vores artilleri landede midt i gården og satte en halmstak i brand, hvorefter jeg kunne rejse mig. Maskingeværet skød ikke igen efter dens succes. Kompagniet blev hurtigt opdelt i to delinger og rykkede frem mod Moulin-sous-Touvent, da vi herfra hørte kraftig skydning. De nåede skråningen til den dybe slugt, hvori Moulin ligger. De havde dårligt vist sig øverst på skråningen før de kom under ild fra franskmænd, nedgravet bag skrænten. Samtidig kom der fra dalen og fra nord en stærk skyttelinje imod os. Den første grav blev hurtigt indtaget, men i mellemtiden havde franskmændene også nået toppen af skråningen. Nu fulgte igen noget mærkværdigt! Kompagniet blev vendt mod nord for at imødegå de franskmænd, der var kommet op fra dalen. Det lå godt dækket i skyttegraven med front mod Nampcel (groft sagt!) i ryggen på fjenden. Kompagniet gik meget stille i stilling, og det kunne – som på feltskydebanen - sikres, at hver mand havde sigte på »sit mål - 15. mand fra højre fløj« og så videre. Så kom kommandoen: »Skyd!« og succesen var hjemme. Det var et uforglemmeligt syn, da overraskelsen indtraf. Der var jubel blandt vore folk, panik blandt fjenden. Skrig, forskrækkelse, hænder i vejret i lange rækker. Jeg husker stadig især det øjeblik, hvor jeg anviste soldaten ved siden af mig, hvilket mål han havde, og hvordan den med skydeudmærkelser forsynede gefreiter øjeblikkeligt opnåede en træffer. Og sådan gik det for mange. Flere og flere hænder kom til syne som tegn på overgivelse, og Kompagniet rullede linjen op fra syd mod nord frem til det punkt, hvor vejen fra Puiseux Ferme passerer slugten. Her kom den tredje oplevelse denne dag. Kompagniet lå godt og vel tre fjerdele oppe ad skråningen, skjult fra Nampcel og fra Puiseux. Sammen med mig var en patrulje til orientering gået op på skråningen, stadig skydende på den fjende, der skød på os. Det tiltrak sig stadig flere folk. Jeg så, hvordan føreren for franskmændene vinkede med et lommetørklæde og rejste sig op. Nu rejste sig også kompagniet for at indgange de sidste franske rester. I samme øjeblik slog maskingeværild fra Puseux Ferme ned bag os, men det lykkedes med tegn at få ilden standset.

Føreren for den fjendtlige bataljon – for de var, hvad det drejede sig om – en ældre kaptajn, overrakte mig noget teatralsk sin sabel og var synlig skuffet, da denne blev overdraget til den tapre Iken. Totalt var omkring 300 mand med 4 maskingeværer faldet i vore hænder, hvilket sammen med de påførte tab bestemt var et godt resultat. Villig satte de i march i retning af Nampcel sammen med deres kommandør.

Der var nu egentlig dødsens stille omkring os efter den voldsomme kamplarm. Kun længere fremme faldt nogle enkelte skud. Hvor var Regiment 75, hvor var 76'erne, der skulle angribe til venstre for os? Så ankom Maskingevær-kompagni Hergt fra retning af Puiseux Ferme, der tidligere havde betænkt os med deres velsignelse. Det var et bevæget gensyn.

Sammen blev fremrykningen fortsat i retning af Quennevières Ferme indtil på højde med vejen mellem Moulin-sous-Touvent og Puisalaines, hvor vi stødte på en deling 76'er og 1. Deling (8 mand, resten!) fra 7./75.

Der blev gået i dækning i et buskads, da det fjendtlige artilleri beskød os. Jeg kikkede nu for første gang på uret. Det var blevet kl. 1620. Hvor var tiden blevet af? Efter de informationer, der nu tilgik, lå vores linje nu uden større beskydning overfor fjenden, og at vi havde haft store tab.

Vi ville derfor igen stille os til disposition for Regimentskommandøren. Men hvor kunne vi finde ham? Ingen opklaring gav klarhed, hvorimod artilleriilden også med 15-cm, blev ubehagelig, og vi trak os derfor tilbage til Moulin-sous-Touvent dalen mod nord for at undgå unødvendige tab.

Vi havde næppe nået hertil før der fra nord – det var omkring kl. 1730 – kom en kolonne med 3./75 under Hauptmann Caspari, hvor også Major Bruhn opholdt sig.

Alle spurgte alle, men der kom ingen klarhed, og ingen befalinger nåede igennem. Endnu engang blev det for 7./75 nødvendigt med et stillingsskifte, da en fuldtræffer på en gang kostede hele 3. Delings bageste gruppe. Det var et desto hårdere slag, da førerne for 2. og 3. Deling netop befandt sig her med nogle gruppeførere, hvor de alle fandt deres død under en munter samtale.

Vejret var blevet iskoldt, alle var gennemblødte og ingen havde noget at spise!

Med mørket blev alle trukket til Touvent Ferme; ved Moulin blev der hele tiden opstøvet franskmænd i huler – hvoraf der fandtes mange i området – de sidste blev først fanget efter et par uger!

7. Kompanie/Regiment 75 bestod den aften af 2½ gruppe.

Major Caspari skriver:

> Med besvær kom 3. Kompanie i anden linje frem gennem den regnopblødte mudrede lerjord. I tæt sluttet skyttelinje havde den nord for Puiseux Ferme passeret vejen mod les Loges Ferme og var nået omkring 200 meter frem på den anden side. Da den venstre deling nåede toppen af en bakke i det fladt kuperede terræn, blev der helt uventet åbnet heftig ild mod den fra en fremskudt franske grav, som de usammenhængende forreste stormlinje var løbet forbi. Inden alle nåede at kaste sig ned var der opstået store tab, især ved venstre deling. På få øjeblikke var 3. Kompanie reduceret til 2/3 af sin styrke. I første omgang syntes situationen fortvivlende. Imidlertid slog den herlige disciplin ved den gamle tyske hær anno 1914 hurtig igennem. Ikke én vaklede. De korte ordrer fra føreren blev forskriftsmæssigt videregivet fra gruppe til gruppe. Stadig i dag kan jeg med stolthed se, hvordan arme, på trods af den dødbringende ild på nærmeste hold, blev hævet på den yderste fløj af kompagniet som tegn på, at ordren var forstået. Den dengang helt usædvanlige ordre: »Skydning indenfor holdene. Fremad i kravl!« nåede ubrudt igennem. Skydende mavede 3. Kompanie sig frem stykke for stykke. I starten forsvarede franskmændene sig ganske godt. Til venstre blev delingsfører, Fähnrich Hückel, ramt i knæet af et skud, mens til højre kompagniets Feldwebel Holste blev ramt i brystet. Imidlertid vandt vi langsomt men sikkert overtaget. stadig færre kepi dukkede op over kanten på skyttegraven. Snart gik den fjendtlige ild usigtet hen over vore hoveder. Så: »Frem! Afgang!« og vi var ind i den fjendtlige grav. Feje rakte franskmændene hænderne i vejret på trods af deres betydelige overtal. Til højre sluttede besætningen i en grav lidt længere bagude, sig til overgivelsen. »*Ayez pitié« … »Six enfants« … »Bon camerade« …* Påfaldende hurtigt dannede rødbukserne en stadig længere blivende fangekolonne, og tog villig og meget ivrig marchretning mod Tyskland.
>
> 3. Kompanie havde i mellemtiden mistet enhver forbindelse til resten af Regimentet. Det disede vejr forhindrede enhver observation. På baggrund af kamplarm formodede vi, at angrebet tilsyneladende var gået frem mod vest og mod nord, men at det mod syd enten var gået i stå, eller at franske modangreb var sat ind efter en tysk angrebssucces. Fra nærheden af Moulin-sous-Touvent lød kraftig geværild. Kompagniføreren besluttede sig til at rykke videre frem mod sydvest. Vi var næppe trådt an før »af gammel vane«, vores tidligere bataljonskommandør, Major Bruhn, indfandt sig hos os. Siden Bitry-dagen (12. september) havde han været fører for vores søsterregiment »Hamburg«, der i dag angreb til venstre, syd for »Bremen«. Major Bruhn fortalte om et meget kraftigt fransk modangreb fra sydlig retning mod Puiseux-Ferme, der ikke længere kunne holdes. Denne forbløffende fjendtlige angrebsretning truede på det alvorligste ryggen på den fremad angribende 75'er. I forståelse med Major Bruhn rykkede 3. Kompanie, forstærket af forsprængte og to tunge maskingeværer, ind i en forsvarsstilling med front mod syd, 600 meter nord for Puiseux-Ferme og med venstre (østlige) fløj på vejen mod les Loges-Ferme. Snart trængte bredt udfoldet fransk linje frem fra Puiseux-Ferme i nordvestlig retning. Opsluttede reserver fulgte. Vi havde sløret vore ansigter og hjelme med roeblade. Uset åbnede vi på én gang ild med kampvisir og slog med frygtelig virkning ind i den overraskede fjende. Han var ikke så standhaftig som tidligere 3. Kompanie i den modsatte situation. I panik forsvandt rødbukserne i sænkningen syd for Puiseux-Ferme.
>
> Vejret blev stadig mere ustadig. Regnbyger slog ned og en iskold vind blæste hen over den kolde højslette. Stemningen sank til et nulpunkt. Nyheden om store tab trængte igennem. Brigadekommandør, Generalmajor v. Lewinski død, Brigadeadjudant, Hauptmann v. Sommerfeld, såret, vores Regimentskommandør, Oberst Jaeger, dødeligt og Regimentsadjudant, Oberleutnant v. Capelle, hårdt såret. Vores bataljonsfører, Hauptmann Brenning død . . . Enhver form for overordnet føring var forsvundet.

I mellemtiden var også III. Bataillon punktlig kl. 5 trådt an til storm på Regimentets højre fløj. I en tæt skyttelinje med alle kompagnier i forreste linje, passeredes de våde roemarker. En hurtigt indsættende fjendtlig infanteriild forårsagede kun tab ved venstre fløjkompagni (11.). Den unge, tapre Leutnant v. Somnitz blev snart efter iværksættelse ramt af en fjendtlig kugle. Også III. Bataillon løb de af fjenden rømmede skyttegrave over ende. Den førerløse deling v. Zomnitz fra 11. Kompanie ramte derimod en stærkt besat grav, hvis besætning i førte omgang vinkede med hvide flag som tegn på overgivelse, men som så igen åbnede ild. Efter fortvivlet modstand blev delingen næsten helt revet op. Den øvrige del af bataljonen var derimod stormet videre. Slugten mellem Moulin-sous-Touvent og Bascule var rømmet af fjenden og hurtig overvundet. Men så blev stormlinjen mødt af en voldsom ild fra Quennevières Ferme. Med fældet bajonet og under høje Hurra fik dele af 9., 10. og 12. Kompanie under Hauptmann Mylius løs herimod, og på meget kort tid var gården erobret. 50 franskmænd overgav sig uden modstand. Fra de bageste avlsbygninger kunne man imidlertid se en større styrke rødbukser trække sig mod vest. Alle var bestræbt på at tage dem levende, men så ramte pludseligt eget artilleri mellem ven og fjende, og så kraftig, at alle i hast søgte dækning bag halmstakkene syd for Quennevières Ferme. Franskmændene forsvandt, selvom vores hurtig ild nåede at rive store huller.

III. Bataillon var nået langt frem! Intet var at se til den til højre angribende Füsilier-Regiment 90, eller til venstre vores egne I. og II. Bataillon. I en staklade krøb en fransk oberst sammen med et skudsår i kæben og tungen halvt afrevet. Omkring han var et antal usårede franske soldater.

Sådan var situationen omkring kl. 0830 da bataljonskommandøren, Major v. Buchwaldt og hans adjudant, Leutnant Krull, dukkede op, efter i den heftige artilleriild og tætte tåge havde mistet forbindelsen til kompagnierne.

Efter at vores artilleriild var blevet lagt frem, gav Major v. Buchwaldt ordre til at gå i stilling vest for Quennevières Ferme med front mod Tracy-le-Mont. Kompagnierne gik udfoldet frem (højre 12., midt 10. (Opitz), venstre 10.). 9. Kompanie fulgte skråt bagud til højre. Nogle hundrede meter blev tilbagelagt uden modstand, men så knitrede den fjendtlige infanteriild. I spring fortsatte kompagnierne fremad. Til venstre kunne 11. Kompanie under Hauptmann Kayser udnytte en sænkning og, uden forbindelse med de øvrige, kunne i et voldsomt angreb rykke frem mod vejen mellem Quennevières Ferme og Tracy-le-Mont. Ved en firkanten skov (1 kilometer vest for Quennevières ferme) stødte den på en åben åben grav-trekant, fuldt besat af Zuaver eller Turkos. Med blanke våben og med Hauptmann Kayser i spidsen, blev fjenden kastet ud i en nærkamp af stor voldsomhed. Næsten samtidig nåede 12. Kompanie samme bakke over en bred front og i lange spring. Som allerede så mange gange tidligere, udmærkede sig især Gefreiter Dietrich sig herunder. Også 10. Kompanie nåede bakken. Udmattet lå kompagnierne i og foran den stormede, flade fjendtlige stilling. Der var ikke tale om, at man kunne komme længere. De tre kompagnier var fuldstændig alene. Foran bragede geværer. Fra venstre skød et flankerende, uset fjendtligt maskingevær og kostede betydelige tab. Skråt til højre i en sænkning stod hundreder af udfoldede Zuaver. Forbindelse til den højre placerede 9. Kompanie var gået tabt og ligeledes forbindelsen til bataljonsstaben. Situationen var betænkelig. Til overflod åbnede fjendtligt artilleri pludseligt ned med stor præcision, med start på venstre fløj, midt i vores skyttelinje. Som en af de første faldt Hauptmann Kayser som offer, mens han knælende observerede i roemarken. Ubeskyttet mod den dobbelte fjendtlige beskydning, uden kontakt til højre og venstre, var der ikke andre muligheder for de få resterende ikke sårede førere og mandskab end at falde tilbage til stakladerne ved Quennevières Ferme.

På ordre fra Major v. Buchwaldt samledes III. Bataillon senere i slugten syd for Puisaleine, hvor den overtog bevogtningen af det her stående tyske batteri. Herfra marcherede kompagnierne, efter det var blevet mørkt, til en hule ved Nampcel, for her at få nogle få timers hvil i de iskolde rum, omgivet af døde og sårede.

Vender vi nu tilbage til venstre fløj af kampområdet, hvor vi efterlod I. og II. Bataillon vest for Puiseux Ferme. Også her var kampen slut, men nu og da mål for enkelte skud. Nordvest for gården samlede Major Bruhn alle disponible dele af Regiment 75 og 76, til sammen ikke mere end 4-500 mand. Af III. Bataillon/75, der som fortalt på dette tidspunkt stod ved Puisaleine, manglede ethvert oplysning. Der var allerede ved at blive mørkt da en divisionsbefaling indløb, ifølge hvilken 33. Infanterie-Brigade indtil det igen blev lyst, skulle grave sig ned langs vejen mellem Moulin-sous-Touvent og Tracy-le-Mont og højre fløj 1200 meter nordvest for Touvent Ferme.

Chefen for 3. Kompanie beretter:

> Med 3./Regiment Bremen i spids trådte de forsamlede dele af 33. Infanterie-Brigade an, og marcherede i gruppekolonne gennem slugten nord fra Moulin-sous-Touvent i retning af Touvent Ferme. Fuld af gru lod gennem den stille nat enkelte råb om hjælp fra sårede, der lå et stykke derfra i roemarkerne og nu blev eftersøgt af Sanitetskompagniets folk. I skyerne blinkede genskæret fra brande. Da vi passerede den højtliggende vestlige del af Moulin-sous-Touvent omkring kirken, forsvandt mistænkelige skikkelser foran os. Var der stadig fjender i landsbyen? Så sad vi jo gensidigt i ryggen på hinanden! Som sikring sneg spidsen af 3. Kompanie sig frem.
>
> Fra en huleindgang til højre for vejen skinnede lys. Uden at tøve sprang vi ind i hulen – og stødte ind i talrige fjender, der spisende lå omkring osende bål. Vore få geværer røg op. Skrækslagne hævede omkring 200 franskmændene hænderne i vejret uden et sekund at tænke på at sætte sig til modværge. Villigt fulgte fangerne os til Touvent Ferme.
>
> Under et pindsvineartig forsvar havde så de trætte rester af 33. Infanterie-Brigade nogle få timers ro på gården med geværet i armene. Udenfor regnede det i stride strømme. Forplejning gav ingen problemer. Franske efterladte tornystre havde vi i rigelige mængder fundet i dagens løb. I det varme halm smagte kødkonserves, dejligt franskbrød og chokolade kosteligt. Imens tabte franskmændene nerverne og rømmede stille og hemmeligt det af dem i virkeligheden stadigt stærkt besatte Moulin-sous-Touvent.
>
> Omkring kl. 3 brød vi op. Tåge lå tykt over jorden og vanskeliggjorde orienteringen. Det medførte, at man gik forkert, men ved hjælp af et kompas og en overrumplet fransk kaffeafhenter, blev de rettidig rettet. Som det blev lyst var ved nedgravet i den befalede stilling – i første omgang alene og bekymret over begge vore fløje.

Dagen ved Nampcel havde været en æresdag for Regiment Bremen. Hvad Regimentet præsterede denne dag hørte til de smukkeste og ædeleste gerninger. Det var det gamle fredstids regiment, der her kæmpede for sidste gang, standsede franskmændenes sejrsrus og indbragte over 1000 fanger. Modsat havde den også bragt død og sårede, der formentlig var de største under hele krigen. Ikke mindre end 190 døde, herunder 14 officerer, 420 sårede herunder 12 officerer, og 162 savnede måtte Regimentet beklage. En sammenligning med tabene under bevægelseskrigen fra 18. august til 19. september tydeliggør de store tab ved Nampcel. I løbet af disse 33 dage mistede Regimentet i døde, dødeligt sårede og døde i fangenskab 260 mand. Ved Nampcel alene derimod 325.

Vi vil slutte skildringen af dage ved Nampcel med de ord, Hauptmann a.d. Kaegler sluttede sin beretning:

> Som vi indtog den nyvundne stilling lysede i den vådkolde nat stadig her og der de brændende staklader over efterårets marker. Nampcel – Diës gloriae! En skillelinje havde vist sig – den munter-raske krig var forbi … Regnen kom, og vi tænkte på de døde, de døde!

Særlig smertende for Regimentet var, at dens kommandør, Oberst Jaeger, den dag døde af sine alvorlige sår på lazarettet i Chauny. Mit i kugleregnen var han med sin oppasser gennem skyttelinjen, og havde dermed sat et strålende eksempel for hele Regimentet hvad angår ro og dødsforagt. Denne ånd af pligtfølelse og opofring blev i Regimentet holdt i live til krigen sluttede. Oberst Jaeger var derfor ikke forgæves faldet. Han blev begravet på kirkegården ved Chauny. I efteråret 1915 blev den døde overført til Bremen, og her under almindelig deltagelse den 12. november begravet på Riensberger kirkegården. Så længe 75'ere lever, vil de med stolthed og taknemmelighed tænke på deres sidste fredstids- og første krigstids kommandør - en retskaffen, velvillig foresat og en tapper, urokkelig officer.

Anført nogle enkelte telegrammer fra højere førere:

Chauny, den 20. 9. 14.

Det giver mig stor glæde at kunne meddele det høje Senat, at Regiment Bremen i alle træfninger har klaret sig strålende; Mons, Esternay og Nampcel er æresdage for Regimentet.

v. Bauer
Generalleutnant og kommandør for 17. Division

Chauny, den 21. 9. 14.

Det glæder mig at kunne meddele Deres Magnificence, at at Regiment Bremen i går langs Aisne under Armekorpset, har kæmpet sejrrigt og har taget 1000 fanger.

v. Quast
General der Infanterie og Kommanderende General
IX. Armee-Korps

Hr. Borgmester Stadtländer, Bremen

Om morgenen den 21. september stod Regiment Bremen klar i den befalede linje mellem Touvent Ferme – Tracy-le-Mont, hvor også III. Bataillon, der havde overnattet i hulen ved Nampcel, havde opnået tilslutning. Den begyndte intenst at forstærke stillingen, den under omfattende fjendtlig artilleriild holdt besat indtil om aftenen den 24. september. Et svagt fjendtligt angreb om eftermiddagen den 23. blev let afvist.

På grund af Regimentets meget reducerede kampstyrke – det disponerede kun over 10 officerer og 550 mand – blev det reorganiseret i tre kompagnier på den måde, at hver af de tidligere bataljoner opstillede et kompagni. Fører for 1. Kompanie blev Hauptmann Caspari, 2. Oberleutnant Machatius og 3. Hauptmann Mylius. Desuden eksisterede maskingeværkompagniet under Hauptmann Hergt. Føring af Regimentet var overtaget af Major v. Buchwaldt, senere Oberstleutnant Krieger fra Infanterie-Regiment 85. Den første sending af »liebesgaben« fra Bremen, der allerede længe havde befundet sig i regimentets bagland, nåede endeligt den 22. deres mål og, på grund af den knappe forplejningssituation, modtaget med stor glæde.

Om aftenen den 24 blev kompagnierne flyttet fra deres hidtidige afsnit, og overtog i stedet den hidtidige af II./140 besatte stilling på på en gammel fransk øvelsesplads øst for landevejen Touvent Ferme – Rue du Val, syd for landsbyen Moulin-sous-Touvent. Fjenden lå kun 300 meter væk. Så snart nogen stak hovedet op over dækningen, blev han øjeblikkeligt skudt ned af en fjendtlig finskytte.

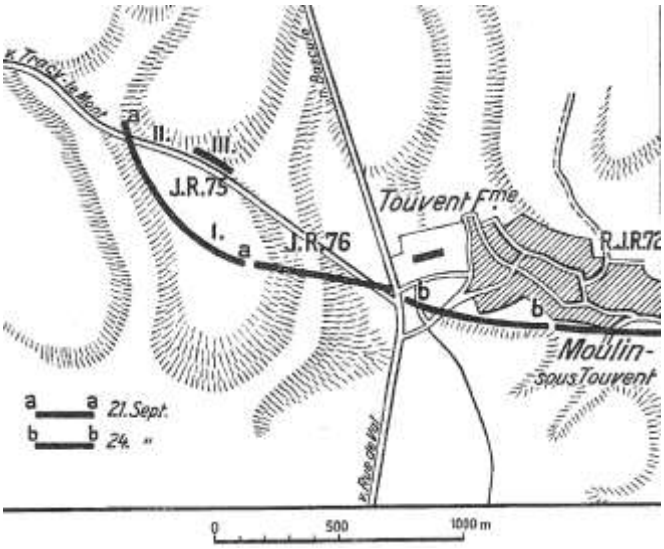

Den følgende dag ankom Hauptmann Kissler med den første store transport af erstatningspersonel på 6 officerer og 522 mand. Under Major Bruhn som regimentskommandør (Regiments adjudant Leutnant krull) formeredes nu to bataljoner på hver tre kompagnier. I. Bataillon: Major v. Buchwaldt, II. Bataillon: Hauptmann Kissler. Adjudant I. Leutnant Kaegler, Adjudant II. Leutnant d.R. Peters. 1. Kompanie Leutnant Guse, 2. Kompanie Oberleutnant Machatius, 3. Kompanie Hauptmann Mylius, 4. Kompanie Leutnant d.R. Opitz, 5. Kompanie Leutnant d.R. Klaus, 6. Kompanie Oberleutnant Hausburg. I forreste linje: Bataillon Buchwaldt, i reserve bag midten: Bataillon Kissler. Den 27. september aften blev Bataillon Kissler indsat i forreste linje. Kompagniernes rækkefølge fra højre (Touvent Ferme) mod venstre (slugten sydøst for Moulin-sous-Touvent) var følgende: Kompanie Machatius, Mylius, Guse, Hausburg, Klaus. Kun Kompanie Opitz forblev i reserve i en hule. Denne var så rummelig, at den desuden kunne rumme stabe, artilleriets og MG-kompagniets køretøjer og heste, foruden en forbindeplads. Hulerne var skudsikre, men kendt af fjenden, og de anvendte udgange lå derfor under kontinuerlig beskydning.

Allerede om aftenen den 29. september blev Regiment Bremen afløst af 89 Grenadier, og rykkede sammen med 33. Infanterie-Brigade fra Moulin over Nampcel til Blérancourdelle, hvortil den ankom omkring kl. 4 den 30. september og kom i kvarter. Kl. 18 blev marchen fortsat over Cuts til Carlepont, hvor der var indlagt et længere hvil. Et afbræk var forbimarchen af søsterregimentet Hamburg, hvis mandskab til stor morskab hver gang på tilråbet »Hummel, Hummel« prompte svarede »Mors, mors«. Så tilgik befaling om, at 33. Infanterie-Brigade skulle afløse 35. Reserve-Infanterie-Brigade i dennes hidtidige stilling. Infanterie-Regiment Bremen overtog den hidtidige stilling fra Reserve-Infanterie-Regiment 84 ved Bailly.

Jævnfør befalingen rykkede II./75 (Kissler) med hans tre kompagnier til Bailly og besatte tidligt den 1. oktober skyttegrave vest og øst for landsbygaden med en deling fremme ved Oise broen syd for Bailly. Hullet mellem Regimenterne 76 og 75 blev dækket af en feltvagt under kommando af den rutinerede Vizefeldwebel Brockmöller. Regimentsstaben og de to kompagnier fra Bataljon Buchwaldt gik i bivuak i skoven langs vejen Bailly – Carlepont nord for Quenotterie Ferme, mens Kompanie Machatius rykkede til Blérancourt til bevogtning af IX. Armeekorps flyveplads. Regimentets kampstyrke udgjorde 17 officerer og 1156 mand.

Allerede den 22. september have Slaget om Aisne fundet sin afslutning. Trods alt tapperhed, trods de mest forbitrede angreb, var afgørelsen ikke faldet ud til fordel for de tyske våben. Tropperne, fysisk og psykisk udmattede, var mod slutningen af deres kræfter. De behøvede indtrængende hvil, opfyldning af deres kraftigt udtyndede enheder og især tilgang af rigelig artilleriammunition.

Der Friedhof in Chauny

Yderligere et frontalt angreb mod den til forsvar godt indrettede modstander var med de disponible kampmidler for tiden ikke længere mulig. Stillingskrigen, med alle dens opslidende konsekvenser, blev hele tiden mere tydelig.

Kapitel 4

I stilling ved Bailly langs Oise

1. oktober 1914 til 12. oktober 1915

1. Tiden fra 1. oktober til 31. december 1914

Siden den 15. september var felthærens generalstabschef, General v. Falkenhayn, fast besluttet på at fremtvinge afgørelsen i vest gennem angreb på den højre tyske fløj. Da imidlertid også franskmændene hele tiden forstærkede sin venstre fløj, resulterede begge siders bestræbelse på at omgå den stadig åbne fjendtlige fløj i det, der siden er blevet kaldt » kapløbet mod havet«. Med omfanget af de nye kræfter, General v. Falkenhayn hele tiden var tvunget til at indsætte dette formål, er det indlysende, at stadig større dele af de øvrige fronter måtte lægges stille. Af samme grund havde han allerede den 27. september befalet indstilling af angrebet i hærens midterafsnit, og dermed stivnede 1. Armee front i stillingskamp

Som allerede beskrevet afløste Infanterie-Regiment Bremen om morgenen den 1. oktober i Reserve-Infanterie-Regiment 84 stilling på begge sider af Bailly med II. Bataillon under Hauptmann Kissler. Vest for landsbygaden stod Kompanie Opitz, Kompanie Hausburg stod på begge sider af landsbygaden tværs gennem landsbyen, øst herfor Kompanie Klaus, senere Sellert (6./75). En gruppe på fem høje popler i forreste grav på grænsen mellem de to sidstnævnte kompagnier, blev fældet af pionerer og anvendt til etablering af en barrikade. Mellem venstre fløj af Kompanie Klaus og skovkanten blev der ligeledes af pionerer anlagt en lang og dyb pigtrådshindring. Til bevogtning af broen over Oise sydvest for Bailly havde Kompagni Opitz en langt fremskudt feltvagt under Leutnant Steffen, mens der til forbindelse med venstre nabo-regiment »Hamburg«, som befandt sig ve Tracy-le-Val, var etableret endnu en feltvagt under Vizefeldwebel Brockmöller i den sydvestlige kant af skoven mellem Bailly og Tracy-le-Val, omkring 800 meter øst for Bailly. Regimentsstab og I. Bataillon havde, med undtagelse af Kompanie Machatius, der til bevogtning af IX. Armeekorps flyveplads, var blevet tilbage ved Blérancourt, indrettet bivuak i Ourscamper skoven på sydsiden af vejen til Carlepont i nærheden af La Quênotterie.

1. oktober forløb generelt rolig under moderat fjendtlig artilleriild. Brovagten ved Oise under Leutnant Steffen blev afløst af en deling fra Kompanie Hausburg under Fedlwebelleutnant Vogt og en deling maskingeværer.

Omkring midnat mellem 1. og 2. oktober udbrød der pludseligt et vildt skrigeri mod Kompanie Hausburg. Der lød råb som »*Allah il Allah*« samtidig med bragende geværild. Ingen vidste, hvad det betød. Snart efter bragte tilbagerykkende kammerater nyheden om, at brovagten ved Oise på samme tid var blevet angrebet fra tre sider af Turkos og havde haft betydelige tab. Efter at Feldwebelleutnant Vogt var blevet hårdt såret af et skud i maven, var resten af vagten og maskingeværdelingen, faldet tilbage til hovedstillingen. Fjenden indrettede sig nu til forsvar mellem Oise og kirken i Bailly, samt i den sydlige del af landsbyen.

Om morgenen den 2. oktober beordrede 17. Infanterie-Division, at Oise-broen skulle sprænges. Hauptmann Kissler fik ordre til at trænge frem til broen for at gøre det muligt for en pionerafdeling at sprænge broen. Kompanie Mylius fra I. Bataillon, der på grund af kamplarmen allerede tidligt om morgenen var trukket frem fra Regimentets bivuak, til den nordlige del af Bailly, blev underlagt, mens Kompanie Guse, ligeledes fra bivuakken til dækning af artilleriet, blev sendt frem til sydkanten af Ourschamper skoven mellem Oise og landsbyen. I. Afdeling af Feldartillerie-Regiment 60 og en deling fra det lette haubits-batteri under Leutnant d.R. Carstens, blev underlagt Regimentet til den planlagte operation, og fik ordre til at forberede angrebet med en times bombardement.

Kl. 0915 gav Hauptmann Kissler følgende befaling til angrebet:

1. Fjendtlig infanteri er tilsyneladende i stilling på den østlige Oise-bred mellem Oise og Kirke Bailly. Sydlige huse i Bailly tilsyneladende ligeledes besat af fjenden.
2. Jeg angriber fjenden med Kompagnier Hausburg, Opitz og Mylius samt to delinger af Maskingevær-Kompagniet, og rykker hertil frem gennem terrænet mellem Oise og vestkant Bailly. Kompanie Klaus med en deling af Maskingevær-Kompagniet forbliver i hovedstillingen øst for Bailly, hvor de besætter hele bredden i denne stilling. Feltvagt Brockmöller forbliver i dens stilling.

3. Kompagni Hausburg og Opitz udfolder i skyttegraven, kamptilslutning Kompanie Opitz. Sidstnævnte går med højre fløj tæt langs Oise frem mod broen sydvest for Bailly. En deling Kompanie Mylius står til disposition for Kompanie Hausburg. En deling M.G.K. er indsat med Kompanie Opitz. Bag sidstnævnte kompagni følger indsatsstyrken fra Pionier-Bataillon 9.
4. Jeg befinder mig i første omgang med halvkompagni Mylius, som jeg med en deling M.G.K. som min reserve følger omkring midten af bataljonen.
5. Fremrykning til angreb følger min kommando, som jeg først vil udstede, når artilleriet omkring en time har virket mod den fjendtlige stilling.

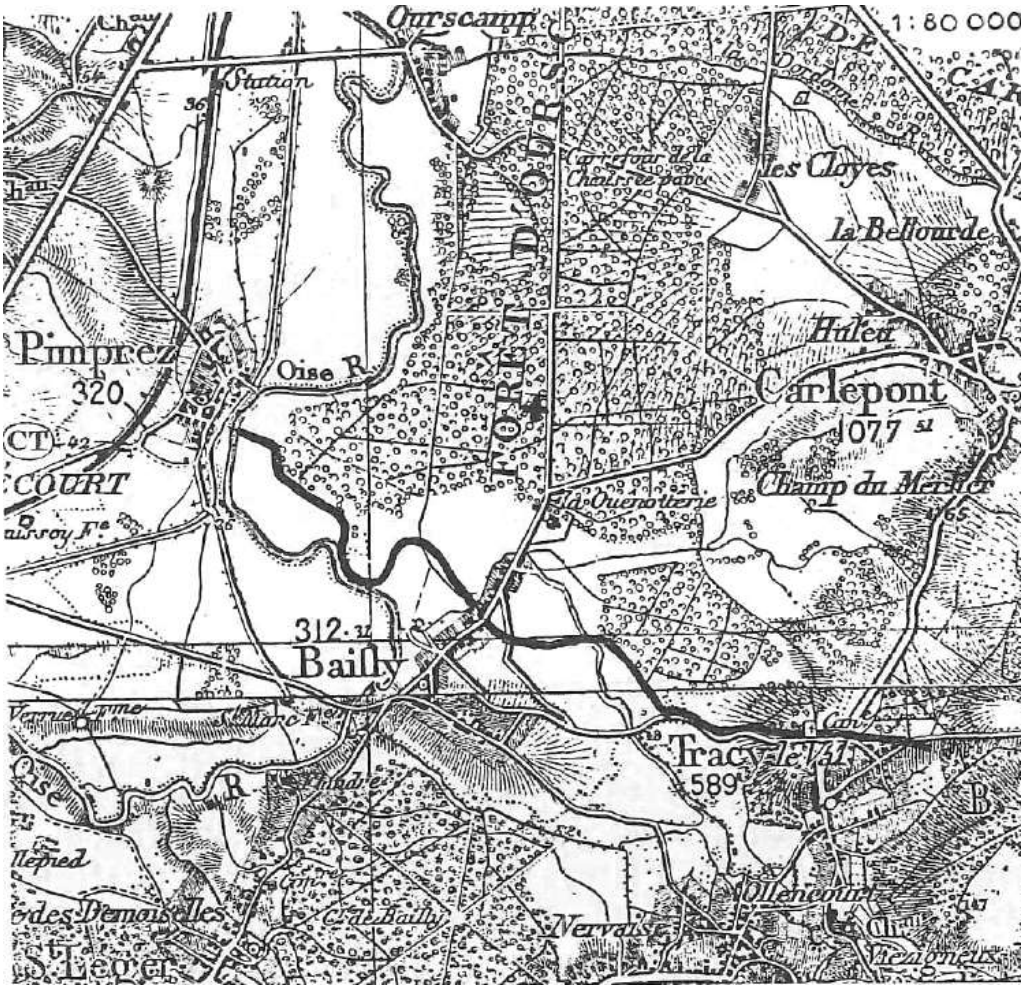

Hjulpet af en tæt tåge indtog kompagnierne den 2. oktober kl. 12 deres udgangsstillinger. Kort efter blev det lysere og straks efter begyndte vores artilleri deres ildforberedelse. I omkring trekvarter slog granaterne ned, mens shrapnels eksploderede tæt over de fjendtlige grave. Så rykkede Bataljon Kissler frem til angreb: Kompanie Opitz med højre fløj tæt langs Oise i retning af brostedet sydvest for Bailly. Kompanie Hausburg, forstærket med Deling Tegtmeier fra Kompagniet Mylius, forlængede angrebes kæden frem til landsbygaden, mens resten af Kompanie Mylius dannede reserve bag ved. En sprængningshold fra Pionier-Bataillon 9 under Leutnant Löb fulgte med Kompanie Opitz, mens Kompanie Klaus forblev i hovedstillingen øst for Bailly, hvor den besatte hele stillingens bredde. Den daværende Gefreiter Ludwig har beskrevet træfningen:

> ... kl. 1245 kom ordren til fremrykning. Ordren virkede som en forløsning: »Op! Fremad!«. Kompanie Hausburg satte sig på linje i bevægelse. Uden problemer nåede Deling Hansmann, hvor også Oberleutnant Hausburg befandt sig, og Kompanie Opitz i rask tempo over den åbne mark til tæt på Oise. Her tvang en heftig ild fra modsatte bred os til for en kort periode at få i stilling, Snart svingede vi til venstre i retning kirke – sydkant Bailly. Hauptmann Kissler med sin stab og en deling maskingeværer under Leutnant v. Stein fulgte

Kompanie Opitz indtil ruinerne af møllen mellem Oise og landsbygaden, og indrettede her sin kommandostation. MG-delingen støttede angrebet idet de beskød skjulte fjendtlige skytter i og omkring kirken.

Delingen under Fähnrich Schneider fra Kompanie Hausburg, der havde til opgave at rydde husene langs landsbygaden, kom allerede efter andet spring under meget kraftig beskydning. Enkeltvis arbejde den sig langsomt frem over de mange hegn. Fjenden havde placeret sig godt skjult og kostede hårde tab. Sammen med Deling Vizefeldwebel Stassfurth (Kompanie Hausburg), der rykkede frem til højre for Deling Schneider, og den til venstre fremrykkende Deling Offizierstellvertreter Tegtmeier (Kompanie Mylius), blev husene renset og flere gadebarrikader nedkæmpet. Mange huse måtte, da skytter på lofterne ikke på anden måde kunne nedkæmpes, sættes i brand. Synd for dyrene og den dejligt modne spalier-frugt, der herunder blev tilintetgjort. Mange aspiranter til kogekarrene blev trampet ihjel i gaden eller døde i de sammenstyrtende huse. På højde med kirken stødte de på Oberleutnant Hausburgs angribende delinger, der rykkede frem langs gaden.

Kompanie Mylius (uden Deling Tegtmeier) fulgte Kompanie Opitz gennem skoven, der senere kun blev kendt under navnet »Opitz-skov«, og forstærkede under det videre forløb Kompanie Opitz med sin Deling Weissbarth [1]). Mens på den måde landsbyen blev renset for Turkos under den dygtige ledelse af Oberleutnant Hausburg, sendte Leutnant Löb sin 1./Pi. 9 frem til Oise-broen, hvor de rutineret lagde deres sprængladninger, og under høje hurra fra vore folk, sprængte broen midt igennem omkring kl. 1430. For at give pionererne uforstyrret arbejdsro, var dele af Kompanie Opitz og Mylius under Leutnant Opitz gået i stilling på den fjendtlige side af broen. Leutnant Löb kaldte dem tilbage umiddelbart før sprængning.

Oberleutnant Hausburg var i mellemtiden med sit hold nået forbi kirken frem til gaden Bailly – Ollencourt. I vejkrydset åbnede der sig et kosteligt billede for os. I tætte skare flygtede fjenden uden enhver modstand og sammenhold gennem haverne ned ad bakken mod Oise. Vi må være stødt meget overraskende frem; hans hastige flugt tydede herpå. Turkos trak deres tornystre bag sig i remmene. Frakker og andre genstande havde de i alt hast presset sammen under armene. På en skimmel forsvandt i strakt galop formentlig føreren for denne hob. Knælende og stående kunne vi sende vore salver efter den flygtende fjende og tilføje ham betydelige tab. Oberleutnant Hausburg havde trukket sine folk frem til gaden. Blæsende på en erobret Turko trompet havde han opildnet sine folk og var selv med helt fremme. På hans seletøj hang en erobret rød fez. En livlig salveskydning fra den anden side floden tvang os til at gå i stilling. . . Også fra de øvrige, fremme befindende kompagnier indløb nu meldinger om, at også de var under stærk beskydning fra sydlig retning, specielt fra skoven syd for Bailly. Et fjendtligt batteri åbnede ild fra retning af Nervaise. Under Bataljon Kisslers angrebet blev der fra Vizefeldwebel Brockmöllers feltvagt observeret et fransk kompagni i sluttet marchkolonne ad vejen Bailly – Tracy-le-Val, og gennem livlig, godt sigtet infanteriild fra alle sider revet op. Snart derefter blev fjendtlige kræfter i retning fra »Stenkrydset« set forberede fremstød mod mod feltvagten, men ligeledes forjaget med beskydning.

Med opgaven løst befalede Hauptmann Kissler tilbagetrækning til hovedstillingen. Oberleutnant Hausburg blæste signal til tilbagetrækning på sin erobrede Turko trompet. Enkeltvis gik vi tilbage langs gaden. Det havde ikke været hensigten at holde Bailly frem til dens sydlige kant …..

Tabene under operationen omfattede 14 døde og 24 sårede, hvoraf de fleste kom fra Kompanie Hausburg. For dette kompagni var 2. oktober en særlig æresdag. Man skal huske på, at den overvejende del af personellet bestod af I. og II. Landwehr-indkaldelse, hvorunder også befandt sig ældre reservist-årgange. Enkelte af de faldne kunne først bjærges af patruljer de følgende dage. Ved gården »Røde-Kors huset« blev de stedt til den sidste hvile efter at Hauptmann Kissler havde forrettet en kort ceremoni. Blandt de døde fortjener Unteroffizier d.L. August Müller at blive særligt omtalt. Før krigen havde han været en begejstret idrætsmand og var indehaver af det tyske og det østrigske mesterskab i svømning. Fire brødre fulgte ham i døden i løbet af krigen.

Den 3. oktober forholdt fjenden sig relativt roligt. Kun regimentets bivuakplads ved la Quênotterie blev om eftermiddagen kraftigt beskudt, og en forlægning blev nødvendig dybere ind i skoven langs vejen Bailly - Sempigny, omkring 300 meter nord for vejgaflen ved La Quênotterie. Under kommando af Hauptmann Moser ankom en transport af erstatningspersonel på 3 officerer og 430 mand fra Tyskland. De forblev i første omgang som reserve, formeret i »Halv-bataljon Moser« med kompagnierne »Ehlers« og »Schilling«.

Den 4. oktober blev Kompanie Hausburg afløst af Kompanie Mylius og rykkede til Regimentsbivuakpladsen, den såkaldte »Wald-lager« [skov-lejr]. For den var 4. oktober første hviledag.

Om eftermiddagen afholdt Pastor Busch midt i den pragtfulde skov og i et skønt efterårsvejr, en stemningsfuld gudstjeneste, og mindedes med til hjertet gribende ord herunder også hjemmet, som i disse dage fejrede høstfest. Hauptmann Kissler, Oberleutnant Hausburg samt Unteroffizier Hackemack og Wehrmann Noffke, som i sær havde udmærket sig under kampen den 2. oktober, modtog den dejlige udmærkelse med Jernkorset. Ydermere blev i denne tid så ofte nævnte og flere gange fremragende pålidelige Vizefeldwebel Brockmöller, som en af de første i Regimentet udmærket med Jernkorsets I. Klasse.

[1]) De i beretningen nævnte Offizierstellvertreter Hansmann og Weissbarth faldt få dage senere ved Bailly.

Fordelingen af kompagnierne var nu som følger: Kompanie Opitz i stilling vest for Bailly med tilslutning til Kompanie Mylius tværs gennem landsbyen. Øst for Bailly stod Kompanie Klaus, mens på den anden side en åbning Kompanie Guse var placeret i stedet for den tidligere feltvagt Brockmöller. Som reserve stod Kompanie Hausburg og halv-bataljon Moser, mens Kompanie Machatius, der bevogtede flyvepladsen ved Blérancourt, endnu ikke var vendt tilbage.

For at foregribe tidens gang, mistede Regimentet den 9. oktober foran Kompanie Guses skovafsnit, den ungdommelige Leutnant Müller (Hans), som først netop lige var returneret efter sine tidligere sår. Sammen med Leutnant Guse (faldt 19.7.16 ved Barleux) gik ham om formiddagen denne tågede dag frivilligt på patrulje mod fjenden i retning af »Stenkrydset«, for at fastslå, hvor langt fremme i ingenmandsland franskmændene allerede havde sat sig fast. De to officer mistede kontakten til hinanden i den tætte tåge, og Leutnant Müller vendte ikke tilbage. Trods flere forsøg kunne hans lig heller ikke bjærges. På den måde blev han desværre offer for sit friske vovemod.

Om aftenen den 6. oktober blev Infanterie-Regiment 76 »Hamburg« afløst af dele af 34. Infanterie-Brigade og halvbataljon Moser, sidstnævnte i stillingen mellem kirkegården i Tracy-le-Val og skillelinjen med Kompanie Guse. Dermed havde Infanterie-Regiment »Bremen« ansvaret for hele linjen fra Tracy-le-Val til Oise. Den overgik samme dag under kommando af 34. Infanterie-Brigade, efter at staben ved 33. Brigade som »Division Luckwald« var blevet indsat andet steds.

Det overraskende fjendtligt fremstød sidst på eftermiddagen 8. oktober mod graven øst for Bailly, brød sammen i forsvarets ild, men kostede imidlertid tab af 11 døde og 28 sårede.

En stor andel i dette forsvar havde de fire feltkanoner, der af Batterie v. Stojentin, Feldartillerie-Regiment 60, var blevet indbygget i skyttegraven. 10./89, som af brigaden midlertidigt var stillet til disposition, kom ikke til indsættelse.

Den følgende dag indløb en befaling, hvorefter Füsilier-Regiment 90 skulle overtage afsnittet ved Tracy-le-Val fra halvbataljon Moser. Kompagnierne Schilling og Ehlers rykkede derfor den 9. og 10. oktober tilbage som regimentsreserve. Også Kompanie Machatius vendte tilbage fra flyvepladsen ved Blérancourt og afløste Kompanie Mylius i stillingen. Den 12. oktober besatte I. Bataillon, Infanterie-Regiment 31, med forbindelse til Kompanie Guse, stillingen indtil 200 meter øst for kirkegården i Tracy-le-Val. Af 400 mand, stillet til disposition af Füsilier-Regiment 90, blev der den 15. oktober opstillet to kompagnier under Leutnant v. Lilienhoff og Leutnant d.R. Freese. En overgang fandt de anvendelse til afløsning langs fronten. Kompanie Hausburg begyndte med gravning af en stilling i den sydlige kan af Ourschamper skoven på højre fløj af Oise.

Af nævneværdige begivenheder i denne periode er også ødelæggelsen af kirketårnet i Bailly. Dette var et længe næret ønske, for fra tårnet, der netop var placeret i forlængelse af landsbygaden, kunne vores stilling nøjagtig observeres. Ligeledes blev der herfra hyppigt og især om aftenen, skudt med gevær. Til dette formål blev der anlagt en barrikade tværs over gaden ved Røde-Kors huset, og en nat bragt en feltkanon frem, for om morgenen ved første lys at lægge kirketårnet under direkte skydning (950 meter). Det fjerde skud sad direkte i kirkeuret, hvorefter den øverste halvdel af tårnet til almindelig jubel, styrtede sammen. Kanonen blev herefter straks rullet ind i husets kartoffelkælder og selve huset, på ordre fra bataljonsføreren, der var tilstede her, foreløbig rømmet. Efter omkring to timer kom så også gengældelsen gennem kraftig fjendtlig artilleriild, der i endnu stærkere grad ødelagde samtlige huse og gårde, og foranledigede, at bataljonsstaben forlagde til parken bag la Quênotterie. Kanonen blev om aftenen bjærget uskadt.

Som tidligere nævnt havde Kompanie Machatius den 10. oktober afløst Kompanie Mylius, og overtaget stillingen vest for Bailly og tværs gennem landsbyen. Da stillingen generedes af kraftig beskydning fra husene langs gaden umiddelbart foran stillingen, og specielt fra den såkaldte »røde villa«, skulle Kompanie Ehlers fra Halbbataljon Moser den 17. oktober trænge frem til denne villa, som herefter skulle sprænges i luften af et sprængningshold under Leutnant Löb. Artilleri forberedelsen skulle gennemføres af I. Afdeling/Feldartillerie-Regiment 60 og et tungt batteri fra Fuß-Artillerie-Bataillon 20.

Imidlertid viste artilleriets virkning fuldstændig utilstrækkelig. Da Kompanie Ehlers ved middagstid den 17. oktober fra Kompanie Opitz skyttegrav, iværksatte fremrykning langs vestkanten af landsbyen, kom den fra huse og den overfor liggende grav under så heftig en infanteriild, at den ikke var i stand til at nå det befalede mål. Alligevel lykkedes Leutnant Löb med sin sprængningsgruppe at snige sig hen til den røde villa og sprænge denne i luften.

Leutnant d.R. Biernatzki fra Pionier-Bataillon 9 beretter om dette:

> … så gik det hele i gang, men noget anderledes end man havde tænkt sig. Artilleriet skød mindre, »virkede« altså ikke meget. Infanteriet kom ikke langt nok frem, men blev bag villaen. Leutnant Löb kom alligevel frem til villaen, nemlig gennem vores minefelt. Han kravlede alene ind gennem et hul i muren, forårsaget af

Die deutſchen und franzöſiſchen Stellungen bei Bailly (Oiſe)

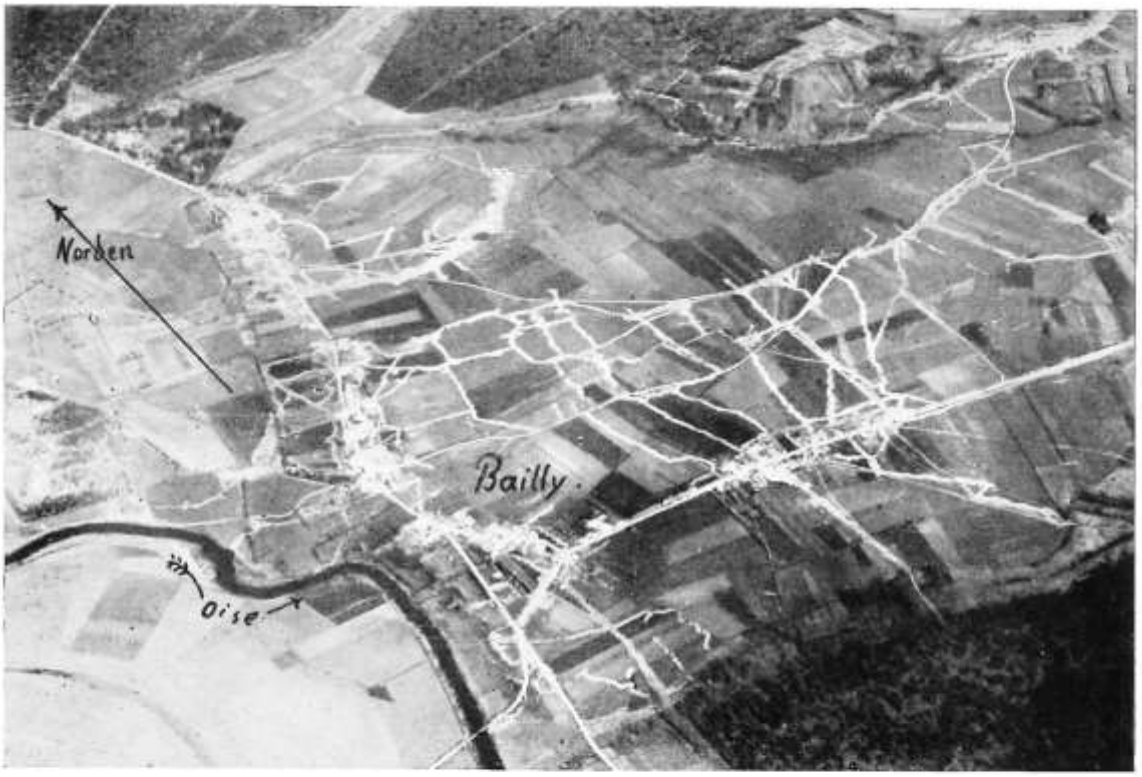

April 1915

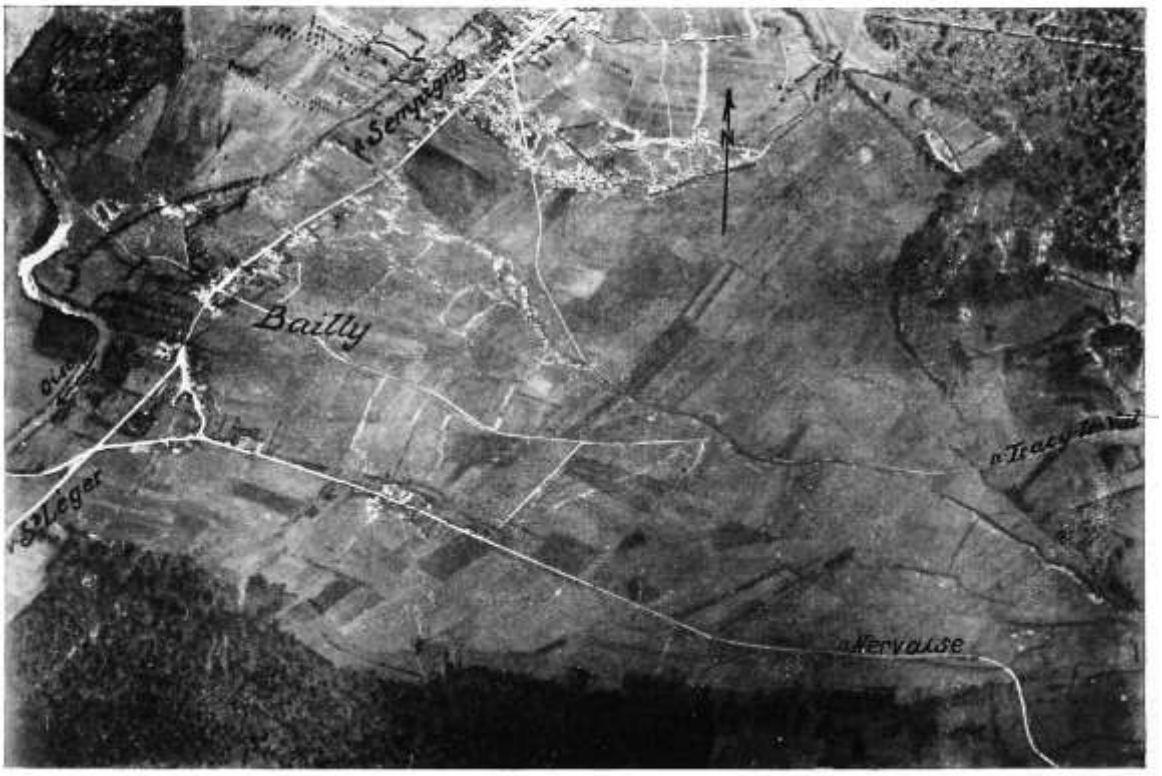

September 1915

Auf Feldwache im Opitz-Wald

Oben links: Im Unterabschnitt A (Stellung im Forêt d'Ourscamp), Sommer 1915

Unten links: Im Opitz-Wald

Oben links:
Schloß
la Quénotterie,
April 1915

Oben rechts:
Nordausgang Bailly

Unten links:
Beim Requirieren

Unten rechts:
Im „Häuserweg"

An der Oiſe (Im Forêt d'Ourscamp)

Der Stamm der 10./75 (Juli 1915)

Aus der Stellung im Dorf Bailly (Unterabſchnitt B)

Bei der rechten Kompagnie
(Unteroffiziere 8./75)

Bei der linken Kompagnie
(Hauptm. Sellert †28. 9. 17 und Leutn. Günther 6./75)

Rechts: Bei der mittleren Kompagnie
(Hauptmann v. Capelle 5./75)

Die „Kegelbahn“
in Bailly (Verbindungs-
graben zur Burg Kißler)

Mitte:
Dorfstraße in Bailly

Unten:
Das „Rote Kreuz-Haus“
in Bailly

Beim Bau eines Verbindungsgrabens in Bailly
(Zeichnung v. A. Weber)

Hinter der Stellung in Tracy le Val
(Zeichnung v. A. Weber)

Gottesdienst in Ourscamp
(Zeichnung v. A. Weber)

Im Unterabschnitt C. November 1914
(Stellung und Unterstände stehen unter Wasser)

Der Unterstand des „Wasser-Behrs" (Sommer 1915).

Die Feldbahn im Unterabschnitt C (von I./75 angelegt)

> en granat, undersøgte det hele, også kælderen, og var højst forbavset, da han på den anden side, 30 skridt derfra, opdagede franskmænd i en jordunderstand. Heldigvis var der ingen, der opdagede ham. Han fik helt stille med sine folk båret sprængladningerne ind, lod blæse og tænde. Det var kun muligt at gennemfører denne ene sprængning. Tre mindre huse, der også skulle være sprængt, var udenfor rækkevidde. Eksplosionen var uhyggelig. På én gang var villaen forvandlet til en dynge murbrokker. Franskmændene er næppe sluppet ud af deres grav. Desværre havde infanteriet under operationen betydelige tab til geværild….

Tabene i Kompanie Ehlers var ganske rigtig betydelige. De omfattede 13 døde, 35 sårede – hvoraf nogle snart herefter døde af deres sår – og 5 savnede. Blandt de døde var fører for halvbataljonen, Hauptmann Moser, og Fahnenjunker Rössler, mens Leutnant Ehlers og Offizierstellvertreter Tegtmeier var blandt de sårede. Desværre kunne ikke alle faldne kammerater bjærges, da de desværre lå for tæt på de fjendtlige stillinger. Måtte fjendehånd have givet dem deres fortjente æresgrav!

Bortset fra et angreb fra et fransk kompagni, der den 25. oktober blev rettet mod den venstre fløj af Kompanie Machatius og Kompanie Freese, men totalt blev afvist, og et fremstød med en større Zuave-patrulje mod 5. Kompanie den 6. november, det på nær en mand fuldstændigt blev oprevet, blev kampaktiviteten frem til slutningen af december generelt begrænset til gensidig artilleri beskydning.

Foruden de forreste graven blev især den nordlige del af Bailly og parken ved la Quênotterie beskudt af de fjendtlige batterier. Imidlertid var også skoven og landsbyen Ourschamp ofte mål for de fjendtlige granater. Eget artilleri (batterier fra Feldartillerie-Regiment 60) hjalp Bremer Hanseaterne hvor de kunne. I det hele taget var samarbejdet mellem 75'erne og 60'erne forbilledlig hele krigen igennem.

Med den forholdsmæssig ringe kampaktivitet blev kræfterne primært anvendt til udbygning af stillingen, der jo i starten kun bestod af en enkelt, usammenhængende grav. Om begyndelsen på dette arbejde beskriver den senere (17.2.17) ved Miraumont faldne Leutnant Karl Thyssen, dengang delingsfører ved 5. Kompanie på en lun måde:

> … I midten af oktober kom 5. til afsnit Bailly. I starten fandt vi ikke overalt skyttegrave, men en række skyttehuller, af den type soldater hurtigt kan grave under kap i åbent terræn. Skyttehullerne var meget beskidte; gammel halm, patronhylstre, brugte uniformsdele lå uordentlig omkring. Endnu var 75'erne ikke rigtigt kommet til kræfter ovenpå de anstrengende march- og kamppræstationer. Dertil kom, at solen brændte hele dagen og nætterne var iskolde. »Frontsvinet« opsøger som det første et sted at sove. Foran og til sider blev der lavet skulderværn, bagud arbejdede soldaten sig en halv times tid, så gik det til Bailly for i en af de store lader at hente et knippe halm. En teltbane spændes ud over hullet, tornysteret lægge på plads om hovedpude og »sommervillaen« er færdig. Alligevel er det isnede koldt om natten. Rystende står »roe-svinene« op, bander, skælder ud og løber sig en smule varm. Så pakker han sig ind i sin sønderrevne overfrakke – tæpper var en uhørt luksus og unødvendig ballast – og forsøger igen at sove, indtil han igen forstyrres af den venlig-hæse post: »Jan, nu må du komme til bevidsthed!«. Den udmattede krigskarl hæver sig som en syg flodhest og strækker sig. Han drømmer om et rigtig »ligkistesøm« - hvor ville det være dejligt, eller han ser for sig et godt stykke flæsk. Så går pludseligt et gevaldigt ryk gennem hele kroppen; posten husker sin pligt og glor så øjnene er ved at flade ud, »om franskmanden igen kommer«. Pokkers, der var han igen ved at blunde hen. Så fyre han to, tre skud for at blive helt vågen. Det begynder at dæmre. I »fransk Bailly« galer hanen. Af og til kan man høre en ko brøle eller vrinsket fra en fransk hest. En feltgrå samlet kogekarrene sammen, to mand fra hver gruppe og begiver sig til gullasch-kanonerne i retning af skoven i håbet om, at der igen skulle være den røde »Glühwein« at få. Ofte, eller oftest, kan man kun få en brun, kaffefarvet drik, som man dårligt ved er bouillon eller kaffe. Dagen igennem ligger 5. i stille ro og venter på den næste »ladning« - med sammenbidte tænder, når den kommer. Ikke sjældent må sanitetsfolkene frem i løbet af aftenen, og så blev en kammerat igen kulet ned i slotsparken.
>
> Om aftenen kører feltkøkkenerne frem til Quênotterie eller egehegnet. Så bliver der til hver mand udlevet trekvart til et helt kogekar fuld suppe og et halvt bæger kaffe. Samtidig bliver kuskesædet omhyggeligt undersøgt af soldaterne, »om der måske skulle være en liebesgaben fra Bremen«. I den første tid en sjælden foreteelse.
>
> »Jan, hvornår går det mod Paris, i morgen eller næste uge?«. Og svaret: »Nej, Heini, for så havde vi ikke en hel måned skulle udholde denne forbandede Bailly. Det er måske derfor rimelig, hvis vi gravede og byggede os en rigtig bræddebule««. Nu er bygningen af dækninger en afgjort sag, og af de første blot en meter høje dækninger udviklede der sig hurtigt en shrapnelsikker hule med tag af to lag bjælker. »Jo, sørme er vores rønne et helt mesterværk!« Ganske langsomt, og i begyndelsen med største modvilje, vænnede kompagniet sig til jordarbejdet. Første deling på højre fløj kunne snart fremvise en dyb skyttegrav, endnu så smal at en pak abe ikke kunne komme frem, men alligevel et mesterværk, beundret af officerer og mandskab. Anden deling, den midterste, gik man begejstret i gang med også at bygge deres grav, men o'skræk. Allerede i en meters dybde stødte den på kalkstenslag, som centimeter for centimeter måtte hakkes fri, et tungt arbejde, der

snart kan frembringe ondt i ryggen og som koster ugers arbejde. Pionerskader og store krydshakker, det daglige brød for »frontsvin« manglede endnu fuldstændig. Endnu værre går det ved tredje deling. Her må man lære at mave sig frem! Her eksisterer ingen ildlinje, men geværet placeret ovenpå skyttehullet kant og affyret. Eftersom franskmændene efterhånden var nået ind på 200 meters afstand, og herfra skød os ned, gav det hyppigt ved kompagniet hovedskud, der for de flestes vedkommende var øjeblikkelig dræbende. For at afhjælpe denne dårlige tilstand byggede man hovedværn, det vil sige, at skytterne foran på dækningen med en afstand på seks centimeter, lagde to små sandsække og på tværs af disse endnu en. Herved var man i det mindste dækket for observation. Efterhånden kom en eller anden soldat på ideen om med brædder og søm at fremstille et rigtigt skydeskår på en halv meters længde, som de ved nattetid gravede ned i dækningen. Snart blev det befalet at fremstille skydeskår, hvilket i første omgang frembragte en del hovedrysten, og man troede stadig på bevægelseskrig og ikke stillingskrig, som jo var fæstningskrigens bror. Og da de første stålskydeskår nåede »Roe-kompagniet« måtte alle overgive sig og føle sig sig uangribelig. Selv General v. Luckwald måtte beundre den gamle kakkelovns rist, som en general soldat havde ændret til at virke som stålskydeskår.

Den her beskrevne skildring viser os de første tiltag til stillingskampen og udbygningen af Bailly. Snart begyndte endnu en linje at dukke op bag den første. Der blev etableret forbindelses- og løbegrave, nye understande blev bygget og gamle forstærket. Sapper blev gravet frem og pigtråd trukket foran fronten. Alligevel bliver en stilling aldrig færdig. Der mangler hele tiden endnu en understand, en kamp- eller forbindelsesgrav, og hindringer kunne aldrig blive stærke nok. Foruden fremstillingen af nye anlæg, kostede også vedligeholdelsen af gamle anlæg en større arbejdsstyrke. Forplejning kunne tildeles i rigelige mængder og Liebesgaben ankom i større mængder. Det var derfor ikke så sært, at den gode stemning hele tiden hævede sig. Den 19. november gav den tidligere Fahnenjunker Karl Strechert fra 5. Kompanie, som senere måtte give sit unge liv på den russiske front, en god beskrivelse i et »Feltpostbrev fra Bailly«.

Klar frost i det sene efterår har sat ind. En kold nordenvind vejer over de franske marker. Snegæs flyver. Kulderystende går posterne frem og tilbage bag skyttegravens brystværn når den stjerneklare nat dæmre i en grå, tåget morgen, og græs, jord og gevær dækkes af rimfrost. Den blygrå himmel og de lavthængende skyer tegner på sne.

I det omfang den tyske frontsoldat ruger i belejrende skyttegravsstilling, begynder han at forberede sig til den kommende vintertid. Dette sene efterår er – efter nogle mudrede regnfulde dage – allerede begyndt rimelig kold.

Kl. 5 om morgenen går kaffe afhenterne tilbage til skoven og er kl. 6 tilbage med fyldte potter. Alle kravler forfrosne og stive ud af hulerne for med fulde kogekars låg igen at forsvinde til morgenmaden lige så hurtig, som de er dukket op. Andre folk benytter morgendæmringen til at samle kartofler, grønsager og andet fra markerne. I mellemtiden har kammerater tændt op i ovnen, og et større morgenmåltid er undervejs.

Som sagt indretter man sig stadig mere komfortabelt. Et antal upåklagelige understande er allerede bygget, især hvor et par dygtige håndværkere har slået sig sammen. Den fuldstændig sønderskudte Bailly leverer materialerne: ovne, hertil træ, koks, endda briketter, små kasser, natborde, ryglæn og alt andet, der hører sig til i den hjemlige dagligstue. »Udsmyk dit hjem«, siger en anden og overklæber væggene med avissider. Hver sin smag! – foruden udbygning af understande med kraftigere bjælker, brædder og sandsække mod beskydning, herskede der i de sidste uger stærk aktivitet. Løbegrave blev uddybet, skydeskår forbedret. Pigtrådshindringer foran graven blev trukket og på steder blev der af pionererne endda også udlagt miner. Vi er efterhånden også selv halvvejs pionerer. Foran vores deling har vi således – indenfor pigtrådshindringen – bygget en pragtfuld dækning til en observationspost. Hertil blev vores hidtidige, natlige fremskudte underofficerspost, flyttet. Fordelene ligger i udsynet over ingenmandsland og beskyttelsen mod vind og vejr. Det havde bestemt ikke været en fornøjelse at ligge seks kolde nattetimer på »mave-posten«, uden at kunne bevæge sig, uden at kunne ryge og søvnløs i regn eller frost.

Forplejningen er i de sidste uger blevet stadig bedre. Efter Antwerpens fald og de større troppeforskydninger kunne forsyninger bringes hurtigere og mere regelmæssigt frem, og leveringen til tropper i faste stillinger var lettere gennemførlig. Efter karrige uger var der igen flæsk og pølse; man kunne købe ost og smør, og af og til endda en slurk »Korn« eller vin. Liebesgaben ankom også i rigelige mængder; nyt undertøj, uldtøj, livstykker og til største glæde for næsten alle – et uldtæppe til sovehulen - - -

Feltposten ankom nu også med kortere mellemrum og med større regelmæssighed efter at adresserne på det til de gamle stam-kompagnier tildelte erstatningspersonel nåede igennem til hjemmene.

Blot ikke alle »de store flæskepakker«, som i oktober blev tilladt, var nået igennem, da de med deres store mængder kun leveres i større, samlede, sendinger. Til pleje af ånd og stemning blev nu også regimentets frontavis (»Hurrazeitung«) udsendt tre gange om ugen.

På den måde blev altså forberedelserne truffet »til et sundt vinterslag«. Hvor længe det skal vare, ved vi ikke - - - Stemningen blandt folkene er fortræffelig - - -

For kompagnierne i stillingen beredte grundvandet fra slutningen af oktober stadig større bekymring og risiko. Specielt på den venstre fløj af Bailly-stillingen gav det store problemer. Stærk regn i november forstærkede problemet, og til sidst måtte dele af den forreste grav opgives som hovedmodstandslinje, og kun holdt besat af poster og enkelte grupper. Under dræningen af stillingen ydede Offiziersstellvertreter, fra januar 1915 Leutnant Behr fremragende tjeneste. Enhver i Regiment 75 kendte »Wasser-Behr«, som var en energisk, ægte tysk mand og en tapper soldat [1]).

Om problemerne med vand beretter på sin egen måde den allerede nævnte Leutnant Karl Thyssen:

> Nu, trods granaterne, var »Roe-kompagniet« munter og ved godt humør, indtil en rigtig storm og trængselsperiode indtraf. Perioden startede med »så'n rigtig dagsregn«, der i første omgang dog kun varede i et par dage. I gravene var man gået i dybden. I understande var der nu ståhøjde. Hvem havde da også kunnet forestille sig »et så skident et regnvejr i dette skidne Frankrig?« Og så kom springfloden, hvis vanddybde ikke var til at måle. Ved nattetide kunne »muskoterne« mærke noget ubehageligt vådkoldt på en vis bestemt legemsdel, og en frygtelig tanke dukkede op i hans martrede hjerne: »Jan, jeg tror, vi har grundvand i vores rønne!« En eller anden tænder lys – O, du skønne tid, men hvor bliver hyggen af! Kogekar, støvler, stole, brød, alt svømmede rundt med stille melankolsk vuggen! Liggehalmen lignede en druknet svamp. Så kom et jordskred og så igen et. Skyttegraven sank sammen, lofterne styrtede sammen. Latrinen løb over, fra oven øser det i spandevis, og under os stiger grundvandet hele tiden. De første dage er tilhørte de initiativløse tyskere. I Understandene bliver der lagt gulv efter gulv, indtil alle støder næsen mod loftet. Man øser og øser med vildskab vand op over siderne, men det er jo grundvandet, så man kunne lige så godt have forsøgt at tømme havet. Så bliver der lagt bjælke bjælke, men alt svømmer, og så havde en af de »rekvirerende« i Carlepont på ærlig vis fået fast i en pumpe. Pumpen blev bygget ind, og efter daglange, forgæves forsøg, lykkedes det endeligt; vandet pumpes ud af dækningerne og løber gennem en gravet rende til et nærliggende vandløb – Møllebækken. Endnu engang havde »Jan« frembragt et vidunderværk, og det alt samme i et farefuldt natarbejde. Nu startede et væddeløb med »rekvireringer« til Carlepont og Ourscamp; selv hos artilleristerne blev der i nat og tåge stjålet mangen en drikkevandspumpe, for »pulverdrengene« boede jo i rigtige stenhuse og altså tørt. Snart var der ved hver deling fire-fem pumper, indbygget med alle chikaner og konstant i brug. Med en overmenneskelig anstrengelse var man til en vis grad blevet herrer over vandet. Og nu kunne man så i gravene se på de skader, det forbandede vand havde forårsaget. Siderne på graven var alle steder vasket ned af vandet og styrtet sammen. Skydeskår var sunket sammen, understande ligeledes styrtet sammen, latriner var uanvendelige, patroner rustet, tøj gennemblødt og halmen mugnet. Frem for alt var »roe-svinene« desillusioneret og for en dels vedkommende virkelig resignerende, og var derfor faldet i en uhyggelig, tavs og unaturlig stilhed. Tær og fødder var sorte, mindre af skidt, men mere af den stadig påvirkning af vandet. Der var folk, der havde levet 14 dage uden at komme ud af de våde støvler og strømper, og desuden i de isnende nætter havde stået 4-6 timer på post.

På samme måde skildre en anden frontkæmper, Gefreiter Ludwig, om de vanskeligheder, grundvandet forårsagede, og som heller ikke stabens kommandostationer blev forskånet for:

> Med vores indsats ved Bailly fulgte en meget omfattende arbejdsindsats. Den eksisterende stilling måtte udbygges betydeligt. Den tilstand, hvori vi fandt den ved indrykningen, var ikke tilstrækkelig til kravene, stillingskrigen fulgte med sig. Selvom der i første omgang kun blev sørget for de mest nødtørftige dækningsanlæg, opstod der indenfor kort tid behagelige indretninger, der i senere år ikke længere kunne bygges. Særligt bør vel på dette sted omtales understanden »Malepartus«, som Hauptmann Kissler fik bygget til bataljonsstab og understabe, og under omstændighederne må betragtes som yderst sikker, praktisk og elegant indrettet.
>
> Gravet dybt nede i jorden ved vejgaflen Carlepont – Bailly – Ourschamp bag et lille hus »La Poste forestier de Bailly« gav understanden ære til dens bygherre. Desværre havde bygherren ikke taget naturens kræfter i ed, og der kom hurtigt tegn på et stigende grundvand. Der måtte gennemføres konstruktionsmæssige ændringer, og det blev tvingende nødvendig at lægge gulvet højere. En opstøvet pumpe hjalp meget til at lænse vandet ud af denne skønne konstruktion. Det var imidlertid ikke let at skaffe frivillige til at pumpe, og derfor skulle et skilt, placerer et skilt ved indgangen til dette stærkt besøgte anlæg, henvise til det pligtige arbejde hermed:
>
> »Ob Musketier, ob General,
> Ein jeder pumpt erst hundertmal«
>
> Venstre fløj af vores bataljon havde i det sumpede terræn de værste forhold. Her var det ikke muligt at bygge et system af grave, og derfor blev der anlagt en stilling med brystværn af opstablede græstørv. Også

[1]) Leutnant Behr blev under tjeneste ved Regimentet såret den 28.4. og 5.10.1917 og blev efter rekonvalescens tilknyttet Gouvernement Libau. Den 30. 1. 1919 faldt han under forsvaret af Windau mod bolsjevikkerne.

dækninger måtte anlægges oven på jorden, og man kan anse det en lykke, at det fjendtlige artilleri her ikke virkede forstyrrende….

Over de hyppigt forgæves anstrengelser for at blive herrer over vandet, digtede Leutnant d.R. Meinhold et kosteligt digt:

Schützengrabenballade

Wenn es regnet, gibt es Dreck,
Keiner weiß, zu welchem Zweck,
Und am wenigsten Strategen,
Welche Schützengräben legen.
Ihnen ist ein Dorn im Auge
Diese gelblich braune Lauge.
Diese ruiniert gewiß
Jeden Stiefel vom Kommiß.
Und das unbequeme Waten
Das erschlafft sehr die Soldaten.
Vorteil von dem Dreck ist ledig,
Daß ein Bild gleich wie Venedig
Diese überschwemmten Gräben
Prächtig dem Beschauer geben.
Doch die Gräben sind zum Schießen,
Und mit Dreck nicht zu genießen.
Also kommt Befehl von oben:
Dieser Mangel wird behoben!
Nur zur Arbeit, das ist klar,
Doch das Wasser hier verduftet,
Ohne daß man zu viel schuftet.
Nahe liegt, daß man den Dreck
Wirft mal aus dem Graben weg.
Und mit Schaufeln und mit Spaten
Alle diese Arbeit taten,
Bis die Erde nicht mehr schmiert,
Und der Boden wie Poliert.
Als dies schöne Werk geschehen,
Alle froh nach Hause gehen,
Wohlig wird dann ausgeruht.
Siehe, unser Werk war gut!
Dieses war die erste Nummer,
Doch die zweite naht zum Kummer.
Denn die Nacht, das Morgenwasser
Macht die Erde naß und nasser.
Und das Wasser sickert leider
Nach den Schützengräben weiter.
Nächsten Morgen, welcher Schreck,
Ist durchaus kein Wasser weg.
Und für manche Zentimeter
Steht es – ja das sieht ein jeder,
Des Führers Auge sieht geübt.
Ei Sapperment, so denkt der Herr,
Das kommt ja wohl von unten her.
Flott hört nun man den Strategen
Befehlen: ”Graben höher legen!” –
Und wieder rühren viele Hände
Sich hilfreich zu dem guten Ende.
Man schmeißt den nicht zu nassen Boden
Hinein und oben aus noch Soden,
Bis daß man trocknen Fußes geht,
Und nicht mehr im Wasser steht.
Dann geht man zielbewußt nach Hause,

Und macht nun eine Arbeitspause.
Dieses war die zweite Nummer,
Doch die dritter mach noch Kummer.
Wieder hat die nächste Nacht
Schweren Regen uns gebracht.
Beim Alarm zur Nacht, der späten,
Hat man rücksichtslos zertreten
Dieses Werk aus Erdenmassen.
Und man trampelte im nassen
Schützengraben wie vorher.
Nur der Dreck war noch viel mehr.
Jetzt hört man den Führer sagen:
„Diese Mittel, die versagen.
Klar ist's mir jetzt als Strategen,
Hier hilft nur noch Knüppel legen".
Und am Tag mit Art und Säge
Zieht man auf dem Küchenwege.
Und man sieht bald sehr mit Stolz
Auf den Berg mit Knüppelholz,
Welches man wie Mosaik
In dem Graben möglichst dick
Legt und noch mit Sand verkleistert.
Jetzt hat man wohl bemeistert
Dieses feuchte Element.
Jeder drum befriedigt pennt.
Dieses war die dritte Nummer,
Doch die vierte macht noch Kummer.
Kann man Wassermengen bannen,
Sich vom Grund nach oben Drängen?
Schon wird der Stratege stutzig,
Denn der Knüppeldamm wird schmutzig.
Und dann tags darauf erschrecke ich,
Denn er ist schon wieder dreckig.
Und nach 24 Stunden
Schwimmen Knüppel, die gebunden,
Schön in Ordnung hingelegt,
In dem Wasser jetzt bewegt
Und verfehlen ihren Zweck. -
Der Stratege spricht voll schreck:
„Wenn sich alles dies vereinigt,
Kann es Schützengraben sein nicht.
Und dem Element, dem nassen,
Müssen wir das Schlachtfeld lassen".
Dieses war die vierte Nummer,
Und vorbei ist aller Kummer,
Denn man legt die Gräben hoch.
Also doch!

På grund af det fortsatte og metodiske arbejde, forstærkedes stillingen ved Bailly mere og mere. På grund af erstatningspersonel fra garnisonen voksede Regimentets antal af officerer og mandskab efterhånden til den tidligere krigsstyrke, så det i midten af november foruden Maskingeværkompagniet bestod af 12 krigsstærke kompagnier. Med den stigende kampstyrke blev der i stillingen dannet bataljonsafsnit. På højre fløj stod III. Bataillon under Major v. Buachwaldt, senere Hauptmann Hergt, i midten II. Bataillon under Hauptmann Kissler, senere Hauptmann Caspari og på venstre fløj I. Bataillon under Major Eck, senere Hauptmann Mylius. Af samtlige tre bataljoner var tre kompagnier i forreste linje, mens den fjerde lå i reserve. Af reserve kompagnierne var normalt to placeret i Regimentes bivuakplads i Ourscamper skoven, mens et lå i landsbyen Ourscamp, hvor også regimentets stab var placeret.

Foruden eksercits og marchøvelser skulle kompagnierne i reserve hvile ud og samle kræfter til endnu en periode i skyttegravene. Og hvor kunne det bedre være sket end i den skønne egn omkring Bailly, i den stadig mere komfortabelt indrettede lejr i skoven eller de idyllisk beliggende landsby Ourscamp?

I en artikel i »*Bremer Nachrichten*« skriver Hans Zeller, hvis regiment i oktober 1915 afløste Bremer-Hanseaterne i Bailly-stillingen:

Et prægtigt stykke jord, brede skove med løvtræer, tæt underskov, mandshøje brejner, de ypperligste ranker af slyngplanter, derinde en munter, larmende fuglesang, harer, kaniner overalt, selv vildsvin drev rundt blandt nogle få rådyr. Det var det forjættede land for os. Både infanterister og artillerister strejfede rund i buskadset for at finde bytte til middagsbordet. Og så landsbyerne! Hvor lå de malerisk i midten af skovens efterårspragt, de frugttunge æbletræer, de frodige havebuske. Der lå Carlepont med det knejsende slot, næsten totalt ødelagt, men stadig imponerende med omfattende anlæg fra bedre tider. Der lå Ourscamp, stadig næsten uskadt, men dens prægtige kloster, hvis gotiske ruiner stod højtideligt mellem de tykke graner.

Her stødte jeg på de første spor efter vore forgængere, de nordiske regimenter, der erobrede dette land og gjorde det til deres egen. Ved indgangen til landsbyen hang et skilt: »Bärenfeld – tidligere Ourscamp (væk med fremmedord!) - ejendom for I.R. 75«. Denne fortyskning blev ganske vist aldrig »officiel«, og Bremer-infanteristerne – som heller ikke de efterfølgende regimenter – fik den ubestridte ejendomsret til stedet. Den blev kraftig bestridt af vore kammerater i artilleriet. Civilbefolkningen var blevet i landsbyen, hvoraf talrige vaskekoner blev fremskaffet til at sørge for renligheden af vor underbeklædning. Derfor var også det første syn af landsbyen en stor eng, hvor hundreder af hvide og farvede vasketøj blafrede i vinden og gav et lystigt billede.

Og så var der endnu et sted, hvor de tapre 75'ere havde efterladt sig uforglemmelige spor af deres virken – det var »Waldlager«. Midt i Ourscamper skoven, under høje, mægtige bøgetræer, havde 75'erne anlagt en lejr for deres i anden linje liggende reserver. Her var der gennem hårdt arbejde skabt en hel landsby af faste understande. Halvvejs undersænket i jorden – dyber komme man ikke komme på grund af de berømmelige grundvand – var de bygget op af tykke træstammer, med fuger omhyggeligt lukket med mos for ikke at give den vinterlige kulde adgang. Tagene var delvist dækket af teglsten og vinduesrammerne tømret af birketræ. I stedet for de snavsede »landsbygader« var der kun rene stiger af træknipler og med gelændre – en »Donderweg«, en »Kaiser-Wilhelm-Straße« og andre. End ikke Roland manglede. Ganske vist havde han efter forholdene antaget en sælsom skikkelse på en høj søjle lavet af granathylstre fra franske blindgængere, og øverst kronet af en stolt ørn i cement. Kantiner blev med jubel overtaget af os – kort, det var et vellidt, idyllisk sted, denne skovlejr »Neu Bremen«.

Foran dens port lå kirkegården lidt afsondret [1]). Her lå ofrene for en bitter strid, men kammeraternes troskab og taknemmelighed havde skabt en værdig begravelsesplads. Fra små grønne bed hævede sig kors tømret i egetræ med i smukke former brændte navne ind i det hårde træ, og pyntet med eftertænksomme ord. Hvor intensivt tænkte jeg ikke på hjemstavnen som jeg tungt om hjertet læste de fortrolige navne: Jensen, Lührs, Wilken, Rogge og mange andre. En enkel granatsted bar ordene: »*Dem Gedächtnis der gefallenen Kameraden; Infanterie-Regiment Bremen (1. Hanseatisches) Nr. 75*«. Dette sted var fredfyldt. Der lå en uendelig stilhed over stedet, som jeg første gang besøgte det, mens efterårsgule birkeblade faldt mod jorden …..

Nu er denne jord igen fransk. Hvem ved, hvor hurtig ethvert spor af de tapre hanseater af gælisk misundelse vil forsvinde. Men vær ikke bekymret. I vore hjerter vil deres minde leve videre.

[1]) Se skitsen side 77 (aftegnet som kors). Fra den 3. december 1914 blev faldne kammerat begravet på denne kirkegård.

Også Gefreiter Paul Lange (8./75) mindes den kønne kirkegård med følgende digt:

Ein Stiller Winkel

Schuß auf Schuß peitschend knallt
Durch den frosterstarrten Wald,
Weckt den Posten, dessen Sinn
Eilte nach der Heimat hin.

Stern funkeln kalt, es gleißt,
Wenn der Wolkenschleier reißt,
Bläulich matt der Mondeslicht,
Doch es schreckt den Krieger nicht.

Straßenabseits im Gehege,
Bauten Hanseaten Wege,
Und ein Friedhof hier entstand
Zwischen Straß‘ und Waldesrand

Heim auf Heim ward’ hier gebaut
In dem kahlen Wald, zwar laut,
Stark und rege wogt das Leben,
Doch viele haben’s hingegeben.

Menschenblüten, die hier schlafen!
Ehre sei den Treuen, Braven!
Schweigt erst Kriegsgeschrei auf Erden,
Wird’s auch hier ganz stille werden.

Sehnend Euer denk ich wieder.
Ach, noch hör’ ich Eure Leider,
Sieg ersfeh’nd und Wiedersehen,
Doch – Ihr mußtet von uns gehn.

Avisen »Hurrah« bragte afveksling og nyheder til alle medlemmer af Regimentet. Ideen til en avis kom fra Reservist Lange, 12./75, tidligere sætter ved *Bremen Tageblatt*. Fra Noyon blev der hentet et forladt trykkeri med alt materiale til trykning – bogstavsats, farver, papir osv.

Hauptmann Mylius havde i mellemtiden med Hauptmann Hergt og enkelte andre officerer talt om planen, og var blevet enige om at lade en Regimentsavis komme til verden.

Kriegsfreiwilliger og forfatter Fritz Rassow blev redaktør og den 14.11.1914 kunne det første nummer af »Hurrah« udkomme.

Til trykkeriet blev der i lejren opført en særlig træbarak, der nok var vandtæt, men ikke skudsikker. Sætterne var samtidig ordonnanser for Regimentsstaben.

På den måde udkom avisen i ni måneder. I første omgang var oplag på 50 eksemplarer, men efter erhvervelsen af en håndpresse, kunne der fremstilles 300 aviser. Antallet øgedes igen, så det mod slutningen af dens bestående udkom i 800 stk. Alligevel rakte oplaget overhovedet ikke.

Formålet med avisen var at forsyne vore folk i skyttegravene med de seneste nyheder og anden underholdning. Vores pragtfulde skyttegravshumor blev foretrukket, men også familienyheder var meget populær.

Skribent af avisen var efter hinanden fra november 1914 til august 1915 krigsfrivillig Gefreiter Rassow (forfatter, 1916 faldet på Somme), Gefreiter Siers (lærerkandidat) og Unteroffizier Gausch (stud.teol.). Foruden disse bør følgende hovedmedarbejdere nævnes: Leutnant d.R. Meinhold (senere faldet), Leutnant v. Klass og Kriegsfreiwilliger Gefreiter Lahusen (stud.phil.) og Gefreiter Forck (stud. theol.).

Hurra-avisen udkom i 28 numre med 6 underholdningsbilag og 12 ekstrasider. Den 22. august 1915 kl. 1130 på en pragtfuld søndag morgen blev skovlejren pludselig heftig beskudt af fjendtligt artilleri, og trykkeriet ødelagt af en fuldtræffer. Sætter Georg Meyer II, der siden april havde arbejdet i trykkeriet, blev herunder dødeligt såret. Også begge de to øvrige sættere måtte senere give deres liv for fædrelandet: Wehrmann Demuth den 14.11.15 ved Somme Py og Reservist Lange den 4.9.1916 ved Barleux.

Den 24. december returnerede staben ved 33. Infanterie-Brigade, der hidtil havde været anvendt som »Divisionsstab Luckwald«. Den fik underlagt det hidtidig selvstændige Regimentsafsnit »Bremen«. Få dage senere måtte Regimentet på ordre fra den øverste hærledelse, afgive 200 rutinerede underofficerer og mænd, herunder flere udmærket med Jernkors, til opstilling af nye enheder. Som erstatning modtog Regimentet 200 nyuddannede rekrutter fra Tyskland. Også Major v. Buchwaldt, kommandør for III. Bataillon, blev fortsat som kommandør af en af de nyformerede bataljoner. Hans efterfølger blev Hauptmann Hergt, hidtidig fører for maskingeværkompagiet.

Den første jul i felten blev så vidt som muligt fejret på ægte tysk maner, og i de fleste understande lyste et lille juletræ op. Oberstabsarzt Dr. Wiewiorowski beretter:

> Allerede i betyngelsen af december rullede vore bagagevogne tomme til Noyon, og returnerede til regiments-lejren tungt læsset med gaver. Jo længere man nåede ind i december, jo mere omfangsrig blev postforsendelserne, og ikke kun med julegaver fra pårørende, men også talrige gaver fra glade givere fra alle kredse. Hvordan tænkte man mon derhjemme om forsvaret af gravene. De smukt dekorerede pakker havde imponerende adressater »til en ridder af Jernkorset«, »til en tung artillerist« osv… Men frem for alt havde Bremens Senat tænkt på dens 75'ere med en overraskende gave til alle, hvad var godt og dejligt. Og fra Røde Kors, der sørgede for formidlingen af alle disse gaver, var også til et antal Bremer herrer ved vores Regiment. Hjemstavnen havde ydet rigeligt og med megen kærlighed …

Et kraftigt bidrag til den gode stemning Juleaften var Wehrmann Brümmer fra 12. Kompanie, med hans digt »*Weinachts Gedanken ut'n Schützengraben 1914«:*

…Steiht man denn so alleen in'n groben,
Koomt én'n Gedanken an den Wihnachtsflaben.
Un denn: Wie geht't min leev Froo un Kind,
Off se gesund und munter sind?
Och ja, min Froo de schreef mi jo:
"De föte Bengel nimmt jeden Dag to!"
Un eer ging't fowiet of ganz good.
Wenn ick man bloss blond wedderkeem,
Denn brukte se nicht mehr to ween'n,
Un alles wär of wedder in Lot.
Dar hest Du Recht, min leebe Deern,
Ok ick wär jo bi Di so gern,
Denn däh ich den Wihnachtsboom jo schmücken,
Un De fest an min Harte brücken.
Wie woll us' Lüttie na de Lichter griepen,
Diffen Wihnachten fit't ji nu alleen,
Doch still de Tränen, hör up to ween'n,
Si tapfer wi de dütschen Fro'n,
Un fett up Gott bin Tovertron,
Denn he verlett de Dütschen nich, us' Gott dar boben,
Un manch' Gebet kummt ut'n Schützengroben

For Nytårsaften 1914/1915 var der befalet forhøjet beredskab, men fjenden forholdt sig rolig. De fremskudte poster udvekslede endda nytårshilsener.

På trods af de ugunstige grundvandsforhold, var Regimentets sundhedstilstand udmærket og forplejningen rigelig og god. Hvad der var behov for at byggematerialer, blev leveret af regimentets træfældningskommando og fra Pionerdepotet i Carlepont.

Ved årsskiftet følge Bremer Hanseaterne sig i deres godt udbyggede stillinger et hvert fjendtligt angreb voksen, og så fremtiden i møde med fortrøstning og ro.

2. Tiden fra 1. januar til 12. oktober 1915

Endnu frem til midten af oktober skulle Infanterie-Regiment »Bremen« forblive i dens kampstilling langs Oise. Det fjendtlige artilleri, er i året 1914 endnu havde været rimelig svagt, forstærkedes mere og mere, og belagde til sidst næsten alle Regimentets vigtigste grave og anlæg. I sær den nordlige del af Bailly, Opitz-skoven langs Oise, området ved Tracy-le-Val og parken ved la Quènotterie blev deres mål, men den forårsagede skade kunne overalt sættes i stand.

En ukendt forfatter skriver om beskydningen af den nordlige del af Bailly:

> Allerede på 10. måned holdt vi vores lille landsby. Den var fuldstændig sønderskudt, for dagligt lå den under ild fra fjendtligt artilleri, der altid med akademisk punktlighed begyndte deres forelæsning. Landsbyen er en stor ruinhob, men alligevel var den med tiden blevet os alle kær. Det var som havde fælles sorger smedet os sammen: de vilde september dage 1914 havde revet os ud at den dybe fred, og siden havde tiden så usigeligt ramt landsbyen. Mangen en ædel kammerat er her faldet på vagt for fædrelandet, og hvilede nu deres sidste søvn på den smukt plejede soldaterkirkegård, der tydeligt hæver sig fra de overalt liggende ruiner.

Die „Mauerschildkröte" in der Waldstellung bei Bailly
(Zeichnung von A. Weber)

Fra midten af februar blev også landsbyen Ourscamp lagt under fjendens beskydning. den her liggende fabrik og det skønne kloster til højre nedbrændte fuldstædig. Regimentsstaben og de to kompagnier i reserve måtte, sammen med 3./Pi. 18, måtte midlertidigt rykke ind i Regimentslejren i skoven. Oberstabsarzt Dr. Wiewiorowski beretter herom:

> I hærberetningen i januar 1915 sted: »Franskmændene er nyligt begyndt regelmæssigt at beskyde bebyggelserne bag vores front«. Vores lille landsby Ourscamp, der lå omkring 2½ kilometer bag regimentets front, og hvor Regimentsstaben og kampbagagen var placeret, var imidlertid ladt i fred. Vi bildte os ind, at det skyldtes, at der i landsbyen stadig var civile, og at der måtte foreligge en eller anden form for meddelsesvej mellem indbyggerne og vore modstandere i skyttegravene ved Bailly. For vore 75'ere var det kun dejligt, at vi blev ladt i fred i Ourscamp. Fjendens beskydning af gravene ved Bailly var rigeligt, hvorfor skulle han da også beskyde Ourscamp. Dette var kun sket to gange i oktober 1914, uden dog at anrette skader. I den idylliske fred var der blevet indrettet mange bekvemmeligheds indretninger, en station til kort hvile for officerer, en god sygestue til mandskabet, starten på en aflusningsanstalt mm. Også med renligheden og hygiejnen i landsbyen var der sket meget, så Ourscamp efterhånden fremstod ren og også tør, meget i modsætning til skyttegravene ved Bailly, hvor det stigende grundvand – trods forstærket dræningsaktiviteter – drev sit uvæsen. Kammerater i gravene misundte os stærkt vores lille tørre og fredelige sted, og omtale os spøgefuldt som bedre »etappenschweine«.
>
> Men situationen ændrede sig pludseligt.
>
> Det var en temmelig varm, noget grå eftermiddag den 17. februar 1915. Alt åndede den dybeste fred. Hvem de ikke havde noget bedre at gøre, holdt middagshvil. I hestestalden pylrede oppasserne flittigt om deres plejebørn, de flittige koner vaskede på gårdspladsen. På slottet, af regimentsstaben kaldt »klosteret«, var man netop gået i gang med at lave kaffe, og i spisesalen ved 3. Pionier-Kompanie, 18. Pionier-regiment, der var placeret i den anden fløj af klosteret, var der netop sat en flaske hjemlig Sliwowitz og glas på det pænt dækkede kaffebord. I fabrikken i Ourscamp, et væveri, underviste landsbyens lærer netop sine små landsmænd. Denne skole var først nyligt blevet oprettet takket være omtanke fra bykommandanten, Leutnant Wulkop, I.R. 75. Jeg lå påklædt på en briks og læste, da jeg pludseligt hørte eksplosionen af to shrapnels og knust glas i nærheden. I et spring var jeg udenfor og stødte på Leutnant Wulkop og enkelte forbavsede 75'ere. Vi kunne endnu se skyen efter shrapnel granaterne i den helt sydlige del af landsbyen. Wulkop mente, at det måtte være sket ved en fejltagelse fra det franske artilleri. Man ville da ikke skyde ind i landsbyen, der endnu var fuld af franskmænd. Så dukkede der, omkring 70 meter fra os, et giftig gullig sky op, et brag, og en fløjten om ørene på os; næsten samtidig en hylen og et brag fra en granat, der ikke langt fra os slog ned i fabriks-

gårdens hestestald. »Nå? Er det også en fejltagelse?«, råbte jeg til Wulkop; men så kom igen et par granater og slog ned ved fabrikken, hvis høje skorsten tjente som sigtepunkt for det franske artilleri. »Hellige kanonrør! børnene!« skreg Wulkop pludseligt op. Rigtigt, i fabrikken var skolemesteren netop i gang med sine elever. Wulkop løb til fabrikken, hvorfra børnene samtidig kom grædende ud. Så kom fra huse og lejligheder mødre med flagrende kjoler og hår, på vej til fabrikken uden hensyntagen til granater og shrapnels. Ingen havde ro før de havde fundet deres børn, og så gik det igen i løb tilbage i dækning i husenes kældre. Respekt for disse koner! Vi havde i førte omgang ikke nødigt at finde et sådant mod, da det kun drejede sig om at redde sit eget skind. Altså i dækning! Nu er det imidlertid altid sådan, at man i et sådant øjeblik, træffer den forkerte beslutning, og sådan flygtede vi mod en lade, der præcist lå i den fjendtlige ildlinje. Til alt held skød franskmændene hele tiden mod området omkring fabriksskorstenen; 50 meter kortere og vi havde været midt i ulykken.

Men vi kom også til at grine. En gefreiter gjorde mig opmærksom på en gammel kone, der ikke ret langt fra os havde etableret en noget særegen dækning. To køkkenvaske, derover et tomt fad, skulle beskytte mod granater! Den gamle kone under fadet så komisk ud. Pludseligt et råb ved siden af mig: »Slottet brænder!« Det var ikke helt korrekt, for det var fra fabrikken, at den sorte brandrøg steg op. En varmeovn var blevet åbnet af en granat, dens ild bredt ud i værelset og på den måde var branden opstået. Under den vedvarende artilleri beskydning var det ikke muligt at begynde et slukningsarbejde, og derfor stod fabrikken snart i lys lue. Med knald knækkede tagets skifferplader, ind i mellem eksploderede formentlig geværpatroner, som var efterladt i bygningen. Og pludseligt slog så klare flammer også ud fra slottets sydfløj, hvor pionererne havde indkvartering og messe. Til alt held hold den fjendtlige ild op, så der kunne iværksættes en effektiv brandbekæmpelse. Herigennem blev i det mindste den nordlige fløj, regimentsstabens indkvartering, reddet. Hvad der derudover blev sat i brand af beskydningen, brændte ned. Hele den skønne gamle fabriksbygning blev tilintetgjort.

Tabene var få: 2 pionerer var døde, men ingen derudover kom til skade. Derudover var 102 geværer og omkring 20.000 patruljer brændt. Den aften var Ourscamp tom. Bagagen blev sendt til Sempigny, Regimentsstaben forskød samme nat til regiments skovlejr ved Bailly. kun Leutnant Wulkop blev tilbage med en deling til bevogtning af Ourcamps. I de næste dage var faren glemt. Regimentsstaben tog igen kvarter i slottet, pionererne overtog bagagens rummelige kvarterer, sanitetspersonellet fra II. Bataillon under min føring blev igen forlagt til Ourscamp, mens de øvrige sanitetsinstallationer og bagagen forblev i Sempigny….

Og hvad havde så franskmændene opnået med deres beskydning? Til vores ulempe praktisk taget intet! Men deres egen besiddelser, en dejlig fabrik og et skønt slot, havde de ødelagt, og havde hensat deres egne landsmænd i angst og bæven, som de forbandede højlydt. Og så taler man i dag i Frankrig over de tyske barbarer, der nedbrændte alt og nu må betale for skaderne!

Hugo D. Wittig (1./75) skrev om beskydningen af Ourcamp:

Fronten var rolig, der faldt ikke et skud. Som i dybeste fred, sang fuglene. Egern sprang fra træ til træ, hurtig som tanken.

Et kanonskud bragede. Endnu et, to. Så kom den allerede, denne uhyggelige susen, først ubestemt, så med frygtelig vished. Det gælde os! – som en ubeskrivelig hæslig rovfugl med grådige, blod-takkede kløer, kommer granaten nærmere. Mennesket bliver lille, ubetydelig, ynkelig. Det bukker sig, grebet af rædsel. Så slår den ned et eller andet sted, rasende, rygende, med et frygteligt tryk. Og den af vild rædsel grebne menneske ser sine ødelagte lemmer, sønderrevet, afhugget. Døden træder afgørende nærmere; den synes dog så langt fra livet. Der er der. –

Magtesløse flygtede alle. Ned i kælderen, ud i skoven, Der kommer to; de bære på et eller andet. Forsigtigt, skridt for skridt. Så lægger de langsomt deres byrde på de fugtige, kolde fliser mellem buske. Og den til døde trufne klynker og vånder sig under usigelige smerter, mens i den mugne kælderluft de tavse tanker går mod de mange løfter, livet gav. Alle kinder er blege. Farveløse læber bevæger sig, kindben skælver, tænder klapre. Døden er nær. Her er den. Der er den. Dødens le høster. Den arbejder uhyggeligt planmæssigt og livet ryster som duen for høgens klør. Langt borte knæler tre grædende skikkelser. De vrider hænderne og hæver dem mod himlen. Barmhjertighed, medlidenhed, nåde. –

Røgskyer stiger op, hvidt vejende, men samtidig et billede på resignation og afkald på verden. Himlen er sort og flammer slår ud af åbne vinduer. Slottet og det gamle kloster står i flammer. – Aftenen kom og kanonerne forstummede. Det knitrede og larmede. Stanken hang over det hele.

Knitren stiger. Den stiger op ad glødende huse. Røde dæmoner stiger op fra flammerne, uendeligt store. De puster og funker i natten. Deres varme ånde fylder luften. De bliver voldsommere og voldsommere – fortærer sten og bjælker. Vildere og vildere bliver deres spil. Så ryster et tag, vakler, svinger og styrer med en voldsom lyd i dybet. Flammer stiger vildt mod himlen. Lyst som dagen overalt.

De hjemløse resignerer; de truede frygter stadig. Klosteret og venstre fløj af slottet er tabt. Beboerne i den højre fløj står foran flammerne, som prøver de at dæmme op for ødelæggelsens forløb.

> Slottets midterskib – kaldt »Bjørnen« - står med massive søjler, halvt gotisk, halvt romantisk. Øverst på gavlen sidder en stor, strittende bjørn, der i sine kløer holder våbenskjoldet for slotsherren Saint-Foix. Med sit vælde skulle den beskytte og sikre. Nu forsøgte flammerne at angribe den tunge sandsten, men det lykkedes ikke. Ildguderne blev besejret, branden døde ud.

Også den følgende tid sendte de franske »Demoiselle-batterier« ofte deres hilsen mod Ourschamp, selvom de oftest ramte Oise-engene udenfor landsbyen, så en rømning af stedet ikke længere var nødvendig. Heller ikke den tidligere omtalte Regimentslejr i Ourschamper skoven, forblev i længden forskånet for den fjendtlige artilleriild. den 22. august slog for første gang granater ned. De medførte imidlertid kun ringe skade (3 mand såret), mens de efterfølgende ildoverfald var helt uden resultat.

Vores eget artilleri lod ikke svar vente. Næsten dagligt sendte de granater mod de fjendtlige stillinger, skanse arbejder og trafik længere tilbage, mens fjendtlige lejre og indkvarteringer blev beskudt. På tidspunkter koncentrerede de deres ild mod særlig generende observationsposter, maskingevær- og minekasterstillinger, og opnåede herunder gode resultater. På grund af mangel på ammunition kunne denne beskydning imidlertid ikke altid gennemføres med det nødvendige eftertryk.

Ved siden af det fjendtlige artilleri var det modstandernes minekastere, der sørgede for, at besætningerne i de forreste tyske grave ikke kedede sig. Kalibrene på de opslyngede miner blev hele tiden større, deres virkning stadig mere ødelæggende. Hvor ødelæggende disse kunne være, bevidner en fjendtlig fuldtrækker den 6. maj i et poststade under 11. Kompanie. Posterne blev revet til atomer, og et mere end et meter bredt hul opstod i brystværnet, der først gennem flere dages arbejde kunne lukkes igen. 75'erne gengældte ilden med et stadig større antal minekastere og »Erdmörser«. Blev en af de »tunge kufferter« sendt over, slog kort efter de tyske svar ned derovre, sjældent uden at opnå resultat.

Fra slutningen af marts begyndte den uhyggelige underjordiske krig foran Regimentes front. Den 29. marts gennemførte modstanderen sit første forsøg ved at sprænge Underofficerspost 7 ved 11. Kompanie. Imidlertid lå krateret 20 meter foran målet, men alligevel styrtede dele af vore tunneldækninger sammen, hvor der dog lykkeligvis ikke befandt sig personer. Yderligere sprængninger, som fjenden gennemførte den følgende tid, var uden resultater. Dette skyldtes først og fremmest de forsvarsforanstaltninger, der var gennemført under ledelse af Pioner-Hauptmann Hamel. Flere steder blev der gravet egne tunneler frem for at blive udstyret med omfattende lytteudstyr. På baggrund af mistænkelige lyde, kunne fjendens sprængninger hefter kommes i forkøbet.

I det hele taget sørgede Hanseaterne for, at fjenden ikke fik lejlighed til at gøre noget. Poster observerede ivrigt efter lønnende mål, beskød disse eller gav artilleriet besked, som så herefter overtog opgaven. Herunder gennemførtes en ihærdig patruljering. Disse strejftog, der oftest tilbragte hele natten tæt på fjenden, rekognoscerede alle enkeltheder i den overfor liggende stilling, kastede håndgranater eller sprængladninger ind i den fjendtlige grav, eller fjernede skilte med inskriptioner, opsat af fjenden, hvorpå der var noteret angivelige sejre, eller opfordringer til at indtræde i »den hellige krig« hos modstanderen – for blot at nævne nogle få af fjendens mangfoldige skriverier. Den 29. september lykkedes det en patrulje fra 12. Kompanie med Vizefeldwebel Meier og Gohde og Tabour Grünklee i området syd for Marc-skoven at trænge frem til en fjendtlig lejr i skovkanten af denne skov, og blive her i ryggen på fjenden i 24 timer, for herefter at vende helskindet hjem. Det vil føre for vidt her at beskrive alle de dristige patruljer, som 75'erne gennemførte i Bailly-stillingen. De følgende beretninger giver et fingerpeg om den handlingstrang, der også under stillingskrigen besjælede Bremer Hanseaterne

Eksempelvis traf Leutnant Schmölder fra Maskingeværkompagniet den 3. april 1915 på en dejlig klar tidlig eftermiddag således en højtidelig beslutning om overbringe franskmændene en stabel fotografier med gøren og laden i en orientalsk indrettet tysk fangelejr i nærheden af Berlin [1]).

Vizefeldwebel von Nuys fra 6./75 [2]) beretter om en patrulje den 3. april 1915:

> Ved Bailly var få dage tidligere en marokkaner løbet over, som vi foranledigede til at skrive et brev på arabisk. Dette brev blev mangfoldiggjort og skulle sammen med billeder af tyske fangelejre overbringes til de muhamedanske tropper blandt vore fjender. Vi fremstillede et »majtræ«, hvorpå vi bandt cigaret-dåser med tryksagerne. Desuden medbragte vi yderligere sådanne dåser til at kunne kaste, hver forsynet med lysende røde klude for at pådrage sig opmærksomhed.
>
> Vores patrulje blev anført af Gefreiter Linder; foruden jeg selv deltog også Hans Nise. En anden patrulje på fire mand unde den daværende Gefreiter Ludwig Henkel rykkede frem i det område, hvor jeg en uge tidligere havde oplevet et lille eventyr. De havde placeret deres »majtræ« 100 meter foran den fjendtlige stilling,

[1]) Wünstof lejren for primært indiske krigsfanger (o.A.)

[2]) Fra optegnelser af Vizefeldwebel von Roys (Noys?), som faldt den 4. februar 1919 under kampe i Bremen.

Im Abſchnitt Tracy le Val

März 1915 (von l. n. r.: Lt. Groſſe, † 10. 7. 16, Lt. Meinhold, † Frühjahr 1916, Lt. Kriete, † 20. 2. 17, Oblt. Guſe, † 19. 7. 16, Lt. Müller, Johannes)

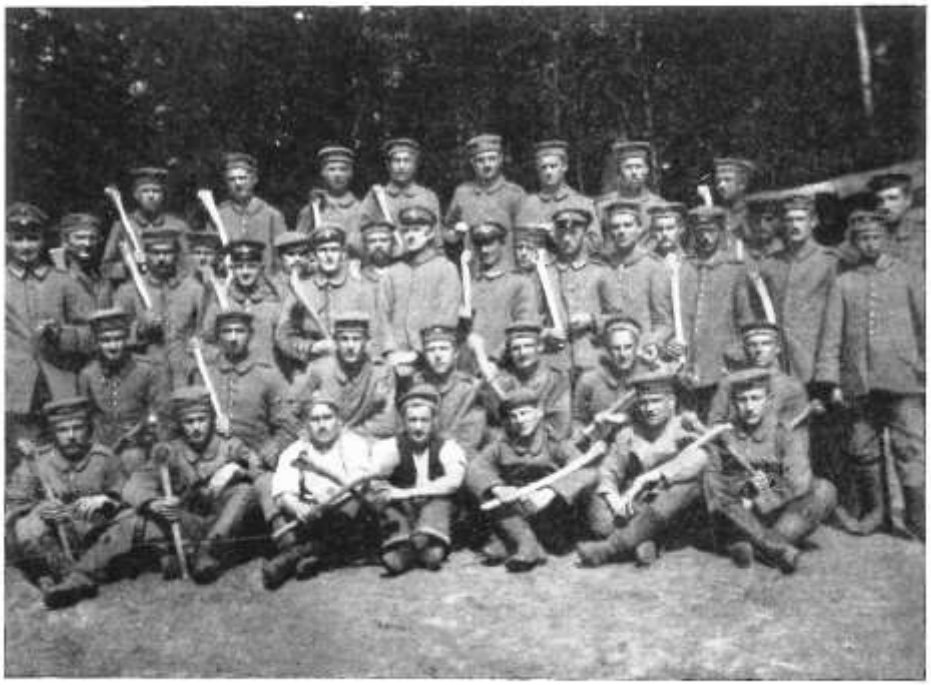

Die 3./75 mit Holzkeulen für den Nahkampf ausgerüſtet (März 1915)

Tracy le Val (Unterabſchnitt D). Drahtverhau beim Ameiſenhügel
(Zeichnung von H. Stegemann)

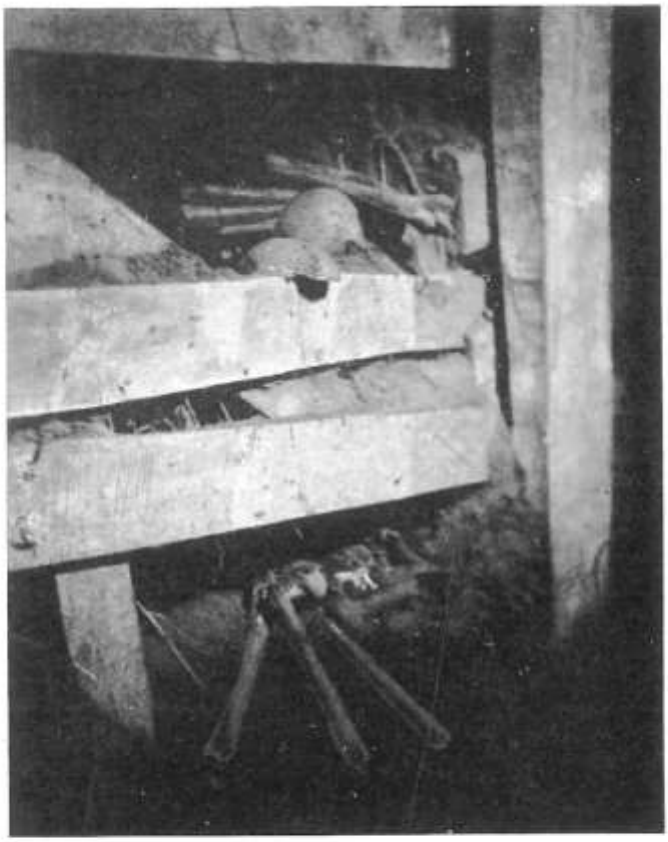

Unterirdiſcher Verbindungsgang durch den Friedhof von Tracy le Val

Sprengung eines franzöſiſchen Minenſtollens am Abend des 7. Mai 1915 bei Tracy le Val (links: Unteroffizier-Poſten VII)

Unteroffizier-Posten VII (Aquarell von A. Weber)

Schutzimpfung (Zeichnung von A. Weber)

Oben links:
Major v. Engelbrechten vor seinem Unterstand im Unterabschnitt D (1915)

Oben rechts:
Hptm. Machatius, Lt. Schmölder, Hptm. Mylius (Sommer 1915)

Nebenstehend:
Der Handgranatenwurfapparat

Maſchinengewehrſtützpunkt im Bau (Lt. Goosmann)

Der Küchenhalteplatz im Unterabſchnitt D

Im Waldlager bei Bailly

Der Regimentsfriedhof

Die Druckerei der Hurrah-Zeitung (am 22. 8. 15 durch Artillerie-Volltreffer zerstört)

„Hurrah!“

Kriegszeitung des Inf.-Regts. „Bremen“.

Preis der Nr. 5 Pfg. Herausgegeben in Deutsch-Bailly. Inserate pro Zeile 5 Pfg.

Nr. 1. Deutsch-Bailly, den 14. November. 1. Jahrgang.

Kameraden!

Nachdem wir nun länger als ein Vierteljahr im gewaltigsten aller weltgeschichtlichen Kriege stehen, hat unser ruhmgewohntes Regiment nach schwerer, an teuer erkauften Erfolgen reicher Zeit im Feindesland einen soweit vorgeschobenen Posten eingenommen, dass ihm damit für den Augenblick ein gewisser Ruhestand gewährleistet ist. Während wir jetzt dank der nimmermüden Fürsorge unseres verehrten Führer eine viel vollkommenere Verpflegung geniessen, als vordem denkbar war, ist zugleich in unseren Reihen der Wunsch nach einer Art geistigen Küchenwagens rege geworden, und weil es für unser Regiment in ernsten wie in heiteren Tagen nie und nirgends ein unüberwindliches Hindernis gegeben hat, so ist es uns nun gelungen, unter dem Schutz gütiger Gönner eine Kriegszeitung zu begründen.

Unser Blatt, das den deutschen Schlacht- und Siegruf als Titel trägt, soll vor Allem eine zuverlässige Berichterstattung der Weltvorgänge enthalten, die auf den amtlichen Telegrammen fusst und unsere Kameraden in den Schützengräben, auf Feldwache und im Lager vor Märchenerzählungen (Kolonnenquatsch) schützt. Ausserdem soll aber eine Unterhaltungsbeilage Beiträge ernsteren und heiteren Inhalts bringen, die sämtlich dem Herzen und Gehirn unserer Regimentskameraden entstammen. Damit die Beilage sich recht reich gestalte, dass sie den Unserigen in der Heimat Freude und Belehrung bringe und uns später in Friedenszeiten die Erinnerungsbilder greifbar nahe rücke, darum fordern wir Euch Kameraden **allesamt**, ohne Ansehen der Charge, zur Mitarbeiterschaft auf! Unterstützt unser gutes Unternehmen! Teilt uns Eure Erlebnisse, Euer Fühlen und Denken, Eure ernsten, Eure ulkigen Einfälle mit! Lasst Eure Blätter in den Zeitungskasten am Baum bei der Pumpe des Regimentslagers befördern und seid gewiss, dass wir Eure Einsendungen mit Vergnügen veröffentlichen, sobald sie in den Rahmen unseres Blattes passen!

Immer noch schwanken die Schaalen der ungeheuren Wage, die nach dem Wert und der Kraft der streitenden Völker über unser aller Geschick entscheiden soll. Wir deutschen Soldaten aber, zumal wir 75er, wollen beweisen, dass nicht nur unsere Glieder, unsere Muskeln und Nerven jedem Feinde gewachsen sind, sondern dass vir auch an Kraft des Geistes und Gemütes unsere Widersacher übertreffen, uns die klare Urteilskraft nicht trüben und unseren Humor nicht rauben lassen.

So werden vir unserer gerechten Sache den Sieg erkämpfen. Dass uns die Zukunft gehöre, stehen vir mit Gott für Kaiser, Volk und Vaterland und geborchen dem Kommando:

Zum Sturm! Seitengewehr pflanzt auf! Marsch, marsch! Hurrah!

Die Mitarbeiterschaft ist Ehrensache und wird nicht honoriert. Die Gesamteinnahme des Zeitungsbezuges soll zur Anschaffung aussergewöhnlicher Speckportionen für unser Regiment verwendet werden. — Da unserer Druckschrift kleine w fehlen, setzen wir alle ein w erfordernden Worte mit v.

Schützengrabenzeitung des Infanterie-Regiments „Bremen“

Hvorfra det senere blev afhentet. Det var den 3. 4. 1915 omkring kl. 22 som vi rykkede ud, to mand med gevær, en mand med skiltene. Det lyse træ lysede en smule op trods mørket, hvorfor vi smurte siderne ind i mudder. Det havde allerede regnet i flere dage så jorden var opblødt og granathullerne fulde af vand. Der var ingen dækningsmuligheder. Vi kom langsomt fremad, mistede hele tiden retningen, og det lille lyskompas fungerede kun dårligt. Efter omkring en time opdagede jeg noget hvidt, gav tegn til de øvrige om at blive liggende og kravlede selv frem. Det var en landevej, som de findes overalt i Frankrig, i samme niveau som markerne. Linder mente, at det var vejen mellem Bailly og Tracy-le-Val og han vidste nu, hvor vi var. Jeg kravlede over vejen som den første, og åndede lette ud på den anden side. Det havde været et farligt øjeblik at være et mørkt punkt på en lys vej. Dertil kom den frygtelige støj, min vandtætte overfrakke havde lavet på cementvejen. Begge de to andre nåede over under mindre støj. Nu arbejdede vi os længere frem, jeg hele tiden forrest, indtil jeg fik et slag på brystet, der kastede mig om på den anden side. Et øjeblik mistede jeg bevidstheden, men så kom jeg til mig selv som et grimt hosteanfald fyldte min mund med en tyk blodstrøm.

Mine kammerater var nu fremme og en af den holdt hånden over min mund, så jeg næsten blev kvalt. Med opbydelse af al viljekraft fik jeg undertrykt hosten, og hviskede til dem, at de skulle lade mig blive tilbage og for guds skyld bringe sig selv i sikkerhed. Det var alligevel ude med mig. Situationen var virkelig kritisk. Vi kunne se mundingsilden fra de kontinuerligt skydende franske poster, hvilket havde hjulpet os med at finde retningen. Mange skud var gået lige hen over os. En af posterne må have opdaget os, for skuddene kom helt ude fra flanken. Lyden af min hosten var også blevet hørt foran os, for vi fik også herfra kraftig ild. Begge de tapre karle ville imidlertid ikke efterlade mig og tak mig afsted. Til min overraskelse opdagede jeg, at jeg stadig kunne bruge begge mine arme, og krøb alene et stykke tilbage til den anden side vejen. Her havde jeg et svaghedsøjeblik og måtte lægge mig på ryggen stærkt pustende. Det ville imidlertid være selvmord at blive, for kuglerne peb omkring os. Mine kammerater trak mig videre uden overhovedet at kende retningen ud over hvad fjendens mundingsild antydede. Jeg krøb nu igen alene, da jeg til venstre opdagede en lille bakke, hvor jeg straks søgte dækning med begge mine kammerater lige bagved.

Her blev vi nogle minutter, hvilket formentlig reddede vores liv, for i mellemtiden var den fjendtlige ild vokset til raseri. Vi rådslog os om retningen, da vi pludselig på himmelen så lysskæret fra en lysraket. Det gav os et lille holdepunkt. Den fjendtlige ild var døet en smule ud, og så vovede vi os frem. Mine kammerater tog mig i midten og vi nåede frem til vores pigtrådshindring, hvor vi i første omgang for vild. Vi råbte til vores post, der fik os ledt på rette vej, og endeligt slap vi igennem. Snart efter lå jeg i en understand, hvor jeg fik førstehjælp… I Feltlazaret 7 i Noyon havde jeg den ære, af den kommanderende general, Exzellenz v. Quast personligt at få overrakt Jernkorset II. Klasse, hvorunder Hans excellence samlede oppegående sårede omkring min seng og holdt en lille tale.

På samme måde skriver den daværende Kompagnichefen for 12. Kompanie, Major a.D. Mylius i sin dagbog den 15. april 1915:

Omkring kl. 21 gik Leutnant Bathe med Unteroffizier Rehn (i mellemtiden forfremmet på grund af tapperhed) og Gefreiter Clauss og Honemeyer ca. 350 meter frem i terrænet foran 1. Deling. De placerede her et tysk og et tyrkisk flag og lagde sig herefter til observation af området fra en i nærheden naturlig grav. Efter et stykke tid kom en to-mands fjendtlig patrulje intetanende imod dem, tydelig i månelyset. Bathe lod dem komme ind på meget kort afstand, og åbnede så en overraskende ild. Patruljen kastede sig ned og besvarede øjeblikkeligt ilden. Ilden var på præcis, at Unteroffizier Kehn herunder blev hårdt såret i overarm og bryst. Bathe forstærkede ilden med det resultat, at begge franskmænd brød sammen og ilden ophørte. Da Kehn havde stærke smerter og ikke kunne gå, bar patruljen ham uhindret tilbage. Leutnant Bathe aflagde mundtlig melding til mig, og herefter kunne jeg til afsked trykke Kehn i hånden. Med besvær erklærede han, at han snart ville være tilbage, og vi havde virkeligt efter forholdsvis kort tid fornøjelsen at se han tilbage ved kompagniet nødtørftig flikket sammen. Fra 1. deling kunne man se, at begge de trufne franskmænd blev bjærget af en større patrulje. Denne aften var der denne aften et større postyr derovre. Man sang, eller rettere brølede Marseillaisen, råbte »*victorie, victoire*«, *Barbaren* osv. og opsendte lyskugler. Måske var vore heldigt gennemførte store fremstød ved Ypres disse dage blevet forvandlet til en fransk sejr…

Om en pinse-patrulje skrev Unteroffizier Forck fra 8. Kompanie følgende i »Hurra-Zeitung« dem 26. 6. 1915:

Det var om natten mellem Pinse-lørdag og Pinse-søndag. Et klart månelys lå over terrænet, hvor man i i klar lys eller som svage omrids kunne genkende huse overfor, pigtrådshindringer og delvist også den fjendtlige grav. Denne nat havde tre underofficerer fra 8. Kompanie, som alle tre allerede var blevet udmærket for særlig tapperhed foran fjenden ved forskellige dristige patruljer, planlagt endnu en patrulje. Den var tænkt iværksat ved midnatstid, men månelyset var stadig alt for kraftig, så man var tvunget til at vente på, månen gik ned.

Endeligt – omkring kl. 0145 – krøb de tre underofficerer Pusch, Schameitat og Schleef vom Pappelposgten frem (se kort side 113**),** hver forsynet med to håndgranater, langsomt frem mod den fjendtlige underofficerspost. Ganske vist kom de høje siv og den nu indtrådte delvise mørke i begyndelsen til gode, men var imidlertid på samme tid en egentlig hindring. Hvem der blot én gang, midt i den mørke nat, over blot en kort strækning, er kravlet frem gennem højt græs eller raps, ved at det er krop umulig at se om en fjende skulle ligge blot ganske få meter væk. Skridt for skridt er det derfor nødvendigt med største koncentration af syn og hørelse.

Fra »Pappelposten« forsøgte vi at støtte patruljen med enkelte skud. Det drejede sig om at holde fjenden i ånde og få dem fra at tænke på patruljer. Erfaringerne havde lært os, at fjenden næsten automatisk svarede på vores skyderier. Larmen fra det spredte skyderi måtte kunne hjælpe patruljen i at komme hurtigere frem i ly af larmen.

Men tiden tik og der var intet at høre fra vores patrulje. Høj, vred tale på den fjendtlige side gjorde os mistænkelige. Det drejede sig vel sagtens kun om en arbejdsgruppe, for i det samme begyndte en hamren og en banken. Der! – et højt, gjaldende smerteskrig, men nej. Det var bag os, omkring landsbygaden i Bailly. Vi skulle altså ikke foreløbig gøre os sorger over vores patrulje. Spændt fortsatte vi med at lytte.

Efterhånden dæmre det og morgen tog til. Hvis patruljen ville udrette noget, måtte det ske nu. Derimod hørte vi en temmelig kraftig og tydelig larm; bjælker blev smidt og stammer rammet ned. Nogle savede med tilsyneladende stor iver materialet på plads. Formodentlig var der ved de franske underofficerspost indsat en rimelig stor arbejdsstyrke. I det mindste kunne forvirringen af stemmer tyde herpå.

Så pludselig: det ene skarpe glimt efter det andet, skingre råb, så igen drønende eksplosioner, der fik jorden til at ryste, opstigende flammer og røgsøjler. Håndgranaterne var kastet. - - - Og der kom allerede de tre underofficerer i strakt galop tilbage mod »Pappelposten«. Først nu starter den ved sådanne lejlighed sædvanlige geværild fra fjenden. Efter deres egne oplysninger, havde hver af de tre udset sig et skydeskår i underofficersposten, og havde lagt sig til at lytte. Da så et nyt arbejdshold var dukket op, havde de hurtigt kastet deres seks bomber, for herefter så hurtigt som muligt at løbe tilbage meget tæt forbi en fransk lyttepost.

Klokken var 0345. Frem til kl. 5 observerede vi fra »Pappelposten« mod virkningen. Fjenden skød fortsat af og til, men fra den fjendtlige underofficerspost var der ingen af os, der kunne observerer mundingsglimt, uanset hvor koncentreret vi kikkede gennem periskop eller fra en sappe. Derimod kastede fjenden en ny dækning op. Det var alles opfattelse, at håndgranaterne havde gjort ødelæggende skader og vel også havde kostet mange menneskeliv. At de seks håndgranater havde forårsaget otte tydelige eksplosioner tydede på, at også et ammunitionslager eller noget tilsvarende var blevet ødelagt.

En herlig sol steg op over Bailly og indvarslede en en vidunderlig Pinsedag, der var begyndt med en succesfuld og godt gennemført patrulje.

Endeligt er der beretningen om en patrulje fra 8. Kompanie, der under kommando af Gefreiter Ludwig fandt sted ved Bailly mod slutningen af juni 1915. H. Ludwig skriver:

Lemberg, dette hårdt omkæmpede sted, igen på østrigernes hænder! Da denne nyhed nåede Regimentet og formidledes til kamptropperne, førte det at vi patruljekæmper traf beslutning om, at denne vores forbundsfælles store sejr, også skulle bringe glæde hos vores modstander. Der blev hurtigt fremskaffet to meter hvidt lærred, hvorpå vores kære kammerat Cony Kohlfs på fransk med den skønneste håndskrift på den kridhvide flade skrev, hvad der havde stået i ekstraudgaven af vores »Hurrah« avis:

Anden Østrigske Arme
har generobret Lemberg!

Med disse ord præget på skiltet, begav kammerat Max Kämsch og jeg os på vej gennem den mørke nat fra »Pappelposten« foran højre fløj af vores kompagnistilling. En konstant silende regn gjorde det meget lettere for os. Det drejede sig om at sætte dette skilt så tæt under næserne på franskmændene som muligt, og derfor måtte vi forsøge at komme så tæt som muligt på den franske pigtråd. Krybende på maven lykkedes dette fortræffeligt. Til højre for os kunne vi skimte et fjendtligt poststade, der med disse dårlige vejrforhold følte sig så sikker, at han røg på en cigaret. Med regelmæssig mellemrum sugede han, tilsyneladende med stort velbehag, af dette nødvendige krigsmateriel, hvor med samme regelmæssig mellemrum, gløden lyste hans ansigt op. Ugeneret kunne vi udfører vores opgave og gå oprejst tilbage til vores stilling, velbeholdent, men gennemblødt til skinnet.

Hvor ubehageligt denne omfattende kampaktivitet fra Regiment »Bremen« var for modstanderen, viser udsagn fra de talrige overløbere, der frivilligt kom over til os gennem linjerne. Det var næsten alle Turkos, hvoraf tre bataljoner lå overfor os.

3. Maschinengewehr-Kompanie ved Soissons

Fra begyndelsen af januar til begyndelsen af juni 1915 blev et af Regimentets kompagnier afgivet til en anden troppeenhed. Den 8. januar blev Maskingeværkompagniet under Hauptmann Machatius afgivet til III. Armeekorps til deltagelse i salget ved Soissons. Over dets indsats skriver en af deltagerne, den dengang Vizefeldwebel E. Schmölder i et vellykket stemningsbillede:

I januar 1915 lå vi i stilling mellem Tracy-le-Val og Bailly ved Noyon, hvor vi i rammerne på vores Regimentsafsnit, arbejdede på krigsteknisk fuldkomne MG-stillinger. Sammenlignet med senere tider, nød vi en nogenlunde fredfyldt tilværelse. Men som det så ofte kommer: »Livets ublandet glæde blev ikke delt af nogen dødelig«. Således nåedes os også en dag de endnu ubekræftede »paroler« - Regimentets M.G.K. skulle sandsynligvis trækkes ud. Naturligvis nu, hvor understandene for størstedelen var færdige, og der kunne begyndes på »den indvendige indretning«; netop nu skulle vi rømme marken for andre? Det var jo umuligt. Udelukket! Ude til venstre kunne vi hører den fjerne buldren. Ved nattetide lyste svage skær op gennem træerne i Tracy-le-Val skoven, men uden på tydelig vis at markerer et bestemt afsnit i horisonten. Det måtte være et eller andet sted ved Soissons, og et eller andet sted måtte der der, stadig være »rigtig krig«. Det krævede blot en smule kombinering for at finde det rette sammenhæng.

På den måde så vi os derfor i slutningen af den første uge af januar feltmæssigt trådt an med mandskab, heste og vogne i Pontoise, i Pontoise stik øst for den berømte Sempigny, med næsen i retning af Soissons.

Selvom knoglerne var »gamle i gårde«, var de også, skal vi sige rustne, efter tilværelsen i skyttegravene, og det tog et stykke tid, før de igen havde fået deres smidighed. Men det gjorde godt, dette marcheren. Jeg kunne mærke på folkene, at det var en fornøjelse for dem. – 11. januar var en skøn, solrig dag, og marchsangene lød friske, næsten fornøjelige. Vores tur gik over Cuts, Blérancourt, St. Aubin til Coucy-le-Château, som omkring middagstid dukkede op for vore blikke, venlig bestrålet af solen. Forbløffet kikkede jeg på dette syn: landsbyen lå fredeligt på sin lille borghøj omkring dens imponerende massive borg, der som en kæmpe høne samlede de små huse omkring sig, mens den nærliggende kanontorden, understregede det modsatte og viste os vej mod målet. Selvom det kun var en vintersol, der så forskelligt skinnede over krig og fred, og endnu var for svag til at varme kroppen, var alene dens tilstedeværelse tilstrækkelig til at opfriske ånden: man levede stadig. Hvad ville de næste få dage bringe?

Der blev holdt rast på åben gade, og med sædvanlig perfektion svang køkkenchefen sin øse: et »slag« ned i kedlen og over på låget. Til sidst blev der brudt op, og på den store hærvej gik det skarpt mod syd direkte mod Soissons, der immer hen stadig lå 20 kilometer i luftlinje væk fra Coucy. Nu fik vi målet at vide for vores færd: Terny Sorny. To timer efter middagshvilet var de 10 kilometer til Terny Sorny tilbagelagt, og her hed det: lad os bygge hus (Se skitse XXX-382)

Himlen havde igen lukket sig og det regnede, hvad i denne årstid her hyppigt skulle forekomme. Landsbygaden var dækket af så fin suppe, som enhver tysk chokoladefabrikant ville have været stolte af. Hver eneste lille plads var optaget af tropper af enhver art, og specielt talrig var artilleriet, hvilket til en hvis grad beroligede mig. Rygterne svirrede overalt over, hvilken enorm artilleristyrke, der her var trukket sammen.

Hen under aften blev vi delingsfører kaldt til kompagniføreren: »Mine herrer, vi ligger her i beredskab. I aften kl. 23 er kompagniet klar til udrykning i Stormpakning. I morgen kl. 11 præcis begynder stormen på den fjendtlige linje. Yderligere befaling følger. Jeg takker Dem, mine Herrer!«

Den 11. januar 1915 kl. 23 præcis stod Kompagniet på den befalede plads i den sydlige udkant af landsbyen Terny. Delingerne havde givet meldinger og marchen begyndte. Kompagniets kampstyrke var på 6 maskingeværer. Vejret var os gunstig. Stjernerne blinkede koldt fra himlen, og de store poppel træer, karakteristisk for enhver fransk landevej af betydning, strakt sig som truende fingre mod himmelen. Tavse travede skytterne bag deres køretøjer, der højt rumlede. Vores eget artilleri havde næsten indstillet deres ild, og igen kunne vi hører nedslagene af de fjendtlige granater eller i de fjerne se lynene fra de eksploderende shrapnels. Vi arbejdede os tættere og tættere på fronten, og efter knap en time blev der gjort holdt. Alle kommandoer blev givet med afdæmpet stemme, og vi følte os alle en fingerspids fra fjenden. Vi stod ved et vejkryds: Terny – Soissons og Leury – Clamecy. Fra køretøj til køretøj blev ordren lavmælt givet videre: »Geværer fri til venstre«. Som et urværk blev ordren udført. Kort hvilepause. Jeg tog afsked med min skimmel Hans. De sidste ordre blev udstedt, frem for alt fik vi nærmere at vide om kampsituationen: Fjenden besatte så gunstig en stilling, at han gennem direkte observation og gennem kraftig venstre flankerende artilleri, der delvist virkede skråt fra venstre, var i stand til alvorligt at ryste den tyske linje. Et angreb med Grenadier-Regiment 8, til højre med forbindelse til I./85 under Major Hagedorn, med M.G.K. underlagt, skulle fjenden kastes fra højderne ned i Aisne dalen mod Soissons.

I løbet af de sidste uger havde tabene ved Regimenterne i dette afsnit været at betegne som betydelige. Hårdest havde Grenadier-Regiment 8 lidt, men havde holdt stillingen. Kompagniet blev indsat til venstre for vejen: Tre delinger med hver to geværer: 1. Deling under Vizefeldwebel Schmölder, 2. Deling under Leutnant d.R. Schulze, 3. Deling under Offizierstellvertreter Graupmann. Vi kæmpede som del af I. Bataillon, I.R.

85, og skulle følge fjerde linje, men samtidig kl. 24. Kl. 23 blev alle ure stillet, og kl. 24 skulle stormen starte på tegn fra en trillefløjte. Kompagniet skulle følge hurtigst muligt og efter stormen holde de nye 1. og 2. linje.

Vi begyndte nu fremrykning til fods og marcherede yderligere 1.500 meter, da vi pludseligt standsede. Vi var i målet. Fordeling af delinger og våben blev gennemført, skanseværktøj gjort klar. Inden daggry skulle alle være forsvundet fra jordens overflade. Bag os i det fjerne kunne vi endnu hører lyden af køretøjer, der forsøgte at nå deres indkvarteringer. Nu stod vi, henvist til os selv, i storm udgangsstillingen. Skanseværktøjet blev pakket ud og den hårde jord bearbejdet. Tusinder af tyske krigere foran, ved siden af og bag os skovlede med samme mål: at komme ned i jorden inden daggry den 12. januar. Det tyske artilleri blev noget livligere. Strøild på og bag den fjendtlige linje i form af shrapnels, granater og granater med forsinkelser overdøvede støjen fra skansningen. Også hos fjenden blev det livligere. Han syntes foruroliget, og det var mest shrapnels, der generede os. Der var sårede blandt infanteriet, og jeg hørte det rørende råb fra en, der var ramt af shrapnels: »Kære folk, bring mig væk«. Der var en lettere såret i nærheden. Så pludselig et skarpt lys 300 meter væk og 30-40 meter over jorden. Lynhurtigt havde pludseligt hundreder af tyske kriger kastet sig faldt ned på jorden: sådan lugtede altså her den franske jord! Langsomt trak de franske lyskugler deres baner drevet af vinden. Båret af deres silkefaldskærme sendte de deres lys som en slange over jorden. Blev vi opdaget? Havde fjenden bemærket noget? Tre minutter kan det have taget, så forsvandt forræderiet, overvundet af den franske nat. Hastigt gik arbejdet videre. Klokken var allerede 0330, og reservens linje i hele deres imponerende sammensætning, var dårligt nået to spadestik ned. Kun 2½ time skilte os fra det første morgenlys. Spader og hakker blev brugt uophørlig. Igen og igen gloede franskmændene med deres magnesiumlys, igen og igen måtte stormtropperne bøje sig i afsindig raseri. Sveden løb denne vinter af de kampprøvedes ansigter, som var det den hedeste sommer, og så endeligt kom øjeblikket: vi nåede det. Badet i sved sank vi sammen i de vådkolde stormgrave. Man indrettede sig »bekvemmeligt«. Jeg tænkte på min dejlige understrand i Tracy-le-Val og gjorde mine sammenligninger.

Så lysnede det over horisonten tidligt på morgenen den 12. januar. Dagen var begyndt, Vi kunne genkende omridset af vores fire spadestik dybe grav og kikkede på de overtrætte, men fortrøstningsfulde ansigter.

Jeg kikkede over kanten af graven. Landet var fladt. Her lå ingen stormtropper. En let tåge havde bredt sig over terrænet, og blot synet af den grå dag fremkaldte gåsehud. Kl. 7 blev urene stillet for første gang. Tidspunktet blev sendt fra mand til mand, fra linje til linje. Med bøjede knæ sad vi nu i vores smalle grave, mens spændingen steg som tiden gik. Klokken blev 0730, da, startet af et tysk signalbatteri, en helvedesild fra mere end 40 tyske batterier brød løs, som vi dengang i en så kompakt form aldrig havde oplevet. Lette og tunge kalibre slyngede uophørligt stål og bly en masse mod fjenden. Vores forbavselse var stor. Det havde vi ikke regnet med! Jeg må indrømme, at stemningen steg yderligere. Feltkanoner og haubitser konkurrerede, og de store granater fra 21-cm haubitserne syntes at have svært ved at nå gennem luften. Men de kom igennem, og med majestætiske hammerslag viste de franskmændene, hvad de havde medbragt fra Tyskland. Ekkoer svarede igen fra de stærkt bevoksede skråninger bag fjenden, foran hvis hovedryg vi lå, og snart var skovkant overfor os forsvundet i tæt røg fra de eksploderende granater. Mine brave og fra starten optimistisk kammerater godtede sig. Franskmændene svarede ikke igen. Tiden gik videre, time efter time fortsatte den vilde trommeild, den første under krigen, en tysk opfindelse! Det bliver kl. 11 og urene bliver en sidste gang synkroniseret. Så rykker tidspunktet nærmere, hvor stormen bryder løs, kl. 1145. Jeg tog uret i hånden og fulgte viserne. Jeg vil ikke lyve – alvorlige tanker gik gennem mit sind og mangen et syn passerede mit indre øje. Livet knyttede sig i dette øjeblik endnu engang sammen, en elementær kamp fuld af indre kraft. Det er ikke tegn på fejhed når pligtmennesket og følelsesmennesket, i de sidste minutter inden mulighed for død, udkæmpet sin sidste kamp, og deri ligger den primære tragedie: alle faldne sønner oplever ikke den ærefulde sejr for deres våben i det slag, hvori de kæmpede i forreste linje, også hvis det »kun« var et forsvarsslag. Dengang sad jeg fem minutter i 12 med uret i hånden og fulgte bogstaveligt med øjnene det, der kunne være de sidste øjeblikke i mit liv. Der skete en forandring i mig. Det kropslige svandt ind, noget andet overtog. Jeg blev fri for indre spændinger. Jeg elsker kontraster og kikker endnu engang over kanten af graven. Samme billede som ved daggry; overalt åben mark, øde og tom. Hvordan vil den være om få øjeblikke? - - -

Så lyder fløjten fra højre, fra retning af vejen. Mange gange bliver det gentaget, og i næste øjeblik står jeg på kanten af graven, uden længere at have kontrol over mig selv. Mange hundreder, tusinder i yderligere rækker, styrter allerede frem mod fjenden. Sejrsbeviste Hurra flyver gennem luften og høres overalt. Blankblå lyner de påsatte bajonetter i dagslyset denne grå januardag, udråbstegn af stål i retning Soissons! I næste sekund bliver vi overøset af fjendens kugleregn – »Gælder dig mig eller gælder det dig?« – Foran mig, ved siden af mig og bag mig styrter de tavse eller klagende, døde eller såret til jorden. Med geværmundingen i retning af den evig forhadte dødsfjende, stormer hovedmassen sejrsbevist og ubekymret efter første linje 200 meter foran os. Stønnende slæber folkene deres materiel over den opblødte, mudrede jord, hen over grave og grøfter. Også vi når den første fjendegrav og puster ud. De første kolonner af fanger, omkring 1000 mand, føres gennem vores linje bagud; Rødbukser med blå jakker, et billede som for hundred år siden, måske. Vi styrter videre og lige foran kanten på plateauet, i den tredje fjendtlige reservestilling, bliver stormen efter en time på ordre indstillet. Maskingeværerne bliver i hast sat i stilling, og endeligt kommer også vi til anvendelse. Den hastigt flygtende fjende blev beskudt fra ryggen både til højre og venstre for vejen, i det omfang, de stadig kunne løbe og ikke allerede var strakt til jorden. Efter få minutter var de forsvundet i skovområderne på bakke-

skråningen. Den fjendtlige ild blev svagere, og også vi bliver igen rolige. Vi samler enhederne. Nye stillinger indtages. Maskingeværerne blev trukket langt fra hinanden, dels i første, dels i anden linje.

Eftermiddagen forløb relativt roligt. Også artilleriet beroligede sig. Fjenden indsatte modangreb, der uden besvær blev afvist. Aftenen brød frem. Stjernerne stod kolde og klare på himmelen. Jeg inspicerede begge mine M.G., hvorved der stod dobbeltposter. Omkring midnat gennemførte fjenden gentagende rasende modangreb langs hele fronten, især mod venstre fløj af vores bataljonsafsnit, der alle kunne afvises.

Så blev det søndag den 13. januar. Denne dag var udset til at være hviledag. Vore folk sov en god søvn og samlede nye kræfter til mandagen, hovedkampdagen. Jeg gennemførte en rekognoscering på venstre fløj af vores afsnit, og forsøgte at bane mig vej gennem forladte grave, hvor jeg så hurtigt sank i mudder til livet. Til sidst nåede jeg venstre fløjgevær, og så lige bag os et lille skovstykke på en lille bakke. Sammen med min ordonnans undersøgte jeg skoven, som fjenden havde udbygget som en lille fæstning. Hvilket billede var der ikke her for vore øjne: graven halvt fyldt med døde franskmænd, delvist allerede sunket ned i mudderet. Jeg måtte springe over hobe eller træde på dem. Jeg ilede tilbage forfulgt at råb om hjælp fra enkelte endnu levende sårede blandt de hundreder af døde. Jeg hørte senere, at de tiloversblevne fik den nødvendige hjælp fra tyske sanitetsfolk.

Og endnu engang blev det nat. En nat med skarpeste vagtsomhed. Og alligevel var vores sanitetspersonel opofrende og utrættelig i gang med deres arbejde med fra det store kampområde at bringe sårede fra to nationer i sikkerhed. Så blev det roligt i området. Natten gik uden kampe og en ny dag gryede over den kæmpende menneskehed. Under den førte storm var to M.G. fra 3. Deling sat ud af drift på grund af skader, og forsvandt tilbage til Clamecy. De fire resterende våben, kompagniet disponerede over, blev på ordre samlet. Deres hovedopgave blev nu landevejen. Kun langsomt, gennem flere timer, kunne ordren efterkommes, da de tunge våben med de 25 kg tunge patrontasker, måtte slæbes til det befalede samlepunkt gennem de efterhånden bundløse grave. Da våbnene endeligt stod i den nye stilling, fik vi omkring kl. 12 ordre til, at der kl. 0315 på ny skulle angribes, og fjenden fuldstændig trænges de 3½ kilometer tilbage til Soissons. Samtidig fik vi at vide, at Kejseren opholdt sig i Terny Sorny, for herfra at afvente det videre forløb at de hidtidig succesfulde slag. Et haubits-batteri fik til opgave, om muligt at ødelægge vej barrikaderne. Stille og tydeligt langsomt kom granaterne, indtil de med et uhyggeligt sus passerede lige hen over vore hoveder for med temperede brandrør at eksploderer 10 meter foran os. Skud fulgte skud og vi trykkede os dybere ned i graven langs vejen, men barrikaden blev stående. Så rykkede det næste stormtidspunkt nærmere. Pludseligt så vi en ældre herre med et langt hvidt skæg stå i fuld generalsuniform 15 meter bag os lænet op ad et gammelt vejtræ. Det var Generaloberst v. Eichhorn [1]), der som chef for den berømte Grenadier-Regiment 8 med egne øjne ville se sit regiments indsats denne ærens dag.

Efter trekvarters artilleriforberedelse fik vi kl. 1315 for anden gang til storm under overværelse af den tyske kejser. Bag den første barrikade overgiver 4-6 mand sig uden kamp, bag den anden ligger enkelte døde, ramt af ilden fra haubitserne. Især til venstre for vejen gik tropperne frem i en energisk storm i retning af skoven, drevet af en uimodståelig trang. Maskingeværerne kunne dårligt følge med, men var fortsat lige bag den første angrebsbølge. Fjenden forsvarer sig rasende, og hans infanteriild bliver kraftigere og kraftigere, og koster store tab i vore rækker af infanteri. Så går angrebet til venstre for vejen pludseligt i stå. Vi kan se hvordan infanteriet kaster sig ned, i første omgang for at undgå den rasende ild fra modstanderen 400 meter væk, men så for langsomt at arbejde sig frem. Råbene bliver højere: maskingevær til venstre i skovkanten, bekæmp! Imidlertid havde Hauptmann Machatius for længst overskuet situationen, og i alt hast indsat 1. deling fra knælende stilling. På en gang begynder geværerne deres skydning på det bedst mulige psykologiske tidspunkt, et sådant våben kan opnå, og mange tusinde skud der fløj om ørene på fjenden, forvandlede hurtigt situationen til vores fordel. I dette øjeblik skyldtes hele angrebets succes vores kompagni, vores kompagnifører og det pålidelige mandskab. Vi kan se dusinvis af franskmænd falde bagover med smerte i ansigterne. Våbnene falder. Det skarpt observerende infanteri har ikke undgået at se udviklingen, og går igen frem i storm, og kan snart sætte spidsen af deres bajonetter for brystet af fjenden i skovkanten. Denne overgiver sig dog.

Så var det sket. Værket var fuldbragt!

Stormen gik videre, dog uden at finde egentlig modstand. Fjenden flygtede over hele linjen foran os, og vi kunne med vores tunge våben kun langsomt følge efter. Vejen går mere og mere nedad, delvist i stejle sving, mod dalen og Soissons, og efter yderligere en times anstrengende løb har vi nået vores ønskers mål: kanten på Soissons-dalen. En del af vore våben blev sat i stilling på en bakke med den tætte skov i ryggen, og sendte herfra et par bånd godt sigtet skud mod den flygtende fjende, der på den lange afstand dårligt kunne erkendes. I den langsomt begyndende aftenskumring på Soissons forstand i hele sin udbredelse for vore fødder.

»Dagen var varm og slaget blodig« fik gennem mine tanker, da jeg var kommet mig lidt. 100 meter til venstre for mit kommandostade lå et hus. Jeg gik derhen og fandt her min kompagnifører, der her havde opslået sin kommandostation. Vi fandt dette en smule uhyggelig. Dette »slot« var som om søndagen under den store fremrykning i 1914. Alligevel blev der grinet af mig. Der blev her fundet mange, mange hundrede flasker kostbar, gammel Burgunder og ærligt fordelt! Alligevel den store gensynsglæde efter en hård dag. Jeg

[1]) Senere myrdet i Kiew.

aflagde melding og stemningen blev meget alvorligt, da det kom til vores kompagnis tab. Endnu engang var det de bedste, der måtte lade livet. Til deres ære skal navne på disse tapre angives her: Ernst Graupmann, Offizierstellvertreter; Karl Buschmann, Wehrmann; og yderligere to, hvis navne det ikke har været mig muligt at fastslå.

Jeres offerdød vil aldrig blive glemt!

Aftenen faldt fredeligt og stille over os. Intet forstyrrende skud ødelagde stemningen. Frigjort fra deres kampopgave, skansede tropperne foran den i mørke forsvindende Soissons. En stærk sikring var lagt langt frem, til kanten af Aisne, og beskyttede os mod natlige overraskelser. Da M.G.'erne var sat i stilling, gik alle til ro, mens kun poster holdt skarpt vagt. Også jeg havde med min ordonnans fået mig anbragt i et stort hul i skråningen. Så træt, men også så taknemmelig mod himlen, så inderlig tilfreds, har jeg sjældent hvilt i fjendeland som efter den hårde, men opmuntrende januarstorm ved Soissons!

10./75 ved Moulin-sous-Touvent

Den 5. juni blev 10. Kompanie, Regiment »Bremen« afkommanderet til 18. Infanterie-Division for at deltage i generobringen af den delvist tabte stilling Füsilier-Regiment 86 ved Moulin-sous-Touvent. Herom skriver Oberstabsarzt a.D. Dr. Wiemioroski:

Jeg var i begyndelsen af juni 1915 netop tilkommanderet Feldlazaret 5, IX Armeekorps, der sammen med 18. Divisions stab var placeret i Blérancourt, omkring 8 kilometer nord for Moulin-sous-Touvent. Vi fik at vide, at franskmændene de sidste dage havde været meget urolige, og man skulle endda have erkendt tydelige tegn på et mere alvorligt forestående angreb. Tilsyneladende tillagde man først sent en betydning i disse alarmmeddelelser. Dette kan jeg med sikkerhed hævde, set fra et sanitetsmæssigt synspunkt. Vores feltlazaret, det eneste aktivt indsatte, var delt. Halvdelen lå som hovedforbindeplads i le Mesnil, mens resten lå som feltlazaret i Blérancourt. At vi ikke var tilstrækkelig til behandling af sårede i forbindelse med en større kampdag, havde jeg straks efter min inspektion af lazarettet meddelt både cheflægen og divisionslægen, men havde i den forbindelse fået meddelt, at der militært set ikke blev forventet større begivenheder i dette område.

I mellemtiden blev tegnene på et forestående angreb i løbet af den 5. juni så tydelige – om aftenen en væsentlig stigning i artilleri – at man alarmerede de disponible reserver under IX. Armeekorps, herunder 10. Kompanie I.R. 75, der sammen med 7./89 og med 3. og 4./90 var sammensat i en bataljon. 10./75 var under kommando af Oberleutnant d.R. Opitz. Sidst på aftenen blev bataljonen trukket frem til Nampcel.

Bag fronten lyder tingene anderledes end langs fronten. Lyden af det samlede artilleri lyder på afstand farligere, end det gør for tropperne i afsnittet. På den måde gik de vildeste rygter gennem Blérancourt i natten til den 6. juni. At imidlertid et eller andet var under opsejling, så vi om morgenen den 6. 6. på de udfordrende miner på indbyggerne, som med utålmodighed ventede på udgangen af det gennembrudsforsøg, de uden tvivl kendte til. De franske indbyggeres arrogance steg, som det om formiddagen den 6. kom nyheder om, at franskmændene virkeligt var brudt igennem ved Moulin-sous-Touvent. Nej, så slemt var det heller ikke - - mere korrekt havde det fjendtlige angreb opnået et lokalt indbrud på under en bataljonsbredde ved Füsilier-Regiment 86, men allerede bragt til standsning. Allerede ved middagstid fik 17. Divisions bataljoner, hvortil også hørte 10. Kompanie, ordre til at rense indbrudsstedet. Som bataljonsreserve havde 10. Kompanie i første omgang en særlig opgave; de skulle fastslå, hvorvidt 3. Batterie, F.A.R. 45, der havde været langt fremskudt, var blevet erobret af fjenden. Da det heldigvis ikke var tilfældet, blev de totalt udmattede artilleriester genforsynet med ammunition, og satte det i stand til endnu gang at åbne ild. Herefter rykkede 10. Kompanie frem mod indbrudsstedet sammen med et kompagni fra IR 31. Herunder blev Feldwebelleutnant Ritter, en af de tre delingsfører, såret af et skud i underbenet. Han blev indleveret til feltlazarettet i Blérancourt, hvor jeg kunne tage mig af ham. Som det normalt sker ved denne type aktion, blev 10./75 angreb gennemført opdelt i de tre delinger under samlet kommando af kompagniføreren. Kl. 1830 blev et mistet batteri generobret af Deling Leutnant Gosch. Kanonerne var ladt tilbage af franskmændene. Batterie-føreren blev fundet med halsen skåret over. De farvedes arbejde.

Desværre havde 10. Kompanie ikke ubetydelige tab [1]), som overhovedet hele kamphandlingen for os havde været dyr i tab. I min dagbog er der optegnelser om, at der fra den 6. til 20. juni 1915 passerede 2.515 sårede gennem vores feltlazaret, som jo lå i brændpunktet af sanitetstjenesten. Hvor mange lå der desuden fremme, uden længere at have behov for hjælp! Og dertil ankom så ved vores tropper endnu en ubehagelig gæst: dysenteri, der ramte mange krigere og yderligere svækkede vores kampkraft. Også kompagnifører for 10./75, Oberleutnant Opitz, blev med dysenteri indbragt til mit lazaret om natten mellem 15. og 16. juni; Han havde ikke villet forlade sit kompagni før alt var bragt i orden.

Og hvad stod der i hærberetningen: »Ved Moulin-sous-Touvent blev et fransk angreb allerede bragt til standsning i forreste linje; kun på et sted trængte franskmændene ind i den forreste grav. På dette punkt kæm-

[1]) Faldne: Leutnant Gotsch, 41 underofficerer og mand.

pes der stadig«. Hvilket resultat mon amatørstrategerne derhjemme har fået ud af en sådan melding, uden naturligvis at kunne forestille sig, hvad det hele drejede sig om. En såret fransk kaptajn fortalte mig på feltlazarettet, at franskmændene ville være trængt igennem, hvis de franske reserver mere energisk var stødt frem. Imidlertid syntes luften at være gået ud af de franske reserver, da de stødte ind i de fire kompagnier fra 17. Division. Nå ja, franskmændene kom også senere tit til kort, når de forsøgte at bide sig fast i 17. Division.

Først den 10. juli returnerede 10. Kompanie til Regimentet. For at opfylde efter dens tab måtte bataljonerne afgive 59 underofficerer og mænd.

Infanterie-Regiment 75 ved Bailly

Med den relativt ringe kampaktivitet i Infanterie-Regiment Bremens afsnit langs Oise, kunne der rettes støre opmærksomhed på en yderligere udbygning af stillingen. Dette var allerede af den grund nødvendig, at man måtte finde beskyttelse mod den stadig kraftigere fjendtlige artilleri- og minekaster beskydning. Den hidtidige taktiske opfattelse betød en stærkest mulig besat forreste grav, og understrande måtte derfor tilsvarende være hyppigst her. På grund af krigserfaringerne blev placeringen af kompagniet i den forreste stilling efterhånden i stedet organiseret i dybden. Måned efter måned blev flere og flere kræfter trukket ud af den forreste grav og i stedet placeret i bagved liggende grave, støttepunkter og flankeringsanlæg. Skridt for skridt udviklede sig »dyb-

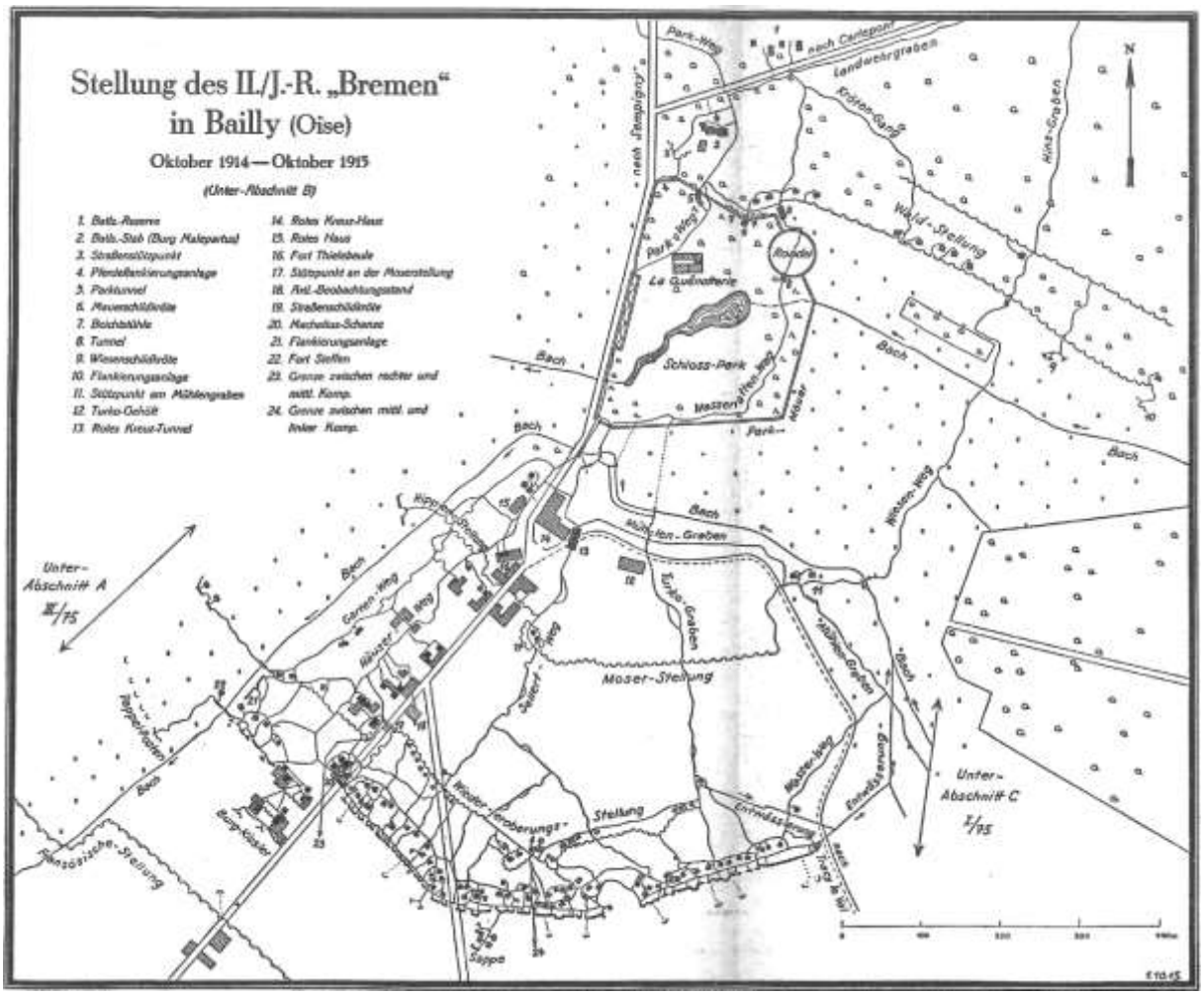

de zonen«. Ved et fjendtligt angreb skulle posterne i den forreste grav straks forstærkes af enheder, placeret i »Beboelsesgraven« [*Wohngraben*]. Enhver fjende, der var trængt ind i stillingen, skulle øjeblikkeligt igen kastes ud gennem et selvstændigt »modstød« fra »generobringsgraven«. Denne taktiske omstilling krævede mange nye anlæg og ændringer i de eksisterende. Der måtte stilles stadig større krav til arbejdsindsatsen, hvis formål først for alvor gik op for folkene da den franske artilleri efterhånden også begyndte at indsætte tunge kalibre. Understrande blev væsentligt forstærkede og øget i antal. Yderligere stillingsgrave bagud og nye forbindelsesgrave gravet eller bygget oven på sumpede områder. Foruden den forreste stilling, blev der langs sydkanten af Ourscamper skoven gravet en anden stilling, forbundet gennem talrige løbegrave med den forreste stilling, afsnitsreservens placering og regimentslejren. Det nødvendige træ til arbejdet blev primært hentet i Ourschamp skoven, hvor der herskede stor skoveri aktiviteter. Alt andet blev rekvireret eller gennem hårdt arbejde fremskaffet fra pionerdepotet i Carlepont.

Som tidligere nævnt var stillingen blevet opdelt i tre bataljonsafsnit (A, B og C) mellem Oise til kort før Tracy-le-Val. Kortskitsen ovenfor giver en oversigt over Bailly-stillingen – Underafsnit B – gennem åben terræn. De to andre bataljonsafsnit i skoven var opbygget på en tilsvarende måde.

For rettidigt at opdage enhver fjendtlig fremtrængen, var der overalt foran stillingen skudt poststader frem. Deres placeringer havde været forkert, hvis posterne herfra intet havde kunnet se. På den anden side måtte posterne ikke være uden dækningsmulighed for den fjendtlige beskydning. At det ikke altid var let at få begge disse forudsætninger til at lykkes, skildre Leutnant d.R. Meinhold på humoristisk måde gennem følgende vers:

Der Postenstand

In der Stellung bei Bailly (Zeichnung von A. Weber)

Nützlich sind die Postenstände,
Die vor'm Graben im Geläne
Uns'ren Postenangewiesen. –
Falls die Feinde darauf schießen,
Soll man hier auch Deckung schaffen,
Weil die Feinde dann verpassen,
Ihrer bösen Tat zum Lohn
Nutzlos ihre Munition.

Hörte manchmal auch Gehuste,
Woraus man wohl schließen mußte,
Daß Patrouillen reichlich frech sind
Und es besser, wenn die weg find.
Zwar der Posten in dem Graben
War verhindert, jene Graben,

Die zum Glück ihm angeboren,
Nämlich seine Augen, Ohren
Auszunutzen, weil gedeckt
In der Stellung er verstreckt.
Sicher gegen Bombensplitter,
Gegen Kugeln und Gewitter,
Gegen jegliches Geschoß
Ist er zwar gedeckt famos,
Doch es ist gewiß ein Jammer,
Daß er in der Dunkelkammer
Eingeschlossen, ungestört
Vom dem Feind nichts sieht und hört.

Im Waldlager bei Bailly (Zeichnung von A. Weber)

Als dem hohen Vorgesetzten
Dies gesagt, packt ihn Entsetzen;
er bestiehlt mit Blick, sehr schnellem:
»Horchpatrouille vorne stellen! «
Was befohlen, wird bemacht,
Und schon in der nächsten Nacht
Liegen vorne zwei Soldaten,
Und sehr flink mit kleinen Spaten
Werfen leise auf sie Boden
Und bepacken den mit Soden,
Deckung, die dem Zweck entspricht,
Und am Tage nicht im Sicht, -
Weil sie hören hier und sehen,
Können sie den Feind erspähen verscheucht,
Was nur im Gelände kreucht. –

Doch der höh're Vorgesetzte,
Dessen Scharfblick man sehr schätzte,
Kriegt von dieser Art Gekämpfe,
Als er's hörte, gleich die Krämpfe.
„Meine Herrn!" Der Mann liegt offen,
Wird ja unbedingt getroffen,
Das darf ja keinesfalls sein.
Deckung ist nicht nur zum Schein,

Ich bitte doch dafür zu sorgen,
Das Deckung wird geschafft bis morgen!
Die Geister, die er losgelassen,
Sich dienstbeflissen flugs befassen
Mit Bauen einer Postenhalle
An Stelle von dem Sodenwalle.
Es schufteten die Pioniere
Daran die ganze Nacht bis viere
Und schufen so ein Bauwerk stolz
Aus Erde, Soden und viel Holz.

Das Werk warf gut, doch leider sah es
Der Feind mit Mißgunst, da geschah es
,Das er dies Bauwerk, das verfluchte,
Nun wütend einzuebnen suchte.
Maschinenschüsse oft und viele
Schoß er nach dem beleibten Ziele;
Der Posten war jetzt zwar gedeckt,
Doch wird durch Kugeln oft erschreckt,
Die nun mit gar nicht langen Pausen
Durch die er Ausschau halten soll.
Da hat er dann de Nase voll
Und sitzt in de so schönen Deckung
schutzsuchend nun bis zur Verreckung.
So konnt es eines Nachts geschehen,
Daß ungehört und ungesehen
Die Feinde dort mit Handgranaten
Höchst unwillkomm'ne Arbeit taten,
Der schöne Stand, oh welcher Schreck,
War ratzenkahl vom Boden weg"
Laß darum die Morale bestehen,
Ein Posten, der muß hör'n und sehen,
Und Deckung ist nur soweit gut,
Als sie ihn nicht dran hindern tut! –

(Hurra-Zeitung 23.7.159

Gennem ankomsten af personelerstatninger var Regimentets kampstyrke i midten af marts vokset sig så stor, at et 13. og et 14. Kompanie kunne opstilles. Som korpsreserve skulle Regimentet til stadighed stille to kompagnier i Pontoise, senere i Caisnes, hvortil senere også kom en bataljonsstab. Af de øvrige kompagnier var generelt i hvert bataljonsafsnit indsat tre i forreste linje, en eller dele af en tæt bag som reserve, mens de resterende var placeret i Regimentslejren eller i Ourscamp. Her blev der ligeledes oprettet et uddannelseskompagni, hvor nyt personel og andre med behov for yderligere uddannelse, kunne skoles.

Mod slutningen af marts (23.3.) blev venstre naboregiment - »Hamburg« trukket ud til anden anvendelse, hvorfor Infanterie-Regiment »Bremen« fik ansvar for yderligere et bataljonsafsnit (D), hvorefter regimentets ansvarsområde først sluttede ved kirkegården i Tracy-le-Val. Til forstærkning af dette underafsnit v. Engelbfrechten modtog Regimentet i første omgang to kompagnier Landwehr, senere 5, henholdsvis 7. og 12. Kompanie fra Füsilier-Regiment 90. Reserve blev placeret tæt bag fronten i den såkaldte »Lager D«.

Oberst a.D. v. Engelbrechten skriver:

> Mod slutningen af marts 1915 overtog Regimentet fra Infanterie-Regiment »Hamburg« et afsnit af fronten ved landsbyen Tracy-le-Val, hvilket betød en forlængelse af ansvarsområdet på omkring en kilometer, og nødvendiggjorde opstilling af et nyt afsnit og troppeinddeling. Det nye afsnit kunne ikke overskues fra den hidtidige kommandostation, hvorfra der heller ikke kunne føres kommando på grund af stor afstand og vanskelige forbindelsesveje. Det nye afsnit fik betegnelsen »Unterafschnitt D« eller også »IV. Bataillon« og blev mig underlagt. Da heller ikke regimentets kræfter var tilstrækkelige til besættelse af det nye afsnit, blev der

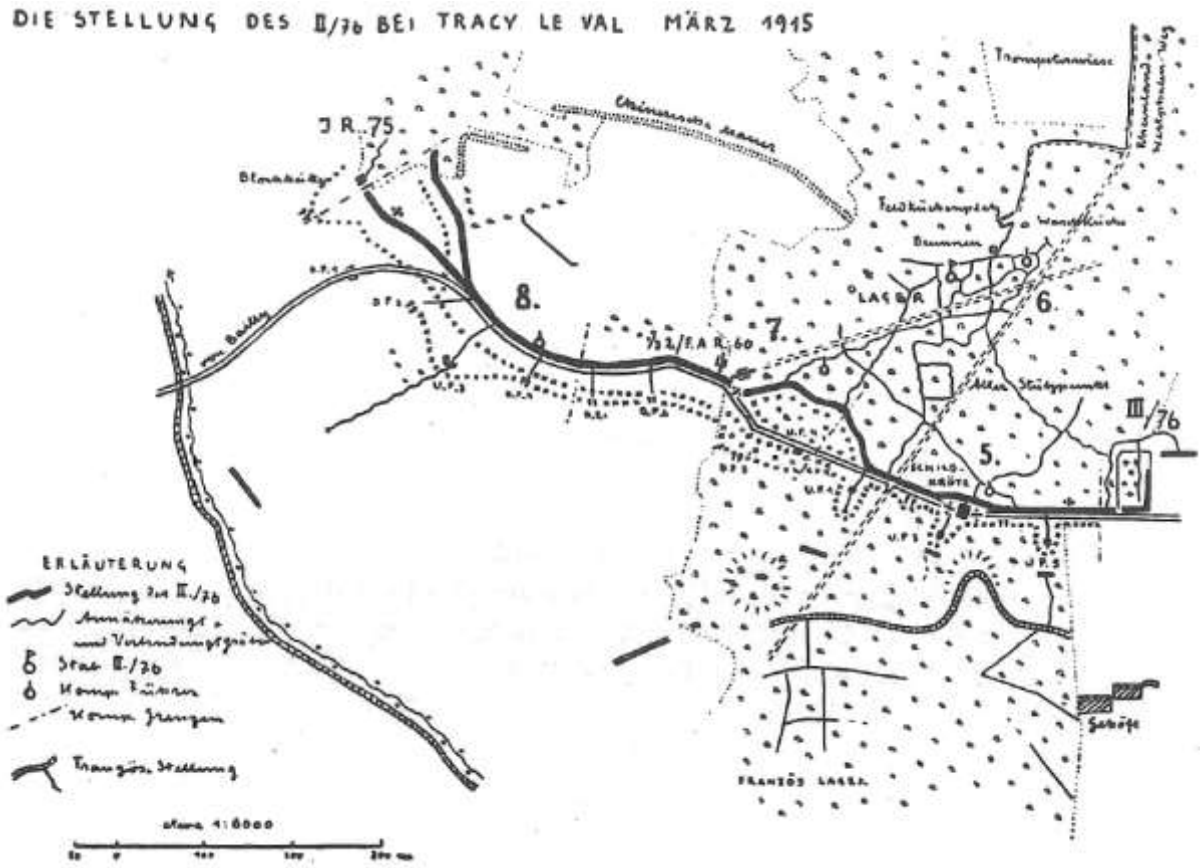

foruden Regimentets Kompanie 3, 7, 12 og 13 tilkommanderet 5./Füsilier-Regiment 90 og et kompagni fra Landwehr-Infanterie-Regiment 55. Stillingen lå for størstedelen i en højskov med underskov. På grund af det høje grundvand, var en delvis meget fugtig og derfor ikke nedgravet, men i stedet opbygget med brystværn oven på jorden. Vejene var bundløse og kunne kun anvendes, når de var forsynet med træbundter. I den højere liggende del af skoven var der på grund af den gennem måneder vedvarende beskydning, efterhånden opstået en regelret labyrint af dybt nedskårne veje, hvori man selv efter længere tid, kun med besvær fandt sig tilrette. I sidste ende var over 150 vejskilte nødvendige. I retning af fjendens grave var der etableret sappehoveder med poster, hvorfra de franske stillinger –

for det meste Turkos – effektivt kunne observeres. Flere gange blev sappehoveder sprængt i luften af franskmændene, og medførte mange tab. I det store virvar af grave vakte i lang tid på venstre fløj den gamle kirkegård i Tracy-le-Val, opsigt. Kirkegården ligger i en skov på en lille bakke, og graven gik i fire meters dybe tværs igennem. Da imidlertid de døde var begravet i to meters dybde, så man under passage af kirkegården rester af de engang begravede ligge i deres sammenfaldne kister. Et gyseligt syn.

I de otte måneder, regimentet holdt denne stilling, blev den udbygget på fremragende måde, så den til sidst med sikkerhed kunne modstå ethvert infanteri angreb. Nogle enkelte tal vil måske gøre det lettere at vurderer det omfattende arbejde.

Eksempelvis meldte afsnitskommandøren i april:

»Afsnit D ligger gennem længere tid, navnlig på venstre fløj, under ild fra tung dynamitbomber, på højre fløj fra artilleriild. Da beboelses-understande næsten overalt ikke er bygget kraftige nok, må de fuldstændig ombygges. Efter melding fra kompagnierne er hertil nødvendig: 3870 træstammer, 4000 rundholter, 1000 faskiner«.

En tilsvarende melding lyder:

Længden af forreste stilling omfatter	1.080 meter
Generobringsgraven	950 meter
Lejerstilling m.m.	2.200 meter
Total	4.230 meter

som skal vedligeholdes. Dertil kommer de lange forbindelsesgrave. Stengel- og Rheinland/Westfalen-Weg skal genopbygges; de er eneste adgangsmuligheder til afsnittet og må forsynes med nye grave for hver to kilometers længde, ellers vil de ved begyndelsen af den nye årstid være uanvendelig.

Arbejdstid: tre uger; mandskab: 150 mand.

De mange træstammer måtte fældes af enhederne selv og skæres til, da der ikke var et damp-savværk til disposition. Hvor fortræffelig stillingen tilsyneladende måtte være, ville den under en alvorlig artilleribeskydning – dengang kendte man endnu ikke til den såkaldte »trommeild« - på korteste tid være jævnet med jorde. Den bløde undergrund og den delvist konstruktion ovenpå jorden ville ikke kunne holde stand for en alvorligere beskydning af feltartilleri. Imidlertid var resultatet af den daglige fjendtlige artilleri- og navnlig minekaster ild af de forreste stillinger så ringe, da det næsten var et tilfælde, hvis den blev ramt. Ganske vist blev besætningen hele tiden foruroliget af den månedlange beskydning, men stillingen forblev generelt ubeskadiget, hvad ganske enkelt lå deri, at fjenden ikke kunne afgive en stærkere, ødelæggende ild uden også at ødelægge sin egen forreste linje, der kun lå 30 meter fra den tyske. På den måde blev de tæt liggende grave – det kom ofte til underholdning mellem de to poster – egentlig en redning for stillingen. På den anden side betød det største forsigtighed, for fjenden skød på den korte afstand mod ethvert hoved, der viste sig – Der opstod mange tab på grund af uopmærksomhed i stillingen. En alvorlig artilleribeskydning af gravene i dette afsnit havde næppe efterladt en eneste mand i live, da man dengang endnu var af den opfattelse, at den forreste grav i tilfælde af angreb, under alle omstændigheder skulle fastholdes. Ganske vist var allerede på dette tidspunkt meget delte meninger om fastholdelsen af den forreste grav. Navnlig manglede der ikke stemmer fra erfarne gravbesætninger, der gennem længere tid havde beskæftigede sig med, hvordan man skulle forholde sig i tilfælde af et alvorligt angreb. For dem var den senere accepterede taktik – rømning af de under trommeild liggende grave, og forsvar og modangreb fra længere bagved liggende anden og tredje stilling – den eneste rigtige. –

Efter ordre fra Division blev 13. og 14. Kompanie den 24. marts opløst. I stedet opstillede Regimentet et rekrutdepot i Pontoise, hvortil alt personel fra kompagnier, ud over en forplejningsstyrke på 300 mand, blev forsat. Imidlertid blev rekrutdepotet allerede nedlagt den 30. marts og i stedet dannet to kompagnier, der som 1. og 2. Ersatzkompanie, blev trukket ind i afløsningsturnus sammen med de øvrige kompagnier. For at undgå forvekslinger, blev senere begge disse kompagnier i midten af april endnu engang benævnt 13. og 14. Kompanie. Sidstnævnte blev den 17. maj afgivet til den nyopstillede Infanterie-Regiment 185.

Det er allerede nævnt, at der bag hvert bataljonsafsnit lå et kompagni eller dele heraf som reserve. Hvordan en fredelig dag forløb i et sådant kompagni, beretter Unteroffizier Voss fra 8./75, der under den 26. februar 1915 skriver.

… to delinger fra vores kompagni lå i forreste linje i landsbyen Bailly omkring 300-400 meter fra fjenden, mens en deling, hvortil jeg selv hørte, lå som bataljonsreserve omkring en kilometer længere tilbage. Vores beskæftigelse består af arbejdstjeneste og posttjeneste i den forreste linje. Vi bor her yderst hyggeligt. Sammen med fire underofficerer har jeg fået tildelt en dejlig rønne, 2½ meter under jorden, fuldstændigt bygget af træ og har et fabelagtigt, lysgivende vindue. Af udstyr har vi: et tungt, rundt egetræsbord, seks stole, et stort vægspejl, billeder, reoler, en lille undseelig ovn og en indretning til at sove på, bestående af fire halmsække, adskilt fra dagligstuen af et forhæng. Vores bolig er rummelig, høj og luftig. Kammerater aflægger os gerne et besøg. En ulempe har den dog. På grund af den dybe placering samler der sig megen grundvand, ikke mindst fordi det her i Frankrig – med få undtagelser – har regnet i fem måneder. Imidlertid er den tyske soldat opfindsom. Midt i rummet er der gravet et dybt hul. Når dette er fuldt – hvilket sker to gange daglig – bliver det tømt ved hjælp af en lille punkt, der blev »rekvireret« fra den nærmeste landsby. Vores umiddelbare omgivelser: På samme måde som vores understand, er alle de øvrige anlagt. Vi ligger i et skovhjørne. Desværre var alle træer endnu nøgne, og himmelhvælvingen over vore hoveder var tydelig. Når først træerne igen var grønne, ville det være et perfekt gennemsted for vores lejr. Sådan omtrent må vel også de gamle tyskere været huset. I vores deling er der en professionel gartner, der forskønnede skovbunden med helt vidunderligere kunstneriske haveanlæg. Vi kan stadig glæde os eksempelvis over det kæmpestore jernkors, vores garner havde fremstillet af buksbom. Han havde desuden plantet et utal blomster og planter – kort og godt var det en fornøjelse dagligt at kunne se på disse. Det er da ingen barbar, der som et barn kan bryde sig over en simpel Buksbom formet som et jernkors. Og så havde vi endnu en ting i vores lejr – det vigtigste og bedste, hvad selv historieskrivere ikke må glemme at fortælle eftertiden: en badeanstalt. En regelret badeanstalt! Ganske vist manglede vandrørene, men hvem bekymrede sig om det! Vi havde gravet et dybt hul i jorden, så dyb, at vandet strømmede til i store mængder og kunne samles i to store vinfade stillet oven på hinanden. Her vi endnu en pumpe i aktivitet – på den måde fik vi vand. I badestuen stod en stor kedel, hvori vand kunne opvarmes, og desuden fire store badekar. Her badede efterhånden hele kompagniet, og når man betænker, at vi nu havde tilbragt fem, for en des vedkommende endda 7 måneder her i fjendeland, uden at vore kroppe sådan virkeligt var kommet i berøring med vand, man man formentlig tænke sig til, med hvilken fryd man steg op i badekaret!

Abteiruine in Ourscamp

Schloß Ourscamp (Quartier des Regimentsstabes und der Ruhekompagnien, am 17. Februar 1915 von der französischen Artillerie in Brand geschossen.)

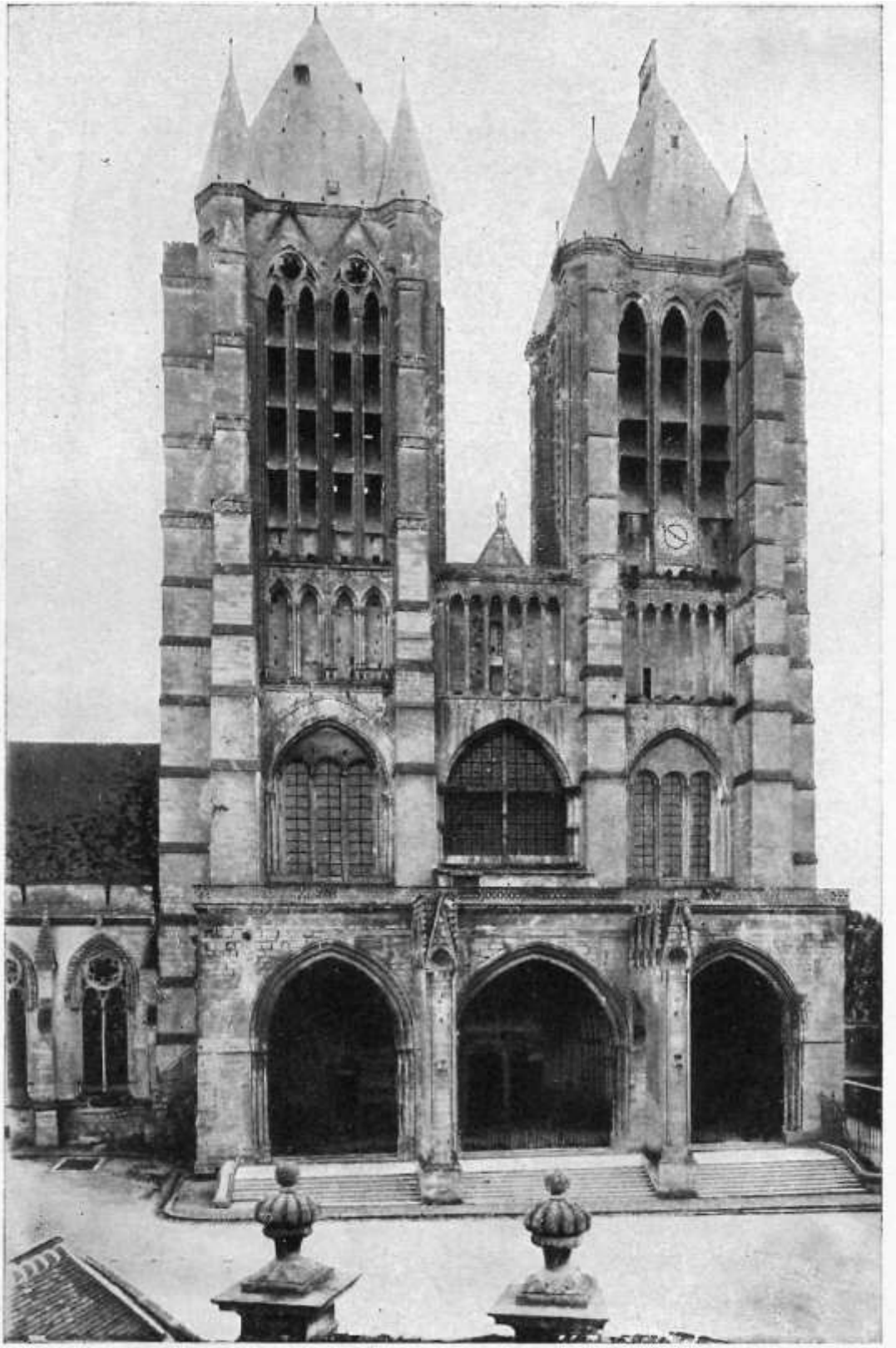

Noyon, Krönungsort Karls des Großen (Kathedrale aus dem 12. Jahrhundert)

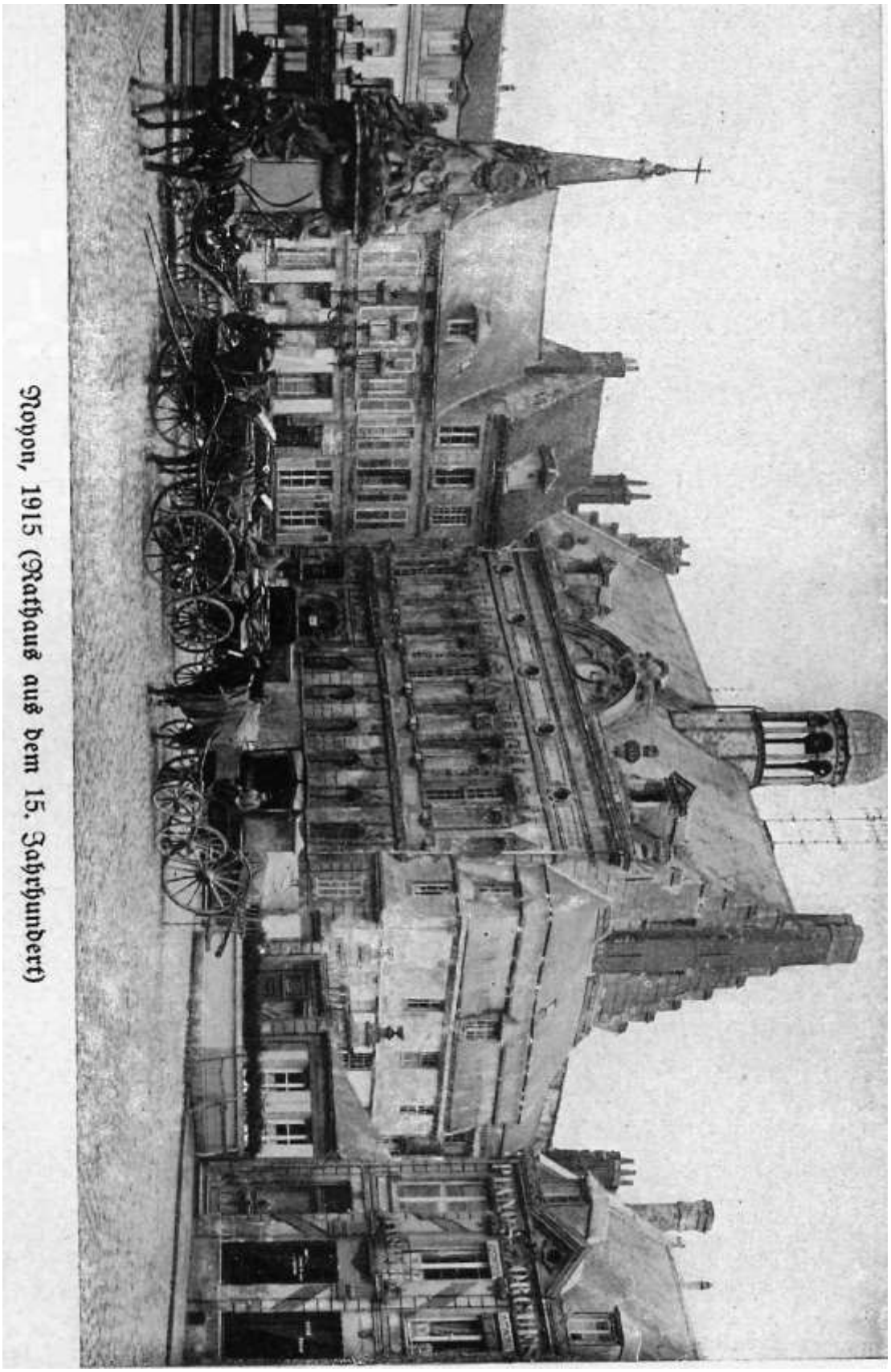

Noyon, 1915 (Rathaus aus dem 15. Jahrhundert)

Dagsværket begynder. Kl. 0530 bliver de folk vækket af vagthavende underofficer, som skal hente kaffen. Vore feltkøkkener står stadig omkring en kilometer bag os; her samles så kaffehenterne med deres kogekar, som de får fyldt med kaffe, te eller chokolade. Vi fire underofficerer rejser os så omkring kl. 7. Vores Faktotum, en kærlig sjæl fra det vestlige af provinsen Posen, har i mellemtiden allerede tændt op, og vi spiser så morgenmad i al venskabelighed. Kl. 8 er der mønstring af delingerne: tre underofficerer og 12 mand kommer om aftenen kl. 17 på post i den forreste linje. 2 underofficerer og 20 mand arbejder ved bataljonsstaben, der ligger i vores nærhed, enkelte går til de nærliggende landsbyer Carlepont eller Ourscamp for at rekvirere, enkelte gør rent i dækningerne, mange fælder træer og buske til byggemateriel eller forskønnelse af lejren. På den måde for alle en beskæftigelse. Det primære arbejde består i at grave løbegrave. Overalt, hvor man skal hen eller vil hen, må man benytte en løbegrav. Kl. 0830 begynder de forskellige arbejder og varer til kl. 12. Jeg har fri, da jeg om aftenen skal på vagt. Først vasker jeg mig. Mit vaskefad er en større konservesdåse, der tidligere har rummet sild. Så laver jeg med en kammerat en kort spadseretur gennem Frankrigs skønne natur – vi ligger i Forêt d'Ourscamp – besøger vore artillerister, ser, hvordan de lægger shrapnels og granater i deres kanoner og går senere tilbage til vores lejr. Så er det blevet tid til frokost. Der er fra dagen i forvejen stadig en masse kød tilovers. De kommer på en pande og lavet om til en guderet. Mens vi spiser, koger en kedel vand og vi brygger os en kop bouillon, tænder os en god cigar, og så bliver der snakket en smule. Man snakker om den store sejr over russerne, om at krigen nu snart ville være slut og på den måde går tiden. Så kommer posten, måske det vigtigste punkt på dagen for en soldat i felten. Nu er alle beskæftiget med sig selv. Breve læses, pakker åbnes, nyhederne i aviserne sluges, så skriver man breve eller kort til sine kære, slægtninge eller bekendte, og så er det blevet middag. Vores Faktotum henter middagsmaden og der bliver »dineret«. Om eftermiddagen begynder så igen arbejdstjenesten på samme måde som om formiddagen. Det var en tåget dag, og artilleriet har derfor kun skudt en smule. Nu klarer det op, og dermed begynder igen artillerikampen. Det var altid en sørgelig, men skøn følelse. Når man betænker, at artilleriet nu allerede i fem måneder gensidigt har beskudt hinanden – hvad havde det så opnået af større resultater? Jeg ved jo ikke, hvilken virkning vores artilleri har haft, men det franske har i hvert fald hidtil kun opnået lidt. Naturligvis opstår der nu og da en træffer. Eksempelvis eksploderede for tre dage siden en shrapnel lige udenfor vores understand, hvor den ødelagde vores skorsten og desværre også en mand, der netop arbejdede i nærheden, som alvorligt blev såret af et sprængstykke i halsen ... Og hvordan ser ikke landsbyen Bailly ud, hvor vi for tiden har vore stillinger! Her er der dårligt stadig et hus, som man stadig kunne genkende som som et sådant. Alt er sammenskudt, alt kun en ruin. Hvor bitre tårer må folkene have grædt, som de måske intetanende efter fredsslutningen, igen ville betræde deres hjemlige jord, og ikke intet kunne finde for ruiner og skrotbunker. En forestilling den udenforstående ikke kan gøre sig! Det er blevet tid at gå på vagt. Jeg har kun nattevagten. Med tre mand står jeg om natten fra 9 – 11 og fra 3 – 5 på post. Tidligt kl. 7 begiver jeg mig så igen på vejen tilbage til min hyggelige bolig. Har man ikke vagt, tilbringer man aftenen så behageligt, som muligt. Om aftenen bliver der for det første fyrsteligt spist: der fås brasede kartofler eller kogt med flæsk, eller spejlæg eller smør. Under alle omstændigheder er aftensmaden dagens vigtigste. Så bliver der spillet lidt skat eller snakket om freden eller hjemmet. Ind i mellem kommer en kammerat forbi, der bringer nyheder eller tager nyheder med sig derfra. Helst ser fik vores kammerat Rasche, der betjener telefonen ved bataljonsstaben, og derfor naturligvis kunne forsyne os med de nyeste og mest sandfærdige meldinger. På den måde bliver klokken 11-12, og man opsøger sit leje af halm. På den måde gik den ene dag efter den anden, og vi kommer freden nærmere. Fred! Når dette ord først bliver til virkelighed, måtte hele verden jo ånde lettet op. En korrekt forestilling kan man imidlertid endnu ikke have om dette. Men den måtte da komme. Det var sikkert!

At der med kompagnierne i hvil i Regimentslejren eller i Ourscamp ihærdigt blev eksercerede og afholdt øvelser, for om muligt at opnå en højere uddannelsesmæssig status, behøver ikke at blive nævnt. Gentagende gange blev der ve Sempigny afholdt inspektioner af den kommanderende general og af divisionskommandøren. Disse viste at Hanseaternes fremragende ånd og slagfærdighed ikke havde taget skade af den lange stillingskrig. Den 16. marts hilste H.M. Kejseren i Cuts de i reserve liggende dele af IX. Armeekorps, hvor han udtalte sin tak for det hidtidigt præsterede. 2., 12., 13. og Maskingeværkompagniet deltog fra Regimentet i denne begivenhed. Som resultat af vanskelighederne med at ernære de talrige i området forblevne franske civile indbyggere, blev der af den øverste hærledelse den 20. marts beordret rømningen af indbyggerne via Schweiz til Frankrig. På baggrund af denne befaling blev den 8. april 200 civilpersoner fra Ourscamp transporteret til en karantænestation i Sains Richamont.

I stedet for den sygemeldte kommandør, Oberstleutnant Bruhn, overtog Oberst v. Trautmann den 31. maj kommandoen over Regiment »Bremen«, mens Major Eck, fører for I. Bataillon, den 11. juni blev forsat til Infanterie-Regiment 98. Hans efterfølger blev Major v. Engelbrechten.

Den 15. september overtog Musikmeister Reischke Regimentsmusikken, der siden udrykning fra garnison havde været ledet af Korpsführer Fölser.

Som afslutning på denne skildring af Regimentets stillingskamp langs Oise, skal der tilføjes endnu en beretning fra april 1915, der viser hvilken dybt religiøse indstilling, de tapre Bremer Hanseater også i den rå krigstid, var besjælet af. En ukendt forfatter skriver:

> Påskesøndag i dag er helt anderledes end dengang jeg i det solrige Athen tilbragte påskeugen, hvor der hele vejen rundt var en paradisisk fred og velbehag. Her derimod hersker der i dag – på de derhjemme afholdte helligdage – raslen af maskingeværer som på enhver almindelig hverdag, mens den rå lyd af kanoner, lader deres torden på vandt måde en-tonet rulle hen over os.
>
> I dag i den tidlige morgendæmring marcherede 50 mand fra vores skyttegrav til den nærmeste landsby bag fronten til den hellige nadver. Et tilsvarende antal, der også havde meldt sig frivilligt hertil, måtte blive tilbage da vores forsvar af første linje ellers ville blive for svækket. Man taler ikke om en forråelse af karakteren på grund af krigen. Hvordan ville en sådan kunne forenes med den dybe religiøsitet, vore soldater udviste, og som hjælp dem over alle miserable situationer.
>
> Kirken er næsten for lille til at rumme de talrige soldater, der er kommet fra alle bataljoner. To geværpyraminder med påsat bajonet står foran det blomstersmykkede alter, der prydes af et purpur klæde præget med et stort jernkors. Udenfor er der et regnfuldt vejr. Gennem de sønderskudte vinduer, hvorigennem gammel efeu trænger, er det ikke netop forårsvinde der suser.
>
> Divisionspræsten, Pastor Busch, holder en prædiken omkring den hellige påsketro fra selvsamme prædikestol, hvorfra der i fredstid muligvis er holdt talrige prædiker mere eller mindre skjult mod »ærkefjenden«. Hvor længe vil det mon tage, før igen en fransk gejstlig på dette sted kan formidle guds ord. Den lange række af hellige, hvis statuer står i vægnicher bag os, må sikkert længes efter denne dag. For flertallet af de deltagende soldater er de blot livløse udsmykninger, mens de for de tilbagevendende franskmænd vil have en helt anden, os næppe forståelig betydning.
>
> I tilslutning til gudstjenesten blev de afholdt altergang. For mine øjne står tydeligt billedet af, som vi otte måneder tidligere før vor afrejse fra Bremen, modtog den sidste nadver i Bremens domkirke. Mange af dem, der ved denne lejlighed tillidsfuldt trådte frem til herrens bord side om side med deres pårørende, vil ikke gense domkirken – de slumre i fremmed jord under et simpelt trækors. Også dem mindes under denne prædiken. I hengivent kammeratskab planter vi en forårsblomst på deres sidste hvilested. Foråret må altid blive stærkere end døden.
>
> Og dem, der hidtil er sluppet lykkeligt igennem alle fare, er heller ikke de samme som dengang. Deres blikke er præget af alt det, krigen har bragt med sig. Fra deres gennem mange lange vintermåneder vejrbidte ansigter, stråler den urokkelige vilje til heltemodig udholdenhed, komme, hvad komme vil! Al smålighed er fjernet fra deres sind. Af mange ynglinge er skabt mænd, der efter en lykkelig overstået felttoget, vil være i stand til at at handlekraftigt at arbejde for et større Tyskland.
>
> Dette var mine tanker, som foran mig feltgrå i en halvkreds står om alteret, for af præsten at modtage vin og brød som de indviede symboler. Gudstjenesten afsluttes med fællessang, hvorefter kompagnierne igen rykker tilbage til skyttegravene eller deres reservestillinger …

Den 7. oktober tilgik befaling om afløsning af IX. Armeekorps gennem XI. I nætterne mellem 10. og 12. oktober gennemførtes uden episoder afløsningen af Infanterie-Regiment »Bremen« med Infanterie-Regiment 96.

Overdragelsen af kampstillingen den 12. oktober var et skelsættende øjeblik for Regimentet. I 12 måneder havde den trofast holdt vagt langs Oise og trods alle vanskeligheder med flid og besværlighed forvandlet dens stillinger til et fast boldværk. Alle håbede på en frisk bevægelseskrig på en anden krigsskueplads. De forud sendte officerer var imidlertid allerede ankommet til det nye Regimentsafsnit ved Vouziers i Champagne.

5. Kapitel

I Champagne

13. oktober 1915 til 15. juni 1916

1. Tiden fra 13. oktober til 31. december 1915

Efter afløsning i Oise-stillingen, gik Infanterie-Regiment »Bremen« stab og kompagnier den 12. oktober i et mellemkvarter vest for Chauny. Her skulle de, hvad man gerne troede var rigtig, tildeles nogle få dage i hvil. Imidlertid blev der allerede samme aften marcheret til Baboeuf, hvor der blev ladet på tog, og i en hurtig tur blev målet nået i løbe af den 13. oktober: St. Morel syd for Vouziers. De skønne forhåbninger om at måtte deltage i en frisk bevægelseskrig på en anden krigsskueplads, var knust. Man måtte gøre sig fortrolig med tanken om, at man her i Champagne skulle finde nye arbejdsfelter indenfor den barske krigstjeneste.

Fra St. Morel skulle Regimentet gennem march i første omgang nå kvarterer bag fronten i Conreuve, Bourcq og Semide. Om de første indtryk af det nye kampområde skriver H. Ludwig:

> Hvilket ugæstfrit billede mødte os, som vi den 13. oktober 1915 fra St. Morel marcherede til Contreuve. Et koldt, nøgen og bakket terræn skulle i den kommende tid erstatte det skønne, skovrige landskab som havde budt sig langs Oise. Indladende og skønt var her i hvert fald ikke. Vi var altså ankommet til, hvad vel ingen soldat havde længtes efter siden han gik i krig. Alt hvad vi havde hørt af rygter om dette, syntes allerede ved synets af kampområdet, at være sand, og en skrækkens rislen griber os alle stadig, når vi tænker på de kendte ord: »Luse-Champagne«…

Den 14. oktober rykkede et forkommando under Hauptmann Hergt og Caspari frem i forreste linje, for at forberede afløsning i den nye stilling. Om eftermiddagen den følgende dag forlod III. og II. Bataillon deres indkvarteringer i Semide og Contreuve for at afløse Infanterie-Regiment 74 i stillingen syd for Somme-Py. Herom skriver H. Ludwig:

> På den store vej mellem Semide og Somme-Py herskede en overordentlig kraftig trafik. Bagage, autokolonner, ammunitionstransporter og infanterienheder marcherede ved siden af hinanden, så vores march kun kunne komme frem med sneglefart, og mange gange måtte stå helt stille. Allerede efter kort tid havde vi tilpasset os terrænet, og vores hidtil »appel klare« feltgrå uniformer fik sig et gråhvid lag af støv, så vi vel mere lignede møllespøgelser eller marcherende soldater, hvis ikke vore køretøjer havde hentydet et andet erhverv.
>
> Som supplement til vores særdeles omfangsrige oppakning efter stillingsperioden ved Bailly, blev der ved Médéah-Ferme uddelt de »Eisernen Portionen«, hvoraf hver mand i Champagne skulle være i besiddelse af tre, var en nødvendighed, da det under artilleribeskydninger kunne være særdeles vanskeligt at fremskaffe forplejning. Særlig ubehagelig blev det fundet, da der også skulle modtages store skanseredskaber. Dem, der måtte bevæbne sig ned en af de store krydshakker, havde et særligt opgivende udtryk.
>
> Så gik det over Lejr »Kaisertreu« frem til besættelse af stillingen. Ved banedæmningen mellem Somme-Py og Ste.Marie-à-Py sendte os fjenden den første velkomsthilsen i dette område. På ingen måde havde vi troet, at vores ankomst ville tiltrække sig så megen interesse fra franskmændenes side, og desto større var forbavselsen over at møde en så »varm« velkomst. Af et gensidigt venskabsforhold mellem artilleriet var der her intet spor. Kanonerne tornede vildt mod hinanden. Jo nærmere vi kom fronten, jo livligere blev det, og også infanteri- og maskingeværild lod sig tydeligt genkende. Efter gennem længere tid kun at have kendt en forholdsvis rolig kampfront, var vi her i Champagne kommet ind i en heksekedel, og mange af vore kammerater tænkte med vemod tilbage på den forladte stilling ved Bailly.

Med 9., 10. og 11. Kompanie overtog III. Bataillon om aftenen den 15. oktober den forreste linje i den nye Champagne-stilling, der lå vest for vejen mellem Somme-Py og Souain på højderne ved Navarin-Ferme. Umiddelbart bag venstre fløj lå 12. Kompanie i reserve. II. Bataillon besatte med 8. Kompanie et støttepunkt på Højde 193 sydvest for Somme-Py, mens 5. og 7. Kompanie besatte den såkaldte »Pionierlager«. 6. og 13. Kompanie lå som Regimentsreserve i lejr »Kaisertreu«, hvortil også senere Regimentsstaben flyttede fra Médéah-ferme, hvor den blev i første omgang. Som Korpsreserve blev I. Bataillon og tre maskingeværer placeret i Machault. Alle afløsninger skete uden episoder. Kort efter afløsningen mistede Regimentet to tapre officerer, nemlig Oberleutnant v. Düring (faldt 18.10.15) og Leutnant Erwin Müller (faldt 21.10.15).

Semide
Mont-St-Martin
St Etienne
Orfeuil
Sommepy
Ste Marie
Souain
Perthes
0 1 2 3 4 5 km
Deutsche Stellung am
15.10.1915 u. 5.10.1918.

In der Champagne

Stellung bei der Navarin-Ferme nach den Kämpfen der „Herbstschlacht in der Champagne"
(Oktober 1915)

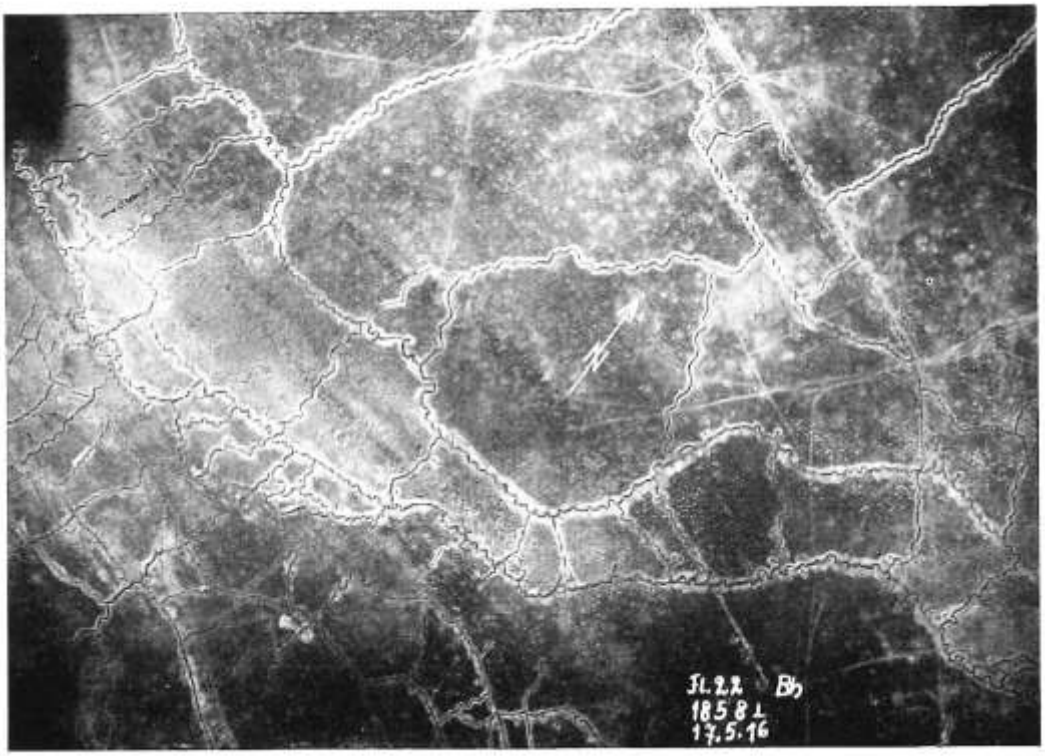

Die Stellung des Regiments auf der Arbre-Höhe (Fliegeraufnahme, Mai 1916)

Auf der Arbre-Höhe, April 1916
(v. links n. rechts: Lt. Groll, † 10. 11. 16, Oblt. Kaegler, Lt. Thyssen, Karl, † 17.2.17, Oblt. Stein v Kamienski, † 19 5. 18, Lt. Schneider)

Die vorderſte Stellung auf der Arbre-Höhe

Eingeſchoſſener Stollen-Eingang auf der Arbre-Höhe, Juni 1916

Das iſt die Lauſe-Champagne . . . . . .

Im Unterstand
(Zeichnung von H. Stegemann)

Hindernisbau auf der Arbre-Höhe

Oben links:
Ein Blick aus dem deutschen Graben in die französische Stellung auf der Arbre-Höhe (Dezember 1915)

Unten links:
Bei der Erstürmung der Arbre-Höhe am 7. Dezember 1915 gefangene Franzosen

Artillerie-Deckungsgraben
im Lager Neu-Kölln

Stollenbau (April 1916)

Sanitätsunterſtand im Lager Neu-Kölln

Soldatengrab beim Lager Neu-Kölln

Im Lager Neu-Kölln
(Essenträger auf dem Wege in die vordere Linie, dahinter der Regiments-Friedhof)

Den nye stilling var ikke blevet valgt ud fra taktiske overvejelser, men var resultatet af de hårde kampe i efteråret 1915, der endnu ikke helt var dødet ud. Der eksisterede kun en skyttegrav til stående skytte, mens hindringer til dels og dækninger og løbegrave fuldstændigt, mangledes. Bag denne »forreste stilling« var en anden under bygning, mens en tredje netop var markeret. Et betydeligt antal døde, ammunitions- og udrustnings genstande lå overalt omkring, og gav vidnesbyrd om, hvor forbitret kampene i området havde været. Især forsyningen med vand og genforsyningen gav store problemer, da der til dette kun var en god vej til rådighed i hele korpsets ansvarsområde.

Den allerede omtalte H. Ludwig havde denne karakteristik af stillingsskiftet:

> For mange af det personel, der var ankommet før stillingsskiftet, viste krigen her i Champagne sig for første gang fra dens forfærdeligste side, og hos mange blev disse indtryk tydeligvis opfattet. Synet af de mange døde og det store område, sønderslået af granater af alle kalibre, havde ikke undladt sin indflydelse på de nye kammeraters sjæl og sind.

Foran, i og bag vores stilling lå i den grad mange døde, som vi under resten af krigen ikke kom til at opleve igen. De franske angrebsformationer må næsten samlet være løbet ind i den tyske maskingeværild. H. Ludwig fortsætter:

> Når jeg før talte om »en stilling« der fremme, var det fordi vi ikke var vandt til andet end at betegne ethvert besat stykke land som en stilling. Mere præcist var der imidlertid ikke tale som en stilling i ordets egentlige forstand, og man kunne heller ikke håbe på en sådan, da der kort før vor ankomst var kæmpet heftigt om de forhåndenværende stillinger. Hvis man skulle føle sig bare nogenlunde behagelig i de sparsomt disponible dækninger, måtte man hurtigt lære at glemme understrandene med alle deres bekvemmeligheder i stillingen ved Bailly og Tracy. Små hulle i kalkjorden overdækket med en teltbane og sløret med grangrene mod flyversigt, tjente som beskyttelse mod regn og den allerede mærkbare kulde om natten. Sikkerhed mod fjendens artilleriild var så godt som overhovedet ikke forhånden, og derfor gik det også øjeblikkeligt - med ikke tidligere kendt arbejdsiver - i gang med udbygning af den forefundne stilling. Nu ville alle have været glade for at kunne disponere over en af de udleverede hakker fra Médéah-Ferme, for med store og små spader var det ikke muligt at arbejde sig ned i den hårde kalkjord, og her blev de ellers så foragtede store og små »brigade-nøgler« et eftertragtet og anset skanseværktøj …

Under udbygning af stillingen blev der hele tiden fundet lig eller ligdele. De blev kastet op over dækningen. Der kunne ikke blive tale om en bjærgning af disse tusindtals døde.

Infanterie-Regiment »Bremen« skulle kun blive i dens første stilling i Champagne langs vejen Somme-Py – Souain ikke langt fra Navarin-Ferme indtil den 5. november. Den fjendtlige artilleriild var i hele perioden temmelig heftig og rettede sig i sær mod støttepunktet på Højde 193 (op til 1000 granater i løbet af en dag), mod området bag forreste stilling og de tæt bag fronten liggende lejre, frem for alt »Kaisertreu«, hvor regimentsreserve, regimentsstab og sanitetsinstallationerne befandt sig. Tabene under denne beskydning var på tidspunkter ret betydelige. Således kostede en 19. 10. en fuldtræffer i Lejr »Kaisertreu« fra en 28-cm granat 1 død og 11 sårede. Også gasgranater, hvis virkning dengang endnu var forholdsvis ringe, blev anvendt af modstanderen. Især indsatsen fra fjendtlige fly blev

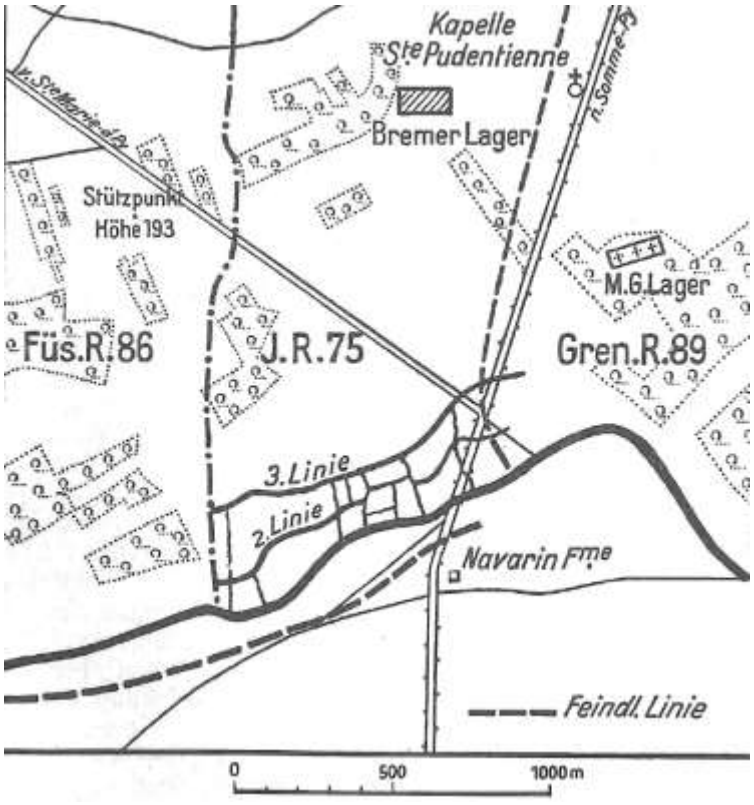

fundet særlig ubehagelig. Ugeneret kom de ned til 600 meters højde, observerede enhver bevægelse og hvert eneste nyanlæg, og stod konstant forbindelse med deres artilleri.

Et mindre skift i stilling fandt sted den 27. oktober, hvor Füsilier-Regiment 86 overtog halvanden kompagni bredde og støttepunktet på Højde 193, mens Regiment »Bremen« om natten 28./29. oktober over tog 1½ kompagnibredde fra Grenadier-Regiment 89 og dermed et afsnit fra den store vej Somme-Py – Souain mod øst.

Fordelingen af kompagnier måtte fra nu af være tre kompagnier i forreste linje, et i »Hanseatenlager«, to i »Bremer Lager«, to i den bagved liggende R.1 stilling og en i Lager »Kaisertreu«. Som Divisions eller korpsreserve lå desuden en fuld bataljon ved Médéah-Ferme.

Både ven og fjende arbejdede flittigt på en udbygning af stillingen, og med udholdende energi forsøgte begge sider at komme i besiddelse af toppen på den bakke, den forreste linje passerede, ved at grave sapper hertil. Man begyndte bygningen af understande og udgravning af forbindelsesveje, der som tidligere fortalt, næsten totalt manglede. Patruljer opklarede den fjendtlige stilling og fastslog blandt andet, at franskmændene havde fastgjort små trækasser med sprængstof på deres hindringer, der blev udløst ved den mindste berøring. Med den omfattende fjendtlige brug af gasgranater, blev der lagt øget betydning på udrustningen med gasbeskyttelsesmidler. For at sikre et bedre samvirke mellem infanteri og artilleri, fik Regimentet tildelt en forbindelsesofficer til artilleriet, som til stadighed skulle opholde sig i den forreste infanterilinje. Da eget artilleri måtte spare på ammunitionen, kunne det ikke altid yde infanteriet den ønskede støtte.

Regimentskommandør, Oberst v. Trautmann, måtte den 19. oktober melde sig syg. I hans sted overtog et par dage senere Major Hagedorn fra Infanterie-Regiment 85 kommandoen. Han var allerede af M.G.K. siden januar kampene ved Soissons og af 10. Kompanie siden de blodige dage ved Moulin-sous-Touvent i juni, kendt som en energisk og målbevidst fører.

I begyndelsen af november blev der foran foran venstre fløj af den tyske 3. Armee i Champagne konstateret tilstedeværelse af 20 franske divisioner i forreste linje og af omkring 14 yderligere i hvilestilling, hvilket gjorde et fjendtligt angreb i dette område sandsynligt. Det måtte i første linje forventes i området ved Perthes og øst herfor. For at fastholde kampkraftige tropper under rutinerede førere, blev i begyndelsen af november XIV. Armeekorps indsat i stedet for det hidtidige VIII. Reservekorps. Dette betød omfattende ændringer i afsnits fordelingen under IX. Armeekorps. 5. Infanterie-Division, der hidtil havde været placeret på korpsets venstre fløj, blev den 6. november trukket ud og erstattet af 17. Infanterie-Division. Dermed blev det nødvendigt med en forskydning af divisionens grænser mod øst. Den overtog afsnittet fra lige øst for vejen Somme-Py – Souain til vest for vejen mellem Somme-Py og Tahure. Af samme grund blev Infanterie-Regiment Bremen om natten den 4./5. november afløst for den 6. november at overtage den hidtidige stilling fra Infanterie-Regiment 52.

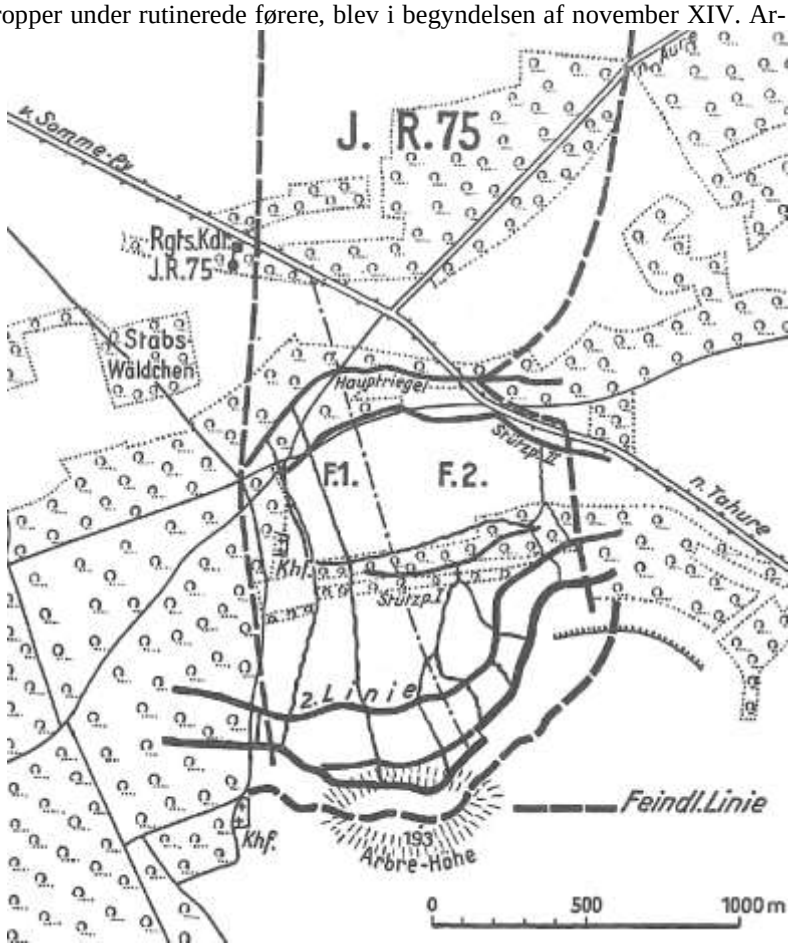

Den nye stilling var inddelt i underafsnittene E og F – senere omdøbt F.1. og F.2. – og bestod af en forreste stilling på »Abre-Höhe« (Højde 193), en beredskabsstilling (Lager »Neukölln«) mellem denne og hovedstillingen (»Hauptriegel«) og en længere tilbagetrukket R.1. stilling. Begge linjer i den forreste stilling var forbundet med et stort antal løbegra-

ve. Bagud gik udmærket anlagte forbindelsesveje som eksempelvis »Prinz-Oskar-Weg«, »Alverslebener Weg« og »52er Weg«. I underafsnit E (F.1.) udgik der fra forreste linje talrige sapper (Einem, Harburger, Stader, Wichura, Späher, Riesern-Königs, Alverslevener og Constantin-Sappe), hvis hoveder på steder kun lå 30-40 meter fra den fjendtlige grav. Foran midten af hele afsnittet hævede Arbre-højen sig (Højde 193), der var på franske hænder, og hvorfra hele vores stilling og en del af de bageste områder kunne observeres.

Hvert af de to underafsnit E og F blev besat med hver to kompagnier, mens tre kompagnier besatte beredskabs stilling inklusiv støttepunkt I og II, to kompagnier Lejr »Neukölln« (Hauptriegel) og et kompagni R.1-stillingen. De sidste tre kompagnier lå som Divisions- eller Korpsreserve i Médéah-Ferme, hhv. Frankfurter Lager og Semide.

Gennem hele november lå en heftig fjendtlig artilleri og minekaster ild (gennemsnitlig 800 til 1000 granater daglig) mod den forreste linje og det bagved liggende område, mens håndgranatkampe om besiddelsen af de overfor hinanden liggende sapper, som af ven og fjende blev gravet yderligere frem, fortsatte uden pause dag og nat. Dertil kom at regn og snebyger i sidste halvdel af november gjorde opholdet i gravene så ubehageligt som overhovedet muligt. Som følge af den megen vand løsnedes overalt den kridtholdige opkastede jord, og selv ikke pakninger af sandsække kunne modstå ødelæggelserne af enkelte dele af skyttegraven eller skulderværn. Vand stod fodhøjt i gravene, og i begyndelsen af december så hele stillingen ud, som det fremgik af Regimentets krigsdagbog for den 3. december: »»sådan, som havde trommeild ligget over den«.

Et træffende stemningsbillede giver et ukendt medlem af Regimentet i et feltpostbrev:

> Vores bakker er kun ringe skovbevoksede. Der er næsten ingen der lægger mærke til det allerede grå efterårsbillede. Man bliver i virkeligheden tidløs herude. Sommer og vinter: tjenesten er den samme. Det begynder ganske vist at blive ubehageligt med efterårs regnen i november, men alligevel hører man her fremme ingen murren. Med en selvfølgelighed, hvis lige man skal lede længe efter, udholder her alle, at der kun en gang om dagen - i aften skumringen – bringes mere eller mindre varm mad frem fra feltkøkkenerne. Drikkevand, for slet ikke at tale om vand til vask, er der her overhovedet ikke. Brøndboringer helt til en dybde af 70 meter bliver her resultatløs. Også underbringelsesmulighederne appellerer meget til beboernes fordringsløshed.
>
> Hvad vore tropper rent fysisk præsterer i sådan udsatte stillinger, er i sig selv en stille heltegerning. Hvem der i hjemstavnen murrer over, hvad man her må lide under krigen, inviterer jeg underdanigst til engang at komme og være vores gæst i 24 timer.
>
> Hans dagsorden vil være: om natten gennemblødt på post eller under skansning, om dagen at forsøge at sove i et jordhul, men hele tiden forstyrret af hyppige ildoverfald. Det må formentlig gøre han ubønhørlig klart, at han derhjemme – trods daglig kun tørt brød og et stykke flæsk – alligevel fysisk har det lettere end de tusinder af vore soldater, der står langs vores fronts kendte kampområder. Og denne front holder de, netop gennem den rigtige indstilling, så frisk som under de første dage af dette felttog

Den 16. november 1915 blev der til Regimentet tildelt de første Bremer Hanseatenkreuz: til Major Hagedorn, Major v. Engelbrechten, Hauptmann Caspari, Hauptmann Mylius, Hauptmann Machatius, Leutnant Guse, Leutnant Opitz og følgende underofficerer og mandskab: 1. Kompanie: Offizierstellvertreter Brockmöller, 2. Kompanie: Unteroffizier Oetjen, Unteroffizier Sasse, 3. Kompanie: Offizierstellvertreter Klepper, Vizefeldwebel Guhl, Unteroffizier Möhle, 4. Kompanie: Offizierstellvertreter Megel, Vizefeldwebel Könpage, Unteroffizier Hornung, Maschinengewehr-Kompanie: Unteroffizier Dierks, Unteroffizier Werth, 5. Kompanie: Feldwebel Hoppe, Unteroffizier Renicke, 6. Kompanie: Offizierstellvertreter Porep, Unteroffizier Schierloh, Gefreiter Asendorf, 7. Kompanie: Offizierstellvertreter Kauer, Unteroffizier Stelljes, 8. Kompanie: Vizefeldwebel Iburg, Unteroffizier Thöne, 9. Kompanie: Feldwebel Märkle, Vizefeldwebel Jenssen, Gefreiter Höftmann, Gefreiter Thies, 10. Kompanie: Gefreiter Wagner, Unteroffizier Brumm, Gefreiter Kaminski, 11. Kompanie: Unteroffizier Heitmann, Gefreiter Bredehöst, 12. Kompanie: Unteroffizier Sadowski, Unteroffizier Schönewald.

Indstiftelsen af Hanseatenkreuz var en værdig tak fra den frie Hansestad Bremen til sine i felten stående sønner. Det enkle og fornemt udformede kors blev med stolthed båret af både officerer og mandskab. I løbet af verdenskrigen blev den tildelt 2.553 medlemmer af det aktive regiment, 1.309 medlemmer af reserve-regimentet, 619 medlemmer af Landwehr-regimentet, 416 medlemmer af Ersatz-bataljonen m.m., samt til en lang række ikke-medlemmer af 75erne.

Som nævnt havde franskmændene fra Abre-højden foran midten på vores regimentsafsnit, en udmærket overblik over vores stilling og en del af vores bagved liggende område, og kunne fra observationsposter på bakken, lede ilden fra artilleri og minekastere. Alt for ofte måtte vore ordonnanser og mad- og materieltransporter desværre opleve, med hvilken præcision det franske artilleri øjeblikkeligt lagde det terræn under heftig beskydning, hvor deres observationsposter på Abre-højden i det overskuelige terræn havde udpeget mål. Man havde

ganske vist forsøgt at bremse modstanderens yderligere besættelse af bakken ved at grave sapper længere frem, og samtidig selv opnå observationsmulighed over det fjendtlige bagland. Dette var imidlertid kun i begrænset omfang lykkedes i Alverslebener Sappe.

17. Infanterie-Division havde derfor allerede den 26. november ved Generalkommando IX. Armeekorps anmodet om, at de fjendtlige stillinger på Abre-bakken måtte blive ødelagt gennem en virkningsskydning af det tunge artilleri og minekastere, for samtidig at gøre det muligt at trænge længere frem på bakken. Nogle dage senere, den 29. november, tilgik der fra den nævnte Division helt overraskende befaling til Infanterie-Regiment »Bremen« om, gennem en patruljeoperation den 1. december at fordrive de fjendtlige posteringer fra nordsiden af Abre-højden, og bringe den nordlige side på vore hænder.

Den daværende underafsnitskommandør for »F«, Major a.D. Caspari, som senere fik ansvaret for forberedelse og gennemførelse af stormen på Abre-højden, skriver:

> Det var troppernes opfattelse, bekræftet af de seneste flyoptagelser, at fjenden havde udbygget sin stilling på Abre-højden langt mere omfattende, end det måske blev antaget under udfærdigelsen af denne divisions befaling. Underafsnitskommandøren F meldte desuden sin betænkelighed ved en så kort frist til at formidle de forskellige opgaver til kompagnier, der først den 29. november om aftenen var rykket ind i stillingen, og derfor ikke havde opnået det nødvendige kendskab til den fjendtlige grav, sapper og hindringer. Han mente desuden, at der var stærkt behov for en eksercermæssig indøvelse af operationen bag fronten sammen med pionerer. Den til 1. december planlagte operation blev derfor i første omgang udskudt til den 4. december. Der blev herefter afholdt en konference i Underafsnit F's kommandostation, hvor foruden repræsentanter fra division, brigade og regiment også deltog stabschefen ved IX. Armeekorps, Major v. Klüber (senere myrdet af spartakister i Halle). Her lod man tanken om en patruljeoperation til opnåelse af en fremskudt stilling på nordsiden af Abre-højden tæt på den stærkt udbyggede fjendtlige grav, falde, og besluttede i stedet at gennemfører en storm af hele den fjendtlige højdestilling, og dens efterfølgende udbygning som egen hovedstilling.

Divisionsbefalingen fra 3. december beordrede Infanterie-Regiment »Bremen«:

> Den 6. denne måned efter artilleriforberedelse, at sætte sig i besiddelse af Abre-højderne og fjendens skanse overfor Kiefern-Sappe, erobre den fjendtlige forreste grav fra vest for skansen til stik øst for Alverslebener Sappe, og her selv indrette en stilling.

17. Feldartillerie-Brigade med tildelte tunge batterier skulle gennemføre ildforberedeslen, holde fjendens artilleri nede og efter gennemført storm, forhindre fjendtlige reserver i at nå frem gennem en spærreskydning. Fløjdivisionernes artilleri (18. I.D. og 7 R.D.) skulle medvirke til bekæmpelse af det fjendtlige artilleri. Herunder ydede frem for alt Feldartillerie-Regiment 18 (5. I.D.) fremragende tjeneste. Endeligt blev der beordret skinope-

rationer mod »Franzosennest« på højre fløj af 18. Infanterie-Division og de fjendtlige stillinger på begge sider af vejen Somme-Py – Souain.

Med stor iver begyndte Infanterie-Regiment »Bremen« de omfattende forberedelser til det planlagte angreb på Arbre-højden. Om natten fra 3. til 4. december blev 7. og 8./75, der var udset til at gennemfører stormen, afløst i forreste linje af 11. og 12./75, og trukket tilbage til Frankfurter Lager. Vest fra hovedet på Wichura Sappe og øst fra hovedet på Constantin-Sappe blev der gravet grave i skrå retning af den fjendtlige stilling og forsynet med hindringer. Ligeledes blev alle sappe indenfor stormområdet forlænget til tæt foran den fjendtlige stilling. Hurtig hindringer og spanske ryttere blev placeret foran egne hindringer og her lagt parat. I mellemtiden indøvede 7. og 8. Kompanie den 4. og 5. december, eksercermæssigt angrebet ved Frankfurter Lager med tildelte pionerer fra 2. og 5./Pi. 9. Ledelsen var lagt i hænderne på Hauptmann Baas (5./Pi.9), de allerede forinden havde ladet en troværdig kopi af den fjendtlige stilling på Arbre-højden fremstille på øvelsespladsen.

Den 5. december om aftenen var forberedelserne til angrebet afsluttet. 7. og 8. Kompanie (kompagnifører Leutnant Kaegler og Leutnant Johannson) tilbragte natten fra 5./6. i Brandenburger Lager (lige vest for Lager Neukölln), og rykkede tidligt om morgenen den 6. december frem i storm udgangsstillingen. Deres inddeling var som følger:

Første stormbølge: Tilsammen 15 grupper og 2 maskingeværer. I højre stormakse 8 grupper fra 7. Kompanie og 1 MG, i venstre 7 grupper fra 8. Kompanie og 1 MG, hver under en officer. Ved hver gruppe to pionerer. Opgave: storm over den fjendtlige grav og skanse til en stilling omkring 25 skridt længere fremme til sikring af arbejdet på den nye stilling.

Afspærrings hold fra Pionererne: 6 gruppe på hver 6 mand. Opgave: spærring af de fjendtlige adgangsgrave.

Anden stormbølge: I højre akse 5 grupper fra 7. Kompanie, i venstre 4 grupper fra 8. Kompanie. Med hver gruppe to pionerer. Opgave: forstærkning af førte bølge efter situationen.

Hold til bygning af hindringer: 6 hold (7. og 8. Kompanie hver 3) på hver 10 mand og to fløjtroppe af pionerer. Opgave: fremstilling af hindringer foran den nye grav.

Skanse-hold: 20 grupper (7. og 8. Kompanie hver 10) under kommando af kompagnifører. Opgave: I løbet af natten etablering af nye kampgrav i den stormede stilling.

Desuden skulle 5., 6., 11. og 12. Kompanie stille følgende støtteenheder:

Sappe-hold: 4 grupper. En fra 11. Kompanie til hver af Kiefer- og Königs-sappe og hver en gruppe fra 12. Kompanie til Rehdinger- og Alvenslebener Sappe. Opgave: Fremstilling af overjordiske forbindelser mellem de hidtidige sappe-hoveder og den nye stilling lige så snart skanseholdene havde forladt graven.

Transport-hold: 4 grupper. Hver en gruppe fra 5., 6., 11. og 12. Kompanie. Opgave: Genforsyning med håndgranater, patroner, lysammunition m.m. efter behov.

Sikkerhedsbesætning: Fra 11. og 12. Kompanie hver en deling på 8 grupper i den forreste gamle kampgrav og her 3 grupper i anden grav. Opgave: overtage sikkerheds- og observationstjenesten i den gamle stilling under artilleriforberedelsen og operationens gennemførelse.

Jævnfør denne inddeling var alle klar til storm tidligt på morgenen den 6. december. Da der denne dag blæste en så kraftig vind, at eget artilleris præcise skydning ikke var muligt og den ønskede virkning derfor ikke kunne opnås, og kun ville udsætte egen grav for risiko, blev operationen udsat til den 7. december.

De videre begivenheder er her skildret i digterisk form af Leutnant Kassow, der senere faldt på Somme:

> Det er let at skrive og og udtale: Storm udsat, men hvilken indsats af moralsk kraft kræver efterlevelsen af en sådan befaling, det ved kun den, der har oplevet det på egen krop. Indtil dette øjeblik var alt gået i feberartig anspændelse med øjnene stift rettet mod målet og alle kræfter sat ind på opgaven. Selve stormen ville følge som et vindpust, en selvfølgelighed, glat, næsten uden større anstrengelser. Med den påtvungne rolige tilbageholdenhed trådte imidlertid overlegenheden til sit rette. Det er ikke alle, der har en bjørns egenskaber, kan spise og sove og ikke tænke. Mange vil skrive endnu et brev, hele tiden endnu et afskedsbrev, føler ikke længere sult og kastes ud af søvnen af grimme drømme. Desto større ære tilfalder disse sarte sjæle, der trods deres nerver holdt ud. Vi moderne tyskere er ganske enkelt andre mennesker, end vore bedsteforældre fra 1840 og vore fædre fra 1870, men der er tilstrækkeligt med beviser på, at de ikke er dårligere soldater end hine.
>
> Og så kom efter en bevæget og måneløs nat morgenen den 7. december.
>
> Endnu kl. 9 lå vores kampgrav i dyb tavshed, og alligevel var alle dækninger proppet med soldater til øverste trappetrin. Posterne var sat ud, alle pragtkarle, der frivilligt havde meldt sig til denne opgave. Ære være dem, for det var den højeste præstation af personligt mod, under trommeild at stå på vagt i graven. Også

skansegrupperne fra 11. og 12./75 bestod af frivillige, da de straks efter stormen måtte ud i ilden for at gennembryde sappe-hovederne. Mens mandskabet fra 1. og 5./Pi 9 og de begge stormkompagnier 7./75 og 8./75 sad nede i den fem til seks meter dybe gang foran stormstillingen, et maskingevær stod klar i de flankerende sapper og to maskingeværer med deres officerer ventede på at rykke frem med stormgrupperne, var kompagnierne 11./75 og 12./75 hver med otte grupper trukket frem til venstre og højre i dækninger ved 4./75 og 6./75, hvor de måtte vente på at stormgrupperne brød frem for herefter at virke som sikkerhedsbesætning på den gamle grav. Alle var parate, alt måtte klappe. Soldaternes fortræffelige stemning forstærkedes af et blændende solskin. Vore forventningers bue var spændt til bristepunktet.

Og præcist kl. 10 blev vores første mine slynget mod den fjendtlige grav. Mellem deres dumpe brag fulgte hurtigt de dybe brag af vores tunge artilleri [1]) og den lyse gøen af feltkanonerne. Efterhånden blandede sig hele tiden nye stemmer i koret, og gennem lange timer fortættede sig denne gevaldige, øredøvende krigssang, bølgede over Abre de Tahure og sendte dens store mængder af glødende jern mod modstanderen derovre. På den måde blev det middag og eftermiddag.

I begyndelsen svarede franskmændene forbløffet og ærgerligt igen. Så kom der en kort pause i modstanderens ild. Man mente tydeligt at kunne mærke, at han pludseligt havde forstået og anede uråd, og vi forestillede os, at han nu i hast og til alle sider ringede for at påkalde hjælpebatterier og reservetropper. Snart hævede sig da også derovre fra det ulyksalige brøl af mange og hidtil ukendte kanoner. Det var umuligt at skille afskydning og nedslag. Vedvarende, ubeskrivelige vredesbrøl fra hundreder af vulkaner fyldte luften; kalkbjerget rystedes til sit indre. Alle alle vores med besvær opførte konstruktioner vaklede og brædderne i dækningstunnelerne, under hvilken vi sad sammenkrøbet, forskubbede sig. På den måde blev det kl. 3, kl. 4 om eftermiddagen. Uden pause brølede trommeilden og den tidlige aften begyndte at falde.

Det er svært at beskrive, hvad en soldat, som afventer stormen, oplever under en så lang forberedende trommeild. Alt, hvad han fornemmer, sker under et tungt pres. Interessen for hans eget og fjendens artilleris præstationer bliver langsomt lammet. Han forsøger a slå tiden ihjel dybt nede i dækningstunnelen. Enkelte samles til kortspil, men gevinster medfører ikke ubesværet glæde. Andre forsøger at læse, men kanonernes rytme overdøver de sarte, lyriske indtryk af kærlighedshistorien, drukner endda spændingen i en kriminalroman. Andre forsøger at skrive, men kan ikke finde de mange ord, hele tiden de samme ønsker, hilsener, forsikringer, ingen tør tale om forhåbninger for fremtiden. Hvad var fremtid for os i disse timer? Det var ikke godt, i en sådan time at reflekterer. Det hele sker i nuet. De lykkeligste er dem, der trods krigens larm, kan finde søvnen. Til sidst spiser man alt, man kan få fingre i, og man ryger konstant. Nikotinen er blevet en af vore bedste forbundsfæller.

I alle sjæle står der mejslet ind i hukommelsen: »Kl. 1645 forlader du dækningen, Kl. 1700 kravler du op over brystværnet og så … gå på!

Det bliver klokken 1630. Så stiger vores trommeild til en vanvittig kraftanstrengelse. Man tror at helvede er brudt løs. En sitren, piben, susen, brølen, bragen af uhørt voldsomhed. Overalt et flammehav. Vi sidder i graven som under en regnbue af flydende stål.

Så! 1630! Forhænget foran tunnelen rives væk. Stormkompagnierne strømmer ud i graven.

Uophørligt brøler vores artilleri. Deres ild var imidlertid flyttet fra den forreste fjendtlige grav til længere bagud, så ingen reserver derovre kan slippe igennem til den forreste grav – en vidunderlig manøvre, der overhovedet ikke kan opfanges med øret. Pionererne står allerede ved de brede stormstiger, officererne fra stormkompagnierne står på dem, og så lyder kommandoen: »Sprung auf, marsch, marsch!«, en kommando ingen hører, ingen tænker nærmere over, inden den allerede er udført. Den første stormlinje bryder frem fra graven, en kort klatretur, et spring og – Hurra!

I det begyndende mørke kan man ikke længere se de enkeltes ansigter, man ser kun mørke skikkelser stige op af graven og storme frem. 7. Kompanie på højre fløj er forrest. Dens fører er blandt de første, de springer ned i den fjendtlige grav. Også 8. Kompanie er fremme. Nu foregår alt i åndeløst hastværk, begivenhederne jager hinanden, og kan næppe mere opfattes i enkeltheder.

For længst er 4., 11. og 12. Kompanie med dens officerer på plads i den gamle kampgrav. For længst er de frivillige skanse-hold gået i gang med spader og hakker for at nedbryde de sidste adskillende vægge mellem sappe og den fjendtlige grav. Fjendtlig? Nej – den nyeste tyske grav! Eller er det mislykkedes et sted? - »Forstærkning til venstre fløj« - Hurtigt suser nogle grupper fremad over kratere, gennem sønderskudt pigtråd, over ødelagte fjendtlige brystværn. Her er franskmændene hårdnakkede. Et vildt kasten med håndgranater i mørket. Nu er det ikke længere kun de to stormkompagnier, pionerer og maskingeværer fremme i den nye stilling, men næsten det dobbelte antal af de første indsatte tropper er styrtet efter. Alle presser sig frem, alle strømmer med

[1]) Under artilleriforberedelsen til stormen på Abre slog også enkelte af vore tunge granater ned i egen forreste grav. Herved begravedes en understand således at Unteroffizier Schleef, en af de bedste underofficerer i 8. Kompanie, og hans gruppe blev kvalt.

begejstret energi fremad. Med lokkende arme omfavner os det nye terræn, der så længe var fremmed, fjendtlig og ulykkebringende, og som vi nu aldrig mere vil give fra os. For dette stykke land er kammeraternes blod flydt. Der fremme er vores mål, vores fremtid, sejren. Fremad, fremad! De aktive, de frivillige, de gamle landstorm mænd, de små rekrutter – alle er midt i et vildt arbejde som fordrukne, og dog har igen én dråbe spiritus i blodet, men kun denne seje og fremad stormende drift.

»Håndgranater frem! Mange flere håndgranater«, skriger vore 75'ere. Gamle karle råber hæst, unge sarte mennesker i feltgrå skriger med stemmer, der slår over. I det hele taget er den menneskelige stemme igen kommet til sin ret. Stadig drøner den fjendtlige artilleri mod vore grave, stadig ligger vores spærreild over de fjendtlige adgangsveje, men på selve kampplads lander nu kun en sjælden gang en tungere granat, mens kampen bølger mand mod mand. Og pludseligt stiger et skrig op, et fremmedartig råb fra den overløbne grav. I begyndelsen forstod tyskerne det ikke. Så opdager man i lyset af de opsendte lysraketter modstanderens opstrakte arme. Ikke andet end oprakte arme; spredte tomme hænder dukker op fra den fjendtlige grav, et sælsomt symbol: som når et helt folk søger tilgivelse. »*Pitié! – Bon camarade! – Quarante ans! – Six enfants! – je suis marié!*« råber de. Og så i det indtrængende forsøg på at gøre sig forståelig: »*Nix schisse! – Nix bumbum!*« Vi nordtyske har forstået og slår en latter op. Ja, også det tillader vi i et sådant øjeblik, der får os til at grine, og velsignet være de tyske fædre og mødre, som har skænket deres børn en sådan sjælestyrke og en sådan sjælepragt.

Snart kravler ti, tolv, tyve små kleine mørke karle over den sønderskudte, kalkhvide brystning, igen tyve og hele tiden flere følger og i hobe sendt tilbage til vores gamle kampgrav. Hele tiden bliver artilleriets sang svagere. Foran den nyvundne, ødelagte, søndertrampede grav ligger vores første stormbølge i det seje kridtslam og vogter. Bag skanser vore kompagnier og graver nye skyttegrave. Den fjendtlige linje, skansen, mere end planlagt, er på vore hænder. Dagen er afgjort.

Hvilken sum af tapperhed, af smerte og jubel ligger ikke gemt bag de få linjer, hærberetningen den følgende dag omtalte Hanseaternes præstation! - -

Omkring sanitetspersonellets opofrende aktivitet, skriver Oberstabsarzt Dr. Wiewiorowski:

> Kl. 1730 fik vi på forbindepladsen besked om, at den franske grav på højde 193 var erobret af 7. og 8. Kompanie; Caspari lod os underrette herom. Nu begyndte først for alvor franskmændenes raseribrøl. De bagudgående forbindelsesgrave, i sær Prinz-Oscar-Weg, der førte til bataljonsstab og forbindeplads, blev beskudt. Også infanteriild ramte vores flade skråning. Hvordan skulle det så gå med tilbage transporten af de sårede? Den største del af bårehold og sanitetsunderofficerer var fremme ved kompagnierne. Hjælp var altså umiddelbart disponibel, men hvordan bagud? Endeligt, omkring kl. 1930, blev det roligere, og så ankom allerede de første sårede. Mit sanitetspersonel fortalte, at tagene gudskelov ikke havde været væsentlige. Alligevel var transporterne vanskelige på grund af den opblødte jord og beskydningen. Alligevel gik transporterne flydende; alle strømmede mod II./75 forbindeplads, mens de andre forbindepladser dårligt trådte i funktion. Vi havde derfor masser at lave natten igennem, og jeg blev konstant telefonisk anmodet om bårehold selvom alle var indsat inklusiv musikkorpset. Jeg måtte derfor anmode om forstærkninger fra Sanitätskompanie 1 og modtog 12 mand herfra under kommando af Leutnant Boenicke. Nu lykkedes det hele og jeg kunne beroliget fortsætte mit lægelige arbejde. Jeg spurgte en af sanitetsfolkene om min trofaste sanitetsunderofficer Hans Imbroock, 7./75. »Ham går det godt«, var det svar jeg fik. »Fra graven medtager han sårede, og tilbage slæber han håndgranater!«. Nå, det var jo netop Imbroock, og undervejs havde han formentlig også revet et par af hans sædvanlige vittigheder af sig, så der i en pressede situation stadig herskede munterhed. Så kom der nyhed om, at Oberleutnant Kaegler var faldet; den der dementerede dette var Kaegler selv, da han senere på aftenen dukkede op ved bataljonsstaben til et møde. Vores lægelige arbejde fortsatte hele natten og den følgende dag igennem.

Ved erobringen af Arbre-højden blev der taget 1 officer og 130 mand til fange og erobret 2 maskingeværer og en minekaster. Fjendens muligheder for at observerer mod vores stilling var for største delen fjernet, hvorimod egne tropper havde fået et godt overblik over de fjendtlige grave og bagved liggende terræn. Desuden var det lykkedes at erobre to allerede langt frem gravede fjendtlige minetunneler.

I sin divisionsbefaling den 8. december udtalte kommandøren for 17. Infanterie-Division, Generalleutnant Stengel: »alle ved gårdsdagens succesfulde operation deltagende tropper, infanteri, pionerer og minekaster kompagnier, feltartilleri og tung artilleri, for deres tapperhed, selvopofrelse og handlekraft, sin varmeste anerkendelse, sin lykønskning og sin tak«. Samme anerkendelse tilgik Regimentet den 10. december fra den kommanderende general for IX. Armeekorps, Exzellenz v. Quast. Allerede dagen før havde han meddelt senatet i Hansestad Bremen og magistraten i Harburg nyheden om: »at dele af Infanterie-Regiment 75 og Pionier-Bataillon 9 den 7.12. med højeste tapperhed i et stormangreb havde bemægtiget sig et fjendtligt skanseværk med tilstødende grave, og sikkert fastholdt det erobrede trods fjendtlige modangreb«.

Under stormen på Arbre-højden var tabene ved Infanterie-Regiment »Bremen« forblevet forholdsvis ringe (15 døde, 52 sårede og 5 savnede). Dertil kom større tabene under skansearbejdet i løbet af natten, under den heftige fjendtlige artilleriild de næste dage (gennemsnitlig 2000 til 3000 granater mod afsnittet) og under de forskellige fjendtlige forsøg på at generobre den tabte stilling Alene om natten 7. til 8. december og tidligt den 8. december rettedes fire modangreb, der imidlertid alle mislykkedes. Også i den efterfølgende tid forsøgte han gentagende gange gennem mere eller mindre voldsomme modangreb at genvinde den tabte stilling. Derudover forstyrrede den vedvarende beskydning med fra lette til de tungeste kalibre vores arbejde i Afsnit F. Ofte blev alt, hvad der var blevet opnået i løbet af en nat, indenfor kort tid igen ødelagt, og da ydermere det våde vejr forværrede gravenes tilstand, skred udbygningen af den nye stilling kun langsomt frem, og stillede usædvanlig krav til troppernes kræfter.

Den 23. december var en hård kampdag. Kl. 0230 forlod modstanderen sin grav foran midten og venstre fløj af Afsnit F.1 overraskende med stærke kræfter, og angreb med håndgranater den nye stilling på Højde 193. Foran midten af F.1 blev angrebet efter en halv times kamp på håndgranater endegyldigt afvist af 5. Kompanie (Oberleutnant v. Stein) og omkring 50 pionerer fra 2. Reserve-Kompanie/Pionier-Bataillon 4. På venstre fløj af F.1 angreb fjenden særlig energisk, især omkring den tidligere Alvenslebener Sappe. Her blev angrebet gentaget tre gange frem til kl. 0515. 6. Kompanie (Hauptmann Sellert) havde store tab og måtte derfor forstærkes af dele af 8. og 9. Kompanie. Også her blev alle angreb afvist, om end under store tab (Hauptmann Sellert og 32 mand såret, 7 mand døde). Den nye stilling på Højde 193 forblev fast på regimentets hænder.

Om dagene mellem den 8. og 23. december skriver Leutnant Rassow i hans allerede nævnte skrift:

> … ikke alene erobringen, men frem for alt fastholdelsen og udbygning af det vundne, er, hvad der i årtusinder vil sikre den tyske kraft.
>
> Franskmændene kom igen næste morgen (8. december) og næste aften og næste aften igen. Igen og igen. Otte gange eller mere sendte han sine bølger mod vores nye bolværk – men kun får at se dem bryde sammen imod det. Hele tiden hjemsøgte de tunge fjendtlige batterier vores nye stilling, men de huller, der blev revet, blev øjeblikkeligt igen lukket. Hvad de tunge kalibre ødelagde om aftenen, stod igen næste morgen hel og fast. Det var alvorlige dage og uger for Regimentet; en tid, hvorom der kunne skrives mangen en bog, fyldt med større og mindre heltegerninger, med bedrifter, der nu forsvinder i de store begivenheder. Det var tiden, der også uden udførlige beskrivelser, bedst lader sig kendetegne efter den ordre, hvorefter vi alle handlede: »Den nye stilling skal fastholdes!«

De betydelige tab, frem for alt i dagene efter stormen på Abre-højden (66 døde, 199 sårede og 7 savnede), de fortsatte fjendtlige modangreb, den overordentlig kraftige franske artilleriild, der martrede dag og nat, og de konstante anstrengelser under genopbygningen af de delvist fuldstændigt ødelagte stillinger, betød naturligvis en kraftig nedsættelse af Regiment »Bremens« kampkraft. En kort pause for igen at kunne komme til kræfter var derfor indtrængende nødvendig. Som følge heraf blev Regimentet om natten 29. til 30. december afløst af Füsilier-Regiment 90 og trukket tilbage til lejren i Semide som kampreserve. Underbringelsen skete i store træbarakker, mens maskingeværkompagniet blev indkvarteret i Contreuve. I stedet for Major v. Engelbrechten, der var alvorlig syg, blev Hauptmann v. Hesse (hidtidige kompagnifører 10./Gren.R.89) den 31. december udnævnt til fører for I. Bataillon. Samme dag trådte Hauptmann v. Capelle tilbage til Regimentet, efter en periode som adjudant ved 34. Infanterie-Brigade. Capelle overtog føringen af 8. Kompanie.

De officielle hærberetninger fra den øverste hærledelse fra dagene omkring Abre-højden:

> WTB. Fr.H.Qu. 8.12.15 officiel
>
> Nordøst for Souain blev den franske stilling på Højde 193 i en udstrækning af omkring 500 meter erobret. Fire modangreb blev afvist. 1 officer og 120 mand blev taget til fange. 2 MG erobret.
>
> 9.12.15.
>
> Livlige artillerikampe på forskellige steder langs fronten, især i Flandern og omkring Højde 193 nordøst for Souain.
>
> 10.12.15
>
> Franske håndgranatkampe mod vores nye stilling på Højde 193 nordøst for Souain blev afvist. Derudover har intet af betydning hændt i det stormfulde vejr.
>
> 11.12.15
>
> Efter kraftig ildforberedelse angreb franskmændene i aftes på ny vores stillinger på og øst for Højde 193 (nordøst for Souain). Angrebene er afvist. Stillingen er præcist så fast på vore hænder, og kunne i modsætning til hvad der hævdes i de franske hærberetninger, ikke fravristes os.

2. Tiden fra 1. januar til 15. juni 1916

I begyndelsen af det nye år udsendte den øverste krigsherre følgende dekret til den tyske hær, flåde og gendarmeri:

> Kammerater! Et år med svære kampe er forløbet. Hvor end et overtal af fjender løb storm mod vore linjer, er han blevet knust mod jeres trofasthed og tapperhed. Overalt, hvor jeg har sat Jer i slag, har I opnået en glorværdig sejr.
>
> I taknemmelighed erindre vi frem for alt vore brødre, der villigt gav deres blod for at sikre sikkerheden for deres kære i hjemlandet og for fædrelandets uforgængelige berømmelse.
>
> Hvad vi har begyndt vil vi med Guds hjælp fuldende.
>
> Endnu strækker fjenden fra vest og øst, fra nord og syd i afmægtig raseri hænderne ud, primært mod alt, hvad der gør vores liv værd at leve. Håbet om at kunne overvinde os i ærlig kamp, har de for længst måttet opgive. De har kun håbet om at kunne bygge på deres masse, på en udsultning af hele vores folk og på virkningen af deres ligeså ugudelige som ondskabsfulde bagvaskelse kampagne.
>
> Deres plan vil ikke lykkedes. På den ånd og vilje, der urokkeligt forener hær og hjemstavn, vil de blive til skamme: ånden af pligtfølelse for fædreland til sidste åndedræt og viljen til sejr.
>
> Så skrider vi da ind i det nye år. Fremad med Gud til forsvar af hjemstavnen og før Tysklands storhed.

Også den øverstkommanderende for 3. Armee, Generaloberst v. Einem, udtalte sine hjerteligste ønsker for sin tapre armee: »Enhver af os vil fortsat gøre vores pligt, i trofasthed til Kejser og Rige, Konge og Fædreland«.

Hos Armeereserven i lejren ved Semide fandt om eftermiddagen den 1. januar 1916 feltgudstjeneste sted for Infanterie-Regiment »Bremen«. Efter Divisionspræsten Busch, holdt regimentskommandøren, Major Hagedorn, der allerede om morgenen havde hilst på regimentets officerer og underofficerer, en tale holdt i varme vendinger.

Gerne tog soldaten sin feltsangbog eller det Nye Testamente, som forældrene måske havde givet ham med i felten, for at opbygge og stærke sig. Når der skulle afholdes feltgudstjeneste, var der ikke behov for befalinger. Så blev soldaterne drevet af deres indre behov. Måske allerede før og under krigen gudfrygtig, måske først mødt sin gud på slagmarken eller måske på sin egen måde opnået salighed, som han faldt: sikkert er det, at feltgudstjenesterne gav mulighed for enhver religiøs retning. Andægtigt lyttede de feltgrå på præstens ord, der på sin feltgrå frakke var det religiøse kors. Han talte til hjerterne på kampprøvede mænd og til hjerterne på unge kammerater, de som krigsfrivillige ville hjælpe til med at redde fædrelandet. Helt bortset fra hvad præstens ord sagde den enkelte: enhver prædiken understregede for Bremer Hanseater hele tiden dybere formaningen, som de aldrig måtte glemme:

Hjertet for fædrelandet
Næven for fjenden!

Fra den 2. januar begyndte kompagnierne med den praktiske tjeneste, der primært omfattede eksercits og uddannelse. Derudover fandt der appeller og skarpskydninger sted. Nye gasmasker blev afprøvet i »stinkrummet«, og i nærheden af Semide blev der forført et mønsteranlæg med skyttegrave, dybde tunneldækninger og brede pigtrådshindringer. På den måde gik dagene med pauseløs uddannelse. Bataljonsinspektioner, der fandt sted mellem den 17. og 19. januar viste at Regimentet, trods dens lange periode i stillingskrig, havde bevaret sit renomme som eliteenhed.

Fra den 20. januar besatte Infanterie-Regiment »Bremen« igen sit gamle afsnit mellem vejen Somme-Py – Souain og Somme-Py – Tahure ved Abre-højen, hvor den skulle forblive i næsten et halvt år indtil 15. juni 1916.

I hele denne periode var den fjendtlige artilleriild af vekslende styrke. I midten af februar og i midten af marts voksede den til særlig voldsomhed. Vore grave blev delvist ødelagte og indgangene til understande mange gange begravet. Også forbindelsesgangene og lejrene Neukölln og Brandenburg kom under stærkere beskydning, uden at det derigennem kom til større tab. Ved siden af gjorde modstanderen kraftig brug af sine minekastere, sendte tunge torpedofinne-miner over til os, anvendte gasammunition og udviklede en omfattende aktivitet i luften.

Alt dette kunne imidlertid ikke afholde Hanseaterne i en kraftig udbygning af stillingen. Kampgrave blev gjort bredere og dybere, skader som følge af beskydning og vejrlig blev udbedret, dybe understrande udgravet, pigtrådshindringer forstærket og nye sappe gravet frem mod fjenden. Enkelte stedet lykkedes det at bringe disse sappe så tæt på fjenden, at de to siders pigtrådshindringer gik ud i et. På Abre-bakken lå Regimentets grave på enkelte stedet blot 5 meter fra fjenden. Posterne kastede cigaretpakker til hinanden. Egne patruljer, der utrætte-

Vier Stader Kameraden, April 1916
(von links nach rechts, stehend: Vzfw. Bleckwedel, † 28. 4. 17, Vzfw. Blome, † 5. 9. 16, sitzend: Vzfw. Wähaus, † 4. 9. 16, Vzfw. Beckmann, † 21. 7. 16. — Juli 1916 wurden sie am selben Tage zum Leutnant befördert).

Rechter u. linker Flügelmann der 6./75 (Januar 1916)

Ausbau der R.I.-Stellung (März 1916)

Straße Attigny—Somme Py (oberhalb des Armeelagers Semide)

Somme Py

Bémont-Ferme (Juli 1916)

Fröhliche Osterfahrt! (Champagne 1916)

Liebesgabenverteilung bei 13./75 (März 1916)

Oblt. v. Stein mit den Offizieren und Unteroffizieren der 5./75
im Jäger-Lager (Frühjahr 1916)

Im Lager Neu-Vegesack (Bagage), Frühjahr 1916

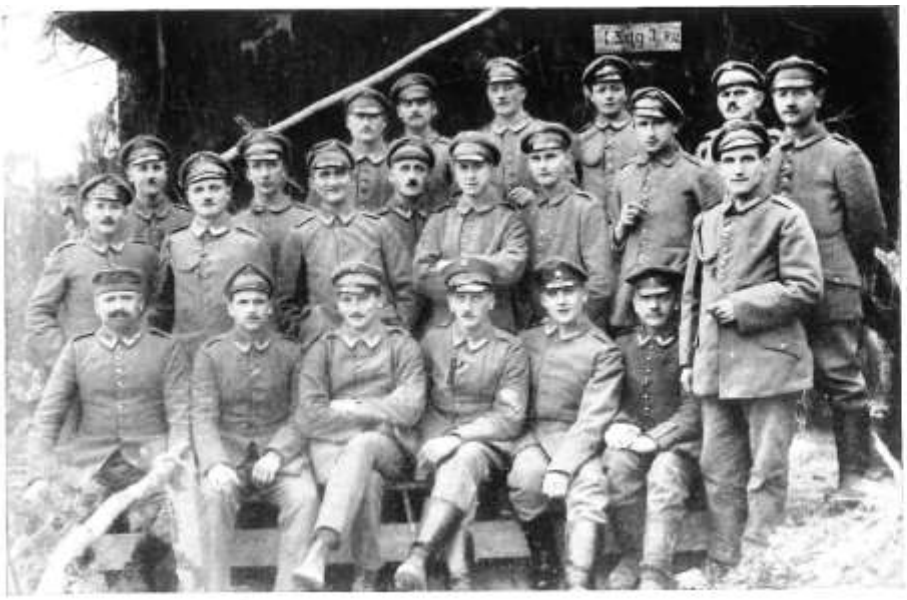

Die Unteroffiziere 3./75 im Armeelager Semide (Frühjahr 1916)

Die Regimentsmusik spielt

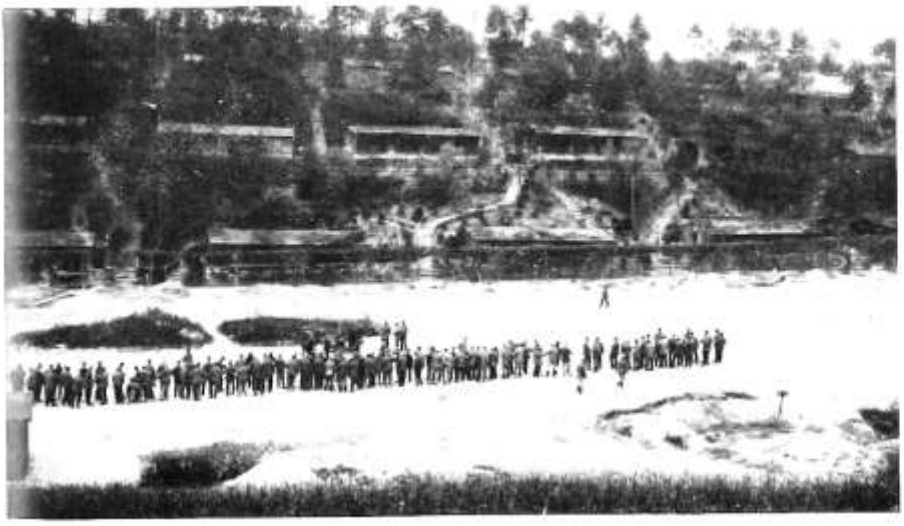

Appell (Armeelager Semide 1916)

Bataillonsfest II./75 (Semide, 10. 5. 1916)

Indianer-Gruppe der M. G. K.

Semide

Entlauſungsanſtalt in Semide

Major Hergt u. Paſtor Buſch im Kreiſe der Offiz. des III./75, Juni 1916

Boulzicourt (Ruhe-Unterkunft des Regiments, Juni 1916)

Kompagniefeſt der 11./75 (Juni 1916)

ligt forsøgte at skaffe sig et billede af de fjendtlige stillinger og på at afvise fjendens patruljer, opnåede gode resultater, mens vores artilleri og minekastere kraftigt besvarede den fjendtlige ild og rettede skader mod ham, hvor de kunne. Der blev ivrigt arbejdet videre på de eksisterende minegange, men i den beskrevne periode kom det hverken på egen eller på fjendens side til minesprængninger. Den 12. marts blev to fjendtlige fly skudt ned af Regimentet.

Imidlertid var der i Champagne andre fjender end franskmænd, der truede Regiment »Bremen«: det var sygdomme, der ramte soldaterne hårdt og havde forskellige årsager. Oberstabsarzt Dr. Wiewiorowski beretter:

> Det var i første omgang det evigt vekslende vejr, der resulterede i talrige forkølelsessygdomme og en ikke ubetydelig influenza-epidemi. Det var heller ikke så sært; efter nogle dages frost, der føltes ubehagelig i de utætte lejrbarakker, fulgte et vejrskifte der forvandlede den ujævne kridtjord til en hvid, smattet morads, hvori man kunne synke til læggene. Dette særlige element var vores fodtøj ikke voksen. Man havde konstant våde fødder og forkølelsesfeber var resultatet. Det var i det hele taget en tvivlsom fornøjelse med disse »hvil« i Frankfurter Lager. Med mørkets frembrud skulle kompagnier i hvil træde an til natlig skansning langs fronten; det var 8-9 kilometer frem og lige så langt tilbage. Og selve arbejdet var med den hårde undergrund ikke nogen fornøjelse. En morgen, omkring kl. 5, mødte jeg et kompagni, der kom tilbage fra skansning. De arme folk var fuldstændig udmattede og slæbte sig under opbydelse af af de sidste kræfter frem til lejren. »Et skønt hvil er det«, brummer kompagniføreren til mig, som han går forbi. Han havde ret; efter nogle få dages »hvil« skulle soldaterne »med ny energi« tilbage i skyttegraven. At sådanne strabadser tærede på den enkeltes modstandskraft, var tydelig, ikke mindst fordi erstatningspersonel hjemmefra for længst bestod af utrænede landstorm af ældre årgange. En tilstand af udmattelse var resultatet. På den kom det til, at vores lægelige åbningstid, den såkaldte »revier-tjeneste«, begyndte omkring kl. 9, og fortsatte dagen igennem, da vi ikke på anden måde kunne få bugt med det store antal syge. Vores sygestue var en lille barak med det lille forværelse; vi kunne her i bedste fald underbringe 27 mand, og så var alt belagt. Der var derfor for os ingen anden mulighed, end at lade de mindst syge blive i deres mandskabsbarak. Tilfælde, der syntes at ville tage længere tid, blev om muligt sendt til sanitetskompagniet i Orfeuil, men det lykkedes ikke alt tid. Vi fik øjeblikkelig påskrevet af Divisions-lægen; vi skulle lade flest mulige syge blive ved enheden. Hvor vi skulle gøre af folkene, blev der ikke spurgt.
>
> Der var endnu en gene: luseplagen. Soldaterne langs fronten kunne ikke trække støvlerne af, dertil var der ikke tid. Fulde af lus var alle, og »når det klør, kradser man sig«. Derved blev huden, specielt underbenet, der altid var dækket af støvler, ridset, med alvorligt inficerede sår som resultat. Og med sådanne jammerlige ben, dækket med skorpe og pus, kom så soldaten til os på lægestuen, ikke sjældent oven i købet med en nyrebetændelse som følge af disse skader. Naturligvis var det ikke muligt fremme i graven at behandle sådanne sygdomme; de måtte indlægges på sygestuen, og det var ikke så få…

Imidlertid havde stillingskrigen i Champagne også sine muntre sider. På sin lune måde omtalte H. Ludwig en »bataljonsfest« ved II. Bataillon i Semide den 9.5.16:

> … en varm majdag – et gyldent sollys og en azurblå himmel lå over festpladsen, der strakte sig i en dal ved indgangen til lejren. Hvert kompagni havde af teltbaner rejst et stort festtelt, og et antal mindre markedsboder af samme konstruktion lovede med deres reklameskilte særligt store overraskelser. Man kunne læse »Verdenspanorama«, »Franzosen-skræk«, »Den feltgrås drømme«, »De tre største blommer i Champagne« og meget andet. Snart fyldte sig om eftermiddagen festpladsen, og jubel og hurlumhej herskede overalt. På usadlede heste sprængte pludselig en horden vilde indianere ind på denne markedsplads, anført af deres høvding »Marmelade-spanden«. Intet frembragte større munterhed end det øjeblik, hvor man så at disse nøgne vilde medbragte en bundet kammerat i fransk uniform, og nu kredsede omkring ham med deres underligt klingende krigshyl og svingende med bue, pil og tomahavk. Efter en magtfuld tale af høvdingen til vores bataljonsfører, Hauptmann Caspari, skulle denne fange som tegn på deres underdanighed og deres kampvilje som gave overdrages. Efter denne handling trak de vilde skikkelser sig tilbage til deres »wigwam for marmelade-indianere«. MG-Kompagniet, der havde stillet mandskab til denne gruppe, havde givet bevis på, at de trods alle krigens genvordigheder, stadig havde humoren i behold. – På afstand stod Offizierstellvertreter Jöhnck og smilede over »hans folks«, som han selv undertiden måtte give et »torden ridt«.
>
> Slet ikke så voldsom, med tværtimod med besindighed dukkede nu to æsler op, hvis ryttere allerede ved synet havde latteren på deres side. Sanität-Unteroffizier Imbrook (7. Kompanie) og Unteroffizier Schwiebert (6. Kompanie) havde i deres virkelig urkomiske udklædning som de ofte sete cirkusklovne, til fulde sørget for den lystige stemning. I dette vrimmel solgte en omvandrende handelsmand alle de småting, man altid finder på markedspladser. Hans salgsbakke på maven bød på cigarer, cigaretter, tændstikker, postkort og endda små, farvede papirflag. En urkomisk, pudsig figur, der ved sin blotte tilstedeværelse frembragte latter. – I bataljonsstabens vogn kørte kunstnergruppen »Klöskorn & Co« frem. Her havde Etape-byen Vouzier måtte sørge for kostumet. Klöfkorn havde her på strålende vis forstået at sammensætte en fantastisk klædedragt at de stykker civilt tøj, han havde fået fat

i. Dame-kostume og herre garderobe af udsøgt elegance var støvet op, og mange kammerater tænkte vel ved synet af dette, med længsel tilbage på fredstids civile selskab.

Vores regimentsmusik under den sikre og kompetente ledelse af Musikmeister Reischke lod lystige viser tone, og på et dansegulv svingede graciøst krigsskikkelser i en berusende Wienervals. Overfor festpladsen dystede sportsfolkene og modtog personligt fra deres bataljonsfører belønningen for deres præstationer.

Under disse festligheder fremstillede med flittige hænder vores »Køkkentyre« ved feltkøkkenerne i Semide en tilsvarende festmiddag. Husholdning og bedrift er i krigstid en vanskelig opgave, som i dette tilfælde på strålende vis var blevet løst af vores Forplejningsofficer, Oberleutnant Freiherr v. Dankelmann og hans assistent, Sergeant Künzel 8./75. I anledning af festen blev der nemlig serveret en kraftig Glühwein, der formåede at øge stemningen yderligere. Som det begyndte at blive mørkt begav alle medlemmer af bataljonen sig på deres hjemvej, for her endnu engang at yde en fremskaffet Teepunch i indkvarteringsbarakkerne med snak og tanke på dette vers af Goethe:

Die Welt ist nicht aus Brei und Mus geschaffen,
Deswegen haltet euch nicht wie Schlaraffen;
Harte Bissen gibt es zu kauen:
Wir müssen erwürgen oder sie verdauen.

Den 13. juni kom der fra 3. Armee ordre til afløsning af IX. Armeekorps. I dagene mellem 13. og 15. juni blev Infanterie-Regiment »Bremen« afløst af Infanterie-Regiment 155 i dens stilling, og blev med jernbane transporteret til området syd for Charleville. Her havde den fået tildelt nogle få ugers hvil inden de hårde kampe langs Somme.

Som afsked med IX. Armeekorps udtalte den øverstkommanderende for 3. Armee, Generaloberst v. Einem, følgende varme ord:

IX. Armeekorps forlader til min beklagelse 3. Armee, hvortil den gennem otte måneder har tilhørt.

Indsat på et farligt sted på armeens front under de store efterårsslag forgangne år, har korpset en langt overlegen modstander i hårde kampe tappert og med succes ydet modstand. Den har med utrætteligt arbejde på fortræffelig vis udbygget og forstærket dens stilling, og gennem sejrrige angrebsoperationer på det vigtigste sted målbevidst forbedret dens front.

Præstation af korpsets fører og tropper i den begivenhedsrige periode, den var mig underlagt, fortjener den højeste anerkendelse. Jeg udtaler til alle medlemmer af korpset min varmeste tak for den for 3. Armee så fortræffelige tjeneste. Mine bedste ønsker følger IX. Armeekorps. Jeg føler mig overbevist om, at den på enhver plads, den efter befaling fra H.M. end måtte blive stillet, vil bevarer sin gamle våbenrenomme.

6. Kapitel

Hvile- og uddannelsesperiode ved Mézières-Charleville

16. juni til 2. juli 1916

De enkelte dele af Infanterie-Regiment »Bremen« nåede frem til den 16. juni deres nye indkvarteringsområder ved Mézières-Charleville (Regimentsstab og II. Bataillon Boulzicurt, Stab I., 3. og 4. Gruyères, 1., 2. og 13. Mondigny, Stab III, 10. og 12. St. Pierre, 9., 11. og M.G.K. Champigneul). (**SKITSE 437**). Efter en plan udsendt af Generalkommando IX. Armeekorps, skulle korpsets enheder gennemgå en 21 dages uddannelsesperiode. Heraf skulle der ved Infanteriet bruges 12 dage til kompagni og tre dage til henholdsvis bataljons- og regimentseksercits. Foruden en befæstelse af disciplin skulle især angreb i stillings- og bevægelseskrig indøves. 19. juni var fastsat som 1. uddannelsesdag. De 13 infanterikompagnier forblev bestående, mens der af maskingeværkompagniet nyopstilledes et 1. og et 2. M.G.K. Ved tilgang af erstatningspersonel fra 17. Infanterie-Division rekrutdepot øgedes regimentets kampstyrke med 236 mand.

For at lette en eventuel borttransport, blev 17. Infanterie-Division på ordre fra den øverste hærledelse placeret langs banelinjen Amagne – Mézières, mens 18. Infanterie-Division på samme måde fordeltes langs banelinjen Liart-Mézières. Af samme grund måtte I. Bataillon og 13. Kompanie den 19. og 20. juni skifte kvarter, hvorfor deres start på uddannelsen udsattes til den 21. juni.

Dagen før var den kommanderende general for IX. Armeekorps, General der Infanterie v. Quast og chefen for generalstaben blevet beordret til H. M. Kejseren i Bel Air. Under dette møde havde H.M. udtrykt ønske om at møde og tale med så mange af korpsets enheder som muligt. Under ledsagelse af Storhertugen af Mecklenburg-Schwerin fandt derfor den 28. juni kl. 1630 en parade sted for alle dele af 17. Infanterie-Division foran H.M. Kejseren halvvejs mellem Raillecourt og Montigny tæt nord for den store vej. Kun Grenadier-Regiment 89 og 1./Pionier-Bataillon 9, som Kejseren allerede havde hilst på den 4. marts efter stormen på Navarin-Ferme, og tre feltbatterier fra F.A.R. 60, der endnu befandt sig i ildstillinger i Champagne, deltog ikke.

Efter at have skridtet fronten af de i firkant opstillede tropper, holdt H.M. følgende tale:

> Det er mig en ganske særlig glæde, at jeg her på erobret fjendtligt område kan hilse på sammentrukne dele af 17. Infanterie-Division. Armeekorpset har i denne krig lige fra start gennemlevet svære kampe og slag, og armekorpsets regimenter har kæmpet i overensstemmelse med deres opgave, deres race og deres folkestamme. Overalt, hvor armeekorpsets tropper har mødt fjenden, har de i utrættelige kamp banet vej gennem den fjendtlige modstand ind i det fjendtlige land
>
> Det glæder mig specielt her at kunne hilse på mit Mecklenburgiske Füsilier-Regiment, som jeg kort før krigen mødte ved dets regimentsfest. Dengang var mange gamle kammerater ilet til for at kunne fejre med det aktive regiment og for at udveksle minder om deres tjenestetid. Her var stadig enkelte Jernkors at se, der kunne fortælle om den store krig i året 70 under Kejser Wilhelm den Store, fra samlingen af det tyske rige. Og vi, som det er passende for yngre slægtled, betragtede med ærefrygt disse, min afdøde bedstefars, gamle tapre krigere, og misundt dem deres skønne jernkors. Og i dag ses vi igen, næsten efter afslutningen af det andet krigsår; den voldsomste, største og mægtigste krig, der nogen sinde er ført af et folk. Mange kammerater, der deltog den dag, lever ikke mere og har beseglet sin faneed med døden. Og nu står De, ungdommen af det tyske folk, ungdommen fra Niedersaksen, fra Mecklenburg, selv besmykket med Jernkorset, og kan fortælle om begivenheder, tildragelse og træfninger, som Vi i krigen i året 70 ikke havde anelser om.
>
> Vores tyske folk og fædreland kæmper mod en række af folkeslag, som i antal og masse er gevaldig. Og alligevel har vores Regiment kæmpet med tillid til Gud vor Herre og hans hjælp til vores gode sag og vores gode ret. I øst og vest, i syd og nord, fra Middelhav til Atlanterhav, fra Alper til Nordsø, står en mur af stål om fædrelandet og afviser de fjendtlige angreb.
>
> Sandelig et opløftende syg, en stolthed over enhver enkelt af Jer et sådant folk at tilhøre, en stolthed for mig, sådanne soldater at kunne fører. Så udtaler jeg til Dem min kejserlige tak og lykønskning, og fædrelandets tak for det, hvad De har udrettet.
>
> Der er endnu meget at gøre, mange hårde kampe at udkæmpe, indtil vore hadefulde modstandere er kastet til jorden. Før vil vi ikke hvile, så hjælpe mig Gud. Og når De igen bliver indsat, så tænk på hvad i kæmper

for, på hvad vore forfædre har efterladt os, og tænk på at den sidste modstander først skal overvindes, før vores tyske fædreland i fred kan ånde, som vi ønsker det. Nu gå hen, og må Gud give Jer sejr.

Hertil svarede kommandøren for 17. Infanterie-Division, General v. Minckwitz:

At stå her i våben foran sin øverste krigsherrer: Den tyske soldat største øjeblik. 17. Infanterie-Division er stolt og overvældet, at Deres Majestæt fandt nåde i at overvære dagens tropperevy. Jeg vover herfor, vores allerunderdanigst tak at lægge for Deres Majestæts fødder.

Deres Majestæt har netop set ind i mange tusinder lysende øjne.

Tæt samlet står her på fransk jord mændene fra den tyske Nordsøkyst, som ved Deres Majestæt gunst til enhver tid i stort antal er tildelt.

Der Kejser-fysilererne fra det forsvarsberedt Mecklenburg land, hvis kyster vandes af den blå Østersø. Der Hanseater fra det tyske havns kyster, hvori Deres Majestæt vil genkende den gamle forvovne viking ånd.

Og endelig sønnerne fra det herlige, havombruste Schleswig-Holstein, hvis kostbare juvel pryder Deres Majestæts kejserkrone.

Uforglemmeligt vil det være for os alle: denne Kejserparade dybt i hjertet på Frankrig, over hvilken nu for fjerde gang Zollern-ørnen kredser …

Efterfølgende modtog Hans Majestæt troppernes forbimarch og uddelte personligt 10 medlemmer af 17. Infanterie-Division Jernkorsets I. Klasse. Fra Infanterie-Regiment »Bremen« modtog Hauptmann a.D. v. Plessen, fører for 8./75, Leutnant Steffen, fører for 2. M.G.K./75, og Unteroffizier Potratz 8./75 denne høje udmærkelse fra den øverste krigsherres hånd. I den efterfølgende Te på slottet Guignicourt deltog, foruden Kejseren, samtlige kommandører fra IX. Armeekorps. Mens det hele dagen regnede uafbrudt, var der under paraden det skønneste solskin. En korpsbefaling, udsendt den 29. juni, bragte til kendskab, at Hans Majestær havde udtalt sin særlige anerkendelse af troppernes stramme holdning og den fortræffelige parademarch.

I mellemtiden havde vi, som de øvrige dele af korpset, intensivt gennemført uddannelse. Fra den 19., henholdsvis 21. juni, eksercerede kompagnierne i nærheden af deres indkvarteringer, gennemførte feltmæssige træningsmarcher, gennemførte skarpskydninger, undervisning og appeller og indøvede angreb på det hertil etablerede øvelsesværk. Gentagende gange blev disse øvelser overværet af den kommanderende general, således den 27. juni, hvor 4. Kompanie blev sat over Maas, og hvor ligeledes 1./Pi. 9, et batteri af Feldartillerie-Regiment 9, divisionens brotræn og halvdelen af korpsets brotræn deltog, og den 30. juni kompagniinspektion ved II. Bataillon.

Efter afslutning af disse inspektioner skulle uddannelsen fortsættes med øvelser i større enheder, men så startede den længe ventede engelsk-franske offensiv nord og syd for Somme. Dette gennemtvang en indsættelse af korpset ved den truede 2. Armee. På ordre fra den øverste hærledelse begyndte den 2. juli om aftenen indladningen af tropperne langs banelinjen Amagne – Mézières.

7. Kapitel

Slaget om Somme

3. juli til 16. september 1916

1. Regimentets første indsættelse fra 3 til 29. juli 1916

Siden den 24. juli havde englænder og franskmænd belagt den tyske linje på begge sider af Somme mellem Gomiécourt og Lihons med kraftig trommeild. En orkan af stål og jern var i syv dage og syv nætter uafbrudt regnet ned over forsvaret, havde ødelagt alle hindringer og jævnet skyttegrave med jorden. Denne voldsomme beskydning blev den 1. juli fulgt af fjendtlig infanteristorm, der over en bredde på 23 kilometer forsøgte at trænge ind i vore stillinger.

Mens englændernes angreb nord for Somme mindskedes fra den 2. juli, angreb franskmændene på denne og de efterfølgende dage syd for Somme med uformindsket heftighed, og pressede langsomt de her kæmpede tyske divisioner tilbage til en linje Biaches – Barleux – Belloy – Estrées – Soyécourt.

Den 5. juli kl. 12 overtog den kommanderende general for IX. Armeekorps, General der Infanterie v. Quast kommandoen over den nydannede tyske armegruppe langs og umiddelbart syd for Somme. Hans ansvarsområde strakte sig på den yderste højre fløj på nordsiden af Somme ved Clércy til vest for Peronne, sprang så ved Biaches over på den sydlige bred af floden og fortsatte vest for dette sted forbi Barleux og Belloy til området syd for Soyécourt. Dette afsnit var, fra højre fløj, besat med:

22. Reserve-Division fra Clércy nordvest for Peronne, over Biaches til syd for Barleux.
Division Frentz herfra til sydøst for Belloy
44. Reserve-Division herfra til den vestlige del af Estrées
11. Infanterie-Division herfra til området syd for Soyécourt.

Division Frentz, der havde deltaget i kampene fra det første fjendtlige angreb og havde lidt store tab, var den af enhederne under Armeegruppe Quast, der havde største behov for et hvil. Dens afløsning med 17. Infanterie-Regiment blev derfor beordret.

Sidstnævnte var den 3. og 4. juli med jernbane fra Mézières ankommet til og ved St. Quentin, og var kommet i kvarter i byen og dens omegn. Selvom dele allerede den 5. og 6. juli var trukket frem, fulgte nætterne mellem 7. og 9. juli indsættelsen i det hidtidige Afsnit Division Frentz (Barleux til sydøst for Belloy). Kun Infanterie-Regiment »Bremen« blev, bestemt som Armegruppe reserve, i første omgang i områderne Lanchy, Vaux – hvor Regimentet allerede i slutningen af marts 1871 og slutningen af august 1914 havde ligget i kvarter – og Beaucois vest for St. Quentin.

Tidligt om eftermiddagen den 9. juli begyndte et nyt, meget kraftigt angreb mod hele Gruppe Quast' front. Det var navnlig mod de tre nordligste divisionsafsnit i linjen Biaches – Barleux – Belloy – Estrées. Mens fjenden af 44. Reserve- og 17. Infanterie-Division klart blev afvist, lykkedes det ham i 22. Reserve-Division afsnit at erobrer byen Biaches og bryde ind mellem denne og Barleux. Situationen var bekymrende. Den måtte genoprettes med Infanterie-Regiment »Bremen« i forening med andre dele af IX. Armeekorps.

For at forhindre ydereligere gennembrud ved Peronne, drejede det sig i første omgang om at etablerer en ny forsvarsfront foran fjenden vest for byen på den nordlige side af Somme. Af denne grund blev Infanterie-Regiment »Bremen« om eftermiddagen den 9. juli alarmeret i dens kvarterer vest for St. Quentin og øjeblikkeligt trukket frem til Bouvincourt, hvor den sidst på eftermiddagen fik følgende direktiv fra 22. Reserve-Division:

> To bataljoner (I. og III./75) fortsætter march til Cartigny og afhenter her yderligere befaling. Sidst ankommende bataljon (II./75) forbliver som 22. R.D. reserve ved Ferme de Bias, 1 kilometer syd for Catelet.

Som resultat marcherede I. og III. Bataillon over Courcelles og Doingt, og passerede sidst på aftenen under kraftig fjendtlig artilleriild liggende Peronne. Kl. 22 overtog Regimentskommandøren, Major Hagedorn, kommandoen over afsnittet »Nordbred Somme«.

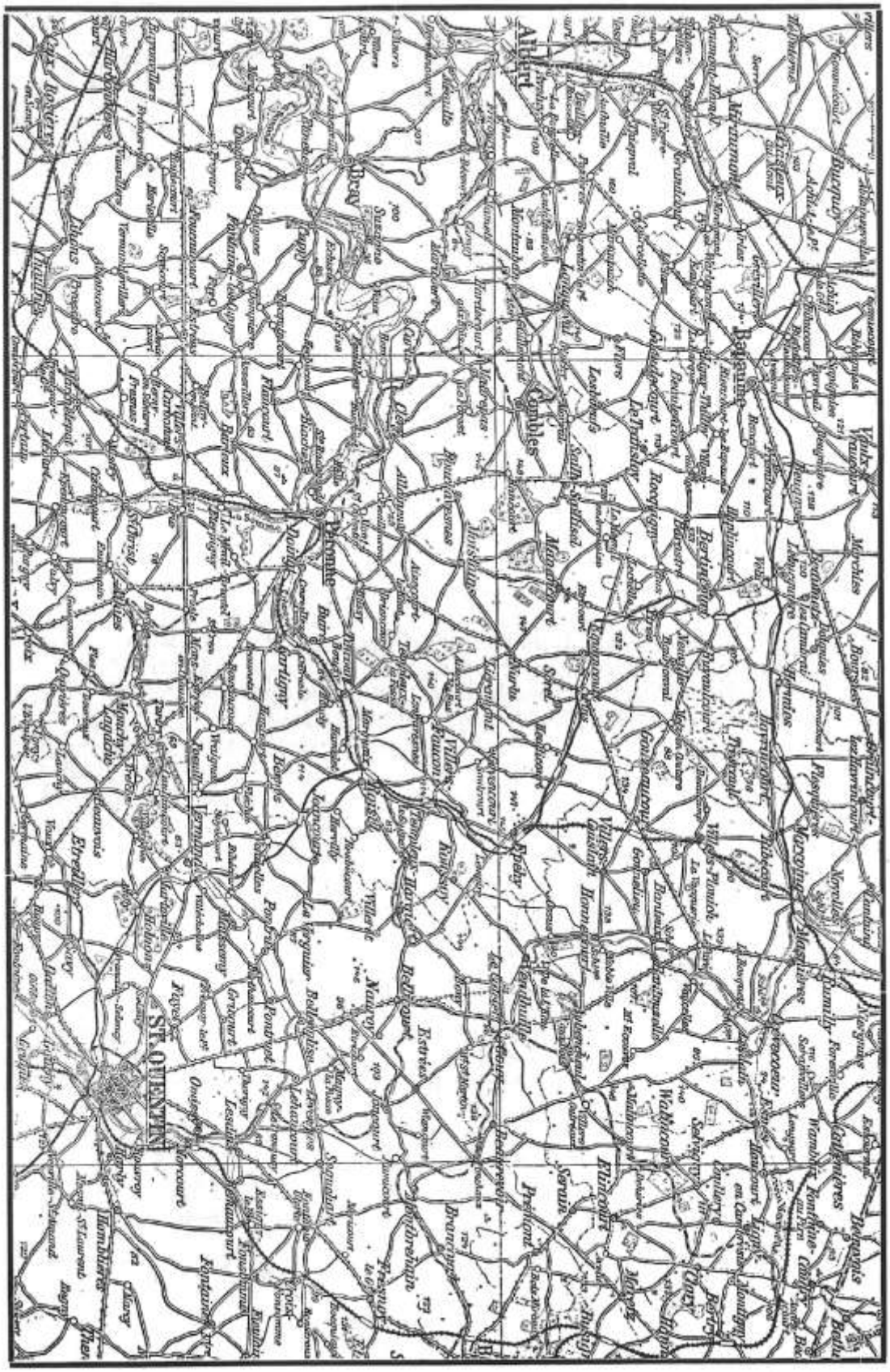

Blatt 24 (1:300 000)

Deutsche Linie am 9.7.16. abds.
0 1 2 3 4 5 km

Det nye afsnit, hvori allerede befandt sig Reserve-Jäger-Bataillon 11 og II./Infanterie-Regiment 94, der herefter blev underlagt Major Hagedorn, blev herefter besat som følger:

III./75 med underlagte Reserve-Jäger-Bataillon 11 fra sydøst kant Cléry over Halle til den nordvestlige kant af Radegonde.
II./94 til banegård Peronne, inklusiv
I./75 som regimentsreserve på højderne nord for Somme på begge sider af vejen Halle – Mont-St.Quentin.
På nedenstående rids: a.) I./75 i reserve, b.) 2. M.G.K., c.) Afdelings forbindeplads, d.) Sprængt bro.

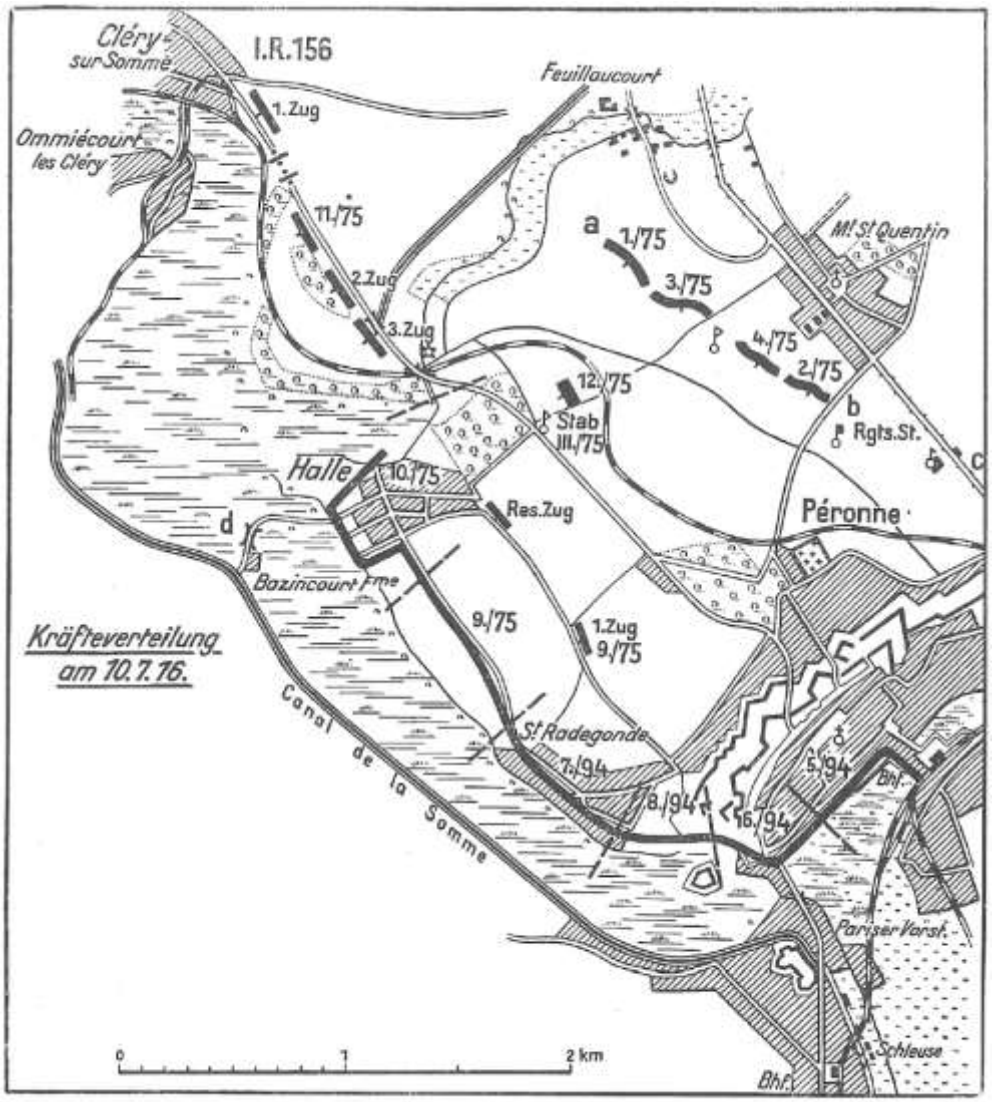

Skizze 26 Kräfteverteilung am 10. 7. 16.

1. Maschinengewehr-Kompanie var underlagt III. Bataillon, mens 2. M.G.K. lå som reserve ved et teglværk mellem Peronne og Mont-St.Quentin, hvor også Regimentsstaben var placeret.

I mellemtiden havde II. Bataillon/75 under Hauptmann Caspari nået Ferme de Bies syd for Catelet, men blev imidlertid alarmeret som det blev mørkt, og i natmarch trukket frem til området ved le Mesnil-Bruntel. Hans 8. Kompanie under Hauptmann v. Plessen var placeret endnu længere fremme til bevogtning af den pontonbro, pionererne havde slået over Somme ved Lamire-Ferme.

Om II. Bataillons march den 9. juli og den efterfølgende natmarch til le Mesnil-Bruntel, skriver Leutnant Dräger:

> Langs fronten buldrede det uafbrudt. Det lød som om en langs kolonne af tunge lastbiler hele tiden kørte over toppede brosten. Ruder klirrede hele tiden uden afbrydelse. Og om aftenen flammede og lyste hele horisonten op fra tusinder af nedslag og affyringer. Sådan var iscenesættelsen af det lange og blodige drama: »Somme«.
>
> Vores bataljon lå i Vaux, en idyllisk landsby, gemt i en grøn dal. Regimentet, hvis øvrige bataljoner lå i andre landsbyer rundt om, var i armegruppe reserve.
>
> Det var perioden for bærhøsten. Vi svælgede i ribs og stikkelsbær. Hele tiden med bagtanken: »Spis dig bare mæt, glæd dig kun for nuet. Om nogle få dage er du derude i stormen og de flammende eksplosioner, magtesløs som en myre under en støvlesål.
>
> Vi sad endnu engang til middag omkring et dækket bord, vi lagde os endnu engang i en seng under tag. At sove var umulig. Vinduerne klirrede for voldsomt.
>
> Den 9. juli kl. 1600: Alarm. Største hast er nødvendig. Bataljonen samles ikke, men kompagnierne rykker ud i den rækkefølge, de er færdige. Alt sker i hast, overstyrtet. Rygterne breder sig: fjenden er brudt igennem og står foran åbent land.
>
> Det går afsted langs vejen fra St. Quentin til Peronne. Den hvirvlende støv lægger sig som en ekstra hud på mennesker og dyr. De høje træer er grå af støv. Hele eftermiddagen går det fremad i retning af den buldrende, rullende horisont.
>
> I en skov (nær Bias-Ferme halvvejs mellem Cartigny og St. Cren) går II./75 samlet i bivuak. Folk sendes afsted for at hente vand i den nærliggende landsby St. Cren. De var imidlertid næppe nået tilbage, og folkene havde næppe fået renset de støvede, tørre struber, før det igen i totalt mørke kom befaling til videremarch »mod fronten«.
>
> Jeg vil ikke glemme denne nat. Nattehimmelen blev med sekunders mellemrum oplyst af gule, røde, magnesiumfarvede lyn. Derimellem svævede lyskugler i alle farver. Det var et flamme- og støj orgie, som vi langsomt kom nærmere. Et festspil, opført til ære for Hans Majestæt Døden.
>
> Vi marcherede videre. De dirrende nerver vænner sig efterhånden til det usædvanlige skuespil. Dertil kom, at den næsten holdningsløse krop kun havde en tanke: Søvn!
>
> Omkring kl. 0300 nåede vi området syd for le Mesnil-Bruntel. Og her hed det, at vi skulle bivuakerer. Og, Å Gud hvor alle glædede sig til et hvil! – Men det skulle gå anderledes …

Hauptmann Caspari havde modtaget ordre til med sin bataljon, øjeblikkeligt at rykke over på vestsiden af Somme, underlagt 17. Infanterie-Division, der på ordre fra Gruppe Quast, foruden eget afsnit også havde overtaget kommandoen over det tidligere Afsnit 22. Reserve-Division, med tilslutning til Füsilier-Regiment 90 på venstre fløj ved vejgaflen sydøst for la Maisonnette-ferme. Uden forudgående artilleriforberedelse skulle et overraskelsesangreb erobre vejen mod Chapellette og om muligt også skovstykket nord for la Maisonnette. Fører for det til denne opgave sammensatte regiment (to bataljoner Fü.90 og II./75) var Major Söderström.

For II. Bataillon, Infanterie-Regiment »Bremen« drejede der sig i første omgang om at komme over Somme. Efter et kort hvil blev de dødtrætte soldater igen alarmeret i Le Mesnil-Bruntel kort efter kl. 0300 med ordre til at krydse Somme og dens sumpede sideløb over den såkaldte Lamire-bro, som i lange bugtninger var slået ved Lamire-Ferme syd for Peronne

Hauptmann d.R. Sellert, som den 28.9.17 faldt i Flandern, beretter om overgangen af Somme:

> Da landsbyen og adgangsvejene var præcist erkendt af fjenden, lå de under beskydning. Der måtte derfor vælges en ubelejlig vej gennem haver og marker, hvor hindringer af enhver art truede med at rive den lange kolonne fra hinanden. På denne side af Lamire-broen fandt vi igen 8. Kompanie, der her havde grave en skyttegrav, for herfra at standse et fjendtligt forsøg på at trænge over broen. Selv den mest trætte mand ønskede hurtigst muligt at bringe broen bag sig, da der i nærheden slog tunge granater ned, og de betragtelige skader på selve broen gjorde et ophold her ret ubehagelig. Bataljonen gjorde holdt i sydkanten af en lille skov vest for Lamire-Ferme …

Her modtog Hauptmann Caspari omkring kl. 0450 af Major Söderström befaling til storm. Efter ordre fra bataljonsføreren skulle 7./75 (tilslutnings kompagni) under Oberleutnant Kaegler, 13./75 under Leutnant d.R. Grosse og 6./75 under Hauptmann d.R. Sellert hver med 200 meters bredde, gøre klar langs vejen Eterpigny – Chapellette, og herfra som første linje rykke frem i retning la Maisonnette. 8./75 under Hauptmann v. Plessen skulle følge som anden linje skråt til højre. 5. Kompanie under Leutnant v. Lillienhoff var udset som bataljons reserve.

Med to delinger fremme og en tæt bag ved, stillede kompagnierne i første linje op som befalet. Omkring kl. 0530 rykkede skyttelinjen frem til storm og nåede, kun generet af enkelte granater fra det fjendtlige artilleri, hurtigt frem til vejen Barleux – la Chapellette. Først under overskridelse af denne begyndte en kraftig fjendtlig infanteri- og artilleriild.

Kaiſerparade der 17. Infanterie-Diviſion bei Raillicourt (28. 6. 1916)

S. M. verleiht E. K. I
(Hptm. v. Pleſſen, Lt. Steffen † 3. 8. 16, Uffz. Potrath, 8./75)

Vorbeimarſch des Infanterie-Regiments „Bremen"

Die Schlacht an der Somme

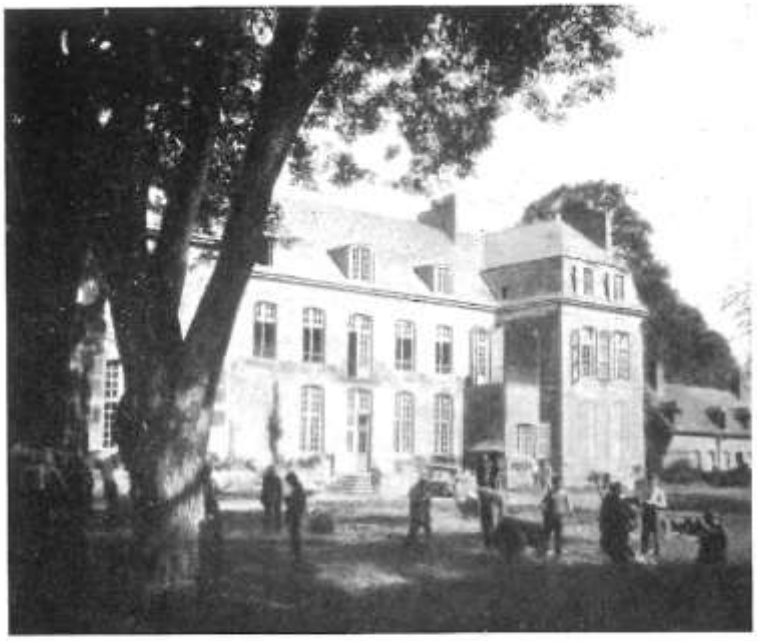

Die 75er in Schloß Vaux (9. 7. 1916)

Die Somme, Juli 1916
(im Hintergrund das Wäldchen bei der Lamire-Ferme)

Péronne, Marktplatz mit Rathaus, Juli 1916

Péronne, Blick auf die Somme (im Hintergrund die Maisonnette-Höhe)

Péronne, Kirche St. Jean

Am Steilhang vor der Maisonnette-Höhe (10. Juli 1916)
(Von links nach rechts: Lt. Brauns, Lt. v. Lilienhoff, † 4. 9. 1916, Lt. Schneider)

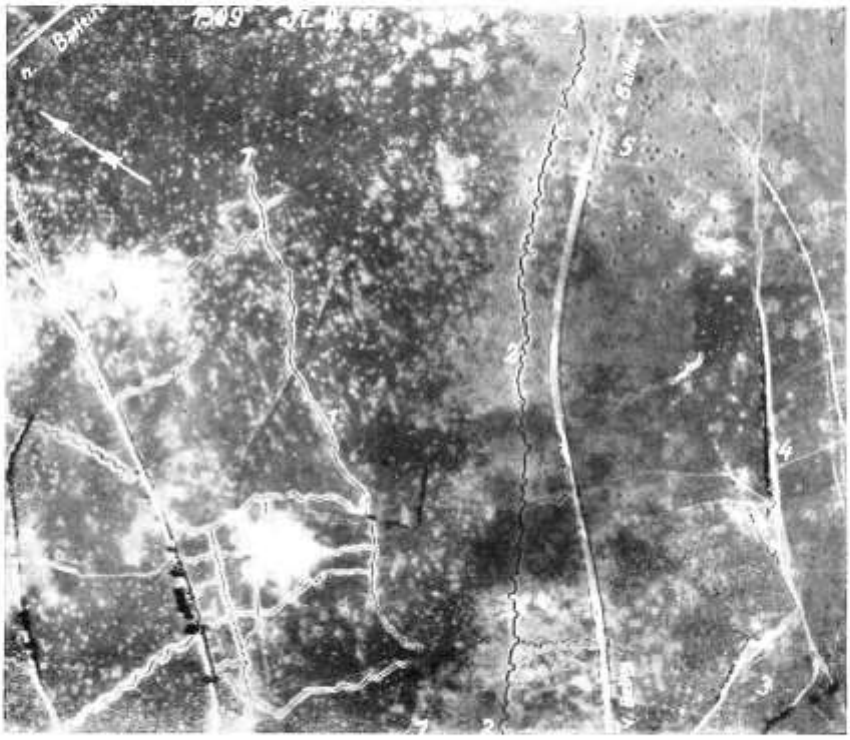

Das Kampfgelände bei Barleux, Juli 1916
1–1 französische vorderste Linie 2–2 deutsche vorderste Linie 3 Todesschlucht 4 Steilhang 5 Friedhof von Barleux

Die Stellung des Regiments vor Barleux

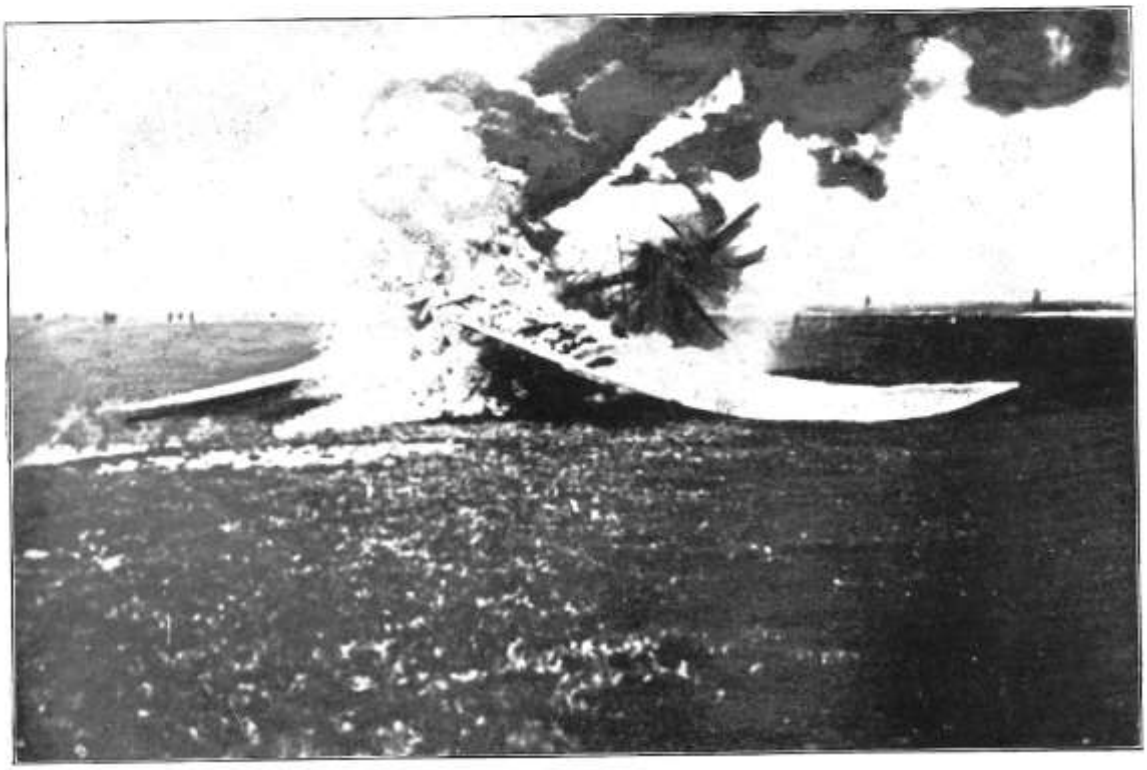

Abgeschossener französischer Flieger

Vor dem K.T.K.-Unterſtand G II. am Steilhang, 23. Juli 1916
(Von links nach rechts, ſitzend:
Stabsarzt Wiewiorowski, Hptm. Caſpari, Hptm. Sellert † 28. 9. 1917)

Sanitätsunterſtand an der Hangſtellung bei Barleux nach der Beſchießung am 1. September 1916 (25 Regimentsangehörige wurden in ihm verſchüttet)

Athies
(Unterkunft des Ruhebataillons, Juli bis September 1916)

Auf dem Friedhof in Athies

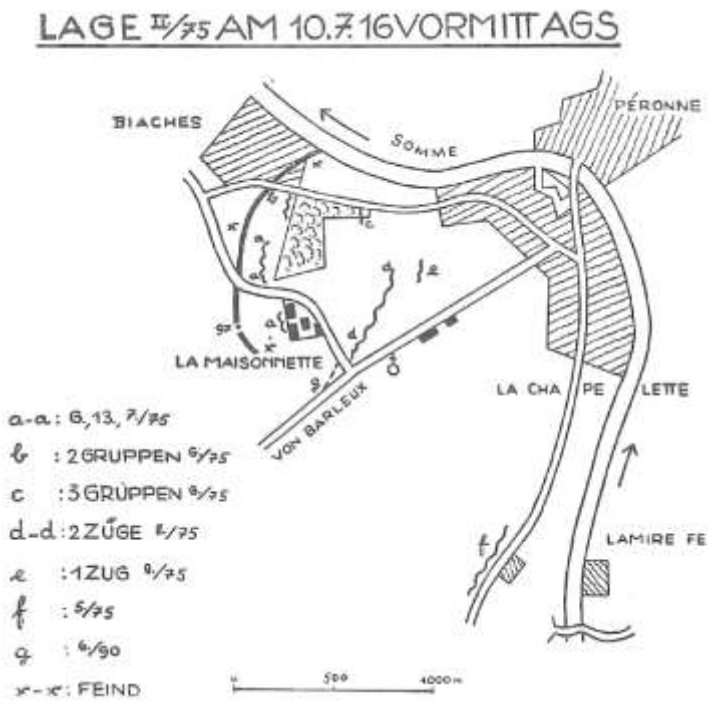

Stormlinjen arbejdede sig herfra frem i spring. På venstre fløj stormede 7. Kompanie gennem gården la Maisonnette – og tog 15 fanger – mens den øvrige til højre tilstødende del af bataljonen erobrede den lille skov nord for la Maisonnette under kraftig M.G.- og infanteriild. Den fjendtlige artilleriild blev stadig kraftigere og kostede stadig større tab. Ikke desto mindre trængte stormlinjen frem på den anden side vestkanten af den nævnte skov. Omkring 150 meter vest herfor gravede skytterne sig ned i åbent terræn.

I kampens hede var forbindelsen til venstre til Füsilier-Regiment 90 gået tabt, da dens II. Bataillon ikke havde kunnet holde trit med 75'ernes storm og var kommet langt bagud. Den blev først genoprettet efter længere tid gennem patruljer, hvorunder især Gefreiter Wenzel, 6. Kompanie udmærkede sig gennem fremragende tapperhed.

I mellemtiden var også 8. Kompanie som højre flankesikring af bataljonen, nået frem til banegården i la Chapellette. Her svingede den mod vest, og gik under den videre fremrykning frem med venstre fløj i føling med den højre fløj af II./90 sydøst for la Maisonnette. Med tilslutning til denne bataljon, gravede den sig ned bag den stærkt sammensmeltede forreste linje af II./75.

Fører for 7. Kompanie, Hauptmann a.D. Kaegler, skriver om disse begivenheder:

> Af bataljonen var 6., 13. og 7. Kompanie indsat i forreste linje. 7. Kompanie på venstre fløj skulle fastholde forbindelsen til Füsilier-Regiment 90 og med sin venstre fløj rykke frem i retning af vejgaflen sydøst for la Maisonnette Ferme. 8. Kompanie fulgte skråt til højre som anden linje, mens 5. til sikring af broen ved Lamire-Ferme blev, hvor den var. Længere til højre, halvvejs i ryggen, skulle byen Peronne ligge, stadig indhyllet i morgentåge.
>
> Foran os steg jublende lærker i stort antal højt på den blå himmel. Vi kunne se en lang skorsten, der tilhørte et teglværk langs vejen la Chapelellette-Barleux, og bevægede os frem mod denne vej uden tab. Frem gennem markerne og så over vejen, mens det fjendtlige artilleri planløst sendte deres første shrapnel og granater mod os som morgendisen begyndte at forsvinde. Det gik forbi en ødelagt mølle, hvis stenfundament alene havde undgået den ødelæggende brand, hen over vejen. Så dukkede en gård op, med en tæt skov, der som en grøn kulisse strakte sig til højre mod Somme engene ved Biaches – skoven nord for la Maisonnette. tak-tak-tak – de første geværkugler begynder at fløjte hen over vore hoveder. Et kort spring, og så kommandoen »Ned!« Vi blev nu modtaget af en livlig infanteriild fra la Maisonnette gården, og det sidste stykke frem til modstanderen måtte tilbagelægges i korte spring med grupperne. Vi tøvede ikke længe. Hurtig stod vi efter det sidste stormløb på kanten af den sønderskudte avlsbygning. Modstanderen efterlod 7 fanger i vore hænder og forsvandt i de uoverskuelige ruiner. Min 1. Deling under den urokkelige, tapre Leutnant Thyssen (Karl) fortsatte efter fjenden ind på gården. Jeg kravlede med 2. Delinger over muren til den tilstødende frugtplantage og lod 3. følge tæt efter. Til højre for os nåede 6. Kompanie under Hauptmann d.R. Sellert og 13. under Leutnant d.R. Grosse det store skovstykke og stødte igennem. Til venstre for os syntes forbindelsen til II./90 i mellemtiden at være gået tabt. Snart efter begyndte den kraftige fjendtlige spærreskydning. Ilden lå over la Maisonnette gården, den tilstødende frugtplantage og skoven mord for la Maisonnette. Vi var nået ind under artilleriilden og allerede nået den vestlige begrænsning af spærreilden. På den anden side gården, frugtplantagen og skoven, var der en smal græsmark, hvortil der grænsede en høj kornmark. Vi havde også passeret denne græsmark. Mangen en jakke og bukser blev revet i stykker på pigtråds markhegnet. Det var allerede tyndet ud i rækkerne på grund af tab her og der, men størrelsen af tab lod sig ikke fastslå. De fjendtlige geværskud fløjtede over os, og kort bag os lå ildmuren, indhyllet i støv og røg. Den fjendtlige hovedstilling måtte ligge lige på den anden side kornmarken. Kun stående blev der skudt her og der hen over den vuggende mark, og opspringerne slog ned gennem stråene. Maisonnette Ferme var erobret af os. Vi stod omkring 100 meter på

den anden side overfor fjenden, der på åben mark havde besat den tidligere tyske skyttegrav. Efter at vi havde nået det befalede mål, gav jeg ordre til at grave os ned. 6. og 13. Kompanie til højre for os gjorde det samme. Der blev skudt enkelte poster frem i kornmarken, og med geværet skudklar indenfor rækkevidde, gik alle mand i gang med sit muldvarpe arbejde. Modstanderen vovede ikke modangreb før hen på eftermiddagen, og kun i snart kortere, snart længere periode hamrede hans artilleri. Omkring 200 meter vest for la Maisonnette Ferme holdt fjenden en lille bakke, der på korte var angivet som Højde 97, besat med et maskingevær. Gennem melding fik jeg ved middagstid at vide, at Leutnant Thyssen var bragt såret tilbage, og at hans deling af den voldsomme artilleriild i ruinerne af gården var så hårdt tilredt, at kun nogle få folk ville nå tilbage til mig.

Der blev afgivet situationsmelding til bataljonsfører, Hauptmann Caspari, med henvisning til truslen mod venstre fløj. Til højre for os var Leutnant Grosse, fører for 13. Kompanie og med ham Leutnant Bornemann og Tegtmeyer faldet som offer for et flankerende maskingevær ved Biaches, og foruden de mange sårede, havde de tre kompagnier mistet mange tapre underofficerer og mænd som døde. Mit kompagni måtte nu vende sig mod den maskingeværreden, der fra Højde 97 voldte os hovedbrud med sin flankerende ild. Med to grupper fra venstre fløj forsøgte jeg nu at rykke frem. Foruden mig befandt sig ved denne fremrykning på venstre fløj, delingsfører for 2. Deling, Leutnant Richter. Under hans kommando gennemførte de to grupper et kort spring fremad, og nåede i et rask angreb, modtaget af overskydende maskingeværild, et lille skyttegravssystem, som dækkede Højde 97. Stedet blev renset og 5 fanger indbragt. Bakken selv blev imidlertid fundet stærkt besat, og yderligere angreb i fuld dagslys måtte derfor anses for nytteløs. Kompagniets venstre fløj var åben, dens styrke på grund af tab reduceret til en svag deling, og kunne kun ramme modstanderen gennem et fortvivlet stormløb over åben mark mod en stærk forskanset fjende. Det var i mellemtiden blevet eftermiddag, og vi havde konstateret, at fjenden hele tiden viste sig talrigere, og ind i mellem viste deres sorte og hvide hoveder over skyttegraven. Frankrig stod nu med sine koloni-krigere overfor os.

Den fjendtlige artilleriild koncentrerede sig om skoven og især la Maisonnette Ferme, et helvede for os. Bragende trængte de tunge krumbane granater ned i de ødelagte mure og i den knagende skov, trængte ned i jorden ved siden af os, frembragte store kratere og sendte sprængstykker og jordklumper ned over vore rækker. Forskellige steder slog en fuldtræffer ned i vores i has etablerede og kun lave grave, hvor bragene blandede sig med de såredes skrig, eller sendte en arme, afsjælet krop op i den orkanartige luft.

På samme måde skriver Leutnant Dräger fra 6. Kompanie i sin allerede citerede skrift:

Omkring kl. 0530 antrædning til storm. Vejen, i hvis grøft vi står, bliver overskredet. Så går det gennem højt korn. Det er møjsommeligt. Hver andet øjeblik bliver støvlerne fanget af strå. Også en form for beklagelse sniger sig ind: trist med det dejlige korn!

Der kommer et fransk fly imod os, dykker ned, har uden tvivl erkendt angrebet og suser tilbage. Så! De første tunge kalibre slår ned i vore rækker. Vore tab begynder allerede. Infanteriild slå som ondartede krybdyr gennem kornet. Fjendtlig maskingeværild begynder. Man kan tydeligt se, at folk i stormlinjen bryder sammen.

Stormen fortsætter. Maisonnette bliver nået, passeret. Der bliver taget fanger.

Bataljonens højre fløj og midten fortætter ligeud ind i helvede. Skråt til højre for vores angrebsfront ligger landsbyen Biaches; engang var den fuld af industri. Nu sidder de franske artilleri observatører i skorstenene og lader granater regne ned over skottet og skoven ved La Maisonnette. Skoven er fuld af pigtråd og ødelagte træer, og næsten ikke til at slippe igennem. Det fløjter med opspringere og sprængstykker. Alligevel bliver stedet passeret af vores infanteri uagtet vores tab.

150 meter på den anden side det fastsatte mål (gård og skov) graver stormlinjen sig ned. Snart efter ligger den franske artilleri med alle kalibre over den tynde, nye front.

Man vidste, hvad der nu ville følge: trommeild, trommeild om eftermiddagen, natten, morgen, middag og så videre og derefter yderligere fjendtlige angreb.

Og ganske rigtigt øgede den fjendtlige artilleriild i løbe af eftermiddagen til største heftighed. Herunder kom, som Hauptmann d.R. Sellert skriver i sin beretning:

… alle kalibre i anvendelse inklusiv de tungeste. Larmen virkede så modbydelig, at man i løbet af dagen tit fik det beskedne ønske, bare i fem minutter at få ro. Ønsket blev ikke opfyldt. På baggrund af optælling og vurdering nåede jeg til den slutning, at der mellem den 10. 7 morgen og den 11.7 morgen faldt omkring 50.000 granater over vores bataljonsafsnit …

Den kraftige beskydning blev omkring kl. 1830 fulgt af et angreb med sorte og hvide franskmænd mod front og venstre flanke af II./75 forreste linje. Det blev afvist med store tab til fjenden gennem geværild fra alle dele af bataljonen og et bajonetangreb med en del af 7./75. Kun i åbningen mellem venstre fløj af II./75 forreste linje og den den tilbagetrukne højre fløj af II./90, lykkedes det modstanderen at trænge ind, men blev dog øjeblikkeligt nedkæmpet gennem geværild fra 8./75. Under forsvaret faldt Leutnant d.R. Richter fra 7./75 i håndgemæng med

de sorte. Efter mørkefald trak den fremskudte skyttelinje fra II./75 sig tilbage fra området øst for skoven efter allerede tidligere udsendt ordre fra Major Söderström, medtagende samtlige sårede.

Hauptmann d.R. Sellert skriver om begivenhederne:

> Om eftermiddagen vist det sig, at fjenden havde erkendt det svage sted i vores stilling. En angrebsbølge af sorte franskmænd stødte gennem den høje kornmark frem mod og bag vores åbne venstre fløj. De blev slået tilbage gennem geværild fra vores kompagni og den deling fra 3./75 i skovkanten bag os, der var sendt frem til forstærkning af os, samtidig med et angreb med blanke våben fra en del af Kompanie Kaegler (7./75). Da vores blottede venstre fløj specielt om natten var stærkt udsat i det høje korn, blev det om eftermiddagen beordret, at vi skulle trække os tilbage til den stilling, 8. Kompanie i mellemtiden havde etableret øst for skoven. Da det åbne terræn mellem vores stilling og skovkanten ikke kun lå under kraftig artilleriild, men også blev bestrøget med M.G.-ild fra de østligste huse i Biaches, havde en øjeblikkelig tilbagetrækning uden tvivl kostet store tab. Jeg besluttede derfor, trods den farlige situation, at afvente med tilbagetrækningen til efter mørkefald. Sidst på eftermiddagen forårsagede tungt tysk artilleri et tæt røgtæppe mellem os og Biaches. Under dække af denne lod kompagniet i helt små grupper gå tilbage til 8./75 linje, medtagende alle sårede. Da jeg forlod stillingen med min ordonnans, var der tilbage kun Leutnant d.R. Bruch og enkelte folk fra 13. Kompanie. Leutnant Bruch havde anmodet mig om at lade ham bjærge liget af hans kompagnifører, Leutnant d.R. Groffe. Da jeg kunne se, at bjærgningen af de sårede var gennemført, gav jeg ham tilladelsen til gennemførelsen af denne pietetsfulde handling. Måske skulle jeg ikke have givet mig min tilladelse, for siden dette tidspunkt mangler enheder kundskab til Leutnant Bruch…

Om samme begivenhed beretter Hauptmann a.D. Kaegler:

> Og så kom de an, de sorte og de hvide fra »Grande Nation«. Vi rettede os lynhurtigt op. Ved siden af mig sendte en geværskud den opspringende Leutnant Richter på hovedet ned i sit jordhul. Et hovedskud havde lydløst givet ham heltedøden. Mine tapre folk viste sig også nu deres værd. Alt hvad geværerne kunne, skød de på nærmeste hold ind i de tætte bølger af angribere, så de hvileløse hænder snart måtte holde de varme geværløb. Modstanderen standsede og forsvandt flugtartig ind i kornmarken. Kun på vores åbne venstre fløj lykkedes det ham uden at blive fanget af vore geværer, at trænge frem til ruinerne af la Maisonnette Ferme til venstre bag os. Her var der ikke længere levende tilbage af os. Støtte fra artilleri havde vi ikke. I løbet af dagen havde kun få tyske kanoner fra den østlige side af Somme givet den fjendtlige ild et svagt gengæld. I de sene eftermiddagstimer var der en pause i kampene. Udmattede sad mine folk med geværet i hænderne og øjnene rettet spændt i retning af fjenden. Der kom nu melding om, at 90'erne til venstre for os ikke havde kunnet trænge så langt frem som vi. Dermed var vores venstre fløj i kornmarken åben og stillingen ganske enkelt ikke holdbar. På ordre oppefra gik vi ved mørkefald tilbage gennem vores 8. Kompanie, og besatte med forbindelse til 90'erne en anden linje.

Uden tvivl var II. Bataillons storm på la Maisonnette afgørende for, at det ikke lykkedes franskmændene sydøst for Peronne at trænge helt frem til Somme. Da bataljonen om morgenen den 10. juli passerede Lamirebroen, havde der ikke været tyske enheder i linjen langs Somme.

Bataljonens lysende handling på et tidspunkt af stillingskrig, blev i den officielle hærberetning fra 10.7.16 hædret med følgende knappe ord:

> På begge sider af Somme fortsætter de hårde kampe. Gentagende gange sender vore tapre tropper angriberne tilbage i hans udgangsstillinger, og hvor der måtte gives rum til de tætfølgende angrebsbølger, er de igen kastet ud gennem raske modangreb. Således blev Trones skoven fra indtrængende englændere, gården la Maisonnette og landsbyen Baarleux fra franskmændene i storm igen renset.

Vi forlod Regimentets III. og I. Bataillon om aftenen den 9. juli, som den stod foran at grave sig ned på nordsiden af Somme, vest for Peronne. Her fik den i reserve liggende I. Bataillon tidligt på morgenen den 10. til opgave at erobre en fjendtlig stilling mellem Somme og la Maisonnette på højre fløj af 17. Infanterie-Division.

Da der så omkring kl. 1040 tilgik melding om, at hele angrebsmålet allerede var taget af II./75, gik I Bataillon som reserve for Major Söderström i stilling i den sydvestlige kant af Faubourg de Paris.

I løbet af eftermiddagen forstærkede og forlængede 2. og 3. Kompanie II./75 forreste linje, mens 1. Kompanie som reserve for afsnittet gravede sig ned i en skråning ved Station la Chapellette, og 4. Kompanie sidst på aftenen under temmelig hårde tab afløste højre fløjkompagni af II./90 ved la Maisonnette.

Major Hagedorn og hans stab havde hidtil været indkvarteret på Peronne markedsplads, men Kl. 23 begav han og staben sig afsted for at overtage af »Højre Afsnit« (I. og II./75) på vestsiden af Somme.

III. Bataillon forblev i dens hidtidige stilling på den nordlige bred. Den lå kontinuerlig kraftig artilleriild, men et fjendtligt angreb fulgte ikke.

Den 10. juli havde kostet regimentet store tab. Faldet var Leutnant d.R. Madrian, Richter, Grosse, Bornemann, Tegtmeyer og 59 mand, såret var Leutnant Thyssen, Leutnant d.R. Goosmann og Evers (Walter) og 230 mand. Savnet var Leutnant d.R. Bruch og 57 mand.

Om natten til 11. juli blev III. Bataillon – med undtagelse af 9. Kompanie, der først returnerede til Regimentet om natten 11. til 12. juli – i dens stilling på nordsiden af Somme afløst af en bataljon fra Infanterie-Regiment 60. Som reserve gravede den sig herefter ned i en skråning i den sydvestlige kant af Faubourg de Paris ved Peronne. I øvrig forblev situationen uændret bortset fra den fjendtlige artilleriild, der flere gang øgedes til trommeild, til stadighed var meget kraftig. Med uformindsket heftighed lå den indtil aften over den forreste linje, beredskab og bagved liggende terræn.

Af samme grund var Regimentets tab også den 11. juli betydelige. Fører for 12. Kompanie, Hauptmann v. Witzendorf, adjudant ved Storhertugen af Mecklenburg-Schwerin og 43 mand faldt, mens Leutnant Steffen (død af sine sår den 4.8.), Henke, Lauts, Geke (død af sine sår 3.9.), Fabarius og 127 mand såredes. 18 mand savnedes.

Det skal ikke undlades at nævnes, at Gefreiter Dreweck fra 3./75 og Gefreiter Ditz fra 7./75 under stormen på la Maisonnette den 10. juli udviste særlig stor tapperhed, og at Gefreiter Labudda og Unteroffizier Thaler fra 5./75, den 10. og 11. juli i samvittighedsfuld pligtfølelse i fuld dagslys genforsynede flere enheder med ammunition og håndgranater gennem den kraftig fjendtlige spærreild til forreste linje, og her under de vanskeligste forhold holdt ud.

Sidst på aftenen den 11. juli overtog Reserve-Infanterie-Regiment fra Division Liebet det hidtidige Regiment »Bremen« afsnit, mens »Bremen« afløste Grenadier-Regiment 89 sydvest for Barleux i en stilling der strakte sig fra det nordlige hjørne af Barleux kirkegård til vejgaflen Barleux – Belloy og Baleux – Berny. Til højre var der forbindelse til Grenadier-Regiment 89 og til venstre til Füsilier-Regiment 90.

Efter de forudgående kampe kunne den nye »stilling« ikke betegnes som en stilling i ordens egentlige betydning. Den bestod kun af en lav, voldsomt sønderskudt grav, hvori mandskabet var placeret i »rævehuller«. Der var hverken hindringer eller forbindelsesgrave. Da telefonforbindelserne på grund af artilleri beskydning næsen total svigtede, var eneste mulighed for kommunikation bagud brug af ordonnanser. Fjendens nærhed og de manglende hindringer nødvendiggjorde et konstant og anstrengende alarmberedskab. Som reserve for afsnittet lå to kompagnier på venstre fløj tæt bag den forreste linje, yderligere to i den såkaldte »beredskabslejr«, nedgravet 200 meter syd for Barleux i en skråning.

Mens I. og II. Bataillon om natten fra 11. til 12. juli blev trukket tilbage til Athies, besatte III. Bataillon med alle fire kompagnier og 1. M.G.K. samme nat den forreste linie i det nye afsnit. Bag ved stod fire kompagnier fra Grenadier-Regiment 89 indtil natten 12./13.7., hvor de blev afløst af I./75.

I tiden mellem 12. og 19. juli holdt modstanderen ikke kun den forreste linje, men også »beredskabslejren« og de bagved liggende områder under den voldsomste artilleri- og minekaster ild. Gravene var fuldstændig jævnet med jorden, og i dække af beskydningen forsøgte fjendtlige patruljer gentagende gange at trænge igennem. Dette lettedes af, at der på markerne stod højt korn, der gjorde en skjult fremtrængen mulig. Imidlertid lykkedes det kun fjenden to gange, den 14. og den 18. juli, at få midlertidig fodfæste i den stærkt sammenskudte linje ved 12. og 4. Kompanie. Et kraftigt modangreb med 12./75 under Leutnant Thelemann (14./7) og et beslutsomt angreb med håndgranater fra 4./75 (18.7.) kastede igen fjenden ud. Desuden led det nye afsnit under konstant observation fra fjendtlige fly, der i lav højde kredsede over stillingen, med største hurtighed dirigerede deres artilleri mod alle betydningsfulde punkter, ja selv mod enkeltpersoner i baglandet.

Som følge den voldsomme artilleriild – eksempelvis faldt der 17. juli omkring 6500 granater, herunder også gasgranater, over kampstillingen – var også i tiden 12. til 19. juli Regimentets tab betydelige. De omfattede ikke mindre end omkring 100 faldne, under Oberleutnant Guse, 290 sårede, herunder Leutnant d.R. Engel, Wulkop og Goering, og 9 savnede.

Ved siden af de kæmpende troppers præstationer, skal den anstrengende virksomhed af Regimentets store bagage ikke glemmes. Under kommando af Leutnant d.L. II, Herman Kiehl, kørte de nat efter nat stillingsmateriel og ammunition ud til bataljonerne og led mange tab blandt personel og heste. Enhver frontsoldat ved, at alle fra fører for bagagen til sidste kusk, under indsatsen ved Somme, udviste meget energi, mod og pligtfølelse for at tilføre de kæmpende tropper, hvad de skulle bruge. Det var virkeligt nervebelastende, to gang hver nat at skulle passerer de ofte beskudte broer over Somme.

Som nævnt var II. Bataillon om natten mellem 11. og 12. juli rykket til Athies. Herfra marcherede den næste aften til en tværstilling ved Peronne (Afsnit Peronne – Radegonde), hvor den kom under kommando af Division Leibert.

Hauptmann a.D. Kaegler beretter:

> Om natten fra 13. til 14. juli rykkede vores II. Bataillon til Peronne. Den maleriske lille by ligger på et knæk på Somme, hvor den fra nord svinger mod vest, men med dens forældede citadel, bymur og voldgrav, var den som fæstning blevet værdiløs. Under kampene langs Somme var og blev den imidlertid for franskmændene et vigtigt kampmål. Og nu stod angriberen allerede på bakkerne umiddelbar vest for byen, og havde med La Maisonnette Ferme vundet et udsigtspunkt mod Peronne og Somme-sænkningen. Siden den 12. juli besatte rhin-regimenterne 29 og 160 stillingerne overfor vores. Endnu engang kom befalingen til for enhver pris at generobre La Maisonnette Ferme. Om eftermiddagen den 15. gik begge disse regimenter derfor til angreb. Skoven nord for la Maisonnette og landsbyen Biaches blev delvist nået, men bakken med la Maisonnette Ferme forblev på fjendtlige hænder.
>
> Besiddelsen af denne beherskende bakke var for os af største betydning så længe vi blev på vestsiden af Somme, og det måtte vi, hvis ikke den tyske stilling ved Barleux og længere mod syd skulle komme i fare.
>
> Den 10. juli var to bataljoner fra Regt. 90 og II./75 indsat i angreb, og det var lykkedes II./75 at trænge frem til den anden side gården. Med undtagelse af selve den snart under det samlede fjendtlige artilleri liggende gård, havde den forreste linje, nået af II./75, vel også have været til at holde. Ganske vist lå denne i et terræn med højt korn, og en forudsætning ville være, at flankeenhederne syd for gården var nået på linje, og havde fået forbindelse ved vores bakke – hvilket desværre ikke var tilfældet. En tragisk, uundgåelig konsekvens af et forhastet samlet angreb og manglende artilleristøtte, rev den fulde succes ud af hænderne på 75'erne. Så fulgte angrebet med Regimenter 29 og 160 den 15. juli, og den 16. juli deltog 75'erne igen i kamp om la Maisonnette. Om natten mellem 15. og 1. overskred 5. og min 7. Kompanie endnu engang Somme fra Peronne for at blive underlagt Regiment 160 som kampreserve. Vores artilleristyrke var i den sidse periode blevet betydeligt forstærket. Fjenden kastede sin tilsyneladende uudtømmelige mængde af ammunition mod den forreste linje og de af ham formodede eller opklarede reservestillinger. Fly kredsede om dagen over os til opklaring, mens vi krøb sammen i vores primitive jordhuller og ventede. Da fjenden om eftermiddagen den 16. juli ved la Maisonnette Ferme selv gik til angreb, blev begge vore kompagnier trukket længere frem og skulle efter ordre fra Regiment 160, optage forbindelse med første linje. Gennem flere spærreskydninger lykkedes det os at nå skoven nord for la Maisonnette, og stod her til disposition for K.T.K. Det fjendtlige angreb var afvist. Det blev nu vores opgave at lukke et hul i forsvarsstillingen foran la Maisonnette skoven. Her lå vi så to dage sammen med en os fremmed enhed, hele tiden forventende et fjendtlig angreb. Det var et spørgsmål om at holde ud under den hamrende artilleriild, og som bragte os yderligere tab i døde og sårede ved la Maisonnette.

På samme måde som 5. og 7. Kompanie led også de øvrige kompagnier under II. Bataillon under den på tidspunkter særdeles kraftige fjendtlige artilleriild. Om natten den 20. til 21. juli blev bataljonen afløst i dens stilling ved Peronne og kom som Gruppe-reserve i kvarter i Mons-en-Chaussee (nordøst for Athies).

I mellemtiden havde der afspillet sig alvorlige begivenheder i Infanterie-Regiment »Bremens« afsnit sydvest for Barleux. Ganske vist var natten mellem 19. og 20. juli ikke forløbet mere uroligt end sædvanlig, men i modsætning til tidligere dage, var den fjendtlige ild på trods af den tætte morgentåge, allerede begyndt at stige omkring kl. 0400. Den øgedes minut for minut og gik kl. 0600 over i en trommeild.

På dette tidspunkt var stillingen besat som følger: I forreste linje befandt sig på højre fløj to delinger af 2./75, i midten to delinger fra 3./75 og på den venstre fløj 1./75. Foran sidstnævnte lå en fremskudt, kun med poster besat sønderskudt skyttegrav, i begge ender flankeret af en spærregruppe, der havde til opgaver med håndgranater at kaste en indtrængende fjende tilbage. I anden linje lå en deling af 2./75 og en halvdeling fra 3./75 langs landevejen Barleux – Belloy-en-Santerre. Afsnitsreserve dannedes af en svag deling fra 3./75 ved bataljonsstaben (I./75) omkring 200 meter bag midten af stillingen, samt af den for bataljonen disponible 12. Kompanie/Füsilier-Regiment 90. I Beredskabslejren lå 12. og 13./75, i Athies 4. og III. Bataillon (minus 12. Kompanie)

Under dække af den voldsomme trommeild, der hurtigt ødelagde alle telefonforbindelser, og begunstiget af en tæt tåge, der fuldstændig forhindrede observation ud over 40 meter, lykkedes det modstanderen den 20. juli omkring kl. 0700 at løbe midten af den forreste linje (3. Kompanie) over ende og trænge gennem linjen efter at langt den største del af besætningen enten var såret eller faldet. Fjenden var allerede nå frem 30 meter fra skråningen med bataljonsreserven før fører for I. Bataillon, Hauptmann v. Hesse, erkendte den truende fare, og i alt hast besatte skråningen med den svage deling fra 3. Kompanie, oppassere, ordonnanser, telefonfolk, minekastere og enkelte artillerister.

Hauptmann v. Hesse skriver:

Som en af de første gik den tapre Bataljons-adjudant Leutnant Linnich i stilling med gevær i hånd, og deltog aktivt i den rasende hurtigild, som modstanderen helt tydeligt ikke havde forventet.

Han var imidlertid også, hvis jeg husker rigtigt, den første der faldt ned ad skråningen med et alvorligt skudsår i hovedet, som han nogle dage senere døde af. Jeg erstattede som adjudant i førte omgang forbindelses officeren til artilleriet, Leutnant Becker, F.A.R. 24, der i denne stilling i høj grad udmærkede sig.

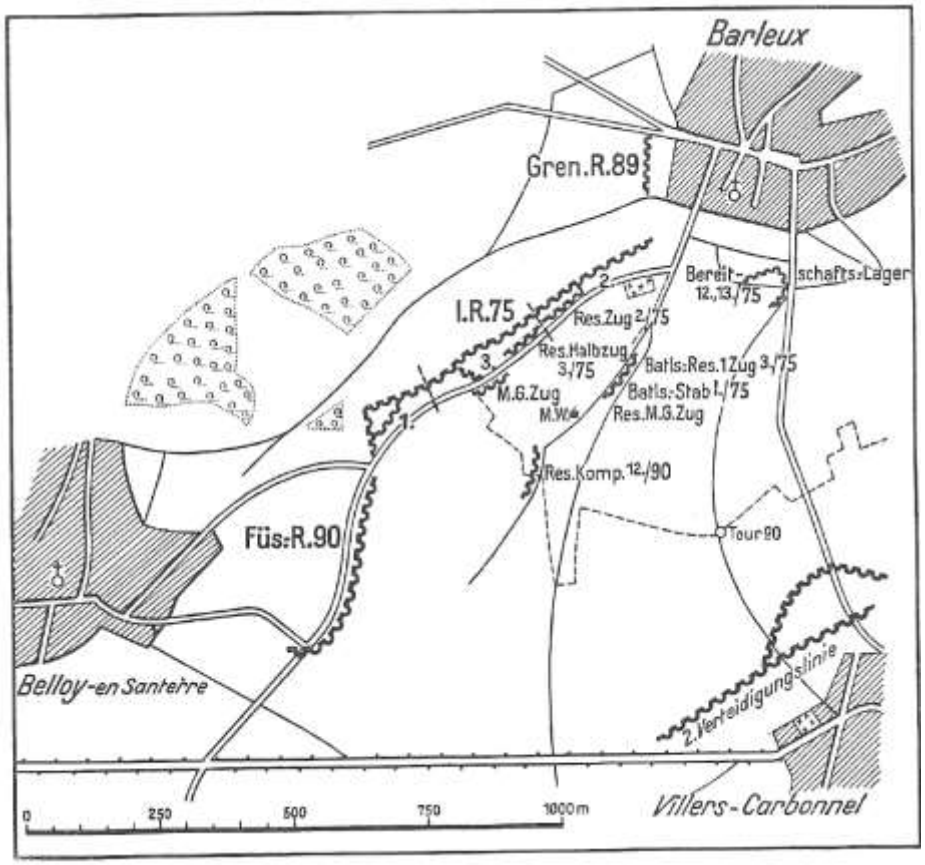

På grund af den uventede ild fra det tapre forsvar af skråningen, kom den forvirrede fjendens fremrykning til standsning. Han forsøgte at finde dækning, men fandt ingen beskyttelse i det åbne terræn, og faldt tilbage under betydelige tab til vores infanteri- og maskingeværild. Langs landevejen i vores anden linje, satte fjenden sig fast. Der blev til reserve og beredskabs-kompagnier udsendt ordre til indgriben.

Allerede under denne tilbagetrækning faldt forskellige fanger og enkelte *fusils mitrailleurs* i vore hænder. Især udmærkede sig gennem urokkelig handling Gefreiter Schäfer, 4./75.

I mellemtiden var det også lykkedes fjenden på den yderste højre fløj at trænge ind i den her i forreste stilling liggende 2. Kompanie, men blev straks igen kastet ud af et kraftigt flankeangreb, hvorunder Unteroffizier Maka (2./75) udmærkede sig på grund af tapperhed.

Derimod kunne den forholdsvis svage besætning i den fremskudte grav foran 1. Kompanie ikke holde stand mod de i flere bølger fremstormende fjender. Begge de to flankerende spærregrupper ilede til assistance og kunne holde fjenden i skak. Så længde ammunitionen rakte, trængte de fjenden tilbage. Imidlertid var beholdningerne hurtigt forbrugt, ligeledes hos det til venstre tilsluttende kompagni af Füsilier-Regiment 90, og Hanseaterne måtte overgå til forsvar. For i det mindste at kunne forsinke fjendens fornyede fremstød, spærrede 1. Kompanie deres grav under dygtig ledelse af Unteroffizier Hase, og udbyggede den som sappe.

På den fremskudte sappe-post udmærkede sig frem for alle Gefreiter Orgassa. Primært takket være hans modige holdning blev fjenden forhindret i at trænge ind i hovedstillingen. Selvom han selv var betydeligt såret af sprængstykker fra håndgranater, forlod Orgassa først sin stilling efter at forstærkninger var ankommet, og han på udtrykkelig ordre fra delingsføreren, blev bragt til forbindepladsen. Et eksempel på ægte soldater troskab.

Kl. 0740 forsøgte modstanderen efter at have indset vores svaghed, fra landevejen Barleux – Belloy-en-Santerre, fra venstre flanke at oprulle reservedelingen bag højre fløjkompagni (2./75). Folkene fra denne deling og en deling fra 12./90 forsvarede sig med succes mod dette forsøg.

Hauptmann v. Hesse skriver:

> Reservedelingen lå til højre for bataljonsstaben på samme højde. Omgåelsen – der var virkelig risiko ved forsøgt – truede altså samtidig også bataljonsstaben. Modstanderen gik i temmelig tætte skyttelinjer mod vest gennem en lavning, der til venstre for bataljonsstaben fra landevejen gik vinkelret på fronten, og som var kendt under navnet »Todeschlucht«. Nu da den største risiko var forbi, var der for øjeblikket ikke andet for mig at gøre, da alle var indsat på skråningen, end at udvælge folk til at trække ud og i stedet indsætte dem på venstre flanke. Her var alting også kastet imellem hinanden. Under dette forsvar støttede mig på udmærket måde, hvis jeg husker rigtig, Leutnant Michaels fra Pi.B. 9 med sin minekaster-deling. Tappert kæmpende faldt under denne kamp min trofaste oppasser, Fritz Warnick, tidligere 10./Gren.R. 89, af et skud i maven.
>
> Under fremrykningen gennem »Todeschlucht« blev modstanderen flankerende beskudt af Reservekompagniet fra Füs.R.90, så at hans angreb her mislykkedes under overordentlig hårde tab

Kort efter dette succesfulde forsvar mod det fjendtlige fremstød, rykkede 12. og 13. Kompanie frem gennem slugten, der nord for Beredskabslejren strækker sig mod vest. Fra hver af disse rykkede en deling som reserve til bataljonsstaben (I./75) mens resten rykkede ind hos højre fløjkompagni (2./75) i kampgraven, forlængede denne mod højre, lukkede hullet mellem Grenadier-Regiment 89 og Infanterie-Regiment »Bremen« og besatte en rømmet skyttegrav ved førstnævnte regiment. En forbindelse mellem begge disse afsnit var dermed etableret. De to kompagnier var ankommet i rette øjeblik, da fjenden efter sit førte forgæves angrebsforsøg, for anden gang rykkede frem gennem terrænet i syv bølger. I vores overlegne ild brød også dette stormløb sammen.

I mellemtiden fik de to reservedelinger ved bataljonsstaben (I./75) ordre til at fordrive fjenden fra bakken skråt til venstre for bataljonens kommandostation. Under kommando af Leutnant Behr (12./75) blev fjenden hurtigt kastet ud og trængt tilbage til landevejen. Omkring 30 fanger og 3 maskingeværer faldt i hænderne på sejrherrerne. Til forlængelse af venstre fløj blev endnu en deling fra 12./Fü.R. 90 indsat.

Kl. 0750 følte modstanderen sig tvunget til også at opgive stillingen langs landevejen. Han trækker sig tilbage til den midterste tredjedel af vores første linje, mens begge fløjkompagnierne melder: »Grav i egen besiddelse«.

På samme tid presset fra tre sider, måtte fjenden omkring kl. 0830 også falde tilbage fra den sidste del af graven i det midterste kompagniafsnit. Med undtagelse af den sammenskudte grav foran venstre fløj af 1. Kompanie, er stillingen dermed igen på Infanterie-Regiment »Bremen« hænder, og heller ikke yderligere otte franske fremstød i løbet af eftermiddagen ændre denne situation.

Det ville føre for langt i denne fremstilling at nævne alle, der udmærkede sig under det heltemodige forsvar af afsnittet den 20. juli 1916. Foruden de allerede omtalte blev derfor kun Unteroffizier Brodersen (3./75), Reservist Kühnast (12./75) og Musketier Kadünz (12./75) og Hebendah (9./75) fremhæves, der på grund af deres urokkelige indgriben i væsentlig grad bidrog til den store succes.

Glæden over denne succes - foruden fastholdelse af stillingen var 6 maskingeværer og 6 *fusils mitrailleurs* blevet erobret og 115 usårede fanger taget - blev reduceret på grund af de store tab, Regiment »Bremen« havde haft den 20. juli. Ikke mindre end fire officerer (Leutnant Oldenbüttel, Kassow, Marcard og Offizierstellvertreter Kleist) og 60 mand var faldet, 9 officerer (Oberleutnant Wilkens, Leutnant Baer, Linnich (senere død af sine sår), Stürenberg-Jung, Martsen (senere død af sine sår), Affenbaum, v. Klass, Buggentin, Kleiminger) og 195 mand såret, mens to officerer (Leutnant Evers (Hans) og Clewing) og 194 mand savnedes.

I »Ostdeutschen Monatsheften für Kunst und Geistesleben« dedicerede Ewald Silvester følgende ærende nekrolog til den så ung bortgåede Leutnant Kassow:

> En skaber, som lovede at ydes os det ypperligste, blev den 21. juli 1916 [1]) på Somme ramt af den dødelige kugle. Fritz Kassow fra Bremen, digter og komponist, som i august 1914 som krigsfrivillig trådte under sit hjemlige Hanseaten-regiments fane, er i sit 35. leveår, som løjtnant blevet på valen. Med Kassow er et helt menneske, som den ædleste kunst kræver som discipel, bortgået fra os. En skabende ånd, der med sin egenart, fornemme og sprudlende kraft, måtte kæmpe om de højeste mål. Der skal her kun referes til hans sidste værker: »Die drei Gemälde des Lipps Tullian«, »Stella« og »Spiegelfechter Eros«. I sin sidste bog havde han fundet sin novelle form. Vidunderlig sundt er alt omkring ham. Stærk er hans lyst, stærk hans lidelse. Han afslører med en selvfølgelighed en længst forløst sjæl, og skjuler barnets nervøsitet. På den måde er i sidste ende alt hos ham natur – Over hans kunst lå ikke mindre end over hans rene menneskelighed, en egenartig, henrivende livsglæde, der flød fra hans lukkethed og renhed i sit dybe væsen. Også han gav det højeste offer for sit elskede fædreland.

[1]) Leutnant Kassow faldt i virkeligheden allerede den 20. juli 1916.

Det fjendtlige gennembrudsforsøg på Somme den 20. juli var mislykkedes. Som Infanterie-Regiment »Bremen« havde også de øvrige dele af IX. Armeekorps sejt fastholdt deres stillinger mod de stormende fjendtlige masser.

I IX. Korps krigsdagbog hedder det:

> Den 20. juli er vel den vanskeligste dag, som især IX. Armeekorps har oplevet i dette felttog. Den stillede de højeste krav til nerverne hos førere og tropper. Desto skønnere var succesen, med desto større stolthed kan Hanseater, Mecklenburger og Holstener se tilbage på denne dag, hvor de, om end under hårde tab, ikke havde afgivet en fod jord til fjenden.

Endnu frem til den 23. juni blev Infanterie-Regiment »Bremen« i stillingen ved Barleux. Den fjendtlige artilleri var som tidligere meget heftig, men yderligere angreb fra fjenden fulgte ikke. I nætterne mellem den 23. og 26. juli kom afløsningen fra den saksiske Infanterie-Regiment 102, og efter flere dages march nåede bataljonerne den 29. juli frem til deres nye indkvarteringer i 2. Armees etapeområde nordøst for St. Quentin. Regimentsstab i Aisonville, Stab I., 3. og 4. Montigny, 1. og 2. Bernoville, Stab II., 5., 6. og 7. Grougis, 8. og 13. Verly, III. Vadencourt.

2. Hvileperiode i 2. Armee etapeområde nordøst for St. Quentin - 29. juli til 14. august 1916.

Som resultat af de store tab [1]), som Regimentet hidtil havde lidt under Somme-kampene, var det i første omgang nødvendigt med personelerstatninger. Disse ankom i slutningen af juli i styrke af 1 Offizierstellvertreter, 49 underofficerer og 616 mand, og fordeltes på kompagnierne efter disses størrelse.

Den 31. juli begyndte uddannelsen af enhederne. Den bestod af eksercits, kampuddannelse, øvelsesmarcher og skarpskydning. Dertil blev samvirket med flammekastere tillagt større betydning. Af overførte pionerer til dette formål blev samtlige kompagnier uddannet i brugen af det nye kampmiddel, og flammekaster angreb blev indøvet på et øvelsesanlæg, anlagt af Regimentet selv. Også uddannelse på minekastere og den hurtige og sikre anvendelse af håndgranater blev ivrigt gennemført. Hele regimentet blev udrustet med stålhjelme. Der var særlig stor bevågenhed omkring mandskabets sundhedstilstand. Til aflusning blev alle tre bataljoner med tog bragt til St. Quentin.

Den kommanderende general for IX. Armeekorps, General der Infanterie v. Quast besøgte den 7. august Regimentet, og holdt på en mark i nærheden af Vadecourt for opmarcherede officerer, underofficerer og mandskab følgende tale:

> Jeg er kommet til Dem, for at udtale Dem min særlige anerkendelse for den sidste tids præstationer under de hårde kampe, De har bag Dem. Regiment »Bremen« har på fremragende måde deltaget i disse kampe og til fulde gjort dens pligt i rammerne på Divisionen.
>
> I har det værste bag Dem, og ganske vist det vanskeligste, man af en soldat kan forlange. Men som det er passende for tyske soldater fra et så berømmeligt Regiment, har I også det vanskeligste præsteret.
>
> I kan være stolte over denne udholdenhed og fastholdelse af stillingen, som hele IX. Armeekorps kan være stolte over at have deltaget i dette ærværdige slag. Jeg vidste, som De drog ind i denne hårde kamp, at jeg ubetinget kunne stole på Dem. I denne forventning blev jeg ikke skuffet.
>
> Jeg beklager med Dem de svære tab. Men desværre er det nu sådan: hvor hårde kampe bølger, flyder desværre også blodet.
>
> Vi mindes alle dem, der gav deres liv for fædrelandet. Men de er ikke døde forgæves. Skulle Regiment endnu engang blive indsat, så er jeg fast overbevist om: som hidtil, vil De også så vide at hævne Deres heltedøde.
>
> Også tænker jeg med Jer på dem, der ligger som sårede, og vi vil for dem ønske, at de engang alle igen måtte blive sunde.
>
> Endnu engang tak og min anerkendelse.

Den så nødvendige hvileperiode ved St. Quentin sluttede den 14. august. For anden gang måtte Bremer Hanseater kaldes til Somme-slaget.

---

[1]) Mellem den 9. og 23. juli 1915 havde Regimentet indberettet følgende tab: Døde: 11 officerer og 278 underofficerer og mandskab. Såret: 22 officerer og 802 underofficerer og mandskab. Savnet: 8 officerer og 278 underofficerer og mandskab. I alt var det 36 officerer og 1.358 underofficerer og mandskab.

3. Ny Regimentsindsats i Somme-slaget: 15. august til 16. september 1916

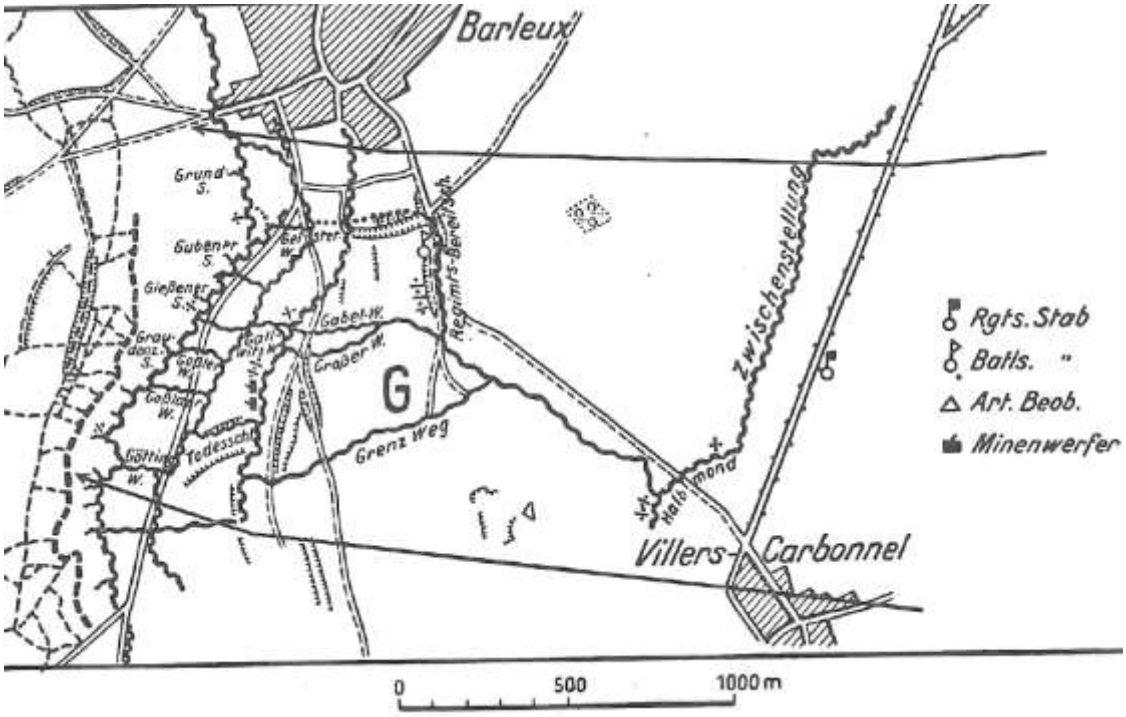

Langs Armeegruppe Quast front var på den højre fløj Division Liebert blevet afløst af 28. Infanterie-Division og på venstre fløj 11. Infanterie-Division af den saksiske Division Franke. Mellem disse var Garde-Reservekorps indsat. Af denne var 1. Garde-Reserve-Regiment indsat i det tidligere Regiment »Bremen« afsnit. Dette afsnit, som Hanseaterne i juli med så stor succes havde forsvaret, skulle det nu igen overtage.

Fra området nordøst for St. Quentin blev Regimentet mellem den 15. og 18. august i fodmarch trukket nærmere; om natten mellem 19. og 20. august fulgte dens genindsættelse i den gamle stilling ved Barleux. Denne bestod nu af en forreste kampgrav med en foranliggende hurtig hindring og nogle få tunnel-understande, af en anden linje, der først var under etablering og en mellemstilling. Organisation i dybden var således, at en bataljon besatte første og anden grav, en anden besatte den såkaldte beredskabslejr og mellemstillingen, mens den tredje bataljon var placeret i Athies.

Mellem den 21. og 28. august begrænsedes den fjendtlige artilleriild til ildoverfald og strøild på stillinger og bagved liggende område. Det fjendtlige infanteri viste sig ganske vist om natten meget opmærksom, forsøgte med infanteri- og M.G.-ild at forstyrre vores arbejde, men holdt sig imidlertid helt defensivt. De byggede ivrigt på deres stillinger og hindringer. Man havde den opfattelse, at fjenden i første omgang ikke påtænkte at angribe yderligere syd for Somme.

Den 28. august indtraf der imidlertid en fuldstændig ændret situation. Det fjendtlige artilleri udviklede sig denne dag til en meget livlig indsats, forstærket med talrige minekastere. Skydningen fortsatte dag og nat på samme niveau og steg op tidspunkter om dagen til største heftighed. Et sådant ammunitionsforbrug kunne ikke kun tjene formål af en afledning, men var uden tvivl forberedelsen til en større operation. Desuden var det fjendtlige infanteris skansning nu af indlysende offensiv karakter. Franskmændene øgede sine forbindelses- og adgangsgravene og arbejdede talrige sapper frem for at skaffe sig en ny udgangsstilling til et angreb.

Det klare vejr den 31. august gjorde det muligt for fjenden med kraftig luftobservation at lægge en kraftig virknings- og ødelæggelsesskydning mod vore grave og beredskab. Denne mindskedes ganske vist den følgende nat, men fortsatte så den 1. [1]), 2. og 3. september. Med det stille vejr dækkedes terrænet imidlertid efterhånden af en tæt røg, mens der over slugte og batteristillinger lå tætte gasskyer. Overalt blev grave kraftigt beskadiget og

[1]) Den 1. september blev sanitets-understanden ved III./75 ødelagt. Herved fandt 25 underofficerer og mænd fra I. og II. Bataillon heltedøden.

besætningen af den forreste linje havde kun en række granat og minekratere at opholde sig i. Tabene blandt officerer og mandskab øgedes. Talrige fly og længeballoner dirigerede den fjendtlige ild. Der blev kastet bomber over de bagved liggende landsbyer. Samtlige telefonforbindelser var afbrudt. Kun ind i mellem lykkedes det at bringe varm forplejning frem til de stærkt lidende tropper i linjen. Et fornyet angreb begyndte at tegne sig tydeligere.

Den 4. september steg den franske ild til største kraft. Den rigelige anvendelse af gasammunition kendetegnede fra tidlig morgen som den egentlige angrebsdag, ikke mindst fordi fjenden allerede dagen før, som han havde for vane, på forskellige punkter sendte kraftige patruljer frem for at fastslå virkningen af beskydningen. Efter at beskydningen havde nået sit højeste punkt, startede kl. 1400 den forventede storm, der ramte II. og III. Bataillons stillinger. Dets forløb beskrives bedst af den højdramatiske skildring fra den daværende fører for II. Bataillon, Hauptmann Caspari, som om dagene 30. august til 4. september skriver:

> De seks dage i, for det meste urolige marchberedskab i Athies, var forbi. Om natten 30. til 31. august måtte II. Bataillon igen til heksekedlen ved Barleux. – Kompagnierne marcherede individuelt med stormoppakning og fire jernportioner. Lydløst bryder de op i den mørke nat. I pionerparken ved Ennemain tager hver man et stykke tømmer med til bygningen af understrande derude. Den timelange natmarch er i dag besværlig. Regn har gjort stierne gennem terrænet sumpede.
>
> Omkring kl. 22 kører Kusken Schneider, jeg og begge oppassere afsted med panjevognen. Modstanderen er uvenlig og skyder til vores afsked ret kraftigt ind i Athies. Det larmer overordentlig. Det er totalt mørkt under træerne foran porten til vores fabriksvilla. Hesten er urolig. Vi er glade, da vi endeligt kommer ud af landsbyen.
>
> Jeg havde det elendigt. En feber gennem flere dage var endnu ikke forsvundet. Klaprende sad jeg i vognen. Over Ennemain og St. Christ kører vi ad vejen over St. Brie til på højde med slottet Happlincourt. Her blev der taget afsked med den gode panjehest, og ind i den sorte nat.
>
> Vi passerer en ny påbegyndt stilling. Som lydløse spøgelser arbejder Armeringssoldaterne og slår pæle i til pigtrådshindringer.
>
> Efter omkring 20 minutter når vi starten på en gangbro. Her tæt på Somme havde der for få dage siden stået et batteri. Den var imidlertid blevet grundigt sammenskudt og stillingen måtte opgives. Øde ligger alt mellem hinanden, ødelagte træstammer, bjælker, brædder – sørgelige rester af ødelagte understande og kanondækninger.
>
> Stejl og smattet går det frem ad gangbroen. Til højre for os bliver Somme-overgangen ved St. Brie belagt med shrapnels. Det er ubehageligt. Hvert øjeblik kan også vi komme under beskydning. Wagschal naturligvis i spidsen, så jeg, Schneider og til slut den sindige, forsigtige Oltmann. Den to-bjælker brede gangbro strækker sig omkring 500 meter over Somme og dens brede, sivklædte sumpområde. Man skal passe på. Et fejltrin kan være farlig. Telefonkablerne er forstyrrende. Snart er man indviklet i dem med fødderne, snart med armene, eller den løst siddende stålhjelm bliver truet med at blive revet af. Det hele gør en nervøs.
>
> Foran os langs hele fronten stiger uafbrudt lyskugler og lysraketter op – hvide, grønne. Mange opløses i farvede stjerner. Et overvældende fyrværkeri, ledsaget af en rullende, kraftig kanontorden. Det er næsten for kønt og fængslende til at være den grusomme virkelighed.
>
> Til venstre i St. Christ slår tunge granater ned. Vi tænker på vore kompagnier, der i løbet af natten skal overskride med den store Somme-bro og nu må være fremme i området – kan de nå over broen uden tab.
>
> Disse lange overgange over Somme er ugunstige for os. På grund af de usædvanlig præcise luftbilleder fra hans fly, opdager fjenden hurtigt hver eneste nye overgang, uanset hvor godt sløret de er mod flyversigt. Med sine langtrækkende kanoner skyder han med observation fra luften mod disse vejen og engene, og belægger den dag og nat med enkelte skud og ildoverfald. Beregningerne fra fjenden side er simpel: »Han må komme igennem disse flaskehalse«. Enhver af passerer med dystre tanker, men fattet disse broer, overskrider dem – hver øjeblik belavet på en hilsen af stål – og åndede lette op, når de endnu engang lykkeligt havde dem bag sig. Også hestene for ammunitionskolonner, vores feltkøkkener og materielvogne, der jo nat efter nat må kører her, kan vejre faren og bliver urolige. Sammenskudte vogne og heste kadavere ligger omkring!
>
> Endeligt nærmer vi os den anden side Somme. I mørket hæver de gamle mure sig om slottet Happlincourt mod nattehimmelen. Så opdager Wagschal, at en granat har ødelagt omkring 5 meter af gangbroen. Det er umuligt at komme over dette hul. Altså omkring og tilbage! Denne nederdrægtige fjendtlige træffer og en omvej på næsten to timer.
>
> Og så netop i dag, hvor kræfter allerede var ved at forlade min feberhede krop! – Det nytter ikke, vi måtte hele vejen tilbage – over gangbroen – langs med vejen, hvor vi tidligere var kørt med panjevognen. Vi vil forsøge at komme over Füsiliersteg, der ligger nord for St. Christ i nærheden af Omignon-åens udløb. Omkring 1200 meter lang snor den sig over Somme-sumpene, som på dette sted er særlig bred.
>
> Ved starten af broen sluttede vi til midten af en enkeltkolonne var den marcherende 5. Kompanie. På trods af, at de på skuldrene bar tunge bjælker, for de afsted, så jeg havde stort besvær med at følge med. Ingen

sagde noget, kun nu og da lød der en ed, når et telefonkabel fangede en eller andens støvle og ikke ville slippe.

Vi havde held. Fjenden beskød ikke spanget, mens vi var på vej over. Derimod blev det arme 6. Kompanie ramt af ulykken. Den var kommet over via den store bro ved St.Christ, men blev på vejen i nærheden af Briost, ramt af en fuldtræffer. 3 mand faldt, 6 blev såret, for en dels vedkommende hårdt, herunder Offizierstellvertreter Porep med et sprængstykke i hovedet.

Vi fulgtes med 5. Kompanie frem til vejen Briost – Happlincourt langs med Somme-Kanalen, gennem den sammenskudte og delvist nedbrændte tidligere pionerpark, forbi et sønderskudt feltbanelokomotiv og ødelagte vogne. Overalt er der granatkratere. De er fyldt til randen med vand og er vanskelige at se. Falder man i, går det ikke uden hjælp.

Marchen denne nat blev hele tiden mere og mere pinefuld. Feberen brændte, lemmerne smertede og blev hele tiden mere stiv. – De forskellige spor gennem kornmarkerne var af de sidste dages uafbrudte regn blevet mere og mere glatte. Man gled hele tiden på den lerede jord og kom ikke fremad. Dertil kom, at fjenden hele tiden strøede området af med granater og shrapnels. Bag halvmåne stillingen kunne vi i dag ikke engang – som vi ellers havde gjort det – benytte en kort strækning af den mod Barleux førende landevej. Nedslående granater tvang os til gennem terrænet at nå løbegravene. Her stod vand og mudder knæhøjt. Vi kunne derfor ikke beslutte os til at bruge den, men fortsætte langs den for i en nødsituation at kunne springe ned i den.

Vejen ville ingen ende tage. Minutter blev til timer. Og alligevel piskede den fjendtlige artilleriild mig fremad.

Endelig omkring kl. 0130 gled vi på den smattede side i sænkningen ved skråningen, og fandt efter længere eftersøgning løbegraven og endeligt ned i understanden.

Det var ikke med gode nyheder, som Major Hergt her modtog mig med. Modstanderen var begyndt at tromme, og en fortsættelse af trommeilden og et efterfølgende angreb måtte med sikkerhed forventes. Derfor var Hergt og Keith ikke kede af at trække sig ud.

Afløsningen denne nat var særlig vanskelig og forsinket. Samtidig med afløsningen trådte en nyinddeling af Regimentets afsnit i kraft med to underafsnit G I og G II. I. Bataillon (v. Hesse) besatte højre halvdel - Underafsnit G I; II. Bataillon (Caspari) venstre halvdel – Underafsnit G II. Hver af disse bataljoner havde herefter to kompagnier i forreste linje, de to andre i beredskab og i mellemstillingen. III. Bataillon (Hergt) lå i hvil i Athies.

I den forreste stilling i G II placerede jeg 6. og 7. Kompanie: 6. Kompanie (Leutnant Koch) til højre og 7. (Oberleutnant Kaegler) til venstre. Begge kompagnier havde en deling i forreste og to i anden og tredje grav. 5. Kompanie (Leutnant v. Lilienhoff) kom i beredskab bag venstre fløj, 8. Kompanie (Leutnant Brauns) i mellemstillingen.

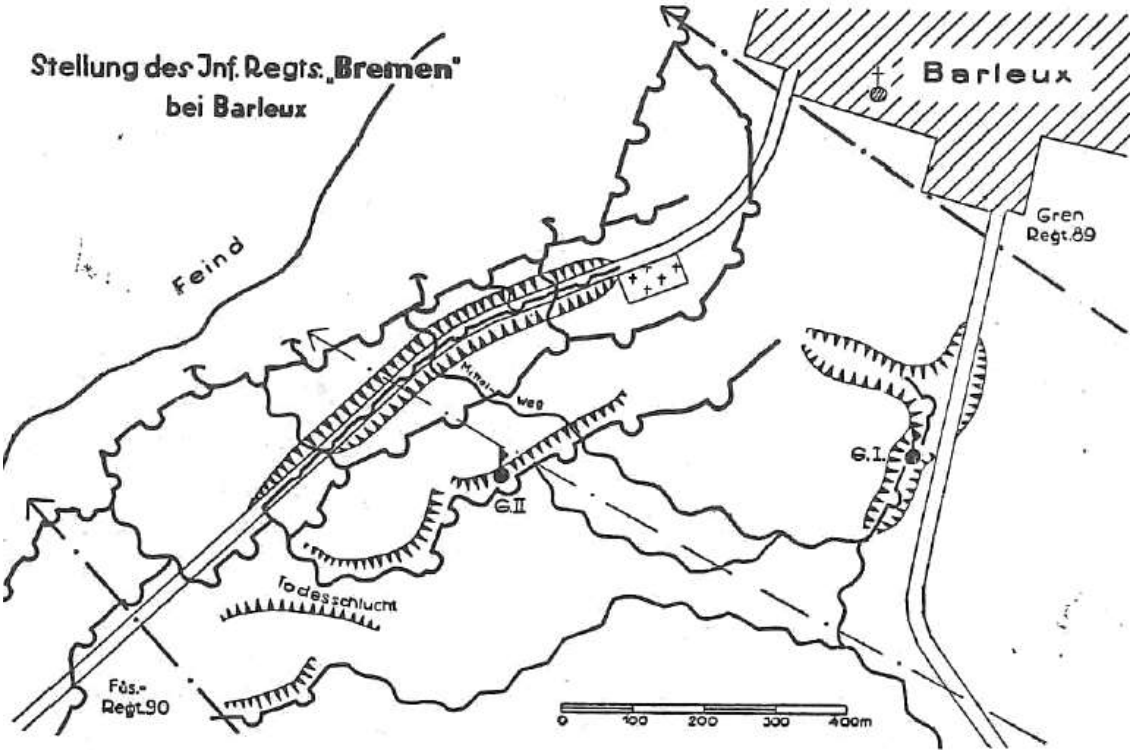

Schneider og jeg fik med understab i »dækning« - i tredje grav – omkring 200 meter bag den forreste grav. Vi »bor« i den understand, der i juli var blevet påbegyndt af os og stadig ikke var færdig. I skråningen var der med fem meters mellemrum gravet tunnelindgange, der med 6 trin førte ned i jorden. Forneden var de forbundet med en omkring 1,80 meter høj og bred tværgang. I den venstre halvdel af dette trækkende sted boede Schneider og jeg. Udstyret bestod af et bræddetømret bord, tre stole og to sengesteder i etage. I den højre halvdel gravede ordonnanserne på en ny lodret skakt. Den konstante banken, skovling og borttransport af sandsække med den ophvirvelede kridtstøv var ikke særligt opbyggelig for os begge, da vi i sidste ende jo også måtte arbejde med vore hoveder. Men hvad kunne der gøres? Vi måtte sørge for fremtiden – for os eller for andre.

Ved siden af os boede begge vore oppassere, ordonnanser og telefonfolk boede ved siden af os i jordhuller og tunneler, enkelte i den yderste højre del af vores understand. I graven på skråningen var desuden placeret: forbindelsesofficer til artilleriet, maskingevær- og minekaster enheder og en deling fra hver af afsnittet G I og G II. Det gennemførte muldvarpe arbejde var naturligvis for længst blevet opdaget af fly, og kunne ligeledes observeres fra bakkerne ved Maisonnette – velkendt fra vores voldsomme storm den 10. juli. Vi ville snart mærke det på vores kroppe. Modstanderen havde i den sidste tid vist en forkærlighed for de steder, hvor de formodede at de farligste tyske reserver var placeret.

Den vanskelige afløsning denne nat varede meget længe. Først omkring kl. 5 kom de sidste meldinger om afløsning. Ganske vist havde Schneider og jeg allerede kort efter overtagelsen lagt os på de hårde sengesteder – alarmberedt med støvler, jakke og bukser, gasmaske og revolver indenfor rækkevidde – men det blev ikke til så meget med søvn. Ordonnanser ankom, deres meldinger måtte gennemlæses, nødvendige befalinger udsendes.

Udenfor i mørket hobede sig i mørket de mødende enheder sig op de smalle forbindelsesgrave. Man kunne næsten føle, hvordan de tungt belæssede soldater forsøgte at komme forbi hinanden, kunne fornemme de store ærgrelser. Enkelte tumlede tunge og trætte ned i vores understand for at spørge. De havde mistet forbindelsen til deres enheder.

Og så er det allerede tid til morgenmeldingen til Regiment! Imidlertid mangler der stadig papirer fra kompagnierne. Må Hr. Adjudant acceptere dette sædvanlige irritationsmoment. Han tager sagerne mere rolig!

Til morgenmad bringer Waschal os opvarmet kaffe fra vore feltflasker. – Modstanderen skyder i dag, 31. august allerede fra kl. 7 en rolig virkningsskydning med artilleri og minekastere. Ilden ligger over alle tre kampgrave i den forreste stilling og på forbindelsesvejene. Den bliver forbavsende sikkert ledet fra flere lavtgående fjendtlige fly. Især hårdt går det ud over den forreste grav i midten af G II. Næsten alle dækninger styrter sammen. I løbet af dagen bliver denne grav i den grad jævnet med jorden, at folkene kun kan finde dækning i nye mine- og granatkratere. Modstanderen skyder med de tungeste granater og 100-kg miner. Kraterne er flere meter dybde. Allerede i dagslys under fjendtlig beskydning blev der gjort forsøg på at forbinde disse kratere i en linje omtrent som den tidligere skyttegrav.

Vores folk klare sig prægtig i dette helvede. Intet steds udbryder panik.

Vi har ikke længere telefonisk kontakt til kompagnierne. Kablerne bliver skudt i stykker. Det lykkedes flere gange linjeholdene under hårdt arbejde at retablerer dem, men de hold kun kort tid. Bagud var der ingen telefonforbindelse. På den måde var vi allerede den 31. august udelukkende henvist til at anvende ordonnans kæder for at bringe meldinger bagud.

Heller ikke forbindelsesofficeren til artilleriet havde længere forbindelser bagud til hans artillerigruppe.

De meldinger, der den 31. om aftenen indløb om tilstanden af de forreste grave og hindringer, var ikke særlig opmuntrende. Ligeledes var der opstået betydelige tab. Om natten måtte alle midler sættes ind for at retablere hindringerne og gøre det muligt at bevæge sig uset i skyttegraven. Enkelte grupper fra 5. Kompanie, placeret i beredskab bag venstre del, blev til dette formål underlagt 6. og 7. Kompanie.

Modstanderen fortsatte natten igennem med enkeltskud og ildoverfald. Især havde han opmærksomheden rettet mod vores skråning og bagved liggende terræn. 8. Kompanie i stillingen kunne kun med største besvær bringe hindrematériel og tømmer til dækninger frem. For én enkelt tur måtte hele natten tages i anvendelse. Af madafhenterne lykkedes det kun nogle enkelte at nå tilbage til til steder, hvor de fra feltkøkkenerne skulle modtage maden. De nåede på grund af den kraftige beskydning først tilbage tidligt på morgenen. Undervejs havde mistet meget, når de var nødt til at smede sig ned.

Fremskaffelsen af kamp- og signalmidler, materialer og forplejning under disse storkampdage gav førerne store sorger. Hvor tit lå der ikke meldinger om mangel på håndgranater, lyspatroner. De omhyggeligt opbyggede depoter var begravede. De kunne i nattens mørke ikke findes igen.

De manglede vand. De hårdt arbejdende tørstede.

Kompagnierne måtte undværer deres varme mad. Vi lod det leverede kød udleverer i rå tilstand efter at være kørt gennem hakkemaskinen. Det gav den fordel, at de store kedler i feltkøkkenerne blev frie og i stedet

Das Gleisdreieck im Unterabſchnitt C Nord (Oktober 1916)

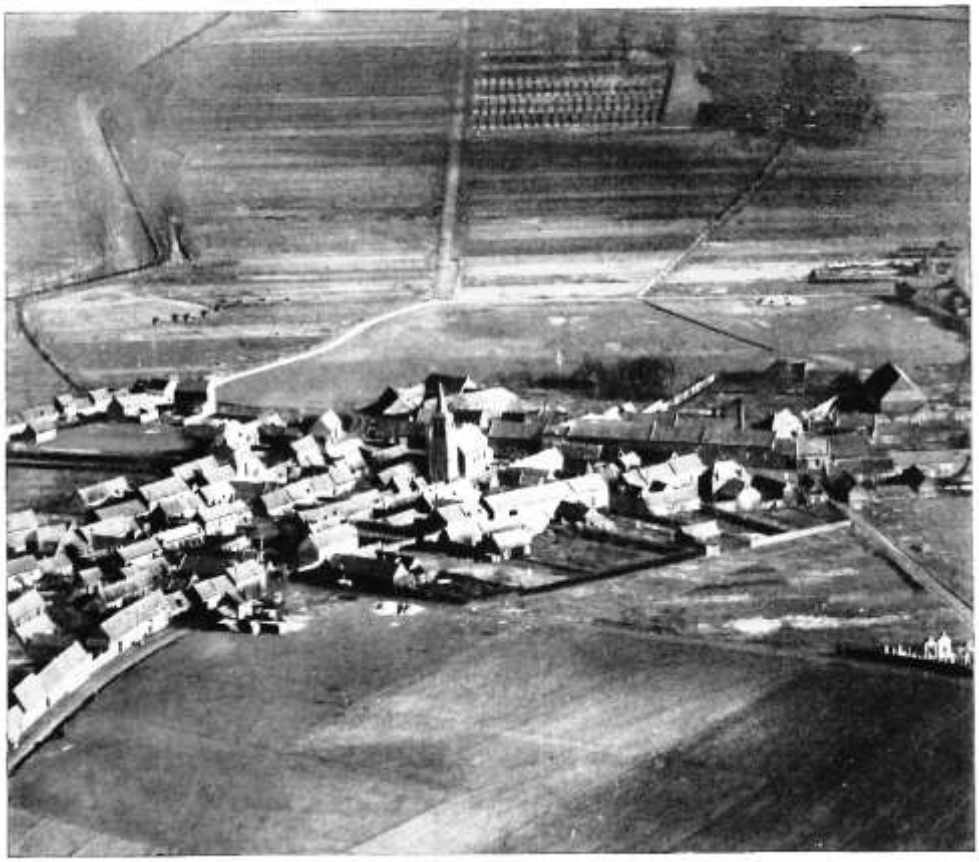

Pelves (Ruheunterkunft des I./75)

Bataillons-
Gefechtsstand in Tilloy,
Oktober 1916

Leichter Minen-Werfer

Monchy le Preux,
am Markt

Vor Arras

Die zerschossene Villa in Tilloy

In der Stellung bei Tilloy (vor Arras, September 1916)

Im Unterabschnitt C.-Süd, 26. 9. 1916
(v. l. n. r.: Lt. Fuhrmann, Fritz, Lt. Becker, F. A. R. 24, Lt. Hannemann, Vzfw. Asendorf, 1. M. G. K.)

Vor dem Schloß in Monchy le Preux, Oktober 1916

(Von links nach rechts: Oberarzt Ohm, Hptm. v. Eſtorff, Lt. Tannenberg, Paſtor Buſch, Lt. Haſper † 17. 2. 17, Oblt. Kaegler)

Feier des 50jährigen Regiments-Jubiläums in Monchy le Preux am 27. Sept. 1916
(Bürgermeiſter Dr. Buff ſchreitet die Front ab)

Hptm. v. Heſſe mit den Offizieren des I./75, Januar 1917

Zerſtörte Kirche in Bapaume (Straße nach Bault)
Januar 1917

Lagnicourt, (von den Spaniern erbaute Kirche)
Quartier der großen Bagage des Regiments
(Jan./Febr. 1917)

lave store mængder af kaffe eller te med rom. Men hvad hjælp denne store fordel? Oftest forhindrede fjendens beskydning os i at udnytte den i praksis.

Den 1. september mindskedes den fjendtlige artilleriild endeligt en smule. Denne pause udnyttede Schneider og jeg – udrustet med stålhjelm og stok – til at og gennem den forreste grav. Nå, grav var det ikke, men vi kunne i det mindste bevæge os i den generelle retning af den gamle stilling gennem kratere, gennem til brede sænkninger forvandlede grave og smalle gange, der forbandt de enkelte kratere.

Posterne havde for en dels vedkommende lavet observationsstader øverst i den forreste væg på granat og minekaster kratere. En del af folkene arbejdede fortsat på at frigøre begravede geværer, håndgranater, lyspatroner og skanseværktøj. En del sov som døde i de få, endnu ikke ødelagte understande, eller for de flestes vedkommende i selve graven. Ofte var det ikke til at se, om der var tale om døde eller om sovende, vi trådte hen over.

Den svage hindring var for størstedelen ikke alt for ødelagt. Enkelte steder var den udbedret i løbet af natten, men der var stadig betænkelige huller.

På venstre fløj af regimentets afsnit kunne forbindelsesgraven tilbage til vejen (2. grav) stadig benyttes, men også her måtte vi kravle over flere steder, hvor den var styrtet sammen. Ved vejen traf vi Kaegler, der ikke var særlig begejstret over den samlede situation, men ellers i et ukueligt godt humør og fuld af optimisme. Gennem de halvt ødelagte grave langs »Todesschlucht« gik vi tilbage til vores kommandostation.

Kort efter begyndte igen det fjendtlige artilleri og mineild med forøget kraft.

Mig gik det ret dårligt. Turen havde anstrengt med meget. Jeg havde feber og stærke smerter i leddene, især havde jeg en mærkelig stivhed i lårene. Jeg lagde mig, men blev kort efter forskrækket af to øredøvende nedslag. Hele vores understand rystede. Der var ingen tvivl, i dag havde 28-cm udset sig vores hjørne som deres særlige mål. Det var jo lyse udsigter! Snart efter blandede sig også de tunge minekastere.

Fjenden skød med stor præcision. Enten lå nedslagene på den øverste del af skråningen eller mellem denne og løbegraven eller kort bag denne. Snar kom der da også meldinger om sammenstyrtede dækninger på skråningen. Lufttrykket i dækningen var ved hvert nedslag skræmmende. Det var svært at trække vejret. Det drejede sig om at holde nerverne i ro. Og jeg var fysisk langt nede! Trods alt opmuntrede Schneider mig alligevel med et spil Bezique. Til hans forfærdelse slog jeg ham med en dobbelt-Bezique.

Uafbrudt rasede den fjendtlige ild videre. Vores eget artilleri skød ikke ret meget. Telefonisk forbindelse hermed havde jeg for længst ikke mere. Det betød tålmodigt at udholde denne heksekedel.

Fra forreste linje kom slemme meldinger. Foruden over stillingen lå beskydningen i dag også over hindringerne. Det tydede i retning af et fjendtlig angreb. Hvis det nu bare ville komme snart! Der er ikke noget mere nervenedbrydende end dette i timevis passivt at holde ud. Dertil kom en følelse af egen afmægtighed overfor denne masse af jern, der uafbrudt bryder ned over os. Hvorfra får de derovre denne masse af ammunition? Dette spørgsmål presser sig hele tiden på.

Ved middagstid bringer Wagschal frokost: brød og erstatningsfedt, medbragt i rygsækken. Schneider fodre kraftig og tvinger mig energisk til at få nogle få bidder indenbords. Og så i forbindelse med den frygtelige stang af lig! Bag os i lavningen ligger enkelte massegrave. Faldne 75'ere fra forsvaret mod den fjendtlige angreb den 20. juli har her fundet deres sidste hvilested - - - Det bliver dem ikke ondt. – - - Ubarmhjertig har enkelte tunge granater revet gravene op, sønderrevet indholdet og spredt det over et stort område – Det hele er så trøstesløs dyster! Hvis man blot kunne tænke på noget andet!

Om aftenen kommer der igen meldinger fra fronten om ødelagte grave og tab. En afløsning er ubetinget nødvendig, folkene er totalt udmattet – Men en afløsning kan ikke finde sted. Bataljonen må holde ud. Det smerte i hjertet, ikke at kunne hjælpe. Begge kompagnier i forreste linje bytter i løbet af natten plads med besætningen i 3. grav, der knap så voldsomt var udsat for beskydning. En lille hjælp for dog at gøre noget.

Også i denne nat bliver der arbejdet hele tiden. Hele tiden forstyrres folkene af kraftige ildoverfald. Mad slipper kun delvist igennem til forreste linje. 8. Kompanie bære under store vanskeligheder en smule materiel frem til anden grav: pigtrådsruller og håndgranater. Det tager fra aften til morgen. 5. Kompanie hjælper igen med at gøre forreste grav passerbar.

Den 2. september starter den fjendtlige kontinuerlige beskydning allerede ved daggry. Vi sidder fattet i vores understand, der ryster ved hvert nedslag. Man døser og tænker ufrivilligt på konsekvenserne af en træffer over os eller på toppen af skråningen. Vil den ikke færdigbyggede understand kunne holde stand mod det stærke tryk? Hæslige billeder af begravede understande, man så ofte har set, jager gennem min feberhede hjerne. En tung træffer rammer toppen af skråningen mellem vores understand og den lille by. Uhyre mængder af jord styrter ned og dækker fuldstændig graven. Det bliver mørkt i dækningen og vi tror allerede, at indgangene er styrtet sammen. Denne gang gik det imidlertid endnu engang hen over os. Udenfor er alt dækket af skrot, ruiner og jordmasser. Og tæt ved siden af nedslagsstedet står - urokkelig, udholdende og ubevægelig – alarmposter og kikker frem over skråningen. Virkelig pragtfulde karle.

Pinefuld langsomt går tiden. Fjenden onder os ikke en hvilepause. Uafbrudt brager der videre.

Om eftermiddagen kommer forjaget og sveddrivende kompagnifører for 6. Kompanie, Leutnant Koch. Hans ordonnans blev bag ham såret i »Mittelweg«. Koch beretter om tilstanden i stillingen. Gravene er jævnet med jorden. Af de seks grupper i 2. grav er der kun tre tilbage. Soldaterne er totalt udmattede, flere er blevet vanvittige – Han anmoder indtrængende om afløsning, og endnu mere indtrængende om, at vores artilleri

træder i funktion og bekæmper de erkendte minekastere, og at de påtrængende fjendtlige fly blev fordrevet. Vi hører på det hele, men må lukke vores medfølende hjerter ind i forstandens hårde panserplader; tropper t il afløsning er ikke disponibel og artilleriet må sparer på ammunitionen. Det beroligede Koch, at vi i hans nærvær forfatter en ret tydelig melding og øjeblikkeligt sender den afsted bagud.

Schneider opmuntrer mig igen med et parti Bezique. Også underskriftsmappen har fundet den farlige vej frem til os. Med den også breve hjemmefra. De bløder op i denne stund – vi ytre næppe et ord – vore tanker flyver langt bort!

Vi arbejder os igennem bunken af tjenestelige papirer. Attesterer blandt andet, at bataljonen i august 1914 i A… i Belgien ikke har stjålet et får, læser, at konen til en landwehrmann M… har fået et barn og længes efter sin mand. Og han ligger måske i dette øjeblik stiv, begravet i en eller anden grav.

Regimentet, divisionen ønsker meldinger! Og alle telefonforbindelser er ødelagte! Linje-hold har flere gange forsøgt at reparere dem. Under den voldsomme beskydning er de endda trængt helt frem til bagved liggende beredskabsstilling. Nogle få minutter er forbindelsen der igen – men midt i en melding bliver kablet endnu engang skudt over et eller andet sted. Det er til at fortvivle over! Schneider fastholder imidlertid sin urokkelige ro og den smitter af på mig. Telefon-linjeholdet kommer ikke tilbage. Vi frygter for den. Om aftenen får vi af en ordonnans melding om, at den store telefon-understand i beredskabet er styrtet sammen efter en træffer af en tung granat, og kun få folk kunne bjærges levende derfra. Vores linjehold ligger begravet under jordmasserne.

Af vores aftensmad kan jeg kun få nogle få bidder ned. Den feberhede krop nægter at tage næring til sig. Vi får dåseflæsk opvarmet på sprittabletter. Jeg misunder Schneider, der spiser med så stor appetit og kan være så stærk fysisk og psykisk! Fjenden sørger for, at spisningen tager tid. Ved hvert nedslag i nærheden slukker lufttrykket vores stearinlys, placeret i en flaske. Wagschal er vred. Tændstikkerne er få og fugtige.

I løbet af natten bliver 6. Kompanie (Leutnant Koch) og 7. Kompanie (Oberleutnant Kaegler) afløst af henholdsvis 8. Kompanie (Leutnant Brauns) og 5. Kompanie (Leutnant v. Lilienhoff). Det viser sig meget vanskeligt. Gravene fremme eksisterer dårligt mere, og forbindelsesgravene er delvist styrtet sammen. De anvendelige dele er derimod dækket af op til knæhøj vand og mudder. Mange håndgranater og lyspatroner er blevet begravet og kan ikke findes igen. De vanskeligheder, alle her i den mørke nat, fra kompagnifører til sidste mand, må overvinde, er så utrolige at de overhovedet ikke lader sig beskrive.

Forsvaret må hele tiden være intakt. Det er vanskelige timer, som vi må gennemleve under presset af at have ansvaret. Jeg sover kun en kort stund i den tidlige morgenstund.

Mad, kaffe, vand og materialer kommer denne nat – bortset fra, hvad 8. Kompanie kunne bringe med sig – ikke længere igennem. Kun den utrættelige underskriftsmappe når også i dag igennem til os. Endnu værre end natten før ligger de bageste områder under beskydning. 5. Kompanies feltkøkken rammes af en fuldtræffer. Heste og kusk er dræbt, køkken ødelagt.

Kompagniernes tab øges betænkeligt. Deres gravstyrke – dvs. antal med våben i stilling – er allerede sunket til under 100 mand.

Sanitetspersonel har et vanskeligt arbejde. De førte nødforbindinger må lægges under den fjendtlige artilleriild. Borttransport af de hårdt sårede er først muligt efter mørkefald. Indtil da ligger de arme i skyttehuller elle åbne grave. Hvert øjeblik kan de blive ramt igen eller begravet levende.

Den 3. september trommer fjenden igen fra morgen til aften – hele tiden stærkere! Hele tiden med endnu større kalibre! Det lader sig ikke længere gøre at skelne mellem granater og miner. Vi er allerede blevet ligeglade, men håber og forventer blot det fjendtlige angreb!

Endeligt om eftermiddagen geværild! Vi vil allerede til at styrte udenfor – men skyderiet lyder så mærkværdig! Vi fornemmer eksploderende infanteri ammunition Og snart kommer da også meldingerne om, at vores store patronreserve i skråningen er blevet skudt i brand. Der kan ikke være tale om at slukke branden. Den udviklede varme er for kraftig og vi har ingen vand. I over en time brager det videre. Den frygtelige tanke om at der skal opstå mangel på ammunition i det afgørende øjeblik, rammer mig hårdt.

Jeg afslår i dag at spille Bezique med Schneider – jeg er for udmattet. Jeg piner mig med for os, i en sådan stund, ligegyldige underskriftspapirer.

Om natten mellem 3. og 4. bliver besætningen mellem første og tredje grav igen ombyttet. Under udnyttelse af alle kræfter arbejder folkene også denne nat. Døde bliver begravet, hårdt sårede bragt tilbage. Under fjendtlig beskydning. Kun ind i mellem er den tavs for en kort periode. Modstanderen vil gøre os møre!

Den 4. september raser en trommeild af højeste kraft. Man kan ikke længere skelne mellem de enkelte nedslag. Det fløjter, piber og brager. Understanden vakler og ryster – Vores artilleri skyder kun lidt – kvalfuld langsomt går tiden! Hvis blot der ville ske et eller andet skrækkeligt. Bare kun en afveksling – Afledning! Vi skriger lige frem efter noget at lave. Ikke længere denne stille, uvirksomme venten, denne langsomme dræbende lad-det-gå-hen-over-dig!

Pludseligt falder en skikkelse tungt ned ad trappen til vores understand og bliver liggende for foden ude at røre sig. Blod dryppe fra dets tinding. Arme Leutnant Steigerthal! Allerede for et par dage siden havde lufttrykket fra en granat kastet ham fra gangbroen langs Somme. Og i går havde han fået et chok, da en tung granat landede lige ved siden af ham. I dag gik det han en smule bedre. Nu var han under kontrol af posten blevet ramt af et sprængstykke. Mens han blive forbundet, skriger han: »Frem med håndgranater« - »Hvor er

min revolver?« - - »Kom så endeligt med håndgranater!« Det er forfærdende at skulle høre og se på dette. Vi lægger ham på det underste sengeleje. Han dæmrer ned.

Endeligt omkring kl. 15 kommer også for os udløsningen. Vi ved pludseligt – hvorigennem er jeg aldrig rigtig blevet klar over – at nu bliver det alvor. Det ligger i luften, i fingerspidserne. Min krop strammer sig op, jeg følger ikke længere smerter, ingen mathed. Stålhjelm på, Revolver spændt omkring, gasmaske overhængt, spadserestok i hånden og så ud af understanden! Schneider og Wagschal lige bag mig.

I graven langs skråningen er der allerede myldrende liv. Sikkerhedsbesætningen kravler op ad den ødelagte side. Maskingeværer hamre. Artilleriild fra begge sider når nye højder. Røde og grønne lyskugler stiger til himmels. Med et brag lander en tung mine. Stump lyder de eksploderende håndgranater. Surrende flyver over vore hoveder 12, 15, nej 20 fjendtlige fly – kæmpestore. Støv og røg rejser sig tårnhøjt. Stinkende krudtgasser trækker gennem luften, der er grå og tung.

Vi styrter mod venstre. I »Todenschlucht« vejre vi fare. Her er terrænet særlig egnet til et fjendtligt gennembrud. – Vore minekastere udlægger spærreild. Til venstre for deres placering er graven allerede besat af vore folk. De skyder skråt til venstre. Dräger og Stürenberg leder ilden. Fjenden må derfor være brudt igennem ved 5. Kompanie og længere til venstre ved 90'erne.

Og så kan vi allerede se hundreder af franskmænd og sorte, der tæt på stormer frem gennem »Todenschlucht«. Vore svagt besatte og totalt sammenskudte to forreste grave er løbet over ende.

Men så kom de foran den tredje grav under krydsild, da fra venstre nu Kompanie Kaegler greb ind. Modstanderen led store tab – stopper op – vores ild tvinge ham ned. Kan ikke komme et skridt længere frem!

Snart opstår der panik derover. Hele angrebskæden rejser sig pludseligt, flugter tilbage, kaster sig kort efter igen ned. Tabene under flugten er enorme. Ildkampen fortsætter. Også ved os er der tab. Vores tapre Unteroffizier Stamm fra bataljonsstaben falder med et skud i hovedet.

Vi er for svage til et frontalt modangreb. Vi må takle de gennembrudte fjendtlige enheder på en anden måde, fange dem alle og brække dem af. Det kan lade sig gøre fra højre side.

Jeg giver Dräger og Stürenerg ordre til at fastholde fjenden i »Todenschlucht«. Så løber vi langs skråningen mod højre. Her ser det grimt ud. Sårede kryber sammen i dækninger og skyttehuller.

Under passage af vores understand henter vi mappen med befalinger og skitser. Af sikkerhedsgrunde bliver den dybt begravet.

Ved »Mittelweg« måder vi Leutnant Braums, fører for 8. Kompanie, med armen forbundet, bleg og smurt ind i mudder. Han melder, at 8. Kompanies stilling, trods store tab, stadig fastholdes, men at forstærkninger var nødvendige. Jeg sender nogle grupper fra 11. Kompanie [1]) derhen, der netop bagfra har arbejdet sig frem til skråningen gennem den voldsomme fjendtlige spærreild.

Så fortsatte vi tre – jeg, schneider og Wagschal – videre gennem graven langs skråningen videre mod højre forbi de sårede. Schneider finder enkelte »vidunder-sovere«, der i deres dækninger og skyttehuller fuldstændig havde overhørt larmen.

På højde med den fuldstændigt ødelagte kirkegård ved Barleux forlader vi den beskyttende grav og springer fra krater til krater over åben mark frem til vejen og herfra til den forreste grav i G I.

Vi måtte med egne øjne se, hvad der skete her – om der var mulighed for at frigøre kræfter til indsættelse i modangreb mod venstre. –

Kampfeberen havde totalt ramt os. Vi ved ikke, om der går minutter eller timer. Tanken om den personlige fare er fuldstændig forsvundet. Vi sker ganske vist tydeligt nedslagene af granater i vor nærhed – hører braget, suset fra sprængstykkerne, den skarpe lyd af geværprojektiler. Vi bringer det imidlertid overhovedet ikke i forbindelse med os selv – som levende væsener. Det er en kendsgerning.

Fra den forreste grav i G I kan vi overskue situationen. Den er god. Graven her har lidt forholdsvis mindre. Indtil Barleux er den stadig på vore hænder. De dele af fjenden, der var trængt ind i 9. Kompanie afsnit, var igen blev kastet ud af friske dele af 9. Kompanie fra 2. grav, og der var herunder taget fanger. Nu skød modstanderen rasende, målløst med maskingeværer imod os fra hans stillinger.

Der bliver hurtigt truffet beslutninger! Det er ganske vist risikabelt – min situationen til venstre kræver dristig indsats.

Jeg giver 10. Kompanie, der hidtil kun har forsvaret højre halvdel af Underafsnit G I, ordre til øge ansvarsområdet og overtaget 9. Kompanies afsnit frem til kontakt med 8. Kompanie. Herved frigøres 9. Kompanie. Dens fører, Oberleutnant Klauss, for ordre til – i et fremstød til venstre gennem første grav og langs med vejen – at rulle den indtrængende fjende op fra siden, og derefter falde fjenden, der fastholdes i »Todenschlucht«, i ryggen.

Nu kan vi tre puste lidt ud. Vi sætter os ned i graven ved siden af posten. Først nu ser vi alt det frygtelige omkring os – de døde, geværer og hjelme fulde af blod, de sårede med støvler skåret op og blodstænkte beklædningsstykker, fjendens henkastede geværer og tornystre – alle disse spor efter nyligt udkæmpede nærkampe.

Så videre –

---

[1]) I Afsnit G I var I./75 i løber af natten 3./4. september blevet afløst af III. Bataillon.

Vi sniger os bukket gennem den ødelagte forbindelsesgang tilbage til vejen. Den kan dårlig stadig genkendes som en sådan. Den lille skråning langs vejen giver nogen dækning. I ly af den arbejder vi os mod venstre til det sted, hvor »Mittelweg« og vejen krydser hinanden – den gennemgående hovedforbindelsesvej. Herfra vil vi følge modsangrebet med 9. Kompanie, der er blevet blandet med rester af 8. og dele af 11. Kompanie.

I den forreste grav går det godt fremad. Vi hører fra tilbagekommende sårede, at fjenden med håndgranater bliver trængt tilbage mod venstre. Det ser formentlig også de fjendtlige fly, og en ny voldsom fjendtlig beskydning folder sig ud. Vores eget artilleri bliver ikke svar skyldigt. Maskingeværer hamre løs. Der var en helvedes larm – en uafbrudt hvirvel af dumpe pauker og skingre trommer.

Schneider står tæt ved siden af mig. Vi brøler vores forskellige observationer ind i øret på hinanden. Hårdt såret i armen kommer Oberleutnant Klauss forbi.

Langs vejen kommer angrebet til stop – det komme ikke længere fremad. Fjendtlige maskingeværer står tæt foran den forreste angrebsgruppe og bestryger vejen. Føreren længst fremme er øjensynligt faldet.

Vi griber ind, Schneider forrest – stødgruppen rykker frem – håndgranater flyver – og mandskabet ved fjendens maskingeværer rækker hænderne i vejret. – under høje »*Pardon, pardon, bon camerade*« kommer nu franskmænd og sorte i masse imod os med begge arme højt hævet i luften. På vejen formerer fangerne helt af sig selv i enkeltkolonne og bliver uden videre sendt bagud gennem »Mittelweg«.

Schneder og jeg deltager – egentlig uden at ville det – i en sælsom parade. Vi måtte vel med så hårde blikke have gennemboret dem, som de kom forbi, at de som de passerede forbi, kort før os førte deres højre hånd til kanten af stålhjelmen i en militær hilsen. Et meget uregelmæssigt selskab passerer forbi. Unge med dun på hagen, gamle, grånende Poulus, tynde og tykke, store og små, hvide og sorte. Men gennemsnitlig alle kraftige figurer i godt nyt udrustning.

Vi følger intet had. Kun de lange, tilsyneladende fulde sorte, kan vi ikke lide. Vi aner, at de kun kort tid forinden med deres lange slagterknive grundigt havde »renset« 5. Kompanies grav.

Vi høstede et rigt bytte af maskingeværer, *fusil mitrailleurs* og ammunition.

Schneider og jeg har her gjort vores pligt og går med Wagschal gennem »Mittelweg« tilbage til skråningen. Vi overhaler fredeligt en franskmand. Blod strømmer fra hans venstre arm.

I graven ved skråningen hober fangerne sig op. I skyttehuller og tunneler ligger franske og tyske sårede ved siden af hinanden. Under en lille ildpause, sender vi fangerne bagud. De har meget travlt, også de lettere sårede. De er glade, at for dem er krigen forbi. Vi ser kun enkelte sammenbidte ansigter.

I området for minekasterne holder sikkerhedsbesætningen i tredje grav trofast vagt under Stürenberg og Dräger. Længere til venstre på bakken ovenfor deres beboelsesgrav, ligger den fremskudte skyttelinje fra 7. Kompanie.

»Todesschlucht« er dækket med døde franskmænd. Kun enkelte holder sig stadig skjult i kratere. Resten af den sejrssikre masse, der få timer tidligere stormede frem, har overgivet sig.

Knibtangen har gjort sit arbejde.

Men endnu er den forreste grav yderst til venstre stadig ikke på vore hænder. Der er ingen vej udenom: sikkerhedsbesætningen under Dräger, de to maskingeværer under Stürnberg, resterne af 11. og 7. Kompanie under Kaegler må angribe – hurtig! – Endnu kan modstanderen måske presses ud, før han har nået at få sig gravet ned.

Jeg lader blæse til storm. Som på øvelsespladsen hidser signalet op. Alle springer op og arbejder sig gennem Todesschlucht frem til vejen. Det koster enkelte tab for stedet ligger igen under artilleri- og mineild. Også geværild rammer skråt fra venstre.

I den gamle anden grav langs landevejen komme angrebet til stop. Det må ikke ske! Schneider og jeg, igen ledsaget af Wagschal, iler frem. Vi når hurtigt – hen over de døde – frem til landevejen.

Vi griber ind. De få officerer og enkelte uforfærdede folk river igen folkene frem - - Den forreste grav er igen på vore hænder!

Helt foran, som altid, Oberleutnant Kaegler! – Stürenberg såredes alvorligt.

Nu truer faren fra vores venstre. Her har fjenden sat sig fast i 90'ernes anden grav. Herfra kan han hvert øjeblik angribe vores venstre flanke. Vi sætter to maskingeværer i stilling mod venstre i volden ved landevejen – lige netop tids nok til at kunne holde en herfra fremgående fjende nede. Til alt held har Kaegler placeret dele af sit kompagni på bakken bagved til dækning af venstre flanke.

Jeg står dækket i 2. grav, som er gravet ind i vejdæmningen. Det ser grusomt ud her, langt værre end førhen i 9. Kompanies grav. Mine fødder støder på en død. Med stive, vidtåbne øjne stirre han på mig. Hans ansigt er stadig stivnet i dødsangst, hans mund vidt åben. To rækker kridhvide tænder lyser op.

Her i den forreste ende af »Todenschlucht« var fjenden først på eftermiddagen brudt igennem med overlegne styrker. Fortvivlet havde den svage besætning fra 5. Kompanie forsvaret sig. Sporene efter forbitrede nærkampe var overalt. Den arme unge Lilienhoff faldt som en af de første, da han sprang op ad graven for at møde fjenden.

Hele Regimentets stilling var igen fuldstændig på vore hænder og sikret mod venstre. Kaegler modtager sine ordre. Så går vi tre tilbage gennem den gamle forbindelsesgrav i »Todenschlucht«.

Jeg var mat – så træt – og kunne igen mærke min feber.

I graven ligger ensomt en helt afrevet hånd – en vielsesring lyser klar og tydeligt.

Vi kravler hen over en død – hele hans baghoved er revet af. Schneider mener at kunne genkende Fähnrich Evers. Til højre i Todenschlucht ligger lig – lig!

Kun spredt slår nu granater og miner ned. Jeg klatre hen over sammenskudte dele af graven – så føler jeg pludseligt et frygteligt slag i ryggen – jeg blive slynget flere meter frem og falder ned i graven. Mine tanker forbliver klare. Jeg overvejer helt roligt, at et sprængstykke bagfra må være trængt ind i lungen. Bag mig hører jeg Wagschal råbe: »Vores Hauptmann er såret«. Schneider og Wagschal hjælper mig op. Jeg kan endnu gå, men let var de få minutter frem til vores understand virkelig ikke.

Jeg falder om på en stol – hovedet falder ned på bordet – kræfterne har forladt mig – men hjernen arbejder fortsat.

Schneider sidder ved siden af mig. Den arme karl! Hele ansvaret hviler nu på hans unge skuldre. Hvert øjeblik kan fjenden angribe på ny!

Wagschal trækker min jakke af, skærer hul i skjorten ved såret og lægger en nødforbinding. Så hviler jeg på min seng. Tydeligt kan jeg hører, hvordan Schneider udsteder ordre. Jeg forsøger selv at gøre ham opmærksom på enkelte ting, frem for alt sikringen af venstre flanke i løbet af natten. Omkring kl. 22 ankommer Krull – den nye kommandør. Jeg kan med god samvittighed overdrage ham kommandoen! – Hele stillingen er igen på 75'ernes hænder.

Så må jeg tage afsked. Tale kan jeg ikke mere - - orden bliver siddende i halsen. Et tavst håndtryk med Krull – ved Schneider - endnu et trist blik - -

Og så bliver jeg båret ud i den mørke nat …

Natten mellem den 4. og 5. september forløb forholdsvis rolig, men om eftermiddagen den 5. indsatte fjenden endnu et angreb efter en kraftig artilleri forberedelse. På et sted lykkedes det ham at trænge ind i kampgraven, men et øjeblikkeligt modangreb fra 7. Kompanie kastede ham ud igen. Om aftenen var stillingen igen på Regimentets hænder. Den havde i mellemtiden den 4. og 5. september haft så alvorlige tab, at den næppe ville kunne modstå endnu et fjendtligt forsøg. Og alligevel afviste de heltemodige Hanseater også et sidste angreb om eftermiddagen den 6. september, selvom også dette en overgang nåede ind i førte stilling.

Fra den 7. september var nedgangen i kampaktivitet mærkbar. Det store franske gennembrudsforsøg var endegyldigt mislykkedes. Flere officerer og 293 franskmænd kunne bringes tilbage som fanger. Også under den anden indsættelse på Somme havde Regimentet klaret sig strålende.

Men dens kræfter var slut. Tabene havde været alvorlige. De omfattede i tiden mellem 20. august og 7. september ikke mindre end 9 officerer og 272 mand døde, 13 officerer og 845 mand såret og 1 officer og 175 mand savnet, tilsammen altså 23 officerer og 1.295 mand.

Allerede den 5. september om aftenen var II. Bataillon blevet afløst af I., fulgt den 6. om aftenen, hvor III. Bataillon blev afløst af II./R.69 og den 7. september om aftenen I. Bataillon af III./R.69. Mellem den 8. og 14. september lå regimentet som Gruppe-reserve i Athies og den 13. og 14. september i Cartigny hvor kun Regimentsstaben stadig havde kommandoen over afsnittet.

Den 15. og 16. september lå den i etapeområdet sydvest for St. Quentin (Regimentsstab, II. og 13. i Etreillers, III. uden 12. i Fluquières, I. uden 1 og 2. i Vaux, 1. og 2. i St. Germain, 12. og 2. MGK i Douchy.

Så bragte en ordre fra den øverste hærledelse Regimentet til omegnen af Arras.

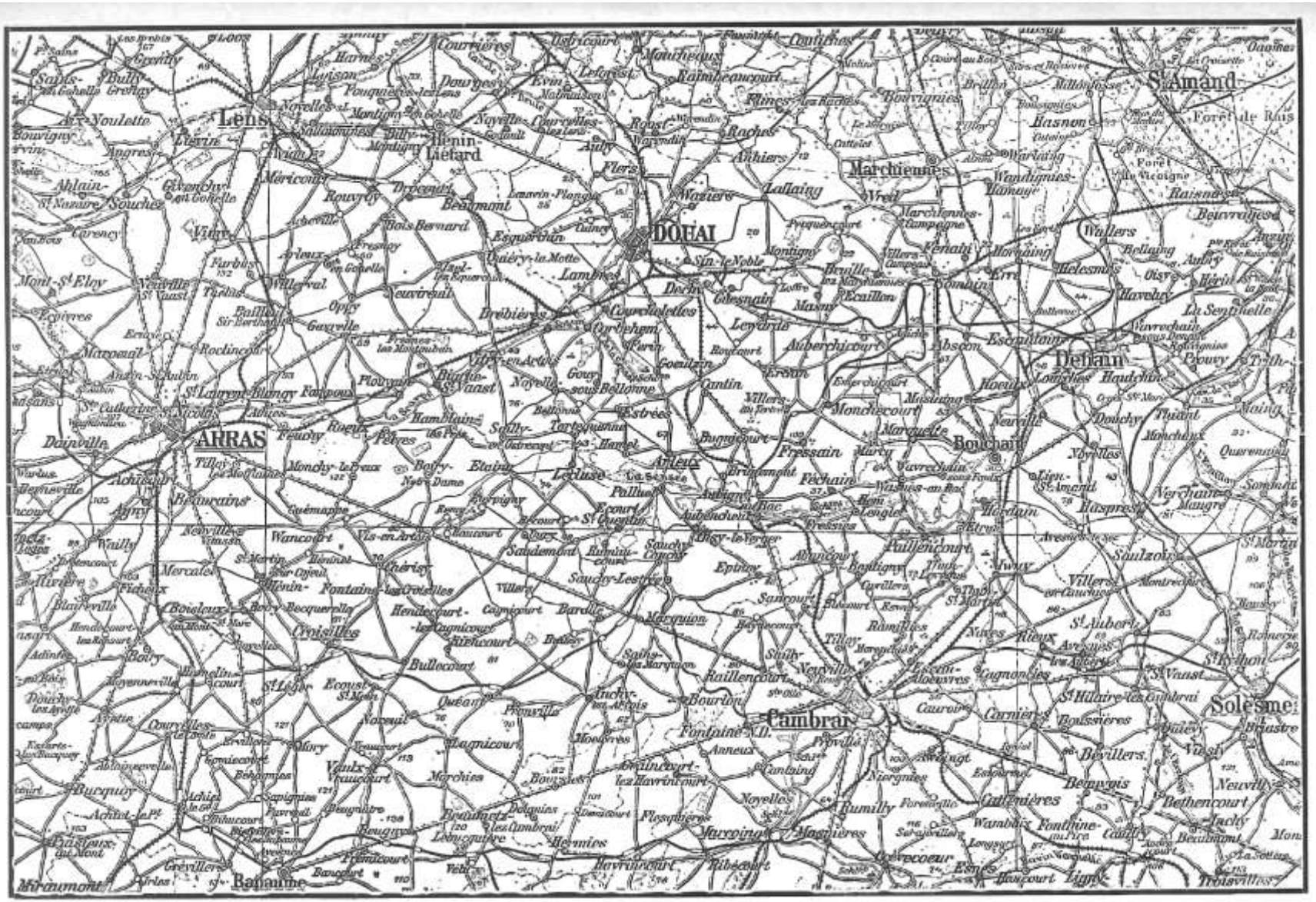

Skizze 31 (1 : 300 000)

Kapitel 8

Stillingskrig i Artois ved Arras
Hvil og uddannelse mellem Douai og Cambrai

17. september 1916 til 5. januar 1917

I løbet af den 17. september ankom Regimentet til og omkring Monchy-le-Preux sydøst for Arras. Samme med 17. Infanterie-Division forlod den dermed IX. Armeekorps og overgik i stedet til Korps Arras (VI R.K.) under 6. Armee. I mellemtiden rasede Somme-slaget videre med stor heftighed indtil midten af november.

Den 18. og 19. september overtog 17. Infanterie-Division fra 8. Infanterie-Division det nordlige afsnit overfor Arras mellem Roclincourt til vest for Tilloy, i nord med tilslutning til 18. Infanterie-Division. Regiment »Bremen« overtog det sydligste af de tre regimentsafsnit vest og nordvest for Tilloy. To bataljoner blev indsat i linjen. Regimentsstab og bataljonen i hvil placeredes i Monchy-le-Preux.

Da modstanderen – der lå englændere overfor – ikke viste sig særlig aktiv, betød stillingskrigen ved Arras en vis lettelse for Regimentet. Om formiddagen var den fjendtlige kampaktivitet endda påfaldende ringe, mens den om eftermiddagen, særligt hen under aften, livede mest op. Den fjendtlige artilleriild rettede sig primært mod de forreste grave, mens der ind i mellem blev lagt strøild over de bagved liggende områder. De fjendtlige minekastere forårsagede betydelige skader og krævede hele tiden retableringer af stillingen.

Som resultat af mangel på ammunition skød eget artilleri generelt kun som svar på fjendtlig ild. Ødelæggelsen af de fjendtlige stillinger blev overladt til minekasterne.

Den 14. september blev regimentsafsnittene fra højre fløj nummereret. De fik ved 17. Infanterie-Division betegnelsen A, B og C, hvor sidstnævnte var bemandet med Regiment »Bremen«. Samme dag blev 3. M.G.K. opstillet.

Den 27. september blev der i Monchy-le-Preux afholdt feltgudstjeneste i anledning af Regimentets 50-års jubilæum, under overværelse af Divisionskommandør og Borgmester Dr. Busss, som overbragte Regimentet lykønskninger fra Bremens Senat. Også ved denne lejlighed holdt Divisions præst, Busch, en prædiken, der gik i hjerterne på deltagerne.

Lykønskningsskrivelsen fra Senatet, som blev overbragt af Borgmester Dr. Buss, lød:

Bremen, den 22. september 1916

Senatet
Frie Hansestad Bremen

Til: Kommandøren for
Infanterie-Regiment »Bremen« (1. Hans.) Nr. 75
Hr. Major Hagedorn,
Højvelbårne,

I felten

Midt i den voldsomme kamp, som det tyske rige for sin beståen fører mod en verden af fjender, fejre Infanterie-Regiment »Bremen« (1. Hans.) Nr. 75 dagen for dens 50 års beståen. Endnu engang, som for 46 år siden, står Regimentet igen i fjendeland, hvor den har høstet uforgængelige laurbær i kamp mod samme fjenden, som kort efter dens oprettelse.

Under henvisning til de nære forbindelser, der siden Regimentes oprettelse har eksisteret mellem Bremen og Regimentet, sender Senatet på denne æresdag sin sine hjerteligste lykønskninger og udtaler samtidig ved denne skrivelse, sin fulde anerkendelse af de heltemodige handlinger under denne krig, Regimentet har fuldbragt i ærefuld hensyn til sin forgangenhed. Senatet er sikker på, at regimentet til enhver tid, tro mod dens faneed, vil opfylde sin pligt.

Senatet mindes også i dette øjeblik med dybeste vemod de talrige medlemmer af regimentet, herunder mange sønner fra Bremen, der har betalt troskab til Kejser og Rige med deres liv. Ære være de tapre faldne!

Som et tegn på sin anerkendelse har Senatet med tilladelse fra Hans Majestæt Kejseren, tildelt Regimentet Bremen Hanseatenkreuz, der i form af et fanebånd vil smykke Regimentets fane.

Som videre tegn på sin varme deltagelse i jubilæumsdagen, og som bevis på sin omsorg for Regimentet, har Senatet besluttet at anvende et beløb på 10.000 Mark fra »Bremische Stiftung für das Regiment »Bremen« vom 27. Februar 1906«. Beløbet er overvist til Regimentets Ersaz-Bataillon.

Det i felten stående Regiment sender senatet sine hjerteligste hilsener.

Senatet
Frie Hansestad Bremen
Præsident for Senatet
(Sign.) Barkhausen

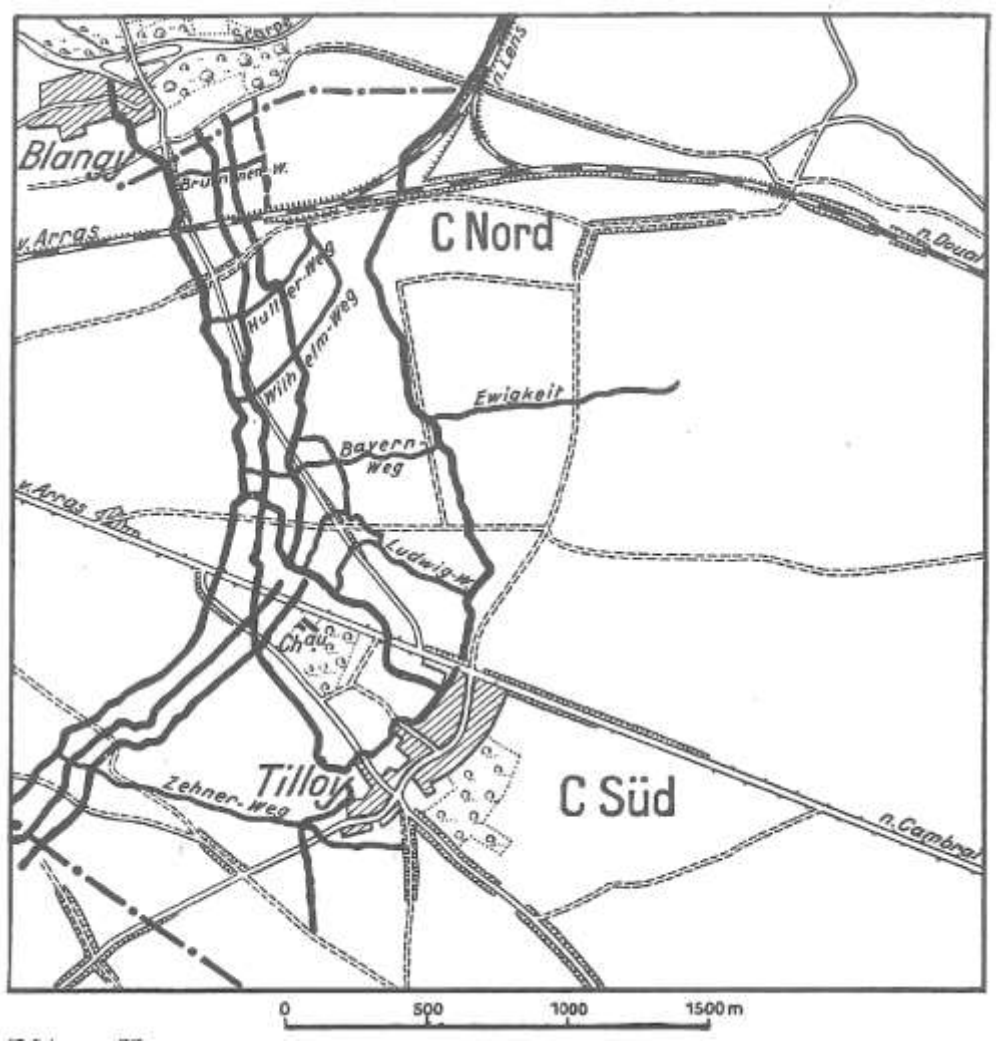

For dens tapre indsats langs Somme modtog Regimentet denne festdag 100 Hanseatenkreuz og flere Jernkors II. Klasse.

Om aftenen den 8. oktober udlagde fjenden gas langs hele divisionens front foruden brug af gasgranater og gasminer. Gasmaskerne viste deres værdi. Leutnant Niemann – hans døde dagen efter på lazaret – og 22 mand blev syge, da de tilsyneladende for tidligt tog deres masker af.

Med den sædvanlige iver og flittighed begyndte regimentet på en udbygning af det betroede afsnit.

Af og til sonderede fjendtlige patruljer, tilsyneladende for gennem fanger at skaffe sig informationer om modstanden i fronten overfor.

Også egen patruljeaktivitet var omfattende. Eksempelvis trængte den 15. november en patrulje fra 12. Kompanie (Vizefeldwebel Gohde, Gefreiter Wunsch, Musketier Nowroki og Dehn) gennem den fjendtlige hindring frem til hans grav, hvor den stødte på en engelsk patruljepost. Da denne ikke ikke efterkom opfordringen til at

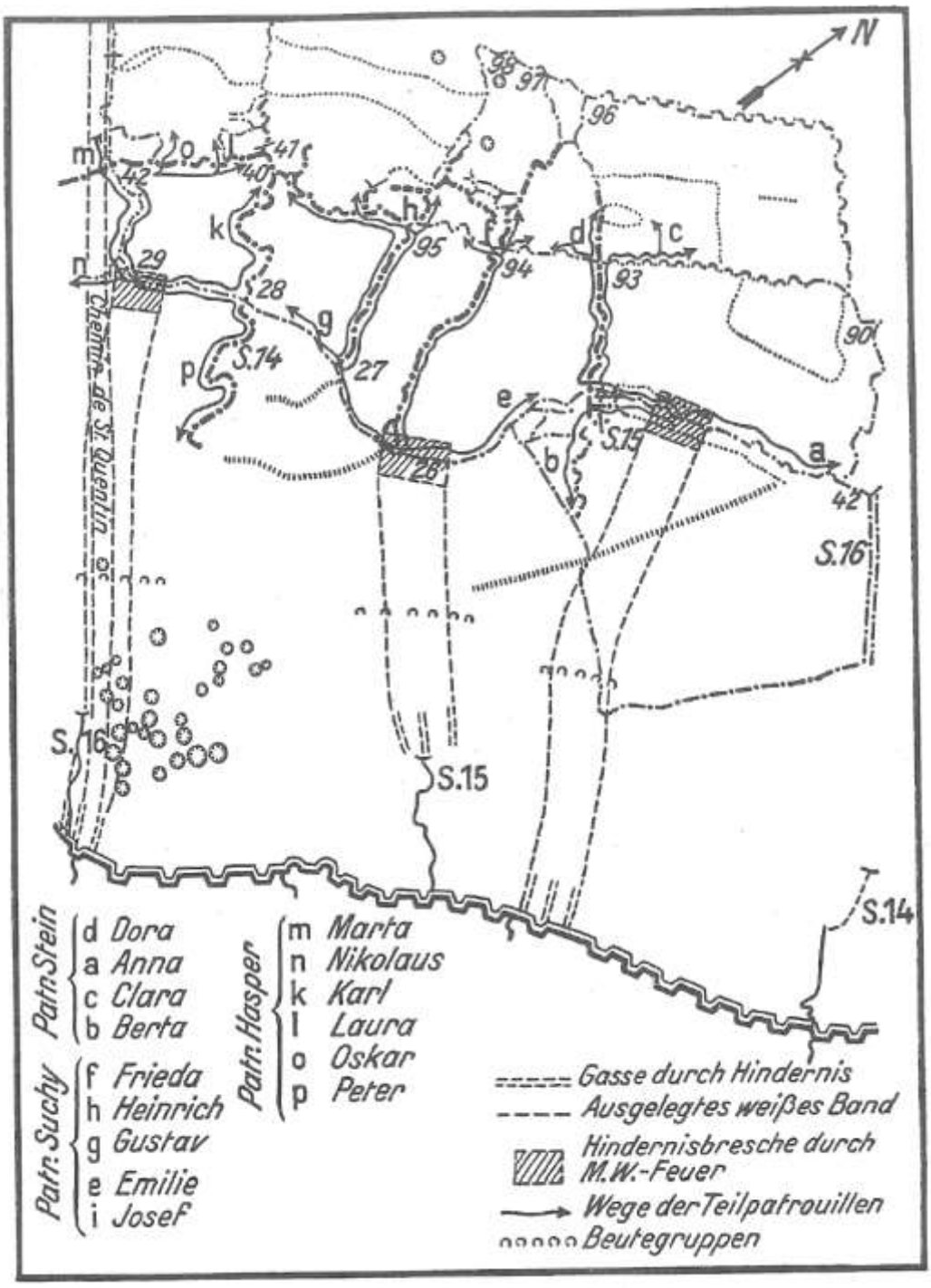

overgive sig, skød Vizefeldwebel Gohde den forreste mand, mens de øvrige flygtede. Herefter begav patruljen sig på tilbagevejen og nåede velbeholdent tilbage i egen grav.

En større patruljeoperation blev gennemført af alle Divisionens tre regimenter om natten 25./26. november for at fastslå, hvilke fjendtlige enheder, der lå over for.

Regimentets operation (Dæknavn »Hansa«) blev rettet mod de fjendtlige skanser overfor venstre fløj af C5 og højre fløj af C6. Deltagerne (Oberleutnant v. Stein, Leutnant d.R. Suchy, Leutnant Hasper, 12 underofficerer og 96 mand – alle frivillige fra hele regimentet) var forud under Hauptmann v. Estorff omhyggeligt blevet øvet ved Monchy-le-Preux, hvor der på baggrund af luftfoto var bygget en præcis model af den fjendtlige stilling.

Operationen, hvorunder granatkasterne ydede god indsats, gav fulde resultater (25 fanger, 1 M.G. og andet krigsmateriel) ved få egne tab (1 mand dræbt af en eksploderende håndgranat, der hang fast i pigtråden, 4 lettere sårede). Fangerne tilhørte den 25. engelske Division.

I detaljer forløb operationen nogenlunde således:

Patrulje Stein forlod kl. 0225 stormåbningen i C5 til højre for Sappe 15 og fulgte en minestrimmel frem indtil den sluttede omkring 70 meter fra den fjendtlige hindring. Her lod Oberleutnant v. Stein patruljen slutte op og kravlede herefter alene med Vizefeldwebel Gohde (12./75) frem til den fjendtlige hindring. Efter at have fastslået, at den fjendtlige grav kun lå omkring 30 meter bag den stærkt ødelagte hindring, lod han sine folk kravle helt frem til hindringer. Efter alarmsalven sprang Oberleutnant v. Stein og Vizefeldwebel Gohde frem mod den forreste fjendtlige grav, hvor de kun fandt en mindre dækning og ved Punkt 44 et større depot af håndgranater. Patruljen fulgte. I forbindelsesgraven Punkt 42 – Punkt 90 stødte del-patrulje Anna på en oplyst dækning, hvorfra 10 mand bragtes væk som fanger. Oberleutnant v. Stein løb med del-patruljer Dora og Clara frem ad forbindelsesgraven Punkt 44 – Punkt 93, hvor de fandt to større dækninger og to tunneler, der dog alle var tomme. Ved Punkt 93 var gravene bagud og mod Punkt 90 kraftigt forskanset og besat med håndgranatgrupper. Her var besætningen tilsyneladende rettidigt blevet alarmeret. Oberleutnant lod håndgranater kaste mod spærringerne og ødelagde graven bedst mulig, inden han herefter trak sig tilbage mod egen linje.

Også Patrulje Suchy forlod graven (Sappe 15) på det fastsatte tidspunkt, opfangede under beskydning fra egne og fjendtlige minekastere ikke signalet til indbrud, og gik tilbage. På dette tidspunkt greb Leutnant Thyssen (Karl) [1]), der lå med den midterste bytte-gruppe foran Sappe 15, ind, overtog kommandoen og rev Patrulje Suchy fremad igen. Han trængte frem til den 4. engelske grav, kastede med ødelæggende virkning håndgranater i de af englænderne endnu besatte dækninger og returnerede til egen grav medbringende 7 fanger.

Patrulje Hasper forlod egen grav ved Sappe 16 og kravlede i første omgang frem til det store krater i den fjendtlige hindring, omkring 45 meter foran den engelske grav.

Efter minekasternes alarmsalve trængte Leutnant Hasper i spidsen for patruljen ind i den fjendtlige grav. Enkelte poster skød; i det omfang, de ikke øjeblikkeligt rakte hænderne i vejret, blev de nedkæmpet. Som befalet fortsatte de enkelte del-patruljer hver sin vej. Efter at posterne var nedkæmpet, blev dækningerne renset. Leutnant Hasper selv trængte med Musketier Harnisch og Salewski frem indtil den 3. kampgrav og returnerede med 8 fanger til egen linje.

Regimentskommandør og højere myndigheder udtalte deres fulde anerkendelse til deltagerne. Også i hærberetningen blev regimentet rosende omtalt. Denne lød:

> WTB. Tjenstlig
>
> Grosses Hauptquartier, 26. november 1916
>
> Vestlige krigsskueplads
>
> Heeresgruppe Kronprinz Rupprecht
>
> Ved Regn og tåge ingen større kamphandlinger.
>
> Beslutsomt gennemført patruljeoperation med Mecklenburgisch Grenadierer og Füsilierer fra Infanterie-Regiment »Bremen« nordøst for Arras indbragte fra den engelske grav 6 fanger - -
>
> 1. Generalquartiermeister: Ludendorff

I skrivelsen fra 17. Infanterie-Division hed det:

> Patruljeoperationen sidste nat var, takket være den tapre, friske indsats fra de deltagende officerer og mandskab i de tre infanteri-regimenter og de tre pioner-kompagnier, succesfuld. Foruden store blodige tab er 26 englændere taget til fange, 1 M.G., mange våben, udrustningsgenstande og dokumenter erobret, og fjendtlige forsvarsanlæg ødelagt af de deltagende patruljer eller gennem minesprængninger. Den største succes har patruljer fra Infanterie-Regiment 75 opnået. Jeg udtaler alle i patruljerne deltagende officerer og mandskab for deres tapre præstation min fulde anerkendelse og min tak.
>
> Sign. v. Minckwitz, Generalleutnant og Divisionskommandør

Den 6. december modtog Regimentet nedenstående anerkendelsesskrivelse fra Divisionskommandøren:

---

[1]) Leutnant Thyssen (Karl) og hans bror, Fahnenjunker Wilhelm Thyssen blev i Divisions dagsbefaling omtalt særlig anerkendende. Begge var overordentlig dygtige patruljeførere. Leutnant Thyssen (Karl) fandt den 17.2.17 heltedøden ved Miraumont. Hans bror Wilhelm fulgte ham den 26.9.17 ved Polderhoek.

I morgen, den 7. december 1916, er det årsdagen for det stormangreb, der fravristede fjenden Arbre-højden. Det var den første angrebsoperation med dele af Divisionen siden septemberdagene 1914 i begyndelsen på stillingskrigen. I et frisk stormangreb blev den fjendtlige stilling på den beherskende bakke taget af kompagnierne, yderligere frem over målet, der blev taget fanger, erobret maskingeværer. Svære dage og uger fulgte. Gentagende forsøgte fjenden, den for dem så vigtige bakke at generobre, og forsøgte gennem vedvarende stærk artilleri og mineild at gøre en fastholdelse af bakken umulig. Regimentet overvandt den vanskelige tid, trofast støttet i sit vanskelige arbejde af Füsilier-Regiment 90.

Under de to indsættelser på Somme har Regimentet i udholdelsen af den kraftigste artilleri- og mineild, i forsvaret af fjendtlige angreb og i friske, beslutsomt gennemførte angreb ydet en fremragende indsats, og har med patruljeoperationen om natten fra 25. til 26. 11. 1916 vist, at vovemod og angrebsånd lever i den med samme friskhed.

Jeg udtaler gerne til Regimentet på årsdagen for stormen på Arbre-bakken min anerkendelse og min tak for dets gode præstationer, og jeg er overbevist om, at Regimentet til stadighed, om i frisk angreb, om i sejt forsvar, på samme fremragende måde vil udfører sine opgaver som hidtil.

Sign. v. Minckwitz, Generalleutnant

Efter at være hårdt såret ved Barleux den 4. september, vendte Hauptmann Caspari den 11. september tilbage og overtog igen kommandoen over II. Bataillon. Samme dag flyttede bataljonen i hvil til Pelves.

Den 14. december ankom Pastor Groscurth fra Bremen med en sending liebesgaben, der i væsentlig grad bidrog til for alle medlemmer af Regimentet, at gøre den tredje jul i felten til en glad og festlig begivenhed.

Den 23. og 24. december blev Regimentet afløst af Reserve-Infanterie-Regiment 107, og nåede efter en kort transport med jernbane til dens nye indkvarteringsområde mellem Douai og Cambrai, nemlig Aubencheul (Stab og I.), Fressies, Féchain og Hem (II.) og Oisy-le-Verger (III.). Alle kompagnier kunne her fejre juleaften. den 1. og 2. Juledag blev der afholdt gudstjenester.

Den 27. december begyndte uddannelsen.

Nytår blev ikke festlighold af kompagnierne, men nytårsdag blev der afholdt gudstjeneste.

Den 5. januar 1917 var hvileperiode slut. Befaling til transport til Ancre tilgik.

Krigsrangliste pr. 5. januar 1917

Regimentsstab

Regimentskommandør: Major Hagedorn
Regimentsadjudant: Leutnant Oehlders
M.G. Offizier b. Stabe: Oberleutnant Stein v. Ramienski
Gasbeskyttelsesofficer: Leutnant Thelemann
Ordonnansofficer: Leutnant d.R. Schmidt (Alb.)
Retsofficer: Leutnant d.L. I Reisner (f. stab I)
Fører for store bagage: Leutnant d.R. (Drag.16) Peine
Regimentslæge: Stabsarzt Dr. Wiewiorowski (f. stab II)
Regimentsintendant: Unterzahlmeister Brandt (f. Stab I)

I Bataillon

Fører: Hauptmann v. Hesse
Adjudant: Leutnant Blome
Forplejningsofficer: Leutnant d.L. I Reisner (f. Regimentsstab)
Bataljonslæge: Oberarzt d.R. Rabek
Intendant: Unterzahlmeister Brandt (f. Regimentstab)

1. Kompanie

Hauptmann d.R. Georgius
Leutnant Fuhrmann
Leutnant d.R. Zengerling
Offizierstellvertreter Friedheim

2. Kompanie

Leutnant d.R. Günther
Leutnant d.L II. Baer
Leutnant d.R. Erichson
Leutnant d.R. Wiens
Offizierstellvertreter Prüfer

3. Kompanie

Lieutnant Iderhoff
Leutnant d.R. Kück
Lieutnant Plumeyer
Lieutnant Fichter
Feldwebelleutnant Metz

4. Kompanie

Leutnant d.R. Brokate
Leutnant d.R. v. Unwerth
Leutnant d.R. Schmidt (Kurt)
Offizierstellvertreter Arkmann
Fähnrich Rehse

1. M.G.K.

Leutnant d.R. Wulkop
Lieutnant Hörstebrock
Offizierstellvertreter Jöhnck

Granatwerferzug I./75

Lieutnant d. L. I Ropers

II Bataillon

Fører: Hauptmann Caspari
Adjudant: Leutnant Schneider
Forplejningsofficer: Hauptmann a.D. Frhr. v. Danckelman
Bataljonslæge: Stabsarzt Dr. Wiewiorowski (f. Regimentsstab)
Reservelæge: Assistenzart Dr. Ohm
Intendant: Unterzahlmeister Sarnow

5. Kompanie

Lieutnant Thyssen
Lieutnant Hasper
Lieutnant d.R. Buse
Leutnant d.R. Mahlstedt
Offizierstellvertreter Peters

6. Kompanie

Leutnant d.R. Hannemann
Leutnant d.R.Koch
LieutnantEvers (Walter)
Offizierstellvertreter Framz

7. Kompanie

Oberleutnant Kaegler
Leutnant d.R. Schröck
Leutnant d.R. Pusch
Feldwebelleutnant Meuntz
Offizierstellvertreter Rosenthal
Fähnrich Thyssen (Wilhelm)

8. Kompanie

Hauptman a.D. v. Plessen
Leutnant d.R. Cordes
Leutnant d.R. Soes
Offizierstellvertreter Rejmoscj

13. Kompanie

Leutnant d.R. Thomsen
Leutnant d.R. Rusche
Offizierstellvertreter Mergel
Offizierstellvertreter Bewarder

2. M.G.K.

Leutnant d.R. Schmölder
Lieutnant d.L.I Bang

Granatwerferzug II./75

Lieutnant Dräger
Leutnant d.R. Lilie

III Bataillon

Fører: Major Hergt
Adjudant: Leutnant d.R. Reith
Forplejningsofficer: Leutnant d.R. Ellermann
Bataljonslæge: Stabsarzt Dr. Revenstorf
Intendant: Unterzahlmeister Korte

9. Kompanie

Leutnant d.R. Engel
Leutnant d.R. Hartmann
Feldwebelleutnant Behrendt
Offizierstellvertreter Fiedler

10. Kompanie

Leutnant d.R. Goering
Lieutnant d.L.I Meyer (Karl)
Leutnant d.R. Edæer
Offizierstellvertreter Framl

11. Kompanie

Hauptmann Krull
Leutnant d.R. Gätjen
Offizierstellvertreter Barthel
Offizierstellvertreter Lemmermann

12. Kompanie

Leutnant d.R. Menne
Lieutnant d.L. I Bleckwedel
Leutnant d.R. Hillenkamp
Offizierstellvertreter Bronsch

3. M.G.K.

Leutnant d.R. Enguary
Lieutnant Müller (Hans Ad.)
Offizierstellvertreter Gäth

Granatwerferzug III./75

Leutnant d.R. Maas

Kapitel 9

Stillingskamp langs Ancre
Tilbagetrækning til Siegfriedstillng
Hvil ved Cambrai

6. januar til 9. april 1917

Før vi følger Regimentet til Ancre, vil vi igen kaste et blik på den samlede situation. Trods alle succeser, gjorde sig allerede i året 1916 varslerne mærkbar om en nedgang i den indre modstandskraft i Tyskland. Troppperne var blevet overanstrengte. Verdun og Somme havde vist, hvor stærke modstanderen var, der havde hele verdens ressourcer til sin disposition. Den udmattelseskrig, Ententen håbede på, viste sit ansigt.

I hjemstavnen udøvede hungerblokaden sin skadelige virkning. Skulkeriet tog overhånd. Ågerkarle gjorde sig klare. Partiledelser og særinteresser svækkede viljen og kraften til at holde ud. Regeringen var desværre ikke i stand til at samle hele befolkningen i en fælles vilje.

Centralmagternes situation forværredes at den trøstesløse tilstand i Østrig-Ungarn. Den senere opløsning i de enkelte dele af Donau-monarkiet begyndte tydeligt at vise sig

Den 1. februar 1917 begyndte den uindskrænkede ubådskrig, efter at den stejle afvisning af centralmagternes fredstilbud havde fjernet ethvert håb om en forståelse. Tyngdepunktet i krigen var dermed lagt ud på havene. Hindenburg og Ludendorf besluttede sig derfor til at indstille alle angrebsplaner og foreløbig indskrænke sig til forsvar.

Og nu tilbage til 17. Infanterie-Division. Den 6. januar begyndte transporten af Regimentet til Ancre. Først forskød II. Bataillon, fulgt af Regimentsstab og I. Bataillon, mens III. Bataillon fulgte dagen efter. Efter losning i Frémicourt fulgte en march til Favreuil.

Om natten 7./8. januar afløste I. og II. Bataillon de indsatte dele af Füsilier-Regiment 35 sydøst for Miraumont, med II. Bataillon som kamp- og I. Bataillon som beredskabsbataljon.

Fordelingen af enheder var som følger:

II.	Forreste stilling:	5., 7., 8.	2. M.G.K.
	Bagskråning tværstilling:	½ 6.	
I.	Miraumont tværstilling syd:	⅔ 1., ½ 6.	1. M.G.K.
	Miraumont tværstilling nord:	⅓ 3.	
	Sanitäts sænkning:	⅔ 3., ⅓ 1., 4.	
	Irles:	2.	
III.	Biefvillers:	10.	Kampbagage og Bataljonskontorer I. – III.
	Favreuil:	9., 11., 12., 13.	
		3. M.G.K.	
	Lagnicourt:	Store Bagage	

Regimentets stab indrettede dens kommandostation i den såkaldte »Felsenkeller« i Miraumont.

Om »vejen til fronten« skriver Robert Wilck, Hamburg:

På vejen mellem Favreuil og Biefvillers bevæger sig en mørk januar aften i krigsåret 1917 en kolonne kraftigt belæssede skikkelser fremad – II. Bataillon understab på march mod stilling. – Der hersker stadig en heftig underholdning i afdelingen, et tegn på, at de endnu ikke har været ret lang tid undervejs. Jo længere en march, jo mere tynger oppakningen, og dermed bliver småsnakken sædvanligvis mindre.

> Der er imidlertid også meget nyt i dette område at kikke på og bedømme, for det frontafsnit, der skal besættes, har aldrig tidligere været forsvaret af Regiment 75. Der bliver fortalt skrækkelige historier om fronten. Man skulle vade i mudder til knæene. Altså slet intet i forhold til den hidtidige pløre i Favreuil. »Alle medtager sandsække« havde det lydt inden afmarchen. Og noget sådan spreder sig som løbeild – Derfor marcherer

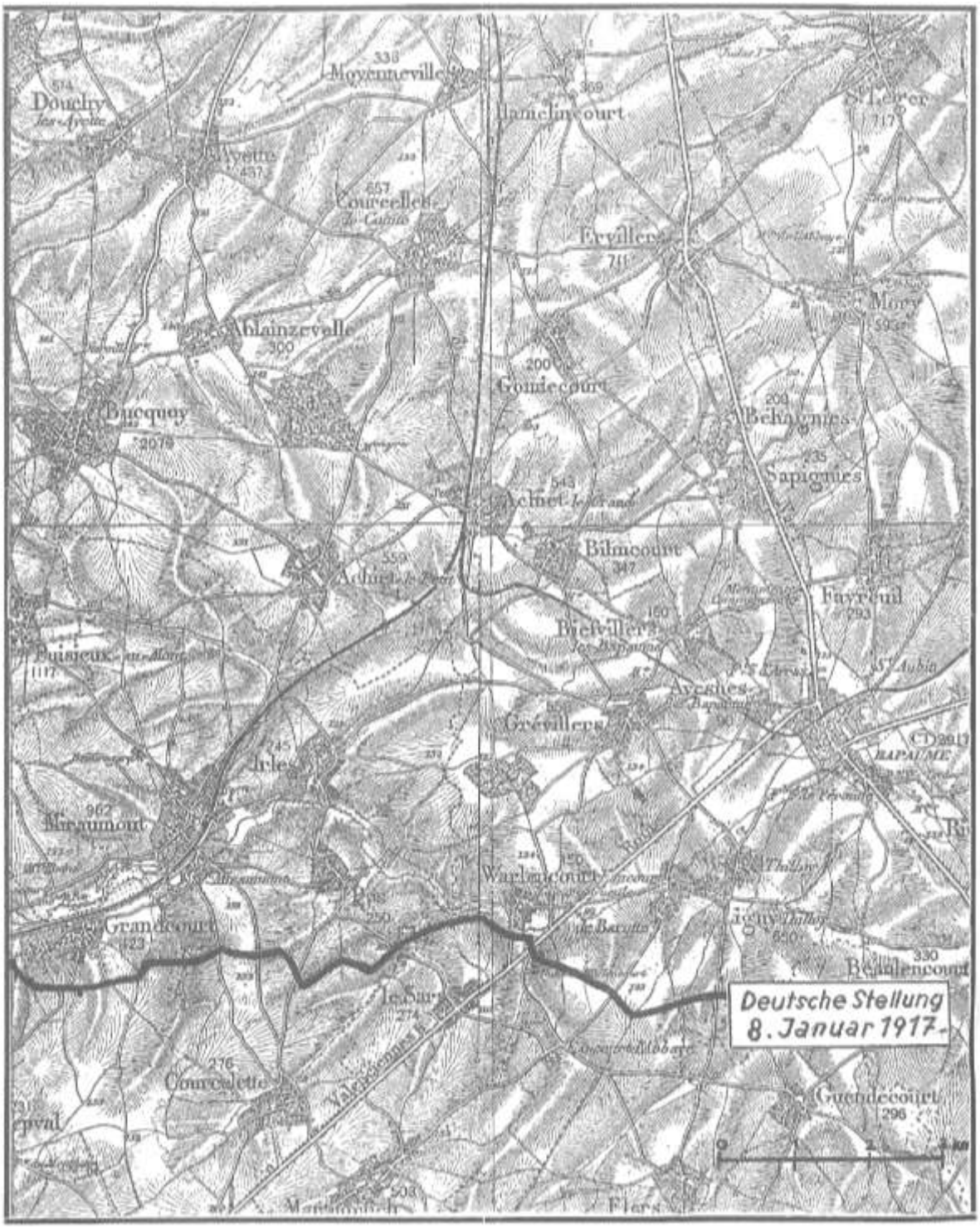

alle afsted som kloakarbejdere. Underben og lår vinklet ind i sandsække og snørret til. Det skal mudderet først trænge igennem.

Bataljonskommandøren med adjudant og oppasser kører så langt det går i en lille Panjevogn, og under kommando af Bataljons-tambur, Feldwebel Meyer, går den samlede understab i stilling. Foran løber de herrer ordonnanser, så telefonfolkene, lyssignalister og flaglæggere med deres troppeførere. '

Vi passerer landsbyen Biefvillers og kort efter Gréville, for herefter at bruge vejen mod Irles et kort stykke. Af kompagnierne er intet at se; de synes at være gået deres egne veje. Og det er også tilfældet, for foruden

gennem Irles eller omegnen af denne landsby, kan man også anvende banedæmningen, der går parallel med vejen til Irles, for at nå Miramont, målet for vores march. Langs fronten bliver der af og til skudt, men næsten udelukkende som korte ildoverfald. Natten er tilsyneladende for mørk for Tommy.

»Eller skulle det virkeligt være en hvilestilling?« Med en hånende latter svarer en gamle krigskarl dette naive eller ironiske spørgsmål fra en af unge: »Det er vel derfor, at du har viklet dine ben ind i sandsække, så den vintersøvn bliver desto blødere«, lyder så en ordonnanserne forrest. Mon det var den lille Franz Hengsbach fra vores 7. De fyre vel da også altid have det sidste ord. »Ja, men de er også noget særligt«, mener flaglæggeren Asendorf fra 6., »man skal bare høre, hvordan de bander, bare de skal gøre en smule tjeneste!« »Pas nu på. Hvis du der bagved ikke bliver rolig, laver vi måske »'n lille gasangreb!« Uha, det var jo Fritze Piehl med den skarpe tunge. »Fritz, så stik os dog først en cigaret. Du har jo ikke hele aftenen haft din ude af munden«. Og så var det gamle venskab genoprettet.

Så gik det til højre ad en vej i retning af den føromtalte jernbanedæmning. Det er den akse, der er forudset for os. Oppe på dæmningen går det i retning af vores mål. Lydløst – naturligvis – dannes enkeltkolonne, og med kæmpeskridt – for at ramme jernbanesvellerne – går det videre. Og i starten går det ret godt.

Men så kommer hurtigt granathuller med oprevne sveller – og det gør det hele vanskeligere. »Stop - forbindelsen brudt!« Tambur Meyer bliver stående. »Få benene med dig. Vi kan ikke blive stående her«. Der snakkes ikke mere. Alle har rigeligt at gøre med at klare sig selv. Forbandede svineri! Hvor lang tid skal dette fortsætte? Til afveksling balancerer man igen på svellerne, men så kommer hul efter hul. Alt er revet op, og vi må vade gennem grus og småsten.

Man vænner sig til mørket og tror, at det er blevet lysere. Til venstre for ruten ser vi de første små huse i Irles. Vejen ligger under strøild, og også foran på banedæmningen slår granater af og til ned. Mon englænderne havde kørt rumlen fra ammunitionskolonnen, der i galop jagede forbi?

Vi kommer forbi Irles og kan af tilstanden af omgivelserne se, at der ikke kan være alt for langt til fronten. »Fremad, ellers bliver der ballade!« Du milde, det smittede. Alle skyndte sig, så godt det lod sig gøre. »Hvor er vi her, hvad er det for en klippe her til venstre«. »Regimentets kommandostation«, svarede en ukendt stemme forfra.

Du gode Gud, her ligger jo stadig døde fra andre regimenter! Fremad! Til højre for mig endnu en død. For pokker, det er da en 75'er, han ser bekendt ud. Jeg bukkede mig hurtigt – så genkendte jeg telefonist Wilckens fra vores 7. – Arme karl! I eftermiddags var du endnu så gemytlig. Du og dit sunde humør. – kaaaaa Bum! Dækning! – det regner med sten og skidt. Nu bare fremad i huj og hast. Endnu 20 meter og vi er ved baneunderføringen ved Miraumont. Vi glider ned ad banedæmningen og puster et øjeblik ud i underføringens stenbue.

Så 100 meter mere op ad østvejen og bataljonens understand er nået.

Hvor stort et held, vi havde held ved at nå vores mål under så lidt beskydning, kunne jeg først senere vurdere, da det igen kom til kraftig beskydning og endnu engang tapre 75'ere måtte lade livet.

Som resultat af den sidste måneds hårde kampe, var den nye stilling i ringe forsvarsmæssig stand. Den forreste linje bestod ikke af en gennemgående grav, men var opstået ved at forbinde granatkratere. De få eksisterende grave befandt sig i en uhørt dårlig tilstand, oftest kun mudrede render. Egentlige understande eksisterede dårligt, hindringer var svage, fulde af huller og var halvvejs sunket ned i mudderet. Jorden var i den grad gennemrodet af granater, at den dårligt kunne bearbejdes. Regn og snebyger forværrede det hele. De granathuller, hvori det meste af de forreste kompagnier lå, måtte ustandseligt øses for vand, for at det overhovedet var muligt at opholde sig heri. Da under de herskede vejrforhold udgravede skyttegrave alligevel øjeblikkeligt forvandledes til mudrede render, blev der primært arbejdet på bygning af hindringer og understande og med afvanding af grave og understande. Om natten og i usigtbart vejr blev forposter udstillet. Patruljeaktivitet var på grund af den opblødte jord meget svær. Maskingeværerne var i denne stilling for første gang delvist placeret enkeltvis i kratere i mellemterrænet. Denne placering skulle vise sig overordentlig god.

Under overskriften »U.H. Stemningsberetning fra Ancre-kampene«, skriver Hauptmann Engelhardt:

Hvad »U 9« og »U 10« er, ved enhver. Derimod for »U.H.« de fleste til at gruble. Lad det så være kendt, at U.H. betyder »Understand Hohlweg«.

Den spillede i begyndelsen af 1917 en tor rolle for Regiment »Bremen«, både på grund af den dybde, der i det mindste gav beskyttelse mod lette og middeltunge kalibre, men også på grund af dens rummelighed; måske kan også en tredje grund tilføjes: på grund af den ubeskrivelige »rene luft« som der her herskede. Alene marchen frem til U.H. havde sin pirring. I landsbyen Irles modtog man de første shrapnels, ikke i en kedelig, regelmæssig rækkefølge og heller ikke kedelig kun fra samme kaliber.

Man nåede imidlertid til sidst frem foran den sorte, ildelugtende mund på U.H. og så ned i dens indre.

Men ikke i ret lang tid. Et hyl og et brag! En granat eksploderede ubehageligt tæt på. Af den tøvende observationspost foran indgangen til U.H. var der blevet en overordentlig hurtig person, som åbenbart var klar over, at gang i opretstående stilling ikke altid er den hurtigste måde at bevæge sig for folk på to ben.

> Specielt ikke i U.H. Hvorfor er der trin? støvlerne er da dejlig glatte. Hvorfor er væggene så glatte? Hurtigt kommer et vandfald nedad i kaskader. Ingen vil forvente, at et menneske gør noget sådan i oprejst tilstand.
>
> »Lettet« stønnende, med stålhjelmen i nakken, dukker den ankomne op »siddende« neden for trappen foran dem, han skal afløse. Et eller andet sted slår en anerkendende latter op over den flotte ruchetur. Venligt rækker man den nyankomne hånden: »Ikke så hurtig, mand. Jeg har tid. Velkommen hernede!«
>
> Den nyankomne rejser sig med en sød-sur latter, samler knoglerne og overtager så med pinlig præcision patroner, lyspatroner, spade, hakke, »senge«, stole, telefonapparat og gryder, hvis anvendelse der står tvivl omkring.
>
> Af mennesker rummer U.H. hele 30 mand, der tilhører forskellige militære tjeneste grene.

Transporten af forplejning og materialer stødte på de største vanskeligheder, da transportgrupperne mange gange sad fast i langs de bundløse veje gennem det åbne terræn.

»Madafhenterne« havde under indsatsen langs Ancre den vanskeligste opgave. Unteroffizier Brüggemann (3./75) skildre deres opofrende indsats:

> Et særligt kapitel danner fremskaffelsen af forplejning. Den kunne køres frem indtil Irles, hvorfra særlige kommandoer af madafhentere overtog transporten frem til stillingen. Det var op til fører og hans folk, hvordan dette skulle klares: hvordan de under ofte kraftig beskydning, over bundløse veje i buldrende mørke skulle bringe de tunge bøtter og kar med mad og drikkevarer til mere end 100 mand, kurve med brød, postsække osv. skulle nå frem til stillingen. Forplejningen skulle under alle omstændigheder nå frem. Og selvom mange en beholder med mad og mange en kurveflaske med kaffe sank væk i et granatkrater, havde vi generelt tilstrækkelig, og når det engang imellem var »for slemt«, og den varme mad ikke kunne komme igennem, var der tilstrækkelig med brød og konserves. – Madhenterne ved Ancre havde præsteret deres yderste.

På grund af de enorme anstrengelser, vejr og stilling bragte med sig, afløste bataljonerne sig i begyndelsen hver 4. dag.

Over det af alle så velkendte blæsende hjørne af Miraumont-tunnelen og den hertil altid i hast gennemførte afløsning, giver Robert Wilck her et godt stemningsbillede:

> Foran K.T.K. understand står Bataljons-understab klar til afgang – Afløsning. Det er nat – og Miraumont og hele det bageste område ligger under kraftig strøild.
>
> »Hvad venter vi nu på?« lyder et utålmodigt spørgsmål. »Caspari og Schneider er ikke færdig med overdragelsen«. Endeligt kommer de. Så, nu går det løs …
>
> »Schneider, hvordan går vi?«, lyder Hauptmann Casparis lyse stemme.
>
> »Bedst ad vejen gennem Miraumont og Irles. Det kan jo være ligegyldigt, hvor vi bliver ramt«, er svaret fra den sædvanligvis stoiske rolige bataljonsadjudant. Altså – fremad.
>
> Ned ad vejen til tunnelen, her en kort pause, så i løb gennem Miraumont med den berømte forsager fra »tykke Berta«. Foran og bag os eksploderer tunge miner. Vil den næste ramme vores række? Men vi har sviheld. Vi når den endnu mindre beskudte Irles, og helt automatisk danner sig igen »enkeltkolonne«, der rutineret passerer udenom alle kratere.
>
> Gefreite Behmann, en af ordonnanserne, har mistet sin stålhjelm, og har erstattet den med en Tommyhjelm. Den erobrede engelske gummierede teltflage, vikkelgamacher og den skarpskårne profil fuldstændiggør den typiske englænder … En ammunitionskolonne passerer forbi os. De brave artillerister får tilført ny næring til deres rør.
>
> I den forreste rytter på et firspand har vreden over den ødelagte vej og andre af krig uundgåelige ubehageligheder, hobet sig op indvendig – Da han så i vores Gefreiter Behmann tror at have genkendt en af årsagerne til alt dette onde - en fanget englænder – svinger han med et »Din forbandede svinehund« kraftigt sin pisk. Kun en hurtig situationsopfattelse, en stålhjelm og et regnslag redder vores Behmann for betydelig skade, men alligevel forsvinder den engelske hovedbeklædning med en kraftig ed, og med ny årsag til hån og spot fortsætter vi vores færd bagud – i det velfortjente hvil.

Det engelske infanteri var temmelig uvirksomt. Desto kraftigere beskød det fjendtlige artilleri de forreste stillinger, Miraumont, Irles og »Felsenkeller«. Beskydningen øgedes til trommeild i forbindelse med fjendens angreb mod 33. Infanterie-Division mellem den 10. og 12. januar. Næsen daglig måtte man beklage døde og sårede. Eget artilleri beskød fjendtlige stillinger og erkendte mål. Telefonlinjerne blev hele tiden ødelagte, og kunne kun gennem en opofrende indsats fra telefon-linje patruljer holdes åbne.

På grund af en bedre passabilitet af terrænet på grund af frostvejr, blev der fra den 20. januar en gensidig øget patruljeaktivitet. Næsten daglig blev fjendtlige patrulje afvist med infanteri- og maskingeværild. Om natten 21./22. januar lykkedes det Musketier Dornstedt (8.) at tage en engelsk patrulje (1 officer og 2 mand) til fange i pigtrådshindringen ved Westweg. Englænderne tilhørte 2. Division (6. Brigade, 17 Middlesex).

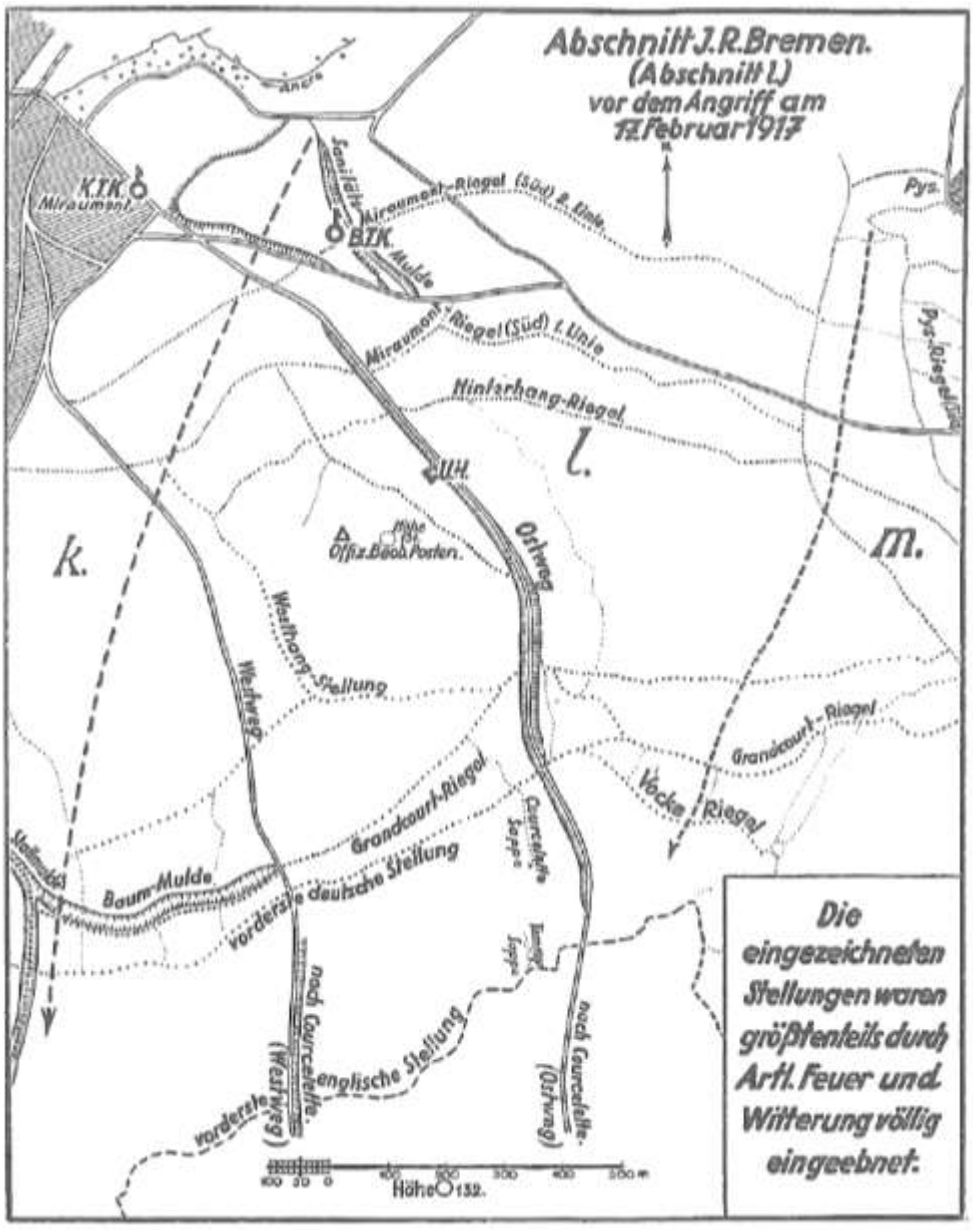

Den 29. januar blev regimentets afsnit, de allerede den 21. januar til højre var blevet udvidet med 250 meter, yderligere udvidet med 200 meter til højre, så Baummulde nu var besat af Regimentet med undtagelse af en rest på 30 meter.

I starten af februar øgedes den fjendtlige artilleri mere og mere, og især angreb mod 18. Infanterie-Division ved siden af, resulterede i disse dage i en ikke ubetydelig fremlæggelse af den fjendtlige linje. Om situationen langs fronten meldte Generalkommando IX. Armeekorps (Gruppe A), som 17. og 18. Infanterie-Division med indsættelsen ved Ancre igen var underlagt, den 9. februar til A.O.K. 1:

> Sikre tegn på et stort anlagt angreb er ikke erkendt. Den omfattende daglige virksomhed af stærke patruljer, de forskellige forsøg på at grave sig ned i nærheden af vore stillinger, de forskellige angreb, den planmæssige beskydning af vore stillinger og batterier under medvirken af fly og det udbyggede feltjernbanenet lader dog med temmelig stor sikkerhed slutte, at fjenden anstrenger sig på at skaffe den nødvendige grundlag til et større angreb. Man kan med sikkerhed antage, at han vil forsøge at øge sin succes i Afsnit III (18. I.D.) og trænge frem længere nord for Ancre. Ved at erobring af højden Moulin Ruiné (18. I.D.) kan han observere

> hele Ancre dalen til Irles og jernbanesænkningen med dens mange batteristillinger, og vil stå i ryggen på højre fløj af 17. Infanterie-Division, hvis stillinger på Højde 131 næppe derefter kan fastholdes …

Fra den 14. februar rettede den fjendtlige angrebsaktivitet sig stadig mere mod den vestlige halvdel af 17. Infanterie-Division. I løbet af denne dag besatte modstanderen her den 4.2. rømmede del af Grandcourt-stillingen. den 15. og 16. februar lå kraftig ild over 17. og 18. Infanterie-Divisions fronter, særlig over Grenadier-Regiment 89 og Infanterie-Regiment »Bremen«. Efter voldsomste beskydning iværksatte fjenden om morgenen den 17. med overlegne kræfter et angreb mod begge divisioners stillinger.

Gennem 17. Infanterie-Division kamprapport, suppleret med Regimentets krigsdokumenter, følger vi nu angrebet med de engelske 2. og 18. Divisioner den 17. februar, hvori det hedder: 17. I.D. front mellem banedæmningen Miraumont – Grandcourt og grænsen mellem Vocke-Riegel og Albrechts-Riegel var opdelt i Underafsnit K (Grenadier-Regiment 89), L (Infanterie-Regiment Bremen) og M (Füsilier-Regiment 90). Lige bag vores forreste stilling steg terrænet op mod den beherskende, i Underafsnit L liggende Højde 131. Med betydningen af dette højdepunkt som højre ankerpunkt i vores stilling syd for Ancre, havde Divisionen hele tiden forventet et angreb på denne.

Gennem sin fremrykning nord for Ancre til Baillescourt den 4. februar og besættelsen af den østlige kant af Grandcourt og den vest for Stallmulde liggende del af Grandcourt-Riegel den 8. februar, havde modstanderen vundet udmærkede observationsmuligheder mod front og ryg på Højde 131. Den forudgående livlige fjendtlige patruljeaktivitet i nætterne mellem 6. og 12. februar, starten på det fjendtlige artilleris indskydning mod vore forreste stillinger med kalibre op til 22-cm den 12. og den samme dag påbegyndte, systematiske bekæmpelse af batteristillinger, gav – sammen med den siden den 14. om eftermiddagen meget kraftige fjendtlige artilleri mod den forreste stilling – en sikker indikation på et umiddelbart forestående angreb mod Højde 131 og dermed hele divisionens front.

Om natten 15./16. februar og om formiddagen den 16. varede den fjendtlige artilleriild, om end i en mindre heftighed, for som igen omkring kl. 16 at stige til den stærkeste trommeild. Omkring kl. 21 angreb modstanderen i Afsnit L mellem Stallmulde og Ostweg. Angrebet blev opdaget i tide, og afvist af Infanterie-Regiment »Bremen« og en effektiv og rettidig indsat spærreild fra artilleriet. Omkring samtidig stødte mindre grupper frem mod K, hvor de ligeledes, og med store tab, blev afvist af grenaderne. Hele stillingen forblev, om end totalt sønderskudt, fast på vore hænder. Et nyt fjendtligt angreb fulgte ikke før midnat, men efter fra de tidlige morgentimer den 17. februar igen at have sendt kraftig artilleri af alle kalibre, især mod Afsnit K og L, fulgte efter en kort trommeild kl. 0600 et fjendtligt angreb med meget stærke kræfter opdelt i flere bølger mod hele Divisionens front. På dette tidspunkt var i den forreste linje indsat: II./Grenadier-Regiment 89, II./Infanterie-Regiment »Bremen« (Hauptmann Caspari) og III./Füsilier-Regiment 90.

På trods af angrebets talmæssige store overlegenhed, blev det i Afsnit M fuldstændig afvist af III./Füsilier-Regiment 90 med maskingevær- og infanteriild, og en rettidig indsat spærreskydning fra artilleriet.

I Afsnit K og L lykkedes det fjenden at presse vores linje tilbage til omkring 500 meter syd for Miraumont-Riegel – Westhangstellung. Grenadier-Regimentet fastholdt efter kampe frem og tilbage, til sidst Grenadier-Hang og Miraumont-Riegel, og vest for de to vejene Miraumont – Courcelette var der forbindelse til Infanterie-Regiment »Bremen«.

I Afsnit L var organiseringen som følger:

K I og II fra højre mod venstre: 8., 5., 7. og 6. Kompanie
Hinterhang-Reigel: halvdelen af 3. Kompanie
Miraumont-Riegel: 1. og halvdelen af 3. Kompanie
Sanitäts-mulde: 2. og 4. Kompanie
Irles: 13. Kompanie
Biefillers: 10. Kompanie
Favreuil: 9., 11. og 12. Kompanie

Der var tre maskingeværer i første stilling – hvoraf kun Gevær 3 på venstre fløj kom til fuld virkning – fem i stillinger mellem første og anden stilling – hvor de i disse dage udførte særlig god tjeneste – og fire maskingeværer i anden stilling.

I Afsnit L lykkedes det modstanderen at trænge ind i den forreste stilling og efter en længere kamp, at besætte K I-graven. Gennem hans indbrud med overordentlig stærke kræfter i Westweg, blev højre fløjkompagni (8.) omgået fra vest og måtte foreløbig falde tilbage til Westhangstilling, hvilket også var tilfældet for begge de tilstødende kompagnier (5. og 7.), for at undgå omringelse mens dette endnu var muligt.

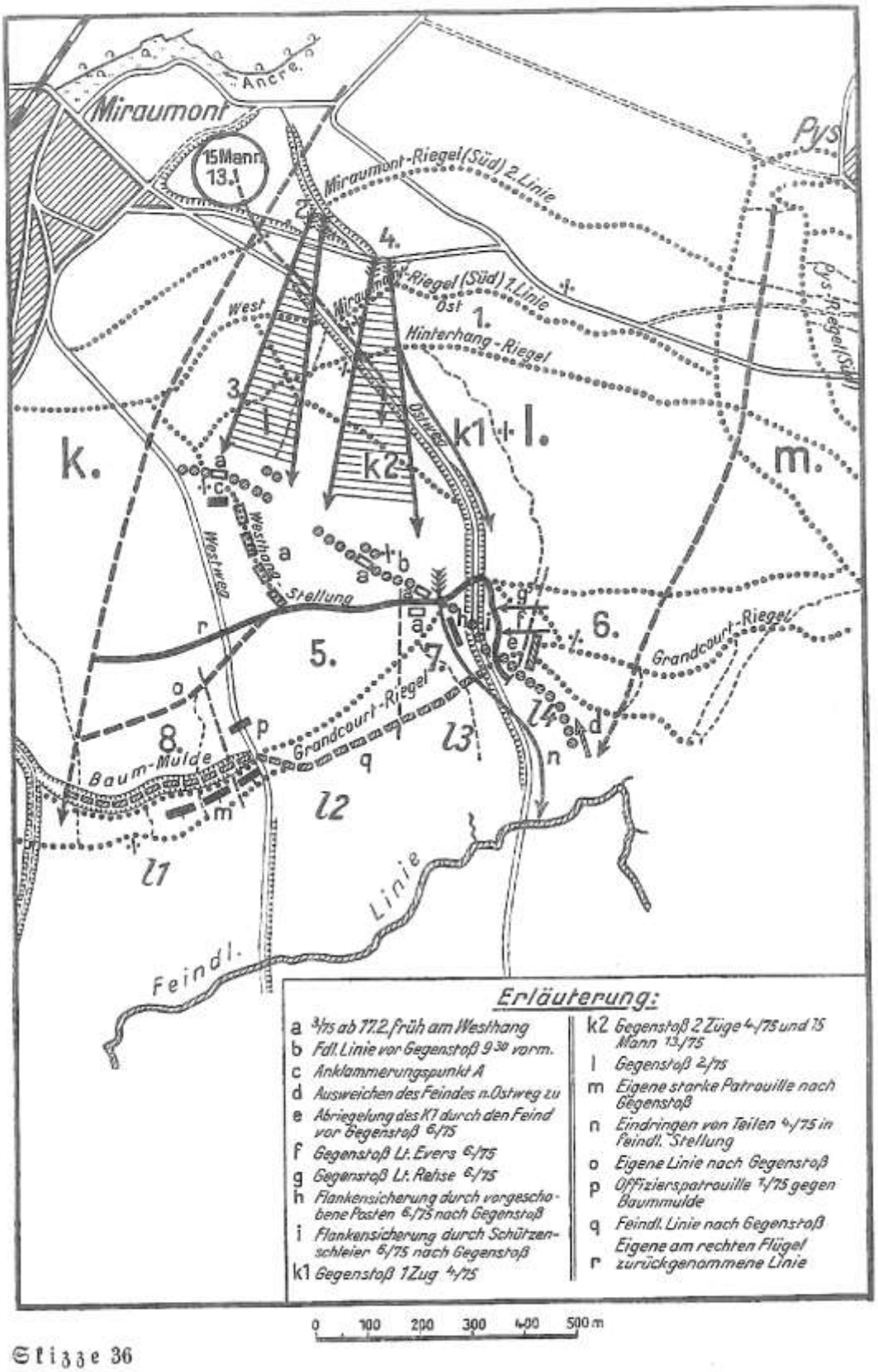
Ancre
Miraumont
15 Mann 13.1
Miraumont-Riegel (Süd) 2. Linie
Pys
Miraumont-Riegel (Süd) 1. Linie
West
Ost
Hinterhang-Riegel
Pys-Riegel (Süd)
Ostweg
Westweg
Westhang-Stellung
Grandcourt-Riegel
Baum-Mulde
Feindl. Linie
k.
m.
k1
k2
l.
l1
l2
l3
l4
1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
Erläuterung:
a 3/75 ab 17.2. früh am Westhang
b Fdl. Linie vor Gegenstoß 9 30 vorm.
c Anklammerungspunkt A
d Ausweichen des Feindes n. Ostweg zu
e Abriegelung des K1 durch den Feind vor Gegenstoß 6/75
f Gegenstoß Lt. Evers 6/75
g Gegenstoß Lt. Rehse 6/75
h Flankensicherung durch vorgeschobene Posten 6/75 nach Gegenstoß
i Flankensicherung durch Schützenschleier 6/75 nach Gegenstoß
k1 Gegenstoß 1 Zug 4/75
k2 Gegenstoß 2 Züge 4/75 und 15 Mann 13/75
l Gegenstoß 2/75
m Eigene starke Patrouille nach Gegenstoß
n Eindringen von Teilen 4/75 in feindl. Stellung
o Eigene Linie nach Gegenstoß
p Offizierspatrouille 1/75 gegen Baummulde
q Feindl. Linie nach Gegenstoß
r Eigene am rechten Flügel zurückgenommene Linie
0 100 200 300 400 500 m

Skizze 36

det yderste mod den overvældende overmagt. På den yderste venstre fløj af afsnittet, hvor modstanderen tilsyneladende ikke indsatte så kraftige styrker som vest for Ostweg og hvor pigtrådshindringerne delvist endnu var effektive, veg han uden om vores infanteri- og maskingeværild til Ostweg, hvor han trykkede K I-graven ind og herfra forsøgte at oprulle vores venstre fløj. Hans fortsatte fremtrængen gennem Ostweg blev imidlertid forhindret af de dele af 5. og 7. Kompanie, de var placeret i K II-Graven vest for Ostweg. Øst for Ostweg blev den indtrængte fjende, der havde spærret vores K I-Grav, med godt resultat flankerende beskudt med vore granatkastere i K I-Graven.

Leutnant Evers, 6./75, rullede herefter fra K I-Graven i retning af Ostweg langsomt modstanderen op, der ydede heftig modstand, godt støttet af håndgranatgrupper. De lette engelske ægge-håndgranater vanskeliggjorde med deres store virkningsradius dette modangreb, hvorunder i sær Unteroffizier Wenzel, 6./75 og Gefreiter Labudda, 5./75, udmærkede sig. Englænderne forsvarede sig med stor sejhed. Selvom de var omringet, nægtede hovedparten at overgive sig, men fortsatte – selv hårdt såret – med alle midler at forsvarer sig.

Leutnant Evers (fald den 31. 10. 18) beskriver sine oplevelser:

> Jeg havde med fire grupper fra 6. Kompanie besat den første linje af venstre kompagniafsnit ved Ostweg, sydøst for Miraumont (Ancre). Kl. 0430 fik jeg af kompagnifører Leutnant d.R. Koch (faldt den 28. 4. 17 ved Oppy) besked om, at fjenden formentlig ville angribe, hvorefter jeg alarmerede alle. Vores artilleri beskød de fjendtlige grave, tilsyneladende med godt resultat, for vore patruljer og lytteposter, der hele tiden var skudt frem, kunne hører de såredes skrig. Omkring kl. 0630 blev der til højre sendt gule lyskugler op, hvorefter vores eget artilleri åbnede en livlig ild. Det fjendtlige artilleri forholdt sig fuldstændig roligt. Omkring kl. 0645 blev der pludseligt fra den fjendtlige grav sendt flere (4-5) gule lyskugler op, som adskilte sig fra vores, at de var fyldigere og tykkere og mere forgrenet. I samme øjeblik begyndte en rasende artilleribeskydning af vores stilling, der imidlertid lå for langt tilbage til at give os nogen form for tab. Beskydningen fortsatte omkring et kvarter, hvor pludseligt venstre lyttepost kom tilbage med melding om, at fjenden angreb. I lyset af lyskugler kunne man allerede se tætte kolonner i horisonten, hvorimod vi rettede en heftig gevær- og maskingeværild. Fjenden har vel arbejdet sig på omkring 150 meters afstand da det var blevet så lyst, at vi kunne afgive godt sigtet skydning. Især enkelte englændere, der havde lagt sig omkring 75 meter foran pigtråden (i dække af mørket) var hjælpeløst prisgivet vores skydning. Man kunne se enkelte englændere løbe med 2 meter lange brædder (formentlig til at lægge over vores pigtråd). Vores folk skød med en ro og koldblodighed så englænderne ikke vovede at trænge længere frem mod os, men i stedet gik frem til højre mod Ostweg. Fra højre kom så pludselig melding om, at fjenden var trængt ind og allerede stod på højre fløj af vores kompagniafsnit (jeg havde indtil nu opholdt mig på venstre fløj). Som jeg gik mod højre var vores folk allerede til højre for forbindelsesgraven trængt tilbage til to gruppers bredde, og hævede, at englænderne kom efter. Jeg kunne imidlertid med Unteroffizier Wenzel uhindret gå frem til vores højre fløj, og lod øjeblikkeligt den besætte hertil, for her blev vi mødt af håndgranater. Modstanderen havde besat den halvt sammenstyrtede travers, der danne skillelinje mellem de to kompagniafsnit, og fået i forsvar. Jeg lod ligeledes graven spærre og stærkt besætte, og sendt så situationsmelding til kompagniføreren.
>
> I mellemtiden gravede granatkasteren sig ned (Unteroffizier Döscher G.W.Z. 2) og beskød englænderne med godt resultat, hvilket også vores håndgranatgruppe gjorde (Unteroffizier Wenzel, Unteroffizier Kreyenborg, Gefreiter Labudda). Efter et stykke tid kom der ordre til, at graven skulle generobres. Herefter besatte jeg højre fløj meget kraftig og beordrede, at der hele tiden skulle holdes forbindelse til højre, og med det samme skulle besætte, hvad vi rullede op. Unteroffizier Wenzel gik med to mand (Kauff og Baldauf) til højre for herfra at bombarderer fjenden med håndgranater. Sammen med Gefreiter Labudda og enkelte andre (Unteroffizier Kreyenborg) hastede jeg håndgranater forfra og stødte straks rundt om traversen. Vi måtte med det samme hen over nogle døde englændere. I røgen havde Labudda og jeg overset, at der også i en dækning sad englændere, der nu blev taget under behandling af Unteroffizier Wenzel, der også var sprunget ned i graven, da de for størsteparten ikke ville overgive sig, men endda hårdt såret satte sig til modværge med alle midler. På få øjeblikke blev næste gruppesektion også renset og så videre frem til Ostweg. Her kom vi pludseligt fra den anden side Ostweg (hvor K I-Graven forsætter mod højre) under maskingeværild. Vi så maskingeværet, trak os tilbage bag traversen og kastede en salve håndgranater over, så en del af besætningen løb væk, dels var døde. Med materialer, der lå på Ostweg - tunnelbrædder og gravfliser - barrikaderede vi nu udgangen til Ostweg, og ramte endnu flere englændere til venstre foran vores pigtråd og overfor Ostweg, som i deres uerfarenhed ved højlys dag forsøgte at løbe væk.
>
> Jeg lod maskingeværet hente frem under Unteroffizier Wenzel [1]), 6./75, der havde forhold sig helt fremragende. Så lod jeg den sidste gruppestilling fuldstændig opfylde med materialer og udbyggede den sidste travers som sappehoved, da vi herfra havde et godt overblik og skudfelt til alle sider. Desværre havde vi nu flere tab på grund af de engelske æg-håndgranater, der med gevær blev skudt af som geværgranater, så vi med vore håndgranater var magtesløse. Helt fremragende forholdt sig Musketier Rauff, 8./75, og ligeledes

[1]) Wenzel modtog i 1918 den preussiske Militär-Verdienstkreuz im Gold.

> også Gefreiter Labudda og Unteroffizier Döscher fra GW-zug 2. Sidstnævnte var sammen med Deling Leutnant Rehse samtidig gået frem til højre gennem åbent terræn, og lå nu ved Ostweg, kort tid efter vi havde nået Ostweg. Leutnant Rehse [1]) blev med sin energiske fremrykning ramt tre gang af fjendtlige skud, der imidlertid på vidunderlig måde kun gennemskød hans stålhjelm. Hans bror, Fahnenjunker Ernst Rehse, faldt denne dag.
>
> Jeg overdrog nu besætning og udbygning af sappen til Gefreiter Roskowski 6./75 med et antal gode folk. Jeg fik tilbage gennem mit delingsafsnit og fordelte folkene. Jeg kunne se at englænderne havde efterladt mange geværer, håndgranater, ammunition, udrustningsgenstande osv. På deres geværer var der anbragt en form for pigtrådsaks for enden af skæftet. Hele udrustningen var meget god og fuldkommen ny.

Efter dette overblik over kampene i den forreste stilling og kampen ved II. Bataillon, skal nu I. Bataillons indsættelse og handlekraftige indgreb følges.

Af denne var opklaring øjeblikkeligt sendt frem efter fjendens indbrud i første stilling. Efterladende sig en sikkerhedsbesætning i Miraumont-Riegel West, havde 3. Kompanie allerede kl. 0600 besat dele af Westhang-stillingen. 1. Kompanie opstillede stafetposter og blev som sikkerhedsbesætning i Miraumont-Riegel Ost.

Kl. 9 rykkede 2. (minus en deling som reserve i Sanitätsmulde) og 4. Kompanie frem i modangreb vest for Ostweg. Øst for vejen rykkede kun en deling fra 4. Kompanie frem under Leutnant v. Unwerth. Begge de to delinger fra 2. Kompanie nåede den vestlige halvdel af Westhang-stillingen, hvor den forstærkede de allerede her liggende dele af 3. Kompanie, der havde ydet den første modstand mod den fjende, der var trængt ind på Højde 131. Vest for Ostweg sluttede 15 mand fra 13. Kompanie, der var på vej tilbage fra skansning, sig til de to delinger fra 4. Kompanie. Under den handlekraftige føring af Leutnant Brokate, rykkede de frem over den østlige skråning af Højde 131 og fik forbindelse med venstre fløj af 3. Kompanie under Leutnant Plumeyer, og de her allerede ankomne dele af 2. Kompanie.

Det lykkedes på den måde omkring kl. 0930 rettidigt at få standset den stærke fjendtlige styrke, der allerede var stødt frem gennem 3. Kompanie. Resterne af 8., 5. og 7. Kompanie virkede herunder kraftigt med.

Modstanderen, der især fra vest truede flanken med MG og geværild, blev trods sej modstand efterhånden med forenet kræfter i nærkampe, og under betydelige tab, presset ned fra Højde 131

Leutnant Dräger beretter:

> Til modangrebet sluttede sig to maskingeværer fra 1. MGK under Leutnant Hörstebrock og to beredskabs granatkastere under min kommando. En samlet gruppe infanteri bar ammunitionen (omkring 50 granater). Nogle »behjertede« folk fra GW-Zug 1 bar granatkasterne. I hurtige spring nåede styrken toppen af bakken. Et blik gennem den her placerede artilleriobservations kikkert viste trods tågen tydeligt fjenden. I tætte masser havde de hobet sig op på den såkaldte Westweg. Herimod sendte granatkasterne en ødelæggende ild. Pludseligt blev de taget under ild fra et fjendtligt maskingevær fra en stilling omkring 200 meter væk. Hurtigt drejedes granatilden herimod. Efter fem minutter tab maskingeværet. Granatkasterne fortsatte herefter beskydningen af det fjendtlige infanteri, der tilsyneladende havde mistet enhver føring. De bevægede sig frem og tilbage i alle retninger. Vores modangreb, tilsyneladende forberedt af vores granatild, gjorde så det øvrige og drev fjenden flere hundrede meter tilbage. Det engelske gennembrudsforsøg var mislykkedes. GW-Zug 3 mistede denne dag 4 våben og 12 mand. Som døde kunne med sikkerhed konstateres delingsfører, Vizefeldwebel Cremer og observatør, Musketier Hanich. De øvrige var meldt savnet.

Dele af 4. Kompanie trængte endda langs Ostweg helt frem i den forreste engelske grav, hvor den erobrede tre Lewis geværer.

En periode kunne højre naboregiment fastholde den generobrede Stallmulde med forbindelse til Regiment »Bremen«. Da imidlertid et nyt kraftigt fjendtligt angreb trængte Grenadier-Regiment 89 ud af Stallmulde, måtte også de forreste dele af Regimentet trækkes tilbage til en ny linje nord for Baummulde. Fjenden rykkede efter med stærke styrker og besatte Baummulde blandt andet med to maskingeværer. En officerspatrulje fra 1. Kompanie under Leutnant Fuhrmann trængte frem tæt på Baummulde, men måtte overfor denne overmagt og en truende omringelse, igen trække sig tilbage.

Omkring kl. 13 måtte højre fløj af egen linje trækkes lidt tilbage, da der ikke var forbindelse med de tilbagegående grenaderer. Handlekraftigt organiserede Leutnant Brokate forsvaret af den nye linje.

Fjendens tab var betydelige, men på trods af en otte til tifoldig overmagt var målet, Miraumont, ikke nået. Fra udtalelser fra fanger fremgik, at den 2. og 18. engelske Division med 9 bataljoner i forreste og 5 bataljoner i anden linje, havde angrebet. Bremer Hanseaterne havde også i denne hårde kamp vist sin værdi, og havde ydet

---

[1]) Leutnant Rehse, en af de dygtigste og energiske løjtnanter ved Regimentet, blev i november 1917 forsat til flyverne og fortsatte efter krigen ved Reichswehr. Den 21. 3. 1930 døde han i et styrt med en flyvemaskine.

An der Ancre

Verwundetentransport hinter der vordersten Stellung während der „Sanitätspause“ (Januar 1917)

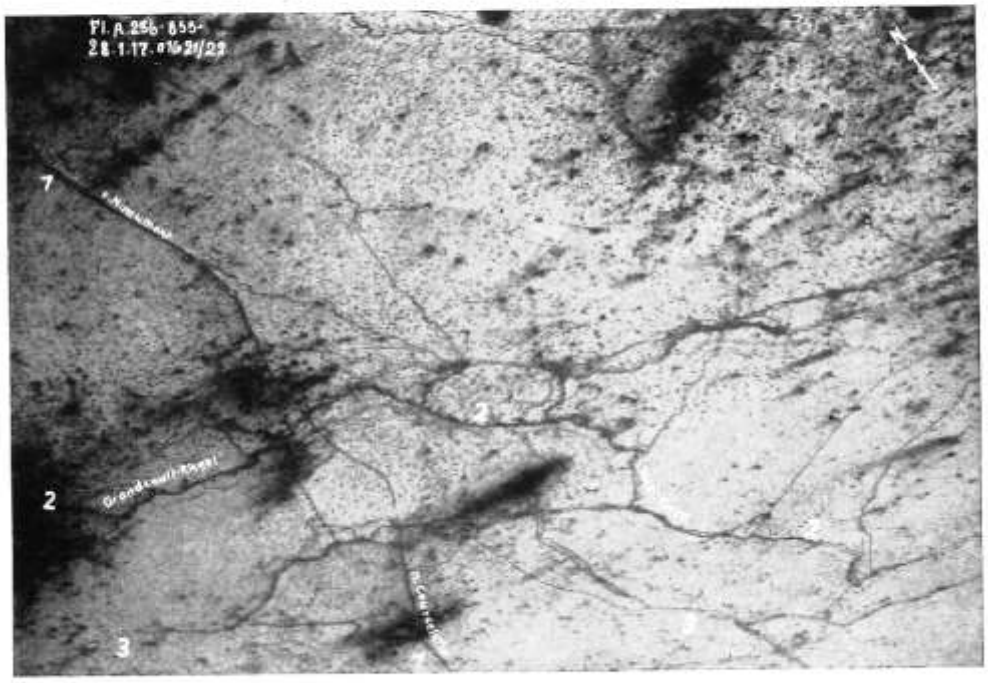

Kampfgelände des Regiments bei Miraumont (Ancre)

1—1 Ostweg 2—2 deutsche vorderste Stellung 3—3 englische vorderste Stellung

Unterſtand im verſchlammten Grandcourt-Riegel

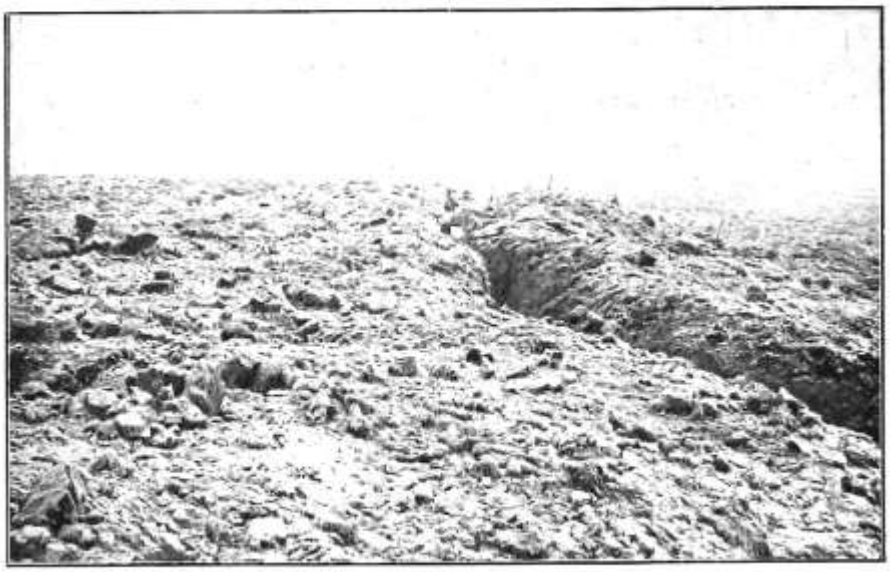

An der Ancre (Der Grandcourt-Riegel, Februar 1917)

Der „Baumposten" in der Sanitätsmulde

Die „Sanitätsmulde" bei Miraumont

Unterſtand des K. T. K. am Oſtweg (Blick auf Miraumont), Januar 1917

„U. H." (Unterſtand Hohlweg am Oſtweg)

Bahnstrecke Miraumont — Achiet le Grand (rechts Eingang zum Felsenkeller)
(Der Pfeil zeigt in Richtung Achiet le Grand)

Regimentsgefechtsstand „Felsenkeller" bei Miraumont

Miraumont (Januar 1917)

Irles (Februar 1917)

Favreuil (Unterkunft des Ruhebataillons Jan./Febr. 1917)

„Weißes Schloß" in Favreuil

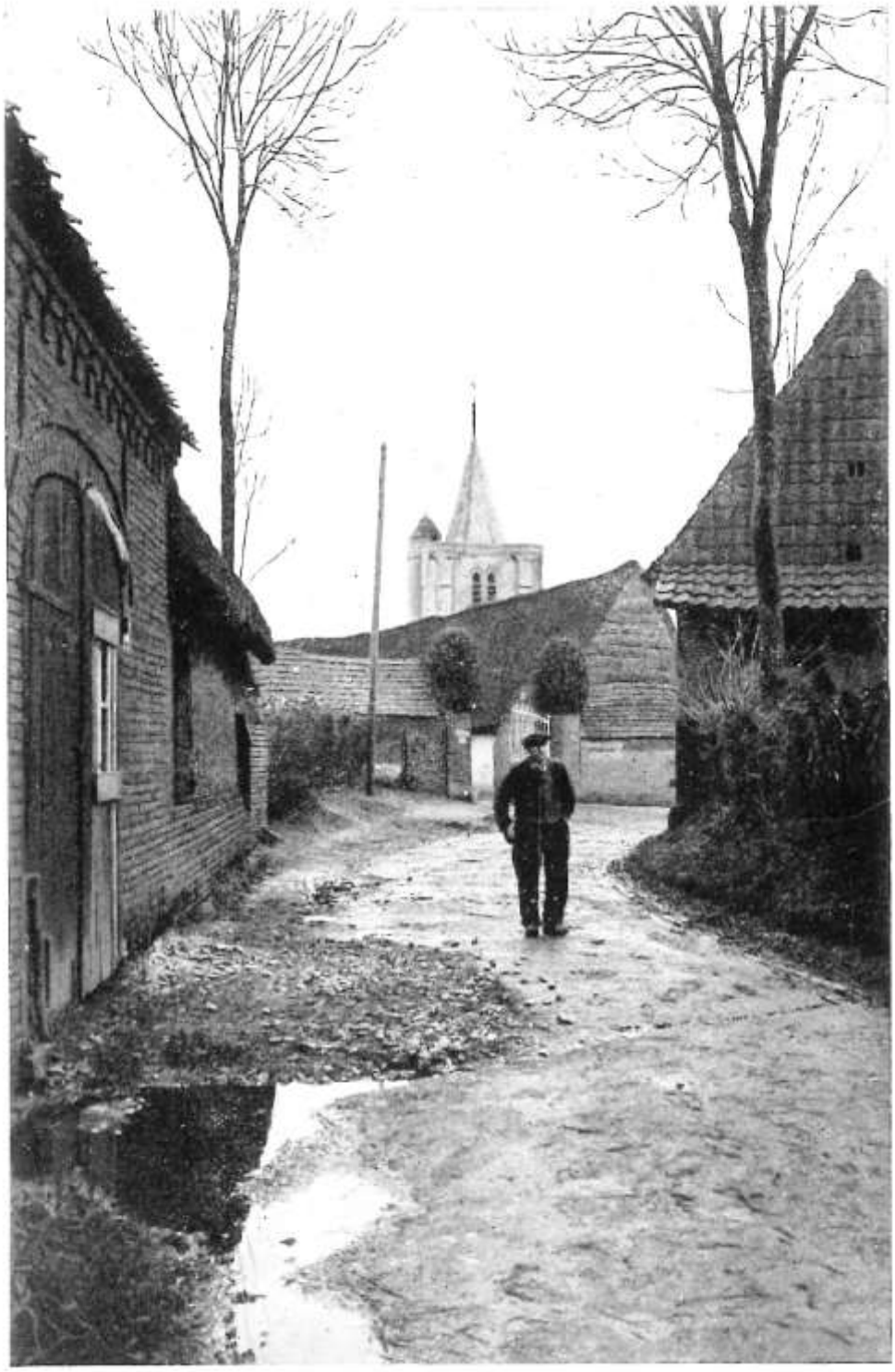

Favreuil

Biefvillers, März 1917

Favreuil, Straße nach Mory.

Vaulx-Vraucourt,
Kirche von 1564

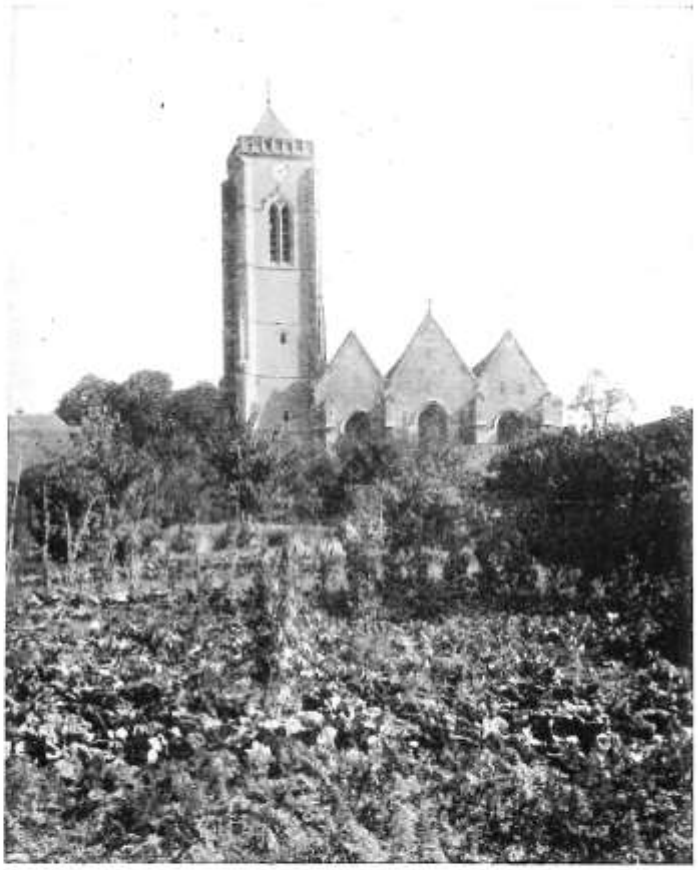

Unten: Vraucourt

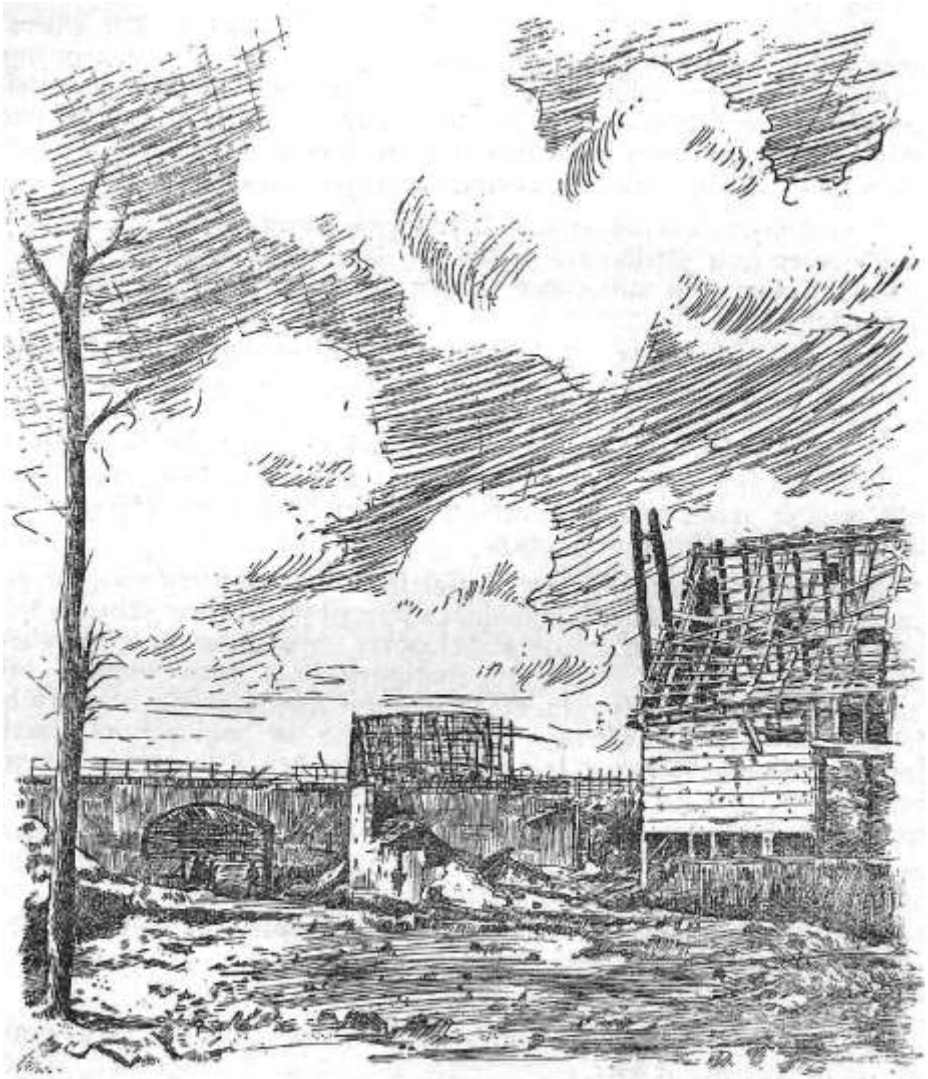

Die Bahnüberführung in Miraumont, Februar 1917

modstand til sidste patron og sidste håndgranat. Dertil kom, at den fjendtlige artilleriild på tidspunkter var endnu kraftigere end på Somme, og havde krævet det yderste af nerverne. På grund af den frosne jord var virkningen af de tung og supertunge granater særlig stor. Tabene havde været store. 6 officerer var faldet (Leutnant d.R. Cordes, Leutnant Hasper, Leutnant d.L. Ropers, Leutnant Thyssen (Karl), Offizierstellvertreter Peters og Friedheim) og 31 mand. Såret var Leutnant Dräger, Feldwebelleutnant Meuntz og 67 mand. Savnet var Leutnant d.R. Hannemann, Leutnant d.R. Lilie og 228 mand.

Som det om eftermiddagen den 17. februar blev aftalt med fører for Grenadier-Regiment 89, blev under afløsningen om natten til den 18. februar, forreste linje rømmet og Westhang-stillingen som indrettet som kampstilling. Dette skyldtes, at forbindelsen til Grenadier-Regimentet var gået tabt ved dettes tilbagetrækning til Miraumont-Riegel, og samtidig at Højde 131 var alvorlig truet. Forbindelsen til Grenadier-Regimentet blev fastsat til snitpunktet mellem Westhang-stilling og Hinterhang-stillingen. III. Bataillon besatte kampstillingen, I. blev beredskabsbataljon og II. Bataillon samlede i Biefvillers. I første stilling blev 4 M.G. og 6 granatkastere indsat, i anden stilling og i mellemterrænet 6 M.G. og 4 granatkastere. I Sanitäts-Mulde forblev 3. Kompanie, 1. i Irles og i den bagved liggende stilling R I, to M.G.

Den fjendtlige artilleriild, der om natten og i formiddagstimerne endnu havde været ret heftig, begrænsede sig om eftermiddagen til ildoverfald mod Miraumont, Ostweg og Sanitäts-Mulde. Mellem kl. 7 og 8 om formid-

dagen angreb fjenden med stærke enheder Westhang-stillingen, men blev afvist af infanteri- og M.G.-ild. Han havde store tab. Endnu om eftermiddagen kunne man observere bjærgningen af sårede fra Ostweg.

På trods af usigtbart vejr var den fjendtlige artilleriild frem til den 22. februar ret livlig. Det fjendtlige infanteri indrettede sig i de nye stillinger og skansede ivrigt. Regimentets kommandostation blev den 22. februar flyttet til Bihucourt.

For at give ubådskrigen tid til at virkning, besluttede den øverste hærledelse at opgive frontbuen mellem Arras og Soissons, og lægge forsvaret tilbage til den siden efteråret 1916 under konstruktion værende »Siegfried-stilling«, ofte også kaldt »Hindenburg-stilling«, der strakte sig fra Arras over St. Quentin til Vailly. Man brækkede dermed spidsen af det engelsk-franske hovedangreb i det gamle Somme-område og tvang modstanderen til nye tidsrøvende dispositioner. Endeligt sparede man ikke ubetydelige besættelsestropper. Efter at pionerer havde sprængt stabenes understande, Felsenkeller, broerne i Miraumont og de større tunneldækninger, blev som forberedelse til den gradvise tilbagetrækning til Siegfried-stillingen, linjen om natten fra 22./23. februar trukket tilbage til den den bageste (R.) stilling, mens den hidtidige stilling indtil den anden morgen blev holdt besat af en bagtrop under Leutnant Hartmann (Leutnant Plumeyer med tre grupper fra III. Bataillon, seks grupper fra I. Bataillon under Leutnant Müller (Hans) med to M.G. fra 3. M.G.K.) for at foregive en fortsat besættelse, og vanskeliggøre modstanderens fremtrængen over forpoststillingen Below-Riegel – landsbybefæstning Irles – Ancre-Riegel. Rømningen af Miraumont-stillingen forløb planmæssigt uden at modstanderen trængte efter. Kl. 0830 sonderede han med patruljer og ved middagstid besatte han den sydlige kant af Miraumont-, Westhang- og Vocker-Riegel. Vores bagtrop faldt efter en kort ildkamp om Højde 131 tilbage til forpostlinjen. I mellemtiden havde II. Bataillon besat R I-stillingen sydøst for Achiet-le-Petit, I. Bataillon R II-stilllingen syd for Bihucourt, mens III. Bataillon lå i Béhagnies og Vaulx og i Gerner-lejren i Béhagnies.

Med besættelsen af R I-stillingen blev modstanderen sat i en ny situation, der tvang ham til først at forberede et fortsat angreb. Frem for alt var en omgruppering af hans artilleri uundgåelig. Den nye stilling var ganske vist kun fra 1 til 1½ meter dyb, men havde en god hindring og gode understande. Det største arbejde var fjernelsen af mudder fra gravene.

Den 24. februar forblev situationen uændret. Der nordlige del af Miraumont var, fastslået af patrulje, endnu fri for fjender. Den taktisk underlagte II./I.R. 395 afløste om aftenen I. Bataillon som beredskabsbataljon. Sidstnævnte besatte R I-stillingen, hvor der ivrigt blev arbejdet på en udbygning. II. Bataillon blev underbragt i Neuen Lager, sydvest for Vaulx-Vraucourt.

Regimentets forposter blev den 25. februar skudt frem til sydkanten af Irles, hvor den 27. og 28. februar var genstand for svage fjendtlige angreb. Disse blev afvist og efterlod 2 officerer og 27 mand i vore hænder. Fangerne tilhørte 18. Division (55. Brigade). Fjendtlig artilleriild lå gentagende gange over Irles. Den 1. marts overtog II./I.R. 395 R I-stillingen, III./75 R II-Stillingen. I. og II. Bataillon blev som hvilebataljon placeret i Vaulx-Vraucourt og Vraucourt. Den 5. marts byttede II./395 og III./75.

Over sin virksomhed som artilleri forbindelsesofficer (A.V.O.) ved Regiment »Bremen« i disse dage, har Oberleutnant V. Beckedorff givet efterfølgende beretning, der også lader det gode forhold mellem Infanterie-Regiment 75 og Feldartillerie-Regiment 60 skinne igennem.

> Med den ulykke, englænderne under deres første operation havde rettet mod Irles, forvende de vel, at denne landsby var nøglen til den nye stilling, og derfor overøsede de om eftermiddagen den 25. februar, som tågen lettede, den ulykkelige landsby med en ækel trommeild af alle kalibre. Denne fremgangsmåde gentog sig herefter daglig, så man med uret i hånden kunne afvente det første skud. På få dage var Irles forvandlet til en ruinhob, hvor man ikke længere kunne genkende enkeltheder ved de tidligere bygninger. Lufttryk pustede konstant lysene ud, og alle måtte konstant være i alarmberedskab på grund af risikoen for et engelsk overraskelsesforsøg. Den »kritiske periode« var derfor de tidligste morgentimer indtil formiddag, så længe tågen herskede.
>
> I virkeligheden lykkedes det om morgenen den 27. februar en engelsk patrulje ubemærket at sætte sig fast i den gamle Below-Riegel omkring 150 meter foran os under en meget dygtig udnyttelse af den forringede opmærksomhed under afløsningen af forpost kompagniet. Pludseligt modtog vi, som vi trampede rundt for at få varme i fødderne, geværild og opdagede besættelsen.
>
> Kompagnifører og jeg løb hurtigt til højre fløj, hvorfra Below-Riegel stillingen kunne bestryges i sin længdeakse. Infanteriofficeren havde allerede planer om at fastholde fjenden med flankerende ild og frontalt ryge ham ud med håndgranater. Mens han løb tilbage for at få det M.G., der var placeret i understanden, ud på højre fløj, og for at klargøre den stormgruppe, de skulle angribe, observerede jeg og en underofficer fra en til højre liggende gruppe, hvad modstanderen foretog sig. Pludseligt faldt dette prægtige menneske forover og var død. Et skud var gået gennem hans stålhjelm og ind i panden. Samtidig kom kompagniføreren med maskingeværet, og som alting nu var parat, løb vi med kuglerne fløjtende om ørene, tilbage mod venstre for at fører angrebet.

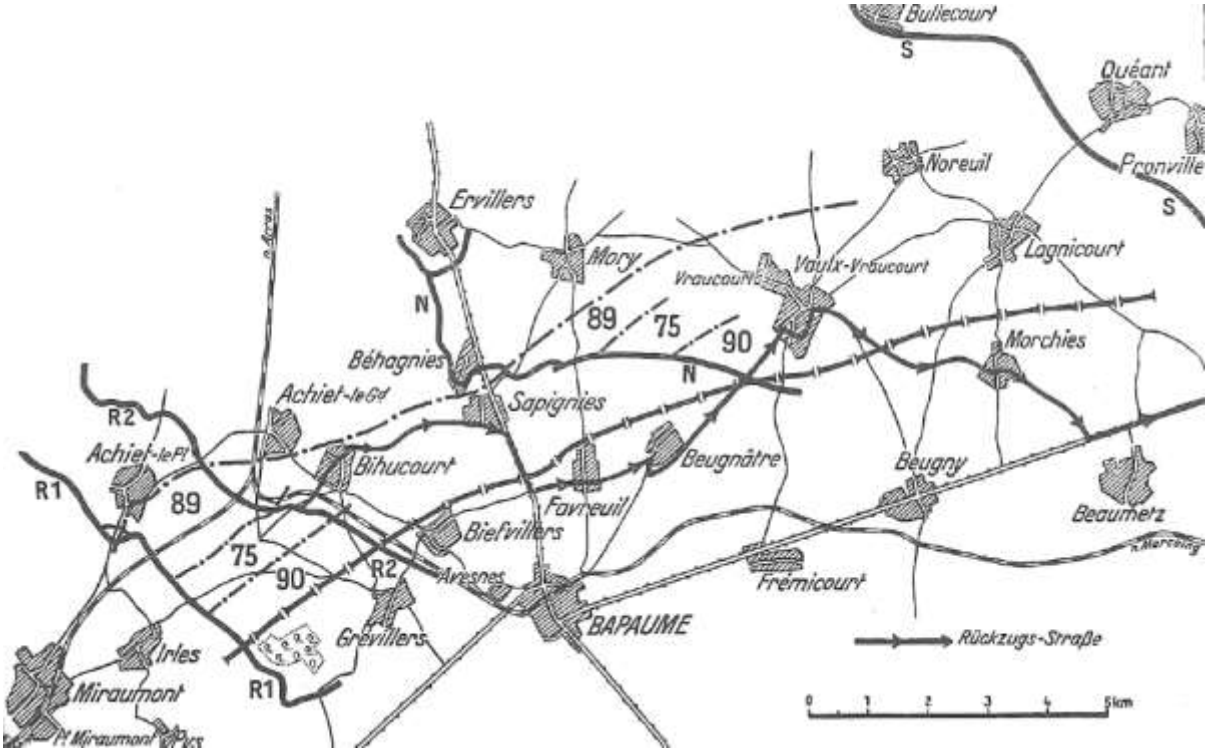

I dette øjeblik ankom forkommandoet af det næste kompagni, en offizierstellvertreter og fem mand fra 1./75, der med det samme fulde af angrebslyst, forstærkede vores angrebshold. Forrest løb kompagnifører med sin ordonnans og offizierstelvertreteren, så jeg med 10 til 12 infanterister.

M.G.'er raslede for fuld kraft og snart bragede de første håndgranater. Den engelske officer forsøgte at komme væk sammen med nogle få folk, men de fleste overgav sig. I det øjeblik begyndte et batteri at skyde spærreild, hvem fanden der så havde anmodet om det, og vi sad midt i vores egen ild. Infanteri-officeren opfordrede mig til øjeblikkeligt at få skydningen indstillet, mens han optog jagten på de undvigende. På 200 meters afstand ramte kan løjtnanten og tog hans oppasser, der ikke ville forlade hans officer, til fange, hvorved der faldt vigtige papirer i vore hænder. Så satte et engelsk M.G. i Miraumont en stopper for jagten.

Det lykkedes mig hurtigt at få standset spærreskydningen, og så kunne vi uden yderligere tab kunne bringe 7 fanger tilbage. Vi fejrede denne lille sejr med diverse »klare« og lod os denne gang ikke forstyrre af den sædvanlige eftermiddagsskydning.

Efter dette eventyr blev jeg afløst, og på mit forslag blev posten forstærket med Vizewachtmeister som hjælpeobservatør og yderligere to telefonfolk, da tjenesten var for omfattende til blot to mand. Under mit fravær var alt forblevet rolig og Bachmann, som jeg afløste, kunne slet ikke begribe, at der kunne være nogen risiko ved en forpost.

Da imidlertid det dæmrede og tågen begyndte at lægge sig, kunne vi den 5. marts i aftenens stilhed fra nærheden af Miraumont hører højlydt engelsk banden og skænderi, tydelig fornemme knirken og piben fra vogne, og af og til se glimtede et lys, formentlig en lommelygte. Jeg ringede øjeblikkeligt til min Gruppe Stojentin, hvor man imidlertid anså mig for forrykt. Jeg gav mig imidlertid ikke, og fik endeligt forbindelse med artillerikommandøren, der lovede mig at indsætte batteriet med de tunge felthaubitser. Snart hvæssede bag os de velkendte affyring af de tunge haubitser, og snart eksploderede granaterne 1½ kilometer foran os. Som altid frydede infanteristerne sig voldsomt over hver eneste skud, og vi observerede alle sammen ilden. Efter hvert lag indtrådte der døds stilhed derovre. Kun engang hørte vi skrig, men lige så snart haubitserne blev tavse, startede spektaklet derovre igen. Det var tydeligt, at artilleri blev sat i stilling derovre. På mine gentagne indtrængende anmodninger, lod artilleri-kommandøren området ligge under vedvarende forstyrrelsesild. Det blev også til sidst roligt derovre, og kun bragene fra vore tunge haubitser brød den næsten trykkende virkende stilhed. Der lå en operation i luften, alle mand stod alarmklare på deres poster.

Den 6. marts angreb modstanderen kl. 2 om morgenen efter trommeild, forposterne langs Below-Riegel stillingen i Grenadier-Regimentets afsnit. De trængte ind i stillingen og forbindelsen til højre gik tabt. Regimentets forpostlinje blev derfor først trukket tilbage til hulvejen i den vestlige kant af Irles og om aftenen tilbage til kirken, så den gik tværs gennem landsbyen.

De næste to dage mindskedes den fjendtlige artilleriild mod stillingen, og også aktiviteten i luften var mindre. Derimod blev Irles igen den 8. marts kraftig beskudt.

Den 9. marts returnerede II./IR 395 til eget regiment. I./75 overtog R I-stillingen, II. Bataillon R II-stilling. III. Bataillon lå i hvil i Vaulx-Vraucourt.

Kort efter at 2. Kompanie den 10. marts kl. 6 havde afløst 1. Kompanie, blev forpostlinjen og landsbyen Irles lagt under en kraftig fjendtlig ødelæggelsesild. En halv time senere lykkedes det modstanderen, skjult af tæt tåge, at bryde igennem Füsilier-Regiment 90 forpostlinje og rulle linjen op fra syd. På ordre holdt 2. Kompanie ud, men blev til sidst omringet fra begge sider, og efter tapper modstand blev de fleste taget til fange. Kun nogle få slog sig igennem. Blandt de savnede var Leutnant Günther, Offizierstellvertreter Prüfer, Fahnenjunker Jochen, to Vizefeldwebel, 90 mand, 4 M.G. og 1 granatkaster. R I-stillingen sikredes kun at fremskudte underofficersposter.

Om natten fra 11./12. marts blev den befalede rømning af R I-stillingen gennemført planmæssigt. Modstanderen opdagede i første omgang intet, og lagde endnu den 12. marts den rømmede stilling under heftig artilleriild. Først efter at englænderne kl. 19 havde arbejdet sig ind på stormafstand, gik Leutnant d.R. Mahlstedt og hans fire grupper, forstærket med to M.G., tilbage til R II-stillingen, som i mellemtiden var blevet besat med II. Bataillon og regimentet ivrigt udbyggede. I. Bataillon blev beredskabsbataljon i Achiet-le-Grand og Sapignies, mens III. Bataillon forblev i Vaulx-Vraucourt. Om natten 12./13. marts byttede I. og III. Bataillon.

Om morgenen den 13. marts kunne patruljer konstaterer, at R I-stillingen stadig ikke var besat af fjenden. Om eftermiddagen satte han sig imidlertid fast her, og gik i flere bølger frem mod R II-Stillingen. Her blev han imidlertid på grund af den øjeblikkeligt indsatte forsvarsild hurtigt bragt til standsning og i sidste ende tvunget til at falde tilbage under store tab.

Efter dette nederlagt begrænsede det fjendtlige infanteri sig til patruljefremstød, der let lod sig afvise. På de bagved liggende landsbyer lå en til tider kraftig beskydning.

Om allerede nævnt havde den øverste hærledelse besluttet, at trække frontbuen i en tyske linje mellem Arras og Soissons tilbage, og gå i forsvar i den siden efteråret 1916 under konstruktion værende Siegfried-Stilling.

Ødelæggelsesarbejdet i terrænet (Alberich) foran denne var i mellemtiden planmæssigt afsluttet. Tilbagetrækningen begyndte den 16. marts og stillede ved de dårlige vejrforhold ganske overordentlige krav til tropperne. Disse bar imidlertid gerne vanskelighederne; det var dog endeligt en afveksling til stillingskrigen. Tilliden til Hindenburg og Ludendorffs krigsførelse var grænseløs – derfor havde ingen fornemmelsen af tilbagetrækning. Det var en betydelig fordel, at de usigtbare vejr vanskeliggjorde den fjendtlige luftopklaring. III. Bataillon besatte bagtrop stillingen vest for Vraucourt, I. Bataillon gik i mellembivuak i Marquion sammen med 13. Kompanie.

Om natten til 17. marts rømmede II. Bataillon planmæssigt R II-stillingen og rykkede til Vaulx, mens nogle få grupper fra II./75 under Leutnant Rehse og en deling fra 1. M.G.K. i første omgang dækkede tilbagetrækningen. Disse overgik herefter til divisionens bagtrop, der var under kommando af Hauptmann Krull.

Den 17. marts fortsatte tilbagetrækningen. Divisionens bagtrop dækkede bevægelsen, der samme aften passerede forpostlinjen, udsat af friske enheder, og herefter Siegfried-stillingen. Regimentet gik i kvarter med Regimentsstab, II. og III. Bataillon i Marquion, I. Bataillon (minus 4.) i Sancourt og med 4. og 13. Kompanie i Blécourt.

Hermed lå et særligt vanskeligt kapitel med mange tab bag Bremer Hanseaterne.

Den store præstation fra føring og fra troppper under Alberich-forskydningen blev påskønnet i en befaling fra Heeresgruppe Kronprinz Rupprecht den 21. marts:

> Afmarch i Siegfried-stillingen er afsluttet. Operationen er gennemført fuldstændig planmæssigt og uforstyrret af den kun forsigtigt eftersættende fjende. Hvor fjendtlige angreb var umiddelbare forestående før vores afmarch, lykkedes det, gennem en dygtig og rettidig udvigelse til en bagved liggende stilling, at vildlede fjenden og forberede vores ubesværede frigørelse.
>
> Vi er gået fra mudrede kraterstillinger til gode, længe forberedte stillinger. Fjenden vil skulle bruge lang tid og store anstrengelser for han kan angribe os i den nye stilling.
>
> Vi har indarbejdet stærke kræfter af enhver art, som vi kun på afgørende punkter har kunnet sammenstille. Derfor kan vi med fast tillid imødese den forventede store kamp. De fjendtlige angrebsplaner mod vores hidtidige front er ødelagt. Fjenden er sig vel bevist om denne betydning af vores succesfulde operation, selvom han er opsat på at tilskrive vores afmarch som en stor succes.
>
> Det glatte forløb kan tilskrives den omhyggelige forberedelse og den dygtige gennemførelse af alle foranstaltninger, såvel af føring som af tropperne. Min særlige anerkendelse derfor til alle fører og tropper, ikke mindst også førere af de små sikringsafdelinger, der i frisk angrebsånd tilføjede fjenden mange følelige tab, og i talrige enkeltkampe på har demonstreret vores ubetingede overlegenhed over fjenden

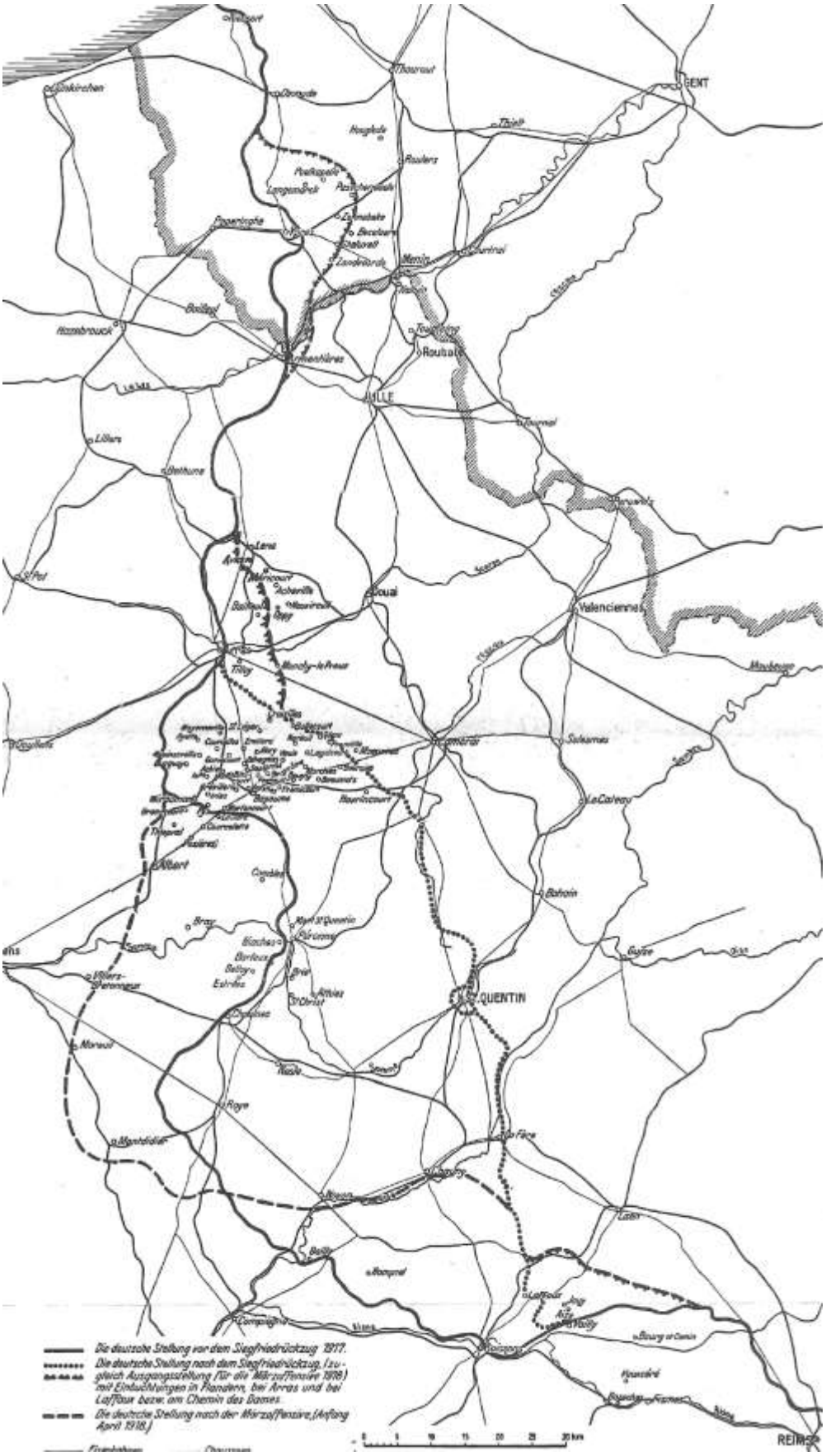
GENT
Thielt
Roulers
Menin
Roubaix
LILLE
Tournai
Douai
Valenciennes
Cambrai
Saleames
Le Cateau
Bohain
Guise
QUENTIN
Roye
Laon
Compiègne
Soissons
Albert
Bray
Moreuil
Montdidier
Lens
Béthune
Lillers
Hazebrouck
Dunkirchen
Thourout
Die deutsche Stellung vor dem Siegfriedrückzug 1917.
Die deutsche Stellung nach dem Siegfriedrückzug, (zugleich Ausgangsstellung für die Märzoffensive 1918) mit Einbuchtungen in Flandern, bei Arras und bei Laffaux bezw. am Chemin des Dames.
Die deutsche Stellung nach der Märzoffensive, (Anfang April 1918.)
0 5 10 15 20 25 30 km
REIMS

Den 18. marts flyttede Regimentsstaben til Villers-en-Cauchies, II. Bataillon til Bantigny, III. Bataillon til Blécourt og Cuvillers, mens I. Bataillon forblev i Sancourt.

Den 19. marts blev de endelige hvilekvarterer nået:

I. Bataillon i Iwuy
II. Bataillon (minus 8. og 13.) i Villers-en-Cauchies. 8. og 13. Kompanie i Aveshes-le-Sec.
III. Bataillon i Haspres.

Hvileperioden skulle efter ordre fra Generalkommando IX. Armeekorps anvendes »for tropperne, efter de anstrengende uger af kampe langs Ancre, at genvinding af kræfterne, og fremme intern orden, disciplin og uddannelse«.

De første dage blev derfor anvendt til at forbedre de til dels meget middelmådige indkvarteringen, specielt i Iwuy og Villers-en-Cauches, og til istandsættelse af beklædning og udrustning. Den 22. marts begyndte i kompagnierne uddannelsen under hensyntagen til de udsendte direktiver for forsvarskamp. Derudover blev der afholdt kurser i maskingevær og minekaster, i lyssignal og telefontjenste og foredrag til videreuddannelse af officerer. Den 28. marts inspiceredes Regimentet af den øverstkommanderende for 1. Armee, General de Infanterie v. Below, der her udtalte sin anerkendelse.

Den 3. april besøgte Senatspræsident, Borgmester Dr. Buss og Senatmedlem Dr. Tack Regimentet.

Repræsentanterne for Senatet blev ved ankomst modtaget af Brigadekommandør, General v. Eichendorff og Regimentskommandør, Major Hagedorn. Umiddelbart efter blev der afholdt feltgudstjeneste af divisionens præst, Busch. Så skred Dr. Buss fronten af, der fulgte parademarch, hvorefter der blev uddelt et større antal Bremer Hanseaten-Kreuz. Vejret var koldt og mandskabet rykkede med det samme i kvarter. Kl. 13 blev der afholdt middag i Regimentsstabens kvarter. Staben var placeret i et bryggeri, hvortil der hørte en lang vinterhave. I dette lokale, udsmykket med flag og emblemer i Bremens farver, var omkring 90 herre samlet med den kommanderende general for IX. Armeekorps, Exzellenz v. Oettinger i spidsen. Efter denne havde udbragt et leve for Kejseren, udtalte Major Hagedorn en tak fra Regimentet for besøget og udbragte en skål for Bremen. Hr. Borgmesteren replicerede med et leve for Regimentet.

Den 4. april om aftenen tilgik befaling om, at Regimentet til udbygning af Wotan-stillingen skulle trækkes nærmere. Mens de øvrige dele fortsatte uddannelse blev 3., 7. og 10. Kompanie næste morgen sat i march og nåede efter mellemkvarter i Fressies og Fechain, den 7. april, Dury (3.), Palluel (7.) og Récluse (10.).

Den 8. april begyndte de tre forud sendte kompagnier med bygning af barakker, som de næste dage under kommando af Leutnant d.R. Rusche blev anlagt lige nordøst for vejen Ecourt-St.Quentin – Lécluse. Imidlertid tilgik der til Regimentsstaben om aftenen befaling til, at 17. Infanterie-Division skulle overgå til 6. Armee, og at Regimentet skulle forskyde til kvarterer i Esquerchin. Denne blev om aftenen nået af Regimentsstab, 3., 7. og 10. Kompanie efter march over Douai. Det øvrige Regiment gjorde sig marchklare. Store begivenheder kastede dens skygge over fremtiden.

Kapitel 10

Forårsslag ved Arras

10. til 29. april 1917

Skuffelsen der herskede i Frankrig over de ringe resultater af den fransk-engelske generaloffensiv i det sene efterår 1916, havde resulteret i en ændring i den franske overkommando. Joffre havde måttet vige pladsen for General Nivelle, »sejrherren fra Verdun«. Sidstnævnte havde planer om, med et slag at afslutte den tilsyneladende endeløse krig gennem en bredt anlagt gennembruds offensiv langs Somme. Starten på denne fransk-britiske offensiv, der oprindeligt var planlagt til begyndelsen af februar, forsinkedes imidlertid betydeligt. I mellemtiden ændrede den tyske tilbagetrækning til Siegfried-stillingen og den russiske revolution hele situationen. Der var stemmer for en udsættelse af Nivelle-offensiven til senere. Den nye franske øverstkommanderende ville ikke hører om dette. Den krise, der derfor opstod mellem den franske regering og ham, blev endeligt bilagt på et krigsråd i begyndelsen af april. Man besluttede sig nu i stedet at angribe til højre og venstre for den af tyskerne rømmede zone, altså på begge sider af Arras og mellem Soissons og Reims. Lykkedes et gennembrud ved Arras og i Aisne-Champagne ville hele den tyske front mellem Nordsøen og Verdun begynde at vakle.

Den store offensiv blev indledt af det britiske angreb på begge sider af Arras. Den ramte den 6. tyske Armee under Generaloberst v. Falkenhausen. Fra højre mod venstre var denne fordelt med Gruppe Loos (IV. A.K.), Gruppe Souchez (VIII A.K.) og Gruppe Vimy (I bay. R.K.) nord for Scarpe og Gruppe Arras (IX R.K.) syd herfor. (De kortet side 187).

Gruppe Vimy (I. bay. R.K.) var placeret mellem Givenchy-en-Gohelle og St. Laurent, en forstad til Arras. I dette område havde Regimentet allerede i efteråret 1916 kæmpet syd for Tilloy. Området ved Arras var derfor velkendt. I Gruppe Vimy's afsnit strakte den beherskende Vimy højderyggen sig fra Givenchy mod sydøst, der på den anden side hovedvejen Lens-Arras havde en udløber i »Telegraphen-höhe« og sluttede i det kuperede landskab nord for Scarpe. På denne højderyg eller lige for foden lå landsbyerne Vimy, Thélus, Farbus, Villerval, Bailleul og Fampoux, som følge af tidligere kampe, mere elle mindre ødelagte. Bagved lå den af tyskerne anlagte Wotan-stilling.

Det voldsomme engelske angreb over en 20 kilometer front havde den 9. april i Gruppe Vimy ansvarsområde ført til erobringen af den forreste stilling, mellemstilling og en del af anden og tredje stilling. Den beherskende højderyg ved Vimy med de fleste af de ovennævnte landsbyer var herunder gået tabt. De her indsatte divisioner (79 R.D., 1 bayr. R.D. og 14 bayr. I.D.) havde haft store tab i mennesker og materiel.

Det så alvorligt ud ved 14. bayr. Infanterie-Division om eftermiddagen den 9. april. Ved dens tilbagetrækning bag dens 3. stilling var Gruppe Vimy's sydflanke revet op. Det store hul mellem den og dens højre nabo 1. bayr. Reserve-Division sydvest for Bailleul, måtte hurtigt lukkes, skulle større ulykker undgås.

Den 10. april blev Regimentets bataljoner en ad gangen transporteret til Douai, hvorfra de marcherede til Esquerchin og samledes. Så blev de trukket frem til Izel. Langs banedæmningen ved Bailleul lå resterne af 1. bayr. R.D. og som spærring mellem Bailleul og Gavrelle lå Grenadier-Regiment 89. Regiment »Bremen« besatte med I. og II. Bataillon en tredje stilling fra lige syd for Arleux til sydvest for Oppy. Regimentsstaben oprettede kommandostation i Neuvireuil, hvor også III. Bataillon var placeret.

I mellemtiden var også de øvrige dele af 17. Infanterie-Division ankommet, der nu afløste den nedslidte 1. bayr. R.D. Forreste linje af 17. I.D. gik fra nordvest kanten af skoven ved Farbus langs banen Lens-Arras til trinbræt Bailleul, fulgte herfra vejen til Bailleul og langs kanten af landsbyen og herfra hulvejen til dennes skæringspunkt med vejen Bailleul – Gavrelle, hvor den havde forbindelse til 18. I.D. Regimentet overtog med III. Bataillon til højre og II. Bataillon til venstre den forreste linje langs banedæmningen fra vest for sukkerfabrikken til vest for Bailleul mellem Regiment Krummel [1]) til højre og Grenadier-Regiment 89 til venstre. I. Bataillon hold tredje stilling besat vest for Oppy. Med folk fra sin gruppe hentede Unteroffizier Gadmann (13.) omkring 50 meter fra en fjendtlig post, en ubeskadiget efterladt kanon i en batteristilling, og stillede den klar til afhentning bag banedæmningen.

[1]) Regiment Krummel bestod af I./225, III./bayr. 6 og III./bayr. R.21.

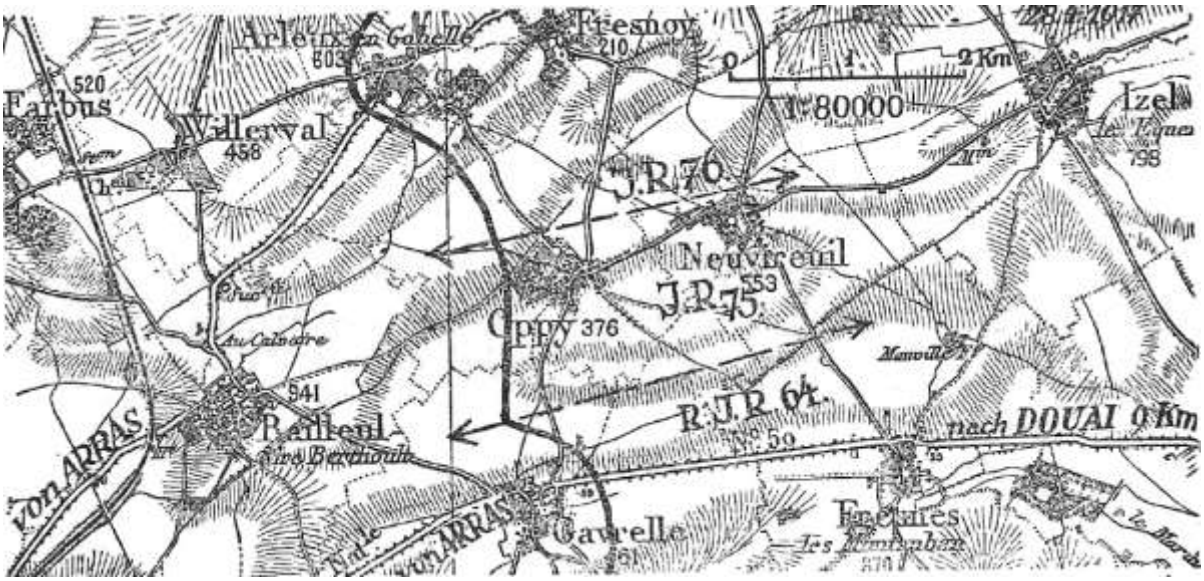

Det fjendtlige artilleri lagde hele dagen vores stilling under strøild. Sukkerfabrikken blev ramt af omkring 100 skud.

Fra 10. til 12. april bølgede hårde kampe frem og tilbage ved den tilstødende 18. I.D., der dog i sidste ende kunne fastholde landsbyen Roeux.

For at skaffe klarere forhold og for at forbedre det delvist meget ugunstige forløb af den nye forreste linje, besluttede A.O.K. 6 at trække fronten tilbage mellem Loos og Gavrelle til den hidtidige 3. stilling. I overensstemmelse med denne befaling gik Gruppe Vimy om natten 12./13. april enhed for enhed tilbage til linjen Acheville – Arleux-en-Gohelle – Oppy – Gavrelle. Planmæssig og uden at blive forstyrret af fjenden, gennemførte Regimentet frigørelsen fra fjenden. Officerspatruljer blev tilbage i den rømmede stilling, hvor dækninger og materiel blev ødelagt. Først efter en tid opdagede fjenden rømningen, hvorefter patruljerne faldt kæmpende tilbage. Fjenden fulgte kun forsigtigt efter.

I. Bataillon holdt fortsat den tredje stilling vest og sydvest for Oppy, mens II. rykkede i beredskab i Oppy og III. til Neuvireuil. Regimentsstaben opslog kommandostation i Quiery la Motte. Fjendens forsøg på at vinde terræn forhindredes af M.G.- og artilleriild.

Stillingens modstandskraft var, da der manglede dybde, meget ringe. Regimentet lod derfor mellemterrænet, der ikke i den grad var udsat for fjendens præcisionsskydning med artilleri, udbygge med støttepunkter, flankeringsanlæg, tværstillinger og skinanlæg. På den måde blev der fremskaffet talrige beredskabsmuligheder for egne modangreb. (se skitse næste side)

Den 14. april lå middeltung og tung artilleriild over Oppy. Flere kældre og understande blev gennemskudt, hvorunder Leutnant Thomsen og Brenning blev dræbt ved sammenstyrtning. Derudover var endnu 2 døde og 23 sårede at beklage. I de første formiddagstimer lykkedes det Leutnant Fuhrmann og Fichter med dele af 1. og 2. Kompanie at tage 1 officer og 15 mand fra Royal Fusilier Regiment til fange, efter at de havde arbejdet sig ind på en afstand af 300 meter fra vores stilling.

Om eftermiddagen den 15. april blev fremrykkende fjendtligt infanteri standset af øjeblikkeligt indsat forsvarsild.

Før krigen bestod Oppy alene af små kedelige arbejder- og forpagterboliger, der først fandt deres skønhed når foråret dækkede den med syrener og jasminer. Den mørke park havde tidligere bestået af prægtige akacie og bøgetræer. Den engelske forårsoffensiv i april 1917 havde totalt ødelagt denne idylliske lille landsby. Stedet kunne efterhånden kun genkendes gennem ruinerne af dets huse og parken på grund af de mange ødelagte træer, de nu kunne blive en hindring for modstanderen. På trods af den livlige kampaktivitet, havde Bremer Hanseaterne derfor bragt by og park i forsvarsmæssig stand.

I mellemtiden blev et nyt fjendtligt gennembrudsforsøg mellem Arleux og Roeux mere og mere tydelig. Fra 16. april slog den engelske ødelæggelsesild i tiltagende styrke ned over de tyske infanteri- og artilleristillinger, og forsøgte planmæssigt at knuse afsnit efter afsnit. Fjernilden fra de engelske kæmpekanoner nåede langt ind i baglandet. Kamptropperne krøb sammen i mudrede jordhuller og kratere, mens de i spænding afventede det øjeblik, hvor de engelske stormkolonner ville vokse op af jorden, og endnu engang trods masseindsats af menne-

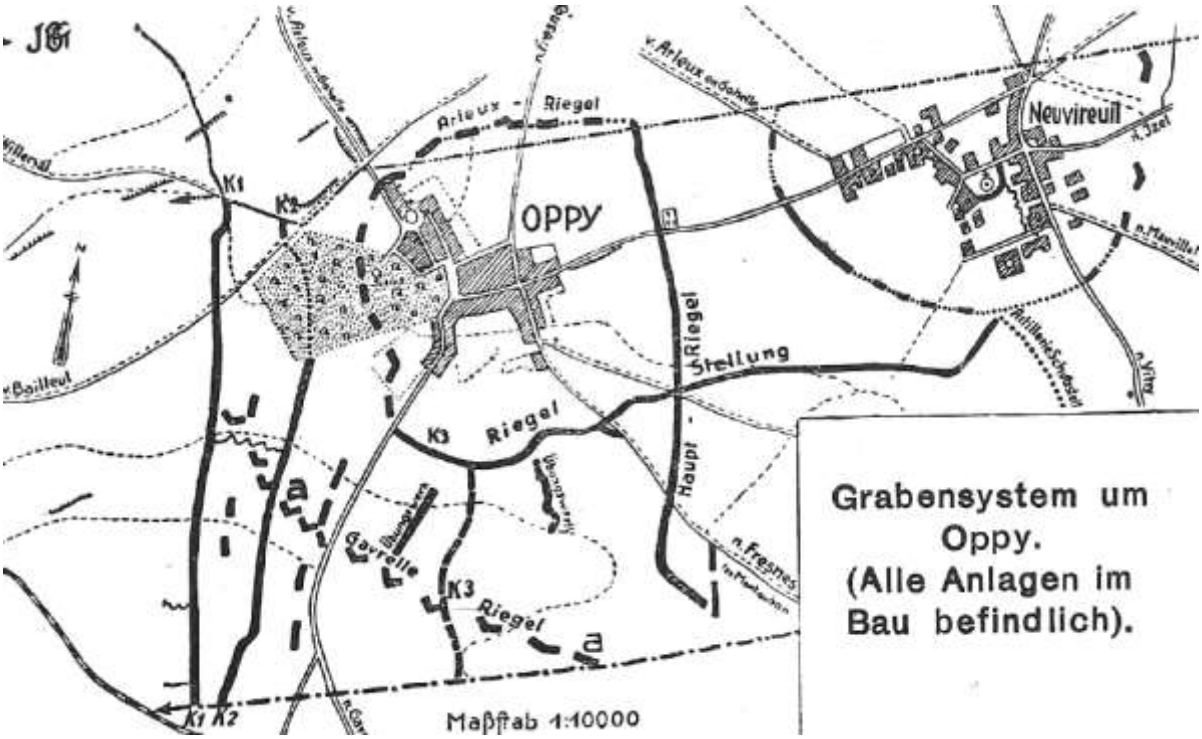

sker og maskiner, endnu engang ville hente et nederlagt foran de sønderskudte tyske stillinger. Den engelske artilleriild steg til trommeild, hvori fjenden hele tiden indsatte nye batterier af alle kalibre.

Under dække af denne voldsomme artilleriild arbejdede det engelske infanteri sig nærmere og nærmere den nye stilling, indtaget 13. april, så de den 20. april ikke var mere end få hundrede meter væk. Talrige fjendtlige fremstød var sikre tegn på, at dagen for et fornyet gennembrudsforsøg ikke var langt væk. Udsagn fra fanger fastsatte den 22. april som starten på Marshal Haigs nye generalangreb. Men den 22. april gav ingen udløsning for spændingen. Først den næste dag satte sig det andet store gennembrudsforsøg i bevægelse, den gevaldige maskine til moderne storkamp med overvældende kraft og næsten uudtømmelig indsats af mennesker og materiel.

Den kraftige engelske artilleriild mod Gruppe Vimys tropperne nord for Scarpe, gik tidligt om morgenen den 23. april over i trommeild. Kl. 0615 fulgte angrebet. I tætte kolonner stormede englænderne i 17. I.D. afsnit mod Gavrelle, som Füsilier-Regiment 90 trods største tapperhed ikke kunne fastholde. Flere forsøg på at generobre landsbyen mislykkedes. Modstanderen havde forstået på korteste tid at indrette stedet til et sådant forsvar, at der kun var udsigt til succes efter grundig forberedelse og indsættelse af friske kræfter.

I løbet af natten til 23. april havde I. Bataillon afløst III. som beredskabsbataljon, mens III. havde afløst II. som kampbataljon. Sidstnævnte var som divisionsreserve trukket tilbage til Izel. Truslen på venstre flanke efter tabet af Gavrelle blev imødegået ved at 9. Kompanie fra øvelsesværket med to delinger rykkede frem i den tredje (R III) grav og tog front mod syd. Beredskabskompagnierne besatte landsbyforsvaret af Neuvireuil, 13. Kompanie artilleri beskyttelsesstillingen. Talrige fjendtlige fly, op til 16 samtidig, fløj meget lav over stillingen, hav hornsignaler og beskød gravbesætningerne med maskingeværild og bomber. Det fjendtlige infanteri, der havde besat Gavrelle og bakkerne nord herfor, var meget vagtsomme og skød på hver eneste mand, de så. Tabene til artilleriilden var 22. og 23. april alvorlige, specielt i 10. Kompanie. Den 22. april faldt 7 mand og 22 blev såret. den 23. april faldt Leutnant d.R. Gundlach og 12 mand, mens Leutnant d.L.I Bang og 57 mand såredes.

Gravene havde lidt store skader under beskydningen og hindringerne var for største delen ødelagte. Oprydningsarbejdet blev iværksat med det samme.

Den 25. april kl. 14 overgik Regimentet under kommando af 1. Garde-Reserve-Division, da 17. Infanterie-Division blev trukket ud og i stedet indsat ved Cambrai.

Det fjendtlige artilleri var stadig meget aktiv. Modstanderen havde skaffet sig en stormudgangslinje omkring 200 – 300 meter foran vores forreste linje. Det havde ikke været muligt for de svage kræfter under Regimentet at forhindre dette fjendtlige skansearbejde, der udførtes om natten under beskyttelse af en tæt skyttelinje. I sær

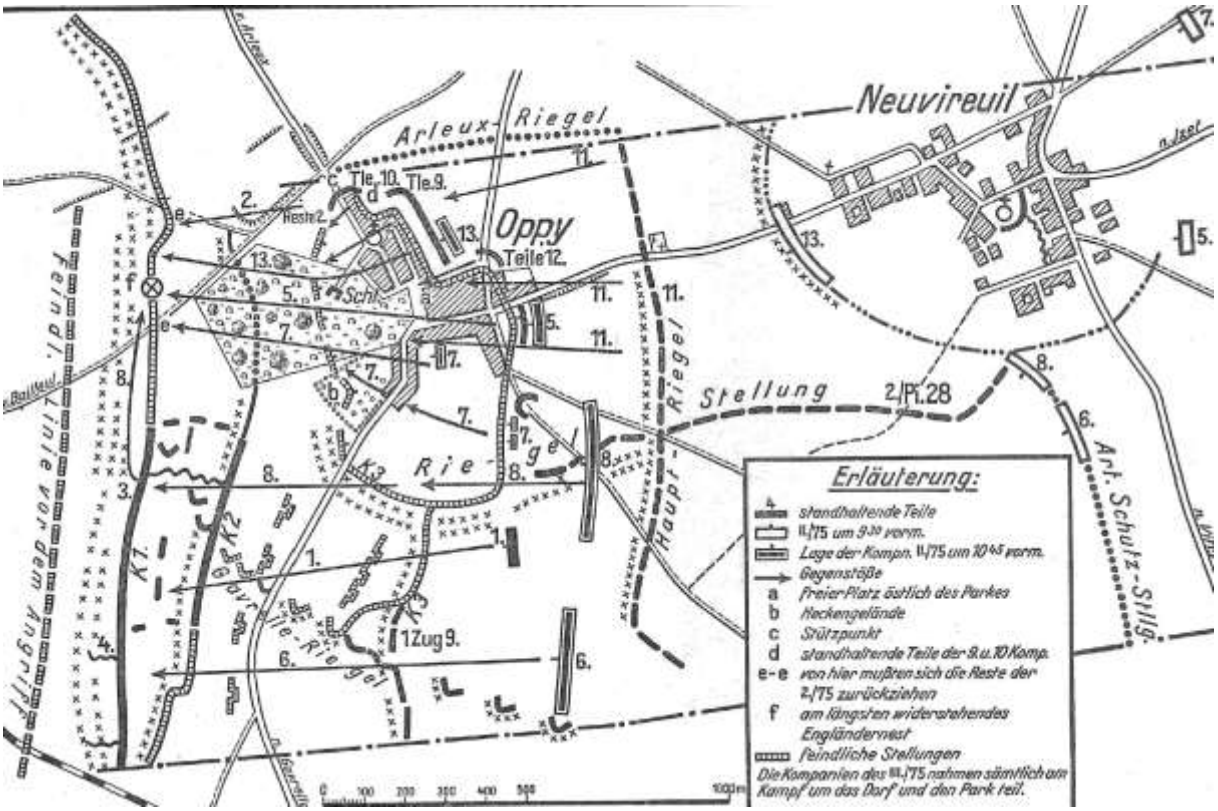

Regimentets venstre fløj var udsat, da den siden tabet af Gavrelle den 23. april, blev hårdt trængt af direkte artilleri observation fra flanken, og af minekaster- og MG-ild.

Den 27. april kl. 1430 startede planmæssig ødelæggelsesild med alle kalibre mod stillinger, Oppy og Neuvireuil og fortsatte til de sene aftentimer. Ilden blev ledet af talrige fly gennem hornsignaler og lysraketter, og jævnede hurtigt hindringer og de fleste grave. Den forreste stilling var nu et månelandskab. Allerede den 27. om aftenen blev der regnet med et umiddelbart forestående angreb.

Om natten 27./28. april lagde fjenden en vedvarende strøild over terræn og den forreste stilling. Vores eget artilleri lagde en godt liggende forstyrrelsesild over de forreste fjendtlige grave.

Tidligt den 28. var alle kompagnier i højeste alarmberedskab i forventning af et fjendtligt angreb. I. Bataillon (Hauptmann Krull, kommandostation i Oppy) lå som »kampbataljon« med 2., 3. og 4. Kompanie i forreste (K I) og anden (K 2)grav, med to delinger af 1. Kompanie i det såkaldte »Øvelsesværk« og med en deling i tredje (K 3) grav, hvori også en deling fra 9. Kompanie var placeret. III. Bataillon (Major Hergt, kommandostation i Neuvireuil) havde som »Beredskabsbataljon« 10. Kompanie i Oppy, 11. Kompanie i Riegel- og Haupt-stellung, 12., 13. og to delinger fra 9. Kompanie i artilleri beskyttelsesstillingen sydvest for Neuvireuil.

Efter nogle anstrengende dage, hvor den 20. og 21. april om aftenen sammen med dele af et stormkompagni havde gennemført en større patruljeoperation, var II. Bataillon (Hauptmann Caspari) tidligt den 23. april som nævnt trukket ud af den forreste linje og som Divisions reserve trukket tilbage til Izel. Få timer efter dens ankomst hertil blev bataljonen på ordre fra divisionen underlagt Füsilier-Regiment 90, og som modangrebsstyrke placeret i en stilling vest for Mauville Ferme. Under fjendtlig artilleriild blev den her indtil den 25. april. Den 26. og 27. april lå den i forventning af engelsk storangreb i konstant alarmberedskab i den under fjendtlig ild liggende landsby Izel. Regimentskommandostation var placeret i Quiéry la Motte.

Den 28. april startede kl. 0520 en voldsom trommeild over en bred front (fra Lens til Quéant). Kort efter rykkede tætte fjendtlige kolonner frem mod hele Regimentets afsnit og til højre og venstre herfor. Fjenden angreb frem for alt de steder i den tyske linje, hvor beskydningen i dagene forud i sær havde koncentreret sig.

Den rettidigt påkaldte og øjeblikkelig indsatte spærreild fra vores artilleri lå udmærket, virksomt støttet af Regimentets seks granatkastere, placeret i anden kampgrav. I samme øjeblik den fjendtlige ild flyttedes til anden grav, trådte også maskingeværerne i aktion. Men uanset de store tab fortsatte de fjendtlige enheder, hele tiden forstærket bagfra, deres fremrykning mod den tyske linje.

Senatsbeſuch in Villers en Cauchy, 3. April 1917
(Bürgermeiſter Dr. Buff verteilt Hanſeatenkreuze)

Die Arrasſchlacht

Bailleul Sire Berthoult, Kirche, 12. April 1917

Gegenstoß des II./75 bei Oppy am 28. April 1917

Oppy, 28. April 1917 (im Hintergrund der Schloßpark)

Vor dem Eingang zum B. T. K.-Unterstand in Neuvireuil

Am 28. April 1917 8 Uhr vorm. (Versprengte sammeln sich beim K. T. K. zum Gegenstoß, rechts: feuernder Granatwerfer)

Izel les Esquerchin
(21 cm-Mörser in Stellung, 25. April 1917)

In der Artillerie-Schutzstellung (28. 4. 1917)

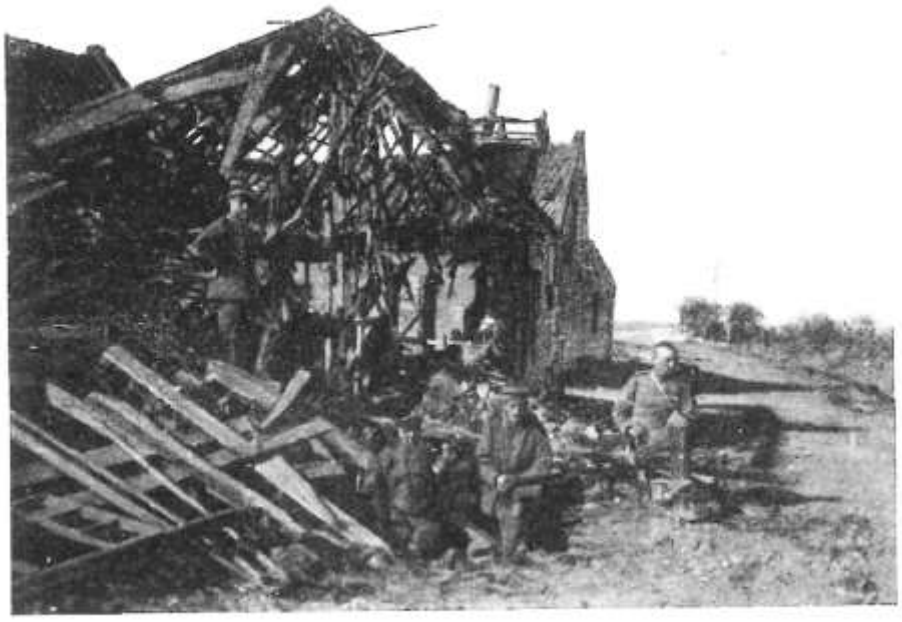

In Neuvireuil (Lt. Plumeyer)

Izel les Esquerchin

Nach der Arrasſchlacht (Escaudoeuvres, den 2 Mai 1917). Der Führer der Heeresgruppe, Kronprinz Rupprecht von Bayern (1), begrüßt die Arraskämpfer. (Der kommandierende General des IX. A.K., Exz. v. Oettinger (2) im Geſpräch mit Oberarzt Radek)

Erſter Einſatz des Regiments in der Siegfriedſtellung

Die Stellung bei Moeuvres (Mai 1917)

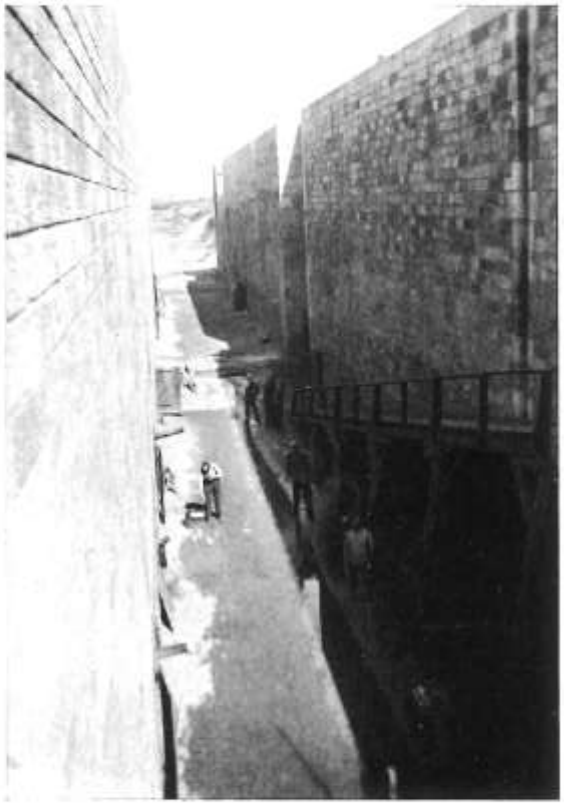

Die Kanalſchleuſe bei Moeuvres.
(In ihr waren Reſerven und Küchen untergebracht)

Moeuvres, am Dorfteich (rechts der zerſtörte Kirchturm)

Kirche in Moeuvres

Kirche in Moeuvres
(Mai 1917)

Oben rechts: Die 13./75 in Neuville St. Remy (Mai 1917)
Oben links: Schloß Bourlon
Unten links: Bourlon, Parkallee
Unten rechts: Bourlon, Marktplatz

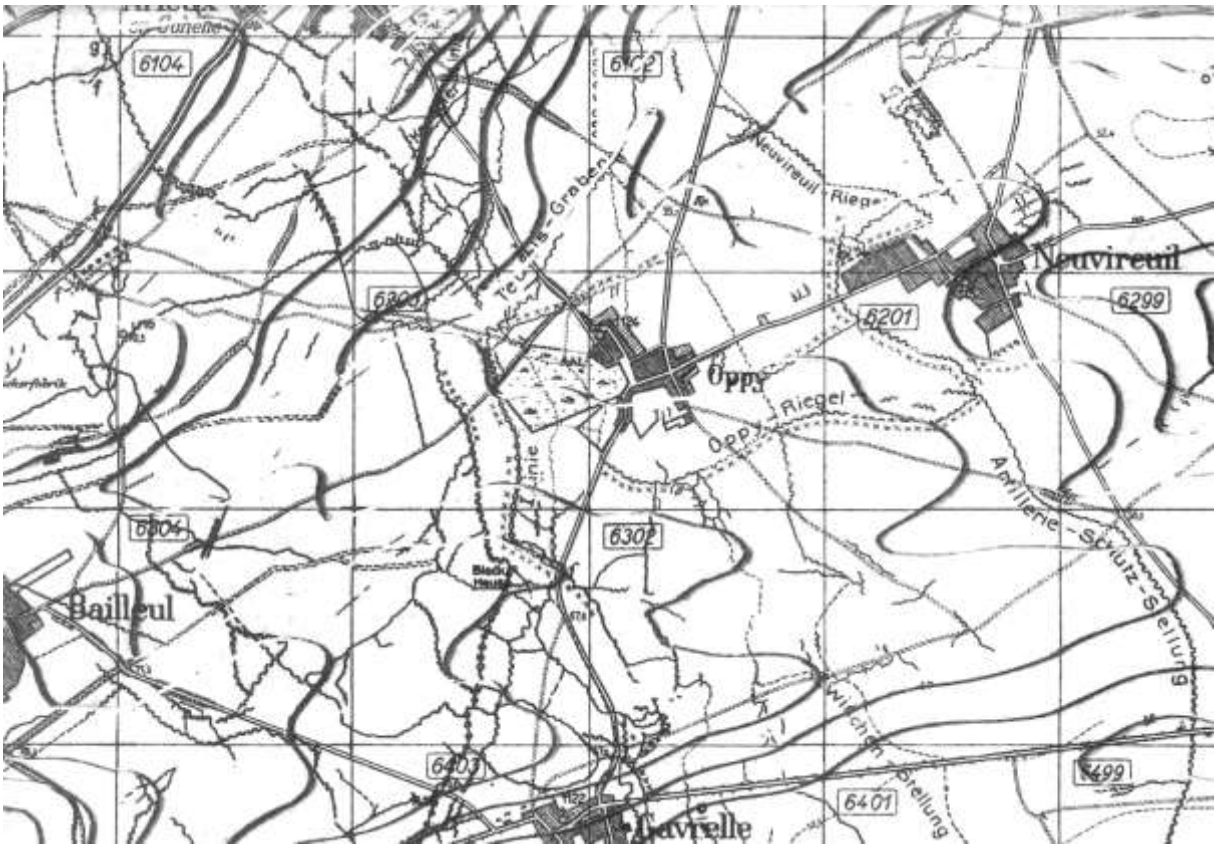

Oberleutnant Flach skriver:

> Vores eget artilleri havde hele natten arbejdet uafbrudt og havde gjort helvedes svært for modstanderen i beredskab forud for angrebet. Og nu startede dens spærreskydning med den nødvendige præcision og vildskab. Allerede under stormen havde fjenden store tab, men havde tilsyneladende ubegrænsede reserver. De fandt deres vej gennem røgen fra artilleriet, stadig i tæt forbindelse med hinanden. Mod en sådan masse, ville vores forreste linje, om den så var nok så stærkt befæstet, kun et svagt bolværk. De kraftige bølger ville kræve en langt brederes strandbred for at miste kraften.

Ved højre fløjkompagni (2./75) brød fjenden igennem midten og venstre del, og fortsatte med stærke elementer gennem parken i Oppy, selve landsbyen og syd herfor. 10. Kompanie, der var placeret her, måtte falde tilbage til landsbyens østlige side. De dele af 2. Kompanie, der lå nord for vejen Oppy – Bailleul, kunne derimod i første omgang holde fast mod den fjendtlige overmagt [1]).

Ved det venstre kompagni (4./75) lykkedes det kun fjenden at bryde igennem i et mindre afsnit. Det opståede hul blev øjeblikkeligt igen lukket, men da den gennembrudte fjende, omkring 150 mand stærk – satte sig fast i ryggen på 3. og 4. Kompanie, var enhver forbindelse bagud forhindret.

I venstre naboafsnit, ved Reserve-Infanterie-Regiment 64, var den forreste stilling faldet i hænderne på fjenden, der herfra under den fortsatte fremrykning, stærkt truede venstre fløjkompagni (4./75). Ved at fastholde den sydlige halvdel af 3. kampgrav og den nyetablerede Gavrelle-Riegel, forhindrede besætningen her (dele af 1. og 9./75) et fjendtlig gennembrud gennem R 3-graven. På eget initiativ havde kommandøren for beredskabsbataljonen, Major Hergt, desuden sendt to delinger fra 9. Kompanie frem i den nordlige del af Hauptriegel stillingen til disposition for *Kampftruppenkommandeur* (K.T.K.) Hauptmann Krull.

Omkring kl. 0550 satte stærke fjendtlige kræfter sig i bevægelse syd for Oppy. De blev under betydelige tab bragt til standsning af K.T.K. kommandostation med M.G.-, Granatkaster og infanteriild. Modstanderen søgte dækning i Riegel-stillngen vest for vejen Oppy – Fresnes og i den nordlige halvdel af 3. kampgrav.

[1]) Den fik først tilbage kl. 0830, da dens situation var blevet uholdbar.

Kl. 0600 havde fjendtligt infanteri besat hele landsbyen Oppy frem til vejen Oppy – Fresnes, og opretholdt en kraftig ild med Lewis geværer mod denne vej og terrænet øst herfor. I den forreste kampgrav fastholdt imidlertid som tidligere højre fløj af 2. og hele 3. og 4. Kompanie. I denne situation fik Regimentet af 1. Garde-Reserve-Division stillet II./75 til disposition til et modangreb i retning af Oppy.

Over disse begivenheder beretter Gefreiter Winter fra Regiment »Bremen« i en klar, overskuelig form:

> … Mod 2. Kompanie, højre fløjkompanie, rettede der sig hårde angreb, men delingen yderst til højre holdt stand. Her befandt sig kompagnifører, Leutnant Baer, og to maskingeværer. Også ved de to andre delinger ydede grupperne omkring delingsfører den længste modstand. Modstanderen gik i stå, veg udenom gruppen, rev stadig større huller og fortsatte så i en bred strøm ind i slotsparken bag graven.
>
> 3. Kompanie, der lå i midten, holdt stadig ud. Ja, det lykkedes endda at tilbageerobre 100 meter af 2. Kompanies linje, hvorved den fjendtlige gennembrudsåbning blev snævret ind til omkring 200 meter. Kompagniafsnittet var til sidst en linje på omkring 600 meter, forsvaret mod nord, vest og øst.
>
> Længst til venstre lå 4. Kompanie. Da der var et maskingevær i stilling bag og til højre for dem, samledes englænderne foran den midte. Her lykkedes det den store masse at trænge igennem i en bredde på en gruppe. Efter at omkring 150 englændere var nået gennem hullet, blev det lukket igen. Situationen blev kritisk for kompagniet, da det lykkedes modstanderen at trænge igennem ved venstre naboregiment. Nu trængte han også ind fra syd og fyldte de bagved liggende grave og terræn. Det kunne vel bringe den mest tapre på tanken om, at det hele var forgæves. Et øjeblik blev geværerne sænket, men dette øjeblik blev overvundet gennem nye handlinger. Det bedste resultat giver eksemplet. Andre fulgte. Hurtigt havde man tilpasset sig den nye situation. Kompagniet bestod nu kun af fire grupper. En gruppe afspærrede regimentsafsnittet mod venstre, en gruppe vendte sig mod front, hvor fjenden lå i granatkratere og en gruppe hold fjenden bagude under ild. den sidste gruppe lagde kompagnifører, Leutnant Brokate, i en bagud gående grav som sikring mod overrumpling. På den måde forsvarede 4./75 sig mod fjenden.
>
> Landsbyen og parken Oppy var betroet 10. Kompanie. Kompagniet lå fordelt i kældre og understande. Allerede kl. 4 havde kompagnifører ladet alle vække og gøre klar. I sløv forventning lå alle klar til det øjeblik, ordren kom: »Alle ud!«. Den engelske trommeild var dårligt startet – spærre- og forstyrrelsesilden faldt stadig over tage og dækninger – så dukkede Tommy allerede op. Hensynsløs løb han ind i egen ild. Derfor var der ikke længere mulighed for en samlet indsættelse af kompagniet. Det drejede sig øjeblikkeligt om nærkamp, gruppe mod gruppe, mand mod mand. Et forsøg fra kompagnifører, Leutnant Goering, på at trænge frem på den åbne plads midt i landsbyen og parkmuren med støtte fra granatkastere, mislykkedes med det samme. Hårdt såret blev han båret ned i en understand, hvor han, før timen falder for os, døde af sine sår.
>
> Kompagniet måtte falde tilbage til kanten af landsbyen. Men her holdt den fast! Og det fik en ikke ubetydelig indflydelse på dagens resultat.
>
> Terrænet syd for landsbyen var i mellemtiden blev fyldt med hundreder af englændere. Men i stedet for metodisk at opfølge hans succes, løb han som et førerløst kvægfolk frem og tilbage. Tre grupper stillede geværerne sammen på åben mark, andre forsvandt ned i gravene, hvor de begyndte at lave mad og spise. Andre igen stødte på en deling fra 9. Kompanie, de i R 3-graven skulle dække mod syd. Men i stedet for at nedkæmpe den, styrtede de sig over fanger, som blev frataget ure og ringe.
>
> I mellemtiden var dog alligevel hovedmassen fortsat i den planlagte retning og dukkede fra sydvest op i nærheden af den østlige udkant af Oppy.
>
> Klokken var 0550. Vejret var stadig usigtbar. Man kunne dårligt på hundrede meter skelne ven og fjende. Her blev fjenden pludseligt modtaget af geværild og maskingeværerne hamrede. Granater slog ned. Et øjeblik ydede englænderne modstand, så søgte de dækning i grave og kratere, eller faldt tilbage til Oppy. En sådan modstand havde de ikke forventet. Og alligevel havde det kun krævet en håndfast indgriben, og de ville have haft kommandøren af den forreste linje, K.T.K. Og der var ikke tale om mere: ordonnanser fra bataljonens kommandostation, udfoldet og placeret i vejgrøften, et maskingevær og to granatkastere, alt samlet i hænderne på fører for I. Bataillon, Hauptmann Krull …

Om første fase at kampen om Oppy skriver den føromtalte Oberleutnant Flach:

> … Alligevel kunne modstanderen kun skabe huller i vores linje på to punkter, nemlig umiddelbart syd for vejen mod Bailleul (ved 2. Kompanie) i en bredde på knap 200 meter, og i den sydlige tredjedel af stillingen (ved 4. Kompanie) i en bredde på 100 meter. Det sydlige hul gav omkring 150 englændere mulighed for at slippe igennem, før vores 4. Kompanie igen lukkede det, som man lukker døren til en sal, når der her er kommet tilstrækkeligt med gæster igennem. De gennembrudte nåede omkring 100 meter længere frem, hvor de stødte på enkelte maskingeværer, der sammen med dele af 1. og 9. Kompanie i godt valgte stillinger, bragte dem til standsning.
>
> Ganske vist lå 4. Kompanie nu mellem to linjer uden forbindelser bagud, men til højre havde den forbindelse til 3. Kompanie, der urokkeligt med maskingeværer, granatkastere og infanteriild holdt den uophørligt

fremtrængende fjende fra livet, og ikke kun forhindrede alle forsøg på gennembrud til højre, men endda delvist igen lukkede det nordlige indbrudssted på dens højre flanke.

Den yderste del af højre fløjkompagni – de var 2. – havde særlig store problemer nord for vejen til Bailleul, og kæmpede med kompagniføreren i spidsen en fortvivlet kamp. Fra fronten fortsatte de fjendtlige angreb uformindsket, til venstre var der slået hul, i ryggen rasede kampe i Oppy landsby og park, og fra det tilstødende afsnit truede en omringelse fra højre, da fjenden ligeledes her var brudt igennem.

Også Regimentets venstre fløj var åben, da stærke fjendtlige kræfter fra Gavrelle i sydvestlig retning havde vundet terræn. Hvad der nåede frem hertil blev standset af de samme maskingeværer, der også havde stoppet de fremstødende englændere var det sydlige indbrudssted.

I mellemtiden var de engelske masser, der var trængt igennem langs Bailleul vejen, nået ind i Oppy parkens virvar af pigtråd og ødelagte træer og i landsbyen ruiner, hvor de stødte på vores hele tiden mobile maskingeværer og granatkastere, der var de mest ubehagelige modstandere i den tætte røg, de forhindrede enhver sigtbarhed over 100 meter. Et fjernvåben blev et nærkampvåben. Kampen rasede mand mod mand, som kostede englænderne uhyre tab, da han kun i antal og tilsyneladende uudtømmelige reserver var vore med bravur og med omtanke kæmpende Bremer, overlegen. Det var alene grundet denne overmagt, at hans angreb – over en mur af engelske lig – kunne nå frem til vejen Fresnoy – Oppy – Fresnes.

Ti minutter før kl. 6 forsøgte han under opbygning af forstærkede kræfter også at gennembryde denne linje, men blev i østkanten af landsbyen af Kamptruppenkommandeur, Hauptmann Krull personlig, hans stab samt dele af 2., 9. og 10. Kompanie, blodigt afvist under dygtig udnyttelse af de forhåndenværende kampmidler.

Klokken 6 var situationen således, at englænderne hold park og landsby frem til den nævnte vej og området syd herfor besat, mens vore kompagnier i en bred bue omsluttede dem, uden dog at være stærk nok til at kunne presse de besatte områder sammen og rense dem. Den vestligste del af vores bue var desuden truet fra front, ryg og begge sider, så den kun kunne hjælpes gennem et modangreb.

At et sådant måtte komme, var for vore uforsagte besætninger udenfor enhver tvivl. Den hanseatiske trods fandt i denne vanskelige situation den stærkeste støtte i tilliden til deres førere. Fast og ubevægelig holdt vore knægtes stålring fjenden i skak, der efter de blodige erfaringer, de havde gjort, udnyttede hvad dækning de kunne finde, og åbnede ild til forsvar. Selvom han stadig havde en mulig forbindelse til sit bagland gennem det nordlige gennembrudssted, frygtede han at være holdt fast i en fælde på samme måde som vore omsluttede kompagnier.

Bremerne hverken veg eller vaklede. De havde et eksempel på dødsforagtelig opofring i deres bataljonskommandør, der med sin stab kæmpede i deres rækker, mens bataljonslægen, Dr. Radek [1]), uberørt af begivenheder fortsatte med at sørge for sine sårede i kælderen til et hus hvor et fjendtligt maskingevær i overetagen udsendte sin fordærv…

Den videre kamp om Oppy skete i store træk som følger: II./75, som nævnt var stillet til disposition for regimentet af 1. Garde-Reserve-Division, fik kl. 0650 fra Regimentets kommandostation i Quiery la Motte befaling til at sende to kompagnier (6. og 8.) fra Izel til besættelse af artilleri beskyttelsesstillingen vest for Neuvireuil. En yderligere befaling fra Regimentet kl. 0715 beordrede to kompagnier (5. og 7.) frem til området øst for Neuvireuil til disposition for *Bereitschaftstruppenkommandeur* (B.T.K.). Kort efter blev fra Divisionen 2. Garde-Reserve-Regiment sendt i march mod Izel, hvor dens II. og III. Bataillon tog opstilling bag artilleri beskyttelsesstillingen.

Denne ændring i dybdeorganisationen muliggjorde for Regimentskommandøren for Infanterie-Regiment »Bremen«, Major Hagedorn, at give Hauptmann Caspari ordre til at generobre Oppy stillingen. Befalingen, modtaget mundtligt kl. 0745 over telefon, lød:

»Med hele II. Bataillon inklusiv de i artilleri-beskyttelsesstillingen liggende elementer (6., 8. og 13. Kompanie) efter disse afløsning gennem dele af 2. Garde-Reserve-Regiment, modangreb til generobring af forreste stilling!«.

Omkring samtidig (kl. 0750) ankom de dele af 9. og 12. Kompanie, som B.T.K., Major Hergt, havde sendt frem, til K.T.K., Hauptmann Krull. Leutnant Plumeyer (Gravenoffizier I./75) rykkede med to grupper fra 12. Kompanie frem mod landsbyen, og slog sig i nærkamp med en overlegen styrke, sig frem indtil 50 meter fra den åbne plads øst for parken. En deling fra 12. Kompanie havde fået til opgave at rense den halvdel af landsbyen, der lå syd for vejen indtil hække område sydøst for parken, men kom hurtigt øst for landsbyen under kraftig flankeild, og kom derfor kun langsomt fremad.

[1]) Dr. Radek var en af de mest afholdte personligheder ved Regimentet, og gav sig altid fuldt ud, uden at tænke på egen sundhed. Som borger i Oberschlesien rejste han i marts 1921 som alvorlig syg til sin hjemstavn for at afgive sin stemme, selvom læger forudsagde, at det ville koste ham livet. Dagen efter afstemningen døde han.

Omkring kl. 0830 måtte den isolerede, stærkt nedslidte højre fløj af 2. Kompanie, der indtil da havde holdt ud i førte kampgrav nord for vejen Oppy – Bailleul, falde tilbage mod den nordvestlige del af Oppy, hvor den ankom kl. 0945.

Et kvarter tidligere (Kl. 0930) var der fra omegnen Neuvireuil af kommandøren for II. Bataillon, Hauptmann Caspari udsendt ordre til 5., 6., 7., 8. og 13. Kompanie om at generobre landsby og park, og de tabte dele af den forreste stilling. 2. M.G.K. fulgte i anden linje. Mandskabet fra Granatwerfer-zug II blev indsat som ordonnanser og opklaringspatruljer, og ydede derfor trods alle vanskeligheder en stor indsats i formidlingen af ordre og til at holde samling på bataljonen.

De enkelte dele af II. Bataillon havde mellem Kl. 0700 og 0930 uden større tab overvundet terrænet mellem Izel og Neuvireuil, der lå under kraftig fjendtlige spærreskydning terræn, og det kom efterhånden, som vi snart skal vi, til en planmæssig, samlet indsættelse under fast kontrol af bataljonskommandøren, som, trods den store spredning af kompagnierne, hele tiden sikredes af rettidige, kontinuerlige, supplerende ordre fra kommandøren under hensyntagen til den øjeblikkeligt herskende situation. Til dette resultat bedrog også, at Hauptmann Caspari indsatte kompagnierne mod afsnit af kampstillingen, som de tidligere havde besat, og derfor havde et præcist lokalkendskab

I mellemtiden var dele af III. Bataillon trængt frem til den østlige og nordlige kant af parken, men kunne her ikke komme videre på grund af den kraftige modstand. Englænderne havde allerede gravet sig ned bag parkmuren og sat talrige lette maskingeværer i stilling, men led betydelige tab til granatkaster- og infanteriild.

Så lykkedes det dele af III. Bataillon, sammen med rettidigt ankomne dele af II. Bataillon (5., 7. og 13./75) og effektivt støttet af dele af 9. og 10. Kompanie under samlet kommando af Oberleutnant Kaegler fra den vestlige del af Oppy at bryde ind i parken og rense denne skridt for skridt.

På den anden side slotsparken trængte 5., 7. og 13. Kompanie sammen med resterne af 2. Kompanie, der havde måtte trække sig tilbage fra den forreste linje, frem mod den tæt besatte forreste kampgrav. De brød ind på enkelte steder, og rullede området op mod højre og venstre.

På samme tidspunkt stormede 6. og 8./75 stærke engelske stillinger, der havde etableret sig i det midterste og venstre kompagniafsnit i 2. kampgrav, nåede herfra frem til første kampgrav og befriede de fra alle sider omringede dele af 3. og 4. Kompanie, der urokkeligt havde fastholdt deres stillinger. Kl. 1130 var hele den forreste stilling på vore hænder med undtagelse af en lille engelsk stilling vest for parken. Kl. 1215 kunne Oberleutnant Kaegler melde: »Hele regimentsafsnittet igen på vore hænder«.

Om enkelthederne i denne anden fase af kampen om Oppy giver følgende skildring fra Gefreiter Winter et udtryksfuldt billede:

> … det var mellem kl. 8 og 9. Er tiden gået i stå? Er englænderne endnu ikke længere? Gradvist var 9., 11. og 12. Kompanie fra Beredskabsbataljonen (Major Hergt) stillet til disposition for K.T.K. Men hvad er det mod så mange? De enkelte delinger havde forsøgt at vinde terræn i landsbyen og i området syd herfor. De trænger frem mod denne eller hine vej, denne eller hine hæk. Men så må de falde tilbage. Englænderne har allerede sat sig fast og overmagten er for stor. Hans utallige maskingeværer spiller i kredsen. Men endnu har han ikke nået kanten af landsbyen! Der holder vi fast! Overalt i området ligger vore folk, i hold, i grupper, i delinger. Det er folkene fra det forsprængte 10. Kompanie. Nu er de samlepunkt for modstanden, vejvisere i et kommende angreb. I den nordlige kant af landsbyen, de hvor landsbyen og parken skiller, er der opstået et nye offensivt center ved at opstå. Leutnant Bleckwedel fra 9./75, der her havde fastholdt et etableret støttepunkt, har efterhånden tiltrukket sig dele af forskellige kompagnier. Blandt disse var også resterne af 2. Kompanie, der indtil omkring kl. 0830 havde fastholdt den forreste grav. Deres fører, Leutnant Baer, var faldet. Deres situation var blevet håbløs. Begge maskingeværer – de havde skudt 8.000 patroner – var løbet tør for ammunition og herefter sprængt. Så gik det tilbage gennem en forfærdelig ild til nordkanten af Oppy, hvor de fik kontakt til de andre. Nu var de igen del af fællesskabet, åndeløse, men ikke trætte som folk til det yderste udmattede, men hård som gennemglødet stål.
>
> På den sluttede mand efter mand sig til den omringede kreds. Med to grupper fra 12. Kompanie var Leutnant Plumeyer, Grabenoffizier I./75, stødt frem til østkanten. Yderligere to grupper til underlagt ham af K.T.K. Det lykkes ham at arbejde sig frem til 50 meter fra den åbne plads foran parkmuren. Klokken var 0830.
>
> I terrænet syd for landsbyen havde 1. Kompanie, der med deling lå i K 3-Graven, måtte falde tilbage øst for øvelsesværket. Herfra lykkedes det den at støde frem mod nordvest og presse fjenden tilbage.
>
> Mod syd spærrede en deling fra 9. Kompanie. Den besatte den sydligste del af K 3-graven.
>
> Uden denne krans af soldater, der lå omkring i hele sektoren – besjælet med viljen til at holde, hvad holdes kunne, til at erobre, hvad erobres kunne, besjælet af et helt folks viljestyrke - vil dagens gode resultater ikke kunne forstås. Her blev forudsætningen skabt for den endelige afgørelse. I denne timelange udholden lå kimen til sejr.

Og foran i første grav holdt 3. og 4. Kompanie fortsat ud.

Omkring kl. 9 stormede Leutnant Blome, adjudant I./75, med seks mand fra 9./75 og sin oppasser frem gennem terrænet umiddelbart syd for Oppy. En granatkaster støttede ham. Omkring kl. 0950 nåede han frem til den store hæk. Forstærkninger nåede ham. Modstanderen faldt tilbage til vejen mellem Oppy og Gavrelle. Frugten – Oppy – blev langsomt skrællet. Den sydlige del af landsbyen lå åben for et gunstigt modangreb.

Fremme i kampterrænet tumlede folkene. Skuddene fløj. Viljestyrke mod viljestyrke. Kroppe løb mod kroppe. Kroppe sank sammen, Kroppe stormede videre i triumf. Øjne spejdede, det hvide lyste frygteligt i modstanderens øje. Granater kom susende, slog ned, sprængtes, jorden splittede, luften drønede.

Men også i de bageste områder var der bevægelse, var der liv og lidenskab. Her steg forventningerne, her blev der lagt planer, her blev beslutningerne truffet. Og med befalingerne dukkede de op: ordonnanser fløj her og der, lyssignaler blinkede, telefonkablerne bar lydløst de menneskelige stemmer afsted.

I og omkring Izel, der lå under kraftig artilleribeskydning, havde II. Bataillon (Hauptmann Caspari) som Divisionsreserve fra tidlig morgen ligget klar til indgreb

Med forbehold stillet til disposition for Regimentet, rykkede først 6. og 8. Kompanie, så også 5. og 7. Kompanie, bataljonsstab med 2 M.G.K. og Granatwerfer-Zug II frem mod Neuvireuil under kraftig artilleribeskydning. Mellem kl. 0900 og 0930 besatte de på ordre landsbyforsvar og Artilleri beskyttelsesstilling vest og syd vest for Neuvireuil. Her fandt de allerede 13. Kompanie placeret.

Omkring kl. 10 rykkede fra Neuvireuil 13., 7. og 5. Kompanie under Oberleutnant Kaegler frem mod Oppy og syd herfor, med 6. og 8. Kompanie i anden linje fulgt af 2. M.G.K. til modangreb mod hele Regimentets afsnit. I spring gennem en kraftig spærreild og heftigt beskudt fra lavtflyvende engelske fly, nåede højre kampgruppe Kaegler (13., 7. og 5. Kompanie) Oppy, mens venstre kampgruppe (6. og 8. Kompanie) nåede markvejen Oppy – Fresnes.

Omkring samtidig lykkedes i midten af den egentlige Oppy-stilling det afgørende fremskridt. Som nævnt havde Leutnant Plumeyer siden kl. 0830 med en lille gruppe ligget på en linje 50 meter øst for den åbne plads, 100 meter øst for parkmuren. En gruppe arbejde sig fem til kanten af pladsen til et hvidt hus, mens en anden tog vejen gennem en gang under vejen, gennem det røde hus, til vejgraflen nord for pladsen. Granatkasterne var trådt i funktion. Skud efter skud faldt bag parkmuren. Nu blev modstanderen urolig, enkelte folk faldt tilbage. Det var omkring kl. 1050. Samtidig brød troppen, nu allerede forstærket med grupper fra andre kompagnier, frem til angreb, erobrede stilling, tog 45 fanger og generobrede et tysk maskingevær. Kl. 11 var en linje bibliotek, bakke i slotspark, slottet, besat.

I mellemtiden var II. Bataillons modangreb blevet virksom. I nord havde 13. Kompanie sluttet sig til Kampgruppe Bleckwedel. Den nye blanding fik mod og overmod til at boble op. Med råbet: »Der er jo allerede Tommy!«, brød styrken ind i skoven (parken). Et kort, kraftigt skyderi. Leutnant Bleckwedel falder. Den modsatte side af parken bliver nået. På samme tid går fra øst og syd dele af I. og III. Bataillon frem sammen med II. Bataillons modangreb. Her viger fjenden, der er der en forbitret kamp træ for træ. Men den ene afgørelse efter den anden falder i rask tempo. Modstanderen er gjort mør af den gamle, resultatløse kamp om landsbyen, af maskingevær, gevær og granatkaster ild. Kl. 1110 er parken renset. Fjenden sætter sig igen fast i graven i det gamle 2. Kompanie afsnit. Kl. 1125 er hele delingen fra 13. Kompanie fremme i graven. Kl. 1130 er den nordlig del af graven, med undtagelse af en større engelsk stilling, på vore hænder.

I det uoversigtlige terræn syd for landsbyen var tingene udviklet sig endnu hurtigere. Her var 8. og 6. Kompanie rykket frem. Fra det østlige øvelsesværk havde de sluttet sig til 1. Kompanie. Modstand omkring øvelsesværket blev hurtigt brudt. Så viste der sig et uventet skuespil foran den fremrykkende linje. Man havde forberedt sig på en hård kamp. Maskingeværer bragte tab. Granater slog ned. På stede var det muligt at kravle fra krater til krater. Og så! Man var nået frem 500 meter fra vejen Oppy – Gavrelle. Så opdagede man dem, mod den brændende middagssol, i linjer, i grupper, i flokke – englænderne. Men – var det rigtigt? – på vej tilbage! I masser på 200 til 300 mand gik englænderne tilbage! Synet – geværet op – et herligt mål! Videre! Vest for vejen løb en forbindelsesgrav på en meters dybde mod fronten. I denne sprang de tre delingsfører fra 6. Kompanie, Vizefeldwebel Wenzel, Vizefeldwebel Kreyborg og Leutnant Evers (Kompagnifører, Leutnant Koch, var faldet i nærheden af det østlige øvelsesværk). Løbegraven sluttede nogle hundrede meter før den forreste grav. Under høje Hurra gik de frem over åbent terræn. Og på den måde pressede man englænderne tilbage mod den forreste grav.

I den forreste grav sad imidlertid stadig 3. og 4. Kompanie! 5½ time havde de holdt ud. Havde de vidst, hvordan det så ud til højre og venstre og bag dem, eller havde de af skuffelse fundet kraften til, i den mest usandsynlige situation af alle, at holde ud? De havde kendt situationen! Men den samme gådefulde kraft, der også virkede i deres folk, og som havde givet dem, de mest usandsynlige sejre, havde været levende i dem. De var fortsat i stillingen, og nu blev englænderne drevet ned mod dem. Hvad, der kom levende derfra, måtte overgive sig. Det var over 100 mand.

Befrierne blev modtaget med høje hurra, og med hurra sprang de nu ned i graven for at rulle den op mod venstre og højre, i forbindelsesgravene og i K 2-graven. Alle kompagniafsnit blev renset, da også den midterste og den nordligste del var besat. Mod venstre angreb Leutnant Evers, Fähnrich Grosse, Unteroffizier Siegert og Musketier Schlotz. Modstanderen forsvarede sig med tyske og engelske håndgranater. Men tyskerne kastede bedre. Travers efter travers blev erobret. Snart var fjenden trængt tilbage til feltjernbanen, hvor et

> engelsk maskingevær, der var placeret højt på den anden side banen, standsede angrebet. Man var på dette tidspunkt nået langt ind i naboregimentets afsnit. Unteroffizier Meyer, Gefreiter Fendt og Musketier Helmers fra 6./75 rensede K 2-Graven. Alene disse tre mand bragte 17 fanger med tilbage. Et maskingevær, sammensat af to tilbageerobrede, beskadigede våben, blev placeret på venstre fløj.
>
> Længere mod nord havde englænderne fortsat fastholdt et stykke grav. Rensningen af denne blev overtaget af Leutnant Müller (Johannes) fra 8. Kompanie. Også her beviste de tyske håndgranater deres overlegenhed. Angrebet bød på hæslige billeder. Bag hver travers et nyt billede af døde eller frygteligt tilredte englændere. Kl. 1145 var også »englænderreden« og dermed hele den forreste stilling på vore hænder. De sidste flygtende englændere, omkring 60 mand, løb ind i ilden fra et maskingevær fra 2. M.G.K., der netop i dette øjeblik havde nået kanten af parken.
>
> På højre fløj rullede Leutnant Menne fra 5. Kompanie graven op til grænsen med naboregimentet. Kort efter faldt han efter et skud i brystet. »Den ekstrem tunge opgave« var lykkedes. Med sine egne kræfter havde Regiment »Bremen«, uden fremmede reserver at trække på, totalt generobret sin stilling…

I skildringen af anden fase af kampen ved Oppy skal den flere gange nævnte beretning fra Oberleutnant Flach ikke mangle. Om de sidste begivenheder under kampen hedder det:

> I ryk erobrede man firkant efter firkant med huse, gårde og haver. I spring gik det over den solbeskinnede vej Arleux – Oppy – Gavrelle. Fra to sider blev parken omringet efter at vore granatkastere og infanterigeværer havde ødelagt den magiske line af usynlig død. De angribende kompagnier fra II. og III. Bataillon brød fra højre og venstre over hegn og mure, og rensede i blodig nærkamp hele parken fra krater til krater. Hurtig var vore mistede maskingeværer og minekastere igen på vore hænder. Samtidig erobrede 6. og 8. Kompanie syd for parken og landsbyen stærke engelske stillinger og trængte sejrsbevist frem til den gamle forreste linje.
>
> Største jubel bredte sig over den ødelagte slagmark, da kammerater her fra 3. og 4. Kompanie så sig befriet fra deres pressede situation. I seks timer havde de været afskåret fra Regimentet. I seks timer havde de fastholdt den forreste linje til alle sider, frygtet, ventet, håbet og i det blodige spil sat deres liv ind for friheden. Og nu …
>
> Gensynet mellem to venner, som under en verdensrejse var blevet skilt fra hinanden, kunne ikke have været mere hjertelig, end velkomsten mellem de fortabte og deres redningsfolk. I mange timer havde de været adskilt fra hinanden af en kort bro, men ganske vist en bro, hvor døden af og til vandrede.
>
> Og hvordan fejrede så befriede og befriere gensynet? Dermed, at de, dårligt forenet, i broderlig forståelse brugte de omhyggeligt sparede patroner til at sende efter dem, der havde været årsagen til adskillelsen. Englænderne fik virkeligt denne dag at mærke, hvordan deres forretnings venner kæmpede.
>
> De til døde udmattede resterende fra 2. Kompanie stod ikke tilbage for deres kammerater i 3. og 4. Kompanie. De kunne ikke tilgive Tommy, at han havde taget deres stilling på højre fløj fra dem. De måtte være med, når den tilbageerobredes. Uden at tøve sluttede de sig til de nyankomne 5., 7. og 13. Kompanie og brød ind i deres tæt besatte, gamle forreste linje på højre fløj. Efter en lidenskabelig kamp på håndgranater til højre og venstre, og graven var igen vores.
>
> Kl. 1230 var af den oprindelige forreste tyske linje kun en lille rest nord for vejen til Bailleul fortsat på engelske hænder, og denne samledes 8. Kompanie imod. Kl. 1215 kunne Oberleutnant Kaegler melde: »Hele Regimentsafsnit igen på vore hænder«.

Efter generobringen af Oppy blev den fjendtlige artilleri hurtigt lagt tilbage mod hele landsbyen og vores forreste stilling, mens vores kompagnier straks påbegyndte at rense de generobrede stillinger, uddybe dem og bringe dem i forsvarsdygtig stand. I månelandskabet foran og bag første linje blev et antal sårede englændere taget til fange.

Hen under aften blev enhederne reorganiserede. I. og II. Bataillon besatte R I og R 2-graven, 10. og 12. Kompanie Oppy, 9. og 11. Kompanie Hauptriegel-stillingen.

Kl. 2130 blev vores forreste stilling igen rystet af en frygtelig ild fra det fjendtlige artilleri, der efterhånden gik over i trommeild. Også det bagved liggende terræn og Neuvireuil lå under kraftig beskydning. Det formodede fjendtlige angreb udeblev imidlertid…

Regimentets tab den 28. april havde været store, specielt blandt officererne.

Faldet var: Kompagnifører Leutnant Baer, Menne, Koch, Bleckwedel, Goering, 62 underofficerer og mænd.

Såret var: Kompagnifører Leutnant Fuhrmann, Pavenstedt, Behr og Gäth. Kompagniofficerer Leutnant Zengerling, Buse, Feldwebelleutnant Behrendt, samt 190 underofficerer og mænd.

Savnet var: 114 underofficerer og mænd.

Men også fjenden havde haft store tab, der specielt i døde og sårede ikke stod i forhold til vores.

Af ikke-sårede fanger blev der af Infanterie-Regiment »Bremen« indbragt 7 officerer og 228 mand fra South Strasfordshire Regiment (6. Engl. brigade). Herudover blev et større antal fanger, dels som sårede, dels umiddelbart bragt til samlepunkt for fanger. Blandt byttet var desuden 7 erobrede maskingeværer.

Om natten 28./29. april blev regimentet afløst af 2. Garde-Reserve-Regiment med undtagelse af maskingeværkompagniet, der var sammensat af alle tre oprindelige kompagnier og underlagt Leutnant Fichter. Denne måtte holde ud endnu en dag. Den 29. april kl. 0530 overtog kommandøren for 2. Garde-Reserve-Regiment ansvaret for afsnittet.

Efter afløsning samledes bataljonerne, uden M.G.K., i første omgang i Quiéry la Motte nord for Esquerchin, hvor Regimentskommandøren, Major Hagedorn i varme vendinger udtalte sin tak for Regimentets tapre indsats ved Oppy. Så marcherede Regimentet til Douai for her omkring kl. 17 at blive indladet til transport til Cambrai. Sidst på aftenen ankom den til dens nye bestemmelsessted.

Det store forårsslag ved Arras havde givet englænderne store resultater. Over en bredde på 28 kilometer var vores front på steder trængt op til 8 kilometer tilbage; den vigtige Vimy-højderyg og højre fløj af den tyske Siegfried-stilling var på fjendens hænder. Men dens egentlige mål – gennembrud mod Douai og Cambrai – havde fjenden ikke nået. Det var mislykkedes på det heldmodige forsvar fra de tyske tropper, ikke mindst fra IX. Armeekorps og dens tapre Hanseater.

Oberleutnant Flach slutter sin skildring af Regimentets kampe ved Oppy, med disse ord, som også skal være slutningen på vores skildring:

> Mange af dem, der den 13. april var marcheret med Regimentet i stillingen, vendte ikke med tilbage. Mindet om dem vil for evigt stråle i baggrunden af et herligt skøn forårs og sejrsdag. Jeres heltemodige offerdød kom hundredfold igen. Det vil fylde eftertiden med gru, når de engang får at vide, hvilken overflod af liv, det engelske galskab i kampene foran Arras, forgæves havde ofret.
>
> Regimentets succes udsprang af en ubetinget opfyldelse af alle krav, der under forsvarskampene i vest blev stillet de tyske tropper. Udbygningen af forsvarsanlæg blev foranlediget af handlekraftig føring, og gennemført med stor iver af kompagnier, og med stor dygtighed udnyttet under kamp. Bataljonerne havde gentagende gange klaret sig lige godt under hårdnakket forsvar og modangreb overfor en langt overlegen fjende. Sammenbidt var de blevet på deres poster eller uopholdelig adlydt deres fremstormende officerer. Om i stift forsvar eller medrivende storm havde mandskabet været betingelsesløs hengiv i en indtil døden trofasthed.
>
> En urokkelig sejrsvilje og en fuldstændig og ubetinget tillid til hinanden, var den sjælelige kraft som gjorde, at Regimentet den 28. april kunne udrører det krigshistoriske mønster præstation.
>
> I parken ved Oppy ligger foråret dræbt. Men den vil ikke vedblive med at være død. Mellem de øde kratere blomstrer her og der en anemone, pinselilje og viol. De giver os håbet om en ny sommertid og ny lykke for vores folk, som er vore herlige sønner fortjent.

11. Kapitel

I Cambrai-stilling

30. april til 6. juni 1917

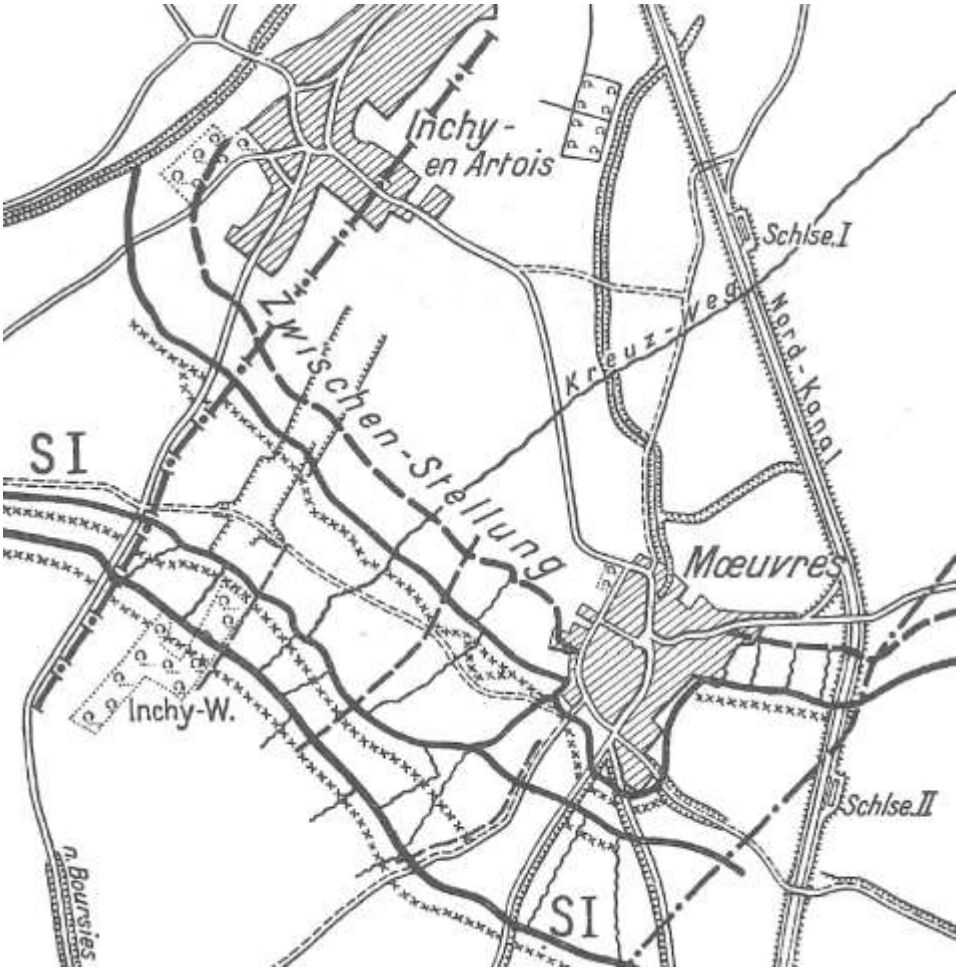

Efter de hårde kampe ved Arras var et længere hvil eller i mindste et ophold på en rolig front uundgåelig for de hårdt medtagne enheder under 17. Infanterie-Division. I Cambrai blev 17. Division underlagt Gruppe Cambrai (Generalkommando IX. Armeekorps), for her at overtage et frontafsnit. Efter ødelæggelsen af de foran liggende områder, var vore tropper i marts 1917 faldt tilbage til Siegfried-Stillingen, der fra Arras gik vest forbi Cambrai, videre over St. Quentin og la Fère til Chemin des Dames.

Den bestod af to mere eller mindre parallelle grave. Forreste grav var godt udbygget med dybe understande og brede pigtrådshindringer. Den anden, der ligeledes var beskyttet af gode hindringer, var delvist endnu i slutningen af april under bygning. Omkring 1½ kilometer længere tilbage lå en anden stilling, kaldt mellemstilling eller artilleri sikringsstilling. Denne var kun påbegyndt. Ligeledes manglede støttepunkter mellem denne og den første stilling.

Langs denne »stille front ved Cambrai« blev indsat divisioner der, som 17. Infanterie-Division, havde hårde, tabsgivende kampe bag sig. De skulle her komme sig til nye opgaver og uddanne det nytilgåede personel. Imid-

lertid krævede istandsættelsen og udbygningen af de for det meste brede divisionsafsnit en så betydelig arbejdsindsats, at der til egentlig rekreation og grundig uddannelse kun blev ringe tid.

Efter de tabsgivende kampe ved Arras havde 17. Infanterie-Division forventet en længere hvileperiode, og havde derfor den 30. april udsendt en befaling med nærmere direktiver for en 14 dages uddannelsesperiode. Imidlertid kom allerede den 2. maj fra gruppe Cambrai ordre til, at divisionen mellem den 3. og 5. maj skulle afløse 38. Infanterie-Division i afsnittet på begge sider af Moeuvres.

Efter opfyldning af enheder med nyankommet personel blev der 2. maj afholdt en vellykket parade for føreren for Heeresgruppe Kronprinz Rupprecht af Bayern, hvorunder han udtalte sin særlige anerkendelse for det under Arras-slaget præsterede af de tapre tropper fra 17. Infanterie-Division, herunder også Regiment »Bremen«. Frem til den 5. maj fulgte så afløsningen i »den stille front«.

Højre fløj af divisionen lå lige syd for vejen Boursies – Inchy, venstre fløj i skæringspunktet mellem Sommekanalen - La Sensée, hvor der var tilslutning til 17. Reserve-Division. Regimenternes rækkefølge: IR 75, FR 90, GR 89. Med overtagelse af afsnittet overgik divisionen midlertidigt igen under kommando af vores gamle Generalkommando IX. Armeekorps, der som fast enhed siden 23. marts havde haft sin stab i Escaudoeuvres ved Cambrai. Om natten til 4./5. maj begyndte afløsningen af Infanterie-Regiment 96 i Underafsnit N. III. Bataillon blev indsat til højre og II. Bataillon til venstre, mens I. Bataillon som hvilebataljon blev placeret i Neuville-St.Remy.

Regimentets afsnit strakte sig over omkring 1800 meter i luftlinje fra landsbyen Inchy eksklusiv til landsbyen Moeuvres, der lå bag venstre fløj og inddelt i tre støttepunkter. Til højre var tilslutning til R.I.R: 213 og til venstre til F.R. 90. Af hver bataljon var to kompagnier indsat i forreste stilling (S I), et kompagni sammen med bataljonsstab i mellemstilling og det fjerde kompagni ved kanalslusen og støttepunktet vest herfor, henholdsvis i Moeuvres. Regimentets kommandostation var placeret i »Steinbruchwäldschen«.

Stillingens udbygning, hvorfra der var fremskudt feltvagter og underofficersposter, var langt fra ønskværdig. Der blev øjeblikkeligt igangsat forbedringer. Frem for alt manglede solide traverser. Gravene, specielt i anden linje og i mellemstillingen manglede generelt færdiggørelse.

I afsnittet var der indsat 18 maskingeværer, 4 letter og 2 middeltunge minekastere.

Fjenden lå i første omgang på lang afstand med hovedlinje Boursies – Demicourt. Herfra arbejdede han sig langsomt frem bag fremskudte sikringsled. Modstanderen skansede ivrigt. Kun en sjælden gang sendte han patruljer frem. Det fjendtlige artilleri lagde, særlig om eftermiddagen, stillinger og bagland under foruroligelsesild med fra let til tung artilleri. Hyppigst blev batteristillinger, området mellem Inchy og Moeuvres og disse selv lagt under ild. Aktiviteten i luften var under gunstige vejrforhold meget omfattende.

Hver nat sendte Regimentet patruljer frem, uden imidlertid at støde på fjenden. Under udviste især Gefreiter Haunschildt (5./75) stor tapperhed, og blev herfor forfremmet til underofficer.

En befaling fra gruppe Cambrai fra 12. maj beordrede 17. og 18. Infanterie-Division til at overtage den mod syd tilgrænsende 17. Reserve-Division afsnit. Af denne grund blev Füsilier-Regiment 90 om natten til 13. maj trukket ud, og afsnittet overtaget af Infanterie-Regiment »Bremen« og Grenadier-Regiment 89. Regimentets stilling blev dermed udvidet med 500 meter til venstre. Venstre fløj lå nu 300 meter nord for landevejen Cambrai – Bapaume. Fordeling af nu som følger:

S I: Fem kompagnier
Mellemstilling: Tre kompagnier, K.T.K. og B.T.K.
Moeuvres: Et kompagni
Sluse: Et kompagni
Steinbeuchwäldchen: Regimentsstab
Bourlon: Hvilebataljonens stab med tre kompagnier og et M.G.K.

Frem til slutningen af maj skete ingen væsentlige hændelser. Den fjendtlige patruljeaktivitet øgedes dog i forhold til tidligere. Udbygning af stillingen blev fortsat. Højere myndigheder lagde herunder særlig vægt på anlæggelsen af mindre støttepunkter i mellemterrænet.

Den 22. maj inspicerede den øverstkommanderende for 2. Armee, General der Kavallerie v.d. Marwitz, regimentets afsnit.

Om natten til 27. maj begyndte afløsning af Regimentet med Reserve-Ersatz-Infanterie-Regiment 1. Denne var afsluttet om morgenen den 29. maj. Regimentet indkvarteres nordøst for Cambrai i Rieux, Cagnoneles og Naves og kunne indtil den 5. juni koncentrere sig om uddannelse.

Den 6. juni begyndte Regimentets transport fra banegården i Iwuy til 4. Armee i Flandern.

Erſter Einſatz des Regiments in Flandern

Poelkappelle
(Juni 1917)

Verlorenhoek (Juni 1917)

Im Abſchnitt Verlorenhoek, Juni 1917 (Lt. Fichter)

Unterſtand „Kaiſer“ (für 4 M. G. und 1 Inf.-Zug)

Gefechtsſtand des R. T. K. am Oſtausgang Zonnebeke

Betonunterſtand mit Beobachter

Major Hagedorn (im Jägerlager, Juli 1917)

Zonnebeke

Zonnebeke, Straßenkreuz Ypern — Langemark — Moorslede

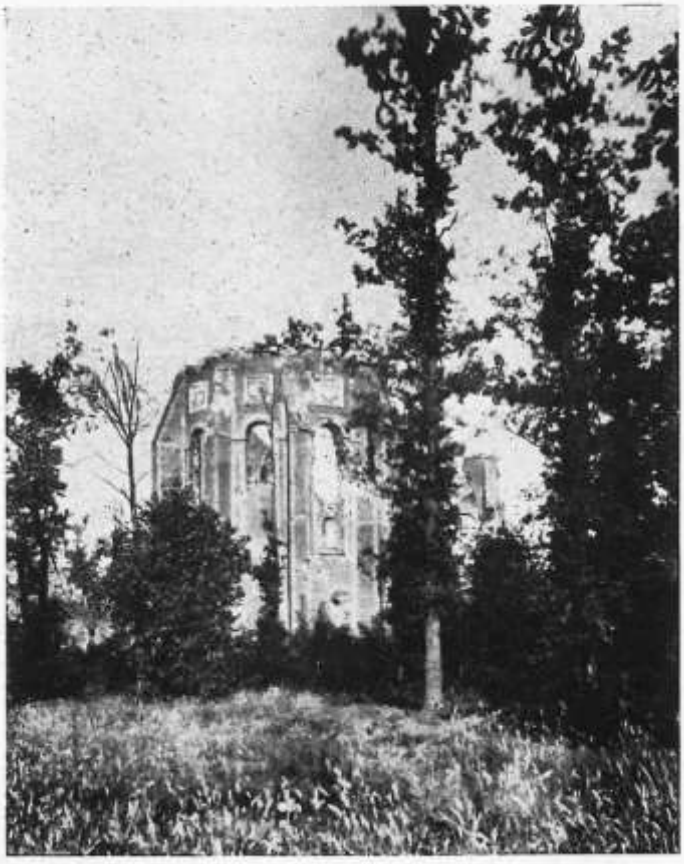

Kirche in Zonnebeke

Cambrai

Die Waiſenhauskaſerne
(Quartier des Regiments Anfang Auguſt 1917)

Zweiter Einsatz des Regiments in der Siegfriedstellung

In der Stellung bei Havrincourt (September 1917)

Gesprengte Kanalbrücke bei Havrincourt

Lt. Evers († 31. Okt. 1918) mit den Unteroffizieren der 6./75 (im Hansa-Lager bei La Folie), Septbr. 1917

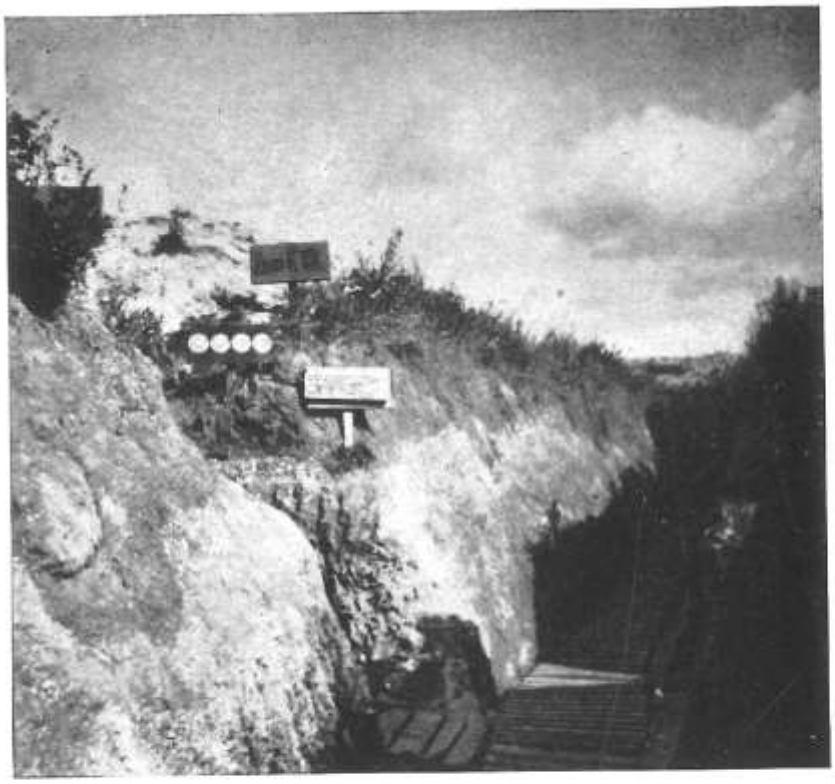

Im „Nordgang" (Abschnitt Havrincourt)

1. M. W. A. rückt in Stellung

Auf der Fahrt an die Front (Fahnenjunker)

Cantaing (links: Regiments-Gefechtsſtand) September 1917

Schloß la Folie

Havrincourt, September 1917

Kapitel 12.

Stillingskamp i Flandern øst for Ypres

7. juni til 31. juli 1917

Efter den mislykkede fjendtlige offensiv ved Arras og ved Aisne, havde der bredt sig en bølge af nedslåethed over Frankrig. Tabene blandt de franske tropper, der i store masser havde angrebet langs Aisne, var overordentlig store. Mod slutningen af maj var der ved i lang række enheder, trukket ud af fronten, udbrudt mytteri, der hurtigt havde bredt sig til 16 armekorps. Ruslands sammenbrud, de store resultater af ubådskrigen, den nævnte mislykkede Nivelle gennembrudsoffensiv på Aisne og mytterierne i den franske nær var begivenheder af uoverskuelige rækkevidde. For Ententen var den farligste situation siden september 1914 indtrådt.

Det var den engelske premierminister Lloyd George og den engelske øverstkommanderende, Marshal Haigs fortjeneste, at den tydeligt opståede krise hos de Allierede blev overvundet. For at tyskerne ikke skulle få klarhed over deres gunstige situation krævede det først og fremmest en hensynsløs indsættelse af hele den britiske hær, samtidig med en erklæring om, at man måtte fortsætte kampen uden ro eller rast før fjenden til sidst var nedkæmpet.

I den eftertænksomme og metodiske form, som var karakteristisk for den britiske øverstkommanderendes kampmåde, traf Marshal Haig i første halvdel af året 1917 alle forberedelser til et stort engelsk angreb i Flandern. Med undtagelse af enkelte franske og belgisk divisioner skulle kampen alene føres med britiske stridskræfter.

Forud for den egentlige engelske offensiv, skulle den langt mod vest fremspringende front ved Wijtschate erobres, da den i den sydlige flanke på det planlagte store angreb ved Ypres kunne blive farlig. Den 7. juni blev tyskerne i fremspringet overrasket af enorme minesprængninger, blev bragt ud af ligevægt og måtte prisgive Wijtschate-buen. Den engelske hærledelse gav sig tid til den 31. juli før iværksættelse af hovedangrebet ved Ypres. På overraskelse og hemmeligholdelse blev der ikke lagt større vægt. De byggede på sit mægtige artilleri og den engelske sejhed.

Efter jernbanetransport over Denain – Roubaix – Courtrai – Roulers ankom Regimentet den 7. juni til Gits, hvorfra den blev underbragt i Hooglede. Dagen efter blev den trukket frem til Poelkapelle, hvor den som reserve blev underlagt 233. Infanterie-Division, som besatte Paschendaele afsnittet. De næste dage blev brugt til at rekognoscerer det rum, der i tilfælde af et fjendtligt gennembrud var tildelt og adgangsvejene hertil.

I nætterne mellem den 11. og 13. juni blev 17. Infanterie-Division indsat mellem Division Paschendaele og Division Moorseele som Division Zonnebeke, og kom dermed under kommando af Gruppe Ypern (XII. Reserve-Korps). Regimentet afløste I.R. 450 på venstre fløj af Division Paschendaele.

Den nye forreste linje var omkring 1500 meter bred og havde betegnelsen »Verlorenhoek«, og var opdelt i Kompagniafsnit W, X, Y og Z. Til højre var der forbindelse til I.R. 499 (233 I.D.) og til venstre til Gren.R. 89. Bataljonerne blev i dybden placeret bag hinanden og afløste internt hver 6. dag i de tre stillinger: Kampstilling, Albrecht-stilling og Wilhelm-stilling.

Højre fløj af kampstillingen lå omkring 400 meter nord for vejen Ypres-Zonnebeke, den venstre langs den nordlige skråning af banen mellem begge to byer. Kampstillingen bestod af tre linjer, hvoraf dog den anden dårligt var at se. Omkring den nordlige tredjedel var i tålelig tilstand, mens den sydlige del var stærkt sammenskredet og svært gangbar. Hindringer var svage og kraftigt sønderskudt. De forhånden værende betondækninger ydede kun beskyttelse mod lettere kalibre. Af denne grund var kun af ringe dybde og dækningerne bestod hovedsageligt at opkastet jord, der indvendig var afstivet med fletværk. Forbindelsesvejene i kampstillingen var i en noget bedre forfatning end kampgravene. Fra kampstilling til beredskabsstilling gik tre løbegrave, hvoraf den nordligste (Aspernstrasse) og den sydligste (von Mengersenweg) var i forholdsvis god stand. Den midterste (Hindenburgstrasse) var kun ringe gangbar.

Den af beredskabsbataljonen besatte »Albrechtstellung« bestod hovedsageligt kun af én grav. Kun den lige syd for Ypres-Zonnebeke vejen liggende Frezenberg var udbygget til af tre linjer bestående støttepunkt, hvor også K.T.K. og B.T.K. var placeret. Støttepunktet havde navnet »Werk Scharnhorst«.

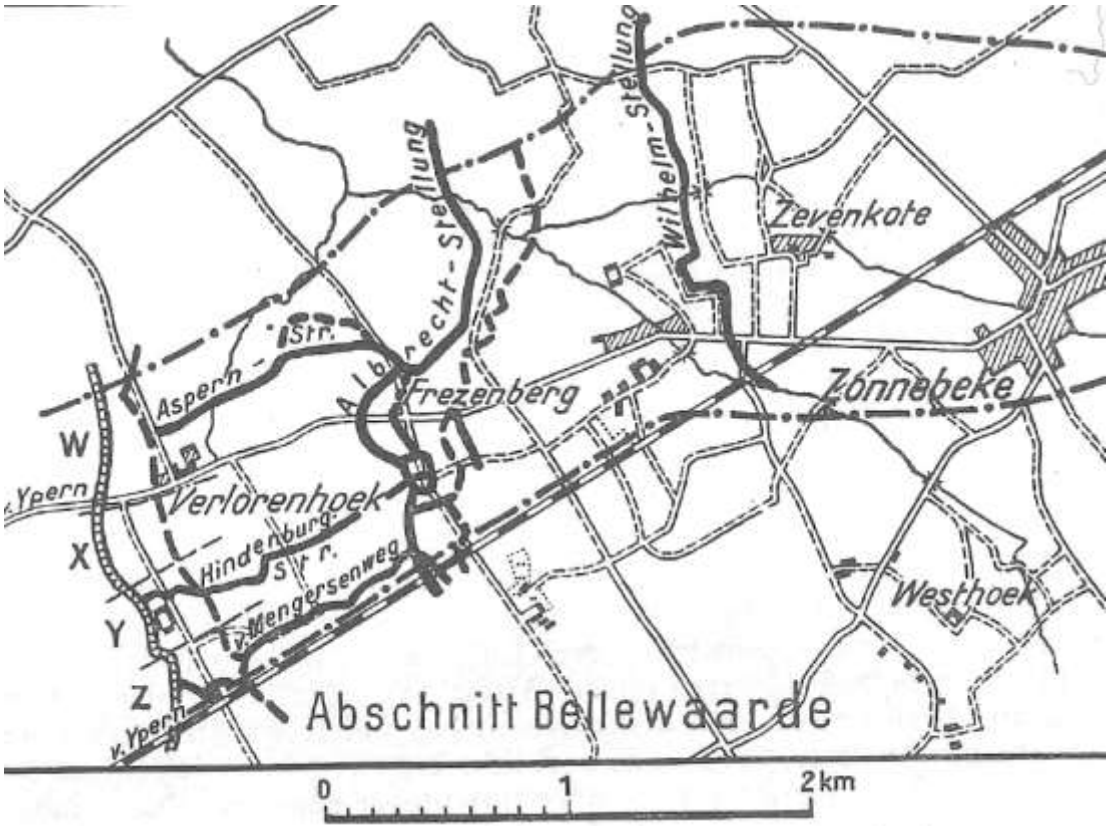

Den tredje stilling - »Wilhelmsstellung« bestod kun af nogle få støttepunkter, hvoraf den vigtigste var »Werk Brandenburg«. Her var hvilebataljonen placeret, hvis kommandostation var placeret i den østlige udkant af Zonnebeke. Regimentets stab befandt sig på gården »Brigadehof« nord for Zonnebeke. Med den beskrevne tilstand af stillingen stor Regimentet foran en vanskelig opgave, hvis den skulle efterkomme Divisionsbefalingen: »Forberede terrænet fra den forreste linje til Wilhelm-Stellung til det nært forestående forsvarsslag«. Alle kræfter blev sat ind i at opnå det krævede.

Den fjendtlige forreste linje lå i en afstand af omkring 300 meter på højre fløj og omkring 400 meter på venstre. Modstanderen udfoldede en ihærdig skansnings- og tunnelvirksomhed. Han beskød dagligt vores forreste stilling med miner, hans artilleri lagde ildoverfald over første og anden stilling og rettede støild mod vore batterier og bagterræn. Generelt var dog den fjendtlige artilleriaktivitet endnu ikke særlig kraftig. Fjenden gjorde hyppigt brug af gasgranater og aktiviteten i luften var meget omfattende.

Tidligt på morgenen den 14. juni gennemførte vi kontrasprængninger af flere af fjenden under vores stillinger udgravede tunneler efter af den forreste grav var blevet rømmet. Da der var risiko for, at fjenden ville skride til sprængninger, beordrede Divisionen, at den forreste grav i fremtiden kun skulle anses forpostgrav og besættes herefter. Tilbagetrækningen af besætningen til tredje grav blev påbegyndt og afsluttet om natten til den 15. juni. Herefter var der af hvert kompagni kun en gruppe indsat i R I-graven.

Den 19. juni blev infanterikompagnierne udrustet med lette maskingeværer. Den 21. juni opstilledes bataljons minekasterafdelinger.

Det fjendtlige infanteri udviste kun ringe aktivitet. Derimod skansede de ivrigt, udbyggede deres net af forsvarsgrave og skubbede forskellige steder deres forreste linje frem.

I den sidste tredjedel af måneden øgedes fjendens kampaktivitet. Hans artilleriild, blandet med gas, øgedes og rettede sig hovedsageligt mod vore batteristillinger og bagterrænet. Som resultat af den hyppige regn og det fjendtlige artilleri, havde alle disponible kræfter rigeligt at bestille med istandsættelsen af de forhåndenværende og etableringen af nye støttepunkter. En forbedring af underbringelsen gennem bygning af nye understande viste sig umuligt på grund af den høje grundvandstand. Til konstruktionen af betondækninger manglede materialer, men frem for alt arbejdskraften. Kompagnierne, der måtte ligge under åben himmel og i gravene, led meget under de dårlige vejrforhold.

Trods det hele lod Bremer Hanseaterne sig ikke knække. Den gensidige patruljeaktivitet blev hele tiden mere omfattende.

Omkring de underlagte enheders kampværdi, skrev 17. Infanterie-Division i slutningen af juni:

> Kun Füsilier-Regiment 90 [1]) har bag fronten haft mulighed for at arbejde med sin uddannelse. Uddannelsesgraden ved Regiment 75 og 89 opfylder som tidligere ikke fuldstændig kravene til et forsvarsslag. Tjenesten i stillingen tærer meget på kræfterne. Om dagen lader det fjendtlige artilleri ikke troppene i ro, mens om natten arbejds- og posttjeneste lægger beslag på alle. Skudsikre dækninger eksisterer ikke. De betonbyggede dækninger yder kun beskyttelse mod vejrliget for en ringe del af kampregimenterne.

Af samme grund blev der af Divisionen allerede dengang anmodet om en snarlig uddannelsestid på to til tre uger for de underlagte enheder af Divisionen, der var anset for påtrængende nødvendig. Trods dens deltagelse i hårde kampe og trods modtagelsen af personelerstatninger på næsten 5.000 mand, havde Divisionen i løbet af året kun i 14 dage kunnet uddanne bag fronten. Alligevel var deres snarlige afløsning ikke mulig.

Siden begyndelsen af juli måned øgede den fjendtlige artilleri sig til en planmæssig ødelæggelsesild mod alle infanteristillinger. Den forreste og Albrecht-stillingen var et stort månelandskab, og også værkerne i Wilhelm-stillingen led hårdt. Også det samlede artilleri terræn såvel som alle veje, gårde og skovstykker frem til vejen mellem Paschendaele og Becelaere lå under vedvarende fjendtlig beskydning. Fjenden indsatte også talrige gasmine-kastere og påførte hermed betydelige tab blandt de forreste posteringer. Hans fly beherskede luften og ledede den fjendtlige ild på alle vigtige punkter. Flere gange stødte fjendtlige eskadriller dybt ind i baglandet og kastede bomber over banegårde og andre vigtige installationer. Bag den fjendtlige front kunne man hører en omfattende trafik. Alt dette tydede på, at fjenden traf sine sidste forberedelser til en større offensiv.

Eget artilleri gengældte kraftigt den fjendtlige ild gennem afgivelse af sammenfattede ødelæggelses skydninger mod fjendtlige grave og beredskabsområder, samt en eftertrykkelig bekæmpelse af fjendens batterier med ødelæggelses og gasskydninger, dag og nat.

For at fastslå virkningen af sin omfattende, systematiske artilleriild mod vore grave og deres besætninger, gennemførte fjenden den 8. juli en omfattende opklaringsoperation. I to dage havde i kampstillingen, fra højre mod venstre ligget 4., 3., 2. og 1. Kompanie, i beredskabsstillingen 12., 11., 10. og 9. Kompanie.

Efter kraftig trommeild omkring et engelsk kompagni kl. 3 om morgenen denne dag graven nord og syd for banedæmningen, og brød ind på venstre fløj af kompagni-afsnit Z. En overgang blev enkelte ordonnanser fra 1. Kompanie taget til fange, men kunne igen rive sig fri i håndgemæng. Stødgruppen fra 1. Kompanie, hvor Vizefeldwebel Witt især udmærkede sig, fra 9. Kompanie under kyndig ledelse af Leutnant Ellermann og fra 10. Kompanie, rensede meget hurtig det af fjenden besatte stykke grav, og indbragte 10 fanger fra Seaford-Highlander-Regiment (15. Division). Vizefeldwebel Bartels (9./75) udviste herunder ekstraordinær beslutsomhed og blev udmærket med Jernkorsets I. Klasse. Ersatz-Reservist Jührs, M.W.-Abt. I, blev taget til fange, kunne imidlertid narre de seks engelske vagter omkring retning, og fik den ført til Füsilier-Regiment 90 forreste grav, hvor rollerne blev byttet om.

Om det engelske patruljeangreb den 8. juli 1917 skriver Vizefeldwebel Witt:

> Den forreste linje i vores kompagniafsnit foran Zonnebeke var angiveligt blevet undermineret af englænderne, og da man frygtede en sprængning, var den af os kun meget svagt besat.
>
> Den 8. juli 1917 lå jeg med to grupper i den forreste linje i dette afsnit (i spøg kaldt »krudttønden«), der var forvandlet til et månelandskab og delvist stod under vand. Tre endnu ikke sønderskudte betonunderstande blev anvendt til underbringelse. Mine folk kom i de to dage, de skulle opholde sig her, ikke til megen ro, dels på grund af den miserable underbringelse – beton-understandende havde en fod vand i bunden – og dels fordi alle uden undtagelse fra solopgang til solnedgang uden afløsning måtte stå på post.
>
> Med kun 11 mand opholdt jeg mig hovedsageligt i midten af vore omkring 400 meter brede kompagniafsnit, mens jeg over de ikke besatte fløje af kompagniet holdt forbindelse med nabokompagnierne med patruljer.
>
> Om aftenen den 7. juli havde Tommy forholdt sig påfaldende rolig. Det fjendtlige artilleri syntes at have glemt, hvordan man gør. Også de fjendtlige maskingeværer bevarede en hårdnakket tavshed. Fire fjendtlige hvide lyskugler, hurtigt efter hinanden skudt op fra en sappepost foran vores venstre fløj, der kun var sikret af patruljer, fik mig – jeg ved ikke selv hvorfor – til at fornemme, at englænderne havde en eller operation i gang.
>
> Jeg indskærpede endnu engang til højeste opmærksomhed hos mine folk, og gav gruppeførerne særlige instrukser om forholdsregler i tilfælde af et fjendtligt angreb. Min fornemmelse svigtede mig ikke. To af mine

[1]) Füsilier-Regiment 90 havde siden 17. Infanterie-Divisions ankomst til Flandern ligget bag fronten som »stødregiment«.

gode kammerater, der lokket af den store stilhed, ville besøgte mig, havde dårlig givet mig hånden til god aften-hilsen da, som trukket i en udløser, helvede brød løs. Et haglvejr af artilleri- og minekaster granater haglede ned over min postskærm, kun i 10 minutter, så gik ilden tilbage over bagterrænet, et tegn for mig på, at et fjendtligt infanteriangreb måtte følge. Tommy kom. En spærreskydning, påkaldt af mig ved hjælp af lyskugler, faldt med det samme og lå godt. Venstre fløj af min postkæde bestod af en Gefreiter og tre mand med et Lewis-gevær, der som de første erkendte modstanderens fremrykning, og bragte uorden i det rækker ved at skyde flankerende mod den. Mod midten af vores kompagni rykkede kun en svag fjendtlig styrke frem, og blev holdt i skak af geværild og hurtigild med min lange Pistol 08, ladt med 36-skuds magasin. Kun en meget ihærdig Tommy nåede frem til kanten af vores hindring, men her skudt ned af min dobbeltpost ved hindringen. Min højre fløjpost afviste omkring 20 erkendte modstandere (tilsyneladende en engelsk sidepatrulje) i håndgranatkamp. Med undtagelse af den ikke besatte højre og venstre del var fjenden altså klart afvist. Med en patrulje genoprettede jeg hurtigt igen forbindelsen til højre nabokompagni. Derimod kunne jeg ikke komme i forbindelse med mit venstre nabokompagni. En udsendt patrulje kom tilbage med besked om, at den kun havde fundet frakker og seletøj på det sted, hvor der normalt var placeret en dobbeltpost langs banedæmningen Ypres – Roulers. Man måtte derfor regne med, at fjenden på dette sted havde gennembrudt linjen. Jeg måtte derfor også regne med en overrumpling fra ryggen, og trak derfor mine poster mere sammen mod midten for at kunne yde en kraftigere modstand til alle sider. På trods af muligheden for at blive omringet og afskåret, var min lille folk ved godt humør. Følelsen af, allerede at have afvist hovedangrebet, gjorde alle stærke og ved godt håb. Jeg satte min koksovn (pibe) i brand, hvilket også bidrog meget til at berolige folkene. I øvrigt måtte jo også indenfor få minutter den forstærkning ankomme bagfra, som jeg, med de aftalte lyskugler, havde anmodet om.

I mellemtiden begyndte det at gry. Artilleriilden var allerede mindsket betragteligt, da jeg foran min pigtråd ledte efter sårede Tommys. Da jeg ikke umiddelbart kunne finde nogen, opfordrede jeg dem på engelsk til at give sig til kende. Jeg var allerede igen på eftersøgning, da jeg faldt i et granatkrater og til min store overraskelse fandt mig liggende ved siden af en såret skotte. Han var ikke mindre overrasket, da han blevet ramt af et skud i låret, og i mørket havde mistet orienteringen. Han spurgte mig, hvem jeg var, om jeg var englænder, og da jeg nægtede dette, om jeg var franskmænd. Dette spørgsmål var mig i første omgang helt uforklarligt, men fandt hurtigt grunden hertil, og fik en hjertelig latter herover, også Tommy, en sergent. Jeg havde nemlig i mit engelske fået blandet flere franske gloser, så Tommy ikke vidste, hvem han havde foran sig.

Med min fange slæbte jeg mig nu igen i retning af min postgrav. Netop i det øjeblik kom bagfra en forstærkning, som antog os begge for Tommys, og havde jeg ikke øjeblikkeligt givet mig tilkende over for dem, havde det nok ikke skortet på, at også jeg var blevet behandlet, som en Tommy bør behandles.

Jeg havde ikke mistet en eneste mand.

Vi var alle stolte over, at have ydes sin soldaterpligt.

Den 18. juli stødte endnu en engelsk patrulje frem, men ligeledes standset af en hurtig indsat, godt liggende spærreskydning. Seks englændere, der midlertidigt var trængt ind på skillelinjen mellem Afsnit Z og Y, blev hurtigt igen fordrevet med håndgranater.

Den 19. og 20. juli blev Regimentet afløst af Füsilier-Regiment 90 og trukket tilbage til Moorslede, hvor den indkvarteret i Jäger- og Hubertuslager, overtog funktion som stødregiment. Kun fire maskingeværer fra 1. M.G.K. forblev indsat i Afsnit »Verlorenhoek« indtil den 29. juli, og havde flere tab. Ikke ret langt fra Hubertuslager var der sat en 42-cm haubits i stilling, der naturligvis af Regimentets medlemmer med stor beundring blev besigtiget. Der blev øjeblikkeligt påbegyndt en rekognoscering af beredskabspladser og adgangsveje til Afsnit Bellewaerde. Da Hubertuslager om natten blev beskudt, blev den her placerede II. Bataillon flyttet til Moorslede.

Da, om eftermiddagen den 24. juli, englænderne efter en voldsom trommeild iværksatte kraftige angreb mod Afsnit Verlorenhoek og den nordlige halvdel af Afsnit Bellewaerde, rykkede bataljonerne frem til planlagte beredskabspladser. Dette gentog sig flere gange i de følgende dage, som Bremer Hanseaterne ikke kom til ro.

Fra den 25. juli øgedes den fjendtlige artilleri- og mineild betydeligt. Det generelt fjendtligt infanteriangreb syntes umiddelbart forestående.

Den 30. juli overtog 38. Infanterie-Division Afsnit Zonnebeke. Regimentet var allerede dagen før blevet afløst af Regiment 96 og trukket til Sweveghem øst for Courtrai.

Hanseater og Mecklenborgere overdrog deres stillinger ganske vist ødelagte, men uden tab af selv det mindste stykke skyttegrav. På grund af den voldsomme, gennem flere uger vedvarende voldsomme artilleribeskydning, var Regimentet så svækket med hensyn til kampkraft, at det måtte betegnes som fuldstændig »udkæmpet«.

Omkring dette spørgsmål havde 17. Infanterie-Division allerede den 25. juli tilskrevet Gruppe Ypres:

> Udmattelsen i Regimenterne 89 og 90 er så fremskredet, at deres afløsning denne weekend er påkrævet. Den 29. juli vil de ikke længere have den kraft, at de med succes kan afvise et infanterislag. Det lige så udmattede Regiment »Bremen«, der på dette tidspunkt som stodregiment står bag fronten, mener sig stadig sin opgave voksen. Feltartilleriet er ikke længere fyldgyldig, det tunge artilleri delvist ikke mere. Tøver fjenden mit sit infanteriangreb endnu til slutningen af ugen, kan Divisionen ikke længere for sit ønske opfyldt, et fjendtligt infanteriangreb at afværge, for så må den endeligt tildeles den flere ugers uddannelses- og hvileperiode, den så længe har haft behov for; end ikke dens anvendelse som støddivision kan for øjeblikket komme i betragtning.

Og alligevel kunne det hårdt medtagne Regiment heller ikke nu helt tildeles det tvingende nødvendige pusterum. Tværtimod sendte en befaling fra de øverste hærledelse den igen til besættelsen af Cambrai-stillingen.

13. Kapitel

Igen i den rolige Cambrai-stilling

1. august til 22. september 1917

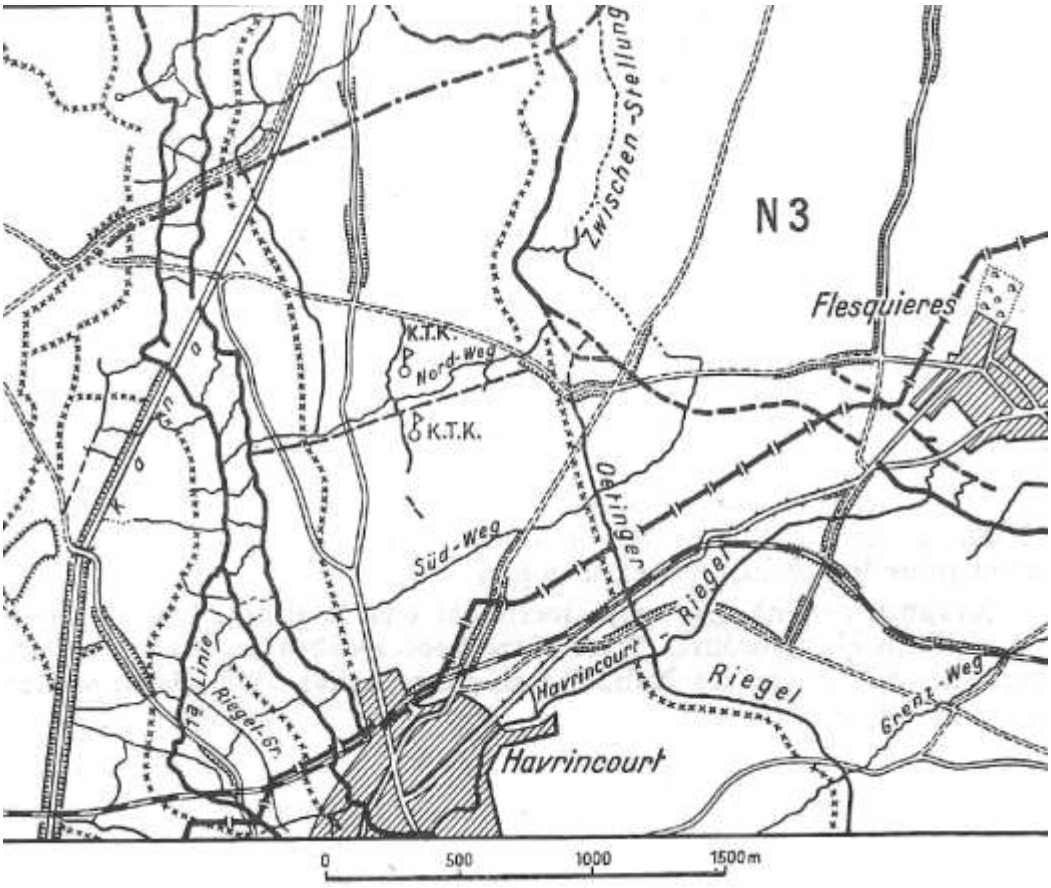

Den 1. august blev Regimentet transporteret til Cambrai og underbragt i byen. Med en kun let uddannelsestjeneste kunne officerer og mandskab rekreere sig i et par dage.

Det udløste stor glæde, da Regimentskommandøren som anerkendelse for Regimentets indsats den 28. april ved Oppy blev tildelt *pour le mérite* ordenen.

Mellem den 6. og 8. august overtog Regimentet afsnittet N3 nord for Havrincourt. To bataljoner var indsat i forreste linje, den tredje bestemt som hvile bataljon. Fordelingen var som følger:

S I –	1. linje –	fire kompagnier
	2. linje –	to kompagnier
	3. linje –	to kompagnier, K.T.K. og B.T.K.
Mellemstilling -		et kompagni
Cantaing -		to kompagnier – Regimentsstab
Anneux -		to kompagnier
La Folie -		Stab, bataljon i hvil
Proville -		M.G.K. og M.W.Abt. for bataljonen i hvil

Afsnittet havde en frontbredde på 2½ kilometer og var opdelt i Underafsnit Nord og Syd. Til højre var der forbindelse til Grenadier-Regiment 89 og til venstre til Füsilier-Regiment 86. I bagterrænet omfattede afsnittet en del af Mellemstillingen og landsbyerne Graincourt og Cantaing. Terrænet var bakket og generelt nøgen.

Kampstillingen (S I) bestod af tre, henholdsvis fire grave med en fremskudt sikring (en række feltvagter, delvist langs kanalen), og med M.G.-støttepunkter bag ved. Stillingen var en bagskrånings-stilling med feltvagter skudt frem på kreten. Mellemstillingen var i første linje fuldt forsvarsdygtig, og også denne var anlagt på en bagskråning. I alle stillinger var der godt udbyggede tunnnel-understrande. I begge de to underafsnit var S I og Mellemstilling forbundet med en gennemgående forbindelsesgrav (Nord- og Südweg).

Stillingen var generelt i god stand, led imidlertid under det fugtige vejr og krævede hele tiden istandsættelse.

Fjendens aktiviteter, både med hensyn til infanteri, artilleri og minekastere, var ringe. I dage faldt ikke et skud, mens der om natten lå en svag støild over adgangsveje. Som patruljer kunne fastslå, skansede fjenden ivrigt.

I disse uger i den rolige Cambrai-stilling blev enhver lejlighed brugt til uddannelse. Hver eneste 75'er vidste, at Regimentet snart igen ville blive indsat i kampenes brændpunkt.

Den 26. august blev hvilebataljonen – I. Bataillon – med automobiler og 1 M.G.K. og kampbagagen med jernbane – over Esnes transporteret til Estrées på Romer-vejen, hvor den blev placeret som reserve for Gruppe Caudry. Det kom ikke til indsættelse, men dog trukket frem til skansning af de bagved liggende stillinger. Den 3. september returnerede den til eget Regiment.

Som dygtige patruljeførere udmærkede sig blandt andre Leutnant Gohde, Fähnrich Katz (11.), Vizefeldwebel Bartels (9.) og Unteroffizier Windgazz (3.)

I begyndelsen af september blev den fjendtlige artilleri mere aktiv. Derimod forblev det engelske infanteri stadig yderst tilbageholdende og forsigtig.

Den 6. september blev Æreskirkegård St. Symphorien ved Mons indviet under deltagelse af Storhertugen af Mechlenburg-Schwerin, den tidligere kommanderende General Exz. v. Quast og flere andre officerer, hvor også 50 medlemmer af Regiment »Bremen« har fundet sit sidste hvilested. Et detachement fra Regimentet deltog i højtideligheden under kommando af Oberleutnant Kaegler.

Under det seks ugers ophold i »den stille front« havde de stærkt medtagne tropper under 17. Infanterie-Division ganske vist rent fysisk og psykisk kunnet rekreere sig, men på grund af afsnittets store bredde, de nævnte afgivelser til Gruppe Caudry og de tomme Rekrut-depoter, hvorfra personel til skansning ellers kunne trækkes, kunne uddannelse og forstærkning af disciplin – specielt blandt personelerstatningerne – ikke fremmes i det ønskværdige omfang. Af samme grund meddelte Divisionskommandøren, Generalmajor v. Gabain, den 19. september til Gruppe Cambrai, at divisionen først efter en tre ugers uddannelsesperiode bag fronten ville være i stand til at klare udfordringerne under storkamp. De hårde kampe i Flandern krævede alligevel, at den på ny måtte indsættes her.

Den 22. september blev II. Bataillon som første del af Regimentet med bane transporteret fra Cambrai over Lille og Courtrai til Sweveghem. Herfra marcherede den til Kleythoek ved Moorsele. Regimentsstab, I. og III. Bataillon fulgte efter afløsning fra Infanterie-Regiment 413 (204 I.D.) den 23. og 24. september.

Einweihung des Ehrenfriedhofes IX. A.K. in St. Symphorien bei Mons (Belgien) am 6. September 1917

75er-Gräber auf dem Ehrenfriedhof

Zweiter Einsatz des Regiments in Flandern

Beim Verladen der Bagage für Flandern (Bahnhof Annexe, 22. September 1917)

Lt. Blome und Lt. Plumeyer auf Bahnhof Annexe

Straße Becelaere—Deimlingseck (Oktober 1917)

Die Höhe von Schloß Polderhoek,
unmittelbar nach dem Sturm am 26. September 1917

Kampfgelände bei Geluvelt (Oktober 1917)

Das verſumpfte Trichterfeld bei Becelaere (aus 300 m Höhe aufgenommen)

Meenen (Menin) Kirchenportal.
Alarmquartier des Regiments September/Oktober 1917

Flandernkämpfer, mit dem E. K. ausgezeichnet, Dezember 1917

Vor Lens

Flieger-M.G. bei Acheville

Die neue Panzerausrüstung

Die Stellung in den Trümmern der Kirche von Acheville, November 1917

In der 2. Stellung bei Acheville

„Stützpunkt Acheville" (Winter 1917/18)

K. T. K.-Unterstand in den Trümmern der Kirche von Rouvroy, November 1917

Sallaumines, Straße nach Lens
(links Denkmal für die Opfer der Courrières-Grubenkataſtrophe 1906)

Zerſtörte Zeche (Schacht 2 von Drocourt)

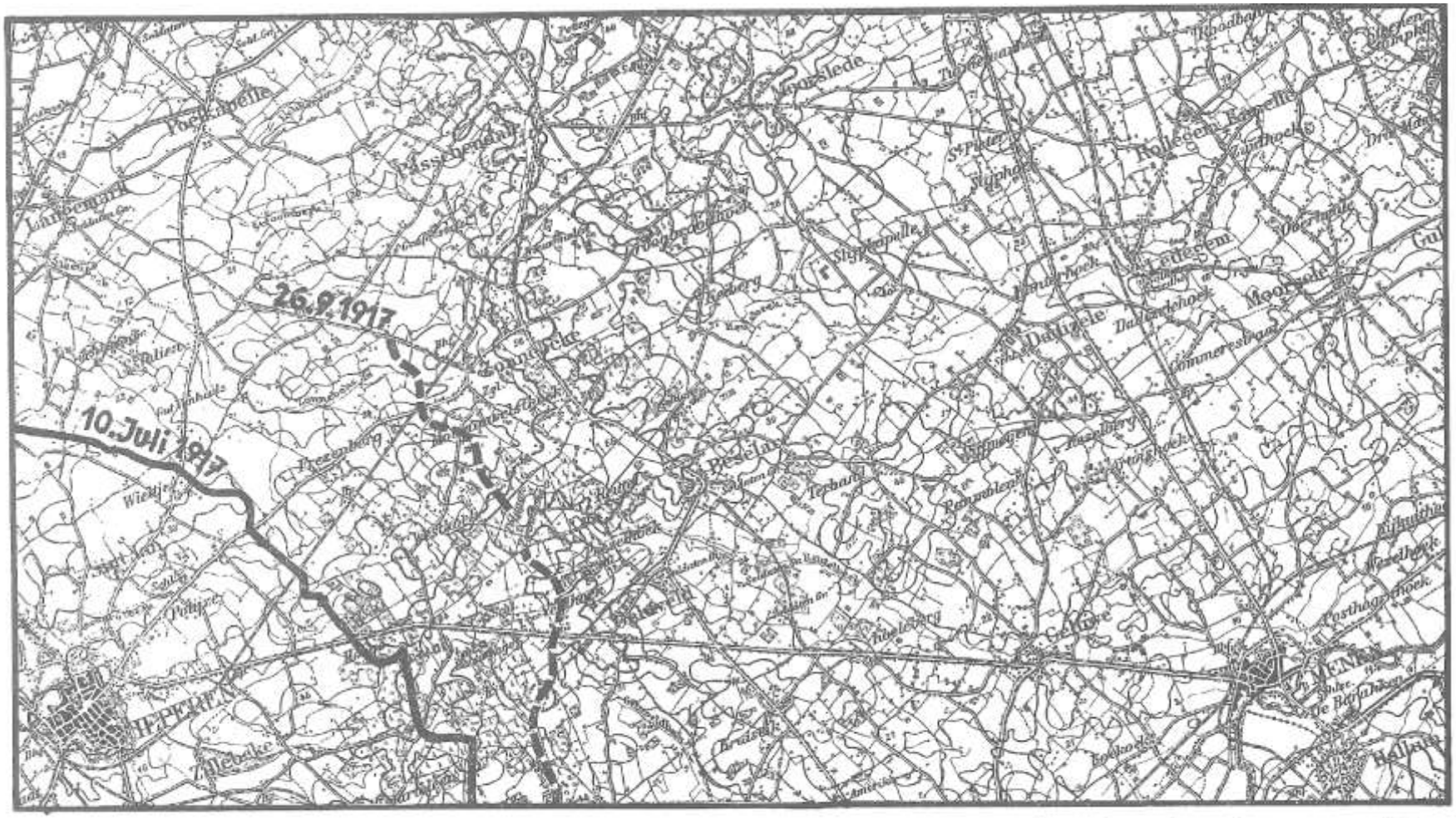

Deutsche Stellung im Ypernbogen (Jeperen = Ypern)
am 10.7.1917 u 26.9.1917

Kapitel 14

Forsvarsslag i Flandern

23. september til 11. oktober 1917

Som fortalt i Kapitel 12, var det engelske hovedangreb ved Ypres startet den 31. juli. Den første storm havde bragt dem de uundgåelige indledende resultater, men herefter blev angrebet på grund af tysk sejhed hængende i mudder og regn. Lige så snart vejret havde bedre sig en smule, fulgte den 16. august det næste stor angreb i retning af Poelkapelle. Dette gav endnu mindre resultater end det første. Det elastiske forsvar, hvor den tyndt holdte forreste kamplinje fastholdt den første fjendtlige storm indtil »indsatsdivisionen« kunne nå frem, viste også her sin værdi. Efter en længere pause startede så den 20. september storoffensiven for tredje gang. Denne gang ramte den engelske storm den smalle front ved Geluvelt, Passchendaele, Poelkapelle og ved Houthulst skoven. At denne tredje engelske storangreb ligeledes kun kunne opvise få lokale resultater, og meget hurtigt gik i stå, skyldtes i fremragende grad den altid pålidelige 17. Infanterie-Division under hvilken Regiment »Bremen« på ny vandt uforgængeligt ry.

Divisionen blev mellem 21. og 23. september ved Cambrai afløst af 204. Infanterie-Division, og uden samling transporteret til 4. Armee. Dens enkelte elementer ankom frem til den 24. september til Harlebeke og Sweveghem ved Courtrai, og øjeblikkeligt i beredskabsdelinger trukket frem til 16. bay. Infanterie-Division (Indgrebsdivision, Gruppe Wytschaete).

Som »indgrebsdivision« blev kampkraftige enheder placeret bag stillingsdivisionerne langs hovedkampfronten, for herfra at kunne blive indsat i planmæssige modangreb i tilfælde af, at det var lykkedes fjenden at trænge ind i forterræn og hovedmodstandslinje, og stillingsdivisionens beredskabselementer ikke havde været kraftige nok til gennem automatiske modangreb til at kaste ham ud igen. »Indsatsdivisionen« var resultatet af den siden foråret 1917 indførte »elastiske« forsvarstaktik. Imidlertid betød de mange frem- og tilbage forskydninger en kraftig nedslidning af enhederne, og ofte havde de allerede ind indsættelse store tab på grund af fjernild og flyangreb.

Den 25. september overtog 17. Infanterie-Division kommandoen fra 16. bay. Infanterie-Division og blev dermed indgrebsdivision på den nordlige fløj af Gruppe Wytschaete. Den fordeltes i tre detachementer, der til enhver tid skulle opretholde et alarmberedskab så den, på en halv time efter modtagelse af befaling, var indsatsklar.

Den 25. september var Regiment »Bremen« som »Detachement Hagedorn« placeret ved Rezelberg, Artoishoek, Kleythoek og Slunserhoek, og bestod foruden af regimentet selv, at 1. Batterie, Feldartillerie-Regiment 60, 5./Pionier-Bataillon 9, 1./3 Sturmkompanie 17 og Meldereiter/Dragoner-Regiment 16

Der blev forudset to mulige indsættelsesmuligheder for 17. Infanterie-Division som indgrebsdivision. Enten komme Detachementerne enkeltvis blive stillet til disposition for stillingsdivisionerne på den nordlige fløj af Gruppe Wytschaete, eller den kunne blive indsat samlet i et modangreb. På grund af den spændte situation langs fronten skulle første mulighed snart indtræde.

Om de følgende dages kampe, skriver Major a.D. Caspari:

> Den 20. og 23. september bragte kraftige engelske storangreb. Dag og nat brølede den gensidige artilleriild, voksede til den heftigste spærreild, fortsatte natten mellem 25. og 16. med nogle få pauser til at få pusten og øgede sig igen. Da så om morgenen kl. 5 ilden voksede til den kraftigste trommeild, der fik vinduerne i vores kvarter til at klirre, afventede vi kun befalingen til indgreb, som også snart efter indløb med nogle få, meget sigende ord: »Detachement Hagedorn stiller sig til »Operation Becelaere« klar sydvest for Pannemolen«.
>
> Udenom særligt kraftigt beskudte steder marcherede bataljonerne på kraftigt opkørte veje til deres beredskabsrum. Kl. 0830 stod »Detachement Hagedorn« trukket fra hinanden omkring 6 kilometer bag den forreste linje, klar til modangreb: II. Bataillon 1600 meter vest, I. og III. Bataillon 1200 meter nordvest og Regimentsstab med underlagte formationer 800 meter nord for Gheluwe.
>
> Vi befandt os midt på den flanderske slette, hvor større og mindre skovstykker vanskeliggjorde overblikket. Omkring var der tætte hække, viklet ind i pigtråd. Imellem dem havde der engang været frodige græs- og roemarker, der jo nærmere man kom fronten, mere og mere var forvandlet til et oppløjet månelandskab. De mange, spredte liggende gårde, var ofte omgivet af vandgrave. Talrige mindre vandløb og grøfter gennemskar

terrænet, men da de ikke længere havde udløb, var de forvandlet til mudrede enge. En overordnet føring af tropper er i dette vanskelige, uoverskuelige terræn, overordentlig vanskelig. Ofte var man henvist til sig selv.

Omkring kl. 1030 indløb samtidig nyhed om, at fjenden var trængt igennem i skillelinjen mellem Gruppe Ypres og Gruppe Wytschaete og var trængt ind i Polygonskoven, og befalingen til at forskyde længere mod nord og nærmere bag den truede front. I./75 ved Zuidhoek, II. og III./75, artilleri, pionerer og stormdeling ved Terhand.

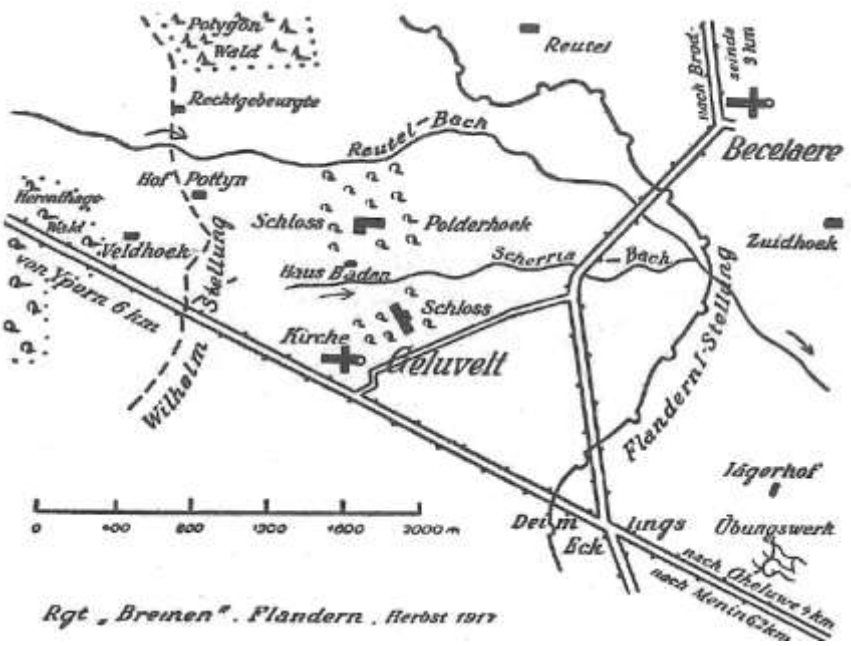

Englænderne beskød stadig kraftigere området. Stadig mere ivrigt spejdede de talrige, fjendtlige fly efter de tyske reserver. Flere gange kom vore maskingeværer til skud. I det hus, hvor føreren for II. Bataillon blot nogle få minutter tidligere havde udgivet befaling til hans forsamlede kompagniførere, slog en tung granat ned. Tilsyneladende lagde englænderne deres spærreskydning længere mod øst og syntes at have succes ved fronten. Og vi kunne i denne barske virkelighed under den tyngende kampoppakning, kun så pinefuld langsomt komme fremad, måtte hele tiden gå i flyverskjul, så igen vente på de forsinkede maskingeværer, granatkastere og transportgrupper og gå i buer udenom de pigtrådssikrede batteristillinger! – Først kl. 13 var alle dele af detachementet fremme i det nye beredskabsrum.

I mellemtiden havde Major Hagedorn kl. 1240 på 14. Infanterie-Brigade kommandostationen, 600 meter syd for Terhand, modtaget befalingen fra 17. Infanterie-Division, dateret kl. 1140, hvorefter han skulle slutte sig til »Detachement Quednow«(forstærkede Gren.R.89) modangreb til venstre (syd). Det tog over en time før den sidste underfører i »Detachement Hagedorn«, trukket fra hinanden over tre kilometer mellem Zuidhoek mod syd til Terhand, kunne meddeles denne ordre. Under virkelig krig på en storkampdag arbejder nu engang de tekniske signalmidler og menneske ben ikke så upåklagelig som under øvelser eller planspil!

Kl. 1400 blev forskydningen iværksat. Angrebsmål: »Gamle Wilhelms-stilling« (som vi måtte forestille os som et månelandskab). Angrebsakse for I. og II./75: højre begrænsning nordkant Becelaere – åløbet nord slot Polderhoek, venstre begrænsning vejen Menin – Ypres. Skillelinje mellem bataljoner: Zuidhoek – sydkant slot Polderhoek – Veldhoek.

1. Batterie, F.A.R. 60 gik i åben stilling 800 meter nordvest for Becelaere. III./75 med 13. Kompanie, 5./Pi. 9 og stormdelingen rykkede til disposition for føreren af detachementet til en position 900 meter sydøst for Becelaere.

Månelandskabet startede allerede ved Terhand. I sænkningerne på dette flade, bølgede landskab var kraterne fyldt til randen med vand, men jorden af vandet var forvandlet til mudder. I dette slog overalt en dybt organiseret fjendtlig afspærringsild, der allerede på højde med vore batterier vest for Terhand fortættedes til det første

bælte af spærreild, vi skulle igennem. Over jorden svævede røg og tågebælter fra brisant- og røggranater, vanskeliggjorde orienteringen, påvirkede åndedrættet og sved i øjnene. Her kunne der ikke længere udpeges retningspunkter for fremrykning, og der kunne ikke længere befales for faste afstande og mellemrum. Førerne rykkede frem i generel vestlig retning mod en gråsort, lynende ildmur, rettede sig efter nedslagene fra den fjendtlige artilleriild, kikkede efter og passerede gennem svage punkter i spærreilden, gik udenom befæstede batteristillinger, undgik hække og sumpede steder, søgte efter muligheder for at komme over vandløb.

Delinger gik i enkeltkolonne, dels ved siden af hinanden, dels bag hinanden, styrtede efter den fremad ilende fører for at undgå, at kontakten gik tabt. Maskingevær- og transportgrupper stønnede og bandende. Tabene var indledningsvis relativ få. Dette skyldtes ene og alene den konstante fremrykning, den flugtartige stormen foran den frygtelige artilleriild – fremad mod fronten.

Fører for I. Bataillon, Hauptmann Krull, havde på ordre fra Regimentet, allerede før angrebet, indtaget en observationspost 500 meter vest for Becelaere. Allerede kl. 1320 kunne han herfra melde: »Bataljonerne kommer tilsyneladende godt fremad. De nærmer sig østkant Polderhoek«. Kl. 1610 meldte han: »Kompagnier passerer Polderhoek. II. Bataillon fremrykning observeret på samme højde«.

Fører for II. Bataillon, Hauptmann Caspari, nåede kl. 1600 med sine forreste elementer det fuldstændigt ødelagte slot Polderhoek, hvor han oprettede sin kommandostation og overtog på ordre fra Regimentet kommandoen over alle dele af Regimentet, indsat ved fronten.

Omtrent på linjen slot Polderhoek – Geluvelt opnåede I. og II. Bataillon forbindelse til hinanden. Som man passerede højderyggen sydvest for slot Polderhoek, blev det foruden af kraftig artilleriild, mødt af en kraftig fjendtlig maskingeværild fra front og side, særlig generende fra højre. Fra dette tidspunkt kunne der ikke længere opnås forbindelse til Grenadier-Regiment 89. På trods af den fjendtlige beskydning, kæmpede enhederne sig frem over Reserve-Infanterie-Regiment 230's forreste linje fra krater til krater mod målet »Alte Wilhelmsstellung«. De englændere, der var trængt frem over denne linje, blev kastet tilbage og led store tab til vores infanteri- og maskingeværild. Imidlertid steg også vore egne tab betænkelig. Etableringen af en flankesikring mod nord tilfaldt kompagniføreren for 4. Kompanie, Leutnant Brokate og hans kompagnifficer Leutnant Thyssen (Wilhelm). 6. Kompanie rykkede frem til det til Regimentet fastsatte angrebsmål »Alte Wilhelmstellung«. For de øvrige kompagnier lykkedes dette ikke helt. Englænderne havde allerede i fuldt forsvarsberedskab indbygget sine maskingeværer og andre nærkampmidler, og beherskede så kraftigt forterrænet med deres masseild, at de angribende tropper blev tvunget til næsten vandret at springe fra krater til krater. De blev derfor gradvist splittet i mindre grupper og enkeltmand, hvorefter angrebet gik i stå.

Nu hamrede maskingeværer fra begge sider. Minekastere bragede, artillerigranaterne hylede. Gennem røg og os steg lysraketter op. At i dagslys at gennemfører en reorganisering af tropperne i dette helvede af jernsplinter oversteg den menneskelige kraft. I den forreste stilling var 6. Kompanie i den »gamle Wilhelmsstellung« trængt ind i den engelske linje 300 meler nord for vejen Menin – Ypres, mens andre i det mudderbrune månelandskab dannede skytte- og maskingevær reder omkring førere og især kampprøvede folk. På den åbne højre fløj dannede 4. Kompanie et bolværk nord for åløbet i Grenadier-Regiment 89 angrebszone. I overensstemmelse med dens oprindelige angrebsordre gravede 7. Kompanie sig ned i anden linje sydvest for Polderhoek slotspark. På ordre fra Regiment blev 11. Kompanie fra III. Bataillons beredskabsrum sydøst for Becelaere, trukket frem i Flandernstilligen vest for byen. I den korrekte forventning om et snarligt engelsk aftenangreb, arbejdede den sig herfra på eget initiativ frem, og gravede sig ned ved slot Polderhoek som reserve for K.T.K.

Efter en trommeildartig stigning i den uforandret stærke, kontinuerlige artilleriild, indsatte englænderne omkring kl. 1730 et rasende fremstød mod 6. Kompanie. Det blev totalt afvist. Først efter mørkefald blev det i frontfremspring stærkt udsatte 6. Kompanie, på ordre fra stillingsregimentet (R.I.R. 230), trukket tilbage i den egentlige front.

Og nu kom natten efter denne storkampdag i Flandern; denne lyskugle oplyste nat med dens uophørlige, voldsomme artilleriild, den hvileløse nat der måtte anvendes til for den kommende dag a opsøge kommandostationerne, at få fastlagt forløbet af den forreste linje, at for reorganiseret de stærkt sammenblandede stillings og angrebstropper, få bjærget de sårede, begravet de døde. Levnedsmidler, ammunition og nærkampmidler skulle skaffes frem, telefonlinjer udbedres, maskingeværstillinger indbygges i mellemterrænet, meldinger skrives og bringes bagud gennem beskydningen.

Under reorganiseringen i løbet af natten, var det ret problematisk, at der trods vedvarende forsøg, endnu ikke nord for den sønderskudte Reutelbak dal var opnået forbindelse til det her lidt bagud liggende naboregiment. Højre fløj af Regiment »Bremen« lå dermed åben og udsat for en omringelse fra højre. For at imødekomme denne trussel måtte højre fløj af forreste linje bøjes tilbage og dybdeorganisationen her forstærkes. Omkring

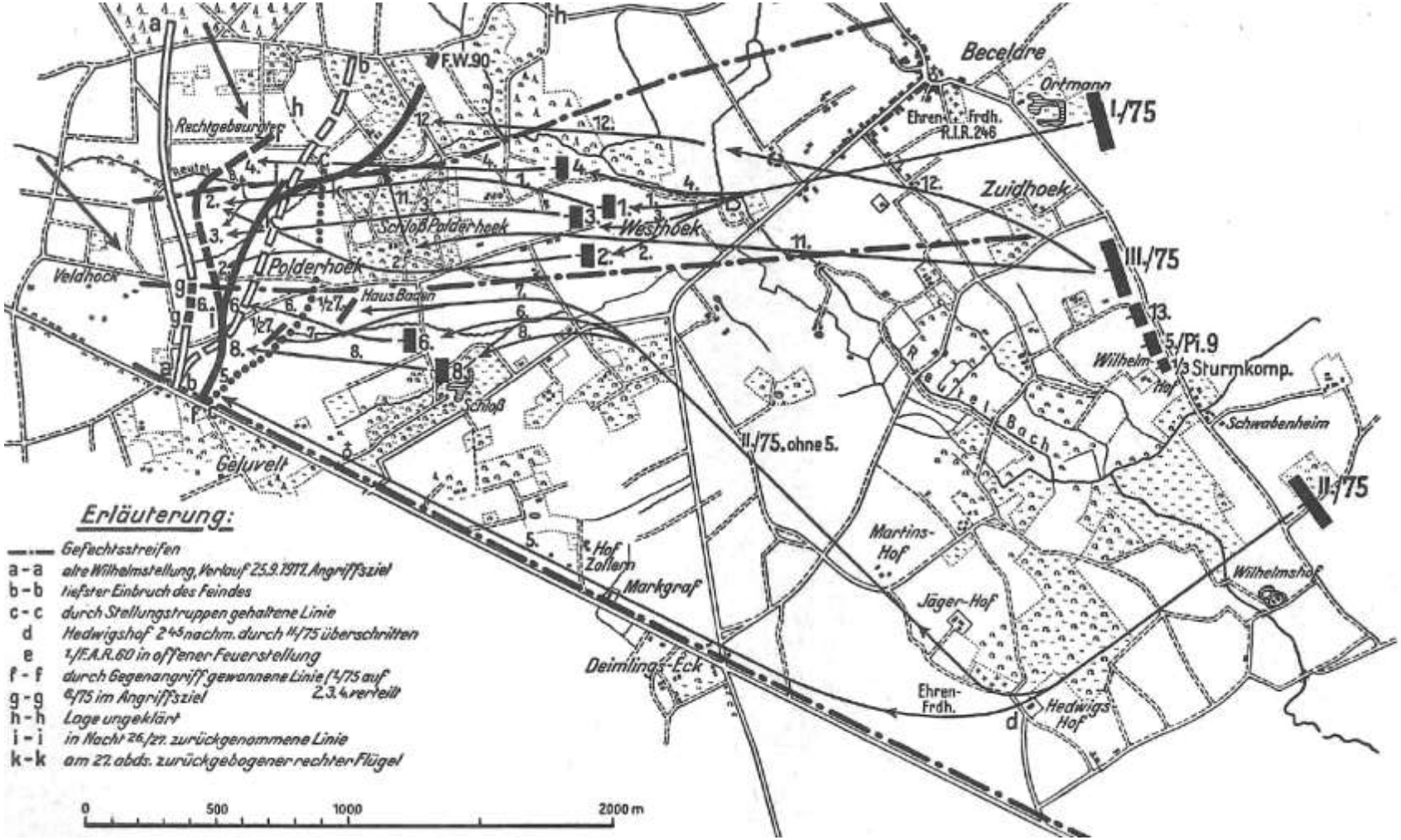
Beceldre
Ortmann
I./75
Ehren-Frdh. R.I.R.246
Zuidhoek
III./75
5./Pi.9
1/3 Sturmkomp.
Wilhelm-Hof
Schwabenheim
II./75
Wilhelmshof
Reutel-Bach
Martins-Hof
Jäger-Hof
Ehren-Frdh.
Hedwigs-Hof
Hof Zollern
Markgraf
Deimlings-Eck
II./75, ohne 5.
Schloß
Geluvelt
Schloß Polderhoek
Westhoek
Polderhoek
Haus Baden
Veldhoek
Rechtgebeurgter
F.W.90
Erläuterung:
Gefechtsstreifen
a - a alte Wilhelmstellung, Verlauf 25.9.1917. Angriffsziel
b - b tiefster Einbruch des Feindes
c - c durch Stellungstruppen gehaltene Linie
d Hedwigshof 2⁴⁵ nachm. durch II/75 überschritten
e 1./F.A.R.60 in offener Feuerstellung
f - f durch Gegenangriff gewonnene Linie (1/75 auf 2.3.4. verteilt
g - g 6/75 im Angriffsziel
h - h Lage ungeklärt
i - i in Nacht 26./27. zurückgenommene Linie
k - k am 27. abds. zurückgebogener rechter Flügel
0
500
1000
2000 m

ruinerne af Polderhoek slottet blev frem tunge maskingeværer sat i stilling med skydning nordvest i retning af Polygon-skoven.

Omkring kl. 4 om morgenen blev 5. Kompanie, der lå i forreste linje på venstre fløj af Regimentet langs vejen Menin – Ypres, på ordre fra Division trukket ud og sendt til dens kvarter, der lå i venstre naboregiments afsnit.

Som det gensidige artilleribombardement om morgenen den 27. september begyndte, lå i Regimentets afsnit mellem Reutelbach og vejen Menin-Ypres i det endeløse brune månelandskab, i forreste linje fra højre mod venstre: 3., 2., 6. og 8. Kompanie, bag højre kampbataljon i en anden linje, 4. og 1. Kompanie, og bag højre fløj af venstre kampbataljon sydvest for Polderhoek slotspark, 7. Kompanie. Bag disse lå 11. Kompanie i en tredje linie øst for resterne af den sønderskudte slotspark. Som reserve for Regimentet var 9., 10., 12., 13. og 1./3 Sturmkompanie placeret i området sydøst for Zuidhoek og 5./Pi. 9 ved Terhand. De tre MG-kompagniers tunge maskingeværer sikrede placeret i dybden hele Regimentets forsvarszone med et støttepunkt ved Polderhoek slot. Denne er nu kun en øde, flad bunke mursten. Under ruinerne er der en lille bunker med hårdtsårede sammen med begge kampbataljoners stabe. Ved hvert nedslag af tungt artilleri ryster disse kommandostationer som en båd. Rundt om dem i ruiner og kratere har ordonnanser, stafetløbere, telefonfolk, blinksignal personel, brevdue passere og luftkugle poster gravet sig ned.

Fra kl. 0500 forstærkedes den fjendtlige foruroligelsesild til en ildforberedelse af et angreb. Den engelske trommeild, der nåede langt ind i baglandet, og den tyske spærreild fortættede luften. Os, gas og krudtrøg lå over terrænet og forhindrede udsynet.

Kommandoen over det samlede regimentsafsnit udførte kommandøren for det hidtidige stillingsregiment (R.I.R. 230). På ordre herfra ble 10. Kompanie på grund af fjendens angrebsforberedelser, trukket frem til område 400 meter nordøst for Polderhoef slot, mens 9., 12. og 1./3 Sturmkompanie blev flyttet til Flandern-stillingen 700 meter vest for Becelaere.

Omkring kl. 0600 mindskedes trommeilden og gik over i en kraftig forstyrrelsesild, der blev liggende over hele den tyske stillingszone som en uafbrudt frygtelig ildbyge.

Fra venstre kampbataljon kunne man se en fjendtlig fremrykning, hvis formål ikke i første omgang kunne fastlægges. Tilsyneladende forstærkede englænderne deres forreste linje af kratere. Da så imidlertid også grupper og talrige maskingeværer begyndte at arbejde sig frem nord for Reutelbach i den åbne flanke af Regiment »Bremen«, blev englændernes hensigter klare: afskære højderne ved Polderhoek. Slotsparken blev kraftigt beskudt med maskingeværer fra lavtflyvende fjendtlige flyvere, og ruinerne af slottet kom under ild fra tunge fjendtlige minekastere.

Selvom de fem tunge maskingeværer fra 1. og 2. M.G.K. fra Polderhoek ved overskydning havde gode resultater og overordentlig vanskeliggjorde den engelske fremrykning nord for Reutelbach, lykkedes det alligevel efterhånden den seje modstander at bringe talrige maskingeværer i stilling, og hele tiden stærkere at omgå vores forreste linje fra højre. Situationen var ved at blive kritisk for Regiment »Bremen«. Hvor blev højre naboregiment af?

Til beskyttelse af deres fremrykning lagde Englænderne en morderisk spærreild foran vores front. Især mod bakkerne ved Polderhoek hylede miner og granater ned, hvor de ødelagde alle mellem bataljonsstabe og artilleri observatører gående telefonforbindelser. Vi var derfor uden artilleristøtte. Heller ikke lyskugler og blinklamper, der skreg efter ødelæggelsesskydninger, trængte længere gennem røg, øs og gasskyer. Det ville tage lang tid før de langt længere bag fronten liggende højere stabe kunne videre formidle vores ordonnans og brevdue meldinger om den engelske fremrykning nord for Reutelbach, til artilleriet.

Derfor fik 11. Kompanie omkring kl. 10 i dens position øst for slotsruinen i Polderhoek, ordre til at rykke frem nord for Reutelbach og lukke hullet mellem højre flanke af Regiment »Bremen« og naboregimentet. Samtidig blev 9. Kompanie fra Flandern-stillingen vest for Becelaere trukket frem til Slot Polderhoek.

Salver fra skjulte maskingeværer og klynger af shrapnels fejer hen over Reutelbach sænkningen. I den sønderknuste jord rejser granatnedslagene høje slamsøjler til himmels. Krater ved krater er fulde af mudret vand. Tungt arbejder 11. Kompanie under dens fører Leutnant Gohde sig fra Slot Polderhoek gennem dette mudder og ildhelvede i nordvestlig retning over vandløbet og standser den talmæssigt betydeligt stærkere fjende i at komme videre. Imidlertid er det ikke muligt at finde tilslutning til højre naboregiment. Højre fløj af 11. Kompanie hænger fuldstændigt åbent i luften, og i det uoverskuelige terræn, der ikke kan ilddækkes fra Slot Polderhoek, er dens situation dobbelt risikabelt. Trods alle betænkeligheder og reelle bekymringer om eget afsnit, må yderligere kræfter af regimentsreserven trækkes frem i naboafsnittet for her endeligt at skabe kontakt. Til at løse denne opgave udvælges 12. Kompanie med to maskingeværer fra 3. M.G.K. fra en position i Flandern-stillingen 700 meter vest for Becelaere.

Kompagniet arbejdede sig nord for Reutelbach, gennem kraftig spærreild, mod vest over ødelagte marker og agre, over oversvømmede grøfter og gennem træstumperne af de ødelagte skovstykker, og gik med front mod nordvest i stilling med tilslutning til 11. Kompanie. Patruljer blev sendt i retning af Reutel landsby, og det lykkedes endeligt at skabe forbindelse til en fremskudt postering fra højre nabo.

Selvom truslen om en omringelse fra højre for et øjeblik var afværget, var den samlede situation imidlertid stadig meget alvorlig. Over næsten to regimentsafsnit trak i kraterstillingerne den forreste linje af regiment »Bremen« (12., 11., 3., 2., 6. og 8. Kompanie) fra et punkt 700 meter nord for Polderhoek til vejen Menin-Ypres i en 1500 meter lang bue omkring det engelske angrebsmål, den beherskende højderyg ved Polderhoek. Tabene var store. Den fjendtlige beskydning fortsatte. Kompagnierne i forreste stilling var gennemsnitlig kun på 30-40 mand. Den oprindelige regimentsreserve på 3⅓ kompagni var reduceret til to kompagnier (13./75 og 5./Pi. 9).

For mest muligt at hæmme fjendens forberedelser til et omgående angreb på Polderhoek højderne mest muligt, blev især terrænet nord for Reutelbach langt under ødelæggelsesild. Området kunne observeres fra kommandostationen i Polderhoek, og med lyssignaler kunne træfningen forbedres. Et praktisk ideelt samarbejde mellem infanteri og artilleri! Da også ved Polderhoek fem tunge maskingeværer skød overskydninger med godt resultat, havde englænderne store tab. Snart efter begyndte han at falde tilbage. Han blev dækket af en rasende trommeild, der en time lang mellem kl. 15 og 16 haglede ned over Regimentets stillinger.

Flandersk trommeild! Hvem formår med ord at beskrive den. Den, der ikke selv har oplevet den i det sumpede månelandskab, kan kun tilnærmelsesvis gøre sig en forestilling.

Kl. 1830 startede endnu en time lang trommeild med stål og giftgas. Så blev der langs den engelske front sendt rød-grøn-gule lyskugler op i den mørke aften. Englænderne iværksatte den afgørende storm på højderne ved Polderhoek. Men endnu levede her observatører, telefonfolk og blikstationer, og i rette tid slog med fuld kraft den påkaldte ødelæggende spærreild ned over de engelske udgangsstillinger. De engelske skyttekæder blev kastet imellem hinanden, og stormen gennem den godt liggende spærreild og ilden fra vore lette og tunge maskingeværer, gav så frygtelige resultater, at fjenden blev kastet tilbage i hans kratere.

10. og 9. Kompanie, sammen med delingen fra Stormkompagniet var i forventning af det fjendtlige angreb, trukket frem fra deres beredskabsstilling 400 meter nordøst for Slot Polderhoek og 700 meter vest for Becelaere, for med kompagnierne i anden linje (4., 1. og 7.) kunne indsættes mod det fjendtlige fremstød, kunne igen trækkes tilbage til deres beredskabsområder.

På et brændpunkt af Flandern slaget havde Regiment »Bremen« eftertrykkeligt standset fjendens angreb. Polderhoek forblev fast på tyske hænder.

Imidlertid havde disse to dage i Flanderns blodsump suget kraften ud af Regimentet. Tabene var omfattende, samlet 11 officerer og 580 underofficerer og mænd – omkring 30 % af styrken den 26. september om morgenen.

I sin afhandling »Flandern 1917« skildre Werner Beumelburg føringen i kampstillingen på træffende måde:

> Tyngdepunktet i forsvarskampen ligger ved K.T.K. personificeret ved Kampftruppen-Kommandeuren. Han er placeret et eller andet sted mellem hovedmodstandslinjen og artilleri beskyttelsesstillingen, i en betonbunker, i en kælder under ruinerne af et hus, eller ofte også i åbent terræn, hvis den fjendtlige artilleribeskydning tvinger ham hertil. I hans nærhed er beredskabsbataljonens stødbataljon placeret. Den er under hans kommando fra samme øjeblik, angrebet kommer, hvor han indsætter det til modangreb som situationen udvikler sig. Ikke langt fra ham står det fremskudte batteri fra feltartilleriet.
>
> Forbindelsesofficeren fra feltartilleriet, der er tildelt K.T.K., holder forbindelsen mellem kommandøren og det øvrige afsnitsartilleri.
>
> K.T.K. har den uindskrænkede ledelse af sit afsnit. Regimentsstab, brigadestab, divisions meldepunkt er alle langt væk. Storkamp betyder isolering i nærmeste rum. Den tillader ikke kontrol over mere end 500 meter frontbredde og ikke mere end dybde på 700 meter forterræn frem til K.T.K. Her udspiller sig det hele.
>
> Alle tråde i kampen samles ved K.T.K. Alle vender sig mod ham. De kæmpede langs fronten kræver forstærkninger af ham. Dem bag ham, ønsker gennem ham at blive indsat og af ham få deres opgave tildelt. Artilleriet er afhængig af hans meldinger for effektiv fordeling af ilden. De højere stabe må orienteres gennem ham, for at kunne træffe de beslutninger, der er nødvendig. Rømning af sårede, fremskaffelsen af forplejning og ammunition, forskellige signalopgaver, observation af fjenden – alt ligger på hans skuldre.
>
> Det vigtigste er imidlertid den selvstændige vurdering af situationen under kamp. Først af meldinger fra de enkelte K.T.K. kan der dannes et overordnet billede. Det er forholdsvis let ud fra tre præcise meldinger fra en 500 meter frontbredde, at danne sig et billede af det fjendtlige angreb og af eget forsvar af afsnittet. Det er imidlertid utrolig vanskeligt, midt i hele tumlen, forvirringen, larmen, med blanding af enheder og med den vanvittige artilleriild overalt, at lave præcise melding over 500 meter frontbredde.
>
> Der er intet så vanskeligt, som under det umiddelbare og frygtelige indtryk af en hændelse, at udarbejde et begrænset billede, der så to timer senere skal tjene som grundlag for beslutninger, der vil afgøre livet for mange hundrede mennesker. Man må ikke råbe om hjælp, hvis egne kræfter er tilstrækkeligt til forsvaret.

Man må ikke undlade med alt eftertryk at kræve hjælp inden det er for sent. Man må ikke glemme, at hjælp tidligst kan være fremme om timer. Man må overhovedet ikke lade ude af betragtning, at i meldinger i mange tilfælde overhovedet ikke nå frem til modtageren bagude.

Alt afhænger af K.T.K. vurdering, også selvom meldingen på sin lange vej frem til divisionen, ved hver højere stab vil få tilføjet dennes egen opfattelse. Der findes kun en K.T.K. i regimentsafsnittet, tre regimentsafsnit i divisionen. Disse tre K.T.K. er dem, der sætter sit præg på kampen.

For korrekt at kunne vurdere situationen i et afsnit er det nødvendigt med mere end gode øjne, urokkelighed, ansvarsfølelse, forestillingsevne og koldt blod. Først instinkt og erfaring danner den rigtige kamptropskommandør, kongen af slagmarken, forsvarsfrontens bolværk, far for sin bataljon, »den gamle« i bunkeren.

Han sidder ikke et eller andet sted bag fronten, hvor han på afstand kan fornemme storkampen, og på generalstabskort indtegne kampen med rød og blå blyant, og træffe beslutninger i kølig sindighed. Som hver eneste musketier var han omgivet af slagets død og larm. Den fjendtlige artilleriild, de kender hans betydning, koncentrerer sig om hans bunker. De fjendtlige fly leder efter ham som nervecenteret i kampen. Geværet ligger lige så sikkert i hans hænder som hos hans ledsagere. Maskingeværernes hamren og håndgranaternes paukeslag er kampens koncert, som han må følge fra første række.

Det tropperne fornemmer af erfaring eller sædvane, må hos ham omdannes til taktiske forholdsregler. Han må være forberedt på hvert nyt fænomen på slagmarken, og hvad der gør sig gældende af menneskelig svaghed, må af ham øjeblikkelig og med eftertryk overvindes. Han stå ikke, som sine kompagniførere, alene med ansvaret for en hoben granatkratere foran mod fjenden, men for hele forløbet af kampen i Regimentsafsnittet. Han bliver, når hans kompagnier smadret rykker tilbage i beredskab og for at virke som fremskudt reserve. Også den om eftermiddagen ankomne stodtrop fra indsatsdivisionen om eftermiddagen står under hans kommando, for til ham hører ikke kun hans bataljon, men hele afsnittet.

Intet menneskeligt er ham fremmed. Den højere grad hæver ham ikke en millimeter over hans musketerer. Bliver han særligt belønnet, ved alle, at hans *Pour le mérite* tilhører hele bataljonen. Ingen er mere værdig end »den gamle« til for dem at bære denne hæder.

I bedste tilfælde er han foruden af stabens officerer, kendt af de ordonnanser og signalfolk, der formidler trafikken mellem kompagni og bataljon, mellem bataljon og regiment. De lå allerede på Somme i hans understand. De tilhører nu hans nærmeste familie og er stolte herover. Dør en af dem soldater døden, skriver »den gamle« personligt til hjemmet til konen, moderen, faderen, ikke mange sider, kun et par indtryksfulde ord. En ny træder i hans sted. Traditioner fortsætter fra de døde til de levende. Der er ingen i denne mandlige familie, der ikke har hjerte på rette sted, og som ikke vil gå gennem død og helvede for »den gamle«.

Der er ingen småsnak her. »Den gamle« siger ikke et overflødigt ord og bør ikke sit humør på tungen, men i hjertet, hvor det hører til.

Kun når divisionen undertiden er trukket ud af fronten for at tilbringe et par dage i kummerlige kvarterer bag fronten, og han sidder med sine kompagniførere, den trofaste adjudant og ordonnansofficer, i det såkaldte kasino, ryger på sin cigar og drikker et glas vin - så begynder han pludseligt at sludre. Om sin ungdom, om sine skarnsstreger, om sin strenge far, om sin tjenestetid, sine foresatte, sine folk. Snakker om alt, blot ikke om krigen og kampene blandt kraterne. Og til slut - inden han siger »Mine herrer, det er tid at opsøge kvarteret. I morgen tidlig er der … inspektion« - til slut fortæller han endnu engang en urgammel vittighed fra hans tid som fændrik, som alle for længst har hørt før. Men alle griner og glæder sig, for nu ved de, at det står godt til med »den gamle«

Men han tænker på, når han ligger alene i den hvidbetrukne seng, som bykommandanten har stillet til rådighed, og som er næsten lige så behagelig som kommandanten selv – hvad han så tænker, det ved ærligt talt ingen.

Om kompagniførernes indsats og store ansvar skriver Werner Beumelburg i den samme afhandling »Flandern 1917«:

Storkampen koncentrerer sig om enkelte modstandspunkter i angreb såvel som i forvar. Den uhyrlige koncentrering af ildvirkning tvinger til sammentrækning af forsvaret på et snævert begrænset rum af enkelte punkter.

Kun sjælden rækker virkeområdet af et sådant modstandspunkt ud over 200 meter fremad eller til begge sider. Alt andet er udelukket og udenfor observation og våbenvirkning. Hvert punkt er både i liv og i død udelukkende henvist til sig selv, og det vedgår kun en enkelt mand, her midt i et rasende helvede af flyvende jernsplinter, i en frygtelig larm, og i dødens nærhed at kunne holde nerverne i ro og fører kommando.

Denne mand er kompagniføreren i hovedmodstandslinjen. Hans fremskudte posteringer lytter i forterrænet. Han ved ikke, om ene eneste af dem vil overleve den rasende angrebsild i morgengryet og massernes storm. Han må ikke forvente det. Det er hans opgave, rettidigt at imødegå angrebet, holde sine lette maskingeværer parate, holde begge delinger – den tredje ligger i forterrænet – samle ved siden af hinanden, så han

har mulighed for at se hver enkelt, og i øvrigt stå som eksemplet på den dødsforagtende person, som på det afgørende tidspunkt ikke kender andet end viljen til sejr.

Han ved, at alle disse folk der i kraterne, hvis ansigter er fortrukket af anspændelsen under nærkampen, kikker på ham. Han ved, at han i dette øjeblik høster, hvad han i dem i tiden med uddannelse og hvil fik sået af tillid, handlekraft og mandighed. Han kender fra hundreder træfninger hvem af sine folk, der har den medfødte pålidelighed, der kun åbenbare sig i disse dages velkendte naboskab med døden. Alle tilhører et stykke af hans hjerte. Men han skal tage sig i agt for, at dette hjerte ikke begynder at vakle, når først denne, så denne, så denne strækker armene i vejret og falder om i mudderet. Nej, i hans ansigt må der ikke komme en trækning, i hans stemme ingen sitren. Hans hænder må være rolige, uanset om den har greb om geværet, eller de giver ordre, hvor stemmen ikke længere kan trænge igennem.

Han må på samme tid holde øje med hans folks adfærd og fjendens bevægelser. Han må sørge for, at artilleriet får de rigtige signaler til at lægge ilden frem eller tilbage, at identifikationsflag udlægges til infanteri flyene, når de ankommer. Han må forsøge at sikre, at meldinger nå frem til K.T.K., og han må sørge for genforsyninger af forplejning og ammunition. Han må lede ilden fra maskingeværerne, når fjenden forsøger en flankebevægelse. Han må kunne være hård mod alle tegn på menneskelig svaghed, når de kommer til udtryk.

Her og der er han hos sine folk, klatre fra krater til krater under ild fra fjenden, fordeler sine cigaretter, indgyder mod og skælder ud, hvor det er nødvendigt.

Rammes han så af et skud – og næsten alle ramme på et eller andet tidspunkt – kryber han bleg, svedende, blødende og beskidt sammen i et krater, hvor han udstede sine kommandoer mens en sanitetsmand forbinder hans sår. Allerede halvt bedøvet forlader ham følelsen af ansvar ham ikke et øjeblik. Og når om natten slaget endeligt beroliger sig, og de lægger ham på en båre for at bære ham tilbage, står tårerne ham i øjnene. Hvad skal der blive af hans lille flok, når han ikke længere er hos dem? Hvem skal snakke med dem, dele deres sorger, kende deres ønsker?

Ved K.T.K. standser båren endnu en gang.

Kommandøren kommer ud, trykker ham i hånden. Begge kan dårligt tale. Begge ved, hvad han mister. De kender hinanden bedre end mand og kone, far og søn. Og alligevel var begge klar over, at der engang måtte tages afsked. Denne gang var det gået godt. Hvem bliver den næste? Vil de ses igen? Eller vil han, kompagniføreren, allerede derhjemme erfare, at »den gamle« er faldet i Flandern? Intet tilbage, på den ene eller anden måde. »På gensyn, Hr. Hauptmann«. »Lev vel, min kære«.

Tilbage ved bagen blev endnu nogle presserende kompagniforretninger klaret. Overskæget på Kompagniets Feldwebel vibrere mistænkeligt, underofficeren på skrivestuen har stenansigt. Kompagniføreren trykker begge i hånden og ler optimistisk. Med en motorambulance går det videre.

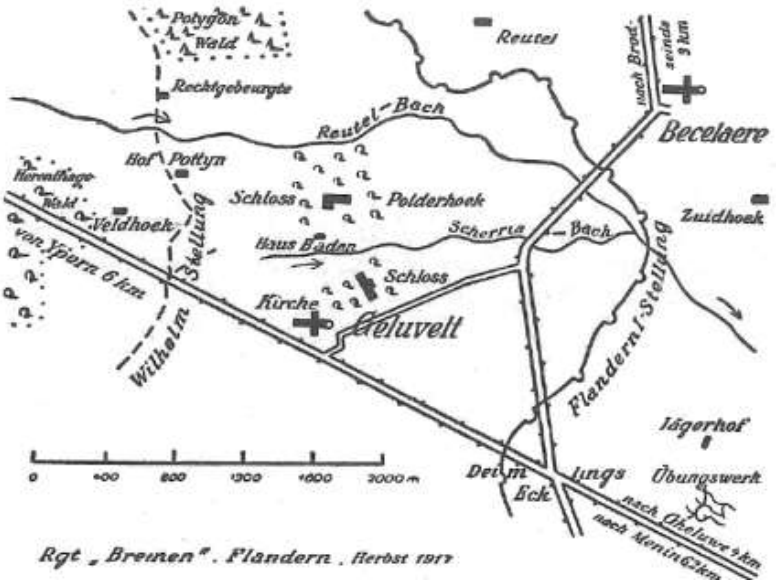

Den 27. september om aftenen blev Regimentet afløst af Reserve-Infanterie-Regiment 92, og sammen med de øvrige regimenter under 17. Infanterie-Division trukket tilbage til samme indkvarteringer som 25. september. Enhederne reorganiseredes og på ordre fra Division opstillede hvert Infanterie-Regiment en stærk, kampkraftig bataljon, der i tilfælde af behov, ville finde anvendelse under kommando af Major Hagedorn.

Dertil kom det ikke, men i stedet blev 17. Infanterie-Division på ordre fra Gruppe Wytschaete som indgrebsdivision på venstre fløj af Gruppen indtil den 29. september i rummet Lauwe – Menin (Regiment »Bremen« i Halluin). Her skete igen opdelingen i tre detachementer. Regimentet begyndte rekognosceringen af beredskabspladser, hvorfra indsættelsen af de enkelte detachementer skulle ske.

I tiden mellem 30. september til 3. oktober rykkede på skift et detachement frem til den fastlagte beredskabsplads vest for Gheluwe, mens de to øvrige forblev i alarmberedskab i deres kvarterer.

Tidligt på morgenen den 4. oktober stod Detachement »Hagedorn« kampklar i nærheden af Koelberg ikke langt fra Gheluwe, da kl. 6 en kraftig trommeild blev lagt over stillingsdivisionen langs fronten. Ifølge en melding, indgået i løbet af morgenen, var fjendens fremstød på begge sider af vejen Menin – Ypres, blevet bragt til

standsning i linjen Polderhoek – Becelaere. 17. Infanterie-Division skulle nu tilbageerobre den tabte stilling. Kl. 11 blev Grenadier-Regiment 89 sendt i retning af slot Polderhoek og Füsilier-Regiment 90 mod Reutel. På ordre besatte Detachement »Hagedorn« Flandern I-stillingen med sin III. Bataillon i Afsnittet under I.R. 117, med I. Bataillon i afsnittet under I.R. 115 på begge sider af vejen Ypres-Menin, mens II. Bataillon og 1./3 Sturmkompanie var placeret i øvelsesværket øst for Deimlingseck. Major Hagedorn begav sig med sin stab til I.R. 115 kommandostation på Jägerhof, der havde den fælles kommando over Afsnit 117 og 115. 1. Batterie fra F.A.R. 60 gik i stilling nord for vejen med øvelsesværket. Kl. 14 fik III. Bataillon med 13./75 og 1./F.A.R. 60 ordre til at følge Grenadier-Regimentets angreb til venstre, og sluttede sig øjeblikkeligt til den sidste grenadier-bølge med højre fløj ved den sydvestlige hjørne af Polderhoek park.

III. Bataillons fremrykning skete i starten i velordnede rækker på trods af den stærke fjendtlige strøild. Dele af 12. Kompanie, der havde ligget inde i G.R. 89 angrebsrum, blev blandet med venstre fløj af dette regiment.

Under den videre fremrykning blev 11. og 9. Kompanie, og dele af 10. Kompanie blandede, og en føring i de oprindelige formationer derved ikke længere mulig. Dette kunne primært føres tilbage til den den snart indsatte heftige fjendtlige spærreild, der medførte store tab.

Som stormen fra sænkningen nåede højderyggen, der fra Geluvelt strækker sig i retning af Polderhoek, blev den mødt af kraftig M.G. ild. En springvis fremrykning fra krater til krater blev nødvendig. Men også den springvise fremrykning fortsatte ustoppelig. Tabene steg. Især 10. Kompanie kom under en meget kraftig gevær- og flankerende MG.-ild fra den af fjenden stærk besatte Wilhelm-stilling.

Kompagnifører for 11. Kompanie, Leutnant Hartmann og Leutnant Ellermann, fører for 9. Kompanie, blev hårdt såret af maskingeværild, som de, uagtet den fjendtlige ild, ilede frem og tilbage mellem kraterne. 13. Kompanie, der først havde fået befalingen sent, stormede fremad som vilde for at indhente bataljonen og ikke komme for sent. I spidsen med et par grupper var dens fører, Leutnant Pavenstedt. Som han når halvvejs op ad bakken blev han dødeligt ramt af maskingeværild i halsen. Vizefeldwebel Harbort sprang til og rev kompagniet op ad bakken. På rette tid, da på samme tidspunkt englænderne nord for vejen iværksatte et nyt angreb.

På venstre fløj, syd for vejen mod Geluvelt, var 11. Kompanie, efter at dens fører, Leutnant Hartmann var blevet såret, under kommando af Leutnant Gohde, styrtet langt frem.

Maskingevær-underofficer Randler havde under fremrykningen observeret, at maskingeværilden fra nord var ødelæggende. Derfor tog han sit eget våben på ryggen og løb frem foran kompagniet. To af hans folk fulgte efter. Så blev maskingeværet sat i stilling mod højre, og endeligt kunne han åbne ild mod de engelske stillinger, hvorfra ilden mærkbar reduceredes.

Til højre for 9. Kompanie var 10. og 11. Kompanie under kraftig beskydning langsomt, men uophørligt, trængt frem gennem det seje mudder.

Da vores modangreb blev iværksat uden artilleriforberedelse, have fjenden haft god tid til at bringe friske reserver frem. Derfor stod vore folk nu, allerede udmattet af den lange storm gennem det opblødte terræn og moralsk svækket af den dybt organiserede fjendtlige spærreild, overfor en frisk fjende.

Ikke desto mindre kunne fører for 10. Kompanie, Leutnant Thelemann, kl. 15 meldte til Regimentet: »Er kort før bakke vej Polderhoek; ligger i hårde nærkampe med fjenden«. Kort tid efter blev han dødeligt ramt af et skud som han sprang fra krater til krater for at opildne sine folk. Og til sidst blev også fører for 12. Kompanie, Leutnant Behr, ramt af flere skud. Dermed var samtlige af bataljonens kompagnifører forsvundet.

En videre fremrykning under disse omstændigheder var umulig. III. Bataillons kompagnier måtte grave sig ned på den opnåede linje. På samme måde gik det 13./75, der under Leutnant Pavenstedt (Wilhelm) havde løst dens opgave, etablering af forbindelsen til Infanterie-Regiment 117. Et fjendtligt forsøg på yderligere fremrykning blev standset af en godt liggende geværild fra 13. Kompanie.

Da der fra fronten blev anmodet om forstærkning, befalede I.R. 115 kl. 1350, at I. Bataillon skulle rykke frem i III. Bataillons angrebszone (højre fløj: sydvest kant Park Polderhoek, venstre fløj: landevejen Ypres-Menin) og øst for B.T.K. 115 (1 kilometer sydøst kirken i Geluvelt) klargøre til at rykke frem til II. Bataillon i Flandern I-stillingen 117.

Da I. Bataillon nåede frem til B.T.K. 115, forelå der her en melding fra III. Bataillon, at denne sydvest for Polderhoek lå i hårde nærkampe, at der til venstre for dem var opstået et stort hul over Scheriabach til nord for landevejen Ypres – Menin, hvor dele af Infanterie-Regiment 116 stod vest for kirken i Geluvelt. Derfor fik I. Bataillon kl. 18 frem i to dele nord for vejen med opgaven, at skulle lukke hullet i den forreste linje.

Kl. 1820 startede trommeild over Geluvelt, den af III. Bataillon genvundne linje og over langt ind i baglandet.

I forreste linje befandt sig den eneste overlevende officer fra III. Bataillon, Leutnant d.R. Gohde, som med forbilledlig beslutsomhed overtog kommandoen over alle i nærheden. Med fremskudte poster langs landevejene

Ypres – Menin, kunne alle fjendtlige angrebsforsøg afvises med en dygtig anvendelse af flankerende maskingeværild.

I begyndelsen af fremrykningen havde I. Bataillon ikke større tab til den fjendtlige artilleriild. Beskydningen steg imidlertid hurtigt og fik, som kompagnierne nåede på højde med Geluvelt slot, over i en heftig spærreskydning. Kompagnierne, der hertil delvist var rykket frem i kolonne, delvist udfoldet, kom nu kun langsomt frem, som soldaterne enkeltvis arbejdede sig frem fra krater til krater gennem det vanskelige sumpede terræn langs Scheriabach. Under Leutnant Rehse gik 2. Kompanie frem tæt forbi Geluvelt slot og nåede forreste linje som de første, hvor den tog forbindelse til højre til Grenadier-Regiment 89. Som beordret kom 1. Kompanie frem til højre for 2. Kompanie indtil »Haus Baden«, hvor den forstærkede dele af Grenadier-regimentet. På højde med Slot Geluvelt sluttede Feldwebelleutnant Schönherr sig med resterne af sin deling til 1. Kompanie. Schönherr var af K.T.K. 117 med en deling fra 13. Kompanie var indsat i fremrykningen i retning af Slot Polderhoek.

3. Kompanie til højre for 1. nåede en linje nordvest for Geluvelt. Da denne imidlertid lå særligt udsat for den fjendtlige artilleriild, blev linjen om morgenen den 5. oktober trukket tilbage til kraterfeltet sydøst for »Haus Baden«.

Efter på ordre at have ligget klar i i området nord for B.T.R. 117, blev 4. Kompanie, hvis fører Leutnant Fichter var såret, under adjudant ved I. Bataillon Leutnant Blome, trukket frem til lukning af hullet mellem III. Bataillon og 2. Kompanie,

Om natten til 5. oktober lagde fjenden hele stillingen til dybt ind i baglandet under kraftige artillerioverfald med alle kalibre og en livlig forstyrrelses ild fra maskingeværer. Et større angreb vovede han dog ikke mere. Omkring kl. 0245 rykkede en større fjendtlig patrulje frem mod 4. Kompanie afsnit, men blev afvist i nærkamp med betydelige tab. Herunder udmærkede sig især Unteroffizier d.R. Köhler, som faldt.

Under det kolde, men herlige måneskin blev en gennemgående linje etableret med forbindelse til højre til Grenadier-Regiment 89 og til venstre med Infanterie-Regiment 117, og besat med en tynd postskærm. Enhederne blev reorganiserede så fordelingen af enheder fra landevejen Menin – Ypres mod nord var følgende: 13. Kompanie under Feldwebelleutnant Schönherr, dele af 9. Kompanie, 10., 11. og 12. Kompanie under Leutnant Langrehr, 4. Kompanie under Leutnant Eerichson, 2. Kompanie under Leutnant Rehse, 1. Kompanie under Leutnant Reichaard. I anden linje bag højre fløj lå 5. Kompanie, der om aftenen som reserve var trukket tilbage til I. Bataillons kommandostation.

I løbet af den 5. oktober var den fjendtlige artilleriild moderat, hvorimod den vedvarende MG-ild var desto mere generende, og i dagslys forhindrede enhver bevægelse. Fjendtlige angreb fulgte ikke.

Om natten til 6. oktober blev I. og III. Bataillon afløst af det bayriske Infanterie-Regiment 16 og trukket tilbage til Halluin ved den belgisk-franske grænse.

Sammen med 1./3 Sturmkompanie 17 forblev II. Bataillon indtil morgen den 8. oktober under kraftig artilleribeskydning liggende i Flandern I-Stillingen i Afsnit J.R. 117, før også denne kom i kvarter i Halluin.

Endnu engang lå voldsomme kampe bag Regimentet. Den havde opfyldt dens opgave, at standse det fjendtlige angrebs tyngdepunkt ved Geluvelt, og havde trods fjendens ihærdige forsøg kunnet afleverer en kontinuerlig linje til dens afløser. Faldet var Leutnant Pavenstedt, Thelemann og Hartmann samt 20 underofficerer og mænd. Såret var 6 officerer og 102 underofficerer og mænd. Savnet var 20 underofficerer og mænd.

Den 9. oktober fulgte endnu en beredskabsalarmering ved Gheluwe, der til tider lå under en livlig fjendtlig artilleriild. Regimentet kom imidlertid ikke igen til indsættelse og kunne om aftenen igen rykke tilbage til Halluin.

I løbet af den 10. oktober nåede den Tourcoing. Dermed sluttede for Bremer Hanseaterne en særlig vanskelig men hæderskronet afsnit af forsvarsslaget i Flandern. På trods af de høje tab var stemningen hos officerer og mandskab god. Alle var indstillet på at give det sidste. De store tab af førere af alle grader og den ringe kampstyrke udelukkede i første omgang, at divisionen kunne indsættes langs en aktiv kampfront.

Beerdigung eines 75ers auf dem Friedhof in Courcelles (Januar 1918)

Die Spielleute des III./75, Dezember 1917

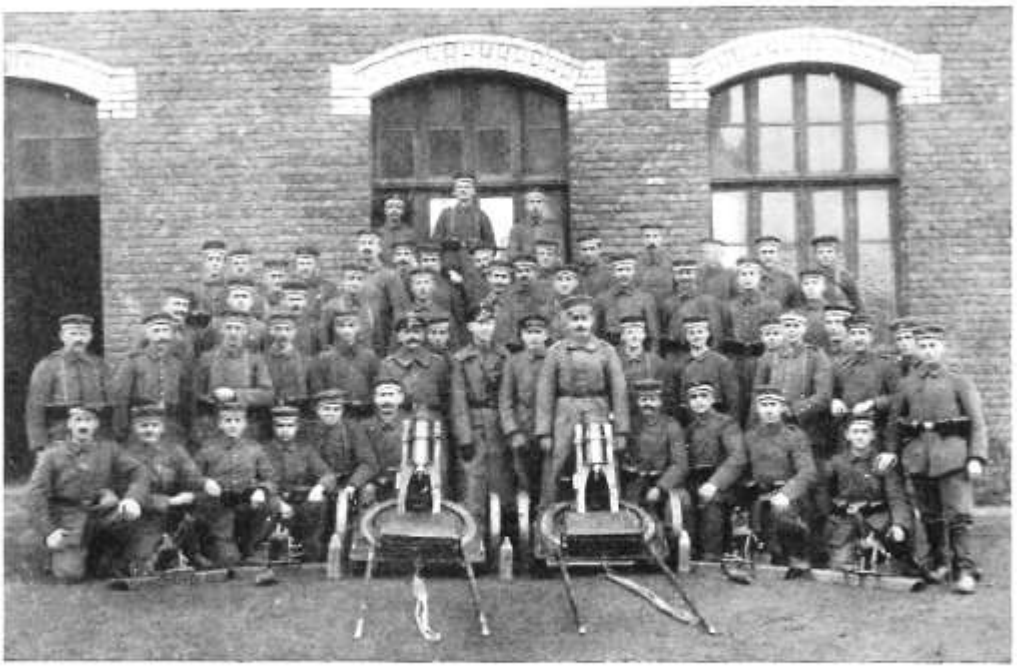

Die M. W. A. III./75, Dezember 1917

Teilnehmer des Patrouillen-Unternehmens „Hindenburg“,
5. Februar 1918

Hptm. Krull mit den Offizieren des I./75, Dezember 1917

Hptm. Caſpari mit den Offizieren des II./75, Dezember 1917

Senatsbeſuch in Courcelles am 3. 2. 18 (Bürgermeiſter Hildebrand verteilt Hanſeatenkreuze)

Auf dem Marſch

Krigsrangliste

11. oktober 1917

Regimentsstab

Regimentskommandør: Major Hagedorn
Regimentsadjudant: Leutnant Oehlders
M.G. Offizier b. Stabe: Oberleutnant Stein v. Ramienski
Gasbeskyttelsesofficer: Feldwebelleutnant Bornowski
Ordonnansofficer: Leutnant d.R. Henke
Retsofficer: Leutnant d.R- Stürenberg-Jung.
Fører for store bagage: Leutnant d.R. frhr. v. Eckardstein
Regimentslæge: Stabsarzt d.L. II Dr. Marung (f. stab II)
Regimentsintendant: Hilfszahlmeister Brandt (f. Stab I)

I Bataillon

Fører: Hauptmann Krull
Adjudant: Leutnant Blome
Forplejningsofficer: Leutnant d.L. II Kraze
Bataljonslæge: Oberarzt d.R. Rabek
Assistenlæge: Felduntgerarzt Bohnert.
Intendant: Hilfshlmeister Brandt (f. Regimentstab)

1. Kompanie

Hauptmann d.R. Meyer (Erich)
Leutnant d.R. Erichson
Leutnant d.L. I. Reichard
Leutnant d.R. Sebers

2. Kompanie

Leutnant d.L. II Rose
Leutnant Rehse
Leutnant d.R. Katz
Feldwebelleutnant Stender

3. Kompanie

Leutnant d.R. Kusche
Leutnant d.R. Schmidt (Albert)
Feldwebelleutnant Hesse
Offizierstellvertreter Rockey

4. Kompanie

Leutnant Fichter
Leutnant d.R. Schmidt (Kurt)
Leutnant d.R. Belger
Offizierstellvertreter Spandau

1. M.G.K.

Leutnant d.R. Wulkop
Leutnant d.R. Richter (Hugo)
Offizierstellvertreter Jöhnck

Granatwerferzug I./75

Lieutnant Flymeyer

II Bataillon

Fører: Hauptmann Caspari
Adjudant: Leutnant Schneider
Forplejningsofficer: Leutnant Brauns
Bataljonslæge: Stabsarzt d.L.II Dr. Marung (v.stab)
Reservelæge: Feldhilfsarzt Birkenstock
Intendant: Unterzahlmeister Sarnow

5. Kompanie

Leutnant d.R. Stech
Leutnant d.R. Klaenhardt

6. Kompanie

Leutnant Evers
Leutnant d.R.Witter
Offizierstellvertreter Klüver
Offizierstellvertreter Meyer

7. Kompanie

Oberleutnant Kaegler
Leutnant d.R. Dreiver (Joh.)
Leutnant d.R. Schröder
Offizierstellvertreter Ristedt
Offizierstellvertreter Koch

8. Kompanie

Leutnant d.R. Sies
Leutnant d.R. Rengstorff
Leutnant d.R. Soes
Offizierstellvertreter Franz
Offizierstellvertreter Ludolph

13. Kompanie

Leutnant d.L. I Reichard
Feldwebelleutnant Schönherr
Feldwebelleutnant Blankenauffulland
Offizierstellvertreter Mergel

2. M.G.K.

Leutnant d.R. Schmölder
Leutnant d.R. Gäth

Granatwerferzug II./75

Lieutnant Dräger
Leutnant d.R. Pusch

III Bataillon

Fører: Hauptmann d.R. Otto
Adjudant: Leutnant d.R. Reith
Forplejningsofficer: Leutnant d.R. Richter (Wilhelm)
Bataljonslæge: Oberarzt d.R. Dr. Ohm
Assistentlæge: Feldunterarzt Lorenzen
Intendant: Hilfszahlmeister Korte

9. Kompanie

Leutnant d.R. Engel
Leutnant d.R. Hartmann
Feldwebelleutnant Behrendt
Offizierstellvertreter Fiedler

10. Kompanie

Leutnant d.R. Goering
Lieutnant d.L.I Meyer (Karl)
Leutnant d.R. Edæer
Offizierstellvertreter Framl

11. Kompanie

Leutnant d.R. Gohde
Leutnant d.R. Betz
Offizierstellvertreter Hardtke

12. Kompanie

Leutnant d.R. Reimann
Leutnant d.R. Köser
Feldwebelleutnant Betke
Offizierstellvertreter Bock

3. M.G.K.

Leutnant d.R. Enguary
Leutnant d.R. Dammann
Offizierstellvertreter Raue

Granatwerferzug III./75

Leutnant d.L I Langrehr
Offizierstellvertreter Barthel
Offizierstellvertreter Eisfelder

15. Kapitel

Stillingskrig ved Lens

12. oktober 1917 til 18. februar 1918

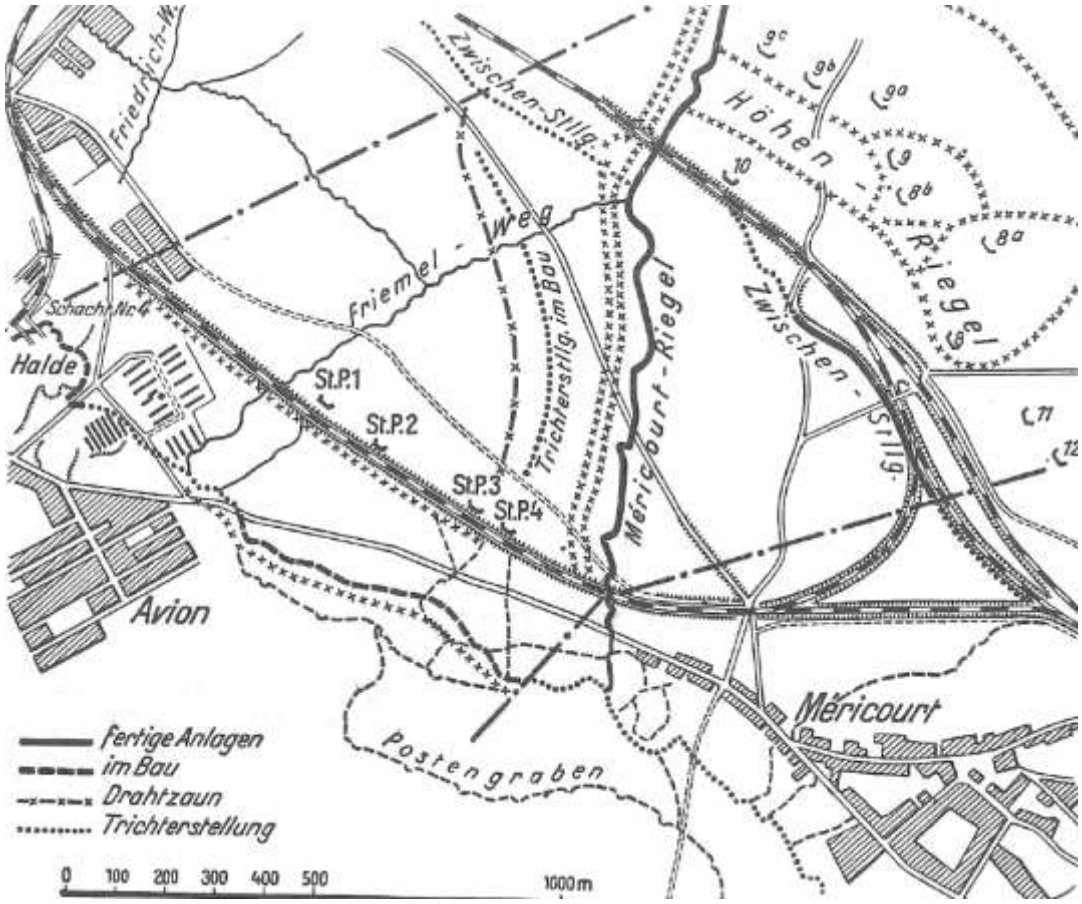

Hvileperioden for det udslidte tropper under 17. Infanterie-Division var kun af kort varighed. Allerede den 12. oktober fulgte forskydningen til 6. Armee. Divisionen blev underlagt Gruppe Souchez (VI. Reserve-Korps) og skulle hos denne afløse 36. Reserve-Division. Af denne grund forlod Regimentet den 12. oktober Tourcoing. Regimentsstab, I. Bataillon og 9. og 10. Kompanie nåede Seclin. II. Bataillon kom i mellemkvarter i Wattignies, III. Bataillon (minus 9. og 10.) i Ennetières.

Den 13. oktober flyttede II. Bataillon til Goudecourt, III. (minus 9. og 10.) til Houplin.

Jo længere krigen varede, jo dårligere og ældre blev erstatningspersonellet. Grundstammen af kampprøvede officerer, underofficerer og mandskab smeltede hele tiden mere ind, og kunne ikke længere erstattes. Også spørgsmålet om førerpersonel blev hele tiden vanskeligere. Den største del af de dygtige, erfarne aktive officerer, reserveofficerer og underofficerer lå nu under grønne plæner eller var ikke længere anvendelige i felten. At det alligevel lykkedes trods alle vanskeligheder at opretholde den gamle Hanseater-gnist på et forbavsende højt niveau, skyldtes det foruden det fortræffelige officerskorps, hovedsageligt de trofaste, dygtige underofficerer.

Mellem den 15. og 18. oktober afløste 17. Infanterie-Division, 36. Reserve-Division. I det midterste regimentsafsnit afløste Regiment »Bremen« Reserve-Infanterie-Regiment 5. Afsnittet strakte sig med en frontbredde på omkring 1200 meter i luftlinje fra den nordlige ende af Avion til Méricourt inklusive.

Den overtagne stilling var kun ringe udbygget. Den forreste linje var gennemgående fra venstre fløj og til det meste af det midterste kompagniafsnit, mens den herfra til højre fløj bestod af en række kratere. Anden linje blev her dannet af banedæmningen på den sydlige banestrækning Avion – Méricourt. Den var kun nødtørftig forsynet med pigtrådshindringer. Løbegravene mellem første og anden linje var med undtagelse af en enkelt, ikke anvendelig i dagslys. I hele kampstillingen var der kun nogle få understande, mens flertallet af folk måtte nøjes med utilstrækkelige skyttehuller.

Fra venstre fløj af Regimentet gik Méricourt tværstillingen fra stillingen langs jernbanen mod nord. Den var generelt bedre udbygget og kun hindringer kunne være bedre. Mellemstillingen omkring den nordlige jernbanelinje Avion – Méricourt, var vest for tværstillingen fuldstændig sønderskudt, mens den øst herfor var i noget bedre stand. De befæstede zoner i baglandet havde gode hindringer og forsynet med understande, men var omkring »Höhenriegel« stillingen og artilleri beskyttelsesstillingen for størstedelen kun var i deres begyndelse. Vest for Billy-Montigny gik Billy-Riegel stillingen omkring vestkanten af landsbyen.

Udbygning af stillingen efter en bestemt plan var i første omgang ikke mulig. Hele arbejdsindsatsen blev indledningsvis anvendt til grave og hindringer, afvanding og udbygning af første linje. Derfor kunne den nye stilling ikke betegnes som en stilling, hvor enhederne kunne komme til kræfter efter de hårde kampe. Tværtimod stillede den store krav til skanse- og arbejdsindsats. Da kompagnierne stadig kun havde en styrke på omkring 120 mand, giver det ydede anledning til en dobbelt anerkendelse.

K.T.K. og B.T.K. kommandostationerne lå i midten, henholdsvis i den nordlige del af Méricourt-Riegel, mens regimentets kommandostation var placeret lige øst for Billy-Riegel, syd for banelinjen Billy-Montigny-Lens.

Fordelingen af Regimentet var:

Kampstilling:	Tre kompagnier
Méricourt-Riegel:	Tre kompagnier, K.T.K.; B.T.K.
Mellemstilling:	Et kompagni
Støttepunkt:	Et kompagni
Courcelles:	Hvile bataljon (stab og fire kompagnier)
Engelske koloni syd for Henin-Liétard:	Et kompagni

Den forreste fjendtlige grav lå mellem 300 og 50 meter væk, og var om dagen kun svagt besat. Modstanderens hovedkamplinjen var anden linje. Hans infanteri forholdt sig meget passiv og havde meget ringe patrulje aktivitet. Den fjendtlige artilleri tav normalt helt ved daggry og blev om aftenen livligere. Om natten lagde fjenden de bageste områder under strøild. Den fjendtlige minekaster aktivitet var ringe, og de fjendtlige maskingeværer lod sig dårligt høre. Derimod var den fjendtlige aktivitet i luften meget omfattende.

Om natten fra 26./27. oktober blev der gennemført en patruljeoperation med Sturmabteilung 6 og Sturmkompanie 17. Det blev imidlertid opdaget tidligt af englænderne, og var derfor uden resultat. Regiment »Bremen« deltog i spærreskydningerne med maskingeværer og minekastere.

Det store forbrug af divisioner under det stadig rasende slag i Flandern gennemtvang, at divisionsafsnittene på roligere dele af fronten måtte udvides for at frigøre yderligere kræfter til 4. Armee. Således fandt ved Lens også en forskydning af divisionsgrænserne. Den 29. og 30. oktober blev regimentet trukket ud for at blev indsat på divisionens venstre fløj, hvor den overtog et afsnit fra Infanterie-Regiment 22 (11. R.D.). To bataljoner blev indsat på fløjene, den tredje var hvile-bataljonen. Fordelingen var nu:

1. stilling:	Tre kompagnier
Acheville-Riegel:	To kompagnier og K.T.K. syd
Mellemstilling:	To kompagnier
Rouvroy-Riegel:	Et Kompagni
Rouvroy:	K.T.K. Nord
Engelske koloni syd for Henin-Liétard:	Et kompagni
Courcelles:	Stab og fire kompagnier fra hvile-bataljonen.

Det nye Regimentsafsnit strakte sig med en frontbredde på omkring 1700 meter i luftlinje fra Méricourt eksklusiv til Acheville inklusiv, og var generelt betegnet som rolig.

Forløbet af den forreste linje, der var opstået under Forårsslaget ved Arras, var delvis ugunstig og særlig på venstre fløj kunne forterrænet ikke overskues. Derimod var stillingen godt udbygget og i stand til at modstå kraftig beskydning. Hindringer manglede forstærkninger. Foran forreste linje løb en skin-stilling, der sikredes af patruljer, fra et sprængkrater på vejen Acheville – Vimy til Méricourt. Anden linje var generelt i god forfatning,

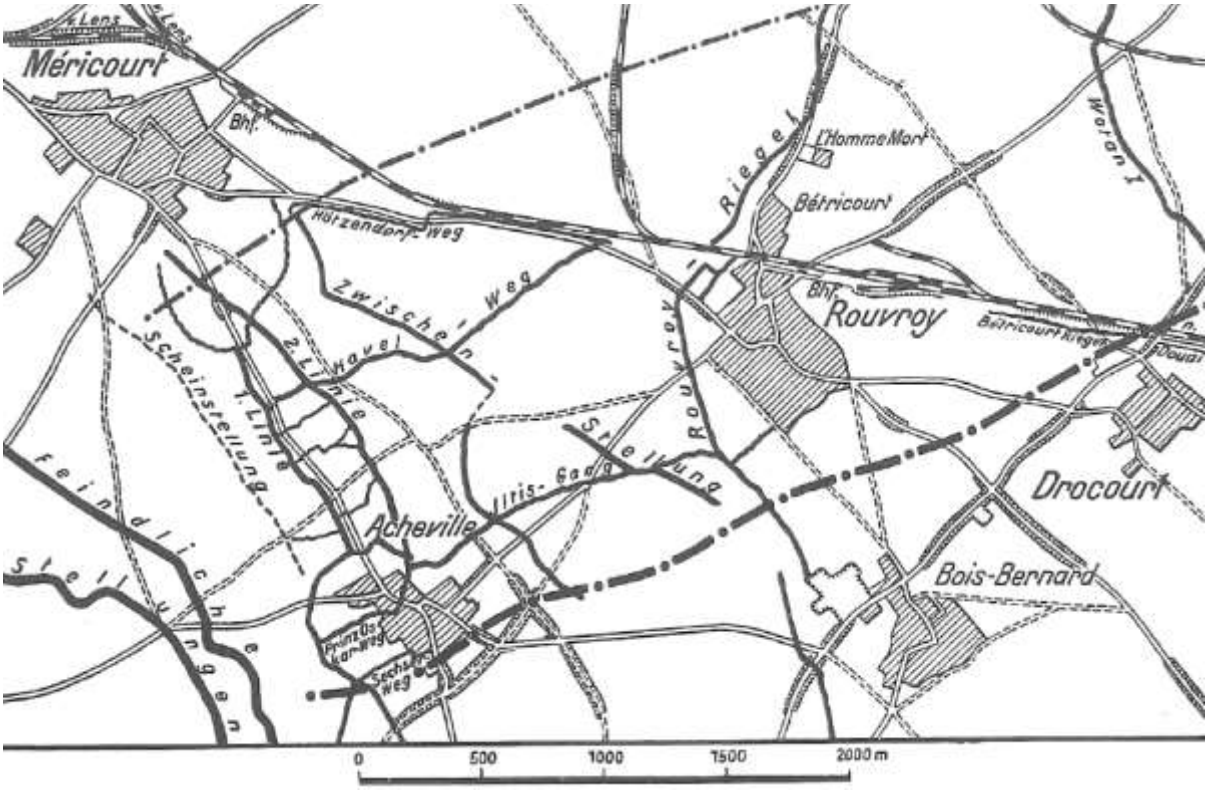

men manglede imidlertid også understande. Regimentets kommandostation var placeret i et hus med betonstøbt kælder i den sydlige del af Henin-Liétard.

Med sædvanlig iver gik Regimentet i gang med udbygning af den betroede stilling, i første omgang udbygning af hindringer foran første linje, understande i anden linje og forbindelser mellem Acheville-Riegel og mellemstilling.

Fjenden lå på venstre fløj omkring 300 meter, på højre omkring 600 meter væk og skansede ivrigt. Hans infanteriaktivitet begrænsede sig næsten udelukkende til M.G. strøild. Også artilleriaktiviteten var begrænset. Mest lå ilden over Acheville og stilling i nærheden heraf.

Den 31. oktober aften gennemførte modstanderen et fremstød med en styrke på over 50 mand langs vejen Acheville – Vimy. Takke være opmærksomheden og et beslutsomt forsvar fra gravbesætningen, hvorunder i sær Vizefeldwebel Windgass (3./75) udmærkede sig, lykkedes det ikke modstanderen at trænge ind i vores stilling. Han måtte trække sig tilbage uden fanger og uden bytte. Vizefeldwebel Windgass og en mand faldt, seks underofficerer og mandskab blev såret.

I løbet af november øgedes den fjendtlige artilleriild. Det skete primært i form af ildoverfald, også om natten, mod vore stillinger og bagland. De fjendtlige minekastere anvendte oftere fosgen-miner og forårsagede herigennem enkelte gassyge. Ved klart vejr udviste de fjendtlige fly meget livlig aktivitet. I lav højde over vore stillinger kredsede de ofte i timevis med deres observationer.

Fjendens øgede kampaktivitet var uden tvivl fremkaldt af vores hele tiden øgede patruljeaktivt, der havde opnået synlige resultater.

Under de talrige patruljer udmærkede sig blandt andre:

Leutenants Gohde, Schiffer og Potthast. Vizefeldwebel Böttcher (6.), Flach (7.) og Pleuter (9.). Unteroffizier Rehme (5.), Slaby (7.), Ruloff (8.), Raminski (10.), Riehl (10.) og Grüneklee (12.). Gefreiter Scholz (3.), Gefreiter Büttner (6.) og Musketier Bennewitz (6.).

Udbygningen af stillingen gjorde i starten af december så godt fremskridt, at man med sindsro kunne imødese et fjendtligt angreb. Der var ingen tegn på et sådant. Situationen forblev også i december uforandret. Det fjendtlige artilleri, som i november på tidspunkter var øget, faldt igen til en rolig fortyrrelsesild. De fjendtlige minekastere overtog mere og mere bekæmpelsen af de forreste tyske stillinger. Det fjendtlige infanteri var fortsat

temmelig uvirksomt, hvorimod den fjendtlige maskingeværild livligt skød om natten for at forstyrre vores skansning.

Under en patruljeoperation den 2. december fra I. Bataillon under kommando af Leutnant Gohde lykkedes det at tage en canadier fra 24 Bataillon Victoria Rifles til fange. Herigennem kunne tilstedeværelsen af 2. Canadiske Division foran afsnittet fastlægges.

I midten af december satte det ind med snefald og frost. Da regimentet lå midt i et kuldistrikt manglede der ikke brændstof til opvarmning.

Under overskriften »Juleaften ved 75'erne« skrev Hauptmann Engelhardt:

> Fremme i stilling bestod julefesten i dobbelt vagtsomhed og en lejlighedsvis dyb vejrtrækning fra bunden af hjertet.
>
> Men bagved, i hvilekvarterne, var det helt anderledes. Her havde vejrguden egenhændigt udsmykket alt. Træer og buske havde han dækket med sukker. Glinsende istapper havde han hængt op i tagskæggene. Og hen under aften 2. Juledag indhyllede han alle franske landsbyer med en hemmelighedsfuld, tæt tåge, så man blev fuldstændigt underligt til mode når man trådte gennem høje snedriver i gaderne, mødte grå skygger i stedet for mennesker, der igen gjorde sig usynlige, når man til højre og venstre så nogle gule gløder uden at vide, hvor det kom fra, og hvem det var.
>
> I en høj, hvidkalket hal, fra hvis loft et spindelvæv af guirlander hang, fejrede 1. Kompanie deres julefest. Et par grangrene på væggene, af grankviste to ord: »Glædelig Jul!« - vel at mærke midt i den frygteligste af alle krige, langt fra hjemme, i nød og fare, den fjerde jul i felten, og alligevel på væggen: »Glædelig Jul!« Det er det tyske hjerte! Midt i salen et grønt juletræ. Næsten uden julepynt. Enkelte lys, et par glaskugler, et par spraglede glasfugle, ikke mere. Men det var et juletræ. Og alle blikke hang ved det, som fra ry krigerstemmer, unge og gamle, de urgamle tyske samler lød: »O, du dejlige, grønne træ, som stråler til julens ære!« Og over alle stemmer lød så pludseligt inderligt, jublende en lys tenor. Et frisk, rosenrødt ungdommeligt ansigt så begejstret over træet og salen. Det var som fik han alle, der sad bænket omkring, uden forlegenhed at bekende sig til julen. Salmerne blev højere og mere hengiven. Og som sølvenglen på toppen af træet, svævede den unge tenor over sangen.
>
> Så var der gaverne. Foran hver mand lå en »Liebesgabe«. Julemanden havde ikke svigtet. Cigarer, cigaretter, etuis, lightere, lommetørklæder, bøger med dedikationen »Hjertelig Julehilsen, Bremen 1917«. Så gik ordonnanser fra bæk til bæk med en kande øl og et lille glas til alle, og med cigarer og cigaretter, 15 af de første, 50 af de sidste til hver mand.
>
> Stemningen tøede op. Messingsuppen begyndte at spille et potpourri. Op på én gang stemmer alle i, glade og grinende:
>
> Der Soldate, der Soldate,
> er ist der schönste Mann im ganzen Staate!
>
> Og efter musik følger et humoristisk foredrag af regimentets komiker. Latter brød ud som salver af håndgranater. Der var ikke plads til at hænge med hovedet. Gemyt og humor gik hånd i hånd. En glad optimisme strålede fra øjne og mund. I stedet for kværulanteri og sortsyn herskede i den kolde, glade sal, den gamle urokkelige soldater ånd, ånden fra hædren ved Mons og Nampcel, Peronne og Barleux, fra Miraumont og Oppy, fra Verlorenhoek og Polderhoek! Det var stadig ånden fra det gamle fædrelands ordsprog »Hol fast!« om så verden var fulde af djævle! En skam, en stor skam, at ingen af de mange derhjemme, der den fjerde krigsjul ikke kunne komme i stemning, kunne følge 75'ernes feltgrå juleaften!

Med den 31. december sluttede et hårdt år med kampe og tab, men også et år med sejre og hæder for den tyske hær.

Vestfronten havde trodset alle Ententens stormløb og stod urokkelig fast. Ganske vist havde englænderne mod slutningen af november ved en overraskende indsættelse af stærke kampvognsstyrker ved Cambrai, slået et dybt hul i vore stillinger, men 2. Armee havde øjeblikkeligt fra nord og syd iværksat flankeangreb, og havde opnået en stor succes. Dette sluttede lykkeligvis endnu et års sønderknusende kampe på Vestfronten, som hele tiden havde set den tyske hær i underlegenhed, hele tiden i forsvar.

I øst havde situationen i mellemtiden grundlæggende ændret sig til vores fordel. Efter revolutionen, Zarens afsættelse og den forgæves modsand fra Kerenski-regeringen var Rusland i slutningen af 1917 forsvundet som modstander. Sovjet-regeringen følte sig tvunget til at indlede fredsforhandlinger. Forhandlingerne begyndte den 22. december i Brest-Litowsk, hvis resultat vi vil foregribe, kom i begyndelsen ikke ud af stedet, da uenighederne mellem forhandlerne ikke lod sig forene. Den russiske delegerede Trotzki forsøgte tilsyneladende at trække forhandlingerne i langdrag. Så kom i midten af januar 1918 pludseligt en ændring. Repræsentanten fra Ukraine, som krævede fuldstændig selvstændighed for sit land, kom i kraftig modsætning til repræsentanterne for Storrusland, der totalt tilbageviste kravet. Den 9. februar 1918 sluttede centralmagterne fred med Ukraine og anerkendte

landets statslige uafhængighed. Dette førte til brud med den russiske delegation. Trotzki afviste med godkendelse fra den sovjetiske regering, fredsforslaget, og forlod Brest-Litowsk, idet han erklærede krigen for afsluttet uden en formel fredsslutning. den tyske regering besluttede herefter til at genoptage krigen mod Sovjetrusland. Den 18. februar begyndte fremrykningen på den russiske front, som den af Rusland hårdt trængte Ukraine tilsluttede sig i det øjeblik, de tyske og østrigske divisioner krydsede grænsen. Målet var besættelsen af Estland frem til Peipus-søen og befrielsen af Ukraine. Uden at møde egentlig modstand erobrede centralmagternes tropper uhyre store landområder. I begyndelsen af marts rykkede de ind i Kiev og Odessa. Umiddelbart efter starten på den tyske fremmarch erklærede sovjetregeringen radiotelegrafisk med, at de var indforstået med at slutte fred efter de i Brest-Litowsk opstillede betingelser. Den 3. marts blev freden underskrevet.

Den tyske øverste hærledelse havde nu ryggen fri; om deres beslutninger og forholdsregler hører vi senere. Men vi her kommet forud for historien og må endnu engang vende tilbage til fronten ved Lens.

I løbet af januar 1918 blev den fjendtlige artilleriild igen livlig. Også det fjendtlige infanteri udviste større initiativ. Egne patruljer var alligevel hver nat hos fjenden. Herunder udmærkede sig især:

> Leutnants Goertz og Evers, Offizierstellvertreter Meyer (6.), Vizefeldwebel Cohn (4.) og Minsel (10.), Unteroffizier Hermsdorf (1.), Riehl (10.) og Bremer (12.), samt Gefreiter Kühner (3.).

I midten af januar begyndte et regnvejr og søle, der vanskeliggjorde skansning og fremskaffelsen af forplejning og materialer. Mod slutning af januar mindskedes den fjendtlige artilleriild.

Den 1. februar blev der indfør orlovsspærre, det første tegn på en kommende større begivenhed.

Den 3. februar havde Regimentet besøg af repræsentanter for Bremens Senat: Borgmester Hildebrandt og Senatsmedlem Dr. Tack, som overbragte hilsener fra hjemstavnen.

Den 5. februar gennemførtes patruljeoperation »Hindenburg« under kommando af Leutnant Wischhufen, som herunder blev alvorligt såret. Den indbragte en fange fra 2. Canadiske Division. Desværre var egne tab under denne operation ikke ubetydelige.

Den 12. februar trængte Leutnant Evers med en patrulje fra 6. Kompanie syd for vejen Acheville – Vimy over anden fjendtlige grav og stødte her på fem englændere. Efter en kort kamp på pistoler, hvorunder Offizierstellvertreter Meyer og en englænder faldt, vendte patruljen tilbage til egen linje med to fanger.

Mellem den 16. og 18. februar blev Regimentet afløst af Reserve-Infanterie-Regiment 51 og kom i Gruppe Souchez bagland i kvarter: stab og II. Bataillon i Noyelle-Godault, I. Bataillon i Auby og III. Bataillon i Dourges. Sidstnævnte blev den 4. marts forlagt til Faumont. 13. Kompanie blev opløst.

Det længe inderlige ønske, endelig at kunne gennemfører en flere ugers sammenhængende uddannelse, skulle endelig blive opfyldt.

16. Kapitel

Forberedelser til det store gennembrudsslag

19. februar til 17. marts 1918

Gennem den befalede uddannelse skulle 17. Infanterie-Division, i det femte krigsår på Vestfronten, skoles til angrebs- og bevægelseskrig.

De første dage fik kompagnierne lov at hvile. Der opstod imidlertid hurtig en omfattende aktivitet for at forbedre de delvist ret dårlige kvarterer for både mand og hest. Hurtigt sammensatte håndværkerhold tømrede af de tildelte brædder med beundringsværdig snilde senge, bænke, borde og stole, murede hullerne til i husene, satte vinduer i og opstillede forskellige beboelsesbarakker, hvor kvartererne ikke rakte til. Man gik med største omhyggelighed i gang med at sætte krop, beklædning og udrustning i stand.

Med erstatningspersonel hjemmefra blev kompagnierne opfyldt til omkring 200 mand. Det var ofte ikke let at indgyde disse folk den gamle hanseatiske ånd. Men, hvor der er vilje, er der også en vej. Og på den måde lykkedes det at svejse den gamle grundstamme og de nye erstatninger sammen til en god disciplineret enhed.

Allerede den 22. februar begyndte i det ofte triste, regnfulde vejr, uddannelsen af enhederne til gennembrudsslag, i første omgang kun to-tre timer dagligt, men hurtigt både for- og eftermiddag. Øvelses og skydeterræn var i tilstrækkeligt omfang tilgængelig i nærheden af indkvarteringerne. På samme måde som i fredstid, blev der lagt stor vægt på enkeltmands uddannelsen, og den faste disciplin anset som et væsentligt grundlaget for enhver succes.

For delings- og gruppeførere var der oprettet kurser for at uddanne dem i de nyeste angrebsmetoder. Regiment og hver bataljon opstillede en signaldeling (ordonnanser, telefon- og blinksignal personel, brevdueslag, hundefører, jord-telegrafist) og en forsyningsdeling til transport af ammunition, forplejning og udrustning til forreste linje. Disse delinger beviste senere deres værdi.

Først og fremmest drejede det sig om at gøre soldaterne fortrolige med de nyeste kampformer, og specielt med det lette maskingevær som hovedvåben i infanteriets ildkamp under angreb. Det tunge maskingevær, med dens større skudvidde og bedre ydelse, gik opgaven, fra en tilbagetrukken stilling at holde fjenden nede med ild, og på den måde lette skyttegruppernes angreb. De tunge maskingeværer skulle følge det fremadskridende angreb; de blev på den måde en slags støtte- og ledsagevåben.

Det andet støtte- og ledsagevåben til indsættelse mod modstandsdygtige mål på kortere afstande, var den let transportable minekaster, der var gjort i stand til direkte skydning med særlige sigtemidler, og hvoraf hver bataljon rådede over to.

Som et tredje støttevåben blev ledsagerbatterier udskilt fra artillerienheder, og til nærkamp tildelt infanteri regimenterne. De havde til opgave at nedkæmpe endnu eksisterende modstandspunkter, og dermed gøre infanteriets fortsatte fremrykning mulig uden alt for store tab. Uddannelsen af regimentet skete i tæt samarbejde med det som »ledsagebatteri« tildelte 1. Batterie, Feldartillerie-Regiment 60.

De nyopstillede »Schlachtflieger« [fly-nærstøtte] enheder skulle fra luften og i lav højde med maskingeværer og lette bomber angribe de fjendtlige infanterilinjer, artilleri og fjendtlige reserver, kolonner og træn.

Til uddannelsen var der af chefen for felthærens generalstab udsendt retningslinjer, på baggrund af hvilken 17. Infanterie-Division i begyndelsen af januar udarbejdede en præcis uddannelsesplan. Efter de grundlæggende principper i denne plan gik man fra 22. februar i gang med uddannelsen i grupper, delinger, kompagnier, bataljoner og i regimentet medtyngde på et gnidningsløst samarbejde mellem de forskellige våben.

Som afslutning blev der den 6. og 12. marts gennemført større øvelser i divisionsramme på øvelsespladsen Moncheaux under ledelse af General der Infanterie Lintzmann, hvorunder fremrykning bag ildvalse, indsættelsen af infanteri og dens støttevåben under kamp, og fremlæggelsen af artilleri blev afprøvet.

Den 16. marts sluttede uddannelsen ved 17. Infanterie-Division. Om aftenen den følgende dag begyndte bortransporten af enhederne. I march gennem to nætter skulle divisionens samlerum ved Quéant (Gruppe Arras, 17 Armee) være nået inden daggry den 19. marts

17. Kapitel

Det store Slag om Frankrig

17. marts til 10. april 1918

I marts måned i året 1918 troede den tyske øverste hærledelse fuldt og fast på muligheden af den fulde sejr. Med Ruslands sammenbrud og følgende underskrivelse af fredstraktaten den 2. marts 1918, var ryggen i øst endeligt blevet fri. Selvom modstandskraften i Østrig, Bulgarien og Tyrkiet var betydeligt reduceret, var der heller dengang risiko for flanken i Makedonien og Italien. Næsten hele den tyske hær var nu til rådighed mod hovedfjenden, Frankrig og England.

I denne situation havde den tyske øverste hærledelse to valgmuligheder – angreb eller forsvar. Den besluttede sig til angreb. Den eksisterende mandskabssituation, især hvad angår infanteri, ville uundgåeligt mindskes i løbet af året 1918, mens det britiske verdensrige syntes at have uudtømmelige menneskereserver. Dertil kom den vedvarende tilstrømning af amerikanere, der allerede havde flere divisioner på fransk jord. Den øjeblikkelige ligevægt af kræfter i Vest, ville frem mod efteråret ændre sig til ugunst for Centralmagterne, hvis der ikke inden da kunne gennemtvinges en afgørelse på slagmarken. Dertil kom, at de tyske tropper ganske vist havde overstået i året 1917 sejrrigt, men at de før eller siden truedes med i forsvar at bukke under for den stadig stærkere fjendtlige overmagt i mennesker og materiel. Også troppen ville angrebet, og forventede det efter Ruslands nederlag med dybeste sjælelig lettelse.

Den øverste hærledelse regnede med, at en afgørelse ikke ville falde på få dage, men ville vare uger, måske måneder. En tidlig start på offensiven var derfor at foretrække under hensynstagen af de amerikanske forstærkninger. På den anden side måtte den afvente ankomsten af divisionerne fra østfronten. Ligeledes skulle tropperne gå i kamp godt forberedte og udhvilede. Til sidst blev operationen fastsat til midten af marts.

Hvad angår formen for angreb, ville den tyske føring under alle omstændigheder undgå materielslaget eller udmattelsesslaget. De havde langt mere til hensigt at gennemføre et massivt og frem for alt overraskende slag. Mislykkedes det, skulle angrebet med det samme indstilles og genoptages på et nyt sted. Uanset hvor stort et ønske man havde om at lægge den fulde kraft af hæren ind i det første stød, måtte man dog medregne det begrænsede antal artilleripjecer og den begrænsede mængde ammunition. Man kunne kun udruste et begrænset antal »angrebsdivisioner« - der blev opstillet 56.

Med hensyn til valg af angrebspunkt udpegede den tyske hærledelse et fremstød på begge sider af St. Quentin, der skulle knuse den engelske sydlige fløj og herefter give plads til en oprulning af hele fronten mod nord. Den planlagte operation ville ganske vist gå gennem det af os ødelagte terræn fra tilbagetrækningen til Siegfried-stillingen i foråret 1917. De heraf medfølgende vanskeligheder var dog medregnet.

Det planlagte angreb strakte sig over en bredde på 75 kilometer mellem Arras og la Fère. Tyngden i operationen lå på den højre fløj og i midten, ved 17. og 2. Armee, underlagt Heeresgruppe Kronprinz Rupprecht. De skulle støde frem mod Bapaume – Peronne, og herfra over Arras – Doullens svinge mod nord. Den mod syd tilstødende 18. Armee under Heeresgruppe Deutscher Kronprinz skulle følge angrebet frem til Somme, og i dette stærke terræn beskytte flanken på hovedangrebet mod den forventede franske modangreb.

17. Armee (General Otto v. Below) på højre fløj af hovedangrebet var organiseret i fem grupper: III. bayr. og XVIII Armeekorps; I. Bayr, VI. og XIV Reserve-Korps. Af disse skulle VI. R.K. fører hovedangrebet mod Bapaume. En hurtig erobring af bakkerne ved Bapaume var forudsætningen for den, i samvirke med 2. Armee, tilstræbte nedkæmpelse af forsvaret af Cambrai-buen.

Angrebsdelen af VI. R.K., opdelt i dybden i tre elementer, bestod af 17. og 195. Infanterie-Division som første, 1. Garde-Reserve og 5. bayr. Infanterie-Division som anden og 24. Infanterie-Division som tredje element.

Ved 17. Infanterie-Division skulle angrebet, med Grenadier-Regiment 89 og Füsilier-Regiment i forreste linje, føres således, at kampkraften altid blev forstærket bagfra, der hvor angrebet gjorde fremskridt. Det var også her, divisionen ville indsætte deres reserve (Infanterie-Regiment »Bremen«, 1./F.A.R. 60 og ⅓ 1./Pi.9). Under ingen omstændigheder måtte der, under den fortsatte fremrykning, ventes på artilleriets ankomst. Tværtimod skulle infanteriet rykke hensynsløst frem, støttet af deres talrige maskingeværer, minekastere og ledsage-batteri. Overraskelsen af fjenden skulle udnyttes, og så hurtigt bryde ind bag fjendens kampzone, at fjenden ikke fik tid til at organiserer en planmæssig modstand. Angrebet skulle tidligt om morgenen den 21. marts forberedes af en

overvældende artilleri- og minekaster ild. Under de sidste 15 minutter af dette bombardement, skulle den første bølger i angrebet (Gren.R. 89 og Füs.R.90) arbejde sig tættest muligt på de fjendtlige stillinger. Alle bagved værende elementer (Regiments-, Brigade og Divisions reserve) skulle selvstændigt bevæge sig op. Stormudgangsstilling og beredskabsrum skulle være nået inden 20. marts: 17. Infanterie-Division i Afsnit 16. bayerischen Infanterie-Division foran Quéant og Regiment »Bremen« som divisionsreserve i Baralle.

Som allerede nævnt havde Infanterie-Regiment »Bremen« som de øvrige dele af 17. Infanterie-Division, om aftenen den 17. marts forladt deres hidtidige kvarterer i Gruppe Souchez bageste område, for at marcherer til deres beredskabsrum ved Quéant. Sammen med 1./Feldartillerie-Regiment 60 nåede den tidligt den 18. marts til Lewarde og Loffre øst for Douai. Den følgende nat marcherede Regimentet over Erchin – Villers – Fressain – Aubigny-au-Bac til Oisy-le Verger for tidligt om morgenen den 20. over Saucy-Cauchy at nå dens beredskabs rum ved Baralle.

Om denne dag skriver Gefreiter Drewes fra Bataljons-signaldeling III./75:

> Den 17. marts begyndte sløret omkring den store hemmelighed langsomt at løsne sig. Fik fik ordre til at marcherer til landsbyen Loffre (øst for Douai). Til denne march, som også de efterfølgende, blev naturligvis natten valgt. Om dagen lå alt i den dybeste ro. Uanset hvor langt, de fjendtlige observationsfly om dagen trængte ind i etape området, var der intet at se for deres spejdende øjne. Men næppe havde det første mørke lagt sig, før der overalt begyndte en voldsom aktivitet. Endeløse kolonner trak sig langs opmarch vejene i retning af fronten. Så vidt man kunne bedømme var der en mærkværdig udmærket stemning hos alle tropper. I alle ansigter kunne man læse en skjult forventning. Man gik med en vis tillid mod det store ukendte da hovedparten af tropperne grundigt var træt af den nerveødelæggende stillingskrig. Man håbede nu igen at kunne opleve en frisk-munter fremrykning via anno 1914, og hvad der formodentlig i alle sjæle vækkede den største den største optimisme, var håbet om at komme nærmere den længe ventede fred. I Loffre blev alle indkvarteret den 18. marts. Dele af vores III. Bataillon, herunder Signaldeling III, blev placeret i kirken. En velgørende søvn kunne let overvinde os efter anstrengelserne unde den lange march.
>
> Ved middagstid blev vi vække af orgeltoner, der festligt lød i dette guds hus. Nogle kammerater forsøgte at genopfriske deres musikalske evner på orgelet. Udenfor lå der et klar solskin over markerne. Vejrguderne syntes at ville os det godt. Mens vi her i Loffre om aftenen den 18. stod klar til afmarch, så jeg for første gang de tunge østrigske motorbatterier. De gjorde et gevaldigt indtryk på os. Efter endnu en lang nat march nåede vi om morgnen den følgende dag frem til Oisy-le Verger. Her kunne vi allerede mærke, at vi nærmede os fronten. skræmmende mange militær af enhver art, artilleri, træn, infanteri osv., lå tæt presset sammen. I gaderne og på pladser, i gårde og i porte, overalt, hvor der var nogenlunde flyverskjul, stod mange stykker artilleri, ammunitionsvogne, kompagni-pakvogne, køkkener osv. Nødtørftig fandt vi kvarter på et elendigt ladegulv.
>
> Om natten begyndte en fin dagsregn, der fortsatte til om morgenen, hvor vi vågnede efter en fugtigkold nat. Alt gjorde et trist, gråt indtryk. Det så ud til, at himmelen for altid havde åbnet for dens sluser. Uophørligt slog regnmasserne mod jorden. Veje og frem for alt kolonnevejene blev hurtigt mudrede. Vores forventningsfulde – havde jeg nær sagt, på trods af de mørke udsigter – muntre stemning havde fået en dæmper. Dagen sneg sig langsomt afsted. Alle smurte omhyggeligt sit gevær og bajonet ind forud for den natlige march. Som natten faldt forlod vi endnu engang vores skjul. Bataljonsbefalingen lød enkelt: »Bataljonen samler sig på vejen mod Sauchy-Cauchy, 500 meter udenfor landsbyen, i rækkefølge 9., 10., 11., 12. Kompanie«. Regnen var endnu ikke ophørt. Vi brugte vore teltbaner som regnslag. Om altid i militæret måtte vi også denne aften vente ret længe til ind i natten. Hele tiden kørte uophørligt ammunitionskolonner osv. forbi os. Der herskede i det hele taget et livligt leben. Det var det sidste større etape center bag fronten og samtidig slutpunktet på jernbanen. Herfra blev ammunition bragt til fronten med feltbane eller kolonner. Efter at vi var blevet grundigt gennemblødte, kom befalingen til afmarch. Denne nat lyste stjernehimmelen ikke som de forgangne nætter. Også sangene, nogle enkelte kammerater forsøgte at få i gang, døde hurtigt ud. Stemningen manglede. Ubehjælpsom fortsatte vi ad de opblødte vejen mod vores bestemmelsessted i Baralle. På særligt højtliggende punkter kunne vi af og til se de opsendte lyskugler, et tegn på, at fronten ikke længere kunne være ret langt væk. Landsbyen Baralle, som vi nåede efter tre timers march, gjorde et yderst trøstløst indtryk. Da den lå indenfor rækkevidde, havde det fjendtlige artilleri ramt den hårdt. Særligt kirken, der lå på en lille bakke, var blevet ødelagt af artilleriet. I tag og mure var der store huller, men alligevel blev et kompagni placeret her. vores Signaldeling III blev placeret på et loft.
>
> Endnu ved første øjekast gjorde huset et nogenlunde indladende indtryk, men vi opdagede hurtigt, at regnen også her mange steder havde fri adgang. Vi måtte heller ikke længere bruge lys, da fjenden kunne observere landsbyen. Så alle forsøgte at finde et nogenlunde tørt sted og lavede et leje. Denne nat havde vi stadig vore tæpper, frakker, teltbaner osv. Den følgende dag blev stormpakning samlet, dvs. kun frakke, teltbane og kogekar. Det skulle blive den sidste nat, som vi kunne tilbringe i nogenlunde gode kvarterer bag fronten.

Auf dem Truppenübungsplatz Moncheaux, März 1918

Major Moeller (21. 3. 1918 an der Spitze des I. Bataillons bei Lagnicourt gefallen)

Minenwerfer im Angriff

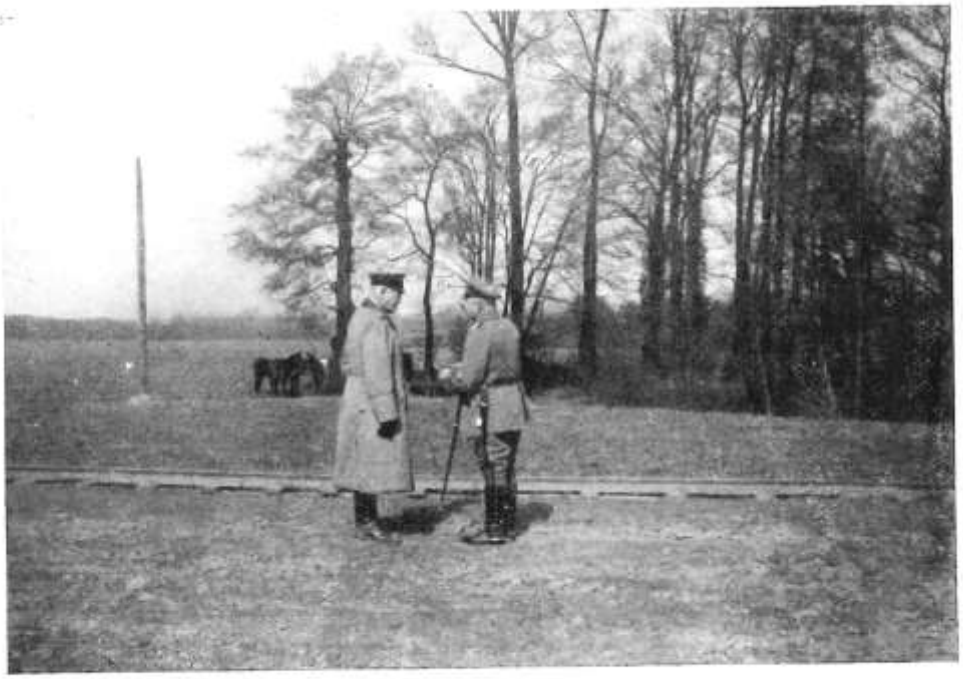

General Litzmann (rechts) im Gespräch mit General v. Gabain, Kommandeur der 17. Infanterie-Division

Der Aufmarsch zur Durchbruchsschlacht, 20. März 1918

Kanal bei Aubencheul au Bac (am Senſée-Kanal)

Diſy le Verger

Die Durchbruchsſchlacht März 1918

Quéant

Das Kreuz von Lagnicourt

Der Angriff
am 21. März 1918

Beim „Aufrollen"
des Braucourt-Riegels

Der Angriff am 21. März

Bei Lagnicourt ausgegrabene engliſche Tretminen

Der Vraucourt-Riegel (nach dem Sturm)

Der Braucourt-Riegel (nach dem Sturm)

Braucourt-Riegel (rechts das Vaulx-Wäldchen)

Gefallene Engländer und Schotten bei Vaulx-Vraucourt

Im Hohlweg am Oſtrand von Vaulx-Vraucourt

Engl. Munition im Hohlweg am Weſtrand von Vaulx-Vraucourt

Vorgehende deutſche Kolonnen bei Vaulx-Vraucourt

Artillerie-Volltreffer in eine Geschützbespannung. (Braucourt-Riegel)

Vaulx

Die Gefechtsbagage in Quéant

Om II./75 opmarch skriver adjudanten, Leutnant Schneider:

> Bataljonen nåede kl. 0300 den 19. marts frem til Oisy-le Verger. Staben blev med to andre stabe, underbragt i præstegården tæt på kirken. Det regnede i stride strømme hele dagen. Det var slemt, da samtlige veje blev blødt op og hestene stod i det frie. Kl. 1500 fandt i Regimentshovedkvarteret en bataljonsfører konference sted. Der blev her udgivet de sidste befalinger til angrebet. I.R. 75 skulle følge efter Regimenterne 89 og 90, og selvstændigt gribe ind der, hvor det blev nødvendigt. Fra i dag tilhører divisionen 17. Armee (v. Below). Regimentets køretøjer blev samlet i kolonner og rykkede mod deres beredskabspladser så snart det blev mørkt. Sammen med den marcherede også »fører-reserven« (Hauptmann Sauter med 5 Leutnants og 15 Vizefeldwebel). Alene feltkøkkenet forblev til madudlevering indtil den 20. ved bataljonen. Hver mand havde udleveret to »Eisener Portionen« (en dåse kød, to poser kiks, en pakke konserveret grønsager). Om aftenen var der endnu et møde med kompagniførere og kl. 2030 rykkede bataljonen ud fra Oisy. Den sidste uge var af den øverste hærledelse blevet inddelt i »marchdage«. Hver dag og hver marchakse havde fået et bestemt nummer. Vi skulle mellem Oisy-le Verger og Quéant anvende »Marchvej 14«. Over Sauchy-Cauchy gik det først til Baralle, hvor vi krøb sammen i en kælder vest for kirken. I Baralle kom også resten af Regimentet i snævre marchkvarterer. Af landsbyen kunne man kun se ruiner. Vi 75'ere havde allerede lært landsbyen at kende året før under Alberich-tilbagetrækningen.
>
> Den 20. marts om formiddagen afholdt Hauptmann Caspari et møde med kompagnicheferne. Kompagniet fik her de første befalinger til angrebet, og var samtidig det sidste før angrebet. Fremrykning skulle ske med 5. til venstre (Leutnant Stech) og 6. Kompanie til højre (Leutnant Evers) skulle i første linje; 7. til venstre (Oberleutnant Kaegler) og 8. Kompanie til højre (Leutnant Schade) i anden linje. Stab, hvortil der skulle holdes forbindelse, ville befinde sig i første linje mellem 5. og 6. Kompanie. Herunder var Signaldeling II (Leutnant Pusch).

Den følgende nat (20./21. marts) stillede 17. Infanterie-Division op i stormudgangsstillingen ved Quéant med med Grenadier-Regiment 89 til højre og Füsilier-Regiment 90 til venstre, og med Infanterie-Regiment »Bremen« i anden linje som divisions reserve i Quéant-Moeuvres-Stillingen: I. i første og III. i anden linje linje og med II. i Friedrichsgraben nordøst for Quéant. Det var Divisionens opgave den følgende dag at gennembryde den fjendtlige stilling mellem Lagnicourt og Moreuil, og via Vaulx-Vraucourt, Beugnâre og Favreuil at støde frem til landevejen Arras-Bapaume. Til højre befandt sig 111., til venstre 195. Infanterie-Division. Kl. 0100 tilgik over telefonen meddelelse om, at H.M. Kejseren og Generalfeldmarschall v. Hindenburg personligt ville iagttage angrebet.

Om begivenhederne ved II. Bataillon skriver Leutnant Schneider i sin dagbog:

> Kl. 20 marcherede bataljonen fra Baralle. Det regnede kraftigt. Feltkøkken og samtlige feltvogne placerede sig med vejkrydset nordøst for Baralle, mens kampbagagen for Maskingevær- og minekaster kompagnierne gjorde klar vest for Buissy. (Baralle og Buissy ligger 6½ og 5 kilometer nordøst for Quéant). I Buissy sluttede 1./Pi. 9 sig med seks grupper til 6./75. De var tildelt II./75. Bataljonen indtog dens beredskabsstilling (Friedrichsgraben). Tæt før vejen Inchy – Cagnicourt slog allerede kl. 22 engelsk artilleri ned. Bataljonen havde sine første tab. Syd for Bois de Bouche måtte den vente en halv time, da den var kommet før de marcherende bataljoner fra GR 89. Vi passerede »Granatengraben« og gik gennem hulvejen Quéant – Cagnicourt frem til »Friedrichsgraben«. Kl. 23 gjorde vi klar vest for vejen mellem Quéant og Cagnicourt. M.W.Abteilung (Leutnant Dräger) og M.G.K. (Leutnant Schmölder) gjorde klar tæt nord for Quéant i hulvejen Riencourt – Quéant og Cagnicourt – Quéant, hvor også forsyningsgruppen (Leutnant Witter) befinder sig. Staben lå sammen med 5. Kompanie i en stor understand, der kunne anvendes efter at 89'erne kl. 2330 var rykket ud. Den almindelige glæde over at finde halm i understanden blev ikke mindsket af den omstændighed, at opholdet kun var midlertidigt. Beredskabsstillingen var mudret. Det fjendtlige artilleri havde om eftermiddagen belagt den med omkring 1.000 skud, så der ved vores ankomst allerede lå flere døde i graven. Kompagnierne måtte til dels overnatte i det fri, da der kun var få understande til disposition.

Tidligt om morgenen den 21. marts begyndte tysk artilleri at belægge det fjendtlige med gas. Fra kl. 0640 hamrede alle batterier og minekastere i 17. Infanterie-Division afsnit mod modstanderens infanteristillinger. Mellem kl. 0925 og 0940 øgedes beskydningen til en rasende trommeild. Så brød Regimenterne 89 og 90, der i mellemtiden havde arbejdet sig frem fra den forreste grav, frem i storm, i anden linje fulgt af Infanterie-Regiment »Bremen«.

Leutnant Staack giver et godt stemningsbillede, da han skriver:

> I natten før stormen i ruinerne af Quéant. Fuldstændig stopfuld. Generalstabsofficerer giver de sidste direktiver. Østrigske motorbatterier, smykket i grangrene, forbereder sig på at sende deres hilsener til fjenden. En kantine får udsolgt. Kl. 0100 gør bataljonen stormdelingerne klar. Lysammunition, nødrationer, håndgra-

21.-25. März 1918
Buissy Riegel
Gustav-Graben
Granaten-Graben
Prouville
Deutsche K1-Stellung
Englische K1-Stellung
Englische K2-Stellung
Ecoust-Stellung
Ecoust
Beugny
Fremicourt
Bilmcourt

nater, pigtrådssakse bliver fordelt, forbindepakker, armbind. Nervepirrende sidste minutter før forberedelsen. Man ryger, drikker, der fortælles dårlige vittigheder. I lyset af stearinlys ser man stenhårde ansigter, andre, som døde allerede har markeret. En Oberleutnant siger: »Hvis vi vil vinde offensiven, må hver bataljon have en lastbil med levnedsmidler foran sig; det virker bedre end vores eget artilleris ildvalse« Den ulykkelige forbløder allerede 12 timer senere foran den engelske grav.

Omkring kl. 3 rykker vi under gensidig forstyrrelsesild nærmere fronten. Fjenden synes ubegribeligt intetanende. Uden tab når vi beredskabsstillingen. Mand ved mand presser sig sammen i skyttehullerne. Maskingeværer til luftværn sættes ivrigt i stilling. Larm, halv høje råb, klirren af våben vækker ikke fjenden. Vi er foreløbig i anden linje, bestemt til at erstatte dem, de falder i den første storm. Foran os står lette feltkanoner, færdig til at blive bespændt og øjeblikkeligt følge med os.

Kl. 0505 falder fra tusinder af kanoner og minekastere en ødelæggende ildorkan ned over fjenden. Den største kanonade i verdenshistorien begynder. En forfærdelig, frigjorde magt, hyler og brager hen over os. Luften er tung, varm og stinker af ild, jern, fosfor og svovl. Jorden ryster i dumpe stød. Store minekaster bomber flyver over mod Tommy. Man må tro, at det menneskelige væsen ikke kan holde stand mod denne verden af stål. Cigarer og cigaretter gløder op og oplyser natblege, frysende ansigter. Mange en dyb slurk af feltflasken beroliger nerverne.

I begyndelsen var alt rolig hos fjenden, der syntes at være kvalt. Nu er batterier langt bag fronten begyndt deres ild. Med mægtig larm, flimre og suser knuses 15-cm granater bag vores dækning og sender søjler af kulsort røg blandet med jord mod himlen. En eller anden skriver: »Gas!« Vores egen gas kommer i lette skyer tilbage mod os. Alle griber til gasmasken, fugtig, og kæmper for at få vejret. Soldaterne ser groteske ud, står der som teddybjørne. Halsen synes at snøre sig sammen, men kvæles. Enkelte råber »Sanitäter«. Et blik på uret. Ti minutter før storm. Uro, ophidselse. Vrede synes at koncentrere sig og skabe en underlig sammensat følelse.

Kl. 0940 den vanvittige hylen i et meningsløst virvar over vore hoveder, lægges frem.

Vi styrter op af graven. Terrænet bølger af mennesker, som var der ingen fjender. I et eneste anslag styrter alle ind i ingenmandsland. Bataljon følger bataljon, reserven i enkeltkolonne. Minekasterne trækker deres vogne, Ledsagebatteriet tramper frem. Artillerister kaste bjælker over skyttegraven. Kusken pisker på hestene, infanterister griber hjulenes eger.

Allerede kl. 1030 var den første og anden engelske linje i hænderne på Grenaderer og Füsilerer. Men så stivnede den fjendtlige modstand. Foran det engelske artilleri beskyttelseslinje (Ecoust-stillingen), der gik mellem Noreuil og Lagnicourt, lå Regimenterne fast med et bredt hul imellem sig. Først efter at den tæt følgende Infanterie-Regiment »Bremen« havde grebet ind, kom angrebet igen i gang. Efter nedkæmpelsen af generende maskingeværstillinger i mellemterrænet, lykkedes det II. Bataillon kl. 1230 at bryde ind i artilleri beskyttelsesstillingen og rulle den op mod nord. Omkring kl. 13 var hele Ecoust-stillingen og dele af landsbyen Lagnicourt på tyske hænder efter hårde kampe.

Herom skriver Oberleutnant Flach i sin afhandling »Den førte kampdag«:

En forbindelsesgrav kunne anvendes af 5. Kompanie under Leutnant Stech indtil et punkt, hvor den lå under fjendtlig maskingeværild. Fremrykningen gik i stå.

Mens 7. Kompanie »Kaegler« satte det tunge maskingevær under Unteroffizier Wilkens i stilling for at nedkæmpe et støttepunkt hvorfra der kom ild fra tre maskingeværer, overvandt Unteroffizier Mönkeberg, Gefreiter Engel og Musketier Bruns fra 5. Kompanie ubemærket i kravl det farlige punkt på graven. Unteroffizier Wilkens, skytte Kleinges og Musketerer W. Schulz, Berger og Voss II fra 7. Kompanie beskød støttepunktet fra siden, et maskingevær fra 8. Kompanie fra front.

Videre: En pigtrådshindring skaber kun gå problemer. Englændernes håndgranater falder for kort, vores sidder. Den fjendtlige gravbesætning overgiver sig eller flygter. Fire Lewis-geværer bliver rettet mod dens egne herrer. 6. Kompanie under Leutnant Evers støder efter, og kommer lige netop i rette tid til at rulle den fjendtlige hovedstilling op mod nord. Vejen er fri. Bremer-regimentet har lige fra første øjeblik bevist, at de ikke havde forestillet sig fremrykningen som en problemfri spadseretur over et ligfelt.

En trist nyhed løber gennem 7. Kompanie: Oberleutnant Kaegler, den afholdte fører, er såret. Også de andre kompagnier beklager deres tab i officerer og mandskab. Fører for III. Bataillon, Hauptmann v. Estorff, er ligeledes såret. Men: videre, videre!

Efter overskridelse af Ecoust-stillingen lå regimentets videre fremrykning under flankerende M.G.-ild fra hejre og venstre, især fra landsbyen Lagnicourt, hvor fjendtlige M.G. stillinger holdt ud indtil aften den 21. marts. 500 meter vest for landsbyen stormede Unteroffizier Spehr 3./75 et batteri på 4 pjecer. Tabene til M.G. og artilleriild er store. Alligevel blev den fjendtlige modstand kl. 1355 brudt i hulvejen en kilometer nordøst for Bois de Vaulx (syd for landevejen Lagnicourt – Vraucourt). Nu blev fremrykningen imidlertid langsommere under den rasende

fjendtlige beskydning, hvorunder blandt andet Oberleutnant Stein v. Ramienski, Leutnants Schade, Rengstorff og Schneider såredes. Leutnant Stech faldt.

Som spidsen af Bataillon Caspari kl. 1530 næsten havde nået Vraucourt-stillingen i nordkanten af Bois de Vaulax, begyndte der til højre og venstre for den pludseligt en tilbagetrækning under pres fra kraftig fjendtlig modstand og vedholdende for kort liggende tysk artilleri. Også ved Regimentet begyndte dele af falde tilbage.

Det var her, som så ofte før, at Hauptmann Caspari opfattede den kritiske situation, og kastede hele vægten af sin personlighed i vægtskålen. Hans lyse og skarpe kommandorøst gjaldede gennem rækkerne. Han for fra fløj til fløj for at afstive den svigtende modstand. På rette tid indsatte han 6. Kompanie, der under kommando af Leutnant Evers, på ny rev hele Regimentets linje fremad.

I 6. Kompanies kamprapport står:

> Kompagnifører gav ordre til angreb, og hele kompagniet fulgte, standsede med dens storm, vigende elementer og rev endda store dele af tropperne med frem igen. Det lod sig imidlertid ikke gøre at erobre Vraucourt-stillingen frontalt. Pludseligt kom et råb om hjælp fra højre fra forbindelsesgraven, at der foran ubetinget behøvedes håndgranater for at kunne bryde ind i Vraucourt-Stillingen. Med det samme begav kompagnifører med Offizierstellvertreter Hartmann og omkring 8 mand sig ind i forbindelsesgraven, der var tæt besat af 89'ere og 90'ere. Disse overhalede vi, og var snart fremme i spidsen, for herfra at forsøge at bryde ind i Vraucourt-Stillingen. Under fremrykning gennem den meget flade forbindelsesgrav kom vi tæt på den udmunding under heftig beskydning, hvorved den forreste mand, Gefreiter Schulz, faldt. Fjenden kunne ikke længere nås med håndgranater, så en fortsat fremrykning var foreløbig umulig. Krisen var imidlertid overvundet.

Under denne infanterikamp om Vraucourt-Riegel stillingen faldt Major Moeller. I hans sted overtog Leutnant d.R. Bremer kommandoen over I. Bataillon.
Efter at et fjendtligt modangreb var afslået, lå Regimentet blandt med andre enheder, som en spid kile på bakkerne øst for Vraucourt, hvor den gravede sig ned. Hauptmann Caspari overtog kommandoen over de elementer, der var placeret i forreste linje. Så vidt det var muligt blev enhederne reorganiserede efter mørkefald.

Omkring 1900 ankom til Divisionsstaben følgende karakteristiske melding om den vanskelige situation om eftermiddagen den 21. marts, afsendt af Hauptmann Caspari:

> Egne tilbagerykkende bevægelse i østlig retning. Total blandede enheder 17. Infanterie-Division og 1. Garde-Reserve-Division fastholder for tiden foran Vraucourt-Riegel i område »Blaupunkt X« og sydlig. Egen artilleristøtte indtrængende nødvendig, eller kan denne langt fremskredne tyske kile ikke fastholdes. Stor mangel på førere. Har måtte indsætte sidste kompagni II. Bataillon Hagedorn. Egne tropper føler sig forladt på begge flanker. Ammunition nødvendig. Fremskudte ammunitionsdepoter ikke fundet. Egen fremrykning herfra er i første omgang udsigtsløs.

På den måde var 17. Infanterie-Division på angrebets første dag kommet til standsning umiddelbart foran Vraucourt-Stillingen. Den stærkt nødvendige genforsyning af tropperne med materiel og ammunition i løbet af natten, viste sig imidlertid meget vanskeligt, da divisionens eneste forsyningsakse (Marchvej 14) på grund af vedvarende trafikproblemer, dårligt var fremkommelig.

Den vanskelige og vigtige opgave for forsyningsgrupperne, skildre en ukendt forfatter på følgende måde:

> De første fjendtlige linjer var løbet over ende af Regiment »Bremen«. Forsyningsgrupperne opholdt sig i umiddelbart nærhed af stabene for til enhver tid at være til disposition for bataljonskommandørerne.
>
> Allerede bag den første linje slog kraftig maskingeværild ned på I. Bataljons forsyningsafdeling og rev den fra hinanden. Men fremad forsøgte grupperne af undgå ilden. Den største del af dem befandt sig pludseligt midt i stormenhederne. Man nåede slugten foran Lagnicourt. Denne forbandede slugt, hvor bunden uafbrudt bliver sønderrevet af fjendens granater. Selvom røgen fra et artillerilag dækker den, går det frem igennem slugten i spring. Fører for forsyningsgrupperne, Leutnant Heyer, forsøger med syv af sine folk at undvige artilleriilden over bakken nord for slugten. De når en kabelrende. Og ser her, som de rykker frem gennem den, at de pludseligt står midt i en engelsk batteristilling. Forsigtigt sniger de sig gennem graven frem mod kanonerne. Så går det løs mod stillingen. Tre kanoner, hvoraf en stadig er intakt, mens bundstykket på de to øvrige er ødelagt af fjenden, faldet i hænderne på angriberne. Videre! Så surre det i luften. Fjendtlige fly! Og snart begynder kuglerne fra deres maskingeværer at flyve hen over hovederne på den lille forsyningsenhed. Leutnant Heyer og to mand såres, to andre falder.
>
> I mellemtiden var det lykkedes Vizefeldwebel Mattheis at få samlet det meste af bataljonens forsyningsafdeling i nærheden af slugten ved Lagnicourt. Langsomt arbejde de sig frem mod Vaulx. Det blev aften. De dødtrætte soldater gjorde holdt. Men for forsyningsfolkene var der ingen pause. Uden at afvente ordre – de vidste jo, at der foran var mangler – gik Afdeling Mattheis tilbage, hentede ammunition og bar det svedende gennem den fjendtlige artilleriild mod fronten. Og endnu engang inden daggry tog de turen og bragte de tørstende kammerater den længe savnede vand …

Efter at vores artilleri den 22. marts mellem kl. 0645 og 0700 havde lagt trommeild over Vraucourt-Riegel stillingen, trådte regimentet under kommando af Hauptmann Caspari an til storm over en 300 meters bredde på venstre fløj i retning af Bois de Vaulx. Beskyttet af tåge lykkedes det første bølge at nå uopdaget næsten frem til pigtrådshindringerne foran Vraucourt-stillingen. Her blev den mødt af den voldsomste infanteri- og M.G.-ild, og tvang de tapre 75'ere i dækning. Alligevel lykkedes det efter to timers, anstrengende arbejde, for sammenblandede grupper fra alle tre bataljoner under Leutnant Brauns, Blome, Dräger og Driever, langsomt at skære sig

igennem den dobbelt rækkede, intakt hindring. Under heftig M.G. og geværgranat ild og en yderst bitter nærkamp, trængte de kl. 0918 ind i Vraucourt-Stillingen på nordkanten af Bois de Vaulx, hvorefter Leutnants Blome, Dräger og Driever og deres trofaste folk rullede stillingen op fra højre, mens Fähnrich Degener, Musketier Czablinski og Mollenberg (6.) og enkelte folk fra andre kompagnier rullede den op fra venstre.

Hos Leutnant Brauns og Blome, der i forbindelsesgraven rykkede frem mod Draucourt-Riegel, befandt sig også fører for 1. M.G.K. Leutnant d.R. Peitz, der faldt under fremrykningen. Kommandoen overgik til Leutnant Müller (Hans-Adolf), der i forbindelsesgraven satte seks M.G. fra 1. M.G.K. og to M.G. fra 3. M.G.K. (delingsfører Leutnant d.R. Dammann), i stilling, og konstant holdt Vraucourt-Riegel under ild, især området til højre for indbrudsstedet.

En pludselig tilbagetrækning omkring kl. 0950 på grund af et fjendtligt modangreb, blev bragt til standsning efter indsættelse af den sidste reserve fra Bataljon Caspari (signaldeling II./75). Mens Vraucourt-stillingen blev rullet op mod højre og mod venstre, trængte kl. 1025 Leutnants Brauns, Evers, Tolle, Görtz og Witter med andre dele af Regimentet, herunder Offizierstellvertreter Hartmann (6.), Unteroffizier Conrad (6.) og Schütze Röpke (2.M.G.K.), ind i Vaulx-skoven, men kun en del under Leutnant Brauns og Evers nåede en artilleristilling, 1000 meter øst for vejen Vaulx – Morchies. Leutnant Witter faldt død til jorden, Leutnant Tolle blev ramt i hovedet og Leutnant Görtz såredes alvorligt.

Fra kl. 1330 blev en kraftig tysk artilleriild lagt over Vaulx og de fjendtlige stillinger sydvest for Vraucourt-stillingen, hvorefter Regiment »Bremen« kl. 15 under kommando af Hauptmann Caspari gik frem i storm fra Vraucourt-stillingen mellem vejen Lagnicourt – Vaulx og Bois de Vaulx, og trak herved regimenterne på hver side med sig. Den fjendtlige modstand i hulvejen i udkanten af Vaulx i retning Morchies og i selve landsbyen Vaulx blev hurtigt brudt ved at omgå den mod nord. Fjenden havde store tab. Regimentet nåede den gamle landsby befæstning vest for Vaulx og 200 meter på den anden side. Til højre var der forbindelse til Füsilier-Regiment 90, til venstre med Reserve-Infanterie-Regiment 64. Englænderne satte sig på ny til modstand i Beugnâtre-stillingen og dens fremskudte støttepunkter.

Kl. 1710 steg den almindelige spænding kraftigt, da seks fjendtlige kampvogne brød frem ad vejen Beugny–Vaulx - altså på Regimentets venstre flanke. Den forreste kampvogn blev nedkæmpet med det første skud fra stødbatterie v. Below, der havde fulgt det fremstormende Regiment tæt, og som var gået i stilling stik nord for hulvejen i udkanten af Vaulx i retning Morchies. Kort efter blev endnu en kampvogn sat ud af spillet. Det fjendtlige modangreb var dermed blevet standset.

Efter at friske tropper kl. 19 havde overskredet Regimentets forreste linje, samlede dette sig kl. 2200 og gjorde klar ved Vaulx: Forreste linje III. Bataillon til højre, I. Bataillon til venstre ved markvejen i den sydvestlige udkant af Vaulx og II. Bataillon bag ved i hulvejen.

Unteroffizier Kallhardt (Signaldeling II./75) giver et træffende billede af frontsoldatens oplevelser og indtryk. Den 22. marts skriver han i sin dagbog:

> Om morgenen den 23.3.18 var det tæt tåge. Egen artilleriild, der faldt for kort, tvang os til at rømme graven, dels fremefter, dels bagud. I den forreste linje manglede de ammunition! Fra Signaldelingen blev maskingevær ammunition og håndgranater fremskaffet, og så blev angreb iværksat. Da man på grund af tåge intet kunne se, fik jeg ordre til med en opklaringspatrulje, at gå frem og afklare situationen. Under kraftig maskingeværild nåede jeg sammen med den trofaste Greczicki, der hele tiden var ved min side, og enkelte andre, den engelske pigtråd.
>
> Unteroffizier Habenicht blev med fire mand fra 7./75 send frem til mig som stødtrop. Jeg var nu i stand til at give en præcis melding om tingenes tilstand. Greczicki var utrætteligt undervejs med meldinger. Den dybe Vraucourt-Riegel stillingen blev indædt forsvaret af englænderne! Mandskabet på et let maskingevær var faldet, og fremrykningen standsedes af en kraftig fjendtlig maskingvær- og geværgranatild. Denne hindring blev fjernet af stødtroppen fra Signaldelingen II./75 under Unteroffizier Habenicht. I erkendelse af den alvorlige situation bragte Musketier Wildenhain et nærliggende let maskingevær i stilling, mens Musketier Suhe endda fik bragt to tunge maskingeværer, hvis mandskab var faldet, tilbage i stilling og skød skiftevis med dem begge.
>
> Under dække af denne ild, lykkedes det at skære os igennem den fjendtlige pigtråd og trænge ind i Vraucourt-Riegel stillingen. Fremme i stillingen blev Wildenhain og Schürmann bege såret under oprulningen af stillingen med håndgranater. Vores artilleri skød hele tiden for kort. Selv som af nogle dristige folk under kommando af Leutnant Evers, allerede gennem længere tid havde besat den lille Vraucourt skov foran Vraucourt-Riegel, fik tunge granater fra eget artilleri stadig ned i og bag stillingen. Lyssignaler blev ikke fulgt, så vi til sidst afsendte brevduer. Kl. 0925 kunne jeg melde til Bataljonen, at Vraucourt-Riegel var på vore hænder. Til forsvar blev der i alt hast etableret skyttebanketter. Fra højre flanke modtog vi fortsat kraftig maskingeværild. Efter at det trods den voldsomme beskydning var blevet konstateret, at englænderne faldt tilbage mod Vraucourt, fulgte bataljonen øjeblikkeligt efter den vigende fjende. I en engelsk sanitets-dækning (byg-

> get af sandsække), hvor bataljonsstaben en kort overgang gjorde holdt, spiste vi appelsin marmelade. Herfra blev så stødbatteri v. Below, også i livlig maskingeværild, underrettet om vores fremrykning gennem blinksignal. Den fulgte øjeblikkelig efter og nåede samtidig med os den dybe hulvej i den sydvestlige kant af Vaulx-Vraucourt. Den blev mødt med høje tilråb og frydeshyl; det var en sjælden oplevelse at se artilleriet stå forreste linje sammen med infanteriet! I direkte skydning tog Batteriet øjeblikkeligt det fjendtlige infanteri og kolonner under beskydning. Signaldelingen indrettede sig til forsvar i hulvejen, og så blev allerede før angrebet udpegede hold sendt frem for at finde indkvarteringsmuligheder. Der blev fundet rigelige mængder af spiselige forråd: brød, marmelade, kød og frem for alt vand, som vi havde hårdt brug for. I hulvejen lå en tidligere australsk brigade kommandostation. Batterie v. Below fik hurtigt ledt engelsk artilleriild mod hulvejen, der dog på grund af vejens dybde ikke kunne skade os. Pludseligt dukkede til venstre seks kampvogne op, der af Batterie v. Below på utrolig kort tid blev sat ud af spillet. Den første ramte Oberleutnant v. Below med første skud, den anden med fire skud fra Leutnant Detmering, mens den tredje britiske kampvogn tilsyneladende faldt som offer for en minekaster. Efter at det var blevet mørkt, rykkede bayr. Infanterie-Regiment 21 ind i vores linje. Vores Regiment blev trukket ud og samlet i hulvejen. Den i mellemtiden indtrufne førerreserve blev fordelt på enhederne. Planen om samme nat at erobre Beugnâtre-Riegel stillingen i et pludseligt angreb, måtte opgives, der der manglede håndgranater og pigtrådssakse. Derudover blev det forbudt af Divisionen. II./75 rykkede herefter til en hulvej i den vestlige kant af Vaulx. I denne stod stadig en 18-cm haubits med ødelagt lave. Store mængder ammunition lå omkring, og en signalvogn med telefon- og blinkmateriel var der også. I en lille ammunitions dækning, lavet af bølgeblik, indrettede vi os for natten, dvs. vi lagde os, som vi var, uden at tage udrustningen af, så vi kunne være klar på sekunder. Vi frøs kraftig.

Natten fra 22./23. marts gik uden særlige begivenheder. En kraftig fjendtlig artilleriild med lette og middeltung kalibre, lå over alle adgangsveje.

17. Infanterie-Division krigsdagbog sluttede optegnelserne for denne anden kampdag på følgende måde:

> Det er ubegribelig, at den engelske kontra-artilleri virkning ikke var kraftigere. Selvom også et stort antal pjecer var erobret, ville dog en mere planlagt ledelse af det engelske artilleri, kunnet bibringe den kraftigt koncentrere del af divisionen i bagterrænet kontinuerlig store tab. En godt ledet ild mod åbningen ved Quéant ville have sat sat spørgsmålstegn ved hele kolonne forskydningen.

Den 23. marts kl. 0600 indgik ordre fra Divisionen om erobring af Beugnâtre-stillingen. Regimenters rækkefølge fra højre mod venstre: Grenadier 89, Füsilier 90, Infanterie-Regiment 75. Den heftige fjendtlige artilleriild og den usvækkede maskingevær- og infanteriild fra den endnu ikke nedkæmpede Beugnâtre-stilling tvang imidlertid de angribende regimenter til at grave sig ned omkring 100 meter foran den fjendtlige hindring.

I sin bog »*Infanterie-Regiment Bremen im Felde 1914-1918*« skriver Oberleutnant Flach:

> Om morgenen den 23. marts arbejdede de angribende bataljoner sig frem mod den fjendtlige stilling, men måtte imidlertid blive liggende foran den dobbelte pigtrådshindring og et stærkt infanteri forsvar tre bælter, støttet af en godt fordelt spærreild. 2. M.G.-Kompanie, der havde sluttet sig til I. og III. Bataillon, havde i det mindste den tilfredsstillelse, at Våbnet under Unteroffizier Franzen nedskød et fjendtligt fly fra en høje på 300 meter. Det var i øvrigt en følelse af, at stillingen endnu ikke var stormmoden, og at den derfor måtte belejres en længere tid indtil dette punkt var nået.

Heller ikke et nyt forsøg kl. 14 på at indtage Beugnâtre-stillingen lykkedes på grund af den overordentlig kraftige forsvar, og nåede igen kun til den fjendtlige pigtrådshindring. De stærkt udtyndede enheder gravede sig ned foran hindringen.

I sin aftenmelding til Gruppe (Armeekorps) beskrev 17. Infanterie-Division situationen den 23. marts som følger:

> Fjendtligt artilleri er talmæssigt betydelig kraftigere end i går og udfolder til dybt ind i bagterrænet. Der er indtryk af, at der vest for vejen Arras - Bapaume sker en kraftig samling af artilleri til dækning af tilbagetrækningen af Cambrai-buen. Stærk fjendtlig luftspærring forhindrer indblik i dette terræn. Også i eget bagland er englænderne i luften overlegen og angriber beredskabsrum med bomber og maskingeværer. Egen luftdækning mangler. Tab betydelige. Divisionens kommandostation forbliver på tidligere placering. Efter sammenstemmende meldinger fra tre infanteri-regimenter er divisionens infanteri som følge af kraftige tab og store fysiske og psykiske anstrengelser stærkt udmattet.

I den opgående sol om morgenen den 24. marts fandt Regimentet liggende i kratere og skyttehuller foran Beugnâtre-stillingen. Soldaterne led meget under tørst. De havde været uden vand i 24 timer efter at englændernes tunge artilleri havde ødelagt sit tidligere vandværk (Pioner-depot i den nordøstlige kant af Vaulx-Vraucourt).

Trods hele tiden gentagne artilleri ildoverfald og en konstant beskydning med maskingeværer, holdt Bremer Hanseaterne stædigt stand og hverken vaklede eller veg. En sådan døds foragtende mod og tapperhed kan kun et eliteregiment udvise, der allerede har bevist sin værdi i mange slag og kampe.

I løbet af dagen kunne man i modstanderens bagland observere flere brande, der tydede i retning af en planlagt tilbagetrækning. Hen under aften blev en bagud bevægelse observeret af vore infanterifly.

Derfor iværksatte Regimenterne 75 og 90 kl. 1900 endnu et angreb på den nu kun af enkelte maskingeværer besatte Beugnâtre-stilling. Angrebet lykkedes. Efter på steder en forbitret nærkamp, faldt hele stillingen på tyske hænder. Allerede i løbet af natten fortsatte fremrykningen mod vest.

Om morgenen den 25. september skulle den 16. bayr. Infanterie-Regiment have afløst 17. Infanterie-Division ved at rykke frem igennem og fortsætte angrebet, men i overensstemmelse med de givne ordre, var de tapre Hanseater, Mecklenborgere og Schleswig-Holsteinere hensynsløst fortsat angrebet nat og dag, og havde i de tidlige morgentimer erobret landsbyerne Sapignies (Gren.89), Favreuil og Beugnâtre (Regt. 75 og 90), og fortsat på den modsatte side.

Det blev derfor først omkring kl. 11 den 25. marts, at 16. Bayr. Infanterie-Division som beordret overtog ansvaret for 17. Infanterie-Division område. Sidstnævnte blev som 3. reserve under VI Reserve-Korps trukket tilbage til området Favreuil – Beugnâtre – Vaulx-Vraucourt.

I den allerede nævnte bog skriver Oberleutnant Flach om disse begivenheder:

> Sidst på eftermiddagen den 24. marts forventede man, at man kunne forvente en begyndende nedslidning af modstanderen. Hauptmann Sauter fra I. Bataillon, som først i januar dette år fra Østfronten var blevet forsat til vores Regiment, gik i spidsen for en håndfuld trofaste, herunder den udmærkede Unteroffizier Ross fra 3. Kompanie, oprejst og åben frem mod den fjendtlige stilling. Et ødelæggende haglvejr af skud slog dette forsøg til jorden. Hauptmann Sauter faldt hårdt såret på hovedet ind i den fjendtlige pigtråd. Kun med besvær lykkedes det Leutnant Müller (Hans-Adolf) at slæbe ham ned i et granatkrater, hvor han blev overdraget til en sanitetsmand. Allerede efter et par dage døde Hauptmann Sauter af sine sår. Handlinger, hvor en person bevist tiltrækker sig fjendens opmærksomhed for at andre kan slå hul i fjendens rækker, er rent fysisk i dag ikke mere mulig, men i overført betydning var denne afholdte føreres selvopofring med til at slå et hul.
>
> Modstanderen, der allerede længere til venstre var rystet af bayrernes succesfulde fremstød, lod sig rystet af den usædvanlige koldblodige handling. Fire af vore maskingeværer fuldendte forvirringen blandt den engelske gravbesætning. Leutnant Müller (Hans-Adolf) overtog kommandoen over resten af bataljonen, og sammen med Leutnant Sebers indsatte han en ny storm mod et hul i pigtråden, der under dødsforagt var blevet åbnet af Musketier Scheffer fra 1. Kompanie. De sidste 30 meter af stormen, vidt synligt for modstanderen, viste sig for kort til at lade sig standse af det samlede forsvar. Som ulve i en fåreflok, bragede vores folk gennem den engelske pigtråd. Under høje Hurra gik den efter den vigende fjende, hvorunder Leutnant Ziegler faldt, indtil bakkerne bag Beugnâtre, hvor vore kompagnier i aftenskumringen gravede sig ned.
>
> Om aftenen kl. 20 ankom Vizefeldwebel Bredehöft til Divisionsstaben. Selvom han havde et skudsår tværs gennem halsen, kunne han i stram militærisk holdning melde: »Beugnâtre-stilling gennembrudt af Regiment »Bremen«, hvorefter han faldt bevidstløs sammen. Bredehöft havde hele dagen kæmpet i spidsen for sin drenge, var så blevet såret under hans tur med meldingen, men havde brugt sine sidste kræfter til at opfylde sin opgave. Divisions kommandør, Generalleutnant v. Gabain, satte Jernkorsets I-kasse på hans bryst. Hvem, der kendte den ungdommelige general med det hvide hår, vidste, at intet var ham mere glædeligt, end at gøre en glæde for sine drenge, sine soldater, sine mænd. Sjældent har han med så inderlig og fornøjet en bevægelse udleveret en udmærkelse, som denne. Det drejede sig her om en mand, en medkæmper, der med sin troskab på ny viste et billede derudefra, og som gennem nød og død havde bragt den længe savnede nyhed, sejren.
>
> Bataljon Caspari var under kampene den 23. og 24. marts i reserve, men ikke i hvil. Mens I. og III. Bataillon var involveret i de hårde kampe om Beugnâte-stillingen, lå den i hulveje og flade grave under kraftig fjendtlig artilleriild, og kæmpede den passive, hårde kamp med tålmodighed og udvigele. En grim påmindelse om stillingskrigen. I rædslen og larmen fra nedslag, der vækkede minderne fra forsvarsslagene, og under hvert enkelt spring fra hulvej til graven og fra graven til krater, fulgte med sikkerhed, hele tiden, det fast forsæt med: »Bare vent, kære venner, når vi igen bliver sluppet løs!«
>
> Og nu var det så vidt. Vore tapre angrebsbataljoner havde kæmpet sig igennem. De fjendtlige batterier aftog. Med en følelse af stor lettelse sted folkene fra II. Bataillon op fra dækningerne. De rejser sig, strække sig på græsset, lægger deres arme bag hovederne, hvor hjernen brænder efter hundredegange at være tortureret. Med behov for kølighed og ro, kikkede de mod det dæmrende firmament: »Hvem der dog bare én gang kunne få sovet rigtig ud!« Heller ikke denne nat ville det komme så vidt. Hauptmann Caspari havde truffet en beslutning, der endnu engang ville kræve hans folk hele selvfornægtelse. Men manden med den energiske hage, det klare stålgrå blik, med de klare kommandoer og de knappe meldinger, var den, der turde kræve. For når han bestemte sig for noget, vidste man, at det ville klappe.

Aus der Durchbruchsschlacht

Ein von der Batterie v. Below, F. A. R. 60, bei Vaulx-Vraucourt durch Volltreffer zerschossener englischer Tank

Vor der Beugnâtre-Stellung

Englische Unterstände bei Vaulx-Vraucourt

Erbeutetes engl. Geschütz bei Vaulx-Vraucourt

Das brennende Vaulx

Gefangene Engländer bei Favreuil

In der Schlucht von Favreuil (nach dem Sturm)

In der Schlucht von Favreuil

Major Moellers Grab

I./75 geht bei Achiet le Grand vor

Det havde dog under dette felttog været tidspunkter, hvor man om aftenen efter et slag med hovedstyrken kunne gå i kvarter, og der var tidspunkter, hvor det blev betragtet som usædvanligt at skyde artilleri om natten. I dag vil Hauptmann Caspari forsøge det uhørte: natangreb under gennembrudsslaget. Med et kup skulle det lykkes, der allerede næste dag ville koste mange ofre. Området var ikke fremmed for Regimentet efter Ancre-kampene det foregående år. Det var Hauptmann Casparis faste overbevisning, at det ville lykkes, og at hans mandskab vidste, at det drejede sig om at skåne deres liv. I stilhed blev der forplejet, samlet og trådt an. I enkeltkolonne gik det hen over dagens slagmark. I den mørke nat blev gruen efter kampene igen levende. Man går hen over ligene af de faldne fjender og hører klager fra sårede venner. Ingen talte. Dødens frygtelige alvor fylder tankerne. Mørket dækker ganske vist de grusomme billeder af ødelæggelsen, men øger samtidig forestillingerne. Det bliver næsten kl. 0200 før II. Bataillon når den forreste bataljon. Hauptmann Caspari forklarer deres fører, Leutnant Müller (Hans-Adolf) og Stürenberg-drengen om beslutningen om at støde frem til Favreuil.

Vil Mecklenborgerne deltage? Unødvendigt spørgsmål. Rittmeister v. Brinken aftaler det nødvendige med Hauptmann Caspari.

Som fiskere, der lægger net ud, rykke stormbølgen langsomt frem. Vizefeldwebel Held fra 8. Kompanie med to grupper danner fortrop. Han har sendt Gefreiter Blome og Wilkening frem som spids. Disse fastslår, at en lille skov nord for Favreuil er ubesat. Herunder blev Wilkening hårdt såret i et sammenstød med en fjendtlig patrulje. Vizefeldwebel Held trængte gennem skoven med sine folk. Med det aftalte lyssignal fulgte resten af bataljonen efter.

Og nu blev bataljon Caspari til regiment. Med sit eget kraft river han alle med, han er i føling med. Lysraketterne i Favreuil sender deres fakler. Alligevel er det svært at holde retningen. Med kompas i hånd løber man ind i tomrummet. Så kommer der hjælp fra uventet kant.

Før tilbagetrækningen til Siegfried-stillingen året tidligere, havde Regimentet besat posten som bykommandant i Favreuil. Inden tilbagetrækningen havde man sørget for, at der intet blev tilbage, der kunne hjælpe fjenden eller anvendes som byggematerialer. Omhyggeligt var alt ødelagt med undtagelse af et gammelt mindesmærke, som naturen selv havde oprettet. I den nordlige udkant af Favreuil stod et fire hundrede år gammelt lindetræ, så bred og tung, som var det vokset i Tyskland. Både den gamle kirke i Favreuil have måttet ofres, ligesom det lille hvide slot i parken udenfor byen. Begge var sunket sammen i ruiner. Men kommandanten havde ikke bragt det over sit hjerte at falde det ærværdige træ. Huse kunne genopbygges, men træer vokser langsomt. Derfor blev det smukke Lindetræ tilbage, og i dag skulle det vise sig en gave. Hauptmann Caspari huskede træet. Mon englænderne havde ladet det i fred? Og virkeligt: der stod det med sine kraftige grene som syntes at vinke: kom her! kom her!

»Marchretning kuplede træ!« lød den lyse kommandostemme. Retningen blev hurtigt taget. Hele Regimentet bruger det gamle vartegn som vejviser.

Angrebet er rettet mod den nordlige ende af Favreuil. Slotsparken og det lille slot erobres i en bitter natkamp, og med den æres kirkegården med de døde fra Regimentet, hvis grave vi, det foregående år mente, for evigt havde efterladt bag os. De levende kæmpede blandt de døde. Men de døde hører os ikke. De hviler og ved ikke, hvad deres tilvendte kammerater har måttet betale for et år af deres liv. De er blevet sparet for Arras og Flandern. Mange af de levende ligger sig træt til de døde og deler med dem den aldrig glemte sidste hvile. Gravene er forsømte. Korsene vælter. Indskriften udvisket eller skændet. Men der er også en masse gode nyheder. En færdig morgensuppe opdages. Den har nok været for varm for englænderne. I den australske brigadekommandør Willingtons officersmesse er maden klar til afmarch. En ubetalt messeregning ligger på bordet. (De engelske officerer betaler væsentligt mere end vores). Et stort levnedsmiddeldepot opdages. Et af vores batterier, der er gået i stilling tæt ved, laver et hurtigt stillingsskifte for ikke at lede den fjendtlige ild i nærheden af det kostbare gods.

Angrebet fortsætter. Fremrykningen går dog langsommere som de fjendtlige kræfter presses mere og mere sammen. 400 meter på den anden side vejen Mory – Favreuil bliver vi modtaget af en kraftig infanteriild fra en fjende, der var klar til forsvar.

»Dækning!«. En timelang ildkamp starter op, mens i mellemtiden bag os en ny dag begynder med kongelig gestus til sejr. Kampen fortsætter til kl. 0700. Geværerne på begge sider forsøger i en helvedeslarm at overtale modparten: »Giv efter. Det har intet formål, vi er de fleste!« Englænderne kan have ret, men nattens succes har for morgenen vækket uhørte ønsker. Vi ligger 200 meter foran fjenden, Bag ham flimrer ruinerne af Sapignies og Béhagnies i morgendisen. Ubarmhjertigt afsløret af den opstigende sol, ønsker fjenden at trække sig tilbage hertil. Men det for han ikke lov til. Vi holder hans tilbagegangsveje dækket af vore geværer.

Bagfra slutter stormbølgerne sig til. Som på en festplads vrimler de forskellige tyske stammer imellem hinanden. Vores Regimentskommandør, Oberstleutnant Hagedorn, trykker bevæget Hauptmann Caspari i hånden. Det er, som var det søndag. Forventningerne øges som vi opnår overvægt, selvom intet rører sig. Men det ligger i luften, at vi nu er de stærkeste, om end ikke i antal, så i viljestyrke. Vores infanteri og maskingeværskytter bliver mere og mere dristige. Stormbatteri v. Below står i forreste linje overfor fjenden og blæser hans hån i ansigtet. De skyr ingen tab, og vores infanterister kan se det. Et bayrisk batteri kommer

frem til forstærkning i skarp trav. Ingen havde hørt den. Ingen råbte »Stop!«. Alle ligger stivnede som lammede. Snart er det for sent. Snart vil hesteforspandet bryde sammen i en overraskende infanteriild.

Rigtigt! Hestene når bakketoppen. De stejler i ilden fra modstanderens hundredfold geværer. De drejer sig i rædsel til vild flugt. Tilsyneladende vender prodserne om, men – kanonerne bliver stående. Hurtigt får det første skud støvet til at hvirvle op fra jorden.

Stor beundring går gennem Bremer infanteriet, der ikke er vandt til en sådan handlig fra deres eget artilleri. Guds nåde og trøste vores arme og seje modstander.

Kl. 0700 går et hornsignal vores linje til at blive levende. Den fjendtlige ild synes pludseligt at forstumme. Man sanset den ikke længere, man stormer! Som en larve gennem et blad, æder vore angrebsbølger sig gennem terrænet. Spændingen hidser op, jagten gør dig positiv, glæden af succes driver grupperne fremad med salige jubelråb i et sejrrigt våbenbroderskab.

Englænderne viger. Nu viser det sig, hvem der har den stærkeste vilje og kraftigste nerver. Med hvide flag løber de over, kompagni vis krydser de vores stormlinjer på vejen bagud.

Kl. 0930 krydser en frisk bayrisk division gennem vores front. Som under et klaverspil den venstre hånd overtager den højre hånds stemme, skal de videreføre angrebet.

»Regiment »Bremen« stop! Giv plads til afløsning!«

Hanseaterne standser op og ser med fagforstand, hvordan bayrerne fortsætter deres skønne arv. Det er imidlertid ikke alle, der bliver liggende til samling. 7. Kompanie har 15 mand og deres fører, Leutnant Schröder, i spidsen af angrebet. De lader sig ikke standse. De stormer videre efter fjenden sammen med bayrerne til vejen Arras – Bapaume.

Her kaster stormløberne sig i græsset og lader sig overvælde af en følelse af lykke.

Kl. 11 blev Regimentet trukket tilbage og samlet. II. Bataillon forblev nordøst for Favreuil og regimentets stab i selve byen. I. og III. Bataillon gik i bivuak i den nordvestlige udkant af Beugnâtre. Den fjendtlige artilleriild mod Favreuil ophørte om eftermiddagen, selvom større fjendtlige kampeskadriller og enkelte fly gennemførte hyppige bombeangreb mod de bagved liggende landsbyer, veje og bivuaker, eller med maskingeværer beskød troppekoncentrationer og bagage. Regimentet havde enkelte tab til bomber og fly-maskingeværer.

Som så ofte før havde Regiment »Bremen« gjort sin pligt ud over det menneskelige, hvilket et par dage senere blev bekræftet af H.M. Kejserens anerkendelse. Hauptmann Caspari blev udmærket med ordenen *Pour le mérite* og bar den som et hæderstegn for alt det, han og hans bataljon i ægte Hanseaterånd havde fuldbragt under det store slag i Frankrig.

Oberleutnant Flach skriver:

Efter at Bremerne den 25. marts for nogle få dage blev trukket ud af kampen, hvad tror De, det første var de gjorde?

Uden at få ordre hertil, på eget initiativ og trods udmattelse og behov for hvile, genoprettede de deres kammeraters grave i skoven ved Favreuil, der forsømt og skændet, på ny var blevet stormet om natten mellem 24. og 25. Hvis der er noget, de adskiller tyske og engelske soldater, er det et sådan træk af den tyske sjæl, der er mere end et vidnesbyrd om en retskaffen følelse. Det kaster snarere et fokus på den indre årsag til denne forfærdelige krig, idet de lader erkende, hvad vore krigere føler: »Vi kæmper ikke for sport. Vi kæmper af nød. Hvert menneskeliv, der bliver revet væk fra os, rives ud af vores sjæl. Det er os hellig, fordi kampen, der tog dem, er hellig. De forbliver i vores midte indtil den pris er vundet, der var deres ofre værd.

De næste to dage blev anvendt til at reorganiserer de stærkt udtyndede enheder, og til at vedligeholde tøj og udrustning. I. Bataillon kom ligeledes i bivuak ved Favreuil. Om det hidtil erobrede bytte kunne Regimentet melde: 405 fanger, 20 maskingeværer, 7 artilleripjecer foruden betydelige mængder af alle typer ammunition, våben, udrustningsgenstande og levnedsmidler.

Den 28. marts blev Regimentet i Brigaderamme trukket nærmere fronten. Fjenden havde i en forberedt stilling ved Bucquoy indsat stærke friske enheder, og havde bragt fremrykningen til standsning. I regn og storm marcherede Regimentet over Biefvillers – Bihucourt til Achiet-le-Grand og gik i bivuak vest for landsbyen, for største del i tidligere engelske barakker.

I et feltpostbrev beskriver Gefreiter Winter tanker og indtryk fra disse dage:

Det første afsnit ligger nu endegyldigt bag os. Også hviletiden. Det er endnu ikke tiden til at se tilbage. Dertil er tingene stadig for tæt på. Ganske vist går fortællingerne. I barakken, i bunkeren, ved køkkenet – alle steder, hvor kammeraterne mødtes, der en tid ikke havde set hinanden – går beretninger frem og tilbage. Men alt dette var kun en forløsning. Man frigør sig fra et pres. De ting, man havde oplevet, stod stadig så håndgribelig tydelig for en, at man kun kan værge sig imod dem ved ikke åbent at udstille dem. Det var en skal-udtale-sig. Det var ikke et tilbageblik. Eller man hvile sig. Eller man var beskæftiget med sine sager, sine

støvler, tøj, sit gevær. Alt dette hænger umiddelbart sammen med det, der var gået forud. Det var forbi, men man er endnu ingen vågnet op.

Nu havde vi også passeret det terræn, som divisionerne indsat før os, var rykket igennem. Vi er igen i nærheden af fjenden, men endnu ikke i umiddelbart føling. Et nyt afsnit skal til at begynde. Det gamle ligger bag os. Det er for længst overstået. Men på én gang kikker man tilbage.

Det er næsten som en forskrækkelse.

Jeg ved ikke, om man kan forklare det for jer.

Det er ikke tanken om faren, man personlig løber. Var ikke hver eneste skridt og bevægelse en skæbne? To fod længere til venstre og den kugle, der suser forbi, havde ramt dig i brystet. En lille forhindring, og din bane ændrer sig og dermed faren. Den mindste beslutning i din hjerne bliver afgørende for liv eller død. Dine breve, vores tanker til dig, en tilfældig ord fra en kammerat, et træ, der lokker os i en bestemt retning, en pludselig opdukkende skikkelse af en kompagnifører - og et liv slutter eller fortsat. Alt er overbelastet med betydning. Alt bliver skæbne.

Men det er bare ikke sådan.

Det personlige forsvinder.

Det er alt det, der ligger bag os. Alt det, vi gjorde.

I læser Hærberetningerne i avisen. I læser om 10 kilometer, 20 kilometer, 60 kilometer. I tager kortet frem, måler ud og er glade, når I har fundet en af de nævnte steder. Men ved I, hvad det betyder? Så sandt som medlidenhed ikke er det samme som lidelse, I ved det ikke. I skal ikke tænke på døde og sårede. Vi vil kun forestille os det, der kan forestilles. Jeg tænker på den unge, den uslebne knægt, der sprang ned til mig og to døde i den første engelske grav. »Gas« lød det i det øjeblik, og han var dårligt i stand til at sætte masken på. Så lå han rød i hovedet og gisper ved siden af mig. Så jeg tænkte, ham ligeledes ville dø. Men det var ikke andet end udmattelse. Forestil jer tusinder, titusinder og tænk lidt over begrebet »terræn«. Der er imidlertid ikke sådan lige muligt. Lange, lange strækninger, bakkekam efter bakkekam. Der synes som verden slutter ved hver kam, men det går hele tiden videre. Hele tiden bevæger du dig længere ind i landet. Tornysteret trykker på ryggen, på hofterne tynger seletøjet, i hænderne geværet. Men videre, hele tiden videre. Og videre i dette trøstesløse terræn! Det er området for Hindenburg-tilbagetrækningen. Dem, der har gået herover kunne tro, at der ikke længere voksede så meget som et enkelt græsstrå. Sandheden er: der voksede ikke andet end græs. Alt, hvad der var på marker, i haver, overalt: græs, græs, intet andet end græs – det kummerlige græs tidligt på foråret. Om nogle uger burde her være herligt. Græsset vil brede sig, skråninger vil være dækket af blomster. Men endnu er det ikke så vidt. Visne eller våde totter så langt øjet rækker. Derimellem de triste, opblødte kolonneveje. Og pigtråd. Pigtråd og skyttegrave. Og kratere. Der vores sejrs terræn. Forstår I nu? Og forestil Jer desuden alt, hvad der hører krigen til: stillinger, granater, geværild, maskingeværild, døde, sårede, faldne. Nu ser I, hvad der skulle overvindes. Det blev overvundet! Og det er overvundet! Det ligger bag os! Dette uhyrlige terræn, forsyningstropperne, kolonne efter kolonne, på vej forbi os i besværlig march. Men aner I, hvor besværlig?

Og englænderne er gået tilbage over samme terræn. Han var en sej modstander. Og det er en uforskammet løgn at sammenligne hans tilbagetrækning med den mesterlige opgave i dette terræn under Hindenburg. De gensidige beviser ligger tæt ved siden af hinanden. Om tilbagetrækningen i 1917 kun dette: ingensteds har englænderne kommet på selv at bruge de ødelagte landsbyer. Ruinerne ligger ubenyttede hen. Derimod ligger overalt i terrænet hans baraklejre, som med engelsk grundighed er blevet indrettet til os. Men englænderne har ikke ødelagt en eneste vej, har intet træ fældet, ingen barak sat i brand. Hvad der ligger omkring af ammunition, brugsgenstande og levnedsmidler er ikke til at sige. Man kan dække hele gravsystemer hermed. Det var en fryd for vore soldater. På rene tallerkener fandt de friskskåret franskbrød. Der var lige lavet te. Cakes, Cornedbeef, Schokolade, Tee, dadler, cigaretter – alt, hvad hjertet begærer. Mit blik løber over vores lejr. Man kan endnu i dag holde den for en engelsk. Overalt render vore folk rundt i tykke, bløde Tommy-jakker. Før var de en sjældenhed. Men jo længere vi kom ind i fjendeland, jo hyppigere blev de. Nu kan man udruste en god del af vore tropper hermed. Hvem, der gerne sover blødt, kan hurtig lave sig en lille rede heraf. Af de usympatiske, flade stålhjelme kan man indenfor synsvidde se hundredvis. En gåde er de store mængder henkastede gasmasker: overalt ser man de karmoisinrøde bokse med deres uhyggelige slanger.

Den mest behagelige følelse opstår imidlertid ved synet af ammunitionsmængderne, der overalt ligger langs veje, i gravene og i hække. Her kan man se tyske musketerer smile rigtigt lyksalig. Det synes som om, de har fattet sympati for de tykke, bronzebrune og ofte barnagtig malede granater, der så villigt lod sig tage til fange.

Vi ligger fire mand i en lille engelsk officersbarak. Rent hvidmalet loft, olivengrønne vægge, en rød, lystigt brændende ovn. Jeg skriver på en bog af Annie Befant. Også en bog af Henri Barbusse ligger her. Bogen bær titlen »Under Fire«. Det meste er naturligvis underholdnings lekture. Man føler sig her meget som i Etapen.

Men blikket iler ikke villigt til nutiden. Fortiden trækker ham tilbage. Fremtiden kalder; ting som vil komme til os.

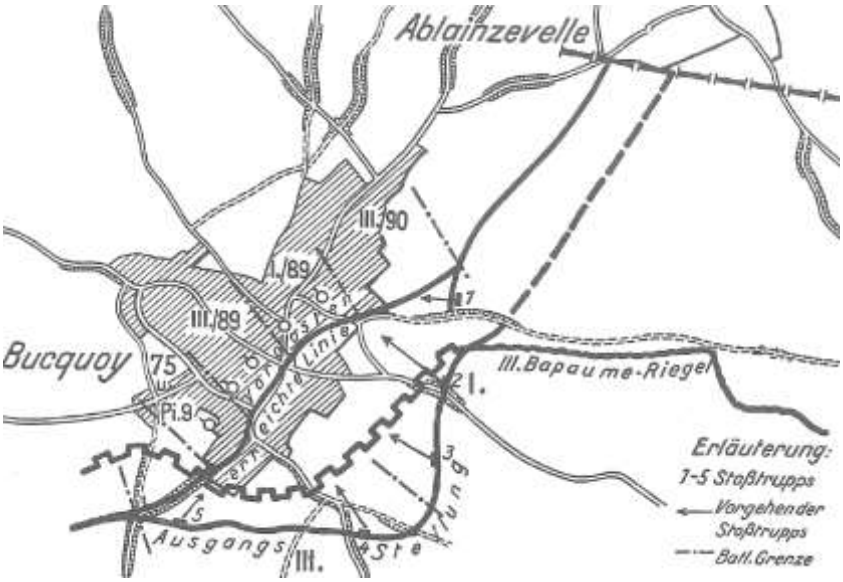

Da 17. Armee den 29. marts havde til hensigt at fortsætte angrebet på højre fløj, stod 17. Infanterie-Division som indgrebsdivision for VI. Reservekorps, om formiddagen denne dag klar i rummet Courcelles – Achiet-le-Grand – Achiet-le-Petit. Regiment »Bremen« blev indkvarteret i Courcelles-le-Comte, men led her store artilleri tab i mandskab og heste og måtte derfor flytte til bivuak øst for banelinjen Achiet-le-Grand – Courcelles. I øsende regn marcherede den 20. marts tilbage til Favreuil og havde her en hviledag. Om natten fulgte beskydning af fjendtligt artilleri og flyangreb.

Den 31. marts benyttede tropperne til om muligt at forbedre deres indkvarteringer. Den 1. april var den sidste hviledag før den returnerede til hårde kampe.

Om natten 1./2. april afløste 17. Infanterie-Division 195 Infanterie-Division i afsnittet mellem vejen Bucquoy – Ablainzevelle mod syd, øst om Bucquoy til vejen Bucquoy – Puisieux. I forreste linje blev Füsilier-Regiment 90 og Grenadier-Regiment 89 indsat. Regiment »Bremen« blev som Brigade-reserve i anden linje med stab og I. Bataillon i barakker vest for Achiet-le-Grand, II. Bataillon i banelinjen lige nord for Achiet-le-Grand og III. Bataillon i en forladt stilling syd for den vestlige udkant af Logeast-skoven. Sidstnævnte var frem til 3. april operationelt underlagt Grenadier-Regiment 89

Den 2. april om eftermiddagen blev I. Bataillon forlagt til banegennemskæringen syd for Achiet-le-Grand. Den følgende nat blev den bestemt som skillelinje reserve [Nahtkommando] til højre fløj af divisionen. Gefechtskompanie schröder (7. og 8./75 med en styrke på 2 officerer, 19 underofficerer, 65 mand og 3 maskingeværer) blev trukket frem til den nordlige kant af Logeast-skoven og underlagt Füsilier-Regiment 90.

Da fjenden om natten 2./3. april med dele var trængt ind i Ayette blev også resten af II. Bataillon om formiddagen den 3. april trukket frem til Logeast-skoven, hvor Hauptmann Caspari fik til opgave at sikre højre divisonsflanke og forstærke forbindelsen til Füsilier-Regiment 90.

Den 4. april returnerede Gefechtskompanie Schröder til II. Bataillon og fik i beredskab i den nordvestlige del af Achiet-le-Grand.

Den 5. april angreb venstre nabo XIV. Reservekorps. Samtidig gennemførte 17. Infanterie-Division en operation mod den sydøstlige del af Bucquoy med det formål, at binde flest mulige fjendtlige styrker og bedre egen linje. Som den var opstået, da angrebet gik i stå foran Bucquoy, åben og uden dækning, og uden muligheder for bevægelser i dagslys, kunne den ikke forblive. Målet for operationen, der blev ledet af Grenadier-Regiment 89, var fra den lodret på Bucquoy løbende Bapaume-Riegel, at lave et stramt bælte til højre og venstre omkring englænderne.

Det regnede uafbrudt. Skyttehuller og grave løb fulde af vand; man sank i mudder til over støvleskafterne.

Kl. 0500 begyndte vores trommeild mod Bucquoy samtidig med, at de engelske batterier blev lagt under gas. Med korte pauser fortsatte beskydningen frem til kl. 9. hvor de fem stødformationer brød frem (Stosstrupp 1 – Füsilier-Regiment 90, Stosstrupp 2 og 3 – Grenadier-Regiment 89. Stosstrupp 4 og 5 – Regiment »Bremen«). Stosstrupp 4 blev stillet af I. Bataillon, Stosstrupp af 5 af III. Bataillon, mens pionerer fra 1./Pi. 9 var fordelt.

På trods af store tab lykkedes det Regimentets Stosstrupp 4 og 5, forstærket af dele af I. og III. Bataillon, at trænge ind i Bucquoy og nå den fastsatte linje. Total indbragte operationen 70 fanger, 1 kampvogn, 1 minekaster, 2 tunge og 12 lette maskingeværer. Som bagsikring blev III. Bataillon ved middagstid trukket frem til Bapaume-Riegel omkring 800 meter vest for Hansa-Riegel.

Oberleutnant Flach beskriver levende forløbet af operationen ved I. Bataillon:

> »Efter regn fulgte solskin«. Denne normalt rigtige sætning kan også vendes om: »Efter solskin kommer regn«, eller som den energiske 17. Infanterie-Division siden gennembrudsslaget sagde: »efter Favreuil og Sa-

pignies følger Bucquoy«. Det var tydeligt, at vores fremstød ikke ville blive en pause løs storm til havet. Udmattelsens bremseklods ville blive mærkbar og i sig selv bremse vores momentum. Man vidste, at hvis man værdsatte liv og helbred, ikke kunne komme udenom denne kendsgerning, men det gjorde det ikke bedre, at det regnede så meget, at en gul grød af mudder løb ned i støvleskafter og trængte gennem viklerne.

Nej, dette havde disse friske, offerparate menneskebørn ikke fortjent, som havde slået sig igennem Vraucourt- og Beugnâtre-Riegel. Men nu var det allerede kommet så langt, at når fødderne kom til syne når musketeren lagde nye fodlapper, så de lige så udkogte ud, som hænderne på en vaskekone.

Dårligt vejr og stillingskrig er i den tyske soldats tanker det samme. Mudder, regn, granatild og gas var den bryg, vore Bremere fik serveret af heksekøkkenet ved Bucquoy.

At de alligevel fandt frivillige til stormen den 5. april er betegnende for den urokkelige ånd i Regimentet.

Kl. 0330 rykkede frivillige fra 3. Kompanie frem gennem tågen. Gefreiter Schween fra Hamburg som fører, Gefreiter Kuehner, Jahn, Wedekind, Ast, Kloth og Musketier Schoon, Krell, Henry, Nissing og Arend. Efter planen skulle de kl. 9 erobre den højre sappe foran Afsnit 4 og rulle den bagvedliggende fjendtlige stilling op fra højre.

Selvom alle var gennemblødt fra yderst til inderst efter nattens regn, fik det hårde arbejde med at arbejde sig frem gennem mudder og spærreild alligevel svenden til at løbe ned i øjnene på folkene. De havde kæmpet i våde og i hede, og de skulle vise, at for den rigtige soldat er intet for meget. Ganske vist slipper man ikke uden videre angribere løs mod en mur af maskingeværer. Artilleri og minekastere yder i dag det sædvanlige, det mærker man. Kanonerne brøler og sønderriver næsten ens trommehinder med deres skingre hyl, mens de tunge kalibre vægtigt suser gennem luften for derovre i et rasende dyk at slå dybt ned i jorden. Og så er der minekasterne! De står i infanteriets rækker, og havde allerede arbejdet hårdt, inden de kom i gang. Leutnant Plumeyers folk havde i løbet af natten bragt 200 miner gennem mudder og mørke, og havde herunder været mål for modstanderens ild. Men intet var sket. Som det blev lyst havde Feldwebel Hespenheide den gennem den disede tåge, med direkte sigte indskudt de bredbenede bæster mod den fjendtlige gravlinje. Og nu pløjede de store miner området op som store vildsvin ved at kaste store mængder jord op i luften. Kl. 9 startede vore stormgrupper angrebet. I første omgang syntes modstanderen forfjamsket efter ildforberedelsen, men hurtigt satte han sine bagved liggende reserver ind. På højre fløj kostede et fjendtligt maskingevær hurtigt de langt forud stormende gefreiter som offer. De andre lod sig ikke narre. Lykkeligvis lykkedes indbruddet i sappen og nu begyndte det øvrige arbejde. Her gjorde de pionerer, der var tildelt Leutnant Ritter, deres betegnelse ære. Med deres håndværktøj og og håndgranater banede de vejen for infanteriet. De havde gemt deres ammunition i jakke og bukselommer og havde overhængt geværet, så de ikke kom i vejen i de smalle grave. Fra travers til travers blev fjenden kastet tilbage, hvorunder den tapre Schween hele tiden var forrest. Vores håndgranater slap hurtigt op; man greb til de engelske, der i stort antal lå omkring. Skridt for skridt gav modstanderen plads. Denne succes under skyttegravskampen kunne ikke være lykkedes, havde det ikke sket forstærket af kammeratskabet. Som eksempel dækkede Gefreiter Jahn med sit lette maskingevær på en yderst effektiv og modig måde, vores fremrykning på flanken, mens det lykkedes Leutnant Plymeyer og Feldwebel Hespenheide med deres grav-våben at bringe at de særlig ubehagelige sideværts indsatte fjendtlige maskingeværer, som havde sat sig fast bag træstumper, til tavshed.

4. Kompanie rykkede frem i fire angrebsformationer. Unteroffizier Tiedemann fra Fredenbeck ved Stade havde fra starten til opgave at overtage kompagniet, hvis kompagniføreren faldt ud. Som man havde vidst det på forhånd. Leutnant Gohde var med råbet: »Afgang, folkens, efter mig!« som den første sprunget op af Sappen, men sank straks død til jorden, ramt i hovedet af et skud. Tiedemann overtog stormen og førte den i et kort, rask håndgranatangreb ind i den fjendtlige stilling. Som 3. Kompanie rykkede folkene frem støttepunkt for støttepunkt. Hvor graven var spærret, sprang man op af dækningen og herfra igen frem mod fjenden.

Mod den beslutsomme fremrykning var modstanderen ikke i lang tid i stand til at holde fast. Ved middagstid faldt han pludseligt tilbage i større grupper, og udgjorde et velkomment mål for vore aldrig svigtende minekastere. I landsbyen stod en efterladt kampvogn, der af englænderne var udbygget som støttepunkt. Kampvognen blev en fælde for dem. Sammen med dens maskingeværer faldt den i hænderne på Hanseaterne, men disse måtte stadig i mange hårde timer holde ud i heksekedlen. Efter at Unteroffizier Tiedemann havde indrettet et forsvar af den del af byen, han havde erobret, og havde modtaget forstærkninger under Leutnant Hesse, begyndte ildoverfald og infanteriangreb mod den endnu dårligt indrettede sejrherre. Modstanderens anstrengelser ændrede ikke meget på situationen. Hvor Bremen-regimentet stod, der blev det. I endnu fem dage bandede de over den miserable stilling og det dårlige vejr. Men så indså de også værdi af det gamle ordsprog: »De vanskeligste oplevelser giver de skønneste erindringer«. Dagen ved Bucquoy blev for altid være æresdage for I. Bataillon.

Om natten til 6. april blev de dele af I. og III. Bataillon, der var indsat længst fremme, afløst og returneret til egne bataljoner. Den følgende nat (6./7. april) afløste Regimentet grenaderne. Men kun i tre dage kom Bremer Hanseaterne til at holde ud ved Bucqouy, så blev den afløst af det bayriske Infanterie-Regiment 19 (5. bayriske I.D.) og kom den 10. april i bivuak: I. Bataillon ved Boursies, II. og III. Bataillon ved Doignies. Regimentsstaben flyttede til Cambrai.

Denne afløsning af 17. Infanterie-Division var efter indsatsen ved Bucquoy om end endnu mere tvingende nødvendig på grund den ringe kampstyrke og udmattelsen. Allerede inden afløsningen af 195. Infanterie-Division havde den haft tab på 627 døde, 2.833 sårede og 729 savnede. Dertil kom, som divisionen den 9. april berettede, havde indsatsen ved Bucquoy:

> … for tropperne været ganske særligt anstrengende, da de uden grave og uden dækning, i dårligt vejr og med utilstrækkelig forplejning havde været værgeløse. Sidstnævnte har lagt mere end fjendens handlinger ført til, at troppernes kampkraft i den grad svandt ind, at Divisionen fandt det nødvendigt overfor Generalkommando VI. Reserve-Korps i den mest indtrængende form rejste spørgsmålet om deres afløsning.

Allerede inden 17. Infanterie-Division blev trukket ud, havde det store slag i Frankrig nået sin afslutning. I store træk havde dens operative forløb været følgende:

Som nævnt var den første opgave for 17. og 2. tyske Arme afskæringen af den fremskudte del af den fjendtlige linje ved Cambrai. Dette lykkedes imidlertid ikke helt. Angrebet kunne, som ovenfor beskrevet, indtil den 24. marts kun skridt for skridt vinde terræn.

Betydeligt mere gunstigt var situationen på den sydlige fløj af 2. Armee og ved 18. Armee. Her var den 22. marts de sidste af de bageste engelske stillinger blevet erobret og Somme nået den 23. marts mellem Ham og Peronne. Den øverste hærledelse stod overfor det vanskelige spørgsmål, hvorvidt de fortsat skulle følge den oprindelige plan – hovedgennembrud på højre fløj og i midten – eller ændre den og udnytte 18. Armee's resultater. Det endelige resultat afhang heraf. Det nye hovedmål blev adskillelsen af de engelske og franske styrker gennem fremrykning på begge sider af Somme (18. og 2. Armee) mod Amiens, mens 17. Armee fik til opgave at øge indbruddet i fronten i retning af Doullens.

Operationerne den 24. og 25. marts havde en godt resultat. 18. Armee trængt frem til tæt på Noyon og foran 17. Armee mindskedes den fjendtlige modstand pludseligt. På to dage stormede de tyske tropper 25 kilometer frem. Alle armeer stod i åbent terræn.

Den 27. og 28. marts bragte forandringen. Først standsede angreb på højre fløj. På grund af stærkt pres på flanken mod Arras, kom 17. Armee fremrykning mellem Arras og Albert den 27. marts til standsning, og blev den 28. marts aflyst af den øverste hærledelse. Også 2. og 18. Armee angreb fandt den 4. april sin afslutning på begge sider af Ancre foran Amiens.

Selvom det ikke var lykkedes at nå det store operative mål, gennembruddet af den engelsk-franske front, så var der dog opnået store resultater. I løbet af 8 dage var der slået et hul på 75 kilometers bredde og 60 kilometers dybde i den engelsk-franske front. En del af den engelske hær havde lidt et stort nederlag og et stort bytte var faldet i hænderne på sejrherrerne. 17. Infanterie-Division havde i forening med andre divisioner ført det første stod på højre fløj, og havde en meget stor andel i de opnåede resultater.

18. Kapitel

Hvil og uddannelse ved Bouchain

11. april til 24. maj 1918

Den 11. april rykkede Regimentet til Bouchain, hvor det først havde nogle dages ro, der blev anvendt til istandsættelse af tøj og udrustning og til personlig soignering. Den 11. april blev I. Bataillon forlagt til Roeulx.

Den 16. april begyndte uddannelsen, i første omgang i grupper, delinger og kompagnier. Regimentet havde under de sidste kampe igen mistet rigtig mange underførere og krigsprøvede folk. Det drejede sig derfor i førte omgang at skole de små enheder under deres ofte nye førere, og smelte den gamle kærne sammen med det nye personel.

I denne forbindelse blev styrkelsen af kammeratskabet ikke glemt. Således skildre Oberleutnant Flach, som midlertidig var ved Regimentet i Bouchain, på træffende måde ånder i officerskorpset:

> Kompagnier og Bataljoner ved Regiment »Bremen« havde kradset mudderet fra det store angrebsslag af støvler og bukser, og med den sikre følelse af velfortjent hvil, fejrede de med deres officerer deres egen familiære sejrsfest. I dag den 20. april 1918 skal en herlig sammenkomst samlet Regimentets officerer. Militæriske »felttræf« lader sig let arrangerer. Forplejningsofficeren bringer uden problemer deltagernes fødevarebidrag til en bygning, pynter bordet med årstidens blomster, og feststemningen medbringer hver enkelt selv.
>
> Man kan også se fremmede ansigter i salen. Mange tapre kammerater er blevet på den store slagmark, men ligger såret på lazaret. De nye erstatninger er ankommet fra Tyskland, og med dem de første at de netop sårede. De er dårligt lægede, men har frabedt sig yderligere lægelig omsorg og er returneret til Regimentet. Blandt dem er Leutnant Driever og den hos alle velkomne Dr. Radek. Man kan kende forældre på deres børns hengivenhed – børnene selv.
>
> Under indsatsen havde er ikke været mulighed for kommandøren til på samme tid at samle alle officerer omkring sig, så dagens sejrsfest bliver på samme tid en afskeds- og velkomstfest, og muligheden for udeling af ordener.
>
> Oberstleutnant Hagedorn mindede først med oprigtig sorg Regimentets døde, som – officer og mandskab – med samme hengivenhed havde købt sejret med troskabens svære og ultimative offer. Med nogle alvorlige ord, båret af den højeste agtelse, mindede han herefter underofficerer og mandskabs beundringsværdige tapperhed. I overensstemmelse med Regimentets overlevering, fulgte de unde de store slag med ubetinget lydighed og uselvisk offerberedthed deres officerer gennem ilden. Til det yderste opfyldte de den faneed, de havde svoret til deres øverste krigsherre. Han sendte den varmeste tab til officererne, der strålende havde ført en strålende enhed. Den fra Regimentet bortdragne Stabsarzt Dr. Marung, som under uger af kamp, redeligt havde delt fare og nød, tilegnede han nogle hjertelige ord til afsked, og de nyankomne en velkomsthilsen til et ubetinget kammeratskab.
>
> Herefter kundgjorde han den høje udmærkelse, Regimentet havde modtaget derved, at Hauptmann Caspari [1]), fører for II. Bataillon havde fået tildelt ordenen *Poul le mérite*. Hauptmann Caspari er den sidste officer, der har tilhørt Regimentet siden krigens start, og blev denne dag tilbørligt fejret. Den fremragende tjeneste, han allerede som Kina-kæmper havde udvist, har han også i denne krig fortsat. Under Bremernes hårde kampe er han allerede to gange blevet såret, og bliver af alle kammerater anerkendt som den tapreste officer ved Regimentet. Også under de sidste kampe havde han mere end en gang reddet situationen gennem hensynsløs personlig indsats midt i kompagniernes ildlinje, havde hele tiden givet angrebet ny fremdrift, og havde dermed en væsentlig andel i Regimentets resultater. Hans velovervejede fornuft, hans klare, bestemte væsen, hans tapre beslutsomhed, har i en frontofficer samlet alt det, som hans officerer og mandskab vil følge indtil døden. Hvilken kærlighed og hengivenhed han nød hos alle regimentets officerer, kunne man tydeligt mærke på den begejstring, hvormed det leve bliver udført, som Oberstleutnant Hagedorn udbragte for den af alle højagtede officer.
>
> I mellemtiden var to lykønskningstelegrammer indløbet, som kommandøren til almindelig glæde lod offentliggøre. Det ene var en både hjertelig og ærefuld hilsen fra Senatet i Hansestad Bremen, det andet fra Di-

[1]) *Karl Georg Erwin Walter Caspari* (26. juli 1877 – 29. juli 1962). Efter krigen chef for Bremen Politi, men tvunget til afgang i april 1933 på grund af modstand mod nazistiske magtovertagelse. Som oberst chef for Infanterie-Ersatz-Regiments 269 in Delmenhorst indtil pensioneret den 31. juli 1942. Oa.

visionskommandør, Exzellenz v. Gabin, hvori han på sin sædvanlige ridderlige måde udtrykte sin deltagelse i Regimentets glæde over udmærkelsen.

Herefter greb Major Hergt, der efter et kort fraværd, igen var kommet til Regimentet, ordet på vegne af de nyankomne og lovpriste trofasthed og kammeratskab. Hans hurra gjaldt Regimentskommandør Oberstleutnant Hagedorn, den gode ånd i Regimentet, den glansfulde fører, den succesfulde opdrager, den faderlig ven for sine officerer, og, ung i hjertet, for de unge i Regimentet gav et fornemt eksempel på ægte, urokkelig soldaterånd i den fjendtlige ild foran Vaulx, Beugnâtre og Sapignies.

Oberleutnant Hagedorn kender ungdommen. Han ved, hvordan gavmild ros virker på friske soldatersjæle: »Unge mennesker må man ære«. Han returnerer den udtalte ros ved at rette næste skål mod dem, Regimentet i umiddelbart sind kan takke for sine sejres laurbær: »De Herrer løjtnanter!« Med ubeskrivelig jubel bliver denne fintfølende hyldest modtaget, og hurtigt løfter de venlige ord den festlige stemning til kammeratligt samvær.

Det er vanskeligt at skildre det generelle indtryk man møder i en kreds af et kampprøvet officerskorps, som netop er komme fra en sejrrig kamp. Navnlig her. Er det det solide og vægtige væsen af Bremens folkeslag, er det modenheden af flere års vanskelige oplevelser, er det den befriende følelse af, igen på strålende måde at have opfyldt sine forpligtigelser, som kommer til udtryk blandt flertallet af disse helt unge mennesker, og giver dem et stempel af fornem styrke og livsglad sindighed? Det er en forsamling af unge mennesker, som man kunne bede hver enkelt om venskab. Alligevel har hver eneste af dem, hvor end jævn og ligetil han synes, sin særlige egenart, sin særlige heltefortid, som han selv har skaffet sig i hundreder af livsfare.

Der er den kraftige, friske Blome, student i første semester, specialist i kamp mand mod mand. Ved siden af den spinkle, næsten sarte Brauns, der med en lammet arm og stiv hånd, stormede i spidsen for sine folk i fuldt dagslys gennem to fjendtlige pigtrådshindringer. Det står den lange, blonde Evers, en rolig, faglig Mecklenburger. Han griner fornøjet og godmodigt, som havde han aldrig deltaget i dødsmarchen over Vraucourt-Riegel stillingen. En anden, lille og temperamentsfuld, med bleg, skarpskåret ansigt, er Leutnant Dräger. Under samtale slagfærdig og åndefuld, i tanker en filosof og problematikker, i kamp et brushoved, som man med flyvende frakkeskøder ser storme efter den vigende Tommy. Nu sidder han rugende bag sit glas øl. Pludseligt springer han op og holder en medrivende tale for Hauptmann Caspari fra sit udgangspunkt, dvs. set fra de unge officerers side – som i den fejrede med rette ser og beundre den praktiske lærermester i det blodige håndværk. Derimod havde Leutnant Fuhrmann »et horn i siden« på sin mester. Fire uger før slaget var han som »forsøgsmæssig garnisonsanvendelig« igen gået i felten med to sammenskudte skuldre og enkelte brækkede ribben. Under de store kampe havde han fået lov til »alene« at fører bataljonen, men uden personligt at komme i håndgemæng med fjenden. Han, der med godt 16 år som Fahnenjunker var trådt ind i hæren, havde under Somme-slaget deltaget i den hidsige kamp om Barleux, var for første gang blevet hårdt såret ved Oppy, for anden gang i Flandern. Men Hauptmann Caspari viste, hvilken udmærket officer, han stod overfor, og tog det ikke ilde op. Grinende »forsonede« de to – bataljonskommandøren og bataljonsføreren.

Da også to andre dygtige bataljonsførere fra det store slag, Müller (Hans Adolf) og Stürenberg-Jung kun var løjtnanter, må ikke forundre nogen, når de yngste Fähnriche, som Degener, udførte præstationer, som var de gamle, krigsprøvede kompagniførere værdige.

»Ungdom er rus uden vin«. Denne sætning af Goethe gælder også i dag. Krigsøllet, der holder selskabet ved bordet, er virkelig ikke så stærk, at det alene er grunden til den hele tiden voksende stemning. Den uhyre spænding, der under de hårde uger har hvilet over alle, løsner sig op. Under udvekslingen af erfaringer blev man igen fri. Man husker med bevægelse de trofaste døde, man for blandt andet at vide, hvor heltemodig Major Moeller og Hauptmann Sauter havde ofret sig; hvordan den hårdt sårede Leutnant Stech havde sendt sin oppasser tilbage efter forstærkninger og så selv hjælpeløs var forblødt, og hvordan Unteroffizier Johann Labudda fra Østpreussen, den tapreste mand i Regimentet, var stormet videre sammen med bayrerne, som om Regimentet var blevet afløst ved Sapignies. Man husker med fuld deltagelse de sårede, frem for alt den højst agtede Oberleutnant Kaegler, helten fra Oppy, der med et voldsomt sår i benet ikke havde udsigt til, nogensinde at vende tilbage til Regimentet, den ulykkelige Oberleutnant v. Stein, om hvis helbredelse næppe længere var håb, den mangeårige agtede adjudant ved I. Bataillon, Leutnant Schneider og den tapre Vizefeldwebel Dredehöft, da allerede hjemmefra havde skrevet, at det gik ham bedre.

Den dygtige er altid parat til at anerkende fremmedes fortjeneste. Med oprigtig beundring snakker infanteristerne om den opofrende indsats af minekastere, pionerer, signaltjenesten, det dumdristige ledsagebatteri »v. Below«, og da Leutnant Evers udbringer et leve for søsterregimentet fra Mecklenburg, får det et begejstret ekko.

Disse officerer har imidlertid tydeligt den højeste respekt for deres eget mandskab, hvoraf ingen lader deres officerer i stikken. En varm, dybtfølt taknemmelighed og gensidig tillid hersker her, hvor man sædvanligvis taler om over- og underordnede. Og når man erindre disse unge kompagni- og delingsførere om deres egne fortjenester, undviger de og henviser beskedent til Hauptmann Caspari, som i tusinder af svære stunder har været deres forbillede og nærmeste kammerat. »Hvad var vi, uden ham?«.

Sjælden har en taler kunnet tale så dybt fra sin indre sjæl, og hos sine tilhørere fundet en så levende forståelse, som da Hauptmann Caspari returnerede med en tak for de ham tildelte hædersbevisning og sluttede med et leve for kammeratskabet. I virvaret af de mange stemmer sporede man noget, som ingen fremmed

kan fornemme. Disse mænd var for hele livet bundet sammen af en lykkelig følelse af fællesskab, som man kun kan købe med én mønt: »Selv at have været med!«

Feststemningen havde nået sit højdepunkt. For længst var tyske studenter- og folkesange begyndt at lyde i det varme lokale. De »nye« skulle »synges ind«. Straks du her blev del af det friske kor, lige så hurtigt vil du derude i kamp blive del af Regimentet. Det var den sangglade kommandørs faste overbevisning.

Glemt er de forfærdende biller fra slaget. Man tilhører igen livet. Vittigheder flyver gennem salen, ordspil flyver fra glas til glas. Leutnant Wulkop kastede sig ud i en øltale uden at vide, hvordan kan igen kunne komme ud, men han er ikke ét minut i forlegenhed. Af de vittige tilråb fra hans taknemmelige publikum, opbygger han den rebstige, hvorpå han klatre til uanede højder.

En af de få, som heller ikke nu havde tid til fuldstændig at kaste sig i armene på det sorgløse, er Regimentsadjudant Leutnant Oehlckers, den altid trofaste. Med sin store brille skuer han ud over bordrækkerne for at passe sit job. Selvom han for sidste gang derude på slagmarken har ofret sin sidste kraft til Regimentets vel og vel, driver han nu i kvarter sit stille værk: kronologien. Som en flittig bi samler han alt, hvad der er af værdi for at tilføje det til Regimentets historie, og det er ikke så lidt. Uden misundelse fylder han sine dagbøger, i det rette lys, med de pragtfulde præstationer af medlemmer af Regimentet. Intet må gå tabt, og i dag er der materiale at hente, i dag havde han »dem alle sammen forsamlet«

Det er for længst midnat. Sangene bliver hele tiden mere vovede. Alligevel hersker en upåklagelig stemning. Militærisk disciplin og studentergilde falder sammen. Fændrikkerne præsenterer deres glas med kommandørens velkomst så stram, som stod de til parade. Blot én gang revner den generte facade, som Oberstleutnant Hagedorn hæver sit glas og råber: »Mine Herrer: Leve dem, vi elsker!« De knappe, militæriske hurra druknede:

Sei, was die Becher klangen!
Wie brannte Hand in Hand!
Es lebe die Liebste Deine
Herzbruder im Vaterland!

Kommandanten lader prøvende sit blik glide hen langs bordene. Mon der allerede var nogen, der havde begivet sig på hjemvejen? Nej, endnu er alle fuldtallige. Han ville ikke have taget sig det nær, bestemt ikke efter alle strabadserne, men ånden er god!

Oberleutnant Hagedorn er ikke af mange ord. Han gemmer sig bag sin cigar og glæder sig over de gyldne drenge, der sværmer omkring sig. Han smiler stille for sig selv: i sit indre er han ufattelig stolt over sit skønne Regiment.

Og han han ret dertil.

Til det sidste holder han ud i kredsen af sine løjtnanter.

»Unge mennesker må man ære«.

Regimentets tapperhed under gennembrudsslaget resulterede i talrige udmærkelser. Det vil fører for vidt, her at nævne alle dem, der blev udmærket med Ritterkreuz des Hohenzollernschen Hausordens og med Jernkorset I og II. Klasse. Det skal dog nævnes, at Vizefeldwebel Kastens (5./75), Vizefeldwebel Wenzel (6./75) og Vizefeldwebel Kleinert (7./75) alle tildeltes Militärverdienstkreuz i guld. Disse høje frontkæmper udmærkelser blev herved for første gang tildelt medlemmer af divisionen.

I slutningen af april begyndte øvelser med bataljoner og i regimentet, hvorunder frem for alt samvirket med forskellige støttevåben blev indøvet. Herunder blev erfaringerne fra gennembrudsslaget udnyttet. II. Afdeling af Feldartillerie-Regiment 60, der til efterfølgende kampe blev tildelt Regimentet, deltog i øvelserne. Ofte blev angreb på stærkt befæstede stillinger øvet, samt nedkæmpelsen af MG-reder, da disse under marts-offensiven ofte først efter længere kampe kunne nedkæmpes.

Den 23. maj tilgik befaling til, at 17. Infanterie-Division skulle afløse 234 Infanterie-Division mellem den 24. og 26. maj i afsnittet Moyenneville – Ayette. Infanterie-Regiment »Bremen« skulle afløse højre regiment (I.R. 451). III. Bataillon afmarcherede allerede samme nat og nåede tidligt næste morgen mellemkvarter i Cagnicourt. II. Bataillon kørte i løbet af eftermiddagen med et tomt tog fra Bouchain og Cambrai til Bapaume, og rykkede herfra til Mory. I. Bataillon fortsatte uddannelsen i Roeulx og forberedte sig på afløsning.

Efter melding fra Division skulle der kun blive tale en kort stillingsperiode, for herefter at returnerer til de gamle kvarterer. Alt ikke strengt nødvendigt blev derfor efterladt.

Krigsrangliste

24. maj 1918

Regimentsstab

Regimentskommandør: Major Hagedorn
Regimentsadjudant: Leutnant Oehlders
M.G. Offizier b. Stabe: Leutnant d.R. Wulkop
Gasbeskyttelsesofficer: Feldwebelleutnant Bornowski
Ordonnansofficer: Leutnant d.R. Henke
Retsofficer: Leutnant d.R. Sies
Fører for store bagage: Leutnant d.R. frhr. v. Eckardstein
Regimentslæge: Oberstabsatzt d.L. Dr. Scholz (se III.)
Regimentsintendant: Hilfszahlmeister Brandt (I.)

Regiments signaldeling
Oberleutnant Heyfer
Offizierstellvertreter Ollick

I Bataillon

Fører: Hauptmann Willemer
Adjudant: Leutnant d.R. Schmidt (Alb.)
Forplejningsofficer: Leutnant d.R. Meyer (Erich)
Bataljonslæge: Oberarzt d.R. Rabek
Assistenlæge: Unterarzt Schwarz
Intendant: Hilfshlmeister Brandt (Regimentsstab)

Signaldeling I./75
Leutnant d.R. Stöwe

1. Kompanie

Leutnant Fichter
Leutnant d.R. Bölken
Leutnant d.R. Meyer (Paul)
Offizierstellvertreter Hellmers

2. Kompanie

Leutnant Driever (Joh.)
Leutnant d.R. Gimmler
Offizierstellvertreter Morawetz

3. Kompanie

Leutnant d.R. Sebers
Leutnant Upmann
Offizierstellvertreter Rockjey

4. Kompanie

Leutnant d.R. Flaskamp
Leutnant d.R. Nowak
Offizierstellvertreter Spandau

1. M.G.K.

Leutnant Müller (Hans-Adolf)
Leutnant Hörstebrock
Leutnant Ritter
Offizierstellvertreter Horn
Offizierstellvertreter Mergel

Granatwerferzug I./75

Leutnant d.R. Jensen
Offizierstellvertreter Guhl

II Bataillon

Fører: Hauptmann Caspari
Adjudant: Leutnant d.R. Pusch
Forplejningsofficer: Leutnant d.L.I Reichard
Bataljonslæge: Oberarzt d.R. Ohm
Intendant: Hilfshlmeister Sarnow

Signaldeling II./75
Leutnant d.R. Kropp

5. Kompanie
Leutnant d.R. Brauckmann
Leutnant d.R. Neie

6. Kompanie
Leutnant Evers
Leutnant Degener
Leutnant d.L.I Staack
Offizierstellvertreter Klüver

7. Kompanie
Leutnant d.R. Schröder
Leutnant d.R. Fuhrken
Offizierstellvertreter Ristedt

8. Kompanie
Leutnant d.R. Rengstorff
Leutnant d.R. Versmann
Leutnant d.R. Suehm
Offizierstellvertreter Franz
Offizierstellvertreter Ludolph

2. M.G.K.
Leutnant v. Hippel
Offizierstellvertreter Jöhnk

Granatwerferzug II./75
Leutnant Dräger
Leutnant Simonis
Offizierstellvertreter Hartmann

III Bataillon

Fører: Major Hergt
Adjudant: Leutnant d.R. Stürenberg-Jung
Forplejningsofficer: Leutnant d.R. Köser
Bataljonslæge: Oberstabsatzt d.L. Dr. Scholz (se Stab)
Intendant: Hilfshlmeister Korte

Signaldeling III./75
Offizierstellvertreter Lüdtke

9. Kompanie
Leutnant d.L.I Rose
Leutnant d.R. Kattentidt
Leutnant d.L.I Flach
Offizierstellvertreter Märkle

10. Kompanie
Leutnant d.R. Tannenberg
Leutnant d.R. Edler
Leutnant d.L.I Scheider
Leutnant d.R. Thiessen
Offizierstellvertreter Marten
Offizierstellvertreter Koepke

11. Kompanie
Leutnant d.L.I Langrehr
Leutnant d.R. Schiffer
Leutnant d.L.I Moje
Offizierstellvertreter Hardtke

12. Kompanie
Leutnant d.R. Schwarzkopf
Leutnant d.R. Knopf
Leutnant d.R. Kroll
Offizierstellvertreter Bock

3. M.G.K.
Leutnant d.R. Gäth
Leutnant d.L.I Gerling
Offizierstellvertreter Raue

Granatwerferzug III./75
Leutnant d.R. Maas
Offizierstellvertreter Barthel
Offizierstellvertreter Eisfelder

19. kapitel

Stillingskamp ved Moyenneville

14. maj til 22. juni 1918

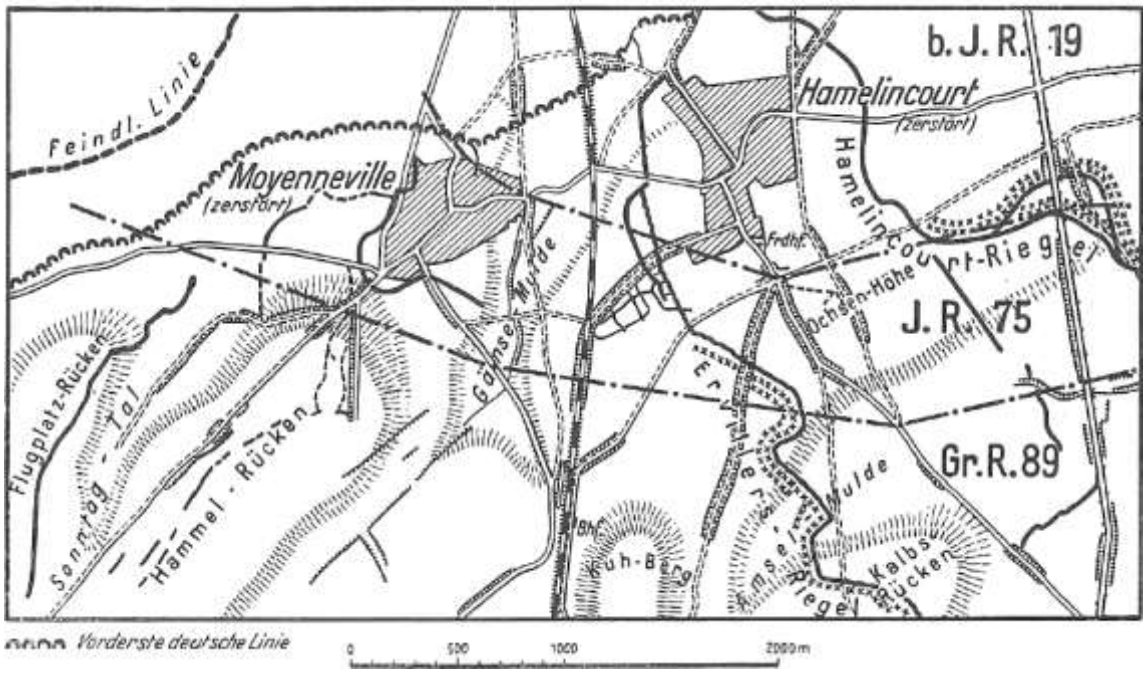

I nætterne 24./25. og 25./26. maj overtog Regimentet med II. Bataillon til højre og I. Bataillon til venstre, forreste stilling fra Infanterie-Regiment 451, mens III. Bataillon rykkede ind i reservestillingen syd for St. Leger.

Regimentets afsnit strækkede sig fra nordkanten af Moyenneville til 1200 meter vest herfor, og havde generel front mod nordnordvest. Til højre var der forbindelse til den bayriske 5. Infanterie-Division og til venstre til Grenadier-Regiment 89.

Stillingen var ikke planlagt, men var opstået hvor 17. Armee angreb den 28. marts var gået i stå.

Den forreste linie (postlinje) var en række af kratere under dækninger elle opholdsrum. Foran var en meget ødelagt hurtig hindring. Terrænet mellem postlinjen og hovedmodstandslinjen blev forvaret af nogle få modstandspunkter.

Hovedmodstandslinjen forløb fra den nordvestlige del af Moyenneville mod vestsydvest til »Flugplazhöhe« øst for Ayette og bestod af en 60 cm bred og 70-100 cm dyb, endnu ikke gennemgående grav med enkelte regntætte skyttehuller, enkelte påbegyndte, men endnu ikke afstivede tunneldækninger og sammenstyrtede kældre. Det fjendtlige artilleri var præcist indskudt mod hovedmodstandslinjen og mod dækningerne i Moyenneville. Fjenden havde god observation mod hovedmodstandslinje og forterræn, så bevægelser i dagslys var næsten umulig.

I den vestlige og sydlige kant af Moyenneville gik den gamle landsbybefæstning, der fuldstændig var sønderskudt. Den bestod kun af en sænkning og lå til stadighed under kraftig artilleribeskydning, specielt over den sydvestlige del af landsbyen.

Øst for Moyenneville gik i nord-syd retning en ikke-befæstet jernbanelinje tværs gennem afsnittet. De her placerede dele af Regimentet lå i skyttehuller, overdækket med bølgeblik og i tunnelindgange.

Nordøst for Moyenneville lå landsbyen Hamelincourt på højre grænse af Regimentets ansvarsområde. Fra dens sydvestlige hjørne gik mod sydøst stillingen Ervillers-Riegel, en gennemsnitlig en meter dyb grav med

nogle få understande og en svag hindring. Syd for Hamelincourt med front mod nordvest og Ervillers-Riegel var i midten Artilleri-beskyttelsesstillingen under konstruktion.

Udbygningen af den overtagne stilling stilleder derfor betydelige udfordringer til tropperne.

Der blev truffet indgående forberedelser til »Wilhelm«, et større anlagt angreb. I forbindelse hermed skulle i Regimentets afsnit Stilllingsdivision D sættes i beredskab med et regiment i front, et regiment i omegnen af Artilleri beskyttelsesstillingen og et regiment i Ental området nord for Ervillers. Regimentets hovedarbejdsopgave var derfor at etablerer beredskabsmuligheder for Stillingsdivision D. Især hovedmodstandslinjen og artilleri beskyttelsesstillingen blev med alle midler udbygget, først nævnte som en gennemgående grav med understande og hindringer, sidstnævnte med MG-stillinger, omgivet af pigtråd og med dækningsanlæg. Hovedmodstandslinje og mellemterræn blev udbygget af stillingsbataljonen, mens reserve-bataljonen arbejdede på artilleri beskyttelseslinjen.

Afsnittet blev fra nordøst mod sydvest gennemskåret af en række lave højderygge og dybe sænkninger. Forsvaret blev herigennem langt vanskeligere, da ansvarsområde generel strakte sig øst mod vest, mens frontlinjen forløb mod nord eller nordvest. Gennem højre naboafsnit kunne fjenden langs jernbanen Boisleux – Courcelles angribe flanken på Regimentets afsnit mellem Moyenneville og Hamelincourt. I tilfælde et sådant fjendtligt angreb, ville indsættelsen af reserver blive meget vanskeligt, da fjenden med artilleri og maskingeværer fra baneindskæringen, på langs, kunne beskyde den såkaldte »Gänsemuld« [gåse-sænkningen], der gik på tværs af ansvarsområdet sydøst fra Moyenneville, og dermed afspærre den.

På grund af truslen mod højre flanke var enhederne fordelt med tyngde på højre fløj.

Fra hver af de to forreste bataljoner besatte to kompagnier forterræn og hovedmodstandslinje, førstnævnte med en deling, sidstnævnte med to delinger. Den forreste linje skulle afvise mindre angreb, men skulle i tilfælde af et større angreb falde tilbage til hovedmodstandslinjen. Hver et kompagni lå som nærreserve i skudsikre dækninger i Moyenneville. Hvert af de to sidste kompagnier lå som fjern reserve langs banelinjen og i artilleri beskyttelsesstillingen.

Begge K.T.K. var placeret i tunneldækninger i Ervillers-Riegel, mens Regimentets stab var placeret i en erobret understand i »Ental« nordøst for Ervillers.

Ud over M.G. og skarpskytteild forholdt det fjendtlige infanteri sig relativ roligt. Det fjendtlige artilleri var på tidspunkter ret omfattende; der blev i sær om natten gennemført lumske ildoverfald mod Moyenneville og området syd for landsbyen. Banelinjen og »Gänsemulde« lå hyppigt under kontinuerlig beskydning. Egne batterier blev ofte bekæmpet. Over de bageste områder lå der tit spredt skydning. De fjendtlige minekastere beskød hyppigt Moyenneville, specielt den sydvestlige del og højre fløj.

Vores eget artilleri besvarede kraftigt den fjendtlige beskydning, lagde hans grave og trafik bag fronten under støild og bekæmpede med planmæssige kontrabatteri skydninger fjendens artilleri.

Hver nat bevægede vore patruljer sig rundt i ingenmandsland. Især udmærkede sig herunder blandt andre Unteroffizier Sasse (1.), Unteroffizier Bruno (5.), Gefreiter Horg (8.) og Musketier Thiele (3.).

På ordre fra division blev der natten til 29. maj gennemført en rokade og ændring af opstilling blandt bataljonerne. I. blev kamp-, III. beredskabs og II. reservebataljon.

Kampbataljonen besatte hovedkamplinjen og forterrænet med tre kompagnier, mens det sidste som stødkompagni placeres i Moyenneville. Som K.T.K. valgtes den længst østlig placerede bataljons kommandostation. Beredskabsbataljonen besatte med to kompagnier banelinjen og omegn, med to kompagnier artilleri beskyttelsesstillingen og Ervillers-Riegel. Kampbataljonen overtog med det samme udbygning af hovedmodstandslinjen og forterrænet, beredskabsbataljonen byggede tunneldækninger i Artilleri beskyttelsesstillingen og i Ervillers-Riegel, og gravede en løbegrav frem til hovedmodstandslinjen. Reservebataljonen udgravede 12 nye tunneldækninger i og omkring artilleri beskyttelsesstillingen.

Kl. 0200 den 6. juni gennemførtes patruljeoperation »Junikäfer« under deltagelse af artilleri og minekastere. Operationen var en succes og gennemførtes uden tab. Den indbragte en fange fra 32. Division.

Om natten til 21. juni blev kampbataljonen (I.) afløst af II./I.R. 452 og flyttet tilbage til Mory. Ved middagstid kørte den på tomme fladvogne fra Beugnâtre til Bouchain. Herfra marcherede den til Roeulx og dens gamle kvarterer.

Regimentsstab, II. og III. Bataillon nåede efter afløsning frem til Bouchain den 22. juni.

Den forgangne fire ugers stillingstid ved Moyenneville havde for Regimentet være en tid med meget arbejde. Den havde overtaget en dårligt udbygget stilling, men kunne ved afløsning aflevere en fuldt forsvarsdygtig stilling.

20. Kapitel

Hvil og uddannelse ved Bouchain
Beredskab syd for Courtrai til gennembrudsangreb ved Poperinge-Dunkerque.

23. juni til 26. juli 1918

Efter en hviledag fortsatte bataljonerne den 24. juni med uddannelse til angrebskamp, der på grund af indsats ved Moyenneville, havde været afbrudt i fire uger, efter samme retningslinjer som tidligere. En influenza-epidemi i begyndelsen af juli allerede overvundet i løbet af nogle få dage.

En kærkommen afbrydelse af uddannelsen var afholdte sportsfester ved kompagnier og bataljoner. Følgende stemningsbillede skildre en sådan sportsfest ved II. Bataillon:

> Der hersker i dag jubel og hurlumhej ved 75'erne, og fortjent. De hårde kampe under marts-offensiven i 1918 havde bragt tilstrækkelig af anstrengende dage og nætter, så nu skulle under hvileperioden i Bouchain, humor og glæde endnu gang have lov at komme til orde. Der skulle afholdes en stor sportsfest med boder og fremvisninger, præcist som på markederne derhjemme.
>
> Forberedelserne var begyndt flere dage tidligere, og alle har deltaget med ildhu, for denne gang skal det være noget helt stort. Som midterpunkt i festen skal der afholdes sportslige foranstaltninger som 100- og 800 meter hækkeløb, 4 x 100 meter stafet, brydekamp, tovtrækning, længdekast; altså et righoldigt program, for alle, også dem med rige sportslig erfaring, skal kunne være med. Og det skal kunne betale sig. Bataljonens intendant har til indkøb af priser været rejst til etape-området. Herfra har han medbragt herlige sager, der alle er udstillet i udstillingsvinduer i hvileområderne. Man kan blandt andet se ure, cigaretdåser, kasser med cigarer og meget andet.
>
> På den store græsmark, hvor festen skal afholdes, kører vogn efter vogn ind med bjælker og brædder til bygning af »vidunder-boder«, kompagnitelte osv. Samtlige teltflager er blevet inddraget, for den herlige sol, som 75'erne under deres hvil har sikret skønne dage, kan pludseligt forsvinde og Petrus drille. På grund af Regimentets mønsterfyldige opførsel, er også den venligsindede befolkning faldet for 75'ernes energi, og bidraget med deres del, for at festen skal lykkes. Til de kammerater, der skal udklædes som damer, har de stillet aflagt civilt tøj, stråhatte, hvide bluser og »små bukser« til rådighed. På grund af det store deltagerantal må sportskampene afholdes hver for sig, og som den første begynder II. Bataillon på en vidunderlig solbeskinnet juni-søndag med sit store festprogram.
>
> Middagen var netop overstået da man i det fjerne fra kanten af landsbyen kunne hører trommehvirvler, og under tilskuernes jubel, navnlig blandt den yngre lokalbefolkning, bevægede det farvestrålende optog sig hen ad vejen som optakt til det hele. Forreste, under kommando af den ledende officer, det beredne »wild west«, kraftige skikkelser med store bløde hatte, farverige skjorter og brede bukser. Så kom Regimentsmusikken og bag ved i farvestrålende rækkefølge »stadeholderne« med deres »artister«, så et negerorkester med nøgne overkroppe og chokoladebrun malet hud – godt imiteret – derefter en »gudinde« på sin sejrsvogn med sine livvagter. Disse havde bevæbnet sig med en kikkerter, der i form af to sammenbundne og fyldte snapsflasker, blev båret om halsen, og som de ret ofte anvendte til »et blik i det fjerne«. Med klingende spil gik det mod festpladsen.
>
> Ved indgangen til festpladsen beder en blå-brillet »lirekasse-dame« om en almisse. I barnevognen, hvor hendes instrument angiveligt er monteret, viser allerede tegn på slidtage. Mangen en lille franskmand har allerede skreget i den – og i dag tjener den til humor for »der Boche«. – Vi passerer udråberen af »sensationen fra Bouchain«; manden forstår sit arbejde. Han er dårlig til at kende igen, Sanitäts-Unteroffizier Stern. Lige ved siden af hans stade, endnu noget fremragende. Her sidder »Lionel, løvemennesket«. Hvor har fyren fået sin paryk fra? Jeg tror det er gevær-blår. Og næsen alle seværdigheder har sit eget orkester. Mere i centrum af marken har M.G. kompagniet opslået sit telt. Her hersker en berømt udbryderkonge, men i virkeligheden erhvervsartist. Selv den opdukkende Divisions-kommandør »skal se forretningen«. Og her får han virkeligt tilbudt noget kunstnerisk, og kan ikke komme komme bag artistens trick. Denne holder naturligvis sine forretningshemmeligheder for sig selv. En firkantet kasse i denne stand hævder, at man, selvom man ikke kan se nogen åbning, her »kan opdage Parises hemmeligheder«. Får 10 pfennig ser man så en af de bekendte franske »frimodige film«. – 7. Kompanie havde sågar opstillet en funktionsduelig karrusel, og på en lydefri dansetri-

bune midt på pladsen, spillede regimentsmusikken. Spredt over hele området står officerernes og kompagniernes telte, hvor der naturligt hersker liv og trivsel, for her er der i dag fri øl.

Sportskonkurrencerne optager det meste af det officielle festprogram. Foruden de annoncerede let atletiske discipliner, er der også en stor bryde konkurrence. Her mødes Mesterbryderen fra Barmbeck, Bremens Champion, Løven fra Worpowede og andre. Overalt er der naturligvis voldsom deltagelse og begejstring blandt tilskuerne, og hver eneste kamp bliver som sædvanlig fulgt af tilskuerens »kritik«. Kampene følges af tilråb som »smid ham så!« og »det er forbudt at kvæle!«. Også især 800 meter hækkeløb for mange et tilråb.

Det er allerede begyndt at blive mørkt, som bataljonschefen uddeler præmier, og de mange sportsduelige stråler sejrsbeviste.

Stemningen har dog på ingen måde nået sit højdepunkt, og der bliver endnu udbragt mangen en skål for de opnåede sejre; deltagerne har jo kæmpet om kompagniets ære!

Den 10. juli tilgik befaling om at sende et forkommando til området ved Boucbecque (Flandern). Det var den øveste hærledelses plan, at lade divisionen deltage i det planlagte gennembrud af den engelske front ved Kemmel i retning af Poperinge – Dunkerque.

Hvordan havde den generelle situation på Vestfronten i mellemtiden udviklet sig? Efter indstilling af det store slag om Frankrig den 4. april 1918, havde man uden tøven iværksat det andet slag mod englænderne mellem Warenton og la Bassée. Den havde frem til den 25. april bragt den tyske linje frem til kanten af byen Ypres og bragt den vigtige og beherskende Kemmelberg på tyske hænder. Så havde imidlertid den øverste ledelse holdt det for rigtig at indstille, ikke mindst da den engelske front var blevet betydeligt forstærket efter indsatsen af britiske og franske reserver, og i stedet at bringe en større afledningsoffensiv mod den franske hær ved Soissons og på Marne-Champagne til gennemfører. Angrebet ved Soissons (27. maj til begyndelsen af juni) havde været en fuld succes, hvorimod angrebet ved Reims (15. og 16. juni) ikke havde opnået resultater ud over de indledende.

På trods af de dårlige resultater ved Reims, fastholdt den øverste ledelse imidlertid deres angrebshensigter. En stor succes mod englænderne kunne igen ændre det ugunstige indtryk af det mislykkedes angreb ved Reims. De havde derfor til hensigt at genoplive deres tidligere planer og rette det næste slag mod englænderne. Det skulle gennembryde den engelske front i retning af Poperinge og støde frem til Dunkerque på Kanalkysten.

Som nævnt, skulle også enheder fra 17. Infanterie-Division deltage i denne operation.

Den 16. juli kl. 11 blev regimentsstab og de tre maskingeværkompagnier fra Bouchain over Tournai transporteret til Avelghem. Herfra blev Belleghem nået til fods. Bataljonerne fulgte efter i løbet af dagen og nåede næsten morgen ligeledes frem til Belleghem.

Regimentet var nu med 17. Infanterie-Division underlagt X . Reservekorps (Gruppe Flandern) under 4. Armee, hvis afsnit strakte sig på begge sider af Kemmelberg.

Mens kompagnierne fortsatte deres uddannelse, rekognoscerede Regimentskommandør med Regimentets adjudant, Leutnant Gehlckers det sandsynlige angrebsterræn ved Kemmelberg.

Med stor travlhed blev der i divisionen truffet forberedelser til det planlagte angreb. Så ankom pludseligt den 24. juli befaling til, at alle forberedelser skulle indstilles og enhederne gøre sig parate til transport til et andet frontafsnit. De måtte være sket skæbnesvangre hændelser andet steds.

Den 26. juli blev Regimentsstab, I. og II. Bataillon indladt i Sweveghem og transporteret væk, fulgt af III. Bataillon den næste morgen.

21. Kapitel

Indgreb i tilbagetrækningen syd for Vesle
Stillingskrig langs Vesle og Chemin des Dames

17. juli til 29. september 1918

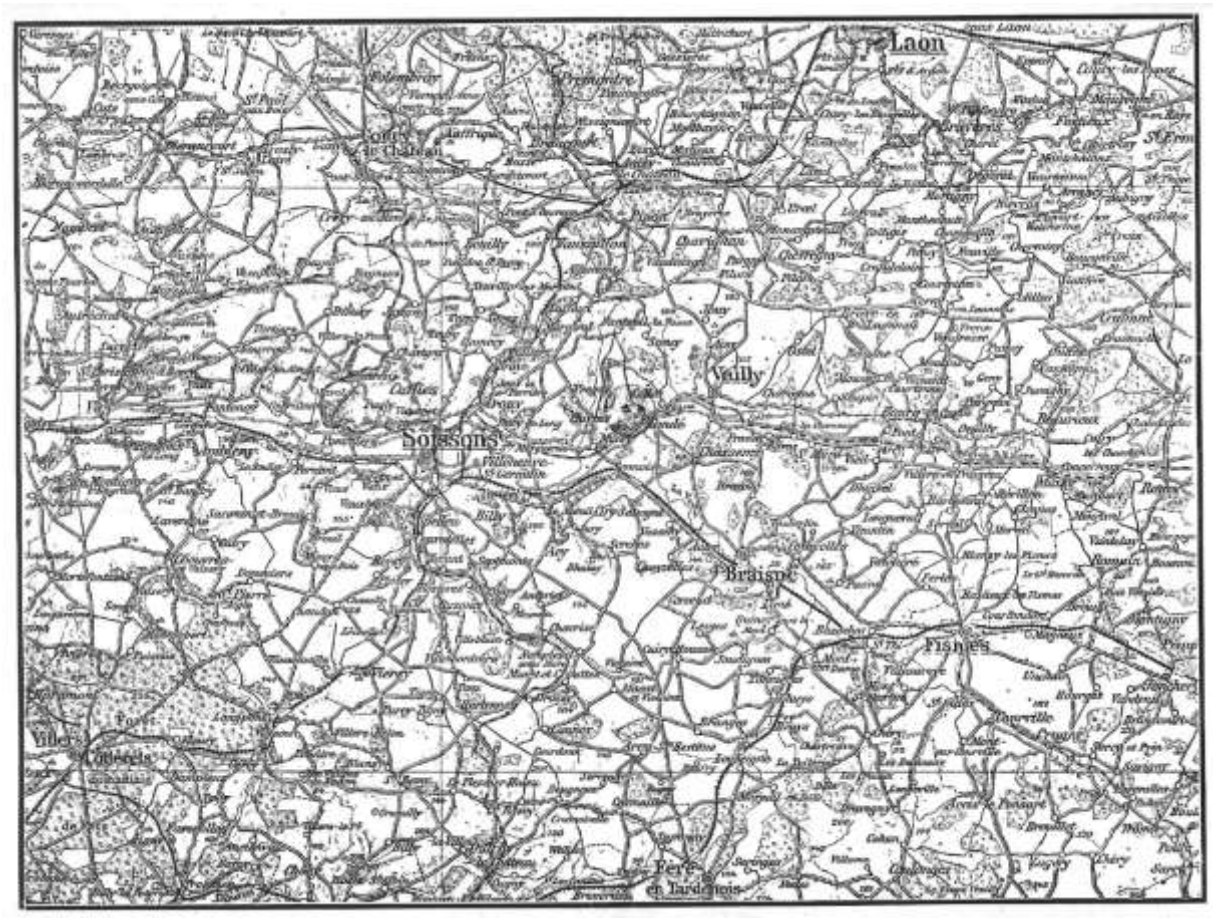

Allerede siden begyndelsen af juli havde den 7. tyske Armee kunne mærke, at fjenden her forberedt et angreb. I mellemtiden havde man passeret den 14. juli - den franske nationaldag – hvor angrebet efter udsagn fra agenter og overløbere skulle finde sted, uden særlige hændelser. Man troede ikke længere på nogen større fransk operation. Så løb om formiddagen den 18. juli meldinger ind hos den øverste hærledelse, at franskmændene fra skoven ved Villers-Cotterets med store kampvognsstyrker var trængt dybt ind i den tyske stilling i retning af Soissons.

Først på bakkerne lige sydøst for Soissons lykkedes de indsatte reserver at bringe det fjendtlige angreb til standsning.

I sin ofte citerede, fortræffelige bog »*Der Große Krieg 1914-1918*« skriver Major Volkmann:

> Slaget om Soissons var det første i den kæde af hårde skæbnekampe, der fra nu af ramte den tyske hær. Kampen om afgørelsen stod overfor sit sidste vendepunkt. I den øverste hærledelse, der hidtil havde været besjælet af en jernvilje til sejr, begyndte erkendelsen at indfinde sig, at det store tyske angreb var slået fejl, og at man måtte vende tilbage til forsvaret. Et kvart år var gået siden begyndelsen af offensiven. Fem omfattende slag havde fundet sted på fransk og italiensk grund, de sidste kræfter af hæren sat ind for sejrens store mål og

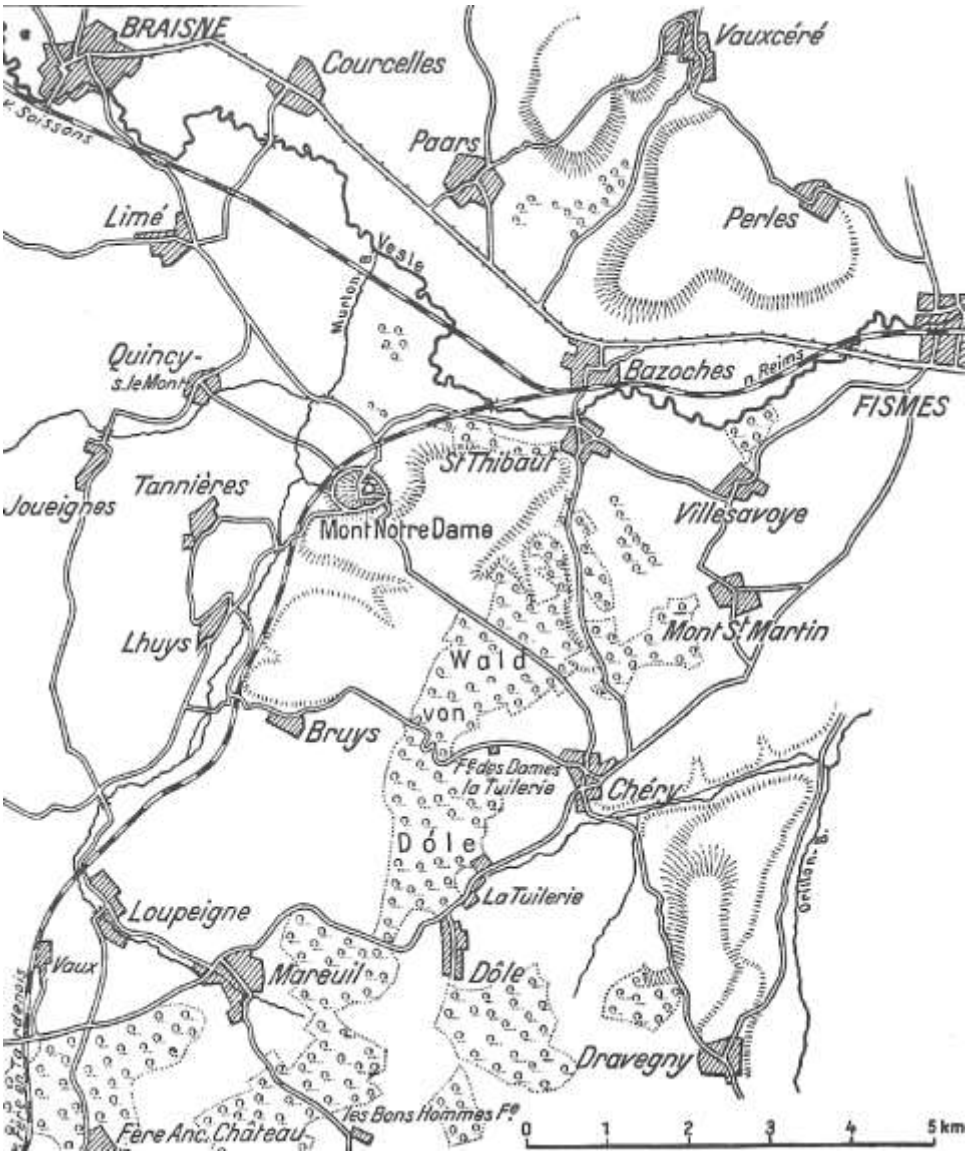

var forbrugt … og på trods dette var det håbede resultat udeblevet. Den fjendtlige front stod fast. Alle i den øverste hærledelse var ikke længere i tvivl: udsigten til en succesfuld afslutning på offensiven var forsvundet.

Den førte konsekvens, den tyske ledelse drog af den ændrede situation, var opgivelsen af den planlagte offensiv i Flandern. Man troede imidlertid, at man stadig var fjenden voksen i forsvar. Man overvejede, om det ikke ville være hensigtsmæssigt at udjævne og forkorte den stærkt bølgende front, ikke mindst da et forsvar ville blive vanskeliggjort af den manglende udbygning af den nye vundne stilling, og de sårlige bagud gående forsyningsveje, frem for alt i Somme. Imidlertid kunne den ikke bestemme sig til frivilligt at opgive jord, tilkæmpet under udgydelse af så meget blod. Samtidig frygtede den også den ugunstige virkning, en sådan forholdsregel ville udløse på stemningen i Tyskland og i hæren. Alene den dybe bue mellem Soissons og Reims lod sig ikke længere holde. Den skulle rømmes mod slutningen af juli.

For at dække de divisioner, der fra Marne buen trak sig tilbage mod nord, placerede den øverste hærledelse optage divisioner i stilling syd for Vesle. Blandt disse var 17. Infanterie-Division, der som fortalt, fik ordre til transport den 24. juli.

Med jernbane nåede den 27. juli til Laon og omegn, hvorfra den 29. juli med med fodmarch nåede området Moussey-sur-Aisne – Borug-et-Comin – Pont Arcy, der alle lå nord for Aisne. Den 31. juli rykkede den i tre kampgrupper (hver bestående af et infanteri regiment, en feltartilleri afdeling og et pionerkompagni) til området

syd for Vesle, hvor den 1. august indtog den såkaldte »Ziethen-stilling«, hvis hovedmodstandslinje gik lidt nord om Bruys mod øst i retning af Chéry. I denne stilling skulle de opgave 45. Reserve-Division, der var placeret i området foran den. Den var med flere andre divisioner underlagt VIII. Armeekorps (Gruppe Schoeler) fra 7. Armee.

Infanterie-Regiment »Bremen« nåede den 27. juli efter transport over Tournai – Valenciennes – Guise til Laon, hvor den blev indkvarteret i nærheden af byen. Den 29. juli marcherede den over Chemin des Dames til Verneuil-Courtonne øst for Vailly, hvor den 30. juli havde en hviledag. Den 31. juli gik den i beredskab mellem Mont-Notre-Dame og Bruys.

Efter rekognoscering i løbet af morgenen, rykkede Regimentet ind i Ziehen-stillingen. I. Bataillon besatte som kampbataljon med tre kompagnier forterræn og hovedmodstandslinje og med et kompagni som reserve nord for vejen Bruys – Chéry. Bag ved indtog II. Bataillon som beredskabsbataljon opstilling med et kompagni på højre fløj af Regimentet på bakkerne øst for Bruys, med to kompagnier bagved spå nordøst skråningen og et kompagni i reserve i skovstykket syd for Mont-Notre-Dame på vejen til Chéry. Som divisionsreserve blev III. Bataillon placeret i nærheden af Artilleri beskyttelsesstilling ved Mont-Notre-Dame. Stødbatteriet (1./F.A.R. 60) gik i ildstilling nord for beredskabsbataljonens linje. Regimentsstaben var placeret i skovkanten nordøst for Mont-Notre-Dame. Da der slet ikke eksisterede stillingsanlæg, gravede enhederne sig ned i åbent terræn.

Regimentets seks lette minekastere blev samlet under kommando af Leutnant Maas, og fik ordre til at gå i stilling nord for Vesle så de herfra kunne dække Vesle-dalen og i sær den sydlige bred af Vesle.

Den 1. august fik divisionskommandøren, Generalleutnant v. Gabain, overdraget kommandoen over XXIII. Reservekorps, mens Generalmajor v. Held overtog kommandoen over 17. Infanterie-Division. På ordre fra division blev der i Regimentets afsnit udstillet forposter under kommando af Leutnant Fuhrken, samt en udrykkestyrke [Jagdkommando] Leutnant Sebers, og skudt frem i retning f Loupeigne og Mareuil.

En ukendt forfatter har rammende beskrevet situationen og stemningen hos Regiment »Bremen« under forsvarsslaget mellem Marne og Vesle:

> Vi er spændte og forventningsfulde. Vi ved: fjenden angriber. Engang vil de komme. Denne nat kl. 12 vil divisionerne foran os blive trukket ud. Fjenden vil opdage det og følge efter. Så vil han støde mod os. Han vil komme ud af skoven, som vi kan se foran os. Han kanoner vil skyde på os. Hver eneste granat, hver eneste maskingevær- og geværskud derovre fra vil forsøgte at udslette os. Vi vil rykke frem til hækkene, i en regn af kugler, i en dødelig ophidselse, man så vil det komme over os, denne store ro, den store koldblodighed, vi vil ikke længere kunne genkende os selv – men vil vi allerede nu kunne genkende os selv? – og vil vide at modtage ham.
>
> Unge mennesker, der måske kun en enkelt gang har kendt skyttegraven, veteraner fra 1914, landstormmænd med gamle ansigter og tidligt grånende hår, alle står tryllebunden af fremtiden.
>
> Mon ret mange tænker på, at det i dag er den 1. august, den fjerde årsdag for krigen? Jeg tror det ikke. I krig lever man tidløs. En time følger den anden, en dag følger den anden. Man ved dårligt, hvornår det er søndag. Livet løber afsted. Forandringer kender man ikke. I sådanne øjeblikke er tiden intet – begivenheden alt…

Om natten til 2. august gik 45. Reserve-Division tilbage gennem 17. Infanterie-Division i Ziethen-stillingen. Frigørelsen fra fjenden lykkedes uden problemer. I først omgang meget forsigtigt, følte det fjendtlige infanteri sig i morgentimerne sig frem mod optagestillingen. Først kl. 1645 besatte de Mareuil. Forposter og udrykkestyrke begyndte herefter langsomt at falde tilbage i stadig føling med fjenden. Kl. 1835 passerede han bakkerne nordøst for vejen mellem Moupeigne og Mareuil. Som vores artilleri begyndte beskydningen med gode resultater, standsede han en halv time senere fremrykningen, og blev liggende på de små skråninger nordøst for Loupeigne-Mareuil vejen.

På ordre fra Gruppen rømmede 17. Infanterie-Division om natten 2. til 3. august Ziethen-stillingen og faldt tilbage til den såkaldte »Blücher-stilling« med forreste zone nord for Vesle. Som forposter syd for floden blev i en linjen Mont-Notre-Dame – nordkant Dôle-skoven et kommando under Hauptmann Caspari besående af enkelte kompagnier fra alle tre af divisionens infanteri-regimenter (fra Regiment »Bremen« var det 7. og 8. Kompanie) og tildelt artilleri.

I mellemtiden rykkede Regimentet ind i dens tildelte afsnit af Blücher-stillngen, der gik fra en stenbro syd for Bazoches omkring 1000 meter mod vest. Foruden den fast stenbro Bazoches – St.Thibaut lå der i afsnittet omkring 600 meter længere mod vest endnu en kolonnebro og på venstre fløj af højre nabo en allerede sprængt jernbanebro. Forterrænet strakte sig fra bredden af Vesle mod nord i en dybde på op til 1200 meter til venstre og 1800 meter til højre frem til skråningen på en tværgående højderyg. Størrelsen af dette forterræn stod i forhold til de nyeste kamperfaringer, og var desuden betinget i den vestlige del af afsnittet af dalstrøget nord for Vesle. I

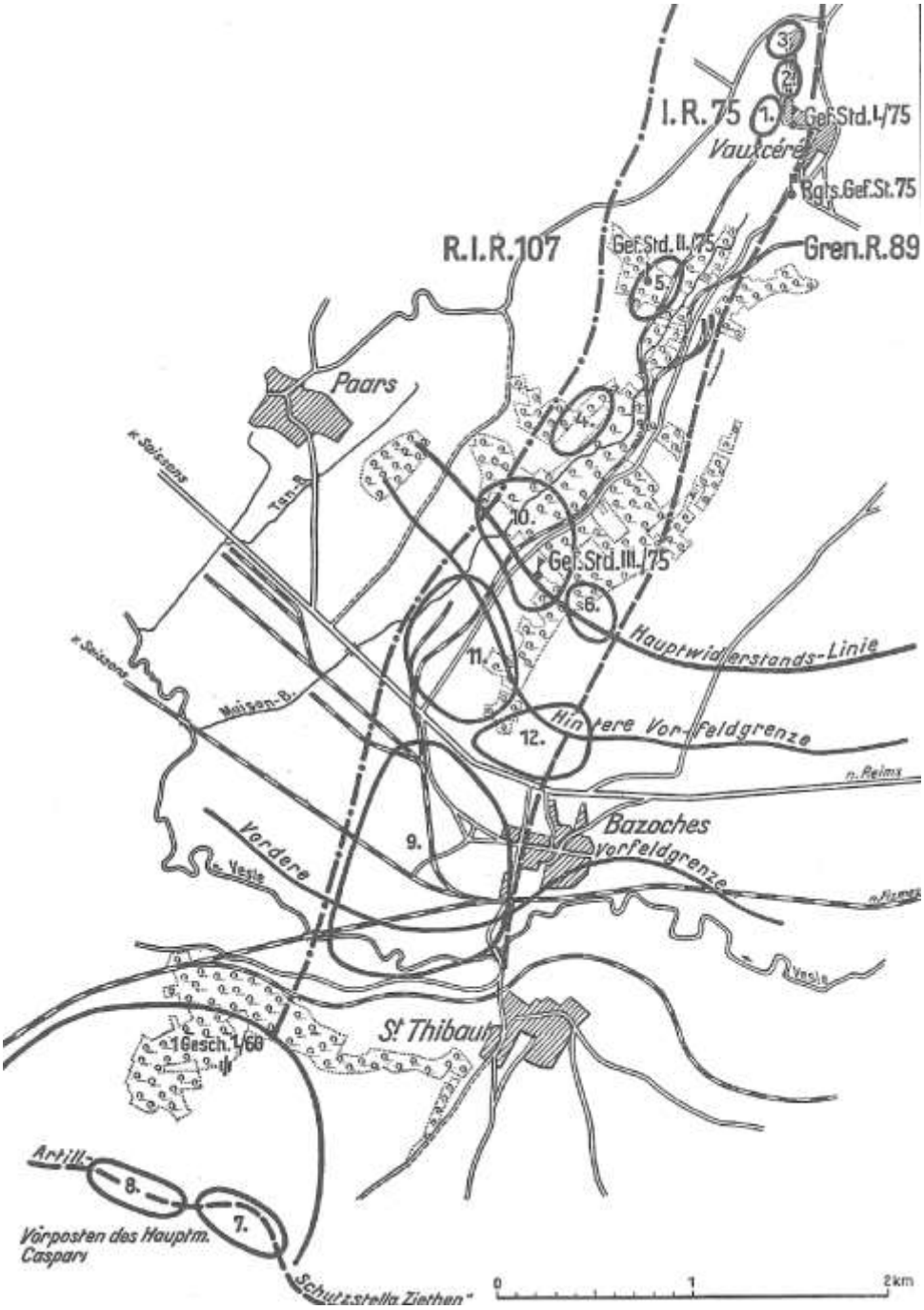

forterrænet lå flere gamle baraklejre: en i den sydvestlige kant af Bazoches, en i en jernbane trekant 600 meter vest for landsbyen, en tredje ved vejkrydset nordvest for Bazoches.

Hovedmodstandslinjen forløb generelt med front mod sydvest i kanten af Brulé skoven. Herfra beherskedes hele Vesle floddalen.

Som kampbataljon besatte III. Bataillon med 9. Kompanie organiseret i dybden i forterrænet syd for hovedvejen Reims-Soissons indtil Vesle. 11. og 12. Kompanie besatte resten af forterrænet frem til dennes bageste begrænsning, mens 10. Kompanie var placeret i den vestlige halvdel af hovedmodstandslinjen. Fra skråningerne mod syd og sydvest på højderne nord for Bazoches beherskede de ni lette maskingeværer i kampbataljonen hele Vesle floddalen og bakkerne ned mod floden på den modsatte side. K.T.K. etablerede sin kommandostation øst for vejen Vaucére – Bazoches på højde med hovedmodstandslinjen.

Som beredskabsbataljon over tog II. Bataillon med sit 6. Kompanie den østlige halvdel af hovedmodstandslinjen. B.T.K. og 5. Kompanie var placeret i en vestgående sideslugt omkring miden af ansvarsområdet sydvest Vauxcére. Af de ni lette maskingeværer var fem indsat langs hovedmodstandslinjen, mens de sidste fire var sat i stilling på højde med B.T.K, således, at de kunne bestryge dalen Vauxcére – Vesle i længderetningen.

I. Bataillon (i starten uden 4. og M.W. Kompanie) kom i kvarter i Vauxcére. Indtil tilbagekomsten af 7. og 8. Kompanie, der som fortalt var indsat som forposter for divisionen, var 4. Kompanie underlagt beredskabsbataljonen og placeret på vest skråningen af dalen omkring 700 meter bag hovedmodstandslinjen.

De seks lette minekastere fra alle tre minekaster-afdelinger, var placeret i dybden mellem Bazoches og hovedmodstandslinjen under kommando af K.T.K.

Regimentsstaben var placeret i en hule i udkanten af Vauxcére i retning af Bazoches.

Det nye afsnit af Blücher-linjen havde ingen nævneværdige forsvarsanlæg. Alle kræfter blev derfor sat ind i at forvandle linjen til en egentlig forsvarsstilling.

Om morgenen den 3. august følte fjenden sig frem over den rømmede Ziethen-stilling mod divisionens forposter, der under kampe langsomt faldt tilbage til en linje 1 kilometer nordøst for Mont-Notre-Dame – en kilometer sydvest for St.Thibaut – Villefavoye. Først da en større fjendtlig styrke til højre og til venstre truede med at omgå linjen, iværksatte Hauptmann Caspari kl. 1745 som den sidste forpostkommandør i 7. Armee, tilbagetrækningen over Vesle og lod alle broer sprænge. Fjenden fulgte efter indtil skovkanten syd for floden. Som B.T.K. overtog Hauptmann Caspari atter kommandoen over II. Bataillon. 7. Kompanie placeredes der, hvor tidligere 4. Kompanie havde været, mens sidstnævnte returnerede til egen bataljon, der i mellemtiden var flyttet til Longueval. 8. Kompanie gik i stilling sydøst for 7. Kompanie.

Begivenhederne de næste dage (4. – 8. august) skildre på træffende måde i den allerede nævnte beretning: Regiment »Bremen« under forsvarsslaget mellem Marne og Vesle:

> Og nu tog udviklingen sin gang skridt for skridt. Den 4. august om morgenen er der fuldstændig stille. I skovkanten syd for Vesle dukker et spidstelt op. Ind i mellem synes poster at bevæge sig mellem træerne, men de har formentlig fået ordre til at forholde sig ubemærket. Der falder ikke et skud derovre fra, heller ikke når folk bevæger sig i forterrænet. Så omkring middagstid nærmede en gruppe på omkring 10 mand steder, hvor den gamle stenbro var blevet sprængt. Her står Gefreiter Ritterfeld fra 9. Kompanie som brovagt. Geværerne brager løs, og fem mand falder til jorden. Også længere mod højre forsøger enkelte folk at nærme sig. Grupper følger efter. Til sidst ligger omkring 60 mand på engen. Så sprøjter vandet op. Vores artilleri og minekastere skyder sig ind. Nu er de afsløret. Granat efter granat, mine efter mine sidder. Klageskrig lyder derovre fra. Men fjenden er sej. I området ved den ødelagte kolonnebro hører man lyden af økser, træer falder i vandet. Han forsøger at skaffe sig overgange, men det bliver ved forsøget. Vores skytter gør, hvad der forventes af dem. Om aftenen afsøger Leutnant Rose og Leutnant Beyer området. Det er fuldstændig fri for fjender. 9. Kompanies posteringer er alle intakte. 5. Kompanie, der på meldinger om, at fjenden var gået over Vesle i højre naboafsnit, var trukket frem, kan igen trækkes tilbage.
>
> Den 5. august [1]) var en trist, regnfuld dag. Vesle sænkningen driver med krudtrøg og stadig voldsommere skuder vores artilleri og minekasterne derned. Antageligt er der livlig trafik på den anden side, men sigtbarheden gør det ikke muligt, nærmere at konstatere. Omkring middagstid konstaterer brovagten, at omkring seks mand, franskmænd eller amerikanere, har sat sig fast i et skyttehul på vores side af floden. De må være kommer over resterne af den sprængte bro ved hjælp af et tømret gangbræt. Om eftermiddagen forsøgte modstanderen at trænge over floden med delingsstyrke. M.G. ild kastede dem tilbage. Omkring kl. 17 rykkede en større fjendtlig styrke i ormeformation ned ad den stejle skråning foran 89'ernes afsnit. Samtidig gik en større styrke frem mod stenbroen og satte sig fast på venstre fløj af vores afsnit på denne side floden. 89'erne påkaldte spærreild, 75'erne ødelæggelsesild. Hurtigt lå den nordlige bred under røg fra de nedslående granater.
>
> Fjenden faldt i kompagnistyrke tilbage, og oplevede store tab på grund af M.G. Ritterfeld, der endnu engang på strålende måde gjorde sin pligt. Endnu næste morgen kunne man stadig høre de såredes skrig. Der var imidlertid stadig en fjendtlig patrulje på vores side af floden. Gefreiter Ritterfeld indsatte sit M.G. De seks mand – det var amerikanere – forsøgte at nå tilbage over broen. Med to mand rykkede Gefreiter Ritterfeld efter, støttet af M.G.'ens ødelæggende ild. Det lykkes at ramme enkelte af patruljen, der allerede var nået den anden side floden. Vores bred var igen fjendefri.
>
> Efter to dage i stillingen gik 9. Kompanie om natten fra 5./6. august, uden at have mistet en eneste mand - kun et M.G. var gået i luften ved en fuldtræffer – tilbage til det afsnit, 12. Kompanie hidtil havde holdt bag forpostzonen. I stedet besatte 10. Kompanie under Leutnant Tannenberg højre og 12. Kompanie under Leutnant Warburg venstre del af forterræn afsnittet. Det rømmede afsnit af hovedmodstandslinjen blev overtaget af 5. Kompanie, i hvis sted 8. Kompanie flyttes. Dagen begyndte roligt. Artilleriilden er mindre end dagen

[1]) Den 5. august døde den fortjenstfulde Regimentsadjudant, Leutnant Oehlckers, der havde beklædt denne post siden 1916, af kulilteforgiftning.

før. Kun til venstre for os ligger kraftig ild. Omkring kl. 1745 lagde fjenden røg over broen ved Bazoches. Til højre for os begyndte trommeild, der snart efter også bredte sig til vores afsnit. Røde lyskugler, anmodning om spærreskydning, sendes op, og snart er hele Vesle-dalen dækket af røg. Hos fjenden er der kraftig aktivitet. Enkeltpersoner springer frem mod Vesle. Det bliver hele tiden mere og mere urolig i buskadser og skov. Stærk beskydning sendes over. Øjeblikket er kommet. Fjenden angriber! Men vore M.G. er på plads. Deres skydning vil ingen ende tage. Hårde brag fra granater og dumpe drøn fra miner blander sig i støjen. Foran os har fjenden ingen succes. Infanterie-Regiment 75 holder fast. – og alligevel på én gang – hvad var det? Til højre i vores flanke, ved »Jungenwäldchen« og i vores ryg, ved jernbanen, hvad ligger her, som glimter gennem buskadset, hvad er det, der lister sig frem her? det er ikke feltgrå som vore soldater, det er blåt! Det er franskmanden, det er fjenden! Naboregimentet må have givet efter. Det må være der, fjenden er nået over Vesle! I virkeligheden havde fjenden allerede nået landevejen Reims – Soissons, og med jernbanen som ledetråd, nu nået ind i vores flanke. Derfor måtte det på højre fløj liggende 10. Kompanie falde tilbage. Men ulykken er allerede konstateret. 11. Kompanie og to delinger af 6. Kompanie rykker frem til modangreb. Selvom fører for 11. Kompanie, Leutnant Langrehr bliver såret, lykkes det at presse fjenden tilbage langs jernbanen Bazoches – Braisne mod nordvest. På grænsen til naboregimentet blev der blokeret. Alligevel er det med fjendens store styrke, i længden ikke muligt at holde denne stilling. Endnu engang støder han frem og når kort før midnat jernbane trekanten, besætter barakkerne bag denne, og beskyder bagfra de to M.G. fra 10. Kompanie, der er placeret ved Vesle. Leutnant Tannenberg beordre dem trukket tilbage. Al ammunition er forbrugt, et gevær er beskadiget. Længere til venstre holder 12. Kompanie under Leutnant Warburg ud.

Om morgenen den 7. august forløber vores linje fra Vesle omkring broen – hvor Unteroffizier Bode fra 12. Kompanie med et let M.G. sikre broen – over kalkgruben foran jernbane trekanten til vejen mellem Reims og Soissons i nærheden af de to døde spor. Den linje holdes af 12. og 10. Kompanie. Men frem til Vesle og til højre for os til banen Bazoches – Braisne står fjenden. Derfor får 9. og 5. Kompanie kl. 0600 ordre til modangreb. Leutnant Rose 9./75, der har kommandoen, placerer 5. Kompanie til højre for vejkrydset Vauxcéré – Bazoches – romervejen i områder ved proviantkammerbarakkerne med sit egen 9. Kompanie til venstre. Det lykkedes i førte omgang 5. Kompanie at nå frem til baneovergangen lige nordvest for vejkrydset. Herunder blev dens fører, Leutnant Driever, såret. Leutnant Borchers overtog kommandoen. Heftig spærreild og flankerende M.G.-ild bremsede angrebet med kompagniet, der hurtig reduceredes til 30 mand. Alligevel trængte det frem fra nord til 80 meter fra barakkerne i den vestlige ende af jernbane trekanten. Den kunne imidlertid ikke holde fast her, da angrebet med naboregimentet til højre var blevet liggende ved de tre vigespor nord for jernbanetrekanten. 5. Kompanie måtte derfor falde tilbage på samme linje, mens fjenden fastholdt jernbanelinjen Bazoches – Braisne. Længere til venstre havde 9. Kompanie på samme måde i første omgang de bedste resultater. 2. Deling længst til højre under Vizefeldwebel Feddern havde angrebszonen frem til trinbrættet. Her sluttede 1. Deling under Leutnant Beyer sig til. Denne havde fået til opgave at støde frem til Vesle til venstre for banelinjen Bazoches – Mont-Notre-Dame og rulle op mod højre. I dette område bevogtede en postering fra 12. Kompanie stadig broen over Vesle fra skinnerne: maskingevær Goetzke, panserværnsgevær Stehr og det lette maskingevær Bode. Da forstærkningen dukkede op, faldt en mindre fjendtlig styrke flugtartig tilbage, så det lykkedes Leutnant Beyer at trænge frem i den smalle stribe mellem jernbane og Vesle. Anderledes ved 2. Deling under Vizefeldwebel Feddern, hvor også kompagniføreren befandt sig. Denne delings fremrykning vanskeliggjordes i væsentlig grad af to fjendtlige maskingeværer, der var sat i stilling langs banedæmningen Bazoches – Braisne tæt på skillelinjen til naboregimentet. Et tredje maskingevær befandt sig i den nordvestlige spids af »Jungenwäldchen«. Leutnant Rose arbejde sig med let maskingevær Langenhoop frem til jernbanedæmningen i nærheden af Proviantbarakken. Tæt på banelegemet var der et kraterartigt hul, hvorfra han øjeblikkeligt lagde den nærmeste M.G.-stilling under ild. Her faldt kompagniets ordonnans, Gefreiter Lehmann, som for at kunne betjene sit gevær og bekæmpe fjenden, var kravlet ud af krateret. Vizefeldwebel Feddern havde arbejdet sig frem til 30 meter fra Jungenwäldchen, hvor han stødte på heftig M.G. ild fra den allerede nævnte M.G.-stilling i spidsen af skoven, og kunne ikke komme videre. I mellemtiden havde Leutnant Beyer arbejdet sig frem til jernbanebroen. Et forsøg herfra mod nord at rykke frem mod Jungenwäldschen blev forhindret af egen M.G.- og artilleriild. Vores artilleri anvendte »Blaukreuz« ammunition. I timevis sad de i ro og mag under broen, sandsynligvis uden store gener fra gassen. Forbindelse blev opretholdt ved hjælp af ordonnanser, af hvilke Musketier Umland udmærkede sig ved flere gange at bringe meldinger mellem delings- og kompagnifører. 9. Kompanie, der ikke støttedes af andre enheder, var fordelt på den måde at let M.G. Julius lå omkring 30 meter øst for jernbanebroen mellem bane og Vesle og let M.G. Langenhoop langs banedæmningen. Dermed var hele den nordlige side af Vesle renset for fjender og igen på vore hænder. Til højre for os så det anderledes ud. Her var modangrebet kun nået banelinjen Bazoches – Braisne. Til højre for os var forterrænet fyldt med fjenden, der hele tiden udgjorde en trussel mod flanken. Da styrkeforholdet ikke stod til at ændre, måtte truslen tages med i beregningerne. Om eftermiddagen blev vores enheder trukket tilbage i deres udgangsstillinger.

Om natten fra 7. til 8. august blev der afløst. I. Bataillon overtog III. Bataillons placering, og dermed forreste linje. Sammen med naboregimentet til højre havde den dermed fået den vanskelige opgave at fastholde den forreste stilling og om muligt bringe linjen tilbage til Vesle. 2., 3. og 4. Kompanie ligger i forreste, 1. Kompanie i anden linje i et gammelt øvelsesværk nord for den store vej Soissons – Reims på den mod syd-

vest gående bakkeudløber nordvest for Bazoches. Kl.1345 begyndte vores artilleri at skyde. Modstanderen, der allerede fra tidlig morgen havde udvist overordentlig livlighed, svarede øjeblikkeligt igen med ødelæggelsesild, til alt held uden at gøre større skade.

Præcist kl. 14 stormede Infanterie-Regiment 75 frem ind i røg og maskingeværild. Endnu engang var det ødelagte terræn med dens grave, banedæmning, hække og hulveje en væsentlig hindring. Alligevel arbejde mand for mand, gruppe for gruppe, deling for deling og kompagni for kompagni sig uophørlig sig frem mod det fastlagte mål. Helt til venstre ved Bazoches lå Deling Nowak fra 4. Kompanie. Han havde, som dagen før Leutnant Beyer, til opgave at rulle linjen op mod højre mellem banen og Vesle. Leutnant Nowak blev såret. Vizefeldwebel Wabbels overtog delingen. Sergeant Stoever havde opstillet sit MG direkte på skinnerne på linjen Bazoches – Braisne, og beskød barakkerne lige foran, fyldt med amerikanere. Imens var kompagnifø-reren, Leutnant Flaskamp, nået frem lige foran baraklejren, mens venstre fløjdeling langs nordsiden af Vesle, trængte frem til 50 meter fra østkanten af Jungenwäldchen. Imens havde 2., 3. og 1. Kompanie til højre under kraftig flankerende ild, i spring passeret jernbanen på begge sider af baraklejren, hvorved denne var omringet. Leutnant Rutche, fører for 3. Kompanie, blev hårdt såret, Leutnant Meyer, delingsfører i 1./75 falder. Ikke desto mindre går også her højre fløj frem i retning af Jungenwäldchen. Feltbanen mellem jernbane trekanten og de tre vigespor bliver nået. Alt går godt fremad. Men jo længere Regimentet trænger frem, jo stærkere bliver den allerede skæbnesvanger flankerende beskydning fra højre, da fjenden i naboregimentets afsnit stadig behersker banelinjen Bazoches – Braisne. Endnu engang er det altså ikke muligt for os at udnytte succesen. Ikke engang baraklejren, som fjenden tilsyneladende har rømmet, kan vi indtage, da denne ligger under kraftig flankerende ild. For at gøre det muligt i løbet af natten igen at skabe forbindelse til højre, må vores højre fløj derfor trækkes tilbage til de tre vigespor nord for jernbanetrekanten. 2. og 4. Kompanie trækker sig ligeledes tilbage til deres udgangsstilling.

Krigens gunst var denne gang gået imod os. Derimod burde tabslisterne tale deres eget sprog. Også vi havde tab, men det var alles opfattelse, at fjendens måtte være uendelig større. Under hele kampen havde han måtte lade sine enheder marcherer tæt sammen. Det smalle terræn mellem Vesle og skråningerne syd herfor lå hele dagen under en virksom ild fra tung og let artilleri. Uafbrudt så man over Vesle-broerne og vejene på den anden side rækker af sårede gå tilbage. Denne tilbagetrækning fortsatte ind i natten, og blev ikke mindre, så længe det var muligt at følge den med øjnene.

I løbet af natten blev enhederne reorganiseret og den mistede dybdeorganisation retableret. 3. Kompanie, med en styrke på 1 officer og 40 mand, lå i forreste linje på højre fløj, i midten lå 2. Kompanie med 2 officerer og 25 mand, mens 4. Kompanie lå til venstre med 1 officer og 56 mand. Bag højre fløj lå 1. Kompanie, nu kun med en styrke på 1 officer og 45 mand, som sikring af skillelinjen til naboregimentet. II. Bataillon havde placeret 7. Kompanie bagest i forterræn zonen. Hovedmodstandslinjen blev besat med 8. og 6. Kompanie. Placeret blev 8. lå 5. Kompanie til disposition for B.T.K. Næste morgen forsøgte fjenden sit held med endnu et angreb, der indrømmet var meget svagt gennemført, og havde ikke det ringeste resultat.

Om natten den 9./10. august blev en ny dybdefordeling gennemført. I. Bataillon havde fortsat 3. og 4. Kompanie i den forreste del af forterrænet, 1. og 2. Kompanie rykkede ind i den bageste del af forterrænet. 7. Kompanie blev trukket tilbage i nærheden af B.T.R. Stab III, 10. og 11. Kompanie, 3. M.G.K. og 3. M.W.Abt. rykkede som Divisonsreserve til Longueval, 9. og 12. Kompanie lev som regimentsreserve ved regimentets kommandostation. Som den 14. august II. Bataillon blev kamp- og III. Bataillon beredskabsbataljon, rykkede hele I. Bataillon til Longueval. Herefter afløste bataljonerne hinanden efter en bestemt turnus.

Efter den 10. august var den fjendtlige kampaktivitet blevet væsentlig ringere. Mål, der tidligere var blevet beskudt med tungt artilleri, blev nu kun beskudt med lette våben, mens beskydning af broen over Aisne til tiden fuldstændig ophørte. Fjendens umiddelbare fremrykning mod Vesle-linjen havde øjensynligt kun haft til formål at vise, om de tyske styrker kun bestod af en bagtrop. Da det modsatte var blevet bevist af afvisningen af flere kraftige angreb, syntes fjenden tilfreds med at sætte sig i besiddelse af de områder, vi frivilligt havde rømmet. I virkeligheden trak han indtil den 19. august hele fronten foran 17. Infanterie-Division tilbage under pres fra vores patruljer og vores ildvirkning.

Om denne tid (10. til 20. august) hed det i den tidligere citerede beretning »Regiment »Bremen« under forsvarsslaget mellem Marne og Vesle«:

Fra nu af var vores afsnit kendetegnet af småkrigen. For de lidenskabelige patruljefolk var det en gylden tid. Dagligt går det flere gange løs for at fastslå, hvor amerikanerne præcist befinder sig. Han fører på samme måde en meget »bevægelig« krig. Snart har han besat jernbanetrekanten og baraklejren, snart kun Jungenwäldschen. Af og til kan vore patruljer uden problemer støde frem langs Vesle helt til jernbanebroen, ja kan endda overskride floden. En gang lykkedes det en patrulje at trænge ind i baraklejren. Her mødte der den et grueligt syn. I en enkelt barak lå 50-60 døde amerikanere, delvist også negre. Det var formentlig ofre for vores modangreb den 8. august. En uge senere lå de stadig ubegravet. Fra en død officer bjærges kort med værdi-

fulde påtegninger. Vi kunne med lethed have besat jernbane trekant og baraklejr, men vogter os for at spare liv, da vi med den høje grundvandstand hverken kan grave skyttegrave eller skyttehuller. Sådanne stillinger overlader man beds til fjenden. Med hans egne patruljer har modstanderen mindre held. På et tidspunkt forsøgte de at overraske 3./75 posten ved jernbanen. De støder imidlertid herunder på den ofte bevist pålidelige Unteroffizier Schween, der siden Oppy er specialist i gevær og håndgranater, og slås tilbage. Hvordan ser i øvrigt en amerikansk patrulje ud? Nogen lunde således: Dårligt 100 skridt foran os, på lige vej, på en sjælden klar dag, går en officer oprejst. Solen glimter i hans høje, lakstøvler. Øjnene rettet stift mod kortet, blind for alt, hvad der foregår omkring sig, går han frem mod vores post. Bag ham følger, ligeledes oprejst, fem mand i enkeltkolonne. Vizefeldwebel 4./75 tog geværet fra hans nabo og skyder officeren. I samme øjeblik nedkæmper hans folk resten af patruljen.

Under patruljer og under forsvar mod fjendtlige fremstød udmærkede sig især Vizefeldwebel Vollmeyer (7.), Wulfmeyer (7.) og Soltwedel (12.), Unteroffizier Paolik (2.), Schauss (7.) og Scherer (7.), og sygehjælper Nathanael (7.).

Efter den 22. august blev kampaktiviteten i 17. Infanterie-Divisions afsnit igen livlig. Efter en pludselig artilleri beskydning angreb modstanderen tidligt den 27. august Regimenterne 75 og 89 på begge sider af Bazoches. Ved Infanterie-Regiment »Bremen« trængte han ind i forterrænet og vandt terræn mod nord. Ved Grenadier-Regiment 89 erobrede han den sydlige del af Bazoches. Øjeblikkeligt indsatte modangreb fra begge regimenter kastede fjenden tilbage over Vesle. Foruden store tab, mistede modstanderen som fanger 2 officerer og 162 mand.

I et feltpostbrev samme aften til sine pårørende, skildre fører for 1. Kompanie, Leutnant Fichter på rammende måde kampen ved 1. og 2. Kompanie som følger:

I går omkring kl. 0515 begyndte pludseligt en heftig artilleriild over mit kompagniafsnit. I et nu var mine mænd på benene, og jeg behøvede ikke at brøle mig »går klar!«. Vi vidste det: et angreb. Vi havde netop fået seletøjet på og jeg havde grebet mit scepter, den gamle trofaste spadserestok, for at ile ud, da der lød et vandvittigt brag, fulgt af et nyt, ikke mindre voldsom. Hele bunkeren rystede som en ubåd i orkan. Vi blev slynget imellem hinanden som små stykker papir, min stok fløj ud af hænderne på mig, som havde en eller anden slået til den, mens jeg selv slog hovedet mod væggen. Lyset forsvandt og der blev dødsens stille. Jeg kunne kun endnu nå at tænke: »Denne gang er slået ned«. Os, røg og en sviende stank trak ind, og lu lød det gennem rummet: »Gas! Hjælp!« Alle trampede rundt imellem hinanden, iført gasmaske, og forsøgte famlede som blinde at nå den bageste udgang. I dette øjeblik af højeste forvirring, kom en eller anden stormende ind forfra, der som en gal råbte: »Tilbage, tilbage, amerikanerne er brudt igennem«. (Det viste sig senere, at det var en ordonnans fra venstre nabokompagni, 2., som havde fået et alvorligt nervechok, da han var kommet for tæt på en eksplosion i en nabobunker, hvor der opbevarede 20.000 franske håndgranater og lysammunition). Satans også, noget godt svineri! Gasmaske af og råb gennem larmen: »Ro, samling, alle ud!« Manøvren lykkedes. Besindelsen vendte tilbage, og som vi kom ud opdagede vi, at gassen kun var harmløs krudtrøg, så tæt så man, som efter et møde i tobakskollegiet, kunne skære i den. Hele historien havde kun taget nogle få minutter, men øjeblikket havde for os virket som evigheder.

Artilleriilden raser hen over os som en massiv spærreild, fremme bjæffer de lette maskingeværer. Så stiger også de røde og grønne lysraketter op, der skal påkalde den tyske spærreskydning, og så igen hvide for at oplyse terrænet. Vi ved tilstrækkelig. Foran os bliver der standset, men til venstre ved 2. Kompanie hører man intet, her ser det måske betænkeligt ud. Vi iler til venstre fløj. Herfra kommer i lange spring min Vizefeldwebel Crüger fra Haderslev, delingsfører for venstre fløj. »Crüger, hvad sker der, hvad laver De her?« Hurtigt orienter han mig om situationen til venstre: Amerikanerne er uden artilleriforberedelse brudt igennem 2. Kompanie og længere mod venstre. Dele af 2. Kompanie holdt tilsyneladende stadig ud; fjenden under fremrykning på venstre venstre flanke; selv havde han »for at afprøve det mobile forsvar« svunget venstre fløj tilbage i forsvar, og ville kun iværksætte et modangreb og selv overtage kompagniet, da han mente, jeg var død. »Næ, endnu ikke«. Med de disponible dele, stab og en stødtrop under Unteroffizier Bellstedt fra Bremen iværksatte jeg et modangreb i retning af Bazoches med støtte fra et tungt maskingevær. Om vores artilleri skyder kan vi ikke hører i den voldsomme larm, men vi ved, at vores 60'ere fra Schwerin ikke vil lade os i stikken og er beskæftiget med Bazoches.

Foran mit kompagni starter det også igen kraftigt. Håndgranater eksploderer, larmen af nærkamp rammer os. Sammen med min oppasser, Wilhelm Gade fra Bremen og min ordonnans Jupp Daup fra Saarlouis, prægtige, urokkelige karle, iler jeg frem for at fastslå, om tropperne fastholder vores stilling. Gode drenge. De har passet på og afvist angrebet. Bølger af amerikanere ligger indenfor håndgranat kasteafstand fastholdt af vore skytter og lette maskingeværer under forsøget på til venstre at trænge gennem hullet i den formelig sønderrevne 2. Kompanie. Vi springer tilbage til maskingeværet, afgiver melding til bataljonen, og kan nu i morgengryet se, hidtil uden enhver kendskab til situationen ved Bazoches, at 89'erne også her er i gang med et kraftigt modangreb og at vores eget har fremgang. Stærke fjendtlige kræfter samles i den sydvestlige udkant

af Bazoches, tilsyneladende til et nyt fremstød. Et råb til maskingeværet, og en salve hagler ned over de tætte kolonner af krigsuerfarne amerikanere. Et Kompagni fra Grenadier 89 rykker frem langs den store landevej. Mellem denne og os skyder endnu et tungt maskingevær mod de tætte kolonner, der hurtigt spredes fra hinanden. Nu kan intet mere gå galt.

Under hårde nærkampe ruller vi indtrængte fjender op. I nærkamp renser vi et godt stykke af 2. Kompanies stilling, kraftigt støttet af sammenløbne dele af 2. under Sergeant König, som efter at Leutnant Krose var blevet gassyg og Leutnant Davenstedt var blevet såret, havde overtaget kommandoen over 2. Kompanie. Amerikanerne synes ikke at kunne lede vores gode håndgranater, falder tilbage eller hæver armene. Vi erobre et amerikansk maskingevær og talrige fanger. Kl. 0700 dukker 3. Kompanie op, og bag denne også 4. Kompanie. De var kun med besvær kunnet arbejde sig frem gennem spærreilden, og havde haft tab. Til modangreb kom de for sent. En skam at det var kommet sådan. Kl. 0730 var alt igen i orden, hullet var lukket og amerikanerne flygtet tilbage under ilden fra vore maskingeværer. Talrige fanger begynder marchen mod Tyskland

Om aftenen er der allerede kommet et telegram fra H. Kejs. H. Kronprinsen, hvori han udtaler sin anerkendelse af det præsterede forsvar mod det kraftige fjendtlige angreb.

Som det blev mørkt var hele 2. Kompanie afsnit renset og modstanderen faldet tilbage til den anden side Vesle.

Indtil den 3. september forblev situationen generelt uforandret. Udvidelsen af 17. Infanterie-Divisions afsnit ved overtagelsen af det hidtidige 24. Reserve-Division afsnit og den samtidige afgivelse af den hidtidige Füsilier-Regiment 90 afsnit blev gennemført om nætterne 1./2. og 2./3. september. Så nødvendiggjorde fjendens resultater mod den tyske 9. Armee (Soissons) at Vesle-fronten blev trukket tilbage bag Aisne.

Denne tilbagetrækning under kodeordet »Flußschiffahrt« blev gennemført om natten 3./4. september uden problemer eller tab. Allerede om natten 2./3. september var regimentets bataljon i hvil (I.) trukket tilbage over Aisne for at forberede besættelsen af den nye stilling.

Den 3. september kl. 22 overtog beredskabsbataljonen (III.) artilleri beskyttelsesstillingen syd og sydvest for Longueval som optagestilling for kampbataljonen (II.), der som beordret rømmede deres stillinger, efterladende sig nogle få lyskugle-poster i det hidtidige forterræn, og faldt tilbage gennem III. Bataillon mod Aisne-stillingen, hvor de indtil i hovedmodstandslinjen ved Pont-Arcy. Regimentets stab gik tilbage til en kommandostation, placeret nord for Vendresse.

Kl. 0400 rømmede III. Bataillon artilleri beskyttelsesstillingen og rykkede som reservebataljon på den anden side Aisne. Kun to kamppatruljer forblev tilbage, og trak sig først overfor stærke fjendtlige kræfter tilbage mod l'Hospital-Ferme.

Højre afsnitsgrænse gik om aftenen midt gennem grusgraven ved Aisne-kanalen, 100 meter vest for Pont-Arcy, langs østkanten af skoven nord for Ribaudon-mølle over den vestlige kant af Verneuil og Chivy, mens venstre begrænsning fik fra Aisne-kanalen omkring 350 meter øst for broen Pont-Arcy – Vieil-Arcy, i en bue øst om Courtonne til den østlige kant af sukkerfabrikken på Chemin des Dames [i dag Cerny-en-Laonnois].

Hele området mellem Aisne og Ailette, hvor Regimentet nu lå, havde allerede i årevis været omkæmpet. Den udviste mere eller mindre voldsomme ødelæggelser. Chemin des Dames højderyggen, der fra øst mod vest strakte sig op til 200 meter i højden, var på tidspunktet et øde, trist månelandskab, gennemtrukket af gamle skyttegrave og pigtrådshindringer.

Forreste begrænsning af forterrænet dannedes af Aisne-Kanalen Alle broer og spang over denne var allerede sprængte. Den bageste begrænsning af forterrænet dannedes af Oise-Aisne kanalen.

Regimentets kompagnier var organiseret som følger:

forreste del af forterrænet: 4. til venstre, 3. til højre
bageste del af forterrænet: 1. til venstre, 2. til højre
Hovedmodstandslinjen: 7 til venstre, 8. til højre. Bagved 6. til venstre, 5. til højre
500 meter nord for Verneuil: 10.
På sydskråningen af Chivy udløberen, 600 meter nordøst for Chivy: 9.
På skråningen 100 meter vest for Cerny: 11. og 12.

Det overtagne afsnit havde ikke nævneværdige forsvarsanlæg. I første omgang måtte enhederne konstruere vejrsikre understande. Kampbataljonen begyndte øjeblikkeligt på en pigtrådshindring nord og syd for Aisne-kanalen, de nødvendige jordarbejder, der kunne beskytte mod ild og observation, på at skaffe skudfelter og øge antallet af spang over Aisne.

I eftermiddags og aften timer beskød fjenden Oise-Aisne kanalen og vejen mellem Courtonne og Bourg-et-Comin.

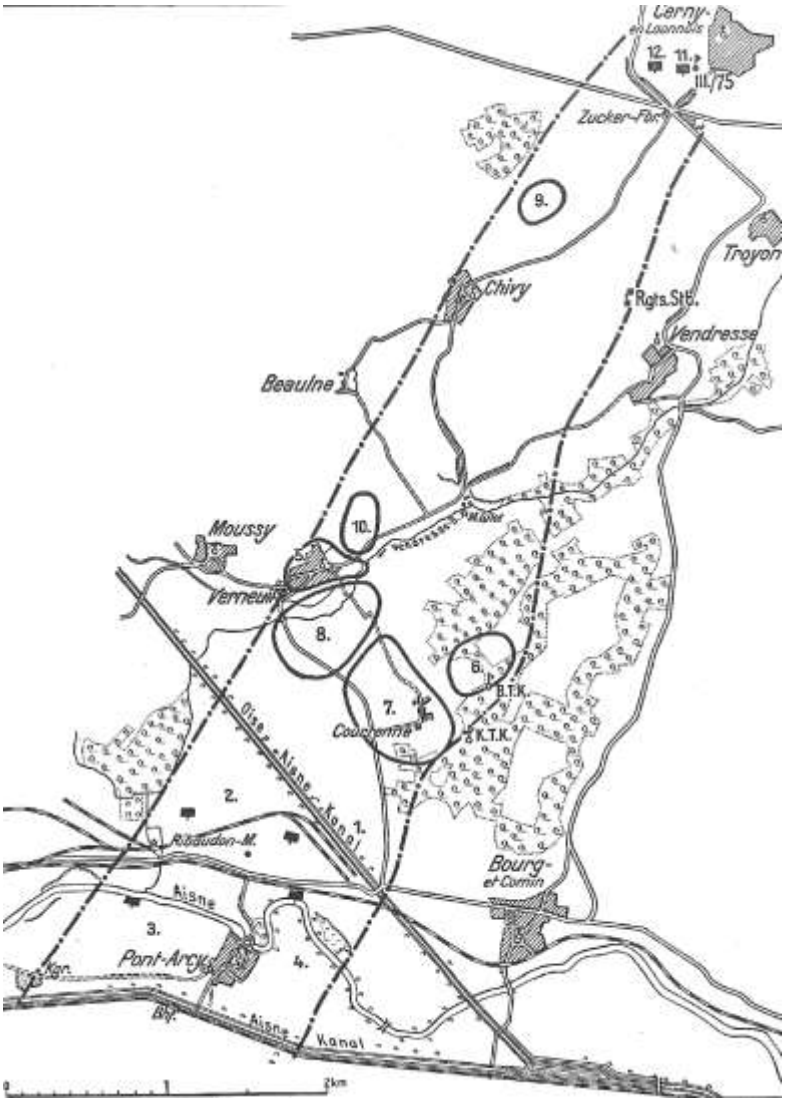

Om eftermiddagen den 6. september begyndte fjenden energisk at sonderer frem mod højre fløj og midten af 17. Infanterie-Division. Hans forsøg på med flåder at sætte over Aisne-kanalen, betalte han med væsentlige tab. Denne dag blev Regimentets minekastere endegyldigt samlet i Regiments-Minenwerfer-Kompanie. Den formeredes af en del af Divisionens minekaster-kompagni og bataljonernes minekaster-sektioner. Fører blev Leutnant Maas.

Efter at fjenden åbenbart var blevet overbevist om, at de langs Aisne ville støde på fast modstand, var kampaktiviteten fra den 7. september ringe, så der kunne koncentreres om udbygningen af stillingen. Betydningen af Aisne-Kanalen som hindring reducerede imidlertid dag for dag, da vandstanden nu var nede på 75 centimeters dybde.

Den 10. september overtog II. Bataillon som kamp-, III. Bataillon som beredskabsbataljon. I. Bataillon blev hvilebataljon forlagt til Cerny. Udsendte patruljer under Leutnant Schünhoff og Braun fastslog, at den forreste fjendtlige postering lå i linjen skovkant Bois d'Anzoy – foden af bakken vest for Vieil-Arcy – nordkant l'Hospital-ferme. Om morgenen den 11. september blev Leutnant Evers såret under en patrulje mod l'Hospital-ferme.

Om natten til 16. september blev I. og III. Bataillon i hast afløst af to bataljoner fra Infanterie-Regiment 477. I. Bataillon marcherede til Chevregny, 12 kilometer syd for Laon, III. til en bivuak ved Lierval, 10 kilometer syd for Laon. Om aftenen blev I. Bataillon trukket frem til den nordlige kant af Chemin des Dames, hvor den blev placeret i en hule syd for Pargny.

Om natten til 17. september blev II. Bataillon, minekaster-kompagni og Regimentets signaldeling afløst og sat i march i retning af Trucy.

I over seks uger havde enhederne under 17. Infanterie-Division næsten levet under åben himmel, og i fem uger været i næsten uafbrudt kamp fra en dårlig stilling uden nævneværdige hindringer. Siden indsættelsen langs Vesle havde den haft tab på 56 officerer og næsten 2000 mand. Det var ikke så sært, at troppernes modstandskraft og navnlig dens arbejdskraft, hurtig sank. En længere hvilepause syntes påtrængende nødvendig. Og alligevel kunne den pause ved Laon, der var stillet i udsigt, ikke bevilges divisionen. Den ugunstige generelle situation krævede derimod en meget hurtig, næsten uafbrudt indsættelse af alle enheder langs den truede front. Og derfor måtte den dårligt endnu afløste 17. Infanterie-Division, øjeblikkeligt igen sættes ind.

Nu underlagt Gruppe Petersdorff (XVIII. Armeekorps) på venstre fløj af 9. Armee, afløste den i nætterne 17./18. og 18./19. september den nedslidte Infanterie-Division 5 vest for Jouy og sydvest for Aizy lige nord for Vailly. Mellem Füsilier-Regiment 90 til højre og Füsilier-Regiment 86 til venstre, overtog Regiment »Bremen« afsnittet fra Infanterie-Regiment 52 på begge sider af Château de Vauxcelles, 700 meter nordvest for Vailly. Regimentets kommandostation befandt sig i Hameret-hulen. Den overtagne forreste linje var samtidig hovedmodstandslinje, og af hensyn til forbindelsen med Aisne-stillingen ved Vailly og den stærkt truede stilling langs Chemin des Dames, skulle den ubetinget holdes.

Af samme grund begyndte 17. Infanterie-Divisions befaling for den 18. september med ordene:

> »Enhver officer og soldat skal gøre sig det klart, at Divisionens indsats denne gang drejer sig om at standse et fjendtligt storangreb. Det er øjensynligt fjendens hensigt at sætte sig i besiddelse af dette afgørende punkt på Chemin des Dames. Skulle det lykkes ham at trænge frem hertil, ville ikke kun den nuværende stilling langs Chemin des Dames og Vailly være truet på det yderste, men hele den såkaldte Chemin des Dames stilling næppe være til at fastholde. Hver eneste meter jord vi mister eller frivilligt opgiver, bringer fjenden nærmere sit mål eller vanskeliggør fastholdelsen af den samlede stilling. Som følge heraf spiller besiddelsen af terræn en væsentlig rolle i vores kamp. Generalkommandoen har under disse overvejelser bestemt, at den nuværende forreste linje skal anses som hovedmodstandslinje. Om denne forreste linje vil den afgørende kamp blive udkæmpet, ikke i et stift, lineært forsvar, men således at stillingen besættes i dybde med tilstrækkelige kræfter, og at kampen i den således optages og gennemføres, at hovedmodstandslinjen ved kampens slutning i på vore hænder.

I. Bataillon besatte kampstillingen, III. Bataillon artilleri beskyttelsesstillingen, mens II. Bataillon som reserve-bataljon var placeret i reservestillingen.

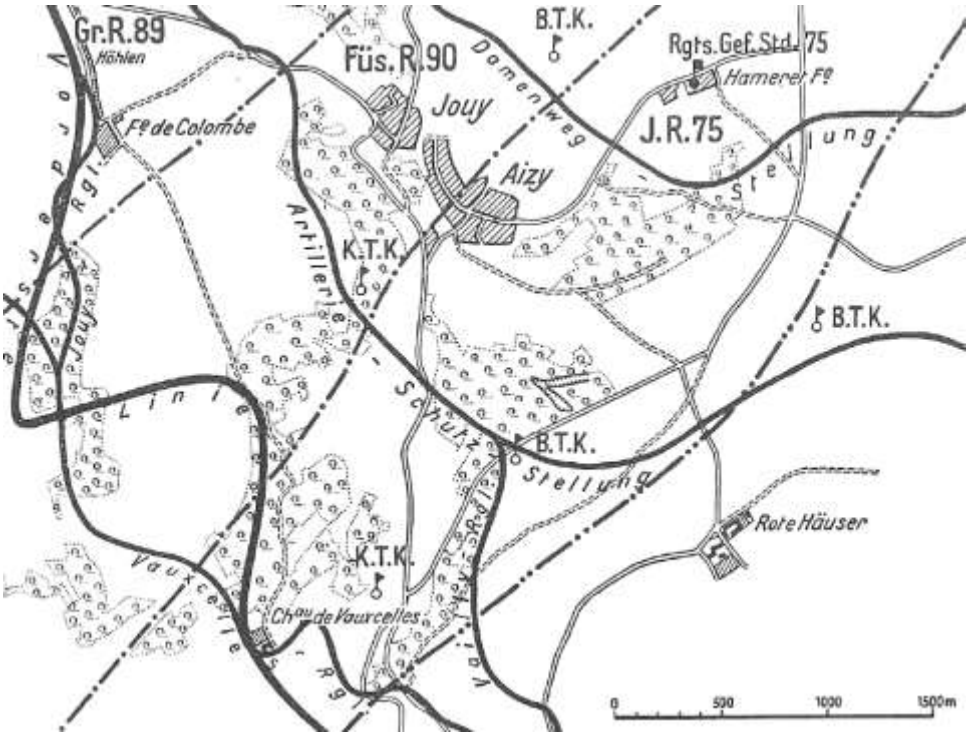

Den 19. september lykkedes det modstanderen på venstre fløj af den nordlige nabo Füsilier-Regiment 90 at trænge ind, så der mellem 1. Kompanie og Füsiliererne opstod et hul på omkring 1000 meter. Øjeblikkeligt blev dele af 9. Kompanie sendt frem til forlængelse af højre fløj af 1. Kompanie, så det kun med besvær og under stadig kamp på håndgranater og geværgranater blev forhindret, at fjenden omgik fronten. Et forsøg på at fjerne fjenden fra det opståede hul, mislykkedes. Kl. 1745 blev 10. og 11. Kompanie indsat i et modangreb til lukning af huller. Det lykkedes det højre kompagni (11.) at tilbageerobre bakkekammen, hvorimod det mislykkedes for 11. Kompanie på grund af den kraftige fjendtlige modstand og terrænets ugunst. Som resultat måtte begge kompagnier trækkes tilbage til en lige linje mellem højre fløj af 1. Kompanie og venstre fløj af Füsilier-Regiment 90, for hertil igen at skabe forbindelse. Ved midnat trængte fjenden en periode ind i sappen syd for Vauxcelles slottet, men blev dog straks kastet ud igen.

Den 20. september kl. 0730 angreb fjenden 10. Kompanie med stærke kræfter – 11. Kompanie var trukket tilbage til dens oprindelige placering som reserve – og samtidig højre fløj og midten af 1. Kompanie. 10. Kompanie blev presset tilbage, hvorefter fjenden trængte ind mellem 10. og 1. Kompanie og omringede dem. Begge kompagnier slog sig imidlertid tappert igen og ydede igen succesfuld modstand. Det opståede hul blev lukket med 4. og 9. Kompanie. 12. Kompanie blev skubbet frem bag højre fløj. 3. og 2. Kompanie fastholdt deres stillinger, så Vauxcelles slottet fortsat var på regimentets hænder.

Om natten til 21. september blev bataljonernes organisation i dybden genoprettet. Fordelingen var nu som følger:

1. linje (venstre): 3., 1. og 4. Kompanie
2. linje: 2. og 12. Kompanie
Beredskab: 10., 11. og 9. Kompanie
Øst for Aizy: 8. og 7. Kompanie
i Hameret-hulerne: 5. og 6. Kompanie

Efter at der havde været skæbnesvangert roligt i løbet af dagen, begyndte kl. 1850 en voldsom trommeild mod hele Regimentets afsnit, fulgte 10 minutter senere af et angreb. Mens 3. og 4. Kompanie afviste angrebet, lykkedes det angriberne at bryde ind ved 1. Kompanie og erobre Vauxcelles slottet. Et øjeblikkeligt modangreb med 1. Kompanie mislykkedes på grund af den kraftig fjendtlige modvirkning.

Den 22. september kl. 0300 forsøgte 2., 10. og 11. Kompanie at tilbageerobre slottet, men forgæves. Også dette blev standset af den fjendtlige modstand.

Fjenden holdt hele dagen afsnittet under beskydning. Kl. 1915 og mellem kl. 21 og 22 blev regimentets venstre fløj angrebet, men angrebene afvist.

Den 23. september gik med mindre sammenstød, hvorunder især Leutnant Stöwe udmærkede sig.

Om natten til den 24. september blev Grenadier-Regiment 89 indsat mellem Füsilier-Regiment 90 og Infanterie-Regiment »Bremen«, der til gengæld overtog en smal stribe af forreste linje fra dens venstre nabo. Samtidig skete der en rokering af bataljonerne. II. blev kamp-, I. Beredskabs- og III. Bataillon reservebataljon. Kl. 19 trængte fjenden en overgang ind i hulvejen sydøst for Vauxcelles slottet, men igen kastet ud af et modangreb fra 8. Kompanie under Leutnant Rangstroff og en stødtrop fra 6. Kompanie unde Leutnant Dräger.

Den 25. september fastslog i de første morgentimer en patrulje fra 7. Kompanie under Fahnenjunker-Unteroffizier Kluge fjendtlige poster i hulvejen nordøst for Vauxcelles slottet.

Den 26. september støttede to stødtroppe fra 6. Kompanie under Leutnant Dräger og Vizefeldwebel Wenzel og en stødtrop fra 5. Kompanie unde Leutnant Borchers et forsøg fra det venstre tilstødende Infanterie-Regiment 85 på at erobre den nordlige del af Vailly. Som beordret begyndte stødtropperne deres angreb kl. 0730. Den højre trop under Vizefeldwebel Winzel stødte på en stærkt befæstet grav og føreren blev såret. Den midterste under Leutnant Dräger kastede en erkendt fjende tilbage fra det sydvestlige hjørne af udløberen ved Vailly. Venstre trop under Leutnant Borchers rykkede frem mod vejen Vailly – Jouy nordøst for Vailly og tog fire fanger. Efter at føreren var blevet såret, faldt troppen tilbage. Det lykkedes ikke for Infanterie-Regiment 85 at opnå det planlagte indbrud. Den ville fra nord trænge ind i byen. I det fuldstændigt dækningsløse terræn var Leutnant Dräger udsat for M.G. ild fra alle sider, selv bagfra. Kl. 0845 måtte han derfor trække sig tilbage til det nordvestlige hjørne af bakkefremspringet vest for Vailly. Her indrettede han sig til forsvar, støttet af den selvstændigt fremrykkende 5. Kompanie under Leutnant Schade, men måtte dog kl. 0930 falde tilbage i udgangsstillingen, da de uden nogen form for støtte til venstre, ville være blevet revet op under fjendtlig infanteri- og maskingeværild fra alle sider. I eget afsnit og på højre fløj af Infanterie-Regiment 85 blev den oprindelige forreste linje fastholdt. Om end også fremstødet var mislykkedes med betydelige tab især blandt af underførere, beviste det dog at Bremer Hanseaterne endnu mod slutningen af september 1918 stadig forstod at angribe.

Den 27. september var en storkampdag. Ved Ferme de Colombe i højre naboafsnit blev de gentagende fjendtlige angreb med stor virkning fra højre flankerende beskudt af de ved begge K.T.K. opstillede panserværnskanoner og reserve-maskingeværer. Det gode samvirke mellem infanteri og artilleri gjorde sig her strålende betalt. Kl. 1815 trængte fjenden en overgang ind i 8. Kompanie, men blev øjeblikkeligt kastet ud igen. II. Bataillon overlod ikke en fod jord til fjenden på dette vindblæste hjørne af den tyske front. Dette fortjener at blive særligt fremhævet.

Efter at det tunge artilleri allerede mellem den 15l og 27. september var trukket tilbage til Ailette-afsnittet, begyndte operation »Talfahrt« natten til 28. september, tilbagetrækningen af fronten bag Ailette i »Eckhart-stillingen«. For at det ikke skal komme til forkerte forestillinger, skal det understreges, at alle disse stillinger i efteråret 1918 kun fandtes på papir og der ikke var antydning af stillinger.

Tilbagetrækningen tidligt den 28. blev fremskyndet mest muligt.

Efter overskridelse af Eckhardt stilling, som enheder af 10. Reserve-Division overtog, blev 17. Infanterie-Division trukket ud og indkvarteret i Ardon syd for Laon og omkringliggende lejre. (Regimentsstab og I. i Arbon, II. i Stettiner og Waidenlager). Tilbagetrækningen af I. og II. Bataillon forløb gnidningsløst. To kamppatruljer under Leutnant Severs og Leutnant Staack blev i første omgang tilbage i linjen Jouy – bakkeudløber sydvest for Ormes-højderne. III. Bataillon holdt endnu i 24 timer forterræn zonen i Eckehart-Stillingen og rykkede om morgenen den 29. september ligeledes til Ardon.

Endnu engang lå en periode af kampe bag os, ganske vist ikke en tid i sejrsløb, som vi den 21. marts havde forestillet os, ikke som vi, da vi i Flandern stod bag Kemmel og håbede, at måtte angribe de forhadte englændere, men måneder hvor meget – forsvar og tilbagetrækning – måtte forlanges af divisionen. Og som ikke andet kunne forventes, havde den også under løsningen af denne opgave for Divisionen, vist sig sit gamle renomme værdig som en af de bedste i den tyske hær. Med stolthed kunne den se tilbage på denne periode. Dagene ved Vesle og Aisne betød nye sider af ærværdige i vores enheds historie. Under forsvar mod fjendens angreb, under egne angreb, under dristige patruljer og stødtrops operationer og under vanskelig stillingsbyggeri, under hyppige stillingsskift og anstrengte ammunitionsforsyninger, under etableringen og opretholdelsen af signalforbindelser og i behandlingen af sårede og syge, under tjeneste i åbent terræn og under natarbejdet i stabene, i fremskaffelsen af forplejning og besørgelsen af post, havde alle medlemmer af Division i en høj grad af pligt udført deres arbejde, trofast støttet af de os underlagte enheder. Endnu i de sidste dage havde pionerer og infanteri gjort en kæmpe præstation i etableringen af broer, og den 27. september havde de i antal langt overlegne angribende franskmænd endnu engang fået vist, at det ikke lønner sig at finde an med Mecklenburger og Hansater! med dette seje forsvar har I i en hård tid for fædrelandet ydet en stor præstation.

Vi tænker med ærefrygt på vore døde og med omsorg over vore sårede.

Og nu drejede det som om hurtigt at bringe divisionen tilbage i anvendelig tilstand, så de ville være de ikke udeblivende nye opgaver voksen. 17. Infanterie-Division kæmpede altid på afgørende steder, og den ville også i fremtiden viste sig denne tillid værdig.

Efter alle de anstrengende uger forventede divisionen, at den ville få om end en kort hvilepause, hvor de stærkt medtagne enheder kunne bringes tilbage på fode. Imidlertid blev deres anvendelse betydeligt anderledes end håbet, og hvad der var sat dem i udsigt.

Krigsrangliste

29. september 1918

Regimentsstab

Regimentskommandør: Major Hagedorn (orlov indtil 7.10)
fungerende: Major Hergt
Regimentsadjudant: Leutnant d.R. Schmidt (Alb.)
M.G. Offizier b. Stabe: Leutnant d.R. Wulkop
Gasbeskyttelsesofficer: Feldwebelleutnant Bornowski
Ordonnansofficer: Leutnant d.R. Henke (Karl)
Retsofficer: Leutnant d.R. Sies
Fører for store bagage: Leutnant d.R. frhr. v. Eckardstein
Regimentslæge: Oberstabsatzt d.L. Dr. Scholz (se III.)
Regimentsintendant: Hilfszahlmeister Brandt (I.)

Regiments signaldeling
Leutnant Fichter
Offizierstellvertreter Ollick

I Bataillon

Fører: Hauptmann d.R. Sayn
Adjudant: Leutnant Plumeyer
Forplejningsofficer: Leutnant d.R. Meyer (Erich)
Bataljonslæge: Oberarzt d.R. Bellstedt
Intendant: Hilfshlmeister Brandt (Regimentsstab)

Signaldeling I./75
Leutnant d.R. Stöwe
Offizierstellvertreter Guhl

1. Kompanie

Leutnant d.R. Staack
Leutnant d.R. Henke (Ernst)
Offizierstellvertreter Hellmers

2. Kompanie

Oberleutnant Heyser
Leutnant d.L. Flach
Leutnant d.L. Israel
Offizierstellvertreter Morawetz

3. Kompanie

Leutnant d.R. Sebers
Offizierstellvertreter Rockjey

4. Kompanie

Leutnant d.R. Brauckmann
Leutnant d.R. Nowak
Feldwebelleutnant Legart
Offizierstellvertreter Spandau

1. M.G.K.

Leutnant Oetken
Leutnant Hörstebrock
Leutnant Ritter
Offizierstellvertreter Horn
Offizierstellvertreter Mergel

II Bataillon

Fører: Hauptmann Caspari
Adjudant: Leutnant Schneider
Forplejningsofficer: Leutnant d.L.I Reichard
Bataljonslæge: Oberarzt d.R. Ohm
Intendant: Hilfshlmeister Sarnow

Signaldeling II./75
Leutnant d.R. Kropp
Offizierstellvertreter Hartmann

5. Kompanie

Leutnant d.R. Köster

6. Kompanie

Leutnant Dräger
Leutnant d.L. II Schütt
Leutnant d.R. Braun
Offizierstellvertreter Klüver
Offizierstellvertreter Hartmann

7. Kompanie

Leutnant d.R. Fuhrken
Leutnant d.R. Versmann
Offizierstellvertreter Ristedt

8. Kompanie

Leutnant d.R. Rengstorff
Offizierstellvertreter Franz

2. M.G.K.

Leutnant v. Hippel
Leutnant d.L. Gerling
Offizierstellvertreter Jöhnk

III Bataillon

Fører: Major Hergt (til 7.10 Regimentskommandør)
Fungerende: Leutnant d.R. Stürenberg-Jung
Adjudant: Leutnant d.R. Tannenberg
Forplejningsofficer: Leutnant d.R. Köser
Bataljonslæge: Oberstabsatzt d.L. Dr. Scholz (se Stab)
Assistenlæge: Feldhilfsarzt Lorenzen
Intendant: Hilfshlmeister Korte

Signaldeling III./75
Offizierstellvertreter Lüdtke

9. Kompanie

Leutnant d.R. Schünhoff
Leutnant d.L.II Beyer
Offizierstellvertreter Märkle

10. Kompanie

Leutnant d.R. Edler
Offizierstellvertreter Marten
Offizierstellvertreter Koepke

11. Kompanie

Leutnant d.R. Knopf
Leutnant d.R. Grimberg
Offizierstellvertreter Hardtke

12. Kompanie

Leutnant d.R. Warburg
Leutnant d.R. Kroll
Feldwebelleutnant Freibott
Offizierstellvertreter Bock

3. M.G.K.

Leutnant Müller (Hans-Adolf)
Leutnant d.R. Dammann
Leutnant d.R. Joest
Offizierstellvertreter Rasse

Minenwerfer-Kompanie

Leutnant d.R. Maas
Leutnant Simonis
Leutnant d.R. Rattentidt
Leutnant d.R.Eilau
Offizierstellvertreter Barthel
Offizierstellvertreter Eisfelder
Offizierstellvertreter Dalbeck

22. Kapitel

Indsats på den vaklende Champagne-front

30. september til 15. oktober 1918

General Foch, som efter slaget ved Soissons blev udnævnt til Marskal af Frankrig, havde den 24. juli samlet førerne for de allierede hære for at fremlægge sine hensigter for krigens videre føring. Gennem en række med korte mellemrum på hinanden følgende kraftige fremstød, havde han til hensigt at bringe den tyske hær i uorden og ødelægge dens muligheder for at samle en reserve. Når dette var lykkedes, skulle en generaloffensiv indledes.

Som resultat af dette program havde englændere og franskmænd den 8. august under massiv indsættelse af kampvogne, angrebet de tyske 2. og 18. Armee ved Amiens, og var trængt dybt ind i den tyske stilling. Tabene havde været store, og hele divisioner havde svigtet overfor »kampvognsskrækken«. General Foch flyttede nu angrebet til området Arras-Soissons, og tvang tyskerne frem til den 8. september at falde tilbage til Siegfried-stillingen. Få dage senere gik også St.Mihiel fremspringet mellem Verdun og Meuse tabt til amerikanerne, og så i midten af måneden – for at citerer den tyske »*Der grosse Krieg 1914-1918*« – »styrtede pludselig to af søjlerne, hvorpå centralmagternes militæriske bygning hvilede, Palæstina og Makedonien, sammen, og begravede dermed det sidste håb om en tålelig militær afslutning på krigen«.

Mod slutningen af september mente Foch, at tidspunktet var kommet, at hele linjen mellem Meuse og havet skulle overgå til generaloffensiv. I ovenstående bog står der videre:

> Han vidste, at modstanderen kun under den yderste anspændelse af alle kræfter kunne fastholde fronten, at de sammensmeltede tyske divisioner næsten uafbrudt stod i kamp, og og at antallet af reserver, trods forkortelse af linjen, meget hurtigt mindskedes. Under disse omstændigheder mente Foch, at det var af højeste betydning, at trykket på de tyske tropper ikke et øjeblik blev svækket, men tværtimod hvor det var muligt, yderligere blev forstærket. Han tilskyndede derfor de allierede hære til, hvor tydelige tegn på udmattelse var begyndt at vise sig, en sidste stor anstrengelse, og han tøvede ikke med også at kaste de unge, først lige ankomne amerikanske divisioner ind i ilden, selvom deres kampuddannelse endnu udviste store mangler.

Den 26. september begyndte de store allierede offensiv mod den tyske hær, på højre fløj med amerikanere og franskmænd mellem Verdun og Reims i retning Mézières, i midten af englænderne over linjen Cambrai – St. Quentin mod Maubeuge og på den nordlige fløj af belgier, englændere og franskmænd i retning af Gent.

Højre fjendtlige fløj startede slaget den 26. september. Den amerikanske Hærgruppe gik frem mellem Maas og Argonne, 4. franske Arme under Gouraud mellem Argonne og Reims. Mens det lykkedes amerikanerne at presse den tyske front (5. Armee under Heeresgruppe Gallwitz) tilbage på venstre side af Maas til omegnen af Grandpré, stødte Armee Gouraud i Champagne på stærk modstand fra de tyske 3. og 1. Armee under Heeresgruppe Tyske Kronprinz. Den fjendtlige succes overfor den tyske 5. Armee tvang imidlertid også hurtigt disse enheder tilbage bag Suippe og Aisne.

17. Infanterie-Division var efter dens afløsning i Aisne-linjen den 30. september, i første omgang udset som indgrebsdivision for skillelinjen mellem Gruppe Lüttwitz og Gruppe Wichura, og var denne dag opdelt i tre kampgrupper begyndt march i retning af Festieux. En kontraordre standsede denne forskydning og sendte i stedet Regimentet til banegården Coucy-les-Eppes, mens andre dele af divisionen også anvendte banegården i Athies. I løbet af den 1. oktober nåede divisionen med jernbane til Machault i Champagne, hvor den blev underlagt Gruppe Perthes (Generalkommando XVI. Armeekorps), 3. tyske Armee.

Sammen med den underlagte 7. Batterie, Feldartillerie-Regiment 60, blev Infanterie-Regiment »Bremen« udlosset i Machault og Contreuve (omkring 20 kilometer sydøst for Rethel).

Det næste lange afsnit er hentet fra Major Casparis beretning om kampene i oktober 1918.

Gamle erindringer fra året 1915 dukkede op! Dengang var Regiment »Bremen« fra Conreuve marcheret ad den store landevej til Somme-Py til det igangværende Efterårsslag i Champagne. Først ved Navarin-Ferme og senere i sommeren 1916 ved Arbre-højden havde Regimentet i ni lange måneder kæmpet og blødt. En næsten følelse af at komme hjem forbandt de gamle krigere fra 1915/16 og denne del af Champagne.

Nu, i begyndelsen af oktober 1918 drejede det sig igen om at forhindre modstanderen i at bryde igennem. Franskmænd og amerikanere havde i omegnen af Somme-Py i koncentrerede storangreb trængt de tyske tropper tilbage over reserve-stillingen (R.I og R.II) til den omtrentlige linje Liry – Orfeuil – St.Etienne, og forsøgte nu under kommando af General Gouroud af alt kraft at bryde igennem på begge sider af den store vej Somme-Py – Attigny.

Regiment »Bremen blev under Major Hergt, som førte kommando under Oberstleutnant Hagedorns orlov, i første omgang som armereserve placeret i lejren ved Mont St.Martin. Fjendtligt artilleri tvang bataljonerne til at flytte til sænkningen nord for lejren. Regimentets kampstyrke var:

I. Bataillon	Hauptmann d.R. Sayn	9 officerer	230 mand
II. Bataillon	Major Caspari	10 officerer	226 mand
III. Bataillon	Leutnant d.R. Stürenberg-Jung	12 officerer	218 mand
MW-Kompanie	Leutnant d.R. Maas	4 officerer	52 mand

Regimentets minekaster-kompagni og det store træn ankom efter forskydning til fods først til Champagne den 6. oktober.

Den 2. oktober kl. 1430 blev regimentet alarmeret og som indsatsenhed trukket frem 1½ kilometer bag 199. Infanterie-Divisions forreste kamplinje. II. og III. Bataillon gravede sig ned på nordskråningen af »Sachsen-Kuppe« halvvejs mellem Orfeuil og Mont St.Etienne, mens I. Battalion gravede sig ned i den hårde kridtjord i Champagne i den sydlige del af »Schlummertal«, der fulgte vandløbet Rau de Moulin med forbindelse til skråningen, eller i de sparsomme, små skovstykker. Patruljer blev udsendt til at etablerer forbindelser og der blev gennemført rekognosceringer af forterrænet med henblik på eventuelle modangreb. På trods af et ihærdigt forsøg, lykkedes det ikke i løbet at natten at skjule den hvide opkastede kridtjord for luftobservation.

En dag med perfekt flyvervejr brød ind. Fjenden beskød kontinuerligt beredskabspladserne med strøild eller lagde dem under kraftig ildoverfald. Flere gange blev kompagnierne tvunget til at vige ud. Enhederne blev specielt hårdt ramt af de hidtil ukendte »kæde-bomben« [1]), der nedkastedes fra op til 60 kredsende fjendtlige fly, og som forårsagede store tab. Alene II. Bataillon mistede denne dag 14 døde og 25 sårede (16% af kampstyrken) til kædebomber, og af materiel to tunge og tre lette maskingeværer.

I deres åbne jordhuller var de sammenkrøbne soldater forsvarsløst udsat for disse angreb. Med det klare vejr kunne de allerede på lang afstand se flyene komme nærmere, lurede på øjeblikket, hvor bomberne blev kastet, afventede spændt nedslagene, hørte de sårede råb og så de maltrakterede døde.

Det kostede megen psykisk kraft.

Beredskab i åbent terræn tæt bag hovedkamplinjen stillede under storkamp ofte højere moralske krav til soldaterne som indsats og egentlig kamp i forreste stilling. Mange gode enheder blev ikke rystet i deres indre under kamp, men under beredskab.

Under beredskab ændrede sig desuden ofte hurtigt underlæggelses forholdene. Imidlertid havde enhver af sådanne forandringer for tropperne betydelige ulemper. Forbindelsen bagud til kommandostationer, kamptræn, forbindepladser og genforsyningspunkter blev for en periode mere usikker eller forsvandt fuldstændig. Forplejning udeblev eller kom først forsinket frem efter mange gnidninger, transporterne af sårede hobede sig op, genforsyningen med ammunition, nærkampmidler og udrustning gik i stå. Sådanne forsinkelser udløste hos soldaterne hurtigt bitterhed over, at den »fremmede« division ikke i tilstrækkelig grad sørgede for dem.

Her på »Sachsen-kuppe« blev vore hårdt sårede mødt af en særlig hård skæbne. På trods af al mulige forsøg, lykkedes det ikke vores konstant arbejdende Regimentslæge, Dr. Scholz, rettidig at rekvirere de nødvendige sanitetsvogne gennem den fremmede division. Først den 3. oktober kunne dele af de hårdt sårede bringes væk.

Et fjendtligt angreb den 3. oktober omkring kl. 0600 efter en voldsom artilleri forberedelse, kunne afvises af enhederne langs fronten uden at det blev nødvendigt for Regiment »Bremen« at gribe ind.

Det fjendtlige artilleri skød konstant meget livlig. Ilden mindskedes kun ind i mellem i kort tid. Endnu engang dukkede flere stærke fjendtlige fly eskadriller op og nedkastede store mængder kædebomber. Enkelte fly beskød til overflod desuden beredskabsområderne med deres maskingeværer, så tropperne ikke et øjeblik slap ud af anspændelsen. Flere gange i løbet af dagen måtte kompagnier flytte placering.

I løbet af formiddagen blev Regimentet og dens underlagte II./Feldartilleri-Regiment 60 som Indgrebsgruppe flyttet fra 199. Infanterie-Regiment til 3. Garde-Infanterie-Division. Denne holdt med højre fløj »Berliner Höhe« og med dens venstre (Infanterie-Lehr-Regiment) »Breiten Rücken«.

[1]) »Ketten-bomben – en tidlig form for klyngebomber. oA.

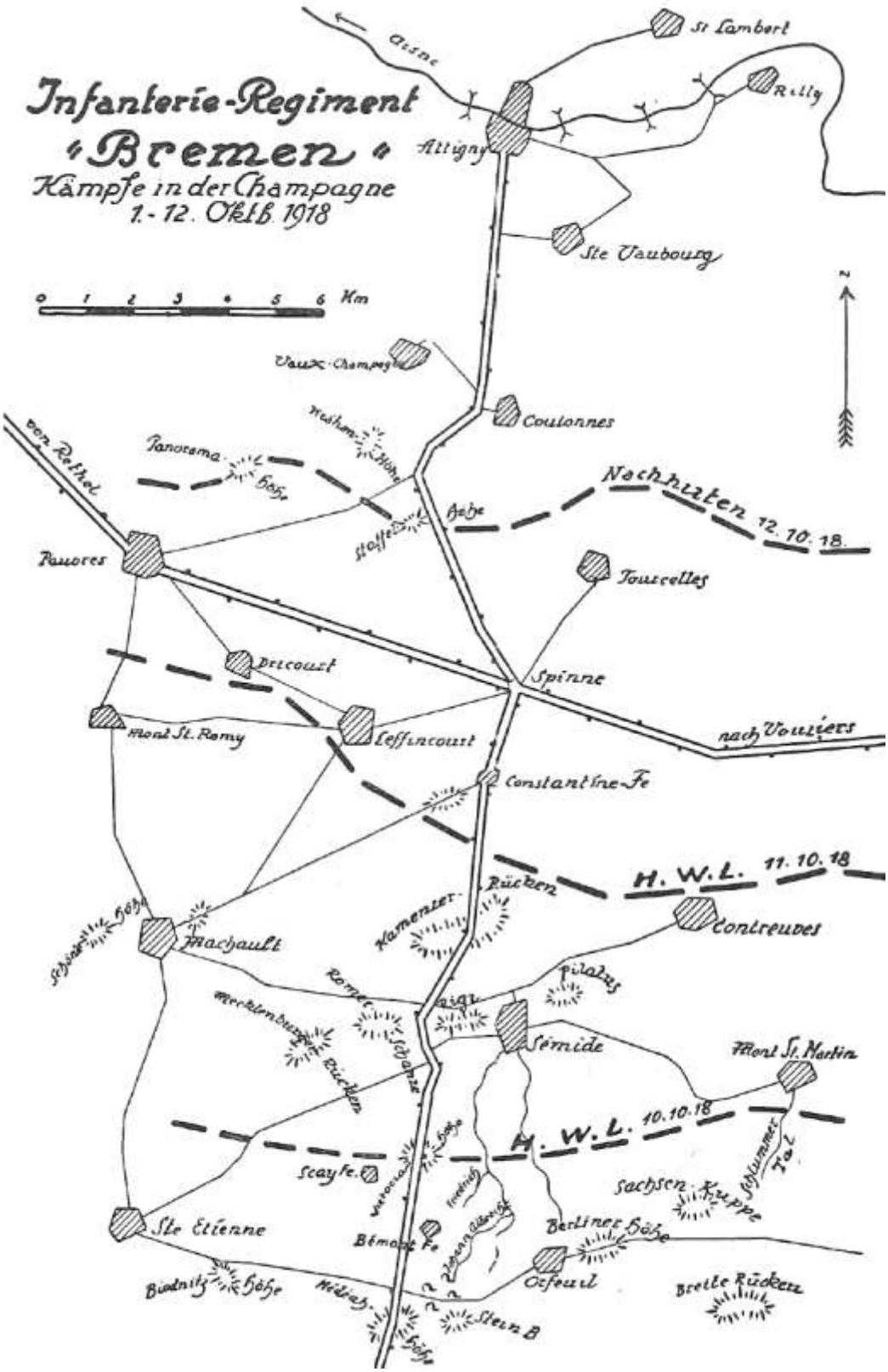

[1]) Terrænet i denne del af Champagne er i dag væsentlig ændret i forhold til 1918. Dengang var hele området dækket af små skove og krat. I dag er det næsten intet tilbage af disse. Oa.

Fjenden angreb på ny omkring kl. 1310, og fik på venstre fløj af Lehr-Regiment på toppen af »Breiten Rücken« fodfæste i enkelte stykker skyttegrav. Derfor gjorde kl. 1640 9. og 12. Kompanie fra Regiment »Bremen« klar til modangreb i retning af »Breiter Rücken« med opgaven fra højre at oprulle det tabte stykke front. De to kompagnier arbejdede sig frem gennem en meget kraftig fjendtlige spærreild, passerede gennem »Ballon-Schlucht« ind på venstre fløj af Lehr-Regiment i den nye forreste linje, der efter tabet af kreten på »Breiten Rücken«, nu forløb langs den nordlige skråning af bakken. Da fjenden tilsyneladende kun svagt havde besatte kreten, blev der gjort klar til angreb, men kort før dette skulle starte, indkøb der ordre fra Lehr-Regimentet, at angrebet ikke skulle gennemføres, da en generobring af den gamle forreste linje ikke længere ansås nødvendig. Begge kompagnier blev frigjort og nåede som det blev mørkt, tilbage til III. Bataillon.

I løbet af den sidste dag var tyngden i det fjendtlige angreb flyttet til vest for den store landevej Somme-Py – Attigny. Den 4. oktober samlede 3. Armee derfor 17. Infanterie-Division (Generalmajor v. Held) bag denne som indgrebsdivision. For Regiment »Bremen« betød det en endnu engang en forskydning på tværs tæt bag den forreste linje.

Kort efter midnat rykkede II. og III. Bataillon efter afløsning fra Infanterie-Regiment 55 til dens nye »Beredskabsområde« i den nordlige del af »Johan-Albrecht-Mulde« sænkningen (en kilometer øst for Bémont Ferme). Natten var meget mørk og jorden glat. De tungt læssede folk styrtede og kom kun langsomt fremad. Under vejs skulle to dybt nedskårne dale passeres, ofte med stejle sider.

Champagne-krigerne i Regiment »Bremen« fra 1915/16 kende godt begge disse dale, der fra hærlejren ved Semide strakte sig mod Orfeuil. Hvor fredeligt havde de dengang været, når bataljonen i hvil her øvede eller afholdt fredelige sportskampe. Nu lå dalene tæt bag kamplinjen. Fjendens artilleri slog uophørligt ned i dem.

Det tog derfor over to timer at tilbagelægge turen, der i luftlinje kun var to kilometer, og først omkring kl. 0300 var de udmattede folk endeligt fremme i det nye beredskabsområde. I. Bataillon ankom først 11 timer senere kl. 1400 i den nordlige del af »Friedrich-Grundes« 1200 meter nordøst for Bémont Ferme). Den var først blevet afløst efter daggry, og kom under dens march bag fronten flere gange ind i den kraftige fjendtlige blokeringsskydninger.

Regiment »Bremen« befandt sig nu bag 203. Infanterie-Division, der havde ansvar for afsnittet fra »Berliner Höhe« til inklusiv »Médéah-Höhe«.

Kl. 0920 startede en voldsom fjendtlig trommeild mod fronten på begge sider af landevejen Somme-Py – Attigny. II. og III. Bataillons beredskabsområder blev ramt, og kostede betydelige tab. En udvigelse var kun mulig i begrænset omfang. Den kraftige fjendtlige aktivitet i luften opdagede enhver bevægelse på jorden, og kastede overalt, hvor de så eller formodede noget mistænksomt, deres bomber.

Det efterfølgende storangreb opnåede overfor 203. I.D. kun begrænsede resultater. Det kom en smule frem på »Médéah-Höhe« og brød øst for den store landevej på skillelinjen mellem to regimenter ind i det firkantede skovstykke vest for »Stein-Berges«.

Det var i kanten af denne lille skov at Oberleutnant v. Düring fundet sit sidste hvilested, efter at han i efteråret 1915 som fører for vores 5. Kompanie, faldt ved Navarin Ferme. En mærkelig skæbne skulle nu tre år senere, netop på dette sted, 75'erne endnu engang herlig sejre.

Kl. 1415 fik 5. Kompanie under Leutnant Köster (36 mand og 3 lette M.G.) og 7. Kompanie under Leutnant Versmann (53 mand og 4 lette M.G.) ordre til at rykke frem til skoven langs østskråningen på »Johann-Albrecht-Mulde«, og igen kaste fjenden ud af det firkantede skovstykke vest for »Stein-Berges«. To tunge maskingeværer fra 2. M.G.K. under Vizefeldwebel Marburger skulle støtte angrebet med ild.

De to kompagniers angreb var en fuld succes. Fjenden led store tab og flygtede efter kort modstand. 37 ikke sårede fanger blev taget fra det franske 367 Regiment d'Infanterie, herunder ren officer. Efterfølgende indrettede begge kompagnier sig til forsvar i den firkantede skov. Efter at Lieutnant Köster var blevet såret, under fælles kommando af Leutnant Versmann. Til venstre kunne der oprettes forbindelse til 9. Kompanie, Reserve-Infanterie-Regiment 74, hvorimod højre fløj var åben og måtte sikres af begge Vizefeldwebel Marburgers tunge M.G. i retning af »Médéa-Höhe«.

Til supplement er her enkelte af de oprindelige meldinger. Melding fra Fahnenjunker-Unteroffizier Hellmers, 5. Kompanie:

> Kort efter modtagelse af befalingen samledes kompagnierne, to delinger i rækker ved siden af hinanden. Skjult af den tætte underskov nåede de beredskabsområdet lige nord for vejen. Kl. 1415 gik angrebet i gang. 5. Kompanie under Leutnant Köster til venstre og 7. Kompanie under Leutnant Versmann til højre. I et hurtigt stormløb tog Leutnant Köster og fører for 1. Deling, Vizefeldwebel Schreiber, initiativet og trængte frem mod den gamle stilling syd for vejen. Den totalt overraskede modstander blev med håndgranater og det lette M.G. under Unteroffizier Kluge tvunget til en planløs flugt, efterladende sig mange døde. Leutnant Köster udnyttede den gunstige situation og fortsatte gennem den lille skov til en foran liggende grav, hvorved den

langt stærkere modstander blev fuldstændig forvirret. Da modstanderen imidlertid opdagede, at det på vor side kun drejede sig om et ringe antal, der stormede frem (Leutnant Köster, Vizefeldwebel Schreiber, Unteroffizier Österling, Musketier Spaede, Fiehland, Beckmann, Gefreiter Jahn og begge de to sygehjælpere Lauer og Jäger), mens de selv var omkring 100 mand stærk, forsøgte de at samle sig til modstand. To håndgranater fra Unteroffizier Österling bragte imidlertid hurtig forfærdelse til fjenden, hvoraf 40 straks overgav sig, mens de øvrige flygtede. Resten af infanteristyrken og Kluges lette M.G. fra 1. Deling var i mellemtiden også nået frem og lagde en ødelæggende ild over de flygtende. I dette øjeblik blev Leutnant Köster, sjælen i angrebet, såret, men inden han gik tilbage, udstedte han vigtige bestemmelser vedrørende fremskaffelsen af ammunition. Ikke et øjeblik gik kontrollen over kompagniet tabt, da Vizefeldwebel Schreiber handlekraftig overtog. 2. Deling under Vizefeldwebel Büscher havde under den hurtige storm i førte omgang mistet forbindelsen til 1. Deling. Det lette M.G. under Unteroffizier Hellmers tog med succes et fjendtligt M.G. i barakkerne under ild og holdt det nede. Så arbejde gruppen sig via granathuller mod højre og kom netop rettidig til med Kluges lette M.G. at flankerer den flygtende fjende og tilføje han store tab. Også Infanteri-gruppe Bohlman havde med godt resultat blandet sig i kampen. Selvom Gefreiter Jahn var blevet officer for et skud i hovedet, havde tabene hidtil været indenfor rimelige grænser, og primært forårsaget af af heftig flankerende M.G. ild. Men næppe var målet nået før eget artilleri begyndte at falde over området. Trods opsendelsen af flere gule lyskugler varede beskydningen endnu en grusom tid. En fuldtræffer kostede Ersatz-Reservist Schubert og Musketier Bahrs livet, mens Vizefeldwebel Büscher og MG-skytte Lubich såredes.

Originalmelding fra Leutnant Versmann, 7. Kompanie:

Klargøring i den lille skov nord for vejen til Orfeuil. 7. Kompanie til højre, 5. Kompanie til venstre. Angrebet var befalet til kl. 1415. 7. Kompanie måtte angribe frontalt og blev som den første erkendt af fjenden, der satte sig til modværge. Under passage af vejen havde kompagniet betydelige tab til et fjendtligt M.G., der fra højre flankerede langs vejen. Angrebet kom herved til standsning i vejsiden. Mens i mellemtiden vi med let M.G. og gevær beskød fjenden, brød få minutter senere en gruppe fra 5. Kompanie under energisk føring af Leutnant Köster frem på venstre flanke. Dette bragte franskmændene i forvirring. 7. Kompanie storme de manglende 60 meter til graven, og tog sammen med 5. Kompanie 1 officer og 45 mand til fange. Den resterende besætning – omkring 25 mand – flygtede og havde betydelige tab til vores ild. Ved 7. Kompanie udmærkede sig herunder i sær Sergeanter Savade og Heuck, der desværre faldt, og Unteroffizier Ritter, Kleineges, Musketier Burfeind, Follert, Dönge, Burger, Gefreiter Mund og Fahnenjunker Koopmann.

Originalmelding fra Vizefeldwebel Marburger (Delingsfører 2. M.G.K.).

Jeg havde fået til opgave med min deling at støtte 5. og 7. Kompanies fremrykning gennem over- eller flankerende skydning. Deling rykkede frem langs »Johann-Albrecht-Mulde« indtil R.I.R. 74 linje. Her konstaterede jeg, at de angribende kompagnier ville komme i fareområde ved overskydning. Derfor besluttede jeg med min deling at gå i stilling på en bakke vest for sænkningen, hvor der ikke fandtes skyttegrave, for herfra at støtte kompagniernes angreb med flankerende skydning. Ankommet til stedet blev begge maskingeværer øjeblikkeligt sat i stilling og gjort skudklare uopdaget af fjenden. Her tilgik der mig befaling til, at der mellem kl. 1405 og 1415 skulle åbnes ild mod fjenden i det besatte stykke skov. I mellemtiden fastslog vi, at fjenden havde sat et M.G. i stilling på den anden side vejen, og at dette kontinuerligt beskød »Johann-Albrecht-Mulde«. M.G.'et blev bragt til tavshed gennem godt sigtet skydning. Kompagnierne gik frem. Allerede efter kort tid så jeg, at fanger blev sendt tilbage og at skovstykke var sikret af os. Herefter lod jeg med det samme et at mine våben gå i stilling i skovstykket på den anden side vejen, og kunne herfra lægge ild over den retirerende fjende. Det andet M.G. i delingen beskød i denne tid modstanderen fra den gamle stilling. For at kunne imødegå et eventuelt fjendtligt modangreb lod jeg efter kort tid også det andet M.G. gå i stilling på den anden side vejen på højre fløj af 7. Kompanie.

Et overilet fjendtligt modangreb fra »Médáh-Höhe« mod den firkantede skov, gik i stå under ilden fra de to lette maskingeværer.

Fra kl. 15 steg den fjendtlige artilleriild igen og slog med utrolig vildskab ned over den forreste linje, gennemkæmmede de bagved liggende områder og blev så liggende som en spærreild på højde med Bémont Ferme.

Vest for den store vej havde fjenden i retning St. Etienne vundet faretruende terræn. For at bringe angrebet til standsning, befalede 51. Reserve-Division et samlet angreb, der skulle finde sted kl. 18. Det skulle gennemføres med en styrke bestående af dele af Grenadier-Regiment 89, Füsilier-Regiment 90, Infanterie-Regiment »Bremen« og reserve-regimenterne 74, 234, 235 og 236 med »Schlesier-Höhe« og »Médéah-Höhe« som mål.

I Infanterie-Regiment »Bremen« tilfaldt opgaven I. Bataillon, der var placeret i den nordlige del af »Friedrich-Grundes«. Først kl. 1655 modtog den ordre til at gøre klar til angreb i et beredskabsrum en kilometer øst for »Blottnitz-Höhe«, for sent til at den kunne udføres til det befalede tidspunkt. Ordren betød en sideforskydning på 4 kilometer i luftlinje. Den korteste vej gik gennem fjendens spærreskydning. Denne ildzone måtte omgås da fjenden skød uden pauser for at forhindre enhver tysk forstærkning i at gennemfører modangreb.

I. Bataillon rykkede ud med det samme, men blev snart opdaget af fjendtlige fly og kom under kraftig fjendtlig artilleriild. Der kom hurtigt følelige tab blandt førere og mandskab. Den utrættelige og modige bataljonslæge, Dr. Bellstedt, faldt, en kompagnifører og fører for signaldelingen blev såret. I det uoverskuelige terræn kom bataljonen fra hinanden. De enkelte kompagnier kom hele tiden under beskydning, og i forsøget på at undslippe ilden og søge dækning, spredtes de i delinger og grupper. Det begyndte samtidigt at blive mørkt. I det bevoksede og bakkede terræn blev bataljonen fuldstændig forsprængt. Som det blev mørkt samledes bataljonen sig igen i dens oprindelige beredskabsområde i den nordlige del af »Freiedrich-Grundes«.

I mellemtiden havde fjenden øst for den store vej iværksat nye angreb i forsøget på at udvide det hul, der om formiddagen var slået i den tyske stilling, ved erobring af det firkantede skovstykke og »Stein-Berges« i retning Orfeuil.

Det firkantede stykke skov blev angrebet fra front fra den åbne højre fløj og overøst med ild, men den lille styrke fra 5. og 7. Kompanie fra Regiment »Bremen« under Leutnant Versmann, havde trods store tab sat sig fast i de ødelagte stumper skyttegrave, skyder, og vakler ikke. Også begge de bagved til højre placerede tunge M.G. under Marburger hamre løs på de fremstormende fjender. Terrænet i retning af Médéa-höhe – der, hvor i 1915/16 barakkerne til divisionsreserven havde stået – fyldes af døde. Det fjendtlige angreb mislykkedes på dette sted.

Længere mod øst havde fjenden derimod fået fodfæste på »Stein-Berges« i I.R. 409 afsnit. På anmodning fra dette regiment gjorde 6., 10. og 12. Kompanie »Bremen« klar i deres beredskabsområde i den nordlige del af »Johan-Albrecht-Mulde« til et angreb på begge sider af »Stein-Berges«. Som stormlinje blev for 6. Kompanie udpeget vest for den firkantede skov, for 10. og 12. mod øst den endnu af I.R. 409 fastholdte stilling umiddelbar nordøst for målet.

Som de dæmrede arbejdede kompagnierne sig frem gennem skoven, der lå under beskydning, langs »Johan-Albrecht-Mulde«, henholdsvis »Herzogs-Grundes« mod de befalede udgangspunkter. Imens blev det buldrende mørkt. En observation af angrebsområdet var derfor kun mangelfuld mulig i lyset af de mange egne og fjendtlige lyskugler. Alligevel lykkedes det de rask angribende dele af 10. og 12. Kompanie at tage den østligste del af »Stein-Berges«. Under det videre angreb ramte de angribende grupper overraskende ind i gamle tyske pigtrådshindringer. Fjendtlige lyskugler kom op, og på den korte afstand måtte de angribende falde ned på grund af M.G.-ilden. Kun med besvær kunne den opnåede linje fastholdes.

Under angrebet fra skovstykket fra vest frem mod »Stein-Berges«, kom 6. Kompanie efter kort tid ligeledes ind i et virvar af uigennemtrængelige pigtrådshindringer og brød sammen under M.G.-ild på korte afstande. Begge delingsførere, Leutnant Braun og Vizefeldwebel Ortland blev hårdt såret.

Da K.T.K. ved I.R. 409 gav afholdt på anmodning om de nødvendige forstærkninger til gennemførelse af angrebet, og heller ikke havde til hensigt at fastholde den fremspringende stilling i den forreste kamplinje, som 10. og 12. Kompanie havde tilbageerobret, lev de tre kompagnier fra Regiment »Bremen« igen trukket tilbage.

Slæbende på deres hårdsårede i teltbaner, vendte kompagnierne tilbage gennem den væltede og splintrende skov til den nordlige del af »Johan-Albrecht-Mulde«, nedtrykte og forstemt over det tilsyneladende mislykkede angreb. Som kun en lille brik i det store puslespil, kunne de i øjeblikket ikke overskue resultatet i rammerne af den store kamp, og kunne ikke erkende den håndgribelige virkning på fjenden.

Og dog fik dette natlige angreb, sammen med andre modangreb med andre dele af 17. Infanterie-Division vest for den store vej, stor betydning for udviklingen de næste dage. Gennem hurtige opfølgende angreb havde fjenden regnet med endegyldigt at trykke de tyske stillinger ind på begge sider af den store vej mellem Somme-Py og Attigny. Nu var netop her de overraskende tyske modangreb blevet gennemført. Til forsvar havde klargjorte angrebsstyrker måttet tilkaldes, hvorved de fjendtlige planer for den fortsatte offensiv blev væsentlig forstyrret. Der var gået værdifuld tid tabt for ham.

For os gav det samtidig muligheden for rettidig at udglatte den opståede bue i vores linje, og retablerer de forbindelser, der var gået tabt i det skovbevoksede og bakkede terræn.

Om natten til 5. oktober blev forsvaret lagt nogle 100 meter tilbage til »Hovedmodstandslinje 4«. Samtidig skulle 17. Infanterie-Division afløse i den forreste linje i en samtidig forskydning af divisionsgrænser.

Det omkring 2½ kilometer afsnit lå i brændpunktet for de hidtidige kampe på begge sider af hovedvejen mellem Somme-Py og Attigny. Til højre stod Infanterie-Regiment »Bremen«, til venstre Grenadier-Regiment 89. Füsilier-Regiment 90 var med to bataljoner i Korpsreserve ved »Victoria-Höhe« og med en bataljon som divisionsreserve i området nord for Bémont Ferme. Skillelinjen mellem de to kamp-regimenter gik 300 meter vest for hovedvejen, parallel med denne.

Indenfor Regiment »Bremen« blev I. Bataillon kamp-, III. Bataillon beredskabs- og II. Bataillon reservebataljon.

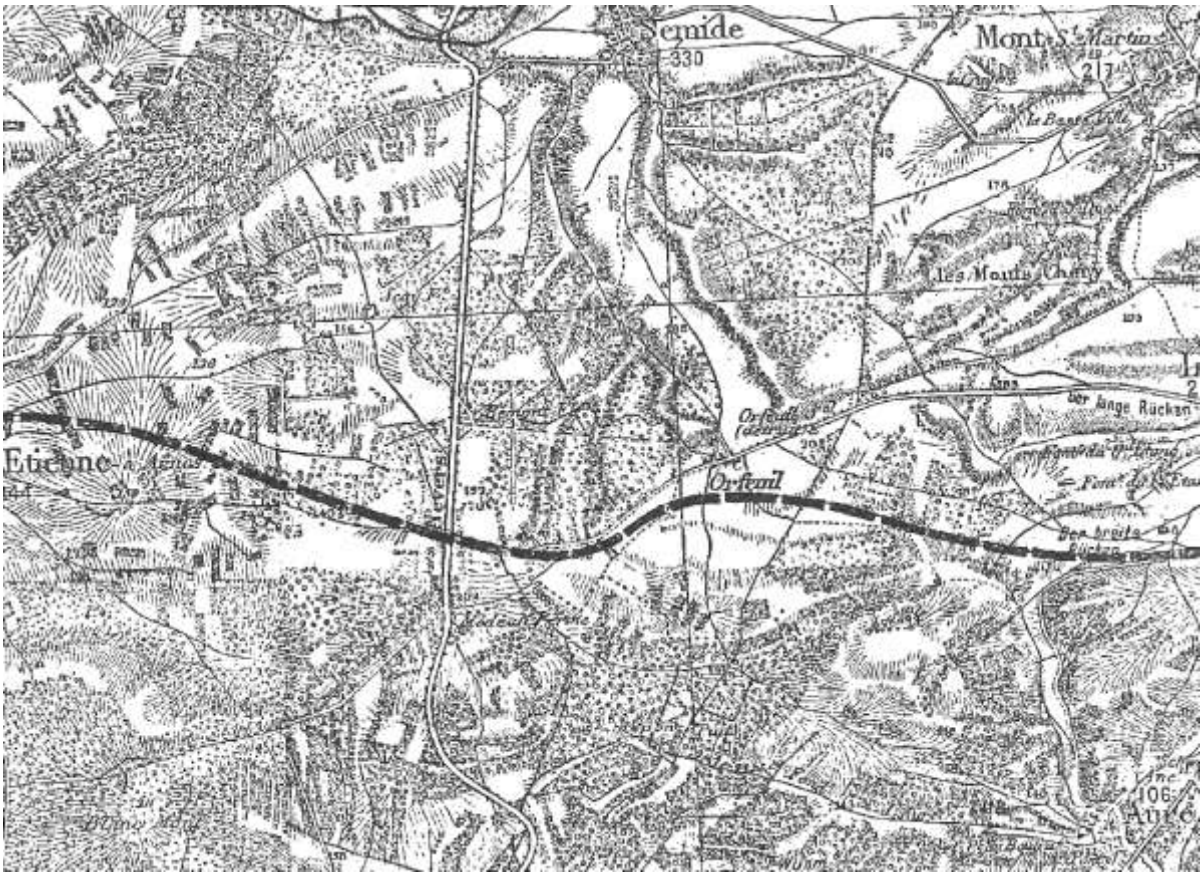

Enhedernes kampværdi blev af Regimentet bedømt som følger:

> Kampværdien har lidt hårdt under den sidste tids vedvarende kampe og de i forhold til kampstyrken, meget høje tab, ligesom på grund af de sidste dages næsten uafbrudte forskydninger fra et divisionsafsnit til det næste. Der mangler førere. Ved yderligere tab blandt førere, må kompagnier slås sammen. På nuværende tidspunkt er enhederne stadig i stand til forsvar. Sundhedstilstanden er forringet gennem den lange tids ophold i åbne jordhuller uden beskyttelse mod vejrliget. Forkølelser med feber og maveproblemer øgedes. Behovet for hvil og personlig hygiejne gør sig i stigende grad mærkbar. Også en gennemgribende vedligeholdelse af våben, beklædning og udrustning er hårdt påkrævet.

Regiment »Bremens« afsnit var i luftlinje omkring 1200 meter bred. Hovedmodstandslinjen gik gennem et terræn, der ikke var helt ukendt for Regimentet. Her, 400 meter vest for hovedvejen til Somme-Py havde II. Bataillons kamptræn og bataljonskontor tre år tidligere, gennem ¾ år ligget i en lille skov på vejen Orfeuil – St.Etienne. Champagne-krigerne fra 1915/16 var ofte kommet igennem dette kuperede, uoverskuelige terræn med dens mange små skove og krat, gennemkrydset af de brede og dybe kolonneveje. De kunne derfor sætte sig ind i de vanskeligheder det gav, i den mørke nat og under beskydning af fjendtlig artilleri, i løbet af få timer uden vejvisere at finde det nye afsnit og gøre det klar til forsvar, og gennem den tætte underskov at skabe forbindelse til siderne og bagud til de respektive kommandostationer.

Kl. 0200 rykkede I. Bataillon ud fra dens beredskabsområde i »Friedrichs-Grunde«. Som kampbataljon skulle den besætte den nye hovedkamplinje og udsætte forposter helt frem til de dele af 51 R.D., der stadig holdt den tidligere forreste kamplinje, hvis forløb var ukendt.

Denne »Afløsningsbefaling« var udstedt på baggrund af delvist forkerte forudsætninger. Som 2. og 3. Kompanie arbejde sig frem gennem skove og krat mod den nye hovedkamplinje, fandt de til deres overraskelse hele området allerede besat med amerikanske posteringer.

Uden at betænke sig, rykkede begge kompagnier frem og kastede amerikanerne tilbage. Under dette tog bataljonens adjudant, Leutnant Plumeyer og mandskab fra 3. Kompanie fire amerikanere til fange, heraf en officer, fra 9. og 23. Regiment, 2. Amerikanske Division, og erobrede et maskingevær.

De egne enheder, der efter ordren skulle afløses, blev ikke antruffet i Hovedmodstandslinje 4, og heller ikke patruljer udsendt for at få tilslutning til siderne, opnåede i første omgang kontakt. Først efter megen forvirring lykkedes det til venstre at skabe forbindelse til Grenadier-Regiment 89 langt fremme langs vejen Orfeuil – St.Etienne og til højre med 213 I.R. betydeligt længere tilbage. Da det uoverskuelige terræn krævede en nær forbindelse med begge naboenheder, måtte Regiment »Bremen« forlægge sit afsnit betydeligt længere frem til venstre og et stykke længere tilbage på højre fløj. Med dette øgedes regimentets ansvarsområde fra omkring 1200 meter til omkring 1500 meter. Med kompagnierne svage bemanding var dette skov og buskterræn med de meget begrænsede observations- og skudfelter, meget ugunstigt.

På bekostning af dybde organiseringen måtte nu stadig mere af kampbataljonens styrker koncentreres i hovedmodstandslinjen, inklusiv dens tunge M.G. 1. Kompanie, der oprindeligt var tænkt placeret i anden linje som modangrebsstyrke, måtte indsættes i forreste linje. Dette betød igen, at beredskabsbataljonen måtte trækkes tættere på. Tropperne fik ingen ro.

Et forterræn til en elastisk opfangelse af fjendtlige angreb kunne ikke etableres. Kampbataljonen havde ikke styrken hertil. Det var tydeligt, at den udtrykkeligt af 102. R.I.B. befalede fordeling af styrker - – tre bataljoner bag hinanden – i den foreliggende situation ikke var anvendelig. Med et ansvarsområde på 1500 meters bredde i dette uoverskuelige terræn, og med Regimentets svage kompagnistyrker, havde en placering af to kampbataljoner ved siden af hinanden givet større fordele. Dette havde gjorde de muligt for begge kampbataljoner at organiserer sig i dybden, og de smallerede bataljons ansvarsområder ville samtidig have lettet føringen af bataljonerne.

Hvad angår kampføring var det som udgangspunkt befalet, at den forreste linje skulle holdes, og ved tab generobres.

Uden 5., 7 og ⅓ af 2. M.G.K. nåede II. Bataillon tidligt på morgenen efter en vanskelig natmarch, som regimentets reservebataljon frem til skovhjørnet vest for Victoria-höhe. Endnu anvendelige barakker i en nyligt forladt lejr lokkede i det solrige vejr til at blive over jordens overfalde, til at lave kaffe og endeligt få sig vasket en smule og rengøre tingene. Trods alt fjendtligt artilleri! Betænkeligt nærgående nedslag ødelagde imidlertid hurtigt dette lejrliv og tvang folkene til at grave sig ned. Og endnu engang begyndte den nedbrydende venten i skyttehuller under fjendtlig ild. Det var det femte »beredskabsområde« i løber af fem dage inden for effektiv rækkevidde af det fjendtlige artilleri.

Under Leutnant Versmann forsvarede 5. og 7. Kompanie med ⅓ af 2. M.G.K. denne dag igen under store tab i forreste linje det firkantede skovstykke vest for »Stein-Berges«. Som supplement følger igen enkelte originalmeldinger. Originalmelding fra Fahnenjunker-Unteroffizier Hellmers 5. Kompanie:

> Kl. 1030 begyndte pludseligt en heftig trommeild. 45 minutter senere rykkede franske skyttelinjer frem over bakken over en bred front, men mødt af en heftig infanteri- og M.G.ild, som bremsede tempoet i angrebet og til sidst fik det til at gå i stå. Med forbindelse med 7. Kompanie afviste Gruppe Bohlmann og Österling og længere mod venstre ved skovstykket Vizefeldwebel Schreiber med Gruppe Hellmers, angrebet. M.G.er skød fremragende. Infanteriskytterne kendetegnede sig med ro og kampglæde. Særlig bør fremhæves Musketier Gädke, Dosse, Klimmer, Klaus, Ohmsen, Gefreiter Jung og sygepasser Lauer. Gruppe Bohlmann greb med et fransk M.G. med succes ind i kampen. Efter en halv time kunne det franske angreb anses for afvist. Enkelte franskmænd forsøgte at redde sig, men blev for det meste liggende død. Efter afvisningen startede en kraftig fjendtlig artilleriild som indledning til et nyt angreb, der dog blev kvalt af vores artilleri. Begge de to sygehjæpere Lauer og Jäger, hvoraf sidstnævnte allerede ved Vailly havde udmærket sig, udførte fremragende indsats under den heftige ild. Samtlige folks utrættelige vagtsomhed og agtpågivenhed dag og nat kræver prisværdig anerkendelse.

Originalmelding fra Leutnant Versmann, 7. Kompanie:

> Den 5. oktober begyndte kl. 1100 heftig trommeild og spærreskydning, fulgt kl. 1110 af et fjendtligt angreb fra retning af Médéah-højderne mod vore grave. Besætningen var imidlertid på deres post, og i ilden fra infanteri og lette M.G. nåede det fjendtlige angreb kun omkring 100 meter frem til feltbanen. Hvem af fjenden, der ikke faldt, løb tilbage. Desværre var tabene ved 7. Kompanie imidlertid indtil dette tidspunkt betydelige. Vi har 10 døde og 17 sårede at beklage. Skovstykke blev om natten fra 5. til 6. oktober overdraget til 3./89 i den tilstand, vi havde overtaget den.

Mod selve Regimentets afsnit sonderede fjenden kun med patruljer, der delvist var ledsaget af hunde, og udviste kun ringe beslutsomhed. Amerikanere blev tydeligt identificeret, hvoriblandt der var enkelte franskmænd. Vore egne patruljer kunne konstaterer, at fjenden ivrigt skansede.

Bortset fra et resultatløs angreb om eftermiddagen mod dele af det til venstre tilstødende Grenadier-Regiment 89, forløb dagen uden infanterikampe.

De fjendtlige fly var igen meget livlige. Hele dagen kastede de bomber over den forreste linje. Omkring middagstid lå i to timer fjendtlig artilleriild mod den skov, hvor III. Bataillons beredskabskompagnier havde gravet sig ned. Derudover var den fjendtlige artilleriild indenfor moderate grænser. Som offer faldt i nærheden af Bémont Ferme regimentslæge, Overstabsarzt d.L. a.D. Ludwig Scholz, som han fra regimentets kommandostation var på vej for at give direktiver for behandlingen af de sårede.

Scholz var indfødt i Bremen. Som i Praksis og videnskab anerkendt nervelæge, havde han i felten med fagmæssig grundighed kunnet observerer og nedskrive, hvad han havde set. I hans efterladte optegnelser har han givet os en ægte tysk beskrivelse af sjælelivet ved fronten [1]). Som en af de første var Scholz draget ud. Som en af de sidst er han faldet. Midt i udførelsen af sit erhverv.

> Og havde jeg det uheld at falde, og stod der om mig i avisen: »han fandt heltedøden«, ville jeg vende mig i min grav. Det kan også hedde »Soldater død«, og i mine øre lyder det mere ædelt. Beskedenhed skaber værdighed. I felten føler ingen sig som helt, mindst af alt dem, som har været igennem det vanskeligste.

Om natten til 6. oktober blev 9. og 10. Kompanie fra beredskabsbataljon III./75 trukket tæt frem bag forreste kamplinje, da man tydeligt kunne fastslå fjendtlig indskydning af en afspærringsild på højde med den hidtidige beredskabsplads for disse kompagnier. I tilfælde af et fjendtligt indbrud ville et modangreb mod dette, næppe kunne lade sig gøre gennem en zone, der lå under kraftig beskydning. Også II. Bataillon blev trukket frem og sat i beredskab på regimentets udsatte højre fløj. Herfra skulle den samtidig beskytte højre begrænsning af 17. Infanterie-Division. Dette var i det bevoksede terræn og den ringe styrke en ikke let dobbeltopgave. Det var derfor på høje tid at Afdeling Versmann (5. og 7. Kompanie med M.G.-deling Marburger) endeligt om natten til 6. oktober kl. 0230 blev afløst i den firkantede skov på »Stein-Berg« af dele af Grenadier-Regiment 89, og kunne vende tilbage til regimentet. Stærkt reduceret og dødeligt udmattet, men stolt i bevidstheden om på en ensom post i midten af en fremmed division, at have vist sig Regiment »Bremen« værdig. Abteilung Versmann forblev i første omgang som regimentsreserve i skovhjørnet vest for »Victoria-Höhe«.

Kl. 0630 den 6. oktober begyndte en meget kraftig fjendtlig artilleriild mod højre fløj af naboafsnittet, og øgedes hurtigt til også at omfatte regimentets afsnit. Her lå den for kort. Den ramte ikke vore kompagnier, men for størsteparten uophørligt over den fjendtlige linje selv, på trods af alle de lyskugler, fjenden sendte op. Overfor Regiment »Bremen« sønderknuste fjenden selv den klargjorte angrebsstyrke.

På venstre fløj af højre nabo brød amerikanerne ind og omkring 200 meter frem. Et forsøg på herfra at rulle vores stilling op, forhindredes af 4. Kompanie og begge tunge maskingeværer. Ilden var så effektiv, at amerikanerne igen opgav det erobrede område og kun efterlod sig svage posteringer. Da højre nabo ikke igen rykkede frem, måtte dele af 10. Kompanie anvendes til at lukke det opståede hul.

Fjendtlige fly nedkastede over vores line og i bagterrænet et stort antal propaganda flyveblade med følgende indhold:

> Våbenstilsand i Makedonien
>
> Den 30. september modtog den øverstkommanderende for Ententens tropper i Makedonien de udpegede repræsentanter fra Bulgarien.
>
> Der blev herved afsluttet en våbenstilstand efter de af Ententen fastlagte betingelser.
>
> Bulgarien har dermed opgivet krigen mod Entente magterne.
>
> Sådan som tingene står i dag, kan man kun betingelsesløst bifalde Bulgariens fornuftige beslutning
>
> For jeres kloge bulgarske våben brødre er krigen med alt den skræk nu slut
>
> Tag eksempel heraf. Det afhænger nu af jer, om krigen også i vest skal få en hurtig afslutning.
>
> Vågn op! Vis verden, at I også har noget at skulle have sagt, og ikke blot er en viljeløst fåreflok!

Efter landevejsmarch fra omegnen af Laon var også MW-kompagniet (Leutnant Maas) i løbet af dagen stødt til regimentet, og satte allerede samme aften to lette minekastere og flere panserværnsgeværer i stilling.

Resterne af 5. og 7. Kompanie (Abteilung Versmann) blev trukket frem til II. Bataillon bag højre fløj.

I løbet af natten og de tidlige morgentimer den 7. oktober lå en heftig ild over kampstillinger og bagterræn. Om formiddagen herskede i efterårstågen rimelig ro. Om eftermiddagen levede ilden op i et dejligt, klart vejr og

---

[1]) Ludwig Scholz »*Seelenleben des Soldaten an der Front*«, Tüblingen. G.C.B. Mohr (Paul Elebeck)

forstærkedes kraftigt. Kort herefter blev fjendtlige angrebspatruljer afvist foran venstre naboafsnit og foran vores venstre fløj (2. Kompanie), hvorunder der blev indbragt en fange fra det franske Regiment d'infanterie 346.

Om natten fra 6. til 7. oktober blev regimentets MW-kompagni under fremmarch i stillingen ad hovedvejen Attigny – Somme-Py, ramt af en fuldtræffer under passage af broen vest for Semide. Granaten fik desuden et nærliggende depot med nærkampmidler, og som resultat havde kompagniet 8 døde og 4 sårede.

Man må med taknemmelighed tænke på de hjælpsomme kammerater fra Feldartillerie-Regiment 60. Dens II. Afdeling havde kommandostation i nærheden. På trods af brand i depotet og yderligere eksplosioner, og på trods af, at fjenden efter at være blevet opmærksom på stedet, fordoblede dens beskydning, sprang Hauptmann v. Ondarza og hans folk straks til for at hjælpe de sårede. Kun med tab til dem selv lykkedes det at bjærge de sårede 75'ere.

Et lysende eksempel på næstekærlighed og sand våbenbroderskab.

Indsættelsen af minekaster-kompagniet blev forsinket. Først i løbet af formiddagen kunne den ved reserve- og ved beredskabsbataljonen, og om aftenen også ved kampbataljonen, indsætte sammensatte kampgrupper med hver tre panserværnsgeværer og to lette minekastere, og sidstnævnte lige tids nok indskyde deres spærreild.

Regimentets styrke var på dette tidspunkt:

I. Bataillon	8 officerer	219 mand
II. Bataillon	7 officerer	171 mand
III. Bataillon	8 officerer	218 mand
MW-Kompanie	4 officerer	51 mand

Natten til 8. oktober tilgik der underretning om, at der tidligt måtte regnes med et fjendtligt storangreb med tyngde mod højre fløj af divisionen. En fange taget af Grenadier-Regiment 89 havde bekræftet dette. Han afslørede et fransk-amerikansk angreb kl. 0750 (fransk tid) med mange kampvogne. Endnu mens det var mørkt begyndte den fjendtlige ildforberedelse med gasgranater og en ejendommelig fosfor-brandammunition, der fra kl. 6 voksede til en særdeles kraftig trommeild, der strakte sig langt ind i de bageste områder mod kommandostationer, beredskabs- og reserveområder. Ild fra mindre brisant kalibre lå med sin kraftige moralske virkning med særlig vildskab over skyttehuller og stumper af skyttegrav i den forreste linje. I over en time lå de enkelte rester af de vidt spredte kompagnier udsat under denne ildorkan. Det opstod tab.

Kl. 0650 sprang ilden med samlet kraft som valse over skovstykker og lavninger mod nord, og blev som en bred zone af spærreild liggende bag fronten på højde med Bémont Ferme og syd for Scay Ferme. I tætte skyer af røg og gas dukkede samtidig fra fjendeside kampvogne op, der skydende hurtigt nærmede sig. Vore maskingeværer åbnede ild, kanoner og minekastere skød spærreild så hurtigt, det kunne lade sig gøre. Bag kampvognene fulgte fjendtlige stormbølger af franskmænd og amerikanere.

I det uoverskuelige terræn løste kampen sig hurtigt op i udelukkende enkelthandlinger. Hver eneste skyttestilling, hver eneste lille kampgruppe, kæmpede for sig selv. Egne naboer kunne ikke længere ses. Alle kommandostationer var i starten blinde og kunne kun gisne og fortvivlende håbe. Observation selv på de korteste afstande var ikke mulig. Alle telefonforbindelser var ødelagte. Det tog lang tid, ofte timer, før ordonnanser gennem dette bevoksede og røgdækkede terræn, og ofte tvunget til omveje af den frygtelige ild, kunne finde en en bataljons- eller endda regimentets kommandostation. Kun ganske langsomt opnår førere af alle grader en omtrentlig billede af situation på baggrund af måden og retningen af kamplarmen, af de opsendte lyskugler, af de forvirrede udsagn fra sårede og af de usande og sande meldingen. Ordre slipper kun med store forsinkelser igennem og er ofte indhentet af udviklingen. Informationer om situationen hos naboer er vage, og er ofte i modstrid med egne observationer og meldinger.

Vi må aldrig glemme denne virkelighed! I modsat fald bliver vi for kloge, når vi i behagelig ro og sikkerhed sidder og læser!

Regiment »Bremen« modtog det fjendtlige kampvogns- og masseangreb med en opstilling som fremgår af skitsen på næste side.

I midten af regimentets afsnit blev med den største hårdnakkethed de gentagne angreb afvist af 3. og venstre fløj af 1. Kompanie, til tider i bitre nærkampe. En fjendtlig kampvogn blev sat ud af spillet med håndgranater, en anden tvunget til at vende om på grund af beskydning.

På begge fløj af Regimentet gennembrød imidlertid talrige kampvogne vores forreste linje.

Til højre (vest) slog de hul i skillelinjen mellem 4. og 1. Kompanie. Hullet udvidedes af øjeblikkeligt efterfølgende amerikansk og fransk infanteri og ramte ryggen på 4. og 10. Kompanie med de tildelte panserværnsgeværer under Leutnant Kattentidt.

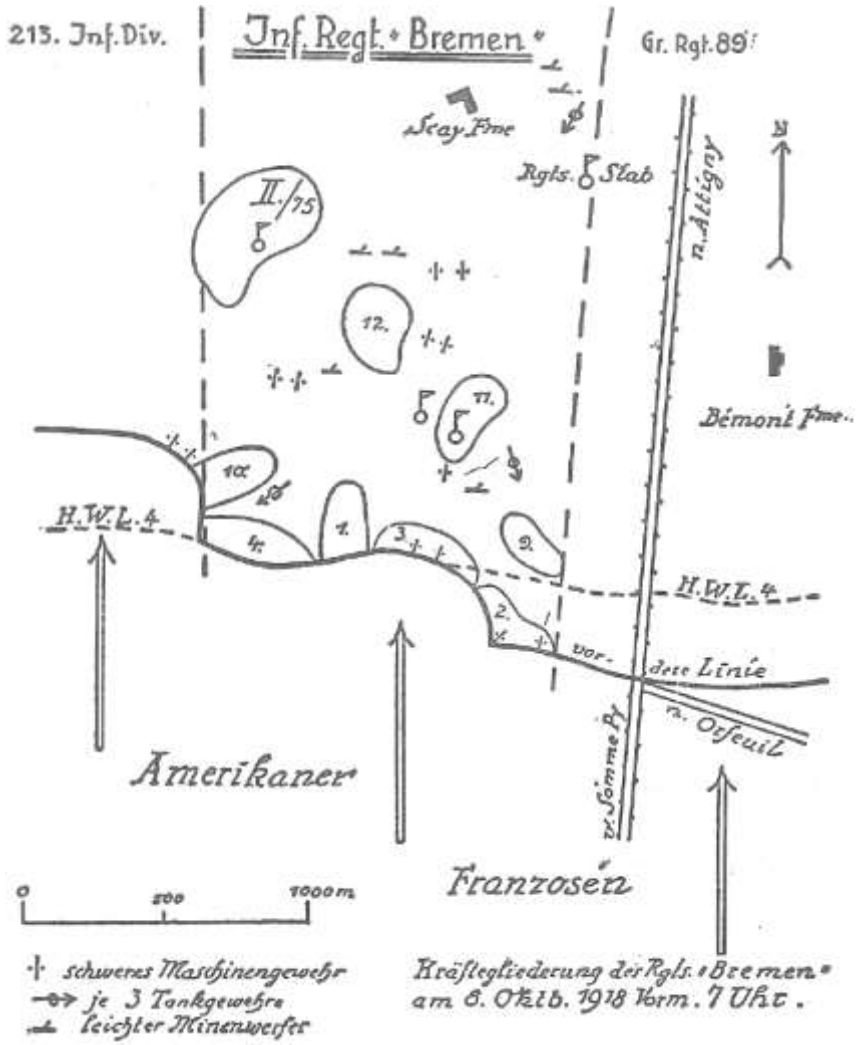

Til venstre (øst) blev den forreste linje ligeledes brudt af flere kampvogne. Efterfølgende infanteri løb 2. og 9. Kompanie over ende og udslettede dem næsten fuldstændig.

I områderne for begge gennembrud beviste endnu i 1½ time den gradvist faldende tyske M.G.-ild den mest hårdnakkede modstand. Det var takket være denne opofrende pligtfølelse til det yderste, at fjenden trods kampvogne og talmæssig overlegenhed gik i stå i vores forreste stilling, og at energien i hans første angrebsbølger døde for tidligt.

Kort efter kl. 7 var to kampvogne trængt igennem til omkring 100 meter nord for begge bataljoners kommandostationer. Her standsede de og beskød buskadserne. 11. Kompanie og officerer og mandskab fra begge bataljonsstabe og signaldeling kastede sig beslutsomt mod kampvognene. Leutnant Staack, som med enkelte folk fra 2. Kompanie havde kunnet slå sig igennem fra den overløbne venstre fløj, angreb dem samtidig fra siden. Stålkerne-ammunition hamrede løs på ståluhyrerne og gennemslog pansringen på svage punkter. Så gik Leutnant Staack og Offizierstellvertreter Lüdtke med deres folk over til nærangreb med håndgranater. Begge kampvogne forsøgte hurtigt at dreje væk og flygte. Det lykkedes den ene, men den anden faldt i vore hænder. Leutnant Staack beretter herom:

> Den ene kampvogn kunne ikke længere manøvrere. En sidedør åbnede sig og en mand i blå uniform løb 100 meter væk og sprang ned i et granatkrater. Vi hentede ham ud og han måtte vise os mekanismerne ved hans revolverkanon. Så overtog Sergeant König fra 2. Kompanie kanonen og beskød de fjendtlige stormbølger til ammunitionen var forbrugt. I øvrig havde de håndgranater, der var kastet imod den, kun haft ringe virkning. det var M.G.-erne, der havde ekspederet den.

På grund af kamplarmen så tæt på, var 12. Kompanie på eget initiativ rykket frem mod syd fra dens beredskabsområde. Få minutter senere blev den imidlertid fra flanken overrasket af maskingeværild på nærmeste hold fra yderligere to kampvogne. Kompagnifører, Leutnant Warburg, blev såret og kompagniet næsten revet fra hinanden.

Kl. 0720 indsatte fører for beredskabsbataljonen, Leutnant Stürenberg-Jung også 11. Kompanie i modangreb. Sammen med resterne af 2. Kompanie (Leutnant Staack) og dele af Signaldeling I. Bataillon (Leutnant Plymeyer og Offizierstellvertreter Lüdtke) fra R.T.K. mod syd for fra den fortsat fastholdte midterste del af forreste linje, at rulle den mistede del af linjen op til begge sider. I storm gennem M.G.- og artilleriild, der især heftigt lå over en skovlysning, der skulle passeres, blev 3. Kompanie nået, der rullet sammen som et pindsvin, havde fortsat kampen.

Mod venstre (øst) generobrede herefter resterne af 2. Kompagni og signaldelingen den tabte yderste del af 3. Kompanies stilling. Under fremstød i det gamle 2. Kompanie afsnit kom de få folk imidlertid under så kraftig ild fra usynlige maskingeværer i bevoksningen, at de måtte nøjes med at etablerer en blokering af graven. Også til højre (vest) lykkedes det 11. Kompanie i hårde kampe med de indtrængte fjender i 4. Kompanies stilling, at tilbageerobre den største del, men til at rulle den yderste højre fløj op, manglede også her de nødvendige kræfter.

Mens modangreb igen havde udvidet centrum, var der stadig på begge fløje huller, hvorigennem fjenden hele tiden forsøgte at trænge længere ind i regimentets afsnit. Situationen blev desto mere kritisk, da også den østlige tilstødende Grenadier-Regiment 89 havde måttet lade sin højre fløj falde tilbage, mens modstanderen med talrige kampvogne var trængt ind i den tyske stilling hos den mod vest tilstødende division.

II. Bataljon, der var placeret på højre fløj langs divisionens skillelinje, kom i en prekær situation. Ganske vist ville sværdet hjælpe kammeraterne foran med størst mulig styrke – men alligevel måtte skjoldet ikke fuldstændig blotte divisionens skillelinje. Som kamplarmen hele tiden mere truende nærmede sig fra syd og sydvestlig retning – vi må forestille os et totalt uoverskueligt, røgfyldt og ilddækket busklandskab – placerede fører for II. Bataillon kampkompagni Versmann (5. og 7. Kompanie, 1 officer og 44 mand) og 2. M.G.K. umiddelbart vest for K.T.K. med front mod sydvest klar til modangreb, mens han kl. 0830 lod 6. og 8. Kompanie klargøre til samlet modangreb i retning af højre (vestlige) ende af regimentsafsnittet. Lad Leutnant Dräger berette herom:

> Vi havde ordre til at kaste fjenden tilbage og generobre den mistede stilling på højre fløj. Efter omkring 600 meter mødte vi sårede fra I. Bataillon. De gav en forstyrret skildring af et amerikansk storangreb, der var i fuld gang. Vi havde det nedtrykkende indtryk af »intet« mere at have foran os. Vi kom under infanteriild skråt forfra til venstre, forfra og delvist også fra højre. Da vi kort efter arbejde os videre fremefter blev det nødvendigt at forlade dækning i skoven og komme ud i terræn med dværgfyr. Leutnant Rengstorff og jeg lod derfor i første omgang begge kompagnier standse op. Fjenden var ikke til at få øje på, men på baggrund af beskydningen være i tre retninger. Vore kompagnier lå med tilbagebøjede fløje som et halvt støttepunkt i skovkanten. Rengstorff, jeg og nogle få ordonnanser gik videre frem for at få et overblik. Fra kanten af dværgfyrrene kunne vi se: lige fremme og skråt til venstre gik amerikaner i grupper springvis frem fra en overfor liggende skov, over en bred lysning uden at stoppe og frem i nordøstlig retning. En stab med kikkerter og kort stod lige uden for skoven i lysningen – en græsmark. Vi havde indtryk af, at stå overfor en meget betydelig overlegen modstander. Vi havde ingen forbindelse til højre eller venstre. Det foranliggende terræn, en bred, flad mark, var uden kratere og havde ingen form for dækningsmulighed. Vi sendte besked til vore kompagnier om at kravle frem på højde med os. I mellemtiden beskød Rengstorff, jeg og ordonnanserne den synlige fjendtlige stab (på 150-200 meter) og ramte flere amerikanere. Dette havde som resultat, at vi i det dækningsløse terræn tiltrak os en rasende M.G.-ild. Rengstorff havde kastet sig ned og blev ramt i nakken. Jeg var i hast klatret op i et lille træ og var derved over skudbanen. Amerikanerne syntes at have overvurderet os få skytter. De opgav fremrykningen og gravede sig ned i skovkanten overfor. Jeg bragte nu begge kompagnier i stilling, indrettede en M.G.-stilling og fordelte ilden på den overfor liggende skovkant og de amerikanske stillinger. Gennem kikkerten kunne jeg se at skoven i sin dybde var fuld af fjender, og at de vrimlede rundt om en tidligere tysk baraklejr. Det var tydeligt, at vores ild forårsagede store tab. De skansende soldater i skovkanten trak sig længere ind i skoven efterladende sig mange døde. Før jeg gik frem med mine få folk i det åbne terræn, forsøgte jeg at skabe forbindelse på fløjene. Til højre var der en meget svag forbindelse til R.I.R. 74, der hævdede, at de stadig lå i deres hidtidige forreste stilling!! Til venstre var der indenfor egen regimentsafsnit et bredt hul, som jeg lod overvåge af patruljer. På lang afstand viste sig også nogle få folk i blå uniformer.

Kl. 0830 havde den fra orlov returnerende regimentskommandør, Oberstleutnant Hagedorn, igen overtaget kommandoen over regimentet.

Omkring kl. 0845 var I. Bataillon blevet forstærket af det sammensatte 50 mand store 9. og 10. Kompanie fra bayrische Infanterie-Regiment 1 i beredskabsområdet i skovkanten 500 meter nordvest for Bémont Ferme. Disse

to bayriske kompagnier blev øjeblikkeligt af K.T.K sendt frem i retning af den tabte højre fløj. Amerikanerne havde allerede sat sig fast her med for stærke kræfter. Heller ikke kampkompagni Versmann (5. og 7.), der ankom omkring middagstid, var i stand at trænge mere end et par meter frem. Efter at situationen i nabodivisionens afsnit efter meldinger fra R.I.R. 74 igen havde konsolideret sig, havde disse kompagnier kl. 1130 af II. Bataillon fået ordre til i en bue mod øst at nå midten af regimentets afsnit, og herfra i angreb at trænge frem til Kompanie Dräger (6. og 8.), og herved give fornyede kraft til de allerede i modangreb indsatte styrker. Kort efter start blev Leutnant Versmann hårdt såret af et skud i brystet og måtte overlade kommandoen til Vizefeldwebel Schreiber.

Som kampene langs hele linjen ved middagstid midlertidigt døde en smule ud, lå Vizefeldwebel Schreiber (5. og 7.) til højre ved siden af 11. Kompanie og bayrerne omkring 50 meter bag venstre del af 10. Kompanies oprindelige forreste stilling.

Selvom det derfor før middag ikke var lykkedes helt igen at lukke de fjendtlige indbrud på begge fløj, så var alligevel de væsentlige mål for modangrebene blevet nået. Ikke alene var angriberen blevet bragt til standsning, han var også blevet kastet et stykke tilbage. Blødende sank hans mange gange overmagt til jorden på de enkelte gennembrudssteder. Også de hele tiden gentagne angreb mod Regimentets midte blev totalt afvist af det standhaftige 3. Kompanie, støttet af 11. og dele af 1. og 3. Kompanie.

På pres af 3. Armees overkommando, der vedvarende henviste til vigtigheden af allerede denne dag helt at tilbageerobre Hovedmodstandslinje 4, blev om eftermiddagen yderligere indgrebsenheder trukket til.

kl. 1550 angreb 12./75 og 10./Füs.R.90 fra K.T.K. 75 fra to sider frem mod den fjende, der var trængt igennem venstre fløj af Regiment »Bremen«. Modangrebet mislykkedes. For kraftig en M.G.-ild mødte den lille stødtrop fra skovstykket nord for den gamle 2./75 stilling. Kampkraften i 10. og ligeledes i 9. og 11. Kompanie fra Grenadier-Regiment 89 splittedes af denne ild. Alligevel pressede de tapre grenaderer modstanderen et stykke tilbage. Efter at imidlertid bataljonsfører for III./89, Rittmeister Rothe, var brudt sammen under M.G.-ilden og alle tre kompagnifører var faldet eller ligeledes såret, måtte de decimerede enheder begrænse sig til at blokerer for fjendens yderligere udvidelse af åbningen.

Omkring kl. 16 ankom kommandøren for 17. Infanterie-Division, Generalmajor v. Held, personligt i Regimentets forreste stilling. Efter at have passeret den fjendtlige spærreild, stødte han i et skovhjørne 900 meter syd for Scay-Ferme på I. Bataillon, Infanterie-Regiment 159, der netop kom til syne fra et beskudt buskads. Denne indgrebsbataljon på tre infanteri-kompagnier og et M.G.K. var først på eftermiddagen rykket frem på anmodning af Oberstleutnant Hagedorn fra »Victoria-Höhe« (1200 meter nord for Bémont-Ferme), og var efter aftale med Hauptmann Sayn (I./75) gået i beredskab i det nævnte skovstykke. Mens divisionskommandøren endnu talte med Hauptmann Ernst, fører for I./159, indløb en befaling fra Infanterie-Regiment 159, hvori der stod: Fjenden var brudt igennem ved St.Etienne (5 kilometer vest for Bémont-Ferme). II. og III./159 havde ordre til at rykke frem mod St.Etienne og kaste fjenden tilbage. I./159 skulle fra »Victoria-Höhe« støde frem mod vest og søge forbindelse med Infanterie-Regiment 159 således, at den kunne virke mod højre fløj af den indtrængte fjende.

Tiden havde for længst overhalet befalingen. Da gennembruddet ved St. Etienne stærkt truede højre fløj af Regiment 75 og dermed hele 17. Infanterie-Division, gav Generalmajor v. Held I./IR 159 ordre til øjeblikkeligt at angribe mod sydvest vest forbi K.T.K. 75. Divisionskommandøren fulgte modangrebet over et åbent stykke under M.G.-beskydning frem til på højde med den sydvestligste K.T.K. 75 og de udfoldede bataljonsstabe III./75 og I./75. Så gik han hurtig den ankommende Pionier-Bataillon 326 (2. og 5. Pi.Kompanie 9) i møde, og befalede dem at rykke frem som sikring bag den højre fløj af Regiment »Bremen«.

Angrebet med I./159 strejfede med dens venstre fløj vores 5. og 7. Kompanie. Her rev Leutnant Brauckmann, der havde overtaget kommandoen over begge kompagnier efter Leutnant Versmann var blevet hårdt såret, kompagnierne med frem. En særdeles kraftig M.G.-ild mødte de fremstormende. Alligevel blev modstanderen kastet tilbage i det strålende stormløb. Imidlertid fortsatte de tapre tropper i det uoverskuelige skovterræn, blændet af deres succes, frem over deres angrebsmål og løb ind i flankerende ild fra et skjult M.G. Under store tab måtte de falde tilbage til på højde med begge de bayriske kompagnier. Modstanderen fulgte ikke efter.

Af de to kompagniers samlede styrke den morgen på 44 hoveder, overlevede kun 19 mand denne blodige storm. Også Leutnant Brauckmann var faldet.

Fra kl. 17 begyndte kampene efterhånden at dø ud. Udmattet lå de stridende omkring i de gasmættede skovstykker. Men endnu havde angriberne ikke givet op. Han troede stadig fast på, at han kunne nå dagens mål Machault og Semide, 7 kilometer bag den tyske front. Han førte nye angrebsenheder frem, og klargjorde sejrsbevist store kavaleristyrker ved Somme-Py for at kunne udbygge denne succes.

Omkring kl. 19 valsede på ny sammensat artilleriild over vores skyttehuller for at bane vejen for de efterfølgende bølger af franske og amerikanske stormenheder som start på det afgørende angreb. Endnu engang slog vores artilleri og minekasteres spærreild ned blandt dem. Skovstykkerne genlød igen af de dumpe brag af hånd-

granater og hvislen af spidsprojektiler fra vore geværer og M.G. I en halv time pressede modstanderen forgæves på, for at gennembryde vores papirtynde, vidt spredte forreste linje. Men linjen holdt på grund af den stærke vilje, og trykkede den overlegne fjende til jorden. Som det begyndte at blive mørkt var også de dele af fjenden, der havde nået de ødelagte pigtrådshindringer og længere, efter den skarpeste nærkamp på håndgranater, faldet tilbage i deres udgangsstillinger. Men også det sidste lette maskingevær i I. Bataillon var nu ødelagt.

Om aftenen afgav bataljonerne nedenstående foreløbige tabsmeldinger:

	I Bataillon		II. Bataillon	
	Officerer	mandskab	officerer	mandskab
Faldne	1	2	0	3
Sårede	1	23	2	19
Mistede	0	31	0	10
Tab i %	20%		19 %	
	III. Bataillon		M.W. Kompanie	
Faldne	1	2	0	0
Sårede	1	18	0	7
Mistede	1	92	1	11
Tab i %	52 %		35%	

Et stort antal af dem, der i dette landskab med skov og buske i første omgang blev meldt savnet (dvs. taget til fange, forsprængt, såret) er senere konstateret såret eller faldet.

Med de svage overlevende rester – de 12 infanterikompagnier havde nu en samlet styrke på 5 officerer og 119 mand med 6 lette maskingeværer, hvortil kom de tre maskingeværkompagnier – kunne regimentets afsnit ikke længere effektivt besættes. 17. Infanterie-Division stillede derfor regimentet 5./Pionier 9 til disposition og reducerede dets ansvarsområdet idet Füsilier-Regiment 90 bliver indsat i forreste linje øst for Grenadier-Regiment 89. Regimentets ansvarsområde blev på den måde reduceret til 1000 meter i luftlinje.

Da man måtte regne med en fortsættelse af de fjendtlige angreb, kunne de udmatte enheder ikke givet noget pusterum, end ikke en midlertidig afløsning. Med alt viljekraft måtte enheder reorganiseres, forsprængte samles, de sårede bringes væk, materiel og ammunition suppleres, pigtrådshindringer repareres, forplejning fremstillet og bragt til udleveringspunkterne. Samtidig var det presserende vigtig at organiserer det nye regimentsafsnit og at trække alle underlagte enheder frem.

På trods af den ringe mandskabsstyrke lykkedes det i løbet af natten igen at bringe sammenhæng i den forreste linje. Uden modstand havde modstanderen trukket dens enheder tilbage fra begge de lokale indbrudssteder.

Den øverstkommanderende for 3. Armee, Generaloberst v. Einem, tale over telefon blandt andet med Leutnant Staack og Offizierstellvertreter Lüdtke og udtrykte til begge sin særlige anerkendelse for deres fortræffelige indsats.

17. Infanterie-Division kunne med nedenstående sætninger videregive H.M. Kejserens tak for »den over al ros udviste præstation af fører og tropper« og den den særlige anerkendelse fra den Øverstkommanderende:

> 17. Infanterie-Division har den 8. oktober erhvervet sig den fortjeneste, gennem dens seje udholdenhed at have brudt det fjendtlige stormløb. Havde de stolte regimenter denne dag ikke holdt stand, havde de herigennem ikke støttet de vigende nabotropper, ville det have haft uoverskuelige konsekvenser til følge. Denne fortjeneste kan alle medlemmer af alle divisionens enheder gøre krav på.
>
> Antallet af enkeltpersoners heltegerninger gør det mig umulig at fremhæve særlige præstationer.
>
> Kampen fortsætter: og fortsat vil I gøre Jeres pligt trofast og urokkeligt, og i den svære tid hjælpe til, at Tyskland med ære kan slutte fred.
>
> Båret af de sidste kampes bevis på styrke og stolt over Jeres tilkæmpede succes vil Divisionen også fortsat yderligere sejre.
>
> Sign. von Held.

Den 8. oktober var en æresdag for Regimentet. Hvor sejt det havde kæmpet, og hvor tappert det havde forhindret det franske og amerikanske gennembrud netop på dette sted i Champagne, hvor Foch ville gennemtvinge det, skildres i den schweiziske historiker, Professor Hermann Stegemann i sin verdensberømte bog »*Gechichte des Weltkrieges«.*

Tidligt om morgenen den 9. oktober var den forreste linje, under kommando af Major Hegt, gennemgående fra højre mod venstre besat af kampkompagni Dräger (6. og 8.), 10., 5. Pi 9, 1., 11. med resterne af 9., 3. og 2. Kompanie. En dybdeorganisation kunne med den ringe kampstyrke kun etableres med de tunge maskingeværer, minekastere og kampvognsgeværer. Bag højre fløj stod ved divisionens skillelinje II. Bataillon med resterne af 5. og 7. Kompanie, 2. M.G.K. og 1. Pi.9.

Gefreiter Jung, 5. Kompanie, fandt i de tidlige morgentimer foran stillinen, hvor 5. og 7. Kompanie havde stormet, flere af vore folk, delvist nøgne og dræbt af bajonetstik. Leutnant Dräger beretter om højre fløj:

> Om morgenen den 9. oktober fik jeg med nogle få folk på patrulje til den overfor liggende skovkant. Den var fyld af lig – flere stadig med spaden i hænderne – uden tvivl dræbt af vores ild. Foran to tunnel-dækninger lå talrige tyske geværer. Højre tunnel var et støttepunkt til tungt maskingevær, hvis M.G. stadig stod i stillingen med et halvt skudt ammunitionsbånd. Øjensynligt gik de døde fjender foran og dybt ind i skoven, på deres konto. Amerikanerne skansede over omkring 200 meter i skoven. Til sidst opdagede de os, og skød imod os. Jeg lod begge tunnel-dækninger besætte indtil det befalede tidspunkt for afmarch.

Fjenden genoptog ikke angrebet den 9. oktober. Han sonderede blot frem med svage patruljer, hvoraf en fanget franskmænd fra Regiment d'Infanterie 356 fald i vore hænder. Det fjendtlige artilleri øgede om aften til livlig styrke, tilsyneladende for at overdøve de ankomne kampvognes raslen.

Om natten til 10. oktober rykkede 3. Armee sig planmæssigt væk fra det forberedte fornyede fjendtlige anslag. Fra kl. 0300 blev regimentets stilling trukket 1700 meter tilbage til en øst-vest forløbende, bred bakkekam 300 meter nord for Scay-Ferme. Kompagnierne frigjorde sig uden problemer fra de nært i buskene liggende fjender. Over de bagved liggende områder lå kun den sædvanlige forstyrrelsesild fra artilleriet. Som K.T.K. i den nye stilling lod Major Caspari hovedmodstandslinjen besætte fra højre mod venstre af kampkompagni Dräger (6. og 8.), Kampkompagni Staack (5. og 7.), Kampkompagni Bornemann (9., 10., 11. og 12.), 1., 3. og 2. Kompanie. I forterrænet blev der fremskudt to feltvagter og 4. Kompanie indtil syd for Scay-Ferme. Regimentets minekastere og kampvognsgeværer og de tunge maskingeværer fra 1. og 3. M.G.K. støttede de ikke forstærkede stillinger i og bag hovedmodstandslinjen. 2. M.G.K. sikrede en kilometer bag højre fløj 17. Infanterie-Divisions skillelinje.

I den gamle stilling forblev tre kamppatruljer under Leutnant Edler (III. Bataillon), Leutnant Ritter (I. Bataillon) og Unteroffizier Köhler (II. Bataillon). Fjenden lod sig narre af spredt skydning og opsendelsen af lyskugler. Først efter at det var blevet lyst, følte han sig forsigtigt frem. De tre kamppatruljer afviste imidlertid handlekraftigt hele formiddagen og den tidlige eftermiddag alle fjendtlige forsøg på at nærme sig. Først da modstanden kl. 1430 efter en kraftig ildforberedelse i tætte masser trådte an til angreb, trak kamppatruljerne sig stadig kæmpende tilbage skridt for skridt. Da Leutnant Edler faldt hårdt såret om, blev han båret tilbage af sine trofaste folk. Vizefeldwebel Feddern, 9. Kompanie overtog kommandoen.

Først omkring kl. 1545 nærmede sig de første fjendtlige infanteripatruljer vores forterræn. De blev med ild tvunget tilbage efter tab. Kl. 17 angreb franskmændene efter en kraftig artilleriforberedelse »Victoria-Höhe« i afsnittet under Grenadier-Regiment 89 øst for Regiment »Bremen«. Flankerende M.G.-ild fra vores 1. Kompanie støtte effektivt 89'erne under forsvaret mod dette angreb.

Om eftermiddagen og aftenen opretholdt modstanderen en livlig skydning. Hans observationsfly kredsede i lav højde over vore stillinger og hans bombeeskadriller med 40 eller flere fly trængte dybt ind i de bageste områder. Åbenbart havde fjenden en mistanke til vores planlagte yderligere tilbagetrækning. Påfaldende mange for tidligt udløste eksplosioner og brande i hele det bageste område, der omfattede ammunition og materieldepoter, der ikke rettidigt kunne rømmes, gjorde det lettere for fjenden at træffe de rette konklusioner.

På samme måde som den 3. tyske Armee i Champagne, havde også den 17., 2., 18. og 1. Armee kunnet undslippe den af Foch som afgørende tænkte omringelse. En planmæssig tysk udvigelse efter en forsvarssejr, efterlod Ententens Generallissimus hele tiden med igen at støde på den tyske vesthærs faste, beslutsomme front. Da de forhånden værende kræfter imidlertid ikke rakte til, at de voldsomme forsvarsslag med den hidtidige frontbredde kunne udkæmpes til det yderste, besluttede den øverste hærledelse sig til en frontforkortelse og befalede gennemførelse af den forberedte »Gudrun-bevægele«. Denne bragte 3. Armee og dermed vores 17. Infanterie-Division – med start om natten 10. til 11. oktober – i to spring tilbage til den af natur stærke og godt udbyggede »Hunding-Brunhild-Stilling« bag Aisne.

Det første spring bragte 17. Infanterie-Division otte kilometer tilbage til mellemstillingen Dricourt - Constantine-højderne, der den 11. oktober skulle fastholdes. Efter mørkefald den 10. oktober gik derfor først alle lokale reserver samt 1. og 5./Pi.9 tilbage til dækning det allerede opstillede hærartilleri. Kl. 21 fulgte stillingsartilleriet og ved midnat Grenadier-Regiment 89 og Füsilier-Regiment 90.

Med den tildelte Stab Ondarza og 2., 3. og 8. Batterie, Feldartillerie-Regiment 60 forblev Regiment »Bremen« tilbage som bagtrop under kommando af 213. Infanterie-Division, der havde ansvaret for bagtroppene i hele korpsets afsnit. Opgaven var at sløre frigørelsen, og først efter stærkt fjendtligt pres eller risiko for omringelse, at udvige til den nye stilling. Som resultat af denne befaling måtte Regiment »Bremen« inden midnat besætte hele Divisionens 3 kilometer brede afsnit på begge sider af »Victoria-Höhe«.

Kl. 1830 begyndte efter udlevering af varm forplejning fra feltkøkkener, den sideværts forskydning. I. Bataillon fordelte sig i Regimentets hidtidige stilling frem til dennes højre begrænsning og frigjorde herved de to øvrige bataljoner. II. Bataillon overtog herefter Grenadier-Regiment 89 stillinger omkring »Victoria-Höhe«, mens III. Bataillon med tilslutning øst herfor overtog Füsilier-Regiment 90's stilling

I nattens mørke var det ikke let for de enkelte enheder i det bevoksede, kuperede terræn og gennem kraftig artilleriild, at finde deres anviste placeringer. Der var ingen tid til rekognoscering. Specielt viste det sig vanskeligt at indtagelsen af stillinger øst for hovedvejen, da enheder her allerede havde rømmet stillingerne før afløsningen nåede frem, og modstanderen allerede havde arbejde sig ind på stormafstand af den hidtidige hovedmodstandslinje.

I midten af stillingen ved II. Bataillon blev situationen en overgang kritisk. Her var Pioner-depotet ved »Victoria-Höhe«, rigt på tømmer, for tidligt sat i brand. Det store flammehav havde gjort modstanderen påfaldende aktiv. Allerede fra kl. 14 lynede fjendens geværild op mellem buskene. Gentagende gange måtte fjendens fremstød afvises. De svage kompagnier måtte klare sig selv. Gennem de ildbelagte kratskove lykkedes det kun en sjælden gang at få forbindelse med nabokompagnier og kommandostationer, og selv for de dygtigste ordonnanser ofte først efter timelang søgning. Eksempelvis nåede en vigtig befaling, afsendt fra regimentets kommandostation på nordskråningen af »Römer-Schanze« kl. 0130, først kl. 0315 igennem til Kampkompagnierne Dräger og Staack i forreste linje. I disse nattetimer hvilede tankerne tungt over fører og mandskab, at fjenden i ly af skov og busk hvert øjeblik kunne bryde igennem de brede huller, der var mellem vore enkelte, svage kompagnier. Da bagtropsregimentet i den til højre tilstødende division kl. 0230 faldt tilbage, var venstre fløj af I. Bataillon vidt åben. Spændingen steg og steg og blev næsten uudholdelig, da i de tidlige morgentimer yder mere der lagde sig en tæt tåge over området.

Alligevel var der ingen i Regiment »Bremen« der tænkte på at »udvige« før det fastsatte tidspunkt. Disse sidste stålhårde og kamperfarne 75'ere følte, at fjenden i mørke, tåge og skov endnu ikke helt havde kunnet udnytte overlegenheden i antal og materiel.

2., 3. og 8. Batterie, Feldartillerie-Regiment 60 støttede Regiment »Bremen« meget effektiv. Deres kraftige ild havde uden tvivl bidraget til at tage luften ud af fjendens lyst til at trænge frem.

Regimentets tre bataljoner frigjorde sig som befalet kl. 0500 efterladende sig patrulje i føling med fjenden og gik under en livlig fjendtlig strøild tilbage til en optagestilling i linjen »Mecklinburger-Rücke« (I. Bataillon), »Römer-Schanze« (II. Bataillon) og »Rigi« (III. Bataillon). De var her underbragt på »Eksercerplads« og »Armeelager Semide«, der hos de endnu overlevende Champagne-krigere fra 1915/16 vækkede vemodige erindringer. Den forbilledlige storm på »Arbre-højden« i december 1915, det succesfulde forsvar mod de talrige franske modangreb, der krævede en overmenneskelig kraft af udholdenhed hos 75'erne. På denne ensomme, langt væk synlige bakke, i koncentreret hævnild fra det fransk artilleri, holdt de udmattede fast. Man kunne dårligt stadig se forskel på de levende og de døde, rystende af kulde, gennemblødte, tilmudrede. Sammenstyrtede dækninger, sønderskudte og regn opblødte skyttegrave og sappe. Som spøgelser trak skikkelser af de faldne kammerater hen hover markerne.

Og også uddannelsestiden ved Semide. Flygtig dukkede i det grå morgengry omridset af den dengang bygget »mønster-stilling«. Nede i dalen ved Semide brændte forplejnings- og beklædningsdepoter – Enkelte selvstændigt tænkende kompagni-feldwebler var kørt forud og havde endnu i sidste øjeblik haft held til at bjærge beklædningsgenstande og undermondering til deres luvslidte folk, og kører det bort til spot for de fjendtlige granater.

Kl. 0700 rømmede Regiment »Bremen« på ordre også de beherskede bakker vest for Semide og besatte en omkring 1500 meter længere tilbage en bakkekamp på linjen Machault – Contreuve. Venstre (østlige) fløj af I. Bataillon var på »Kamenzer-Rücken« lige øst for hovedvejen. Kort efter dukkede de første fjendtlige patruljer op på »Römer-Schance« og på »Regi«. Det tildelte batteri fra Feldartillerie-Regiment 60 lagde en flankerende ild over den eftersættende fjende. Omkring kl. 11 overskred fjenden i flere udfoldede bølger højdedragene ved Semide. I hele Regimentets afsnit blev ilden åbnet med maskingeværer og fjenden standset.

Øst for hovedvejen havde fjenden kunnet følge hurtigere efter under udnyttelse af dækninger i skoven og i sænkningerne. Kl. 1030 befandt III. Bataillon sig pludseligt uden forbindelse til venstre og blev overraskende omgået mod øst. To tunge maskingeværer fra 3. M.G.K. måtte forbigående opgives på venstre fløj, men i et

energisk modangreb under Vizefeldwebel Neesen (3. M.G.K.), effektivt støttet med ild, fik dem hurtigt hentet ind igen. I. Bataillon måtte høje dens venstre fløj tilbage.

Da presset mod hele den uoverskuelige, tre kilometer brede bagtropstilling efterhånden blev for kraftig, og en yderligere fastholdelse kun ville føre til en natlig nærkamp, frigjorde alle tre bataljoner sig omkring kl. 1130 endnu engang fra fjenden.

Regimentet gik på én gang tilbage bag den nye hovedmodstandslinje, bemandet med Regimenterne 89 og 90, og samledes i og omkring Leffincourt. De tildelte batterier fra Feldartillerie-Regiment 60 dækkede tilbagegangen over det kilometer brede, dækningsløse terræn syd for Leffincourt fra ildstillinger vest for Constantine Ferme. De fortsatte skydningen til sent på eftermiddagen med størst mulig ildhastighed med ammunition fra et stort depot, der senere måtte sprænges. Uden denne med stor taknemmelighed modtagne ildstøtte havde Regiment »Bremen« næppe helt uden tab kunne komme tilbage over det åbne, let stigende terræn til den nye stilling.

Det af ledelsen frygtede angreb på hovedmodstandslinjen de sidste få dagtimer denne dag, kom det ikke til. Alligevel krævede denne frygt gennemførelsen af visse modforholdsregler og udmattede forskydninger, som de overanstrengte folk ikke rigtig forstod nødvendigheden af. Tropperne havde fornemmelsen af, at fjenden denne dag ikke længere var de fornødne kræfter til en hurtig handling. Trods sin overmagt og mængden af kampmidler var han dagen igennem kun fulgt tøvende og kluntet efter. Han havde ladet sig standse i timevis af de efterladte tyske kamppatruljer og hans infanteri var kun rykket frem i afgørende angreb efter at kampvogne og tungt artilleri planmæssigt havde banet vejen.

Det fjendtlige artilleri fulgte kun langsomt efter. Først omkring kl. 17 slog enkelte middeltunge granater ned i Leffingcourt. Det fjendtlige fodfolk forblev i skjul i skovstykket ved »Kamenzer-Rücken« og tænkte ikke på, allerede samme dag at angribe den nye stilling.

Denne »energiske forfølgelse« udnyttede 75'erne i Leffincourt til at varmede sig i de forladte kvarterer, vaskede og soignerede sig, og havde for første gang i lang tid en fornemmelse af at kunne slappe en smule af. Først nu forstod soldaterne fuld ud, hvilken uhyre fysiske og psykiske anstrengelse disse sidste pauseløse 11 kampdages havde været. Hvad havde de da også måttet gennemleve i det åbne terræn, helt bortset fra de mere iøjnespringende aktive kamphandlinger. Hele tiden disse forskydninger under den trykkende last af tung oppakning, hele tiden denne fornyede graven sig ned i Champagnes hårde kridtjord, denne holden ud dag og nat under den sammensatte fjendtlige angrebs artilleri, denne frygtelige, forsvarsløshed, mens kæmpemæssige fjendtlige flystyrker nedkastede deres kædebomber og de anstrengende natlige transporter af forplejning, materiel og ammunition gennem det ilddækkede busk landskab. Ingen søvn, megen regn og kulde med en ensformig og uregelmæssig forplejning i løbet af natten. Elleve lange dage! Hvor mange en trofaste kammerater var ikke daglig revet væk ved siden af de få overlevende krigere af den ubønhørlige soldaterdød. Og hvor smertelig stak det ikke i hjertet at se de hårdt sårede, som for det meste først efter en lang, smertefuld holden ud, efter det blev mørkt kunne bæres tilbage!

Om natten fra 11. til 12. oktober gennemførte 3. Armee anden spring i operation »Gudrun« - tilbagetrækningen til den forberedte »Brunhilde-stilling«. I den forbindelse var i 17. Infanterie-Divisions afsnit artilleriet kl. 2000 og regimenterne 89 og 90 kl. 2230 fra stillingen ved Leffincourt gået tilbage til »Brunhilde-stillingen« på nordsiden af Aisne. Til sikringen af Divisionens flytning til den anden side floden mellem Attigny og Rilly blev Regiment »Bremen« udpeget, endnu engang med underlagte Artillerie-Abteilung Ondarza. Til gennemførelsen af denne opgave skulle Regimentet i første omgang mellem kl. 2000 og 0300 besætte en bagtrop stilling mellem »Panorama-Höhe« og »Staffel-Höhe«.

Trætte drog Regimentet sidst på eftermiddagen mod den befalede stilling, trukket fra hinanden i grupper på grund af de fjendtlige fly. Igen lå en hvileløs, usikker nat i det fri forude. Udrustning og maskingevær affutager hvilede dobbelttung på de dødtrætte, overanstrengte soldater.

Stemningen var mørk. I antal var regimentet så decimeret, at den denne dag, 11. oktober 1918, at et kompagni i hver bataljon måtte opløses. De få folk i de hårdt ramte 4., 5. og 11. Kompanie, blev fordelt på de øvrige kompagnier, så Regimenter efterfølgende bestod bataljoner med hver tre infanterikompagnier, maskingeværkompagni og bataljonens signaldeling. Disse forholdsregler fik selv de hidtil mest uforsagte til eftertanke. Hvorfor, for helvede, kom de egentlig ikke længere personelerstatninger hjemmefra? Skulle måske de svirrende rygter ikke helt være revet ud af luften? Var virkelig hjemstavnen, den trofaste, blevet svag? Kunne det virkelig være rigtig, at der borte – langt fra fjenden – viljen svigtede til at holde ud indtil en ærefuld fred? Var det på den måde, hjemstavnen takkede de store ofre ved fronten?

Efter solnedgang begyndte det fjendtlige artilleri igen med en livlig ild, og især vejkryds blev kraftigt beskudt. Omkring »der Spinne« landede tungt artilleri. De brændende depoter sendte flammer højt til vejrs.

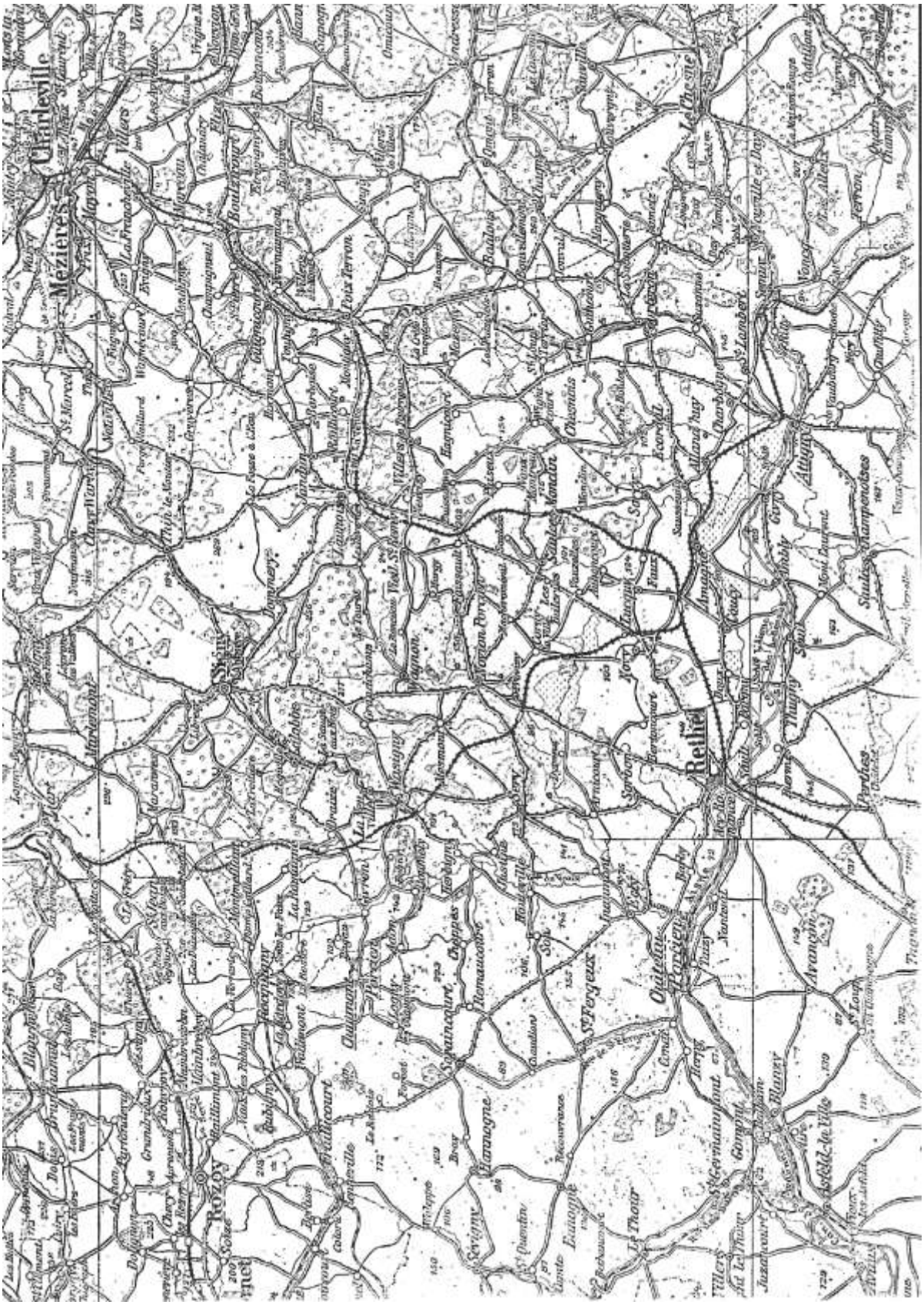
Charleville
Mézières
Rethel
Sedan
Vouziers
Attigny
Le Chesne
Buzancy
Stonne
Monthois
Omont
Raucourt
Remilly
Sommauthe
Juniville
Novion Porcien
Wasigny
Wagnon
Signy
Barnegne
Sévigny
Sorbon
Quatre Champs
Marvaux
Vaux
Vandy
Semuy
Saulces Champenoises
Perthes
Aguilcourt
Blanzy
Aubigny
Aubenton
Hannogne
Le Thour
Ste Germainmont
Gernicourt
Villers
Juzancourt
Fraillicourt
Omicourt
Boulzicourt
Poix Terron
Le Chesne
Landres
Montcornet
Chaumont
Oisy
Grandpré
Vouziers
Buzancy
Stonne
Monthois
Omont
Raucourt
Remilly
Sommauthe
Juniville
Novion Porcien
Wasigny
Wagnon
Signy
Barnegne
Sévigny
Sorbon
Quatre Champs
Marvaux
Vaux
Vandy
Semuy
Saulces Champenoises
Perthes
Aguilcourt
Blanzy
Aubigny
Aubenton
Hannogne
Le Thour
Ste Germainmont
Gernicourt
Villers
Juzancourt
Fraillicourt
Omicourt
Boulzicourt
Poix Terron
Le Chesne
Landres
Montcornet
Chaumont
Oisy
Grandpré

Kl. 20 var bagtrop stillingen besat. Til højre (mod vest) med kontakt til 203. Infanterie-Division sikrede I. Bataillon fra den østlige skråning af »Panorama-Höhe«, i midten ved og sydøst for vejen mod Pauvres II. Bataillon og til venstre på »Staffel-Höhe« og på begge sider af hovedvejen lå III. Bataillon. Mod øst var der forbindelse til bagtroppen fra 1. bayriske Infanterie-Division. Artillerie-Abteilung Ondarza fik i stilling med to batterier på »Krähen-Berg« og med et batteri på landevejen. Regimentsstaben i Vaux-Champagne optog telefonforbindelse med 203 Infanterie-Division, der igen havde kommandoen over bagtroppene i hel Gruppe-afsnittet, og som havde oprettet kommandostation i den vestlige udkant af Attigny.

På trods af den fjendtlige strøild, der især ramte »Staffel-Höhe«, blev der for at give de udmattede folk en smule ro i de få nattetimer, undladt at grave stillinger. De fremskudte grupper, kompagnier og stabe placerede sig i åbent terræn, så tæt på de få naturlige dækninger som mulig. Der var ingen tab. Fra feltkøkkener, hvis brave kuske det endnu engang, som forventet, var lykkedes at slippe gennem de stærkt belastede tilbagetrækningsveje og selv gennem Attigny og over Aisne-broen, frem til enhederne, kunne enhederne forplejes med varm mad. Feltkøkkenerne forblev fremme for i den kolde nat at kunne udleverer varm kaffe, for en dels vedkommende lige bag stillingen i landsbyen Coutonnes [formentlig Coulommes. oA]. De stod således tidligt om morgenen også til rådighed for transport af de »lette« maskingeværer, der i modsat fald endnu engang havde måttet bæres under en lang march.

Da fjenden ikke fulgte efter kunne Regiment »Bremen« uforstyrret den 11. oktober kl. 0300 rømme forpost stillingen. II. og III. Bataillon marcherede tilbage via Ste.Vaubourg. De overskred i daggryet Aisne på den anden kolonnebro øst for Attigny. Køretøjerne sank dybt i jorden i den sumpede Aisne-dal. Kun under stort besvær lykkedes det ved håndkraft igen at bringe hver enkelt op fast grund. Det var et held, at jordtåge skjulte forskydningerne for de fjendtlige bombefly. Efter at være passeret gennem Regimenterne 89 og 90, der i omegnen af St.Lambert allerede havde besat »Brunhilde-stillingen«, nåede begge bataljoner om formiddagen til Suzanne (tre kilometer nordøst for St.Lambert), med hårdt behov for at komme til kræfter.

Med den underlagte 2. Batteri, Feldartillerie-Regiment 60 overtog I. Bataillon i Attigny, syd for Aisne fra Reserve-Infanterie-Regiment 368 dækningen af et endnu ikke afsluttet pionerarbejde på stemværk på Aisne-kanalen. På samme måde som forposter sikrede med tildelte tunge maskingeværer 3. Kompanie mod vest, 2. Kompanie mod syd og 1. Kompanie mod øst vejen syd fra Attigny. Fører for 2. Batterie, Leutnant v. Beckendorff, der ofte var vores afholdte »Artillerie-verbindungsoffizier« skriver:

> Mit 2. Batterie blev underlagt I. Bataillon. Efter hele natten at have holdt adgangsvejene under ild, marcherede vi ved mørkefald til Attigny og gik tæt nord for Aisne-Kanalen i skudstilling. På trods af de livsfarlige sprængninger i Attigny, dukkede pludseligt civile op, der tilbød bataljonsføreren, Hauptmann Sayn, 1000 Mark, hvis han ville lade dem passerer gennem forposterne. På grund af brosprængninger var Attigny kommet i brand, og en tæt røg lå over dalen. Fjenden fulgte tøvende efter. I alle dagene med tilbagetrækning var, i betragtning af vores talmæssige svaghed, fjenden manglende beslutsomhed i det hele taget påfaldende

Omkring kl. 10 melde efterladte patruljer om enkelte fjendtlige infanteri elemeneter ved Coulommes, der forsigtigt bevægede sig frem, mens de undgik veje og landsbyer. Omkring samme tid blev begge de to kolonnebroer lige øst og vest for Attigny, og kl. 1330 som den sidste, den store vejbro sprængt. Via små spang gik I. Bataillon herefter omkring kl. 1400 tilbage til nordsiden af Aisne. Under denne tilbagerykning blev 2. Kompanie angrebet af en stærk fjendtlig kavaleri-patrulje. På grund af tre maskingeværer led rytterne store tab og flygtede tilbage i retning af Ste.Vaubourg. Efter at have overdraget sikringen til stillingsregimentet 89, rykkede også I. Bataillon til Suzanne.

Som »indgrebsregiment« for 17. Infanterie-Division havde Regimentet de næste tre dage kvarter i Suzanne. Selvom landsbyen lå nær fronten, blev den helt i modsætning til fjendens sædvane ikke beskudt. Fjenden forventede tilsyneladende yderligere tysk tilbagetrækning, og skånede derfor sine små landsbyer. Kun den 14. oktober tidligt slog nogle enkelte granater ned i den nordvestlige udkant af landsbyen.

Tropperne kunne imidlertid ikke tildeles fuldstændig hvil. Den forreste stilling måtte øjeblikkeligt rekognosceres og hurtigst muligt skulle beredskabsrum udenfor landsbyen etableres. Efter 12 dages uafbrudte hårde forsvarsslag og tilbagegangsfægtninger havde Regimentet imidlertid stadig stort behov for en længere hvileperiode. Enhederne var overanstrengte. Sundhedstilstanden havde lidt under det vedvarende ophold under åben himmel i det kolde, våde efterårsvejr. Som eksempel havde stab og signaldeling i II. Bataillon under hele indsatsen i Champagne ikke én eneste gang disponeret over en understand eller havde haft tag over hovedet. Officerer og mandskab var fulde af utøj og beskidte. Våben med tilbehør måtte grundigt soigneres, fodtøj sættes i stand. Udrustningsgenstande og beklædning sættes i stand og suppleres, undermundering repareres og vaskes. Meget

skriftligt arbejde manglede at blive udført. Men frem for alt var en givtig søvn, søvn og endnu engang søvn, nødvendig.

Befaling fra Heeresgruppe Deutscher Kronprinz fra 13. oktober 1914:

> Det svære forsvarsslag i Champagne er forbi. Med gevaldig indsats af mennesker og materiel ville fjenden løbe den tynde tyske linje over ende. På den heltemodige modstand fra de tapre 1. og 3. Armee er stormløbet blevet knust under store tab. Den overordnede situation gjorde det nødvendigt for hæren at indtage en kortere stilling. Jeres våbensucces bliver ikke mindre heraf. I har hele tiden gjort jeres pligt. Jeg ha set, at ingen overmagt kan bringe Jer ned. Vover fjenden fortsat at angribe os, er vi parate til at beskytte hjem og flok, og det til sidste mand. Det ved og forventer jeg også i fremtiden fra den ubesejrede 1. og 3. Armee.

I de tolv dages indsats i Champagne havde Regiment »Bremen« følgende tab:

	officerer	mandskab
Døde	4	76
Sårede	10	190
Savnede	-	18
Total	14	284

Det svarer til 39% af kampstyrken 1. oktober.

Der blev uddelt 4 Jernkors, I. Klasse, 65 Jernkors II. Klasse og 99 Bremer Hanseatenkreuz. Vizefeldwebel Asendorf (1. M.G.K.) blev efter hans død tildelt Militärverdienstkreuz i guld. Som erstatningspersonel tilgik der Regimentet blot 1 officer og 41 mand.

Det af Foch forventede gennembrudsslag havde trods den helt overordentlige overmagt af Ententen, på intet sted ført til en omringelse af nogen større tysk formation. Den var som parallelslag, der intet sted havde åbnet operative muligheder, sluttet som delkampe. Foch gentog snart efter salget i en udvidet form. Han udvidede fronten, og overgik til med dæmpet indsats i midten til angreb på en forstærket højre fløj langs Maas og en forstærket venstre fløj i Flandern. Fra den hollandske grænse til grænsen til Lothringen flammede kampene op.

Specielt kraftigt stormede friske amerikanske tropper støttet af franskmændene mod den tyske 5. Armee i den nordlige udløber af Argonerne og på begge sider af Meuse øst for vores 3. Armee for at skabe et gennembrud i retning af Sedan på venstre flanke af vores front.

Den øverste hærledelse svarede med en tilbagetrækning af Flandern-fløjen og forstærkede Maas-fløjen.

23. Kapitel

Indsat i tilbagetrækningen mellem Aisne og Maas
Hviledage ved Mouzon

16. til 26. oktober 1918

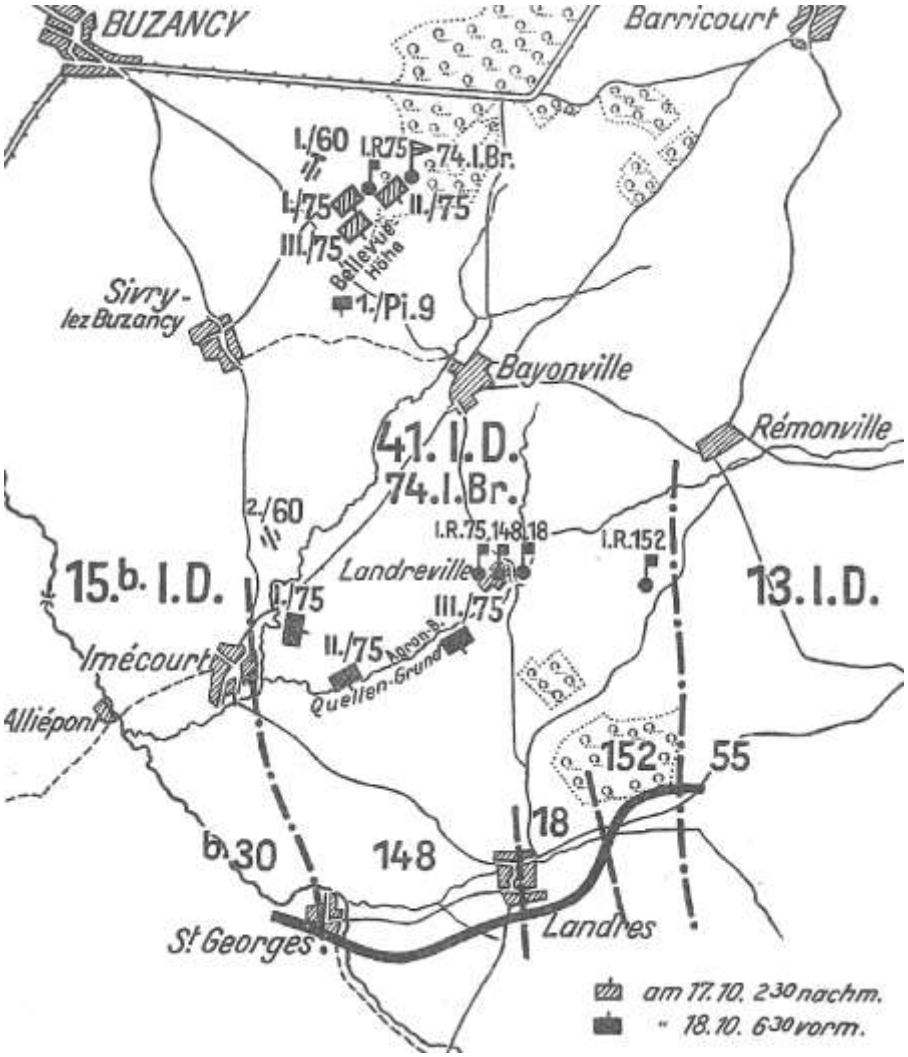

Om natten fra 15. til 16. oktober blev 17. Infanterie-Division trukket ud af stillingen ved Attigny og sat i march mod 5. Armee. Mellem kl. 2100 og 0700 næste morgen rykkede Regimentet i dens enkelte elementer til landsbyer Marquigny og Louvergny, otte kilometer nordøst for Suzanne. Sammen med det underlagte 3. Batteri Feldartillerie-Regiment 60 blev den her indsatsgruppe for 14. Reserve-Division, 5 Armee, med hvem den tog forbindelse.

Den 17. oktober blev Regiment »Bremen« af 5. Armee stillet til disposition for Gruppe Argonnen. Allerede før daggry blev den i Louvergny sat på lastbiler og over le Chesne, Brieulles og Authe kørt til Harricourt (2½ kilometer vest for Buzancy). I en bue nord om Buzancy, der lå indenfor rækkevidde af den fjendtlige beskydning, rykkede Regimentet med I./ Feldartillerie-Regiment 60 og 1./Pionier-Bataillon 9, ind på den østlige fløj af

Gruppe Argonnen. Med kontakt til 42. Infanterie-Division gik den i stilling på Bellevue-Höhe, to kilometer nordøst for Sivry. Regimentet gravede sig ned i et delvist bevokset terræn, der ydede skjul for luften.

Allerede samme formiddag havde fjenden vundet terræn i et angreb mod den østlige fløj af 41. Infanterie-Division. Om eftermiddagen forholdt han sig påfaldende rolig. Først i løbet af natten øgedes artilleriets forstyrrelsesild.

Det engelsk-franske-amerikanske angreb fortsatte langs hele fronten. Den tyske hær stod den 18. oktober omtrent i linjen Zeebrugge – Courtrai – le Catau – la Fère – Amifontaine – Vouziers – Grandpré. Den 17. Infanterie-Regiment kunne derfor ikke tildeles den hårdt tiltrængte hvil.

Også 5. Armee forventede den 18. oktober nye angreb. Regimentet blev derfor omkring kl. 0400 trukket frem 2½ kilometer bag den forreste linje i »Quellengrund«, en ganske vist fugtig, men hidtil kun ringe beskudt ådal mellem landsbyerne Imécourt og Landreville. Regimentet gravede sig ned i skyttehuller med I. Bataillon langs en skråning nordøst for Imécourt, II. Bataillon øst for Imécourt og med III. Bataillon sydvest for Landreville. Regimentets kommandostation blev placeret på slottet i Landreville. Det tildelte artilleribatteri (2./Feldartillerie-Regiment 60) gik i stilling en kilometer nordnordøst for Imécourt.

Da den svage kampstyrke ikke længere stod i forhold til hidtidige organisation blev III. Bataillon den 19. oktober opløst i taktisk henseende. Den blev fordelt med 9. Kompanie til I. Bataillon, Kampkompagni Dammann (10. og 12. Kompanie, formeret 18. oktober) til II. Bataillon, mens 1. M.G.K. fordeltes mellem 2. og 3. M.G.K. Det forstærkede 3. M.G.K. gik samlet til I. Bataillon, hvilket også var tilfældet med bataljonens signaldeling. I. og II. Bataillon var herefter organiseret med tre infanterikompagnier og et M.G.K. På ordre fra 5. Armee blev samtidig det store træn og alle undværlige vogne fra kamptrænet sammen med stab III. Bataillon forlagt til nærheden af Arlon nær grænsen til Luxembourg.

Indtil den 22. oktober forblev Regimentet under åben himmel i stillingen langs »Quellenbrund«. Sundhedstilstanden forværredes hele tiden som resultat af det regnfulde og meget kolde vejr. Man forventede dagligt fjendtlige angreb, men i dette afsnit fulgte intet infanterifremstød. Derimod opretholdt fjenden dag og nat en vedholdende forstyrrelsesild med artilleri mod den forreste linje, det bagved liggende terræn og adgangsveje, og fra den 19. oktober blev også regimentets beredskabspladser beskudt. Tabene beløb sig til to mand faldne og 3 såret.

Om eftermiddagen den 22. oktober blev regimentet afløst af dele af 52. Infanterie-Division og returnerede til dens gamle beredskabsområder ved Bellevue-højderne nordøst for Sivry, hvor den blev for natten. Den 23. oktober om formiddagen marcherede den over Buzancy til Harricourt, hvor den efter et fjendtligt flyangreb omkring middagstid blev indladet og med tog bragt til Mouzon. Herfra marcherede bataljonerne til Chiers og Maas dalene sydøst for Sedan og deres indkvarterings landsby Tétaigne (Regimentsstab og I. Bataillon uden 3. M.G.K. og M.W.K.), Wé, nord for Carignan (3. M.G.K.) og Amblémont (II. Bataillon).

Regimentet ville her få et meget kort hvil for at give tropperne mulighed for aflusning, vedligeholdelse af beklædning og udrustning og til endeligt rigtigt at få udsovet. Imidlertid fik regimentet kun til 26. oktober om aftenen – altså tre dage og to nætter – delvist i marchberedskab mulighed for at bruge disse kvarterer. Kun en del af Regimentet nåede på denne korte tid at blive afluset i Sedan og Carignan. En virkelig rekreation kunne de få dage i hvil ikke bringe.

Som Regimentet natten fra 26. til 27. oktober blev indladet i Carignan og Mouzon og med jernbane via Mézières – Charleville og Liart blev sendt mod 1. Armee – og hårde kampe – kunne den ikke vurderes som fuldstændig kampklar.

24. Kapitel

Forsvarskampe ved St. Fergeux

27. oktober til 4. november 1918

I den klare erkendelse af den tyske hærs vanskelige situation, havde Hindenburg og Ludendorff den 28. september, to dage efter starten af de allieredes generaloffensiv langs fronten mellem havet og Verdun, truffet beslutning om at anbefale Rigsregeringen at fremsende et tysk fredstilbud på baggrund af Wilsons 14-punkter. Kejseren havde samtykket. Noten var den 4. oktober blevet fremsendt til Præsident Wilson. Denne havde imidlertid ikke hastværk med at imødekomme det tyske ønske om afslutningen af en generel våbenstilstand. Først den 24. oktober, efter at han overfor Rigsregeringen havde stillet betingelser, der i virkeligheden ville betyde en afvæbning af hær og flåde, erklærede han sig beredt til at diskuterer spørgsmålet om en våbenstilstand med de andre allierede. Det skulle imidlertid tage to kvalfulde uger før forhandlingerne kom til afslutning og banede vejen for en afslutning af de morderiske kampe.

I mellemtiden var den tyske hær langsomt blevet presset tilbage af den allierede generaloffensiv, der den 26. september var iværksat mellem Havet og Verdun. Til venstre for Maas var den tyske 5. Armee veget ud til omegnen af Grand Pré, mens den tilstødende Heeresgruppe Deutscher Kronprinz planmæssigt var faldet tilbage til Hunding – Brundhilde-stillingen. I midten af den voldsomme slagfront havde Heeresgruppe Kronprinz Rupprecht af Bayern efter tab af Siegfried-stillingen gennemført en tilbagetrækning til Hermann-stillingen. Også den i Flandern indsatte 4. tyske Armee var i den anden halvdel af oktober faldet tilbage bag Schelde efter et overvældende pres.

Hærenes forsøg på længst muligt at forsvarer forreste stilling, og kun skridtvis, tvunget af fjenden, at vige ud, havde i løbet af oktober ført til store tab og en væsentlig reducering af kampkraften. Det var på den baggrund, at Hærgruppernes overkommando allerede på et tidligt tidspunkt forsøgte at presse den øverste hærledelse til at træffe beslutning om, i et træk at falde tilbage til Antwerpen-Maas-stillingen. Den øverste hærledelse kunne ikke bestemme sig hertil. Ludendorff svarede:

> Den ringe mobilitet og vore hæres store udmattelse, manglen på enhver form for forberedte stillinger og tabet af utrolige mængder af hærens forråd, der ikke kan erstattes, ville bringe hæren i en situation, som er uholdbar. Fjenden ville hurtigt følge efter med elementer, men ville opmarcherer med stærke kræfter i Lothringen og her bryde igennem.

Derfor fortsatte for Heeresgruppe Deutscher Kronprinz kampen om Brunhilde-stillingen videre. Her stillede den øverste hærledelse blandt andet 17. Infanterie-Division til disposition. Den skulle forhindre en fjendtlig fremmarch på højre fløj af 1. Armee (Gruppe Lindequist), hvor fjenden den 25. oktober var brudt igennem.

Om aftenen den 27. oktober 1918 blev Regimentsstab, I. og II. Bataillon samt minekasterkompagniet efter transport med jernbane over Sedan, Mézières og Liart udlosset i Réfigny og Rozoy. Efter en anstrengende natmarch ad regnopblødte, og med kolonner af enhver art overbelastede veje fandt den nødtørftige massekvarterer omkring 13 kilometer nord for Chateau-Porcien langs Aisne i Erion (Regimentsstab), Logny-les-Chaumont (I. Bataillon) og i Chaumont (II. Bataillon).

På grund af de konstante skift fra arme til arme, havde det ikke været muligt at medbringe blot den mest nødvendige beholdning af beklædning og udrustning. Sundhedstilstanden var forringet på grund af det konstante ophold under åben himmel i det kolde og regnfulde efterårsvejr, og tilfældene af febersygdomme var stigende. Alligevel var ånden hos front-regiment »Bremen« der stadig: denne seje, stærke vilje til sejr, født af utallige sejrrige slag i Vest, denne urokkelige tro på uovervindelighed! Dette skulle tydeligt vise sig under Regimentets sidste store kampdage i slutningen af oktober, begyndelsen af november 1918

Sammen med den underlagte II./Feldartillerie-Regiment 60 blev begge bataljoner den 28. oktober som indgrebsstyrke trukket frem til området 2½ kilometer syd for Remaucourt. Den heftige fjendtlige aktivitet i luften med omfattende bombeangreb gjorde det først muligt at grave sig ned i beredskabsområderne efter det var blevet mørkt. Som dette arbejde var afsluttet tilgik ordre om, at 17. Infanterie-Division øjeblikkeligt skulle afløse den langs fronten stående 1. Infanterie-Division.

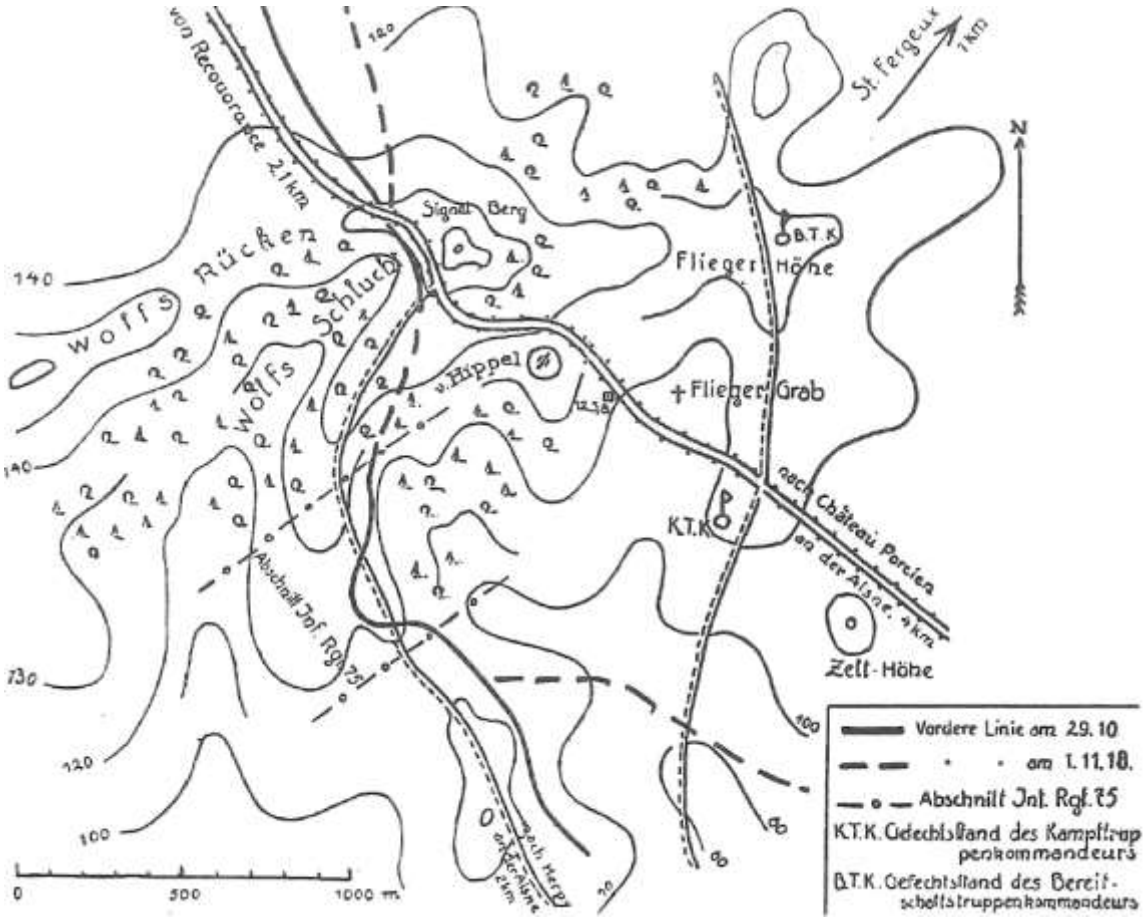

Regimentsbefaling:

> II. Bataillon afløser i væsentlig i forreste linje III./Reserve-Infanterie-Regiment 230; I. Bataillon bliver beredskab, samtidig Divisionsreserve på »Fliegerhöhe«; Regimentskommandostation i St. Fergeux.

Afløsningen i total mørke, uden forkommando i et ukendt, sønderskudt terræn, under samtidig forskydning af den hidtidige afsnitsgrænse, viste sig yderst vanskelig; desto mere da også forløbet af den forreste linje og tilslutningerne ikke helt tydelig, og modstanderen ikke var karrig med sine ildoverfald. Til højre blev med stort besvær sikret forbindelse med Grenadier-Regiment 89 fra egen division og til venstre med Reserve-Infanterie-Regiment 230 fra 50. Reserve-Division.

Regimentets afsnit på omkring 600 meter var et langt fremspring i forhold til den øvrige front. Den blev til højre besat med 7. Kompanie under Leutnant Fuhrken og til venstre af 8. Kompanie under Leutnant Dräger. 6. Kompanie under Leutnant Evers lå 150 meter længere tilbage i anden linje. Ved hvert af de tre kompagnier var der tre lette maskingeværer. Fra 2. M.G.K. blev to tunge maskingeværer placeret i og bag den særligt udsatte højre fløj. Fire tunge maskingeværer blev placeret 600 meter bagud til højre, hvor de under kompagnifører Leutnant v. Hippel blev samlet i et MG-batteri 450 meter sydøst for toppen af Signalberg (syd for den store vej). De skulle på dette særligt svage punkt på grund af terrænform og stillingens forløb, standse en fjende, der skjult gennem »Wolfschlucht« forsøgte at angribe flanke og ryg på den forreste stilling.

Kampftruppenkommandeur, Major Caspari, adjudant Leutnant Schneider og fører for II. Bataillon signaldeling, Leutnant Kropp, indrettede kommandostation 200 meter syd for den store vej umiddelbart vest for markvejen, der over Fliegerhöhe går mod syd, i en tidligere observations-understand fra artilleriet. Herfra var der udsyn til den venstre del af den forreste stilling, den udsatte højre side frem til Signalberg og til venstre indtil Zelthöhe.

Beredskabsførerens kommandostation med Hauptmann Sayn, adjudant Leutnant Plumeyer, Ordonnansofficer Leutnant Ritter var placeret 900 meter tilbage på Fliegerhöhe. Den ham underlagte beredskabsstyrke bestod af 1. Kompanie (Leutnant Schünhoff), 2. Kompanie (Oberleutnant Heyfer), 3. Kompanie (Leutnant Sebers) og 3.

Regimentsſtab in der Stellung bei Bucquoy, April 1918
(Von links nach rechts: Lt. Wulkop, Lt. Oehlckers, Oberſtleutn. Hagedorn, Lt. Henke)

Die Regimentsmuſik ſpielt in Roeulx
(Mai 1918)

Bataillonsfeſt
in Bouchain

Vor dem
K. T. K. - Unterſtand bei
Moyenneville (Juni 1918)

Minenwerferſtand
bei Moyenneville

Regimentsgefechtsſtand bei Moyenneville

M.G.-Kompanie (Leutnant Müller, Hans-Adolf), og var placeret på den nordlige skråning af Fliegerhöhe i nærheden af kreten.

Regimentets kommandostation (Oberstleutnant Hagedorn, adjudant Oberleutnant Schmidt, Ordonnansofficer Leutnant Henke og Leutnant Pusch og fører for signaldelingen, Leutnant Fischer) befandt sig i St. Fergeux i nærheden af kirken. Her forblev i første omgang også minekasterkompagnier under Leutnant Simois.

Den 29. oktober morgen indsendte bataljonerne deres styrkemeldinger:

	I. Bataillon	
Stab	3 officerer	5 mand
	1 sanitets-officer	
1. Kompanie	1 officer	38 mand
2. Kompanie	1 officer	38 mand
3. Kompanie	1 officer	42 mand
M.G.-Kompanie	3 officerer	49 mand
Signaldeling	1 officer	21 mand
	II. Bataillon	
Stab	2 officerer	6 mand
6. Kompanie	2 officerer	39 mand
7. Kompanie	1 officer	47 mand
8. Kompanie	2 officerer	45 mand
M.G.-Kompanie	2 officerer	53 mand
Signaldeling	1 officer	42 mand
Total	21 officerer	425 mand

Det stærkt kuperede terræn var spredt bevokset med skovstykker. Til højre for Regimentsafsnittet lå det af Grenadier-Regiment 89 befæstede Signalberg, til venstre i Reserve-Infanterie-Regiment 230's afsnit lå Zelthöhe. I det fjendtlige område lå vest Signalberg den nøgne »Wolfsrücken«, syd herfor den bevoksede »Wolfschlucht«.

Regimentets forreste linje bestod af små skytte- og maskingeværstillinger. Skytte- og forbindelsesgrave eksisterede ikke. I 8. Kompanies afsnit var der i forreste stilling en enkelt tunnel-dækning. Stillingen var en udpræget bagskråning stilling med skudfelter på kun 80 til 100 meter. Fjenden, franskmænd, lå 120 til 150 meter væk og kunne, da der bag de tyske stillinger ikke var tilstrækkeligt højde observationsmuligheder, skjult forberede sig til angreb. Kun til venstre langs den tilbagebuede R.I.R. 230 linje, kunne terrænet overvåges i nogen dybde. Da stillingen ikke var beskyttet af pigtrådshindringer, var eneste forsvar en meget høj grad af opmærksomhed og uafbrud alarmberedskab.

Om den anstrengende og ansvarsfulde indsats af Signaldeling II./75, skriver Leutnant Kropp:

> Navnet St.Fergeux vil altid være uforglemmelig dem dem, der her deltog i kamphandlingerne. Jeg vil her gøre min pligt over for min specialenhed, de ofte oversete signaltropper. Det er jo ikke så let for de uindviede at danne sig et rigtigt billede over værdien af linjefolk, telefonister, ordonnanser og duepassere, som de blev kaldt.
>
> 28.10.18. Natten er kold, tåget, jorden hen over Fliegerhöhe smattet. En vådkold jordtåge lå over hele det os ubekendte terræn. I lange enkeltkolonner kravler de overtrætte folk tværs over markerne. Det drejer sig om at lægge enhver menneskelig følelse til side, vi skal nå frem, vi må inden det bliver lyst nogenlunde være i dækning og tilpasset terrænet. »Kædebomberne« er stadig helt frisk i erindringen! Der er ingen løbegrave eller tunnel-understande, men de hvide opkastede jordbunker viste med stor tydelighed, at det fjendtlige artilleri ikke sparede på ammunitionen. K.T.K. kommandostation ligger tæt syd for vejen mellem Recouvrance og Château-Porcien, der foruden II./75 stab (Major Caspari) også rummer staben fra R.I.R. 230. Der er kun en mindre tunneldækning. Sammen med Vizefeldwebel Kallhardt undersøger jeg området efter dækning og plads til delingen. Nord og syd for landevejen fandt vi nogle små påbegyndte huler, som til nød kunne bruges. Mange valgmuligheder havde jeg ikke, for delingen skal holdes samlet i nærheden af K.T.K. Endnu engang er det nødvendigt at forblive hård overfor soldaternes klager og ønsker, som efter den lange march, kulden og tågen er udmattede. Nu begynder jo først det egentlige arbejde. Først gælder det etableringen af en blinkforbindelse med regimentets kommandostation i St. Fergeux. Det er ikke nogen let opgave i mørke, i det kuperede og til dels bevoksede terræn.
>
> Så skal telefonlinjer afprøves eller omlægges. Finde de mest dækkede steder i terrænet og lægge alle udsatte forbindelser væk fra lande- og kolonneveje. Ordonnanserne gør sig fortrolige med deres ruter. Blinksignal forbindelsen går fra K.T.K. i venstre naboafsnit på skråningen af Zelthöhe, så gennem Relæstation bi på

højde 120 til Relæstation Ba på nord skråningen af Fliegerhöhe til Højde 136,2 øst for St. Fergeux og herfra til St. Fergeux og Regimentets kommandostation. På den i luftlinje korte afstand på to kilometer mellem K.T.K. og St. Fergeux havde det vist sig nødvendigt med fire stationer. Bortset fra den dybe Vauxcére-dal var det den vanskeligste blinksignalforbindelse signaldeling II./75 nogen sinde kom ud for!

Telefonforbindelser blev udlagt fra K.T.K til B.T.K. (Fliegerhöhe) og Regimentskommandostation (St. Fergeux). Ved B.T.K. var et linjehold placeret til udbedring af evt. brud.

Ordonnanserne finder deres veje frem til kompagnierne, der ligger fordelt i dette dårligt overskuelige terræn mellem små skove og krat.

For mig begynder arbejdet i kommandostadet. Afprøvning af linjer. Indtegning af de nye forbindelseslinjer på kort. Kommandokontoret havde de og de ønsker, underskrifter, holdfører melder de beordrede indtagelse af stationer, lysammunition afprøves osv., osv.

Kompagnierne er kommet på plads, kammerater forsøger at få lidt søvn; telefonfolkene er igen i tjeneste. Netop om natten er den største trafik. Folkene fra linjeholdene udbedrer hurtigt afbrudte forbindelser og efterser samtidig reserveforbindelserne. Kort fortalt, signalpersonel må være på vagt, da de er det eneste bindeled mellem front og stab.

Det bliver dag.

Om morgenen den 29. oktober begynder efter afløsningen kl. 10 en voldsom artilleriild mod Regimentets afsnit. I løbet af en time stiger det til en trommeild mod hele 17. Infanterie-Divisions afsnit og begge tilstødende afsnit. Kl. 1015 støder overraskende en fjendtlig patrulje på omkring 10 mand på venstre fløj af 8. Kompanie, men bliver med velsigtede skud fra de årvågne poster hurtigt fordrevet.

Kl. 12 angriber over en bred front, men især i retning af Fliegerhöhe og Signalberg, stærke fjendtlige kræfter. I eget afsnit drejer det sig om franske linje- og kolonienheder, længere mod nord er det amerikanerne.

Angrebet blev rettidigt erkendt af den forreste linie og af Kampftruppenkommandeur. Gennem en øjeblikkeligt indsat virksom infanteri- og maskingeværild blev angrebet fuldstændig afvist - - uden egen artilleristøtte. Med den skarpe sol i øjnene og gennem røg og støv fra trommeilden havde artilleriet ikke kunnet opfange anmodningerne om spærreild, opsendt fra forreste linje og fra K.T.K.

Frem til kl. 19 stormede modstanderen gentagende gange på ny frem mod de svage 7. og 8. Kompanie. Hele tiden forgæves! Selv den uhørt voldsomme bølge af fjendtligt artilleri mellem de enkelte angreb kunne ikke ryste disse to kompagnier under den strålende føring af Leutnants Dräger og Fuhrken, ej heller på trods af store tab. Alle angreb blev slået tilbage af infanteri- og maskingeværild eller i hårde nærkampe. Selv den i flanke og ryg pressede højre fløj af 7. Kompanie holdt, virksomt støttet af de to tunge maskingeværer fra 2. M.G.K.

Derimod blev situationen i naboafsnittet betænkelig. Her trængte fjenden omkring kl. 13 igennem fra skoven i Wolfschlucht mod den sydøstlige skråning af Signalberg og med en del trængt frem til Fliegerhöhe - - - 1500 meter bag 6., 7. og 8. Kompanie! I retning af Signalberg var der opstået et hul på 700 meter. Dette fik dog ikke de brave kompagnier fra Regiment »Bremen« til at ryste. De vidste fra tidligere – fra endnu mere truende situationer – at de ikke ville blive svigtet bagfra. De stolede på føringen og det hundrede gange beviste kampkammeratskab.

6. Kompanie under Lieutnant Evers, der hidtil havde ligget under den voldsomste artilleriild i anden linje, blev til dækning af regimentets truede højre fløj trukket tilbage med front mod nord. Samtidig sendte K.T.K. dele af sin signaldeling under Vizefeldwebel Kallhardt frem til den store landevej 500 meter sydøst for Signalberg for her af dække ryggen på den forreste linje.

Bag midten af det opstående hul betød fremlægningen af den fjendtlige artilleriild, at Maskingevær-batteri Hippel, der havde været holdt nede af ilden, igen fik sin bevægelsesfrihed. Den kunne nu beherske det opståede hul med sin ild. Fra alle sider hamrede fire tunge maskingeværer ind i fjenden. Han blev tvunget i dækning.

Krisen var i første omgang overvundet.

Med sammensat kraft og vildskab rettede fjenden nu sin artilleriild mod de steder, hvor han ikke længere kunne komme frem, eller de steder, hvor han på ny var stødt på hård modstand.

Omkring 50 fjendtlige fly kredsede hele tiden over slagmarken og ledte den fjendtlige ild mod tyske modstandspunkter og beredskabsrum, ja jagtede endda enkelte ordonnanser. Og alligevel! Allerede kl. 1430 havde K.T.K. skriftlige situationsmeldinger fra samtlige sine kompagnier (6., 7., 8. og 2. M.G.K.). Med en særlig henvisning til den truede højre side, gik de med det samme via I. Bataillon videre til Regimentet i St. Fergeux.

Hidtil havde beredskabsbataljonen (I./75) med dens kompagnier ligget under en særlig voldsom artilleriild på nord skråningen af Fliegerhöhe. Den havde haft store tab. Mange maskingeværer og andre våben var blevet begravede. På trods af flere stillingsskift kom kompagnierne hele tiden igen kommet under beskydning.

Omkring kl. 1300 rykkede svagere fjendtlige kræfter frem syd for Signalberg, mens der nord herfor angreb større styrker og enkelte kampvogne i retning af Fliegerhöhe og videre mod St. Fergeux. Fra Fliegerhöhe og

nord herfor blev de af 3. M.G.-Kompanie under Leutnant Müller (Hans-Adolf) og af 3. Kompanie under Leutnant Sebers taget under en effektiv beskydning og tvunget til at vende om. Samtidig vandt også et modangreb med II./Grenadier-Regiment 89 mod den østlige skråning af Signalberg, langsomt terræn, mens bakkens flade krete fortsat blev holdt af nogle enkelte hårdnakkede grenaderer.

Resten af eftermiddagen forsøgte modstanderen gentagende gange at løbe storm mod midten og den tilbagebuede højre fløj af Regimentet, altid fra den nærliggende Wolfsschlucht. Men Regiment »Bremen« holdt fast. Omkring kl. 18 blev et sidste, efter en særligt voldsomt artilleriforberedelse, masseangreb totalt afvist.

Fra kl. 19 indtrådte der efterhånden relativ ro. Den kendte stilhed efter stormen – slutningen på en storkampdag, der i forudseenhed hurtigt måtte udnyttes, og for de dødtrætte soldater kun betød fornyet arbejde.

Den svage kampstyrke betød, at der ikke kunne undværes folk til at hente mad. Feltkøkkener måtte køres helt frem til Fliegerhöhe og syd herfor, en beundringsværdig præstation af kuskene med de udmagrede og svage heste og den konstante fjendtlige beskydning af de bageste områder. De hårdt sårede måtte under usandsynlige vanskeligheder først bringes tilbage til forbindepladsen ved Fliegerhöhe (Feldunterarzt Dr. Bohnert) og herfra videre til St. Fergeux. Set i forhold til den samlede kampstyrke, var tabene særdeles store. Alene Regimentets Minenwerfer-Kompanie, der i tre dage var blevet holdt tilbage, havde under flyangreb ved Remaucourt og Chevrières Ferme haft tre døde og 10 sårede. Telefonforbindelserne måtte retableres, nye blikstationer og en lyspost linje oprettes. Tabene af ødelagte eller begravede maskingeværer og det store forbrug af ammunition, gevær- og håndgranater og lyspatroner måtte suppleres. Personel fra Minekaster-kompagniet og Regimentets signaldeling bar de tunge laster frem til fronten og tog de sårede med tilbage i flere omgange. Meldinger, klager og ønsker bliver sendt, kamprapporter og dagsmeldinger udfærdiget, nye befalinger for den kommende nat udsendt.

Signaldeling II./75 blev trukket tilbage til K.T.K. som Major Casparis eneste reserve. Da det ikke ville lykkes at lukke det omkring 500 meter brede hul på venstre fløj af højre naboafsnit, blev på ordre fra Regimentskommandør, Oberstleutnant Hagedorn, 2. Kompanie under Oberleutnant Heyfer og 3. Kompanie under Leutnant Sebers hver med et tungt maskingevær fra 3. M.G.K. i løbet af natten placeret skråt tilbage, tæt bag højre fløj af forreste stilling. 1. Kompanie under Leutnant Schünhoff og Deling Dammann fra 3. M.G.K. blev som sikkerhedsbesætning tilbage på Fliegerhöhe. Deling Jöst fra 3. M.G.K. indrettede sig i højre naboafsnit på den sydøstlige skråning af Signalberg.

Frem til først på eftermiddagen den 30. oktober var den fjendtlige artilleriild temmelig ringe. Alligevel blev det allerede fra kl. 0930 observeret, at fjenden trak stærke angrebsformationer sammen umiddelbart foran regimentets front og i den højre side af Wolfsschlucht. Kl. 1330 meldte fører for 8. Kompanie, Leutnant Dräger, at der også fandt en kraftig fjendtlig opmarch sted foran den venstre - sydlige – tilstødende Reserve-Infanterie-Regiment 230.

Vores artilleris ringe beholdninger af ammunition tillod ikke, at de erkendte opmarchområder blev lagt under ild i den ønskværdige styrke. Hele tiden nærmede sig nye fjendtlige styrker sig stormlinjen. De veg ganske vist midlertidig væk fra vores artilleris enkelte nedslagsområder, men så altid igen tilbage og videre fremad. Det var en stærk prøve for vores svage kompagniers nerver.

Kl. 1530 startede trommeild langs hele fronten, men midten og venstre fløj af den forreste linje (7. og 8. Kompanie) blev imidlertid ikke hårdt ramt, da fjenden her lå for tæt på den tyske linje. Derimod blev begge disse kompagnier i deres skyttehuller og MG-stillinger overøset med en haglbyge af geværgranater fra en uindset fjende. Beklagelig faldt også for korte skud fra eget artilleri ned i området. Kraftigst gik det ud over de kompagnier (6., 2 og 3.) der var indsat på højre fløj.

Kort før kl. 16 valsede pludseligt helt overraskende tre kampvogne frem mod regimentsafsnittet. 75'erne lod sig ikke skræmme af disse uhyre. Velsigtede stålkærne-projektiler gennemslog på sårbare steder kampvognenes panser. Helt særligt udmærkede sig Maskingevær Randler. Snart kom der røg fra den første kampvogn, der brændende søgte tilbage i dækning. Begge de to øvrige fulgte hurtigt efter.

De fjendtlige stormbølger, de kl. 1615 rykkede frem, havde ikke længere rigtig tiltro. De brød sammen under vores infanteri- og maskingeværild og strømmede tilbage i dækning af skråningen. Kun på den åbne højre fløj af 7. Kompanie nåede enkelte fjender igennem et hul mellem to stillinger. En del af 6. Kompanie under Leutnant Evers gik øjeblikkeligt til modangreb og kastede fjenden tilbage i håndgemæng. Også endnu et fornyet angreb, støttet af en enkelt kampvogn, var uden noget resultat.

Regiment »Bremen« havde helt og holdent fastholdt sin stilling. Den havde trodset alle materiel- og personelmæssige overlegenhed.

Tabene var naturligvis store. 6., 7. og 8. Kompanie alene havde 4 døde, 30 sårede og 10 gassyge ud af en kampstyrke samme morgen på 5 officerer og 92 mand. Også 2. og 3. Kompanie, der i løbet af kampen var truk-

ket frem i forreste linje, havde specielt haft tab til artilleriilden. I aftenens styrkemelding opgav de bemanding på 1 officer og 8, henholdsvis 1 officer og 10 mand, og hver et let maskingevær.

Mod syd på højre fløj af venstre naboafsnit, trængte kl. 16 fire kampvogne ind i den forreste stilling, fulgt af en større fjendtlig styrke. Imidlertid kørte allerede kl. 1630 kampvognene igen tilbage, og i et strålende modangreb tilbageerobrede Reserve-Infanterie-Regiment 230 stillingen på højre fløj, effektivt støttet af flankerende M.G.-ild fra vores 7. og 8. Kompanie.

Fra sin K.T.K. kommandostation kunne Major Caspari observere, at større fjendtlige enheder var under fremrykning mod den 600 meter sydligere liggende Zelthöhe. Hvor langt det tilstødende gennembrudssted strakte sig mod syd, kunne han ikke fastslå. Under alle omstændigheder betød det, at Regiment »Bremens« fremspring på fronten nu også var stærkt truet på venstre side.

Til højre havde Signalberg siden kl. 1530 været indhyllet i en eneste røg og støvsky. Kl. 1515 meldte Leutnant v. Hippel – modtaget af K.T.K. kl. 1555 – at modstanderen var trængt ind på nord skråningen af Signalberg og nu rullede den op langs dennes sydvestlige skråning i retning af maskingevær-batteriet. Støttepunktet blev stadig fastholdt med tre tunge maskingeværer. Et gevær var blevet ødelagt. Forstærkning hastede!

Som det begyndte at blive mørkt var det fremspringende Regiment »Bremen« afsnit derfor truet af en fjendtlig omringelse fra begge fløje!

Stadig faste overbevisning om, at den forreste stilling kunne fastholdes alene ved hjælp af egne kræfter, udsendte Major Caspari kl. 18 en befaling til beredskabet på Fliegerhöhe: »I. Bataillon støder øjeblikkeligt med alle ikke anvendte kræfter frem mod Signalberg, genopretter her situationen og sikre højre flanke af regimentet.«

Ordren kom for sent! Allerede kl. 1730 havde beredskabskommandøren, Hauptmann Sayn, på eget initiativ indsat sin sidste reserve til støtte for den hårdt trængte højre nabo. Fra Fliegerhöhe blev 1. Kompanie sendt i modangreb i retning Signalberg under den viljestærke føring af Leutnant Schünhoff. I skovstykket mellem Fliegerhöhe og Signalberg sluttede signaldelingen II./Grenadier-Regiment 89 sig til. Med en effektiv støtte fra den ensomme, stadig tappert udholdende Deling Joest fra 3. M.G.K. syd skråningen, og begge de ved B.T.K. placerede maskingeværer under Leutnant Müller (Hans-Adolf), stormede 1. Kompanie i det begyndende mørke under høje »Hurra« frem mod Signalberg. Den langt overlegne fjende mistede fatningen og rømmede bakken i panik. Den tabte stilling tilbageerobredes frem til landevejen.

Da også Maskingevær-batteriet under v. Hippel fastholdt deres støttepunkt var den truende fare mod højre side i første omgang fjernet. Derimod var det stadig et 500 meter bredt hul mellem Signalberg og højre fløj af Regimentet. Højre naboregiment havde ikke kræfterne til at lukket hullet.

Franske fanger indbragt af Maskingevær-batteri v. Hippel og 1. Kompanie udtalte samstemmende, at deres 13. Division, efter en længere hvilepause, først i løftet af formiddagen var blevet indsat, og at den havde fået til opgave for enhver pris at tage Signalberg og Fliegerhöhe. En angrebsbefaling med skitser, fundet på en falden fransk kaptajn, bekræftede disse udsagn.

Det kunne derfor forventes, at angrebet ville fortsætte i natten eller den kommende dag.

Og samtidig var egne i forvejen utilstrækkelige kræfter yderligere reduceret af dagens store tab. Trods al selvtillid virkede modstanderens indlysende overlegenhed i antal og materiel alligevel noget nedtrykkende på tropperne. Ved mørkefald indberettede kompagnierne i forreste linje om stemningen:

> Folkene er udmattede til det yderste. Så meget mere, da foruden fjenden også vores eget artilleri ofte beskyder os. Vi bliver gentagende gange overraskende beskudt med gas. Hele kompagniet er gassyg, inklusiv officerer. De kraftigst syge er sendt tilbage. Hos folkene er den konstante trussel om omringelse særligt trykkende på stemningen. Den konstante spændte opmærksomhed udmatter folkene overordentlig.

Om natten fra 30. til 31. oktober var det fjendtlige artilleri meget aktiv. Kraftig ild lå over alle adgangsveje og især over St. Fergeux. Ordonnansruter, udbedring af ødelagte telefonforbindelser, transport af forplejning, ammunition og håndgranater, evakueringen af hårdt sårede, suppleringen af ødelagte maskingeværer og alle andre nødvendige bevægelser var endnu vanskeligere end natten før.

Det bragede og drønede uafbrudt. Man følte formelig, at fjenden med dobbelt raseri forberedte sig på et nyt angreb, og at det værste endnu stod foran den lille flok 75'ere.

Hullet til højre spøgte hele tiden i tankerne på føringen sammen med den utrygge situation på venstre side. Her kunne det kun konstateres, at venstre fløj på den tilstødende Reserve-Infanterie-Regiment 230 var blevet bøjet endnu mere tilbage, da modstanderen længere mod syd var trængt igennem. Der var endnu ingen meddelelser om et med artilleri forberedt eget modangreb.

Bataljonen indberettede om natten til 31. oktober om følgende mandskabsstyrke:

	I. Bataillon		
Stab	3 officerer	4 mand	
1. Kompanie	1 officer	19 mand	1 let M.G.
2. Kompanie	1 officer	10 mand	1 let M.G.
3. Kompanie	1 officer	13 mand	2 let M.G.
M.G.-Kompanie	3 officerer	40 mand	5 tunge og 1 let M.G.
Signaldeling	1 officer	16 mand	
	II. Bataillon		
Stab	2 officerer	6 mand	
6. Kompanie	2 officerer	6 mand	1 let M.G.
7. Kompanie	1 officer	23 mand	1 let M.G.
8. Kompanie	2 officerer	20 mand	2 let M.G.
M.G.-Kompanie	2 officerer	42 mand	6 tunge M.G.
Panserværnsdeling	-	6 mand	2 panserværnsgeværer
Signaldeling	1 officer	37 mand	
Total	20 officerer	242 mand	

1. Kompanie blev i løbet af natten fra højre naboafsnit igen trukket tilbage mod Fliegerhöhe. Sammen med Deling Dammann fra 3. M.G.K. dannede den eneste reserve til disposition for B.T.K.

I den forreste linje gjorde gårdsdagens store tab det ikke muligt, igen at trække de fremsendte dele af 2., 3. og 6. Kompanie ud igen. K.T.K. måtte lade bevist lade den betænkelige svækkelse af dybde organisationen bestå, og måtte endda i betragtning af den usikre situation til venstre, flytte et tungt maskingevær fra 2. M.G.K. fra anden linje frem på forreste venstre fløj for herfra kraftigere at kunne flankerer venstre naboregiments frontfremspring. Til dækning af anden linje var dermed kun et halvt 3. Kompanie med et let maskingevær, et tungt maskingevær fra 2. M.G.K., Deling Ahrens fra 3. M.G.K. med to tunge maskingeværer og to panserværnsgeværer fra regimentets minekasterkompagni. Disse svage kræfter placerede bag den udsatte højre fløj.

Den 31. oktober kl. 1845 ankom til K.T.K. kommandostation 5./Pionier-Bataillon 9 under Leutnant Krebs med en styrke på 2 officerer og 58 mand. Denne var af 17. Infanterie-Division stillet til disposition for Regiment »Bremen« som modangrebsstyrke. Allerede under fremrykningen havde kompagniet haft tab til en fuldtræffer. Kompagniet fik af K.T.K., Major Caspari følgende befaling:

> Efter to dages hårde kampe er Regiment »Bremens« afsnit med de tiloversblevne kræfter kun tyndt besat. Pioner-kompagnier underlægges Kampftruppenkommandeur som stødtrop. De skal gå i beredskabsrum i området mellem Fliegergrab og Punkt 123,8. Fremrykkeakser til forreste linje 75 skal rekognosceres. Vedlagt kort 1:25.000 med forreste stilling, tilstødende troppers placering og placering af K.T.K. kommandostation. Kompagniet stiller to ordonnanser ved kommandostationen, som er i stand til at finde deres kompagni også i mørke, under røglægning og artilleribeskydning.

Fra kl. 9 blev der allerede igen konstateret koncentrering af fjendtlige tropper på bakkerne på begge sider af Wolfsschlucht. Den forventede trommeild begyndte kl. 10 endnu voldsommere end dagen før langs hele fronten og i stor dybde. Den koncentrerede sig betænkeligt i området omkring vores åbne højre fløj og til siderne heraf. Det var nærliggende at formode, at fjenden endeligt havde opdaget vores svageste punkt. Uafbrudt blev røde lyskugler sendt op, nødråb fra vore få maskingevær- og skarpskyttestillinger om støtte fra eget artilleri. Først kl. 1030 blev denne indtrængende anmodning efterkommet. For de hårdt pressede i linjen efter en evighed!

Hele området var ét hav af røg og støvskyer. K.T.K. kommandostation var efter anvendelsen af røgammunition i perioder fuldstændig blind. Ordonnanstrafikken var overordentlig vanskelig. Hver eneste tur var forvandlet til en dødsensalvorligt kapløb med døden.

Kl. 1030 overøsedes den fremspringende del af 6. og 8. Kompanies stilling med et overfald af geværgranater. Præcist kl. 12 blev den fjendtlige artilleriild forlagt bagud, men en ildvalse blev startet. De fjendtlige stormtropper fulgte lige efter.

På meget kort afstand skyder vores tunge maskingeværer (2. M.G.K.) på venstre fløj med frygtelig virkning flankerende ind i de fremstormende masser, der angriber venstre naboregiment. Også artilleriets spærreild ligger her godt. På dette sted går angrebet allerede i første øjeblik i stå. Fjenden har uhyre tab.

Foran venstre fløj og midten af 6. og 8. Kompanie blev den fremstormende fjenden øjeblikkeligt tvunget til jorden af vores infanteri- og maskingeværild, og flygtede tilbage bag den skjulende skråning, efterladende sig talrige døde og sårede. I det dårligere overskuelige terræn længere til højre, kom det fjendtlige angreb derimod til fuld udvikling. Ganske vist lagde de frigjorte lette maskingeværer fra 6. og 8. Kompanie øjeblikkeligt flankeren-

de ild mod højre, og skaffede herigennem en smule luft frem til venstre fløj af 7. Kompanie. De kunne imidlertid ikke forhindre at den åbne højre fløj af regimentet bliver omgået af en knusende overmagt. På ordre fra Oberleutnant Heyfer og Leutnant Fuhrken veg 2., 3. og dele af 7. Kompanie, medtagende sig alle maskingeværer og ammunition, derfor tilbage til den tilbagebuede anden linje. Her ydede de modstand til det yderste. Herunder faldt den tappert kæmpede og dygtige fører for 7. Kompanie, Leutnant Fuhrken af et skud i hjertet. Endnu engang omgået og truet i ryggen, veg højre fløj - stadig kæmpede om hver eneste meter - langsomt tilbage gennem skovstykke i retning af den store vej.

Og så blev de rystede angribere ramt af vores modangreb!

Allerede omkring kl. 1230 var gennembruddet på højre fløj af Regimentet blevet erkendt af både K.T.K. og af beredskabet på Fliegerhöhe.

Med den svage beredskabsstyrke kunne ikke et stedligt forvar, men kun et beslutsomt angreb redde resterne af 6. og 8. Kompanie fra omringelse og udslettelse. I disse kritiske minutter var telefonforbindelsen mellem K.T.K. og B.T.K. en kort overgang intakt, og efter en samtale mellem de to officerer, befalede Major Caspari kl. 1230 som K.T.K.:

> Fjenden brudt igennem på Regimentets højre fløj. Venstre fløj holder. 1. Kompanie iværksætter øjeblikkeligt modangreb i sydvestlig retning på højre fløj af Regiments afsnit. Til 5. Kompanie Pionier-Bataillon 9 vil samme befaling blive oversendt skriftlig. Pioner-kompagniet befinder sig et sted mellem Fliegergrab og Punkt 123,8. 1. Kompanie trækker dette kompagni med frem for tilfældet, at denne befaling ikke skulle nå frem. Begge kompagnier retablerer den gamle linje.

Kl. 1240 havde også fører for Pioner-kompagniet modtaget befalingen til modangreb. Begge kompagnier gjorde øjeblikkeligt klar og samlede sig til fremrykning på højde med den store vej.

Langs med den store vej omkring Punkt 123,8 havde i mellemtiden de svage rester af den tilbagetrængte højre fløj - 2. Kompanie under Oberleutnant Heyfer, 3. Kompanie under Leutnant Sebers, 7. Kompanie under Vizefeldwebel Brandt og 3. M.G.K., under Vizefeldwebel – der under kampene var kommet fra hinanden, igen fået sig samlet. På det tidspunkt de fra K.T.K. modtog befaling til at angribe de af vores maskingeværer rystede fjender, og støde frem til den gamle stilling, havde de allerede på eget initiativ sluttede sig til 1. Kompanie og 5. Pionier-Kompanie fremrykning.

Trods røgslør over hele det bageste område og den voldsomste fjendtlige artilleriild lykkedes den 31. oktober for Regiment »Bremen« det mesterstykke, på det rette sted, i det rette øjeblik at indsætte alle i området disponible styrker i et samlet modangreb blot en time efter modstanderens gennembrud.

I sandhed en strålende præstation!

Det var intet tilfælde. Rolige nerver, prøvede kundskaber, fast disciplin, tillidsfuldt kammeratskab, opofrende dødsforagt og en viljestærk føring var forudsætningerne. Uden observation gennem den fjendtlige beskydning, ingen rettidige meldinger. Uden istandsættelsen af ødelagte telefonledninger midt under et haglvejr af granater, ingen telefonforbindelser. Ingen dødsforagtende ordonnanstur, ingen overbringelse af befalinger, uden tillid til hinanden, ingen udholdenhed. Og uden en fremstormende støtte ville der tilbage kun være et egoistisk forsøg på at redde sig eget ringe liv – en æreløs afslutning for de sidste frontkæmpere fra Bremen i et elendigt krigsfangenskab.

Modangrebet ramte fjende, der allerede vaklede under ild fra Maskingeværbatteri v. Hippel, i kanten af skovstykket sydvest for Punkt 123,8, og kastede ham tilbage i det første sammenstød. Med gevær- og håndgranater, delvist i forbitret nærkamp, fortsatte angrebet gennem skovstykket ind i Wolfsschlucht. Den i antal mange gange overlegne fjende havde store tab. Forstærkninger, der netop skulle til at udbygge de første resultater, blev opslugt af de flygtende enheder. 25 fanger fra det franske 109 Regiment, 13. Division, faldt på tyske hænder.

I disse afsluttende kampe under modangrebet havde også 6. og 8. Kompanie fra deres fremspringende stilling sluttet sig til. Flankerende med deres lette maskingeværer blev massen af den flygtende fjende taget under virksom ild. Herunder faldt til en fjendtlig kugle den længe solide fører for 6. Kompanie, Leutnant Evers [1]), som ved så mange angreb og modangreb på fremragende måde havde ført sit kompagni til sejr - den urokkelige, som under den rolige stillingskrig havde hentet fanger ud fra den tredje fjendtlige grav.

Leutnant Staack skriver om Leutnant Evers død: 5

> Under angrebet den 31. oktober var alle oppe på mærkerne! Vore maskingeværer, uanset om de var sølet til eller kølerkapperne fyldt med urin, knitrede og tilføjede fjenden store tab. Mellem de blå uniformer var og-

[1]) Leutnant Walter Evers var en af de tapreste officerer ved Regimentet. For sin indsats under gennembrudsslaget havde han modtaget Hohenzollernsche Hausorden. Han fulgte sin bror, Fähnrich Erich Evers, som faldt under modangrebet ved Barleux den 4.9.1916, i døden.

så kaki-farvede. Evers og jeg stod foran dækningen og skød stående på de forbipasserende franskmænd. Det var den rene skiveskydning. Pludselig piskede en M.G.-byge fra venstre hen over vore hoveder. Evers udstødte en kort gurglende lyd, lod sit gevær synke og faldt sammen.

Intet steds kunne jeg en se et skudsår. Jeg rev jakke og skjorte op. Her fandt jeg lige ovenfor venstre hofte et lille bitte hul. Ikke en dråbe blod var at se. Hans ansigt blev blegt og efter få sekunder stod hans hjerte stille. På den måde døde denne tapre! Vi var den tavse mand ned i dækningen og bragte ham om aftenen tilbage. Når jeg i de lange timer den dag kikkede på ham, tænkte jeg, at han kun sov. Under en samtale havde han engang sagt: »Det ville være tarveligt, hvis man på den sidste dag fik en på hovedet!« Og den 31. oktober var en dag, hvor vi allerede var blevet forrådt og solgt, og hvor vores skæbne allerede var beseglet. Det var som Hagens uheldige spydkast mod kilden i Odenwald

Kl. 1340 havde modangrebet nået den gamle forreste linje fra omkring midten af »Dauerlücke« i højre naboafsnit til skillelinjen mellem 6. og 8. Kompanie og den stadig fastholdende sidste del af 7. Kompanie. Det var kun muligt at besætte linjen med støttepunkter. Der var tilstrækkeligt mandskab til at bemande en gennemgående forrest linje. I midten af det egentlige regimentsafsnit måtte man accepterer et nye »hul« på 250 meter. Den større risiko til højre forlangte desuden en yderligere udvidelse af eget kompagniafsnit til højre naboafsnit.

Efter den succesfulde modangreb var situationen stadig, at 1. Kompanie med åben højre fløj var stærkt truet. Både i meldinger kl. 14 og kl. 1620 henviste Leutnant Schünhoff indtrængende hertil:

»..hvis ikke hullet er lukket inden solnedgang, er der risiko for omgåelse, da fjenden til højre i skoven er nået ind på 100 meters afstands«.

Kampftruppenkommandeur disponerede ikke længere over reserver. Ganske vist var Regimentet i løbet af dagen stillet en bataljon fra Reserve-Infanterie-Regiment 237 i udsigt, men denne var først undervejs mod st. Fergeux. Derfor var det eneste, de kunne meddeles 1. Kompanie:

Kompagniet må selv sikre sig mod højre. Den nåede linje ligger i Afsnit 89. Her var der de sidste dage hele tiden et hul. Til højre bag 1. Kompanie ligger Maskingevær-batteri v. Hippel syd for Signalberg. Med denne skal forbindelse oprettes. Til den venstre tilstødende 5. Kompanie, Pionier-Bataillon 9 skal der videregives befaling til at opretholde forbindelse til venstre til de i den gamle stilling stående dele af 75.

Omkring 1630 trak fjenden endnu engang stærke styrker sammen i Wolfsschlucht. Underrettet af K.T.K. ved hjælp af brevduer, lagde artilleriet efter en forud fastlagt plan en kraftig ild over Wolfsschuluct og omegn.

Fjenden forsøgte denne eftermiddag ikke med fornyet angreb. Hans artilleri faldt efterhånden til den sædvanlige forstyrrelsesild.

Egne tab denne tredje kampdag var – set i forhold til den disponible styrke – meget store. Alene II. Bataillon mistede 10 døde – herunder to kompagniførere – 20 sårede og 7 alvorligt gassyge.

Armebefalingen fra 31. 10. 1918 om dagens forløb lød i uddrag:

Armee-Ober-Kommando 1 A.H.Qu., den 31. oktober 1918
Ia Nr. 98 531 geheim

Armeebefaling

Også i dag har fjenden fortsat sine forsøg på med stærke, delvis friske kræfter at gennembryde Armeens højre fløj. Endnu engang er det mislykket ham på den tapre modstand fra 17. I.D. og 50. R.D. Begge divisioner befinder sig i fuld besiddelse af deres stillinger. Dagens angreb, som blev indledt af kraftig artilleriild, var særlig kraftig. I forbitrede nærkampe har enhederne præsteret fremragende. Særligt kraftigt blev der kæmpet om besiddelsen af Signalberg, der forbigående gik tabt, men generobret i et modangreb. Herunder udmærkede sig på ny Mecklenborgske Gren.-Regt. 89 og Bremen I.R. 75. Som allerede dagen før har Major Caspari fra I.R. 75, Oberleutnant v. Below, Leutnant v. Platen fra Grenadier-Regiment 89 især udmærket sig. Ved 50 R.D., der siden slagets begyndelse stod i fronten, bar Regimenter 230 og 231 dagens hovedbyrde og ære. En betragtelig andel af forsvaret mod de fjendtlige angreb skal tillægges artilleriet fra begge divisioner. En panserværnskanon fra 3. Batterie Feldartillerie-Regiment 50 tegner sig særlig. Præstationen af Detachement Manstein fra Garde-Kavallerie-Schützen-Division (Garde-Kürassier, Husaren 8 og Husaren 11), der under kampene de sidste dage med succes har gennemført en række modangreb, fortjener ligeledes den højeste anerkendelse.

Sign. V. Below, Gen.d.Inf.

Denne dag havde tropperne igen præsteret til overmenneskelige. Det var imidlertid tydeligt, at de efter tre måneders kampe på brændpunktet i fem forskellige armeer, og efter denne sidste tre dags storkamp mod en udhvilet frisk modstander, havde nået grænsen af hvad der var fysisk og psykisk muligt. Førere af alle grader gjorde indtrængende højere myndigheder opmærksom herpå. Således meldte 8. Kompanie i slutningen af deres kampberetning for 31. oktober:

> Efter den også igen i dag for kort liggende tyske artilleriild (ikke så slem som i går), den kraftigste fjendtlige trommeild og gasbeskydning, de daglige storangreb, og i betragtning af den store risiko for omringelse, er stemningen hos alle her foran befindende folk og officerer meget trykket. Tropperne anmoder indtrængende om afløsning. Det synes ikke mulig at afvise endnu et fjerde storangreb med de samme, helt igennem udmattede, gassyge folk. De lette maskingevær har i dagevis under heftig indsats (et let maskingevær par på to dage forbrugt 14 kasser ammunition) ikke fået tilført kølevand, men kølekappen er hele tiden kun blevet fyldt med urin. De lette maskingeværer behøver derfor rengøring. Allerede i dag var der flere funktioneringsfejl. På samme måde er alle andre våben i en jammerlig tilstand.

Og Regimentets kommandør, Oberstleutnant Hagedorn, indberettede til 34. Infanterie-Brigade (Oberst Frhr. v. Wangenheim):

> Jeg melder, at jeg med de disponible kræfter ikke i nødvendigt omfang kan besætte stillingen. Den nuværende besættelse af forreste linje, selv med 5. Pionier-Kompanie, er så ringe, at et forsvar mod et eventuelt nyt angreb den 1. november ikke synes sikker. Reserver er ikke længere disponible, da også det sidste kompagni fra beredskabsbataljonen under dagens angreb måtte indsættes i forreste linje. Desuden er der mellem regimentets højre fløj og venstre fløj af Regiment 89 i sidstnævntes afsnit opstået et flere hundred meter bredt hul. Under dagens kampe er der ligeledes opstået et hul mellem Pionerkompagniet og resten af II. Bataillon. Folkene må med den tynde besætning konstant være på post. At kræfterne hos de få folk er forbrugt, er bekendt.

Uagtet blev der efter mørkets frembrud af alle kræfter påbegyndt de nødvendige arbejder til forstærkning af forsvaret. Ingen regnede med en afløsning, derimod regnede alle med et nyt fjendtligt angreb.

Det kostede stort besvær at bringe egne og især de talrige fjendtlige hårdt sårede tilbage. Selvom alle sygehjælpere og alle bårehold med indsats af eget liv på grund af den uafbrudte fjendtlige artilleriild, arbejde frem og tilbage til forreste linje med at bringe de hårdt sårede tilbage, måtte man alligevel forudse, at denne opgave ikke kunne afsluttes inden daggry med de ressourcer, der var til rådighed ved Regimentet.

Regimentskommandør, Oberstleutnant Hagedorn, rettede derfor følgende bøn til Reserve-Infanterie-Regiment 237, der var stillet parat ved St. Fergeux og nord for Fliegerhöhe.

> Bag vores forreste linje ligger stadig hårdt sårede franskmænd. Deres evakuering er med Regimentets kræfter ikke mulig. Af menneskelige årsager beder jeg Hr. Major Schmidt, at give bataljonsfører for III./Reserve-Infanterie-Regiment 237 anvisning om at stille det nødvendige personel til disposition ved Kampftruppenkommandeur II./75.

På en falden fransk kaptajn blev der fundet vigtige dokumenter, blandt andet en oversigt over de for tiden anvendte farvekoder for lyskugler. Det stod heri blandt andet:

Hvide kugler i gruppe á to = »Jeg er her«
Gule kugler = »Anmoder om artilleristøtte«
Tre stjerner = »Læg ilden frem«
Røde kugler med faldskærm = »Artilleri skyder for kort«

Under usigelige anstrengelser var det om natten til 1. november lykkedes at forpleje kamptropperne med varm mad ved at kører køkkenvognene helt frem til den store vej. Samtidig var det med hjælp fra regimentets minekaster-kompagni lykkedes at supplere ammunition og materiel.

Tabene, specielt blandt førerne, nødvendiggjorde en reorganisering og delvis omgruppering af kræfterne. Denne kunne uden tab gennemføres i de rolige tidlige nattetimer.

I første omgang blev 1. Pionier-Kompanie på ordre fra 34. Infanterie-Brigade indsat ved siden af 5. Pionier-Kompanie i det endnu ikke helt lukkede hul mellem Signalberg og højre regiments skillelinje. Den fik hermed i højre naboafsnit kontakt til Pionier-bataillon 126 fra 17. Infanterie-Division, og overgik under kommando af dennes kommandør, Hauptmann Curtze, underlagt Grenadier-Regiment 89. Samtidig blev Kompanie Schünhoff

Aus den Rückzugskämpfen 1918

Bazoches, Auguſt 1918

Bazoches-Tal

Beim B. T. K. - Unterſtand ſüdweſtl. Vauxcéré, Auguſt 1918

Regimentsgefechtsſtand in der Höhle bei Vauxcéré

Blick vom „Sargdeckel“ auf Berneuil-Courtonne, September 1918

Auf dem Chemin des Dames, September 1918

Die Hameret-Ferme (Regiments-Gefechtsstand, September 1918)

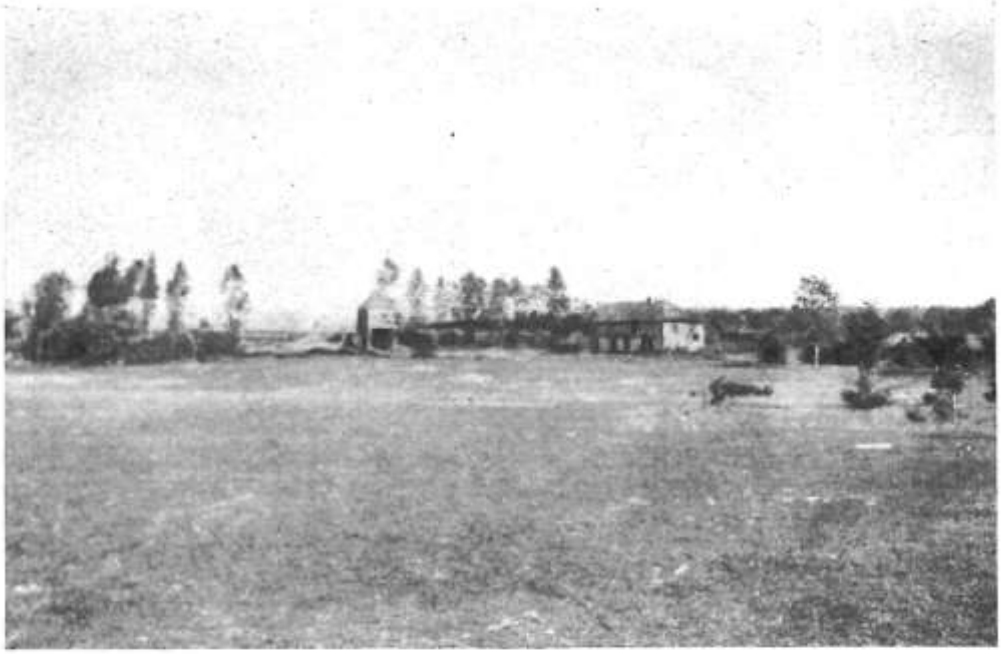

Scay-Ferme, Champagne Oktober 1918

Auf dem Rückzuge in Leffincourt
(Major Caſpari und Leutn. Kropp, Oktober 1918)

(1./75) trukket tilbage fra den stilling, den havde nået under modangrebet, og placeret længere til venstre i eget regimentsafsnit.

Regimentes styrke i forreste stilling omfattede:

I. Bataillon: 9 officerer, 70 mand med 5 tunge og 4 lette maskingeværer
II. Bataillon: 8 officerer, 111 mand med 6 tunge og 3 lette maskingeværer, samt to panserværnsgeværer.

Denne samlede styrke blev placeret under fører for II. Bataillon, Major Caspari, som kamptroppekommandør.

Fører for I. Bataillon, Hauptmann Sayn, forblev med signaldelingen som beredskabskommandør på Fliegerhöhe. Han fik til opgave at holde tæt forbindelse til III./Reserve-Infanterie-Regiment 237, der var trukket frem til nordsiden af Fliegerhöhe, og i tilfælde af en nødsituation rettidigt med denne bataljon at komme kamptropperne til undsætning.

Af resterne af de hidtidige seks infanteri kompagnier blev der formeret fire:

Kompanie Schünhoff (1. Kompanie) med to lette maskingeværer
Kompanie Heyfer (2. og 3. Kompanie) med 1 let maskingevær
Kompanie Staack (6. og 7. Kompanie) med 1 let maskingevær
Kompanie Dräger (8. Kompanie) med to lette maskingeværer

Disse fire kampkompagnier blev i samme rækkefølge indsat fra højre mod venstre i forreste linje af det omkring 600 meter brede regiments afsnit, hvorved på højre fløj Kompanie Schünhoff måtte strække sig langt ind i naboafsnittet for her at få forbindelse til 5. Pionier-Kompanie. På venstre fløj (Kompanie Dräger) var der som hidtil forbindelse til Reserve-Infanterie-Regiment 230.

De 11 tunge maskingeværer blev fordelt på følgende måde:

Maskingevær-batteri v. Hippel (2. M.G.K.) i sin gamle placering med 4 tunge maskingeværer
Deling Josest (3. M.G.K.) ved den store vej ved Punkt 123,8 med to tunge maskingeværer
Deling Dammann (3. M.G.K.) 50 meter bag Kompanie Schünhoff med to tunge maskingeværer
70 meter bag Kompanie Seyfer, 1 tungt maskingevær (2. M.G.K.)
På venstre fløj af Kompanie Dräger, 1 tungt maskingevær (2. M.G.K.)
Deling Ahrens (3. M.G.K.) bag Kompanie Staack med et tungt maskingevær.

Kl. 0830 begyndte en kraftig fjendtlig artilleri beskydning af hele 17. Infanterie-Divisions front. Omkring kl. 1120 øgedes denne til uhyre voldsomhed og lå med særlig vildskab på Signalberg og dens skråninger. Det var tydeligt at observerer fra K.T.K. kommandostation, at fjenden først og fremmest forsøgte at ramme Maskingevær-batteri v. Hippel. Man havde tilsyneladende erkendt dette sejlivede tyske støttepunkt, hvis ødelæggende maskingeværild nu allerede i tre dage havde fået alle hans angreb til at mislykkes.

En særlig indsats skulle tilsyneladende i dag bringe dette modstandspunkt til fald.

Som kl. 1130 den fjendtlige artilleriild blev lagt frem, og samtidig fjenden storme frem fra Wolfschlucht, blev en massiv ild af alle kalibre liggende over Maskingevær-batteri v. Hippel. Herved blev starten på det fjendtlige infanteriangreb i første omgang uopdaget af batteriet. Det lykkedes modstanderen uopdaget at sætte flere maskingeværer i stilling 300 meter syd for toppen af Signalberg, og med den åbne en overraskende ild mod Maskingevær-batteri v. Hippel. Som man her bragte batteriets våben i stilling for at optage ildkampen, faldt Leutnant v. Hippel, Unteroffizier Funke, Gefreiter Kaupus og Musketier Hauster dødeligt truffet. Fire mand blev såret.

Med Leutnant v. Hippel, denne tapre, dybttænkende officer, mistede II. Bataillon indenfor tre dage sin tredje kompagnifører. Regiment »Bremen« er ham og hans folk til evig taknemmelighed forpligtiget. Deres heltemodige udholdenhed og målbevidste indsats ved Signalberg havde afgørende indflydelse på den sejrrige udgang af disse, Regimentets sidste hårde storkampdage.

Kommandoen over maskingevær-batteri v. Hippel blev overtaget af Lieutnant Müller (Hans-Adolf), som tilfældigvis sammen med Leutnant Gerling kort før var ankommet hos Leutnant Hippel til et møde om sammenvirkningen af de lette maskingeværer ved 2. og 3. M.G.K.

Omkring kl. 12 var støttepunktet omgivet af fjender til alle sider, men dette afskrækkede ikke det tapre forsvar. Dets tre maskingeværer – et var blevet ødelagt – skød og ramte overalt. De holdt fjenden i skak. Angrebet splittedes op og mistede kraft. Allerede omkring kl. 1230 krøb dele af de angrebstrætte fjender tilbage til Wolfsschlucht. Slagmarken var dækket af døde og sårede.

En kort overgang havde Maskingevær-batteriet svævet i den højeste fare, uden selv at vide det. Ubemærket havde en fransk stødgruppe på omkring 20 mand under dygtig udnyttelse af en død vinkel, fra ryggen arbejdet sig frem fra et skovstykke på østsiden af Signalberg indtil håndgranat afstand af de skydende tyske maskingeværer. Situationen syntes allerede at være fortabt, men faren var rettidig blevet erkendt af K.T.K., og kunne i sidste øjeblik afværges. Et tungt maskingevær fra Reserve-Infanterie-Regiment 230 havde siden sidste nat befundet sig i bataljonens kommandostation. Her fik den ordre til at hjælpe med ild. Afstanden blev præcist fastlagt, vindretningen taget med i betragtning, våbenets indstillinger flere gange kontrolleret – og, en hårsbredde forbi vore egne folk, lå den første salve på 800 meters afstand midt i den fjendtlige stødtrop. Den formeligt fløj tilbage til skoven. Flere døde og sårede blev liggende.

Endnu hele eftermiddagen bølgede kampen frem og tilbage om besiddelsen af toppen af Signalberg. Flere gange skiftede den hænder. Den endelige afgørelse faldt hen mod kl. 17 under et fælles modangreb med Grenadier 89 under Oberleutnant v. Below og III./Reserve-Infanterie-Regiment 237.

Om aftenen den 1. november 1918 var Signalberg fast på tyske hænder. Mod det egentlige Regimentsafsnit angreb fjenden ret tøvende og påfaldende først 40 minutter senere end mod Signalberg og Maskingevær-batterie v. Hippel.

Skyldtes denne tidsforskel en velgennemtænkt plan eller var der en anden grund? Under alle omstændigheder var fjenden på dette sted ikke særlig angrebslystig efter de tre dages manglende resultater.

Men lad os Regimentet selv fortælle:

> Kl. 0830 begyndte en kraftig beskydning af Regiment »Bremens« afsnit. Beskydningen øgedes ved middagstid til en kortvarig trommeild, navnlig mod de bagved liggende områder. Kl. 1210 startede fjendens angreb, der havde sin tyngde rettet mod Signalberg. Mod Infanterie-Regiment »Bremen« kom det på højre fløj af angrebet under vores ild kun til en kummerlig udvikling. Flere gange dukkede der i hele afsnittet uregelmæssige fjendtlige enheder op, som blev hilst velkommen med geværgranater og maskingeværild fra alle skyttehuller. Angrebet kom ikke som en overraskelse for os, da vi ved daggry havde taget en madafhenter og hans rigelige forplejning til fange. Han tilhørte Kolonialregiment 22 fra 2. Division. Han fortalte, at særligt det besatte bjerg skulle angribes, men at hans »*compatriotes«* havde vægret sig herved. Angrebene var derefter, og gik øjeblikkeligt i stå overfor vore maskingeværer. Herefter kunne man i timevis se angribere, der havde vovet sig langt frem, igen forsøge at slippe tilbage.

I denne melding viste den hævede tyske stemning sig tydeligt. De havde igen den 1. november 1918 opnået succesen ved deres stædige udholdenhed og deres stærkere nerver. Som så ofte i disse sidste tre måneder, havde de endnu engang på egen krop erfaret, at modstanderen trods alle talmæssige og materielmæssige overlegenhed, ikke kunne komme et skridt videre, når den ramte en fast vilje. Hans infanteri svigtede modløst til kanten af lydighedsnægtelse nå man stødte på fuld modstand.

Frontkæmperne ved Regiment »Bremen« havde ikke – ti dage senere – kunnet forstå de skammelige betingelser i våbenstilstanden.

Om aftenen den 1. november sluttede de hårde kampe.

Gennem fire hårde kampdage havde fjenden forsøgt at trænge gennem vores front. Regiment »Bremen« havde ikke givet ham en fod jord, og ingen af resultaterne ved naboenhederne stod i forhold til indsatsen.

Den 1. november stod der i den tyske hærberetning:

> På Aisne højderne nordvest for Château-Porcien øgedes artillerikampen meget kraftig. Med friske kræfter fortsatte fjenden frem i kraftige angreb nordvest for Herpy. De er endnu engang mislykkedes for fjenden under store tab. Det Mecklenborgske Grenadier-Regiment 89, Det Hanseatiske Infanterie-Regiment Nr. 75, Regimenterne 230 og 231 fra 50. Reserve-Division var hovedvægten i kampen og afviste, virksomt støttet af artilleri, samtlige fjendtlige angreb.

Divisions kommandør, General v. held, sendte følgende telegram til Bremen senat:

> 17. I.D. v.2.11.18 – Ia 1424.
>
> De hede kampdage 29., 30 og 31. oktober og den 1. november var store succeser for Regiment »Bremen«, der trofast mod sine traditioner, bidrog til at bryde det voldsomme stormløb af en talmæssig langt overlegen modstander. Det med blod og stål smedede inderlige kammeratskab mellem Bremer og Mecklenborgere har disse dage, i tysklands skæbnestund, på ny stået sin prøve.
>
> De i Regimentet og i deres ærværdige hjemstad allerede længere kendte navne Hagedorn og Caspari, var vejvisere på vejen mod ære, mens nye navne Sayn, Evers, v. Hippel, Dräger slutter sig til de gamle, og alle borger for at hanseaternes omdømme af trofasthed og dygtighed vil fortsætte

De næste dage genoptog franskmændene ikke deres offensiv på denne del af fronten. Fra 2. til 4. november lå Regimentet fortsat i den fremspringende stilling.

Fra den 3. november morgen bestod kampbataljon »Caspari« af kompagni Dräger (6., 7 og 8. Kompanie og M.W.-Kompanie), kompagni Heyfer (1., 2. og 3. Kompanie), 2. og 3. M.G.K og bataljonssignaldelinger I og II (førstnævnte på Signal-bakken).

Officerer og mandskab var mod slutningen af deres kræfter, men holdt stadig ud selvom de var totalt gennemblødte og møg beskidte. Regimentet havde i de sidste kampe givet, hvad det havde tilbage. Der manglende friske reserver, hvis der skulle gøres større indtryk på fjenden langs den øvrige del af fronten. Enhederne i forreste linje kunne kun udvise ringe kampkraft og var, som Regiment »Bremen« total udbrændte.

Den 4. november begyndte i god orden til beordrede tilbagetrækning til Antwerpen-Maas-Stillingen.

I en melding fra Regimentet fra 5. november blev fjenden bedømt på følgende måde ud fra bilag fra tropperne:

> Det fjendtlige infanteri har under Regimentets indsættelse, angrebet på fire på hinanden følgende dage.
> De indledende resultater, modstanderen opnåede, skyldtes i hvert tilfælde kun en meget god artilleriforberedelse. Det fjendtlige infanteri er uden tvivl, selv vores udmattede, underlegen hvad angår holdning og dygtighed. Masseindsættelse og bedre fysisk stand opvejer til en vis grad dette. Fjenden modstod på intet tidspunkt et energisk gennemført modangreb.

I modsætning hertil er en af fjenden udtalt vurdering af 17. Infanterie-Divisions kampværdi under de sidste storkampe. I en melding fra General Foch til de franske *2. Bureau de grand Quartier Général* (den franske generalstabs efterretningsafdeling) omtaler han divisionen som en elite-division, der havde bibeholdt sin tidligere værdi. *)

---

*) O.a.: Den amerikanske hær i Frankrig udsendte i 1919 en oversigt over alle tyske divisioner med angivelse af blandt andet sammensætning, indsats under krigen og den amerikanske hærs vurderinger. Om 17. Infanterie-Division hedder det:

Den 11. juli 1916 var vurderingen:
IX. Armeekorps giver indtryk af et meget godt korps, der kan blive en formidabel modstander. Den intelligensmæssige niveau blandt officerer og mandskab er mærkbar højere end normalt mødt i den tyske hær. Grunden skyldes rekrutteringen, der for det meste sker i Hamburg, Bremen og Lübeck.

I oktober 1917 står:
Danskerne, som er talrige i dens [divisionens] rækker, kæmper godt og ser ikke ud til at give anledning til nogen svaghed.

I november 1918 står:
Divisionen vurderet til første klasse. Det var en af de bedste tyske divisioner. Dens indsats i marts offensiven vandt kejserens anerkendelse. Indtil august var den relativ frisk, men herefter næsten kontinuerligt indsat i forsøget på at standse den allierede offensiv i Champagne. Til slut var divisionen så reduceret i antal, at den kun kunne mønstre en eller to bataljoner.
Dens moral var udmærket til sidst på efteråret, hvor den faldt mærkbar. Der er meldinger om mytteri og andre former for brud på disciplinen.

25. Kapitel

Tilbagetrækning bag Maas
Tilbagemarch til Tyskland

5. november 1918 til 1. januar 1919

Fra begyndelsen af november veg den tyske hær langs hele Vestfronten fra havet til Vogeserne, skridtvis tilbage overfor det stadig stigende fjendtlige pres. Uden at fjenden pressede voldsomt, gik 17. Infanterie-Division tilbage fra stilling til stilling, indtil den 10. november nåede Maas og overskred denne i løbet af natten. På højderne øst for floden gik den på ny i forsvar.

Den 5. november besatte Infanterie-Regiment »Bremen« med Grenadier-Regiment 89 til højre og Reserve-Infanterie-Regiment 237 til venstre, den såkaldte W 1-stilling på begge sider af vejen Chaumont – Remaucourt syd for Chaumont-Porcien. Efter at Füsilier-Regiment 90 havde overtaget hele divisionens afsnit, rykkede Infanterie-Regiment »Bremen« om morgenen den følgende dag mod nord med underlagte enheder: II./R.I.R. 237, 2./M.G.Ss.Abt. 78, 1. Landsturm M.G.-Kompanie X/14.

I den østlige udgang fra Rocquigny og sydvest for le Subertreaux opstod der en længere pause, da vejene var overfyldte, da den på samme tid benyttedes af flere divisioner. Ydermere opstod store forsinkelser ved, at de fleste bakker måtte overvindes med heste taget fra M.G.-køretøjerne. Under tilbagetrækningen brændte allerede i hele området mange depoter. Ligeledes fandt der uafbrudt sprængninger sted, især langs baneanlægget i Liart. Sammen med de underlagte enheder fik Regiment »Bremen« ordre til at besætte den østlige tredjedel af både W 2 og Z-stillingerne. Den vestlige tredjedel overtog Grenadier-Regiment 89. Kl. 1500 ankom Bataljon »Caspari« (der omfattede alle kæmpende dele af Regimentet) med den tildelte 2./M.G.-Scharfschützen-Abt. 78 i Z-stillingen og Maipas-Ferme. Z-stillingen gik i en linje fra Ferme du Bois de Liart – Højde 283 – vejgraffel 1 kilometer nordvest for Logny-Bogny. Bataljon »Caspari« overtog den venstre fløj af W 2-stillingen ved vejknækket nær Maipas-Ferme. Til højre herfor med højre fløj nord for Liart stod Grenadier-Regiment 89, til venstre II./R.I.R. 237 med 1./Landsturm M.G.K. X/14.

Den 7. november ændredes den hidtidige afsnitsinddeling. Efter denne afløste »Caspari« II./R.I.R. 237, der returnerede til eget regiment, samt dele af R.I.R. 231, og besatte W 2-stillingen fra vejgraflen Aouste – Logny-Bogny – le Cerleau (hidtidige venstre fløj) langs vejen Aouste – Logny-Bogny frem til den østlige kant af denne. Til højre var der forbindelse til Grenadier-Regiment 89, der omtrent overtog det hidtidige Caspari afsnit. 1. Landsturm-M.G.K. X/14 (Braunschweig) blev i deres stillinger på højderne mellem højre fløj (vejgaffel) og jernbane Liart – Aubigny, underlagt major Caspari. 2./M.G. Ss-Abteilung 78 besatte sydsiden af Højde 283 (nord for Logny-Bogny), mens Kompanie Heyfer med 3. M.G.K. besatte den vestlige del af landsbyen, mens Kompanie Dräger med 2. M.G.K. besatte den østlige og midterste del. Kompanie Dräger fremskød et M.G. og en observationspost til Højde 269. Bataljonsstab og signaldeling lå i den sydvestlige udkant af landsbyen. Kl. 1415 ankom 5./Pi. 9, der som reserve blev placeret i den vestlige del af Logny-Bogny. Kampstyrken af Bataljon »Caspari« bestod nu af:

	Officerer	Mandskab	Maskingeværer
Kompanie Dräger	3	41	3 lette
Kompanie Heyfer	1	35	2 lette
2. M.G.-Kompanie	2	30	4 tunge
3. M.G.-Kompanie	2	26	3 tunge
			1 let
Bataljon signaldeling	2	45	
1. Landsturm M.G.K. X/14	2	41	6 tunge
5./M.G. Scharfschützen Abt. 78	1	18	3 tunge
5./Pionier-Bataillon 9	2	60	3 lette
Total	15	296	16 tunge
			9 lette

M.G.-vogne, feltkøkken og rideheste rykkede til Havys, mens den øvrige bagage eksklusiv fødevarevognen rykkede til les Mazures.

Den 8. november kom den sidste træfning med fjenden. Et let maskingevær fra Kompanie Dräger splittede omkring kl. 9 en fjendtlige kavaleripatrulje på 12 mand i skoven, en kilometer syd for Højde 269. I omegnen af Marlemont blev forskellige mindre infanteri- og kavaleripatrulje observeret og beskudt med maskingevær. Højde 283 og den sydlige udkant af Logny-bogny lå om formiddagen under let ild af shrapnels. Omkring middagstid øgedes beskydningen og lå over MG-stillingerne syd for landsbyen. Kl. 15 arbejdede fjenden sig fem mod en feltvagt fra Kompanie Heyfer i den sydvestlige udkant af Logny-Bogny. Efter at være taget under ild fra maskingeværer, forsvandt fjenden igen medtagende sig deres sårede, i lavningen omkring 500 meter syd for feltvagten.

Kl. 23 rykkede Regimentet over Havys til W 3-stillingen, fulgt af Kompanie Heyfer 30 minutter senere. Machen gik over Blombay – Laval – Morency – Bourg-Fidèle.

Den 9. november besatte bataljon »Caspari« omkring kl. 10 W 3-stillingen med tilslutning til højre til Grenadier-Regiment 89. Forstærket med 3. M.G.K. og 1. Landsturm M.G.K. X/14 lå Kompanie Heyfer til højre, og Kompanie Dräger til venstre med 2. M.G.K. og 2./MG Ss.Abt. 78. Højre fløj af afsnittet lå en kilometer sydøst for Bourg-Fidèle, den venstre langs vandløbet en kilometer syd for Neuve-Forge.

Kl. 11 overtog Major Caspari kommandoen over Regimentet efter Oberstleutnant Hagedorn, der med regimentsstaben tilgik en oprettet stormbataljon under 17. Infanterie-Division som ansvarlig for uddannelsen. Regimentet afgav hertil 4 officerer, 40 mand og 4 lette maskingeværer. Hauptmann Sayn overtog med staben fra I. Bataillons Regimentets kampbataljon.

Denne dag udbrød i Tyskland revolution og knuste muligheden for at opnå acceptable våbenstilstands- og fredsbetingelser. Hidtil havde Ententen, der også var udmattet og mod slutning af dens kræfter, stadig næret en meget stor respekt for den tyske hærs modstandskraft. Nu så de, at de kunne kræve alt. Sammenbruddet gjorde Tyskland værgeløs.

Den 10. november om formiddagen besatte modstanderen Rimogne og gik gennem Harcy-skoven frem mod Bourg-Fidèle. Divisionens bagtrop (Füs.R.90) blev trængt tilbage mod nordvest og Regiment »Bremen« blev forreste linje. Kl. 21 rykkede den på ordre til Revin, hvor den krydsede Maas. Øst for floden rykkede den ind i det tildelte afsnit af Antwerpen-Maas-Stillingen, hvis højre fløj lå 1200 meter syd kirken i Anchamps og venstre omkring 800 meter øst kirken i Laifour. Regimentsstaben indrettede sig i Moselkern-Lager, to kilometer øst for Laifour.

Her nåede kl. 1235 Regimentet nyheden om indgåelse af våbenstilstand. Dermed var krigen forbi for Regimentet, i hvis rækker 3.800 officerer, underofficerer og musketerer til beskyttelse af fædrelandet havde ofret livet. Ubesejret kunne Bremer Hanseaterne vende tilbage til deres hjemstavn. Den samme ånd, som havde bragt Regimentet gennem de hårde kampe, var stadig gældende.

Våbenstilstanden gjorde Tyskland fuldstændig værgeløs. Den forpligtede til på 15 dage at rømme besatte områder og Elsass-Lothringen, efter yderligere 15 dage ligeledes området vest for Rhinen, at afleverer en uhørt mængde våben og anden materiale, og med det samme frigive alle krigsfanger.

Divisionsbefalingen for 11. november 1918 lød:

> Den 11. november kl. 12 indtrædende våbenstilstand, har i første omgang for os bragt en indstilling af fjendtlighederne. Hvornår fred følger våbenstilstanden, vides ikke.
>
> Betingelserne for våbenstilstanden er hårde. Det står imidlertid ikke til os at bringe dom, men har at følge, hvad den ændrede situation gør nødvendig.
>
> Ubesejret drager den tyske hær tilbage fra krigen, hvis afslutning blev gennemtvunget af de herskende forhold på hjemstavnen. At vores Armee måtte underkaste sig betingelserne skyldtes ene og alene de elementer, der med mord og vold, forsøgte at herske; de, som tillod at den i felten stående del af det tyske folk havde alvorlige ernæringsmæssige problemer, og som gennem forsøget på at omstyrtning alt bestående, selv leverede fjenden de våben, de rettede mod vores tyske fædreland
>
> Overfor kupmagernes tøjlesløse adfærd i hjemstavnen og bag fronten kommer alt nu an på, at hærens faste organisation bevares. Kun på den måde kan den nuværende regering, i spidsen for hvilken parlamentsmedlem Ebert står som Rigskansler, og som støttes af den øverste hærledelse, bevarer eller genoprette ro og orden i det tyske fædreland. Generalfeldmarschall v. Hindenburg har bevaret posten som O.H.L.
>
> Jeg ved, at enhederne under 17 I.D. vil fortsætte i den gamle ånd af pålidelig pligtopfyldelse, der engang gjorde vores fædreland stort, og er overbevist om, at der stadig i dag, mere end nogensinde, lever en fast beslutsomhed om at opretholde ro og orden. Den terroristiske bolsjevisme, der nu forsøger at gribe magten enkelte steder, udspringer i så ringe grad af det sande tyske væsen, at den kun kan vinde terræn, hvis man ikke

gør sig klart, hvilke skrækkelige følger sådan tilstand af almindelig opløsning vil få; følger der i første omgang vil ramme vore pårørende derhjemme.

17. Infanterie-Division har til stadighed været en særlig god division, som den nu vedblivende vil være. Med stolt hævede hoveder kan De se tilbage på Deres indsats under 4¼ hårde krigsår. Under hver indsats på en vanskelig front har I tænkt: »slemmere end nu kan det da ikke blive«, men alligevel måtte der kræves stadig større præstationer af Dem. Det, hvad de sidste måneder har forlangt af anstrengelser og afsavn, er gået langt ud over den hidtidige målestok for, hvad man kan forlange af et menneske. Det lå ud over det begribelige og forståelige, og var kun mulig, fordi hver enkelt frivilligt og af indre overbevisning gjorde sin pligt.

Hvad tropperne under 17. I.D. til bedste for deres pårørende og deres hjemstavn i disse år har kæmpet, lidt og sejret, vil forblive uforglemmeligt. Blodet fra de af vore kammerater, der forblev på ærens mark, vil ikke have været forgæves, selvom det på nuværende tidspunkt vil synes, at alle ofre har været forgæves. Ånden af planløs omstyrtning vil vi ikke lade slippe ind i vore rækker, og vi vil sørge for, at den, hvor den allerede har søgt magten, vil blive ledt til ro gennem rolig oplysning.

Sign. v. Held

Kl. 1300 rykkede Regiment ud mod les Hautes Buttes. Over Willerzie nåede dagen efter (12.11.) til St. Pierre Louette. Efter opløsningen af stormbataljonen overtog Oberstleutnant Hagedorn igen kommandoen over Regimentet. Den gamle organisation af I. og II. Bataillon med hver tre infanterikompagnier blev genoprettet.

Den 13. november afholdt divisionspræsten Busch den sidste feltgudstjeneste, hvorunder Divisionskommandøren udtalte sin anerkendelse til Regimentet.

Tilbagemarchen fra Frankrig stillede endnu engang de største krav til føring og mandskab. En hær på over tre millioner mand, berøvet det meste af dens transport, skulle i ilmarch i stadig dårligere vejr føres tilbage ad få veje, der oftest førte gennem meget bakket terræn. At det skete gnidningsløst kan kun tilskrives frontsoldaternes gode holdning og en strålende indsats fra den højere føring.

Da Regimentet under de sidste kampe på ny have vist sig særlig pålidelig, fik den af A.O.K. 1 til opgave som bagtrop fra Bonn at sikre 1. Armee tilbagemarch de 18 dage over Eifel til østsiden af Rhinen.

Den 14. blev Regimentet indladet i Bedine og næste dag sendt afsted. Regimentsstab, Regiment signaldeling og II. Bataillon nåede 16. november frem til Bonn efter jernbanetransport over Bertrix – Virton – Luxembourg – Trier og Koblenz. I. Bataillon fulgte efter den 18. november.

Direkte underlagt A.O.K. 1 overtog Regimentet bevogtningen af proviantdepoter, stillede eskorter for proviant tog og stillede brovagter.

Den 26. november flyttede Regimentet til Neuwied og underlagt Etappen-Inspektion 1, der havde ansvaret for overgangene over Rhinen. Den overtog oplysningsposter og brovagter i Neuwied og omegn, i Weissenthurm og lokaloplysningsposten i Westerburg. Regimentsstab og I. Bataillon (minus 2. og 3.) blev i Neuwied, 2. og 3. Kompanie flyttedes til Weissenthurm, og II. Bataillon til Westerburg.

Den 5. december sluttede Regimentet (minus II. Bataillon) igen til 17. Infanterie-Division og dens tilbagemarch. Denne gik mod nordøst over Hartenfels – Ailertchen – Rennerod. Den 8. december blev Guntersdorf, Schönbach og Herschberg i Westerwald nået. Her sluttede II. Bataillon sig igen til Regimentet.

Den 9. december fortsatte marchen. Over Katzenfurt – Fellingshausen – Bieber, nordvest for Giessen blev den 11. december Leidenhofen, Dreihausen, Winnen og Nordeck sydøst for Marburg nået. Efter tre hviledage blev marchen fortsat den 15. december, og delvist med jernbane over Kirtorf, Erbenhausen, Ottrau, Berfa blev den 18. december Kerfpenhausen, syv kilometer sydvest for Hersfeld, og Rimbach nået.

Her blev den 19. december indkvarteret:

Regimentsstab, I. Bataillon (minus 1. M.G.K.) og Regiments signaldeling i Kerpfenhausen.
II. og III. Bataillon (minus stab og 9.) i Kirchhafel og Grossenbach ikke langt fra Hünfeld.
Stab III., 9. Kompanie og 1. M.G.K. i Hünfeld, omkring 20 kilometer sydøst for Hersfeld.

Den 21. december blev 3. Kompanie flyttet til Kohlhausen og den 22. december 1. Kompanie til Beiershausen. I disse lokaliteter fejrede 75'erne også i 1918 en sørgelig julefest.

Transport til Bremen fulgte om natten 28./29. december og den 29. december fra banegården Niederaula.

Med nogle hædrende ord betænkte kommandøren for 17. Infanterie-Division, Generalmajor v. Held, Regimentets store præstationer under den store krigen. I en skrivelse den 30. december 1918 til Senatet i Hansestad Bremen, skriver han:

Infanterie-Regiment Bremen (1. Hans.) Nr. 75 er sendt tilbage til sin hjemstavn. Et berettiget ønske fra Regimentet og især fra byen Bremen er dermed gået i opfyldelse.

Forhåbentlig må det blive Regimentet forundt i sin hjemstavn at finde den ro og orden og beskyttelse, som hvert medlem af Regimentet forventer, for krav på ro og sikkerhed har regimentet redeligt fortjent efter

den lange krigstid. Fra felttogets første dag til den sidste har Regimentet i trofast pligtopfyldelse udfyldt sin plads. Hver enkelt gennemsyret af en ånd af hengivenhed for fædrelandet, hver enkelt beredt til at give sit liv for sine, for den fædrene by, for Tyskland; hver enkelt en helt. Regimentet et lysende eksempel, og den gamle ærværdige Hansestads stolte fortid værdig. Stederne, hvor Regimentet i Frankrig og Belgien har kæmpet, hvor så mange brave officerer, underofficerer og musketerer af Regimentet, fjernt fra hjemstavnen er forblevet, er hellige steder, der senere i eftertiden vil give kundskab og vidnesbyrd om Regiment »Bremens« uselviske heltegerning, om Niedersachsisk trofasthed og Niedersachsisk ære. Hvor Regimentet har kæmpet, har Regimentet sejret. Den har ikke overladt en fod jord til fjenden uden på ordre. Da i marts 1918 den tyske storm brød løs, var det dele af Regiment »Bremen« under kommando af Hauptmann Caspari, der førte det afgørende stød, og endnu under de hårde kampdage i begyndelsen af november 1918 på Signalberg, stod den sammensmeltede flok Bremener som en klippe i brændingen, båret og støttet af den jernhårde vilje til sejr, der levede i enhver musketier.

Bremens Regiment var dens fædrene by værdig. Måtte fædrene by og dets regiment finde værdigheden.

Efter samling i Sebaldsbrück, hvor losning fulgte, rykkede Regimentet den 1. januar 1919 igen ind i dens garnisonsby Bremen.

At et Arbejder- og Soldaterråd havde tilrevet sig alt magt, vidste Regimentet naturligvis, og det var ligeledes kendt, hvad der andre steder havde udspillet sig ved troppernes hjemkomst. Regimentet var altså på det rene med, at den ikke kunne rykke ind udenom visse dele af borgerskabet. Der blev derfor i Sebaldsbrück gennemført meget vanskelige og meget langvarige forhandlinger mellem repræsentanter for Bremen Arbejder- og Soldaterråd og 75'erne. Til sidst blev der udfærdiget en skriftlig overenskomst, som begge parter forpligtigede sig til at overholde. Heri blev det blandt andet udtrykkeligt fastlagt, at troppene beholdt deres våben i Bremen. Lederen af Bremens Soldaterråd forsikrede ydermere med håndslag, at han var overbevist om at også hans fæller i Bremen var forpligtiget. På den måde blev der i det godtroende Regiment vækket en tillid, der så usselt skulle blive skuffet.

I starten herskede stor glæde. Festligt modtaget på rådhuspladsen ved stenstatuen af Roland. Der stod de tapre mænd. Det øjeblik var kommet, som de både i vågen tilstand og i søvn havde drømt om. Fanerne blafrede, det regnede med blomster, folk stod tæt langs gaderne, i vinduerne, ja selv på tagene. Regimentsmusikken spillede mens sangforeninger stemte i. Så holdt et medlem af Soldaterrådet en tale, der ikke afslørede andet end et varmt udtryk af glæde, og en opfordring til, nu da folket havde taget skæbnen i egne hænder, at medvirke i skabelsen af den fremtiden, folket krævede. Med et leve for de hjemvendte krigere sluttede talen, og da det sidste hurra var råbt, istemte de gamle feltsoldater den sang, der så ofte derude havde begejstret, og fra de tusinder af stemmer lød »Deutschland, Deutschland über alles!«. Efter en sangkoncert tog Borgmester Hildebrand ordet, hvor han mindes dagen, Regimentet var rykket ud og det ærefulde præstationer, og hvor han udtrykte en velkomsthilsen fra en taknemmelig hjemstavn. Regimentskommandør, Oberstleutnant Hagedorn, takkede. De få, det var forundt i dag at vende hjem til hjemstavnen, ville, som de derude havde været trofast mod fædrelandet, også fortsat være trofaste overfor den fædrene by. De havde kun et ønske, at det ville blive dem mulig under en stærk lovfæstet regering, at kunne genoptage deres arbejde og erhverv. Han sluttede med et leve for den gamle hansestad Bremen. Efter at præsidenten for borgerkomitéen, Generalkonsul Vinnen, havde udbragt et trefoldigt leve for Regimentet, og Major Caspari, den eneste officer, der havde tjent Regimentet under hele krigen, som den »tapreste af de tapre« af byens koner havde fået overrakt en laurbærkrans, satte Regimentet sig i bevægelse mod skolen i Kornstrasse, hvor den foreløbig ville blive underbragt. Ledsaget af en jublende folkemængde trak herefter den lille flok 75'ere gennem Osterstrasse mod dens mål – på grund af talrige hjemsendelser under tilbagemarchen kun en resten af det gamle stolte »frontregiment«. Undervejs blev de mødt af en anden lang kolonne, over 1000 mand fra kasernen – marinere og arbejder – Bremens Røde Garde - med gevær over skulderen og fjernede mundingsklapper, syngende Marseillaisen. Et stop, mens regimentet var kommet forbi, så gik det med kort afstand bag 75'erne. Tavse og stille lod menneskeskarerne toget passerer forbi. Skolen, på hvis lille, dækningsløse gårdsplads de få frontsoldater med deres heste og vogne rykkede ind, og intetanende stillede geværerne sammen, blev af den Røde Garde omringet. Indgangene til gårdspladsen blev spærret. Over muren omkring gården og fra vinduerne rettedes geværer mod 75'erne. Hvad betød det? Havde Regiment og Arbejder- og Soldaterråd ikke indgået en aftale? Var et ord ikke længere et ord? Her blev det foragteligt brudt. Da en kamp i denne »fælde« var for ulige og udsigtsløs, blev der til sidst efter forhandlinger med Arbejder- og Soldaterrådet aftalt, at Regimentet under sin demobilisering deponerede sine våben på kasernen, hvor de i fællesskab skulle bevogtes og forvaltes af Regiment »Bremen« og garnisonen. Officerer kunne beholde deres våben.

In der Heimat

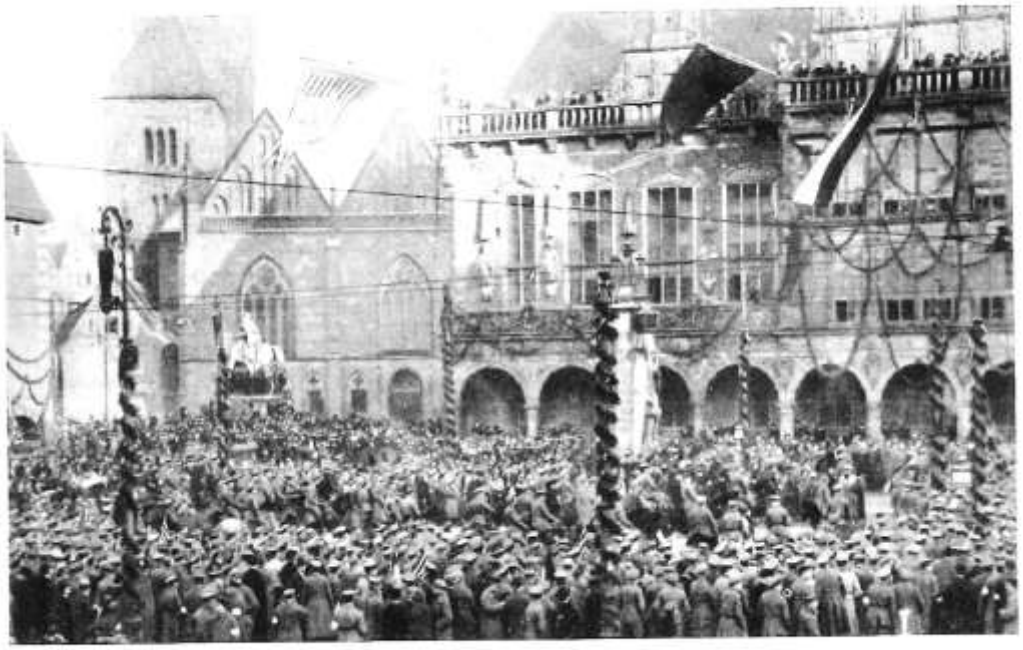

Der Einmarsch des Regiments in Bremen am 1. Januar 1919

Stab des Freikorps Caspari im Bremer Rathaus

Obernstraße

Nach dem Kampf um Bremen, Februar 1919

Blick auf den Marktplatz

Regierungsschutztruppe für Bremen, Stacheldrahtostern 1919

Auf dem Domshof

Bereitstellung auf dem Marktplatz

Die Fahnen des Regiments „Bremen" werden im Hohentorshafen an Land gebracht, 3. September 1919

Die Fahnenkompagnie
auf dem Marsch zum Rathaus, 3. September 1919

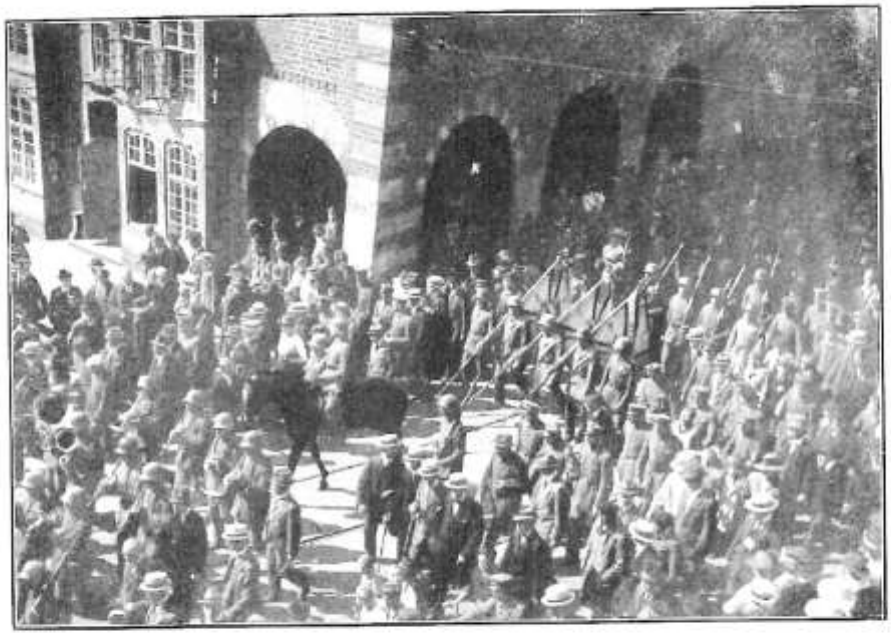

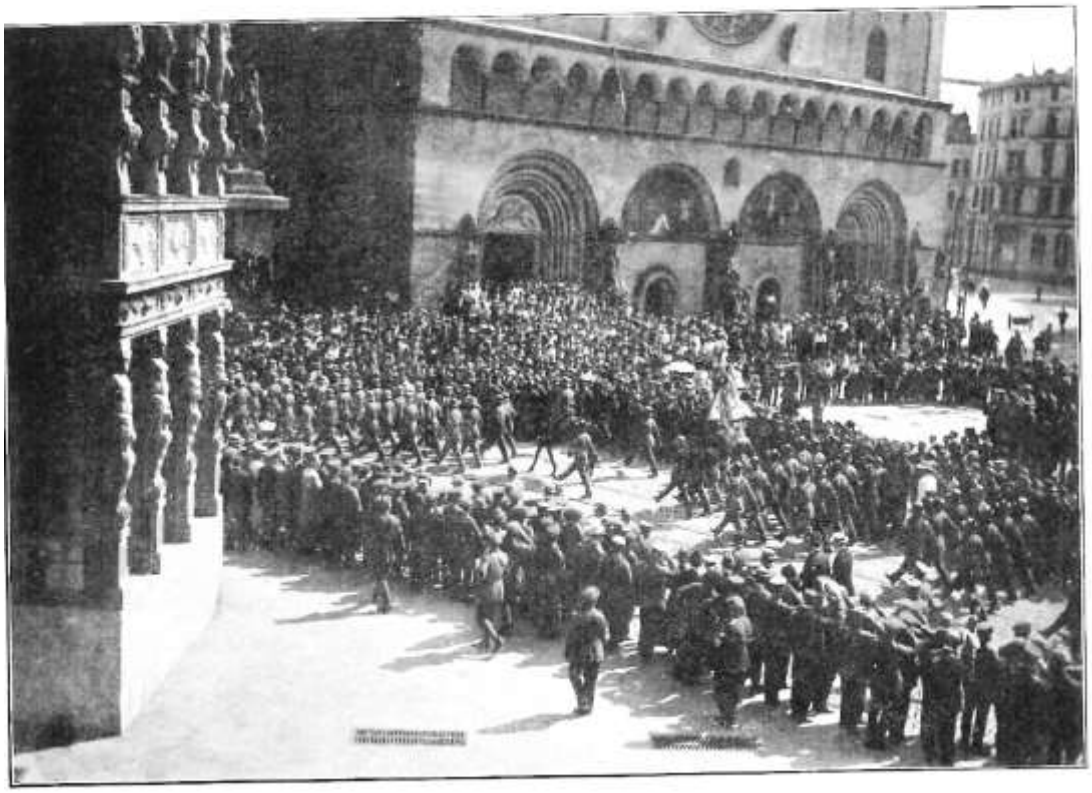

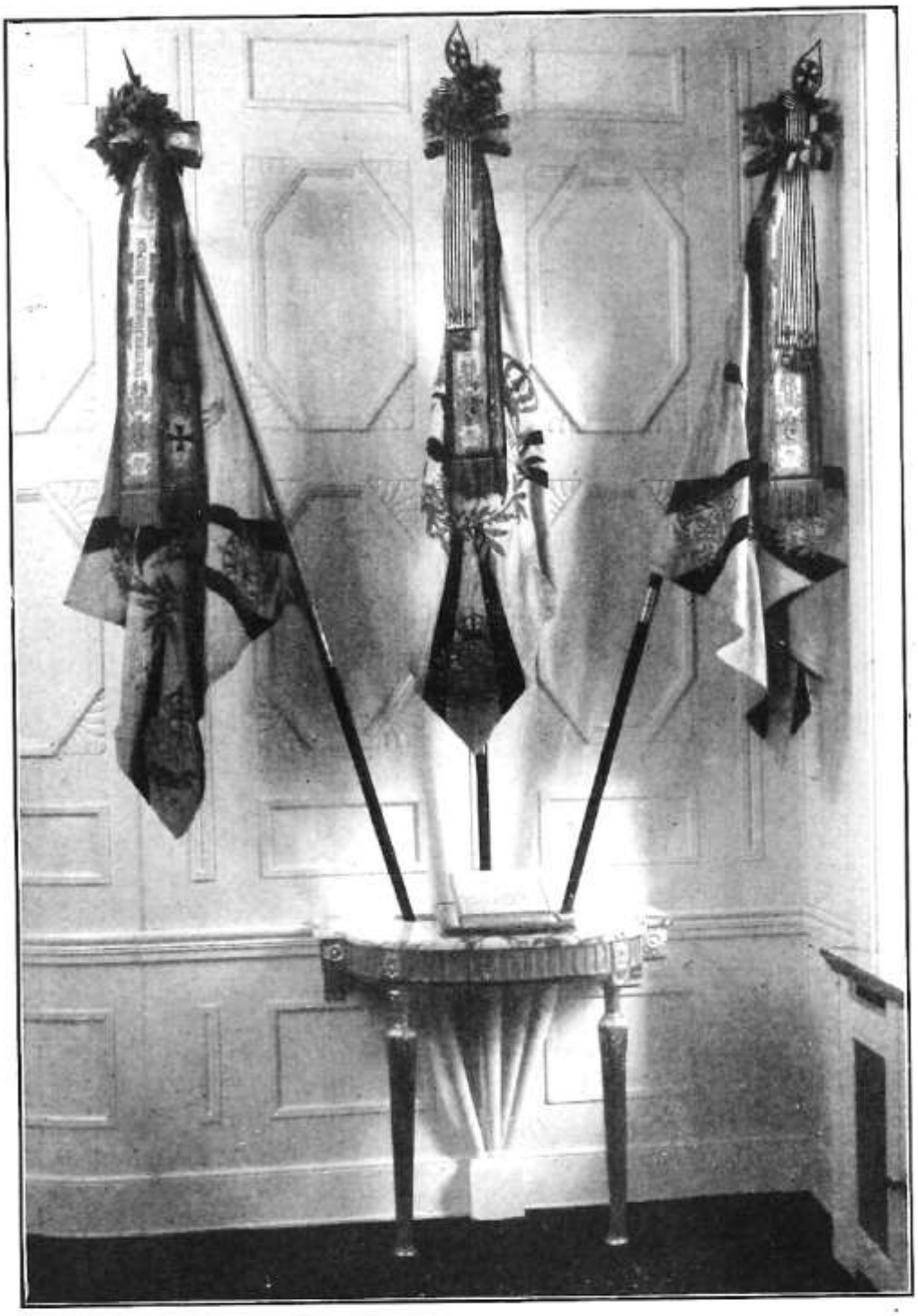

Der Ehrenplatz der Fahnen im Bremer Rathaus

Zur Erinnerung an den Regimentsappell September 1924

1. von Hindenburg 2. Kronprinz Wilhelm

Unwandelbare Treue und eiserne Pflichterfüllung hat das Regiment „Bremen" in großer und schwerer Zeit gezeigt. Sie seien ein werthvolles Vermächtniß für die kommenden Geschlechter!

von Hindenburg

W

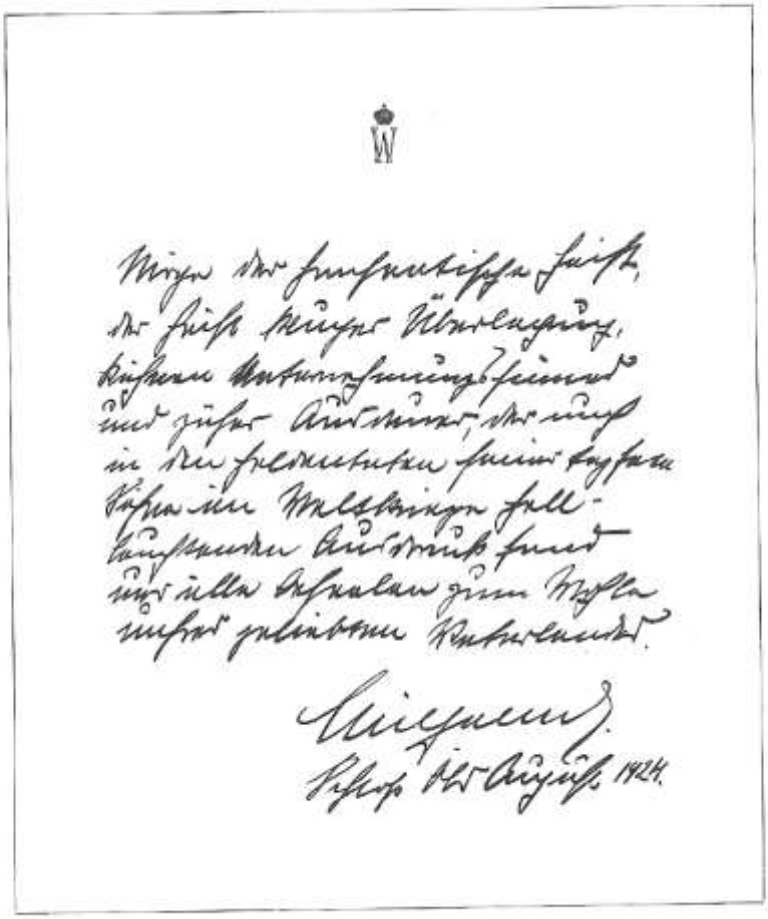

Möge der hanseatische Geist, der heißt kluger Überlegung, kühnen Unternehmungssinnes und zäher Ausdauer, der auch in den Heldentaten seiner tapfern Söhne im Weltkriege hell-leuchtenden Ausdruck fand nur alle Ahnen zum Wohle unsres geliebten Vaterlandes.

Wilhelm

Schloß Ölsburg August 1924.

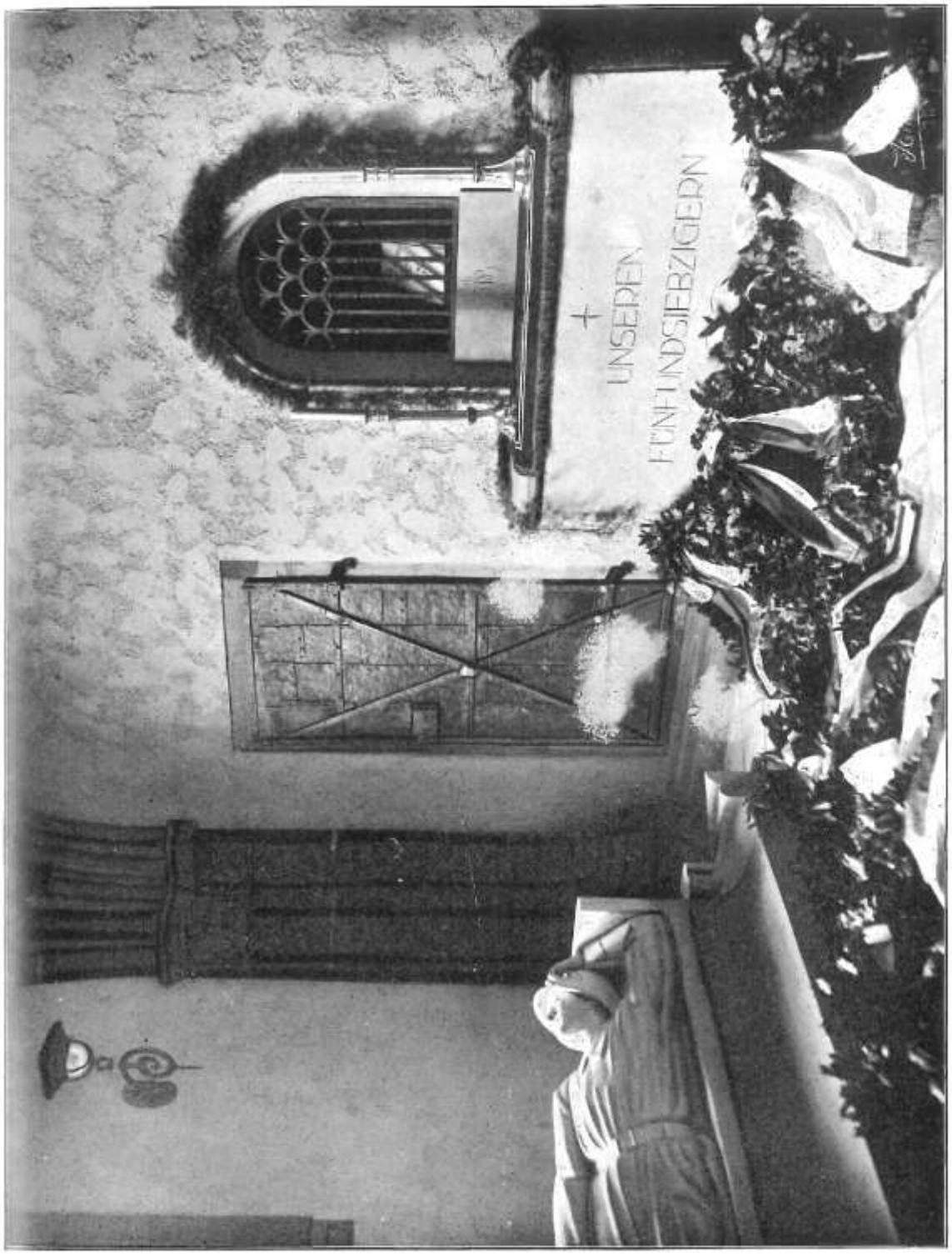

Das Ehrenmal in U. L. Frauen-Kirche zu Bremen

Der 75er-Ehrenhain in Stade

Der Bremer Patenfriedhof Rampcel

Der Bremer Patenfriedhof Moulin sous Touvent

Der Stader Patenfriedhof Hauthem St. Marguerite
(nördlich Tirlemont, Belgien)

DEL III

Efter krigen

* *

1. Kapitel

Opløsning af Regimentet
Bremen i revolution
Opstilling af »Frikorps Caspari«
»Regierungsschutztruppe« og »Stadtwehr«

Allerede under Regimentets demobilisering [1]) forberedte i januar 1919 Major Caspari i alt hemmelighed for en hurtig samling af et frikorps. I de første dage af februar slog over 300 unge Bremer og medlemmer af feltregimenter, mest officerer og herunder et antal 75'er, sig under vanskelig omstændigheder – enkeltvis eller i små grupper – sig igennem fra Bremen til Verden/Aller, hvor de som »Freikorps Caspari« sluttede sig til »Freiwilligen-Division Gerstenberg«, der var ankommet hertil fra Berlin, for sammen at rykke frem mod rådsregeringen i Bremen. Denne handling var som følge af de direkte uhørte tilstande i den gamle hansestad blevet ubetinget nødvendig.

I Bremen blev der den 10. januar 1919 udråbt en »uafhængig-socialistisk-kommunistisk republik«; et bolsjevistisk »rådsdiktatur«. Privat ejendom blev afskaffet. Med trukne revolvere blev der forøvet politiske og erhvervsmæssige afpresninger. Vilde strejker og demonstrationer bragte erhvervslivet til kanten af afgrunden. Tusinder af arbejdere blev med magt forhindret i at arbejde. Våben blev overdraget til et mest uvedkommende hænder. Der blev lavet lister over gidsler, hvoraf to skulle lade livet for hver spartakistisk rovmorder, der et eller andet sted i Tyskland faldt for ordensmagtens kugle. Forsyningerne af levnedsmidler til Tyskland, hvoraf en væsentlig del gik gennem Bremen, hobede sig under disse forhold op, og førte ikke kun Bremen, men hele Tyskland nær undergangen. Åben modsatte det bolsjevistiske voldsherredømme sig Rigsregeringen, uden at bekymre sig om, at vore fjender hverken ville give et kommunistisk Tyskland fred eller brød, ubekymret om Bremens fremtid, og foragtet af Rusland, den bolsjevistiske terrors højborg.

I det øvrige rige faldt i januar 1919 det tyske folk stadig mere fra hinanden. Den blodige borgerkrig rasede videre. Det var slet ikke mere sikkert, at Rigsregeringen ville kunne klare sig mod den bolsjevistiske bølge. Et vildt væddeløb gik i gang med hvervning, på den ene side til de socialistisk-kommunistiske soldaterværn, på den anden side til de frikorps, hvortil officerer og de værdifulde dele af de gamle soldater vendte sig. Kampen mellem officerer og soldaterråd nærmede sig det afgørende tidspunkt. Kun langsomt vandt ordenstropperne i Berlin overhånd under hårde gadekampe. I provinsen stod alt på vippen. Først i slutningen af januar kunne Rigsregeringen også her vove en kamp med hjælp fra frivillige tropper, og besluttede sig for ved Bremen at statuerer et eksempel. Korps-soldaterrådet for IX. Armeekorps advarede Rigsregeringen om, at de ville mobiliserer hele armekorpset, sammenkalde hele arbejdsstyrken og sætte den ind mod regeringen. »… en kampbegejstring, godt udrustet hær, vil på meget kort tid stå klar, og vil storme løs til underkastelsen af hvidgardisternes lejehær under

[1]) De ældste årgange blev hjemsendt under transporten gennem Tyskland mellem den 16. november og 31. december 1918. Resten af Regimentet hjemsendtes i januar 1919. Tilbage blev kun Regimentets kommandokontor til afvikling af sagerne. En del af dette kontorpersonel blev sammen med nogle få endnu eksisterende garnisonstropper den 31. marts 1919 som »Infanterie-Kompanie 75« (Fører: Hauptmann v. Scheele) overtaget af »Regierungsschutztruppe für Bremen«. Den sidste rest af den officielt den 1.4.1920 opløste afviklingskommando, overgik den 30. 9. 1920 til afviklingskommando, IX. Armeekorps, i Altona.

kontrarevolutionær kommando…«. Den 2. februar ankom en udsending fra Hamburger Arbejder- og Soldaterråd til Berlin og forsikrede, at 50.000 soldater fra hele IX. Armekorps område ville gribe til våben, hvis ikke operationen mod Bremen blev opgivet. Bremer bolsjevikkerne opfordrede sejrsbevist Rigsregeringen til at træde tilbage. Fra Ruhr området kom der telegrammer om, at 100.000 minearbejdere ville nedlægge arbejdet, hvis man vendte sig mod Bremen. Rigsregeringen vaklede og rådslog indtil der til sidst blev truffet en afgørelse ud fra overbevisning: »Hvis vi ikke nu griber ind, miste vi vores autoritet og vi er færdige«. En opgivelse eller et nederlag ville for hele Tyskland have uhyre følger … Og hvem ville kaste sit liv mod 10.000 bevæbnede bolsjevister i Bremen, mod deres forskansede maskingeværer og kanoner? Hvem tilkæmpede sig muligheden for et opsving, for en ny opblomstring af livet? Det var de frivillige i Division »Gerstenberg« og de sønner af Bremen, der i Verden sluttede sig til Frikorps Caspari, det var de frivillige fra Batteie Pauli fra Feldartillerie-Regiment 26 og den frivillige eskadron Krossa fra Husaren-Regiment 17, totalt omkring 1500 mand med nogle få maskingeværer, minekastere og to panservogne. Mænd, der gennem en 4½ år lang krig havde afgivet tusinder af skud, og af hvilke nu så mange ville give deres liv under de blodige kampe om Bremen at pligtfølelse i en alvorlig og sørgelig kamp mod forblændede og vildledte egne tyske medborgere.

Kampen om Bremen, 4. februar 1919

Da Bremer Spartakister og uafhængige ikke frivilligt ville lade magten gå fra dem, lod det sig ikke gøre at opnå enighed. Derfor brød kampen om Bremen ud i fuld vildskab tirsdag den 4. februar 1919. Denne blodige dag under borgerkrigen, fyldt af den frygtelige larm fra moderne våben, hører til de grusomste den gamle Hansestads historie.

Tidligt om morgenen den 4. februar 1919 rykkede befrierne af Bremen i kulde og sne frem til angreb. Til højre for Weser gik Marinebrigaden (Oberst v. Rhoden) med to kolonner fra Oyterdamm over Sebaldsbrücke – Schwachhausen mod Bürgerpark og fra Mahndorf over Arbergen – Hemelingen mod hovedbanegården. Til venstre for Weser rykkede Freikorps Caspari med det tildelte Freiwilligen-Batterie 26 fra Kirchweyhe over Arsten, Krimpel mod den store Weser bro – nuværende Adolf-Hitler-Brücke [1])– og rådhuset, mens 3. Landeschützenbrigade (Major Matthias) i to kolonner over Kirchhuchting – Brolland – Kaiserbrücke mod Walle og over Bahhof Huchting – Woltmershausen mod Rablinghausen. Marinebrigaden nedkæmpede blodigt fjendtlig modstand ved Arbergen og ved banegården Sebaldsbrück, rensede parkkvarteret og forstaden Ostertor. Kl. 1730 stod de forreste elementer ved hovedbanegården og ved Schauspielhaus.

På venstre side af Weser stormede Freikorps Caspari den sydlige del af Neustadt, kæmpede sig herefter over Werder og gennem Buntentorsdteinweg frem til banegården og lå omkring kl. 13 i ildkamp foran Adolf-Hitler-Brücke. En barrikade ved Postkontor 6, bevæbnet med maskingevær og feltkanon, blev skudt itu af ledsagebatteriet med direkte skydning. Ved Pauli-kirken blev en fjendtlig kanon erobret, og fra vandværket blev mandskabet ved en skydende kanon fra Altmannshöhe, nedkæmpet.

Begge kolonner fra Landeschützen-brigaden var efter heftige kampe trængt ind i Neustadt, og havde omkring kl. 15 arbejdet sig frem i nærheden af Kaiserbrücke.

Som de allerede var begyndt at blive mørkt, var den endelige afgørelse ikke faldet noget sted. Det var ikke lykkedes kanoner, minekastere og maskingeværer under Freikorps Caspari, at bringe ilden fra de dygtigt forskansede og tappert forsvarende modstander til tavshed. Ganske vist kom under dække af hvide parlamentærflag, forhandlere over broen med den faste beslutning om at opnå en våbenhvile, men trods deres forsikringer, og selvom der endda blev hejst et hvidt flag på et af rådhustårnene, skød spartakisterne på enhver frivillig, som blot nærmede sig Adolf-Hitler-Brücke. Derfor måtte en overgang tilkæmpes med magt. Efter en voldsom sammensat ildforberedelse med kanoner, minekastere og maskingeværer, iværksatte Freikorps Caspari Kl. 1745 med en panservogn i spidsen, storm over broen, og tiltvang sig under store tab i døde og sårede, den vanskelige overgang over Weser. Så gik det i spring gennem det knuste glas på Wachtstrasse til rådhuset.

Om kampene ved Weserbroen skriver den tidligere adjudant ved Freikorps Caspari, Oberleutnant a.d. Krose:

> … middag omkring kl. 13 står vi i Osterstrasse. Alle vidste, at den vanskeligste del først nu ville komme: overgang af både den lille og den store Weser-bro. Og dertil usikkerheden om, hvorlangt »Gersteberger« enhederne var kommet på den anden side, og om et flankeangreb truede os fra Neustadtswall-Kasernen, fra Neustadt og Süervorstadt, der for os i den smalle Osterstrasse kunne blive meget farlig. Ved krydset mellem

[1]) I dag Wilhelm-Kaiser-Brücke Oa.

Oster- og Brückenstrasse erobrede vi en kanon. Den er imidlertid ubrugbar. Vores patrulje rykker frem mod broerne og modtages af en tæt, velsigtet ild fra arbejder husene. Flere gange forsøges en overgang, men modstandernes maskingeværild spærre ganske enkelt broerne. Flere gange forsøgte panservognen at rykke frem, men direkte beskudt af artilleri på broen tvinger den til at vende om.

Sårede bæres tilbage fra broen. Noltenius har et alvorligt lungeskud, dommer og Leutnant d.R. Rulenkampff, et fornemt, stille menneske, rammes her på broen af det dødelige skud. Hele tiden forsøger nye patruljer at rykke frem for at komme de betrængte kammerater til hjælp og erstatte døde og sårede. Helt fremme, bag en af bropillerne, stod Fuhrmann, en af de bedste feltofficerer fra Infanterie-Regiment 75, helt rolig trods kuglerne, der slog ind i væggene omkring ham. Koldblodig søger han mit sit gevær et mål, uden hverken ryster eller vakler. Vore tab øges hele tiden, hele tiden nye sårede. Den tapre Vizefeldwebel van Nuys, der egentlig kun var kommet med som rapporter for »Weser-Zeitung«, såres dødeligt og bæres væk. Han havde ikke kun villet se på, men ville kæmpe med.

I haven til St.Pauli kirke var vores minekastere sat i stilling. I huset ved siden af kirken, højt oppe på taget, var et maskingevær placeret. Modstanderen kunne ikke nedkæmpes alene med infanteriild. Han sidder i husenes vinduer og tage, godt skjult. Vi kunne hurtigt mærke virkningen af vore miner, da ilden på tidspunkter vandt ind. Fra Union kom der ikke længere ild, da taget her hurtigt blev glemt medtaget.

Så blev der omkring kl. 14 pludseligt hejst et hvidt flag fra Domkirken. Vi indstiller skydningen, men modstanderen fortsætter med at skyde. Der måtte altså derovre være stor uenighed. Efter et stykke tid dukkede en lille forhandler gruppe op i den anden ende af broen under et hvidt flag. Vi lod dem komme over uden at beskyde dem. De blev bragt til Caspari i huset ved siden af St. Pauli kirken.

Han spurgte de efter deres legitimation. Den har de ikke, men hæver, at være bemyndiget til at forhandle. »Der bliver ingen forhandling«, svarede Caspari. »Der er kun den betingelse, at ilden gensidigt indstilles, våben øjeblikkeligt afleveres og den indre by hurtigst muligt rømmes«. Forhandlerne jamrede og ville holde en tale, men får hurtigt at vide, at det ikke vil hjælpe. Enten opfylde betingelserne i løbet af en halv time, eller kæmp videre. I forbindelse hermed får de ydermere at vide, at vores artilleri indtil nu ikke for alvor er sat ind, at dette snart ville ske, hvis ikke modstanderens ild snarest ophørte. Det gør indtryk. Forhandlerne returnerer over broen, kampen går videre og vores tab i døde og sårede stiger. Den brave Oberleutnant z.S. Dethleffen, den lige så tapre Leutnant Merck og frivillige Papendiek må ligeledes lade livet for Bremens frihed.

I løbet af eftermiddagen dukkede endnu to forhandlingsgrupper op. Begge fik af Major Caspari at vide, at dersom han betingelser for en øjeblikkelig våbenaflevering og rømning af byen ikke blev opfyldt, ville en storm på byens centrum blive iværksat fra vor side. Den sidste forhandlingsgruppe nåede ikke tilbage til deres egne, da de herfra blev beskudt. Vore minekastere, maskingeværer og bropatruljer fortsatte beskydningen. Flere af modstanderens maskingevær blev tavse, mans andre stædigt fortsatte kampen, især fra Kapffsche huset. Minekasterne forlagde deres ild længere ind i byen. Spartakisterne skulle stadig have reserver på Markt pladsen. Kanonerne fik også ordre til at skyde. Overgang over broerne måtte snart gennemtvinges, ellers ville situationen i det stigende mørke blive kritisk for os i de smalle gader.

Kl. 1640 fik kompagnierne under Freikorps Caspari skriftlige befalinger om angreb til erobring af broerne og forholdsregler efter erobring af markedspladsen. Den kamprutinerede fører, Caspari var sit ansvar meget bevist, og havde tøvet med at give den endelige ordre til den formentlig kostbare storm på broerne. Hele tiden havde han håbet på, at fremrykningen på den anden side Weser af enhederne under Division Gerstberger (som i mellemtiden allerede stod ved Ostertor), ville åbne vejen over broerne og gaderne frem mod rådhuset. Da dette ikke skete, og kamplarmen fra den gamle bydel døde ud, indså han, at hele operationen var kommet ind i et farligt stop. Han erkendte samtidig, at ansvaret for at bringe hele operationen til en heldig afslutning, lå hos ham, og at de hidtil bragte ofre ikke havde været forgæves. Derfor gav han ordre til angreb. Efter et sidste ildoverfald med maskingeværer og minekastere indledte Freikorps Caspari som beordret præcis kl. 1745 angrebet, og tiltvang sig, effektivt støttet af egne minekastere og maskingeværer, en overgang over Weser og en fremrykning gennem Wachtstrasse.

Som korpset stormede ind på pladsen foran rådhuset forsvandt de sidste spartakister i flugt gennem sidegaderne.

»Der Roland«, Bremens vartegn, var fri! Kirkeklokkerne på Domkirken kimede og mens de frivillige sang Tysklandssangen gik den sort-hvid-røde fane til tops. Rådsdiktaturets højborg i Tyskland var faldet, og dens førere fejt flygtet.

En bølge af modløshed skyllede over bolsjevikkerne langs Nordsøkysten. Bremerhaven blev besat et par dage senere uden at møde modstand, så Wilhelmshaven og Cuxhaven. Hamburg sluttede sig lige i rette tid til den lovlige side.

Gennem frikorpsets faste holdning havde magtfordelingen forskubbet sig afgørende. Kommunister og uafhængige drager den slutning, at der med kamp ikke længere kan opnås resultater, men at de virksomme kampmidler fremtidig er proklamationen af strejker og arbejdsnedlæggelser. Kampen om den politiske magt begynder at flytte sig til en arbejdskamp.

Den bolsjevikiske flodbølge er bragt til standsning i Tyskland. For første gang havde Rigsregeringen sat sig igennem udenfor Berlin. Selvom der også senere opstod blodige sammenstød i Berlin, i Ruhr, I München, var der dog på intet tidspunkt risiko for en omstyrtning af Riget, som der havde været i disse første dage af februar 1919. Efter stærk modstand og store betænkeligheder havde Rigsregeringen den 4. februar – samme dag som kampene i Bremen – erklæret Arbejder- og Soldterrådenes centralråd i Berlin for opløst, og havde overført dens magt til nationalforsamlingen i Weimar. En tilbagetrækning eller nederlagt for Rigsmyndighederne i kampen om Bremen ville have været uoverskuelig. Indsatsen og sejren åbnede den frie vej for tankerne om et tysk rige.

Befrielsen af Bremen fra det bolsjevikiske voldsherredømme den 4. februar 1919 er en mærkepæl i udviklingen af vores nye Tyskland.

Navnene på de faldne 26. frivillige fra befrielsen af Bremen den 4. februar 1919 er indskrevet i historiens annaler. De havde uselvisk ofret sig i trofasthed og tro på det tyske folk. I ærefrygt og taknemmelighed vil de til evig tid blive nævnt blandt de første, der åbnede porten til vores nye Tysklands frihed.

Få dage efter indtagelsen af Bremen modtog Major Caspari fra den dengang provisoriske Regering fuldmagt til, i stedet for Frikorps Caspari, at opstille den »Regierungsschutztruppe« (R.S.T.), der i de følgende tid skulle overtage sikkerheden i Bremen.

På trods af yderst vanskelige omstændigheder, lykkedes på kort tid at opstille:

3 bataljoner (á 3 kompagnier – gennemsnitsstyrke 4 officerer, 350 underofficerer og mand – 1 minekasterdeling og 1 signaldeling)
1 Infanterie-Kompanie 75
1 Artilleri-afdeling (à 1 kanon og felthaubits-batterie og 1 motoriseret halvbatteri)
1 Signal-afdeling
1 Lyskaster-deling
1 Flammekaster-deling
1 Lastbil beredskab
1 Skibsafdeling (»Wester-schutz«) (1 minerydder og 3 motorbåde)

Derudover var der to havnebevogtnings kompagnier og en jernbane deling med tilsammen omkring 750 frivillige. Heller ikke den under Rittmeister Wilkens opstillede, langt ud over Bremen kendte og fortrinligt organiserede og slagkraftige »Stadtwehr«, var en ringe del af Major Casparis fortjenester. Gennem de følgende ni måneder tilhørte talrige 75'ere både »Regierungsscutztruppe« og »Stadtwehr«. Det kammeratlige sammenhold var udmærket. Der, hvor en gammel regiments Feldwebel igen var »Kompaniemutter«, eller hvor bataljons- og kompagniførere kom fra regimentet, herskede en ægte 75'er ånd. Det skal også bemærkes, at Major v. Engelbrechten havde funktionen som bykommandant, mens Hauptmann v. Capelle var udnævnt til generalstabsofficer ved »Kommando zu Verteidigung Bremens« (og samtidig Kommando der Regierungsschutztruppe).

Et højdepunkt af indsats nåede Regieringsschutztruppe under »Pigtråds-Påsken« (Generalstrejke og borger uroligheder 16. – 30. april 1919).

Om dette beretter Leutnant Fischer, der på dette tidspunkt var medlem af Regierungsschutztruppe:

… den 13. april stillede 21'er rådet et ultimatum til den provisoriske regering med vidtgående politiske og økonomisk krav, og truede med den skarpeste kamp i tilfælde af en afvisning. Den næste dag landede et kurerfly fra Rådet i Braunschweig på Neuenland flyvepladsen. Passagererne blev taget til fange. De medbragte planer og opfordring til en borgerkrig.

Den 16. april udbrød generalstrejke. Frem til den 19. april omfattede den næsten 7/8 af arbejdsstyrken. Da også sporvogne, gasværker, møller og havnens arbejder havde nedlagt arbejdet, var der sat spørgsmål ved forsyningen af hele befolkningen. Skibe med levnedsmidler under fremmed flag måtte losses af frivillige fra alle samfundets lag.

Den 19. april kom det til den første episode. Arbejdsvillige ved sporvognene blev trukket ud af vognene og genempryglet. De blev med magt befriet af gadepatruljer fra Regierungsschutztruppe. Foran fagforeningernes hus, der dengang endnu lå i Faulenstrasse, angreb en folkemasse en af Regierungsschutztruppe-patruljerne. Denne var tvunget til at bruge dens våben, hvorved der på angribernes side var en død og en såret. I Nordstrasse blev en underofficer fra Schutztruppen overfaldet. Han kunne først befries af en tililende patrulje.

Disse episoder viste det truende alvor Påskelørdag aften 1919. Ved en hurtig aktion fra Regierungsschutztruppe side, lykkedes det imidlertid at anholde 80 uafhængige og kommunister og fermtrædende medlem-

mer af det røde frontkæmperforbund, et antal der hurtigt steg til 166. Dermed var der rettet et hårdt slag mod hele opstandsbevægelsen.

På grund af episoderne lørdag, indførte bykommandanten, Major v. Engelbrechten med godkendelse fra provisorie-regeringen den skærpede belejringstilstand i Bremen. Med denne trådte aviscensur, brevcensur og en generel telefon- og telegrafspærring i kraft. Alle udsalg, værtshuse, teatre og biografer skulle lukke. Enhver erhvervsmæssig udlevering af varer blev forbudt. Mellem kl. 20 og 0600 måtte ingen vise sig på gaderne. Vigtige telefonsamtaler og telegrammer kunne godkendes af signalofficeren ved Regierungsschutztruppe.

Den af de uafhængige og kommunisterne udvidede generalstrejken til også at omfatte levnedsmiddelforretninger, fik i øvrigt til følge, at den af Borgerudvalget for dette tilfælde forudsete »Borgerforsvarsstrejke« blev iværksat. Den var fastsat til at starte tidlig Påskesøndag

Denne »forsvarsstrejke« blev gennemført med største energi. Den kommunistiske terror ramte endnu engang borgerskabets forsvarsberedskab. Ud over de forholdsregler, der var truffet af Bykommandanten, blev følgende bestemmelser indført: fabrikker, der endnu ikke eller kun delvist deltog i generalstrejken, indstillede arbejdet. Banker forblev lukkede, pengestrømmen gik i stå. Vandforsyningen ophørte. Herefter var befolkningen tvunget til at hente vand i Weser eller i voldgravene. Jernbanerne gik i stå. Kun ved livsfarlige lidelser udøvede lægerne deres gerning.

Alle disse forholdsregler traf befolkningen hårdt. Det var imidlertid nødvendige, vis spartakisternes terror skulle brydes. Speciel hårdt traf den totale mangel på vand. De lange rækker af folk med alle mulige beholdere ved de få brønde og ved nedgange til Weser bevidnede dette.

Påskedagene forløb relativ rolig. Alligevel blev patruljer fra Regierungsschutztruppe beskudt og ramt af sten på Nordstrasse og i Faulenstrasse.

Tirsdag morgen dannede der sig overalt debatterende grupper af ansatte og arbejdere på de lukkede virksomheder. de strejkende arbejder fra værker og fabrikker samledes derimod på preussisk område i Hemelingen. På vejen hertil viste de pistoler og indtog en truende holdning overfor en afdeling af Stadtwehr. Så blev der alarmeret. Sirener hylede, kirkeklokker kimede, alarm-kanonslag bragede. Jævnfør de i mindste detalje udarbejdede forsvarsplaner rykkede alle ikke indsatte dele af Regierungsschutztruppe til rådhuspladsen, batterier kom kørende i galop, tjenestefri dele af Stadtwehr ilede til deres vagtlokaler. Hele det indre af byen blev spærret af med pigtråd. Ophidsede menneskemasser forsøgte i mellemtiden i den vestlige forstad at tvinge sig til køb af madvare. Øjeblikkeligt indsatte dele af Regierungsschutztruppe og Stadtwehr forhindrede dette. Få steder blev patruljer voldeligt overfaldet.

Samme billede viste sig onsdag. Igen blev der alarmeret, ikke mindst fordi de strejkende igen havde forsamlet sig i Hemelingen og i Ritterhude – her alene 3500 mand. Sidstnævnte blev på vejen tilbage i Gröpelingen omringet af en sammensat afdeling (et kompagni Regierungsschutztruppe, et motoriseret halvbatteri og et hold Stadtwehr) og undersøgt for våben. Da kompagniet fra Regierungsschutztruppe senere blev beskudt, måtte de med blanke våben rykke frem mod demonstranterne.

Torsdag skærpede sig situationen. De strejkende samlede sig i Huchting. De blev endnu engang under tilbagemarchen undersøgt for våben. I den indre by kom det til sammenstød, der særlig i den vestlige del fik en alvorligere karakter. Foran Jutespinderiet blev der rejst barrikader. En motoriseret patrulje fra 8. Kompanie af Regierungsschutztruppe blev her modtaget med skud og tvunget til at besvare ilden. Fire oprørere blev såret og flere anholdt. Gentagende gange måtte gaderne renses af Regierungsschutztruppe og Stadtwehr.

Fredag blev der forventet et kup fra modstanderens side, og de nødvendige modforholdsregler truffet. Ganske rigtigt forsøgte man i den vestlige del at plyndre forretninger. Af denne grund blev fire kompagnier fra Regierungsschutztruppe og fire enheder af Stadtwehr indsat, der på kort tid fik genoprettet ro og orden, som herefter blev opretholdt gennem stærke patruljer. Flere gange blev der skudt mod patruljerne. Enhederne havde overalt med meget ophidsede menneskemængder at gøre, og måtte handle med meget kraftig eftertryk. Krisen forstærkede sig, da Regeringen om eftermiddagen gav efter for gadens krav og tillod indkøb af madvarer i to timer, uden at underrettet tropperne herom. At det herved ikke kom til voldsommere sammenstød, skyldes udelukkende de indsatte enheders ro og jernhårde disciplin, og deres føreres forebyggende forholdsregler. Det var afgørende for resultatet af generalstrejken.

Langsomt brød den sammen. Lørdag var der allerede tegn på træthed blandt de strejkende om end situationen stadig var alvorlig. I Faulenstrasse blev en arbejdsvillig vognstyrer på en sporvogn bortført. En indgribende patrulje af Regierungsschutztruppe blev mødt af voldelig modstand, hvorunder en oprører blev dræbt og en anden såret. Endnu en truende plyndring blev forhindret af en blandet styrke af Regierungsschutztruppe (2 kompagnier, 1 batteri, 1 MW-afdeling og to enheder af Stadtwehr) uden at det blev nødvendigt at anvende våben.

I løbet af dagen genoptog gaderenholdningen, havnearbejderne og sporvognspersonalet deres arbejde. Generalstrejken var brudt sammen.

Søndag den 27. april besluttede strejeforsvarsudvalget at tilbagekalde de indførte forholdsregler den 29. april, så det offentlige liv fra den 30. kunne vende tilbage til det normale.

De uafhængiges og kommunisternes terror var brudt. Bremen var blevet bevaret for det værste takket være de forberedte og gennemførte forholdsregler, enhederne til forsvar af den gamle Hansestad havde gennemført under den beslutsomme og målrettede føring af Major Caspari. Den nye Regierungsschutztruppe havde vist sig som en slagkraftig, godt disciplineret enhed, der havde været afgørende i sikring af sejren. Det er imidlertid ikke længere muligt i enkeltheder at berette, hvad dagene under »pigtråds-påsken« blev krævet af officerer og frivillige i alle stabe, kompagnier, batterier og specialenheder under vedvarende beredskab og indsats mod pøblen - en ophidset arbejderskare og overfor de mange nysgerrige

Også Stadtwehr, hvis oprettelse som allerede nævnt, ikke i ringe grad skyldtes Major Caspari, og fra starten taktisk var ham underlagt, havde til fulde vist dens værdi. Den havde som borgerværn aflastet og støttet tropperne, og blev flere gange indsat sammen med disse. Dens medlemmer, hvoraf mange var 75'ere, havde vist deres standhaftighed.

Langsomt ebbede ophidselsen ud i byen. de Uafhængige og Kommunisterne havde lidt et betydeligt nederlag og var i den følgende tid ikke i stand til at bringe masserne i bevægelse under større aktioner. Så stærk var det indtryk, den energi tropperne havde udvist og de militæriske forholdsregler, de havde gennemført.

==========

2. Kapitel

Overgang til Reichswehr
Bevarelse af traditioner

Efter direktiv fra det preussiske krigsministerium blev den 1. maj 1919 det foreløbige Reichswehr (200.000 mands hæren) opstillet. Imidlertid blev Regierungsschutztruppe Bremen først den 11. juli 1919 underlagt Reichswehrbrigade X (Hannover); denne blev imidlertid allerede den 1. november 1919 igen opløst, mens samtidig der i Bremen blev oprettet et sikkerhedspoliti (Staten Bremens politi) under Major Caspari og I. Bataillon, Infanterie-Regiment 110 under Major v. Engelbrechten. I. /I.R. 110 med et M.G.-Kompagni, et Regiments Minekasterkompagni og 1/3 Regiments signalkompagni, blev formeret af Regierungsschutztruppe Bremen og dermed af I.R. 75

Den 3. september blev Infanterie-Regiment »Bremen« fane afhentet i Altona [1]) af Bremens minerydder båd og fra Hohentorshafen bragt til rådhuset. Her fik de deres æresplads. For sidste gang stod et fanekompagni fra Regierungsschutztruppe, udelukkende bestående af 75'er officerer, underofficerer og mandskab, under deres gamle fane i respekt for deres døde kammerater.

Da rigshæren den 31. juli 1920 blev reduceret til 100.000 mand, stillede I./IR 110 nu 1. Kompanie i det nye 16. Infanterie-Regiment under Hauptmann Niederhoff, hvori også alle aktive 75'ere – 11 underofficerer og 18 mand – indtrådte. Til dette kompagni blev overført bevarelsen af traditioner fra det ærefulde Infanterie-Regiment Bremen (1. Hanseatischen) Nr. 75.

Under en målbevidst ledelse er Reichswehr nu en godt uddannet og veldisciplineret hær. Ud over deres øvrige opgaver har de overtaget den høje pligt at bevarer og videreføre traditionen fra vores gamle, stolte hær, som selv vore fjender må indrømme, var den bedste, verden nogensinde har set.

Hvad den gamle arme præsterede overfor en stadig overmagt i antal og materiel er med ærende bogstaver indmejslet i historien. Alle tyske mænd, der tilhørte denne hær, som i den række blødte, men til den bitre ende gjorde deres pligt, er stolte herover.

Infanterie-Regiment »Bremens« omdømme er udødelig.

---

[1]) Felthærens faner blev i de første måneder af stillingskrigen sendt tilbage til de respektive stedfortrædende Generalkommandoer i Tyskland.

Vi frontsoldater spurgte ikke og klagede ikke. Vi så til stadighed det store mål, og holdt vores hær og vores folks ære højt. Vi elskede vores fædreland over alt. Vi havde viljen til at beskytte Tysklands grænse og de kære derhjemme, og var beret på at dø for vores fædreland, hver dag, hver øjeblik. Vi var handlingernes mænd, der i ægte kammeratskab, mens slaget rasede, delte og bar alle vanskeligheder, og først til allersidst tænkte på os selv.

På den måde opstod derude på slagmarkerne og i verdenskrigens skyttegrave, grundlaget for det nye Tyskland – den ukendte soldats Tyskland! I ham kan vi håbe, vil genrejse sig, hvad midlertidig er opløst: det stolte, glorværdige

Infanterie-Regiment »Bremen«

Ehrentafel

der 1914 bis 1918 im Infanterie-Regiment „Bremen" gefallenen Offiziere.

Eſternay: 6. 9. 14 Lt. **Noffke,** Kurt.

Nampcel: 20. 9. 14 Oberſt **Jaeger,** Eugen, verw. († 21. 9. 14), Hptm. **Brenning,** Friedrich, Hptm. **Kayſer,** Bruno, Hptm. **Lincke,** Albert, Lt. **Hellwig,** Wilhelm, Lt. **Schönecke,** Ulrich, Lt. **v. Somnitz,** Rolf, Lt. d. R. **Jüchter,** Hans, Lt. d. R. **Reynaber,** Adolf, Lt. d. R. **Siebert,** Auguſt, Lt. d. R. **Träger,** Walter, verw. († 8. 10. 14).

Bailly: 8. 10. 14 Lt. d. R. **Grotkaß,** Wilhelm, 9. 10. 14 Lt. **Müller,** Hans, 17. 10. 14 Hptm. a. D. **Moſer,** Leo, verw. († 18. 10. 14), 2. 11. 14 Lt. d. R. **Schilling,** Bernd, verw. († 3. 11. 14), 25. 1. 15 Zahlmeiſter **Raabe,** Johannes, verunglückt, 26. 1. 15 Lt. **Tſchirſchky,** Erwin, 8. 6. 15 Lt. d. R. **Goſch,** Hugo, 4. 8. 15 Lt. d. R. **Horn,** Wilhelm, verw. († 5. 8. 15), 5. 9. 15 Hptm. **Hausburg,** Kurt.

Arbre-Höhe: 18. 10. 15 Oblt. v. **Düring,** Marquard, 21. 10. 15 Lt. **Müller,** Erwin 12. 12. 15 Lt. d. R. **Hartwich,** Otto, 24. 4. 16 Lt. d. R. **Wilmanns,** Aug.

Maiſonnette Ferme: 10. 7. 16 Lt. d. R. **Bornemann,** Franz, Lt. d. R. **Bruch,** Walter, Lt. d. R. **Groſſe,** Auguſt, Lt. d. R. **Madrian,** Wilhelm, Lt. d. R. **Richter,** Heinrich, Lt. d. R. **Tegtmeier,** Karl, 11. 7. 16 Hauptmann **v. Witzendorff,** Kurt, Lt. **Steffen,** Kurt, verw. († 3. 8. 16).

Barleux I: 19. 7. 16: Oblt. **Guſe,** Eberhard, 20. 7. 16 Lt. **Marcard,** Georg, Lt. d. R. **Oldenbüttel,** Hermann, Lt. d. R. **Raſſow,** Fritz, Lt. d. R. **Linnich,** Hermann, verw. († 22. 7. 16), 21. 7. 16 Lt. d. L. **Beckmann,** Heinrich, Lt. d. R. **Gerdes,** Johann, Lt. d. R. **Martens,** Fritz, verw. († 24. 7. 16).

Barleux II: 31. 8. 16 Lt. d. R. **Gerke,** Wilhelm, verw. († 3. 9. 16), 1. 9. 16 Lt. d. R. **Andreſen,** Werner, 4. 9. 16 Lt. v. **Lilienhoff-Zwowitzki,** Paul Herbert, Lt. d. R. **Contag,** Rudolf, Lt. **Heintzmann,** Julius, Lt. d. R. **Kulenkampff,** Heinrich, verw. († 5. 9. 16), Lt. d. R. **Reinecke,** Willi, Lt. d. L. **Wähaus,** Fritz, 5. 9. 16, Lt. d. L. **Blome,** Dietrich, Lt. d. R. **Lauts,** Friedrich, 6. 9. 16 Lt. **Helmolt,** Hansheinrich.

Arras: 8. 10. 16. Lt. d. R. **Niemann,** Hugo, Gasvergiftung, verw. († 9. 10. 16).

Miraumont: 17. 2. 17 Lt. d. R. **Cordes,** Heinrich, Lt. **Hasper,** Manfred, Lt. d. L. **Ropers,** Johann, Lt. **Thyſſen,** Karl, 20. 2. 17 Lt. d. R. **Goosmann,** Johannes, verw. († 19. 3. 17.).

Oppy: 14. 4. 17 Lt. d. L. **Brendecke** gen. Brenning, Richard, Lt. d. R. **Thomſen,** Johannes, 23. 4. 17 Lt. d. R. **Gundlach,** Adolf, 27. 4. 17 Stabsarzt d. R. **Revenſtorf,** Wilhelm, 28. 4. 17 Lt. d. L. **Baer,** Willy, Lt. d. L. **Bleckwedel,** Friedrich, verw. († 30. 4. 17), Lt. d. R. **Goering,** Armin, Lt. d. R. **Koch,** Friedrich, Lt. d. R. **Menne,** Ludwig.

Geluvelt: 26. 9. 17 Lt. d. R. **Brokate,** Emil, Lt. d. R. **Mahlſtedt,** Friedrich, Lt. **Thyſſen,** Wilhelm, 28. 9. 17 Hptm. d. R. **Sellert,** Friedrich, 4. 10. 17 Lt. d. R. **Hartmann,** Friedrich, verw. († 7. 10. 17), Lt. **Pavenſtedt,** Wilhelm, Lt. **Thelemann,** Werner.

Große Schlacht in Frankreich: 21. 3. 18 Major **Moeller**, Guſtav, Oblt. **Stein v. Kamienski**, Gottfried, verw. († 19. 5. 18), Lt. d. R. **Stech**, Georg, 22. 3. 18 Lt. d. L. **Behrens**, Theo, Lt. d. R. **Bremer**, Julius, Lt. **Driever**, Werner, Lt. d. L. **Harbort**, Walter, Lt. d. R. **Peitz**, Joſeph, Lt. d. R. **Potthaſt**, Friedrich, verw. († 26. 3. 18), Lt. d. R. **Schmidt**, Kurt, Lt. d. R. **Witter**, Paul, Lt. d. R. **Wortmann**, Robert, 23. 3. 18 Hptm. d. L. **Sauter**, Walter, verw. († 8. 4. 18), 24. 3. 18 Hptm. **v. Grone**, Karl Otto, Lt. d. R. **Reimann**, Karl, Lt. d. L. **Ziegeler**, Heinrich.

Bucquoy: 4. 4. 18 Lt. d. L. **Heſſe**, Otto, 5. 4. 18 Lt. d. R. **Gohde**, Richard.

Bazoches: 5. 8. 18 Lt. **Oehlckers**, Heinrich, Gasvergiftung († 10. 8. 18), 6. 8. 18 Lt. d. R. **Knübel**, Friedrich, 8. 8. 18 Lt. d. R. **Meyer**, Paul.

Bémont Ferme: 4. 10. 18 Oberarzt d. R. **Bellſtedt**, Ralph, 5. 10. 18 Oberſtabsarzt d. L. **Scholz**, Ludwig, verw. († 6. 10. 18), 8. 10. 18 Lt. d. R. **Brauckmann**, Adolf, Lt. d. L. **Beyer**, Otto, verw. († 9. 10. 18), Lt. d. R. **Kattenkidt**, Hans, Lt. d. R. **Warburg**, Auguſt.

St. Fergeux: 31. 10. 18 Lt. **Evers**, Walter, Lt. d. R. **Fuhrken**, Karl, 1. 11. 18 Lt. **v. Hippel**, Hans.

1919 und ſpäter ſtarben an den Folgen des Krieges: Lt. d. R. **Behr**, Wilhelm, Lt. **Geyken**, Rudolf, Lt. **Iderhoff**, Hans, Oberarzt d. R. **Radek**, Erich, Lt. d. R. **Röhrbein**, Richard, Lt. d. R. **Stürenberg-Jung**, Leo, Lt. d. R. **Willers**, Paul.

Ehrentafel

der 1914 bis 1918 gefallenen und tödlich verwundeten, sowie in Lazaretten und in Gefangenschaft verstorbenen Unteroffiziere und Mannschaften.

1. Kompagnie:

Dienstgrad	Vorname	Zuname	Todestag	Todesort	Bemerkungen
Fahnenj.	Alexander	Abrahamczik	5. 2. 18	Acheville	
Musk.	Heinrich	Ahlden	24. 9. 14	Kr.-Laz. Chauny	
Ldst.	Heinrich	Ahlers I	17. 2. 17	Miraumont	
Utffz.	Albert	Almstedt	20. 10. 18	St. Maurice a. Seine	i. franz. Gefgsch.
Ref.	Johann	Alpers	26. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Musk.	Paul	Altmann	26. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Utffz.	Oskar	Arens	9. 10. 16	San.-Kp. 1 i. Roeux	
Musk.	Erich	Aumann	26. 9. 17	Polderhoek	
Ldst.	Hinrich	Baden	25. 8. 16	Barleux	
Ldst.	Friedrich	Bahlmann	4. 9. 16	Barleux	
Musk.	Friedrich	Bammann	28. 4. 17	Oppy	vermißt
Gefr.	Willy	Banse	4. 5. 18	Kr.-Laz. 29 Aniche	
Gefr.	Wilhelm	Bargmann	20. 9. 14	Rampcel verm.	ger. tot 10. 1. 20
	Hermann	Bassen	6. 9. 14	Esternay	
Musk.	Wilhelm	Bauerfeind	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk.	Hans	Baumann	11. 1. 17	Miraumont	
Musk.	Michael	Bebba	8. 10. 18	Bémont-Ferme	gerichtl. tot
Utffz.	Horn. Wilhelm	Becker	26. 9. 17	Polderhoek	gerichtl. tot
Musk.	Wilhelm	Beckmann	20. 10. 16	Ref.-Laz. Duisburg	
Musk.	Hermann	Beermann	8. 9. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Ref.	Otto	Bening	8. 10. 14	Bailly	
Musk.	Adolf	Berger	6. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk.	Josef	Berghane	5. 10. 18	Bémont-Ferme	
Musk.	Rudolf	Blank	17. 2. 17	Miraumont	
Gefr.	Eduard	Blecher	27. 4. 17	Oppy	
Gefr.	Johann	Bohl	1. 9. 16	Barleux	
Musk.	Diedrich	Bohmfalk	20. 7. 16	Barleux	
Ldst.	Simon	Böke	23. 10. 17	Sallaumines	
Gefr.	Johann	Bollmann	17. 7. 16	Barleux	
Musk.	Friedrich	Bolte I	9. 9. 14	Boissy	
Ref.	Georg	Bosse	6. 9. 14	Esternay	
Musk.	Wilhelm	Bosse	4. 8. 16	Feldlaz. Villers-Bretonneux	i. franz. Gefgsch.
Musk.	Paul	Bott	4. 9. 16	Barleux	
Musk.	Diedrich	Böttjer	22. 11. 15	Arbre-Höhe	
Musk.	Waldemar	Braunshausen	26. 9. 17	Polderhoek	
Gefr.	Alfred	Brockmann	21. 12. 15	Arbre-Höhe	
Utffz.	Paul	Brumm	27. 2. 17	Irles	
Utffz.	Wilhelm	Brümmerstedt	18. 12. 14	Tracy le Val	
Musk.	Johann	Büchner	23. 3. 18	Favreuil	

Musk. Franz Buchowski	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Nikolaus Budde	9. 9. 14	Boiſſy	
Reſ. Carl Clauſſen I	20. 9. 14	Rampcel	
Reſ. Heinrich Cordes II	13. 9. 14	Hoſp. Poitiers	i. franz. Gefgſch.
Ldſt. Hermann Cordes	20. 7. 16	Barleux	
Vzfw. Otto Crüger	11. 10. 18	Reſ.-Laz. Remagen	
Wehrm. Fritz Debeling	23. 2. 17	Wttbg. Feldlaz. 505	Rumaucourt
Musk. Wilhelm Detert	18. 8. 14	Hougaerde	
Reſ. Paul Detloſ	22. 3. 18	Vaulx	
Ldſt. Johannes Diercks II	18. 7. 16	Barleux	
Reſ. Erich Dietrich	6. 9. 14	Eſternay	vermißt
Musk. Franz Dietrich	13. 8. 17	Havrincourt	
Musk. Otto Dobbertin	4. 4. 18	Feldlaz. 89	Sauchy-Cauchy
Musk. Karl Dräſel	12. 8. 18	Sächſ. Reſ.-Feldl. 7	Vendreſſe
Wehrm. Bernhard Drath	17. 11. 14	Tracy le Val	
Musk. Anton Dziuba	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Ldſt. Max Eckert	28. 4. 17	Oppy	gerichtl. tot
Musk. Friedrich Eden	18. 12. 14	Feldlaz. 1	Cuts
Utffz. Dietrich Ehlers	20. 7. 16	Barleux	gerichtl. tot
Reſ. Friedrich Ehlers I	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Johann Ehrhardt	12. 3. 15	Bailly	
Ldſt. Auguſt v. Elm	22. 3. 18	Vaulx	
Musk. Paul Engelmann	26. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Musk. Adolf Euler	6. 9. 14	Eſternay	
Gefr. Hermann Fangmann	20. 9. 14	Rampcel	
Reſ. Chriſtian Fangmeyer	6. 9. 14	Eſternay	vermißt
Musk. Willi Fiedler	8. 8. 18	Bazoches	
Wehrm. Heinrich Freeſe	6. 10. 17	Geluvelt	gerichtl. tot
Musk. Oskar Fricke	27. 4. 17	Oppy	
Reſ. Wilhelm Fricke	18. 11. 14	Feldlaz. 1	Cuts
Offz.-Stellv. Wilhelm Friedheim	17. 2. 17	Miraumont	
Erſ.-Reſ. Wilhelm Funk	26. 9. 17	Polderhoek	
Sergt. Karl Gärdes	23. 3. 18	Vaulx	
Erſ.-Reſ. Johannes Gaus	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Heinrich Gerdes I	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Johann Gerken	25. 12. 14	Tracy le Val	
Ldſt. Oswald Gerſten	8. 2. 17	Miraumont	
Ldſt. Albert Gieſe	21. 3. 18	Lagnicourt	
Gefr. Kurt Gimm	9. 8. 18	Bazoches	
Musk. Guſtav Gödecke	23. 11. 14	Tracy le Val	
Gefr. Heinrich Goedecke	6. 9. 16	Barleux	
Ldſt. Felix Grambiller	6. 9. 16	Barleux	
Reſ. Fritz Grätſch	9. 9. 14	Boiſſy	
Hob. Sergt. Hermann Gremmel	18. 7. 16	Barleux verm.	ger. tot 10. 1. 20
Musk. Adolf Griebe	19. 7. 16	Barleux	
Erſ.-Reſ. Heinrich Griefing	2. 7. 17	Zonnebeke	
Gefr. Joſeph Grimm	20. 7. 16	Barleux	
Gefr. Heinrich Grobe	6. 9. 14	Eſternay	vermißt
Musk. Franz Gronau	8. 10. 18	Bémont-Ferme	gerichtl. tot
Gefr. Friedrich Gronki	20. 7. 16	Barleux	
Vzfeldw. Heinrich Grönwald	1. 2. 15	Bailly	
Sergt. Wilhelm Grönwold	28. 8. 17	Hoſp. compl. 41	Avignon i. franz. Gefgſch.
Ldſt. Paul Großkopf	23. 4. 17	Oppy	
Musk. Hinrich Grümken	17. 7. 16	Laz.	Amiens i. franz. Gefgſch.
Wehrm. Friedrich Johann Haar	12. 10. 14	Bailly	
Vzfeldw. Jakob Haaſe	8. 10. 18	Bémont-Ferme	
San.-Sergt. Georg Hamann	8. 10. 18	Bémont-Ferme	
Musk. Richard Hamer	3. 9. 16	Barleux	
Gefr. Franz Hamerla	11. 9. 14	Hoſp.	Argenton i. franz. Gefgſch.
Gefr. Heinrich Harbeck	6. 10. 16	Tilloy	
Hob. Sergt. Friedrich Harms	29. 9. 16	Reſ.-Laz.	Düſſeldorf
Gefr. Carl Harms	6. 9. 16	Barleux	vermißt
Wehrm. Auguſt Hartmann	21. 3. 18	Lagnicourt	

Musk. Paul Hartmann	26. 9. 17	Polderhoek	
Ref. Wilhelm Hartmann	11. 10. 14	Ref.-Laz. Berlin	
Musk. Alois Haeſer	9. 10. 16	San.-Kp. 1 i. Roeux	
Ref. Otto Haß	22. 2. 17	Ref.-Feldlaz. 63 Cagnicourt	
Ref. Auguſt Hänſer I	6. 9. 14	Eſternay	
Ref. Max Häuſer	9. 12. 14	Ref.-Laz. II Aachen	
Musk. Johann Heins	28. 4. 18	Ref.-Laz. III Aachen	
Musk. Ernſt Heller	8. 2. 17	Miraumont	
Uffz. Claus Henning	25. 5. 17	Ref.-Laz. Potsdam	
Ref. Karl Herbſt	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Hermann Herzberg	26. 9. 17	Polderhoek	gerichtl. tot
Ldſt. Fritz Hillebrand	1. 9. 16	Barleux	
Offz.-Stellv. Auguſt Hillemann	12. 9. 14	Angers 6. 9. tödl. verw.	i. franz. Gefgſch.
Hob. Sergt. Hermann Hilſe	7. 9. 16	Barleux	
Gefr. Nikolaus Hoffmann	28. 4. 17	Oppy	
Uffz. Diedrich Hofmeiſter	25. 3. 17	Ref.-Laz. 1 Bremen	
Gefr. Hinrich Holler	16. 6. 18	Moyenneville	
Musk. Hans Holſt	10. 7. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Karl Hoppe	6. 9. 14	Eſternay	
Ldſt. Johann Huckels	25. 3. 18	Ldw.-Feldlaz. 15 Cantin	
Gefr. Karl Hurtzig	18. 8. 14	Hougaerde	
Gefr. Heinrich Hüſing	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Adolf Jacobs	3. 9. 16	Barleux	vermißt
Ldſt. Karl Ide	6. 9. 16	Barleux	
Musk. Albert Jepſen	12. 8. 18	Bauxcéré	
Musk. Chriſtian Jepſen	1. 9. 16	Barleux	
Musk. Otto Jeſchke	23. 9. 14	Kriegslaz. 1, IX. A. K.	
Erſ.-Ref. Guſtav Jeziorowski	17. 7. 16	Barleux	
Gefr. Georg Jobmann	3. 9. 16	Barleux	
Fähnrich Heinrich Joedt	8. 10. 18	Bémont-Ferme	
Uffz. Helmut Johannſſon	28. 8. 16	Barleux	
Wehrm. Wilhelm Iſche	18. 12. 14	Tracy le Val	
Musk. Willy Junge	10. 7. 16	Péronne	
Musk. Julius Junker	23. 6. 17	Verlorenhoek	
Ref. Hermann Kampmeier	4. 12. 14	Kriegslaz. 12 Blérancourt	
Ldſt. Edmund Käſtner	4. 9. 16	Barleux	
Uffz. Johann Kleen	16. 6. 18	Moyenneville	
Musk. Hermann Kletzin	20. 7. 16	Barleux	
Gefr. Richard Knoop	27. 2. 17	San.-Kp. 27 in Ervillers	
Ldſt. Johannes Koch	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Hermann Kolloge	6. 9. 14	Eſternay	vermißt
Wehrm. Heinrich Köper	8. 1. 15	Bailly	
Ldſt. Dietrich Koppelmann	11. 1. 17	Miraumont	
Musk. Emil Kowalzik	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Aloyſius Krämer	20. 7. 16	Barleux	
Ref. Heinrich Kranz	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Walter Krebs II	25. 7. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Ref. Georg Krien	8. 9. 17	Feldlaz. 84 Cambrai	
Uffz. Johann Kückens	11. 10. 18	Feldlaz. Abt. Bay. 3	Poix Terron
Musk. Johannes Kuhlmann	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Richard Kuke	8. 10. 18	Orfeuil	vermißt
Ref. Balthaſar Lachmann	18. 8. 14	Hougaerde	
Musk. Wilhelm Lampke	25. 7. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Ref. Heinrich Lange	9. 9. 14	Amb. 4 Eſternay	
Musk. Hermann Lange I	1. 9. 16	Barleux	
Ldſt. Peter Larſen	20. 7. 16	Barleux	
Erſ.-Ref. Karl Leffling	6. 9. 16	Barleux	
Gefr. Hinrich Lindemann	17. 7. 16	Barleux	
Gefr. Friedrich Lohmann	6. 9. 14	Eſternay	
Ref. Heinrich Lorenzen	1. 1. 15	Hoſp. 56 in Belle Isle en Mer	i. franz. Gefgſch.
Musk. Guſtav Loſſe	1. 9. 16	Barleux	
Uffz. Alexander Lubinski	26. 9. 17	Polderhoek	

Gefr. Hans Lüdemann	28. 4. 17	Neuville St. Remy	
Musk. Hinrich Lüdemann II	17. 7. 16	Barleux	
Ref. Guſtav Lüder	1. 9. 16	Barleux	
Ldſt. Diedrich Lühmann	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Hermann Luhmann	19. 9. 14	Hoſp. Auxiliaire 32 in Crépy en Valois	i. franz. Gefgſch.
Musk. Ernſt Lühr	15. 9. 16	Ref.-Laz. Eiſenach	
Gefr. Friedrich Lükens	1. 9. 16	Barleux	
Musk. Ferdinand Madaus II	23. 3. 18	Feldlaz. 371 Auberchicourt	
Uffz. Georg Mahlſtedt	6. 9. 14	Eſternay	
Ldſt. Wilhelm Mahnke	20. 7. 16	Barleux	
Vzfeldw. Hermann Mahnken	6. 9. 16	Barleux	
Gefr. Ernſt Maiwald	9. 9. 14	Boiſſy	
Tamb. Wilhelm Maempel	30. 4. 17	Ref.-Feldlaz. 74 Douai	
Gefr. Heinrich Martens	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Walther Martens VII	11. 5. 17	Neuville-St. Remy	b. Baden ertrunken
Erſ.-Ref. Nikolaus Marxen	23. 3. 18	Favreuil	
Musk. Chriſtian Maßmann	26. 9. 17	Polderhoek	
Uffz. Erich Maetzke	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Wilhelm Meier V	1. 6. 18	Moyenneville	
Musk. Gerhard Meltzer	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Ldſt. Friedrich Meyer V	11. 7. 16	Péronne	
Wehrm. Ewald Michael	17. 7. 16	Barleux	
Ref. Hermann Michaelis	9. 9. 14	Feldlaz. 4 Eſternay	i. franz. Gefgſch.
Musk. Alfred Micieski	24. 3. 18	Favreuil	
Gefr. Johannes Mießner	7. 3. 16	San.-Kp. 1 IX. A. K.	
Musk. Friedrich Mühe	27. 2. 17	Kr.-Laz. Abt. I Bay. Cambrai	
Uffz. Hermann Müller	19. 7. 16	Barleux	
Musk. Franz Niehus	31. 8. 16	Barleux	
Musk. Hans Nielſch	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Wilhelm Nieſtädt	5. 8. 18	Vaurcéré	
Gefr. Paul Niſſen	8. 10. 18	Bémont-Ferme	gerichtl. tot
Ref. Wilhelm Nobel	20. 9. 14	Rampcel	
Vzfeldw. Chriſtel Nüſtedt	4. 10. 17	Geluvelt	
Musk. Adolf Obermann	12. 10. 14	Bailly	
Musk. Max Oehlke	10. 12. 17	Acheville	
Gefr. Heinrich Oltmann	6. 9. 14	Eſternay	vermißt
Musk. Hermann Oetjen	13. 9. 14	Bitry	
Vzfeldw. Otto Paethe	23. 7. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Musk. Carſten Paulſen	18. 11. 14	Tracy le Val	
San.-Uffz. Ernſt Peters	23. 3. 18	Favreuil	
Musk. Walter Peterſen	9. 10. 18	Laz. 13/20 in la Veuve a. d. Marne	i. franz. Gefgſch.
Musk. Reinhold Pink	9. 10. 16	San.-Kp. 1 in Roeux	
Musk. Johann Pleis	20. 7. 16	Barleux	
Horn. Gefr. Wilhelm Plümer	11. 7. 16	Péronne	
Wehrm. Karl Pohlmann	26. 9. 17	Polderhoek	gerichtl. tot
Musk. Karl Pohlmann	1. 9. 16	Barleux	
Musk. Karl Präſtin	20. 7. 16	Barleux	
Ldſt. Carl Protzek	19. 8. 17	Havrincourt	gerichtl. tot
Hob. Sergt. Richard Purfürſt	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Adolf Ramke	5. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Wilhelm Ranzau	16. 2. 17	Miraumont	vermißt
Musk. Guſtav Rehders	21. 9. 18	Bailly	vermißt
Gefr. Friedrich Rehling	18. 3. 16	Arbre-Höhe	
Musk. Auguſt Reimers	18. 12. 14	Tracy le Val	
Tambour Georg Renneberg	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Otto Ritter	1. 9. 16	Barleux	
Musk. Willy Roder	11. 1. 17	Miraumont	
Musk. Wilhelm Röhrs	1. 9. 16	Barleux	
Musk. Willy Romeyke	22. 9. 16	Feldlaz. 2 Vermand	
Kriegsfrw. Heinrich Ropers	23. 12. 15	Arbre-Höhe	
Gefr. Wilhelm Roſemann	20. 5. 20	Verſ.-Laz. Jauer	

Ldſt. Karl Roſenbohm	8. 10. 18	Péronne verm.	ger. tot 10. 1. 20
Musk. Paul Roth	8. 8. 18	Bazoches	
Musk. Heinrich Sachau	1. 9. 16	Barleux	
Musk. Johann Saſtalla	1. 9. 16	Barleux	
Utffz. Wilhelm Seefeldt	20. 9. 18	Vailly	vermißt
Reſ. Albert Siemer	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Franz Sopora	24. 3. 18	Favreuil	
Reſ. Ernſt Sverling	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Gefr. Wilhelm Spieker	20. 7. 16	Barleux	gerichtl. tot
Ldſt. Bernhard Sühnholz	23. 4. 17	Oppy	
Gefr. Martin Sunderhoff	27. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Bruno Schleſier	29. 10. 18	St. Fergeux	
Musk. Richard Schliewe	6. 9. 14	Eſternay	
Reſ. Friedrich Schmidt	26. 8. 14	Feldlaz. Hoſp. Civil Tirlemont	
Gefr. Georg Schmidt I	13. 8. 17	Havrincourt	
Ldſt. Heinrich Schmidt	10. 7. 16	Péronne	
Musk. Otto Schmidt	23. 4. 17	Oppy	
Musk. Paul Schneider	7. 1. 15	Feldlaz. 7 Noyon	
Gefr. Auguſt Schnepel	27. 6. 18	Feldlaz. 370 Ecourt St. Quentin	
Hob. Sergt. Karl Schulz	7. 9. 16	Barleux	
Musk. Wilhelm Schulz	26. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Musk. Wilhelm Schulze	9. 9. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Gefr. Oskar Schütte	23. 4. 15	Bailly	
Gefr. Richard Schütte	1. 9. 16	Barleux	
Musk. Hinrich Stahmann	21. 10. 18	Hoſp. Cre. 9 in Lyon	i. franz. Gefgſch.
San.-Gefr. Otto Stammer	22. 9. 18	Vineuil, St. Firmin	i. franz. Gefgſch.
Gefr. Carl Stammerjohann	12. 11. 14	Tracy le Val	
Wehrm. Hans Steenbock	23. 4. 17	San.-Kp. 22 in Petit Cuiney	
Wehrm. Hinrich Stehmeier	30. 10. 18	Feldlaz. 16 La Romagne	
Gefr. Rudolf Steinbach	25. 3. 18	Favreuil	
Gefr. Georg Steinkamp	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Friedrich Stolte	9. 10. 16	Feldlaz. 8 Lécluſe	
Musk. Heinrich Störmann	20. 7. 16	Barleux	
Wehrm. Hinrich Stürke	20. 7. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Hermann Tewes	1. 9. 16	Barleux	
Musk. Diedrich Tiedje	17. 7. 16	Barleux	
Utffz. Heinrich Treuel	8. 1. 19	Reſ.-Laz. Ingolſtadt	
Ldſt. Franz Troitſch	1. 9. 16	Barleux	
Gefr. Friedrich Venthin	8. 10. 18	Bémont-Ferme	
Gefr. Albert Viehmann	13. 7. 16	Barleux	
Ldſt. Adolf Vieth	13. 5. 17	Moeuvres	
Musk. Wilhelm Vogelſang	1. 10. 14	Reſ.-Laz. Duisburg	
Kriegsfrw. Rudolf Wallis	20. 9. 14	Rampcel	
Erſ.-Reſ. Otto Wandleben	10. 7. 16	Barleux	gerichtl. tot
Gefr. Fritz Warninck	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Carl Wartinberg	1. 9. 16	Barleux	
Utffz. Heinrich Weber	5. 8. 18	Sächſ. San.-Kp. 561 in Bourg	
Musk. Friedrich Wedel	27. 8. 15	Tracy le Val	
Musk. Willy von der Wehl	1. 9. 16	Barleux	
Musk. Alfred Weiß	5. 10. 18	Bémont-Ferme	
Musk. Franz Wendel	17. 10. 14	Bailly	
Gefr. Georg Wendelken	29. 4. 18	Reſ.-Laz. I Bremen	
Musk. Jaſper Wendt	27. 12. 14	Reſ.-Feldlaz. Noyon	
Reſ. Martin Weyhauſen	21. 7. 15	Reſ.-Laz. Munſterlager	
Musk. Karl Wieſe I	30. 1. 16	Feldlaz. 3 Leffincourt	
Musk. Peter Wieſen	10. 7. 16	Barleux	vermißt
Musk. Richard Wilken	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Gefr. Guido Winter	15. 10. 18	Reſ.-Laz. 1 Gießen	
Musk. Ernſt Witt	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Vzfeldw. Johann Wolff	25. 3. 18	San.-Kp. 22 b. Lagnicourt	
Musk. David Wolfsbruck	1. 9. 16	Barleux	
Utffz. Georg Wolkenhauer	15. 10. 14	Feldlaz. 2 Noyon	
Musk. Hermann Woltmann	1. 11. 18	St. Fergeux	

Musk. Johann Wörmann	25. 12. 14	Tracy le Val	
Musk. Franz Wrazidlo	21. 3. 18	Lagnicourt	
Utffz. Johann Wrede	21. 3. 18	Lagnicourt	
Hob. Utffz. Heinrich Wurthmann	16. 7. 16	Barleux	
Vinzent Zielonka	22. 2. 19	Hosp. Mirete de Montlucon i. franz. Gefgsch.	
Ldst. Anton Zimmer	26. 7. 18	Ref.-Laz. Duisburg	
Musk. Anton Zylka	1. 9. 16	Barleux	

2. Kompagnie:

Ldst. Albert Adolphsen	10. 7. 16	Péronne	vermißt
Musk. Hans Adsersen	27. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Wilhelm Ahlers	17. 3. 17	Berlin, Rudolf-Virchow-Krkhs.	
Ldst. Heinrich Ahrens II	17. 7. 16	Barleux	
Musk. Barthold Albers	21. 9. 18	Bailly	
Musk. Friedrich Albrutz	10. 3. 17	Irles	
Musk. Ketel Andresen	13. 7. 16	Kriegslaz. I St. Quentin	
Musk. August Andryak	25. 11. 15	San.-Kp. 1, IX. A. K.	
Gefr. Otto Arlt	29. 10. 18	St. Fergeux	
Musk. Oskar Bahr	20. 7. 16	Barleux	gerichtl. tot
Wehrm. Johann Barkowski	14. 9. 16	Kr.-Laz. II/VII. St. Quentin	
Gefr. Hermann Barning	22. 9. 16	Kr.-Laz. II/VII. St. Quentin	
Musk. Heinrich Bartels	28. 4. 17	Oppy	vermißt
Wehrm. Wilhelm Bartels	10. 3. 17	Irles	
Ldst. Rudolf Becker	7. 7. 17	Zonnebeke	
Ref. Gottfried Behnken	18. 2. 15	Hosp. 56 in Belle Isle en Mer i. franz. Gefgsch.	
Gefr. Hermann Behrens II	27. 12. 15	Arbre-Höhe	
Erf.-Ref. August Behrensen	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Paul Bendfeldt II	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Rochus Bensch	20. 3. 16	Kriegslaz. III Sedan-Macdonald	
Gefr. Ferdinand Berghorn	4. 10. 17	Polderhoek	
Wehrm. Friedrich Beuck	6. 9. 16	Barleux	
Gefr. Johann Bichlmair	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Christoph Bischoff	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Heinrich Block	3. 9. 16	Barleux	
Musk. Wilhelm Bobe	18. 7. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Musk. Wilhelm Bode	26. 1. 15	Bailly	
Musk. Johann Bödeker	2. 2. 17	Miraumont	
Musk. Otto Bodenhagen	28. 4. 17	Oppy	vermißt
Musk. Gerhard Böhme	8. 8. 18	Bazoches	vermißt
Musk. Willy Böhne	19. 7. 16	Barleux	
Utffz. Johann Boltjes	8. 8. 18	Bazoches	
Musk. Christian Boockmeyer	16. 7. 16	Barleux	
Musk. Karl Bornheber	21. 9. 14	Feldlaz. 12. IX. A. K.	
Ref. Friedrich Brandt	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. August ten Brink	10. 7. 16	Péronne	
Erf.-Ref. Hermann Brix	21. 3. 18	Lagnicourt	
Krktrg. Gefr. Wilhelm Bröcker	20. 9. 18	Hosp. de Mamers a. d. Sarthe i. franz. Gefgsch.	
Ldst. Heinrich Bruns	5. 1. 16	Kriegslaz. 8 Charleville	
Musk. Gustav Buchholz	2. 2. 17	San.-Kp. 22 i. Favreuil	
Musk. Hans Bunge	10. 7. 16	Péronne	vermißt
Erf.-Ref. Friedrich Carstensen	6. 9. 16	Barleux	
Musk. Jürgen Christiansen	17. 9. 14	Rampcel	
Erf.-Ref. Theodor Cichos	21. 3. 18	Lagnicourt	
Utffz. Lorenz Clausen	6. 11. 18	i. engl. Gefangenschaft	
Wehrm. Heinrich Clausen V	17. 7. 16	Kriegslaz. 1/7 St. Quentin	
Musk. Paul Cornelius	7. 5. 16	Ref.-Feldlaz. 3 Contreuve	
Wehrm. Stephan Czerwinski	28. 4. 17	Oppy	vermißt

Erſ.-Reſ. Johannes Decker	8. 7. 17	Zonnebeke	
Utffz. Hermann Deertz	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Johann Denker	10. 7. 16	Péronne	
Musk. Johann Dierſen	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Eduard Dierkſen	8. 8. 18	Bazoches	
Reſ. Stanislaus Dolata	6. 9. 14	Eſternay	gerichtl. tot
Musk. Hans Doppmann	16. 12. 14	Bailly	
Musk. Heinrich Düver	27. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Wilhelm Dybianka	6. 9. 16	Barleux	
Musk. Friedrich Ebeling	23. 1. 16	Arbre-Höhe	
Reſ. Bernhard Eggers	6. 9. 14	Eſternay	gerichtl. tot
Musk. Friedrich Eidemann	6. 9. 14	Eſternay	gerichtl. tot
Ldſt. Auguſt Elftmann	21. 4. 17	Oppy	
Utffz. Chriſtian Ellmers	25. 9. 14	Mont de Marſan	i. franz. Gefgſch.
Erſ.-Reſ. Hans Engel	5. 11. 15	Navarin-Ferme	
Musk. Rudolf Engel	19. 7. 16	Barleux	
Wehrm. Karl Esko	20. 7. 16	Barleux	
Reſ. Hermann Faller	11. 7. 16	Péronne	
Vzfeldw. Friedrich Fehſenfeld	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Heinrich Feilke	3. 9. 16	Barleux	
Musk. Hermann Ficken II	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Adolf Fink	17. 9. 15	Feldlaz.1 Noyon	
Ldſt. Adolph Fiſcher	15. 4. 17	Oppy	
Erſ.-Reſ. Diedrich Flechtmann I	10. 7. 16	Péronne	
Reſ. Johann Fleiſcher	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Ldſt. Chriſtian Flenker	6. 9. 16	Barleux	
Musk. Paul Florian	28. 4. 17	Oppy	
Gefr. Heinrich Fortmann	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Otto Franck	17. 8. 18	Kr.-Laz. F. Fourmies	
Musk. Wilhelm Freeſe	26. 9. 17	Polderhoek	
Ldſt. Theodor Frerichs	27. 9. 17	Polderhoek	gerichtl. tot
Gefr. Friedrich Frerking	17. 7. 16	Barleux	
Musk. Paul Friedrichs	9. 7. 17	San.-Kp. 22 in Koetnikhoek	
Gefr. Friedrich Friedrichſen	7. 7. 17	Zonnebeke	
Musk. Hugo Fritz	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Andreas Gambuſch	28. 4. 17	Oppy	
Vzfeldw. Otto Gehrand	20. 7. 16	Barleux verm.	ger. tot 10. 1. 20
Erſ.-Reſ. Georg Genz	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Adolf George	22. 8. 18	Bazoches	
Musk. Auguſt Gerke	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Willi Gerloff	10. 7. 16	Péronne	
Erſ.-Reſ. Ernſt Gladiator	9. 9. 16	Kr.-Laz. 1/VII St. Quentin	
Musk. Johann Gorzelanczyk	18. 7. 16	Barleux	
Utffz. Onno Graalfs	6. 9. 14	Eſternay	
Ldſt. Johannes Grefe	6. 9. 16	Feldlaz. 8 Monchy-Lagache	
Gefr. Willy Grewe	6. 8. 18	Bazoches	
Musk. Joachim Grevismühl II	29. 4. 17	Feldlaz. 352 Douai	
Musk. Theodor Gribb	20. 7. 16	Barleux	
Wehrm. Martin Grootheer	5. 9. 18	Bourg	
Reſ. Wilhelm Grotjahn	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Arthur Haag	26. 9. 17	Polderhoek	
Reſ. Guſtav Haars	6. 9. 14	Eſternay	gerichtl. tot
Wehrm. Paul Haedke	20. 7. 16	Barleux	
Wehrm. Auguſt Halemeier	4. 10. 17	Polderhoek	gerichtl. tot
Utffz. Gerhard Hambrock	6. 9. 16	Barleux	
Musk. Hans Hanſen II	3. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Hans Hanſen	20. 9. 14	Rampcel	
Krktrg. Gefr. Hermann Hanſen	6. 9. 18	Bourg	
Fahnenj. Utffz. Johann Harbers	27. 8. 18	Bazoches	gerichtl. tot
Vzfeldw. Chriſtian Harckſen	4. 10. 18	Medeah-Ferme	
Musk. Wilhelm Harms	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Musk. Guſtav Haſſelmann	8. 8. 18	Bazoches	
Gefr. Guſtav Haubrock	20. 9. 14	Rampcel	vermißt

Gefr. Jakob Heins	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Musk. Auguſt Heinze	10. 3. 16	Feldlaz. 3 Leffincourt	
Musk. Wilhelm Heitmann	10. 7. 16	Péronne verm.	ger. tot 10. 1. 20
Musk. Georg Henning	16. 12. 14	Reſ.-Feldlaz. 44 Noyon	
Ldſt. Wilhelm Henze	18. 4. 17	Feldlaz. 370 Douai	
Vzfeldw. Johannes Herklotz	16. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Friedrich Heyen	23. 9. 14	Rampcel	
Reſ. Franz Hiepler	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Hermann Hinze	19. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Karl Hirſch	17. 7. 16	Barleux	
Musk. Heinrich Holzhauer	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Friedrich Hünecke	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Musk. Heinrich Jakob	3. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Utffz. Hermann Jacobi	6. 9. 14	Eſternay	
Ldſt. Max Jancke	10. 3. 17	Irles	gerichtl. tot
Musk. Heinrich Jaſper	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Chriſtian Jenſen	6. 9. 14	Eſternay	vermißt
Gefr. Hans Jenſen	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Wilhelm Jeſſen	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Auguſt Immoor	19. 12. 15	Arbre-Höhe	
Ldſt. Johann Johannſen	10. 3. 17	Irles	
Musk. Hans Jöhncke	7. 7. 17	Zonnebeke	
Musk. Hans Joks	9. 6. 18	Bayer. Feldlaz. 46 Beugny, Lager	
Musk. Hans Jörgenſen	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Wehrm. Johann Joſtes	22. 7. 16	Villers Bretonneux	i. franz. Gefgſch.
Gefr. Wilhelm Jungblut	6. 9. 14	Eſternay	vermißt
Musk. Ernſt Käding	4. 10. 17	Polderhoek	
Musk. Alfons Kälber	28. 9. 16	Tilloy	
Gefr. Auguſt Kanzelmeyer	6. 9. 14	Eſternay	
Gefr. Fritz Kaſtner	10. 3. 17	Irles	
Musk. Jakob Kaufhold	11. 7. 16	Reſ.-Feldlaz. 50 Le Verguier	
Musk. Paul Kaulen	28. 9. 14	Mil. Hoſp. Palais Belle Isle en Mer	i. franz. Gefgſch.
Musk. Kurt Keiſelt	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Auguſt Kelling	20. 7. 16	Barleux	gerichtl. tot
Ldſt. Guſtav Kieckbuſch	20. 7. 16	Barleux	
Ldſt. Henry Kien	10. 7. 16	Péronne	vermißt
Musk. Alfons Kitt	12. 8. 18	Verb.-Pl. Bazoches	
Gefr. Bunnislaus Klamanſki	27. 9. 15	Auf Transp. z. Feldlaz. Noyon	
Reſ. Dietrich Kleinhammer	6. 9. 14	Eſternay	vermißt
Musk. Wilhelm Klenke	28. 4. 17	Oppy	
Vzfeldw. Hermann Koch	10. 7. 16	Péronne	
Musk. Paul Köhnke	6. 9. 16	Barleux	
Gefr. Richard Kohrs	20. 9. 14	Rampcel	
Reſ. Michael Kolata	24. 9. 14	Hop. Palais Belle Isle en Mer	i. franz. Gefgſch.
Krktrg. Paul Kolbe	10. 3. 17	Irles	
Musk. Heinrich Koopmann	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Walter Köppe	10. 3. 17	Irles	
Musk. Johann Köſter	26. 2. 15	Bailly	
Musk. Johann Köſter	6. 9. 14	Eſternay	
Wehrm. Friedrich Kräft	23. 7. 16	Villers Bretonneux	i. franz. Gefgſch.
Gefr. Ernſt Kramer	10. 3. 17	Caſualty Clearing Station i. Frankr.	i. engl. Gefgſch.
Musk. Otto Krauskopf	17. 2. 17	Miraumont	vermißt
Utffz. Friedrich Kreienſieck	4. 12. 16	Feldlaz. 7 Vitry en Artois	
Musk. Theodor Krochmann	17. 9. 16	Reſ.-Laz. Nürnberg	
Musk. Wilhelm Kropp II	2. 6. 18	Ervillers	
Reſ. Auguſt Krüger	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Johann Krüger	16. 4. 17	Oppy	
Musk. Franz Kruſe	26. 9. 17	Polderhoek	
Gefr. Hermann Kruſe	1. 9. 16	Barleux	
Wehrm. Johann Kruſe	28. 4. 17	Oppy	

Ldſt. Fritz Krzuk	10. 7. 16	Péronne	
Uffz. Georg Kück	24. 3. 18	Favreuil	
Wehrm. Guſtav Kügler	28. 4. 17	Oppy	gerichtl. tot
Musk. Robert Kuhrmann	3. 9. 16	Barleux	
Reſ. Johann Kültzen	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Gefr. Leon Kwintkiewitz	6. 9. 14	Eſternay	vermißt
Reſ. Hans Lahrſen	20. 9. 14	Rampcel	
Wehrm. Hermann Lange	4. 10. 17	Verb.-Pl. Menin	
Wehrm. Ludwig Langhage	15. 7. 16	Barleux	
Reſ. Adolf Langkuſch	8. 12. 14	Bailly	
Reſ. Joſef Langwieder	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Musk. Georg Lauſen	6. 9. 16	Barleux	
Musk. Johann Lederer	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Wilhelm Leibsle	5. 9. 16	Barleux	
Musk. Ernſt Leu	20. 7. 16	Barleux	
Musk. John v. d. Lieth	1. 6. 18	Moyenneville	
Musk. Hermann Lilie	10. 3. 17	Irles	
Ldſt. Albert Lotzmann	16. 7. 16	Reſ.-Feldlaz. 50 le Verguier	
Erſ.-Reſ. Chriſtian Lind	26. 6. 15	Feldlaz. 10 Noyon	
Reſ. Heinrich Lippe	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Musk. Wilhelm Littmann	20. 7. 16	Barleux	vermißt
Ldſt. Jürgen Lill	29. 10. 18	St. Fergeux	
Vzfeldw. Diedrich Lübbert	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Karl Lübeck	20. 7. 16	Barleux	vermißt
Erſ.-Reſ. Friedrich Lübker I	19. 7. 16	Barleux	
Uffz. Wilhelm Lüdecke	15. 10. 17	Bürgerhoſp. Köln	
Musk. Auguſt Lüdemann	6. 9. 14	Eſternay	vermißt
Uffz. Johann Lütjen	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Ludwig Magnus	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Albertus Mählmann	24. 9. 14	Feldlaz. 9, IX. A. K.	
Musk. Heinrich Mahnken	31. 12. 15	Feldlaz. 6, Attigny	
Erſ.-Reſ. Hugo Malz	22. 7. 16	Feldlaz. 10, Vermand	
Musk. Paul Maruska	17. 2. 17	Miraumont	
Gefr. Otto May	20. 9. 18	Bailly	
Musk. Willi Meier IV	10. 3. 17	Irles	
Musk. Friedrich Meine	6. 9. 16	Barleux	vermißt
Ldſt. Adolf Metz	28. 4. 17	Oppy	
Ldſt. Friedrich Meyer	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Georg Meyer II	22. 8. 15	Feldlaz. 1 Noyon	
Musk. Hermann Meyer	3. 9. 16	Barleux	
Sergt. Wilhelm Meyer	9. 8. 18	Bazoches	
Musk. Hermann Meyerdierks, gen. Lachmund	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Max Mikulski	5. 9. 16	Barleux	
Musk. Stanislaus Miſchke	6. 5. 15	Feldlaz. 7 Noyon	
Musk. Otto Mißfeld	9. 9. 16	San.-Kp. 1 i. Deviſe	
Wehrm. Theodor Möller	24. 3. 18	San.-Kp. 620 i. Diſy le Verger	
Musk. Walter Möllmann	19. 5. 16	Arbre-Höhe	
Uffz. Chriſtian Moos	8. 7. 17	Moorslede	
Ldſt. Eduard Müller	4. 10. 17	Polderhoek	gerichtl. tot
Musk. Max Müller	4. 9. 16	San.-Kp. 1 i. Deviſe	
Musk. Willi Müller	10. 3. 17	Irles	
Musk. Hans Muxfeldt	6. 9. 16	Barleux	
Musk. Auguſt Nachtweih	21. 7. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Musk. Bernhard Napierski	3. 9. 16	Barleux	
Reſ. Wilhelm Naujoks	6. 9. 14	Eſternay	
Gefr. Heinrich Nehls	28. 4. 17	Oppy	vermißt
Uffz. Ernſt Neubert	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Hermann Neumann	28. 4. 17	Oppy	gerichtl. tot
Musk. Otto Nickel	10. 3. 17	Irles	vermißt
Sergt. Guſtav Nikolaus	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Jens Nielſen	11. 10. 16	Reſ. Laz. I Bochum	
Albert Niemann	20. 7. 16	Barleux	

Utffz. Wilhelm Rubbemeyer	6. 9. 14	Eſternay	
Reſ. Friedrich Ruske	20. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. Paul Oberlies	27. 8. 18	Bazoches	
Sergt. Wilhelm Obſt	25. 3. 18	Favreuil	
Musk. Georg Offermann	27. 9. 17	Polderhoek verm.	ger. tot 10. 1. 20
Wehrm. Hermann Oehler	20. 7. 16	Barleux	
Tamb.-Gefr Johann v. Oehſen	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Claus Olde	10. 3. 17	Irles	
Ldſt. Johann Ory	23. 3. 18	Feldlaz. 190 i. Auberchicourt	
Utffz. Georg Osmers	23. 7. 16	Kriegslaz. St. Quentin	
Gefr. Johann Osmers I	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Auguſt Oſtendorf	19. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Chriſtian Ott	18. 7. 16	Barleux	
Musk. Paul Ott II	6. 9. 16	Barleux	
Erſ.-Reſ. Friedrich Overheu	27. 9. 17	Polderhoek	
Wehrm. Albert Papen	5. 9. 16	Barleux	
Musk. Hermann Paradies	10. 7. 16	Péronne	
Utffz. Friedrich Penz	23. 3. 18	Vaulx	
Ldſt. Reinhold Peters	14. 7. 16	Barleux	
Gefr. Adolf Peterſen	4. 10. 17	Polderhoek	
Musk. Peter Peterſen	8. 8. 18	Bazoches	
Musk. Wilhelm Peterſen	6. 9. 14	Eſternay	
Gefreiter Wilhelm Peterſen III	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Heinrich Petry	26. 2. 17	Feldlaz. 104 i. Quéant	
Reſ. Richard Pfannenſchmidt	6. 9. 14	Eſternay	
Ldſt. Heinrich Piening	10. 3. 17	Irles	
Wehrm. Anton Plewa	31. 5. 15	Reſ.-Laz. 1 Bremen	
Musk. Auguſt Pluta	6. 9. 16	Barleux	
Reſ. Heinrich Pöhls	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Gefr. Willi Pohlmann	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Johann Prigge	17. 2. 17	Miraumont	gerichtl. tot
Musk. Erich Rahner	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Heinrich Reher	10. 3. 17	Irles	vermißt
Gefr. Horn. Georg Renken	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Wilhelm Rethmann	17. 9. 18	Kr.-Laz. Abt. 22 Bay. Siſſonne Alt-Lager	
Gefr. Heinrich Reumſchüſſel	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Reſ. Paul Richter	11. 3. 17	i. engl. Gefgſch.	
Utffz. Heinrich Röhe	16. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. Paul Romberg	26. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Musk. Hinrich Ruſt	24. 3. 18	Favreuil	
Reſ. Wilhelm Salzmann	6. 9. 14	Eſternay	
Ldſt. Karl Seefeld	8. 8. 18	Bazoches	vermißt
Gefr. Fritz Seidel	9. 9. 14	Boiſſy	gerichtl. tot
Musk. Otto Seidlitz	5. 3. 16	Arbre-Höhe	
Utffz. Hermann Siemer	13. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Walter Simon	8. 8. 18	Bazoches	
Musk. Hans Sohrt	10. 7. 16	Péronne	vermißt
Sergt. Chriſten Sörenſen	1. 11. 17	Reſ.-Laz. Eſſen	
Ldſt. Henry Spieß	19. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Johann Suhling	29. 3. 16	Bordeaux	i. franz. Gefgſch.
Musk. Wilhelm Sump	16. 9. 14	Rampcel	
Musk. Friedrich Schaak	17. 11. 18	Hop. temp. Zitadelle Blaye, Lyon	i. franz. Gefgſch.
Ldſt. Georg Schaub	28. 7. 16	Feldlaz. 10, Vermand	
Musk. Friedrich Scheer	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Richard Schiermann	1. 3. 17	Irles	
Gefr. Heinrich Schlawinſki	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Claus Schliecker	10. 3. 17	Irles	
Musk. Heinrich Schmelzer	31. 10. 18	St. Fergeux	
Musk. Paul Schmidt	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Sergt. Heinrich Schmitt	29. 10. 18	St. Fergeux	
Ldſt. Karl Schneider	10. 3. 17	Irles	gerichtl. tot

Musk. Hans Schomaker	31. 1. 15	Bailly	
Gefr. Karl Schrempp	16. 9. 14	Rampcel	
Utfz. Heinrich Schriefer II	6. 10. 14	Chauny	
Ref. Dietrich Schröder II	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Heinrich Schröder	24. 6. 15	Bailly	
Musk. Wilhelm Schröder	6. 9. 14	Eſternay	
Gefr. Auguſt Schulze	7. 11. 17	Ref.-Laz. Eſſen	
Musk. Franz Schüler	4. 10. 17	Polderhoek	
Musk. Brüne Schumacher	10. 3. 17	Irles	
Wehrm. Paul Schütt	18. 1. 15	Bailly	
Musk. Paul Schwanz	3. 10. 17	San.-Kp. 510 i. Kloſter Moorſeele	
Musk. Otto Schwießelmann	10. 7. 16	Péronne	
Gefr. Heinrich Stammer	5. 10. 17	Verb.-Pl. Menin	
Gefr. Heinrich Steinbeck	27. 8. 18	Bazoches	
Musk. Paul Stolle	21. 3. 18	Lagnicourt	
Utffz. Wilhelm Strümpel	20. 9. 14	Rampcel vom J. R. 14	
Wehrm. Johann Taby	22. 7. 16	Cayeux en Santerre	i. franz. Gefgſch.
Gefr. Heinrich Taſto	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Adolf Taubhorn	12. 9. 14	Bitry	
Musk. Paul Teichmann	28. 4. 17	Oppy	vermißt
Musk. Hermann Thelecker	6. 9. 16	Barleux	
Gefr. Jörgen Thomſen II	8. 10. 14	Ver.-Laz. Berlin St. Vinzenzkrkh.	
Musk. Georg Tietjen II	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Ldſt. Paul Timm	31. 10. 18	St. Fergeux	vermißt
Musk. Walter Timm	27. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Hinrich Töbelmann II	6. 9. 14	Eſternay	
Ldſt. Hermann Ukrow	10. 4. 18	Ref.-Laz. Köthen i. Anh.	
Musk. Wilhelm Vender	6. 9. 14	Eſternay	vermißt
Ldſt. Reinhold Vöge	1. 9. 16	Barleux	
Fähnrich Werner Vogts	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Friedrich Voigts	18. 8. 14	Hougaerde	
Musk. Heinrich Volland	5. 10. 17	Polderhoek	
Musk. Ernſt Volmerding	3. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Karl Volmerding	31. 1. 16	Arbre-Höhe	
Ref. Ignatz Vomkreuz	8. 10. 14	Bailly	
Musk. Hermann Voß	18. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Berthold Voß	25. 3. 18	Favreuil	
Ldſt. Rudolf Wagner	28. 4. 17	Oppy	
Utffz. Georg Waldt	9. 9. 14	Eſternay	
Ldſt. Heinrich Weber	6. 9. 16	Barleux	vermißt
Ref. Hugo Wedemeyer	6. 9. 14	Eſternay	vermißt
Gefr. Friedrich Wehrbrink	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Johann Weigelt	6. 9. 16	Barleux	
Musk. Kurt Weiß II	5. 10. 18	Medeah-Ferme	
Ref. Paul Weitendorf	6. 9. 14	Feldlaz. 12, IX. A. K.	
Utffz. Johann Wellbrock	28. 1. 15	Bailly	
Ldſt. Bruno Wendler	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Johann Weſtphal	8. 10. 18	Bémont-Ferme	
Musk. Auguſt Wetter	30. 10. 18	Feldlaz. 16 La Romagne	
Erſ.-Ref. Karl Wiegand	29. 10. 18	St. Fergeux	
Musk. Helmuth Wieſe	26. 9. 17	Polderhoek	
Wehrm. Adalbert Wiesner	27. 8. 18	Bazoches	
Offz.-Stellv. Ernſt Wilken	27. 11. 14	Bailly	
Musk. Detlef Witt I	27. 8. 18	Bazoches	
Ldſt. Franz Witting	8. 8. 18	Bazoches	
Erſ.-Ref. Otto Wittmann	3. 9. 16	Barleux	
Vzfeldw. Wilhelm Wolf	5. 9. 16		
Ref. Friedrich Wolters	18. 8. 14	Hougaerde	
Musk. Friedrich Wortmann	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Auguſt Wulf	9. 2. 18	Acheville	
Erſ.-Ref. Heinrich Ziegenfeuter	23. 3. 18	Lagnicourt	
Ref. Albert Zimmermann	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Hermann Zimmermann	6. 9. 14	Eſternay	

3. Kompagnie:

Musk. Gerd Abbenseth	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Wehrm. Karl Ahlers	9. 10. 16	Feldlaz. 8, Lecluse	
Ldst. Paul Ahrend	9. 8. 18	Bazoches	
Res. Hermann Ahrens	6. 9. 14	Esternay	
Musk. Robert Alberti	23. 9. 18	Vierzy/Aisne	i. franz. Gefgsch.
Res. Fritz Alter	30. 5. 15	Feldlaz. 10 Noyon	
Res. Johannes Ammerstein	27. 9. 14	Kriegslaz. 1 Chauny	
Gefr. Hermann Ast	5. 4. 18	Bucquoy	
Vzfeldw. Theodor Bahr	10. 8. 18	Sächs.-Res.-Feldlaz. 7, Vendresse	
Wehrm. Josef Banasik	20. 7. 16	Barleux	
Musk. August Baroke	7. 9. 16	San.-Kp. 1 i. Devise	
Utffz. Ernst Bartel	19. 7. 16	Barleux	
Musk. Wilhelm Barthelt	16. 7. 16	Chatelet	
Musk. Theodor Bartneck	8. 10. 18	Bémont-Ferme	gerichtl. tot
Musk. Friedrich Bartsch	15. 4. 17	Oppy	
Gefr. Heintr. Bauer	25. 3. 18	Lagnicourt	
Vzfeldw. Ludwig Baumgarten	6. 8. 18	Bazoches	
Gefr. Albert Beermann	26. 9. 17	Polderhoek	
Ldst. Heinrich Behrick	17. 7. 16	Vereins-Laz. A. Minden	
Gefr. Wilhelm Behning	6. 9. 16	Barleux	
Musk. Georg Behrens III	19. 7. 16	Barleux	
Musk. Hinrich Behrens I	13. 3. 15	Bailly	
Res. Julius Behrens	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Heinrich Bendias	23. 4. 17	Oppy	
Kgsfr. Hubert Bergener	7. 2. 16	Arbre-Höhe	
Utffz. Otto Berndt	9. 8. 18	Bazoches	
Musk. Heinrich Blaschke	29. 1. 17	Kriegslaz. II Caudry	
Musk. Ernst Block	16. 12. 14	Res.-Feldlaz. 44 Noyon	
Musk. Adolf Bock	8. 10. 14	Bailly	
Musk. Peter Bockwoldt	27. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Vzfeldw. Karl Bodenstedt	19. 7. 16	Barleux	
Gefr. Karl Bohne	24. 8. 14	Laz. Tirlemont	
Ldst. Theodor Bonall	20. 7. 16	Barleux	gerichtl. tot
Ldst. Friedrich v. Borstel	22. 4. 17	Feldlaz. 84 Douai	
Res. Heinrich Bothe	20. 9. 14	Rampcel	
Res. Heinrich Brandes	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Konrad Breitscheidel	2. 9. 16	Barleux	
Gefr. Fritz Bremer	14. 7. 16	Kriegslaz. 1 St. Quentin, Orphelinat	
Musk. Willi Bröder	8. 8. 18	Bazoches	
Vzfeldw. Heinrich Brodersen	31. 8. 16	Barleux	
Musk. Wilhelm Bruns I	10. 7. 16	Péronne	
Musk. Johann Bullwinkel	20. 7. 16	Barleux	
Hornist Wilhelm Büte	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Willi Buß	8. 8. 18	Bazoches	
Musk. Peter Carlsen	9. 1. 15	Pal. Belle Isle en Mer	i. franz. Gefgsch.
Musk. Bernhard Christoph	4. 8. 16	Feldlaz. 10, Vermand	
Ldst. Hermann Christophersen	28. 4. 17	Oppy	vermißt
Ldst. Anton Cink	19. 7. 16	Barleux	
Musk. Peter Clausen	20. 7. 16	Barleux	
Ers.-Res. Arhur Dehlsen	10. 7. 16	Péronne	
Res. Matthias Dellinger	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Hinrich Denef	20. 7. 16	Barleux	
Utffz. Wilhelm Depken	18. 8. 14	Hougaerde	
Musk. Heinrich Diercks	24. 2. 16	Arbre-Höhe	
Ldst. Richard Dobbertin	21. 7. 16	San.-Komp. 1, IX. A. K.	
Utffz. Karl Dockhorn	28. 9. 17	Bayr. Feldlaz. 33, Courtrai	
Musk. Valentin Döhler	10. 7. 16	Péronne verm.	ger. tot 10. 1. 20
Feldw. Johann Dreblow	18. 8. 14	Hougaerde	
Musk. Alfred Dreesen	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Gefr. Wladislaus Drewek	11. 3. 17	San.-Komp. 22, Mory	

Utffz. Johann Dreyer	6. 9. 14	Eſternay	gerichtl. tot
Wehrm. Martin Düde	21. 3. 18	Lagnicourt	
Wehrm. Hermann Eckardt	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Jonny Ehlers	16. 1. 18	Rouvroy	
Vzfeldw. Alfred Eichholz	17. 2. 17	Bapaume	
Utffz. Wilhelm Emptmeier	17. 2. 17	Bapaume	
Musk. Georg Ficken	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Heinrich Figule	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Adolf Finger	26. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Reſ. Alfred Flemming	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Willy Fölſchow	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Alfred Förſte	23. 8. 18	Reſ.-Laz. II Nürnberg, Ludwigsfeld	
Musk. Emil Frank	16. 8. 17	Havrincourt	
Musk. Chriſtian Franz	24. 4. 17	Oppy	
Musk. Emil Fromm	10. 7. 16	Péronne	vermißt
Wehrm. Johann Gädje	21. 7. 16	Barleux	
Musk. Dietrich Geercken I	6. 9. 14	Eſternay	gerichtl. tot
Musk. Friedrich Geeſe	7. 9. 16	Feldlaz. 8, Monchy-Lagache	
Reſ. Karl Geppert	2. 6. 15	Feldlaz. 8, XVI. A. K. Chéhéry	
Musk. Wilhelm Gerckens	8. 8. 18	Bazoches	
Utffz. Hinrich Gerken	27. 9. 17	Polderhoek	
Erſ.-Reſ. Ernſt Gienke	20. 11. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Chriſtian Grau	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Heinrich Grell	5. 2. 16	Arbre-Höhe	
Wehrm. Otto Grewe	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Heinrich Grimſehl	27. 9. 17	Polderhoek	gerichtl. tot
Ldſt. Georg Groth	10. 7. 16	Péronne	
Musk. Johann Grotheer II	2. 9. 16	Barleux	
Musk. Karl Gruel	3. 11. 16	Tilloy	
Gefr. Theodor Günther	27. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Fritz Hacker	20. 7. 16	Barleux	
Ldſt. Heinrich Hage	31. 10. 17	Acheville	
Musk. Fritz Hammje	18. 3. 15	Bailly	
Utffz. Peter Hanſen	1. 11. 17	Feldlaz. 84 Auby	
Musk. Peter Hanſen I	6. 9. 14	Eſternay	
Reſ. Heinrich Harjes	25. 8. 14	Feldlaz. 5 Havré-Mons	
Musk. Ernſt Harms	8. 10. 18	Bémont-Ferme	
Reſ. Otto Harms	7. 12. 14	Bailly	
Musk. Hinrich v. Harten	27. 2. 17	Irles	
Musk. Johann Hashagen	20. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. Gerhard Haſſelmann	22. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Richard v. Have	9. 8. 18	Bazoches	
Musk. Friedrich Hedderich	28. 4. 17	Oppy	
Reſ. Rudolf Heidorn	12. 12. 14	Bailly	
Reſ. Hermann Hein	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Heinrich Heincke	10. 3. 17	Bibucourt	
Musk. Johann Heinſohn	9. 9. 16	San.-Kp. 1 i. Deviſe	
Musk. Diedrich Helmken	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Gefr. Wilhelm Hacke	22. 3. 18	Lagnicourt	
Ldſt. Hermann Hennig	20. 7. 16	Barleux	
Wehrm. Ernſt Herzog	2. 9. 16	Barleux	
Gefr. Wilhelm Heuer	6. 9. 14	Eſternay	gerichtl. tot
Ldſt. Paul Hinſch	10. 7. 16	Péronne	
Gefr. Korf Hoffmann	22. 3. 18	Braucourt	
Reſ. Wilhelm Höppner	3. 9. 16	Barleux	
Musk. Hinrich Hormann	22. 3. 18	Braucourt	
Utffz. Guſtav Horn	19. 10. 15	Navarin-Ferme	
Musk. Karl Horn I	21. 2. 17	Feldlaz. 104 Quéant	
Musk. Fritz Horſtmann	27. 10. 18	Remaucourt	vermißt
Musk. Karl Hoyer	27. 2. 17	San.-Kp. 22 Mory	
Gefr. Friedrich Hünecke	7. 11. 14	Bailly	
Musk. Hermann Hünken	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Johannes Hümpel	20. 9. 14	Rampcel	vermißt

Musk. Ferdinand Jahn	6. 9. 14	Esternay	
Musk. Walter Januschewski	9. 10. 16	Feldlaz. 7, Vitry en Artois	
Musk. Richard Jedecke	26. 10. 15	Navarin-Ferme	
Musk. Gustav Jenderitzki	26. 10. 15	Feldlaz. 8, Machault	
Musk. Friedrich Jochmann	24. 3. 16	Arbre-Höhe	
Vzfldw. Friedrich Junge	23. 3. 18	Beugnâtre	
Gefr. Bernhard Käferlein	10. 7. 16	Péronne	
Musk. Robert Kampmann	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Peter Karels	6. 9. 16	Barleux	vermißt
Ldst. Karl Karin	10. 2. 17	Hauptverbandplatz 18. J. D.	
Ers.-Res. Hugo Kasch	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Dietrich Keller	6. 9. 14	Esternay	
Ers.-Res. Ludwig Kellermann	25. 10. 18	Bayr. Kriegslaz. 22 Florennes	
Res. Heinrich Kempe	18. 8. 14	Hougaerde	
Wehrm. Johannes Kieler	20. 11. 14	Bailly	
Musk. Wilhelm Kindt	15. 5. 17	Inchy en Artois	vermißt
Ers.-Res. Georg Kirchner	2. 9. 16	Barleux	
Max Kliemt	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Gustav Koch III	24. 10. 15	Navarin-Ferme	
Musk. Wilhelm Koch VIII	4. 10. 18	Bémont-Ferme	
Musk. Karl Könekamp	7. 11. 14	Bailly	
Uffz. Willi Könitzer	20. 9. 14	Rampcel	
Ldst. August Koops	27. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Gefr. Karl Köpke	25. 10. 17	Res.-Laz. Barmen, Abt. Kleestr.	
Sergt. Otto Koschke	21. 3. 18	Lagnicourt	
Uffz. Hermann Kracke	27. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Peter Krell	12. 6. 18	Moyenneville	
Wehrm. Heinrich Kröger I	2. 9. 16	Barleux	
Tambour Hermann Kröger	20. 9. 14	Rampcel	
Ldstm. Wilhelm Krohn	10. 7. 16	Péronne	
Hob. Sergt. Friedrich Krückeberg	20. 7. 16	Barleux	vermißt
Wehrm. Hermann Krumrey	27. 4. 17	Oppy	
Musk. Waldemar Kruse	17. 2. 17	Bapaume	
Gefr. Hinrich Kück	2. 6. 18	Bayr. Feldlaz. 46, Beugny-Lager	
Uffz. Johann Kück	6. 9. 14	Esternay	
Ldst. Emil Kühl	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Gustav Kulinna	27. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Ldst. Karl Kumpf	11. 7. 16	Péronne	
Musk. Paul Kupke	1. 9. 16	Barleux	
Musk. Alfred Kusche	1. 9. 16	Barleux	
Musk. Richard Küther	20. 7. 16	Barleux	
Ers.-Res. Karl Laier	16. 6. 17	San.-Kp. 22 i. Moorslede	
Musk. Ernst Lampe	20. 9. 14	Rampcel	
Wehrm. Heinrich Lange	1. 12. 14	Bailly	
Ldst. Gustav Larsen	19. 7. 16	Barleux	
Musk. Friedrich Lauer	27. 2. 17	Irles	
Res. Mathias Lemcke	12. 2. 16	Kriegslaz. 3, Sedan-Asfeld	
Ldst. Anton Leski	16. 1. 18	Rouvroy	
Musk. Arnold Leszczyk	3. 9. 16	Barleux	
Musk. Hinrich v. Liehn	5. 2. 17	Bapaume	
Musk. Hans Lienau	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Albert Lindemann	2. 9. 16	Barleux	
Uffz. Wilhelm Lindloge	3. 9. 16	Barleux	
Gefr. Adolf Linz	9. 10. 16	Tilloy	
Res. Hermann Lins	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Louis Loose	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Musk. Hans Lorenzen	27. 9. 14	Kriegslaz. 1, Hosp. civil i. Chauny	
Musk. Adolf Lücke	3. 9. 16	Barleux	
Musk. Otto Lühr	16. 1. 18	Rouvroy	
Musk. Dietrich Lütjen	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Alfred Malkowsky	31. 10. 18	St. Fergeux	vermißt
Gefr. Paul Martin	24. 2. 19	Dijon	i. franz. Gefgsch.
Musk. Wilhelm Meier XIX	23. 9. 18	Bailly	

Reſ. Karl Menke	23. 11. 14	Bailly	
Musk. Walter Mertins	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Johann Meſter	20. 9. 14	Rampcel	
Utffz. Daniel Meyer V	12. 1. 15	Feldlaz. 7 Royon	
Utffz. Ernſt Meyer I	20. 7. 16	Barleux	
Ldſt. Friedrich Meyer IV	3. 11. 16	Tilloy	
Musk. Heinrich Meyer VI	23. 9. 14	Chauny, Laz. St. Charles	
Utffz. Heinrich Meyer II	17. 2. 19	Bapaume	
Musk. Heinrich Meyer XVII	6. 9. 16	Barleux	
Musk. Heinrich Meyer XIII	23. 3. 18	Braucourt	
Musk. Johann Meyer VIII	20. 11. 15	Arbre-Höhe	
Gefr. Johann Meyer	20. 7. 16	Barleux	
Utffz. Reinhold Meyer V	8. 12. 14	Hoſp. Belle Isle en Mer	i. franz. Gefgſch.
Reſ. Stanislaus Michalzyk	16. 1. 18	Rouvroy	
Musk. Emil Möller I	19. 7. 16	Barleux	
Musk. Ernſt Möller VIII	30. 10. 18	Feldlaz. 16, La Romagne	
Ldſt. Johannes Möller II	18. 7. 16	Barleux	
Musk. Heinrich Morawitz	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Auguſt Morgenthal	6. 9. 14	Eſternay	tot aufgefunden
Utffz. Thomas Mouget	11. 3. 17	Irles	
Musk. Hermann Müller I	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Friedrich Murken	10. 7. 16	Péronne	
Utffz. Oskar Neuhaus	22. 9. 14	Rampcel	
Musk. Georg Niebuhr	21. 9. 14	Feldlaz. 10 Audignicourt	
Gefr. Berthold Niemeyer	23. 4. 17	Reſ.-Laz. Recklinghauſen	
Musk. Ernſt Nienſtedt	10. 7. 16	Péronne	
Musk. Paul Oder	31. 8. 16	Barleux	
Reſ. Auguſt Ohlmeier	26. 3. 18	Feldlaz. 89, Sauchy-Cauchy	
Gefr. Karl Ohlmann	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Fritz Oehlſchläger	25. 3. 18	Feldlaz. 265, Féchain	
Ldſt. Karl Olſſon	10. 7. 16	Péronne	vermißt
Wehrm. Dietrich Oltmann	9. 12. 16	Feldlaz. 10, Hamblain	
Ldſt. Franz Ordnung	20. 7. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Otto Orth	14. 4. 17	Kriegslaz. 667, Douai	
Musk. Bernhard Oſtendorf	21. 9. 18	Bailly	
Gefr. Thomas Paprotny	9. 8. 18	Longueval	
Ldſt. Johannes Peters III	5. 9. 16	Barleux	
Musk. Paul Peters V	5. 9. 17	Feldlaz. 84, Cambrai	
Erſ.-Reſ. Guſtav Peterſon	26. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Gefr. Wilhelm Pieper	21. 9. 14	Feldlaz. 10, Audignicourt	
Erſ.-Reſ. Johann Pietras	10. 7. 16	Péronne	
Musk. Karl Plehn	24. 3. 16	Arbre-Höhe	
Musk. Wilhelm Plikat	20. 7. 16	Barleux	
Horniſt Samuel Plotke	18. 4. 17	Feldlaz. 92, Douai	
Reſ. Karl Polle	10. 7. 16	Péronne	gerichtl. tot
Gefr. Gerhard Rebehn	7. 9. 16	Feldlaz. 10, Vermand	
Musk. Heinrich Reeſe	24. 3. 18	Beugnâtre	
Musk. Johann Rehme	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Walter Reiche	7. 6. 18	Reſ.-Laz. I, Bremen	
Ldſt. Louis Reiners	9. 8. 16	Reſ.-Laz. Duisburg	
Reſ. Friedrich Rengſtorf	20. 9. 14	Rampcel verm.	ger. tot 20. 9. 16
Musk. Heinrich Renken	17. 2. 17	Bapaume	
Musk. Paul Rille	8. 10. 18	Bémont-Ferme	
Gefr. Otto Rohde	12. 10. 16	Feldlaz. 8 Lecluſe	
Musk. Bruno Röhrs	19. 10. 15	Navarin-Ferme	
Utffz. Karl Rudolph	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Julius Ruwoldt	4. 10. 17	Geluvelt	
Gefr. Alfred Salzmann	16. 7. 16	Reſ.-Feldlaz. 50 Le Vergnier	
Musk. Adolf Sander	9. 10. 17	Bayr. Feldlaz.49 Courtrai	
Musk. Jakob Sander	31. 10. 18	St. Fergeux	
Reſ. Heinrich Seeger	16. 12. 14	Feldlaz. 7 Royon	
Musk. Paul Seekamp	22. 9. 14	Ver.-Laz. Aachen	
Reſ. Theodor Sengſtack	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot

Musk. Johann Specht	6. 9. 14	Esternay	
Musk. Wilhelm Schlake	23. 10. 16	Ref.-Laz. II Bremen	
Musk. Johannes Schlange	26. 9. 17	Polderhoek	
Sergt. Otto Schlegel	28. 4. 17	Oppy	
Gefr. Heinrich Schlüter	2. 9. 16	Barleux	
Gefr. Wilhelm Schmall	28. 1. 18	Acheville	
Musk. Arthur Schmidt VIII	23. 4. 17	Oppy	
Gefr. August Schmidt VII	23. 4. 17	Feldlaz. 370 Douai	
Gefr. Dietrich Schmidt I	20. 7. 16	Barleux	
Utffz. Wilhelm Schmidt VI	21. 9. 18	Bailly	
Erf.-Ref. Hermann Schmidtpott	20. 7. 16	Barleux	gerichtl. tot
Gefr. Heinrich Schmies	18. 8. 14	Hougaerde	
Ldst. Karl Schneewitz	16. 1. 18	Rouvroy	
Musk. Josef Schönfelder	20. 7. 16	Barleux	
Utffz. Hermann Schröder VII	8. 10. 18	Orfeuil	
Ref. Johannes Schröder X	30. 10. 18	St. Fergeux	
Musk. Richard Schröder II	18. 7. 16	Barleux	
Musk. Paul Schubert	5. 9. 16	Barleux	
Erf.-Ref. Hermann Schumacher	10. 7. 16	Péronne	
Musk. Otto Schulze	18. 10. 16	Tilloy	
Ref. Bernhard Schumacher	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Johannes Schwarmann	8. 12. 14	Bailly	
Musk. Kurt Steding	31. 10. 18	St. Fergeux	vermißt
Gefr. Jonny Steffens	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Gefr. Christian Stehmeyer	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Heinrich Steinbeck	6. 8. 18	Bazoches	
Ldst. Georg Stern	21. 3. 18	Lagnicourt	
Gefr. Wilhelm Stichweh	20. 7. 16	Barleux	
Vzfeldw. Hermann Stickau	29. 2. 16	Feldlaz. 3 Leffincourt	
Musk. Albert Stieghorst	21. 7. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Ref. Otto Stölting	14. 1. 17	Bapaume	
Ref. Hans Stolze	1. 3. 17	Feldlaz.108 Sauchy-Lestrée	
Musk. Otto Stolze I	28. 4. 17	Oppy	vermißt
Musk. Hermann Storm	6. 9. 14	Esternay	
Flt. Utffz. Otto v. Stosch	18. 8. 14	Hougaerde	
Ref. Heinrich Struckmann	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Ref. Peter Strzelicki	6. 9. 14	Esternay	gerichtl. tot
Vzfeldw. Albert Stütelberg	17. 11. 17	Feldlaz. 84 Auby	
Sergt. Albert Thiede	5. 10. 18	Bémont-Ferme	
Utffz. Johannes Tiedemann	29. 10. 18	St. Fergeux	
Gefr. Franz Tratzky	27. 2. 17	Irles	
Utffz. Johannes Umlandt	6. 9. 16	Barleux	
Musk. Heinrich Voigt	31. 10. 18	St. Fergeux	vermißt
Gefr. Ernst Vopel	6. 9. 14	Esternay	
Vzfeldw. Willy Wamser	22. 3. 18	Lagnicourt	
Ldst. Wilhelm Warnken	25. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Willy Wehden	22. 3. 18	Braucourt	
Ldst. Otto Weiß	11. 7. 16	Péronne	
Ref. Karl Wenzel	20. 9. 14	Rampcel	
Ldst. Arno Werner	10. 7. 16	Péronne	
Musk. Adolf Wessel	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Heinrich Wienbergen	13. 7. 16	Barleux	
Utffz. Gustav Wilk	12. 8. 18	Ref.-Feldlaz. 7 Vendresse	
Ref. Friedrich Willenbrock	27. 9. 17	Polderhoek	
Vzfeldw. August Windgaß	31. 10. 17	Acheville	
Ref. Nikolaus Zimmer	28. 4. 17	Oppy	gerichtl. tot
Wehrm. Gerhard Zimmermann	18. 7. 17	Feldlaz. 89 Winkel-St. Eloi	
Musk. Max Zipfel	21. 7. 16	San.-Kp. 1, IX. A. K.	

4. Kompagnie:

Ldſt. Wilhelm Adami	10. 7. 16	Péronne	vermißt
Gefr. Hans Albers	23. 8. 18	Longueval	
Utffz. Peter v. Altvörden	6. 6. 18	Moyenneville	
Musk. Hans Allwardt	6. 9. 16	Barleux	
Gefr. Johann Altmeyer	28. 4. 17	Oppy	
Utffz. Andreas Andreſen	1. 3. 17	Irles	
Musk. Hans Appel	3. 10. 17	Feldlaz. 38 Kortryk	
Musk. Karl Bähre	21. 3. 18	Vaulx	
Fähnrich Ludwig Barth	3. 9. 16	Barleux	
Utffz. Paul Barthe	20. 9. 14	Rampcel	
Erſ.-Reſ. Richard Bätjer	28. 4. 17	Oppy	gerichtl. tot
Musk. Wilhelm Bauer	12. 11. 14	Bailly	
Musk. Johann Baumgärtner	21. 3. 18	Vaulx	
Musk. Karl Beddig	30. 8. 14	Hoſp. Civil Tirlemont	
Musk. Friedrich Behrend	6. 9. 16	Barleux	
Musk. Franz Behrens II	24. 7. 16	a. d. Fahrt n. Deutſchland	
Gefr. Friedrich Biermann	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Utffz. Erminir Biſchoff	8. 10. 18	Reſ.Laz. VIII Hamburg	
Utffz. Karl Blume	28. 2. 17	Irles	
Reſ. Karl Bobbenkamp	8. 10. 14	Bailly	
Musk. Paul Böhme	26. 9. 17	Polderhoek	
Ldſt. Otto Bollmann	28. 4. 17	Oppy	vermißt
Musk. Willy Bornhöft	28. 4. 17	Oppy	gerichtl. tot
Ldſt. Karl Bortfeldt	21. 3. 18	Vaulx	vermißt
Gefr. Hinrich Bothe	5. 10. 18	Bémont-Ferme	
Musk. Paul Böttcher	27. 3. 18	Feldlaz. 89 Sauchy-Cauchy	
Utffz. Heinrich Brandt	18. 7. 16	Barleux	
Musk. Hermann Brede	29. 4. 17	Kr.-Laz. B. 29 St. Saulve, Altersh.	
Musk. Peter Breder	30. 4. 17	Feldlaz. 85 Douai	
Musk. Wilhelm Brüchert	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Oskar Bruker	11. 7. 16	Péronne	
Musk. Wilhelm Bruns	26. 9. 17	Polderhoek	
Utffz. Georg Buchholz	6. 8. 18	Bazoches	
Musk. Friedrich Capell	15. 8. 16	Feldlaz. 1 Hann.	
Gefr. Meinhard Chriſtianſen	31. 8. 16	Barleux	
Gefr. Friedrich Claus	9. 4. 15	Feldlaz. 7 Noyon	
Vzfeldw. Hugo Cohn	22. 3. 18	Vaulx	
Musk. Heinrich Cohrs	22. 7. 16	Barleux	
Utffz. Friedrich Cordes	28. 4. 17	Oppy	
Gefr. Karl Cornberg	18. 8. 14	Hougaerde	
Gefr. Wilhelm Dammeyer	10. 7. 16	Péronne verm.	ger. tot 10. 1. 20
Musk. Johannes Debbe	17. 7. 16	Barleux	
Wehrmann Hermann Deger	26. 9. 17	Polderhoek	
Ldſt. Karl Delfs	16. 7. 16	Barleux	
Erſ.-Rekr. Wilhelm Denecke	31. 8. 16	Barleux	
Erſ.-Rekr. Friedrich Deneke	18. 7. 16	Barleux	
Musk. Auguſt Diederich	10. 7. 16	Péronne	vermißt
Musk. Friedrich Dietrich	24. 3. 18	Beugnâtre	
Utffz. Alfred Döpke	10. 7. 16	Péronne	
Gefr. Wilhelm Dreyer	7. 12. 15	Arbre-Höhe	
Erſ.-Reſ. Johannes Dürkop	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Johann Ebel I	2. 9. 16	Barleux	
Ldſt. Hinrich Ebeling	21. 3. 18	Vaulx	
Gefr. Heinrich Eckebrecht	25. 3. 18	Beugnâtre	
Musk. Heinrich Eggers	18. 8. 14	Hougaerde	
Musk. Wilhelm Ellermann	18. 8. 14	Hougaerde	
Musk. Hans Engel	1. 11. 16	Tilloy	
Musk. Hans Engelmann	26. 9. 17	Polderhoek	
Gefr. Nikolaus Esrom	18. 7. 16	Barleux	
Utffz. Richard Ettlich	22. 7. 16	Barleux	

Musk. Werner Evers	31. 8. 16	Barleux	
Musk. Adam Eyerich	19. 10. 15	Navarin-Ferme	
Musk. Arthur Fahrenwald	6. 9. 16	Barleux	
Erſ.-Reſ. Robert Faſolt	4. 10. 18	Bémont-Ferme	
Gefr. Nikolaus Fontaine	5. 9. 16	Barleux	
Wehrm. Oswald Fritz	11. 7. 16	Péronne	vermißt
Musk. Johann Gätjen	28. 4. 17	Oppy	vermißt
Musk. Albert Gautier	7. 10. 16	Reſ.-Feldlaz. 32 Vermand	
Wehrm. Auguſt Gerdau	8. 10. 18	Bémont-Ferme	gerichtl. tot
Musk. Franz Glowatzki	28. 4. 17	Oppy	vermißt
Musk. Karl Gollnaſt	21. 3. 18	Vaulx	vermißt
Erſ.-Rekr. Paul Gottſchlich	17. 3. 17	Kriegslaz. Abt. Bay. Nr. 6 Cambrai	
Erſ.-Rekr. Karl Graf	31. 8. 16	Barleux	
Musk. Johannes Gräper	3. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Woldemar Grube	12. 11. 14	Bailly	
Wehrm. Hugo Gründel	5. 9. 16	San.-Kp. 1, IX. A. K.	
Musk. Johannes Grünwald	31. 8. 16	Barleux	
Musk. Chriſtian Habben	13. 6. 17	Feldlaz. 385 Cambrai	
Musk. Heinrich Haker	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Hermann Hameiſter	28. 4. 17	Oppy	gerichtl. tot
Musk. Hans Hanſen II	20. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. Friedrich Hardegen	26. 9. 17	Polderhoek	gerichtl. tot
Gefr. Hermann Hartke	24. 11. 16	Kr.-Laz. I/VII St. Quentin	
Musk. Wilhelm Hartke II	31. 8. 16	Barleux	
Gefr. Horn. Ernſt Hartleben	8. 10. 18	Laz. Cupuly, Marne	i. franz. Gefgſch
Utffz. Tambour Karl Haſſel	28. 4. 17	Oppy	
Gefr. Hans Hattſtein	5. 10. 18	Bémont-Ferme	
Erſ.-Rekr. Franz Hauck	7. 9. 16	Barleux	
Musk. Willi Heidenreich	28. 8. 14	Feldlaz. 5 Havre, Belg.	
Ldſt. Heinrich Heins	21. 3. 18	Vaulx	
Gefr. Hermann Heizmann	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Max Hell	18. 7. 16	Barleux	
Musk. Karl Helmer	11. 7. 16	Péronne	vermißt
Musk. Joſef Herden	17. 2. 17	Miraumont	
Gefr. Robert Herrmann	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Vzfeldw. Guido Hinnerſen	31. 8. 16	Barleux	
Musk. Wilhelm Hinſch	11. 7. 16	Reſ.-Feldlaz. 50 le Verguier	
Utffz. Karl Hirſchhauſen	10. 7. 16	Péronne	vermißt
Musk. Emil Höfer	8. 10. 14	Bailly	
Utffz. Karl Höppner	26. 9. 17	Polderhoek	
Gefr. Hermann Hotopp	4. 10. 17	Geluvelt	
Ldſt. Peter Janſſen VI	24. 3. 18	Feldlaz. 84 Quéant	
Musk. Friedrich Immer	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Gefr. Knud Juhl	23. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Hans Jürgens	16. 4. 17	Oppy	
Musk. Wilhelm Jürs II	18. 7. 16	Barleux	
Vzfeldw. Walter Kähler	11. 7. 16	Péronne	
Gefr. Otto Kellmann	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Robert Kirmſe	12. 11. 14	Bailly	
Gefr. Ernſt Klauck	20. 9. 14	Rampcel	
Erſ.-Reſ. Hermann Klee	1. 9. 16	Barleux	
Ldſt. Adolf Klonn	21. 3. 18	Vaulx	
Erſ.-Rekr. Alfred Kloſe	31. 8. 16	Barleux	
Musk. Johann Kohle	31. 8. 16	Barleux	
Erſ.-Rekr. Friedrich Kollmorgen	11. 7. 16	Reſ.-Feldlaz. 50 le Verguier	
Musk. Auguſt Koppe	14. 3. 16	Arbre-Höhe	
Musk. Alfred Köſter	3. 9. 16	Barleux	
Utffz. Amandus Köſter	5. 10. 17	Geluvelt	
Musk. Paul Krauſe	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Julius Krauß	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Jakob Krentzel	31. 8. 16	Barleux	
Utffz. Julius Krohn	10. 7. 16	Péronne	
Musk. Albert Krüger	19. 7. 16	Barleux	

Reſ. Heinrich Lackmann	23. 1. 16	Arbre-Höhe	
Musk. Conrad Lammers	17. 10. 14	Reſ.-Feldlaz. 1, IX. A. K.	
Reſ. Max Leverenz	18. 8. 14	Hougaerde	
Musk. Paul Liedigk	8. 8. 18	Bazoches	
Musk. Hermann Lindhorſt	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Walter Lindner	29. 4. 17	Feldlaz. 389 Douai	
Musk. Ernſt Loch I	18. 7. 16	Barleux	
Musk. Willy Lüders	8. 8. 18	Bazoches	
Musk. Friedrich Lucken	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Max Luther	8. 8. 18	Bazoches	
Utffz. Ottomar Mächler	18. 7. 16	Barleux	
Musk. Franz Metzkow	28. 4. 17	Oppy	
Utffz. Arnold Meyer	12. 12. 15	Arbre-Höhe	
Gefr. Diedrich Meyer III	28. 4. 17	Oppy	
Vzfeldw. Friedrich Meyer	29. 8. 16	Kriegslaz. II St. Quentin	
Vzfeldw. Johannes Meyer	2. 12. 15	Feldlaz. 2 Leffincourt	
Reſ. Johannes Meyer VI	2. 9. 16	Barleux	
Musk. Ludwig Meyer V	14. 4. 17	Reſ.-Feldlaz. 111 Douai	
Sergt. Wilhelm Meyer	8. 8. 18	Bazoches	
Utffz. Friedrich Michaelis	20. 9. 14	Rampcel	
Erſ.-Rekr. Fritz Milde	21. 4. 17	Feldlaz. 370 Douai	
Ldſt. Jakob Mittelſtorb	10. 7. 16	Péronne	gerichtl. tot
Ldſt. Adalbert Müller	10. 7. 16	Péronne	
Gefr. Heinrich Müller	31. 8. 16	Barleux	
Musk. Paul Nehls	24. 10. 15	Navarin-Ferme	
Erſ.-Rekr. Johannes Nehrmann	31. 8. 16	Barleux	
Erſ.-Reſ. Wilhelm Nehrmann II	15. 12. 14	Bailly	
Utffz. Ernſt Nelke	28. 4. 17	Oppy	gerichtl. tot
Musk. Richard Neufink	6. 10. 18	Bémont-Ferme	
Vzfeldw. Joſeph Nikitits	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Heinrich Nilſen	8. 8. 18	Bazoches	
Erſ.-Reſ. Erwin Nippert	3. 9. 16	Barleux	
Erſ.-Rekr. Wilhelm Nitſchke	17. 2. 17	Miraumont	
Gefr. Georg Nöding	11. 4. 17	Bailleul	
Erſ.-Reſ. Heinrich Nölke	18. 7. 16	Barleux	
Utffz. Johann Odefey	16. 2. 15	Bailly	
Ldſt. Friedrich Ohle	17. 2. 17	Miraumont	gerichtl. tot
Musk. Franz Oſinski	26. 2. 17	Irles	
Gefr. Hermann Oßmer II	31. 8. 16	Barleux	
Utffz. Arthur Oſthoff	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Friedrich Otto	26. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Musk. Alexander Pagenſtecher	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Ernſt Palandt	26. 9. 17	Polderhoek	
Ldſt.-Rekr. Karl Palm	18. 7. 16	Barleux	
Erſ.-Rekr. Auguſt Pape	10. 3. 17	Irles	
Musk. Hermann Pape	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Hermann Peper	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Erſ.-Rekr. Hermann Peters II	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Paul Peters	14. 8. 17	Feldlaz. 345 Winkel St. Eloi	
Gefr. Wilhelm Peters	22. 11. 15	Arbre-Höhe	
Gefr. Fritz Pieper	10. 4. 15	Feldlaz. 10 Noyon	
Utffz. Friedrich Pirk	28. 4. 17	Oppy	vermißt
Gefr. Friedrich Plaski	2. 7. 17	Zonnebeke	
Reſ. Chriſtian Plate	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Utffz. Hermann Pleiſter	28. 4. 17	Oppy	vermißt
Musk. Alfred Plettke	14. 11. 14	Kr.-Laz. 4 Noyon	
Musk. Walter Prehn	24. 10. 18	Evgl. Krankenhaus Köln-Kalk	
Gefr. Daniel Prigge	28. 4. 17	Oppy	
Erſ.-Rekr. Guſtav Rakus	31. 8. 16	Barleux	
Musk. Hans Rathmann	8. 6. 16	Chauny	
Musk. Ernſt Reineking	27. 1. 18	San.-Kp. 22 in Henin Lietard	
Fahnenj.-Utffz. Ernſt Rehſe	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Franz Reinke	28. 4. 17	Oppy	

Erſ.-Reſ. Wilhelm Rohlfing	11. 6. 18	Vaulx	
Reſ. Johannes Röman	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Hinrich Roſe	19. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Karl Roſtock	24 7. 16	Kr.-Laz. 1/VII St. Quentin	
Reſ. Anton Rybacki	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Richard Sarnighauſen	21. 3. 18	Vaulx	
Wehrm. Ernſt Sell	5. 5. 15	Bailly	
Utffz. Reinhold Siegert	26. 9. 17	Polderhoek	
Utffz. Hermann Siemer	11. 1. 17	Miraumont	
Musk. Hermann Sievers	20. 9. 14	Rampcel	
Fähnrich Johannes Sievers	2. 6. 18	Bayr. Feldlaz. 46 Beugny-Lager 1. 6. 18 tödl. verw.	
Erſ.-Rekr. Chriſtian Skupin	28. 4. 17	Oppy	
Utffz. Johann Soller	20. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. Joſef Südfeld	8. 8. 18	Bazoches	vermißt
Wehrm. Friedrich Szlatolawek	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Hugo Schadow	26. 1. 16	Arbre-Höhe	
Utffz. Alfred Schäfer	31. 8. 16	Barleux	
Ldſt. Heinrich Schäfer	4. 11. 17	Acheville	
Gefr. Hermann Scheele	26. 7. 17	Zonnebeke	
Gefr. Karl Schierholz	15. 5. 17	Bourſies	
Gefr. Johann Schierloh	1. 9. 16	Barleux	
Reſ. Erich Schilling	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Erſ.-Rekr. Joſef Schindel	31. 8. 16	Barleux	
Erſ.-Reſ. Georg Schlieckau	28. 4. 17	Oppy	gerichtl. tot
Musk. Otto Schmachtel	4. 10. 17	Geluvelt vermißt	ger. tot 10. 1. 20
Erſ.-Rekr. Alois Schmidtbauer	31. 8. 16	Barleux	
Musk. Heinrich Schmidt I	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Joſeph Schmitz	15. 10. 16	Ver.-Laz. Soeſt	
Utffz. Karl Schneider	18. 8. 14	Hougaerde	
Erſ.-Rekr. Wilhelm Schnell	2. 9. 16	Barleux	
Musk. Chriſtian Schnoor	22. 3. 18	Vaulx	
Erſ.-Rekr. Max Scholz	31. 8. 16	Barleux	
Erſ.-Rekr. Wilhelm Schöneberg	31. 8. 16	Barleux	
Musk. Willy Schoubye	17. 8. 18	Feldlaz. 69 Petſcheltlager	
Reſ. Heinrich Schrader	10. 7. 16	Péronne	
Gefr. Friedrich Schröder	10. 11. 18	Romans, Drôme	i. franz. Gefgſch.
Ldſt. Walter Schroeter gen. Benſeler	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Alfred Schulze II	18. 2. 17	San.-Kp. 22 Favreuil	
Musk. Willy Schulze	16. 11. 17	Reſ.-Laz. VII Hannover-Herrenhauſen	
Musk. Heinrich Schumacher II	21. 3. 18	Vaulx	
Gefr. Karl Schumacher	17. 2. 17	Miraumont	vermißt
Musk. Heinrich Schwanbeck	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Chriſtian Schwieſow	24. 4. 17	Oppy	
Reſ. Wilhelm Staarmann	22. 3. 18	Lagnicourt	
Utffz. Friedrich Städtler	11. 7. 16	Péronne	
Musk. Henry Steenbuck	18. 9. 18	Bailly	
Musk. Hermann Stegmann	30. 9. 14	Reſ.-Laz. II Bremen	
Gefr. Albert Steinhoff	11. 3. 17	Feldlaz. 109, 38. J. D.	
Vzfeldw. Jakob Stevens	11. 6. 17	Zonnebeke	
Gefr. Joſef Stökler	23. 5. 18	Reſ.-Laz. Deſſau	
Gefr. Friedrich Strakeljahn	20. 9. 14	Rampcel vermißt	ger. tot 10. 1. 20
Utffz. Heinrich Stuke	31. 8. 16	Barleux	
Reſ. Auguſt Tewes	31. 8. 16	Barleux	
Musk. Georg Theilen	16. 11. 17	Bayr. Feldlaz. 45 Kortryk	
Musk. Friedrich Theis	8. 8. 18	Bazoches	
Musk. Wilhelm Theuerkauf	5. 5. 17	Neuville-St. Rémy	Unglücksfall
Erſ.-Rekr. Karl Tillmann	31. 8. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Johann Timm II	10. 7. 16	Péronne	gerichtl. tot
Gefr. Ernſt Trömel	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Johann Uhlhorn	18. 8. 14	Hougaerde	
Musk. Otto Voges	20. 9. 18	Ver.-Laz. Kaiſerslautern	

Erſ.-Rekr. Paul Vogt	3. 9. 16	Barleux	
Musk. Diedrich Weber	20. 9. 14	Rampcel	
Vzfeldw. Diedrich Wehmann	17. 2. 17	Miraumont	
Erſ.-Rekr. Ernſt Werneburg	12. 6. 17	Feſt.-Laz. I Mainz	
Musk. Hermann Wettermann	26. 9. 17	Polderhoek	
Ldſt. Johann Wichern	31. 8. 16	Barleux	
Erſ.-Reſ. Friedrich Wiebking	28. 4. 17	Oppy	
Erſ.-Reſ. Jakob Wilken	5. 10. 18	Bémont-Ferme	
Musk. Ferdinand Windeler	2. 9. 16	Barleux	
Gefr. Heinrich Windhorn	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Hermann Witthohn	22. 3. 18	Vaulx	
Musk. Paul Wöhler	11. 7. 16	Péronne	
Musk. Auguſt Wollenweber	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Friedrich Wortmann	19. 7. 16	Barleux	
Musk. Paul Wötzel	23. 9. 14	Verb.-Pl. Rampcel	
Tambour Diedrich Wrieden	6. 9. 14	Eſternay	
Uffz. Bernhard Wurthmann	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Gefr. Krktrg. Wilhelm Zeß	8. 8. 18	Bazoches	
Ldſt. Johann Zittloſen	28. 4. 17	Oppy	

5. Kompagnie:

Musk. Hans Abildt	4. 9. 16	Barleux	
Gefr. Rudolf Ahlers	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Auguſt Albers	4. 9. 16	Feldlaz. 8 Monchy Lagache	
Ldſt. Anders Anderſen	5. 9. 16	Barleux	vermißt
Uffz. Hermann Aſche	11. 9. 16	Reſ.-Laz. Charlottenburg	
Musk. Helmuth Aude	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Robert Ay	5. 9. 16	Barleux	
Musk. Albert Bahrs	4. 10. 18	Liry	
Musk. Hans Bakenhus	11. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Heinrich Barcke	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Fritz Bartſch	5. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Gefr. Martin Baſtian II	4. 9. 16	Barleux	
Gefr. Hinrich Bätjer	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Uffz. Roland Bauer	30. 12. 14	Bailly	
Musk. Hans Baumann	24. 3. 17	Kr.-Laz. Abt. A Bayr. Nr. 6 in Mons	
Musk. Heinrich Becker	21. 9. 16	Feſt.-Laz. Weſel	
Gefr. Karl Beckhäuſer	11. 12. 15	Arbre-Höhe	
Gefr. Cäſar Behncken	27. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Musk. Chriſtian Behrens	10. 2. 15	Feldlaz. 7 Noyon	
Kriegsfrw. Arthur Beller	27. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Reſ. Ewald Bender	24. 9. 14	Rampcel	
Musk. Hugo Bendig	11. 1. 17	Miraumont	
Musk. Hermann Berg	10. 12. 15	Arbre-Höhe	
Erſ.-Reſ. Gerhard Bergemann	17. 2. 17	Miraumont	
Uffz. Hermann Bergmann	26. 9. 18	Bailly	vermißt
Ldſt. Eugen Bernſtein	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Erſ.-Reſ. Heinrich Beſtmann	19. 12. 15	Feldlaz. 3 Leffincourt	
Gefr. Tamb. Johann Bielefeldt	22. 11. 14	Belle Isle en Mer	i. franz. Gefgſch.
Musk. Kurt Biermann	28. 2. 17	8. Stat. Hoſp. i. Frankr.	i. engl. Gefgſch.
Uffz. Peter Biganski	10. 1. 17	Miraumont	
Gefr. Heinrich Bingemer	22. 9. 14	Feldlaz. 10 Le Mesnil	
Musk. Hermann Biſchoff	26. 9. 18	Bailly	
Musk. Auguſt Biſtram	14. 9. 14	Blaye	i. franz. Gefgſch.
Gefr. Johann Blanke	22. 9. 14	Laz. III Chauny	
Musk. Benno Blatt	17. 2. 17	Miraumont	
Ldſt. Auguſt Bleil	5. 2. 17	Miraumont	
Musk. Friedrich Böcker	6. 9. 14	Feldlaz. 9 Guive	
Wehrm. Hermann Bode	29. 2. 16	Reſ.-Laz. 9 Frankfurt a. M.	

Musk. Wilhelm Bödeker	5. 8. 15	Bailly	
Ref. Josef Bodmann	20. 8. 14	Feldlaz. Tirlemont	
Musk. Reinhold Bohmgahren	9. 12. 15	Arbre-Höhe	
Gefr. Ernst Boos	15. 9. 18	St. Nazaire	i. franz. Gefgsch.
Ref. Georg Borchers	12. 9. 14	Attichy	
Gefr. Wilhelm Borchers	27. 5. 18	Bayr. Feldlaz. 50 Beugny	
Musk. Heinrich Brandt	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Carlo Brandt	21. 4. 17	Oppy	
Musk. Hugo Bräsel	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Utffz. Engelke Brauwer	5. 8. 18	Bazoches	
Musk. Karl Brodde	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Erich Brumme	17. 2. 17	Miraumont	vermißt
Musk. Friedrich Brunken	10. 1. 17	Miraumont	
Gefr. Heinrich Brunken	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Erf.-Ref. Heinrich Bruns	15. 7. 16	Péronne	
Musk. Otto Bublitz	5. 2. 18	Acheville	
Musk. Anton Budeck	10. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Otto Bunge	10. 9. 16	Kr.-Laz. I/VII St. Quentin	
Musk. Wilhelm Buerke	17. 2. 17	Miraumont	
Utffz. Karl Büsing	19. 10. 15	Navarin-Ferme	
Musk. Ludwig Cantzler	10. 12. 15	Arbre-Höhe	
Utffz. William v. Coelln	27. 9. 17	Polderhoek	
Gefr. Gustav Cornelius	26. 9. 18	Bailly	
Sergt. William Creutzig	9. 4. 18	Bucquoy	
Gefr. Friedrich Dabelstein	21. 3. 18	Lagnicourt	
Gefr. Leo Damps	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Karl Denk	6. 9. 14	Esternay	gerichtl. tot
Erf.-Ref. Adolph Diercks	21. 11. 14	Bailly	
Gefr. Karl Diers	23. 8. 14	Mons	
Musk. Wilhelm Dildei	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Erf.-Ref. Gerhard Döhren	5. 11. 14	Bailly	
Musk. Gustav Doose	8. 10. 18	Médéah-Ferme	
Musk. August Dopke	23. 8. 14	Mons	
Musk. Hermann Dreilich	27. 4. 17	Oppy	
Wehrm. Heinrich Dreyer	4. 10. 17	Geluvelt	
Hornist Karl Engelhardt	3. 10. 14	Feldlaz. St. Charles Chauny	
Ldst. Rudolf Eylmann	17. 7. 16	Péronne	
Ref. Johannes Faske	3. 9. 16	Barleux	
Ref. Eugen Faßnacht	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Fritz Faust	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Ref. Hermann Feideler	20. 9. 14	Nampcel	
Musk. Otto Fender	23. 3. 18	Vaulx	
Gefr. Friedrich Feuß	4. 9. 16	Barleux	
Utffz. Heinrich Fick	23. 8. 14	Mons	
Ref. Max Fiedler	20. 9. 14	Nampcel	
Tambour Johann Firnges	23. 8. 14	Mons	
Musk. Bruno Fischer II	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Hermann Fitter	7. 8. 18	Ref.-Feldlaz. 7 Vendresse	
Musk. Theodor Fortmann	10. 7. 16	Maisonnette-Höhe	
Ldst. Heinrich Freymuth	23. 3. 18	Vaulx	
Musk. Willi Fuhrmann	6. 8. 18	Bazoches	
Musk. Heinrich Gäbe	12. 9. 14	Attichy	
Vzfeldw. Walter Gaedt	28. 4. 17	Oppy	
Gefr. Bernhard Garbade	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Julius Gattermann	12. 9. 14	Attichy	gerichtl. tot
Vzfeldw. Friedrich Geermann	25. 9. 16	Kr.-Laz. I/VII St. Quentin	
Utffz. Karl Gemmer	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Karl Gerdes	1. 8. 18	Ref.-Laz. Bochum	
Musk. Hinrich Gerken	6. 9. 14	Esternay	
Musk. Heinrich Glahn	15. 12. 15	Feldlaz. 3 Leffincourt	
Musk. Wilhelm Glatz	18. 2. 17	Varennes, Frankreich	i. engl. Gefgsch.
Utffz. Wilhelm Grewe	4. 9. 16	Barleux	
Wehrm. Heinrich Grimm	30. 4. 17	Ref.-Feldlaz. 74 Douai	

Utffz. Bernhard Groſſe	21. 3. 18	Lagnicourt	
Ldſt. Detlef Groth	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Ldſt. Otto Gruhlke	21. 3. 18	Lagnicourt	
Gefr. Johann Grümken	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Fritz Günther	21. 3. 18	Lagnicourt	vermißt
Musk. Emil Haas	30. 11. 18	Reſ.-Laz. Neue Welt, Berlin	
Gefr. Hermann Haaſe II	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Utffz. Rudolf Habenicht	24. 3. 18	Baulx	
Musk. Bitus Hack	24. 10. 15	Navarin-Ferme	
Musk. Auguſt Hackler	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Wilhelm Hadel	20. 10. 14	Kr.-Laz. II/IV Chauny	
Musk. Andreas Hafemann	23. 4. 17	Oppy	
Musk. Fritz Häger	10. 12. 15	Arbre-Höhe	
Utffz. Wilhelm Hake	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Richard Hammer	15. 9. 16	Hilfslaz. Magdeburg-Sudenburg	
Gefr. Paul Hamuſa	3. 9. 16	Barleux	
Gefr. Auguſt Hannack	28. 4. 17	Oppy	
Wehrm. Heinrich Harder	24. 6. 17	Zonnebeke	
Musk. Wilhelm Harder	23. 7. 16	Péronne	
Gefr. Karl Harms	20. 7. 16	Péronne	
Gefr. Erwin Harniſch	4. 7. 19	in Frankreich	i. engl. Gefgſch.
Musk. Heinrich v. Harten	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Richard Härtler	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Chriſtian Heeſch	10. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	gerichtl. tot
Reſ. Wilhelm Heine	15. 10. 14	Bailly	
Gefr. Otto Heinrich	11. 1. 17	Miraumont	
Fahnenj. Utffz. Kurt Hellmers	14. 10. 18	Reſ.-Laz. Zweibrücken	8. 10. 18. tödl. verw.
Reſ. Johann Henning	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Friedrich Heſſe	23. 12. 15	Arbre-Höhe	
Utffz. Emil Heyer	18. 9. 14	Rampcel	
Musk. Johannes Hilker	7. 12. 16	Tilloy	
Utffz. Wilhelm Hohnhorſt	9. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Karl Holz	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Johann Hoppe	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Franz Hoſe	8. 10. 18	Médéah-Ferme	
Reſ. Guſtav Hoyer	9. 12. 15	Arbre-Höhe	
Gefr. Johann Hütter	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Konrad Hutzfeld	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Jakob Huxen	11. 1. 17	Miraumont	
Utffz. Otto Jacobitz	8. 10. 18	Médéah-Ferme	
Musk. Chriſtian Jäger	8. 10. 18	Médéah-Ferme	
Gefr. Karl Jahn	4. 10. 18	Liry	
Fahnenj. Utffz. Hans Jennett	9. 9. 14	Eſternay 6. 9. tödl. verw.	i. franz. Gefgſch.
Musk. Lorenz Jenſen	6. 9. 14	Eſternay	gerichtl. tot
Musk. Wilhelm Käbiſch	7. 8. 18	Bazoches	
Musk. Johann Katt II	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Claus Katt	17. 2. 17	Miraumont	
Gefr. Heinrich Kienker	15. 9. 14	Rampcel	
Reſ. Georg Kieſelhorſt	6. 9. 14	Eſternay	vermißt
Utffz. Leon Kleinert	23. 3. 18	San.-Komp. 266	
Utffz. Ernſt Kluge	4. 10. 18	Liry	
Utffz. Friedrich Knape	22. 4. 17	Oppy	
Reſ. Ernſt Kneeſch	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Reſ Wilhelm Koch II	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Hermann Kohl	17. 2. 17	Miraumont	vermißt
Musk. Auguſt Kohlmann	14. 9. 14	Rampcel	
Erſ.-Reſ. Willy Köhn	8. 4. 15	Reſ.-Feldlaz. 42 Noyon	
Musk. Otto Köſter	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Ldſt. Friedrich v. Kroge	28. 4. 17	Oppy	
Erſ.-Reſ. Johann Krone	4. 9. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Ldſt. Johann Krüdener	8. 6. 18	Moyenneville	
Musk. Heinrich Krumſick	21. 3. 18	Lagnicourt	

Kriegsfrw. Karl Küchenmeiſter	3. 10. 14	Kr.-Laz. Chauny	
Musk. Wilhelm Kues	5. 12. 14	Hoſp. Meknes	i. franz. Gefgſch.
Ldſt. Magnus Kurths	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Utffz. Johann Labudda	28. 3. 18	Bayr. Feldlaz. 25 Beugnâtre	
Gefr. Heinrich Ladewig	12. 10. 17	Kr.-Laz. Abt. 1 Audenarde	
Musk. Otto Lagemann	17. 2. 17	Miraumont	vermißt
Musk. Adolf Lampe	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Heinrich Lange	23. 3. 18	Baulx	
Gefr. Auguſt Laue	14. 9. 14	Nampcel	
Musk. Arthur Lauer	8. 10. 18	Médéah-Ferme	
Erſ.-Reſ. Teophil Lemanczyk	28. 9. 18	San.-Komp. 23	
Vzfeldw. Karl Lenz	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Oskar Lenz	17. 2. 17	Miraumont	vermißt
Musk. Max Leonhardt	17. 2. 17	Miraumont	vermißt
Musk. Max Letzel	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Reſ. Gerhardus Leus	26. 9. 18	Bailly	
Musk. Wilhelm Lewerenz	11. 12. 15	Arbre-Höhe	
Vzfeldw. Vinzenz Lidl	7. 10. 18	Kr.-Laz. Abt. 19 K. Montcornet	
Musk. Max Ließmann	14. 10. 16	Tilloy	
Reſ. Hermann Lindhorſt	28. 9. 14	Chauny	
Musk. Wilhelm Lingenau	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Emil Liſt	3. 9. 16	Barleux	
Gefr. Franz Lochner	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Friedrich Lohmeyer	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Heinrich Lüdecke	27. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Musk. Friedrich Ludley	21. 3. 18	Lagnicourt	
Vzfeldw. Johann Ludwig	20. 9. 14	Nampcel	
Musk. Arnold Lulies	29. 7. 16	Reſ.-Laz. Naumburg a. S.	
Gefr. Heinrich Lürßen	12. 9. 14	Attichy	gerichtl. tot
Utffz. Johannes Mänche	10. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	gerichtl. tot
Ldſt. Alfred Mannfraſt	7. 8. 18	Reſ.-Feldlaz. 7 Vendreſſe	
Ldſt. Albert Mannsfeld	17. 2. 17	Miraumont	gerichtl. tot
Kriegsfrw. Fritz Martin	22. 11. 14	Kr.-Laz. IV Noyon	
Musk. Felix May	4. 9. 16	Barleux	
Gefr. Wilhelm Meier	23. 8. 14	Mons	
Utffz. Johann Menſing	17. 7. 16	Péronne	
Vzfeldw. Adolf Meyer	21. 3. 18	Lagnicourt	
Erſ.-Reſ. Chriſtian Meyer III	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Heinrich Meyer	4. 9. 16	Barleux	
Vzfeldw. Karl Meyer	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Otto Möbius	7. 8. 18	Bazoches	
Gefr. Karl Möller	6. 8. 18	Bazoches	
Musk. Rudolf Möller II	4. 9. 16	Barleux	
Fahnenj. Albrecht Morgenroth	23. 3. 18	Baulx	
Gefr. Heinz Moye	27. 2. 17	10. Gen. Hoſp. B. E. Frankreich	i. engl. Gefgſch.
Reſ. Cäſar Muchow	23. 3. 18	San.-Kp. 266 i. Baralle	
Gefr. Karl Mühling	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Kriegsfrw. Franz Mürhoff	1. 11. 14	Bailly	
Musk. Otto Nagel	3. 9. 16	Barleux	
Musk. Adolf Neumann I	11. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Rudolf Nicolas	3. 10. 18	Liry	
Musk. Walter Nieland	10. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Diedrich v. Nuys	9. 1. 17	Miraumont	
Musk. Maximilian Ortarzewski	20. 9. 14	Nampcel	
Utfz. Heinrich Oeſterling	8. 10. 18	Médéah-Ferme	
Musk. Max Othmer	7. 9. 16	Feldlaz. 8 Monchy-Lagache	
Ldſt. Auguſt Päß	29. 3. 18	Achiet le Grand	
Musk. Joſef Peron	10. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	gerichtl. tot
Offz.-Stellv. Adolf Peters	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Hans Peters	3. 9. 18	Bazoches	
Musk. Ernſt Pohlenk	23. 12. 15	San.-Komp. 1	
Utffz. Jonas Prüſer	9. 12 15	Arbre-Höhe	

Wehrm. Erwin Rauche	14. 4. 17	Bailleuil	
Musk. Wilhelm Reiche	18. 7. 16	Ref.-Laz. Berlin	
Wehrm. Hermann Remmers	1. 9. 16	Barleux	
Ref. Franz Richert	30. 9. 17	Hop. temp. 84 Roane	i. franz. Gefgsch.
Ref. Chriſtian Rippe	24. 10. 15	Navarin-Ferme	
Erſ.-Ref. Karl Rogge	22. 5. 15	Feldlaz. 7 Noyon	
Erſ.-Ref. Heinrich Rojahn	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Fritz Rosacker	10. 6. 16	Arbre-Höhe	
Gefr. Garbrand Roß II	4. 9. 16	Barleux	
Ldſt. Franz Rothe	24. 3. 18	Vaulx	
Musk. Johann Sethmann	17. 2. 17	Miraumont	vermißt
Musk. Theodor Sextro	11. 2. 15	Feldlaz. 7 Noyon	
Ref. Heinrich Siewecke	22. 3. 15	Bailly	
Ldſt. Auguſt Simmig	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Ldſt. Franz Singelmann	28. 4. 17	Oppy	
Ldſt. Anders Skjöth	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Joſef Slominski	20. 9. 14	Rampcel	
Vzfeldw. Paul Sommer	21. 3. 18	Lagnicourt	
Ldſt. Franz Spoede	8. 10. 18	Médéah-Ferme	gerichtl. tot
Musk. Heinrich Sudbrack	17. 2. 17	Miraumont	vermißt
Ütffz. Karl Schäfer	11. 1. 17	Miraumont	
Musk. Chriſtian Scharff	18. 4. 17	Oppy	
Musk. Hugo Scharlau	18. 4. 17	Oppy	
Ldſt. Emil Scheck	23. 3. 18	Vaulx	
Utffz. Wilhelm Scheele	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Adolf Schindler	23. 3. 18	Vaulx	
Gefr. Friedrich Schlechte	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Ernſt Schmidt	26. 9. 18	Bailly	gerichtl. tot
Musk. Friedrich Schmidt	17. 2. 17	Miraumont	gerichtl. tot
Ldſt. Heinrich Schmidt IV	10. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	
Musk. Max Schneider	22. 4. 17	Oppy	
Musk. Willi Schneider	8. 11. 14	Bailly	
Sergt. Karl Schnibbe	21. 3. 18	Lagnicourt	
Fähnrich Willi Schoenian	1. 10. 16	Kr.-Laz. I/VII St. Quentin	4. 9. 16 tödl. verw.
Vzfeldw. Willy Schreiber	8. 10. 18	Médéah-Ferme	vermißt
Ref. Wilhelm Schröder	11. 12. 15	Arbre-Höhe	
Erſ.-Ref. Willi Schubert	4. 10. 18	Liry	
Gefr. Wilhelm Schulz	30. 9. 18	Feldlaz. 89	
Musk. Otto Schulze IV	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Dietrich Schuhmacher IV	22. 4. 17	Oppy	
Musk. Hermann Schumacher V	28. 5. 15	Feldlaz. 10 Noyon	
Musk. Paul Schumacher V	3. 12. 16	Ref.-Laz. Remagen	
Ref. Georg Schwiebert	15. 2. 15	Bailly	
Musk. Alfred Stender	27. 9. 18	Villers Helon, Aisne	i. franz. Gefgsch.
Musk. Johann Stobbe	3. 10. 14	Kr.-Laz. Chauny	
Gefr. Wilhelm Struben	26. 9. 18	Bailly	
Vzfeldw. Walter Tapken	22. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Albert Teichmann	6. 3. 17	10. Gen. Hoſp. Frankr	i. engl. Gefgsch.
Musk. Emil Thiel II	17. 2. 17	Miraumont	
Ldſt. Robert Thiel	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Friedrich Thielbart	17. 2. 17	Miraumont	vermißt
Musk. Carl Thielbörger	21. 4. 17	Oppy	vermißt
Utffz. Peter Thome	26. 9. 18	Bailly	
Musk. Johannes Thomſen	21. 3. 18	Lagnicourt	
Ldſt. Peter Thomßen	19. 8. 16	Barleux	
Musk. Hermann Tietjen II	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Erſ.-Ref. Johannes Tietjen	10. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	gerichtl. tot
Vzfeldw. Eduard Tietz	5. 8. 18	Sächſ. San.-Komp. 561	
Gefr. Karl Timmermann	12. 9. 16	Wincourt l'Equipée	i. franz. Gefgsch.
Musk. Albert Trieloff	17. 2. 17	Miraumont	vermißt
Gefr. Bernhard Troch	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Friedrich Trümmelmeyer	22. 3. 18	Lagnicourt	

Reſ. Otto Voigt	24. 8. 14	Mons	
Gefr. Johann Volmerding	4. 9. 16	Barleux	
Gefr. Heinz Wagſchal	28. 4. 17	Oppy	
Gefr. Guſtav Wandlowski	26. 9. 18	Bailly	
Musk. Friedrich Warnick	22. 1. 15	Bailly	
Musk. Martin Weidt	23. 4. 17	Reſ.-Laz. II Bremen	
Gefr. Chriſtian v. Welhe	29. 4. 17	Feldlaz. 85 Douai	
Musk. Bernhard Wendt	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Wehrm. Max Wetzel	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Ernſt Wietelmann	2. 9. 16	Barleux	
Reſ. Georg Wiſchhuſen	22. 9. 14	Hauptverb.-Pl. Rampcel	
Musk. Wilhelm Witte	6. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Utffz. Karl Wittig	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Willy Wolff	31. 5. 18	Vaulx	
Gefr. Heinrich Wulf	17. 2. 17	Miraumont	gerichtl. tot
Musk. Ernſt Wulfes	16. 4. 17	Bailleuil	
Musk. Hans Wülfken	6. 8. 18	Bazoches	
Musk. Franz Würker	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Reſ. Joſeph Zawada	22. 3. 18	Lagnicourt	
Utffz. Karl Ziehl	14. 9. 14	Rampcel	
Musk. Karl Zweibart	21. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Friedrich Zweibrück	11. 12. 15	Arbre-Höhe	

6. Kompagnie:

Reſ. Albert Alfken	20. 9. 14	Rampcel	
Reſ. Kaſimir Aniola	20. 9. 14	Rampcel	
Horn. Ldſt. Hermann Aſendorf	18. 4. 17	Oppy	
Reſ. Hans Aumund	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Musk. Joſeph Barau	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Utffz. Otto Baering	20. 9. 14	Rampcel	
Reſ. Otto Bartlock	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Kriegsfrw. Arno Bauer I	10. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	
Gefr. Wilhelm Becker II	11. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	
Musk. Hugo Beckhuſen	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Paul Behrens	25. 3. 18	San.-Kp. 17. J. D.	
Gefr. Wilhelm Bellinghofen	30. 8. 17	Cantaing-Marcoing	
Musk. Wilhelm Bennewitz	23. 3. 18	Vaulx	
Musk. Wilhelm Bergmann	23. 3. 18	Vaulx	
Ldſt. Chriſtian Bickelmann	6. 4. 18	Bucquoy	
Musk. Anton Biebl	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Dietrich Blome	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Musk. Heinrich Bock	2. 10. 18	Semide	
Musk. Heinich Bockhop	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Heinrich Bode	6. 9. 14	Eſternay	vermißt
Erſ.-Reſ. Wilhelm Bodenhauſen	23. 3. 18	Vaulx	
Musk. Bernhard Böhmfeld	11. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	
Musk. Robert Boelitz	28. 4. 17	Oppy	
Gefr. Bernhard Bolte	5. 9. 16	Barleux	
Gefr. Hans Brackert	5. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Gefr. Otto Brathering	5. 9. 16	Barleux	
Musk. Johann Brockmann	14. 4. 17	Oppy	
Gefr. Heinrich Brockmeyer	20. 9. 14	Rampcel	
Utffz. Rudolf Bruch I	23. 12. 15	Arbre-Höhe	
Reſ. Heinrich Brünjes I	20. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. Ernſt Bubbers	24. 9. 18	Wttbg. Feldlaz. 250 Parfondru	
Ldſt. Richard Buchfeld	23. 3. 18	Vaulx	
Kriegsfrw. Edgar Buck	17. 2. 17	Miraumont	
Gefr. Dirk Buhr	27. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Musk. Johann Bordeska	7. 8. 18	San.-Kp. 22	

Gefr. Carl Büſſelberg	20. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. Wilhelm Carſtens	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Franz Cirotzki	31. 12. 14	Eſternay	gerichtl. tot
Ldſt. Johannes Claußen I	7. 9. 17	Reſ.-Laz. Duisburg	
Gefr. Wilhelm Cohen	10. 8. 14	Viſé	vermißt
Musk. Fritz Conert	17. 2. 17	Miraumont	
Vzfeldw. Heinrich Cremer	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Alfred Czablinski	26. 5. 18	Moyenneville	
Reſ. Guſtav Dahnert	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Friedrich Degwitz	10. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	vermißt
Erſ.-Reſ. Heinrich Dettmers	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Ldſt. Albert Deus	26. 9. 17	Polderhoek	
Gefr. Joſef Dickhans	26. 9. 18	Bailly	
Sergt. Auguſt Dinte	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Martin Dölle I	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Wilhelm Donzelmann	22. 12. 15	Arbre-Höhe	
Tamb. Gefr. Joſef Dzieniſch	25. 7. 15	Bailly	
Musk. Johann Eiſenhauer	5. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Walter Engel	24. 3. 18	Favreuil	
Utffz. Emil Ennebrock	2. 3. 16	Et.-Laz. B. Rethel	
Musk. Bernhard Epkens	24. 3. 18	Favreuil	
Musk. Emil Evers	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Wilhelm Fiſcher	8. 4. 18	Kriegslaz. VII. Valenciennes	
Musk. Arthur Fitzner	27. 9. 17	Polderhoek	
Erſ.-Reſ. Guſtav Fock	23. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Chriſtian Forbach	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Wilhelm Fredebold	27. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Karl Frenzel	30. 8. 17	Havrincourt	
Musk. Bernhard Frerker	2. 7. 17	Zonnebeke	
Utffz. Fritz Fröhlich	22. 4. 17	Oppy	
Utffz. Karl Froſt	2. 9. 16	Barleux	
Musk. Hans Funk	14. 5. 15	Bailly	
Erſ.-Reſ. Andreas Fuoß	17. 2. 17	Miraumont	
Utffz. Heinrich Gäbe	20. 9. 14	Rampcel	
Vzfeldw. Wilhelm Gadmann	13. 10. 17	Feldlaz. 38 Kortryk	
Utffz. Johann Garbade	10. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	
Vzfeldw. Dietrich Garberding	20. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. Albert Garbrecht	24. 4. 17	Oppy	
Musk. Heinrich Gartelmann	22. 4. 17	Oppy	
Musk. Albert Gebehenne	9. 9. 14	Boiſſy-Frésnois	
Musk. Wilhelm Gehle	20. 4. 17	Oppy	
Musk. Georg Gerken I	4. 11. 18	Palais Belle Isle	i. franz. Gefgſch.
Musk. Hermann Gerken II	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Diedrich Geſtefeld	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Karl Gieſe	22. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Paul Glaesmann	27. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Reſ. Martin Gmevek	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Stanislaus Golunski	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Wehrm. Maximilian Göppel	14. 12. 15	Arbre-Höhe	
Erſ.-Reſ. Heinrich Graap	27. 11. 14	Bailly	
Musk. Wendelin Gradl	1. 9. 16	Barleux	
Gefr. Gotthard Graffe	9. 8. 18	Bauzcéré	
Ldſt. Max Grimm	5. 9. 16	Barleux	
Gefr. Ernſt Gülck	1. 5. 17	Feldlaz. 85 Douai	
Ldſt. Emil Hacker	11. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	
Utffz. Max Haedicke	15. 2. 16	Arbre-Höhe	
Musk. Johann Hagemann	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Gefr. Hermann Hahn	13. 4. 15	Reſ.-Feldlaz. 44 Noyon	
Gefr. Robert Hahne	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Musk. Wilhelm Handtke	24. 4. 17	Oppy	
Utffz. Hinrich Hanſen	24. 4. 17	Oppy	
Musk. Imel Harms II	15. 5. 17	Feldlaz. 290 Dechy	
Gefr. Karl Hartong	20. 9. 14	Rampcel	vermißt

Ldſt. Heinrich Haß II	31. 10. 15	Reſ.-Laz. 2 München E	
Musk. Dirk Haßler	5. 9. 16	Barleux	vermißt
Erſ.-Reſ. Wilhelm Heck	2. 8. 16	Feldlaz. 8 Monchy-Lagache	
Kriegsfrw. Friedrich Heinrich	25. 7. 15	Bailly	
Musk. Peter Heinſohn	9. 8. 18	Vaucéré	
Kriegsfrw. Wilhelm Hellmers I	27. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Gefr. Robert Henkelmann	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Heinrich Henning	9. 8. 18	Vaucéré	
Musk. Georg Herrmann	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Erwin Heſſe	1. 9. 14	St. Quentin	vermißt
Kriegsfrw. Viktor Heyer	6. 11. 14	Bailly	
Ldſt. Heinrich Hirſch	11. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	
Kriegsfrw. Hermann Hodel	2. 2. 17	Miraumont	
Ldſt. Hans Hohnhorſt	2. 9. 16	Barleux	
Musk. Wilhelm Homann	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Kurt Hoppe	5. 9. 16	Barleux	vermißt
Gefr. Walter Hugenbruch	4. 10. 18	Feldlaz. 404 Ballay	
Musk. Johannes Hüſing	28. 4. 17	Oppy	
Uffz. Manfred Jacob	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	vermißt
Gefr. Heinrich Jahn	25. 3. 18	Feldlaz. 125 Aniche	tot eingeliefert
Gefr. Franz Janiak	24. 4. 17	Oppy	
Reſ. Friedrich Janßen	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Hermann Jeſchke	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Jürgen Jeß	27. 9. 17	Polderhoek	
Fahnenj. Uffz. Günther Ißberner	4. 10. 18	Bémont-Ferme	
Ldſt. Chriſtian Kaars	17. 2. 17	Miraumont	vermißt
Gefr. Georg Kaben	4. 10. 18	Bayr. Feldalz. 64 Roche	
Uffz. Arno Kahlow	20. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. Auguſt Kallnbach	14. 2. 16	Arbre-Höhe	
Erſ.-Reſ. Heinrich Kandale	1. 5. 17	Reſ.-Feldlaz. 74 Douai	
Reſ. Paul Käſtner	9. 9. 14	Boiſſy-Fresnois	vermißt
Gefr. Wilhelm Kautz	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Ldſt. Adolf Kellermann I	5. 9. 16	Barleux	
Musk. Felix Kendzierski	2. 7. 17	Zonnebeke	
Vzfeldw. Karl Keſeling	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Johann Kettenburg	10. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	
Ldſt. Mathias Kjär	16. 7. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Musk. Erich Klein II	5. 9. 16	Barleux	
Ldſt. Wilhelm Klein I	2. 9. 16	Barleux	
Reſ. Auguſt Kleine	20. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. John Klüver II	11. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	gerichtl. tot
Musk. Karl Klüver	10. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	
Erſ.-Reſ. Max Kochler	23. 12. 15	Arbre-Höhe	
Reſ. Hermann Köhler	23. 9. 14	Laz. Chauny	
Offz.-Stellv. Theodor Köhlmoos	20. 9. 14	Rampcel	
Uffz. Friedrich Kohrt II	10. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	
Musk. Adolf König III	22. 3. 18	Vaulx	vermißt
Musk. Emil Konkel	20. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. Auguſt Kopper	8. 11. 15	Arbre-Höhe	
Wehrm. Heinrich Köſter I	23. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Peter Krahe	20. 9. 14	Rampcel	
Kriegsfrw. Wilhelm Kreyer	22. 4. 17	Oppy	
Fahnenj. Hans Joachim Krickau	14. 6. 17	Frezenberg	
Musk. Hermann Kröger	5. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Uffz. Auguſt Kromarek	27. 9. 17	Polderhoek	
Reſ. Karl Kruppenbacher	20. 9. 14	Rampcel	
Uffz. Paul Kunert	26. 9. 17	Becelare	
Reſ. Peter Küſters	20. 11. 17	Tilloy	
Musk. Martin Küttner	25. 8. 14	Feldlaz. 5 Mons	
Gefr. Siegfried Lampe	5. 9. 16	Feldlaz. 8 Monchy-Lagache	
Wehrm. Robert Lamprecht	17. 8. 18	Feldlaz. 211 Pontavert	
Vzfeldw. Wilhelm Lau	24. 4. 17	Oppy	
Kriegsfrw. Artur Leſch	1. 1. 16	Feldlaz. 3 Leffincourt	

Musk. August Lesner	6. 9. 14	Esternay	
Ldst. Louis Levi	16. 4. 18	Res.-Laz. Duisburg	
Musk. Leopold Lideka	26. 9. 18	Bailly	
Musk. Heinrich Loeffarth	10. 7. 16	Maisonnette-Ferme	
Gefr. Wilhelm Lück	26. 3. 18	Feldlaz. 125 Aniche	
Musk. Johann Lüdemann	11. 9. 14	Esternay	gerichtl. tot
Musk. Leo Lüssen	7. 10. 18	Bailly	gerichtl. tot
Uffz. Heinrich Luttermann	1. 9. 16	Barleux	
Musk. Walther Maak	31. 8. 17	Res.-Feldlaz. 53 Escaudoeuvres	
Ldst. Amandus Madsen	5. 7. 17	Zonnebeke	
Gefr. Johann Martens I	23. 3. 18	Vaulx	
Uffz. Anton Marzijon	26. 9. 17	Polderhoek	
Gefr. Karl Matussek	3. 10. 14	Res.-Laz. III Hamburg-Altona	
Musk. Eduard Meerboth	26. 12. 15	Feldlaz. 3 Leffincourt	
Gefr. Wilhelm Mehlmann	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Wilhelm Menkens	26. 5. 15	Bailly	
Musk. Johann Meurers	28. 4. 17	Oppy	
Offz.-Stellv. Heinrich Meyer	12. 2. 18	Achéville	
Res. Johann Meyer XI	23. 9. 14	Hosp. temp. Blaye	i. franz. Gefgsch.
Res. Wilhelm Meyer VIII	6. 9. 14	Esternay	
Gefr. Heinrich Mißling	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Wilhelm Möding	22. 4. 17	Feldlaz. 92 Douai	
Gefr. Wilhelm Mohr	6. 6. 18	Moyenneville	
Ldst. Karl Möllenberg	24. 3. 18	Favreuil	
Gefr. Heinrich Möller I	9. 9. 14	Boissy-Fresnois	
Ldst. Karl Müller III	10. 7. 16	Maisonnette-Ferme	
Gefr. Reinhard Müller II	27. 9. 17	Polderhoek	
Wehrm. Franz Muszalski	4. 9. 16	San.-Kp. 1, IX. A. K.	
Ldst. Karl Nabert	24. 3. 18	Favreuil	
Kriegsfrw. Wilhelm Nadermann	31. 1. 15	Bailly	
Ers.-Res. Hans Nathan	11. 7. 16	Maisonnette-Ferme	
Musk. Leo Natzke	20. 9. 14	Rampcel	
Ldst. Peter Neuhaus	5. 9. 16	Barleux	vermißt
Uffz. Wilhelm Neumann	5. 9. 16	Barleux	
Gefr. Gustav Neumeier	23. 8. 14	Mons	
Ldst. Karl Niemand	5. 9. 16	Barleux	vermißt
Ldst. Alfred Niemann	18. 3. 16	Arbre-Höhe	
Wehrm. Hans Nydahl	11. 7. 16	Maisonnette-Ferme	
Musk. Kurt Ochse	11. 7. 16	Maisonnette-Ferme	
Musk. Karl Ode	22. 4. 17	Oppy	
Musk. Julius Otto	14. 4. 17	Oppy	
Gefr. Paul Paprotny	10. 7. 16	Maisonnette-Ferme	
Musk. Georg Pelka	23. 3. 18	Vaulx	
Ldst. Karl Peters II	5. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Ldst. Paul Pikarski	2. 7. 17	Zonnebeke	
Ers.-Res. Albert Pilgrim	24. 11. 14	Bailly	
Gefr. Anton Piotr	22. 3. 18	Vaulx	
Kriegsfrw. Karl Pippert	11. 7. 16	Maisonnette-Ferme	
Musk. Karl Plinke	14. 4. 17	Oppy	
Ldst. Richard Pohle	21. 4. 17	Oppy	
Uffz. Wilhelm Prenzlin	26. 6. 15	Bailly	
Gefr. Heinrich Preyt	22. 3. 18	Vaulx	vermißt
Musk. Franz Prohma	9. 9. 14	Boissy-Fresnois	
Musk. Helmuth Punke	30. 8. 16	Barleux	
Res. Johann Radzinski	20. 9. 14	Rampcel	
Ldst. Heinrich Rathjens	27. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Musk. Karl Redeker	20. 9. 14	Rampcel	
Ldst. Heinrich Reinitz	11. 7. 16	Maisonnette-Ferme	
Res. Johannes Riechers II	20. 9. 14	Rampcel	
Ldst. Ernst Rindert	11. 7. 16	Res.-Feldlaz. 23 Boucly	
Ldst. Otto Ritter-Grosse	28. 4. 17	Oppy	
Gefr. Heinrich Rolfs	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Hans Roosen	31. 10. 18	Château Porcien	

Musk. Wilhelm Rösener	14. 12. 15	Arbre-Höhe	
Ref. Dietrich Rosenthal	23. 8. 14	Mons	
Erſ.-Ref. Franz Röttlinghauſen	5. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Ldſt. Georg Rückert	5. 9. 16	Barleux	
Musk. Auguſt Ruge	28. 4. 17	Oppy	
Ldſt. Johannes Ruß	10. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	
Utffz. Johann Sauſt	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Wilhelm Sebaſtian	25. 8. 15	Bailly	
Musk. Georg Sievers III	15. 3. 17	Achiet-le-Grand	
Musk. Walter Sievers	27. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Musk. Wilhelm Skoruppa	10. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	
Musk. Peter Solterbeck	5. 9. 16	Barleux	
Feldw. Friedrich Speckmann	20. 9. 14	Rampcel	
Utffz. Ernſt Sudrow	29. 10. 18	St. Fergeux	
San.-Utffz. Johann Suling	17. 10. 17	Feldlaz. 84 Auby	
Ldſt. Otto Svenſſon	27. 9. 17	Polderhoek	
Ref. Franz Szukalski	6. 9. 14	Eſternay	
Wehrm. Otto Schlegelmilch	23. 12. 15	Arbre-Höhe	
Ldſt. Wilhelm Schlüter I	11. 1. 17	Miraumont	
Gefr. Cäſar Schmidt I	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Ferdinand Schmidt III	27. 5. 17	Kriegslaz. B. Abt. 29 St. Saulve	
Ldſt. Johann Schmidt V	30. 9. 17	Bayr. Feldlaz. 33 Courtrai	
Musk. Karl Schmidt II	11. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	
Musk. Walter Schmidt	6. 9. 14	Eſternay	
Gefr. Auguſt Schnoor	22. 3. 18	Vaulx	
Gefr. Louis Schollmeyer	5. 9. 16	Barleux	
Gefr. Carl Schoon	15. 9. 14	Mont de Marſan	i. franz. Gefgſch.
Gefr. Alfred Schötz	1. 11. 18	Château Porcien	
Ref. Hermann Schrader	20. 9. 14	Rampcel	
Wehrm. Hermann Schreiber	5. 9. 16	Barleux	vermißt
Utffz. Albin Schreiner	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Fritz Schulz	23. 3. 18	Bayr. San.-Kp. 7	
Gefr. Karl Schulz IV	21. 3. 18	Lagnicourt	
Ref. Auguſt Schumacher	12. 12. 15	Arbre-Höhe	
Gefr. Ernſt Schuppan	29. 5. 18	Moyenneville	
Utffz. Walter Stamm	4. 9. 16	Barleux	
Erſ.-Ref. Bernhard Staudacher	23. 12. 15	San.-Kp. 1 i. Orfeuil	
Utffz. Auguſt Steffens	16. 1. 15	Bailly	
Gefr. Dietrich Stelljes	14. 6. 17	Frezenberg	
Musk. Friedrich Stelljes	23. 8. 14	Havre-Ville-Mons	
Kriegsfrw. Walter Stinsky	26. 1. 15	Feldlaz. 7 Noyon	
Ref. Adolf Stratius	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Eduard Strittmatter	5. 9. 16	Barleux	
Musk. Johann Stzepanski	2. 7. 17	Zonnebeke	
Gefr. Hinrich Tams	31. 8. 17	Ref.-Feldlaz. 53 Escaudoeuvres	
Gefr. Friedrich Taucke	11. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	
Ref. Wilhelm Tietje	18. 11. 15	San.-Kp. 1, IX. A. K.	
Musk. Erwin Tietz	6. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Willi Timm	6. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Wilhelm Tobies	2. 5. 15	Feldlaz. 7 Noyon	
Kriegsfrw. Wilhelm Tölken	13. 2. 15	Bailly	
Gefr. Rudolf Topp	29. 10. 18	Remaucourt	vermißt
Utffz. Hermann Troſt	4. 9. 14	Artonges	
Ref. Hermann Uhlhorn	6. 9. 14	Eſternay	gerichtl. tot
Kriegsfrw. Karl Voß	2. 12. 15	Arbre-Höhe	
Utffz. Julius Wegwerth	22. 3. 18	Vaulx	
Musk. Peter Wehber	2. 7. 17	Zonnebeke	
Musk. Johann Wehner	27. 9. 17	Polderhoek	
Ldſt. Johann Weidner	15. 7. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Erſ.-Ref. Friedrich Weiland	10. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	
Musk. Joſef Weiß	11. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	
Utffz. Georg Wendt	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Ldſt. Johann Wennemann	5. 9. 16	Barleux	

Musk. Karl Wetjen	30. 8. 16	Barleux	
Erſ.-Reſ. Eduard Willms	10. 7. 16	Maiſonnette-Ferme	vermißt
Musk. Georg Winkler	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Kurt Winkler II	8. 9. 17	Reſ.-Feldlaz. 53 Escaudoeuvres	
San.-Utffz. Friedrich Wittkowski	21. 3. 18	Lagnicourt	
Reſ. Edmund Wolz	20. 10. 14	Bailly	gerichtl. tot
Musk. Albert Wulf	9. 8. 18	Vauxcéré	
Musk. Heinrich Ziepelmeyer	6. 2. 18	Acheville	vermißt
Musk. Karl Zinke	6. 9. 16	Barleux	

7. Kompagnie:

Gefr. Johann Addiz	28. 4. 17	Oppy	
Ldſt. Wilhelm Ahlers	14. 7. 16	Kr.-Laz. I/VII St. Quentin	
Ldſt. Friedrich Ahrens	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Wehrm. Karl Ahrens II	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Ldſt. Hugo Albermann	1. 11. 18	Reſ.-Laz. 1 Trier	
Kriegsfrw. Ludwig Albrecht	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Wehrm. Olley Andersen	1. 12. 14	Bailly	
Erſ.-Reſ. Theodor Arendt	1. 2. 15	Bailly	
Wehrm. Friedrich Arndt	8. 10. 18	Médéah-Ferme	
Musk. Johann Arps	17. 2. 17	Miraumont	vermißt
Musk. Friedrich Bald	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	vermißt
Gefr. Georg Bartels	30. 10. 15	Navarin-Ferme	
Musk. Peter Bartoſchik	4. 9. 16	Barleux	
Gefr. Heinrich Friedrich Bas	2. 9. 15	Feldlaz. 1 Noyon	
Wehrm. Friedrich Bauer	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	gerichtl. tot
Erſ.-Reſ. Oskar Baumann	14. 4. 17	Oppy	
Erſ.-Reſ. Paul Behlau	23. 4. 17	Feldlaz. 84 Douai	
Musk. Friedrich Behnke	2. 10. 18	Aure	
Utffz. Auguſt Behrens	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	gerichtl. tot
Musk. Ernſt Behrens	3. 7. 17	Zonnebeke	
Reſ. Hermann Behrmann	20. 9. 14	Rampcel	
Utffz. Luis Benditte	8. 12. 14	Feldlaz. 7 Noyon	
Musk. Auguſt Bendix	1. 9. 16	Barleux	
Musk. Ludwig Bergmann	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Paul Berries	16. 6. 16	Reſ.-Feldlaz. 26 Leffincourt	
Gefr. Friedrich Beulke	22. 3. 18	Vaulx	
Erſ.-Reſ. Guſtav Beuſter	3. 3. 15	Bailly	
Musk. Carl Bieſewig	11. 2. 17	Miraumont	
Musk. Dietrich Blanke	16. 4. 17	Reſ.-Feldlaz. 111 Douai	
Gefr. Paul Blobel	27. 3. 18	Kr.-Laz. Abt. Bay. 24 Denain	
Gefr. Heinrich Block	12. 7. 17	Zonnebeke	
Musk. Wilhelm Blunck	13. 2. 16	Arbre-Höhe	
Ldſt. Hans Bobſin	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Gefr. Martin Bockelmann	22. 3. 18	Vaulx	
Gefr. Wilhelm Bockhorn	15. 9. 14	Rampcel	
Musk. Hermann Bode	23. 3. 18	Vaulx	
Ldſt. Wilhelm Bode	15. 7. 16	Villers Bretonneux	i. franz. Gefgſch.
Ldſt. Hinrich Bohling	14. 9. 16	Ver.-Laz. Berlin	
Ldſt. Gabriel Bonzeck	26. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Musk. Carl Borowski	25. 9. 14	Hilfslaz. Rampcel	
Reſ. Paul Böttger	15. 9. 14	Rampcel	
Wehrm. Alexander Brandt	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	gerichtl. tot
Musk. Auguſt Briel	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Musk. Wilhelm Brokmann	29. 6. 17	Polderhoek	
San.-Vzfeldw. Hans Im Brook	17. 7. 16	Péronne	
Musk. Erhard Bruger	4. 10. 18	Médéah-Ferme	
Reſ. Hugo Brune	17. 7. 16	Péronne	
Reſ. Heinrich Brüning	9. 9. 14	Boiſſy-Fresnoy	

Reſ. Adolf Brünings	25. 9. 14	Rampcel	
Erſ.-Reſ. Friedrich Buchholz	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Utffz. Otto Bude	28. 3. 18	San.-Kp. 265	
Musk. Georg Budelmann	19. 9. 14	Rampcel	
Reſ. Fritz Bunge	4. 9. 16	Barleux	
Vzfeldw. Robert Burghardt	28. 4. 17	Oppy	
Reſ. Max Bürkle	5. 11. 14	Bailly	
Gefr. Johann Buſchmannz	4. 9. 16	Barleux	
Reſ. Anton Certa	19. 11. 14	Reſ.-Laz. 1 Altona a./E.	
Erſ.-Reſ. Rudolf Chriſtianſen	12. 8. 16	Hoſp. compl. 2 i. Evreux	i. franz. Gefgſch.
Musk. Jörgen Clauſen	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Chriſtian Decker	20. 8. 15	Feldlaz. 1 Noyon	
Kriegsfrw. Johann Denker	22. 1. 15	Bailly	
Gefr. Georg Deuſter	10. 8. 18	Vauxcéré	
Fahnenj. Utffz. Heinrich Deventer	16. 10. 14	Lazarett Aachen	20. 9. 14 tödl. verw.
Musk. Fritz Dietrich	17. 2. 17	Miraumont	vermißt
Erſ.-Reſ. Albert Dittmann	1. 4. 18	Kriegslaz. Abt. Bay. 60 Halle	
Musk. Ernſt Dittmers	15. 2. 17	Miraumont	
Utffz. Wilhelm Ditz	25. 3. 18	Favreuil	
Musk. Wilhelm Drieling	8. 12. 15	Arbre-Höhe	vermißt
Gefr. Hermann Dübbe	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Stanislaus Dutkowski	17. 2. 17	Miraumont	
Gefr. Friedrich Dziaszyk	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	vermißt
Gefr. Friedrich Eickhoff	17. 7. 16	Péronne	
Reſ. Auguſt Elligſen	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Gefr. Wilhelm Elling	9. 9. 14	Boiſſy-Fresnoy	
Musk. Theodor Engelke	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Georg Fette	30. 9. 14	Kriegslaz. Chauny	
Musk. Hermann Floch	13. 11. 14	Agen	i. franz. Gefgſch.
San.-Utffz. Julius Foege	4. 9. 16	Barleux	
Utffz. Johann Follert	8. 10. 18	Médéah-Ferme	vermißt
Gefr. Friedrich Franz	3. 7. 17	Zonnebeke	
Offz.-Stellv. Carl Frerichs	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Walter Fricke	2. 9. 16	Barleux	
Musk. Ernſt Friedrichs	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Wehrm. Heinrich Frömbling	17. 7. 16	Lazarett Evreux	i. franz. Gefgſch.
Musk. Ernſt Funk II	16. 9. 14	Rampcel	
Utffz. Joſef Funk I	26. 8. 18	Vauxcéré	
Musk. Friedrich Gauß	20. 2. 16	Feldlaz. 3 Leſſincourt	
Reſ. Robert Geimke	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Georg Gewinner	13. 2. 16	Feldlaz. 3 Leſſincourt	
Musk. Heinrich Glahr	4. 10. 18	Médéah-Ferme	
Musk. Friedrich Gloiſtein	2. 2. 17	Miraumont	
Gefr. Ernſt Grawe	6. 9. 14	Eſternay	
Utffz. Hermann Grieme	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Auguſt Grote I	17. 2. 17	Miraumont	gerichtl. tot
Utffz. Lüder Grote	20. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. Dietrich Grotheer	19. 7. 16	Reſ.-Feldlaz. 50 Le Vergnier	
Reſ. Friedrich Otto Gudat	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Franz Gutkowski	9. 9. 14	Boiſſy-Fresnoy	
Musk. Georg Haack	4. 9. 16	Barleux	
Vzfeldw. Fritz Haake	8. 12. 15	Navarin-Ferme	
Musk. Hinrich Haaſe	23. 5. 15	Feldlaz. 7 Noyon	
Gefr. Theodor Haaſe II	24. 3. 18	Vaulx	
Gefr. Fritz Haberland	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Franz Halupka	28. 4. 17	Oppy	
San.-Utffz. Paul Handke	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Johannes Hannemann	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Musk. Emil Hanſen	4. 9. 16	Barleux	
Kriegsfrw. Georg Hardegen	5. 9. 15	Bailly	
Ldſt. Bernhard Harder	19. 7. 16	Péronne	gerichtl. tot
Ldſt. Karl Harders	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Karl Hardt	29. 9. 16	Ver.-Laz. Minden	

Musk. Hermann Harjes	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Utffz. Conrad Harms	20. 9. 14	Rampcel	
Reſ. Ludwig Hartig	20. 9. 14	Rampcel	
Utffz. Alfons Heider	4. 9. 16	Barleux	
Sergt. Johann Heijnk	4. 10. 18	Médéah-Ferme	
Reſ. Jürgen Heinbockel	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Gefr. Heinrich Helmers	18. 2. 17	San.-Kp. 22 Favreuil	
Ldſt. Albert Hempel	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Georg Hempfling	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Heinrich Heſſe	4. 9. 16	Barleux	
Tamb. Gefr. Wilhelm Heuer	5. 11. 14	Bailly	
Ldſt. Hugo Heyn	31. 1. 17	Reſ.-Feldlaz. 16 Croiſelles	
Musk. Charles Hinze	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Paul Hochleitner	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Utffz. Wilhelm Hoffmann	5. 11. 14	Bailly	
Ldſt. Paul Hohmann	17. 7. 16	Péronne	
Musk. Franz Holſcher	8. 9. 16	Reſ.-Laz. Charlottenburg	
Ldſt. Albert Holweg	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Heinrich Holze	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Willy Hoormann	17. 7. 16	Péronne	
Gefr. Karl Horſch	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Wilhelm Hörſtge	4. 10. 18	Médéah-Ferme	
Erſ.-Reſ. Albert Hoyer	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Erſ.-Reſ. Guſtav Husheer	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Theodor Jalinski	24. 3. 18	Baulx	
Gefr. Momme Janſen	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Walter Janſon	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	gerichtl. tot
Musk. Roman Jaſinski	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Kriegsfrw. Richard Imelmann	8. 12. 15	Arbre-Höhe	gerichtl. tot
Ldſt. Johann Intemann	17. 7. 16	Péronne	
Musk. Walter Johannſen	4. 9. 16	Barleux	
Ldſt. Claus Kahrs	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Adolf Kampmann	4. 9. 16	Barleux	
Utffz. Heinrich Karſtens	12. 7. 17	Zonnebeke	
Gefr. Ernſt Kathmann	21 9. 14	Feldlaz. 10 Audignecourt	
Wehrm. Heinrich Katt	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Reſ. Friedrich Kawalek	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Auguſt Kettler	22. 3. 18	Baulx	
Gefr. Emil Klatt	16. 9. 14	Rampcel	
Utffz. Willy Kleineges	8. 10. 18	Médéah-Ferme verm.	ger. tot 10. 1. 20
Musk. Richard Kleinſchmidt	17. 2. 17	Miraumont	vermißt
Musk. Wilhelm Kleinſchmidt	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Offz.-Stellv. Albert Kleiſt	20. 9. 14	Rampcel	
Erſ.-Reſ. Chriſtian Klier	7. 11. 14	Kriegslaz. II Noyon	
Gefr. Rudolf Knoche	19. 4. 15	Feldlaz. 10 Noyon	
Musk. Hinrich Köhnken	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Auguſt Kolodziej	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Ldſt. Julius Korppe	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	gerichtl. tot
Ldſt. Auguſt Koroſchek	2. 9. 16	Barleux	
Musk. Leo Kotowski	8. 12. 15	Arbre-Höhe	gerichtl. tot
Gefr. Willi Krahmer	29. 10. 16	Feldlaz. 7 Vitry en Artois	
Musk. Emanuel Kranz	12. 3. 17	Achiet-le-Grand	
Musk. Johann Kreft	17. 3. 15	Bailly	
Reſ. Alfred Kreſter	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Gefr. Ludwig Krentzel	20. 9. 14	Rampcel	
Utffz. Albert Kriete	12. 3. 17	Achiet-le-Grand	
Musk. Ferdinand Krohn	14. 8. 18	Bazoches	
Gefr. Wilhelm Kruſe	20. 3. 15	Bailly	
Musk. Georg Kugel	15. 4. 18	Feldlaz. 176 Faillouel	
Ldſt. Ernſt Kühne	1. 9. 18	Bazoches	
Musk. Julius Kuhnert	9. 4. 18	Favreuil	
Ldſt. Joſef Kulaß	4. 10. 18	Médéah-Ferme	
Kriegsfrw. Kurt Lachmund	22. 1. 15	Bailly	

Ref. Friedrich Lanbertz	9. 9. 14	Boiſſy-Fresnoy	
Utffz. Friedrich Lankenau	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Jakob Lauer	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Ref. Richard Lemke	11. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Erſ.-Ref. Johannes Levermann	17. 2. 17	Miraumont	gerichtl. tot
Fähnrich Karl Lewerenz	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Musk. Alfred Lewin	14. 5. 17	Krk.-Abt. Bay. 20 Heilanſtalt Tournay	
Ldſt. Albert Lindemann	8. 6. 18	Moyenneville	
Ref. Waldemar Lindner	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Robert Lorf	5. 8. 18	Bazoches	
Musk. Hans Loſen	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Kriegsfrw. Johann Lücking	4. 9. 16	Barleux	
Wehrm. Claus Lünſtedt	1. 9. 17	Ref.-Laz. Wandsbek	
Musk. Hermann Maaß	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Walter Mahncke	22. 4. 17	Oppy	
Ref. Hermann Mahnken	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Musk. Richard Maltzen	24. 3. 18	Vaulx	
Musk. Fritz Männchen	28. 4. 17	Oppy	
Utffz. Karl Marx	30. 1. 17	Miraumont	
Musk. Leopold Mehrckens	12. 8. 18	Vaurcéré	
Erſ.-Ref. Hermann Meier	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Johann Meier III	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Kriegsfrw. Wilhelm Meiners	10. 11. 14	Kriegslaz. 4 Noyon	
Krkträger Erich Menſinga	4. 10. 18	Médéah-Ferme	
Wehrm. Friedrich Mett	31. 10. 18	Feldlaz. 16 La Romagne	
Gefr. Karl Meyer	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Erſ.-Ref. Karl Meyer	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Gefr. Kurt Miſſelhorn	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Paul Möller	22. 4. 15	Feldlaz. 7 Noyon	
Utffz. Wilhelm Möller	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Hans Moos	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Kriegsfrw. Hermann Nehrkorn	5. 2. 15	Bailly	
Musk. Karl Neubert	21. 8. 18	Bazoches	vermißt
Musk. Ernſt Niendorf	16. 7. 16	Péronne	
Utffz. Daniel Nordmann	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Ernſt Ohde	22. 3. 18	Vaulx	
Wehrm. Louis Oppenheim	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Ernſt Oeſtreich	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	gerichtl. tot
Wehrm. Wilhelm Ottilige	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Musk. Jakob Owzors	17. 2. 17	Miraumont	
Ldſt. Johann Pack	10. 1. 18	Acheville	
Ldſt. Hermann Pannhorſt	21. 8. 18	Bazoches	
Gefr. Hermann Panther	28. 6. 18	Ref.-Laz. Cöthen i. A.	
Utffz. Robert Panther	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Ref. Lothar Pauldrach	23. 1. 15	Bailly	
Musk. Ludwig Paulſen	22. 3. 18	Vaulx	
Gefr. Andreas Pein	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Willy Peper	16. 9. 14	Rampcel	
Musk. Willi Peters	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Friedrich Piehl	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Ref. Heinrich Pieper	28. 9. 14	Moulin	
Musk. Boleslaus v. Pirch	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Franz Pletz	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Gefr. Chriſtian Plötze	10. 8. 18	Vaurcéré	
Ref. Karl Pook	23. 8. 14	Havre-Ville-Mons	
Ref. Hans Prahl	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Utffz. Paul Quaſt	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Gefr. Karl Rademacher	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Vinzent Raikowski	19. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. Jürgis Rammonat-Schillehnen	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Utffz. Heinrich Reimers	13. 4. 18	Ref.-Laz. Weimar	
Musk. Johannes Reinecke	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Kriegsfrw. Friedrich Reinke	26. 9. 17	Polderhoek	

Wehrm. Heinrich Reitmeyer	13. 9. 18	Vendresse	
Musk. Hans Reller	2. 10. 18	Orfeuil-Lizy	
Erſ.-Reſ. Eugen Richter	17. 7. 16	Péronne	
Musk. Dietrich Rieſenberg	20. 9. 14	Rampcel	
Reſ. Johann Ripke	23. 8. 14	Mons	
Wehrm. Hermann Robrahn	17. 11. 15	Arbre-Höhe	
Utffz. Heinrich Rohlfing	20. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. Chriſtian Rösberg	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	vermißt
Gefr. Karl Roſer	13. 8. 14	Berneau	vermißt
Utffz. Auguſt Roſumek	13. 3. 15	Bailly	
Ldſt. Guſtav Rulfs	24. 3. 18	Lagnicourt	
Erſ.-Reſ. Wilhelm Rüter	18. 1. 18	Feldlaz. 7 Noyon	
Musk. Johann Sagehorn	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	gerichtl. tot
Sergt. Richard Sawade	4. 10. 18	Médéah-Ferme	
Musk. Joſef Sdrojewski	4. 11. 14	Kriegslaz. III Noyon	
Erſ.-Reſ. Otto Seemann	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Utffz. Heinrich Sendenhorſt	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Gefr. Hermann Siemer	23. 8. 14	Havre-Ville-Mons	
Ldſt. Lorenz Skribſack	4. 9. 16	Barleux	
Ldſt. Guſtav Sommer II	4. 9. 16	Barleux	
Ldſt. Hermann Sommer I	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	vermißt
Musk. Wilhelm Sponbiel	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Stanislaus Szwalkiewicz	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Bernhard Schacht	26. 3. 18	Feldlaz. 89 Sauchy-Cauchy	
Kriegsfrw. Friedrich Schaper	5. 11. 14	Bailly	
Wehrm. Hermann Scharein	31. 10. 18	Kr.-Laz. 16 La Romagne	
Erſ.-Reſ. Theodor Schierloh	1. 8. 15	Feldlaz. 1 Noyon	
Ldſt. Gottlieb Schieweg	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Auguſt Schilling	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Ldſt. Paul Schirmer	21. 4. 17	Oppy	
Ldſt. Karl Schley	8. 6. 18	Moyenneville	
Utffz. Franz Schmidt	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Georg Schmidt VI	22. 3. 18	Vaulx	
Musk. Guſtav Schmidt VII	7. 8. 18	San.-Komp. 22	
Erſ.-Reſ. Johann Schmidt III	6. 7. 15	Bailly	
Ldſt. Karl Schmidt IV	12. 3. 18	Achiet-le-Grand	
Musk. Max Schmidt I	4. 10. 18	Médéah-Ferme	
Erſ.-Reſ. Ernſt Schmiedel	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Gefr. Karl Schmuda	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Heinrich Schnaars	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Friedrich Schnackenberg III	21. 3. 18	Quéant	
Utffz. Heinrich Schortemeyer	9. 9. 14	Boiſſy-Fresnoy	
Ldſt. Wilhelm Schubach	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Hermann Schulz	2. 9. 16	Barleux	
Ldſt. Nikolaus Schult	11. 8. 16	Feldlaz. 1 Jeancourt	
Musk. Konrad Schulz IV	21. 8. 18	Bazoches	vermißt
Ldſt. Hermann Schumacher	22. 4. 17	Oppy	
Gefr. Ludwig Schütte	31. 10. 18	St. Fergeux	
Musk. Theodor Schüttger	24. 3. 18	Vaulx	
Musk. Wilhelm Schwarz	3. 9. 16	Barleux	
Tamb. Gefr. Bernhard Schwier	20. 9. 14	Rampcel	
Sergt. Johann Starchon	5. 10. 18	Médéah-Ferme	
Erſ.-Reſ. Fritz Steinkamp	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Utffz. Hermann Stelljes	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Musk. Emil Strüfing	13. 9. 16	Kr.-Laz. I/VII St. Quentin	
Wehrm. Georg Tanger	20. 4. 17	Oppy	
Gefr. Johann Taſtow	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Ldſt. Nis Terkelſen	13. 9. 16	Oppy	
Reſ. Heinrich Thies	20. 9. 14	Feldlaz. 10 Vermand	
Musk. Emil Thode	22. 4. 17	Rampcel	
Musk. Johann Thode	31. 10. 15	Navarin-Ferme	
Musk. Wilhelm Thurmann	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Guſtav Tiedemann	17. 7. 16	Péronne	

Ldſt. Paul Tiedt	11. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	vermißt
Musk. Klaus Tietjen	15. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Andreas Tomczak	20. 11. 16	Feldlaz. 10 Hamblain	
Fahnenj. Utffz. Erwin Trapp	22. 3. 18	Vaulx	
Musk. Reinhold Treger	4. 9. 16	Barleux	
Reſ. Dietrich Twietmeyer	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Friedrich Tychſen	29. 4. 17	Oppy	
Musk. Georg Vetter	18. 10. 14	Charité in Berlin	
Musk. Johann Viehbrock	12. 7. 17	Zonnebeke	
Ldſt. Adolf Vogt	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Theodor Vorrath	31. 3. 18	Feldlaz. 89 Sauchy-Cauchy	
Musk. Friedrich Voß, gen. Lackmann	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Anton Watermann	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Musk. Guſtav Wegener I	4. 9. 16	Barleux	
Kriegsfrw. Hermann Wegmann	30. 11. 15	Arbre-Höhe	
Reſ. Heinrich v. Weihe	6. 9. 14	Eſternay	
Utffz. Johann Wendelken	12. 3. 17	Achiet-le-Grand	
Ldſt. Guſtav Werner	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Reſ. Franz Wieſchke	28. 4. 17	Oppy	
Reſ. Heinrich Wigger	16. 9. 14	Rampcel	
Wehrm. Julius Wilinski	10. 7. 16	Maiſonnette-Höhe	
Ldſt. Wilhelm Wilkening II	4. 10. 18	Médéah-Ferme	
Ldſt. Hinrich Wilkens	7. 1. 17	Hauptverb.-Pl. Favreuil	
Utffz. Wilhelm Wilkens	22. 3. 18	Vaulx	
Erſ.-Reſ. Carl Witt	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Nikolei Wolf	9. 9. 16	Feldlaz. 8 Monchy-Lagache	
Musk. Erhard Wolfrum	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Johann Wollens	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Musk. Franz Wordelmann	24. 3. 18	Vaulx	
Wehrm. Hermann Wricke	2. 2. 17	Miraumont	
Kriegsfrw. Walter Zieher	21. 4. 17	Oppy	

8. Kompagnie:

Musk. Otto Adam	13. 11. 17	Caſualty Clearing Station Frankreich	i. engl. Gefgſch.
Erſ.-Reſ. Alfons Adams	21. 3. 18	Lagnicourt	
Reſ. Wilhelm Albers	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Heinrich Aldag	20. 9. 14	Rampcel	
Reſ. Johannes Alex	13. 12. 16	Nantes	i. franz. Gefgſch.
Musk. Richard Arndt	7. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Karl Balewski	20. 9. 14	Rampcel	
Reſ. Emil Ballarin	20. 9. 14	Rampcel	
Utffz. Hans Bandelin	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Utffz. Hinrich Bannehr	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Reſ. Max Bartſch	2. 10. 14	Bailly	
Musk. Albert Baumann	4. 5. 15	Bailly	
Gefr. Auguſt Bayer	13. 11. 15	Feldlaz. 6 Attigny	
Erſ.-Reſ. Rudolph Behrendſen	11. 4. 15	Bailly	
Gefr. Heinrich Bellmer	17. 2. 17	Miraumont	
Ldſt. Wilhelm Benzien, gen. Studier	2. 10. 18	Liry	
Kriegsfrw. Karl Berg	9. 5. 15	Bailly	
Musk. Paul Bertermann	28. 7. 16	Reſ.-Laz. 2 Bremen	
Vzfeldw. Johannes Biedermann	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Bernhard Bogaski	20. 4. 17	Oppy	
Gefr. Ludwig Bohn II	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Johann Boike	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Karl Börger	17. 2. 17	Miraumont	
Utffz. Friedrich Bornemann	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Kurt Böſenberg	7. 9. 18	Feſt. Hilfslaz. 15 Poſen	

Wehrm. Willi Boſtel	2. 10. 14	Bailly	
Musk. Johann Bothe	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Karl Breuel	7. 4. 18	Bucquoy	
Gefr. Erich Brogatzki	20. 4. 17	Oppy	
Gefr. Diedrich Bröker	25. 3. 18	Favreuil	
Musk. Martin Brügge	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Diedrich Brummelhop	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Diedrich Brünjes	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Walter Büchner	20. 4. 17	Oppy	
Uffz. Hermann Burmeiſter	28. 4. 17	Oppy	
Gefr. Wilhelm Buſch	22. 5. 15	Feldlaz. 10 Noyon	
Musk. Hans Chriſt	27. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Jöchim Chriſtopher	26. 5. 18	Moyenneville	
Gefr. Hans Clauſſen	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Hinrich Cordes II	20. 9. 14	Rampcel	
Offz.-Stellv. Peter Creybohm	3. 9. 16	Barleux	
Musk. Anders Dahl	1. 9. 16	Barleux	
Reſ. Karl Daiber	20. 9. 14	Rampcel	
Wehrm. Otto Dallmann	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Wehrm. Julius Dau	2. 10. 14	Bailly	
Musk. Wilhelm Dau	21. 7. 17	Zonnebeke	
Musk. Erich Demmert	29. 10. 18	Landkrankenhaus Fulda	
Musk. Emil Dewitz	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Diedrich Dickhut	20. 9. 14	Rampcel	
Erſ.-Reſ. Karl Dobrunz	7. 12. 15	Arbre-Höhe	
Gefr. Heinrich Döhle	11. 7. 16	Ferme la Maiſonnette	
Musk. Johann Doſe	14. 7. 16	Reſ.-Feldlaz. 50 le Vergnier	
Ldſt. Karl Drähne	14. 3. 17	Bihucourt	vermißt
Musk. Ferdinand Drewes	21. 4. 17	San.-Komp. 22	
Ldſt. Guſtav Düſterberg	5. 8. 18	Bazoches	
Musk. Richard Düwel	7. 12. 15	Arbre-Höhe	
Gefr. Friedrich Ehlers II	9. 9. 14	Boiſſy-Fresnoy	
Uffz. Hugo Ehlers I	20. 9. 14	Rampcel	
Wehrm. Wilhelm Ehlert	2. 10. 14	Bailly	vermißt
Musk. Albert Eichenwaldt	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Ernſt Einhof	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Heinrich Engelbart	12. 9. 14	Attichy	gerichtl. tot
Musk. Diedrich Esdohr	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Wilhelm Eupen	7. 10. 17	Reſ.-Laz. Unna	
Musk. Wilhelm Faber	8. 10. 17	Bayr. Feldlaz. 34 Gulleghem	
Reſ. Herbert Findeiſen	20. 9. 14	Rampcel	
Uffz. Gottlieb Fiſcher	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Ludwig Fiſcher	20. 9. 14	Rampcel	
Vzfeldw. Friedrich Fitzner	10. 7. 16	Ferme la Maiſonnette	
Gefr. Franz Fleiſchmann	2. 10. 14	Bailly	
Reſ. Ernſt Fricke	6. 9. 14	Eſternay	
Wehrm. Johann Fürbaß	2. 10. 14	Bailly	vermißt
Uffz. Alfred Ganzer	26. 9. 14	Hoſp. St. Brieux	i. franz. Gefgſch.
Musk. Arnold Gartelmann	28. 9. 14	Villers-Cotterêts, Aisne	i. franz. Gefgſch.
Musk. Chriſtian Gartelmann	29. 9. 16	Villers-Bretonneux	i. franz. Gefgſch.
Musk. Hermann Georgy	7. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Hermann Gerdes	7. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Wilhelm Geſterding	21. 4. 17	Feldlaz. 92 Douai	
Reſ. Hermann Giesges	20. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. Peter Glüſen	31. 3. 18	Bayr. Feldlaz. 25 Beugnâtre	
Uffz. Heinrich Godglück	18. 5. 17	Reſ.-Laz. 3 Aachen	
Gefr. Peter Goldſchmidt	4. 11. 14	Kriegslaz. IV Noyon	
Wehrm. Ernſt v. Göſſeln	15. 4. 15	Feldlaz. 10 Noyon	
Ldſt. Walter Gottſchlich	21. 3. 18	Quéant	
Krankenträger Erich Gottwald	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Dietrich Graubohm	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Wilhelm Graubohm	10. 7. 16	Ferme la Maiſonnette	
Reſ. Alfred Gregor	2. 10. 14	Bailly	

Gefr. Stanislaus Greziecki	11. 10. 18	Kriegslaz. Liart	
Musk. Hinrich Grimm	26. 9. 17	Polderhoek	
Ref. Gerhard Groen	26. 9. 17	Polderhoek	
Utffz. Guſtav Grotjahn	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Hermann Grünefeld	15. 5. 15	Bailly	
Musk. Walter Gruß	3. 9. 16	Barleux	
Gefr. Auguſt Gutjahr	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Friedrich Habighorſt	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Werner Hagedorn	10. 7. 16	Ferme la Maiſonnette	
Musk. Wilhelm Hamann II	1. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Wilhelm Hämmerling	9. 4. 15	Bailly	
Musk. Hans Haniſch	17. 2. 17	Miraumont	
Gefr. Willy Hanitz	24. 3. 18	San.-Kp. 22, 17. J. D.	
Ldſt. Anton Hanſen I	11. 7. 16	Ferme la Maiſonnette	
Offz.-Stellv. Georg Hansmann	12. 11. 14	Bailly	
Ldſt. Erich Harms	29. 8. 18	Feldlaz. 321 Prennes	
Musk. Richard Hartmann	1. 10. 17	Boom Ravine b. Petit Miraumont	i. engl. Gefgſch.
Musk. Adolf Haß I	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Gefr. Friedrich Heißenbüttel	25. 1. 17	Ref.-Laz. Eiſenach	
Ref. Karl Helmke II	6. 9. 14	Eſternay	
Gefr. Jakob Henckeroth	7. 9. 14	Eſternay	
Musk. Karl Herbſt	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Ldſt. Emil Hildebrandt	10. 7. 16	Ferme la Maiſonnette	
Gefr. Ludwig Hinte	20. 9. 14	Rampcel	
Utffz. Paul Hinzmann	4. 5. 15	Bailly	
Ldſt. Heinrich Hogrefe	10. 7. 16	Ferme la Maiſonnette	
Utffz. Wilhelm Holzkamp	17. 2. 17	Miraumont	
Ref. Guſtav Höpker	23. 8. 14	Havre-Ville-Mons	
Erſ.-Ref. Heinrich Horn	31. 7. 16	Feldlaz. 8 Monchn-Lagache	
Musk. Heinrich Ilmers	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Wilhelm Inſelmann	2. 7. 17	Zonnebeke	
Gefr. Wilhelm Jöllenbeck	20. 9. 14	Rampcel	
Utffz. Alfred Joraske	27. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Utffz. Wilhelm Joſtes	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Johann Itrich	20. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. Heinrich Kabel	22. 7. 16	Barleux	
Ref. Heinrich Kählke	7. 12. 15	Arbre-Höhe	
Gefr. Leopold Kälber	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Walter Kantſch	22. 12. 15	San.-Kp. 1, IX. A. K.	
Wehrm. Albert Klar	17. 2. 17	Miraumont	
Ldſt. Henry Klehn	1. 5. 16	Feldlaz. 10 Leſſincourt	
Ref. Albert Klemp	12. 4. 15	Feldlaz. 10 Noyon	
Gefr. Arthur Klie	21. 9. 14	Feldlaz. 10, IX. A. K.	
Gefr. Raphael Klohſe	2. 10. 14	Bailly	
Ldſt. Auguſt Klüver	11. 7. 16	Ferme la Maiſonnette	
Musk. Bernhard Knief	4. 9. 16	Barleux	
Wehrm. Heinrich Knief	2. 10. 14	Bailly	
Gefr. Rudolf Kobbenbrink	2. 10. 14	Bailly	
Ldſt. Robert Koberzig	10. 7. 16	Ferme la Maiſonnette	
Wehrm. Andreas Kohlrautz	29. 9. 14	Moulin ſous Touvent	
Musk. Teie Koenen	6. 5. 18	Ref.-Laz. II Oldenburg	
Musk. Herbert Köſter IV	24. 3. 18	Favreuil	
Musk. Hans Kraft	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Wehrm. Hermann Krage	23. 5. 15	Bailly	
Ref. Hermann Kramer	20. 9. 14	Rampcel	
Utffz. Auguſt Krauſe	9. 5. 15	Bailly	
Utffz. Heinrich Kreykenbohm	28. 9. 14	Moulin ſous Touvent	
Musk. Guſtav Kröger II	7. 8. 18	Bazoches	
Gefr. Karl Kröger	2. 10. 18	Liry	
Musk. Richard Kröger II	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Wilhelm Krüger	17. 2. 17	Petit Miraumont	
Wehrm. Leo Küchler	2. 10. 14	Bailly	

Musk. Johann Kück II	17. 2. 17	Miraumont	
Wehrm. Karl Kuhlemann	17. 2. 17	Miraumont	
Ldst. Albert Kühn	27. 9. 17	Polderhoek	
Ref. Friedrich Küsel	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Wehrm. Hermann Lange	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Ernst Lanwermeier	4. 9. 16	Barleux	
Wehrm. Heinricius Lassahn	2. 10. 14	Bailly	
Musk. Karl Lau	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Uffz. Gustav Laufer	11. 3. 17	Irles	
Ldst. Heinrich Launus	4. 9. 16	San.-Kp. 1, IX. A. K.	
Musk. Hans Lauritzen	1. 11. 18	Château Porcien	
Erf.-Ref. Willy Lehmann	27. 9. 17	Polderhoek	gerichtl. tot
Musk. Wilhelm Lehrke	9. 3. 17	10. Gen.-Hosp. St. Etienne	i. engl. Gefang.
Uffz. Josef Liedtke	2. 10. 18	Lizy	
Musk. August Liehr	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Hermann Lier	17. 9. 16	Ref.-Laz. Duisburg	
Ref. Wilhelm Lohfeld	20. 9. 14	Rampcel	
Erf.-Ref. Paul Lorenzen III	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Offz.-Stellv. Heinrich Ludolph	7. 10. 18	Genes.-Heim Gerolstein	Krankheit
Ref. Friedrich Lumme	6. 9. 14	Esternay	gerichtl. tot
Gefr. Martin Machutta	21. 11. 16	Tilloy	
Musk. Hermann Mahlmann	7. 9. 14	Esternay	
Gefr. Heinrich Mahlstedt	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Ury Marcus	17. 2. 17	Miraumont	vermißt
Musk. Hermann Maybauer	11. 7. 16	Ferme la Maisonnette	
Gefr. Hermann Meier VIII	1. 9. 16	Barleux	
Uffz. Karl Meier	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Heinrich Jürgen Meinke	4. 9. 16	Barleux	
Bzfeldw. Emil Mesloh	22. 3. 18	Vaulx	
Gefr. Erich Metscher	28. 9. 14	Hosp. Belle Isle en Mer i. franz. Gefgsch.	
Ldst. Heinrich Meyer IX	26. 9. 17	Becelaere	
Gefr. Jonny Meyer III	7. 9. 16	San.-Kp. 1, IX. A. K.	
Musk. Karl Meyer IV	20. 9. 14	Rampcel	
Wehrm. Ludwig Meyer I	28. 5. 15	Feldlaz. 10 Noyon	
Wehrm. Wilhelm Meyer	2. 10. 14	Bailly	
Ref. Wilhelm Meyer V	3. 9. 16	Barleux	
Gefr. Karl Morgenstern	20. 9. 14	Rampcel	
Uffz. August Müller	2. 10. 14	Bailly	
Ref. Hinrich Müller I	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Hinrich Müller IX	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Ref. Karl Müller I	20. 9. 14	Rampcel	
Wehrm. Martin Müller	6. 10. 17	Kriegslaz. St. Peter, Gent	
Musk. Wilhelm Müller II	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Wehrm. August Nackenhorst	11. 7. 16	Ferme la Maisonnette	
Musk. Friedrich Naumann	12. 9. 14	Attichy	
Gefr. August Neumann	24. 3. 18	Favreuil	
Ldst. Bernhard Neumann IV	4. 9. 16	Barleux	
Ref. Heinrich Neumann	15. 11. 14	Ver.-Laz. Potsdam	
Musk. Christian Nissen II	31. 10. 18	St. Fergeux	
Musk. Sylvester Nowakowski	27. 7. 18	Trp.Laz. Audenarde, Lyzeum	
Musk. Johann Oehlers	4. 9. 16	Barleux	
Ldst. Otto Ollasch	26. 9. 16	Ver.-Laz. Goch	
Gefr. Dietrich Osterholz	7. 8. 15	Tracy le Val	
Ref. Anton Padecken	20. 9. 14	Rampcel	
Ref. Willi Pantel	25. 12. 15	Feldlaz. 6 Attigny	
Uffz. Bernhard Pauls	23. 8. 14	Havre-Ville-Mons	
Tamb. Josef Pawlowski	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Musk. Mathias Peifer	9. 11. 18	Kriegslaz. Abt. 127 A Diedenhofen	
Ref. Johann Peters	30. 12. 15	Feldlaz. 7 Attigny	
Gefr. Fritz Petersen	14. 3. 15	Bailly	
Gefr. Hans Petersen	20. 9. 14	Rampcel	
Ref. Heinrich Picken	2. 10. 14	Bailly	vermißt

Musk. Hermann Pieper	17. 2. 17	Miraumont	
Ref. Otto Piſchner	7. 1. 18	Ref.-Laz. Halle a. S.	
Musk. Otto Plagmann	5. 8. 18	Bazoches	
Gefr. Wilhelm Plückhahn	20. 9. 14	Nampcel	
Musk. Robert Poſt	26. 9. 18	Bailly	
Ldſt. Alfred Pramme	26. 9. 17	Polderhoek	
Gefr. Arno Preller	30. 1. 17	Miraumont	
Ldſt. Ernſt Preuß	10. 7. 16	Ferme la Maiſonnette	
Ref. Kurt Purmann	20. 9. 14	Nampcel	
Sergt. Hermann Queißer	21. 4. 18	Kriegslaz. 29 Soignies	
Gefr. Heinrich Rahders	11. 7. 16	Ferme la Maiſonnette	
Gefr. Max Rämſch	12. 7. 16	Ferme la Maiſonnette	
Utffz. Johannes Raſche	19. 2. 17	Barennes, Frankreich	i. engl. Gefgſch.
Musk. Franz Reinicke	7. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Heinrich Richters	27. 9. 17	Polderhoek	vermißt
Gefr. Tamb. Friedrich Riechers	6. 9. 14	Eſternay	vermißt
Utffz. Karl Rieckhoff	4. 9. 16	Barleux	
Ldſt. Otto Rieckmann	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Gefr. Wilhelm Rieke	2. 7. 17	Zonnebeke	
Ref. Hermann Rien	20. 9. 14	Nampcel	
Gefr. Conrad Rolfs	10. 2. 17	Miraumont	
Musk. Johannes v. Rönn	5. 9. 16	Feldlaz. 8 Monchy-Lagache	
Musk. Walter Röpe	23. 12. 15	Arbre-Höhe	
Utffz. Heinrich Roſe	20. 9. 14	Nampcel	
Ref. Karl Rudat	22. 11. 14	Kr.-Laz. II Noyon	
Utffz. Anton Ruloff	22. 3. 18	Vaulx	
Ref. Wilhelm Rüſchmann	20. 9. 14	Nampcel	
Musk. Ernſt Rüther	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Johann Sabel	20. 9. 14	Nampcel	
Utffz. Gerhard Seemann	14. 4. 17	Oppy	
Vzfeldw. Adalbert Sellmann	7. 12. 15	Arbre-Höhe	
Gefr. Johann Sengſtacke	22. 7. 16	Péronne	
Musk. Max Siems II	4. 9. 16	Barleux	
Gefr. Johannes Sierts	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Hermann Sonnenberg	29. 4. 17	Izel	
Musk. Johannes Sothmann	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Utffz. Clemens Subgang	25. 3. 18	Bayr. Feldlaz. 7, Aniche	
Musk. Amandus Sumfleth	13. 7. 17	Zonnebeke	
Gefr. Horn. Johann Szucha	9. 9. 14	Boiſſy-Fresnois	
Gefr. Erich Schädel	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Georg Scharkopf	26. 9. 17	Polderhoek	
Ref. Friedrich Scheibe	21. 4. 17	Feldlaz. 90 Douai	
Utffz. Wilhelm Schell	18. 10. 15	Navarin-Ferme	
Musk. Franz Schillinski	22. 9. 14	Kr.-Laz. Chauny	
Ref. Friedrich Schlatow	1. 1. 15	Feldlaz. 7 Noyon	
Utffz. Otto Schleef	7. 12. 15	Arbre-Höhe	
Ldſt. Ferdinand Schlenſog	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Hans Schlobohm	17. 2. 17	Miraumont	
Wehrm. Boleslaus Schmidt	6. 5. 15	Feldlaz. 7 Noyon	
Ldſt. Karl Schmidtke	17. 2. 17	Miraumont	
Erſ.-Ref. Wilhelm Schmiſchke	17. 2. 17	Miraumont	
Gefr. Heinrich Schmitz	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Johann Schmonſees	20. 9. 14	Nampcel	vermißt
Ref. Heinrich Schröder	2. 10. 14	Bailly	
Musk. Richard Schulze	20. 9. 14	Nampcel	
Musk. Barthold Schumacher	20. 9. 14	Nampcel	
Ref. Heinrich Schwedthelm	6. 9. 14	Eſternay verm.	ger. tot 10. 1. 20
Fahnenj. Utffz. Ewald Stechert	30. 11. 15	Arbre-Höhe	
Fahnenj. Kurt Steengraſe	26. 9. 18	Bailly	
Ref. Albert Steinbach	6. 9. 14	Eſternay	
Ref. Albert Stelljes	20. 9. 14	Nampcel	
Gefr. Ludwig Stier	2. 10. 14	Bailly	
Utffz. Karl Stoffregen	27. 9. 17	Polderhoek	

Sergt. Friedrich Brandt	1. 11. 18	Feldlaz. 16 La Romagne	
Gefr. Albert Breitkopf	4. 10. 17	Geluvelt	
Musk. Otto Bremer II	22. 2. 17	Miraumont	
Vzfeldw. Richard Brendecke	14. 4. 17	Oppy	
Musk. Richard Brettschneider	12. 7. 17	Zonnebeke	
Musk. Friedrich Bruhns II	26. 9. 17	Becelaere	
Musk. Julius Budde	13. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Ignatz Chojan	7. 8. 18	Sächs. Res.-Feldlaz. 7 Vendresse	
Gefr. Friedrich Cordes	18. 7. 17	Zonnebeke	
Musk. Arthur Cornely	13. 10. 17	Feldlaz. 116 Kortrik	
Gefr. Horn. Hinrich Dankers	24. 3. 18	Vaulx	
Musk. Max Dendler	17. 12. 15	Feldlaz. 3 Leffincourt	
Musk. Albert Devries	12. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Heinrich Dibbern	9. 3. 17	Irles	
Musk. Josef Dicklhuber	19. 9. 16	Res.-Laz. II Forst-Aachen	
Res. Hermann Dohrmann	24. 9. 14	Kriegslaz. I Chauny	
Musk. Willy Drechsler	23. 3. 18	Vaulx	
Ldst. August Drees	24. 3. 18	Beugnâtre-Favreuil	
Musk. Rudolf Drobbner	11. 10. 18	Meaux	i. franz. Gefgsch.
Erf.-Res. Daniel Dublon I	19. 12. 15	San.-Kp. 1, IX. A. K.	
Musk. Rudolf Dublon II	26. 8. 16	Barleux	
Gefr. Friedrich Eckhoff	13. 9. 14	Bitry	b. Inf.-Regt. 72
Res. Johann Eckhoff II	14. 9. 14	Touvent-Ferme	
Res. Hinrich Eggerling	13. 2. 16	Feldlaz. 3 Leffincourt	
Musk. Walter Eggers III	27. 9. 17	Becelaere	
Musk. Arnold Eichmann	17. 9. 18	Filain	
Musk. Karl Elbeshausen	24. 3. 18	Vaulx	
Gefr. Hinrich Engelke	15. 2. 17	Kriegslaz. A Denain, Fabrik	
Sergt. Johann Ernst	16. 7. 17	Zonnebeke	
Musk. Adolf Fehrmann	4. 9. 16	Barleux	
Krkträg. Heinrich Feindt	27. 4. 17	Oppy	
Musk. Otto Fiedler	16. 7. 16	Barleux	
Musk. Heinrich Finke	20. 9. 16	Feldlaz. 7 Bitry	
Gefr. Wilhelm Flörken	4. 9. 16	Barleux	
Gefr. Heinrich Fooken	14. 7. 18	Bouchain	Unglücksfall
Gefr. Emil Frank	17. 11. 14	Bailly	
Gefr. Stanislaus Franzke	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Vzfeldw. Gottfried Freihalter	27. 8. 16	Barleux	
Musk. Wilhelm Fricke II	27. 4. 17	Oppy	
Fähnrich Adolf Fritsch	7. 4. 18	Bucquoy	
Musk. Walter Gelbke	4. 8. 18	Bazoches	
Ldst. Johann Gerken II	23. 4. 17	Oppy	
Gefr. Hermann Goosmann	7. 11. 14	Laz. Filles de la Croix Lüttich	
Musk. Friedrich Gorka	4. 10. 17	Geluvelt	
Musk. Friedrich Groth	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Friedrich Gusek	29. 8. 16	Barleux	
Gefr. Otto Hahn	24. 4. 17	Feldlaz. 84 Douai	
Musk. Heinrich Hansen II	19. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Konstantin Narasim	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Richard Heise	5. 9. 16	Barleux	
Musk. Johann Heitmann	23. 8. 14	Mons	
Musk. Karl Heldt	23. 3. 18	Vaulx	
Vzfeldw. Josef Hellersberg	16. 7. 16	Barleux	
Res. Mathias Hoffmann	14. 9. 14	Rampcel	
Musk. Andreas Höft	21. 2. 19	Hosp. ixte de Commercy (Meuse)	i. franz. Gefgsch.
Musk. Walther Hollburg	15. 9. 14	Rampcel	
Musk. Hermann Holldorf	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Hans Höllmer	16. 7. 16	Barleux	
Utffz. August Hordt	20. 7. 17	San.-Komp. 22	
Feldw. Johann Horstkotte	16. 7. 17	Zonnebeke	
Musk. Josef Hoß	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Musk. Otto Huß	21. 9. 14	Touvent-Ferme	vermißt

Musk. Eduard Jakobs	18. 4. 18	Ver.-Laz. 1 Elberfeld	
Musk. Johannes Janßen	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Vzfeldw. Ferdinand Jenßen	25. 7. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Gefr. Wilhelm Imelmann	16. 7. 16	Barleux	
Sergt. Hermann Inhoffen	31. 10. 18	St. Fergeux	vermißt
Vzfeldw. Johann Jungebluth	1. 11. 18	Ref.-Laz. Kreuznach, Viktoriastift	
Musk. Max Kammann	21. 7. 16	Barleux	
Gefr. Gustav Keirath	4. 10. 17	San.-Komp. 45	
Musk. Leo Kleist	2. 10. 14	Bailly	
Gefr. Hermann Klüsing	5. 9. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Utffz. Friedrich Klusmann	4. 10. 17	Geluvelt	
Musk. Friedrich Köhler	29. 8. 16	Barleux	
Musk. Walter Köhler II	8. 4. 17	Kr.-Laz. Abt. Bay. 62 Valenciennes	
Musk. Wilhelm Kray	16. 9. 14	Rampcel	
Utffz. Hermann Kröger	18. 7. 16	Barleux	
Gefr. Hermann Kruse	22. 8. 18	W. Feldlaz. 250 Parfondru	
Gefr. Karl Kühn	5. 4. 18	Feldlaz. 347 Audenscheul au Bac	
Musk. Willy Kumm	23. 8. 14	Mons	
Musk. Friedrich Ladendorf	24. 3. 18	Vaulx	
Gefr. Karl Lange III	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Oswald Lange	18. 3. 15	Ref.-Laz. Siegburg	
Gefr. Walter Lehmann	7. 8. 18	Bazoches	
Gefr. Nikolaus Lemkau	6. 10. 17	Bayr. Feldlaz. 49 Kortryk	
Kriegsfrw. Karl Linde	16. 7. 16	Barleux	
Musk. Georg Lochter	19. 2. 17	Ref.-Feldlaz. 63 Cagnicourt	
Musk. Rudolf Lohmann	5. 9. 16	Barleux	
Gefr. Andreas Lorenzen	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Gefr. Heinrich Lühmann	27. 9. 17	Becelaere	
Musk. Heinrich Mahnke	7. 12. 14	Ref.-Laz. III Hamburg-Altona	
Musk. Hermann Mantow	25. 3. 18	Beugnâtre-Favreuil	
Musk. Oskar Marquardt	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Diedrich Martens II	16. 9. 14	Rampcel	
Musk. Wilhelm Matzen	26. 10. 14	Ver.-Laz. Aachen	
Krkträg. Gefr. Hermann Meinken	4. 10. 17	Geluvelt	
Musk. Hans Melchertsen	20. 9. 14	Rampcel	
Wehrm. Heinrich Mentzel	31. 10. 18	St. Fergeux	gerichtl. tot
Musk. Otto Meyer XIII	9. 10. 18	Bémont-Ferme	
Musk. Fritz Mickley	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Friedrich Mohr	25. 3. 18	Favreuil	
Musk. Hans Mohr	23. 10. 15	Et.-Laz. A Rethel	
Ref. Johann Müller II	20. 9. 14	Rampcel	
Ref. Johann Müller I	22. 9. 14	Touvent-Ferme	
Musk. Karl Müller VII	29. 8. 16	Barleux	
Gefr. Krktrg. Ferdinand Nebendahl	14. 7. 17	Zonnebeke	
Ref. Wilhelm Neuenstadt	25. 9. 14	Ref.-Laz. I Bremen	
Musk. Heinrich Nienstedt	27. 4. 17	Oppy	
Utffz. Franz Niewola	24. 4. 17	Oppy	
Utfz. Georg Nix	26. 8. 18	Wtibg. Feldlaz. 250 Parfondrû	
Gefr. Ernst Noltekuhlmann	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Ernst Nonne	6. 3. 17	Irles	
Musk. Reinhold Nowotnik	13. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Hans Nürnberger	4. 9. 14	Autreville	vermißt
Gefr. Adolf Offen	28. 4. 17	Feldlaz. 300 Douai	
Gefr. Jakob Osse	4. 10. 17	Geluvelt	
Musk. Karl Otto	16. 7. 16	Barleux	
Musk. Johannes Pape	27. 9. 17	Becelaere	
Musk. Johannes Paustian	22. 2. 17	Miraumont	
Musk. Wilhelm Peper I	5. 9. 14	Esternay	
Musk. Johann Jakob Pfeiffer	25. 8. 14	Feldlaz. 5 Havre, Belg.	
Gefr. Rudolf Pieper	1. 11. 14	Bailly	
Gefr. Johann la Porte	13. 10. 14	Ref.-Feldlaz. Noyon	
Musk. August Pramann	28. 10. 17	Charité in Berlin	
Musk. Michael Radola	25. 3. 18	Beugnâtre	

Musk. Cäſar Rambo	16.	7. 16	Barleux
Erſ.-Reſ. Hermann Rave	27.	4. 17	Oppy
Musk. Guſtav Richardt	11.	2. 17	Miraumont
Erſ.-Reſ. Friedrich Riebeſehl	26.	4. 17	Feldlaz. 65 Douai
Sergt. Johann Rode	22.	3. 18	Vaulx
Musk. Chriſtoph Rohlfs	10.	12. 15	Arbre-Höhe
Erſ.-Reſ. Georg Röhrs	16.	7. 16	Barleux
Musk. Hermann Sack	15.	11. 16	Tilloy
Musk. Hermann Sehlmeyer	30.	8. 16	Barleux
Musk. Robert Sixtus	17.	7. 16	Barleux
Musk. Skiba Stanislaus	8.	3. 17	San.-Kp. 22 zu Mory
Musk. Bruno Smocrinski	23.	9. 14	Kriegslaz. I Chauny
Musk. Karl Soll	31.	8. 16	Feldlaz. 8 Monchy-Lagache
Erſ.-Reſ. Wilhelm Sooſt	8.	9. 16	Feldlaz. 8 Monchy-Lagache
Musk. Hans Söth	24.	4. 17	Feldlaz. 92 Douai
Musk. Rudolf Sprenger	18.	2. 17	Miraumont
Musk. Fritz Suckert	14.	7. 17	Feldlaz. 89 Winkel St. Eloi
Reſ. Hinrich Schäfer	10.	9. 14	Rosny-ſous-Bois i. franz. Gefgſch.
Musk. Paul Schäper	13.	2. 16	San.-Komp. 1, IX. A. K.
Sergt. Reinhard Scheffel	28.	12. 14	Feldlaz. 7 Noyon
Gefr. Paul Schier	2.	8. 18	Bazoches
Musk. Wilhelm Schlechte	16.	9. 14	Rampcel
Musk. Heinrich Schmalfeldt	4.	9. 16	Barleux
Gefr. Adolf Schriefer II	15.	9. 14	Rampcel
Musk. Otto Schriefer	23.	8. 14	Mons
Erſ.-Reſ. Chriſtoph Schult	29.	8. 16	Barleux
Musk. Heinrich Schulte	29.	8. 16	Barleux
Vzfeldw. Auguſt Schumacher	13.	3. 16	Arbre-Höhe
Utffz. Carl Schuſter	5.	11. 14	Ver.-Laz. Berlin-Zehlendorf
Musk. Ludwig Schuſter	21.	3. 18	Vaulx
Musk. Karl Schuth	17.	7. 16	Barleux
Reſ. Johannes Schwenkenberg	23.	8. 14	Mons
Musk. Walter Stark	29.	6. 17	Feldlaz. 89 Winkel St. Eloi
Gefr. Klaus Steffens V	4.	9. 16	Barleux
Wehrm. Mangels Steffens VII	4.	9. 16	Barleux vermißt
Reſ. Johann Sternhagen	2.	1. 16	Et.-Laz. A Rethel
Musk. Richard Stockhinger	12.	7. 16	Barleux
Reſ. Johann Theodor Strade	4.	9. 14	Autreville vermißt
Musk. Guſtav Struß	11.	7. 17	Zonnebeke
Musk. Hinrich Stüven II	25.	9. 14	Kriegslaz. Chauny
Utffz. Johann Stüven	24.	4. 17	Feldlaz. 84 Douai
Musk. Franz Teſſen	15.	5. 15	Bailly
Musk. Leo Theßmer	4.	9. 16	Barleux
Utffz. Niels Thorſen	7.	4. 18	Bucquoy
Musk. Dietrich Tiedemann VII	4.	10. 17	Geluvelt
Gefr. Karl Tiedemann I	9.	7. 17	Feldlaz. 89 Winkel St. Eloi
Gefr. Max Tilgner	5.	10. 18	Bémont-Ferme
Ldſt. Joſef Trageſer	31.	10. 18	St. Fergeux
Musk. Hermann v. Twiſtern	20.	9. 14	Rampcel
Gefr. Ludwig Vellguth	22.	3. 18	Vaulx
Musk. Wilhelm Vellguth I	5.	9. 16	Barleux
Musk. Arthur Vogel	16.	7. 16	Barleux
Vzfeldw. Hans Voigt	12.	10. 17	Sächſ. Feldlaz. 306 Wevelghem
Offz.-Stellv. Karl Weißbarth	6.	10. 14	Bailly
Gefr. Johannes Weſſelhöft	26.	9. 14	i. Laz.-Zug nach Duisburg
Musk. Friedrich Wetjen	25.	11. 16	Tilloy
Vzfeldw. Hermann Wiebuſch	2.	12. 17	Acheville vermißt
Musk. Heinrich Wieſe	27.	9. 16	Reſ.-Laz. II Hannover
Musk. Karl Wieſenthal	4.	10. 17	Geluvelt
Musk. Johannes Wilckens II	24.	4. 17	Oppy
Musk. Heinrich Wilkens	13.	8. 14	Reſ.-Laz. I Aachen
Musk. Guſtav Winkelmann	3.	10. 16	Reſ.-Feldlaz. 32 Vermand

Reſ. Paul Winkler	18. 11. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Heinrich Witt	19. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Karl Wohltmann	18. 7. 16	Barleux	

10. Kompagnie:

Vzfeldw. Hermann Abraham	4. 9. 16	Barleux	
Wehrm. Johann Ackermann	28. 3. 16	Arbre-Höhe	
Reſ. Otto Ahlf	23. 8. 14	Mons	
Musk. Ferdinand Ahrenſen	23. 8. 14	Mons	
Musk. Ernſt Alpert	20. 1. 15	Bailly	
Musk. Julius Altrock	13. 10. 14	Reſ.-Feldlaz. 43 Noyon	
Musk. Andreas Andreſſen	10. 6. 15	Moulin ſous Touvent	vermißt
Gefr. Johann Anwandt	21. 3. 18	Quéant	
Musk. Hans Aping	14. 6. 15	Moulin ſous Touvent	vermißt
Musk. Hermann Baar	6. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Gefr. Karl Bannuſcher	21. 3. 18	Quéant	
Musk. Walter Battmer	7. 7. 15	Moulin ſous Touvent	
Gefr. Richard Becker	23. 4. 17	Oppy	
Vzfeldw. Ernſt Behrens	28. 4. 17	Oppy	
Ldſt. Friedrich Beins	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Max Berger	26. 3. 19	Laz. 138 Charleville	i. franz. Gefgſch.
Reſ. Emil Bernasko	24. 10. 15	Navarin-Ferme	
Wehrm. Hugo Beſſin	14. 2. 17	Miraumont	
Erſ.-Reſ. Auguſt Bete	16. 8. 18	Kr.-Laz. Abt. Bay. 24 Denain, Krkh.	
Musk. Hermann Blanke	2. 9. 14	Feldlaz. 5 Havre	
Musk. Martin Bohling	14. 2. 15	Reſ.-Feldlaz. 42 Noyon	
Wehrm. Michael Böhm	15. 11. 15	Feldlaz. 3 Attigny	
Reſ. Daniel Bohn	23. 8. 14	Mons	
San.-Utffz. Wilhelm Bolte	14. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Musk. Friedrich Böſe II	22. 10. 15	Navarin-Ferme	
Musk. Johann Braack	14. 6. 15	Moulin ſous Touvent	vermißt
Musk. Richard Brandt	6. 6. 15	Moulin ſous Touvent	vermißt
Erſ.-Reſ. Markus Brath	6. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Tamb. Gefr. Wilhelm Brinkmann	12. 12. 15	Arbre-Höhe	
Wehrm. Auguſt Bröcker	3. 10. 18	Feldlaz. 403 Blaiſe	
Fahnenj. Utffz. Rudolf Brömſe	15. 6. 15	Moulin ſous Touvent	14. 6. 15. tdl. verw.
Utffz. Ehrhard Broſe	25. 11. 17	Acheville	
Musk. Otto Brügmann II	20. 9. 18	Feldlaz. 92 Vorgeſ.	
Reſ. Chriſtian Brünjes	29. 9. 14	Reſ.-Laz. St. Joſef-Hoſp. Köln-Kalk	
Musk. Heinrich Buckentin	15. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Utffz. Robert Bunge	23. 4. 17	Oppy	
Reſ. Hinrich Chriſtern	23. 8. 14	Mons	
Utffz. Fritz Claſen	23. 4. 17	Oppy	
Ldſt. Johann Cordes II	13. 12. 15	Arbre-Höhe	
Reſ. Peter Cordes	20. 9. 14	Moulin ſous Touvent	gerichtl. tot
Krkträg. Johannes Dammann	26. 9. 17	Becelaere	
Ldſt. Johannes Deertz	4. 10. 17	Gelueltt	
Musk. Eduard Derlitzki	26. 8. 14	Feldlaz. 5 Havre	
Erſ.-Reſ. Wilhelm Dettmer	21. 7. 16	Barleux	
Vzfeldw. Hermann Dienelt	4. 10. 17	Gelueltt	
Musk. Johann Dinter	12. 7. 16	Barleux	
Musk. Adolph Dittmer	5. 9. 16	Barleux	
Musk. Auguſt Dittmer	18. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Musk. Friedrich Dürrholz	16. 7. 16	Barleux	
Gefr. Diedrich Ebbers	19. 1. 15	Bailly	
Musk. Georg Ebeling	26. 9. 17	Becelaere	
Musk. Rudolf Eberhardt II	4. 10. 17	Gelueltt	vermißt
Ldſt. Hinrich Ehlers II	21. 3. 18	Quéant	
Reſ. Claus Elfers	23. 8. 14	Mons	

Utffz. Friedrich Emmigholz	26. 8. 14	Feldlaz. 5 Havre
Gefr. Diedrich Entelmann	15. 9. 16	Feſt.-Laz. Mainz Abt. 15
Gefr. Johann Fahlbuſch	20. 9. 14	Moulin ſous Touvent
Wehr. Oskar Fenner I	14. 6. 15	Moulin ſous Touvent
Musk. Karl Feſſerfeld	6. 8. 18	Bazoches
Sergt. Peter Ficken	31. 7. 18	Mont-Notre-Dame
Gefr. Julius Fiebig	27. 9. 18	Reſ.-Feldlaz. 75 Mouceau le Woſt
Musk. Ewald Fimmen	5. 10. 18	Bémont-Ferme
Erſ.-Reſ. Friedrich Fiſcher	12. 2. 16	Arbre-Höhe
Ldſt. Hermann Flaihmann	4. 9. 16	Barleux
Ldſt. Ludwig Fleiſchhauer	23. 4. 17	Oppy
Utffz. Hugo Flörke	15. 6. 15	Kriegslaz. Chauny, Heil. Karl.
Erſ.-Reſ. Guſtav Fraaz	21. 3. 18	Quéant
Musk. Boleslaus Frackowiak	4. 9. 16	Barleux
Musk. Hermann Franke	4. 9. 16	Barleux
Vzfeldw. Karl Franz	5. 9. 16	San.-Kp. 1
Gefr. Julius Friedrich	4. 9. 16	Barleux
Kriegsfrw. Walter Gangin	14. 6. 15	Moulin ſous Touvent
Gefr. Wilhelm Gehle	13. 11. 14	Reſ.-Laz. Wattenſcheid
Ldſt. Guſtav Gerding	4. 9. 16	Barleux
Musk. Johann Gerlach	8. 6. 15	Kriegslaz. Chauny, Heil. Karl.
Musk. Hermann Gode	2. 7. 15	Reſ.-Laz. Limburg
Musk. Hermann Goldhahn	4. 9. 16	Barleux
Musk. Walter Gottfried	4. 9. 16	Barleux
Krkträg. Chriſtian Grube	26. 9. 17	Becelaere
Musk. Richard Grüſchow	26. 9. 17	Becelaere
Musk. Paul Gummelt	1. 7. 15	Moulin ſous Touvent
Utffz. Heinrich Haack	4. 9. 16	Barleux
Erſ.-Reſ. Louis Hagemann	12. 10. 14	Bailly
Musk. Walter Hansmann	26. 9. 17	Becelaere
Ldſt. Hans Hardt	12. 7. 16	Barleux
Musk. Ludwig Harms	26. 9. 17	Becelaere
Wehrm. Johann Hedt	21. 3. 18	Quéant
Musk. Oskar Hegemann	2. 10. 18	Aure
Ldſt. Karl Heidebleck	23. 4. 17	Oppy
Sergt. Georg Helmcke	21. 3. 18	Quéant
Musk. Emil Hennings	5. 5. 17	Kriegslaz. II Charleroi
Musk. Arno Herling	21. 3. 18	Quéant
Erſ.-Reſ. Franz Hermann	6. 6. 15	Moulin ſous Touvent
Musk. Willi Heſſe	16. 7. 16	Barleux
Musk. Heinrich Heumann	14. 6. 15	Moulin ſous Touvent
Musk. Auguſt Hollander	18. 9. 15	Bailly
Musk. Detmar Hoops	6. 8. 18	Bazoches
Ldſt. Max Hoeſel	28. 4. 17	Oppy
Musk. Herman Hünnefeld	17. 6. 15	Kriegslaz. Chauny, Heil. Karl.
Musk. Heinrich Huſtedt	17. 9. 14	Moulin ſous Touvent
Gefr. Friedrich Jahnke	29. 4. 17	Feldlaz. 85 Douai
Musk. Alex Jenſen	20. 9. 14	Moulin ſous Touvent
Ldſt. Jens Jenſen	18. 10. 18	Kriegslaz. 8 Charleville
Ldſt. Friedrich Jentzen	5. 4. 18	Reſ.-Laz. I Aachen, Marienhoſp.
Erſ.-Reſ. Hermann Juhl	8. 10. 18	Bémont-Ferme
Gefr. Johann Kahrs	23. 8. 14	Mons
Utffz. Claus Kahrs	11. 1. 17	Miraumont
Musk. Friedrich Kalkmann	14. 6. 15	Moulin ſous Touvent
Musk. Otto Kaminski II	4. 9. 16	Barleux
Musk. Heinrich Kaſſebaum	13. 7. 16	San.-Kp. 1
Musk. Friedrich Kaſtens	6. 6. 15	Moulin ſous Touvent
Gefr. Heinrich Kauffeld	27. 5. 17	Kriegslaz. A Fabrik Denain
Vzfeldw. Willi Klahn	12. 12. 15	Arbre-Höhe
Musk. Johann Klamrowski	11. 6. 15	Kriegslaz. v. Roten Kreuz i. Chauny
Reſ. Adolf Klawonn	20. 9. 14	Moulin ſous Touvent gerichtl. tot
Gefr. Karl Klemme	28. 12. 16	Tilloy
Musk. Bider Kleppe	24. 9. 14	Laz. Chauny

Ldſt. Heinrich Knoop	4. 9. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Musk. John Kölling	31. 7. 18	Mont-Notre-Dame	
Gefr. Karl König	28. 9. 16	Reſ.-Feldlaz. 53 Montecourt	
Reſ. Ferdinand Köſter	10. 9. 14	Boiſſy-Fresnois	
Gefr. Erich Kraberg	21. 7. 16	Barleux	
Musk. Johann Kramper	31. 8. 16	Barleux	
Musk. Bernhard Kroll	22. 7. 16	Barleux	
Reſ. Amandus Kurczynski	13. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Reſ. Hermann Küver	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Wehrm. Stanislaus Kwiatkowski	21. 3. 18	Quéant	
Reſ. Paul Lämmerhirt	15. 6. 15	Kriegslaz. Chauny, Heil. Karl.	
Wehrm. Tamb. Johann Lange	14. 5. 15	Bailly	
Ldſt. Martin Laudan	18. 7. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Wilhelm Leihe	11. 7. 17	Zonnebeke	
Wehrm. Wilhelm Lemcke	12. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Gefr. Johann Lindemann	17. 9. 14	Moulin ſous Touvent	
Reſ. Heinrich Lookhof	23. 11. 14	Bailly	
Fahnenj. Utffz. Ernſt Looſe	4. 10. 17	Geluvelt	
Vzfeldw. Rudolf Lucht	23. 4. 17	Oppy	
Musk. Karl Ludewig	2. 2. 17	Miraumont	
Reſ. Johann Lütjens	30. 8. 14	Feldlaz. 5 Havre, Belg.	
Fahnenj. Johannes Mamerow	13. 4. 18	Reſ.-Laz. Cöthen	21. 3. 18 tödl. verw.
Utffz. Karl March	14. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Ldſt. Richard Marciniak	28. 4. 17	Oppy	
Gefr. Walter Marz	9. 10. 16	Tilloy	
Utffz. Karl Meybauer	26. 9. 17	Becelaere	
Musk. Auguſt Meyer VII	16. 4. 15	Feldlaz. 7 Noyon	
Musk. Franz Meyer XVI	9. 4. 18	Bucquoy	
Kriegsfrw. Friedrich Meyer V	13. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Musk. Fritz Meyer III	22. 4. 17	Neuvireuil	
Vzfeldw. Heinrich Meyer IV	23. 4. 17	Oppy	
Musk. Hermann Meyer I	17. 10. 14	Bailly	
Musk. Johann Meyer IV	14. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Reſ. Jürgen Meyer IV	5. 1. 15	Feldlaz. 7 Noyon	
Musk. Johann Miszewski	22. 7. 16	Barleux	
Reſ. Ernſt Mohr	26. 9. 17	Becelaere	
Reſ. Willy Möller I	23. 8. 14	Mons	
Musk. Johann Mowe II	21. 7. 16	Barleux	
Gefr. Heinrich Mühler I	15. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Wehrm Heinrich Müller	8. 8. 18	Bazoches	b. einem Fliegerangr.
Musk. Johann Müller II	20. 9. 14	Moulin ſous Touvent	
Musk. Stephan Nawrocki	17. 9. 14	Moulin ſous Touvent	
Ldſt. Otto Nehlſen	21. 8. 16	Barleux	
Musk. Buchart Newi	26. 8. 1b	Feldlaz. 1 Noyon	
Musk. Stephan Nieſporek	6. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Musk. Fritz Oehlke	14. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Gefr. Heinrich Olbers	28. 4. 17	Oppy	
Reſ. Heinrich Ott	5. 8. 18	San.-Kp. 22	
Musk. Joſeph Paduck	9. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Reſ. Johann Pape	1. 2. 15	Feldlaz. 7 Noyon	
Anton Pardylla	1. 9. 18	Bazoches	
Musk. Karl Paſtucha	18. 7. 17	Zonnebeke	
Reſ. Paul Pawelczyk	20. 7. 16	Kriegslaz. Abt. II St. Quentin	
Utffz. Johann Peters	23. 8. 14	Mons	
Erſ.-Reſ. Peter Peterſen	23. 4. 17	Oppy	
Reſ. Hinrich Pletzekow	23. 8. 14	Mons	
Musk. Hans Poock	26. 2. 18	Reſ.-Feldlaz. 31 Auby	
Musk. Wilhelm Rachow	22. 7. 16	Barleux	
Erſ.-Reſ. Albert Rademacher	18. 2. 17	San.-Kp. 22	
Ldſt. Chriſtoph Rademacher II	28. 4. 17	Oppy	
V-Feldw. Georg Raether	23. 7. 17	San.-Kp. 22	
Musk. Hermann Reichardt	14. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Musk. Hermann Reinbeck	4. 9. 16	Barleux	

Gefr. Wilhelm Reinke	5. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Gefr. Chriſtian Reiſen	9. 9. 16	San.-Komp. 1, IX. A. K.	
Kriegsfrw. Wilhelm Ribinski	13. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Erſ.-Reſ. Karl Rieche	5. 9. 16	Barleux	
Musk. Hermann Rieck	22. 7. 16	Barleux	
Reſ. Johannes Rinne	21. 9. 14	Feldlaz. 10 Audignicourt	
Reſ. Hinrich Robohm	23. 8. 14	Mons	
Musk. Walter Rodeck	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Musk. Adolf Rödenbeck	28. 12. 15	Arbre-Höhe	
Reſ. Hinrich Rohdenburg	6. 6. 15	Moulin ſous Touvent	gerichtl. tot
Musk. Fritz Röhrs I	26. 12. 15	Feldlaz. 8 Machault	
Reſ. Diedrich v. Rönn	20. 9. 14	Moulin ſous Touvent	
Gefr. Hinrich Ropers II	26. 9. 18	Feldlaz. 81 Ardon	
Ldſt. Walther Rüdiger	24. 4. 16	Arbre-Höhe	
Reſ. Friedrich Sachweh	26. 9. 15	Bailly	
Ldſt. Karl Sager	4. 10. 17	Becelaere	
Utffz. Friedrich Sahlmann	12. 11. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Johann Sanders	13. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Musk. Adolf Sattler	14. 6. 15	Moulin ſous Touvent	vermißt
Ldſt. Wilhelm Friedrich Sebrantke	18. 1. 18	Acheville	
Erſ.-Reſ. Richard Seidel	6. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Musk. Max Sellhorn	21. 3. 18	Quéant	
Musk. Richard Semt	25. 3. 18	Favreuil	
Ldſt. Carl Siegelka	21. 7. 16	Barleux	
Musk. Johannes Sorgenfrei	16. 12. 15	Arbre-Höhe	
Gefr. Hinrich Spark	31. 10. 18	St. Fergeux	vermißt
Musk. Franz Szypneiwski	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Musk. Erich Schaar	14. 2. 17	Miraumont	
Musk. Adolf Schade	23. 8. 14	Mons	
Utffz. Friedrich Scheckenbach	20. 9. 14	Moulin ſous Touvent	
Musk. Friedrich Scheewel	1. 9. 18	Bazoches	
Musk. Karl Schildt	13. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Erſ.-Reſ. Carl Schleef	9. 10. 16	Tilloy	
Musk. Heinrich Schmidt IX	6. 8. 18	Bazoches	
Erſ.-Reſ. Richard Schmidt V	11. 2. 17	Miraumont	
Musk. Heinrich Scholz	21. 7. 16	Barleux	
Musk. Dietrich Schröder I	23. 8. 14	Mons	
Reſ. Heinrich Schröder	9. 6. 15	Kriegslaz. Chauny St. Charles	
Musk. Jürgen Schröder II	20. 9. 14	Moulin ſous Touvent	
Horn. Gefr. Heinrich Schumacher I	30. 8. 14	Feldlaz. 5 Havre	
Ldſt. Auguſt Schult II	4. 8. 18	San.-Kp. 561 i. Bourg	
Musk. Wilhelm Schulz	6. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Gefr. Auguſt Schumacher	5. 4. 18	Bihucourt	
Erſ.-Reſ. Wilhelm Schumacher	28. 8. 15	Feldlaz. 1 Noyon	
Hermann Schünemann	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Musk. Alfred Schütze	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Anton Stachowiak	4. 9. 16	Barleux	
Gefr. Theodor Stahr	17. 9. 14	Moulin ſous Touvent	
Reſ. Berthold Stammberger	21. 3. 18	Quéant	
Gefr. Martin Steeneck	6. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Gefr. Wilhelm Stellmacher	12. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Eduard Stenzel	6. 7. 15	Moulin ſous Touvent	
Ldſt. Wilhelm Stricker	31. 1. 16	Ver. Laz. 1 Neuſtadt a./H.	
Musk. Martin Ströhrmann	20. 3. 16	Feſt.-Laz. Mainz	
Musk. Otto Strube	17. 9. 14	Moulin ſous Touvent	
Musk. Franz Thede	14. 6. 15	Moulin ſous Touvent	
Ldſt. Heinrich Thies II	31. 10. 18	St. Fergeux	vermißt
Musk. Hans Thomſen II	5. 9. 16	Barleux	
Ldſt. Ernſt Thuet	21. 3. 18	Quéant	
Ldſt. Johannes Tiedemann	22. 7. 16	Barleux	
Musk. Johann Tietje	12. 10. 14	Bailly	
Musk. Joſef Verdun	27. 10. 18	Reſ.-Laz. Leisnig, Sa.	
Musk. Guſtav Vietenſe	25. 3. 18	Favreuil	

Gefr. Alwin Vogel	1. 5. 17	San.-Kp. 266 Petit Quincy	
Ref. Ludwig Voß	20. 9. 14	Moulin ſous Touvent	
Gefr. Hermann Wagner	14. 12. 15	Feldlaz. 8 Machault	
Musk. Richard Waltenberg	25./26. 3. 18	San.-Kp. 22	
Gefr. Johann Walter II	6. 6. 18	Ref.-Laz. Munſterlager	
Musk. Paul Wappke	12. 5. 15	Feldlaz. 7 Noyon	
Uffz. Bernhard Warnke	4. 9. 16	Barleux	
Ldit. Friedrich Wedemeyer	4. 9. 16	Barleux	
Ldſt. Hermann Weinhardt	23. 4. 17	Oppy	
Ldſt. Karl Wenk	30. 6. 18	Ref.-Laz. II Bremen	
Wehrm. Wilhelm Wenthe	27. 11. 14	Bailly	
Ldſt. Heinrich Weſeloh	18. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Wilhelm Wieting	15. 7. 16	Barleux	
Musk. Friedrich Witt II	18. 12. 15	Arbre-Höhe	
Uffz. Hermann Witt	23. 4. 17	Oppy	
Ldſt. Joſef Wolf	5. 4. 18	Bihucourt	
Musk. Wilhelm Wolf	8. 10. 18	Bémont-Ferme	gerichtl. tot
Ref. Karl Wurtmann	22. 10. 15	Navarin-Ferme	
Musk. Wilhelm Zink	12. 12. 15	Arbre-Höhe	

11. Kompagnie:

Musk. Paul Adamczyk	7. 3. 16	Feldlaz. 3 Leſſincourt	
Musk. Hermann Adickes	20. 9. 14	Rampcel	
Vzfeldw. Reinhold Ahrens	12. 1. 17	San.-Kp. 22 i. Favreuil	
Gefr. Wilhelm Albersmeier	4. 9. 16	Brioſt	
Ref. Friedrich Auguſtin	12. 7. 16	Barleux	
Musk. Hermann Aznick	21. 10. 15	Navarin-Ferme	
Gefr. Hugo Bach	23. 2. 17	Miraumont	
Musk. Friedrich Bätche	16. 7. 16	a. d. Transp. z. Feldlaz. 10 Vermand	
Musk. Adolf Baumann	27. 9. 14	Laz. Rampcel	
Musk. Otto Becker	26. 3. 15	Tracy le Val	
Ref. Chriſtian Beckmann	17. 10. 14	Bailly	
Ref. Tönjes Behrens	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Ref. Klaus Blank	20. 9. 14	Rampcel	
Ref. Hinrich Bolland	20. 9. 14	Rampcel	
Ref. Hinrich Bösch	16. 9. 14	Hoſp. mil. Pal. Belle Isle en Mer	i. franz. Gefgſch.
Musk. Juſtus Böſchen	21. 7. 16	Barleux	
Musk. Bernhard Boſſe	30. 9. 14	Kriegslaz. II/IV Chauny	
Gefr. Johann Brandt I	27. 9. 15	Tracy le Val	
Musk. Hermann Breuer	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Willi Bruhn	9. 7. 15	Feldlaz. 1 Noyon	
Ref. Hinrich Brümmer	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Johann Brummerloh	4. 9. 16	Brioſt	
Gefr. Heinrich Brunkhorſt	16. 9. 14	Rampcel	
Musk. Heinrich Bruns II	25. 3. 18	Favreuil	
Erſ.-Ref. Joſef Buchholz	2. 8. 18	Mont-Notre-Dame	
Musk. Heinrich Bunge	7. 12. 15	Arbre-Höhe	
Ref. Hinrich Burfeind	17. 10. 14	Bailly	
Uffz. Wilhelm Burgmann	17. 10. 14	Bailly	
Kriegsfrw. Auguſt Buſch	17. 10. 14	Bailly	
Musk. Reinhard Buſch	4. 9. 16	Brioſt	
Vzfeldw. Franz Carlſen	10. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Johann Carſtens	28. 4. 17	Oppy	
Ldſt. Chriſtian Chriſtianſen	21. 7. 16	Barleux	
Musk. Hermann Claſen	4. 9. 16	San.-Kp. i. Deviſe	
Gefr. Fritz Dannenfeld	22. 10. 15	Navarin-Ferme	
Wehrm. Peter Dänner	10. 7. 15	Feldlaz. 1 Noyon	
Musk. Henry Dibbern	25. 1. 17	Miraumont	

Reſ. Friedrich Dieckmann	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Johannes Diederich	25. 1. 17	Miraumont	
Horn. Heinrich Dierks	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Hermann Dietz	21. 9. 16	Kriegslaz. 3/VII St. Quentin	
Gefr. Ernſt Döhren	28. 12. 15	Arbre-Höhe	
Sergt. Johann Domeyer	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Erſ.-Reſ. Oskar Drechsler	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Ernſt Drees	17. 10. 14	Bailly	vermißt
Musk. Karl Drengemann	15. 7. 17	Zonnebeke	
Ldſt. Emil Eggers	15. 7. 17	Zonnebeke	
Musk. Friedrich Eichhorſt	15. 7. 17	Zonnebeke	
Musk. Jonny Eichwald	1. 9. 18	Bazoches	
Utffz. Foral Engelmann	21. 3. 18	Lagnicourt	
Fähnrich Erich Evers	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Martin Feuerſtein	15. 7. 17	Zonnebeke	
Musk. Franz Falgowski	27. 9. 17	Polderhoek	gerichtl. tot
Ldſt. Johann Fedden	25. 1. 17	Miraumont	
Musk. Bruno Firmont	27. 9. 17	Polderhoek	
Wehrm. Paul Förſter	23. 4. 17	Oppy	
Musk. Oskar Franke III	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Johann Freudenreich	20. 11. 18	Ver.-Laz. Wettinſtift, Coswig i. Anh.	
Musk. Albert Fuge	25. 1. 17	Miraumont	
Fähnrich Hans Fuhrmann	26. 4. 15	Tracy le Val	
Erſ.-Reſ. Georg Geſſken	8. 10. 14	Tracy le Val	
Musk. Wilhelm Geffroi	6. 5. 15	Tracy le Val	
Musk. Otto Geiſt	11. 7. 16	Péronne	
Musk. Maximilian Gerichow	25. 1. 17	Miraumont	
Wehrm. Albert Gerke	17. 10. 14	Bailly	
Wehrm. Johann Gerke	4. 9. 16	Barleux	
Reſ. Wilhelm Gerken	27. 9. 14	Reſ.-Laz. II Aachen	
Utffz. Wilhelm Germer	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Friedrich Gimmler	1. 10. 14	Hoſp. i. Chartres	i. franz. Gefgſch.
Utffz. Friedrich Gloiſtein	5. 9. 16	Barleux	
Gefr. Paul Gloßner	14. 8. 18	Sächſ. Reſ.-Feldlaz. 7 Vendreſſe	
Wehrm. Leo Gohra	26. 11. 16	Tilloy-les-Mofflaines	
Musk. Karl Granſee	7. 12. 15	Arbre-Höhe	
Reſ. Johannes Granz	23. 9. 14	Laz. III Chauny	
Musk. Richard Graßhoff	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Erſ.-Reſ. Wilhelm Gunkel	1. 5. 18	Sächſ. Feldlaz. 313 Douai	
Musk. Ludolf Günther	17. 10. 14	Bailly	gerichtl. tot
Vzfeldw. Hans Haacken	17. 10. 14	Bailly	
Reſ. Diedrich Haltermann	23. 9. 14	Kriegslaz. Chauny, Knabenſch.	
Kriegsfrw. Bernhard Harms	25. 10. 14	Feldlaz. 1 Chmoiſy-au-Bac	
Musk. Karl Haß	28. 9. 16	Reſ.-Feldlaz. 32 Vermand	
Reſ. Johann Haſtedt	30. 11. 18	Reſ.-Laz. 1 Frankfurt/Main	
Musk. Heinrich Hein	16. 9. 14	Rampcel	
Fähnrich Alfred Heinze	28. 4. 17	Oppy	
Vzfeldw. Johann Heitmann	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Ldſt. Hans Henningſen	21. 8. 16	Kriegslaz. I/VII St. Quentin, Ohrenſt.	
Utffz. Karl Henſel	4. 9. 16	Barleux	
Wehrm. Albert Hermann	16. 10. 15	Navarin-Ferme	
Musk. Bernhard Hermeling	8. 10. 16	Tilloy-les-Mofflaines	
Kriegsfrw. Wilhelm Heuermann	17. 10. 14	Bailly	
Kriegsfrw. Karl Himme	17. 10. 14	Bailly	
Gefr. Martin Hinck	31. 8. 16	Barleux	
Reſ. Hinrich Hinners	17. 10. 14	Bailly	vermißt
Erſ.-Reſ. Georg Hinz I	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Friedrich Hoddow	11. 7. 16	Péronne	
Wehrm. Hermann Hofmeiſter	5. 9. 16	Barleux	
Utffz. Diedrich Holten	13. 3. 16	Arbre-Höhe	
Musk. Heinrich Hoppenberg	29. 8. 16	Barleux	
Musk. Auguſt Hubert	24. 4. 17	Kriegslaz. Charleroi	
Vzfeldw. Friedrich Hüſemann	22. 3. 18	Vaulx	

Gefr. Johann v. Huſen	13. 11. 14	Kriegslaz. IV Cöln, Aug.-Hoſp.	
Gefr. Dietrich Huſtedt	4. 9. 16	Barleux	
Gefr. Hinrich Jäger	14. 7. 16	Barleux	vermißt
Ldſt. Max Jahncke	5. 9. 16	Barleux	vermißt
Ldſt. Karl Jeſſel	2. 8. 16	Reſ.-Laz. Marburg a./Lahn	
Wehrm. Joſeph Jockiſch	20. 2. 17	Miraumont	
Musk. Hinrich Junge	27. 9. 17	Polderhoek	
Kriegsfrw. Walter Juſtus	17. 10. 14	Bailly	
Ldſt. Hinrich Kallenbach	4. 10. 18	Bémont-Ferme	
Reſ. Chriſtoph Kammradt	5. 9. 16	Barleux	
Vzfeldw. Udo Kampe	11. 12. 15	San.-Kp. 4, VII. Reſ.-Div.	
Musk. Auguſt Kamper	7. 6. 15	Kriegslaz. Chauny, Glasfabrik	
Utffz. Georg Kaſper	20. 9. 14	Nampcel	
Musk. Maximilian Katz	8. 7. 15	Bailly	
Kriegsfrw. Otto Kienk	11. 7. 16	Péronne	
Musk. Heinrich Kirchhoff	7. 9. 16	Barleux	
Wehrm. Guſtav Klatt	8. 10. 18	Bémont-Ferme	gerichtl. tot
Gefr. Franz Klemund	11. 7. 16	Péronne	
Musk. Auguſt Kliz	11. 7. 16	Péronne	
Musk. Wilhelm Klindworth	20. 9. 14	Nampcel	
Musk. Karl Knatz	20. 9. 14	Nampcel	vermißt
Musk. Paul Kohlmetz	11. 7. 16	Péronne	
Musk. Hermann Kohlmeier	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Wilhelm Kolmorgen	11. 7. 16	Péronne	
Wehrm. Wilhelm Königſtedt	5. 9. 16	San.-Kp. 1 i. Deviſe	
Ldſt. Hinrich Köpcke	14. 7. 16	Barleux	
Wehrm. Albert Köſter II	7. 9. 16	Barleux	vermißt
Gefr. Johann Kück	17. 10. 14	Hoſp. 16 Poitiers	i. franz. Gefgſch.
Gefr. Alwin Kühn	28. 2. 17	Reſ.-Laz. III Altona, Krth. Bethanien	
Gefr. Eduard Kühntopp	16. 7. 16	Reſ.-Feldlaz. 71, XXII. Reſ.-Korps	
Musk. Hinrich Lafrenz	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Reſ. Johann Langowski	19. 8. 14	Hougaerde	
Kriegsfrw. Emil Latteck	1. 1. 16	Feldlaz. 8 Machault	
Musk. Conrad Lau	11. 7. 16	Barleux	
Musk. Karl Laur	14. 7. 16	Barleux	
Tamb. Wilhelm Leeſch	14. 7. 16	Barleux	
Vzfeldw. Kurt Lemmermann	23. 4. 17	Oppy	
Utffz. Wilhelm Leymann	20. 2. 17	Miraumont	
Gefr. Johann Lührs	26. 9. 17	Polderhoek	
Gefr. Dietrich Mahnken	23. 11. 16	Tilloy-les-Mofflaines	
Erſ.-Reſ. Karl Mangold	26. 9. 17	Polderhoek	
Tamb. Gefr. Otto Männel	17. 10. 14	Bailly	
Erſ.-Reſ. Bernhard Martenſen	5. 2. 17	Miraumont	
Gefr. Georg Marx	20. 7. 16	Barleux	
Kriegsfrw. Joachim May	17. 10. 14	Bailly	
Musk. Emil Meinhardt	24. 4. 17	Oppy	
Musk. Albert Meinke	17. 10. 15	Navarin-Ferme	
Gefr. Julius Menſching	4. 4. 18	Bucquoy	
Utffz. Wilhelm Meth	23. 2. 17	Miraumont	
Reſ. Diedrich Meyer	20. 9. 14	Nampcel	vermißt
Ldſt. Hinrich Meyerdierks	6. 9. 16	Barleux	
Wehrm. Wilhelm Milz	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Max Möller	4. 10. 18	Bémont-Ferme	
Ldſt. Franz Mügge	25. 3. 18	Favreuil	
Musk. Willi Mühlberg	13. 2. 17	Miraumont	
Musk. Johann Müller	20. 9. 14	Nampcel	gerichtl. tot
Gefr. Karl Müller	15. 4. 15	Tracy le Val	
Reſ. Wilhelm Müller	20. 9. 14	Nampcel	
Erſ.-Reſ. Eugen Nathan	24. 3. 18	Favreuil	
Wehrm. Wilhelm Neding	23. 12. 15	Ver.-Laz. Annweiler	
Musk. Julius Neitzel	28. 4. 17	Oppy	
Gefr. Paul Neugebauer	16. 7. 16	Barleux	
Erſ.-Reſ. Karl Nolde	8. 10. 18	Bémont-Ferme	

Utffz. Wilhelm Nölting	5. 4. 18	Feldlaz. 382 Beugny	
Musk. Johann Norden II	23. 10. 15	Navarin-Ferme	
Ref. Peter Nuttbohm	17. 10. 14	Bailly	
Musk. Adolf Obermann	12. 10. 14	Bailly	
Musk. Ernst Olde	24. 3. 18	Feldlaz. 265 Fechain	
Kriegsfrw. Wilhelm Oelfke	17. 10. 14	Bailly	
Utffz. Karl Osmers	25. 3. 18	Favreuil	
Ref. August Osterholz	2. 10. 14	Bailly	
Ldst. Claudius Ostermann	10. 12. 18	Fest.-Laz. VII Mainz	
Utffz. Walter Oetjen	6. 5. 15	Tracy le Val	
Musk. Friedrich Otten	2. 1. 16	Feldlaz. 3 Leffincourt	
Kriegsfrw. Johannes Otto	13. 7. 16	Ref.-Feldlaz. 23 Bouchy	
Ref. Thees Pape	16. 9. 14	Rampcel	
Ref. Heinrich Pein I	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Richard Peters I	25. 12. 15	Ref.-Laz. München D.	
Musk. Otto Pingel	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Paul Potenberg	27. 10. 17	Avion	
Gefr. Hinrich Pott	11. 7. 16	Péronne	
Kriegsfrw. Heinrich Prieser	17. 10. 14	Bailly	
Ldst. Ludwig Pusback	13. 3. 16	Arbre-Höhe	
Gefr. Thomas Ramp	8. 10. 18	Bémont-Ferme	gerichtl. tot
Musk. Richard Rehlich	4. 10. 18	Bémont-Ferme	
Gefr. Wilhelm Reiche	3. 4. 18	Bucquoy	
Musk. Peter Reinert	27. 9. 14	Laz. Rampcel	
Ers.-Ref. Heinrich Reinken	17. 10. 14	Bailly	
Kriegsfrw. Max Richter	17. 10. 14	Bailly	
Musk. Ernst Riedel	15. 7. 16	Barleux	
Utffz. Rudolf Riedel	15. 4. 15	Tracy le Val	
Wehrm. Albert Rodegerdts	25. 3. 18	Favreuil	
Fahnenj. Karl Rößler	18. 10. 14	Feldlaz. 9 Noyon	17. 10. 14 tödl. verw.
Kriegsfrw. Wilhelm Ruft	8. 10. 14	Feldlaz. 10 Cuts.	
Gefr. Ernst Sander	25. 10. 14	Ref.-Laz. Wurzen i./Sa.	
Wehrm. Fritz Seidensticker	17. 10. 14	Bailly	
Utffz. Adam Skock	25. 1. 17	Miraumont	
Ref. Karsten Söhl	28. 4. 15	Bailly	verm. v. R. J. R 213, 12. Kp.
Ref. Bruno Spaltholz	18. 12. 14	Bailly	
Musk. Johannes v. Schaffen	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Ref. Karl Schauland	17. 9. 14	Laz. Rampcel	
Musk. Richard Schierhold	5. 10. 18	Bémont-Ferme	
Musk. Georg Schiller	18. 7. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Musk. Johann Schlesselmann	11. 9. 16	Ref.-Laz. Essen	
Musk. Hermann Schlichting	29. 3. 15	Tracy le Val	
Ldst. Claus Schmeelcke	14. 7. 16	Barleux	
Ref. Johann Schmidt II	27. 9. 14	Moulin sous Touvent	
Musk. Karl Schmidtmann	14. 7. 16	Barleux	
Ref. Adolf Schnare	8. 7. 15	Bailly	
Musk. Oswald Scholz	29. 1. 17	Miraumont	
Musk. Alfred Schröder	2. 8. 18	Mont-Notre-Dame	
Gefr. Tamb. Amandus Schröder	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Hinrich Schüder	7. 9. 16	Barleux	
Gefr. Otto Schult	8. 11. 18	Ref.-Laz. Hersfeld, Abt. A	
Ref. Adolf Schulze	20. 9. 14	Rampcel	gerichtl. tot
Krktrg. Gefr. August Schumacher	17. 9. 18	Aizy	
Musk. Martin Schupp	17. 10. 14	Bailly	vermißt
Musk. Hinrich Schütt	4. 9. 16	Barleux	
Gefr. Georg Schwartz	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Hans Stapel	21. 3. 18	Lagnicourt	
Ref. Ludwig Starke	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Joachim Steen	15. 7. 16	San.-Komp. 1 i. Ennemain	
Musk. Willi Stille	3. 4. 18	Bucquoy	
Utffz. Friedrich Stölting	16. 9. 14	Rampcel	
Ldst. Oskar Stölting	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Utfz. Ludwig Stolze	15. 7. 17	Zonnebeke	

Musk. Johannes Streese	20. 4. 17	Oppy	
Ref. Erich Stresemann	30. 8. 14	St. Quentin	
Gefr. Julius Strzeletzki	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Bernhard Stubba	15. 7. 16	Barleux	
Musk. Robert Studt	24. 7. 16	Feldlaz. 8 Monchy-Lagache	
Vzfeldw. Heinrich Stüven	20. 9. 14	Rampcel	
Ref. Bernhard Thielemann	18. 10. 14	Kr.-Laz. II Noyon	
Wehrm. Hinrich Thölken	17. 10. 14	Bailly	vermißt
Gefr. Heinrich Thömen	1. 8. 18	Feldlaz. 370 Ecourt St. Quentin	
Musk. Willy Thormann II	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Ldst. Heinrich Tiedemann	4. 9. 16	Brioſt	
Uffz. Jakob Tiedemann	20. 9. 14	Rampcel	
Ref. Ernſt Tiſchmann	5. 9. 16	Barleux	
Gefr. Joachim Tobaben	7. 2. 17	Ref.-Feldlaz. 17 Croiſilles	
Musk. Hermann Tonn	25. 3. 18	Favreuil	
Uffz. Johann Torborg	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Richard Trampler	5. 2. 17	Miraumont	
Musk. Guſtav Urban	4. 10. 18	Bémont-Ferme	
Vzfeldw. Johannes Vagt	22. 3. 18	Vaulx	
Musk. Richard Wagner	4. 9. 18	W.-Feldlaz. 250 Parfondru	
Gefr. Georg Waller	15. 7. 16	Barleux	
Musk. Fritz Walter	31. 7. 18	Mont-Notre-Dame	
Musk. Karl Wandſchneider	26. 9. 17	Polderhoek	
Musk. Willi Wärzner	26. 9. 17	Polderhoek	
Wehrm. Friedrich Weber	4. 10. 18	Bémont-Ferme	
Musk. Hans Weil	4. 4. 18	Bucquoy	
Musk. Friedrich Wendt	18. 7. 17	Zonnebeke	
Kriegsfrw. Fritz Weſſels	17. 10. 14	Bailly	
Gefr. Otto Weſtphal	9. 12. 15	Arbre-Höhe	
Wehrm. Heinrich Wickmann	15. 7. 17	Zonnebeke	
Musk. Hans Wildenhayn	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Karl Wilhelm	29. 4. 15	Tracy le Val	
Musk. Cord Willenbrock	20. 9. 14	Rampcel	
Ref. Oskar Winkler	26. 5. 15	Bailly	
Ref. Hinrich Winter	17. 10. 14	Bailly	
Ldst. Wilhelm Witt	27. 8. 16	San.-Kp. 1 i. Deviſe	
Kriegsfrw. Friedrich Witte	17. 10. 14	Bailly	
Musk. Lüder Witten	17. 10. 14	Bailly	
Musk. Johann Wolliner	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Hermann Wulf II	19. 12. 15	Tracy le Val	
Gefr. Joſeph Ziemek	28. 4. 17	Oppy	gerichtl. tot

12. Kompagnie:

Ref. Johann Aldag	23. 9. 14	Hilfslaz. Crépy en Valois	i. franz. Gefgſch.
Ref. Heinrich Amer	1. 9. 14	St. Quentin	
Musk. Wilhelm Auſtinat	25. 11. 15	Arbre-Höhe	
Erſ.-Ref. Albert Baaß	4. 9. 16	Barleux	
Gefr. Wilhelm Bach	20. 7. 16	Barleux	
Ldst. Heinrich Baden	12. 7. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Musk. Julius Bandmann	28. 9. 14	Laz. Norvra	
Offz.-Stellv. Ferd. Bavendamm	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Ernſt Behn	21. 3. 18	Lagnicourt	
Erſ.-Ref. Fritz Behnke	17. 5. 15	Feldlaz. 7 Noyon	
Gefr. Hinrich Behnken I	21. 10. 14	Et.-Laz. Chauny, St. Joſ.	
Ref. Johann Behnken	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Adolf Behr	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Paul Bellmann	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Hermann Berner	12. 1. 17	Miraumont	

Ldst. Paul Bertram	28. 4. 17	Oppy	
Gefr. Gottfried Beuger	24. 4. 17	Oppy	
Musk. Alfred Biehl	8. 10. 18	Bémont-Ferme	gerichtl. tot
Musk. Wilhelm Bielenberg	7. 10. 18	Toucelles	
Ldst. Paul Bobach	15. 7. 17	Zonnebeke	
Gefr. August Bockhorn	15. 7. 17	San.-Kp. 22 i. Moorslede	
Musk. Hermann Boie	9. 2. 16	Feldlaz. 3 Leffincourt	
Gefr. Heinrich Bollow	21. 3. 18	Lagnicourt	
Fahnenj. Uffz. Eduard Brackmann	8. 4. 18	Ldw. Feldlaz. 15 Cantin	22. 3. 18 tödl. verw.
Musk. August Brandenburg	20. 7. 16	Barleux	vermißt
Musk. Otto Brandgasser	8. 10. 18	Bémont-Ferme	gerichtl. tot
Gefr. Christoph Brase	25. 3. 18	Braucourt	
Gefr. Heinrich Braune	2. 10. 14	St. Crépin-aux-Bois	i. franz. Gefgsch.
Ref. Heinrich Brenker	9. 9. 14	La Ferté	vermißt
San.,Sergt. Johann Brinkmann	24. 3. 18	Braucourt	
Utffz. Hermann Bruhns	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Klaus Bühse	30. 5. 18	Moyenneville	
Ref. Thewes Burfeindt	9. 9. 14	Boissy	
Krtträg. August Cichosz	20. 7. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Musk. Hermann Clausen	4. 10. 18	Bémont-Ferme	
Utffz. Paul Claus	4. 9. 16	Barleux	vermißt
Ldst. Andreas Claussen	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Johann Cordes	27. 9. 17	Feldlaz. 298 Menin	
Musk. Josef Dahlke	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Julius Damps	23. 8. 14	St. Symphorien	
Erf.-Ref. Bruno Deike	8. 10. 18	Bémont-Ferme	
Wehrm. Heinrich Demuth	14. 11. 15	Arbre-Höhe	
Utffz. Hermann Diepholz	28. 4. 17	Oppy	
Ldst. Hans Dierks	11. 7. 16	Péronne	
Musk. Alwin Dittmer	5. 9. 16	Barleux	
Erf.-Ref. Arthur Doden	28. 11. 14	Kriegslaz. IV Noyon	
Musk. Max Dombo	9. 10. 16	Tilloy	
Utffz. Oskar Drescher	21. 3. 18	Lagnicourt	
Ldst. Wilhelm Dreger II	25. 3. 18	Bayr. Feldlaz. 21 Oisy le Verger	
Musk. Franz Drosdowski II	25. 9. 14	Laz. Chauny	
Ldst. Julius Dübgen	28. 8. 16	Barleux	
Utffz. Hermann Duvenhorst	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Musk. Willy Eckert	23. 8. 14	St. Symphorien	
Utffz. Klaus Ehlers II	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Musk. Franz Ehrhardt II	9. 8. 18	Bazoches	
Ref. Hermann Ellmers	15. 11. 18	Hop. Mixte Chateauroux	i. franz. Gefgsch.
Gefr. Karl Engelbarth	4. 9. 16	Barleux	gerichtl. tot
Musk. Friedrich Engelke	8. 8. 18	Bazoches	
Ref. Johannes Engelken	23. 8. 14	St. Symphorien	
Musk. Karl Faber	22. 11. 15	Arbre-Höhe	
Ldst. Franz Feind	30. 8. 16	Barleux	
Erf.-Ref. Bruno Fest	11. 7. 16	Péronne	
Ldst. Wilhelm Feuß	23. 7. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Ref. Wilhelm Fick	1. 10. 14	Ref.-Laz. IV Hamburg	
Musk. Heinrich Fitschen	24. 3. 18	Braucourt	
Gefr. Friedrich Frölich	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Gefr. Ernst Gardung	7. 12. 15	Arbre-Höhe	
Erf.-Ref. Johann Gerken	21. 11. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Karl Geuen	12. 10. 18	Feldlaz. Abt. Bay. 3 Poix Terron	
Gefr. Max Gier	22. 3. 18	Vaulx	
Musk. Johann Gieseler	13. 7. 16	Péronne	
Musk. Willy Glandt	27. 5. 17	Moeuvres	
Utffz. Paul Grondt	27. 10. 16	Tilloy	
Musk. Josef Grosse-Lausbrock	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Ldst. Albert Grüne	8. 10. 18	Bémont-Ferme verm.	ger. tot 10. 1. 20
Vzfeldw. Albert Grußendorf	21. 7. 16	Barleux	

Utffz. Karl Haaſe	8. 9. 16	Kriegslaz. I/VII St. Quentin, Orphelinat	
Gefr. Willy Haaſe	30. 10. 18	St. Fergeux	
Gefr. Heinrich Hagenach	11. 7. 16	Péronne	
Musk. Wilhelm Hagmann	26. 9. 17	Becelaere	
Erſ.-Reſ. Paul Hähnel	14. 12. 15	Arbre-Höhe	
Ldſt. Heinrich Hannekum	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Alexander Hartländer	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Erich Hauſold	26. 7. 17	Kriegslaz. 36 B Iſeghem	
Musk. Albert Hebel	23. 8. 14	St. Symphorien	
Erſ.-Reſ. Bernhard Heidenreich	8. 10. 18	Bémont-Ferme	gerichtl. tot
Musk. Ferdinand Heinſohn	24. 3. 18	Braucourt	
Sergt. Friedrich Hemmelskamp	21. 3. 18	Quéant	
Gefr. Heinrich Heune	8. 10. 18	Bémont-Ferme	
Musk. Eduard Hochmuth	16. 9. 14	Rampcel	
Utffz. Erich Holzerland	23. 8. 14	Mons	
Reſ. Klaus Hudoff	20. 9. 14	Kriegslaz. Chauny	
Musk. Johann Janiſzewski	29. 1. 17	Miraumont	
Musk. Ernſt Jenſſen	5. 6. 16	Arbre-Höhe	
Erſ.-Reſ. Otto Jeſumann	14. 7. 16	Barleux	
Vzfeldw. Karl Ilſemann	28. 4. 17	Oppy	
Gefr. Fritz Imma	30. 10. 18	Signalberg	
Reſ. Albert Joſt	22. 3. 18	Hpt.-Verb.-Pl. Diſy le Verger	
Ldſt. Guſtav Joſting	27. 3. 18	Bayr. Feldlaz. 21 Diſy le Verger	
Musk. Ludwig Kahnert	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Gefr. Kurt Kaiſer	15. 7. 16	Barleux	
Erſ.-Reſ. Oswald Kalz	24. 4. 17	Oppy	
Ldſt. Edmund Klebe	23. 2. 17	Miraumont	
Utffz. Heinrich Klie	28. 4. 17	Oppy	
Utffz. Hermann Kobs	18. 9. 16	Reſ.-Laz. Erlangen, Prinzregt. Schulh.	
Musk. Friedrich Kohlberg	28. 4. 17	Oppy	
Gefr. Otto Köhler	24. 3. 18	Braucourt	
Gefr. Hinrich Köpcke	12. 7. 16	Reſ.-San. Kp. 11	
Musk. Ernſt Kollmann	5. 10. 17	Geluvelt	vermißt
Reſ. Joſef Kölpien	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Wehrm. Guſtav Kohrenke	13. 7. 16	Péronne	
Musk. Paul Krahl	5. 8. 18	Bazoches	
Musk. Walter Kröger II	6. 4. 15	Tracy le Val	
Musk. Hans Krüger II	18. 7. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Gefr. Paul Krumrei	20. 7. 16	Barleux	
Reſ. Franz Kühnaſt	18. 2. 17	Miraumont	
Ldſt. Johannes Kühnel	29. 1. 17	Miraumont	
Musk. Ludwig Lademann	15. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Albert Lange	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Hans Lehmann	25. 10. 18	Ver.-Laz. Stuttgart, Marienhoſp.	
Ldſt. Ludwig Lehmann	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Herbert Leimich	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Ldſt. Otto Leitert			
Musk. Leo Lewna	14. 9. 14	Rampcel	
Musk. Arthur Lorenz II	21. 3. 18	Lagnicourt	
Vzfeldw. Hans Lüdemann	28. 4. 17	Oppy	
Gefr. Bernhard Lüders	12. 8. 18	Longueval	
Musk. Ludwig Mack	5. 10. 18	Bémont-Ferme	
Musk. Emil Madſen	28. 9. 17	Reſ.-Feldlaz. 76 Gulleghem	
Gefr. Hermann Mahlſtedt	8. 10. 18	Bémont-Ferme	gerichtl. tot
Musk. Johann Majewski	26. 3. 18	Reſ.-Laz. 3 Aachen	
Reſ. Chriſtoph Martens	23. 8. 14	St. Symphorien	
Utffz. Friedrich Martens	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Wilhelm Meiſterfeld	5. 9. 16	Barleux	
Ldſt. Friedrich Metſcher	5. 8. 18	Bazoches	
Musk. Fritz Meyer IV	1. 9. 14	Feldlaz. 5 Havre	
Musk. Gerhard Meyer III	9. 12. 15	Arbre-Höhe	
Vzfeldw. Heinrich Meyer	4. 4. 16	Arbre-Höhe	
Erſ.-Reſ. Johann Dietrich Meyer V	8. 6. 15	Tracy le Val	

Ref. Friedrich Meyn	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Gefr. Otto Möller	19. 7. 16	Ref.-Laz. Meiningen	
Musk. Walter Möller II	16. 7. 16	Barleux	
Ldſt. Berthold Moritz	16. 7. 16	Ref.-Feldlaz. 71 Quivières	
Ldſt. Arthur Müller III	9. 10. 18	Scay-Ferme	
Musk. Wilhelm Müller	20. 9. 18	Bailly	
Musk. Hermann Murken	9. 9. 14	Boiſſy	
Musk. Hinrich Nehmiow	9. 7. 16	Péronne	
Sergt. Julius Niemeyer	8. 10. 18	Bémont-Ferme	
Ldſt. Jakob Nix	22. 12. 17	San.-Kp. 22 i. Henin Lietard	
Musk. Stanislaus Nowicki	6. 12. 15	San.-Kp. 1 i. Orfeuil	
Erſ.-Ref. Dietrich Nuttelmann	15. 6. 15	Tracy le Val	
Gefr. Franz Off	20. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. Menno Ohling	24. 3. 18	Vaulx	
Ref. Adolf Oellrich	24. 9. 14	Laz. Chauny	
Ref. Heinrich Peper	23. 8. 14	St. Symphorien	
Musk. Paul Petzold	23. 8. 14	Mons	
Erſ.-Ref. Wilhelm Pflüger	12. 7. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Musk. Leo Piechocki	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Musk. Ignatz Plewka	14. 7. 16	Barleux	
Vzfeldw. Elias Polnick	6. 8. 18	Bazoches	
Ldſt. Friedrich Poppendieker	11. 7. 16	Péronne	
Utffz. Joachim Prigge	2. 12. 14	Laz. III Noyon	
Musk. Thomas Ptak	26. 9. 14	Moulin ſous Touvent	
Musk. Joſef Quellmalz	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Paul Radünz	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Max Raßfeld	8. 10. 18	Bémont-Ferme	
Musk. Walter Ribbeke	22. 3. 18	Vaulx	
Musk. Emil Rieper	17. 7. 17	San.-Kp. 22	
Ref. Claus v. Rönn	17. 10. 14	Feldlaz. 9 Noyon	
Musk. Hinrich Roſebrock	27. 5. 17	Moeuvres	
Musk. Georg Ruhnau	20. 7. 16	Barleux	
Gefr. Paul Rungius	12. 1. 17	Miraumont	
Musk. Stanislaus Saborowski	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Johann Sanders	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Ref. Johann Siemering	7. 6. 15	Tracy le Val	
Vzfeldw. Heinrich Soltwedel	8. 10. 18	Bémont-Ferme	
Erſ.-Ref. Hermann Spinti	8. 10. 18	Bémont-Ferme	gerichtl. tot
Gefr. Thomas Swientek	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Adam Scharmack	9. 9. 14	Boiſſy	
Ref. Heinrich Schärfer	23. 8. 14	St. Symphorien	
Musk. Paul Schiller	24. 4. 17	Oppy	
Ldſt. Hans Schipmann II	4. 9. 16	Barleux	
Sergt. Otto Schlabach	30. 10. 18	Château Porcien	
Gefr. Johann Schleſſelmann	2. 10. 14	Spital zu St. Germain en Laye	i. franz. Gefgſch.
Musk. Hans Scholz	16. 11. 15	Arbre-Höhe	
Ldſt. Friedrich Schulz II	26. 9. 17	Becelaere	
Gefr. Paul Schulz	7. 1. 19	Garn.-Laz. Frankfurt a./M.	
Ldſt. Franz Schulze	2. 10. 18	Mont St. Martin	
Wehrm. Hermann Schwarting	25. 8. 16	Barleux	
Ldſt. Otto Schweitzer	11. 7. 16	Péronne	
Utffz. Max Stech	7. 8. 18	Bazoches	
Ref. Heinrich Steffens	20. 9. 14	Rampcel	vermißt
Ldſt. Johann Stelljes I	20. 7. 16	Barleux	gerichtl. tot
Gefr. Dietrich Stemmermann	29. 3. 18	Feldlaz. 347 Aubencheul au Bac	
Ldſt. Paul Stieger	28. 8. 16	Barleux	
Ldſt. Heinrich Thies	26. 10. 15	Feldlaz. 8 Machault	
Utffz. Johannes Tiedemann	20. 9. 14	Rampcel	
Musk. Bernhard Tiemann	10. 12. 15	Arbre-Höhe	
Vzfeldw. Johann Tietjen	20. 9. 14	Rampcel	
Utffz. Friedrich Timke	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Ldſt. Otto Triemer	21. 7. 16	Barleux	

Musk. Adolf Uhlenhoff	13. 7. 16	Péronne	
Wehrm. Wilhelm Vaupel	27. 7. 16	Ref.-Laz. 2 Bremen	
Ldst. Friedrich Vogler	20. 7. 16	Barleux	
Ldst. Wilhelm Voigt	5. 10. 17	Becelaere	
Musk. Johann Wachowski	1. 6. 15	Feldlaz. 10 Noyon	
Erf.-Ref. Chriſtian Walcker	23. 12. 15	San.-Kp. 1	
Gefr. Max Warnholz	8. 10. 18	Bémont-Ferme	gerichtl. tot
Fähnrich Hans Wendland	2. 6. 15	Feldlaz. 10 Noyon	31. 5. 15 tödl. verw.
Musk. Willi Wenzel	4. 4. 18	Bucquoy	
Musk. Friedrich Wilkens	24. 4. 17	Oppy	
Ref. Oswald Winter	27. 12. 15	Ref.-Feldlaz. 24 Liry	
Musk. Karl Winterfeld	20. 7. 16	Barleux	
Ref. Hinrich Witz	26. 10. 14	Ref.-Laz. II Aachen	
Ldst. Franz Wolff	22. 3. 18	Vaulx	
Vzfeldw. Heinrich Zepernick	4. 9. 16	Barleux	

1. M.G.-Kompagnie:

Musk. Harry Ameis	16. 7. 16	Barleux	
Gefr. Wilhelm Anders	18. 12. 15	Arbre-Höhe	
Vzfeldw. Chriſtian Aſendorf	21. 10. 18	Bayr. Feldlaz. 40 Poix-Terron	
Vzfeldw. Heinrich Auffahrt	17. 2. 17	Miraumont	
Musk. Ernſt Barkmann	27. 8. 18	Bazoches	
Gefr. Heinrich Baſels	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Wilhelm Becker	27. 8. 18	Bazoches	
Musk. Johann Behrens	30. 8. 16	Barleux	
Musk. Chriſtian Benſe	4. 9. 14	im Lazarett	
Musk. Wilhelm Bergmann	11. 7. 16	Péronne	
Musk. Fritz Bernhardt	16. 1. 17	Miraumont	
Musk. Ewald Bertelt	28. 8. 18	Bazoches	
Musk. Friedrich Beyer I	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Wilhelm Beyer III	21. 7. 16	Barleux	
Sergt. Friedrich Bierboms	5. 10. 18	Bémont-Ferme	
Erf.-Ref. Willy Bohl	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Franz Böhlandt	19. 12. 15	Feldlaz.8 Machault	
Musk. Walter Boehm	21. 7. 16	Barleux	
Gefr. Alfred Bonitz	1. 11. 18	Bayr. Feldlaz. 56 Givron	
Ldst. Richard Borchers	4. 9. 16	Barleux	
Gefr. Ernſt Böſchen	20. 7. 16	Barleux	
Ref. Heinrich Brackmann	20. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Robert Brammer	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Karl Brand	22. 3. 18	Vaulx	
Utffz. Detlef Brandenburg	20. 7. 16	Barleux	
Ldst. Johannes Bredemeyer	5. 9. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Musk. Friedrich Brünjes	9. 9. 18	Bourg	
Vzfeldw. Emil Büch	8. 10. 18	Bémont-Ferme	
Wehrm. Karl Buhmann	10. 3. 17	Irles	
Wehrm. Karl Buſchmann	12. 1. 15	Soiſſons	
Musk. Hermann Buttſanger	19. 10. 15	Navarin-Ferme	
Utffz. Richard Clemens	13. 8. 18	Feldlaz. 84 Chamonille	
Musk. Claus Rudolf Cordes II	28. 4. 17	Oppy	
Erf.-Ref. Auguſt Depping	27. 8. 18	Bazoches	
Musk. Peter Feindt	11. 7. 16	Kriegslaz. 1 St. Quentin	
Ref. Hermann Fiſcher	20. 9. 14	Rampcel	
Utffz. Bernhard Fortkamp	5. 10. 18	Bémont-Ferme	
Gefr. Willy Franz	8. 12. 15	Arbre-Höhe	
Sergt. Wilhelm Frehſe	6. 9. 14	Eſternay	
Ref. Auguſt Freimuth	25. 10. 15	San.-Komp. 1	
Musk. Wilhelm Frick	2. 8. 18	Kriegslaz. Abt. 37, Labry	
Musk. Guſtav Friedrich	22. 3. 18	Vaulx	

Offz.-Stellv. Ernst Graupmann	13. 1. 15	Soissons	
Musk. Oskar Gronau	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Ludwig Groote	28. 4. 17	Oppy	vermißt
Musk. Karl Günther	9. 2. 16	San.-Komp. 1 in Orfeuil	
Musk. Friedrich Haase	11. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Fritz Hackmann	5. 10. 18	Bémont-Ferme	
Gefr. Ernst Hansen	6. 9. 14	Esternay	
Musk. Friedrich Hartmann	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Willi Hauffe	28. 9. 16	Tilloy	
Utffz. Karl Heide	7. 10. 18	Bémont-Ferme	
Musk. Wilhelm Helmerking	28. 7. 16	Ver.-Laz. Soest, Stadtkrankenhaus	
Erf.-Ref. Paul Hetzker	17. 7. 16	Barleux	
Musk. Otto Hinze	20. 7. 16	Barleux	
Utffz. Oskar Hoffmann	1. 9. 16	Barleux	
Ldst. Karl Hofmann	4. 9. 16	Barleux	
Musk. August Holst	21. 9. 18	Bailly	
Musk. Hermann Holst	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Karl Jensen	24. 4. 17	Oppy	
Vzfeldw. George Jenz	1. 9. 16	Barleux	
Ldst. Georg Jöhnk	18. 7. 17	Zonnebeke	
Musk. Ernst Kallesen	4. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Gefr. Wilhelm Kappus	1. 11. 18	Signalberg	
Vzfeldw. Franz Kaun	14. 9. 14	Rampcel	
Gefr. Wilhelm Kegel	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Oskar Krause	22. 3. 18	Vraucourt	
Musk. Paul Kreikenbohm	5. 9. 16	Barleux	
Ref. Christian Kristensen	14. 12. 15	Feldlaz. 3 Leffincourt	
Vzfeldw. Otto Krüger	26. 7. 17	Zonnebeke	
Ldst. Gotthilf Kußmaul	5. 9. 16	San.-Komp. 1 in Devise	
Musk. Georg Küver II	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Richard Laleika	18. 2. 17	Miraumont	
Musk. Peter Langesen	10. 7. 16	Péronne	
Musk. Kurt Limpert	6. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Musk. Karl Linow	17. 1. 17	Ref.-Feldlaz. 17 Croisilles	
Erf.-Ref. Johannes Lippmann	28. 4. 17	Oppy	
Ref. August Loll	11. 12. 15	Arbre-Höhe	
Musk. Franz Matuschewski	2. 12. 15	Arbre-Höhe	
Ldst. Arthur Matzke	17. 2. 17	Miraumont	
Gefr. Georg Maurer	20. 9. 14	Rampcel	
Ref. Guido Mehlhorn	15. 10. 14	Bailly	
Musk. Erdmann Mehre	20. 7. 16	Barleux	
Musk. Oskar Meiselbach	12. 12. 14	Bailly	
Musk. August Menzel	16. 9. 17	Ver.-Laz. Halberstadt	
Gefr. Rudolf Menzel	23. 7. 17	Moorslede	
Musk. Friedrich Meyer V	31. 8. 16	Barleux	
Utffz. Heinrich Mindt	16. 1. 17	Miraumont	
Utffz. Paul Mirow	23. 4. 17	Oppy	
Musk. August Möller	6. 9. 18	Bourg	
Musk. Hans Neumann	1. 9. 16	Barleux	
Gefr. Hermann Nicklaus	21. 9. 18	Bailly	
Erf.-Ref. Wilhelm Niemann	23. 3. 18	Vaulx	
Musk. Joseph Nierzwicki	21. 5. 15	Tracy le Val	
Musk. Karl Nührmann	28. 10. 17	Bayr. Feldlaz. 45 Kortryk	
Gefr. Ernst Otte	28. 4. 17	Oppy	vermißt
Utffz. Martin Paschmeyer	26. 9. 14	Fest.-Laz. Namur	
Utffz. Johann Pein	31. 8. 16	Barleux	
Musk. Gustav Peters II	?	?	Eintragungen fehlen in der Stammrolle
Musk. Harrald Petersen	4. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Gefr. Georg Plate	27. 8. 18	Bazoches	
Musk. Johann Polle	1. 9. 16	Barleux	
Utffz. Ferdinand Prehn	5. 9. 16	Barleux	
Musk. Hinrich Rathje	2. 9. 16	Barleux	

Musk. Johann Richter	21. 7. 16	Barleux	
Uffz. Otto Roggow	6. 9. 18	Bourg	
Musk. Arthur Rose	26. 9. 17	Becelaere	
Gefr. Wilhelm Sander	31. 8. 16	Barleux	
Vzfeldw. Alfred Sauer	12. 3. 17	in Frankreich	i. engl. Gefgsch.
Gefr. Karl Sauft	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Eduard Siebenbrodt	27. 9. 17	Becelaere	
Musk. Friedrich Sorger	6. 9. 14	Eſternay	
Musk. Johann Schaible	20. 7. 16	Barleux	
Gefr. Wilhelm Schnittger	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Musk. Wilhelm Schraven	23. 11. 15	Feldlaz. 2 Leffincourt	
Uffz. Heinrich Schriefer	28. 4. 17	Oppy	
Gefr. Heinrich Schwarz II	5. 9. 16	San.-Komp. 1 in Deviſe	
Uffz. Hugo Schwarz	26. 9. 17	Zuidhoek	
Musk. Alfred Steinbach	27. 9. 14	Rampcel	
Ldſt. Karl Steinke	31. 7. 16	Laz. Köln, Vinzenz-Krankenhaus	
Ldſt. Auguſt Stopel	3. 9. 16	San.-Kp. 1	
Musk. Paul Friedrich Karl Streſemann	30. 10. 18	Signalberg	
Gefr. Wilhelm Stürmann	31. 8. 18	Kriegslaz. J. Abt. 5 Effry	
Musk. Hans Thielſen	29. 11. 15	Reſ.-Laz. III B. Hamburg	
Musk. Richard Thomas	21. 7. 16	Feldlaz. 10 Vermand	
Musk. Ernſt Timm	4. 9. 16	Barleux	
Musk. Paul Tinſcher	20. 7. 16	Barleux	vermißt
Reſ. Lucas Tonke	7. 10. 16	Reſ.-Feldlaz. 32 Vermand	
Musk. Johann Trulſen	20. 2. 17	Miraumont	
Erſ.-Reſ. Franz Vick	4. 9. 16	Barleux	
Gefr. Auguſt Warneke	18. 2. 17	San.-Kp. 22 in Favreuil	
Uffz. Hermann Warneke	6. 9. 14	Eſternay	
Uffz. Friedrich Weltermann	21. 3. 18	Vaulx	
Ldſt. Friedrich Wendelborn	18. 7. 16	Barleux	
Sergt. Max Wenk	21. 3. 18	Lagnicourt	
Uffz. Willy Weſtphal	10. 3. 17	Irles	
Musk. Johann Wiebuſch	31. 8. 16	Barleux	
Gefr. Conrad Wilczek	1. 9. 16	Barleux	
Musk. Hermann Wittwer	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Bernhard Wulf	2. 9. 16	Barleux	
Reſ. Heinrich Wulf	22. 3. 18	Vaulx	
Ldſt. Willy Wüllenweber	21. 9. 18	Bailly	

2. M.G.-Kompagnie:

Uffz. Heinrich Bock	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Heinrich Borgbömer	2. 10. 18	Liry	
Uffz. Friedrich Bromberg	1. 8. 19	Vereinslaz. Teterow	
Uffz. Wilhelm Brumm	19. 8. 17	Reſ.-Laz. Nordhauſen	
Ldſt. Alfred Bungis	22. 12. 17	Acheville	
Gefr. Wilhelm Burmeiſter	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Max Elsner	26. 9. 17	Polderhoek	
Gefr. Wilhelm Fahlbuſch	30. 10. 18	Château-Porcien	
Musk. Johannes Falck	14. 6. 17	Zonnebeke	
Uffz. Hermann Franzen	2. 10. 18	Liry	
Gefr. Karl Fründt	8. 9. 18	Courtonne	
Uffz. Joſef Funke	1. 11. 18	Château-Porcien	
Musk. Adolf Gerling	5. 10. 18	Reſ.-Feldlaz. 87 Charbogne	
Musk Johannes Geſſelmann	26. 4. 17	Feldlaz. 370 Douai	
Musk. Johannes Glüſing	22. 3. 18	Vaulx	
Gefr. Max Grasnick	9. 4. 18	Achiet-le-Grand	
Reſ. Martin Grooten	21. 3. 18	Lagnicourt	
Musk. Johannes Hamſter	1. 11. 18	Château Porcien	

Utffz. Emil Hänſch	27.	9. 17	Polderhoek
Musk. Heinrich Hanſen	14.	6. 17	Zonnebeke
Musk. Johannes Harling	22.	3. 18	Vaulx
Gefr. Alfred Hennig	26.	9. 17	Polderhoek
Musk. Heinrich Hoffmann	13.	3. 17	Bihucourt
Musk. Oswald Hübner	28.	4. 17	Oppy
Musk. Karl Klinck	14.	6. 17	Zonnebeke
Utffz. Wilhelm König	26.	9. 18	Bailly
Musk. Heinrich Kowitz	2.	10. 18	Lixy
Musk. Walter Krohn	12.	10. 18	Württ. Kriegslaz. Carignan
Utffz. Fritz Leuchter	13.	3. 17	Bihucourt
Ref. Teofil Lonski	12.	4. 17	Bailleul
Musk. Walter Mannshardt	31.	10. 18	Château-Porcien
Utffz. Johannes Meyer	28.	4. 17	Oppy
Musk. Fritz Mörsner	8.	9. 18	Courtonne
Musk. Wilhelm Oberländer	2.	10. 18	Lixy
Gefr. Friedrich Olding	2.	10. 18	Lixy
Musk. Theodor Preithuhn	2.	10. 18	Lixy
Utffz. Hermann Rathmann	17.	2. 17	Miraumont
Musk. Ernſt Rechter	15.	10. 18	Württ. Kriegslaz. Carignan
Gefr. Johannes Rückert	18.	4. 17	Oppy
Utffz. Wilhelm Sachau	27.	9. 17	Polderhoek
Gefr. Alfred Sandrock	2.	10. 18	Mont St. Martin durch Fliegerbombe
Gefr. Heinrich Senkpiehl	22.	3. 18	Vaulx
Musk. Jens Sörenſen	9.	7. 19	Ref.-Laz. Flensburg
Gefr. Heinrich Schäfer	22.	3. 18	Vaulx
Musk. Adolf Schierholz	20.	4. 17	Oppy
Musk. Otto Schneider	2.	10. 18	Lixy
San.-Sergt. Dietrich Stern	8.	10. 18	Lixy
Ldſt. Hermann Stöters	21.	3. 18	Lagnicourt
Vzfeldw. Helmuth Then-Bergh	26.	9. 17	Polderhoek vermißt
Musk. Johannes Thöm	30.	8. 17	Bayr. Kriegslaz. Abt. 62 Etappenlaz. B., Saulve
Musk. Hinrich Tiedemann	21.	3. 18	Lagnicourt
Musk. Eugen Uhl	21.	3. 18	Lagnicourt
Gefr. Georg Urbanski	22.	3. 18	Vaulx
Musk. Emil Vidahl	2.	10. 18	Lixy
Musk. Paul Voß	2.	5. 17	Ref.-Laz. Kaiſerswerth
Musk. Mads Wäger	2.	10. 18	Lixy

3. M.G.-Kompagnie:

Musk. Paul Adolph	21.	10. 18	Teillaz. Schießſchule in Gotha
Gefr. Johann Averdiek	31.	10. 18	St. Fergeux
Gefr. Martin Bartenwerfer	22.	3. 18	Vaulx
Musk. Friedrich Böcker	22.	3. 18	Vaulx vermißt
Musk. Joachim Bornholdt	28.	4. 17	Oppy
Musk. Friedrich Brieber	28.	4. 17	Oppy
Musk. Emil Dreyer	4.	10. 17	Gelvelt
Gefr. Klaus Egge	4.	10. 17	Gelvelt
Musk. Wilhelm Ellerbeck	8.	10. 18	Bémont-Ferme
Musk. Martin Gedrat	22.	3. 18	Vaulx
Musk. Johann Hülsbergen	23.	4. 17	Oppy
Ldſt. Heinrich Kaltermann	31.	7. 18	Mont-Notre-Dame
Musk. Heinrich Klöker	11.	6. 18	Moyenneville
Gefr. Auguſt Kopf	22.	3. 18	Vaulx
Gefr. Wilhelm Korthauer	29.	10. 18	San.-Komp. 532
Utffz. Hans Langmaak	23.	4. 17	Oppy
Musk. Otto Lukas	9.	4. 18	Bucuoy

Musk. Heinrich Mahnke	9. 12. 18	Ref.-Laz. Dillenburg	
Musk. Chriſtian Merfeld	21. 3. 18	Baulx	
Gefr. Joſeph Meyer	12. 6. 18	Moyenneville	
Musk. Guſtav Otto II	21. 3. 18	Baulx	
Gefr. Paul Peters	29. 10. 18	St. Fergeux	
Uffz. Wilhelm Rathje	21. 10. 18	Buzancy	
Gefr. Wilhelm Rohlfs	19. 6. 19	Ref.-Laz. II Bremen	
Gefr. Heinrich Samow	19. 6. 18	Ref.-Laz. Nord, Berlin	
Ref. Karl Suhr	10. 8. 18	Longueval	
Musk. Wilhelm Schlumbaum	4. 10. 17	Geluvelt	
Gefr. Diedrich Schröder	26. 3. 18	Feldlaz. 190 Auberchicourt	
Musk. Adolf Schwarke	21. 10. 18	Buzancy	
San.-Uffz. Friedrich Thiemann	28. 4. 17	Oppy	
Musk. Kurt Weſelmann	11. 6. 18	Moyenneville	
Musk. Walther Wiedemann	30. 10. 18	St. Fergeux	
Musk. Johannes Wolf	23. 3. 18	Baulx	
Gefr. Walter Wolfhagen	21. 3. 18	Lagnicourt	vermißt

Minenwerfer-Kompagnie:

Uffz. Hermann Böhlke	6. 10. 18	Bémont-Ferme	
Uffz. Heinrich Büllesfeld	6. 10. 18	Bémont-Ferme	
Pionier Jakob Decker	6. 10. 18	Bémont-Ferme	
Gefr. Diedrich Denker	6. 10. 18	Bémont-Ferme	gerichtl. tot
Erſ.-Ref. Hugo Eggert	6. 10. 18	Bémont-Ferme	
Musk. Walter Flügge	6. 10. 18	Bémont-Ferme	
Sergt. Auguſt Griepenſtroh	13. 10. 18	Württemb. Vereinslaz.-Zug II. (Sedan ausgeladen)	
Pionier Franz Haut	6. 10. 18	Bémont-Ferme	
Musk. Wilhelm Holſt	6. 10. 18	Bémont-Ferme	
Gefr. Adolf Hormann	6. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Ldſt. Hermann Knappe	6. 10. 18	Bémont-Ferme	gerichtl. tot
Pionier Jakob Knödler	6. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Gefr. Wilhelm Kopp	11. 11. 18	Saarbrücken	
Musk. Bernhard Kramer	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Gefr. Friedrich Kraus	6. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Musk. Paul Kuliſch	8. 10. 18	San.-Komp. 22	
Pionier Otto Laſchinski	6. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Pionier Joſef Lepper	6. 10. 18	Bémont-Ferme	
Pionier Fritz Markſteiner	6. 10. 18	Bémont-Ferme	
Musk. Max Mehrkens	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Gefr. Franz Müller	6. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Gefr. Ludwig Ratajczak	6. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Musk. Hermann Reichert	6. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Musk. Emil Reutershau	6. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Uffz. Hans Ruth	8. 10. 18	Bémont-Ferme	vermißt
Musk. Otto Schröder	29. 10. 18	Remaucourt	
Uffz. Otto Schuckert	11. 10. 18	Feldlaz. Abt. Bay. 3, Poix-Terron	
Musk. Walter Schymalla	29. 10. 18	Remaucourt	
Pionier Emil Stöhr	6. 10. 18	Bémont-Ferme	
Pionier Wilhelm Struff	19. 10. 18	Bayr. Feldlaz. 40 Poix-Terron	
Uffz. Heinrich Thiel	2. 11. 18	Landkrankenhaus Fulda	
Gefr. Clemens Wodde	29. 10. 18	Remaucourt	
Musk. Hinrich Voß	12. 10. 18	Württ. Kriegslaz. 13, Carignau	

Verteilung der 3800 während des Weltkrieges gefallenen, tödlich verwundeten und in Gefangenschaft verstorbenen Angehörigen des Infanterie-Regiments „Bremen" auf die Gefechte und Kompagnien*

Tag und Ort des Gefechtes	Offiziere	1. Komp.	2. Komp.	3. Komp.	4. Komp.	5. Komp.	6. Komp.	7. Komp.	8. Komp.	9. Komp.	10. Komp.	11. Komp.	12. Komp.	1. M.G.K.	2. M.G.K.	3. M.G.K.	M.W.K.	Summe	
18. 8. 14. Hougaerde	—	4	2	6	6	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	21	Bewegungskrieg: 12 Offiziere, und 620 Unteroffz. und Mannsch.
23. 8. 14. Mons	—	—	—	1	2	6	4	3	2	6	17	—	10	—	—	—	—	51	
30. 8.—1. 9. 14. St. Quentin	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	4	
4.—5. 9. 14. Montmirail	—	—	—	—	—	—	1	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	5	
6. 9. 14. Esternay (nur I. u. II. Batl.)	1	23	29	15	1	8	9	3	9	—	—	—	—	4	—	—	—	102	
9. 9. 14 Boissy-Fresnoy	—	6	2	—	—	—	4	5	2	—	1	—	4	—	—	—	—	24	
12. 9. 14. Vitry	—	2	1	—	—	4	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	9	
13.—19. 9. 14. Stellung bei Rampcel	—	1	5	—	—	5	1	9	—	8	5	5	4	1	—	—	—	44	
20. 9. 14 Schlacht bei Rampcel	11	9	39	28	27	10	47	39	55	4	11	29	13	3	—	—	—	325	
21.—30. 9. 14. Stellung bei Moulin sous Touvent	—	2	3	3	2	3	—	4	6	7	3	7	5	2	—	—	—	47	
1. 10. 14—11. 10. 15 (ohne 2. u. 17. 10. 14) Stellung bei Bailly	7	26	20	18	12	18	17	31	22	11	21	23	10	3	—	—	—	239	und Mannschaften
2. 10. 14. Gefecht bei Bailly	—	—	—	—	—	3	1	—	21	1	—	1	2	—	—	—	—	29	
17. 10. 14. Gefecht bei Bailly	1	1	—	—	1	1	—	—	—	—	1	29	2	—	—	—	—	36	
9.—18. 1. 15 Soissons (nur M. G. K.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2	
5. 6.—10. 7. 15 Moulin sous Touvent (nur 10. Komp.)	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	41	—	—	—	(aufgestellt im Juni 1916)	(aufgestellt im September 1916)	(aufgestellt im September 1918)	42	
15. 10.—5. 11. 15 Navarin-Ferme	2	—	1	5	2	3	1	2	2	1	2	5	1	2				29	
6. 11. 15—14. 6. 16 (ohne 7.—9. 12. 15) Arbre-Höhe	2	6	18	10	8	15	20	6	5	11	18	10	13	9				151	
7.—9. 12. 15. Arbre-Sturm	—	1	—	—	2	11	2	11	17	—	—	4	5	1				54	
9.—25. 7. 16. (ohne 10./11. u. 20. 7. 16). Erster Somme-Einsatz	4	15	17	14	17	5	2	15	4	18	18	19	13	9				170	
10.—11. 7. 16. Maisonnette-Sturm	8	7	15	18	18	7	28	34	19	—	—	10	9	3				176	
20. 7. 16. Großkampf Barleux	4	24	22	29	1	2	1	—	—	—	—	1	12	10				106	

18. 8.—15. 9. 16 (ohne 4.—6. 9. 16). Zweiter Somme-Einsatz	2	28	13	15	38	9	7	6	7	15	4	10	5	14	—	—	—	173
4.—6. 9. 16. Großkampf Barleux	9	16	25	10	5	54	27	54	36	19	22	20	12	13	—	—	—	322
16. 9.—23. 12. 16. Tilloy	1	5	3	9	2	3	—	2	3	4	4	3	2	1	—	—	—	42
7. 1.—23. 2. 17 (ohne 17. 2. 17). Miraumont	1	8	2	4	1	8	2	7	4	5	5	16	5	6	—	—	—	74
17. 2. 17 Großkampf Miraumont	4	6	6	6	8	28	7	10	20	1	1	—	—	2	1	—	—	100
23. 2.—16. 3. 17. Alberich-Rückzug	—	2	21	8	6	4	1	4	5	5	—	1	1	3	2	—	—	63
10.—27. 4. 17 Oppy	4	6	4	10	5	12	16	9	7	14	11	5	4	2	4	2	—	115
28.—29. 4. 17. Großkampf Oppy	5	7	19	7	28	8	9	6	4	1	7	7	8	6	5	3	—	130
4.—28. 5. 17. Moeuvres	—	2	—	1	3	—	2	1	1	—	3	—	2	—	—	—	—	15
10. 6.—18. 7. 17. Zonnebeke	—	2	6	2	4	1	8	6	4	10	3	7	4	3	4	—	—	64
6. 8.—22. 9. 17. Havrincourt	—	5	—	2	—	—	6	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	16
26.—27. 9. 17 Großkampf Polderhoek	4	14	13	21	13	4	16	4	14	4	8	10	4	3	5	—	—	137
4.—5. 10. 17 Großkampf Gheluvelt	3	1	12	2	6	3	2	—	4	12	5	—	2	1	—	3	—	56
15.—29. 10. 17. Méricourt	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	4
29. 10. 17—18. 2. 18. Acheville	—	2	1	9	2	2	3	1	1	2	3	—	1	—	1	—	—	28
21.—25. 3. 18. Durchbruchsschlacht	16	18	16	17	19	26	25	23	19	13	15	13	20	10	9	9	—	268
3.—10. 4. 18. Bucquoy	2	3	1	1	1	1	3	2	3	4	4	5	2	—	1	1	—	34
25. 5.—22. 6. 18. Moyenneville	—	6	3	3	3	4	3	3	2	2	2	—	1	—	—	4	—	36
29. 7.—3. 8. 18. Mont Notre Dame	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	4	—	1	—	1	—	9
3. 8.—3. 9. 18. Bazoches	3	6	20	11	12	9	6	11	5	6	9	3	7	7	—	1	—	116
5.—15. 9. 18. Bourg und Pont Arcy	—	—	2	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	1	2	—	—	8
18. 9.—27. 9. 18. Aizy-Bailly	—	3	2	4	1	11	3	—	2	—	3	1	2	3	1	—	—	36
1.—11. 10. 18 (ohne 8. 10. 18). Mont St. Martin und Bémont-Ferme	2	4	3	2	7	7	5	12	6	3	5	6	6	10	13	1	21	113
8. 10. 18. Tankangriff	4	19	2	6	2	9	1	3	1	5	5	6	20	2	1	1	8	95
17.—22. 10. 18. Imécourt-Landreville	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	3
28. 10. 18. Remaucourt	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	4
28. 10.—4. 11. 18. Signalberg	3	4	9	8	1	2	4	4	3	6	3	4	5	3	6	6	2	73
Summe	104	295	357	307	266	308	297	332	317	205	262	267	217	142	56	34	34	3800
		I. Bataillon 1225 Unteroffz. und Mannschaften				II. Bataillon 1254 Unteroffz. und Mannschaften				III. Bataillon 951 Unteroffz. und Mannschaften								

Stellungskrieg: 92 Offiziere und 3076 Unteroffiziere

*) Die Kommandierten, (Stäbe, Fernsprech- und Nachrichtenzüge, Granatwerfer- und Minenwerferabteilungen, 13. und 14. Kompagnie), sind in den Zahlen der Stammkompagnien enthalten, in deren Stammrollen sie geführt worden waren.

Während des Weltkrieges haben im Infanterie-Regiment „Bremen“ (aktives Feldregiment) Dienst getan:*)

Offiziere:	470
Unteroffiziere und Mannschaften:	
1. Kompagnie	1675
2. „	1667
3. „	1764
4. „	1339
5. „	1503
6. „	1474
7. „	1449
8. „	1639
9. „	1210
10. „	1328
11. „	1313
12. „	1291
1. M. G.-Kompagnie	752
2. „ „	340
3. „ „	301
Minenwerfer-Kompagnie	220
Gesamtzahl	19 735

*) Die Zahlen sind anhand der Kriegsrangliste und Kriegs-Stammrollen errechnet worden. Die Unteroffiziere und Mannschaften der nicht aufgeführten Formationen (Fernsprech- und Nachrichtenzüge, Granatwerfer- und Minenwerferabteilungen, 13. und 14. Kompagnie, Stäbe, Regimentsmusik) sind in die Zahlen ihrer Stammkompagnien einberechnet.

Verzeichnis der dem Infanterie-Regiment „Bremen" 1914 bis 1918 verliehenen höheren Auszeichnungen*

I. **Pour le Mérite:**

Oberstl. **Hagedorn**, Wilhelm, 30. 7. 17, Major **Caspari**, Walter, 16. 4. 18.

II. **Ritterkreuz des Hohenzollernschen Hausordens mit Schwertern:**

26. 2. 17 Major **Caspari**, Walter, Hptm. **v. Hesse**, Ludwig, 28. 4. 17 Oberstl. **Hagedorn**, Wilhelm, 14. 6. 17 Major **Hergt**, Karl, Hptm. **Krull**, Hermann, Oblt. **Kaegler**, Siegfried, 8. 11. 17 Hptm. d. R. **Otto**, Maximilian, 21. 4. 18 Lt. **Blome**, Kurt, Lt. **Evers**, Walter, Lt. d. R. **Keith**, Otto, Lt. **Oehlckers**, Heinrich, Lt. d. R. **Rusche**, Friedmar, Lt. **Schneider**, Karl, Oblt. **Stein v. Kamienski**, Gottfried, 6. 11. 18 Lt. d. R. **Rengstorff**, Heinrich, Lt. d. R. **Schmidt**, Albert.

III. **Preußisches Militärverdienstkreuz in Gold:**

9. 5. 18 Vzfw. **Kastens**, Ernst, 5./75, Vzfw. **Wenzel**, Arthur, 6./75, Uffz. **Kleinert**, Max, 7./75, 5. 10. 18 Vzfw. **Haase**, Jakob,, 1./75, 20. 10. 18 Uffz. **Asendorf**, Christian, 1. M.-G.-K.

IV. **Eisernes Kreuz I. Klasse:**

17. 10. 14 Oberstl. **Bruhn**, Johann, Major **v. Buchwaldt**, Christian, Hptm. **Stock**, Fritz, 27. 1. 15 Hptm. **Caspari**, Walter, 22. 3. 15 Hptm. **Mylius**, Theobald, Oblt. **Guse**, Eberhard, 17. 7. 15 Hptm. **Machatius**, Arthur, Oblt. d. R. **Opitz**, Georg, 26. 8. 15 Major **v. Engelbrechten**, Arnold, 24. 9. 15 Oberst **v. Trautman**, Otto, 26. 10. 15 Hptm. **v. Capelle**, Erich, 19. 11. 15 Major **Hergt**, Karl, 12. 12. 15 Oblt. **Kaegler**, Siegfried, Lt. d. R. **Johannson**, Gustav, 28. 6. 16 Lt. **Steffen**, Kurt, Hptm. a. D. **v. Plessen**, Friedrich, 28. 7. 16 Hptm. **Krull**, Hermann, 17. 8. 16 Hptm. d. R. **Sellert**, Friedrich, 6. 9. 16 Oblt. d. R. **Klaus**, Fritz, 27. 9. 16 Lt. **Fuhrmann**, Fritz, Lt. **Schneider**, Karl, 20. 10. 16 Lt. d. R. **Thomsen**, Johannes, 16. 11. 16 Oblt. d. R. **Wilkens**, Ehler, 28. 11. 16 Lt. **Thyssen**, Karl, 20. 1. 17 Oberarzt d. R. **Peters**, Friedrich, 12. 2. 17 Oblt. **Stein v. Kamienski**, Gottfried, 11. 3. 17 Lt. d. R. **Behr**, Wilhelm, Lt. d. R. **Brokate**, Emil, 4. 4. 17 Stabsarzt d. R. **Revenstorf**, Wilhelm, 30. 4. 17 Lt. **Blome**, Kurt, Lt. **Evers**, Walter, Lt. d. R. **Keith**, Otto, Lt. **Oehlckers**, Heinrich, Lt. d. R. **Rusche**, Friedmar, 11. 5. 17 Lt. d. R. **Buse**, Wilhelm, 30. 5. 17 Oberarzt d. R. **Radek**, Erich, Lt. d. R. **Tannenberg**, Wilh., 28. 9. 17 Lt. d. R. **Müller**, Johannes, Hptm. **Willemer**, Richard, 6. 10. 17 Lt. d. R. **Hartmann**, Friedrich, 17. 10. 17 Lt. d. R. **Gohde**, Richard, 4. 11. 17 Lt. d. R. **Schmölder**, Eduard, 11. 11. 17 Lt. d. R. **Schmidt**, Kurt, 16. 11. 17 Stabsarzt **Wieviorowski**, Paul, 25. 11. 17 Lt. d. R. **Schmidt**, Albert, 25. 1. 18 Lt. d. R. **Goerth**, Theodor, 6. 2. 18 Lt. d. R. **Wischhusen**, Georg, 29. 3. 18 Lt. **Dräger**, Helmut, Lt. d. R. **Stech**, Georg 8. 4. 18 Lt. **Plumeyer**, Hans, 14. 4. 18 Lt. d. R. **Maas**, Hans, 20. 4. 18 Lt. **Brauns**, Karl, 23. 4. 18 Lt. d. R. **Pusch**, Günther, Lt. d. R. **Stürenberg-Jung**, Leo, 8. 5. 18 Lt. d. R. **Wulkop**, Heinrich, 13. 5. 18 Oberarzt d. R. **Ohm**, Hermann, 20. 5. 18 Feldw.-Lt. **Blankenaufulland**, Heinrich, Lt. **Fichter**, Wilhelm, Lt. **Müller**, Hans-Adolf, 16. 6. 18 Lt. d. R. **Köster**, Edmund, Stabsarzt d. L. **Marung**, Karl Erich, 12. 7. 18 Lt. d. R. **Röhrbein**, Rich., 27. 8. 18 Lt. d. R. **Klaenhardt**, Kurt, Lt d. R. **Schade**, Werner, 20. 9. 18 Lt. d. R. **Gäth**, Adolf, 27. 9. 18 Lt. d. R. **Stöwe**, Heinrich, 9. 10. 18 Lt. d. R. **Henke**, Karl, 21. 10. 18 Lt. d. R. **Sebers**, Wilhelm, Lt. d. R. **Versmann**, Heinrich, 31. 10. 18 Lt. **v. Hippel**, Hans, 8. 11. 18 Lt. **Driever**, Johannes, Lt. d. L. **Gerling**, Karl, Lt. d. L. **Heyer**, Wilhelm, Lt. **Hörstebrock**, Friedrich, Lt. d. R. **Kropp**, Dietrich, 12. 11. 18 Lt. d. R. **Dammann**, Willy, Oblt. **Heyser**, Kurt, Feldhilfsarzt **Lorenzen**, John Lt. d. R. **Sies**, Rudolf, Lt. **Simonis**, Adolf Friedrich.

*) Die Listen sind an Hand der Akten des Reichsarchivs aufgestellt. Es sind nur die während der Zugehörigkeit zum Regiment „Bremen" erhaltenen Auszeichnungen aufgeführt. Alle vor- und nachher sowie alle nach November 1918 verliehenen Auszeichnungen konnten, da die Unterlagen fehlten, nicht mit aufgenommen werden. Kommandierte (z. B. Stäbe, Nachrichtenzüge, Minenwerfer-Abteilungen, 13. und 14. Kompagnie) sind bei ihren Stammkompagnien aufgeführt.

1. **Kompagnie:** 17. 10. 14 Offz.-Stellv. **Brockmöller,** Friedrich, 20. 1. 17 Gefr. **Orgaßa,** Johann, 22. 5. 17 Vzfw. **Haase,** Jakob, 19. 7. 17 Uffz. **Schorfmann,** Hinrich, 7. 10. 17 Uffz. **Markens,** Wilhelm, 4. 11. 17 Uffz. **Wellbrock,** Heinrich, 4. 4. 18 Vzfw. **Witt,** Hermann, 8. 5. 18 Uffz. **Bünger,** Auguſt, 20. 9. 18 Vzfw. **Crüger,** Otto, 27. 9. 18 Gefr. **Griehl,** Hermann, 9. 10. 18 Vzfw. **Meyer,** Berthold, Oktober 18 Vzfw. **Peſtorf,** Max, Uffz. **Steilen,** Hinrich.

2. **Kompagnie:** 11. 10. 17 Sergt. **Steenblock,** Eilert, 4. 2. 18 Vzfw. **Arfmann,** Georg, 15. 7. 18 Sergt. **König,** Heinrich, 20. 9 18 Sergt. **König,** Paul, 21. 10. 18 Vzfw. **Ficken, Claus,** 8. 11. 18 Uffz. **Karſtens,** Paul, Vzfw. **Meyer,** Chriſtian, 19. 11. 18 Uffz. Kölle, Heinrich.

3. **Kompagnie:** 3. 8. 17 Vzfw. **Becker,** Heinrich, 29. 11. 17 Vzfw. **Junge,** Friedrich, 23. 4. 18 Vzfw. **Wabbels,** Fritz, 31. 8. 18 Uffz. **Schween,** Dietrich, 20. 9. 18 Uffz. **Tebelmann,** Heinrich, 21. 10. 18 Vzfw. **Vopel,** Franz, 19. 11. 18 Uffz. **Bruns,** Eduard.

4. **Kompagnie:** 28. 7. 16 Uffz. **Schäfer,** Alfred, 30. 4. 17 Vzfw. **Hornburg,** Auguſt, 3. 8. 17 Uffz. **Siegert,** Reinhold, 3. 10. 17 Vzfw. **Meyer,** Hermann, 9. 4. 18 Uffz. **Tiedemann,** Johann, 14. 4. 18 Vzfw. **Kröber,** Theodor, 20. 5. 18 Uffz. **Koß,** Otto, 27. 9. 18 Vzfw. **Stöver,** Friedrich, Oktober 18 Vzfw. **Bergmann,** Ernſt.

5. **Kompagnie:** 10. 8. 15 Vzfw. **Renicke,** Hans, 11. 3. 17 Uffz. **Labudda,** Johann, 30. 4. 17 Vzfw. **Rengſtorff,** Heinrich, 11. 10. 17 Vzfw. **Kaſtens,** Ernſt, 30. 12. 17 Vzfw. und Batls.-Tambour **Meyer,** Adolf, 9. 5. 18 Sergt. **Bode,** Bernhard, 21. 10. 18 Vzfw. **Büſcher,** Friedrich, 25. 10. 18 Uffz. **Brüning,** Heinrich.

6. **Kompagnie:** 28. 11. 16 Vzfw. **Wenzel,** Arthur, 30. 4. 17 Uffz. **Fendt,** Paul, 14. 4. 18 Vzfw. **Meyer,** Heinrich, 19. 6. 18 Vzfw. **Ortland,** Wilhelm, 21. 9. 18 Vzfw. **Düring,** Heinrich, 27. 9. 18 Uffz. **Böttcher,** Auguſt, 19. 11. 18 Gefr. **Foy,** Hans, Uffz. **Harzbecker,** Richard.

7. **Kompagnie:** 24. 9. 16 Uffz. **Hofmann,** Fritz, 4. 4. 17 Offz.-Stellv. **Rauer,** Friedrich, 7. 7. 17 Vzfw. **Dieckmann,** Wilhelm, 29. 8. 17 Uffz. **Kleinert,** Max, 8. 5. 18 Sergt. **Kubiak,** Andreas, 27. 8. 18 Uffz. **Slaby,** Franz, Vzfw. **Wulfmeyer,** Eduard, 9. 10. 18 Vzfw. Tölke, Auguſt.

8. **Kompagnie:** 28. 6. 16 Uffz. **Potratz,** Joſeph, 11. 8. 17 Uffz. **Mrugalla,** Johann, 3. 3. 18 Vzfw. **Flickenſchild,** Peter, 8. 5. 18 Uffz. **Jantzen,** Leo, 13. 5. 18 Sergt. **Piehl,** Friedrich, 20. 9. 18 Uffz. **Peterſen,** Heinrich, 27. 9. 18 Uffz. **Behrens,** Gerhard, 21. 10. 18 Uffz. **Griemsmann,** Hermann.

9. **Kompagnie:** 20. 1. 17 Gefr. **Nebendahl,** Ferdinand, 5. 4. 17 Gefr. **Dankers,** Hinrich, 7. 7. 17 Vzfw. **Bartels,** Ernſt, 11. 8. 17 Uffz. **Peter,** Georg, 3. 11. 17 Vzfw. **Borchers,** Johann, 4. 4. 18 Vzfw. **Knübel,** Friedrich, 27. 9. 18 Sergt. **Thies,** Karl, 9. 10. 18 Offz.-Stellv. **Lüdtke,** Emil, 19. 11. 18 Uffz. **Detjen,** Wilhelm, Gefr. **Poppinga,** Albert.

10. **Kompagnie:** 29. 8. 17 Vzfw. **Struck,** Heinrich, 8. 12. 17 Uffz. **Riehl,** Otto, 25. 3. 18 Vzfw., **Bredehöft,** Hinrich, 23. 4. 18 Vzfw. **Köpke,** Richard, 9. 10. 18 Vzfw. **Minſel,** Franz.

11. **Kompagnie:** 30. 4. 17 Gefr. **Lührs,** Johann, 8. 5. 18 Sergeant **Ahrens,** Bernhard, 19. 6. 18 Offz.-Stellv. **Barthel,** Richard.

12. **Kompagnie:** 11. 10. 17 Vzfw. **Dammann,** Friedrich, 20. 5. 18 Vzfw. **Bremer,** Paul, 27. 9. 18 Uffz. **Seedorf,** Heinrich, Oktober 18 Vzfw. **Soltwedel,** Heinrich, 8. 11. 18 Gefr. Meyer, Heinrich.

1. **M.-G.-Kompagnie:** Sept. 16 Uffz. **Weſſels,** Heinrich, 4. 4. 17 Uffz. **Aſendorf,** Chriſtian, 3. 9. 18 Vzfw. **Peterſen,** Lorenz.

2. **M.-G.-Kompagnie:** 3. 10. 17 Vzfw. **Karkmeyer,** Johann, 21. 10. 18 Vzfw. **Conrad,** Harry, 19. 11. 18 Vzfw. **Schlüter,** Heinrich.

3. **M.-G.-Kompagnie:** 25. 1. 18 Vzfw. **Oeſſelmann,** Johannes, 15. 7. 18 Vzfw. **Oeſſelmann,** Auguſt, 8. 11. 18 Vzfw. **Ahrens,** Friedrich.

Minen-Werfer-Kompagnie: 17. 6. 18 Uffz. **Thiel,** Heinrich, 20. 9. 18 Gefr. **Möller,** Oskar, 8. 11. 18 Offz.-Stellv. **Dalbeck,** Walter.

Verzeichnis der in der Regimentszeitung „Kameradschaftsbund der 75er" veröffentlichten Einzelschilderungen aus der Geschichte des Infanterie-Regiments „Bremen":

I. 1813 bis 1914

Behandelter Zeitabschnitt:	Inhalt:	Verfasser:	Seite u. Jahrgang der Zeitung:
1813—1867	Über die Vorgeschichte des Infanterie-Regiments 75		134/1931
1813—1867	Vorgeschichte der Hanseatischen Regimenter	v. Bredow	138/1933
1813—1915	Die Geschichte des Hanseatenkreuzes	Schneider	7/1933
1814—1893	Die bremischen Kasernen und Kriegerdenkmäler	Buchenau	154/1931
1848	Die Kanonen vor der Bremer Kaserne	Friedrichs	155/1931
1863—1871	Geschichte der Stadt Bremen	v. Bippen	4/1932
1866—1870	Geschichte des Inf.-Regts. 75	Gottschling	1/Febr. 1927
1866—1918	Bremens Garnisonanstalten		8/Juni 1927
1866—1905	Aus der Geschichte des IX. A. K.	v. Bredow	1/1934
1866—1919	Geschichte der Regimentskapelle	Fölser	162/1929
1867	Zwei historische bremische Märsche	Schäfer	153/1931
1867	Erinnerungen eines Einjährig-Freiwilligen	E. F.	136/1931
1867	Bremische Zeitungsnotizen		134/1931
1867—1919	Die Fahnen des Regiments	Ehlers	168/1930
1867—1919	Die Vorgesetzten des Regiments		89/1931
1868	Die ersten Reserve-Offiziere des Regiments		137/1931
1870—1871	Erinnerungen an den Feldzug 1870/71	Schäfer	121/1933
1870—1871	Geschichte des Inf.-Regts. 75	Gottschling	79/1934
1870—1871	I./75 im Kriege gegen Frankreich	v. Rabenau	1/Juni 1927
1870—1871	II./75 im Kriege gegen Frankreich	Dykhoff	2/1929
1870—1871	Aus dem Kriege 1870/71	Smidt	168 u. 183/1929
Dez. 1870	Aus der Schlacht bei Loigny	Kunz	145/1930
Dez. 1870	Die Schlacht bei Loigny und Poupry	v. Rothenburg	162/1930
Dez. 1870	Erlebnisse bei Loigny	Reimler	124/1933
Dez. 1870	Loigny-Gedichte		1/Nov. 1928, 145, 167, 179/1930; 154/1932, 123/1933
Dez. 1870	„Die 75er bei Loigny" (Zum Bild im Bremer Rathaus)		2/Nov. 1928; 124 und 136/1933
Dez. 1870	Bei Orléans und Beaugency	Jacobs	131/1930
Dez. 1870	Aus der Schlacht bei Beaugency	Koch	180/1930
Dez. 1870	Gefecht bei Villorceau	Fischer	181/1930
1870—1871	Namentliche E.K.-Listen		130/1930
Jan. 1871	Die Schlacht bei le Mans	Knechtel	10/Juni 1926
1871	Rückmarsch in die Heimat		101/1931
Juni 1871	Der Einzug der 75er in Bremen		183/1930
1871—1914	Regimentsgeschichte 1871—1914		177/1930
1878	Die Harburger Unruhen	Wantier	43/1933
1893—1908	Duesterberg als 75er	v. Medem	54/1933
März 1897	Die Feier des 100. Geburtstages Kaiser Wilhelms I. in Bremen		52/1933
1898	Aus meinen ersten Leutnantsjahren	Mylius	40/1931
1900	Über den Regimentsmarsch (Armeemarsch 163)	Voigt	154/1931
Dez. 1900	Die Loigny-Feier. (Gedicht)	H. N.	133/1930

Dez. 1910	Die Veteranenfeier am 2. 12. 1910		163/1930
1911—1914	Aus der Jugendzeit der bremischen Wehrsportbewegung		17/1933
1913—1917	General der Infanterie von Quast		157/1930
1914	Von den Kasernen und Exerzierplätzen in Bremen und Stade	v. Staden	42/1932
1914	Stade und die 75er		4/Aug. 1927

II. Weltkrieg

1914—1918	Kriegskalender des Regiments	Schneider	5/Anf. Jan. 1927, 10/März 1927
1914—1918	Kurzer Abriß der Geschichte des Regiments .	Schneider	122/1932
1914—1918	Über die Verlustlisten des Regiments . . .	Schneider	148/1931
1914—1918	Über das Buch „Infanterie-Regiment „Bremen" im Felde 1914—1918"	Henke	63/1934
1914—1918	Die namentliche Vermißtenliste des Regiments		85/1931
1914—1918	Die Organisation des Feldheeres	Cron	72/1932
1914—1915	Unsere 75er im Kriege	Funk	117/1931
1914—1915	Beim Ersatz-Bataillon in Bremen	Funk	121/1931
1914—1917	Beim Rekrutendepot in Bremen	Grosse	59/1931
1914—1918	Liste der 1914/18 beförderten Leutnants der Reserve und Landwehr	Uebe	137/1933
1914—1919	Die Vorgesetzten des Regiments		89/1931
Juli 1914	Mobilmachung im Munsterlager	Richter	10/Juli 1927
Juli 1914	Aus den Tagen vor dem Weltkrieg	Goosmann	145/1929
Juli 1914/ Okt. 1915	Aus dem Tagebuch der 11./75		86/1934
Aug. 1914	Mobilmachung in Bremen	Koenig	113 u. 141/1930
Aug. 1914	Bremen in den Mobilmachungstagen . . .		106/1932
Aug. 1914	Aus den Tagen der Mobilmachung	Müller	117/1932
Aug. 1914	Der Abschiedsgottesdienst in Bremen . . .	Groscurth	115/1931
Aug. 1914	Wenn use Hanseaten in't Feld treckt. (Gedicht)	Brauer	115/1930
Aug. 1914	Die ersten Stader Mobilmachungstage . .	v. Staden	17/1932
Aug. 1914	Die letzten Tage vor dem Weltkrieg	Mylius	97/1929
Aug. 1914	Stellenbesetzung beim Ausrücken		89/1931
Aug./Sept. 1914	Die Marschroute des Regiments	v. Capelle	107/1932
Aug. 1914— Nov. 1915	Kriegskalender der 12./75	Mylius	23/1931
Aug. 1914	Der erste Marschtag in Feindesland	Peters	2/Aug. 1926
Aug. 1914	Aus den Augusttagen 1914 (5./75)	Lattemann	5/1933
Aug. 1914	Aus den Augusttagen 1914 (12./75)	Mylius	51/1929
Aug./Sept. 1914	Als Regimentsarzt in Belgien und Frankreich	Stachow	21/1930
Aug./Sept. 1914	Telegramme aus dem Felde an den Senat		133/1929
Aug./Sept. 1914	Der Sanitätsdienst auf dem Vormarsch . .	Wiewiorowski	102/1929
1914—1915	Kriegseindrücke	Scholz	85/1929
1914—1917	Feldgottesdienst beim J. R. „Bremen" . .	Busch	84 u. 117/1929
Aug. 1914	Das F. A. R. 24 bei Berneau	Pflieger	108/1932
Aug. 1914	Mit der 4./75 in Belgien		108/1932
Aug./Sept. 1914	Die 3./75 im Bewegungskrieg 1914	Caspari	1/Okt. 1928
Aug./Sept. 1914	Aus dem Kriegstagebuch der 6./75		13/1933
Aug. 1914	J. R. „Bremen" in der Schlacht an der Gette	v. Capelle	1/Nov. 1927
Aug. 1914	Die Schlacht an der Gette	Nau	161/1929
Aug. 1914	Der Tag von Hougaerde (3./75)	Sperling	2/Aug. 1928

Aug. 1914	Die 4./75 bei Hougaerde	Boehm	66/1932
Aug. 1914	Die 12./75 bei Hougaerde	Mylius	5/Aug. 1927
Aug. 1914	Die Schlacht bei Mons	v. Capelle	3/Febr. 1928
Aug. 1914	Die 17. Inf.-Div. bei Mons	Zurborn	65/1932
Aug. 1914	Die sanitätstaktische Lage bei Mons	Wiewiorowski	5/Juli 1928
Aug. 1914	Die Schlacht bei Mons	R.	5/Aug. 1928
Aug. 1914	Ich hatt' einen Kameraden (Mons)	Nack	134/1929
Aug. 1914	Aus dem Gefecht bei Mons	Eck	147/1929
Aug. 1914	Die 12./75 bei Mons	Mylius	3/Juli 1928
Aug. 1914	Mit der 12./75 bei Mons	Heyser	27/1933
Aug. 1914	Aus einem Feldpostbrief des Oberst Jaeger	Jaeger	133/1929
Aug. 1914	St. Quentin	Wiewiorowski	6/Dez. 1928
Aug./Sept. 1914	Die 12./75 von St. Quentin bis la Ferté Milon	Mylius	149/1929
Aug./Dez. 1914	Abteilung „Liebesgaben" des Roten Kreuzes in Bremen		120/1929
Sept. 1914	Vereidigung der Bremer Kriegsfreiwilligen	Groscurth	129/1932
Sept. 1914	Der Kampf um Esternay	Reichsarchiv	3/Jan. 1928
Sept. 1914	J. R. „Bremen" in der Marneschlacht	Reichsarchiv	1/März 1928
Sept. 1914	J. R. „Bremen" in der Schlacht bei Esternay	v. Capelle	1/Apr. 1928
Sept. 1914	Die Marneschlacht 1914	Kabisch	61/1934
Sept. 1914	Die 89er bei Esternay	Zipfel	56/1932
Sept. 1914	Die Schlacht bei Esternay (1./75)		131/1932
Sept. 1914	Mit der 3./75 bei Esternay		110/1932
Sept. 1914	Die Schlacht bei Esternay (3./75)	Sperling	37/1929
Sept. 1914	Ein mißglückter Ruhetag (Esternay)	Wiewiorowski	164/1929
Sept. 1914	Mit der 6./75 bei Esternay	Ohlendorf	6 u. 21/1933
Sept. 1914	Erlebnisse in der Schlacht bei Esternay	Reinberg	137/1931
Sept. 1914	Esternay. (Gedicht)	v. Klaß	52/1934
Sept. 1914	Das IX. A. K. in der Marneschlacht	Boehm	113/1929
Sept. 1914	Über die Märsche und Kämpfe des IX. A. K. in der Marneschlacht	v. Kuhl	49/1934
Sept. 1914	Die Kämpfe am Ourcq und an der Aisne	v. Capelle	1/Mai 1928
Sept. 1914	Die 12./75 von Boissy-Fresnoy bis Nampcel	Mylius	4. u. 19/1929
Sept. 1914	Überfallen! (10./75)	Nack	29/1933
Sept. 1914	Erinnerungen an den Bewegungskrieg (5./75)	Dühring	35/1932
Sept. 1914	Aus der Schlacht bei Bitry	Sperling	120/1932
Sept. 1914	Eine unheimliche Nacht	Wiewiorowski	115/1929
Sept. 1914	Am Ende des Bewegungskrieges	Wiewiorowski	178/1929
Sept. 1914	Nampcel (Oberst Jaeger †)	v. Capelle	6/Sept. 1928
Sept. 1914	Mit der 2./75 bei Nampcel	Maka	9/Sept. 1928
Sept. 1914	Mit der 2./75 bei Nampcel	Lühring	4/Okt. 1926
Sept. 1914	Mit der 7./75 bei Nampcel	Stock	7/Sept. 1928
Sept. 1914	Mit der 11./75 bei Nampcel		134/1932, 9/1933
Sept. 1914	Dies gloria!	Kaegler	5/Febr. 1928
Sept. 1914	Feldpostbrief über Nampcel		8/Anf. Jan. 1927
Sept. 1914	Der Tag von Nampcel	Tegtmeier	135/1929
Sept. 1914	Über den Tod des Oberst Jaeger	Wagschal	115/1929
Sept. 1914	Nachruf für Oberst Jaeger, Hptm. Kayser, Ltn. Müller, Hans	v. Staden	118/1932
Sept. 1914	Die ersten E. K. II		90/1931
Sept. 1914	Die ersten Liebesgaben	Haas	153/1929
Sept./Okt. 1914	Tagebuch der Komp. Hausburg	Voß	147/1931
Sept./Okt. 1914	Die Komp. Mylius von Nampcel bis Bailly	Mylius	2/Juli 1927
Sept./Okt. 1914	Die Komp. Hausburg von Moulin sous Touvent bis Bailly	Ludwig	5/Juni 1927
Sept. 1914	Moulin sous Touvent (Gedicht)	Clauſſen	60/1932
1914/1915	Dem Andenken an die Brüder Müller		135/1933

Okt. 1914	Der Sturm auf Bailly am 2. 10. 14	Ludwig 5/Juni 1927
Okt. 1914	Der Sturm auf Bailly am 17. 10. 14 . . .	Tegtmeier 6/Aug. 1928
Okt. 1914	Auf Feldwache an der Oise (Feldpostbrief) .	184/1930
Okt. 1914	Die Sprengung der Roten Villa in Bailly .	Löb u. Biernatzki 110 u. 143/1932
Okt. 1914	Auf Horchposten	Ludwig 8/Sept. 1927
Okt. 1914	Mit der 6./75 bei Bailly	v. Ruys 83/1932
Okt. 1914	Die 12./75 bei Bailly	Mylius 166/1929
Okt. 1914/15	Die 12./75 an der Oise	Mylius 29 u. 136/1930
1914/1915	An der Oise (Feldpostbriefe)	Stechert 10/Sept. 1927, 36/1931
1914/1915	Aus der Stellung der 5./75 in Bailly . . .	Thyssen 3/Apr. 1928 168/1931
Nov. 1914	Die Landwehrpatrouille b. Opitzwald (9./75)	11/Anf. Jan. 1927
Nov. 1914	Die Zuavenpatrouille (6./75)	7/Aug. 1927
Nov. 1914	Geschichte der Hurrah-Zeitung	Schneider 6/Aug. 1927
Dez. 1914	Das erste Weihnachtsfest in Feindesland . .	Wiewiorowski 1/Dez. 1927
Dez. 1914	Weihnacht auf Posten	177/1929
Dez. 1914	St. Nikolaus im Schützengraben	Schumm 146/1932
Dez. 1914	Weihnachten bei 3./75 und 9./75	5 und 6/Dez. 1926
Dez. 1914	Ut'n Schützengroben (Gedicht)	Brümmer 5/Dez. 1928
1914	Meyer III (Gedicht)	Meinhold 39/1931
1914/1915	8 Bilder von Bailly und Umgebung	F. A. R. 60 8/Juli 1927
1914/1915	Ourscamp	Wittig 103/1933
1914/1915	Noyon	Richard 49/1932
1914/1915	Das Kreuz von la Pommeraye	Landt 6/Mai 1927
Jan. 1915	Die M. G. K. in der Schlacht bei Soissons .	Schmölder 2/Ende Jan. 1927
Jan. 1915	Unser Sieg bei Soissons	37/1933
Jan. 1915	Burg Malepartus	6/Dez. 1927
Jan. 1915	Schützengrabenballade (Gedicht)	Meinhold 88/1929
1915	„Einst und jetzt" und „Der Postenstand" (Gedichte)	Meinhold 89/1933
1915	Nachtstück	Lahusen 119/1929
Febr. 1915	In Bataillonsreserve (8./75)	Voß 154/1932
Febr. 1915	Ein stiller Winkel (Gedicht)	Lange 10/Febr. 1928
Febr. 1915	Die Beschießung von Ourscamp am 17. Februar 1915	Wiewiorowski 10/Mai 1928
Jan./März 1915	Tracy le Val (J. R. 76)	Nau 81/1930
März/Juli 1915	Gorch Fock und unser Regiment	Fichter 81/1934
1915	Tracy le Val (Gedichte)	10/Nov. 1926 86/1930
April 1915	Bei Bailly	v. Ruys 11/Aug. 1926
April 1915	Feldpostbriefe aus Bailly	70/1931
Mai 1915	Eine Pfingstpatrouille bei Bailly	Forck 51/1933
Juni 1915	Der franz. Durchbruchsversuch bei Moulin sous Touvent	Wiewiorowski 6/Juli 1928
Juni 1915	Das Füs.-R. 86 bei Moulin sous Touvent . .	Jürgensen 30/1933
Juni 1915	Die Kämpfe bei Moulin sous Touvent . . .	84/1932
Juni 1915	Im Niemandsland bei Bailly	Ludwig 9/Apr. 1928
Juli 1915	Villa „Unterstand" (Gedicht)	Meinhold 68/1931
Okt. 1915	Der erste Stellungswechsel des Regiments .	Wiewiorowski 6/Aug. 1928
Nov. 1915	Auf den Spuren der 75er	Heller 155/1929
Okt. 1915	Herbstschlacht in der Champagne	v. Kirchbach 102/1931
Okt. 1915	Am Py-Grund	Osborn 30/1934
Okt. 1915	Tagebuch der 11./75	86/1934
Okt. 1915	In der Champagne	Ludwig 2/Apr. 1926
Okt. 1915	Ein Feldpostbrief aus der Champagne . .	120/1930
Okt./Nov. 1915	Die 12./75 in der Champagne	Mylius 169/1930

Nov. 1915	Tagebuch eines franz. Pionieroffiziers		5/Mai 1927
Nov. 1915	Die ersten Hanseatenkreuze		9/1933
Dez. 1915	Vorbereitungen zur Erstürmung der Arbre-Höhe	Caspari	99/1929
Dez. 1915	Der Sturm auf die Arbre-Höhe 193	Rassow	65/1934
Dez. 1915	Gefechtsnotizen aus dem Kampf um die Arbre-Höhe	Schneider	3/1934
Dez. 1915	Aus den Tagen der Arbre-Höhe	Wiewiorowski	6/Okt. 1928
Dez. 1915	Der Arbre-Sturm	Iderhoff	7/Nov. 1928
Dez. 1915	Arbre-Höhe 193 (Feldpostbrief)		3/Sept. 1926
Dez. 1915	Erinnerung an den Arbre-Sturm	v. Minckwitz	161/1930
Dez. 1915	Aus den Tagen der Arbre-Höhe	Goosmann	9/1931
Dez. 1915	Die Höhe 193	Ludwig	180/1931
Dez. 1915	Die 2./90 auf der Arbre-Höhe	du Plessis	62/1933
Dez. 1915	Aus den Tagen nach dem Arbre-Sturm (13./75)	Sperling	110/1933
Dez. 1915	Aus den Tagen nach dem Arbre-Sturm (13./75)	Keith	156/1932
1915/1916	Erinnerungen an das Regiment „Bremen"	v. Minckwitz	161 u. 173/1930
1915/1916	6 Bilder aus der Champagne	F. A. R. 60	9/Juli 1927
1915/1916	Die Stollenschweine (Gedicht)		8/1932
1915/1916	Die Meteorsteine in der Champagne	Gerschler	8/1932
1915/1918	Das Frontschwein wie es liebte, lebte und starb	Dräger	26/1931
Dez. 1915	Evers' Panoptikum (Gedicht)	Meinhold	8/Okt. 1928
Dez. 1915	Liebesgaben	Fabarius	104/1930
1916	Aus der Kriegszeitung „Der Champagne-kamerad" (Gedichte)		39/1934
Jan. 1916	Das Geheimnis im Drahtverhau	Dräger	65/1934
Febr. 1916	Kleinkrieg	Wiewiorowski	2/März 1926
Febr. 1916	Der Champagnedreck	Winter	5/Ende Jan. 1927
März 1916	Frühling in Frankreich	K. J.	55/1931
Mai 1916	Bataillonsfest II./75 bei Semide	Ludwig	4/Sept. 1926
Mai 1916	Der Traum im Schützengraben (Gedichte)	Dräger	10/März 1927, 10/Nov. 1927
Juni 1916	Vor der Kaiserparade	Ludwig	11/Apr. 1927
Juni 1916	Die Kaiserparade bei Raillicourt	Schneider	82/1931
Juli 1916	Der Anfang des Sommedramas	Dräger	65/1934
Juli 1916	Die Erstürmung der Maisonnette-Höhe durch II./75	Kaegler	2/Juni 1926
Juli 1916	6./75 beim ersten Sommeeinsatz	Sellert	23/1929
Juli 1916	Der erste Sommeeinsatz (Gefechtsbericht)	Oehlckers	97/1931
Juli 1916	Die Schlacht an der Somme	Schütte	22/1931
Juli 1916	Der Sanitätsdienst an der Somme	Wiewiorowski	145/1931
Juli 1916	Die Sommeschlacht	Osborn	157/1932
Juli 1916	Erinnerungen an die Somme (2./75)	Maka	25 u. 139/1930
Juli 1916	Die Schlacht an der Somme		49/1933
Juli 1916	Leutnant d. R. Rassow (Nachruf)	Silvester	171/1930
Juli 1916	Mit der großen Bagage an der Somme	Riehl	9/Aug. 1928
Juli 1916	Aus meinem Zigarettenetui	Schmölder	10/Mai 1926
Aug./Sept. 1916	Erinnerungen an die Kampftage bei Barleux	Caspari	2/März 1928
Aug./Sept. 1916	Der zweite Sommeeinsatz (Gefechtsbericht)	Oehlckers	161/1931
Aug. 1916	Barleux (7./75)	Wilck	77/1933
Aug. 1916	Die schwarzen Franzosen bei Barleux	Osborn	10/1931
Aug. 1916	Über die Kriegsausstellung in Bremen		106/1931
Sept. 1916	Us 75er kamt	Sasse	130/1931
Sept. 1916	Mit der 5./75 bei Barleux	Willers	141/1932
Sept. 1916	Über den Tod des Leutnants v. Lilienhoff	Roesner	94/1934
Sept. 1916	Barleux (F. A. R. 24)	Pflieger	15/1933
Sept. 1916	Essenholer an der Somme	Wilck	179/1929
Sept. 1916	Barleux (Gedicht)		121/1930

Sept. 1916 —März 1918	Mit der 3./75 von Arras bis zur Durchbruchsschlacht	Brüggemann	92/1930
1916/1918	Zwischen Somme und Flandern (Bilder)	8/Aug. 1927,	60/1932
Sept. 1916	Feier des 50jährigen Regimentsjubiläums	1/Sept. 1926, 38 u.	54/1929
Sept. 1916	Feldgottesdienst in Monchy le Preux		129/1931
Okt. 1916	3 Stunden Posten, 3 Stunden Ruhe	Wilck	26/1930
Okt. 1916	Probealarm vor Arras	Wilck	12/Jan. 1926
Nov. 1916	Patrouillenunternehmen „Hansa" (26. 11. 16)		146/1931
1916/1917	Geschichte des Granatwerfers 16 im II./75	Dräger	119 u. 151/1929
Jan./Febr. 1917	Miraumont	Wilck	9/Jan. 1926
Jan./März 1917	Aus dem Tagebuch der 3./75		91/1933
Febr. 1917	Bericht der 17. Division über den englischen Angriff am 17. 2. 1917	v. Gabain	1/1930
Febr. 1917	Gefechtsbericht Miraumont	Oehlckers	65/1931
Febr. 1917	„U. H." Stimmungsbild aus den Ancre-Kämpfen	Engelhardt	65/1934
Febr. 1917	Die 7./75 bei Miraumont	Kaegler	142/1932
Febr. 1917	Mit der 7./75 bei Miraumont	Thyssen	4/April 1928
Febr. 1917	Erlebnisse beim engl. Angriff an der Ancre	Evers	8/Aug. 1928
Febr. 1917	Morgen bei Miraumont (Gedicht)	Zimmermann	23/1932
Febr. 1917	Ablösung bei Miraumont	Friedel	37/1932
Febr./März 1917	Die Kämpfe an der Ancre		50/1933
Febr./März 1917	Auf Vorposten an der Ancre	v. Beckedorff	72/1929
Febr./März 1917	Auf dem Wege der Hindernisse	Barzini	65/1934
März 1917	Der Wüstengürtel an der Ancre	Katsch	159/1932
April 1917	Senatsbesuch in Villers en Cauchy		55/1929
1917	Aus Artois und Pikardie	Jensen	53/1932
1917	Sur les traces des barbares	Kellner v. Bergen	125/1930
1917	Held Johann	Dräger	65/1934
1917	Der Eierkuchen	Avenarius	65/1934
April 1917	Der Kampf um Oppy (Gefechtsberichte)	Oehlckers	8/Jan. 1926, 4/1930
April 1917	Oppy	Winter	1/April 1927
April 1917	Die Osterschlacht bei Arras	Reichsarchiv	3/1930
April 1917	Bremer im Kampf um Oppy	Flach	65/1934
April 1917	Granatwerfer	Winter	65/1934
April 1917	Unsere M. G. K. bei Arras		7/1932
April 1917	Aus der dritten Schlacht bei Arras	Frerk	51/1932
April 1917	Die 7./F. A. R. 60 in der Schlacht bei Arras	v. Beckedorff	100/1933
April 1917	Arras		73/1933
April 1917	Dörferschicksal (Oppy)	Berghäuser	38/1932
April 1917	Ein Ostergruß von Oppy (Gedicht)	M.	38/1932
April 1917	Aus einem Feldpostbrief über Oppy	Kropp	180/1929
April 1917	Schweinepriester (Izel)	Wilck	12/Juni 1926
April 1917	Unser Sanitäts-Peter	Thelemann	8/1929
April 1917	Sonndags up'n Marktplatz (Bremen, Gedicht)	Storm	154/1931
Juni 1917	Am Wegekreuz von Brodseinde (Gedicht)	Hüfner	135/1932
Juli 1917	Der englische Patrouillenangriff	Witt	106/1929
Sept. 1917	Einweihung des Ehrenfriedhofes St. Symphorien		23/1932
Sept.'Okt. 1917	Heeresberichte (Flandern)	O. H. L.	17/1931
Sept. 1917	Gefechtsbericht über die Kämpfe b. Polderhoek	Oehlckers	1/1933

Sept. 1917	Polderhoek	Caspari	116/1930
Sept 1917	Mit der 4./75 bei Polderhoek	Eggers	142/1932
Okt. 1917	Gefechtsbericht Geluvelt	Oehlckers	19/1931
Okt. 1917	Geluvelt, ein Ehrentag des Regts. „Bremen"	Engelhardt	65/1934
Okt. 1917	Eine Stunde vor dem Polygonwald	Neufeld	65/1934
Okt. 1917	Die Führung in der Kampfstellung	Beumelburg	10/1930
Okt. 1917	Aus der Flandernschlacht (11./75)	Damm	5/Okt. 1927
Okt. 1917	Nachtritt	Richter	10/Mai 1927
Nov./Dez. 1917	Divisionstheater in Noyelles	Wilck	4/März 1926
Dez. 1917	Weihnachten bei den 75ern	Engelhardt	65/1934
Febr. 1918	Senatsbesuch in Courcelles lez Lens	Engelhardt	65/1934
Febr. 1918	Die Bücherei des J. R. 75 im Felde	Avenarius	8/Juli 1928
März 1918	Gefechtsbericht über „die große Schlacht in Frankreich"	Oehlckers	69/1929
März 1918	Erinnerungen an die Durchbruchsschlacht	Schneider	13 u. 32/1934
März 1918	Die Märzoffensive 1918	Fehr	77/1934
März 1918	Der Aufmarsch zur großen Schlacht in Frankreich	Winter	65/1934
März 1918	Der Aufmarsch zur Märzoffensive (B. N. Z. III./75)	Drewes	146/1932
März 1918	Der Tag X	Goes	64/1933
März 1918	Vor dem Sturm	Engelhardt	65/1934
März 1918	Der erste Kampftag	Flach	65/1934
März 1918	„Herr, wo befiehlst Du, daß wir sterben sollen?"	Flach	65/1934
März 1918	Der letzte Sturmlauf des J. R. „Bremen"	Staack	1/Juli 1928
März 1918	Der Angriff in der großen Schlacht in Frankreich		2/Aug. 1926
März 1918	Der Durchbruch der 75er (Gedicht)		37/1930
März 1918	Durch die Braucourt-Stellung	R. M.	37/1930
März 1918	Der Nachtangriff in der Durchbruchsschlacht	v. K.	39/1932
März 1918	Die große Schlacht in Frankreich (Füsilier-Regiment 73)	Prömmel	32/1933
März 1918	6./75 in der Durchbruchsschlacht	Evers	107/1929
März 1918	4 Bilder von der Durchbruchsschlacht	F. A. R. 60	9/Aug. 1927
März 1918	Batl.-Nachrichtenzug II./75	Kallhardt	7/April 1928
März 1918	Die Trägerabteilung (I./75)		9/Anf. Jan. 1927
März 1918	Unsere Kompagnie (2./75)	Engelhardt	7/Nov. 1926
März 1918	Vor dem Beugnâtre-Riegel	Flach	65/1934
März 1918	Sonne und Sieg	Flach	65/1934
März 1918	Nach dem Durchbruch	Winter	65/1934
März 1918	Nach dem Kampf		6/Ende Jan. 1927
März 1918	Fadennudeln	Dräger	5/Aug. 1926
April 1918	Nach der Durchbruchsschlacht	Flach	2/Dez. 1928
April 1918	Bucquoy	Flach	1/Aug. 1928
Juni 1918	Batl.-Fest in Bouchain (II./75)	Wilck	6/Juni 1928
Aug. 1918	Abwehrschlacht zwischen Marne und Vesle		5/Okt. 1926
Aug. 1918	Ansturm und Abwehr	Fichter	2/Mai 1926
Aug. 1918	Bataillonsbeobachtung	Wilck	59/1929
Sept. 1918	Greczicki † (B N. Z. II./75)	Kallhardt	133/1933
Okt. 1918	Der 8. Oktober 1918	Stegemann	65/1930
Okt. 1918	Das Regiment „Bremen" im Oktober 1918	Caspari	109/1933
Okt. 1918	Tanks	Staack	1/Mai 1927
Okt. 1918	Die letzten Kämpfe der 2./F. A. R. 60	v. Beckedorff	3/Juni 1928
Okt. 1918	Batl.-Arzt Bellstedt † (I./75)	Nowak	6/Febr. 1928
Okt. 1918	Wie Leutnant Evers fiel (6./75)	Staack	5/Febr. 1926
Okt./Nov. 1918	Die letzten Großkampftage des Regiments „Bremen"	Caspari	186/1930

Okt./Nov. 1918	Ich hatt' einen Kameraden	Staack	177/1931
Okt./Nov. 1918	Nachrichtenzug II./75 bei St. Fergeux	Kropp	3/Nov. 1927
Nov. 1918	Rückzug 1918	Staack	56/1930
Nov. 1918	Über den Kampfwert der 17. Inf.-Division	Foch	6/1932
Nov./Dez. 1918	Zwischen Waffenstillstand und Einzug in Bremen	Caspari	134/1933
Dez. 1918	Die Rückkehr in die Heimat	Bürgerausschuß	183/1931
Dez. 1918	Regiment und Vaterstadt	v. Held	1/Dez. 1928
Dez. 1918	Ein Willkommengruß den heimkehrenden 75ern	Kropp	153/1932
Jan 1919	Der 1. Januar 1919	v. Staden	26/1929
1919	Über die Auflösung des Regts. „Bremen"	Schneider	171/1929

III. Nachkriegszeit

Jan./Febr. 1919	75er nach dem Weltkriege	Krose	5/Dez. 1927, 53/1934
Jan. 1919	Unser alter „Wasser-Behr"	Fichter	22/1932
Jan./Febr. 1919	Bremen in der Revolution		24/1932
Jan./Febr. 1919	Über die Vorgeschichte des Kampfes um Bremen	Schneider	19/1934
Febr. 1919	Die Befreiung Bremens von der bolschewistischen Herrschaft	Caspari	28/1929, 126/1933
Febr. 1919	Der 4. Februar 1919 in Bremen	Krose	42/1929
Febr. 1919	Material zum „4. Februar 1919"	Jochim	156/1931
Febr. 1919	Kompanieberichte des Freikorps Caspari		27/1932
Febr. 1919	Die Einnahme Bremens durch die Regierungstruppen	Schütte	6/1934
Febr. 1919	Der Kampf um Bremen	Rose	17/1934
Febr. 1919	Der Kampf um Bremen	Markert	52/1934
Febr./Nov. 1919	Geschichte der Regierungsschutztruppe und der Gründung des I. Batl. J. R. 16	Fichter	53 u. 102/1934
März 1919	Zum Gedächtnis Oberstlt. von Klübers	Schneider	31/1934
1919	Die Regimentsmusik nach dem Kriege		183/1929 u. 149/1932
1919	Die Fahnen des Regiments „Bremen"	v. Capelle	2/Okt. 1926
1919	Die Fahnen des Regiments „Bremen"	Ehlers	168/1930
1919	Die Überführung der Fahnen nach Bremen	Rohloff	5/April 1927, 11/Mai 1927
1919	Die Entstehung der Reichswehr	Jochim	185/1931
1919	Aus der Gründungszeit des Bremer Batls.	Mahlmann	126/1930, 56/1933
März 1921	Zum Andenken an Oberarzt Radek (I./75)		44/1931
Dez. 1921	Geschichte der „Kameradschaftlichen Vereinigung der Offiziere des ehemaligen Infanterie-Regiments Bremen (1. Hans.) Nr. 75"	Schneider	186/1931
Sept. 1924	Zur Erinnerung an d. Regimentsappell 1924	Bargmann	39/1934
Sept. 1924	Das 75er Ehrenmal in der Kirche U. L. Frauen zu Bremen		43/1934
1934	Verzeichnis der in der Regimentszeitung veröffentlichten Gräberlisten		52/1934
1934	Der 75er Ehrenhain in Stade	Howe	68/1934
1934	Die Bremer Patenfriedhöfe Rampcel und Moulin sous Touvent	Kellner v. Bergen	67/1934
1934	Der Stader Patenfriedhof Hauthem St. Marguerite		52/1934